ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Φάκελος Κύπρου

ΤΟΜΟΣ Α΄

Τα Πορίσματα

ΑΘΗΝΑ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ
2018

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

«Φάκελος Κύπρου»

Τόμος Α΄

Τα πορίσματα

ΕΙΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Κώστας Αθανασίου, πρόεδρος
Αντώνης Βγόντζας
Έλλη Δρούλια
Παναγιώτης Ηλιόπουλος
Λεωνίδας Καλλιβρετάκης
Ηλίας Νικολακόπουλος
Γιώργος Σαββαΐδης
Τάσος Σακελλαρόπουλος
Βάσω Τσακανίκα
Μάγδα Φυτιλή

Ομάδα Εργασίας: Όλια Ησαΐα,
Άρης Σωτηρόπουλος

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Βασιλική Αναστασιάδου
(έως 28.2.2018)
Σωκράτης Σωκράτους
(από 1.3.2018)
Ελένη Ηλιάδη
Ανδρέας Χειμωνίδης
Ανδρέας Νεοφύτου
Φλώρα Φλουρέντζου
Συλβάνα Βανέζου
Πέτρος Παπαπολυβίου
Δημήτρης Ταλιαδώρος
Μιχάλης Μιχαήλ

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Γενικός Συντονισμός: Βάσω Τσακανίκα

Γενική Επιμέλεια: Έλλη Δρούλια

Επιμέλεια: Όλια Ησαΐα,
Άρης Σωτηρόπουλος

Σχεδιαστική επιμέλεια - Σελιδοποίηση -
Σύνθεση εξωφύλλου: Δημήτρης Ζαζάς

Εκτύπωση: ΚΕΘΕΑ, ΣΧΗΜΑ + ΧΡΩΜΑ

ISBN (set): 978-960-560-158-4
ISBN (τόμ. Α΄): 978-960-560-162-1

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Γενικός Συντονισμός: Ελένη Ηλιάδη

Επιμέλεια: Φλώρα Φλουρέντζου,
Συλβάνα Βανέζου

Επιστημονικός Σύμβουλος:
Πέτρος Παπαπολυβίου

Ψηφιοποίηση υλικού:
Ανδρέας Χειμωνίδης,
Στέλλα Διομήδους

ISBN (set): 978-9963-39-065-6
ISBN (τόμ. Α΄): 978-9963-39-066-3

«Φάκελος Κύπρου»

Τόμος Α΄

Τα πορίσματα
της Εξεταστικής Επιτροπής
της Βουλής των Ελλήνων
και
της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής
της Βουλής των Αντιπροσώπων

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ - ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2018

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 9
Εισαγωγή 11
Πρωτόκολλα Συνεργασίας 19

Βουλή των Ελλήνων: Πόρισμα για τον «Φάκελο της Κύπρου» 27
Παράρτημα 1 166
Παράρτημα 2 170
Παράρτημα 3 174
Βουλή των Αντιπροσώπων: Πόρισμα για τον «Φάκελο της Κύπρου» 257
Μέρος Πρώτο 265
Μέρος Δεύτερο: Παραρτήματα 383

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η δημοσιοποίηση του υλικού του Φακέλου της Κύπρου, ικανοποιώντας το καθολικό διαχρονικά αίτημα των πολιτών της Ελλάδας και της Κύπρου, αλλά και του πολιτικού κόσμου των δύο χωρών για άμεση και ανεμπόδιστη πρόσβαση στην ιστορική αλήθεια, λύνει μια πολιτική και ηθική εκκρεμότητα που αφορά τα όσα, τραγικά, διαδραματίστηκαν στην Κύπρο το 1974, το χουντικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή, που προκάλεσε μια νέα βαρύτατη εθνική καταστροφή, της οποίας τις οδυνηρές συνέπειες η Κύπρος συνεχίζει μέχρι και σήμερα να υφίσταται.

Το ογκωδέστατο υλικό, του οποίου η δημοσίευση θα υλοποιηθεί σταδιακά με την ολοκλήρωση της έκδοσης πολύτομου έργου, διαλαμβάνει τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Εξεταστικής Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου της Βουλής των Ελλήνων, η οποία λειτούργησε από τον Φεβρουάριο του 1986 έως τον Μάρτιο του 1988. Η Επιτροπή εξέτασε, με κλητεύσεις και μαρτυρικές καταθέσεις, όλους όσοι ενεπλάκησαν έμμεσα ή συμμετείχαν άμεσα στο καταστροφικό πραξικόπημα κατά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ και όσων η δράση συνδέθηκε με τα γεγονότα της τουρκικής εισβολής που ακολούθησε. Η Επιτροπή, ως γνωστόν, δεν κατέληξε σε κοινό πόρισμα και, ως εκ τούτου, τόσο το πόρισμα της πλειοψηφίας όσο και οι επιμέρους απόψεις της μείζονος και ελάσσονος αντιπολίτευσης, καθώς και ανεξάρτητων βουλευτών κατατέθηκαν στην ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων την 31η Οκτωβρίου 1988 χωρίς να συζητηθούν και να ψηφιστούν.

Τριάντα περίπου χρόνια αργότερα και σαράντα τρία μετά την τραγωδία του 1974, η Βουλή των Ελλήνων σε συνεδρίασή της, στις 11 Ιουλίου 2017, αποφάσισε ομόφωνα όπως το υλικό του Φακέλου της Κύπρου παραδοθεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας και από κοινού δημοσιοποιηθεί. Η παράδοσή του έγινε σε ειδική συνεδρία της Βουλής των Αντιπροσώπων, στις 14 Ιουλίου 2017, στη Λευκωσία.

Οι εμμάρτυρες καταθέσεις που περιλαμβάνει ο Φάκελος της Κύπρου συγκροτήθηκαν μετά από μακρά σειρά ερωτήσεων, τις οποίες υπέβαλαν ο πρόεδρος και τα εκάστοτε μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής με βάση την κατά την περίοδο των γεγονότων ή και προγενέστερα ιδιότητα, θέση, τον ρόλο και τη δράση του κάθε εξεταζόμενου μάρτυρα. Οι απαντήσεις και οι τοποθετήσεις που καταγράφηκαν αποτελούν προφανώς αυστηρά προσωπικές απόψεις του καθενός, είτε αυτές αφορούν προσωπικές του ευθύνες είτε αφορούν ευθύνες που ενδεχομένως αυθαίρετα, λανθασμένα ή ίσως και κακόβουλα καταλογίζονται σε άλλα πρόσωπα και τρίτες χώρες, ή και ακόμη, προκειμένου για ανθρώπους που αποδεδειγμένα φέρουν το κύριο βάρος του εθνικού άγους του 1974, αποτελούν εμφανέστατη προσπάθεια να αποσείσουν μέρος από τις ασήκωτες ιστορικές τους ευθύνες. Οι μαρτυρίες εξάλλου καταγράφηκαν, αφού μεσολάβησαν δώδεκα και πλέον χρόνια από την τραγωδία του 1974 και πολλοί

από τους μάρτυρες είχαν έννομο συμφέρον στην όλη διαδικασία λόγω της προσωπικής τους εμπλοκής. Πρόκειται για ένα υλικό που δεν τέθηκε ποτέ στη βάσανο της τελικής απόδοσης ευθυνών. Ωστόσο, όσο και να ελέγχονται πολλές καταθέσεις ως μη αξιόπιστες ή να χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια απόκρυψης στοιχείων ή την κραυγαλέα απόπειρα δικαιολόγησης πράξεων και στάσεων, αποδίδουν με τρόπο απολύτως ουσιαστικό τις ολέθριες συνέπειες που είχαν οι παρεμβάσεις και επεμβάσεις του καθεστώτος της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας της Ελλάδας στα εσωτερικά της Κυπριακής Δημοκρατίας, που υπονόμευσαν πολλαπλά τις σχέσεις των δύο κρατών και αποσάθρωσαν εκ των έσω την αμυντική ικανότητα της Κύπρου. Καταδεικνύουν επίσης την καταστροφή που επιφέρει η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και η αντιποίηση πολιτικής αρχής από φορείς όπως ο στρατός, που έχει ως αποκλειστική αποστολή την εθνική άμυνα και όχι την άσκηση πολιτικού ρόλου.

Η πρωτοβουλία των δύο κοινοβουλίων να προχωρήσουν από κοινού στην παρούσα έκδοση έχει στόχο να προσφέρει τόσο στην Ελλάδα, στην Κύπρο και στους αποδήμους μας όσο και στην επιστημονική κοινότητα πρόσβαση σε ιστορικό υλικό που μέχρι τώρα θεωρούνταν επτασφράγιστο μυστικό και να φωτίσει γνωστές και άγνωστες πτυχές της κυπριακής τραγωδίας. Αποτελεί ταυτόχρονα την απαρχή μιας κοινής προσπάθειας των δύο κοινοβουλίων για συγκέντρωση του όποιου σχετικού με τον Φάκελο της Κύπρου υλικού που υπάρχει διάσπαρτο σε διάφορα αρχεία, κρατικά και μη, με την ελπίδα να διανοιχθούν νέοι δρόμοι στην έρευνα και να διευρυνθεί το πεδίο της ιστορικής γνώσης, έτσι ώστε να χυθεί κάποτε άπλετο φως στην πλέον σκοτεινή σελίδα της σύγχρονης ιστορίας μας και το «Δεν Ξεχνώ» της νεότητάς μας να μην παραμείνει κενό γράμμα.

Νικόλαος Βούτσης
Πρόεδρος
της Βουλής των Ελλήνων

Δημήτρης Συλλούρης
Πρόεδρος
της Βουλής των Αντιπροσώπων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας και η Μεταπολίτευση στην Ελλάδα είναι άρρηκτα συνυφασμένες με το πραξικόπημα στην Κύπρο στις 15 Ιουλίου 1974, την τουρκική εισβολή και τη συνεχιζόμενη κατοχή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η έμπρακτη διαχείριση του πρόσφατου παρελθόντος προϋπέθετε τον εκδημοκρατισμό του κράτους και των Ενόπλων Δυνάμεων και τη μετατροπή του εθνικού τραύματος σε εθνική ιστορία.

Η πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση έκανε βήματα ως προς την αποχουντοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων, με τις δίκες «των πρωταιτίων της 21ης Απριλίου», των βασανιστών και του Πολυτεχνείου. Οι υπεύθυνοι όμως για την τραγωδία της Κύπρου παρέμειναν ατιμώρητοι για τις συγκεκριμένες ενέργειές τους το καλοκαίρι του 1974, όσο και αν οι συλλήψεις και η προσαγωγή στο δικαστήριο των ενεχομένων στο λεγόμενο «κίνημα της πιτζάμας», τον Φεβρουάριο του 1975, απομάκρυναν από τον στρατό ξηράς στελέχη που είχαν πρωταγωνιστήσει στην εκδήλωση του πραξικοπήματος.

Οι λόγοι για αυτή την ατιμωρησία αφορούν τις ευρύτερες τότε αντικειμενικές συνθήκες που περιόρισαν εν γένει τη διαδικασία της αποχουντοποίησης, την αποφυγή της όξυνσης των σχέσεων μεταξύ της νεοπαγούς δημοκρατικής πολιτείας και του στρατού, το ενδεχόμενο ενός πολέμου με την Τουρκία, αλλά αφορούν και την όποια απαραίτητη προσπάθεια για την ανύψωση του χαμηλού ηθικού του στρατεύματος. Σε κάθε περίπτωση η λογική που καθόρισε τις πολιτικές επιλογές της περιόδου ήταν αυτή της συνέχειας του κράτους και του στρατού. Άλλωστε, χαρακτηριστικό είναι ότι το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου ορίστηκε ως «στιγμιαίο αδίκημα».

Σύμφωνα με την κατάθεση του Ευάγγελου Αβέρωφ, Υπουργού Εθνικής Αμύνης από τις 24 Ιουλίου 1974 έως και τον Οκτώβριο 1981, στην Εξεταστική Επιτροπή του Φακέλου της Κύπρου τον Μάιο του 1987, «[...] *ο κύριος λόγος για τον οποίον δεν χωράνε διώξεις είναι διότι γνωρίζουμε τον υπεύθυνο. Είναι καταδικασμένος σε ισόβια*». «[...] *Ο υπεύθυνος γι' αυτή τη δουλειά είναι ένας. Οι άλλοι εις μεν τα ανώτατα κλιμάκια καλύφθησαν, λόγω εντόνου προσωπικότητος αυτού του ενός, εις δε τα παρακάτω κλιμάκια ο στρατός, δυστυχώς, έχει συνηθίσει να υπακούει τον ανώτερο.*[1] *Και δεν νομίζω ότι μπορούμε να θεωρήσουμε υπευθύνους ούτε καν τους εκτελεστάς*».[2]

---

1. Οι περισσότεροι μάρτυρες πρώην αξιωματικοί στις καταθέσεις τους ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου δήλωσαν πως «ακολουθούσαν διαταγές ανωτέρων».

2. Κατάθεση Ευ. Αβέρωφ, φάκ. 70, 10.05.1987, σσ. 90-91.

Η αιτιολόγηση της αναστολής των ποινικών διώξεων για την τραγωδία της Κύπρου αποτυπώθηκε στις πράξεις 44 και 45 του Υπουργικού Συμβουλίου της 7ης Μαρτίου 1975 και ήταν σαφής. Τόσο ο Υπουργός Δικαιοσύνης όσο και ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης είχαν ο καθένας το δικαίωμα «*να αναβάλει την έναρξη ή να αναστείλει την αρξαμένη ποινική δίωξη επί εγκλημάτων ως και εκείνων εξ ων δύνανται να διαταράξουν τις διεθνείς σχέσεις του Κράτους*»,[3] βάσει των σχετικών διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Όλες οι αποφάσεις αναστολής των διώξεων βασίζονταν σε μια διασταλτική ερμηνεία της απόφασης 45 του 1975 που προαναφέρθηκε: «*Έχοντας ὑπ' ὄψιν τήν ὑπ' ἀριθ. 45 ἀπό 7 Μαρτίου 1975 πρᾶξιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐν συνδυασμῷ πρός τήν εἰς ἥν αὕτη ἀναφέρεται ταυτόχρονον εἰσήγησιν ἡμῶν, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι διά τῆς προμνησθείσης πράξεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου παρεσχέθη ἡμῖν τό δικαίωμα τῆς ἀναστολῆς ἐνάρξεως ποινικῆς διώξεως ἀξιοποίνων πράξεων ἀναφερομένων εἰς τό πραξικόπημα τῆς Κύπρου καί τήν ἀνατροπήν τοῦ Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἐπί τῷ λόγῳ ὅτι διά τῆς ἀνακριτικῆς ἐρεύνης τῶν ὑποθέσεων αὐτών καί τῆς ἐκδικάσεώς των, εἶναι δυνατόν νά διαταραχθοῦν αἱ διεθνεῖς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετ' ἄλλων Κρατῶν*». Το εν λόγω εδάφιο παρουσιάζεται αυτούσιο σε όλες τις αποφάσεις αναστολής που εκδόθηκαν από τον αρμόδιο Υπουργό Εθνικής Αμύνης Ευ. Αβέρωφ.

Η στρατιωτική ηγεσία δεν προέβη σε αυτεπάγγελτη έρευνα. Κάθε φορά που γινόταν κατάθεση νέας μήνυσης, εξέδιδε σχετική διαταγή έναρξης προκαταρκτικής εξέτασης προς διακρίβωση των γεγονότων που αναφέρονταν στις μηνύσεις, αναμένοντας ουσιαστικά την προβλεπόμενη έκδοση απόφασης αναστολής ενάρξεως της ποινικής διώξεως των υπευθύνων από τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης.

Μετά από τη διαταγή 204/3/15-11/74/ΑΕΔ/ΔΙΚ του Υφυπουργού Εθνικής Αμύνης Ιωάννη Κατσαδήμα, οι γραπτές καταθέσεις των αξιωματικών που μετείχαν άμεσα ή έμμεσα στα γεγονότα του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής αποτέλεσαν επί της ουσίας την «εσωτερική ιστορία του στρατού» για τα γεγονότα του Ιουλίου - Αυγούστου 1974. Στην παραπάνω διαταγή ρητά αναφερόταν: «*η έκθεσις θα είναι αφηγηματική, ως αντελήφθητε τα γεγονότα. Δεν έχει σκοπό να καταλογίσει ευθύνες*».

Ο Πρωθυπουργός της Μεταπολίτευσης Κωνσταντίνος Καραμανλής, με δήλωσή του στη Βουλή στις 16.10.1975, επιβεβαίωσε τους λόγους που συνέτρεχαν για το «κλείσιμο» του Φακέλου της Κύπρου: «*Θα παραμείνει βέβαια ακόμη εκκρεμής η δίωξις των υπευθύνων διά το Πραξικόπημα της Κύπρου και τούτο διότι η Κυβέρνησις νομίζει ότι κατά την παρούσαν φάσιν του Κυπριακού δεν είναι δυνατόν να διεξαχθή η δίκη αυτή αζημίως διά την υπόθεσιν της Κύπρου*».[4] Αυτή η θεσμική θέση εμπόδισε τελικά τη μετατροπή του εθνικού τραύματος σε εθνική ιστορία. Κατά έναν τρόπο όμως η σύσταση της Εξεταστικής Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου το 1986 ήρθε «*να επιτελέσει*

---

3. Ταυτόχρονα, ανασταλθηκε και η περίοδος παραγραφής τους.

4. *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Τόμος Δ΄: 1974-1989, Αθήνα: Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, 1997, σ. 22.

το εθνικό αυτό και ιστορικό έργο»,[5] *«γράφοντας ιστορία»*,[6] όπως αναφέρθηκε σε μία από τις πρώτες συνεδριάσεις της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής.

Το ΠΑΣΟΚ είχε διατυπώσει από τον καιρό της ίδρυσής του το αίτημα για δημιουργία μιας Επιτροπής Ελέγχου που να απολαμβάνει της εμπιστοσύνης ολόκληρης της Βουλής, με στόχο τη μελέτη όλων των γεγονότων σε Ελλάδα και Κύπρο που σχετίζονταν με το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή που ακολούθησε. Αίτημα που επαναλαμβανόταν σε συνεδριάσεις της ολομέλειας της Βουλής από το 1974 ως το 1981, αλλά και στο πολιτικό του πρόγραμμα («Συμβόλαιο με το Λαό», 1981).[7] Η σύσταση της Επιτροπής έγινε κατά τη δεύτερη κυβερνητική θητεία του ΠΑΣΟΚ,[8] με καθυστέρηση πέντε χρόνων. Η αργοπορία αυτή αιτιολογήθηκε από τον τότε Υπουργό Δικαιοσύνης Γ.Α. Μαγκάκη ως εξής: «*Δεν είναι νοητό να μη ριχθεί φως σ' αυτό το έγκλημα, δεν είναι νοητό να μη διερευνηθεί δικαστικά η τυχόν ύπαρξη ποινικών ευθυνών»*, αλλά *«η διερεύνηση αυτή, το κοινώς λεγόμενο άνοιγμα του Φακέλου της Κύπρου, πρέπει να γίνει την κατάλληλη στιγμή, ώστε να μην υπάρχουν εθνικά δυσάρεστες παρενέργειες»*.[9]

Η Εξεταστική Επιτροπή για τον Φάκελο της Κύπρου συστάθηκε τελικά το 1986. Κατά τη λειτουργία της οι συνθήκες ήταν σαφώς διαφορετικές από εκείνες της πρώτης περιόδου της Μεταπολίτευσης. Η απόσταση από τα γεγονότα καθιστούσε ευχερέστερη την προσέγγισή τους.

Μετά από ομόφωνη απόφαση της ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων στις 21.12.1986, ύστερα από την πρόταση 129 βουλευτών του ΠΑΣΟΚ στις 2 Δεκεμβρίου 1985,[10] η Εξεταστική Επιτροπή για τον Φάκελο της Κύπρου συστάθηκε με την υπ. αριθ. 1209/901 απόφαση του Προέδρου της Βουλής Ιωάννη Αλευρά στις 3 Μαρτίου 1986. Αντικείμενο της Επιτροπής ήταν η έρευνα, συγκέντρωση και αξιολόγηση των στοιχείων αναφορικά με «το εγκληματικό πραξικόπημα στην Ελλάδα και στην Κύπρο»· επίσης με την τουρκική εισβολή που ακολούθησε αλλά και με ό,τι η επιτροπή έκρινε ότι συνδεόταν άμεσα ή έμμεσα με τα γεγονότα αυτά.

---

5. Μ. Νάτσινας (πρόεδρος της Εξεταστικής Επιτροπής), 2η Συνεδρίαση της Επιτροπής, 19.3.1986, σ. 1.

6. Μ. Παπακωνσταντίνου, 2η Συνεδρίαση της Επιτροπής, 19.3.1986, σ. 39.

7. Στο «Συμβόλαιο με το Λαό», στην παράγραφο 51 αναφέρεται: «Ταυτόχρονα θα προχωρήσει, χωρίς αναβολές, στο άνοιγμα του φακέλλου της Κύπρου για να πληροφορηθεί επιτέλους ο Ελληνικός και ο Κυπριακός Λαός ποιοι είναι οι υπεύθυνοι για την Κυπριακή τραγωδία», στο *Διακήρυξη Κυβερνητικής Πολιτικής: συμβόλαιο με το Λαό*, Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα, 1981, σ. 34.

8. Οι πρώτες εξαγγελίες για τη δημιουργία της Εξεταστικής Επιτροπής ανέφεραν πως θα είχε συσταθεί μέχρι το τέλος του 1983. *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Τόμος Δ΄: 1974-1989, Αθήνα: Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, 1997, σσ. 49-50.

9. Γ.Α. Μαγκάκης, υπ. Δικαιοσύνης, Συνεδρίαση ΚΑ΄/4 Νοεμβρίου 1983, *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Τόμος Δ΄:1974-1989, Αθήνα: Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, 1997, σ. 51.

10. Είχε προηγηθεί αντίστοιχο αίτημα από 99 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ την 1.11.1984. Εντούτοις, καθώς μεσολάβησαν κρίσιμες πολιτικές εξελίξεις, η σύσταση της Επιτροπής αναβλήθηκε.

Η σύνθεση της Επιτροπής μεταβλήθηκε πολλές φορές, καθώς κάποια από τα μέλη της υπουργοποιήθηκαν ή παραιτήθηκαν. Η τυπική της σύνθεση ήταν πάντα η ίδια: πρόεδρος, αντιπρόεδρος, γραμματέας, τριάντα μέλη συνολικά. Η αρχική απόφαση όριζε προθεσμία έξι μηνών για την περάτωση της εξέτασης και την υποβολή του πορίσματος στη Βουλή. Τα μέλη της Επιτροπής εξαρχής συνειδητοποίησαν πως ο χρόνος αυτός δε θα επαρκούσε για την ολοκλήρωση του έργου της.

Η Επιτροπή περάτωσε το έργο της μετά από σχεδόν δυόμισι χρόνια, την 31η Οκτωβρίου 1988, ύστερα από πέντε παρατάσεις του χρόνου εντολής της. Οι παρατάσεις αυτές ερμηνεύτηκαν από τους βουλευτές της ΝΔ ως «παρελκυστική πολιτική» σε συνδυασμό με την πόλωση που ξέσπασε με αφορμή τη συζήτηση για τον Αττίλα ΙΙ και τον καταλογισμό πολιτικών ευθυνών στην «κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας» είχαν ως αποτέλεσμα την οριστική αποχώρηση των βουλευτών της ΝΔ από την Επιτροπή την 1η Ιουνίου 1988.

Η ολομέλεια της Επιτροπής πραγματοποίησε συνολικά 154 συνεδριάσεις, από τις οποίες οι 68 αφιερώθηκαν στη συζήτηση διαδικαστικών θεμάτων, όπως η συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού από τα αρμόδια υπουργεία, η επιλογή των προσώπων που θα εξετάζονταν ως μάρτυρες, ο τρόπος με τον οποίο θα προχωρούσαν στην εξέταση των μαρτύρων, η σύνταξη ερωτηματολογίου για τις ανακρίσεις, το ζήτημα της μυστικότητας των συνεδριάσεων και το πρόβλημα των διαρροών, η ανάγκη για στενογραφημένα και μαγνητοφωνημένα πρακτικά και, τέλος, η διαδικασία που θα ακολουθούσε η Επιτροπή για την εκπόνηση του τελικού πορίσματος και την ψήφισή του.

Συνολικά εξετάστηκαν από την ολομέλεια της Επιτροπής 86 μάρτυρες, κατά κύριο λόγο αξιωματικοί, καθώς και πολιτικοί και διπλωμάτες που είχαν κάποια άμεση ή έμμεση εμπλοκή στα γεγονότα. Παράλληλα, σε συνδεδεμένη Υποεπιτροπή εξετάστηκαν κατά βάση δημοσιογράφοι οι οποίοι είχαν προσωπική ή επαγγελματική εμπειρία σχετική με τα γεγονότα της περιόδου. Το υλικό αναφέρεται στην προ του 1974 περίοδο, από την ανάκληση της Μεραρχίας από την Κύπρο (Νοέμβριος 1967 - Ιανουάριος 1968) μέχρι και τα γεγονότα του Αυγούστου 1974, τον Αττίλα ΙΙ, την κορύφωση του κυπριακού δράματος.

Η Επιτροπή αντιμετώπισε μεγάλες δυσχέρειες. Ουσιαστικά «Φάκελος της Κύπρου» δεν υπήρχε[11] υπό την έννοια ενός συγκεντρωμένου και αρχειοθετημένου υλικού. Σταδιακά έγινε αντιληπτό ότι το υλικό δεν είχε συγκεντρωθεί ούτε από τα αρμόδια υπουργεία (ΥΠΕΘΑ, Εξωτερικών, Δικαιοσύνης), με αποτέλεσμα η Επιτροπή να ζητά συνεχώς έγγραφα, απαραίτητα για την ολοκλήρωση του έργου της, που προέκυπταν από την εξέταση των μαρτύρων. Εν τέλει, η Επιτροπή κατάφερε να σχηματίσει ένα αρχείο με βάση τις υπηρεσιακές καταθέσεις των εμπλεκόμενων στρατιωτικών, τα πρακτικά των συνεδριάσεων που είχαν πραγματοποιηθεί και τέλος τους φακέλους εγγράφων που παραχώρησαν τα σχετικά υπουργεία.

Δύο σοβαρά ζητήματα ταλάνισαν την Επιτροπή σε όλη την περίοδο της λειτουργίας της. Πρώτα το εύρος των αρμοδιοτήτων της ως προς την απόδοση πολιτικών ή ποι-

11. «Δεν υπήρχε Φάκελλος, αλλά κάναμε εμείς Φάκελλο», Ευάγγελος Κιοσκλής, φάκ. 119, 2.6.1988, σ. 12.

νικών ευθυνών και ύστερα οι διαμαρτυρίες μελών της Επιτροπής για τις συνεχείς διαρροές προς τον Τύπο. Αναφορικά με το πρώτο, οι βουλευτές της ΝΔ υποστήριζαν πως η αποστολή της Επιτροπής ήταν καθαρά ανακριτική, ενώ οι ενδεχόμενες ευθύνες πολιτικών προσώπων της Μεταπολίτευσης είχαν κριθεί ουσιαστικά από τον λαό μέσω των εκλογών. Η άποψη των βουλευτών του ΠΑΣΟΚ και του βουλευτή του ΚΚΕ Κώστα Κάππου ήταν πως το πόρισμα όφειλε να προχωρήσει σε καταλογισμό ηθικών, πολιτικών και ποινικών ευθυνών. Όσον αφορά τις διαρροές προς τον Τύπο διάφορων πολιτικών αποχρώσεων, αυτές συνεχίστηκαν από την πρώτη μέχρι και την τελευταία συνεδρίαση της Επιτροπής, παρότι οι βουλευτές δεσμεύονταν από τη μυστικότητα των συνεδριάσεων που επέβαλλαν ρητά οι διατάξεις του Κανονισμού της Βουλής.

Όπως ήταν αναμενόμενο, καταλυτικό ρόλο στην εκτίμηση και ερμηνεία των καταθέσεων έπαιξαν οι διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις των βουλευτών, γεγονός που οδήγησε σε οξύτατες συγκρούσεις. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως η αντιδικτατορική συναίνεση και ομοψυχία που χαρακτήριζε τα μέλη της Επιτροπής κατά την εξέταση του εκάστοτε μάρτυρα για την περίοδο έως και τον Αττίλα Ι μετατρεπόταν σε πολιτική αντιπαράθεση, όταν η κατάθεση προχωρούσε στα γεγονότα που αφορούσαν τον Αττίλα ΙΙ.

Η ΝΔ είχε εκφράσει εξαρχής ρητά την αντίθεσή της στη συμπερίληψη της περιόδου του Αττίλα ΙΙ. Σύμφωνα με την άποψη των βουλευτών της, κατά την περίοδο αυτή η κυβερνητική πολιτική ασκείτο πλέον υπό δημοκρατικές συνθήκες, οι οποίες δεν έχρηζαν εξετάσεως και κινδύνευαν να γίνουν αντικείμενο κομματικής εκμετάλλευσης.

Ο πρόεδρος της Επιτροπής Χρήστος Μπασαγιάννης επαναλάμβανε συχνά στους μάρτυρες, οι οποίοι στην πλειονότητά τους ήταν οπαδοί και στελέχη της δικτατορίας, φράσεις όπως «είμαστε ενσαρκωτές των δημοκρατικών αντιλήψεων»[12] και «δεν έχουμε ούτε τη δυνατότητα ούτε τις διαθέσεις της ΕΣΑ για να κάνουμε ανακρίσεις. Κάνουμε δημοκρατικές ανακρίσεις».[13] Ενόψει των ανακρίσεων των Γεωργίου Παπαδόπουλου και Δημητρίου Ιωαννίδη, ο πρόεδρος, με πρόθεση να προετοιμάσει τα μέλη της Επιτροπής, ήταν σαφής με τη φράση «η δημοκρατία δεν εκδικείται».[14] Τη μέρα της κατάθεσης του Δ. Ιωαννίδη σημείωσε ότι «είναι μια ιστορική στιγμή για την Ελλάδα και την Επιτροπή. Αντιπαρατίθεται σήμερα δημοκρατία και δικτατορία».[15]

Το πόρισμα δεν ψηφίστηκε από την ολομέλεια της Βουλής. Τα κόμματα δε συμφώνησαν σε μια ενιαία προσέγγιση. Αποτέλεσμα ήταν να κατατεθεί πόρισμα της πλειοψηφίας από τους βουλευτές του ΠΑΣΟΚ στο οποίο αποδίδονταν ρητές ευθύνες στον τότε Υπουργό Εθνικής Αμύνης Ευ. Αβέρωφ. Ευθύνες που αφορούσαν τους χειρισμούς της πολιτικής ηγεσίας της Ελλάδας κατά τη δεύτερη τουρκική επίθεση της 14ης Αυγούστου 1974. Οι βουλευτές της πλειοψηφίας διατύπωσαν ακόμη και ερωτηματικά σχετικά με τη στάση του τότε Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή απέναντι στην

12. Χρ. Μπασαγιάννης, φάκ. 5, 10.7.1986, σ. 116.
13. Χρ. Μπασαγιάννης, φάκ. 11, 2.9.1986 (εξέταση Λεβογιάννη, Μπίτου), σ. 24.
14. Χρ. Μπασαγιάννης, φάκ. 62, 5.5.1987, σ. 2.
15. Χρ. Μπασαγιάννης, φάκ. 63, 7.5.1987, σ. 17.

ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων. Διατυπώνονταν επίσης όχι μονάχα παραλείψεις αλλά και ευθύνες, κατά περίπτωση, εκ μέρους τόσο των ΗΠΑ όσο και της Μεγάλης Βρετανίας σχετικά με το πραξικόπημα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αλλά και κυρίως για την πρώτη φάση της τουρκικής εισβολής, στις 20 Ιουλίου, και τη δεύτερη, στις 15 Αυγούστου του 1974.

Ο πρόεδρος της Επιτροπής Χρ. Μπασαγιάννης και ο ατύπως επικεφαλής των βουλευτών της ΝΔ Ιωάννης Βαρβιτσιώτης συμφώνησαν να ενταχθεί ως παράρτημα στο πόρισμα η «γνώμη των 11 Βουλευτών-Μελών της Εξεταστικής Επιτροπής». Η βασική διαφοροποίηση των βουλευτών της ΝΔ από το πόρισμα της πλειοψηφίας ήταν οι αντιρρήσεις τους τόσο στις ευθύνες οι οποίες καταλογίζονταν στον Ευ. Αβέρωφ όσο και στην κριτική νύξη για τη στάση του Κ. Καραμανλή απέναντι στις Ένοπλες Δυνάμεις. Επίσης, ήταν αντίθετοι στην απόδοση ευθυνών στις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία για τη στάση τους, την οποία χαρακτηρίζουν ως αμέλεια.

Στο πόρισμα συμπεριλήφθηκαν οι γνώμες και άλλων μελών της Επιτροπής τα οποία είχαν επιμέρους διαφωνίες. Η γνώμη του βουλευτή του ΚΚΕ Κ. Κάππου, ο οποίος συμφωνούσε μεν με την απόδοση ευθυνών στην «κυβέρνηση των 70 ημερών», όπως χαρακτήριζε την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, επέμενε όμως σε δύο βασικά σημεία· αφενός στον καθοριστικό ρόλο του ξένου παράγοντα για την έκβαση των γεγονότων και κυρίως των ΗΠΑ και αφετέρου στην υποχρέωση της πολιτείας να καταργήσει την αναστολή των διώξεων εναντίον των κατηγορουμένων για το πραξικόπημα της Κύπρου. Κατατέθηκε επίσης η γνώμη του ανεξάρτητου βουλευτή Νικόλαου Σ. Ψαρουδάκη, για τον οποίο κύριος ένοχος της κυπριακής τραγωδίας ήταν ο Κ. Καραμανλής, καθώς και του επίσης ανεξαρτήτου, διαγραφέντος κατά την περίοδο εκείνη από τη ΝΔ, βουλευτή Αναστάση Παπαληγούρα, ο οποίος επί της ουσίας υποστήριζε τις απόψεις που είχαν διατυπωθεί στο παράρτημα που κατέθεσαν οι βουλευτές της ΝΔ.

Σε μια γενικότερη ερμηνεία σχετικά με την κατάληξη που είχαν οι εργασίες της Επιτροπής, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι τότε πολιτικές εξελίξεις (σκάνδαλο Κοσκωτά) συμπαρέσυραν και τη δημοσίευση του αποτελέσματος των εργασιών της Επιτροπής. Χρειάστηκε να περάσουν έξι χρόνια για να δημοσιοποιηθεί επισήμως έστω και το πόρισμα των εργασιών της Επιτροπής, όταν η Βουλή των Ελλήνων εξέδωσε το τετράτομο έργο *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*.[16] Επιβεβαιώθηκαν έτσι οι φόβοι του βουλευτή της ΝΔ Κωνσταντίνου Λάσκαρη, τον Μάιο 1988, ότι: «[...] αν η Βουλή διαλυθεί προ του Οκτωβρίου ή προτού κατατεθεί το πόρισμα αυτό η δουλειά η οποία κάνουμε εδώ και δυόμιση χρόνια τινάχθηκε στον αέρα».[17]

Μετά τη δημοσιοποίηση του πορίσματος τον Σεπτέμβριο του 1997, ο τότε Πρόεδρος της κυπριακής Βουλής των Αντιπροσώπων Σπύρος Κυπριανού ζήτησε από τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Απόστολο Κακλαμάνη να παραχωρηθεί στην Κυπριακή

---

16. *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Τόμος Δ΄: 1974-1989, Αθήνα: Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, 1994.

17. Κ. Λάσκαρης, φάκ. 112, 17.5.1988, σ. 87.

Βουλή αντίγραφο του συνόλου του υλικού, ενόψει και της σύστασης της αντίστοιχης Εξεταστικής Επιτροπής από το κυπριακό κοινοβούλιο (η σύνθεση της σχετικής Επιτροπής ανακοινώθηκε τον Απρίλιο του 1999). Το αίτημα δεν έγινε δεκτό με την αιτιολογία ότι το σχετικό αρχείο περιέχει απόρρητα έγγραφα. Έτσι τα πρακτικά των εργασιών της Επιτροπής παρέμειναν απρόσιτα, παρά τις εκ νέου παραστάσεις εκ μέρους των κυπριακών κυβερνήσεων και της κυπριακής Βουλής των Αντιπροσώπων το 2006 και το 2010 προς τις ηγεσίες του ελληνικού κοινοβουλίου για το άνοιγμα και τη δημοσιοποίηση του υλικού του Φακέλου. Το 2015 ο τότε Πρόεδρος της κυπριακής Βουλής των Αντιπροσώπων Γιαννάκης Ομήρου επανέφερε το πάγιο αίτημα για πρόσβαση στον Φάκελο της Κύπρου στην τότε Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Ζωή Κωνσταντοπούλου.

Πέρασαν τριάντα χρόνια έως το 2016, όταν ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων Νίκος Βούτσης ανταποκρίθηκε στο κυπριακό αίτημα. Ακολούθησε η υπογραφή από τους προέδρους Ν. Βούτση και Γ. Ομήρου του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας μεταξύ της Βουλής των Ελλήνων και της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας για την πρόσβαση στο υλικό του Φακέλου της Κύπρου την 21η Ιανουαρίου 2016. Ταυτόχρονα, με εντολή του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων Ν. Βούτση εντοπίστηκε το σύνολο των τεκμηρίων που συνιστούσαν τα αποτελέσματα των εργασιών της Εξεταστικής Επιτροπής της περιόδου 1986-1988 και μεταφέρθηκαν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο στο Μέγαρο της Βουλής.

Το σύνολο των πρακτικών των συνεδριάσεων της Εξεταστικής Επιτροπής (1986-1988) παραδόθηκε από τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Ν. Βούτση στον Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων Δ. Συλλούρη σε ειδική συνεδρία της Βουλής των Αντιπροσώπων στη Λευκωσία στις 14 Ιουλίου 2017.

Το 2017 και 2018 υπογράφηκαν δύο συμπληρωματικά Παραρτήματα από τους Προέδρους Νικόλαο Βούτση και Δημήτρη Συλλούρη και συστάθηκαν από τα δύο κοινοβούλια δύο Επιτροπές Εμπειρογνωμόνων και Υπηρεσιακών Παραγόντων. Οι Επιτροπές αυτές εργάστηκαν και συνεργάστηκαν για την εξέταση, καταγραφή, ταξινόμηση και ψηφιοποίηση του εν λόγω υλικού.

Τελευταίο βήμα αυτής της πολύ μακράς πορείας αποτελεί η αρχή της δημοσίευσης του σχετικού υλικού. Στον παρόντα πρώτο τόμο κρίθηκε απαραίτητο να αναδημοσιευθούν το πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου της Βουλής των Ελλήνων του 1988 και το αντίστοιχο πόρισμα της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου της Βουλής των Αντιπροσώπων του 2011. Από τον επόμενο τόμο μέχρι τη συνολική έκδοση του υλικού θα δημοσιευθούν για πρώτη φορά αυτούσια τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Εξεταστικής Επιτροπής (1986-1988), οι εμμάρτυρες καταθέσεις και τα διαδικαστικά ζητήματα που συζήτησε η Επιτροπή.

Κώστας Αθανασίου
Γενικός Γραμματέας
της Βουλής των Ελλήνων

Σωκράτης Σωκράτους
Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής
της Βουλής των Αντιπροσώπων

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ «ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Η Βουλή των Ελλήνων και η Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο πλαίσιο της περαιτέρω εμβάθυνσης των στενών δεσμών μεταξύ των δύο κοινοβουλίων και της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας που υπεγράφη στις 10 Νοεμβρίου 2004, **συμφωνούν τα ακόλουθα:**

1. Την πρόσβαση της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε υλοποίηση του αιτήματός της, στο υλικό που συγκεντρώθηκε ή και χρησιμοποιήθηκε από την Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για τον «Φάκελο της Κύπρου» και βρίσκεται κατατεθειμένο στα αρχεία της Βουλής των Ελλήνων.

2. Τη συγκρότηση δύο επιτροπών εμπειρογνωμόνων και υπηρεσιακών παραγόντων από τα δύο κοινοβούλια, των οποίων θα προΐστανται αντίστοιχα ο Γενικός Γραμματέας της Βουλής των Ελλήνων και η Γενική Διευθύντρια της Βουλής των Αντιπροσώπων.
Οι Επιτροπές θα συνεργαστούν με στόχο την καταγραφή, ταξινόμηση και ψηφιοποίηση του εν λόγω υλικού στη βάση επιστημονικών κανόνων, ώστε να καταστεί δυνατή η πρόσβαση της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας σε αυτό.

3. Το υλικό στο οποίο θα δοθεί πρόσβαση στη Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για κοινοβουλευτικούς ή επιστημονικούς/ιστορικούς σκοπούς, με την έγκριση των εκάστοτε προέδρων των δύο κοινοβουλίων.

Με συναίσθηση της δέουσας ιστορικής ευθύνης υπογράφεται το παρόν Πρωτόκολλο Συνεργασίας που τερματίζει μια ιστορική εκκρεμότητα σαράντα δύο χρόνων από το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή του 1974.

Υπεγράφη σήμερα, 21 Ιανουαρίου 2016, στην Αθήνα σε δύο πρωτότυπα.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΥΤΣΗΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Λ. ΟΜΗΡΟΥ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ
Αριθμ. Πρωτ.: 88α
Ημερομ.: 15/2/17

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ

ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ «ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Αθήνα 15 Φεβρουαρίου 2017

Κατά κοινή ερμηνεία του σχετικού πρωτοκόλλου, που υπογράφηκε από τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων και τον Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 21/1/2016, σχετικά με το υλικό της Εξεταστικής Επιτροπής για τον «Φάκελο της Κύπρου» που υπάρχει στη Βουλή των Ελλήνων, θεωρούμε ότι το διαβαθμισμένο ως απόρρητο ή άκρως απόρρητο υλικό, το οποίο έχει εντοπιστεί στα αρχεία του «Φακέλου της Κύπρου» και έχει αποσταλεί στη Βουλή των Ελλήνων από άλλους φορείς, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του υλικού του φακέλου αυτού.

Ωστόσο για οποιαδήποτε χρήση του απόρρητου ή άκρως απόρρητου υλικού απαιτείται κοινή έγγραφη άδεια ή οδηγία των δύο Προέδρων των Κοινοβουλίων Ελλάδας και Κύπρου.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΥΤΣΗΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΥΛΛΟΥΡΗΣ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ
Αριθμ. Πρωτ.: 195
Ημερομ.: 17-7-2017

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ

Σε συνέχεια του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας για την Πρόσβαση στο υλικό του «Φακέλου της Κύπρου», με αριθμό πρωτοκόλλου ΕΜΠ 7α/21-1-16 και του υπ' αριθ. ΕΜΠ 88α/15.2.17 Παραρτήματός του, τα οποία υπέγραψαν το μεν πρώτο ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Νικόλαος Βούτσης και ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Γιαννάκης Ομήρου, το δε δεύτερο ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Νικόλαος Βούτσης και ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Δημήτρης Συλλούρης, και μετά την ολοκλήρωση του έργου της *Ειδικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων για την καταγραφή, ταξινόμηση, ψηφιοποίηση του «Φακέλου της Κύπρου»*,

Στην Κύπρο σήμερα 14/7/2017 σας παραδίδουμε το αρχειακό υλικό που περιέχει τις μαρτυρικές καταθέσεις του «Φακέλου της Κύπρου».

Συγκεκριμένα, το υλικό αποτελείται από 134 (εκατόν τριάντα τέσσερις) φακέλους, που περιέχουν τις καταθέσεις 88 (ογδόντα οκτώ) μαρτύρων στην Ολομέλεια της Επιτροπής, όπως και τις καταθέσεις 45 (σαράντα πέντε) μαρτύρων στην Υποεπιτροπή για τη δημιουργία του Πορίσματος, καθώς και τα συνοδευτικά έγγραφα που κατατέθηκαν από τους μάρτυρες. Οι φάκελοι είναι ταξινομημένοι αριθμητικά σε 11 (έντεκα) σφραγισμένα κιβώτια.

Ο Παραδίδων

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΥΤΣΗΣ

Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

Ο Παραλαβών

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΥΛΛΟΥΡΗΣ

Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Αρ. Πρωτ.: ΕΜΠ 481
24-5-2018

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ «ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Σε συνέχεια του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας και του Παραρτήματος αυτού που υπεγράφησαν από τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων και τον Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κύπρου, την 21η Ιανουαρίου 2016 και την 15η Φεβρουαρίου 2017 αντίστοιχα, και μετά την παράδοση του αρχειακού υλικού που περιέχει τις μαρτυρικές καταθέσεις του «Φακέλου της Κύπρου» από τη Βουλή των Ελλήνων στη Βουλή των Αντιπροσώπων, σήμερα ημέρα Πέμπτη 24 Μαΐου 2018, συμφωνούνται τα εξής:

1. Η παροχή πρόσβασης στη Βουλή των Ελλήνων στο υλικό που έχει συγκεντρωθεί και χρησιμοποιηθεί από την Κοινοβουλευτική Επιτροπή, για τον Φάκελο της Κύπρου, της Βουλής των Αντιπροσώπων για τη σύνταξη του πορίσματός της, καθώς και στο διαβαθμισμένο σχετικό υλικό, εφόσον και όταν αυτό αποχαρακτηριστεί, και το οποίο βρίσκεται στα αρχεία της Βουλής των Αντιπροσώπων.

2. Το υλικό στο οποίο θα δοθεί πρόσβαση στη Βουλή των Ελλήνων από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για κοινοβουλευτικούς ή επιστημονικούς/ιστορικούς σκοπούς, με την έγκριση των εκάστοτε προέδρων των δύο κοινοβουλίων. Ειδικά όσον αφορά τα διαβαθμισμένα έγγραφα, οποιαδήποτε χρήση τους απαιτεί κοινή έγγραφη άδεια ή οδηγία των προέδρων των δύο κοινοβουλίων.

3. Η δημοσιοποίηση εν γένει του αρχειακού υλικού των κοινοβουλίων Ελλάδας και Κύπρου τελεί υπό την έγκριση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων και του Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας και θα υλοποιηθεί σταδιακά και κατά φάσεις από τα δύο κοινοβούλια από κοινού.

4. Τα δύο κοινοβούλια αποφασίζουν να αναλάβουν όλες τις δέουσες πρωτοβουλίες και ενέργειες για τη συλλογή όποιου υλικού σχετικού με τον «Φάκελο της Κύπρου» βρίσκεται σε ιδιωτικές συλλογές, προσωπικά αρχεία, αρχεία άλλων αρχών ή οπουδήποτε αλλού εκτός των δύο κοινοβουλίων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΥΤΣΗΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΥΛΛΟΥΡΗΣ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πόρισμα για τον Φάκελο της Κύπρου

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΑ - ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

α) Η απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων, με την οποία συστήθηκε Εξεταστική Επιτροπή για το άνοιγμα του «φακέλου της Κύπρου», λήφθηκε κατά τη συνεδρίασή της, της 21/2/1986 και ήταν ομόφωνη.

Η απόφαση αυτή ορίζει:

«ΑΠΟΦΑΣΗ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντας υπόψη:

α. Το άρθρο 68 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος.

β. Το άρθρο 27 του Κανονισμού της Βουλής.

γ. Την από 2 Δεκεμβρίου 1985 πρόταση 129 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ προς τον Πρόεδρο της Βουλής.

Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
αποφασίζει

Συνιστά Εξεταστική Επιτροπή, για την έρευνα, συγκέντρωση και αξιολόγηση των στοιχείων της υπόθεσης της Κυπριακής τραγωδίας, που επικράτησε να ονομάζονται «Φάκελος της Κύπρου», σύμφωνα με την αναφερόμενη στο προοίμιο πρόταση των Βουλευτών.

Ορίζει προθεσμία έξι (6) μηνών, από σήμερα για την περάτωση της εξέτασης και την υποβολή του πορίσματος στη Βουλή.

Η Εξεταστική Επιτροπή έχει όλες τις εξουσίες και υποχρεώσεις, που ορίζονται στο άρθρο 27 του Κανονισμού της Βουλής, χωρίς κανένα περιορισμό».

β) Είναι κατά συνέπεια αναγκαίο να παρατεθεί εδώ και το κείμενο της αίτησης των Βουλευτών, που έδωσε την αφορμή να συζητηθεί το θέμα.

Ιδού το κείμενο αυτής της αίτησης:

2/12/85

Προς
Τον Αξιότιμο Κύριο Πρόεδρο
της Βουλής των Ελλήνων

Το ΠΑΣΟΚ είχε από τον καιρό ακόμα της ίδρυσής του προβάλει το αίτημα της κίνησης των νόμιμων διαδικασιών για να εξεταστούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες σχεδιάστηκε και εκτελέστηκε στην Ελλάδα και στην Κύπρο το προδοτικό και εγκληματικό πραξικόπημα εναντίον της ανεξαρτησίας του Κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας και της τότε λαοπρόβλητης ηγεσίας του.

Και σε συνέχεια ως Κυβέρνηση διακήρυξε την αναγκαιότητα να προχωρήσουμε «*στο άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου για να πληροφορηθεί ο Ελληνικός και ο Κυπριακός Λαός ποιοι είναι υπεύθυνοι για τη Κυπριακή τραγωδία*».

Στα πλαίσια αυτής της θέσης του ΠΑΣΟΚ, που, όπως πιστεύουμε, εκφράζει τα αισθήματα ολόκληρου του Ελληνισμού, υποβλήθηκε στην Εθνική Αντιπροσωπεία της Γ΄ περιόδου Προεδρευομένης Δημοκρατίας η από 1.11.1984 αίτηση 99 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ με την οποία προτείνονταν η σύσταση Εξεταστικής των πραγμάτων Επιτροπής.

Μεσολάβησαν όμως από τότε κρίσιμες για τα όλο Κυπριακό θέμα ενέργειες δηλαδή οι πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες του κ. Γεν. Γραμματέα του ΟΗΕ, που είχαν γεννήσει και στον ίδιο τον κ. Ντε-Γκουεγιάρ κάποιες ελπίδες ΔΙΚΑΙΗΣ και ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ, λύσης του Κυπριακού προβλήματος.

Οι συνθήκες που δημιουργήθηκαν από αυτή την αιτία επέβαλαν, όπως είναι ευνόητο, να καθυστερήσει η προώθηση της διαδικασίας, η οποία απαιτούνταν για τη συζήτηση στη Βουλή της αίτησης των 99 Βουλευτών και έτσι η αίτηση αυτή δεν συζητήθηκε, αφού στο μεταξύ επήλθε και η πρόωρη διάλυση της Βουλής.

Πιστεύοντας ότι τώρα πια, ύστερα από τις τόσες αναβολές και ελπίδες, είναι η ώρα να επανέλθουμε στο θέμα.

Επισημαίνοντας δε και την ιερότητα του χρέους που έχουμε ως αντιπρόσωποι του Έθνους να ανταποκριθούμε θετικά στο ακατάλυτο δικαίωμα του Ελληνισμού να πληροφορηθεί και να βεβαιωθεί:

α) Για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκδηλώθηκε και ολοκληρώθηκε το εγκληματικό αυτό πραξικόπημα ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ.

β) Για όλα τα θέματα που συνδέονται μαζί του, με τις τραγικές του συνέπειες και γενικότερα με την όλη τραγωδία που επακολούθησε (εισβολή «Αττίλας» στη Κύπρο, κατάληψη και κατοχή του 37% των εδαφών του ανεξάρτητου Κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας, εξαφάνιση χιλιάδων ομήρων «αγνοουμένων», εκδίωξη, βίαιο ξερίζωμα και προσφυγοποίηση των Ελληνοκυπρίων του Βορρά από τις εστίες τους Κυρήνεια, Αμμόχωστος κλπ. καταστροφή Ιερών Χριστιανικών ναών, λεηλασία αρχαιολογικών θησαυρών στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, ανακήρυξη του Ψευδοκράτους του κ. Ντενκτάς προσπάθεια νομιμοποίησής του κ.λπ.

Έχουμε την τιμή να

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

Τη σύσταση, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγρ. 2 του άρθρου 68 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 27 του ισχύοντος Κανονισμού της Βουλής, Εξεταστικής των πραγμάτων Επιτροπής, στην οποία να ανατεθεί η εξονυχιστική έρευνα για την, κατά το δυνατό, ανακάλυψη, εξιχνίαση και αξιολόγηση των στοιχείων τα οποία μπορούν να συνθέσουν τον φάκελο της υπόθεσης, που επικράτησε να αποδίδεται με τον όρο «φάκελος της Κύπρου», καθώς και τη λεπτομερειακή διερεύνηση και εξέταση όλων των πτυχών του μεγάλου αυτού ζητήματος.

Με κάθε τιμή,

Οι προτείνοντες Βουλευτές,

Χ. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ	Π. ΣΑΛΑΜΑΛΙΚΗΣ
Κ. ΖΕΡΒΟΣ	Κ. ΑΜΑΝΑΤΙΔΗΣ
Γ. ΚΑΤΣΙΦΑΡΑΣ	Φ. ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ
Σ. ΠΕΠΟΝΗΣ	Α. ΚΟΥΤΣΟΓΙΩΡΓΑΣ
Α. ΤΡΙΤΣΗΣ	Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Ν. ΡΙΖΟΓΙΑΝΝΗΣ	Γ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ
Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ	Γ. ΠΑΠΠΑΣ
Π. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	Α. ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ
Μ. ΣΚΟΥΛΑΚΗΣ	Ο. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ
Π. ΒΑΛΒΗΣ	Γ. ΒΑΡΚΑΡΗΣ
Β. ΙΝΤΖΕΣ	Δ. ΜΑΡΟΥΔΑΣ
Γ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ	Γ. ΚΑΠΟΥΡΑΛΟΣ
Γ. ΔΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	Κ. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ
Δ. ΒΡΑΔΕΛΗΣ	Π. ΚΑΤΣΑΡΟΣ
Γ. ΧΙΩΤΑΚΗΣ	Ι. ΚΑΡΑΜΠΑΤΣΑΣ
Ε. ΣΤΑΪΚΟΣ	Α. ΚΟΛΙΟΥΣΗΣ
Γ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΡΔΗΣ	Ι. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ	Ε. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
Θ. ΛΟΥΛΗΣ	Β. ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ
Γ. ΠΕΡΑΚΗΣ	Π. ΦΟΥΝΤΑΣ
Μ. ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ	Σ. ΚΑΛΟΥΔΗΣ
Λ. ΚΙΟΣΚΛΗΣ	Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ
Χ. ΦΩΤΙΟΥ	Ν. ΛΕΒΟΓΙΑΝΝΗΣ
Σ. ΜΑΡΙΝΙΔΗΣ	Λ. ΜΠΟΥΛΑΚΗΣ
Α. ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ	Ε. ΠΕΝΤΑΡΗΣ
Θ. ΣΤΑΘΗΣ	Α. ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ
Η. ΚΑΤΡΙΒΑΝΟΣ	Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Κ. ΚΟΝΤΟΠΟΔΗΣ	Χ. ΚΑΖΑΚΛΑΡΗΣ
Σ. ΤΣΑΠΑΡΑΣ	Α. ΦΑΪΚΟΓΛΟΥ
Α. ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ	Α. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ
Α. ΚΑΡΡΑΣ	Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. ΚΕΦΑΛΙΔΗΣ	Μ. ΝΑΤΣΙΝΑΣ
Γ. ΣΕΡΠΑΝΟΣ	Ι. ΜΙΧΕΛΟΓΙΑΝΝΗΣ
Α. ΔΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗΣ	Σ. ΓΙΩΤΑΣ
Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	Χ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ
Γ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ	Φ. ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ
Κ. ΣΗΜΙΤΗΣ	Α. ΛΑΖΑΡΗΣ
Δ. ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ	Κ. ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ
Λ. ΓΚΛΙΝΑΒΟΣ	Μ. ΓΙΚΟΝΟΓΛΟΥ
Γ. ΠΟΤΤΑΚΗΣ	Ε. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ
Θ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ	Θ. ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΥΛΟΣ
Ε. ΛΑΜΠΡΑΚΗ	Γ.Α. ΜΑΓΚΑΚΗΣ
Β. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ	Σ. ΚΑΤΗΝΙΩΤΗΣ
Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ	Α. ΔΑΡΙΒΙΑΝΑΚΗΣ
Σ. ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΣ	Κ. ΑΣΛΑΝΗΣ
Γ. ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ	Α. ΤΣΟΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
Ι. ΒΑΛΥΡΑΚΗΣ	Β. ΣΑΡΑΝΤΙΤΗΣ
Γ. ΦΛΩΡΟΣ	Μ. ΜΕΡΚΟΥΡΗ

Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	Η. ΠΑΠΑΗΛΙΑΣ
Γ. ΠΕΤΣΟΣ	Γ. ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ
Γ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ	Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Ν. ΧΟΥΛΗΣ	Γ. ΑΡΣΕΝΗΣ
Η. ΜΑΤΡΑΓΚΑΣ	Χ. ΚΑΣΤΑΝΙΔΗΣ
Δ. ΜΑΝΤΖΑΡΗΣ	Μ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Ν. ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ	Μ. ΚΥΠΡΙΩΤΑΚΗ
Κ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ	Ρ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΑΚΗ
Α. ΜΠΑΤΣΟΣ	Γ. ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΗΣ
Ν. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ	Δ. ΤΣΟΒΟΛΑΣ
Α. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ	Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	Γ. ΤΣΑΚΛΙΔΗΣ
Γ. ΚΤΕΝΑΣ	Δ. ΠΙΤΣΙΩΡΗΣ
Σ. ΤΖΟΥΜΑΚΑΣ	Δ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ
Γ. ΑΝΤΩΝΑΚΟΥΔΗΣ	Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
Η. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	Μ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

γ) Η προθεσμία που έταξε η Ολομέλεια της Βουλής στην Επιτροπή μας ήταν έξι μήνες, που φυσικά άρχιζε από τη συγκρότησή της, η οποία θα επακολουθούσε (δέστε παρακάτω υπό το στοιχ. δ΄).

Η προθεσμία αυτή παρατάθηκε, ύστερα από τις αντίστοιχες αποφάσεις και αιτήσεις της Επιτροπής μας, με τις από 3.6.1986, 24.2.1987, 8.10.1987, 15.3.1988 και 24.5.1988 αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής μέχρι τις 31.10.1988. (Δέστε πρακτικά συνεδριάσεων της Βουλής κατά τις μέρες των παραπάνω συνεδριάσεών της).

Από τις αποφάσεις της Επιτροπής μας, για την υποβολή αιτήσεων παράτασης της προθεσμίας, οι τρεις πρώτες ήταν ομόφωνες, ενώ η τέταρτη και η πέμπτη ελήφθησαν κατά πλειοψηφία.

Το ίδιο συμβαίνει και με τις αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής, που χορήγησαν τις ζητηθείσες παρατάσεις.

δ) Η συγκρότηση της επιτροπής μας έγινε με την από 3.3.1986 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων που καταχωρήθηκε στα πρακτικά της 3ης Μαρτίου 1986 και ανακοινώθηκε στη Βουλή.

Η απόφαση αυτή έχει ως εξής:

«Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Αθήνα, 3 Μαρτίου 1986

Πρωτ. 1209
Αριθμ. Διεκ. 901

ΑΠΟΦΑΣΗ

Έχοντας υπόψη:

1. Το άρθρο 68 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος.

2. Τα άρθρα 10 και 27 του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Α΄ – Κοινοβουλευτικό).

3. Την από 21 Φεβρουαρίου 1986 απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής για τη σύσταση τριακονταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής για την εξέταση του «φακέλου της Κύπρου» και

4. Τις έγγραφες υποδείξεις των Κομμάτων, των Ομάδων και των Ανεξαρτήτων Βουλευτών.

Αποφασίζουμε

1. Συγκροτούμε Εξεταστική Επιτροπή με τις εξουσίες και τις υποχρεώσεις του άρθρου 27 του Κανονισμού της Βουλής για την έρευνα, συγκέντρωση και αξιολόγηση των στοιχείων της υπόθεσης της Κυπριακής τραγωδίας, που επικράτησε να ονομάζεται «φάκελος της Κύπρου» αποτελούμενη από τους εξής Βουλευτές:

Από το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

1) Καίτη Σύλβα - Ακρίτα
2) Παυσανία Ζακολίκο
3) Κλεάνθη Ζερβό
4) Ιωάννη Κουτσογιάννη
5) Αλέξανδρο Λιαροκάπη
6) Χρήστο Μαρκόπουλο
7) Κωνσταντίνο Μπαντουβά
8) Χρίστο Μπασαγιάννη
9) Μάρκο Νάτσινα
10) Δημήτριο Παγορόπουλο
11) Ιωάννη Παπαδονικολάκη
12) Εμμανουήλ Παπαστεφανάκη
13) Αναστάσιο Πεπονή
14) Γεώργιο Περάκη

15) Αντώνιο Τρίτση
16) Κωνσταντίνο Τσιγαρίδα

Από τη Νέα Δημοκρατία
1) Ιωάννη Βαρβιτσιώτη
2) Ιωάννη Βασιλειάδη
3) Μιλτιάδη Έβερτ
4) Σταύρο Δήμα
5) Ανδρέα Ζαΐμη
6) Στυλιανό Μπλέτσα
7) Αθανάσιο Ξαρχά
8) Μιχάλη Παπακωνσταντίνου
9) Αναστάσιο Παπαληγούρα
10) Αριστοτέλη Παυλίδη
11) Άννα Συνοδινού

Από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
1) Κωνσταντίνο Κάππο

Από τη Δημοκρατική Ανανέωση
1) Κωνσταντίνο Γιατράκο

Από τους Ανεξάρτητους
1) Διονύσιο Λιβανό

2. Η Εξεταστική Επιτροπή θα υποβάλει το πόρισμά της μέσα σε προθεσμία έξι μηνών.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΑΛΕΥΡΑΣ»

ε) Κατά την πρώτη συνεδρίαση της Επιτροπής μας, που έγινε στις 12 Μαρτίου 1986, εκλέχτηκαν κατά πλειοψηφία ως Πρόεδρός της ο συνάδελφος κ. Μάρκος Νάτσινας, ως αντιπρόεδρος ο συνάδελφος κ. Χρίστος Μπασαγιάννης και ως γραμματέας ο συνάδελφος κ. Κων/νος Τσιγαρίδας.

στ) Με τη σύνθεση αυτή η Επιτροπή μας λειτούργησε μέχρι τις 25 Απριλίου 1986, οπότε ο Πρόεδρός της έγινε Υπουργός Βιομηχανίας και ο συνάδελφος - μέλος της Επιτροπής μας κ. Α. Τρίτσης, Υπουργός Παιδείας, πράγμα που έκανε αναγκαίες τις ακόλουθες μεταβολές:

1) Την έκδοση της 2166/1608/12.5.1986 απόφασης του κ. Προέδρου της Βουλής, με την οποία ορίστηκαν ως μέλη της Επιτροπής οι συνάδελφοι κ.κ. Γ. Δασκαλάκης και Σπ. Ράλλης, σε αντικατάσταση των συναδέλφων κ.κ. Μ. Νάτσινα και Α. Τρίτση, που υπουργοποιήθηκαν και

2) τη διενέργεια εκλογής νέου Προέδρου της Επιτροπής μας, που έγινε κατά τη συνεδρίαση της 14ης Μαΐου 1986.

Νέος Πρόεδρος της Επιτροπής μας εκλέχτηκε κατά πλειοψηφία ο συνάδελφος κ. Χρίστος Μπασαγιάννης, τον οποίο αντικατέστησε στην αντιπροεδρία της Επιτροπής, ύστερα φυσικά από εκλογή, κατά πλειοψηφία, που έγινε στην ίδια συνεδρίαση, ο συνάδελφος κ. Παυσανίας Ζακολίκος.

ζ) Επακολούθησε, στις 31/10/1986, η υπουργοποίηση των συναδέλφων-μελών της Επιτροπής μας κ.κ. Α. Πεπονή και Κ. Μπαντουβά και η υφυπουργοποίηση της συναδέλφου, μέλους της Επιτροπής μας κ. Κ.Σ. Ακρίτα.

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν την έκδοση της 4888/3690/6.11.1986 απόφασης του κ. Προέδρου της Βουλής με την οποία, σε αντικατάσταση των συναδέλφων που ανέλαβαν ως Υπουργοί και Υφυπουργοί, ορίστηκαν ως μέλη της Επιτροπής οι κ.κ. Α. Ντεντιδάκης, Α. Πετραλιάς και Α. Δαμιανίδης.

η) Επίσης στις 11.7.1986 με επιστολή του κ. Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας προς τον κ. Πρόεδρο της Βουλής ζητήθηκε η αντικατάσταση του συναδέλφου μέλους της Επιτροπής μας κ. Μ. Έβερτ από το συνάδελφο κ. Κ. Λάσκαρη. Η αντικατάσταση αυτή έγινε με την 3280/2499/15.7.1986 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής.

θ) Με τη σύνθεση αυτή του Προεδρείου της (κ.κ. Μπασαγιάννης, Ζακολίκος, Τσιγαρίδας) λειτούργησε η Επιτροπή μας μέχρι τις 5.2.1987, οπότε η υφυπουργοποίηση του γραμματέα της Επιτροπής μας, κ. Τσιγαρίδα, δημιούργησε κώλυμα άσκησης των καθηκόντων του, ως μέλους της Επιτροπής.

Έτσι εκδόθηκε η 604/401/10.2.1987 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής με την οποία, σε αντικατάσταση του κ. Κ. Τσιγαρίδα και των συναδέλφων που είχαν ορκιστεί στις 5.2.1887 ως Υπουργοί ή Υφυπουργοί κ.κ. Γ. Δασκαλάκη, Ε. Παπαστεφανάκη και Σπ. Ράλλη, ορίστηκαν ως μέλη της Επιτροπής μας, οι συνάδελφοι κ.κ. Ε. Κιοσκλής, Ι. Γλαβίνας, Ν. Ριζόγιαννης και Μ. Κυρατσούς.

Γραμματέας της Επιτροπής μας, ύστερα από τις μεταβολές αυτές, εκλέχτηκε ομόφωνα στις 10.2.1987 ο συνάδελφος κ. Ιωάννης Γλαβίνας.

ι) Ακόμη στις 26.5.1987 κατόπιν σχετικού εγγράφου του κ. Γενικού Γραμματέα της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Κόμματος της Νέας Δημοκρατίας προς τον κ. Πρόεδρο της Βουλής αντικαταστάθηκε ο συνάδελφος μέλος της Επιτροπής μας κ. Α. Παπαληγούρας από το συνάδελφο κ. Σ. Χατζηγάκη, με την 2324/1740/26.5.87 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής.

κ) Στις 23.9.1987 ορκίστηκε Υφυπουργός ο συνάδελφος-μέλος της Επιτροπής μας κ. Ν. Ριζόγιαννης. Σε αντικατάσταση του συναδέλφου κ. Ν. Ριζόγιαννη με την 4077/2994/24.4.1987 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής, ορίστηκε ως μέλος της Επιτροπής μας ο συνάδελφος κ. Η. Παπαηλίας.

κα) Μία άλλη μεταβολή στη σύνθεση της Επιτροπής μας, έγινε μετά την αποχώρηση του συναδέλφου κ. Κων/νου Γιατράκου από το Κόμμα της ΔΗΑΝΑ, ως εκπρόσωπος του οποίου είχε οριστεί μέλος της Επιτροπής μας. Ο κ. Κ. Γιατράκος αντικαταστάθηκε, ύστερα από επιλογή που έγινε από μέρους της ομάδας των ανεξάρτητων συναδέλφων –η ΔΗΑΝΑ είχε στο μεταξύ παύσει να αποτελεί αναγνωρισμένο από Βουλή Κόμμα και οι Βουλευτές που την αποτελούσαν θεωρήθηκαν ανεξάρτητοι– από το συνάδελφο κ. Ευστράτιο Στρατήγη με την 4185/3057/1.10.87 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής.

κβ) Στις 22.6.1988 ορκίστηκαν ο συνάδελφος μέλος της Επιτροπής μας κ. Χ. Μαρκόπουλος ως Υπουργός και ο συνάδελφος μέλος της Επιτροπής μας κ. Η. Παπαηλίας ως Υφυπουργός. Σε αντικατάσταση των συναδέλφων κ.κ. Χ. Μαρκόπουλου και Η. Παπαηλία, με την 3502/2558/24.6.88 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής ορίστηκαν ως μέλη της Επιτροπής μας, οι συνάδελφοι κ.κ. Γ. Καλογήρου και Ι. Καραμπάτσας.

Στη διαδρομή των εργασιών της Επιτροπής μας παραιτήθηκαν της ιδιότητάς τους, ως μελών της Επιτροπής μας, οι:

1) Η κ. Άννα Συνοδινού και ο κ. Σταύρος Δήμας στις 30.8.1986, όπως ανακοίνωσε ο κ. Γενικός Γραμματέας της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Κόμματος της Νέας Δημοκρατίας προς τον κ. Πρόεδρο της Βουλής, με σχετικό έγγραφό του.

2) Ο ανεξάρτητος βουλευτής κ. Διονύσιος Λιβανός στις 17.6.1987 με έγγραφη και προφορική δήλωσή του. Η προφορική δήλωση του κ. Λιβανού καταχωρήθηκε στα πρακτικά της ίδιας μέρας και η έγγραφη δήλωσή του πρωτοκολλήθηκε με αριθ.392/17.6.87 και προσαρτήθηκε στα πρακτικά.

3) Ο ανεξάρτητος βουλευτής κ. Εμμανουήλ Δρεττάκης, που ύστερα από επιλογή του από μέρους της ομάδας των ανεξαρτήτων συναδέλφων είχε οριστεί ως μέλος της Επιτροπής μας, με την 2706/2022/24.6.1987 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής σε αντικατάσταση του κ. Δ. Λιβανού, στις 24.9.1987 με προφορική δήλωσή του που καταχωρήθηκε στα πρακτικά συνεδριάσεως της Επιτροπής μας της ίδιας μέρας και με την από 25.9.1987 επιστολή του που ανακοινώθηκε στη συνεδρίαση της 1.10.1987 και καταχωρήθηκε στα πρακτικά.

Ως αντικαταστάτες της κ. Α. Συνοδινού, του κ. Σ. Δήμα και του κ. Εμ. Δρεττάκη, ορίστηκαν ύστερα από πρόταση του κόμματος της ΝΔ ως προς την κ. Α. Συνοδινού και τον κ. Σ. Δήμα, οι συνάδελφοι κ.κ. Γ. Παναγιωτόπουλος και Χ. Φωτόπουλος και ύστερα από επιλογή του, από μέρους της

ομάδας των ανεξαρτήτων Βουλευτών ο κ. Νικόλαος Ψαρουδάκης, με τις 3896/2957/1.9.86 και 4185/3057/1.10.87 αποφάσεις του κ. Προέδρου της Βουλής.

4) Ο ανεξάρτητος Βουλευτής κ. Στ. Στρατήγης, με την από 7.6.1988 επιστολή του. Σε αντικατάσταση του κ. Στ. Στρατήγη, με την 3406/2506/21.6.88 απόφαση του κ. Προέδρου της Βουλής, ορίστηκε ως μέλος της Επιτροπής μας ο κ. Α. Παπαληγούρας, ύστερα από επιλογή του από μέρους της ομάδας των ανεξαρτήτων Βουλευτών.

Έτσι η Επιτροπή μας είχε την ακόλουθη σύνθεση:

I περίοδος: από 12.3.1986 έως 25.4.1986
Πρόεδρος: Μάρκος Νάτσινας
Αντιπρόεδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Γραμματέας: Κων/νος Τσιγαρίδας
Μέλη:
1) Καίτη Σύλβα - Ακρίτα
2) Παυσανίας Ζακολίκος
3) Κλεάνθης Ζερβός
4) Ιωάννης Κουτσογιάννης
5) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
6) Χρίστος Μαρκόπουλος
7) Κων/νος Μπαντουβάς
8) Χρίστος Μπασαγιάννης
9) Μάρκος Νάτσινας
10) Δημήτριος Παγορόπουλος
11) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
12) Εμμανουήλ Παπαστεφανάκης
13) Αναστάσιος Πεπονής
14) Γεώργιος Περάκης
15) Αντώνιος Τρίτσης
16) Κων/νος Τσιγαρίδας
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Σταύρος Δήμας
20) Μιλτιάδης Έβερτ
21) Ανδρέας Ζαΐμης
22) Στυλιανός Μπλέτσας
23) Αθανάσιος Ξαρχάς
24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Αναστάσιος Παπαληγούρας
26) Αριστοτέλης Παυλίδης
27) Άννα Συνοδινού
28) Κων/νος Κάππος
29) Κων/νος Γιατράκος
30) Διονύσιος Λιβανός

II περίοδος: από 14.5.1986 έως 31.10.1986
Πρόεδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Αντιπρόεδρος: Παυσανίας Ζακολίκος
Γραμματέας: Κων/νος Τσιγαρίδας
Μέλη:
1) Καίτη Σύλβα Ακρίτα
2) Παυσανίας Ζακολίκος
3) Κλεάνθης Ζερβός
4) Γεώργιος Δασκαλάκης
5) Ιωάννης Κουτσογιάννης
6) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
7) Χρήστος Μαρκόπουλος
8) Κων/νος Μπαντουβάς
9) Χρίστος Μπασαγιάννης
10) Δημήτριος Παγορόπουλος
11) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
12) Εμμανουήλ Παπαστεφανάκης
13) Αναστάσιος Πεπονής
14) Γεώργιος Περάκης
15) Σπυρίδων Ράλλης
16) Κων/νος Τσιγαρίδας
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Ανδρέας Ζαΐμης
20) Κων/νος Λάσκαρης
21) Στυλιανός Μπλέτσας
22) Αθανάσιος Ξαρχάς
23) Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Αναστάσιος Παπαληγούρας
26) Αριστοτέλης Παυλίδης
27) Χρήστος Φωτόπουλος
28) Κων/νος Κάππος
29) Κων/νος Γιατράκος
30) Διονύσιος Λιβανός

III περίοδος: από 31.10.1986 έως 5.2.1987
Πρόεδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Αντιπρόεδρος: Παυσανίας Ζακολίκος
Γραμματέας: Κων/νος Τσιγαρίδας
Μέλη:
1) Αλέξανδρος Δαμιανίδης

2) Γεώργιος Δασκαλάκης
3) Παυσανίας Ζακολίκος
4) Κλεάνθης Ζερβός
5) Ιωάννης Κουτσογιάννης
6) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
7) Χρίστος Μαρκόπουλος
8) Αντώνης Ντεντιδάκης
9) Χρίστος Μπασαγιάννης
10) Δημήτριος Παγορόπουλος
11) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
12) Εμμανουήλ Παπαστεφανάκης
13) Γεώργιος Περάκης
14) Αυγερινός Πετραλιάς
15) Σπυρίδων Ράλλης
16) Κωνσταντίνος Τσιγαρίδας
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Ανδρέας Ζαΐμης
20) Κων/νος Λάσκαρης
21) Στυλιανός Μπλέτσας
22) Αθανάσιος Ξαρχάς
23) Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Αναστάσιος Παπαληγούρας
26) Αριστοτέλης Παυλίδης
27) Χρήστος Φωτόπουλος
28) Κων/νος Κάππος
29) Κων/νος Γιατράκος
30) Διονύσιος Λιβανός

IV περίοδος: από 10.2.1987 έως 23.9.1987
Πρόεδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Αντιπρόεδρος: Παυσανίας Ζακολίκος
Γραμματέας: Ιωάννης Γλαβίνας
Μέλη:
1) Ιωάννης Γλαβίνας
2) Αλέξανδρος Δαμιανίδης
3) Παυσανίας Ζακολίκος
4) Κλεάνθης Ζερβός
5) Ελευθέριος Κιοσκλής
6) Ιωάννης Κουτσογιάννης
7) Μερκούριος Κυρατσούς
8) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
9) Χρήστος Μαρκόπουλος
10) Χρίστος Μπασαγιάννης
11) Αντώνιος Ντεντιδάκης
12) Δημήτριος Παγορόπουλος
13) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
14) Αυγερινός Πετραλιάς
15) Γεώργιος Περάκης
16) Νικόλαος Ριζόγιαννης
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Ανδρέας Ζαΐμης
20) Κων/νος Λάσκαρης
21) Στυλιανός Μπλέτσας
22) Αθανάσιος Ξαρχάς
23) Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Σωτήριος Χατζηγάκης
26) Αριστοτέλης Παυλίδης
27) Χρήστος Φωτόπουλος
28) Κων/νος Κάππος
29) Κων/νος Γιατράκος
30) Εμμανουήλ Δρεττάκης

V περίοδος: από 24.9.1987 έως 22.6.1988
Πρόεδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Αντιπρόεδρος: Παυσανίας Ζακολίκος
Γραμματέας: Ιωάννης Γλαβίνας
Μέλη:
1) Ιωάννης Γλαβίνας
2) Αλέξανδρος Δαμιανίδης
3) Παυσανίας Ζακολίκος
4) Κλεάνθης Ζερβός
5) Ελευθέριος Κιοσκλής
6) Ιωάννης Κουτσογιάννης
7) Μερκούρης Κυρατσούς
8) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
9) Χρήστος Μαρκόπουλος
10) Χρίστος Μπασαγιάννης
11) Αντώνιος Ντεντιδάκης
12) Δημήτριος Παγορόπουλος
13) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
14) Γεώργιος Περάκης
15) Αυγερινός Πετραλιάς
16) Ηλίας Παπαηλίας
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Ανδρέας Ζαΐμης
20) Κων/νος Λάσκαρης
21) Στυλιανός Μπλέτσας
22) Αθανάσιος Ξαρχάς
23) Γεώργιος Παναγιωτόπουλος

24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Αριστοτέλης Παυλίδης
26) Χρήστος Φωτόπουλος
27) Σωτήριος Χατζηγάκης
28) Κων/νος Κάππος
29) Ευστράτιος Στρατήγης
30) Νικόλαος Ψαρουδάκης

VI περίοδος: από 24.6.88 έως 31.10.88
Προέδρος: Χρίστος Μπασαγιάννης
Αντιπρόεδρος: Παυσανίας Ζακολίκος
Γραμματέας: Ιωάννης Γλαβίνας
Μέλη:
1) Ιωάννης Γλαβίνας
2) Αλέξανδρος Δαμιανίδης
3) Παυσανίας Ζακολίκος
4) Κλεάνθης Ζερβός
5) Γεώργιος Καλογήρου
6) Ιωάννης Καραμπάτσας
7) Ελευθέριος Κιοσκλής
8) Ιωάννης Κουτσογιάννης
9) Μερκούριος Κυρατσούς
10) Αλέξανδρος Λιαροκάπης
11) Χρίστος Μπασαγιάννης
12) Αντώνιος Ντεντιδάκης
13) Δημήτριος Παγορόπουλος
14) Ιωάννης Παπαδονικολάκης
15) Γεώργιος Περάκης
16) Αυγερινός Πετραλιάς
17) Ιωάννης Βαρβιτσιώτης
18) Ιωάννης Βασιλειάδης
19) Ανδρέας Ζαΐμης
20) Κωνσταντίνος Λάσκαρης
21) Στυλιανός Μπλέτσας
22) Αθανάσιος Ξαρχάς
23) Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
24) Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
25) Αριστοτέλης Παυλίδης
26) Χρήστος Φωτόπουλος
27) Σωτήριος Χατζηγάκης
28) Κων/νος Κάππος
29) Αναστάσιος Παπαληγούρας
30) Νικόλαος Ψαρουδάκης

1α) Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η Επιτροπή μας, κάνοντας χρήση της ευχέρειας που της παρείχε η διάταξη του ισχύοντος τότε Κανονισμού της Βουλής, (που περιλήφθηκε και στο νέο Κανονισμό με ανάλογη διατύπωση του άρθρου 147 παρ. 6) με την από 20.1.1987 απόφασή της, που καταχωρήθηκε στα πρακτικά της, της 20.1.1987, ανέθεσε και σ' ένα τμήμα της (Χρίστος Μπασαγιάννης, Παυσανίας Ζακολίκος, Γεώργιος Παναγιωτόπουλος, Αριστοτέλης Παυλίδης, Διονύσιος Λιβανός, Κων/νος Γιατράκος, Κων/νος Κάππος) τη δυνατότητα εξέτασης μαρτύρων.

1β) Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο τούτο των διαδικαστικών - εισαγωγικών πρέπει να πούμε, ότι η Ολομέλεια της Επιτροπής μας πραγματοποίησε συνολικά 154 συνεδριάσεις, από τις οποίες οι 68 αφιερώθηκαν αποκλειστικά σε συζήτηση διαδικαστικών θεμάτων, ενώ οι υπόλοιπες ασχολήθηκαν με εξέταση μαρτύρων.

Συνολικά εξετάστηκαν από την Ολομέλεια της Επιτροπής μας 86 μάρτυρες. Το τμήμα εξάλλου της Επιτροπής μας, για το οποίο μιλάμε στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο, πραγματοποίησε 23 συνεδριάσεις κατά τις οποίες εξέτασε 45 μάρτυρες.

1γ) Όλοι οι μάρτυρες που εξετάστηκαν έδωσαν πριν αρχίσει η εξέτασή τους, τον όρκο τον οποίο ορίζει το άρθρο 218 του Κ.Π. Δικονομίας.

Ανωμοτί εξετάστηκαν μόνο οι κατάδικοι Γεώργιος Παπαδόπουλος και Δημήτριος Ιωαννίδης.

Ο δεύτερος απ' αυτούς περιορίστηκε μόνο να καταθέσει ότι αναλαμβάνει την ευθύνη για το πραξικόπημα της 15.7.74 στην Κύπρο και αρνήθηκε να ολοκληρώσει την κατάθεσή του.

Δεν ορκίστηκε επίσης ο κατάδικος Γρηγόριος Σπαντιδάκης.

Αρνήθηκε επίσης να εξεταστεί ο «Πρωθυπουργός» της Ιωαννιδικής Χούντας και «Υπουργός Οικονομικών» της Παπαδοπουλικής Χούντας, για ένα διάστημα, Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος, επικαλούμενος την ευχέρεια που του παρείχε το άρθρο 27 παρ. 7 του Κανονισμού της Βουλής και δί-

νοντας τον ειδικό όρκο που θεσπίζεται με το άρθρο αυτό.

ιδ) Όλοι οι μάρτυρες κλήθηκαν με κλήσεις μας που τους κοινοποιούνταν μέσω των αρμοδίων Εισαγγελέων.

Εξαίρεση έγινε, ύστερα από απόφαση της Επιτροπής μας, για τους μάρτυρες κ.κ. Γεώργιο Μαύρο και Ευάγγελο Αβέρωφ, από τους οποίους ο δεύτερος προσήλθε και εξετάστηκε σε τρεις συνεδριάσεις της Ολομέλειας της Επιτροπής μας.

Στην περίπτωση του κ. Γ. Μαύρου, που επικαλέστηκε με επιστολή του, λόγους υγείας, γνωστούς άλλωστε, που δεν του επέτρεπαν τη δοκιμασία της πολύωρης παρουσίας του κατά τη διαδικασία της εξέτασής του, η Επιτροπή αρκέστηκε στην αποστολή από μέρους του επιστολής, την οποία και πράγματι μας απέστειλε.

Η επιστολή αυτή, που πρωτοκολλήθηκε με αριθμό 401/2.7.87 διαβάστηκε από τον Πρόεδρο της Επιτροπής μας στη συνεδρίασή της, της 2.7.87 και περιλήφθηκε έτσι στα στενογραφημένα πρακτικά, της ημέρας αυτής, βρίσκεται δε στο πρωτότυπό της στα αρχεία της υπηρεσιακής γραμματείας της Επιτροπής μας.

Δεν τηρήθηκε επίσης η διαδικασία κλήτευσης δια του Εισαγγελέα, προκειμένου για το μάρτυρα - Πρόεδρο της ΕΔΗΚ κ. Ιωάννη Ζίγδη, ο οποίος προσήλθε ύστερα από απλή ειδοποίησή μας και εξετάστηκε σε επανειλημμένες συνεδριάσεις της Επιτροπής μας.

ιε) Στην περίπτωση του μάρτυρα κυρίου Κωνσταντίνου Καραμανλή η Επιτροπή αποφάσισε να του απευθύνει επιστολή, με την οποία να τον παρακαλεί να επιλέξει αυτός τον τρόπο με τον οποίο θα επικοινωνούσε με την Επιτροπή, προκειμένου να την καταστήσει κοινωνό των όσων σχετικά με την Κυπριακή τραγωδία γνώριζε, αλλά και να εκθέσει τις απόψεις του πάνω στο ίδιο θέμα.

Στο πνεύμα αυτής της απόφασης της Επιτροπής ο Πρόεδρός της απέστειλε πράγματι με τον υπηρεσιακό Γραμματέα της Εξεταστικής Επιτροπής μας επιστολή, την οποία παρέδωσε προσωπικά στον κ. Κ. Καραμανλή, αντίγραφο της οποίας βρίσκεται στα αρχεία της υπηρεσιακής γραμματείας της Επιτροπής μας.

Ο κ. Κ. Καραμανλής επέλεξε τον τρόπο της αποστολής στην Επιτροπή επιστολής, στην οποία επισύναψε και ορισμένα δικαιολογητικά.

Η επιστολή αυτή του κ. Κ. Καραμανλή, πρωτοκολλημένη με αριθμό 386/87 διαβάστηκε από τον Πρόεδρο της Επιτροπής μας κατά τη συνεδρίασή της, της 10ης Ιουνίου 1987 και καταχωρήθηκε έτσι στα στενογραφημένα πρακτικά αυτής της ημέρας, βρίσκεται δε στο πρωτότυπό της κείμενο, μαζί με τα έγγραφα που 'χαν επισυναφτεί σ' αυτή από τον αποστολέα της, στα αρχεία της υπηρεσιακής γραμματείας της Επιτροπής μας.

ιστ) Τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Επιτροπής μας καλύπτουν 20.798 σελίδες. Από τα πρακτικά αυτά όλα όσα περιλαμβάνουν καταθέσεις μαρτύρων είναι στενογραφημένα και μαγνητοφωνημένα, όπως επίσης και τα πρακτικά των συνεδριάσεων που αφορούν διαδικαστικά θέματα, εκτός από τα πρακτικά 15 συνεδριάσεων, με διαδικαστικά θέματα, που είναι μη στενογραφημένα, αλλά μαγνητοφωνημένα.

ιζ) Πέρα από τα πρακτικά αυτά στο αρχείο που σχηματίστηκε από την Επιτροπή μας, πρέπει να προστεθούν και φάκελοι εγγράφων που πρόθυμα μας παραχώρησαν τα Υπουργεία στα οποία απευθυνθήκαμε (ΥΠΕΘΑ, Εξωτερικών, Δικαιοσύνης κ.λπ.) με αιτήσεις μας για την παραχώρησή τους.

Εκφράζουμε για τους λόγους αυτούς την ικανοποίησή μας για την ανταπόκριση και την κατανόηση που επέδειξαν τα αναφερόμενα Υπουργεία.

ιη) Η Επιτροπή μας τελούσε με την ελπίδα, ότι θα μπορούσε να βοηθηθεί στα συμπεράσματά της και από το πόρισμα της αντίστοιχης Επιτροπής, που είχε συσταθεί

από τη Βουλή της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η Επιτροπή όμως αυτή δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να προχώρησε στο έργο της.

ιθ) Εξάλλου η Επιτροπή μας έκρινε ότι η από μέρους της αποστολή κλήσεων σε πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας και γενικότερα σε υπηκόους ξένων χωρών θα δημιουργούσε σοβαρά νομικά και πραγματικά προβλήματα, ενώ συγχρόνως, –ιδίως στις περιπτώσεις κλήσεων προς μάρτυρες Κυπριακής ιθαγένειας– θα μπορούσε να δώσει και αφορμή σε ασύμφορες παρερμηνείες.

κ) Στην πορεία των εργασιών της επιτροπής μας επικράτησε αρχικά και για πολύ καιρό ανώτερο πνεύμα, ο δε τρόπος που διεξαγόταν η διαδικασία ήταν άψογος, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό ώστε να εξαρθεί η τελειότητά του από όλες τις πλευρές και μέσα στην Επιτροπή, αλλά και σε επανειλημμένες συνεδριάσεις της Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων (δείτε εκτός από άλλα και τα πρακτικά συνεδρίασής της στις 18.3.1988, σελ. 4.910, 4.911, 4.912).

κα) Η πρώτη και μεγάλη δυσχέρεια που αντιμετωπίσαμε ήταν η διαρροή πληροφοριών, σχετικών πολλές φορές με το περιεχόμενο μαρτυρικών καταθέσεων ή και με το περιεχόμενο των απόψεων που ανέπτυσσαν διάφοροι συνάδελφοι-μέλη της Επιτροπής.

κβ) Το πραγματικά θλιβερό αυτό φαινόμενο των διαρροών – που συνιστούσε και παράβαση των διατάξεων του Κανονισμού της Βουλής για τη μυστικότητα της συνεδρίασης, αλλά και των διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για τη μυστικότητα της ανακριτικής διαδικασίας είχε πολύ δυσάρεστα επακόλουθα, όπως π.χ. την παραίτηση-διαμαρτυρία συναδέλφων κας Άννας Συνοδινού και του κ. Σταύρου Δήμα.

Η προσπάθειά μας για την πάταξη αυτών των φαινομένων ή έστω και για περιστολή τους δεν απέδωσε ικανά αποτελέσματα.

κγ) Άλλη δυσχέρεια εμφανίστηκε στη συνεδρίαση της Επιτροπής μας στις 17.6.87, όταν ο συνάδελφος κ. Διονύσιος Λιβανός, ομολογώντας πως ήταν υπεύθυνος κάποιας διαρροής προς τον Τύπο, είχε το θάρρος να ζητήσει την επιβολή της πιο «βαρειάς ποινής», πράγμα που με πολύ λύπη του Προέδρου της Επιτροπής –αλλά ασφαλώς και των λοιπών μελών της Επιτροπής ή έστω πολλών από τα μέλη της Επιτροπής– έγινε με την απαγγελία από μέρους του Προέδρου της Επιτροπής της σχετικής ποινής. Επακολούθησε άμεσα υποβολή έγγραφης παραίτησης από μέρους του κ. Δ. Λιβανού, ο οποίος έτσι στέρησε την Επιτροπή από την περαιτέρω συμμετοχή του σ' αυτή.

κδ) Σοβαρή εμπλοκή στις εργασίες της Επιτροπής υπήρξε κατά την συνεδρίαση της 23.7.87 η ανάγνωση από μέρους του συναδέλφου κ. Ιωάννη Βαρβιτσιώτη, δήλωσης με την οποία ανακοίνωνε την απόφαση των βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας να μη συμμετέχουν του λοιπού των εργασιών της Επιτροπής, έως ότου ο κ. Πρωθυπουργός διευκρινίσει τη θέση του σε σχέση με πρόσφατες δηλώσεις του, που η Νέα Δημοκρατία τις θεωρούσε παρέμβαση στο έργο της επιτροπής.

Το πλήρες κείμενο της δήλωσής αυτής, καθώς και η άρνηση του κ. Ιωάννη Βαρβιτσιώτη να δεχθεί απάντηση από τον Πρόεδρο της Επιτροπής έχουν καταχωρηθεί στα στενογραφημένα πρακτικά της Επιτροπής μας. (συνεδρίαση 23.7.87, σελ. 13).

Πρέπει ωστόσο εδώ να σημειωθεί, ότι η δήλωση αυτή των βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην υπερβολική προσκόλλησή τους σε κομματικές κατευθύνσεις, διότι οι δηλώσεις του κ. Πρωθυπουργού απηχούσαν απλά τις απόψεις του και κατά κανένα τρόπο δεν μπορούσαν να εξηγηθούν πως συνιστούσαν παρέμβασή του στο έργο της Επιτροπής.

κε) Σοβαρότερη εμπλοκή στην πορεία των εργασιών της Επιτροπής μας αποτέλεσε η κατά τη συνεδρίαση της 1.6.88 έγγραφη δήλωση των συναδέλφων της Νέας

Δημοκρατίας –που διαβάστηκε και αυτή από τον κ. Ιωάννη Βαρβιτσιώτη– με την οποία ανακοινώνονταν ότι οι βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας παύουν «να συμμετέχουν στις εργασίες της Επιτροπής», για το λόγο ότι η πλειοψηφία της Επιτροπής έχει καθιερώσει βραδείς ρυθμούς στη διεξαγωγή των εργασιών της, ότι έχει ζητήσει και επιτύχει ανεπίτρεπτες παρατάσεις της προθεσμίας που είχε ταχθεί στην Επιτροπή κ.λπ.

Αμέσως μετά την ανάγνωση αυτής της δήλωσης ο κ. Βαρβιτσιώτης παρέδωσε στον Πρόεδρο της Επιτροπής ένα κείμενο 107 σελίδων, υπογραμμένο από τους 11 βουλευτές (μέλη της Επιτροπής μας οι οποίοι κομματικά ανήκαν στη Νέα Δημοκρατία), που το είχαν τιτλοφορήσει «πόρισμα βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας».

Οι αιτιολογίες που αναφέρονται στη δήλωση των 11 βουλευτών είναι όλες ΑΣΥΣΤΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΧΗΜΑΤΙΚΕΣ, το δε κείμενο που παρέδωσαν στο Πρόεδρο της Επιτροπής μας δεν αποτελεί, όπως τόνισε ο Πρόεδρος της Επιτροπής μας, πόρισμα –αφού δεν συζητήθηκε στην Επιτροπή μας και δεν τέθηκε σε ψηφοφορία– αλλά είναι ένα απλό κείμενο, που περιέχει τις απόψεις των 11 συναδέλφων της Νέας Δημοκρατίας, οι οποίοι το υπογράφουν.

Τόσο η δήλωση των βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας όσο και η αρκετά μακρά και τεκμηριωμένη απάντηση του Προέδρου της Επιτροπής μας που επακολούθησε, όπως επίσης και οι παρεμβάσεις άλλων βουλευτών όλων των πλευρών που μεσολάβησαν, έχουν καταχωρηθεί στα στενογραφημένα πρακτικά της συνεδρίασης της Επιτροπής μας της 1.6.88 (σελ. 83-96).

Το Προεδρείο της Επιτροπής μας είχε – διατηρεί δε ακόμη και αυτή τη στιγμή– την ελπίδα ότι έστω και την τελευταία ώρα των εργασιών της Επιτροπής μας θα επανέλθουν οι συνάδελφοι της Νέας Δημοκρατίας, έστω στη φάση της τελικής ψήφισης του κειμένου του πορίσματος.

Και ακριβώς στο όνομα αυτής της ελπίδας δεν έπαυσε να καλεί τους συναδέλφους της Νέας Δημοκρατίας να προσέρχονται στις συνεδριάσεις της Επιτροπής μας.

κστ) Μια άλλη εμπλοκή δημιουργήθηκε με την περίπτωση του κ. Σ. Στρατήγη, ο οποίος με ανακοίνωσή του στον τύπο, αρχικά, και ύστερα με επιστολή του προς τον Πρόεδρο της Επιτροπής μας, δήλωσε αποχώρηση από την Επιτροπή μας. Η αιτίαση του κ. Στρατήγη ήταν το ότι η Επιτροπή δεν δέχτηκε την άποψή του σύμφωνα με την οποία η εξέταση των θεμάτων που αναφέρονται στον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ έπρεπε να εξεταστεί μόνο από ιστορική πλευρά.

κζ) Η καλοπροαίρετη αυτή άποψη του συναδέλφου κ, Στρατήγη, όπως άλλωστε και η κάπως ανάλογη με αυτή πρόταση των συναδέλφων της Νέας Δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία δεν έπρεπε η Επιτροπή να περιλάβει στα ενδιαφέροντά της την περίοδο από 24.7.74 και εντεύθεν, διότι κατά την περίοδο αυτή η κυβερνητική πολιτική ασκούνταν υπό το φως των δημοκρατικών εξελίξεων που είχαν δρομολογηθεί, δεν ευρίσκεται σε αρμονία με το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής:

1. Διότι οι διατάξεις του Συντάγματος που προβλέπουν τη σύσταση Εξεταστικών Επιτροπών δεν αναφέρονται βέβαια μόνο σε περιπτώσεις που παρεμβλήθηκαν δικτατορικές κυβερνήσεις και ανελεύθερα καθεστώτα, αλλά και σε συνταγματικές και κατά πάντα νόμιμες κυβερνήσεις και
2. Διότι οι Εξεταστικές Επιτροπές δεν προσβλέπουν, κατά κύριο τουλάχιστον λόγο, σε συγγραφή ιστορίας, αλλά αποτελούν θεσμούς, που κινούμενοι μέσα στα πλαίσια του κοινοβουλευτικού ελέγχου, αναζητούν και τις τυχόν πολιτικές ή ακόμα και ποινικές ευθύνες των ελεγχομένων κυβερνήσεων.

κη) Εξάλλου, οι Εξεταστικές Επιτροπές δεν αποτελούν Δικαστήρια, για να κρίνουν την ενοχή ή την αθωότητα των υπευθύνων, έχοντας όμως τα δικαιώματα των Ανακριτών και Εισαγγελέων, δικαιούνται βέβαια

να προβαίνουν σε διατύπωση των σκέψεών των για τα αδικήματα που τυχόν διαπράχθηκαν κατά την άποψή τους. Βέβαια η διατύπωση των απόψεων αυτών από τις Επιτροπές και οι χαρακτηρισμοί των πράξεων κ.τ.λ. δεν επηρεάζουν τα δικαιώματα ή τις κρίσεις των Δικαστικών Αρχών, μόνων αρμοδίων και για τον τελικό χαρακτηρισμό των πράξεων και για την άσκηση ποινικής δίωξης και για την κρίση για την ενοχή ή την αθωότητα των τυχόν ενεχομένων.

κθ) Θα ήταν παράλειψη αν κλείνοντας το εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο της έκθεσής μας, δεν εκφράζαμε την ομόφωνη αλλά και την πλήρη ικανοποίησή μας, για την άρτια οργάνωση και λειτουργία της υπηρεσιακής Γραμματείας μας και την πλήρη εξυπηρέτησή μας από τον υπηρεσιακό Γραμματέα της Επιτροπής μας και τους λοιπούς υπαλλήλους της γραμματείας μας, της Στενογραφικής υπηρεσίας και όσων άλλων υπηρεσιών της Βουλής τέθηκαν στη διάθεσή μας και ασχολήθηκαν παράλληλα με τα καθημερινά υπηρεσιακά τους καθήκοντα και με τις πολύωρες εργασίες της Επιτροπής μας.

Όλοι τους ξεπέρασαν, πρέπει να πούμε, τα όρια του υπαλληλικού χρέους και γι' αυτό η συμβολή τους στο έργο της Επιτροπής μας κρίνεται από όλους μας πολλή σημαντική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΓΕΝΙΚΑ

Μικρή ιστορική αναδρομή (γεωγραφική θέση της Κύπρου και έκτασή της, περιπέτειές της, πώλησή της κατά το 1878 από τους Τούρκους κατακτητές στην Αγγλία – Αγγλική αποικία – Δημοψήφισμα – πληθυσμιακή σύνθεση – Αγώνας Εθναρχίας, κ.λπ.).

Η Κύπρος, το μεγάλο νησί της Ανατολικής Μεσογείου, έχει έκταση 9.851 τ. χλμ. και ο πληθυσμός της κατά την περίοδο 1974 ήταν 634.654 κάτοικοι, από τους οποίους 519.694 (ποσοστό 81,9%) Ελληνοκύπριοι και 114.960 (ποσοστό 18,1%) Τουρκοκύπριοι.

Απομακρυσμένη όπως ήταν από το βασικό κορμό του Ελλαδικού χώρου, γνώρισε στη διαδρομή των αιώνων πολλές περιπέτειες και εισβολές.

Μία από τις πιο παλιές και σημαδιακές κακοτυχίες της ήταν όταν το 448 π.χ., ο Περικλής, κλείνοντας ειρήνη με τους Πέρσες, την άφησε έξω από τις διεκδικήσεις του.

Στους κατοπινούς χρόνους η Κύπρος πέρασε στα χέρια διάφορων και πολλών διαδοχικά εισβολέων.

Η «προνομιακή» θέση της στην Ανατολική Μεσόγειο και ειδικότερα στη θάλασσα της Κιλικίας, κοντά τις χώρες της Μέσης Ανατολής την καθιστούσε επίζηλη επιδίωξη όσων στόχευαν σε επέκταση της επιρροής τους προς τις χώρες αυτές (Συρία, Παλαιστίνη κλπ.).

Σε κάθε όμως περίπτωση η Κύπρος δεν έπαυσε να παρακολουθεί με ιδιαίτερο ενδιαφέρον την τύχη και την πορεία του Ελληνισμού και στις μεγάλες μέρες της δόξας του (εποχή Μεγάλου Αλεξάνδρου κλπ.) και στις συνταρακτικές πτώσεις του (περιέλευσή του κάτω από τον Οθωμανικό ζυγό κλπ.).

Τον τελευταίο αυτό ζυγό τον υπέστη και η Κύπρος. Επί τρεις ολόκληρους αιώνες –μέχρι το 1878– την κρατούσε ο Τούρκος κατακτητής, κάτω από τη βάρβαρη κατοχή του.

Το έτος αυτό (1878) η Τουρκία πούλησε την Κύπρο στη Μεγ. Βρεττανία, η οποία την εποχή αυτή, εννέα μόλις χρόνια από τότε που ανοίχτηκε το Σουέζ, επιζητούσε για την εξυπηρέτηση των κοσμοκρατορικών της συμφερόντων και επιδιώξεων να αποκτήσει εδάφη και περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου. Πολύ περισσότερο περιοχές με τη στρατηγική και γεωγραφική θέση της Κύπρου.

Σύμφωνα με τη συνθήκη που υπογράφτηκε σχετικά μ' αυτή την πώληση, η Κύπρος θα εξακολουθούσε τυπικά να τελεί υπό την υψηλή κυριαρχία του Σουλτάνου, παραχωρούνταν όμως ουσιαστικά στη Μεγ. Βρεττανία, η οποία θα κατέβαλλε στην Τουρκία ως τίμημα το ποσό 88.000 λιρών (περίπου) το χρόνο.

Έτσι κυλούσαν τα χρόνια μέχρι το 1914, οπότε στα πλαίσια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, η Τουρκία κήρυξε τον πόλεμο κατά της Μεγ. Βρεττανίας, η οποία ύστερα από αυτό, κατήγγειλε την παραπάνω συνθήκη και προσάρτησε, στις 5.11.1914, στη δική της απόλυτη κυριαρχία την Κύπρο.

Και ήρθε το 1915.

Η Αγγλία, επιζητώντας να πετύχει τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο, πρόσφερε στις 17.10.1915 την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Η Ελληνική Κυβέρνηση της εποχής εκείνης (Κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη) προσανατολισμένη επίμονα στη Γερμανοφιλική πορεία των Ελληνικών ανακτόρων, αρνήθηκε την προσφορά.

Και φτάσαμε στο έτος 1923, οπότε υπογράφηκε η συνθήκη της Λωζάννης με την οποία η Τουρκία αναγνώρισε ρητά την προσάρτηση της Κύπρου στη Μεγ. Βρεττανία και παραιτήθηκε έτσι από κάθε δικαίωμα στην Κύπρο.

Παραθέτουμε εδώ τις σχετικές διατάξεις της συνθήκης της Λωζάνης:

«*Άρθρο 20: Η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου ανακηρυχθείσαν υπό της Βρεττανικής Κυβερνήσεως την 5ην Νοεμβρίου 1914*».

«*Άρθρο 21: Οι Τούρκοι υπήκοοι, οι εγκατεστημένοι εν τη νήσω Κύπρω κατά την 5.11.1914, θα ανακτήσωσιν, εφ' οις προβλέπει ο εγχώριος νόμος, την Βρεττανικήν ιθαγένειαν, αποβάλλοντες ως εκ τούτου την Τουρκικήν.*

Θα δύνανται εν τούτοις, έως δύο έτη από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης συνθήκης να ασκήσωσι δικαίωμα επιλογής υπέρ της τουρκικής ιθαγενείας. Εν τοιαύτη περιπτώσει δέον να εγκαταλείψωσι την Κύπρον εντός 12 μηνών, αφ' ης ημέρας ασκήσωσι το δικαίωμα της επιλογής».

Με βάση αυτές τις συμφωνίες ο Κεμάλ Αττατούρκ, κάλεσε τους Τουρκοκυπρίους να μεταναστεύσουν στην Τουρκία.

Η ανταπόκριση όμως των Τουρκοκυπρίων σ' αυτή την πρόσκληση του Αρχηγού του Τουρκικού Έθνους υπήρξε αισθητά περιορισμένη.

Επακολουθεί η ανακήρυξη της Κύπρου ως αποικίας του Βρεττανικού Στέμματος (1.5.1925).

Στο μεταξύ από τις αρχές του 20ού αιώνα είχε αρχίσει με πρωτοστάτη την Εκκλησία να προβάλλεται η απαίτηση του Ελληνοκυπριακού πληθυσμού του νησιού για ένωσή του με την Ελλάδα.

Στα πλαίσια αυτής της απαίτησης πολλές Κυπριακές αποστολές έφθαναν στο Λονδίνο υποβάλλοντας στην Κυβέρνηση της Μεγ. Βρεττανίας σχετικά υπομνήματα, ενώ παράλληλα σημειώνονταν κινητοποιήσεις στην Κύπρο με έντονη την παρουσία σ' αυτές της Ελληνοκυπριακής νεολαίας.

Η απάντηση της Αγγλίας σε όλα αυτά ήταν σαφώς και σταθερά αρνητική.

Αποκορύφωση αυτών των κινητοποιήσεων ήταν η εξέγερση του Κυπριακού Λαού που άρχισε στις 17.10.1931 με τη δημοσίευση από τον επίσκοπο Κιτίου και βουλευτή Νικόδημο Μυλωνά μανιφέστου με το οποίο καλούσε το Λαό σε αντίσταση κατά της Αγγλικής κυριαρχίας. Επακολούθησε στις 21.10.1931 μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση στη Λευκωσία και ο ιερέας της Φανερωμένης Διονύσιος Κυκκώτης, ανεμίζοντας την Ελληνική σημαία, κήρυξε την επανάσταση.

Η αποικιακή Κυβέρνηση, λειτουργώντας κατά τρόπο εντελώς ανελεύθερο και δικτατορικό, κατέπνιξε με στρατεύματα που έφερε από την Αίγυπτο τη λαϊκή αυτή εξέγερση μέσα σε λίγες μέρες.

Και δεν αρκέστηκε σ' αυτό αλλά πήρε και

μια σειρά σκληρών διοικητικών μέτρων και πολλών απαγορεύσεων.

Περισσότεροι από 2.500 πολίτες ρίχτηκαν στη φυλακή, αρκετοί άλλοι –ανάμεσα στους οποίους και ο πρωταγωνιστής της εξέγερσης Επίσκοπος Κιτίου και βουλευτής, Νικόδημος Μυλωνάς– απελάθηκαν.

Το Νομοθετικό Συμβούλιο καταργήθηκε, η χρησιμοποίηση της Ελληνικής σημαίας ή των Ελληνικών χρωμάτων ή εικόνων Ελλήνων αγωνιστών απαγορεύτηκαν, όπως επίσης απαγορεύθηκε και ο Ελληνικός Εθνικός ύμνος.

Επιχειρήθηκαν ακόμα και επεμβάσεις στα εσωτερικά της Εκκλησίας ενώ εντάθηκε η προσπάθεια αφελληνισμού της παιδείας, ιδίως της κατώτερης.

Με την κατάπνιξη της εξέγερσης του 1931 και με τη λήψη αυτών των τόσο σκληρών μέτρων τελειώνει η μακρόχρονη περίοδος λειτουργίας του λεγόμενου «δημοκρατικού πολιτεύματος» της Αγγλικής κατοχής, η οποία άρχισε απροκάλυπτα πλέον να κυβερνάει με αυταρχική και δικτατορική καθαρά αντίληψη.

Επακολούθησε ο πόλεμος του 1940 κατά τον οποίο πολλοί Κύπριοι εθελοντές πολέμησαν στο πλευρό των συμμάχων.

Το 1943 έγιναν στη Κύπρο οι πρώτες, ύστερα από τη διακοπή του 1931 δημοτικές εκλογές, ενώ το 1947 ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου λόρδος Γουίνστερ έδωσε, μιλώντας στους Κυπρίους, υπόσχεση για ένα «*πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό καθεστώς*».

Το 1948 αποφασίστηκε η συγκρότηση Εθναρχικού Συμβουλίου για την προώθηση του Εθνικού ενωτικού αγώνα, αργότερα δε ιδρύθηκε το γραφείο της Εθναρχίας, που αποτέλεσε το εκτελεστικό όργανο της Εθναρχίας Κύπρου, η οποία συνέχισε τον αγώνα.

Το Δεκέμβριο του 1949 η Εκκλησία με εγκύκλιο του Αρχιεπισκόπου της Μακαρίου του Β΄, ανέλαβε την πρωτοβουλία να διενεργηθεί δημοψήφισμα μεταξύ των Ελληνοκυπρίων. Το δημοψήφισμα αυτό, κατά το οποίο ψήφισαν οι Ελληνοκύπριοι, άνδρες και γυναίκες, πάνω από 16 χρονών, έγινε στις 15 Ιανουαρίου 1950 και έδωσε αποτέλεσμα 95,7% υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. (Είχαν ψηφίσει 224.757, από τους οποίους οι 215.108 είχαν ταχθεί υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα).

Κυπριακή πρεσβεία με επικεφαλής το Μητροπολίτη Κυρήνειας Κυπριανό ήρθε στην Αθήνα και κατέθεσε σειρά τόμων του ενωτικού δημοψηφίσματος στον τότε Πρόεδρο της Ελληνικής Βουλής Δημήτριο Γόντικα.

Η Ελληνική Κυβέρνηση της εποχής εκείνης (Κυβέρνηση Πλαστήρα) δεν έστερξε να παραλάβει η ίδια τους τόμους αυτού του δημοψηφίσματος, φρονώντας ότι δεν ήταν κατάλληλη η στιγμή για κάτι τέτοιο.

Το 1951, όταν και πάλι κυβερνούσαν στην Ελλάδα πολιτικές δυνάμεις του Κέντρου (Κυβέρνηση Πλαστήρα – Σοφ. Βενιζέλου) η Ελληνική αντιπροσωπεία στην έκτη σύνοδο του ΟΗΕ, που έγινε στο Παρίσι, έθεσε με πρωταγωνιστές τους Γεώργιο Μαύρο και Λουκή Ακρίτα, το Κυπριακό θέμα για συζήτηση και ζήτησε να καθιερωθεί και για την Κύπρο η διαδικασία του δημοψηφίσματος για την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης.

Στο μεταξύ στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Εκκλησίας της Κύπρου είχε επέλθει αλλαγή.

Ο Μακάριος Β΄ είχε πεθάνει στις 28.6. 1950 και τον διαδέχθηκε (Οκτώβρης 1950) ο μέχρι τότε επίσκοπος Κιτίου, Μακάριος Γ΄, ο οποίος κατά την περίοδο 1952 μέχρι 1956 επιχείρησε σειρά ταξιδιών στην Ευρώπη, Αμερική και Ασία, προβάλλοντας στη Διεθνή Κοινή Γνώμη το όλο Κυπριακό θέμα.

Παράλληλα η Ελληνική Κυβέρνηση επιχειρεί διάβημα προς την Αγγλική, θέτοντας το θέμα.

Επακολουθεί τον Ιούλιο ’54 συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων, ασκείται δε στις 16.8.54 από την Ελληνική Κυβέρνηση

(Κυβέρνηση Παπάγου) και προσφυγή στον ΟΗΕ, η Γενική Συνέλευση του οποίου με εισήγηση της αντιπροσωπείας της Ν. Ζηλανδίας και σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ στις 24.8.54 πήρε απόφαση να μη τη συζητήσει «*επί του παρόντος*».

Στο μεταξύ στην Κύπρο εντείνεται ο αγώνας για την Ένωση και ιδρύεται η ΕΟΚΑ, η οποία αναλαμβάνει ένοπλη δράση.

Η έντονη αντίδραση και τα βίαια μέτρα των Βρεττανών δεν κατορθώνουν να κάμψουν το αγωνιστικό φρόνημα των Κυπρίων.

Και έτσι ο αγώνας της ΕΟΚΑ συνεχίζεται ολοένα και πιο δυναμικά.

Αφού δε τα βίαια μέτρα δεν αρκούν για την αντιμετώπισή της, οι αρχιτέκτονες της Αγγλικής πολιτικής σκέπτονται και τη λήψη μέτρων «διπλωματικού» χαρακτήρα.

Έτσι, στις 30.6.1955 απευθύνουν πρόσκληση στις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας να μετάσχουν σε τριμερή διάσκεψη στο Λονδίνο, για να συζητηθούν μαζί «ζητήματα πολιτικά και αμυντικά της ανατολικής Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου». Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αντέδρασε στην εξέλιξη αυτή, δηλώνοντας στις 16.7.55 ότι αν πραγματοποιούταν η διάσκεψη αυτή θα ήτανε «*παγίδα προορισμένη να περιπλέξει το θέμα κατά τρόπο ανεπανόρθωτο*».

Δεν εισακούστηκαν οι απόψεις του Μακαρίου και έτσι στις 29.8.1955 άρχισε στο Λάνκαστερ Χάουζ η τριμερής «διάσκεψη» με συμμετοχή των Υπουργών Εξωτερικών και των τριών χωρών (Μακ Μίλαν για την Μεγ. Βρεττανία, Στεφ. Στεφανοπούλου για την Ελλάδα και Φατίν Ζορλού για την Τουρκία).

Η τριμερής αυτή διάσκεψη τελείωσε τις εργασίες της στις 7 Σεπτέμβρη 1955 με τη δημοσίευση ανακοινωθέντος που μιλούσε για «*αναστολή των εργασιών της*».

Αλλά αν και η διάσκεψη απέτυχε ως προς τη λύση των θεμάτων του Κυπριακού Αγώνα, είχε όμως επιτύχει ο σκοπός για τον οποίο είχαν σκεφθεί οι Άγγλοι να τη συγκαλέσουν. Διότι με τη διάσκεψη αυτή κατόρθωσαν να ξαναφέρουν και να εμφανίσουν σαν ενδιαφερόμενο για τα Κυπριακά μέρος την Τουρκία, που όμως με τη συνθήκη της Λωζάνης είχε, με τον πιο επίσημο και κατηγορηματικό τρόπο, παραιτηθεί του συνόλου των δικαιωμάτων της πάνω στην Κύπρο και έτσι να μετατρέψουν τη διαφορά που υπήρχε μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και της Κυβέρνησης του Βρεττανικού Στέμματος σε Ελληνοτουρκική διαφορά, να περιοριστούν δε οι ίδιοι σε ρόλο τρίτου (διαιτητή κατά κάποιο τρόπο).

Μετά την αποτυχία της Τριμερούς «Διάσκεψης» η τότε Ελληνική Κυβέρνηση (Φθινόπωρο 1955 Κυβέρνηση Καραμανλή) άσκησε νέα προσφυγή, τη δεύτερη κατά σειρά, στον ΟΗΕ, δεν κατόρθωσε όμως να επιτύχει τη συγκέντρωση του απαραίτητου αριθμού ψήφων, για την εγγραφή αυτής της προσφυγής στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.

Στο μεταξύ, στις 4.10.55, ένα περίπου μήνα μετά την αποτυχία της «Τριμερούς Διάσκεψης», η διακυβέρνηση της Κύπρου είχε ανατεθεί από τη Βρεττανική Κυβέρνηση στο στρατάρχη Τζων Χάρτινγκ, ο οποίος ήταν ευρύτερα γνωστός από τους σκληρούς τρόπους που είχε μεταχειριστεί για την κατάπνιξη του απελευθερωτικού κινήματος της Κένυας. Ο νέος αυτός Κυβερνήτης της Κύπρου, όταν ανέλαβε τα καθήκοντά του (Οκτώβρης 1955) υπέβαλε απευθείας στο Μακάριο νέες προτάσεις για «φιλελεύθερη αυτοκυβέρνηση».

Επακολούθησαν ύστερα από αυτό συνομιλίες Μακαρίου – Χάρτινγκ, που και αυτές απέτυχαν.

Φυσικά, ο αγώνας της ΕΟΚΑ συνεχιζόταν και εντεινόταν, προκαλώντας μεγάλες ζημιές στα στρατεύματα Χάρτινγκ και κατακτώντας το θαυμασμό όχι μόνο του Ελληνοκυπριακού στοιχείου για τις επιτυχίες της, αλλά κύρια για τους ήρωες που είχαν αναδειχθεί μέσα από τους αγώνες της.

Στις 6.3.1956 εκδόθηκε διαταγή για τη σύλληψη και εξορία του Μακαρίου στις

Σεϋχέλλες. Η διαταγή αυτή εκτελέσθηκε στις 9.3.56.

Την ηγεσία του Κυπριακού Λαού αναλαμβάνει τότε ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος, ενώ η δράση της ΕΟΚΑ εντείνεται και η στάση των Άγγλων διακρίνεται για τη θηριωδία των αντιποίνων που εφαρμόζουν ενάντια στους Κύπριους αγωνιστές και γενικά στον Κυπριακό Λαό. Κορυφαίες εκδηλώσεις αυτής της θηριωδίας είναι μια μεγάλη σειρά καταδίκες σε θάνατο, που εκτελούνταν με τη μέθοδο του απαγχονισμού.

Στις 14.7.1956 –τέσσερις μόλις μήνες από τη σύλληψη και απέλαση του Μακαρίου– έφθασε στην Κύπρο, για επιτόπια εξέταση των προβλημάτων, ο Λόρδος Ράντκλιφ, στον οποίο είχε ανατεθεί να εκπονήσει σχέδιο Συντάγματος.

Ο Λόρδος Ράντκλιφ υπέβαλε το Νοέμβριο 1956 τις συνταγματικές του προτάσεις στην Βρεττανική Κυβέρνηση, η οποία το Δεκέμβριο του 1956 τις κοινοποίησε στην Ελληνική Κυβέρνηση και στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Η Ελληνική Κυβέρνηση έκρινε ότι οι προτάσεις αυτές δεν οδηγούσαν σε αυτοδιάθεση και με τη σκέψη αυτή τις απέρριψε.

Ο Μακάριος εξάλλου, αρνήθηκε να τις συζητήσει όπως και οποιοδήποτε άλλο θέμα, εφόσον εξακολουθούσε να είναι εξόριστος.

Επακολούθησε άσκηση αντιπροσφυγής της Βρεττανικής Κυβέρνησης στον ΟΗΕ με την οποία κατηγορούνταν η Ελληνική Κυβέρνηση ότι ενίσχυε την τρομοκρατία στην Κύπρο.

Η επάνοδος του Μακαρίου από την ετήσια εξορία του, σημειώνει την απαρχή νέων εξελίξεων στο Κυπριακό θέμα.

Φθάνοντας στην Αθήνα ο Μακάριος στις 17.4.1957 δηλώνει ότι θα επιδιώξει με κάθε μέσο την αυτοδιάθεση της Κύπρου.

Στις 15.7.57 η τότε Ελληνική Κυβέρνηση (Κυβέρνηση Καραμανλή) καταθέτει νέα προσφυγή στον ΟΗΕ, με την οποία, καταγγέλλοντας τη Μεγ. Βρεττανία για τις αγριότητες που μεταχειρίζονταν σε βάρος του κυπριακού λαού, ζητούσε να εφαρμοσθεί στην Κύπρο η αρχή της αυτοδιάθεσης.

Η απόφαση της Πολιτικής Επιτροπής της Γενικής Συνέλευσης, που εκδόθηκε το Δεκέμβρη 1957, μιλούσε για αυτοδιάθεση.

Αν και η απόφαση αυτή της Πολιτικής Επιτροπής υπερψηφίσθηκε από τη Γενική Συνέλευση, δεν θεωρήθηκε ως επικυρωθείσα, γιατί δεν συγκέντρωσε την απαιτούμενη από τον Κανονισμό πλειοψηφία των 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης.

Στις 3.12.57 ο σερ Χιου Φουτ, ο οποίος εμφανίσθηκε ως πολιτικός φιλελευθέρων αντιλήψεων, αντικατέστησε το Στρατάρχη Τζων Χάρτινγκ στη διακυβέρνηση της Κύπρου. Αλλά και πάλι εφαρμοζόταν η ίδια πολιτική και ως προς την αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ και ως προς τις προοπτικές λύσης ή έστω προώθησης του Κυπριακού.

Ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου επέμενε να κινείται μέσα στα πλαίσια των συνταγματικών προτάσεων του Λόρδου Ράντκλιφ, ενώ ταυτόχρονα εμφάνιζε ως απειλή και την περίπτωση διαμελισμού της νήσου.

Νέες προτάσεις της Βρεττανικής Κυβέρνησης κατατέθηκαν το Φεβρουάριο 1958, που κι αυτές απορρίφθηκαν από την Ελληνική Κυβέρνηση και το Μακάριο.

Την απόρριψη των προτάσεων αυτών ακολούθησαν επιθέσεις και βιαιοπραγίες των Τούρκων ενάντια στους Ελληνοκυπρίους, πράγμα για το οποίο η τότε Ελληνική Κυβέρνηση ζήτησε έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου του ΝΑΤΟ, στο οποίο και κατάγγειλε τις τουρκικές βιαιοπραγίες. Αλλά και η Ελληνική Βουλή με ομόφωνο ψήφισμά της ζητούσε τη συμπαράσταση των ξένων Βουλών, για την άμεση κατάπαυση των τουρκικών βιαιοτήτων.

Οι τελευταίες προτάσεις για τη λύση του Κυπριακού που έγιναν από τη Βρεττανική πλευρά ήταν προτάσεις του Βρεττανού Πρωθυπουργού Μακμίλλαν.

Με τις προτάσεις αυτές καθιερώνονταν ένα είδος αγγλοελληνοτουρκικής συγκυ-

ριαρχίας πάνω στο Νησί. Όπως και στα προηγούμενα σχέδια η άμυνα, η εξωτερική πολιτική και η εσωτερική ασφάλεια θα έμεναν στα χέρια του Άγγλου Κυβερνήτη.

Φυσικά ένα τέτοιο σχέδιο δεν μπορούσε να γίνει δεκτό από την Ελληνοκυπριακή πλευρά. Από τον Οκτώβριο 1958 άρχισαν, χωρίς τη συμμετοχή των Κυπρίων, σημαντικές ζυμώσεις στο ΝΑΤΟ, που είχαν σαν συνέπεια τη συνάντηση των Πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας στη Ζυρίχη και την υπογραφή της συνθήκης της Ζυρίχης.

Αλλά γι' αυτή τη συνθήκη και γενικότερα για όλο το πλέγμα των συνθηκών που αναφέρονται στην ανεξαρτησία της Κύπρου στο επόμενο, υπό στοιχ. Γ, κεφάλαιο του παρόντος πορίσματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

α) ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΟΙ ΕΚΦΡΑΣΤΕΣ ΤΗΣ

(Ανεξαρτησία της Κύπρου, αναγνώριση της ως κυρίαρχου κράτους-μέλους του ΟΗΕ, Πολιτειακά της Όργανα κ.τ.λ.)

β) ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

I

α1) Η Κύπρος ύστερα από τους πολλούς, μακρούς και πολυαίμακτους αγώνες του Λαού της, βρήκε στο τέλος της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, το είδος της Ανεξαρτησίας που καθιέρωσαν γι' αυτήν η Συνθήκη της Ζυρίχης, που υπογράφηκε στις 11.2.1959 από τις Κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου (Μεγάλης Βρεττανίας), της Ελλάδας και της Τουρκίας, σε συνδυασμό και με τις ακόλουθες συναφείς δηλώσεις, συμφωνίες, συνθήκες, συμπληρωματικά πρωτόκολλα κ.τ.λ., ήτοι:

1. Την από 17.2.1959 δήλωση της Κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου (Μεγάλης Βρεττανίας),
2. Τις από 17.2.1959 δηλώσεις των Υπουργών των Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας,
3. Την από 19.2.1959 δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ως εκπροσώπου της Ελληνοκυπριακής Κοινότητας,
4. Την από 19.2.1959 δήλωση του Δόκτορα Κιουτσούκ, ως εκπροσώπου της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας,
5. Την από 11.2.1959 συμφωνία κυρίων, που υπογράφηκε από τους Πρωθυπουργούς Ελλάδας και Τουρκίας (κ.κ. Κων. Καραμανλή και Μεντερές),
6. Τα υπ' αριθ. 1 και 2 συμπληρωματικά πρωτόκολλα των Συμφωνιών της Ζυρίχης.

Δεν πρέπει, ως προς τις Συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, να παραλειφθεί η μνημόνευση ότι το Κυπριακό Σύνταγμα που ψηφίστηκε και ίσχυσε από τις 16.8.1960 και εξακολουθεί να ισχύει, προσδίδει ιδιαίτερο κύρος στις συνθήκες αυτές, αφού με το 182ο άρθρο του ορίζει:

«*Εν περιπτώσει ασαφείας, το Σύνταγμα ερμηνεύεται υπό του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, λαμβανομένου υπ' όψιν και του κειμένου των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, κατά τε το γράμμα και το πνεύμα αυτών*».

α2) Στα πλαίσια των συμφωνιών της Ζυρίχης, μετά δε και την ψήφιση και την έναρξη ισχύος του Κυπριακού Συντάγματος, συνάφθηκαν και υπογράφηκαν δύο ακόμα συνθήκες, δηλαδή:

1. Η μεταξύ των Κυβερνήσεων της Μεγ. Βρεττανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας από τη μια μεριά και της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας από την άλλη, συνθήκη εγγυήσεως που μάλιστα προσαρτήθηκε στο Κυπριακό Σύνταγμα ως Παράρτημά του (I Παράρτημα) και,
2. Η μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας συνθήκη συμμαχίας, που και αυτή προσαρτήθηκε στο Κυπριακό Σύνταγμα, ως Παράρτημά του (II Παράρτημα).

Πρέπει εδώ να σημειωθεί και ότι:

* Οι δύο αυτές συνθήκες με το 181ο άρθρο του Κυπριακού Συντάγματος έχουν αναγορευθεί σε διατάξεις με συνταγματική ισχύ και

* Έχουν καταχωρηθεί στη Γραμματεία του ΟΗΕ, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 102 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.

α3) Είναι ευνόητο το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν για την έρευνά μας και την εκπλήρωση της αποστολής μας τα κείμενα όλων αυτών των δηλώσεων, συμφωνιών, συνθηκών, πρωτοκόλλων κ.τ.λ., αφού:

Το μεν σύμπλεγμα των δηλώσεων, συμφωνιών, συνθηκών και συμπληρωματικών πρωτοκόλλων, που περιλαμβάνονται στην περίπτωση αι του παρόντος κεφαλαίου, αναφέρεται άμεσα στην Κήρυξη της Ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και στους όρους που έπρεπε να τηρηθούν για την καθιέρωση αυτής της ανεξαρτησίας.

Το δε σύμπλεγμα των άλλων δύο συνθηκών (εγγυήσεως και συμμαχίας) αφορά την καθιέρωση πρόσθετων όρων για την διασφάλιση της Κυπριακής Ανεξαρτησίας.

II

Κατά πάγια αρχή του Διεθνούς Δικαίου, οι συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ Κρατών, ισχύουν και γεννούν όλες τις έννομες συνέπειές τους, έναντι των άλλων Κρατών που συμβλήθηκαν, από τη στιγμή της συνομολόγησής τους.

Σε συνέπεια με αυτά οι συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου – ανεξάρτητα από τις αντιρρήσεις και επιφυλάξεις που έχουν διατυπωθεί από πολλές πλευρές είναι έγκυρες και ισχυρές.

III

α) Το ανεξάρτητο πια Κράτος της Κύπρου προχώρησε στην ψήφιση του Συντάγματός του, το οποίο περιλαμβάνει στις ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ διατάξεις του τα άρθρα 1 και 185, σύμφωνα με τα οποία:

«*Άρθρο 1. Η Κυπριακή Πολιτεία είναι ανεξάρτητος και κυρίαρχος Δημοκρατία προεδρικού συστήματος*».

«*Άρθρο 185. Η καθολική ή μερική ένωσις της Κύπρου μεθ' οιουδήποτε άλλου Κράτους ή η χωριστική ανεξαρτησία ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΙ*».

Πρέπει στο σημείο αυτό να τονισθεί και ότι το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας:

1. Ενσωμάτωσε πολλούς από τους όρους των συνθηκών της Ζυρίχης σε δικές του διατάξεις, τις οποίες μάλιστα με το 182ο άρθρο του αναγόρευσε σε θεμελιώδεις διατάξεις του, που «... *δεν δύνανται να τροποποιηθώσι δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως*...».
2. Προσδίδει ιδιαίτερο κύρος στις συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου, με το 180ο άρθρο του, το οποίο ορίζει:
«... *Εν περιπτώσει ασαφείας το Σύνταγμα ερμηνεύεται υπό του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, λαμβανομένου υπ' όψιν και του κειμένου των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου, κατά τε το γράμμα και το πνεύμα αυτών*...».
3. Προσάρτησε τις συνθήκες ΕΓΓΥΗΣΕΩΣ και ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ –που άλλωστε αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο με τις συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου– ως παραρτήματα I και II του κειμένου του, ενώ παράλληλα με το 181ο άρθρο του τις αναγόρευσε σε διατάξεις με συνταγματική ισχύ και μάλιστα σε θεμελιώδεις διατάξεις του, που δεν μπορούν –κι αυτές– να τροποποιηθούν κ.τ.λ. (άρθρο 182 του Συντάγματος σε συνδυασμό και με το συνημμένο υπό στοιχ. III παράρτημα του Συντάγματος).

IV

Για την ολοκλήρωση των θεμάτων του παρόντος κεφαλαίου, ως προς την ανεξαρ-

τησία κ.τ.λ. της Κύπρου, πρέπει να σημειώσουμε:

α) Όλες οι χώρες του κόσμου αναγνώρισαν τη Δημοκρατία της Κύπρου, ως κυρίαρχη και ανεξάρτητη χώρα και οι πλείστες –αν όχι όλες– από αυτές συνήψαν διπλωματικές σχέσεις μαζί της.

β) Η Δημοκρατία της Κύπρου αναγνωρίσθηκε από τον ΟΗΕ και έγινε δεκτή ως ισότιμο μέλος του Διεθνούς αυτού Οργανισμού, όπως και πολλών άλλων διεθνών ή πολυεθνικών οργανισμών.

γ) Η Κυπριακή Δημοκρατία, κυρίαρχη πλέον και ανεξάρτητη χώρα, δεν έστερξε να ενταχθεί σε οποιονδήποτε από τους υφισταμένους δύο μεγάλους πολιτικοστρατιωτικούς συνασπισμούς (του ΝΑΤΟ ή του Συμφώνου της Βαρσοβίας) και προτίμησε το 1961, με επίσημη δήλωση του Μακαρίου, να πορευθεί το δρόμο των Αδέσμευτων χωρών, ενώ παράλληλα παρέμεινε στο πλαίσιο της Βρεττανικής κοινοπολιτείας.

δ) Από την πλευρά της συγκρότησης των πολιτειακών της οργάνων, ο Λαός της Κύπρου, εξέλεξε στις Προεδρικές εκλογές του έτους 1959 (Δεκέμβρης), με άμεση εκλογή και με καθολική και μυστική ψηφοφορία (άρθρο 39 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας) για Πρόεδρό του τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και μάλιστα με πλειοψηφία 67,8% και για τη νόμιμη θητεία των πέντε ετών (άρθρο 43 του Κυπριακού Συντάγματος). Και όταν έληξε αυτή η θητεία τον επανεξέλεξε χωρίς, αυτή τη φορά, ψηφοφορία, μια και αυτός ήταν ο μοναδικός υποψήφιος για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας (δεύτερη περίοδος της πρώτης παραγράφου του άρθρου 39 του ίδιου Συντάγματος).

ε) Με την ιδιότητα, πλέον αυτή, του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε αναγνωριστεί από τον ΟΗΕ και τους άλλους διεθνείς ή πολυμερείς οργανισμούς, το γεγονός δε αυτό ήταν γενικά γνωστό, πασίδηλο θα το λέγαμε. Άλλωστε και όλοι οι μάρτυρες που κατέθεσαν στην Επιτροπή μας ότι μετείχαν στο πραξικόπημα (Μπονάνος, Γκιζίκης, Κομπόκης, Γεωργίτσης, κ.τ.λ.) κατέθεσαν συγχρόνως, ότι τον ανεγνώριζαν ότι αυτός ήταν ο νόμιμος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

β) ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η έννομη τάξη στην Ελλάδα, που εκφραζόταν από το Σύνταγμα του 1952, είχε τραυματιστεί καίρια από το βασιλικό πραξικόπημα της 15.7.1965 και τελικά, τραυματισμένη όπως ήταν, καταλύθηκε από πραξικόπημα των Συνταγματαρχών της 21.4.1967. Και ναι μεν οι Συνταγματάρχες δεν κατάργησαν ρητά από την αρχή το Σύνταγμα του 1952, ανέστειλαν όμως την ισχύ βασικών του διατάξεων, ιδιαίτερα εκείνων που αφορούσαν τα ατομικά δικαιώματα των Ελλήνων και τη συγκρότηση των Πολιτειακών Οργάνων (της Βουλής κ.τ.λ.).

Αργότερα επιχειρήθηκε να τεθούν σε εφαρμογή «κείμενα Συνταγμάτων», το πρώτο από τα οποία διατηρούσε το σύστημα της «Βασιλευόμενης Δημοκρατίας», ενώ το δεύτερο ανακήρυσσε την «Αβασίλευτη Δημοκρατία».

Όλα αυτά όμως δεν επηρέαζαν τους επιβήτορες της εξουσίας, οι οποίοι, τόσο στις μέρες του Γεωργίου Παπαδοπούλου, όσο και στις μέρες του Συνταγματάρχη Ιωαννίδη (μετά τις 25.11.1973), δρούσαν και ασκούσαν την εξουσία στο όνομα της βίας και με τη δύναμη των όπλων, που τους είχε από παλαιότερα, εμπιστευθεί η Πολιτεία για τη δική της προστασία.

Κατά συνέπεια, τη θέση της έννομης τάξης στην Ελλάδα είχε καταλάβει από τις 21.4.1967 και δώθε, μέχρι τις 23.7.1974, η βία, που τον τελευταίο καιρό είχε γίνει ωμότερη.

Από το πρωί της 24ης.7.1974 η έννομη τάξη στην Ελλάδα αρχίζει να αποκαθίσταται. Αναλαμβάνει την εξουσία Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον κ. Καραμανλή, η οποία με στόχο την αποκατάσταση των ελευθεριών του Ελληνικού Λαού, εκδίδει τις αναγκαίες, κατά την κρίση της, συντα-

κτικές πράξεις και επαναφέρει σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952.

Αργότερα (Νοέμβριος 1974), προκηρύσσει βουλευτικές εκλογές, μετά τις οποίες διεξάγει δημοψήφισμα, το οποίο με συντριπτική πλειοψηφία καταργεί το πολιτειακό σύστημα της Βασιλευομένης Δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ι. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ 1968

Τουρκικές δυνάμεις:

Όπως είναι γνωστό, από το 1960, μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου και την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, εγκαταστάθηκε στην Κύπρο Τουρκική Δύναμη Κύπρου (ΤΟΥΡΔΥΚ) με αρχική δύναμη 650 ανδρών.

Με την έναρξη των ταραχών του Δεκεμβρίου 1963, στελέχη της ΤΟΥΡΔΥΚ άρχισαν να εκπαιδεύουν Τουρκοκύπριους (Τ/Κ) για τη δημιουργία Ενόπλων Τμημάτων.

Ο εξοπλισμός τους γίνονταν με όπλα που έφερναν κρυφά από την Τουρκία, η δε στελέχωσή τους με Αξιωματικούς του Τουρκικού Στρατού.

Έτσι, κατά το μέχρι Ιανουαρίου 1968 διάστημα, οι Τουρκικές και Τουρκοκυπριακές (Τ/Κ) δυνάμεις που υπήρχαν στο Νησί, ήταν:

ΤΟΥΡΔΥΚ:

Δύο Τάγματα Πεζικού, στην περιοχή της Λευκωσίας με συνολική δύναμη 1.000 ανδρών περίπου.

ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ:

Περίπου 1.500 άνδρες, μοιρασμένοι στις Τουρκοκυπριακές (Τ/Κ) εστίες Κοκκίνων, Λιμνίτη και Λευκωσίας.

ΕΝΟΠΛΟΙ Τουρκοκύπριοι (Τ/Κ):

Περίπου 12.000 άνδρες, οργανωμένοι σε Λόχους, που μοιράστηκαν στις έξι (6) Επαρχίες της Κύπρου (37 στην περιοχή Λευκωσίας, ανά τρεις (3) στις περιοχές Κυρηνείας, Αμμοχώστου και Λάρνακας, επτά (7) στην περιοχή Λεμεσού και έξι (6) στην περιοχή Πάφου).

Ελληνικές Δυνάμεις:

Ταυτόχρονα με την ΤΟΥΡΔΥΚ πήγε στην Κύπρο, στην περιοχή Λευκωσίας και η ΕΛΔΥΚ με αρχική δύναμη 950 ανδρών.

Οι αξιωματικοί της, μετά το Δεκέμβριο 1963, χρησιμοποιήθηκαν για την εκπαίδευση Ελληνοκυπρίων (Ε/Κ) και την οργάνωσή τους σε Μονάδες Εθνοφρουράς, οι οποίες στελεχώθηκαν με Έλληνες (εξ Ελλάδος) αξιωματικούς.

Οι Ελληνικές και οι Ελληνοκυπριακές Δυνάμεις, που βρίσκονταν κατά την περίοδο αυτή στην Κύπρο, αποτελούσαν την Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ), με την ακόλουθη οργάνωση:

Στη Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου (ΣΔΙΚ), με 5 Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις (ΑΤΔ) στις οποίες ανήκαν 18 Τάγματα Πεζικού (ΤΠ) με συνολική δύναμη 9.500 ανδρών (Ε/Κ) περίπου.

Τη Διοίκηση Καταδρομών (ΔΚΔ), με 3 Μοίρες ΚΔ, με δύναμη 1.200 ανδρών περίπου.

Τη Διοίκηση Μάχης, με 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ (32 Τροχοφόρα Τεθωρακισμένα Οχήματα BTP Σοβιετικής Κατασκευής), 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων (32 Άρματα σοβιετικής κατασκευής Τ34) και 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεων (40 Τεθωρακισμένα Οχήματα Μάρμον - Χάριγκτον, αγγλικής προέλευσης-Ε/Κ).

Τη Διοίκηση Πυροβολικού (ΔΠΒ), με 3 Μοίρες Πεδινού Πυροβολικού (ΜΠΠ) των 25 λιβρών, 2 ΜΠΠ των 100 χλσ., 1 Μοίρα Ελαφρού Πεζικού Α/Α Πυρ/κού (ΜΕΑ/ΑΠ) Μπόφορς 40 χλσ., 1 Μοίρα Αντιαρματικού Πυρ/κού (ΜΕΑ/ΑΠ) των 6 λιβρών και 2 Μοίρες Ορειβατικού Πυρ/κού (Ε/Κ).

Μία Ελληνική Μεραρχία και Ελληνική Δύναμη Κύπρου (ΜΕΑ/ΑΠ) με συνολική δύναμη 10.000 περίπου ανδρών με το Σύνταγμα της ΕΛΔΥΚ (3 Τάγματα Πεζικού η ΕΛΔΥΚ και 3 Συντάγματα Πεζικού, 2 Μοίρες

ΚΔ και 2 Ίλες Αρμάτων, από τις οποίες η μία με 17 άρματα Μ47 και η άλλη με 17 άρματα Μ24, η Μεραρχία).

Συνολικά οι Ελληνικές Δυνάμεις, κατά την περίοδο εκείνη στην Κύπρο, ήταν 24.700 άνδρες περίπου:

- Ελληνοκύπριοι	15.000
- ΕΛΔΥΚ	1.200
- Ελληνική Μεραρχία	8.500

Η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ) κατάρτισε το σχέδιο άμυνας της Κύπρου, με το συνθηματικό τίτλο «ΚΑΛΥΨΩ», το οποίο προέβλεπε την απόκρουση Τουρκικής απόβασης και την εξάλειψη των Τουρκοκυπριακών εστιών, πριν ή ταυτόχρονα με την απόβαση.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, όλη η Κύπρος ήταν χωρισμένη σε 5 τομείς, για καθένα από τους οποίους ήταν υπεύθυνη μία από τις 5 Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις:

Η διάταξη των Βασικών Μονάδων ήταν η ακόλουθη:

- Τομέας Αμμοχώστου:
  8 Τάγματα Πεζικού, 1 Μοίρα ΚΔ, 1 ΜΠΠ και 1 ΜΕΑ/ΑΠ.

- Τομέας Κηρυνείας:
  9 Τάγματα Πεζικού, 1 Μοίρα ΚΔ, 1 ΜΠΠ και 1 ΜΕΑ/ΑΠ

- Τομέας Λευκωσίας:
  7 Τάγματα Πεζικού, 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως και 3 ΜΠΠ.

- Τομέας Λεμεσού - Λάρνακας:
  3 Τάγματα Πεζικού

- Τομέας Πάφου: 3 Τάγματα Πεζικού

Είχαν επίσης προβλεφθεί κωλύματα κατά αποβατικών σκαφών και ναρκοπέδια, τα οποία θα ετοποθετούντο με την κήρυξη των μέτρων συναγερμού και την παράλληλη επάνδρωση των ακτών. Η πλήρης ανάπτυξη των τμημάτων στις ακτές και η επάνδρωση των μόνιμων έργων με παράλληλη τοποθέτηση κωλυμάτων και ναρκοπεδίων πραγματοποιήθηκε κατά την κρίση του Νοεμβρίου 1967.

Έκτοτε τα κωλύματα ήρθησαν για λόγους τουριστικής αξιοποίησης των ακτών, τα δε μόνιμα έργα παρέμειναν χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα συντήρησής τους, λόγω μείωσης της δύναμης των μονάδων και έλλειψης πιστώσεων.

Οι Τουρκοκύπριοι, το Δεκέμβριο 1963, άρχισαν την πρόχειρη οργάνωση και οχύρωση της περιμέτρου των θυλάκων τους. Σταδιακά αντιλαμβανόμενοι τη δυσχέρεια της περιφερειακής άμυνας των θυλάκων, οργάνωσαν αυτή με μόνιμα οχυρωματικά έργα, με το δόγμα της «Άμυνας της περιοχής» και ειδικότερα το θύλακα Λευκωσίας από την πρόσβασή του προς τα ζωτικά εδάφη και διάνοιξαν αντιαρματικές τάφρους.

ΙΙ. ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

α. Ως προς την αποστολή και εγκατάσταση της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο:

Η αποστολή και εγκατάσταση στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας της Ελληνικής Μεραρχίας με τη σύνθεση και τη δύναμη πυρός, που περιγράφονται στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο, έλαβαν χώραν κατά το δεύτερο τετράμηνο του 1964, είχαν δε αποκλειστικό σκοπό την εξασφάλιση της άμυνας της σύμμαχης χώρας, από τους σαφείς κινδύνους, που διαγράφονταν και ΤΟΤΕ για Τουρκική εισβολή στο νησί.

Είχαν, πρέπει να σημειωθεί, προηγηθεί:

ΝΟΕΜΒΡΗΣ 1963:

Υποβολή των γνωστών, δεκατριών (13) προτάσεων του Προέδρου Μακαρίου προς τον Τ/Κ Αντιπρόεδρο Κιουτσούκ για τροποποίηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγ-

ματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι οποίες προτάσεις είχαν κοινοποιηθεί από Μακάριο και στις τρεις (3) «εγγυήτριες» δυνάμεις.

16.12.1963:
Απόρριψη των προτάσεων αυτών από την Τουρκική Κυβέρνηση και αμέσως μετά απόρριψή τους από την Τουρκοκυπριακή Ηγεσία. (Σημείωση: Οι δεκατρείς (13) προτάσεις του Μακαρίου αν και ψηφίστηκαν κατά μεγάλο μέρος τους από την Κυπριακή Βουλή, αφέθηκαν να ατονήσουν προς αποφυγή δυσμενών επακόλουθων, που ενδεχόμενα θα είχε η εφαρμογή τους.)

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1963:
Απειλές για στρατιωτική παρέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο και πρόκληση από μέρους των Τουρκοκυπρίων συγκρούσεων με τα όργανα του Κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας, ακόμα δε και κατάληψη από μέρους των Τ/Κ τμήματος της Λευκωσίας.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1963:
Ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ οπλισμένων ομάδων Ε/Κ & Τ/Κ.

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1963 & ΑΜΕΣΩΣ ΕΠΟΜΕΝΟΙ ΜΗΝΕΣ:
α) Έναρξη πρόχειρης από μέρους των Τ/Κ οργάνωσης και οχύρωσης των περισσότερων θυλάκων τους. Περαιτέρω και σταδιακά πληρέστερη οργάνωση των θυλάκων τους και ειδικότερα του θύλακα της Λευκωσίας με μόνιμα οχυρωματικά έργα με διάνοιξη αντιαρματικών τάφρων κ.λπ.

β) Ανάθεση από τις «εγγυήτριες» δυνάμεις της αρχηγίας του συνόλου των στρατιωτικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο νησί, στη Μ. Βρεττανία, η οποία επέβαλλε ανακωχή και «επέτυχε» τη χάραξη για πρώτη φορά στο κέντρο της Λευκωσίας ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΉΣ γραμμής, που έγινε γνωστή με το όνομα «πράσινη γραμμή» και που όπως είναι φανερό, προωθούσε την ιδέα διχοτόμησης της Κύπρου.

γ) Αποχώρηση από την Κυπριακή Κυβέρνηση όλων των Τ/Κ Υπουργών της και εγκατάστασή τους στο τμήμα της Λευκωσίας που κατέχονταν από τους Τ/Κ.

δ) Αποχώρηση όλων των Τ/Κ δημοσίων υπαλλήλων από τις έδρες τους και εγκατάστασή τους στο ίδιο τμήμα της Λευκωσίας.

ΓΕΝΑΡΗΣ 1964:
Σύγκλιση από μέρους της Μ. Βρεττανίας 5μελούς διάσκεψης (με συμμετοχή των τριών (3) «εγγυητριών» δυνάμεων και εκπροσώπων των 2 κοινοτήτων.)

ΜΑΡΤΗΣ 1964:
Συγκρότηση από μέρους των Τ/Κ μίας επιτροπής, την ονόμασαν Γενική Επιτροπή, η οποία τέθηκε υπό την ηγεσία του αντιπροέδρου δόκτωρα Κιουτσούκ και ανέλαβε αυθαίρετα και παρά το Σύνταγμα, την άσκηση νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας ως προς τους Τ/Κ.

ΓΕΝΑΡΗΣ – ΑΠΡΙΛΗΣ 1964 και μεταγενέστερα:
Κρυφές αποστολές όπλων από την Τουρκία προς τους Τ/Κ. Τέτοιες αποστολές γίνονταν τουλάχιστον από το ’59 αλλά όχι με την ίδια ένταση, και δημιουργία σχηματισμών ενόπλων τμημάτων των Τ/Κ, τα οποία στελεχώνονταν και εκπαιδεύονταν από αξιωματικούς της «ΤΟΥΡΔΥΚ» και του Τουρκικού στρατού.

Παράλληλα οι απειλές για επικείμενη Τουρκική εισβολή στην Κύπρο ολοένα και εντείνονταν.

Κάτω από αυτά τα δεδομένα και χωρίς να παραγνωρίζουμε ότι η αποστολή άλλων, εκτός της ΕΛΔΥΚ, Ελληνικών τμημάτων δεν προβλέπονταν από τις συνθήκες Ζυρίχης & Λονδίνου κρίνουμε ομόφωνα ότι:

Η αποστολή και εγκατάσταση της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο αποτέλεσε ένα σωστό, επιτυχημένο και ΕΘΝΙΚΑ επιβεβλημένο μέτρο της τότε Ελληνικής Κυβέρνησης, που απέβλεπε αποκλειστικά και μόνο στην ενίσχυση και εξασφάλιση της άμυνας της σύμμαχης χώρας, από τους σα-

φείς κινδύνους που απειλούσαν την ίδια την ύπαρξή της.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι η πράξη αυτή της Ελληνικής Κυβέρνησης ανταποκρινόταν στα αισθήματα ολόκληρου του Ελληνισμού.

Η πρόσθετη αυτή δύναμη σε συνδυασμό και με τα μόνιμα έργα (πυροβολεία, ορύγματα, πολυβολεία κ.λπ.) που την ίδια περίοδο είχαν κατασκευαστεί, ιδίως στις παράκτιες περιοχές (Κυρήνειας, Αμμόχωστου, κ.λπ.) ενίσχυε σημαντικά τις αμυντικές δυνατότητες της Κύπρου και αποτελούσε σοβαρό εχέγγυο όχι μόνο για την αποτελεσματική απόκρουση ενδεχόμενης Τουρκικής αποβατικής προσπάθειας, αλλά και για την αποτροπή κάθε σκέψης για εισβολή-απόβαση στο νησί.

Το ότι η ύπαρξη αυτής της Μεραρχίας αποτελούσε τέτοιο εχέγγυο κατατίθεται από όλους τους εξετασθέντες μάρτυρες (δέστε κυρίως καταθέσεις Αντιστρατήγων ε.α., Ανδρέα Σιαπκαρά, Μπίτου, Καρούσου, Ντάβου, Καραγιάννη, Πολίτη, του πρέσβη Τζούνη, αλλά και καταθέσεις Γκιζίκη, Σπαντιδάκη, Μπονάνου, Γεωργίτση, Κομπόκη, Σκλαβενίτη, Παλαΐνη, Περδίκη, Κορκόντζελου, Χανιώτη, Τσούμπα, Τσουμή, πλοιάρχου Γ.Μ. Παπαγιάννη... κ.λπ.)

Μόνο οι μάρτυρες κ.κ. Ευάγγελος Αβέρωφ και Άγγελος Βλάχος διατύπωσαν τη γνώμη, ότι η αποστολή της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο αποτέλεσε λαθεμένη επιλογή της Κυβέρνησης Παπανδρέου μια και για αντικειμενικούς λόγους στερούνταν της δυνατότητας να έχει αεροπορική κάλυψη.

Εξάλλου οι Γ. Παπαδόπουλος και Κ. Κόλλιας, με τη διάθεση ίσως να αποσείσουν τις ευθύνες τους για τη μεταγενέστερη προδοτική πράξη τους της ανάκλησης της Μεραρχίας, προσπαθούν στις καταθέσεις τους να μειώσουν την αξία της Ελληνικής Μεραρχίας ως παράγοντα αμυντικής θωράκισης του μεγάλου νησιού, προβάλλαν δε τον ισχυρισμό ότι η Μεραρχία δεν ήταν ικανή μαχητική δύναμη για την απόκρουση ενδεχόμενης τουρκικής εισβολής, αφού δεν είχε την αναγκαία αεροναυτική προστασία.

β. Ως προς την ανάκληση της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο.

-Α-

1. Η ανάκληση της Μεραρχίας αποφασίστηκε από την τότε «Κυβέρνηση Κων/νου Κόλλια» («Υπουργός Εθνικής Αμύνης» ο «Αντιπρόεδρός» της, τέως Αντιστράτηγος Γρηγόριος Σπαντιδάκης που στην κατάθεσή του ισχυρίζεται ότι δεν τον είχε εύρει σύμφωνο η απόφαση για ανάκληση της Μεραρχίας – «Υφυπουργός Εθνικής Αμύνης» ο κατοπινός «αντιβασιλεύς», τέως Αντιστράτηγος Γεώργιος Ζωιτάκης, «Υπουργός Εξωτερικών» ο Παναγιώτης Πιπινέλης, «Υπουργός Προεδρίας» ο αρχηγός του Πραξικοπήματος, τέως συνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος, αρχηγός ΑΕΔ ο τέως στρατηγός Οδυσσεύς Αγγελής κ.τ.λ.) στις 29.11.1967, εκτελέστηκε δε από τη στρατιωτική ηγεσία τμηματικά κατά τους μήνες Δεκέμβρη 1967 και Γενάρη 1968.

2. Για την ανάκληση αυτής της δύναμης δεν ζητήθηκε η έγκριση, αλλά ούτε καν η γνώμη της Κυπριακής Κυβέρνησης, η οποία, πιστεύοντας ότι η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο ήταν αναγκαία για την άμυνά της και ακόμα ότι αποτελούσε αποτρεπτικό παράγοντα για κάθε σκέψη εχθρικής αποβατικής ενέργειας, προσπάθησε με σειρά από έντονες ενέργειές της (παραστάσεις Κύπριου πρεσβευτή στην Αθήνα κ. Κρανιδιώτη στον «Υπουργό Εξωτερικών της Χουντικής Κυβέρνησης» Παναγ. Πιπινέλη στις 25 & 26.11.67) να πείσει την «Κυβέρνηση της Αθήνας» να απορρίψει τους όρους της διακοίνωσης Τσαγλαγιαγκίλ και όχι μόνο να αρνηθεί το Τουρκικό αίτημα για ανάκληση της Μεραρχίας, αλλά και να προχωρήσει σε ενίσχυση της Μεραρχίας και της Κύπρου με πρόσθετες δυνάμεις και με οπλικά

μέσα αμυντικού χαρακτήρα (δέστε Κρανιδιώτη, *Ανοχύρωτη Πολιτεία,* τόμ. Α΄, σελ. 469).

3. Ως λόγος της ανάκλησης της Μεραρχίας προβλήθηκε από τους Γεώργιο Παπαδόπουλο και Κων/νο Κόλλια (δέστε σελ. 56-58 της από 5.5.87 κατάθεσης του πρώτου απ’ αυτούς και σελ. 18 της από 26.2.87 κατάθεσης του δεύτερου απ’ αυτούς, καθώς και σελ. 68 του βιβλίου, που εξέδωσε ο ίδιος) η ύπαρξη άμεσου κινδύνου Ελληνοτουρκικής σύρραξης.

Είναι αλήθεια ότι την εποχή αυτή ήταν βαρύ το κλίμα στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Διάφορες Τουρκικές οργανώσεις και άλλες πολυάριθμες, ίσως και μαζικές, ομάδες Τούρκων πολιτών, διαδήλωναν και διαμαρτύρονταν κατά της Ελλάδας, προσπαθώντας να δημιουργήσουν κάποιου είδους φιλοπόλεμη ατμόσφαιρα.

Από την Τουρκική πλευρά πρέπει να σημειωθεί, ότι η χρησιμοποίηση από τον Γρίβα και βαρειών όπλων κατά τα γεγονότα της Κοφίνου και των Αγ. Θεοδώρων (κατάθεση πρέσβυ μας κ. Λαγάκου της 9ης. 2.86, σελ. 86) για την αντιμετώπιση προκλητικών ενεργειών των Τ/Κ (παρεμπόδιση αστυνομικών περιπόλων κ.λπ.) και τα πράγματι θλιβερά και τραγικά αποτελέσματα αυτής της χρησιμοποίησης είχαν προκαλέσει έντονη δυσαρέσκεια στην Τουρκική ηγεσία, ίσως δε και στον Τουρκικό λαό. Η δυσαρέσκεια αυτή εκδηλώθηκε και επίσημα στις 17.11.67 οπότε ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, κ. Τσαγλαγιαγκίλ, κάλεσε τον τότε Έλληνα πρεσβευτή στην Άγκυρα και του είπε ότι αυτή η κατάσταση είναι απαράδεκτη, ότι απειλείται η ζωή των Τ/Κ (κατάθεση Ευστ. Λαγάκου σελ. πρακτικών 86) και ότι ύστερα απ’ αυτά η Τουρκία απαιτεί να φύγει από την Κύπρο και η Ελληνική Μεραρχία. (δέστε Κρανιδιώτη, τόμ. Α΄, σελ. 458).

4. Μετά τα παραπάνω η «κυβέρνηση» της Χούντας κάμφθηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποδυναμώσει τη σύμμαχη χώρα από μία των κυριότερων –αν όχι την κυριότερη– αμυντικών της δυνατοτήτων. Την ημέρα που αποφάσισε η «κυβέρνηση» την ανάκληση της Μεραρχίας, 29.11.67, είχε εκδηλωθεί η γνωστή «μεσολαβητική προσπάθεια των ΗΠΑ» και ειδικότερα του απεσταλμένου του Προέδρου Νίξον Αμερικανού δικηγόρου κ. Βανς, ο οποίος όχι μόνο μετέφερε στην Ελληνική πλευρά την αξίωση της Τουρκίας για ανάκληση της Μεραρχίας, αλλά και σύστησε στην «κυβέρνησή μας» φορτικά την αποδοχή αυτής της Τουρκικής αξίωσης. (Ο χαρακτηρισμός της σύστασης του κ. Βανς ως φορτικής ανήκει στις καταθέσεις των Κων. Κόλλια και Γρηγ. Σπαντιδάκη).

Πέρα από κάθε αμφισβήτηση η διαμεσολάβηση του κ. Βανς έπαιξε καταλυτικό ρόλο για τη λήψη της απόφασης από την «κυβέρνηση» που αποσκοπούσε στην απόσυρση της Μεραρχίας.

Η μαρτυρία του τότε «υπουργού εξωτερικών» Παναγ. Πιπινέλη, προς το μάρτυρα Παναγιωτάκο, παλαιότερα ιδιαίτερό του και συνεργάτη του, ξεκαθαρίζει το όλο θέμα, ότι δηλαδή η απόσυρση της Μεραρχίας έγινε ύστερα από πίεση των ΗΠΑ.

Συγκεκριμένα ο Παναγ. Πιπινέλης είχε εκμυστηρευτεί στον πρέσβυ Παναγιωτάκο, ότι οι ΗΠΑ επωφελούμενες της στρατιωτικής αδυναμίας της χώρας μας και επισείοντας τον (ανύπαρκτο) κίνδυνο βουλγαρικής εισβολής στα βόρεια σύνορά της, έπαιξαν ρόλο στην αναγκαστική αποχώρηση των Ελληνικών δυνάμεων από την Κύπρο το 1967 (δείτε κατάθεση μάρτυρα Παναγιωτάκου της 28.11.67, σελ. 70-72 & σελ. 50-51, παρ. 47 του βιβλίου του).

Νύξη για την προβολή της τουρκικής αξίωσης έγινε από τον κ. Βανς στις 28.11. 1967 (σελ. 54 κατάθεσης Γρηγ. Σπαντιδάκη), οπωσδήποτε δε το θέμα τέθηκε κατά τη διάρκεια της μεσολαβητικής προσπάθειας του κ. Βανς.

Και η αποδοχή της από την Ελληνική πλευρά έγινε σχεδόν αμέσως, δηλαδή την 29.11.1967 (σελ. 55 κατάθεσης Σπαντιδάκη)

και μάλιστα με δήλωση του Παναγιώτη Πιπινέλη, σε γνώση βέβαια και του Κόλλια (σελ. 57 της ίδιας κατάθεσης).

Για την πληρότητα του θέματος πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι ο Παναγιώτης Πιπινέλης είχε αναλάβει το Υπουργείο Εξωτερικών λίγες μέρες πριν εκδηλωθεί η «μεσολαβητική προσπάθεια» του κ. Βανς (ακριβώς την 20.11.1967) και ότι δύο μέρες μετά είχε δηλώσει (την 22.11.1967) ότι τα θέματα θα αντιμετωπίζονταν «*μετά πάσης σοβαρότητος και σωφροσύνης*» (κατάθεση Σπαντιδάκη σελ. 55).

Και ήταν τόση η σοβαρότητα και η σωφροσύνη που χειρίσθηκε το θέμα ο Παν. Πιπινέλης και η τότε «ελληνική κυβέρνηση» – ο Σπαντιδάκης (σελ. 54-55 της κατάθεσής του) μιλάει και για Συμβούλια στη συγκρότηση των οποίων μετείχε, ως Πρόεδρός τους φυσικά, και ο τότε βασιλεύς ώστε να καταλήξει στην πραγματοποίηση μιας πράξης που δίκαια χαρακτηρίζεται από τον επίτιμο Γεν. Επιθεωρητή Στρατού, Αντιστράτηγο κ. Ανδρέα Σιαπκαρά, ως ΕΠΑΙΣΧΥΝΤΗ (δέστε την κατάθεσή του της 20.11.87, σελ. 41).

Η ανάκληση της Μεραρχίας επέφερε μεγάλη αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της Κύπρου.

Για την έκταση αυτής της αποδυνάμωσης δε χρειάζεται να επεκταθούμε. Αρκεί, πιστεύουμε, να αναφέρουμε πώς σκιαγραφείται η σημασία της από ΟΛΟΥΣ σχεδόν τους μάρτυρες.

«*Από τα στρατιωτικά κριτήρια είναι βέβαιο, ότι δεν θα αποτολμούσαν. Αν δε αποτολμούσαν, θα είχαν πολύ δυσάρεστα για τους επιτιθέμενους αποτελέσματα...*» (Επιτ. Γεν. Επιθ. Στρατού, Αντιστράτηγος Σιαπκαράς, κατάθεσή του, της 29.1.87, σελ. 90).

«*...Κάποια άλλη περίοδο έφυγε αυτή η Μεραρχία και εγένετο το έγκλημα*» (Αντιστράτηγος Καρούσος, κατάθεσή του στις 22.1.87, σελ. 189).

«*Με τη Μεραρχία στην Κύπρο και την Εθνοφρουρά των 12.000 ανδρών που υπήρχαν την εποχή εκείνη στην Κύπρο οργανωμένοι, εξοπλισμένοι, εκπαιδευμένοι και συντονισμένοι, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνουν μάχη σαν ένας αξιόμαχος στρατός υψηλού επιπέδου, η Τουρκία ΔΕΝ επρόκειτο να βγει στην Κύπρο... με πλήρη συνείδηση το καταθέτω αυτό, δηλαδή αν ήταν η Μεραρχία στην Κύπρο θα μπορούσε να αποκρούσει οποιαδήποτε προσπάθεια εισβολής των Τούρκων*». (Αντιστράτηγος Ντάβος, κατάθεσή του της 5.3.87, σελ. 171 & 174).

«*...Το εγχείρημα των Τούρκων θα ήταν πολύ δυσχερέστερο... η δύναμη της Μεραρχίας θα λειτουργούσε αποτρεπτικά... Είναι σαφώς καταφατική η απάντησή μου ότι απεδυναμώθη η άμυνα της Κύπρου με την αποχώρηση της Μεραρχίας*» (Πτέραρχος Κουρής, Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, κατάθεσή του στις 5.11.87, σελ. 8-9).

«*...Και απεδείχθη, ότι εάν ήταν εκεί η Μεραρχία, οι Τούρκοι δεν θα τολμούσαν να κάνουν την αποβίβαση. Και εάν την έκαναν θα έτρωγαν τα μούτρα τους...*» (Γενικός Δ/ντής ΥΠΕΞ Ευρωβουλευτής Τζούνης, κατάθεσή του στις 10.2.87, σελ. 58).

«*...Δεν μπορώ από τη θέση μου να καταλογίσω ποιος βαθμός ευθύνης είναι πάντως γεγονός ότι αφόπλιζε το νησί...*» (Κυπραίος «Υπουργός» και στις δύο περιόδους της Χούντας, κατάθεσή του της 12.2.87, σελ. 167).

«*Βεβαίως αποδυνάμωσε την άμυνα του νησιού η αποχώρηση της Μεραρχίας*» («Αντιστράτηγος» ε.α. και «Υπουργός Εσωτερικών της Κυβέρνησης Ανδρουτσοπούλου» Τσούμπας, κατάθεσή του στις 17.2.87, σελ. 68).

«*Είναι γεγονός ότι η απομάκρυνση της Μεραρχίας αποδυνάμωσε το Νησί*» (Ταγματάρχης Τριανταφύλλου, κατάθεσή του 20.1.87).

«*Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ήταν ένα τρωτό το ότι έφυγε η Μεραρχία από την Κύπρο*» (Στρατηγός και «Πρόεδρος της Δημοκρατίας» Φαίδων Γκιζίκης, κατάθεσή του της 24.2.87, σελ. 135).

«*... Ήταν μεγάλο λάθος η αποχώρηση της Μεραρχίας, διότι αν είχαμε αυτή τη Μεραρ-*

χία εκεί…» (Αντιστράτηγος ε.α. Χανιώτης, κατάθεσή του της 16.12.86, σελ. 40).

«…*Εφόσον υπήρχε εκεί η Μεραρχία,* ΟΠΩΣ *ΤΟ ΠΑΡΕΔΕΧΕΤΟ ΚΑΙ Ο Ντενκτάς οι Τούρκοι ΔΕΝ ΠΟΛΕΜΟΥΣΑΝ* …» (Κατάθεση «τέως Αντιστρατήγου – Υπουργού Εθνικής Άμυνας και Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Κόλλια», Γρ. Σπαντιδάκη, της 20.5.87, σελ. 80).

-Β-

1. Με τα δεδομένα που προαναφέρονται:

Θεωρούμε αναμφισβήτητο, ότι με την ανάκληση της Μεραρχίας από τη ΣΥΜΜΑΧΗ χώρα της Κυπριακής Δημοκρατίας:

α. Αποδυναμώθηκαν οι αμυντικές της δυνατότητες σε τόσο σοβαρό βαθμό, ώστε να είναι κοινώς αποδεκτό, ότι αν δεν μεσολαβούσε αυτή η ΕΘΝΙΚΑ απαράδεκτη πράξη και αν κατά συνέπεια η δύναμη αυτής της Μεραρχίας εξακολουθούσε να βρίσκεται στη σύμμαχη χώρα, δεν θα αποτολμούσε η Τουρκία την εισβολή που επιχείρησε στις 20.7.74, ή και αν την αποτολμούσε, θα πλήρωνε πολύ ακριβά ένα τέτοιο τόλμημά της, και

β. Ενισχύθηκαν οι Τ/Κ και οι Τούρκοι στις γενικότερες επιδιώξεις τους με άμεσο αποτέλεσμα όχι μόνο να τονώσουν και ενισχύσουν το ηθικό του ανθρώπινου δυναμικού τους, αλλά και να προχωρήσουν σε προαγωγή και αναβάθμιση των «διοικητικών» θεσμών που μέχρι τότε (Δεκέμβρης '67) είχαν δημιουργήσει (π.χ. του θεσμού της Γενικής Επιτροπής τους σε «Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση»).

2. Είναι επίσης αναμφισβήτητο, ότι οι τότε κρατούντες του δικτατορικού καθεστώτος, που είχε προκύψει από το αντεθνικό πραξικόπημα της 21ης.4.67, τελούσαν σε πλήρη και σαφή γνώση του γεγονότος ότι η αποχώρηση της Μεραρχίας από την Κύπρο θα είχε ως άμεσα αποτελέσματα τα καταστροφικά αποτελέσματα που προαναφέρθησαν δηλαδή:

α. την αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της Κύπρου, που βέβαια και κατά άμεση λογική συνέπεια προκαλούσε βλάβη στις πολεμικές δυνάμεις της σύμμαχης χώρας και

β. την ενίσχυση των γενικότερων επιδιώξεων των Τούρκων και των Τ/Κ.

3. Ο ισχυρισμός του Κων. Κόλλια και Γεωργίου Παπαδόπουλου σύμφωνα με τον οποίο η ανάκληση της Μεραρχίας έγινε «*διότι η Τουρκία απειλούσε να κηρύξει άμεσα πόλεμο κατά της χώρας μας*» δεν οδηγεί βέβαια σε κάποιου είδους δικαίωση του μέτρου της ανάκλησης της Μεραρχίας.

Ο ισχυρισμός αυτός στηρίζει την αντίθετη όψη του πράγματος, αφού με τον τρόπο αυτό μαρτυρείται, ότι η πράξη της ανάκλησης της Μεραρχίας, που μόνο σε περίπτωση πολεμικής ήττας θα ήταν επιτρεπτό να αποφασιστεί, στην προκειμένη περίπτωση αποφασίστηκε και εκτελέστηκε από τους προαναφερθέντες και όποιους άλλους υπεύθυνους με τη συνείδηση του «επικείμενου πολέμου» και μάλιστα υπό το κράτος του πανικού, που προκάλεσε στους «ισχυρούς» άνδρες της εποχής εκείνης το φάσμα μιας τέτοιας, πράγματι πιθανής και άμεσης, πολεμικής αναμέτρησης.

4. Το αναμφισβήτητο γεγονός ότι υπήρξε και πίεση από τις ΗΠΑ για τη λήψη αυτού του μέτρου (φορτική, έντονη κλπ. σύσταση του Αμερικανού απεσταλμένου κ. Βανς την αποκαλούν μερικοί μάρτυρες, όπως και ο κ. Κων. Κόλλιας) δεν αίρει βέβαια το χαρακτήρα της πράξης αυτής ως εθνικά απαράδεκτης, αλλά αντίθετα φανερώνει την απέναντι της χώρας μας και της Κύπρου δυσμενή στάση των ΗΠΑ (δέστε και παραγ. 4 του παρόντος κεφαλαίου) ενώ παράλληλα επιβεβαιώνει τον εθελοδουλισμό και την υποταγή της ηγεσίας της «Ελλάδας των Ελλήνων Χριστιανών» στις επιδιώξεις και επιθυμίες των ΗΠΑ.

5. Έτερος ισχυρισμός του Κων. Κόλλια που τελικά δεν τον συμμερίστηκε ούτε ο Γεώργιος Παπαδόπουλος (σελ. 335 της από 5.5.87 κατάθεσής του) – σύμφωνα με τον οποίο η ανάκληση της Μεραρχίας

έγινε και με την σκέψη ότι η εγκατάσταση αυτής της Μεραρχίας στην Κύπρο (περίοδος Απρίλη-Ιούλη 1964) ήταν «*παράνομη*», όχι μόνο δεν απαλύνει τον εθνικά απαράδεκτο χαρακτήρα της ανάκλησης της Μεραρχίας, αλλά αντίθετα δίνει και το μέτρο για την εκτίμηση και τον προσδιορισμό του βαθμού του πατριωτικού φρονήματος των προσώπων, που τολμούν να προβάλλουν τέτοιους ισχυρισμούς.

6. Η ανάκληση της Μεραρχίας έγινε και παρανόμως, ο παράνομος δε χαρακτήρας αυτής της πράξης είναι πρόδηλος, αφού η Κυβέρνηση που τη διέταξε και την εκτέλεσε, η Κυβέρνηση Κόλλια, ήταν Κυβέρνηση «σφετεριστών της εξουσίας» που φυσικά δεν είχε αποκτήσει ποτέ νόμιμο δικαίωμα να κυβερνά και να χειρίζεται κυριαρχικά, ζωτικά θέματα, εθνικού μάλιστα χαρακτήρα, όπως το μέτρο της τύχης της Μεραρχίας.

Το τελικό μας συμπέρασμα πάνω στο θέμα αυτό είναι:

ότι η ανάκληση της Μεραρχίας μας από το έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας που αποφασίσθηκε από τη Χουντική «κυβέρνηση Κόλλια» και στη συνέχεια εκτελέσθηκε από τη στρατιωτική ηγεσία της εποχής το Δεκέμβρη ’67 – Γενάρη ’68, ενσαρκώνει πράξη εθνικής ντροπής, ενώ παράλληλα συνθέτει και σοβαρότατη αξιόποινη πράξη.

Αλλά βέβαια ο έλεγχος για τη διαπίστωση του αξιόποινου ή όχι χαρακτήρα μιας πράξης, ο οριστικός χαρακτήρας της, η άσκηση ποινικής δίωξης, όπως επίσης και η ειδικότερη διερεύνηση των στοιχείων που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση του όποιου αδικήματος και την υποκειμενική υπαιτιότητα των οιωνδήποτε υπευθύνων ανήκουν στη δικαιοδοσία της Δικαστικής Εξουσίας.

Σε συνέπεια με όλα αυτά ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ να διαβιβαστεί το πόρισμά μας στη Δικαιοσύνη, εφόσον βέβαια η Κυβέρνηση με πράξη του Υπουργικού της Συμβουλίου άρει την αναστολή της ποινικής δίωξης που είχε διαταχθεί με τις γνωστές αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου του έτους 1975.

III. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ 1968 ΜΕΧΡΙ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 (Ημέρα Εισβολής)

1. *Εχθρικές Δυνάμεις*:

Η Τουρκία κατά την περίοδο αυτή συνέχιζε να οργανώνει τους Τουρκοκύπριους κατά τα πρότυπα του τακτικού στρατού (Διμοιρίες, Λόχους, Τάγματα, Συντάγματα), κάτω από μία Γενική Στρατιωτική Διοίκηση.

Η συνολική δύναμη του Τουρκοκυπριακού στρατού, σύμφωνα με εκτίμηση του ΓΕΕΦ, τον Ιούνιο 1974 κυμαίνονταν από 11.000 μέχρι 13.500 άνδρες. Η δύναμη αυτή ήταν οργανωμένη σε 8 Συντάγματα, που διέθεταν συνολικά 27 Τάγματα Πεζικού.

Πλέον αυτών υπήρχε και η ΤΟΥΡΔΥΚ, με δύναμη 1.000 περίπου ανδρών, οργανωμένη σε Σύνταγμα των 2 Ταγμάτων Πεζικού.

2. *Ελληνικές Δυνάμεις*:

Η Κυπριακή Δημοκρατία, μετά την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας, συνέχισε την οργάνωση του Στρατού της και το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ), όπως μετονομάσθηκε η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου, το αποτελούσαν:

- Οι 5 Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις (ΑΤΔ), στις οποίες υπάγονταν τα 15 ΤΠ, συνολικής δυνάμεως 5.000 περίπου ανδρών (Ε/Κ).
- Η Διοίκηση Ιππικού - Τεθωρακισμένων (ΔΙΤ) με 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων και 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως (Ε/Κ).
- Η Διοίκηση Πυροβολικού (ΔΠΒ), με 8 συνολικά Μοίρες Πυροβολικού και 3 ανεξάρτητες Πυροβολαρχίες (Ε/Κ).
- Η Ναυτική Διοίκηση Κύπρου (ΝΔΚ), με 1 Ναυτική Βάση και Ομάδα Υποβρυχίων

Καταστροφών στο Μπογάζι, βόρεια της Αμμοχώστου, 2 Ναυτικούς Σταθμούς στην Κυρήνεια και Πάφο, 4 Σταθμούς Επιτηρήσεως στο Ριζοκάρπασο, Β.Α. άκρο - Αγία Νάπα, Ν.Α. άκρο – Πολεμίδια, κοντά στη Λεμεσό και Λιβερά, στο Β.Δ. άκρο, 1 Περιπολικό Σκάφος στην Αμμόχωστο και 5 Τορπιλάκατες σοβιετικής προέλευσης, 3 στο Μπογάζι και 1 στην Κυρήνεια.

- Η Αεροπορική Διοίκηση Κύπρου (ΑΔΚ), με 1 Αεροπορική Βάση στη Λακατάμια Λευκωσίας, 2 Μοίρες Προστασίας Αεροδρομίων (μία στο Α/Δ Λακατάμιας και μια στο Α/Δ Τύμπου) και 2 Μοίρες (ραντάρ) Σταθμού Ελέγχου και Προειδοποιήσεως (μια στον Κορμακίτη, στο Β.Δ. άκρο και μία στο ύψωμα Καντάρα). Η εμβέλεια των ραντάρ ήταν 140 περίπου ναυτικά μίλια.
- Τέλος, η ΕΛΔΥΚ, με 2 ΤΠ συνολικής δύναμης 1.200 περίπου ανδρών.

Συνολικά οι Ελληνικές και Ελληνοκυπριακές Δυνάμεις, τον Ιούλιο 1974 στην Κύπρο ήταν 11.500 άνδρες περίπου, ήτοι:

Οι Ελληνοκύπριοι, που συγκροτούσαν τις Μονάδες της Εθνικής Φρουράς 9.500, Έλληνες 2.000, εκ των οποίων 1.200 περίπου ανήκαν στην ΕΛΔΥΚ και οι υπόλοιποι σε Μονάδες της Εθνικής Φρουράς.

Το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ), κατήρτησε το νέο Σχέδιο Άμυνας της Κύπρου, με το συνθηματικό τίτλο «ΑΦΡΟΔΙΤΗ», που προέβλεπε κύρια αμυντική προσπάθεια στην περιοχή της Αμμοχώστου και δευτερεύουσα στην περιοχή Λευκωσίας και Κυρήνειας.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό όλη η Κύπρος ήταν χωρισμένη σε 5 τομείς, με μικρές διαφορές από αυτούς του παλαιού σχεδίου και με τις ίδιες Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις, που προαναφέρθηκαν.

Η διάταξη των βασικών Μονάδων είχε με το νέο σχέδιο ως ακολούθως:

- Τομέας Αμμοχώστου: 3 ΤΠ, 1 ΜΠ και 1 ΜΕΑ/ΑΠ.
- Τομέας Κυρήνειας – Λευκωσίας: 9 ΤΠ, 3 Μοίρες ΚΔ, 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων, 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως, 5 ΜΠΠ, 1 ΜΕΑ/ΑΠ και 2 ΠΟΠ.
- Τομέας Μόρφου: 2 ΤΠ.
- Τομέας Λεμεσού – Λάρνακος: 2 ΤΠ.
- Τομέας Πάφου: 1 ΤΠ.

3. *Αποστολή ΓΕΕΦ*

Το ΓΕΕΦ, σύμφωνα με το πραναφερθέν σχέδιο («ΑΦΡΟΔΙΤΗ») είχε την εξής αποστολή:

Να σχεδιάσει και να οργανώσει την άμυνα της Κύπρου προς απόκρουση απόβασης, σε συνδυασμό με στενή περίσχεση ή εξουδετέρωση του στη Νήσο εσωτερικού εχθρού κατ' αρχήν δια των ιδίων δυνάμεών του.

Να εκκαθαρίσει το εσωτερικό της Νήσου ΠΡΟ (με έγκριση της Κυπριακής Κυβέρνησης και ΥΕΘΑ) ή ΚΑΤΑ την απόκρουση της αποβάσεως και κατά προτεραιότητα του θυλάκου Λευκωσίας – Αγύρτας.

4. *Οδηγίες Επιχειρήσεων -Κ—/ΑΕΔ, Σχέδια -Κ—Αρχηγείον*

Οδηγίες Επιχειρήσεων -Κ—/ΑΕΔ

Για τη συμβολή της Ελλάδος στην άμυνα της Κύπρου, προς απόκρουση τυχόν αποβατικής ενέργειας, αποφασίστηκε τον Απρίλιο του 1968, η σχεδίαση χρησιμοποίησης των κάτωθι δυνάμεων:

- Της ΕΛΔΥΚ, σαν κύριας δύναμης αντεπίθεσης.
- Ενός Υποβρυχίου (Υ/Β), για την προσβολή της αμφίβιας δύναμης, μετά την εκδήλωση της αποβατικής ενέργειας.
- Δύο (2) Τορπιλακάτων, για τη συμμετοχή τους σε επιχειρήσεις στην Κύπρο, και
- Μιας Μοίρας 18 Αεροσκαφών Διώξεως
- Βομβαρδισμού (Α/Φ Δ/Β), του τύπου Φ-84Φ/, για την προσβολή της αμφίβιας δύναμης, που θα ενεργούσε απόβαση.

Σχέδιο -Κ—/ΑΝ

Από το Αρχηγείο Ναυτικού, με βάση τις

οδηγίες Επιχειρήσεων (ΟΔΕΠΙΧ/<Κ>) του ΑΕΔ συντάχθηκε σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο προβλεπόταν η έγκαιρη προώθηση ενός Υποβρυχίου στην Κύπρο, προς ενίσχυση και συμβολή στην καταστροφή της αμφίβιας εχθρικής δύναμης κάτω από τον επιχειρησιακό έλεγχο του ΓΕΝ. Γι' αυτό το σκοπό είχαν καθοριστεί 2 τομείς επιτηρήσεως, βορείως και Β.Α. της Κύπρου και 7 τομείς περιπολίας, γύρω από τις βόρειες, ανατολικές και νότιες ακτές της. Προβλεπόταν, επίσης, η έγκαιρη προώθηση δύο τορπιλακάτων στην Κύπρο, με ενδιάμεσο σταθμό εφοδιασμού τον Αγ. Νικόλαο, Κρήτης, για τη συμμετοχή τους στις επιχειρήσεις των τορπιλακάτων της Ναυτικής Διοίκησης Κύπρου, κάτω από τον επιχειρησιακό έλεγχο αυτής.

Το Υποβρύχιο ήταν τύπου 209, γερμανικής προέλευσης. Τα Υποβρύχια του τύπου αυτού, διαθέτουν 8 τορπιλοσωλήνες, έχουν φόρτο 15 τορπίλες, ακτίνα ενεργείας 7.520 ναυτικά μίλια και διάρκεια επιχειρήσεων 50 μέχρι 60 ημέρες. Κατά την εκτίμηση του ΓΕΝ, Υποβρύχια του τύπου αυτού μπορούσαν να φθάσουν στην περιοχή της Κύπρου σε 40 μέχρι 56 ώρες από την περιοχή της Κρήτης.

Οι 2 Τορπιλάκατοι ήταν τύπου «ΝΑΣΤΥ», νορβηγικής κατασκευής. Οι Τορπιλάκατοι αυτού του τύπου διαθέτουν 4 τορπιλοσωλήνες και φέρουν 4 τορπίλες, ένα πυροβόλο των 20 χιλ. στην πλώρη και ένα πυροβόλο των 40 χιλ. στην πρύμνη.

Σύμφωνα με τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά, μπορούσαν να καλύψουν τη διαδρομή Άγιος Νικόλαος Κρήτης – Κύπρος, σε 9 περίπου ώρες, με συνεχή μεγίστη ταχύτητα 38 κόμβων ή σε 17 περίπου ώρες με οικονομική ταχύτητα 20 κόμβων, ανάλογα πάντοτε με τις επικρατούσες καιρικές συνθήκες.

Σχέδιο –Κ—/ΑΑ

Το Αρχηγείο Αεροπορίας με βάση τις ΟΔΕΠΙΧ/«Κ» του ΑΕΔ, σχεδίασε τη χρησιμοποίηση μιας Μοίρας 18 αεροσκαφών F-84F, για την υποστήριξη του αγώνα στην Κύπρο.

Σύμφωνα με το σχέδιο του ΑΑ:

- Ο σκοπός των επιθετικών αεροπορικών επιχειρήσεων στην Κύπρο ήταν η προσβολή της τουρκικής αποβατικής δύναμης, πριν από την προσγιάλωση, για πρόκληση του μεγίστου δυνατού βαθμού απωλειών, ώστε να εξαλειφθούν ή περιοριστούν στο ελάχιστο οι πιθανότητες επιτυχίας του αντικειμενικού σκοπού της αποβατικής αυτής δύναμης.
- Η κύρια προσπάθεια θα ήταν κατά τη φάση της απόβασης και μάλιστα πριν από την προσγιάλωση του πρώτου κύματος.
- Με την πιο πάνω Μοίρα προβλεπόταν η «εφ' άπαξ» προσβολή της αποβατικής δύναμης.
- Τα αεροσκάφη θα ενεργούσαν από τα Α/Δ Καστελλίου και Τυμπακίου Κρήτης ή το Α/Δ Σούδας.
- Η διαμόρφωση των αεροσκαφών προέβλεπε:
- Δύο (2) βόμβες γενικής χρήσης των 500 LBS
- Τέσσερες (4) ή οκτώ (8) ρουκέτες των 5 ιντσών
- Πολυβόλα πλήρη φυσιγγίων
- Εξωτερικές δεξαμενές καυσίμων 2 Χ 450 Γαλ. πλήρεις

JATO (πύραυλοι ώσεως για απογείωση) αν χρειάζονταν.

Με την παραπάνω διαμόρφωση, επειδή τα καύσιμα δεν επαρκούσαν για την επιστροφή των αεροσκαφών στη βάση τους, το δρομολόγιο είχε σχεδιασθεί:

Α/Δ Κρήτης – Κύπρος, σε χαμηλό ύψος (απόσταση από Κρήτη μέχρι Κύπρο 400 Ν.Μ. περίπου).

Προσβολή αποβατικής δύναμης με βόμβες, ρουκέτες και πολυβόλα.

Προσγείωση σε Α/Δ της νότιας Κύπρου ή της Ρόδου, και στην ανάγκη στο Α/Δ της Βηρυττού ή του Τελ Αβίβ.

IV. ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΚΕΣΣΑΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Έξι (6) μόλις μήνες μετά την πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας η Χούντα αποφάσισε να προκαλέσει συνάντηση ανώτατου επιπέδου των κυβερνήσεων Ελλάδας και Τουρκίας την 9η και 10η Σεπτεμβρίου 1967 στην Κεσσάνη και την Αλεξανδρούπολη χωρίς προκαθορισμένη ημερήσια διάταξη, αλλά και ΧΩΡΙΣ καμιά, ούτε την πιο στοιχειώδη, προετοιμασία.

Ο σκοπός της συνάντησης ακαθόριστος και αυτός.

Ένα είδος νεφελώματος γύρω από το Κυπριακό θέμα τριγύριζε μόνο στις σκέψεις της «κυβερνητικής μας ηγεσίας».

Μιλούσαν για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και επέσειαν μια «συμφωνία», στην οποία είχαν, τάχα, καταλήξει ο πρώην Υπουργός των Εξωτερικών της Κυβέρνησης Στεφανοπούλου, Ναύαρχος ε.α. Ιωάννης Τούμπας και ο Τούρκος ομόλογός του κ. Τσαγλαγιαγκίλ.

Με αυτή τη «συμφωνία» ως όπλο και με ατελέστατες γνώσεις των στοιχείων που συνέθεταν το Κυπριακό θέμα ή και τα οιαδήποτε άλλα θέματα που ενδιέφεραν τις δύο χώρες, προκάλεσαν τη συνάντηση αυτή, ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ.

Για την απόφασή τους αυτή οι δικτάτορες δεν ειδοποίησαν καν τον Μακάριο και την Κυβέρνησή του, πολύ δε περισσότερο δεν ζήτησαν τη συγκατάθεσή τους ή τις απόψεις τους.

Αδιαφορώντας για όλες τις υποδείξεις η Χούντα προχώρησε στην πραγματοποίηση της συνάντησης, την οποία ο Αμερικανός πρέσβυς κ. Στερνς χαρακτήρισε στη συνέχεια «ΠΑΡΑΦΡΟΝΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΟΛΑΙΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ»(δέστε: Το βιβλίο του κ. Στερνς σελ.).

Η κατάληξη της διάσκεψης αυτής είναι γνωστή. Έχουν όμως ενδιαφέρον για την όλη μελέτη της εξέλιξης του Κυπριακού τα επακολουθήσαντα γεγονότα.

Μετά τη συνάντηση αυτή, που από τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας αποδεικνύεται πραγματικό «φιάσκο», συνέβησαν ορισμένες ενέργειες και γεγονότα που επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις του όλου «Κυπριακού θέματος».

Η σύνδεση των ενεργειών και γεγονότων αυτών με τη συνάντηση αυτή (κυρίως) στις απόρρητες συζητήσεις της, χωρίς να αποδεικνύεται πιθανολογείται:

Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία που επακολούθησαν τη συνάντηση αυτή.

1.- Στις 15.11.67 έλαβαν χώρα τα γεγονότα στην Κοφίνου.

Για τις επιπτώσεις των επιχειρήσεων αυτών δεν θα αναφερθούμε. Είναι γνωστές. Ερευνητέο όμως ποιος και γιατί τις προκάλεσε. Αναμφισβήτητα προκύπτει από μαρτυρικές καταθέσεις ότι τα γεγονότα τα σχεδίασαν και τα προκάλεσαν η Χούντα της Αθήνας και σε καμιά περίπτωση ο Μακάριος. Ο πρέσβυς της Κύπρου στην Αθήνα κ. Κρανιδιώτης αναφέρει στο βιβλίο του (*Ανοχύρωτη Πολιτεία,* τόμ. Α΄, σελ. 461) ότι σε συνάντηση που είχε με το Γρίβα στις 22.11.67, εκείνος του αποκάλυψε ότι το «πράσινο φως» για τις επιχειρήσεις Κοφίνου του το έδωσε ο Σπαντιδάκης και το ΓΕΣ.

2.- Στις 17.11.67 έχουμε, με αφορμή τα γεγονότα, διακοίνωση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Τσαγλαγιαγκίλ προς τον πρέσβυ μας στην Άγκυρα κ. Δεληβάνη με βασικά αιτήματα την απομάκρυνση της ελληνικής στρατιωτικής δύναμης στην Κύπρο και την απομάκρυνση επίσης του Γρίβα. (Βλ. Κρανιδιώτης, τόμ. Α΄, σελ. 458).

3.- Η κρίση που προκλήθηκε πλέον από τα γεγονότα Κοφίνου και τη διακοίνωση Τσαγλαγιαγκίλ έδωσε τη δυνατότητα της «ΑΜΕΣΗΣ» εμπλοκής των ΗΠΑ στην «κρίση», με την αποστολή από τον ΤΖΟΝΣΟΝ του Βανς. Η εμφάνιση του ΒΑΝΣ και η έντονη κινητικότητά του αλλάζει το σκηνικό της γενικότερης εμπλοκής του Κυπριακού.

Διότι:

α) Η Κυπριακή Κυβέρνηση αγωνίζεται με έντονες παραστάσεις στην Κυβέρνηση της Χούντας για απόρριψη των όρων της διακοίνωσης Τσαγλαγιαγκίλ (Συναντήσεις Κρανιδιώτη-Πιπινέλη στις 25-26.11.67, βλ. Κρανιδιώτης, τόμ. Α΄, σελ. 469) όπου ο Κρανιδιώτης ζητά πλην της απόρριψης των όρων της Τουρκίας και την παραμονή της Μεραρχίας, αλλά και την ΕΝΙΣΧΥΣΗ (και με πρόσθετες δυνάμεις και οπλισμό) της άμυνας της Κύπρου. Την παρουσία αυτή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων η Κυπριακή πλευρά θεωρούσε όχι μόνον αναγκαία για την άμυνα της Κύπρου, αλλά και βασικότατο «ΑΠΟΤΡΕΠΤΙΚΟ» παράγοντα για την επιχείρηση οποιασδήποτε αποβατικής επιχείρησης.

β) Το ίδιο όμως χρονικό διάστημα η ανάμειξη ΒΑΝΣ στις εξελίξεις ήταν καθοριστική.

Ζητούσε με παρεμβάσεις του στον Πιπινέλη αποχώρηση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την Κύπρο που δεν προβλέπονταν από τις συνθήκες. Διάλυση της εθνοφρουράς και απομάκρυνση όλων των αστυνομικών που ήταν υπεράριθμοι κ.λπ. (βλ. Κρανιδιώτης, τόμ. Α΄, σελ. 489 επομ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

1. Σχέδια βίαιης ανατροπής του Μακαρίου (απόπειρες δολοφονίας του κ.λπ.)

2. Σχέσεις Μακαρίου Εθνοφρουράς και Μακαρίου – ΕΟΚΑ Β΄.

Κλοπές όπλων από τις αποθήκες οπλισμού της Εθνοφρουράς.

Δράστες και προορισμός κλοπιμαίων όπλων.

Ένταση σχέσεων Μακαρίου – ΕΟΚΑ Β΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Τα τραγικά γεγονότα του Ιούλη του 1974 δεν έπεσαν «ως κεραυνός εν αιθρία», ούτε αποτέλεσαν τον πρώτο κρίκο στη μεγάλη αλυσίδα των όσων συνθέτουν την Κυπριακή τραγωδία, την οποία έχουμε ως αποστολή να ερευνήσουμε.

Χρόνια πριν από τη συντέλεση των γεγονότων του Ιούλη του '74, διάφοροι ένστολοι και μη, εδώ και στην Κύπρο, επηρεασμένοι από την αντίληψη, που μεθοδικά καλλιεργούσαν διάφορες ξένες υπηρεσίες, των ΗΠΑ, του ΝΑΤΟ, κ.λπ., ότι ο Μακάριος εχθρευόταν φανατικά το ΝΑΤΟ και τις χώρες που συμμετείχαν σ' αυτό και ότι ήταν ο Κάστρο της Μεσογείου, ύφαιναν, χωρίς συναίσθηση ευθύνης, στον αργαλειό της δικής τους ανώμαλης νοοτροπίας την πρόκληση δολερής διχόνοιας ανάμεσα στο Ελληνοκυπριακό στοιχείο του πληθυσμού της νήσου, καθώς και στους Έλληνες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κυπριακή Εθνοφρουρά και στην ΕΛΔΥΚ και εμφυσούσαν, όσο και όπου μπορούσαν, ένα αληθινά θανάσιμο μίσος κατά του νόμιμα εκλεγμένου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Δεν έγινε κατορθωτό να διακριβωθεί ακριβώς ο ειδικότερος χρόνος κατά τον οποίο άρχισε, ούτε από ποιους άρχισε, αυτή η κατά του Μακαρίου σκληρή και ανελέητη εκστρατεία.

Είναι όμως βέβαιο:

1. Ότι αυτή η εκστρατεία εντάθηκε αμέσως μετά την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου και την ανακήρυξη με βάση αυτές τις συμφωνίες της Κυπριακής ανεξαρτησίας και

2. Ότι οι επίορκοι αξιωματικοί που πραγματοποίησαν εδώ στην Ελλάδα το δικό τους πραξικόπημα της 21ης.4.67, ανήκαν στην κατηγορία εκείνων που συγκροτημένοι αρκετό χρόνο πριν από τη βίαιη «επικράτησή τους» σ' ένα είδος σκοτεινού παρακράτους, ήταν βαθιά ποτισμένοι από αντιμακαριακά αισθήματα μίσους, τα οποία μπλεγμένα μέσα τους και με τον ολοκληρωτικό φασιστικό «ιδεολογικό τους» προσανατολισμό, αλλά και με τον εθελοδουλισμό τους προς τις πράξεις ξένων Κυβερ-

νήσεων και του ΝΑΤΟ, τους παρωθούσαν να βρουν και να επιλέξουν τον κρίσιμο χρόνο και τις κατάλληλες ευκαιρίες και συνεργασίες για να προβούν σε φυσική εξόντωση, πάντως δε σε αναγκαστική εξαφάνιση από την πολιτική σκηνή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ι. ΣΧΕΔΙΑ ΒΙΑΙΗΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Στα πλαίσια αυτής της εκστρατείας μίσους κατά του Μακαρίου, σημειώθηκε κατά το διάστημα από την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας (Δεκέμβρης '67 – Γενάρης '68) μέχρι την άνοιξη του 1974 σωρεία απαράδεκτων αλλά και ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΩΝ πράξεων, οι οποίες αποτελούσαν οργανωμένες συνωμοσίες και σκευωρίες σε βάρος του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας-Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ενδεικτικά σημειώνουμε ως πιο σημαντικές, τις ακόλουθες πράξεις:

1. Την ένοπλη επίθεση, που έγινε το Μάρτη του '70 μέσα στη Λευκωσία, κατά του ελικοπτέρου, το οποίο με πιλότο, τον αληθινά ηρωικό, επισμηναγό Ζαχαρία Παπαδογιάννη, είχε επιβάτη το Μακάριο. Πρόκειται καθαρά για μια στυγερή απόπειρα ανθρωποκτονίας.

2. Τη μυστική άφιξη στην Κύπρο του στρατηγού Γρίβα (1971) και την ανάληψη απ' αυτόν της ηγεσίας της ΕΟΚΑ Β΄.

3. Την εντολή, έντονη και απειλητική υπόδειξη, της Χούντας προς το Μακάριο (Γενάρης '72) να αποχωρήσει από την Προεδρία της Δημοκρατίας και από την ενεργό πολιτική. Είχε την περίοδο εκείνη ο Μακάριος κάνει εισαγωγή Τσεχοσλοβάκικων όπλων. Το γεγονός αυτό είχε προκαλέσει «*την οργή και μήνι της Χούντας*» και είχε δημιουργήσει κατά την περίοδο Γενάρη-Αυγούστου '72 «*φοβερή κρίση*» στις σχέσεις Μακαρίου – Χούντας (κατάθεση κ. Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86).

4. Το ετοιμαζόμενο την ίδια περίπου εποχή (Φλεβάρη '72) πραξικόπημα με πρωταγωνιστές τους Παύλο Παπαδάκη Διοικητή τότε της ΕΛΔΥΚ και τον κουμπάρο του Ιωαννίδη, Ανδρέα Κονδύλη, κ.λπ.

5. Το σχέδιο δολοφονικής επίθεσης εναντίον του Μακαρίου κοντά στον Άγιο Σέργιο, τον Οκτώβρη του '73.

6. Την επίμονη προσπάθεια των γνωστών τριών Μητροπολιτών (Κυρήνειας, Κιτίου και Πάφου) που, ενεργώντας, μέχρι περίπου τα μέσα του '73, με την έγκριση και τις ευλογίες της Χούντας επεδίωκαν τον εξαναγκασμό του Μακαρίου σε παραίτηση από την «κοσμική του εξουσία».

7. Την σύγκληση από μέρους των ιδίων Μητροπολιτών αντικανονικής συνόδου Αρχιερέων με μοναδικό σκοπό και στόχο την καθαίρεση του Μακαρίου.

8. Την όλη δράση της ΕΟΚΑ Β΄.

Αλλά γι' αυτήν, αμέσως παρακάτω.

ΙΙ. ΕΟΚΑ Β΄ – ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕ ΕΘΝΟΦΡΟΥΡΑ. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΑΚΑΡΙΟΥ – ΕΟΚΑ Β΄

Η οργάνωση αυτή, που ήθελε να εμφανίζεται ως συνέχεια και ως διάδοχος της ηρωικής ΕΟΚΑ, διέθετε διοικητές ενόπλων δυνάμεων, τομεάρχες κ.λπ. (δέστε σελ. 19, 20, 57 κατάθεση του Αντιστρατήγου ε.α. Καρούσου, 22.1.87) καθώς και όπλα, γενικότερα δε ήταν συγκροτημένη με μορφή παραστρατιωτικής οργάνωσης και είχε αποδεχθεί τρόπους και μεθόδους δράσης τρομοκρατικών οργανώσεων.

Κοινό μυστικό αποτελούσε η ανάμειξη στελεχών της σε όλες τις απαράδεκτες και εγκληματικές ενέργειες κατά του Μακαρίου (κατάθεση Ευσταθίου Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 69) που βέβαια δεν είχαν καμία σχέση με το αίτημα της «ένωσης», που, όπως διακήρυττε, την ενέπνεε.

Το πιο σημαντικό όμως στη δράση αυτής της οργάνωσης είναι ότι βρίσκονταν σε συνεχή επαφή και συνεργασία με αξιωματικούς και στελέχη της Κυπριακής Εθνοφρουράς.

Ιδιαίτερα ισχυροί έγιναν οι δεσμοί της ΕΟΚΑ Β΄ με δυνάμεις και στελέχη της Εθνο-

φρουράς, μετά το θάνατο του στρατηγού Γρίβα (Γενάρης '74) και φυσικά μετά την, πολύ σύντομη περίοδο αρχηγίας του ήδη Αντιστράτηγου ε.α. Καρούσου.

Τον έλεγχο της ΕΟΚΑ Β΄ είχε πλέον αναλάβει κατευθείαν το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών (κατάθεση 9.12.86 του πρέσβυ μας κ. Ευστ. Λαγάκου, σελ. 61).

Πιο συγκεκριμένα:

Το Φλεβάρη του '74, σημειώθηκαν δύο κλοπές όπλων από αποθήκες οπλισμού της Εθνοφρουράς στην Πάφο και στην Αμμόχωστο. Δράστες ήταν 3-4 Κύπριοι στρατιώτες και 2-3 δόκιμοι αξιωματικοί, που ήσαν οργανωμένοι στην ΕΟΚΑ Β΄ (κατάθεση 3.7.86, αντιστρατήγου - Αρχηγού ΓΕΕΦ κ. Ντενίση, σελ. 96).

Το Μάη του '74, κλάπηκε από το στρατόπεδο της Γεροσκήπου της Εθνοφρουράς ΟΛΟΣ ο οπλισμός και δεν υπήρχε αμφιβολία, ότι ήταν σκηνοθετημένη κλοπή σε συνεργασία με τους αξιωματικούς της Εθνικής Φρουράς (κατάθεση, πρέσβυ κ. Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 61).

Προορισμός όλων των κλεμμένων όπλων ήταν η πρόκληση και δημιουργία εκρηκτικών καταστάσεων στην Κυπριακή Δημοκρατία και ειδικότερα η χρησιμοποίησή τους κατά της έννομης τάξης στην Κύπρο, που βέβαια την ενσάρκωσε πριν απ' όλους και πάνω απ' όλους, ο Πρόεδρός της.

Η ΕΟΚΑ Β΄ αντιμετώπιζε τον Αρχιεπίσκοπο σαν θανάσιμο εχθρό και υπό τις συνθήκες αυτές ήταν φυσικό να προκληθεί ιδιαίτερη ένταση στις σχέσεις τους, που αυτή την περίοδο (Φλεβάρης και άνοιξη 1974) είχε πια κορυφωθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Ι. ΕΝΤΑΣΗ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

1. Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν έπαυσαν ποτέ κατά το διάστημα 1967-1974 να βρίσκονται σε ένταση.

Η προσπάθεια που καταβλήθηκε από την «Κυβέρνηση Κόλλια» με τη συνάντηση «υψηλού» επιπέδου στην Κεσσάνη και την Αλεξανδρούπολη απετέλεσε παρωδία, οδήγησε δε σε όξυνση των σχέσεων των δύο χωρών, η οποία εκδηλώθηκε με τα γνωστά, αληθινά απαράδεκτα, γεγονότα της Κοφίνου.

Έτσι προκλήθηκε το Νοέμβρη 1967 σοβαρή ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες, που κατέληξε σε απειλή της Τουρκίας για εισβολή στο νησί και στο γνωστό, τραγικό πράγματι για την Κύπρο και την Ελλάδα αποτέλεσμα, της ανάκλησης της Ελληνικής Μεραρχίας από τη μεγαλόνησο.

Η ανάκληση της Μεραρχίας μπορεί φαινομενικά να προκάλεσε κάποια βελτίωση στις τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες, ουσιαστικά όμως η ένταση εξακολουθούσε.

Διότι η Τουρκία, είτε, όταν κυβερνούσε ο Μεντερές, είτε όταν στο πηδάλιο της εξουσίας βρίσκονταν οι διάδοχοί του, ενίσχυε τις πολεμικές δυνάμεις που διατηρούσε στα δυτικά της παράλια και κομπορρημονούσε για τη δύναμη της Στρατιάς του Αιγαίου, την οποία είχε από καιρό δημιουργήσει.

Έτσι και στην επταετία 1967-1974, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις βρίσκονταν σε διαρκή ένταση.

ΙΙ. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΟ ΤΗΣ 15.7.74 ΕΞΑΜΗΝΟ

Κατά την προ του πραξικοπήματος περίοδο είχε παρατηρηθεί μια «προώθηση στα δυτικά παράλια της Τουρκίας ενός συγκροτήματος ενισχυμένου με άρματα, με πυροβολικό, με μηχανικό, με διαβιβάσεις, με λόχο μεταφορών, το οποίο συγκρότημα εγκαταστάθηκε στο Αδραμύττιο, απέναντι από τη Μυτιλήνη και ασχολούνταν με την εκπαίδευση σε αμφίβιες επιχειρήσεις» (κατάθεση του τότε «Αρχηγού» της ΚΥΠ Λάμπρου Σταθοπούλου, 4.12.86, σελ. 17).

Κι ακόμα ότι κατά την ίδια περίοδο είχαμε και «*από πλευράς ναυτικού απειλή, που μπορώ να πω ήταν πιο έντονη* «(Σταθόπουλος, κατάθεσή του, ό.π.) και «*ότι είχαμε και μια μετακίνηση των τουρκικών αεροπλάνων από τα ανατολικά προς τα δυτικά και νότια αεροδρόμια... όποιος δε να ήταν ο λόγος αυτών των μετακινήσεων... το γεγονός είναι ότι αυτή η μετακίνηση της αεροπορίας προς τα δυτικά παράλια της Τουρκίας αύξησε πάλι την απειλή και για την Κύπρο και για τα νησιά του Αιγαίου*» (Σταθοπούλου ό.π., σελ. 17 και 18). «*Από τα μέσα Μαΐου μέχρι και της 15 Ιουλίου βλέπαμε μια ασυνήθιστη δραστηριότητα των Τούρκων*» (Σταθόπουλος, ό.π., σελ. 53).

Λεπτομερέστερη ανάπτυξη του θέματος αυτού γίνεται και στις σελίδες 119 και 120 του κεφαλαίου Η΄ του παρόντος, που βέβαια δεν είναι ανάγκη να επαναληφθούν και εδώ όσα εκεί αναγράφονται.

III. Η ΑΠΟ 2.7.74 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΚΛΠ.

α) Το κείμενο αυτής της επιστολής είναι το ακόλουθο:

«*Κύριε Πρόεδρε,*

Μετά βαθείας θλίψεως είμαι υποχρεωμένος να εκθέσω προς υμάς ωρισμένας απαραδέκτους εν Κύπρω καταστάσεις και γεγονότα δια τα οποία θ ε ω ρ ώ υ π ε ύ θ υ ν ο ν τ η ν Ε λ λ η ν ι κ ή ν Κ υ β έ ρ ν η σ ι ν.

Από της λαθραίας αφίξεως εις Κύπρον του Στρατηγού Γρίβα, κατά Σεπτέμβριον του 1971, εκυκλοφόρουν φήμαι και υπήρχον βάσιμοι ενδείξεις ότι ούτος ήλθεν εις Κύπρον κατά προτροπήν και ενθάρρυνσιν ωρισμένων εν Αθήναις κύκλων.

Βέβαιον πάντως είναι, ότι ο Γρίβας, από των πρώτων ημερών της ενταύθα αφίξεώς του, είχεν επαφήν μετά υπηρετούντων εις την Εθνικήν Φρουράν αξιωματικών εξ Ελλάδος, παρά των οποίων έτυχε βοηθείας και συμπαραστάσεως εις την προσπάθειάν του να σχηματίση παράνομον οργάνωσιν και να αγωνισθή δήθεν δια την Ένωσιν. Και κατήρτισε την εγκληματικήν οργάνωσιν της ΕΟΚΑ Β΄, η οποία κατέστη αιτία και πηγή πολλών δεινών δια την Κύπρον. Γνωστή είναι η δράσις της οργανώσεως αυτής, η οποία, υπό πατριωτικόν μανδύαν και ενωτικήν συνθηματολόγησιν, διέπραξεν πολιτικάς δολοφονίας και πολλά άλλα εγκλήματα.

Η στελεχωμένη και ελεγχομένη υπό Ελλήνων αξιωματικών Εθνική Φρουρά υπήρξεν εξ αρχής ο εις έμψυχον και άψυχον υλικόν κυριότερος τροφοδότης της ΕΟΚΑ Β΄, της οποίας τα μέλη και οι υποστηρικταί έλαβον τον εύφημον τίτλον και αυτοαπεκλήθησαν «ενωτικοί» και «ενωτική παράταξις».

Πολλάκις διερωτήθην διατί μία παράνομος και επιζήμιος εθνικώς οργάνωσις, η οποία επιφέρει διαιρέσεις και διχονοίας, διανοίγει ρήγματα εις το εσωτερικόν μας μέτωπον και οδηγεί τον Κυπριακόν Ελληνισμόν προς εμφύλιον σπαραγμόν, υποστηρίζεται υπό Ελλήνων αξιωματικών.

Και πλειστάκις επίσης διερωτήθην, κατά πόσον η τοιαύτη υποστήριξη τυγχάνει της εγκρίσεως της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Έκαμα διαφόρους και υποθετικούς συλλογισμούς δια να εύρω λογικήν απάντησιν εις τας απορίας και τα ερωτήματά μου.

Ουδεμία απάντησις, υπό οιασδήποτε προϋποθέσεις και συλλογισμούς, ήτο δυνατόν να στηριχθεί επί λογικής βάσεως.

Αλλ' αδιάψευστον πραγματικότητα αποτελεί η υποστήριξη της ΕΟΚΑ Β΄, υπό Ελλήνων αξιωματικών.

Τα εις διαφόρους περιοχάς της Νήσου στρατόπεδα της Εθνικής Φρουράς και οι πλησίον αυτών χώροι κατακοσμούνται με συνθήματα υπέρ του Γρίβα και της ΕΟΚΑ Β΄, ως και με συνθήματα κατά της Κυπριακής Κυβερνήσεως και ιδιαιτέρως κατ' εμού.

Εντός των στρατοπέδων της Εθνικής Φρουράς απροκάλυπτος πολλάκις είναι η υπό Ελλήνων αξιωματικών προπαγάνδα υπέρ της ΕΟΚΑ Β΄. Γνωστόν και αδιάψευστον επίσης το γεγονός, ότι ο αντιπολιτευόμενος και υπο-

στηρίζων την εγκληματικήν δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β΄, Κυπριακός τύπος, έχων πηγήν χρηματοδοτήσεως τας Αθήνας, λαμβάνει καθοδήγησιν και γραμμήν από τους υπευθύνους του 2ου Επιτελικού Γραφείου και του εν Κύπρω Κλιμακίου της Ελληνικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΚΥΠ).

Είναι αληθές, ότι οσάκις διεβιβάζοντο υπ' εμού παράπονα προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν δια την στάσιν και συμπεριφοράν ωρισμένων αξιωματικών, είχον την απάντησιν ότι δεν έπρεπε να διστάζω όπως καταγγέλλω αυτούς ονομαστικώς και αναφέρω τας συγκεκριμένας κατ' αυτών κατηγορίας, δια να ανακαλώνται εκ Κύπρου.

Εις μίαν μόνον περίπτωσιν έπραξα τούτο. Μου είναι δυσάρεστον το τοιούτον έργον. Αλλά και το κακόν δεν θεραπεύεται δια της κατά αυτόν τον τρόπον αντιμετωπίσεώς του. Σημασίαν έχει η εκρίζωσις και πρόληψις του κακού και ουχί απλώς η αντιμετώπισις των εκ τούτου επιπτώσεων.

Λυπούμαι να είπω, κύριε Πρόεδρε, ότι η ρίζα του κακού είναι πολύ βαθεία και φθάνει μέχρις Αθηνών.

Εκείθεν τροφοδοτείται και εκείθεν συντηρείται και απλούται αναπτυσσόμενον το δένδρον του κακού, του οποίου τους πικρούς καρπούς γεύεται σήμερον ο Κυπριακός Ελληνισμός.

Και δια να είμαι απολύτως σαφής, λέγω ότι στελέχη του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδος υποστηρίζουν και κατευθύνουν την δραστηριότητα της τρομοκρατικής οργανώσεως ΕΟΚΑ Β΄.

Εντεύθεν εξηγείται και η ανάμειξις Ελλήνων αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς εις την παρανομίαν, την συνωμοσίαν και εις άλλας απαράδεκτους καταστάσεις. Περί της ενοχής κύκλων του στρατιωτικού καθεστώτος καταμαρτυρούν έγγραφα, τα οποία ευρέθησαν προσφάτως εις την κατοχήν ιθυνόντων στελεχών της ΕΟΚΑ Β΄.

Εκ του Εθνικού Κέντρου απεστέλλοντο αφθόνως χρήματα δια την συντήρησιν της οργανώσεως, εδίδοντο εντολαί δια την αρχηγίαν, μετά τον θάνατον του Γρίβα και την ανάκλησιν του μετ' αυτού ελθόντος εις Κύπρον ταγματάρχου Καρούσου, γενικώς δε εξ Αθηνών κατηυθύνοντο τα πάντα.

Η γνησιότης των εγγράφων τούτων δεν είναι δυνατόν να τεθή εν αμφιβόλω, διότι και τα δακτυλογραφημένα εξ αυτών έχουν διορθώσεις δια χειρός γενομένας και γνωστός είναι ο γραφικός χαρακτήρ του γράψαντος.

Ενδεικτικώς επισυνάπτω εν τοιούτον έγγραφον.

Είχον πάντοτε ως αρχήν και επανειλημμένως εδήλωσα ότι η συνεργασία μου μετά της εκάστοτε Ελληνικής Κυβερνήσεως αποτελεί δι' εμέ εθνικόν καθήκον.

Το Εθνικόν συμφέρον υπαγορεύει την αρμονικήν και στενήν συνεργασίαν Αθηνών και Λευκωσίας.

Οιαδήποτε και αν ήτο η Κυβέρνησις της Ελλάδος, ήτο δι' εμέ η Κυβέρνησις της Μητρός Πατρίδος και έπρεπε να συνεργάζομαι μετ' αυτής.

Δεν δύναμαι να είπω ότι τρέφω ιδιαιτέραν συμπάθειαν προς στρατιωτικά καθεστώτα και μάλιστα εις την Ελλάδα, την χώραν, η οποία εγέννησε και ελίκνισε την δημοκρατίαν. Αλλά και εις αυτήν την περίπτωσιν δεν παρεξέκλινα της αρχής μου περί συνεργασίας.

Αντιλαμβάνεσθε, όμως, κύριε Πρόεδρε, τας θλιβεράς σκέψεις, αι οποίαι βασανιστικώς με απασχολούν, κατόπιν της διαπιστώσεως ότι άνθρωποι της Κυβερνήσεως της Ελλάδος εξυφαίνουν αδιαλείπτως κατ' εμού συνωμοσίας και, όπερ το χειρότερον, διαιρούν και εξωθούν τον Κυπριακόν Ελληνισμόν εις την δι' αλληλοσπαραγμού καταστροφήν.

Ουχί άπαξ μέχρι τούδε ησθάνθην, και εις τινάς περιπτώσεις σχεδόν εψηλάφησα, εκτεινομένην αοράτως εξ Αθηνών χείρα αναζητούσαν προς αφανισμόν την ανθρωπίνην υπαρξίν μου. Χάριν όμως, εθνικής σκοπιμότητος ετήρησα σιγήν.

Και αυτό ακόμη το πονηρόν πνεύμα, υπό του οποίου εκυριεύθησαν οι τρεις καθαιρεθέντες Κύπριοι Μητροπολίται, οι μεγάλην κρίσιν προκαλέσαντες εν τη Εκκλησία, είχε πηγήν εκπορεύσεώς του τας Αθήνας.

Ουδέν, όμως εν προκειμένω είπον.

Σκέπτομαι μόνον και διαλογίζομαι προς τι πάντα ταύτα;

Θα εξηκολούθουν δε να τηρώ σιγήν περί της ευθύνης και του ρόλου της Ελληνικής Κυβερνήσεως εις το σημερινόν δράμα της Κύπρου εάν επί της σκηνής του δράματος ήμην ο μόνος πάσχων.

Αλλ' η συγκάλυψις και η σιωπή δεν επιτρέπονται, όταν πάσχη ολόκληρος ο Κυπριακός Ελληνισμός, όταν Έλληνες αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς, κατά προτροπήν εξ Αθηνών, υποστηρίζουν την ΕΟΚΑ Β΄ εις εγκληματικήν δραστηριότητα, περιλαμβάνουσαν πολιτικάς δολοφονίας και γενικώς αποσκοπούσαν εις την διάλυσιν του κράτους.

Εις την προσπάθειαν διαλύσεως της κρατικής υποστάσεως της Κύπρου, μεγάλη είναι η ευθύνη της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Το Κυπριακόν κράτος πρέπει να διαλυθή μόνον εις περίπτωσιν Ενώσεως. Μη καθισταμένης όμως, εφικτής της Ενώσεως, επιβάλλεται η ισχυροποίησις της κρατικής υποστάσεως της Κύπρου.

Η Ελληνική Κυβέρνησις δια της στάσεώς της έναντι του θέματος της Εθνικής Φρουράς, ασκεί καταλυτικήν πολιτικήν επί του Κυπριακού κράτους. Προ μηνών το εξ Ελλήνων αξιωματικών αποτελούμενον Γενικόν Επιτελείον της Εθνικής Φρουράς υπέβαλεν εις την Κυπριακήν Κυβέρνησιν προς έγκρισιν κατάλογον υποψηφίων δοκίμων εφέδρων αξιωματικών, οίτινες θα εφοίτων εις ειδικήν σχολήν, δια να υπηρετήσουν ακολούθως κατά την διάρκειαν της στρατιωτικής θητείας των ως αξιωματικοί.

Εκ του υποβληθέντος καταλόγου δεν ενεκρίθησαν υπό του Υπουργικού Συμβουλίου πεντήκοντα επτά εκ των υποψηφίων.

Ειδοποιήθη περί τούτου γραπτώς το Γενικόν Επιτελείον.

Παρά ταύτα, κατόπιν οδηγιών εξ Αθηνών, το Επιτελείον ουδόλως έλαβε υπ' όψιν την απόφασιν του Υπουργικού Συμβουλίου, έχοντος βάσει νόμου απόλυτον δικαίωμα διορισμού αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς. Ενεργούν ασυδότως και αυθαιρέτως, το Γενικόν Επιτελείον κατεπάτησε νόμους, περιεφρόνησε την απόφασιν της Κυπριακής Κυβερνήσεως και ενέγραψεν εις την Σχολήν Αξιωματικών τους μη εγκριθέντας υποψηφίους.

Απολύτως απαράδεκτον θεωρώ την τοιαύτην στάσιν του εξ Ελληνικής Κυβερνήσεως εξαρτωμένου Γενικού Επιτελείου της Εθνικής Φρουράς.

Η Εθνική Φρουρά είναι όργανον του Κυπριακού κράτους και υπ' αυτού πρέπει να ελέγχεται και ουχί εξ Αθηνών.

Η θεωρία περί ενιαίου αμυντικού χώρου Ελλάδος – Κύπρου έχει την συναισθηματικήν πλευράν της.

Αλλ' εν τη πραγματικότητι διάφορος είναι η κατάστασις.

Η Εθνική Φρουρά, ως έχουν σήμερον η σύνθεσις και η στελέχωσίς της, εξετράπη του σκοπού της και κατέστη εκτροφείον παρανόμων, κέντρον συνωμοσιών κατά του κράτους και πηγή τροφοδοσίας της ΕΟΚΑ Β΄.

Αρκεί να λεχθή ότι κατά την προσφάτως ενταθείσαν τρομοκρατικήν δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β΄, αυτοκίνητα της Εθνικής Φρουράς μετέφερον οπλισμόν και μετεκίνουν εν ασφαλεία μέλη της οργανώσεως, των οποίων επέκειτο η σύλληψις.

Και δια την εκτροπήν αυτήν της Εθνικής Φρουράς απόλυτον την ευθύνην έχουν οι Έλληνες αξιωματικοί, μερικοί των οποίων είναι από ποδών μέχρι κεφαλής αναμεμιγμένοι και συμμέτοχοι εις την δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β΄. Και εις τούτον ευθύνης άμοιρον δεν είναι το Εθνικόν κέντρον. Ηδύνατο η Ελληνική Κυβέρνησις, δι' απλού νεύματός της, να θέση τέρμα εις την θλιβεράν αυτήν κατάστασιν.

Ηδύνατο το Εθνικό Κέντρο να διατάξη τον τερματισμόν της βίας και της τρομοκρατίας υπό της ΕΟΚΑ Β΄, διότι εξ Αθηνών αντλεί η οργάνωσις τα μέσα συντηρήσεως και την δύναμίν της, ως εγγράφως μαρτυρούν τεκμήρια και αποδείξεις.

Δεν έπραξεν, όμως, τούτο η Ελληνική Κυβέρνησις.

Ως ένδειξιν μιας ανεπιτρέπτου καταστάσεως σημειώ ενταύθα παρενθετικώς ότι και

εις Αθήνας ανεγράφησαν προσφάτως συνθήματα κατ' εμού και υπέρ της ΕΟΚΑ Β΄ εις τους τοίχους ναών και άλλων κτιρίων, συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου της Κυπριακής Πρεσβείας.

Και η Ελληνική Κυβέρνησις καίτοι γνωρίζει τους δράστας, ουδενός επεδίωξε την σύλληψιν και την τιμωρίαν, ανεχομένη κατ' αυτόν τον τρόπον προπαγάνδαν υπέρ της ΕΟΚΑ Β΄.

Πολλά έχω να πω, κύριε Πρόεδρε, αλλά δεν νομίζω ότι πρέπει να μακρηγορήσω περισσότερον.

Και δια να καταλήξω, διαβιβάζω ότι η από Ελλήνων αξιωματικών στελεχωμένη Εθνική Φρουρά, της οποίας το κατάντημα εκλόνισε την προς αυτήν εμπιστοσύνην του Κυπριακού λαού, θα αναδιαρθρωθή επί νέας βάσεως.

Εμείωσα την στρατιωτικήν θητείαν δια να ελαττωθή η οροφή της Εθνικής Φρουράς και το μέγεθος του κακού.

Πιθανώς να παρατηρηθή ότι ελάττωσις της δυνάμεως της Εθνικής Φρουράς λόγω συντμήσεως της στρατιωτικής θητείας δεν καθιστά αυτήν ικανήν να ανταποκριθή εις την αποστολήν της εν περιπτώσει εθνικού κινδύνου.

Δια λόγους τους οποίους δεν επιθυμώ ενταύθα να εκθέσω δεν συμμερίζομαι αυτήν την άποψιν. Και θα παρεκάλουν όπως ανακληθούν οι στελεχούντες την Εθνικήν Φρουράν αξιωματικοί εξ Ελλάδος.

Η παραμονή των εις την Εθνικήν Φρουράν και η υπ' αυτών διοίκησίς της θα είναι επιζήμιος εις τας σχέσεις Αθηνών και Λευκωσίας. Θα ήμην, εν τούτοις, ευτυχής, εάν ηθέλητε να αποστείλητε εις Κύπρον περί τους εκατόν αξιωματικούς ως εκπαιδευτάς και στρατιωτικούς συμβούλους, δια να βοηθήσουν εις την αναδιοργάνωσιν και αναδιάρθρωσιν των ενόπλων δυνάμεων της Κύπρου.

Ελπίζω, εν τω μεταξύ, να εδόθησαν εντολαί εξ Αθηνών εις την ΕΟΚΑ Β΄ όπως τερματίσει την δραστηριότητά της, καίτοι, εφ' όσον δεν διαλύεται οριστικώς δεν αποκλείεται νέον κύμα βίας και δολοφονιών.

Θλίβομαι, κύριε Πρόεδρε, διότι ευρέθην εις την ανάγκην να είπω πολλά δυσάρεστα δια να περιγράψω εις αδράς γραμμάς με γλώσσαν ωμής ειλικρινείας την από μακρού υφισταμένην εν Κύπρω αξιοθρήνητον κατάστασιν.

Τούτο, όμως, επιβάλλει το εθνικόν συμφέρον, το οποίο έχω πάντοτε γνώμονα όλων των ενεργειών μου.

Δεν επιθυμώ διακοπήν της συνεργασίας μου μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Δέον, όμως, να ληφθή υπ' όψιν ότι δεν είμαι διορισμένος νομάρχης ή τοποτηρητής εν Κύπρω της Ελληνικής Κυβερνήσεως, αλλ' εκλεγμένος ηγέτης μεγάλου τμήματος του Ελληνισμού και απαιτώ ανάλογον προς εμέ συμπεριφοράν του Εθνικού Κέντρου.

Το περιεχόμενον της παρούσης δεν είναι απόρρητον.

Μετ' εγκαρδίων ευχών
Εν Λευκωσία 2/7/74»

β. Η επιστολή αυτή επιδόθηκε στον «Πρόεδρο» Φαίδωνα Γκιζίκη, από τον Κύπριο πρεσβευτή κ. Κρανιδιώτη στις 11 π.μ. στις 3.7.74 (δέστε το από 13.2.75 έγγραφο του κ. Αβέρωφ προς τον κ. Καραμανλή –παράρτημα του παρόντος– καθώς και κατάθεση Γκιζίκη, 24.2.87, σελ. 47 και όμοια Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 71) δημοσιεύτηκε δε στον Κυπριακό τύπο στις 6.7.74 (κατάθεση Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 71-72).

γ. Αξιολογώντας το περιεχόμενο της επιστολής αυτής θεωρούμε ότι αποδίδει σε έντονο και δριμύ βέβαια ύφος, δικαιολογούμενο από την απαράδεκτη στάση και συμπεριφορά της ΕΟΚΑ Β΄ και της Χούντας απέναντί του, ότι όχι μόνο δεν περιλαμβάνει συκοφαντικούς και αναληθείς ισχυρισμούς, αλλά αντίθετα σκιαγραφεί και περιγράφει την πραγματικότητα, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί. (Δέστε κατάθεση Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 72 καθώς και κατάθεση στρατηγού Ντενίση, 3.7.86, σελ. 121).

Η προβολή εξάλλου της αξίωσης να ανακληθούν από την Κύπρο οι αξιωματικοί της

Εθνοφρουράς ήταν απόλυτα δικαιολογημένη, αφού πολλοί, ίσως οι πλείστοι, από αυτούς είχαν λησμονήσει την αποστολή της και επιδίδονταν μαζί με την οργάνωση της ΕΟΚΑ Β΄, συστηματικά στην πρόκληση πολλών δεινών και για τον ίδιο και για την Κύπρο. (Δέστε και κεφ. Ε΄ του παρόντος, όπου αναφέρονται ενδεικτικά ηχηρές περιπτώσεις απαράδεκτων και εγκληματικών πράξεων σε βάρος του Μακαρίου προσωπικά και της έννομης τάξης στην Κύπρο).

Αλλά και η άλλη αξίωση της επιλογής των εφέδρων αξιωματικών από την Κυπριακή Κυβέρνηση, ήταν απόλυτα δικαιολογημένη και νόμιμη.

Ο νόμος περί Εθνικής Φρουράς προέβλεπε αποκλειστική αρμοδιότητα της Κυπριακής Κυβέρνησης στην επιλογή και το διορισμό των αξιωματικών της Εθνοφρουράς.

Και ήταν κατά συνέπεια εύλογο να αξιώνει η Κυπριακή Κυβέρνηση την εφαρμογή του νόμου, τόσο περισσότερο που είχε αποδειχθεί ότι οι επιλογές και οι προτάσεις που έκανε η Εθνοφρουρά για τους δοκίμους κατέληγαν στην στελέχωση της Εθνοφρουράς με μέλη της ΕΟΚΑ Β΄.

Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι η τελευταία επιλογή δοκίμων που έδωσε και την αφορμή να δρομολογηθούν διαμαρτυρίες από μέρους του Μακαρίου και η προβολή της αξίωσής του να μην εφαρμοσθούν οι πίνακες που περιλάμβαναν τους επιλεγέντες έγινε από «Επιτροπή» που προεδρεύονταν από τον μέχρι τότε επιτελάρχη της Εθνοφρουράς ταξίαρχο Παύλο Παπαδάκη, ο οποίος σε λίγες μέρες ανέλαβε με βαθμό πια Υποστράτηγου την Διοίκηση της 10ης Μεραρχίας και έπαιξε τον επαίσχυντο ρόλο που έπαιζε στο πραξικόπημα της 15ης.7.74 (δέστε και σελ. 584 του παρόντος).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄
ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι συνεχείς συνωμοσίες, οι επανειλημμένες απόπειρες ανθρωποκτονίας κατά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και γενικά όλες οι απαράδεκτες και εγκληματικές εναντίον του ενέργειες που αναφέρονται στο κεφ. Ε΄ του παρόντος, φανερώνουν ότι ο Μακάριος από τις 21.4.67 βρισκόταν μόνιμα στο στόχαστρο των ηγετών της Ελληνικής Χούντας.

Μόνο μια μικρή, τρίμηνη ή τετράμηνη, περίοδο (Αύγουστος – Νοέμβρης 1973) είχε φανεί, ότι τα πράγματα θα άλλαζαν (δέστε κατάθεση Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 65-68).

Ο τότε αρχηγός της Χούντας Γεώργιος Παπαδόπουλος τον Αύγουστο ’73 αποκήρυξε δημόσια τον Γρίβα και τον κάλεσε να διαλύσει την Οργάνωσή του, ενώ παράλληλα έπαυσε να έχει υπό την προστασία του τη γνωστή κίνηση των τριών Μητροπολιτών που απέβλεπε και αυτή στον παραμερισμό, την καθαίρεση, κτλ. του Μακαρίου.

Από την πλευρά του ο Μακάριος ανταποκρίθηκε σ’ αυτή την «κίνηση προσέγγισης» της Χούντας και πραγματοποίησε το Νοέμβριο ’73 επίσκεψη στην Αθήνα, όπου είχε συνάντηση και συνομιλίες με τον τότε «πρωθυπουργό» Σπύρο Μαρκεζίνη (κατάθεση Ευστ. Λαγάκου, 9.12.86, σελ. 65-68).

Μετά τη μικρή αυτή ανάπαυλα ο νέος Αρχηγός της Χούντας Ιωαννίδης, και η «κυβέρνηση» που αυτός όρισε, ξανάρχισαν την παλαιά τακτική. «Αφανισμός του Μακαρίου. Εχθρότητα προς το Μακάριο». Μια εχθρότητα που όσο περνούσαν οι μέρες ολοένα και εντεινόταν. Αυτή την πολιτική χάραξε μέσα στην παχυλή άγνοιά της, αλλά και στη βαθιά ανώμαλη νοοτροπία της η Χούντα του Ιωαννίδη. Και έτσι φτάσαμε στην απόφαση, στο σχεδιασμό και στην εκτέλεση του πραξικοπήματος.

2. ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Είναι έξω από κάθε αμφιβολία ότι το μοιραίο για την Κύπρο πραξικόπημα της 15.7.74 αποφασίστηκε από τους:

1. Φαίδωνα Γκιζίκη, «Πρόεδρο της Δημοκρατίας»
2. Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, «Πρωθυπουργό»
3. Δημήτριο Ιωαννίδη, Αρχηγό της Χούντας και
4. Γρηγόριο Μπονάνο, «Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων»

με ειδικότερη εισήγηση του Δημ. Ιωαννίδη, που επίμονα υποστήριζε, ότι ο Μακάριος ήταν εθνικά απαράδεκτος και επικίνδυνος.

Είχαν προηγηθεί επανειλημμένες διαβουλεύσεις των τεσσάρων της Χουντικής ηγεσίας, που αναφέρονται πιο πάνω, στο σπίτι του Ανδρουτσόπουλου. Οι διαβουλεύσεις τους αυτές άρχισαν σύμφωνα με την κατάθεση Μπονάνου, το Φεβρουάριο μήνα του 1974 (δέστε και κατάθεση Μπονάνου, 17.12.86, σελ. 62) σύμφωνα δε με την κατάθεση του Γκιζίκη τον Απρίλιο μήνα του ίδιου χρόνου.

Σε μία από αυτές τις συναντήσεις τους είχε συζητηθεί και το ενδεχόμενο να γίνει η ανατροπή του Μακαρίου και της Κυβέρνησής του το Μάη μήνα, όταν αυτός σχεδίαζε να πραγματοποιήσει επίσημο ταξίδι στην Κίνα. (Κατάθεση Πηλιχού, 27.11.86, σελ. 4).

Ο Δημήτριος Ιωαννίδης, ο ουσιαστικός «αρχηγός» της πραξικοπηματικής κατάστασης, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά τις 25.11.73, που δεν θέλησε ή δεν τόλμησε να αντιμετωπίσει τα ερωτήματα της Επιτροπής κατά την ενώπιον της εμφάνισή του, δήλωσε πάντως ωμά και καθαρά, ότι αποδέχεται και αναλαμβάνει την ευθύνη για το πραξικόπημα αυτό στην Κύπρο της 15^{ης}.7.74), το απεκάλεσε στρατιωτική ενέργεια, καθώς και για όποια άλλη πράξη (φόνους Ελλήνων κλπ.) έλαβε χώρα στα πλαίσια αυτού του πραξικοπήματος (κατάθεση Ιωαννίδη, 7.5.87, σελ. 37 και 153). Τα ίδια περίπου επανέλαβε ο Δημήτριος Ιωαννίδης και σε ένα έγγραφο «υπόμνημα», το οποίο την ίδια μέρα της εμφάνισής του στην Επιτροπή παρέδωσε ο δικηγόρος του κ. Γεώργιος Αλφαντάκης στον ημερήσιο τύπο της Αθήνας και αργότερα κοινοποίησε και στην Επιτροπή μας.

Ο Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος, ο «Πρόεδρος της Κυβέρνησης της Ιωαννιδικής εποχής», ασκώντας νόμιμο πραγματικά δικαίωμά του, που απέρρεε από το άρθρο 27 παρ. 7 του Κανονισμού της Βουλής, ο οποίος ίσχυε κατά το χρόνο της εξέτασής του, περιορίστηκε να δώσει τον ειδικό όρκο, που το άρθρο αυτό καθιέρωνε (δηλαδή να βεβαιώσει το γεγονός που επικαλούνταν ως απαλλακτικό της υποχρέωσής του να μαρτυρήσει και δη ότι η απάντησή του σε όποιες ερωτήσεις μας θα προκαλούσε άμεση ηθική βλάβη σ' αυτόν, κλπ.) και απέφυγε έτσι να δώσει οποιαδήποτε εξήγηση ή πληροφορία, σχετική με τα εξεταζόμενα θέματα. Ωστόσο, ο Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος την προηγούμενη μέρα από την εμφάνισή του στην Επιτροπή μας, είχε δεχτεί και έδωσε μακροσκελή συνέντευξη στην εφημερίδα «ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ», στην οποία, συνέντευξη, εμφανίζεται τιμητής των πάντων.

Ο Φαίδων Γκιζίκης κατέθεσε (δέστε σελ. 11-14 της κατάθεσής του 24.2.1987), ότι την απόφαση για την οργάνωση και εκτέλεση του πραξικοπήματος την πήραν από κοινού ο ίδιος, ο Ιωαννίδης, ο Ανδρουτσόπουλος και ο Μπονάνος, ύστερα από επίμονες εισηγήσεις του Δημ. Ιωαννίδη κατά τις επανειλημμένες συσκέψεις τους στο σπίτι του Αδαμ. Ανδρουτσόπουλου. Τα ίδια κατέθεσε και ο «Αρχιστράτηγος της εποχής εκείνης» Γρηγ. Μπονάνος.

Και οι δύο αυτοί, μεγάλοι αξιωματούχοι της Χούντας («Πρόεδρος Δημοκρατίας» ο ένας και «Αρχηγός» Ενόπλων Δυνάμεων ο άλλος), ισχυρίζονται ότι και αυτοί και «ο Πρωθυπουργός τους» διατύπωσαν δισταγμούς στις αρχικές εισηγήσεις του Δημ. Ιωαννίδη για το θέμα αυτό και εξέφρασαν φόβους ότι μια τέτοια ενέργεια θα πυροδοτούσε εμφυλιοπολεμικές ταραχές στην

Κύπρο και κύρια θα προκαλούσε στρατιωτική παρέμβαση της Τουρκίας.

Οι δισταγμοί τους αυτοί κάμφθηκαν ύστερα από διαβεβαίωση του αρχηγού τους (Δημ. Ιωαννίδη) ότι είχε «...*συνεχείς και έντονες υποσχέσεις και εγγυήσεις από όλους τους ενδιαφερόμενους και δη από τις ΗΠΑ ότι δεν πρόκειται να επέμβει*» (η Τουρκία), όπως χαρακτηριστικά καταθέτει στις 24.2.87 ο Γκιζίκης (σελ. 15).

3. ΧΡΟΝΟΣ ΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΩΝ «ΤΕΣΣΑΡΩΝ» ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Η οριστική απόφαση των τεσσάρων Χουντικών ηγετών (Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Μπονάνος, Ιωαννίδης) λήφθηκε στο δεύτερο δεκαήμερο του Ιούνη του 1974. Ο εξ απορρήτων του Δημ. Ιωαννίδη μάρτυρας Πηλιχός (κατάθεσή του 27.11.86, σελ. 18) τοποθετεί το χρόνο λήψης της απόφασης για το πραξικόπημα σε 2-3 μήνες πριν από τη 15.7.74.

Το γεγονός αυτό προκύπτει:

1) Από την κατάθεση Γκιζίκη, ο οποίος αναφέρει ότι η πρώτη τους συζήτηση για το θέμα αυτό έγινε τον Απρίλιο ή αρχές Μαΐου '74 και η τελευταία, αποφασιστική, σαράντα (40) έως πενήντα (50) μέρες ύστερα από την πρώτη, και

2) Από την κατάθεση του Γεν. Γραμματέα του ΥΠΕΞ Άγγελου Βλάχου, ο οποίος αναφέρει ότι στις 23-24.6.74 ο τότε πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα Χένρι Τάσκα του επέδειξε δύο τηλεγραφήματα του Κίσσιγκερ που απευθύνονταν σε αυτόν και με τα οποία του 'δινε εντολή να βρει τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια κατά του Μακαρίου.

Άρα ο Κίσσιγκερ και το STATE DEPARTMENT στις 23 ή 24.6.74 ήξεραν, ότι είχε αποφασιστεί ή ότι απειλούνταν να πραγματοποιηθεί άμεσα πραξικόπημα ανατροπής του Μακαρίου. Και το ήξεραν αυτό, διότι η CIA και γενικότερα οι μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ, οι οποίες βρίσκονταν σε άμεση και στενή επαφή με τον Ιωαννίδη και ασφαλώς ήξεραν για το πραξικόπημα, πρέπει να είχαν αναφέρει το γεγονός στο STATE DEPARTMENT των ΗΠΑ.

(Άλλο βέβαια ήταν το θέμα του αληθινού σκοπού της αποστολής αυτών των τηλεγραφημάτων, ως προς το οποίο θέμα δέστε παρακάτω σελ. 587).

4. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Η διαδικασία αυτή άρχισε τις τελευταίες μέρες του Ιούνη 1974, με τον προσδιορισμό από τους Ιωαννίδη-Μπονάνο της 15ης. 7.74 ως ημέρας εκδήλωσης του πραξικοπήματος και με την επιλογή από τους ίδιους, των αξιωματικών της Εθνοφρουράς ταξίαρχο Μιχαήλ Γεωργίτση, που είχε προαχθεί πριν λίγες μέρες, και Συνταγματάρχη Κων/νου Κομπόκη, για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος.

Συνεχίστηκε στις 31.5.74

1) με την τηλεφωνική εντολή του ΑΕΔ προς το Διοικητή του Γ΄ Σώματος Στρατού Αντιστράτηγο Ντάβο να χορηγηθεί φύλλο πορείας για άμεση αναχώρηση στην Αθήνα και παρουσίαση στο ΑΕΔ στον υποστράτηγο Παύλο Παπαδάκη που υπηρετούσε τότε ως Διοικητής της 10ης Μεραρχίας (περιοχή Έβρου) και

2) με την από 1.6.74 εντολή του ΑΕΔ να χορηγηθεί φύλλο πορείας για άμεση αναχώρησή του για την Αθήνα και παρουσίασή του στο ΑΕΔ στον Ταξίαρχο Μιχαήλ Γεωργίτση που υπηρετούσε στη Λευκωσία.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί:

1) Ότι η εντολή του ΑΕΔ για τη χορήγηση φύλλου πορείας στο Γεωργίτση δεν δόθηκε, όπως σύμφωνα με τους κανονισμούς έπρεπε, προς το ΓΕΕΦ και τον Αρχηγό του Αντιστράτηγο Ντενίση, πράγμα που προκάλεσε ερωτηματικά και φυσικά κάποιου είδους πικρία στον Αρχηγό του ΓΕΕΦ για την κατά τον τρόπο αυτό αγνόησή του

(δέστε κατάθεση κ. Ντενίση, 3.7.1986, σελ. 128, 127 και 227, 228) και

2) Ότι αντίθετα, η εντολή του ΑΕΔ που αφορούσε τη χορήγηση φύλλου πορείας στον Υποστράτηγο Παπαδάκη δόθηκε σύμφωνα με τους κανονισμούς, δηλαδή προς το φυσικό του Προϊστάμενο Αντιστράτηγο Ιωάννη Ντάβο, Διοικητή τότε του Γ΄ Σώματος Στρατού στον οποίο υπαγόταν η 10η Μεραρχία.

Σε εκτέλεση αυτών των εντολών χορηγήθηκαν την (1.7.74) τα φύλλα πορείας στους Μιχαήλ Γεωργίτση και Παύλο Παπαδάκη.

Συνεχίστηκε η διαδικασία στις 2.7.74:

- Με την αναχώρηση των Γεωργίτση και Παπαδάκη από την Κύπρο και από τον Έβρο αντίστοιχα, για την Αθήνα.
- Με την άφιξη στην Αθήνα και την παρουσίασή τους στο ΑΕΔ και,
- Με την πραγματοποίηση στα γραφεία του ΑΕΔ στις 7.30 μ.μ. της ίδιας μέρας σύσκεψης στην οποία πήραν μέρος οι:

Α. Συνταγματάρχης Δημήτριος Ιωαννίδης

Β. «Στρατηγός» Γρηγόριος Μπονάνος,

Γ. Υποστράτηγος Παύλος Παπαδάκης, Διοικητής 10ης Μεραρχίας που έδρευε στην περιοχή του Έβρου. Αυτός, κατά την επίσημη εκδοχή κλήθηκε γιατί ήταν γνώστης των πραγμάτων, ουσιαστικά όμως γιατί έτρεφε άσβεστο μίσος κατά του Μακαρίου. Ειδικότερα:

α. λίγο καιρό πριν ήταν Επιτελάρχης του ΓΕΕΦ στην Κύπρο, και με την ιδιότητα αυτή είχε επιλέξει για δόκιμους αξιωματικούς και 57 νέους Ελληνοκύπριους, όλους φανατικούς οπαδούς της ΕΟΚΑ Β΄ και έντονα αντιμακαριακούς (κατάθεση Λαγάκου, 9. 12.86, σελ. 69),

β. κατά το Φεβρουάριο του 1972 υπηρετούσε ως Διοικητής της ΕΛΔΥΚ στην Κύπρο και είχε αναλάβει μαζί με τον ταξίαρχο Κονδύλη να κάνουν το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, το οποίο είχε αποφασίσει ο τότε αρχηγός της Χούντας Γεώργιος Παπαδόπουλος,

γ. ήταν κουμπάρος του Ιωαννίδη και διατηρούσε σχέσεις μαζί του για τις οποίες και αισθανόταν περήφανος (δέστε ως προς το ειδικό αυτό σημείο και την κατάθεσή του, 30.10.86, σελ. 103),

Δ. ταξίαρχος Μιχαήλ Γεωργίτσης και

Ε. Συνταγματάρχης Κων. Κομπόκης (δέστε καταθέσεις Μπονάνου, Ματάτση, Γεωργίτση, Κομπόκη, Παπαδάκη, Παλαΐνη, 20.11.86 ο οποίος αναφέρει ότι στη σύσκεψη αυτή μετείχε και ο ταξίαρχος Κονδύλης Ανδρέας, πράγμα που δεν βεβαιώνεται από κανέναν άλλον).

Στη σύσκεψη αυτή ο Μπονάνος ενημέρωσε τους Παπαδάκη, Γεωργίτση και Κομπόκη για την απόφαση ανατροπής του Προέδρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με στρατιωτικό πραξικόπημα, που όπως τους είπε, πάρθηκε από την Κυβέρνηση και τη στρατιωτική ηγεσία.

Παράλληλα καθόρισε ως χρόνο εκδήλωσης του πραξικοπήματος, «της ενεργείας» όπως αποκαλούσε στη γλώσσα του το πραξικόπημα, την 15η.7.74, και ώρα 7.30΄ π.μ. και όρισε τον ταξίαρχο Γεωργίτση ως αρχηγό του πραξικοπήματος και τον Κων. Κομπόκη ως υπαρχηγό.

Στην ίδια σύσκεψη καθορίστηκαν από τον Μπονάνο και οι συνθηματικές εκφράσεις που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν κατά την έναρξη της εκδήλωσης του πραξικοπήματος και κατά την πορεία της.

«*Αλέξανδρος εισήχθη κλινικήν*» ήταν η δηλωτική της έναρξης του πραξικοπήματος φράση.

«*Αλέξανδρος πάει καλά*» ήταν η φράση που σήμαινε καλή εξέλιξη του πραξικοπήματος.

«*Αλέξανδρος ασθενεί βαρέως*» ήταν η φράση που σήμαινε κακή πορεία του πραξικοπήματος.

Μαζί με άλλα ο Μπονάνος, είπε στους Γεωργίτση και Κομπόκη ότι για κάθε επικοινωνία που θα 'θελαν να έχουν με το ΑΕΔ δεν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσουν κανένα άλλο μέσο, τηλέφωνο κλπ., παρά

μόνο αγγελιοφόρο. Για το ρόλο αυτό επέλεξε τον ταγματάρχη Κ. Κοντώση (δέστε και κατάθεση Γεωργίτση, 2.7.86, σελ. 44, 45).

Ο Μπονάνος ισχυρίζεται στην κατάθεσή του ότι απαγόρευσε ρητά στους Γεωργίτση-Κομπόκη να χρησιμοποιήσουν για το πραξικόπημα μονάδες που βρίσκονταν εκτός Λευκωσίας. Ο ισχυρισμός όμως αυτός, τον οποίον αρνούνται στις καταθέσεις τους ο Γεωργίτσης και ο Κομπόκης, ελέγχεται ως αβάσιμος, (δέστε και σχετικό ενημερωτικό έγγραφο του ΓΕΕΘΑ) πολύ περισσότερο που ο βασικός όγκος των δυνάμεων, που θα χρησιμοποιούσαν για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος, ήταν οι μοίρες καταδρομών οι οποίες διοικούνταν απ' τον Κομπόκη και είχαν την έδρα τους στον Πενταδάκτυλο.

Μετά την ενημέρωση που τους έκανε ο ΑΕΔ, έγινε προσπάθεια από τον Γεωργίτση να αναπτύξει τους ενδοιασμούς του ως προς τις συνέπειες του πραξικοπήματος και ειδικότερα τους φόβους του για στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας (δέστε κατάθεση Γεωργίτση, 2.7.86, σελ. 34 και 39 που την επιβεβαιώνει και ο Κομπόκης, 9.7. 86, σελ. 75 και 76).

Η προσπάθεια αυτή του Γεωργίτση αποκρούστηκε από τους Μπονάνο και Ιωαννίδη, οι οποίοι διακόπτοντας τον Γεωργίτση, είπαν ότι δεν πρέπει να ανησυχούν γιατί υπάρχουν διαβεβαιώσεις ότι δεν πρόκειται να επέμβει κανένας διότι «υπήρχε κάλυψη». Δεν προσδιόρισαν μεν από ποιον είχε παρασχεθεί η «κάλυψη» αλλά φαινόταν ότι ήταν από την Αμερική. Και από την πλευρά του Ιωαννίδη και από την πλευρά του Μπονάνου (κατάθεση Γεωργίτση, 2. 7.86, σελ. 39).

Η «σύσκεψη» της 2.7.74 τελείωσε με την εντολή των Μπονάνου – Ιωαννίδη προς τους Γεωργίτση και Κομπόκη, να 'ρθουν την επόμενη μέρα, 3.7.74, σε επαφή με τους επιτελείς τους, για να καταρτίσουν το σχέδιο δράσης και να συζητήσουν τις λεπτομέρειες του πραξικοπήματος.

Πραγματικά οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, εκτέλεσαν αυτή την εντολή και έτσι στις 3.7.74 πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο ΑΕΔ, αυτών των δύο και των επιτελών:

α. Ταγματάρχη Παλαΐνη Χαράλαμπου,

β. Ταξίαρχου Κονδύλη Ανδρέα και,

γ. Αντισυνταγματάρχη Πηλιχού Μιχαήλ, ίσως δε και άλλων που δεν έγιναν γνωστοί στην Επιτροπή μας.

Η σύσκεψη αυτή τελείωσε πολύ σύντομα, γιατί δεν ήταν αντικειμενικά δυνατός ο καθορισμός των λεπτομερειών και ο σχεδιασμός του πραξικοπήματος, αφού δεν ήξεραν ακόμα ούτε ποιες μονάδες της Κυπριακής Εθνοφρουράς θα μετείχαν στο πραξικόπημα. Έτσι ο τελικός σχεδιασμός και οι λεπτομέρειες του πραξικοπήματος, ανατέθηκαν «ε ν λ ε υ κ ώ» στους Γεωργίτση και Κομπόκη.

Μετά την πιο πάνω σύσκεψη οι Γεωργίτσης και Κομπόκης αναχώρησαν από την Αθήνα για Κύπρο ο μεν Γεωργίτσης στις 6 Ιουλίου (Βλέπε και κατάθεση του Ντενίση που επιβεβαιώνει την ημερομηνία), ο δε Κομπόκης κατ' αυτόν μεν στις 3 ή 4 Ιουλίου, κατά δε το Γεωργίτση στις 7 Ιουλίου, που πρέπει να είναι και η πραγματική, σύμφωνα και με τις καταθέσεις των Κ. Κοντώση, Κ. Παπαγιάννη κλπ.

Επιστρέφοντας ο Γεωργίτσης στην Κύπρο, κλήθηκε από το Στρατηγό Ντενίση, Διοικητή της Εθνοφρουράς, να τον ενημερώσει για το λόγο που τον είχε καλέσει στην Αθήνα ο Μπονάνος και αν του μετέφερε την αντίθεσή του σε οποιαδήποτε ενέργεια κατά του Μακαρίου.

Να σημειωθεί εδώ ότι, όπως προκύπτει από τις καταθέσεις Ντενίση και Γεωργίτση, ο στρατηγός Ντενίσης είχε υποψιαστεί ενέργεια κατά του Μακαρίου και είπε στον Γεωργίτση να μεταφέρει στον Ιωαννίδη και στο Μπονάνο την αντίθεσή του σε κάθε τέτοια σκέψη και τους κινδύνους που κατά τη γνώμη του θα είχε μια τέτοια ενέργεια καθώς και τους φόβους του για στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας.

Όπως κατάθεσαν και ο Ντενίσης και ο Γεωργίτσης, ο δεύτερος δεν αποκάλυψε στον πρώτο, προϊστάμενό του Αντιστράτηγο, το σκοπό για τον οποίο τον κάλεσαν στην Αθήνα και του ανέφερε ψευδώς, ότι αντικείμενο της συζήτησής του με τον ΑΕΔ ήταν τα προβλήματα που δημιουργούσαν στην οργάνωση της Εθνοφρουράς οι αποφάσεις του Μακαρίου για μείωση της θητείας κλπ.

Μετά την άφιξή τους στην Κύπρο οι Γεωργίτσης και Κομπόκης στις 9 Ιουλίου 1974, ημέρα Τρίτη καλούν σε σύσκεψη για τον καθορισμό των λεπτομερειών αναφορικά με την υλοποίηση του πραξικοπήματος, τους:

α. Ταξίαρχο Παναγιώτη Γιαννακόδημο, Επιτελάρχη ΓΕΕΦ.

β. Αντισυνταγματάρχη Κων/νο Παπαγιάννη, υποδιοικητή ΕΛΔΥΚ.

γ. Αντιπλοίαρχο Γεώργιο Παπαγιάννη, διοικητή ναυτικής δύναμης Κύπρου.

δ. Αντισυνταγματάρχη Λαμπρινό, Διοικητή 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων.

ε. Επίλαρχο Κορκόντζελο, δ/τή της 21ης Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως.

στ. Ταγματάρχες Ραυτόπουλο και Δαμασκηνό, Διοικητές των 31ης και 33ης Μοιρών Καταδρομών, αντίστοιχα, που έδρευαν στον Πενταδάκτυλο.

ζ. Ταγματάρχη Κων/νο Κοντώση, σύνδεσμο με ΑΕΔ.

η. Ταγματάρχη Ζήδρο.

θ. Αντισυνταγματάρχη Λάμπρου, Διοικητή 185 πεδινής μοίρας πυροβολικού και,

ι. Δ/τή της 195 μοίρας ελαφρού αντιαεροπορικού πυροβολικού.

(βλ. καταθέσεις αντιστράτηγου Μπίτου, ταξίαρχου Γεωργίτση κλπ.)

Ο Αντ/ρχης Λαμπρινός και ο επίλαρχος Κορκόντζελος πριν συνεργαστούν ζήτησαν έγκριση από τον Αρχηγό Στρατού, αντιστράτηγο Γαλατσάνο, ο οποίος ήταν μυημένος, και ο οποίος τους παράγγειλε με τον ταγματάρχη Ξανθάκο να συνεργαστούν με τον Κομπόκη (δέστε καταθέσεις τους).

Στη σύσκεψη αυτή ύστερα από συζήτηση κρίθηκε ομόφωνα, ότι το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου δεν έπρεπε να πραγματοποιηθεί, γιατί υπήρχε κίνδυνος εσωτερικών ταραχών. Οι μονάδες ήταν ουσιαστικά διαλυμένες, η προετοιμασία ήταν ελλιπής και κύρια υπήρχε κίνδυνος στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας. (Βλ. καταθέσεις Γεωργίτση, Κομπόκη και όλων των παραπάνω). Επίσης ο Κ. Παπαγιάννης, υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ, πρότεινε να μη συμμετάσχει η ΕΛΔΥΚ στο πραξικόπημα για λόγους σκοπιμότητας, επειδή ήταν αμιγής ελληνική στρατιωτική δύναμη.

Μετά τις παραπάνω ομόφωνες διαπιστώσεις οι Γεωργίτσης και Κομπόκης στέλνουν την Τετάρτη 10 Ιουλίου στην Αθήνα το σύνδεσμο ταγματάρχη Κοντώση για να μεταφέρει στους Ιωαννίδη και Μπονάνο τους φόβους και τους ενδοιασμούς που εκφράστηκαν στην πιο πάνω σύσκεψη.

Πλην όμως ο Ιωαννίδης, αφού προηγουμένως συνεννοήθηκε με το Μπονάνο απάντησε στον Κοντώση, ότι πρέπει να διαβιβάσει στους Γεωργίτση και Κομπόκη πως απορρίπτονται τα αιτήματα και οι ενδοιασμοί τους και πως είναι διαταγή του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων και της Κυβέρνησης να προχωρήσουν στην εκτέλεση της απόφασης για την ανατροπή του Μακαρίου με μοναδική τροποποίηση του αρχικού σχεδίου, τον περιορισμό της ΕΛΔΥΚ μόνο στην κάλυψη του αεροδρομίου Λευκωσίας –(βλ. καταθέσεις Κοντώση, Παπαγιάννη κλπ.)– και τη μετάθεση της ώρας της εκδήλωσης, σε 8.30΄ π.μ.

Επίσης ο Ιωαννίδης ανάθεσε στον ταγματάρχη Κοντώση να αποστηθίσει:

α. Το διάγγελμα που θα μεταδιδόταν από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου μετά την επικράτηση του Πραξικοπήματος (δεν εξακριβώθηκε ποιοι το συνέταξαν, αναφέρονται όμως τα ονόματα των Παλαΐνη και Πηλιχού, πράγμα που αυτοί αρνούνται) και

β. τα ονόματα των «υποψηφίων Προέδρων» ανάμεσα στους οποίους μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος θα έ-

πρεπε να επιλεγεί ο «Πρόεδρος» που θα όρκιζαν οι πραξικοπηματίες.

Από τα ονόματα αυτά, όπως κατέθεσε ο ταγματάρχης Κοντώσης, θυμάται μόνο το όνομα του αρχιδικαστή Τριανταφυλλίδη. Σύμφωνα όμως με την κατάθεση του Παλαΐνη και με τα όσα αναφέρει ο τότε πρεσβευτής της Κύπρου στην Αθήνα Νικ. Κρανιδιώτης στο βιβλίο του *Ανοχύρωτη Πολιτεία - Κύπρος 1960-1974*, τόμ. Β΄, οι προτεινόμενοι από τη Χούντα των Αθηνών «Πρόεδροι» ήταν ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Μιχαήλ Τριανταφυλλίδης, ο Ζήνων Σεβέρης και οι δικαστές κ.κ. Λοΐζος Χατζηλοΐζος και Τάσος Χατζηαναστασίου.

Μετά την επιστροφή στην Κύπρο του Κοντώση, την Πέμπτη 11 Ιουλίου, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, αφού ενημερώθηκαν για την άρνηση του Ιωαννίδη και Μπονάνου για ματαίωση ή αναβολή του πραξικοπήματος, ειδοποιούν τους επικεφαλής των μονάδων που προσδιόρισαν ότι θα πάρουν μέρος στις επιχειρήσεις για την κατάληψη των στόχων που είχαν προεπιλεγεί (Προεδρικό Μέγαρο, Αρχιεπισκοπή, Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, Σ.Ι.Τ.Α., Αρχηγείο, Αστυνομία, Αεροδρόμιο Λευκωσίας, Στρατόπεδο Επικουρικού σώματος κλπ.) και δίνουν τις σχετικές εντολές.

5. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΠΑΡΑΠΛΑΝΗΣΗΣ

Για να διευκολυνθούν στις κινήσεις τους οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, αλλά και για αντιπερισπασμό και παραπλάνηση των Μακαριακών και πρόληψη τυχόν αντίδρασής τους και αντίδρασης του Ντενίση, που ήταν γνωστό ότι ήταν αντίθετος σε ανατροπή του Μακαρίου, ο Μπονάνος κάλεσε στις 11 Ιουλίου τον αρχηγό της Εθνοφρουράς στρατηγό Ντενίση να έρθει στην Αθήνα με σκοπό-πρόσχημα να εκτιμήσουν την κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά την από 2 Ιουλίου επιστολή του Μακαρίου.

Παράλληλα και για να γίνει ακόμα πιο πιστευτό ότι δεν πρόκειται να εκδηλωθεί πραξικόπημα, όπως έγραφε ο Κυπριακός Τύπος, αλλά και για να πειστεί ο Ντενίσης ότι η σύσκεψη δεν θα ήταν απλά πρόσχημα, κλήθηκαν επίσης, οι :

α. Συντ/ρχης Νικολαΐδης Δ/της ΕΛΔΥΚ

β. Συντ/ρχης Κων. Μπούρλος Δ/τής του Α2 ΓΕΕΦ

γ. Ο πρεσβευτής της Ελλάδας στην Κύπρο Ευστ. Λαγάκος και άλλοι.

Η σύσκεψη πραγματοποιείται στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων το Σάββατο 13 Ιουλίου '74 (ο Ντενίσης έφτασε στην Αθήνα στις 12.7.74, Παρασκευή) και σ' αυτή πήραν μέρος εκτός από τους Μπονάνο, Ντενίση και λοιπούς προαναφερόμενους και περίπου 50 αξιωματικοί-επιτελείς του ΑΕΔ και των Αρχηγείων Στρατού κλπ. Η «σύσκεψη» αυτή διάρκεσε πολύ λίγο και διακόπηκε για την Δευτέρα 15 Ιουλίου 1974.

Μετά τη διακοπή ο στρατηγός Ντενίσης, όπως καταθέτει ο ίδιος, ζήτησε από το Μπονάνο να του επιτρέψει να φύγει για την Κύπρο, πλην όμως ο Μπονάνος του το απαγόρευσε.

Επίσης από την κατάθεση του στρατηγού Ντενίση προκύπτει ότι όταν αυτός έφτασε στο ΑΕΔ τη Δευτέρα το πρωί και πληροφορήθηκε από τον Υπαρχηγό του ΑΕΔ αντιστράτηγο Όθωνα Κυριακόπουλο, που κι αυτός ήταν μυημένος στο πραξικόπημα, ότι εκδηλώθηκε πραξικόπημα κατά του Μακαρίου επί τόπου παραιτήθηκε από Αρχηγός της Κυπριακής Εθνοφρουράς. Η κατάθεση του στρατηγού Ντενίση επιβεβαιώνεται και από έγγραφα.

6. ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Το πραξικόπημα εκδηλώθηκε τη Δευτέρα 15.7.74 και ώρα 8.15΄ πρωινή. Η ώρα αυτή καθορίστηκε από τους Γεωργίτση και Κομπόκη, σύμφωνα με την κατάθεση Κοντώση την ενέκρινε ο Ιωαννίδης και ο Μπονάνος, με σκοπό να είναι σίγουροι ότι ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, του οποίου γνώριζαν τις συνήθειες, θά βρισκόταν στο

Προεδρικό Μέγαρο για να μπορέσουν έτσι να τον σκοτώσουν ή να τον συλλάβουν.

Στο σημείο αυτό διατυπώθηκε από μέλη της Επιτροπής και η άποψη, ότι η επιλογή της ώρας έγινε μεν από τους Γεωργίτση και Κομπόκη, αλλά για άλλους λόγους, δηλαδή γιατί ως προς μεν τις νυχτερινές ώρες –κατά τις οποίες γίνονται συνήθως τα πραξικοπήματα– το επικουρικό σώμα, που ήταν απόλυτα πιστό στο Μακάριο, παρακολουθούσε τα στρατόπεδα της Εθνοφρουράς και τα σπίτια των αξιωματικών της, γεγονός που απέκλειε οποιαδήποτε μετακίνηση μονάδων, αξιωματικών, γιατί θα γινόταν αντιληπτή, θα ενημερωνόταν ο Μακάριος, θα αντιδρούσαν οι πιστές σ' αυτόν δυνάμεις κλπ. με κίνδυνο αποτυχίας του πραξικοπήματος, ως προς δε την 7.15΄ πρωϊνή ώρα που είχε ορίσει αρχικά ο Μπονάνος, γιατί την ώρα αυτή κυκλοφορούσαν πολίτες στους δρόμους –εργατοϋπάλληλοι που πήγαιναν στις δουλειές τους– πράγμα που αύξαινε τους κινδύνους να υπάρξουν θύματα από τον άμαχο πληθυσμό (βλ. καταθέσεις Γεωργίτση και Κομπόκη). Η άποψη αυτή αποκρούστηκε από την πλειοψηφία των μελών της Επιτροπής.

Οι μονάδες που πήραν μέρος στο πραξικόπημα, σύμφωνα με τις καταθέσεις των Γεωργίτση, Κορκόντζελου, Παπαγιάννη, Μπίτου και το έγγραφο του ΓΕΕΘΑ (ενημερωτικό σημείωμα) ήταν:

α. Οι $31^{η}$ και $33^{η}$ Μοίρες καταδρομών και μια τρίτη πλην ενός Λόχου που μεταφέρθηκαν από τον Πενταδάκτυλο.

β. Δύο τάγματα πεζικού που μεταφέρθηκαν από την Κυρήνεια.

γ. Τμήματα της $23^{ης}$ Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων, που έδρευε στη Λευκωσία.

δ. Τμήματα της $21^{ης}$ Επιλαρχίας Αναγνωρίσεων, που κι αυτή έδρευε στη Λευκωσία και,

ε. Δύο λόχοι και ένα τμήμα της ΕΛΔΥΚ.

Η μετακίνηση των δυνάμεων από τον Πενταδάκτυλο και την Κυρήνεια διατάχθηκε μεν από τους Γεωργίτση και Κομπόκη, πλην όμως ήταν σε γνώση και του Μπονάνου και του Ιωαννίδη και γενικά της μυημένης στρατιωτικής ηγεσίας των Αθηνών. Γι' αυτό ο ισχυρισμός του Μπονάνου, ότι απαγόρευσε μετακίνηση μονάδων εκτός Λευκωσίας, όπως προαναφέρεται, είναι αναληθής και προβλήθηκε στην κατάθεσή του ως δικαιολογία για την αποδυνάμωση της άμυνας της περιοχής Κυρήνειας.

Την όλη επιχείρηση ανέλαβε στην ουσία ο Κομπόκης ο οποίος ήταν κι ο υπεύθυνος για την κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου, η οποία έγινε με δυνάμεις Καταδρομών που διοικούσε ο ίδιος και άρματα.

Επικεφαλής της επιχείρησης κατά του Προεδρικού Μεγάρου ήταν των μεν καταδρομών ο ταγματάρχης Δαμασκηνός, των δε αρμάτων ο επίλαρχος Κορκόντζελος (βλ. κατάθεση τελευταίου).

Το πραξικόπημα τελικά επικράτησε με αποτέλεσμα να θρηνήσουμε πάρα πολλά θύματα. Κατά το Γεωργίτση υπάρχουν 32 νεκροί από την Εθνοφρουρά και 22 νεκροί από το Επικουρικό Σώμα, κατά δε τον αντ/γο Μπίτο τα θύματα, νεκροί και τραυματίες, υπερβαίνουν τους 300 και κατ' άλλους τα θύματα είναι πολύ περισσότερα μια και σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και τα θύματα της θηριωδίας των «άτακτων» της ΕΟΚΑ Β΄ και εκείνων που εξόφλησαν προσωπικούς λογαριασμούς, κάτι συνηθισμένο σε εμφυλιοπολεμική σύρραξη.

Πέρα από τα θύματα πρέπει να σημειωθεί, ότι έγιναν και βανδαλισμοί και λεηλασίες στις οποίες δυστυχώς ηγήθηκαν και πήραν μέρος και Έλληνες αξιωματικοί όπως ο Πλοίαρχος Παπαγιάννης στην περίπτωση της λεηλασίας της οικίας κλπ. του μεγαλοεπιχειρηματία Αζίνα.

Μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος, την ανακοίνωση από το ΡΙΚ της είδησης ότι ο Μακάριος είναι νεκρός (η ανακοίνωση του θανάτου του Μακαρίου είχε αποφασιστεί στη σύσκεψη της 2 Ιουλίου '74 στο ΑΕΔ με σκοπό να ελαχιστοποιηθεί η αντίδραση των Μακαριακών) και την μετά λίγες ώρες μετάδοση από το ραδιοφωνικό σταθμό της

Πάφου του διαγγέλματος του Μακαρίου, με το οποίο γνωστοποιούσε στους Κύπριους ότι είναι ζωντανός και κατάγγελνε τους πραξικοπηματίες ότι με την ενέργειά τους εξυπηρετούν τη διχοτόμηση της Κύπρου, σε συνδυασμό και με την άρνηση ή μη ανεύρεση των «προέδρων» που είχαν υποδειχθεί από τη Χούντα των Αθηνών, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης αντιμετώπισαν τα προβλήματα:

α. Τι θα γίνει με το Μακάριο που είχε διαφύγει στην Πάφο και μέσα από τον εκεί ραδιοφωνικό σταθμό μετέδιδε μηνύματα για αντίσταση.

β. Τι θα κάνουν για τον «πρόεδρο» που έπρεπε να αντικαταστήσει το Μακάριο;

Στα παραπάνω προβλήματα δόθηκαν οι ακόλουθες λύσεις:

α. Ο Κομπόκης πρότεινε, και όλοι αποδέχθηκαν, να σχηματιστεί αυτοκινούμενη φάλαγγα με τεθωρακισμένα, πυροβολικό κλπ. Και να κινηθεί προς Πάφο, πράγμα που έγινε αμέσως. Παράλληλα διατάχθηκε η ακταιωρός ΛΕΒΕΝΤΗΣ να πλεύσει προς Πάφο και να βομβαρδίσει τον εκεί ραδιοφωνικό σταθμό με σκοπό να αποκλειστεί η δυνατότητα του Μακαρίου να μεταδίδει μηνύματα. Και αυτό το μέτρο εφαρμόστηκε και βομβαρδίστηκε όχι μόνο ο ραδιοφωνικός σταθμός, αλλά και τμήματα της παραλιακής περιοχής της Πάφου.

β. Επίσης ο Κομπόκης, ο οποίος στην ουσία είχε αναλάβει την αρχηγία του πραξικοπήματος, από τη στιγμή που ο Γεωργίτσης από τις 7.30΄ π.μ. της 15ης.7.74 είχε εγκατασταθεί στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ και μόνο μετά τις 10.30΄ π.μ. που είχε επικρατήσει το πραξικόπημα εμφανίστηκε στο ΓΕΕΦ, (καταθέσεις Παπαγιάννη και Κομπόκη), μετά το μεσημέρι είδε σε κάποιο γραφείο του ΓΕΕΦ να περιφέρεται ο Σαμψών, όπως περιφερόνταν κι άλλοι αντιμακαριακοί.

Πιεζόμενος από την ανάγκη να ορκίσουν ένα «πρόεδρο» χωρίς προηγουμένως να συνεννοηθεί με την Αθήνα, όπως καταθέτει, του είπε: «*Πήγαινε βάλε μια γραβάτα και έλα να σε ορκίσουμε πρόεδρο*».

Αυτό και έγινε. Μετά την ορκωμοσία του ο Σαμψών διάβασε το διάγγελμα που είχε ετοιμάσει η Χούντα των Αθηνών και σχημάτισε την «κυβέρνησή» του. Τον Σαμψών όρκισε ο Μητροπολίτης Πάφου Γεννάδιος.

Όπως καταθέτει και ο Παλαΐνης, ο Ιωαννίδης εξοργίστηκε με την ορκωμοσία του Σαμψών και ύστερα από συντονισμένες ενέργειες διαφόρων παραγόντων και εξαιτίας του ΑΤΤΙΛΑ Ι, σε 8 ημέρες πρόεδρος της ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ανέλαβε ο Γλ. Κληρίδης.

Στο σημείο αυτό της ορκομωσίας του Σαμψών υπάρχει κάποια σκια που προκαλείται από την αδράνεια του Γεωργίτση να ενημερώσει τον Ιωαννίδη ή το Μπονάνο σχετικά. Αδράνεια που μόνη λογική εξήγηση μπορεί να έχει την απαγόρευση επικοινωνίας με άλλα μέσα εκτός από αγγελιοφόρο ή το γεγονός πως ο Γεωργίτσης τα είχε τελείως χαμένα και ο Κομπόκης έκανε ό,τι ήθελε.

Μετά την ορκωμοσία του Σαμψών, την καταστροφή του ραδιοφωνικού σταθμού Πάφου από την ακταιωρό ΛΕΒΕΝΤΗΣ, την εξουδετέρωση και διάλυση από την ΕΟΚΑ Β΄ και τις δυνάμεις των πραξικοπηματιών μακαριακής δύναμης 2.000 αστυνομικών κλπ. (βλ. Νικ. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία - Κύπρος 1960-1974*, τόμ. Β΄) ο Μακάριος αντιλαμβάνεται ότι η παραμονή του στην Κύπρο εγκυμονεί κινδύνους για την προσωπική του ασφάλεια και ότι δεν έχει δυνατότητες αντίστασης και έτσι καταφεύγει στο Φιλανδικό απόσπασμα του ΟΗΕ που έδρευε στην Πάφο και από εκεί με ελικόπτερο μεταφέρεται στην Αγγλική βάση του Ακρωτηρίου όπου του παραχωρήθηκε αεροπλάνο, το οποίο τον μετέφερε στη Μάλτα.

Έτσι ολοκληρώθηκε και τυπικά το πραξικόπημα, αφού μετά την αναχώρηση του Μακαρίου έπαψε κάθε αντίσταση των Μακαριακών.

7. ΠΟΙΟΙ ΓΝΩΡΙΖΑΝ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙ ΕΚΑΝΑΝ ΓΙΑ ΝΑ ΑΠΟΤΡΑΠΕΙ

α. Πέρα από όσους αναφέρονται παραπάνω είτε ως αποφασίσαντες το πραξικόπημα είτε ως εκτελεστές του, την απόφαση αυτή γνώριζαν και οι παρακάτω όπως προκύπτει από τις αποδείξεις:

- Αντισυνταγματάρχης Κων/νος Κοκοράκης
- Αρχηγός Στρατού Αντιστράτηγος Γαλατσάνος
- Υπαρχηγός ΑΕΔ Αντιστράτηγος Κυριακόπουλος Όθων
- Υπουργός Εξωτερικών Τετενές
- Υπουργός Προεδρίας Κων. Ράλλης
- Δ/της Γ΄ Σώματος Στρατού Αντιστράτηγος Ιωάννης Ντάβος (κατάθεση Μπονάνου και Π. Παπαδάκη, σελ. 116-117).
- Οι αξιωματικοί Σκλαβενίτης, Ματάτσης και άλλοι.

Οι Αρχηγοί Ναυτικού Αραπάκης και Αεροπορίας Παπανικολάου δεν είχαν ενημερωθεί (κατάθεση Μπονάνου). Ίσως γιατί, όπως κατέθεσε στις 13.11.86 ο ταγματάρχης Παλαΐνης, υπήρχαν υποψίες γι’ αυτούς πως βρίσκονται σε συνεργασία με υπηρεσίες των ΗΠΑ και ότι θα προκαλούσαν διαρροή των όσων θα μάθαιναν.

Όλοι οι παραπάνω και όσοι προαναφέρονται όχι μόνο δεν έκαναν τίποτε για να αποτρέψουν το πραξικόπημα κατά Μακαρίου, αλλά αντίθετα έκαναν ό,τι μπορούσαν για να επιτύχει.

β. Επίσης την απόφαση για πραξικόπημα πληροφορήθηκαν έμμεσα από τον πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Αθήνα Χένρι Τάσκα και οι Άγγ. Βλάχος και Ευάγγελος Αβέρωφ, όπως αυτό προκύπτει από τις καταθέσεις τους.

Και ο μεν Άγγ. Βλάχος το πληροφορήθηκε στις 23 ή 24 Ιουνίου 1974 όταν ο Τάσκα του επέδειξε δύο τηλεγραφήματα του τότε Υπουργού Εξωτερικών κ. Χ. Κίσσιγκερ, με τα οποία του έδινε εντολή να βρει τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει από ενέργεια κατά του Μακαρίου, όπως δε ο ίδιος καταθέτει, την πληροφορία αυτή τη μεταβίβασε στον τότε πρεσβευτή της Κύπρου στην Αθήνα Νικ. Κρανιδιώτη, όταν συναντήθηκαν σε μια δεξίωση στο ξενοδοχείο «ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑ».

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ το πληροφορήθηκε, όπως καταθέτει, στο διάστημα μεταξύ της επίδοσης της από 2.7.74 επιστολής του Μακαρίου και της εκδήλωσης του πραξικοπήματος και συγκεκριμένα στις 10 ή 12 Ιουλίου 1974 από τον Τάσκα, ο οποίος του επέδειξε τρία τηλεγραφήματα του Κίσσιγκερ ένα εκ των οποίων έλεγε «*βρέστε οποιονδήποτε άλλον*». Και αυτό γιατί ο Τάσκα ισχυριζόταν, ότι δεν μπορούσε να βρει τον Ιωαννίδη.

Την πληροφορία αυτή ο Ευάγ. Αβέρωφ δεν τη μεταβίβασε στον Νικ. Κρανιδιώτη, ενώ μια άλλη πληροφορία που είχε από ένα φίλο του γεωπόνο, όπως κατάθεσε, τη μεταβίβασε, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τον Νικ. Κρανιδιώτη στο βιβλίο του, με την αιτιολογία, όπως κατέθεσε ο ίδιος ο κ. Αβέρωφ ότι επρόκειτο για απόρρητα έγγραφα των ΗΠΑ.

Η αποσιώπηση της πληροφορίας αυτής δημιουργεί σοβαρές ευθύνες για τον κ. Ευάγγ. Αβέρωφ, γιατί αν την είχε μεταφέρει στον Νικ. Κρανιδιώτη, ο Μακάριος θα την εκτιμούσε κατάλληλα μια και θα προερχόταν από τον Ευάγγ. Αβέρωφ και εφόσον επρόκειτο για τηλεγραφήματα του Κίσσιγκερ, ο οποίος «φαινόταν» να επαναλαμβάνει την εντολή που είχε δώσει το 1972 ο Νίξον, πιθανόν να επείθετο ότι θα γινόταν πραξικόπημα και θα έπαιρνε τα μέτρα του. Ο Νικ. Κρανιδιώτης στο προαναφερόμενο βιβλίο του αναφέρει, ότι ο Μακάριος είχε μια δυσεξήγητη σιγουριά ότι δεν επρόκειτο να εκδηλωθεί πραξικόπημα εναντίον του.

Βέβαια ο Ε. Αβέρωφ το Σεπτέμβριο του ’87, τρεις μήνες μετά την κατάθεσή του, επιχείρησε με ιδιόγραφη παραπομπή να διορθώσει την αρχική του κατάθεση και να παρουσιάσει ότι ο Τάσκα του επέδειξε τα

τηλεγραφήματα Κίσσιγκερ μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Πλην όμως η άποψη αυτή δεν έγινε δεκτή από την πλειοψηφία της Επιτροπής, η οποία κρίνει ότι το αληθινό είναι ότι ο Τάσκα επέδειξε στον κ. Αβέρωφ τα τηλεγραφήματα πριν από την εκδήλωση του πραξικοπήματος και όχι μετά, γιατί αυτό δεν θα είχε πια καμία σημασία. Άλλωστε είναι τόσο σαφής και λεπτομερής η κατάθεση Αβέρωφ, ώστε δεν μένει αμφιβολία, ότι οι ημερομηνίες που αναφέρονται σ' αυτή δεν είναι προϊόν κοπώσεως ή χάσματος μνήμης.

Η σκέψη των μελών της μειοψηφίας στην Επιτροπή, που παρατίθεται αμέσως παρακάτω, ότι οι ημερομηνίες 10 ή 12 Ιουλίου αφορούν ημερομηνίες των τηλεγραφημάτων και όχι της επίδειξής τους από τον Τάσκα στον κ. Αβέρωφ είναι έξω από την πραγματικότητα, από τη στιγμή που τα τηλεγραφήματα αυτά είχαν επιδειχθεί από τον Τάσκα και στον Άγγ. Βλάχο στις 25-26 Ιουνίου '74 (δέστε κατάθεση κ. Βλάχου) και κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να έχουν ημερομηνία αποστολής και λήψης τους μεταγενέστερη της 25ης ή 26ης.6.74.

Κατά τη γνώμη όμως της μειοψηφίας των μελών της Επιτροπής που εκφράστηκε κατά τις αλλεπάλληλες συζητήσεις του συγκεκριμένου θέματος, ως και στην τελική συζήτηση προς ψήφιση, τα τηλεγραφήματα Κίσσιγκερ, ο Τάσκα τα επέδειξε στον Αβέρωφ μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, τα δε αντίθετα που αναφέρονται στην κατάθεσή του οφείλονται στο μεγάλο χρονικό διάστημα που έχει περάσει από τότε. Οι ημερομηνίες 10 ή 12 Ιουλίου που αναφέρονται στην αρχική κατάθεσή του αφορούν ημερομηνίες των τηλεγραφημάτων και όχι της επίδειξης σ' αυτόν από τον Τάσκα.

Το γεγονός δε ότι ο κ. Αβέρωφ έλαβε γνώση των τηλεγραφημάτων μετά το πραξικόπημα, κατά την κρίση των παραπάνω συναδέλφων, προκύπτει και από το γεγονός ότι δεν μετέδωσε την πληροφορία στον Κρανιδιώτη, την οποία θα την μεταβίβαζε, αν την είχε πληροφορηθεί πριν από το πραξικόπημα, όπως είχε κάνει και με την πληροφορία που είχε από το γεωπόνο.

8. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΞΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ

Όπως προκύπτει από την κατάθεση που 'δωσε στις 29.6.75 ο κατά το '74 πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα, κ. Χένρι Τάσκα στην Υποεπιτροπή του Κογκρέσου, ο Ιωαννίδης διατηρούσε άμεση επαφή με το σταθμάρχη της CIA στην Αθήνα (βλ. σελ. 22 της μετάφρασης κατάθεσης Τάσκα).

Επίσης από την κατάθεση Γκιζίκη στις 24.2.87 προκύπτει ότι ο Ιωαννίδης προκειμένου να κάμψει τους δισταγμούς των Γκιζίκη, Μπονάνου και Ανδρουτσόπουλου, τους διαβεβαίωσε ότι είχε:

«... *συνεχείς και έντονες υποσχέσεις και εγγυήσεις από όλους τους ενδιαφερόμενους και δη από τας ΗΠΑ... ότι σε περίπτωση πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου η Τουρκία δεν θα επενέβαινε*».

Τη διαβεβαίωση αυτή ο Ιωαννίδης την επανέλαβε επανειλημμένα, μιλώντας για «εγγυήσεις», «πράσινο φως» και παρόμοια, όπως αυτό προκύπτει από τις καταθέσεις των Γεωργίτση, Κομπόκη, Παλαΐνη, Πηλιχού κλπ.

Επίσης από την 17.4.75 έκθεση του Αρχηγού του Ναυτικού Αντιναυάρχου Αραπάκη προς τον τότε Πρωθυπουργό Κων. Καραμανλή, προκύπτει ότι ο Ιωαννίδης, όταν ανεχώρησε για να εκτίσει την εξάμηνη αργία, που του επιβλήθηκε από την Κυβέρνηση Καραμανλή, είπε στον Αραπάκη: «...*Κύριε Αρχηγέ, όταν κάποτε πληροφορηθείτε τα εις χείρας μου στοιχεία και τας ενθαρρύνσεις ας είχον θα με δικαιολογήσετε...*».

Και ο Αραπάκης προσθέτει ότι η φράση αυτή αφορούσε το πραξικόπημα στην Κύπρο.

Την άποψη για ανάμειξη των ΗΠΑ και μάλιστα του ίδιου του Κίσσιγκερ, –που κατά την εποχή αυτή λόγω και της κρίσης

του Γουωτεργκέητ, η οποία συνετάραζε την Προεδρία Νίξον, εμφανιζόταν με αυξημένες αρμοδιότητες–, στη σχεδίαση και στην οργάνωση του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου, όπως και γενικότερα στην πρόκληση και στην πορεία της όλης Κυπριακής τραγωδίας του καλοκαιριού του 1974, υποστηρίζει και ο τέως (κατά την τετραετία 1969-1973) Υφυπουργός Οικονομικών της Κυβέρνησης Νίξον, κ. Ευγένιος Ρωσσίδης σε συνέντευξή του προς τον ανταποκριτή στην Ουάσιγκτον της Εφημερίδας των Αθηνών *Καθημερινή* κ. Αλ. Παπαχελά, η οποία, συνέντευξη, δημοσιεύτηκε στην έγκριτη αυτή εφημερίδα (Φύλλο 26.7.87).

Στη συνέντευξη αυτή αποκαλύπτεται ότι:

α. την επομένη του πραξικοπήματος (16. 7.74) ο πρέσβυς των ΗΠΑ στη Λευκωσία ήρθε, ύστερα από εντολή του Κίσσιγκερ, σε επαφή με εκπρόσωπο της «Κυβέρνησης» Σαμψών κ α ι,

β. ο εκπρόσωπος του STATE DEPARTMENT δήλωσε –δήλωση που δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα των *New York Times*– ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν ακόμα αποφασίσει ποια από τις δύο Κυβερνήσεις (Μακαρίου ή «Σαμψών») αναγνωρίζουν, αλλά κλίνουν υπέρ της «Κυβέρνησης Σαμψών»... κλπ.

Και όλα αυτά τη στιγμή που όλες οι Κυβερνήσεις των Μεγάλων χωρών αναγνώριζαν και υποδέχονταν θερμά στον ΟΗΕ τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Επίσης από την κατάθεση Τάσκα στην υποεπιτροπή του Κογκρέσσου προκύπτει ότι αυτός, όταν ο υπεύθυνος του Γραφείου Κυπριακών υποθέσεων του STATE DEPARTMENT των ΗΠΑ ΤΟΜ ΒΟΥΑΤΤ του έστειλε τα μηνύματα-τηλεγραφήματα για να βρει τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια κατά του Μακαρίου, αρνήθηκε να επικοινωνήσει με τον Ιωαννίδη και μάλιστα, μετά την επιμονή του ΒΟΥΑΤΤ επικοινώνησε με τον τότε Υφυπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, JOSEPH SISCO και τον έπεισε να μην επιμείνουν γιατί δεν υπήρχε λόγος.

Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι από τις καταθέσεις των Άγγ. Βλάχου, τότε Γενικού Γραμματέα του ΥΠΕΞ και Ευάγγ. Αβέρωφ, προκύπτει ότι ο Τάσκα, τότε πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα έδειχνε τα παραπάνω τηλεγραφήματα-μηνύματα του STATE DEPARTMENT από τις 23 ή 24 Ιουνίου 1974 (βλ. κατάθεση Άγγ. Βλάχου) και διαμαρτυρόταν ότι δεν μπορούσε να βρει τον Ιωαννίδη να του μεταβιβάσει το μήνυμα, γεγονός που έρχεται σε άμεση αντίθεση με τα όσα αυτός καταθέτει στην υποεπιτροπή του Κογκρέσσου.

Από όλα τα παραπάνω στοιχεία κατά τη γνώμη της πλειοψηφίας της Επιτροπής σαφώς τεκμαίρεται, ότι οι ΗΠΑ συμμετείχαν ενεργά στη λήψη της απόφασης για ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, διαβεβαιώνοντας τον Ιωαννίδη ότι δεν θα επενέβαινε η Τουρκία και ότι γι' αυτές θα ήταν επιθυμητή η απομάκρυνση του Μακαρίου από την Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, γιατί ήταν επικίνδυνος για την ασφάλεια της Δύσης, αφού ο ίδιος ο Κίσσιγκερ τον είχε αποκαλέσει «Κάστρο της Μεσογείου».

Πέρα όμως από την ενεργό συμμετοχή τους, συμμετείχαν και με την επίμονη άρνησή τους να αποτρέψουν την εκδήλωση του πραξικοπήματος όπως αντίστοιχα είχαν κάνει άλλη φορά όταν απέτρεψαν το πραξικόπημα του Φεβρουαρίου του 1972. Άρνηση η οποία εδραίωσε στον Ιωαννίδη την πεποίθηση ότι έχει το πράσινο φως των ΗΠΑ για την ανατροπή του Μακαρίου.

Γι' αυτό άλλωστε και όταν εκδηλώθηκε η Τουρκική εισβολή ο Ιωαννίδης, απευθυνόμενος προς το SISCO του είπε: «*...μας εξαπατήσατε...*», φράση που δεν ήταν προσχηματική –όπως κακώς την εκλαμβάνουν στην κατάθεσή τους ο Αρχηγός της Αεροπορίας Παπανικολάου και στην από 17.4.75 έκθεσή του προς τον τότε Πρωθυπουργό Κων/νο Καραμανλή ο Αρχηγός Ναυτικού Αραπάκης– αλλά αληθινή έκρηξή του.

Εδώ επίσης πρέπει να σημειωθεί, ότι

κατά τη γνώμη της πλειοψηφίας της Επιτροπής η επίδειξη από τον Τάσκα των τηλεγραφημάτων Κίσσιγκερ ή μάλλον του ΒΟΥΑΤΤ στους Βλάχο και Αβέρωφ και η παράλληλη διαμαρτυρία του ότι δεν τον δέχεται ο Ιωαννίδης –γεγονός που έρχεται σε άμεση αντίθεση με την ίδια την κατάθεσή του στην υποεπιτροπή του Κογκρέσσου– μόνο ως προσχηματική ενέργεια μπορεί να χαρακτηριστεί και ως προσπάθεια δημιουργίας «άλλοθι» για να αποφύγουν την κατηγορία ότι οι ΗΠΑ συνέβαλαν θετικά στη λήψη της απόφασης για την ανατροπή του Μακαρίου με παραπέρα σκοπό την επέμβαση της Τουρκίας για την πραγματοποίηση του σχεδίου συγκυριαρχίας στην Κύπρο, σχεδίου που ανέπτυξε εμπεριστατωμένα ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ Νικ. Κουρής στην από 5.11.87 κατάθεσή του.

Αντίθετα με όσα παραπάνω εκτίθενται η μειοψηφία των μελών της Επιτροπής, που τοποθετήθηκαν κατά την προφορική συζήτηση στην Ολομέλεια της Επιτροπής, υποστήριξαν ότι δεν είναι δυνατόν με τα υπάρχοντα στοιχεία να γίνει δεκτό ότι οι ΗΠΑ συμμετείχαν θετικά στη διαμόρφωση της απόφασης για την ανατροπή του Μακαρίου. Το μόνο που είναι δυνατόν να υποστηριχθεί βάσιμα είναι ότι συνέβαλαν με την αδράνειά τους στο να αποθαρρύνουν τους πραξικοπηματίες από το να προβούν στην υλοποίηση της απόφασής τους.

Η Αγγλία παρέλειψε να επέμβει προ και μετά το πραξικόπημα, παρότι είχε και το νόμιμο δικαίωμα και την ηθική υποχρέωση ως εγγυήτρια δύναμη, αλλά και τη στρατιωτική ικανότητα.

9. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Η ηγεσία της Χούντας των Αθηνών και επί Γ. Παπαδόπουλου και επί Ιωαννίδη, θεωρούσαν ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήταν επικίνδυνος και εθνικά απαράδεκτος. Κι αυτό γιατί δεν έπαιρνε μέτρα κατά των Κυπρίων κομμουνιστών, ανεχόταν τη συμπεριφορά τους και προμηθευόταν όπλα από την ανατολική Ευρώπη (βλ. κατάθεση Τάσκα, σελ. 20 της μετάφρασης).

Του καταλόγιζαν επίσης ότι ανεχόταν και υπέθαλπε κινήσεις και προσπάθειες αντίδρασης κατά της Χούντας των Αθηνών που γίνονταν από Έλληνες αντιχουντικούς οι οποίοι δρούσαν στην Κύπρο (βλ. κατάθεση αντιστρατήγου Καρούσου), ακόμα δε και ότι δεχόταν και συζητούσε με Έλληνες πολιτικούς, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να κυκλοφορούν φήμες στην Κύπρο ότι ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος ετοίμαζε Κυβέρνηση εξορίας που θα την εγκαθιστούσε στην Κύπρο (βλ. κατάθεση αντ/ρχη Γρ. Λαμπρινού). Επιπλέον του απέδιδαν ότι προσπαθούσε να αντισταθεί σθεναρά και θετικά στα σχέδια της Χούντας για πλήρη έλεγχο της Εθνοφρουράς (βλ. καταθέσεις Καρούσου, Μπονάνου, Παλαΐνη, και ειδικότερα αντιπαραθέσεις για τον τρόπο επιλογής των εφέδρων αξιωματικών κλπ) και ακόμα ότι είχε προοπτική να ουδετεροποιήσει το νησί, γεγονός που εξώθησε τον τότε Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ να δηλώσει δημόσια ότι ο Μακάριος είναι ο Κάστρο της Μεσογείου και ως εκ τούτου επικίνδυνος για την ασφάλεια της Δύσης.

Τις απόψεις αυτές υποστήριζε και ο δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος, ο οποίος το Φεβρουάριο του 1972 αποφάσισε και αποπειράθηκε να ανατρέψει το Μακάριο, και ο εν συνεχεία δικτάτορας Δ. Ιωαννίδης, ο οποίος επανέλαβε την απόπειρα του Παπαδόπουλου με επιτυχία, αφού τη φορά αυτή οι ΗΠΑ, συνειδητά, δεν επενέβησαν για να τον σταματήσουν, όπως είχαν κάνει στην απόπειρα του Παπαδόπουλου, γεγονός που έδωσε πρόσθετη αιτία στον Ιωαννίδη να πιστεύει ότι οι ΗΠΑ ευνοούσαν την ανατροπή του Μακαρίου.

Και όπως προαναφέρεται δεν ήταν το μοναδικό στοιχείο για την αποδοχή από τις ΗΠΑ του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου.

Βέβαια οι «πάτρωνες» του Ιωαννίδη, όπως αυτό τελικά αποδείχθηκε από τα γε-

γονότα που επακολούθησαν, δεν στόχευαν μόνο στην αντικατάσταση του Μακαρίου στην Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά παράλληλα επεδίωκαν και την παραχώρηση είτε με συμφωνία της Χούντας των Αθηνών (βλ. πρόταση SISCO για παραχώρηση κάποιας διεξόδου στη θάλασσα, στην Τουρκία) είτε με στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας κάποιου τμήματος του νησιού, ώστε να εξασφαλιστούν από μία πιθανή ουδετεροποίηση της Κύπρου και να μπορούν να διατηρούν τον έλεγχο σ' όλη την περιοχή της μέσης Ανατολής (βλ. σχετική εμπεριστατωμένη ανάλυση του Α/ΓΕΕΘΑ πτέραρχου Νικ. Κουρή στην κατάθεσή του της 5.11.87).

Τον απώτερο αυτό σκοπό αυτοί οι οποίοι έρχονταν σε επικοινωνία με τον Ιωαννίδη (σταθμάρχης της CIA στην Αθήνα κλπ) δεν πρέπει να του τον ανακοίνωσαν, άποψη που ενισχύεται και από την έκρηξη του Ιωαννίδη στη σύσκεψη με το Σίσκο. Έκρηξη που δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί παρά μόνον αν προηγουμένως ο Σίσκο ή αντιπρόσωποί του είχαν διαβεβαιώσει τον Ιωαννίδη ότι η Τουρκία δεν πρόκειται να επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο με αφορμή το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου.

Η πιο πάνω άποψη για τα απώτερα σχέδια των ΗΠΑ για συγκυριαρχία ή διχοτόμηση της Κύπρου, ενισχύεται και από το διάγγελμα της 15.7.74 του Μακαρίου με το οποίο κατάγγειλε ρητά τη Χούντα των Αθηνών, ότι με την ενέργειά της εναντίον του διευκόλυνε τα σχέδια διχοτόμησης του νησιού.

Σύμφωνα λοιπόν μ' όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι ο ισχυρισμός που προβλήθηκε από αρκετούς μάρτυρες, ότι δηλαδή η αιτία του πραξικοπήματος της 15.7.74 ήταν η αντίδραση του Μακαρίου στα δήθεν σχέδια της Χούντας για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, δεν ευσταθεί.

Δεν είναι δυνατόν να γίνει από πολιτικό όργανο δεκτό ότι οι πρωταγωνιστές της τραγωδίας της Κύπρου, Ιωαννίδης κλπ., πίστευαν στο εφικτό της ένωσης αφού, όπως κατέθεσαν και ο Γκιζίκης και ο Μπονάνος, φοβόντουσαν να συμφωνήσουν με την πρόταση του Ιωαννίδη, γιατί υπήρχε κίνδυνος να επέμβει η Τουρκία, η οποία βέβαια δεν θα παρέμενε αδρανής σε περίπτωση ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.

Πιθανόν η Χούντα των Αθηνών να είχε σαν απώτερη βλέψη-όνειρο την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά γνώριζε πολύ καλά ότι αυτό ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί, αν οι ΗΠΑ δεν έδιναν το πράσινο φως, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι το σύνθημα «ένωση» το συντηρούσαν οι επικεφαλής της Χούντας απλά και μόνο για να ζυμώνουν τους κατώτερους αξιωματικούς, ώστε να στηρίζουν τις οποιεσδήποτε επιλογές τους, τις οποίες μόνο εκείνοι που ήταν πολύ κοντά τους εγνώριζαν.

Επίσης το επιχείρημα που προβλήθηκε από τους πρωταγωνιστές της Κυπριακής τραγωδίας ότι δηλαδή το πραξικόπημα προκλήθηκε από την επιστολή του Μακαρίου της 2.7.1974 είναι, όπως αποδείχθηκε από τα παραπάνω, αβάσιμο και τέλεια προσχηματικό.

Επίσης αβάσιμο και προσχηματικό είναι και το επιχείρημα ότι οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο γιατί τους κάλεσε ο Μακάριος κατά την ομιλία του στον ΟΗΕ και ο Γ. Μαύρος στο BBC λέγοντας ότι η Τουρκία έχει ευθύνες ως εγγυήτρια δύναμη κλπ.

Η Τουρκία ήταν στρατιωτικά έτοιμη να επέμβει στην Κύπρο (βλ. κατάθεση Σημαιοφορίδη) και καραδοκούσε περιμένοντας μόνο την αφορμή που της την έδωσε η Χούντα των Αθηνών με την ανατροπή του Μακαρίου, η οποία έγινε με την προτροπή και τις ευλογίες των ΗΠΑ, καθώς και με την ανοχή της Αγγλίας, αλλά και της Σοβιετικής Ένωσης.

Κατά τη μειοψηφία δεν στοιχειοθετείται από το αποδεικτικό υλικό ότι η Κυβέρνηση των ΗΠΑ επεδίωκε τη διχοτόμηση της Κύπρου και ότι απεδεχόταν τον προφανώς επαπειλούμενο κίνδυνο έκρηξης πολέμου

μεταξύ δύο μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας (Ελλάδας Τουρκίας).

Άλλωστε η ίδια η Κυβέρνηση των ΗΠΑ απέτρεψε το από τον Παπαδόπουλο σχεδιαζόμενο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου το 1972.

10. ΔΙΑΦΥΓΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Κατά τις συνεδριάσεις της Επιτροπής μας, κατά τις οποίες εξετάζαμε το γενικότερο κεφάλαιο για το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου αναπτύχθηκαν γύρω από το θέμα της διαφυγής του Μακαρίου δύο αντίθετες απόψεις.

Σύμφωνα με τη μία από αυτές η διαφυγή του Μακαρίου διευκολύνθηκε από τον Κομπόκη, ο οποίος εκτελώντας, όπως ο ίδιος είπε στην κατάθεσή του, εντολή του Ιωαννίδη για διάσωση του Μακαρίου, άφησε αφύλακτη τη μία πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου, πράγμα που επέτρεψε στο Μακάριο να διαφύγει από τη πλευρά αυτή. Ως επιχειρήματα υπέρ της άποψης αυτής, την οποία επικαλείται ο Κομπόκης στην κατάθεσή του (βλέπε κατάθεσή του, 8.7.86, σελ. 47, 56-58, 63 και 140) αναφέρονται:

α) Οι ικανότητες που διέθετε ο Κομπόκης ως άριστος αξιωματικός καταδρομών δεν επιτρέπουν τη σκέψη ότι έκανε ένα τόσο μεγάλο λάθος στο σχεδιασμό της επιχείρησης,

β) Ότι αν επιδιώκονταν και η βιολογική εξόντωση του Μακαρίου δεν είχαν παρά να τον σκοτώσουν στο δρόμο που ακολουθούσε για να πάει από το νυχτερινό του ενδιαίτημα στο Τρόοδος στο Προεδρικό Μέγαρο ή κατά τη διαφυγή του από το Μέγαρο και τη διαδρομή του προς Τρόοδος και Πάφο.

γ) Ότι ο Κομπόκης έδωσε εντολή στα τεθωρακισμένα, που είχαν ως προορισμό την επίθεση κατά του Προεδρικού Μεγάρου να βάλουν στον αέρα πολύ πριν φθάσουν στο Προεδρικό Μέγαρο, έτσι ώστε να αντιληφθεί ο Μακάριος ότι είχε ήδη αρχίσει το πραξικόπημα και να προφτάσει να διαφύγει. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι πρόφθασαν και διέφυγαν όλα τα Ελληνόπουλα από την Αίγυπτο που βρίσκονταν στο Προεδρικό Μέγαρο για να υποβάλουν τα σέβη τους στο Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο και Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η άλλη άποψη την οποία αποδέχθηκε η πλειοψηφία της Επιτροπής μας, δεν δέχεται τις παραπάνω σκέψεις και πιστεύει ότι στη διαφυγή του ο Μακάριος δεν βοηθήθηκε ούτε από τον Κομπόκη, ούτε από άλλον κανέναν πραξικοπηματία.

Ο Γεωργίτσης στην κατάθεσή του αναφέρει ότι έμεινε αφύλακτη η μία πλευρά του Μεγάρου, διότι δεν διέθεταν τις απαιτούμενες δυνάμεις, ενώ παράλληλα τονίζει ότι η εντολή του Ιωαννίδη-Μπονάνου ήταν να τους παραδοθεί ο Μακάριος ζωντανός ή νεκρός.

Η βιαιότητα άλλωστε με την οποία ενεργήθηκε η επίθεση κατά του Προεδρικού Μεγάρου μαρτυρεί, ότι μέσα στην άμεση πρόθεση των πραξικοπηματιών ήταν και η βιολογική εξόντωση του Μακαρίου, αυτό δε επιβεβαιώνεται και από το γεγονός, ότι οι άνθρωποι του Κομπόκη που μετείχαν στην επίθεση κατά του Προεδρικού Μεγάρου προκάλεσαν σε άμεση συνέχεια και τον εμπρησμό του Μεγάρου, σε τρόπο ώστε αν είχε κατορθώσει να σωθεί από τα πυρά τους, να θανατωθεί από τις φωτιές των εμπρηστών.

Στον ίδιο σκοπό της βιολογικής εξόντωσης του Μακαρίου απέβλεπε και ο καθορισμός της έναρξης της πραξικοπηματικής εκδήλωσης σε ώρα (8.30΄) που ήταν βέβαιοι οι πραξικοπηματίες, ότι ο Μακάριος θα ήταν μέσα στο Προεδρικό Μέγαρο.

Η σκέψη με την οποία επιχειρεί να στηρίξει την άποψή του αυτή ο Κομπόκης, ότι δηλαδή οι αξιωματικοί αν είχαν την εντολή και να σκοτώσουν το Μακάριο δεν θα μετείχαν στο πραξικόπημα, είναι απόλυτα αστήρικτη, θα λέγαμε κωμική, αφού και στην προκειμένη περίπτωση (που κατά την κατάθεση Κομπόκη ο μόνος που ήξερε τα

περί εντολής του Ιωαννίδη για διάσωση του Μακαρίου ήταν αυτός) μετείχαν στο πραξικόπημα, με πολλή μάλιστα μαχητικότητα και ορμή, και τόσοι άλλοι αξιωματικοί, που βέβαια, μην ξέροντας «τις κρυφές εντολές του Ιωαννίδη» ήταν φυσικό να πιστεύουν ότι το πιθανότερο αποτέλεσμα των τρομακτικών επιθέσεων κατά του Προεδρικού Μεγάρου και σε συνέχεια του εμπρησμού αυτού θα ήταν η θανάτωση του Μακαρίου.

Εξάλλου ο μόνος μάρτυρας που επικαλέστηκε ο Κομπόκης για ενίσχυση των απόψεών του, ο τότε υπό τις διαταγές του υπολοχαγός Γλεντζές, δεν επιβεβαίωσε τους ισχυρισμούς του, ο οποίος παρά τις στρατιωτικές του ικανότητες και παρά την αρκετά ικανοποιητική δράση του στην εξέλιξη των μαχών του ΑΤΤΙΛΑ Ι, ήταν ένας σκληρός, σκληρότατος και αδίστακτος άνθρωπος.

11. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ (ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ) ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ ΩΣ ΑΔΙΚΟΠΡΑΓΙΑΣ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΩΝ ΑΔΙΚΟΠΡΑΓΙΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΠΡΑΧΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ 15 ΜΕΧΡΙ 19.7.74

Είναι κοινή η αντίληψη πολλών μαρτύρων, οι οποίοι εκθέτοντας και το λόγο της γνώσης τους πάνω στα θέματα του πραξικοπήματος, καταθέτουν ότι το πραξικόπημα αποφασίστηκε και εκτελέστηκε σε εποχή που ήταν γνωστό στη στρατιωτική και «πολιτική» ηγεσία της Χούντας ότι η Τουρκία κρατώντας στις δυτικές περιοχές της (Μερσίνα, Αλεξανδρέτα κλπ.) αναπτυγμένες πολλές από τις στρατιωτικές, ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις της, καθώς και αποβατικά πλοία κλπ. και αυξάνοντας συνεχώς τις δυνάμεις της αυτές, ήταν έτοιμη με την πρώτη ευκαιρία που θα της δινόταν να επιτεθεί ενάντια στην Κύπρο, πιθανότατα δε και στην Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα:

Ενδείξεις γι' αυτή την τάση της Τουρκίας υπήρχαν αρκετές κατά τα τελευταία πριν το 1974 χρόνια.

Οι ενδείξεις όμως αυτές πληθύνονταν συνεχώς και είχαν αποκορυφωθεί την Άνοιξη του '74.

Ο μάρτυρας τότε υπολοχαγός και ήδη αντισυνταγματάρχης ε.α. Αλέξανδρος Σημαιοφορίδης, ο οποίος υπηρετούσε εκείνη την εποχή ως επικεφαλής του κλιμακίου της Ελληνικής ΚΥΠ στην Κυρήνεια, καταθέτει ανάμεσα σε πολλά άλλα:

«Η 39η Μεραρχία της Τουρκίας –που ήταν αποδεσμευμένη από το ΝΑΤΟ και αποτελούσε τμήμα του Εθνικού Στρατού της Τουρκίας– ήταν από την εποχή της συγκρότησής της «*προσανατολισμένη για την Κύπρο... Η Μεραρχία αυτή που διέθετε τρία συντάγματα* [στο Ισλαμιγιέ, στο Οσμανιγιέ και στο Μαράς] *έκανε στη Μερσίνα κάθε καλοκαίρι με δύναμη ενός συντάγματος* [που εναλλάσσονταν κάθε χρονιά] *αποβατικές ασκήσεις από τη Μερσίνα στο πλευρό της Αντιόχειας... Η Μεραρχία αυτή είχε σαν στόχο την Κύπρο... Παρακολουθούσαμε επί 5 χρόνια τις κινήσεις της Μεραρχίας και ξέρουμε πολλές λεπτομέρειες*».

Και προσθέτει ο ίδιος μάρτυρας (σελ. 17 της κατάθεσής του):

«*Στους μήνες Απρίλιο έως Ιούνιο* [προφανώς του 1974] *άρχισαν να πετάνε αεροπλάνα με πιλότους 'ανώτερους αξιωματικούς', ενώ συνήθως οι πτήσεις αυτές γίνονται με μικρούς αξιωματικούς για εκπαίδευση... Το ραντάρ του Ντεμορίου, που ήταν πρώτα στη Σελεύκεια, έγινε μετά μόνιμο και ήταν κινητό ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ... Όταν ολοκληρώθηκαν οι ασκήσεις της 39ης Μεραρχίας –15 Ιουνίου 1974 νομίζω πως ήταν– απαγορεύθηκαν 'σε όλους από στρατιώτη μέχρι το στρατηγό' οι άδειες, καθώς και οι απομακρύνσεις από τη φρουρά που ο καθένας ανήκε, στους δε αξιωματικούς και οι μετακινήσεις τους από Φρουρά σε Φρουρά*».

«*Και όταν* [σελ. 19 της κατάθεσής του] *ένας Τούρκος Ταγματάρχης βρέθηκε στην Αλεξανδρέττα* [70 χλμ. από την μονάδα του],

ο Μέραρχος ζητούσε αυστηρές τιμωρίες και για τον Ταγματάρχη και για το Διοικητή του συντάγματος στο οποίο ανήκε».

«*Τον Ιούλιο* [σελ. 20 της ίδιας κατάθεσής του] *όχι μόνο η 39η Μεραρχία, αλλά όλη η στρατιά είχε τεθεί σ' επιφυλακή*».

Για όλα αυτά συντάσσονταν δελτία που μεταβιβάζονταν τηλετυπικά και αυθημερόν στην προϊσταμένη του υπηρεσία, που είχε την έδρα της στη Λευκωσία, η οποία έστελνε αυτά τα δελτία στο ΓΕΕΦ, στην ΕΛΔΥΚ, στην πρεσβεία μας στη Λευκωσία και στον Αρχηγό της ΚΥΠ στην Αθήνα.

Τα σήματα αυτά μεταβιβάζονταν –ορισμένα από αυτά και αυθημερόν– και στην ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων.

Την αποστολή τέτοιων σημάτων από την ΚΥΠ Κυρήνειας, τη λήψη τους στη Λευκωσία και στη συνέχεια τη διανομή τους στις αρμόδιες μονάδες της Λευκωσίας (ΓΕΕΦ - ΕΛΔΥΚ) και τη μεταβίβασή τους στην Ελληνική ΚΥΠ στην Αθήνα, βεβαιώνει στην κατάθεσή του και ο ήδη Αντιστράτηγος ε.α. Τσουμής, που τότε υπηρετούσε σε υψηλή θέση της Ελληνικής ΚΥΠ στην Κύπρο, που είχε έδρα τη Λευκωσία.

Αλλά και ο τότε Αρχηγός της Ελληνικής ΚΥΠ αντιστράτηγος Σταθόπουλος Λάμπρος καταθέτει ότι από το Μάιο '74 υπήρχε συνεχώς ροή πληροφοριών για κινήσεις Τουρκικών μονάδων της κρίσιμης περιοχής, οι οποίες μαρτυρούσαν, ότι ετοιμάζονταν οι Τούρκοι για την επίθεσή τους (δέστε και κατάθεσή του, 4.12.86, σελ. 17).

Είναι πληθώρα τα γεγονότα που αποδείχνουν ότι εκείνη την περίοδο (Μάιος-Ιούνιος '74) οι Τούρκοι έκαναν έντονες –τις τελευταίες– προετοιμασίες για να πραγματοποιήσουν, αυτό που επεδίωκαν τουλάχιστον μία δεκαετία, δηλαδή να εισβάλουν στην Κύπρο και πιθανότατα να προκαλέσουν και Ελληνοτουρκική σύρραξη.

Όλα αυτά ήταν στους στρατιωτικούς κύκλους –και στην ηγεσία– γνωστά.

Γι' αυτόν άλλωστε το λόγο:

Αντιδρούσε ο αντιστράτηγος Ντενίσης σε κάθε σκέψη πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου (δέστε καταθέσεις του ίδιου, αλλά και του Γεωργίτση).

Αποπειράθηκε –ανεπιτυχώς βέβαια– να αρθρώσει κάποια αντίρρηση ο Γεωργίτσης στη σύσκεψη της 2.7.74 στο ΑΕΔ (δέστε καταθέσεις του ιδίου και του Κομπόκη).

Εκφράζαν τους φόβους τους προς τον Ιωαννίδη οι επιτελείς του, όταν ένας - ένας από αυτούς πληροφορούνταν από τον ίδιο την απόφαση για το πραξικόπημα. (Δέστε καταθέσεις Παλαΐνη, Πηλιχού).

Διατύπωσαν τους φόβους τους όλοι όσοι μετείχαν στη σύσκεψη στις 9.7.74, στη Λευκωσία, οι οποίοι και γνωστοποίησαν αυτούς τους φόβους τους με τον «αγγελιοφόρο» Ταγματάρχη Κοντώση, στους Ιωαννίδη-Μπονάνο.

Αλλά οι Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γαλατσάνος, καθώς και οι Γκιζίκης και Ανδρουτσόπουλος παρέμειναν αμετάπειστοι.

Για όλους αυτούς πρώτος εχθρός ήταν ο Μακάριος και έπρεπε με κάθε τρόπο να εξοντωθεί ή έστω να ανατραπεί.

Έτσι όμως, αποφασίζοντας και διατάσσοντας, ενεργούσαν σε πλήρη και σαφή γνώση ότι έδιναν στους Τούρκους την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν τις απειλές τους και να δημιουργήσουν πολεμική σύρραξη με τη σύμμαχη χώρα, καθώς και κατάσταση επικείμενου πολέμου με τη δική μας χώρα.

Και ήξεραν ακόμα όλοι αυτοί, αλλά και όσοι ανέλαβαν να εκτελέσουν και εξετέλεσαν το πραξικόπημα, ότι με την εκτέλεση αυτού του εγκληματικού εγχειρήματος θα προκαλούσαν αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της σύμμαχης χώρας και μεγάλη βλάβη στις πολεμικές δυνάμεις αυτής της χώρας, όπως και της δικής μας χώρας.

Είναι κατά συνέπεια υπεύθυνοι όλοι, γενικά όλοι όσοι αναμίχθηκαν στο πραξικόπημα είτε ως «διατάκτες» του (Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Γαλατσάνος κλπ), είτε ως «εκτελεστές» του, (Γεωργίτσης, Κομπόκης, Κορκόντζελος, Παπαγιάννης Υποδ/τής ΕΛΔΥΚ, Πλοίαρχος

Παπαγιάννης, Υποπλοίαρχος Ταβλαρίδης, Γιαννακόδημος, Κοκοράκης κλπ), είτε ως «συνεργοί» του (Κοντώσης, Σκλαβενίτης, Πηλιχός, Παλαΐνης, Ματάτσης κλπ) και πρέπει να λογοδοτήσουν για την εγκληματική τους αυτή πράξη.

Στα πλαίσια όμως της εγκληματικής αυτής πράξης και κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων που έλαβαν χώρα για την επικράτηση του πραξικοπήματος, διαπράχθηκαν και σωρεία άλλων ποινικών αδικημάτων, για τα οποία πρώτοι υπεύθυνοι είναι οι ίδιοι που αναφέρονται στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο (όπως π.χ. ανθρωποκτονίες, εμπρησμοί κλπ). Πρέπει και εδώ να σημειώσουμε, ό,τι είχαμε σημειώσει και στην περίπτωση του αδικήματος που συγκροτούσε, κατά την άποψή μας, η ανάκληση της Μεραρχίας. Ότι δηλαδή ο τελικός και υπεύθυνος χαρακτηρισμός των αδικημάτων που διαπράχθηκαν, καθώς και η κρίση για τη συνδρομή ή όχι των προϋποθέσεων άσκησης ποινικής δίωξης και περισσότερο από όλα για την κρίση περί ενοχής κλπ. των όποιων υπεύθυνων, ανήκει αποκλειστικά στη δικαιοδοσία της Δικαστικής Εξουσίας.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι κατά τη γνώμη μας για τη δίωξη και την εκδίκαση των πιο πάνω ποινικών αδικημάτων η Ελληνική Δικαστική εξουσία είναι αρμόδια, διότι ναι μεν τα αδικήματα αυτά δεν διαπράχθηκαν, τουλάχιστον ως προς εκείνους που διέμεναν τότε στην Κύπρο, σε έδαφος της Ελληνικής Δημοκρατίας, αυτοί όμως που τα διέπραξαν ήταν Έλληνες αξιωματικοί. Παράλληλα όμως πρέπει να συντρέχει και η αρμοδιότητα της Κυπριακής δικαστικής εξουσίας, εφόσον οι πράξεις αυτές αποτελούν αδικήματα και κατά το Κυπριακό ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο.

Γι' αυτό και ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ να διαβιβαστεί το παρόν πόρισμά μας στη Δικαιοσύνη, εφόσον βέβαια προηγουμένως η Κυβέρνηση με πράξη του Υπουργικού της Συμβουλίου άρει την αναστολή της ποινικής δίωξης, που είχε διαταχθεί με τις γνωστές αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου του έτους 1975.

12. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΕΚΤΕΛΕΣΤΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Προβάλλεται από αυτούς, ή ορισμένους από αυτούς (Γεωργίτσης κ.λπ.) ότι είχαν προσταχθεί από τον ΑΕΔ και δεν μπορούσαν να αρνηθούν εκτέλεση διαταγών προϊσταμένου τους.

Και είναι γεγονός ότι ο ΑΕΔ διέταξε ΠΡΟΦΟΡΙΚΩΣ, αρνήθηκε να δώσει έγγραφη διαταγή, τους Γεωργίτση και Κομπόκη να ηγηθούν του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου. Η διαταγή αυτή όμως δεν δημιουργούσε για τους διαταχθέντες νόμιμη υποχρέωση εκτέλεσής της, γιατί για να είχε αυτή η διαταγή τέτοιο αποτέλεσμα έπρεπε: Το περιεχόμενό της να βρίσκεται «εντός του κύκλου της «καθ' ύλην» –και κατά τόπον– αρμοδιότητας της Αρχής που την εξέδωσε» και, «*η διατασσόμενη ενέργεια να κείται εντός του κύκλου της αρμοδιότητας του διατασσομένου*».

Αλλά στην περίπτωση που εξετάζουμε, το αντικείμενο της προσταγής –σχεδιασμός και εκτέλεση πραξικοπήματος κατά Αρχηγού ξένου Κράτους– δεν κινείται βέβαια ούτε στον κύκλο της «καθ' ύλην» αρμοδιότητας αυτών που έδωσαν τη διαταγή ούτε στα πλαίσια των καθηκόντων αυτών στους οποίους δόθηκε η διαταγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄
ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ - ΑΤΤΙΛΑΣ Ι

Α. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ 15.7.74 ΕΞΑΜΗΝΟ

Οι πληροφορίες που συγκεντρώνονταν στην Ελλάδα για την Τουρκική στάση προέρχονταν από διάφορες πηγές.

Θεωρούμε ότι κυριότερη πηγή ήταν το κλιμάκιο της Ελληνικής ΚΥΠ που δρούσε στην Κυρήνεια με επικεφαλής τον υπολοχαγό, εκείνη την περίοδο, Αλέξανδρο Σημαιοφορίδη, ο οποίος είχε το πλεονέκτημα να γνωρίζει την Τουρκική γλώσσα, πράγμα που βέβαια τον βοηθούσε στη δράση του.

Ο μάρτυρας λοιπόν αυτός, μιλώντας για το διάστημα από το μήνα Απρίλη του '74 μέχρι τις 15.7.74. και πολύ πέραν αυτού καταθέτει σοβαρότατες πληροφορίες, που είχε συλλέξει και που μαρτυρούσαν ότι οι Τούρκοι ετοίμαζαν εισβολή κατά της Κύπρου.

Ειδικότερα:

Καταθέτει ο μάρτυρας αυτός στις 22.10.86:

«*Ένα δύο χρόνια πριν, νομίζω μεταξύ των ετών 1970-1973, είχαν κάνει χαρτογράφηση της περιοχής στα βόρεια της Κυρήνειας* (σελ. 121)... «*Είπαμε οι προετοιμασίες* [για την εισβολή] *άρχισαν από τον Απρίλιο*» (σελ. 125)... «*Η ηγεσία δεν έπρεπε να έχει αμφιβολίες ως προς την επικείμενη Τουρκική ενέργεια*» (σελ. 141)... «*Το ραντάρ του Ανεμορίου έγινε μόνιμο και ήταν κινητό εκστρατείας*». (σελ 19)... «*Στις 15.6.74 απαγορεύτηκαν οι άδειες και οι μετακινήσεις κλπ*» (σελ. 19)... «*Οι αποβατικές δυνάμεις που έδρευαν στη Μερσίνα* [ναυτικό, αεροπορία, στρατός] *ήταν προσανατολισμένες για την Κύπρο... Πέντε χρόνια εγώ που τα παρακολουθούσα αυτά ήξερα όλες τις λεπτομέρειες των μονάδων*». (σελ. 17)... «*Τον Απρίλιο, αν θυμάμαι καλά, του 1974 κατεβάζει ένα Σύνταγμα το 14, κάνει μια βδομάδα ασκήσεις και το ανεβάζει επάνω. Παράξενο. Μετά την άλλη εβδομάδα το άλλο Σύνταγμα το '49, και τελευταίο το '50*». (σελ. 17)... «*Στη συνέχεια άρχισαν να πετάνε αεροπλάνα με ανώτερους αξιωματικούς* [σμήναρχο, αντισμήναρχο, επισμηναγό], *ενώ οι εκπαιδευτικές ασκήσεις γίνονται με μικρούς αξιωματικούς για εκπαίδευση*». (σελ. 17)... «*Όλες αυτές τις πληροφορίες τις μετέδινα και σε όποιο από αυτά τα στοιχεία χρειάζονταν, είχε μία παράγραφο για σχόλιο... που το έκανα*» (σελ. 23).

Ερώτηση Προέδρου: «*Συνεπώς η ΚΥΠ και της Κύπρου και της Ελλάδος, γνώριζε όλα αυτά που λέτε εσείς;*».

Απάντηση: «*Βεβαίως. Και πολύ πιο πριν από τις 15.7.74*» (σελ. 23 & 24).

Β. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΠΕΡΙ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΑΠΟ ΒΟΡΡΑ ΚΛΠ.

Ι

Στο διάστημα που μεσολάβησε από τη μέρα του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου (15.7.74) μέχρι της εισβολής των Τούρκων στη Μεγαλόνησο (20.7.74), άρχισαν να κυκλοφορούν πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες παρατηρούνται μετακινήσεις στρατευμάτων με αεροσκάφη, που κατευθύνονται προς τη Βουλγαρία μέσω πολλών χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας.

Πληροφορίες ανάλογου περιεχομένου συνεχίσθηκαν και μέχρι της 13.8.74 (παραμονής της ενάρξεως επιχειρήσεων του ΑΤΙΛΛΑ ΙΙ). Όλες οι πληροφορίες αυτές αποδείχθησαν ψεύτικες.

ΙΙ

Ο εμπνευστής (άτομο ή υπηρεσία) του φαινομένου της «κατασκευής και κυκλοφορίας» τέτοιου είδους φημών δεν εντοπίσθηκε.

Ως πρώτος, πάντως, πληροφοριοδότης φέρεται ο τότε στρατιωτικός ακόλουθος των ΗΠΑ στη Σόφια, ο οποίος την επομένη του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου (16.7.74) μεταδίδει, εμπιστευτικά, στον Έλληνα συνάδελφό του στην ίδια πρωτεύουσα Ασημάκη Παπανικολάου, ανησυχαστικού περιεχομένου πληροφορίες για κινήσεις μεγάλων μεταγωγικών αεροσκαφών της Σοβιετικής Ένωσης προς τη Βουλγαρία κ.τ.λ. Ο αποδέκτης των πληροφοριών αυτών με σήμα που αποστέλλει στην Αθήνα στις 18.7.74, μεταδίδει αυτές τις πληροφορίες, τις οποίες πήρε, και ομιλεί «... *για κίνηση κατά το διάστημα από 3-6 Ιουλίου, 25 σοβιετικών αεροσκαφών και από 11*

έως 13 του ίδιου μήνα 150 ομοίων αεροσκαφών...».

Ακολουθούν και άλλα σήματα από διάφορες υπηρεσίες μας του εξωτερικού, που μεταδίδουν ανάλογες πληροφορίες.

Μερικές από αυτές είναι εξόφθαλμα ψεύτικες, όπως π.χ. μία πληροφορία που με «πηγή» ένα εντελώς ασήμαντο πράκτορα της ΚΥΠ, κάποιον Νικολόπουλο που δρούσε με το ψευδώνυμο «Πέτρος», στέλνεται στην Αθήνα, στις 22.7.74, και αναφέρει ότι όπως πληροφορήθηκε η «πηγή» –δηλαδή ο Πέτρος– από μία γυναίκα κ.τ.λ. μια στρατιά Ρώσων με πολιτικά κρύβεται στη Βουλγαρία.

Αυτή η τόσο «τερατώδης» πληροφορία (ο χαρακτηρισμός της ως τερατώδους οφείλεται στον Αρχηγό της ΚΥΠ Αντιστράτηγο Σταθόπουλο, βλ. κατάθεσή του της 4.12.86, σελ. 34) προστέθηκε και αυτή στην αλυσίδα των πληροφοριών, όσο και αν ως προς αυτή ειδικώς την πληροφορία στάλθηκε τηλεγραφικό σήμα από τον Αρχηγό της ΚΥΠ προς το στρατιωτικό μας ακόλουθο στη Σόφια με την παράκληση-εντολή «*ελέγξτε τις πηγές σας*» (κατάθεση Σταθόπουλου, 4.12.86, σελ. 35). Φυσικά αυτή η πληροφορία διαψεύσθηκε (Σταθόπουλος, ό.π.).

Αποδέκτης άλλων «ανησυχαστικών» πληροφοριών για κινήσεις μεγάλων μεταγωγικών αεροσκαφών της Σοβιετικής Ένωσης προς τη Βουλγαρία κ.τ.λ. ήταν και ο αεροπορικός μας ακόλουθος στο Βουκουρέστι, η σοβαρότητα δε των πληροφοριών αυτών αλλά και του αποδέκτη τους φαίνεται από το μέτρο που διάλεξε για να ελέγξει το βάσιμό τους: Ανέβηκε, λέει σε μια ταράτσα μία νύχτα για να παρακολουθήσει αν γίνονται πτήσεις Σοβιετικών αεροσκαφών!!

III

Αλλά αυτή η ενορχηστρωμένη «επίθεση» του τομέα των πληροφοριών φθάνει και στα υψηλά κλιμάκια της στρατιωτικής μας ηγεσίας αν δεν είχε ξεκινήσει από αυτή καθώς και μερικών πρεσβειών χωρών του ΝΑΤΟ (όπως π.χ. της Δυτικής Γερμανίας).

Ο «Αρχηγός του Ναυτικού» Αντιναύαρχος Αραπάκης πληροφορείται στις 17.7.74 από τον πρεσβευτή της Δυτικής Γερμανίας, σε μια δεξίωση που έδινε ο τελευταίος στην Πρεσβεία του, ότι δεν ξέρει «αν τα πράγματα θάναι καλά και αύριο», γιατί σημειώνονται στη Βουλγαρία εκτεταμένες κινήσεις στρατευμάτων.

Την πληροφορία αυτή την μεταβιβάζει στον Αρχηγό του ΑΕΔ, πράγμα που βεβαιώνουν στις καταθέσεις τους, τόσο ο ίδιος ο Αραπάκης, όσο και ο Μπονάνος (βλ. Κατάθεση Αραπάκη και Μπονάνου).

Ο Μπονάνος προσθέτει ότι ίδιες κι ανάλογες πληροφορίες είχε τόσο από τον «Αρχηγό» της ΚΥΠ Σταθόπουλο – ο Σταθόπουλος αρνείται ότι έδωσε τέτοιες πληροφορίες στο Μπονάνο (βλ. κατάθεση Σταθόπουλου, 4.12.86, σελ. 34) όσο και από τον «Αρχηγό της Αεροπορίας» Αντιπτέραρχο Παπανικολάου.

Ως προς τον Παπανικολάου δεν είναι μόνον ο Μπονάνος που τον αναμιγνύει στο κύκλωμα αυτό της μετάδοσης τέτοιων πληροφοριών. Τον αναφέρουν και αρκετοί άλλοι, μεταξύ των οποίων και ο Πηλιχός, ο οποίος ειδικότερα καταθέτει (βλ. κατάθεσή του, 27.11.86, σελ. 51 επ.): «*Στις 22.7.74 άκουσα προσωπικά, από τον Παπανικολάου να μιλάει για μετακινήσεις τμημάτων στη Βουλγαρία κ.τ.λ. πράγμα που με ανάγκασε να ρωτήσω τηλεφωνικά προσωπικό μου φίλο, που υπηρετούσε στην προκάλυψη, τον Συνταγματάρχη Ράδο, ο οποίος μου απάντησε: '...δεν είναι απολύτως τίποτε ΚΑΙ ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΟΛΑ ΑΥΤΑ'*».

Την απάντηση αυτή του Ράδου ο Συνταγματάρχης Πηλιχός δεν τη μετέδωσε στον Παπανικολάου, την είπε όμως στο δικό του Προϊστάμενο, το Δημήτριο Ιωαννίδη (κατάθεση Πηλιχού, ό.π.).

IV

Είναι αναμφισβήτητο, ότι όλες αυτές οι

πληροφορίες ήταν ψεύτικες και στόχευαν στον εκφοβισμό του Ελληνικού Στρατού και στη μείωση του ηθικού του, ακόμα δε και στην πρόκληση σύγχυσης στη στρατιωτική και πολιτική ηγεσία της χώρας, φυσικά δε και στον επηρεασμό των αποφάσεών της πράγμα που έως ένα σημείο το επέτυχαν. Αυτό τουλάχιστον προκύπτει από την κατάθεση Μπονάνου.

Γ. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΚΡΙΒΟΥΣ ΩΡΑΣ

α. *Εκκίνησης των πλοίων του τουρκικού στόλου από τα Τουρκικά λιμάνια ή ακτές.*

Η διαταγή για την εκκίνηση των πλοίων του Τουρκικού στόλου από τις τουρκικές ακτές δόθηκε από τον Αρχηγό του τουρκικού Στρατού, που βρισκόταν στα Άδανα, στις 5 η ώρα το απόγευμα της 19.7.74. (Κατάθεση κ. Αλέξανδρου Σημαιοφορίδη, 22. 10.86). Η βρεττανική τηλεόραση στην εκπομπή της στις 5.30΄ το απόγευμα της 19ης.7.74 παρουσίασε την αναχώρηση από τη Μερσίνα του Τουρκικού στόλου.

β. *Αναγνωριστικών πτήσεων Τουρκικών ή άλλων φιλικών προς τους Τούρκους, αεροπλάνων.*

Κατοπτεύσεις Κυπριακών εδαφών, στόχων κλπ. γίνονταν αρκετές μέρες πριν από την 20.7.74, αναγνωριστικές πτήσεις των Τουρκικών αεροπλάνων γίνονταν τις πρώτες πρωϊνές ώρες της 20.7.74, με το πρώτο φως κατά χαρακτηριστική έκφραση (δέστε και κατάθεση Αλ. Σημαιοφορίδη, 22. 10.86, σελ. 35). Σαφής χρονικός διαχωρισμός μεταξύ αναγνωριστικών πτήσεων και λοιπών δραστηριοτήτων της Τουρκικής αεροπορίας (ρίψη αλεξιπτωτιστών, βομβαρδισμοί) κατά τις πρωϊνές ώρες της 20.7.74 δεν είναι με βάση τα δεδομένα της έρευνάς μας δυνατός.

γ. *Έναρξης της απόβασης (αποβίβασης) των Τούρκων στο Πέντε Μίλι της περιοχής Κυρήνειας.*

Στις 4.30΄ έως 4.45΄ π.μ. της 20.7.74 τοποθετεί ο αυτόπτης μάρτυς Αλ. Σημαιοφορίδης (σελ. 35 της ίδιας κατάθεσής του) την εμφάνιση του Τουρκικού στόλου σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από τη θέση της περιοχής Κυρήνειας, που αυτός βρισκόταν.

Εξ άλλου ο αρχηγός του ΓΕΕΦ ταξίαρχος Γεωργίτσης (σελ. 85 της κατάθεσής του Φ1), χαρακτηρίζοντας την ενέργεια των Τούρκων όχι ως απόβαση, ΑΛΛΑ ΩΣ ΑΠΟΒΙΒΑΣΗ, καταθέτει ότι οι Τούρκοι άρχισαν να βγαίνουν στο νησί στις 5.20΄ π.μ. της 20. 7.74. Σ' αυτή την ώρα φαίνεται να συμφωνεί και ο Κομπόκης, λέγοντας ότι «στις 5.30΄ το πρωί είχε αρχίσει και η αποβίβαση».

δ. *Ρίψη αλεξιπτωτιστών.*

Η δραστηριότητα των τουρκικών αεροπλάνων με ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥΣ και στη συνέχεια με ΡΙΨΗ ΑΛΕΞΙΠΤΩΤΙΣΤΩΝ άρχισε, σύμφωνα με κατάθεση του αρμοδιότερου για την περίπτωση Έλληνα αξιωματικού Σμηνάρχου-Διοικητή της αεροπορικής δύναμης Κύπρου Καραστατήρα, στις 5.15΄ το πρωί της 20.7.74 (βλέπε κατάθεσή του, σελ. 41). Ο Διοικητής του ΓΕΕΦ Μιχ. Γεωργίτσης τοποθετεί την έναρξη ρίψης αλεξιπτωτιστών στις 5.20΄ πρωϊνή ώρα, της 20.7.74 (κατάθεσή του, 21.7.74, σελ. 84), ενώ ο Κων. Κομπόκης στη δική του κατάθεση (σελ. 81 επόμενα και σελ. 129) θεωρεί ότι η ρίψη των αλεξιπτωτιστών άρχισε στις 5.00΄ έως 5.20΄ πρωϊνή ώρα της 20.7.74.

Δ. ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ (ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ, ΝΑΥΤΙΚΕΣ, ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΚΛΠ.)

Η δύναμη του Τουρκοκυπριακού στρατού κυμαινόταν κατά τον Ιούνιο του 1974, σύμφωνα πάντοτε με εκτίμηση του ΓΕΕΦ, μεταξύ 11.000 έως 13.500 ανδρών, ήταν δε οργανωμένη σε οκτώ συντάγματα, που αποτελούνταν από 27 συνολικά Τάγματα. Πρέπει στη δύναμη αυτή για την ίδια πάντα περίοδο, Ιούνη 1974, να προστεθεί και η δύναμη της ΤΟΥΡΔΥΚ που αριθμούσε 1000 περίπου άνδρες, οργανωμένους σε δύο τάγματα Πεζικού, που συγκροτούσαν το μοναδικό της Σύνταγμα.

Βέβαια στις 20.7.74 με την «αποβίβαση» των ανδρών του 50ού τακτικού συγκροτήματος του Τουρκικού Στρατού όταν επιβιβάζονταν στο οχηματαγωγό σκάφος για να ξεκινήσει πρέπει να είχε δύναμη 2.500 περίπου ανδρών (κατάθεση Σημαιοφορίδη, 22.10.86, σελ. 31). Η Τουρκική αυτή δύναμη αυξήθηκε αισθητά και εξακολούθησε να αυξάνεται αφού τα αποβατικά τους πλοία συνέχιζαν να μεταφέρουν και να αποβιβάζουν άνδρες του Τουρκικού Στρατού.

Ως προς τις θαλάσσιες και τις αεροπορικές δυνάμεις που διατέθηκαν από την Τουρκία για τη στήριξη της εισβολής της δεν μπορέσαμε να έχουμε ακριβείς αριθμούς, πάντως όμως παραμένει γεγονός, ότι ήταν ικανός ο αριθμός των πολεμικών (αντιτορπιλικών κλπ), καθώς και των αποβατικών σκαφών που χρησιμοποιήθηκαν.

Αλλά και οι αεροπορικές δυνάμεις που κάλυπταν την επιχείρηση της εισβολής, ήταν πάρα πολλές, τόσο περισσότερο που λόγω της μικρής απόστασης του Τουρκικού αεροδρομίου από την Κύπρο, ήταν ευχερής η επαναχρησιμοποίηση μέσα στην αυτή μέρα των ίδιων αεροσκαφών.

Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 1974

Οι Ελληνικές και Ελληνοκυπριακές Δυνάμεις στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974, ήσαν συνολικά, 11.500 άνδρες, περίπου, δηλαδή:

- 9.500 Ελληνοκύπριοι, που συγκροτούσαν τις Μονάδες της Εθνικής Φρουράς
- 2.500 Έλληνες, εκ των οποίων 1.000 περίπου ανήκαν στην ΕΛΔΥΚ και οι υπόλοιποι σε Μονάδες της Εθνικής Φρουράς.

ΣΤ. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟ ΠΡΩΙ ΤΗΣ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974

Με την έναρξη των από θάλασσα και αέρα Τουρκικών επιθετικών ενεργειών η διάταξη των μονάδων της ΕΦ στο χώρο Κυρήνειας - Λευκωσίας, δεν ήταν η προβλεπόμενη από το σχέδιο. (Οι περισσότερες από τις μονάδες είχαν εμπλακεί στο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, σύμφωνα και με την έκθεση του ΓΕΕΦ).

Συγκεκριμένα:

α. *Στην περιοχή της Κυρήνειας.*

- Από τα 5 ΤΠ, που προβλέπονται στην περιοχή με βάση το σχέδιο, βρέθηκαν στη θέση τους μόνο τα 3.
- Οι 3 Μοίρες Καταδρομών που έπρεπε να είναι στον Πενταδάκτυλο και Νότια της Κυρήνειας, βρέθηκαν στην περιοχή Λευκωσίας, εκτός από ένα Λόχο που βρέθηκε στη θέση του.
- Πλέον των προβλεπομένων 2 Μοιρών Πυροβολικού βρέθηκαν στην περιοχή και 2 Πυροβολαρχίες Ορειβατικού Πυρ/κού από την περιοχή της Λευκωσίας.

β. *Στην περιοχή της Λευκωσίας.*

- Γενικά οι Μονάδες που προβλέπονταν βρέθηκαν στην περιοχή και επιπλέον 2 Τάγματα Πεζικού και οι 3 Μοίρες ΚΔ (μείον ένας Λόχος).
- Εκτός περιοχής βρέθηκαν μόνο οι 2 πυροβολαρχίες, που είχαν κινηθεί προς Κυρήνεια

Ζ. ΑΜΥΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ

1. *Το Σχέδιο Κ εφαρμόστηκε;*

Το σχέδιο Κ που αποτελούσε τον αμυντικό σχεδιασμό της Κυπριακής Δημοκρατίας, προέβλεπε και στήριζε την άμυνα της Κύπρου στις δυνάμεις της Εθνοφρουράς και σε διατιθέμενα τμήματα των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, που εμπλέκονταν όμως μόνο με εντολή του ΑΕΔ.

Τα τμήματα αυτά των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων ήταν:

α. Δυνάμεις Στρατού Ξηράς: Η δύναμη της ΕΛΔΥΚ (900 ανδρών)

β. Δυνάμεις Ναυτικού: Ένα υποβρύχιο και μία τορπιλάκατος

γ. Δυνάμεις Αεροπορίας: Μία μοίρα αεροσκαφών Δ/Β με αεροσκάφη F-84F για

επίθεση στο χώρο ανάπτυξης της Ναυτικής Δύναμης ή του προγεφυρώματος.

Οι Δυνάμεις της Κυπριακής Εθνοφρουράς ενεργοποιούνταν σύμφωνα με το σχέδιο Κ αυτομάτως και με διαταγή του ΓΕΕΦ (παρ. στ -4- του σχεδίου) από τη στιγμή που η εχθρική ναυτική δύναμη έμπαινε μέσα στα χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας (12 ναυτικά μίλια).

Τα διατιθέμενα τμήματα των Ελληνικών Ενόπλων δυνάμεων χρησιμοποιούνταν σύμφωνα με το σχέδιο Κ μόνον κατόπιν διαταγής του ΑΕΔ.

Η επίθεση των Τούρκων εισβολέων κατά της Κύπρου άρχισε στις 5.20΄ το πρωί της 20ής Ιουλίου 1974 (κατάθεση Γεωργίτση, σελ. 84) με ταυτόχρονη ρίψη αλεξιπτωτιστών και απόβαση (αποβίβαση) εχθρικών δυνάμεων ανατολικά της Κυρήνειας.

Και ενώ, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, έπρεπε από τη στιγμή που η εχθρική νηοπομπή έμπαινε στα χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας, δηλαδή πολύ πριν από την 5.20΄ πρωινή ώρα της 20ής Ιουλίου, να διαταχθεί από το Διοικητή του ΓΕΕΦ ταξίαρχο Γεωργίτση η εφαρμογή του σχεδίου Κ, ως προς τις δυνάμεις της Κυπριακής Εθνοφρουράς, το ΓΕΕΦ δεν είχε εκδώσει τέτοια διαταγή.

Μόλις στις 8.40΄ π.μ. στις 20.7.74 διατάχθηκε η εφαρμογή των σχεδίων και μάλιστα όχι από το Διοικητή ΓΕΕΦ αλλά τηλεφωνικώς από τον Υποστράτηγο Χανιώτη που υπηρετούσε ως αρχηγός του Α’ κλάδου στο ΑΕΔ.

2. *Προσδιορισμός ακριβούς χρόνου κατά τον οποίο το ΑΕΔ ή το ΓΕΕΦ διέταξαν πυρ κατά των εισβολέων, καθώς και του χρόνου που άρχισαν να εκτελούνται οι διαταγές αυτές.*

Σε καμμία κατάθεση δεν αναφέρεται ότι το ΓΕΕΦ διέταξε πυρ κατά των εισβολέων.

Αντίθετα από πολλές καταθέσεις προκύπτει ότι το ΓΕΕΦ συνιστούσε αυτοσυγκράτηση σύμφωνα με τις τηλεφωνικές οδηγίες που έπαιρνε από το ΑΕΔ μέχρι τις 8.40΄ της 20.7.74, οπότε λήφθηκε, όπως προαναφέρθηκε, τηλεφωνική διαταγή από το ΑΕΔ (υποστράτηγο Χανιώτη) για την εφαρμογή των σχεδίων.

Είναι από το αποδεικτικό υλικό που συγκέντρωσε η Επιτροπή μας σαφές, ότι οι διαταγές αυτές για εφαρμογή του σχεδίου και δόθηκαν αργά, αλλά και δεν άρχισαν να υλοποιούνται, στις περιπτώσεις δε που έγινε κάτι τέτοιο (έναρξη υλοποίησης), έγινε με πρωτοβουλία κάποιου διοικητή.

Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του Συνταγματάρχη Κομπόκη, ο οποίος, αναπτύσσοντας απόλυτα δική του πρωτοβουλία, διέταξε επιστράτευση κάποιων κρίσιμων ειδικοτήτων για τη συμπλήρωση και την αύξηση της πολεμικής ετοιμότητας των τριών Μοιρών καταδρομών, που τελούσαν υπό τις διαταγές του από τις 19.7.74.

Οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς δεν βρίσκονταν στους χώρους στάθμευσης τους γιατί στα πλαίσια των αναγκών του πραξικοπήματος είχε προηγηθεί μετακίνηση των κυριότερων και πιο αξιόμαχων από αυτές με διαταγή των ηγετών του πραξικοπήματος και με έγκριση του ΑΕΔ (δέστε και σελ. 586 του παρόντος).

Η μόνη άξια λόγου στρατιωτική ενέργεια που έλαβε χώρα στην κρίσιμη αυτή χρονική περίοδο ήταν η κίνηση των τριών Μοιρών καταδρομών προς την κατεύθυνση των στενών της Αγύρτας, που είχε κύρια αποστολή να αποκόψει τη μόνη κατεύθυνση συνένωσης των δυνάμεων οι οποίες αποβιβάζονταν με τις δυνάμεις των Τουρκοκυπρίων της περιοχής Πενταδακτύλου Λευκωσίας. Η κίνηση αυτή που στέφθηκε από επιτυχία, είχε αποφασισθεί και εκτελεστεί πρωτοβουλιακά από το Διοικητή του Βόρειου συγκροτήματος, συνταγματάρχη Κομπόκη.

Η λήψη κατάλληλων θέσεων ανάμεσα στα αποβατικά στρατεύματα και στις δυνάμεις των Τουρκοκυπριακών θυλάκων ήταν αναμφισβήτητα μια ενέργεια που στρατιωτικώς επεβάλλετο να γίνει, γιατί απέκλειε την ταχεία διεύρυνση του προγεφυρώματος και

συγχρόνως δημιουργούσε ευνοϊκές προϋποθέσεις για επίθεση σε συνδυασμό με άλλες δυνάμεις κατά του προγεφυρώματος.

Ύστερα από αυτά αποφασίστηκε να γίνει τη νύχτα της 20ής ή 21ης Ιουλίου 1974 αντεπίθεση για την εξάλειψη του προγεφυρώματος από 2 Τάγματα (το ένα μηχανοκίνητο) που θα είχαν κατεύθυνση από την Κυρήνεια προς ανατολάς και από τις δυνάμεις καταδρομών που θα είχαν κατεύθυνση από νότο προς βορρά. Η επιχείρηση αυτή ήταν η μόνη που διατάχθηκε από το ΓΕΕΦ σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων ΑΤΤΙΛΑ Ι.

Όμως η επιχείρηση αυτή δεν εκτελέσθηκε, διότι τα δύο τάγματα που είχαν αποστολή αντεπίθεσης από την πλευρά της Κυρήνειας δεν έφτασαν στους χώρους εξορμήσεως. Διαλύθηκαν κατά τη διάρκεια των μετακινήσεών τους από τους χώρους συγκέντρωσής τους προς τους χώρους εξόρμησης είτε από επιθέσεις της εχθρικής αεροπορίας είτε από έλλειψη ηθικού και ικανότητας των ηγητόρων τους (κατάθεση Κομπόκη, σελ. 86).

Στο σημείο αυτό ο κ. Ι. Βαρβιτσιώτης, που μετείχε τότε των εργασιών της Επιτροπής διατύπωσε και την ακόλουθη προσθήκη που έγινε ομόφωνα δεκτή από τα μέλη της Επιτροπής:

«*Πρέπει επίσης να σημειωθεί, ότι τις απογευματινές ώρες της 19ης.7 και ενώ υπήρχαν πληροφορίες για επικείμενη στρατιωτική ενέργεια των Τούρκων, το αρματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ παρέλαβε ύστερα από διαταγή του ΑΕΔ τη δύναμη της ΕΛΔΥΚ που υπηρετούσε τότε στην Κύπρο με σκοπό τον επαναπατρισμό της στην Ελλάδα. Κατά την εκδήλωση της τουρκικής απόβασης την 20ή.7.74 το πλοίο αυτό έπλεε ακόμα νότια της Κύπρου και σε απόσταση 50 Ν.Μ. από αυτή. Το ΑΕΔ διέταξε τότε την αποβίβαση στη Πάφο των ανδρών, που επέβαιναν στο πλοίο, ενώ αυτό έβαλε με τα πυροβόλα του κατά των τουρκικών δυνάμεων. Το γεγονός αυτό μαρτυρεί την πλήρη ανικανότητα του ΑΕΔ και του Αρχηγού του*».

3. *Καθορισμός των αιτίων της καθυστέρησης στην έκδοση ή στην εκτέλεση των διαταγών αυτών*.

Η πλήρης ανικανότητα της Διοικήσεως του ΓΕΕΦ να ανταποκριθεί στις στοιχειώδεις ανάγκες της στιγμής, αλλά και στην εκτέλεση του καλώς εννοούμενου στρατιωτικού καθήκοντος αποτέλεσαν την κύρια αιτία της καθυστέρησης.

Η ύπαρξη των σχεδίων αλλά και η περιγραφή των υποχρεώσεων της ηγεσίας δεν άφηναν κανένα περιθώριο παρερμηνείας.

Η μη ανάληψη ευθύνης εφαρμογής των σχεδίων καλύπτεται μεταγενέστερα από τη μετατόπιση της ευθύνης προς ΑΕΔ. Με την επίκληση των εντολών του για αυτοσυγκράτηση.

Όμως σε καμμία περίπτωση δεν υπήρχε ανάγκη αίτησης εντολών από το ΑΕΔ για το πρακτέο, εφ' όσον και η εχθρική δραστηριότητα και οι διαταγές ήταν αρκετά σαφείς.

Η εκτέλεση των διαταγών που τελικά δόθηκαν ολοκληρώνονταν ουσιαστικά στην εφαρμογή του σχεδίου Κ και μόνον, χωρίς καμμία διεύθυνση ή συντονισμό των παραπέρα επιχειρήσεων σύμφωνα με την τακτική κατάσταση που είχε διαμορφωθεί. Σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων, καμμία ενέργεια ή κίνηση δεν διατάσσεται, πλην από την αποτυχημένη αντεπίθεση της νύχτας της 20ής προς την 21η Ιουλίου, που να δικαιολογεί ή να πείθει ότι υπήρχε κεντρικός έλεγχος και διεύθυνση των επιχειρήσεων.

Ουσιαστικά υπήρξε πλήρης απουσία της ανώτατης διοίκησης με αποτέλεσμα οι Δυνάμεις της Εθνοφρουράς να μη λάβουν μέρος σε καμμία ουσιαστική σύγκρουση με τον εχθρό.

Η πλήρης αδυναμία της ηγεσίας του ΓΕΕΦ αποδεικνύεται και από το ότι δεν κατόρθωσε να εφαρμόσει ούτε κατ' ελάχιστον ακόμα και τα σχέδια επιστράτευσης (κατάθεση Κομπόκη, σελ. 55).

Γενικά η μη εκτέλεση καμμιάς συγκεκριμένης επιθετικής ή αντεπιθετικής ενέργειας από το ΓΕΕΦ οφείλεται στους παρακάτω λόγους:

α. Μη έκδοση συγκεκριμένων διαταγών.

β. Αδυναμία άσκησης αποτελεσματικού επιχειρησιακού ελέγχου από το ΓΕΕΦ.

γ. Πλήρης σύγχυση για το τι έπρεπε να γίνει.

δ. Έλλειψη ηθικού σε όλα τα κλιμάκια Διοίκησης και λόγω του πραξικοπήματος που είχε προηγηθεί.

ε. Μηδενική επαγγελματική ικανότητα των στελεχών, πλην ορισμένων εξαιρέσεων.

στ. Πλήρης αποδιοργάνωση διατάξεων μάχης και στο σύνολο των μονάδων εθνοφρουράς και σε κάθε μία απ' αυτές που οφείλονταν στο πραξικόπημα που προηγήθηκε.

Η αποδιοργάνωση αυτή προκάλεσε ανατροπή των σχεδίων της άμυνας της νήσου.

4. *Ανάμειξη των Στόλων ή άλλων Υπηρεσιών Ξένων Δυνάμεων*.

Γενικά, δεν αναφέρθηκε ξένη ανάμειξη κατά τη διάρκεια της απόβασης-αποβίβασης. Με την έννοια της μη ανάμειξης αναφερόμαστε στην άμεση ανάμειξη ή συμμετοχή στις ναυτικές, χερσαίες και εναέριες επιχειρήσεις που έγιναν.

Έχει όμως αναφερθεί από πολλαπλές πηγές (βλ. Εκθέσεις Αρχηγείων και καταθέσεις αρκετών μαρτύρων) ότι κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων μια ισχυρή αεροναυτική δύναμη του 6ου Αμερικάνικου Στόλου που περιλάμβανε και ένα (1) αεροπλανοφόρο κρούσης, βρίσκονταν σε περιοχή η οποία κυμαίνονταν μεταξύ 100 και 150 Ν.Μ. νότια έως νοτιοδυτικά της νήσου Κύπρου.

Η δύναμη αυτή σε όλη σχεδόν τη διάρκεια των επιχειρήσεων διατηρούσε σε πτήση αεροσκάφη της σε ασυνήθη μεγάλο αριθμό, προφανώς για λόγους αναγνώρισης και επιτήρησης του ευρύτερου θαλάσσιου χώρου.

Εκείνο που θα μπορούσε να λεχθεί στην περίπτωση που εξετάζουμε, είναι ότι κάθε είδους επέμβαση ήτο δυνατή για την δύναμη αυτή, αφού η όποια επέμβαση βρισκόταν μέσα στις δυνατότητές της.

Η Αεροναυτική δύναμη του 6ου Στόλου και λόγω της μικρής απόστασης (7-8 λεπτά πτήσης των αεροσκαφών της) αλλά και λόγω του αριθμού των μέσων της, θα μπορούσε, εάν παρέμβαινε αποφασιστικά, να ενεργήσει υπέρ ή κατά του ενός από τους δύο αντιπάλους, εκτελώντας κάθε φύσεως επιχειρήσεις παρέμβασης (από επιχειρήσεις αποτροπής συγκρούσεων μέχρι επιχειρήσεις υποστήριξης ενός από τους δυο αντιμαχόμενους).

Λόγω της μη εφαρμογής του σχεδίου Κ ή άλλης αξιόλογης ενίσχυσης της Κύπρου από την Ελλάδα δεν χρειάσθηκε να ενεργήσει η παραπάνω αεροναυτική δύναμη και έτσι δεν έγινε δυνατόν να διαπιστωθούν οι προθέσεις της.

Σε κάθε όμως περίπτωση, αβίαστα θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η παρουσία της δύναμης αυτής και η μη αποχώρησή της από την περιοχή υποδηλούσε το ζωηρό ενδιαφέρον των ΗΠΑ για όσα γίνονταν στην Κύπρο και οπωσδήποτε δεν άφηνε να εννοηθεί πρόθεση ουδετερότητας σε σχέση με τις εξελίξεις. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να καταστεί σαφές ότι εάν οι ΗΠΑ ήθελαν να μην αναμειχθούν, θα έπρεπε να αποσύρουν την αεροναυτική τους δύναμη εκτός εμβέλειας των μέσων της.

Ο εκ των εισηγητών Ι. Βαρβιτσιώτης σημειώνει ότι το συμπέρασμα αυτό είναι αυθαίρετο και εξηγεί ότι:

«*Αναμφισβήτως οι ΗΠΑ είχαν ζωηρό ενδιαφέρον για τα συμβαίνοντα στην περιοχή, όπως άλλωστε και η Σοβιετική Ένωση, μοίρα του στόλου της οποίας ευρίσκετο εγγύς της περιοχής, τούτο όμως σε καμμιά περίπτωση δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε πρόθεση ουδετερότητας, που μάλιστα τεκμαίρεται από το γεγονός ότι δεν απέσυραν την αεροναυτική τους δύναμη εκτός εμβελείας των μέσων της*».

Η ύπαρξη και παραμονή του βρεττανικού ελικοπτεροφόρου στην περιοχή των επιχειρήσεων εξάλλου, παρ' όλον ότι δεν βεβαιώνεται η άμεση συμμετοχή του στις

επιχειρήσεις, εν τούτοις καθιστά πιθανό το ενδεχόμενο παροχής ηλεκτρονικής υποστήριξης στην τουρκική αποβατική δύναμη (επισήμανση κάθε πλωτού ή εναέριου μέσου στην ευρύτερη περιοχή και η παροχή με το τρόπο αυτό δυνατότητας αποτελεσματικότερης άμυνας της αποβατικής δύναμης κλπ.).

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης παρατηρεί: «*ότι από κανένα στοιχείο –την ανυπαρξία στοιχείων συγκεκριμένων δέχεται και ο Ι. Παπαδονικολάκης– δεν προκύπτει ούτε σαν ενδεχόμενο η παροχή ηλεκτρονικής υποστήριξης από το βρεττανικό ελικοπτεροφόρο στις τουρκικές αποβατικές δυνάμεις*».

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρατηρηθεί ότι η παρουσία του βρεττανικού ελικοπτεροφόρου ενίσχυε και ηύξανε τις δυνάμεις τις οποίες η βρεττανική Κυβέρνηση διέθετε επί τόπου και ότι η Αγγλική Κυβέρνηση όφειλε ως εγγυήτρια δύναμη - και μπορούσε με τις δυνάμεις που διέθετε επί τόπου – να αποθαρρύνει τόσο το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, όσο και την τουρκική εισβολή.

Το καθήκον της αυτό η Αγγλική Κυβέρνηση παρέλειψε να το επιτελέσει και αρκέσθηκε μόνο στην ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών. (Δέστε και επιστολή Κ. Καραμανλή, σελ. 4).

Τελικά, η βεβαιωμένη παρουσία στη περιοχή τόσο της αεροναυτικής δύναμης του 6ου Στόλου όσο και του βρεττανικού ελικοπτεροφόρου συνιστούν έμμεση ανάμιξη στις επιχειρήσεις υπέρ των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων, καθ' όσον ουδεμία και για κανένα λόγον τοιούτου είδους βοήθεια παρεσχέθη στις Ελληνικές Δυνάμεις ή στις Δυνάμεις της Κυπριακής Εθνοφρουράς.

(Ο Ι. Βαρβιτσιώτης δεν συμφωνεί με το συμπέρασμα της εμμέσου αναμίξεως εις τας επιχειρήσεις, πράγμα άλλωστε που δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο του Φακέλου).

5. *Κατάρριψη μεταγωγικών αεροπλάνων μας. Συνθήκες κατάρριψής τους, ευθύνες γι' αυτήν και για τα επακόλουθά της (ανθρώπινες απώλειες, καταστροφές, καύση αεροπλάνων κλπ.).*

Τις πρώτες απογευματινές ώρες της 20ής Ιουλίου αποφασίστηκε η αεροπορική μεταφορά στην Κύπρο για ενίσχυση των εκεί μαχομένων δυνάμεων, μιας μοίρας καταδρομών και συγκεκριμένα της ΙΙας, η οποία ευρίσκετο στην περιοχή της ΡΕΝΤΙΝΑΣ.

Εκδόθηκαν οι σχετικές διαταγές ενώ ταυτόχρονα διατάχθηκαν και τέσσερα 4 αεροσκάφη της Ο.Α. τύπου BOEING 707 να προσγειωθούν στο αεροδρόμιο της Μίκρας από όπου θα παρελάμβαναν την ΙΙα Μοίρα καταδρομών και μέσω Σούδας, για ανεφοδιασμό, θα τη μετέφεραν στη Κύπρο.

Η όλη επιχείρηση διεξήχθη με απαράδεκτη βραδύτητα, που αποδόθηκε από τους υπεύθυνους εκτελεστές της στη δυσκολία κινήσεων της Μοίρας, στην κύρια οδό από τη ΡΕΝΤΙΝΑ στο αεροδρόμιο ΜΙΚΡΑΣ.

Τελικά, σύμφωνα με την έκθεση της Διεύθυνσης καταδρομών, προσγειώθηκαν στη Σούδα κατά τις ακόλουθες ώρες:

1ον αεροσκάφος την 21η /01.20΄
2ον αεροσκάφος την 21η /01.40΄
3ον αεροσκάφος την 21η /02.00΄
4ον αεροσκάφος την 21η /02.20΄

Στην αντίστοιχη έκθεση του Αρχηγείου της Τακτικής Αεροπορίας οι παραπάνω χρόνοι αναφέρονταν με ουσιώδη διαφορά και προφανώς θα ελήφθησαν από το βιβλίο προσγειωαπογειώσεων του Πύργου Ελέγχου Πτήσεων του Αεροδρομίου της Σούδας.

1ον αεροσκάφος την 20ή /23.40΄
2ον αεροσκάφος την 20ή /23.40΄
3ον αεροσκάφος την 21η /00.30΄
4ον αεροσκάφος την 21η /00.30΄

Από τη σύγκριση και μόνο των δύο αυτών εκθέσεων διαπιστώνεται, ότι υπάρχει ανάμεσά τους μία διαφορά ως προς τους χρόνους προσγείωσης των αεροσκαφών που κυμαίνεται μεταξύ 1.40΄-2.00΄ ωρών, κάτι που είναι αρκετά ουσιώδες για την εκτί-

μηση των παραπέρα εξελίξεων της επιχείρησης μεταφοράς.

Μετά την προσγείωση άρχισε ο ανεφοδιασμός σε καύσιμα των αεροσκαφών προκειμένου να απογειωθούν αυτά εκ νέου με προορισμό το αεροδρόμιο της ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ. Στην έκθεση της Διοικήσεως καταδρομών, πέρας ανεφοδιασμού δια το $1^{ον}$ αεροσκάφος δίδεται η $21^{η}$ /02.30΄ και κατά το ήμισυ του δευτέρου. Εκτιμόταν δε ως προβλεπόμενος χρόνος ανεφοδιασμού και των τεσσάρων αερασκαφών η $21^{η}$ /03.00΄ ώρα.

Σε αντίθεση με τους παραπάνω χρόνους η έκθεση του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας αναφέρει ως χρόνο πέρατος ανεφοδιασμού του $1^{ου}$ αεροσκάφους την $21^{η}$ /00.25΄ με αποτέλεσμα να εκδοθεί και Δ/γή απογείωσης των αεροσκαφών του μεν $1^{ου}$ την $21^{η}$ /00.50΄, του δε $2^{ου}$ την $21^{η}$ /01.00΄, με εντολή επίσπευσης για τα υπόλοιπα. Την $21^{η}$ /00.40΄ αναφέρεται βλάβη στο τρίτο αεροσκάφος (θραύση τεσσάρων ελαστικών του δεξιού κυρίου συστήματος προσγείωσης).

Από το σημείο αυτό λαμβάνουν χώρα ενέργειες που δεν μπορούν να ερμηνευθούν σε σχέση με τους κανονισμούς και με τη γενικά κρατούσα αντίληψη για το καλώς εννοούμενο καθήκον.

Ο Διοικητής της ΙΙας ΜΚ, ταγματάρχης Σβώλης σε επαφή με το ΑΕΔ και ειδικά με τον Υποστράτηγο ΧΑΝΙΩΤΗ κατορθώνει να επιτύχει ματαίωση της αποστολής λόγω μη επάρκειας του χρόνου για την εκτέλεσή της.

Εδώ θα πρέπει να γίνει γνωστό, ότι ως χρονικό όριο για προσγείωση στη ΛΕΥΚΩΣΙΑ είχε ορισθεί η 04.00΄, η δε διάρκεια της πτήσης από ΣΟΥΔΑ στη ΛΕΥΚΩΣΙΑ είχε υπολογισθεί εις 02.10΄.

Οι λόγοι που επικαλέσθηκε ήταν:

1. Αδυναμία μεταφόρτωσης του βαρειού οπλισμού από το τρίτο αεροσκάφος (που είχε βλάβη) στα υπόλοιπα.

2. Προσγείωση τελικά στη Λευκωσία μετά τις 04.00' ώρα που είχε οριστεί ως ο τελικός χρόνος προσγείωσης.

Σε σχέση με τα παραπάνω η έκθεση του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας ρητώς αναφέρει ότι κάθε αερ/φος είχε φόρτωσιν αυτοτελούς μονάδος.

Η δήλωση του Διοικητού της ΙΙας ΜΚ, ότι εις το τρίτο αεροσκάφος ήταν φορτωμένος ο βαρύς οπλισμός ήταν αντίθετη με αυτά που βεβαιώθηκαν από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων προς το Αρχηγείο Τακτικής Αεροπορίας.

Τα παραπάνω εκτεθέντα καθώς και η θραύση των τροχών του $3^{ου}$ αερ/φους 10 ολόκληρα λεπτά μετά την προσγείωση, δημιουργούν βάσιμες υπόνοιες, ότι κάτι το τελείως ανορθόδοξο έλαβε χώρα εκείνη τη νύχτα στο αεροδρόμιο της ΣΟΥΔΑΣ που χρήζει ασφαλώς ειδικότερης εξέτασης.

Ύστερα από τα παραπάνω η ΙΙα ΜΚ μεταφέρθηκε στο αεροδρόμιο της Μίκρας το δε ΑΕΔ απεφάσισε να εκτελεσθεί η αποστολή της Ιης Μοίρας Καταδρομών στην ΚΥΠΡΟ την νύχτα της $21^{ης}$ προς $22^{αν}$, με αεροσκάφη ΝΟΡΑΤΛΑΣ της Πολεμικής Αεροπορίας.

Πράγματι η επιχείρηση αυτή εκτελέσθηκε με χρόνο άφιξης στο αεροδρόμιο ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ την 22α /02.00΄. Από τα 15 συνολικά αεροσκάφη μόνο τα 13 έφθασαν στην ΚΥΠΡΟ. Τα υπόλοιπα 2 δεν μπόρεσαν να φθάσουν, διότι έχασαν τον προσανατολισμό τους όπως λέχθηκε από τους κυβερνήτες τους, και με τη βοήθεια του σταθμού RADAR της Ζήρου προσγειώθηκαν τελικά στη ΡΟΔΟ.

Αξίζει να μνημονευθεί ότι κυβερνήτης του ενός αεροσκάφους που δεν μπόρεσε να φθάσει στην Κύπρο και προσγειώθηκε στη ΡΟΔΟ ήταν ο Διοικητής της Μοίρας αντισμήναρχος Βασ. Νικολάου και συγκυβερνήτης του ο σμήναρχος Γεώργιος Χατζηδάκης.

Τα υπόλοιπα αεροσκάφη κατόρθωσαν τελικά να φθάσουν στο αεροδρόμιο της ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ, εβάλλοντο όμως από πυρά εγγύς επιφανείας και κατά την τελική φάση προσγείωσης, με αποτέλεσμα την κατάρριψη ενός (1) από αυτά και την πρόκληση ζημιών σε

άλλα τρία (3) τα οποία και καταστράφηκαν με πυρά πάνω στο έδαφος.

Τελικά στο αεροσκάφος που καταρρίφθηκε, το πρώτο της αποστολής, σκοτώθηκαν όλοι όσοι επέβαιναν, 28 άνδρες από το Στρατό Ξηράς και το πλήρωμα πλην ενός (1).

Ως κύρια αιτία της παραπάνω καταστροφής θεωρείται, ότι το σήμα με το οποίο δεσμεύονταν τα Α/Α πυροβόλα εκδόθηκε μόλις την 22α /01.30΄ από το ΑΕΔ προς τις αντίστοιχες δυνάμεις Α/Α πυροβολικού στην ΚΥΠΡΟ, δηλαδή μόλις μισή ώρα πριν από το χρόνο άφιξης του πρώτου αερ/φους στο αεροδρόμιο προορισμού του. Και όλα αυτά όταν η αποστολή είχε σχεδιαστεί και αποφασιστεί τις απογευματινές ώρες της 21ης Ιουλίου.

Εδώ προκύπτουν σαφείς ευθύνες για αυτούς που είχαν την ευθύνη του συντονισμού και ελέγχου της παραπάνω επιχείρησης αερομεταφοράς, η δε καθυστερημένη αποστολή του σήματος για τη δέσμευση του Α/Α πυρός συνιστά βαρύτατο αδίκημα περί την εκτέλεση του καθήκοντος.

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης παρατηρεί στο σημείο αυτό: «*ότι το σχετικό σήμα για τη δέσμευση των Α/Α πυροβόλων εκδόθηκε από το Αρχηγείο Αεροπορίας και διαβιβάστηκε υπό ΑΤΑ στην Κύπρο αρκετές ώρες πριν τη προσγείωση των ΝΟΡΑΤΛΑΣ, και πάντως προ ικανού χρόνου για την έγκαιρη ειδοποίηση των αρμοδίων οργάνων. Κατά συνέπεια οι ευθύνες που υπάρχουν πρέπει να αναζητηθούν σε άλλους εκτός του Αρχηγείου της Αεροπορίας χώρους*».

6. *Υπόθεση «αποστολής» και ανάκλησης υποβρυχίων μας (δυνατότητες των υποβρυχίων μας, χρόνος απόπλου των, διαταγές, σήματα ανάκλησής τους κλπ.).*

Σύμφωνα με το σχέδιο Κ προβλέπονταν η αποστολή ενός υποβρυχίου και μιας τορπιλακάτου για ενίσχυση της Κύπρου.

Κατά την περίοδο της προπαρασκευής από τους Τούρκους της αποβατικής τους ενέργειας ουδεμία προετοιμασία έγινε, ώστε η Ελλάς να ανταποκριθεί έστω και στην παραπάνω μικρή υποχρέωσή της.

Μόνο στις 19 Ιουλίου, όταν οι πληροφορίες άρχισαν να μην αφήνουν καμμία αμφιβολία για το ενδεχόμενο μιας επιθετικής ενέργειας, ο Αρχηγός του Ναυτικού, με δική του πρωτοβουλία και εν «*αγνοία του ΑΕΔ*» διατάσσει τρία (3) υποβρύχια να πλεύσουν στον μεταξύ Κρήτης και Ρόδου θαλάσσιο χώρο με σήμα που εξέδωκε στις 19/13.15΄ (κατάθεση Αραπάκη, σελ. 33).

Έπειτα, την 20ή/15.00΄, με νεώτερο σήμα του ο αρχηγός Ναυτικού διατάσσει τα δύο από τα τρία υποβρύχια, Γλαύκος και Νηρεύς, να πλεύσουν προς την Κύπρο για προσβολή των Τουρκικών Δυνάμεων.

Την 21η/13.00΄ ώραν εκδόθηκε Δ/γή ανάκλησης των δύο αυτών υποβρυχίων ύστερα από εντολή του Αρχηγού ΑΕΔ στρατηγού Μπονάνου λόγω των ανησυχιών του, όπως έλεγε, για την άμυνα του Αιγαίου από τυχόν επίθεση από βορρά ή ανατολή ή ταυτόχρονα και από τις δυο κατευθύνσεις. Επίσης, δεν ήθελε με την τυχόν επίθεση των υποβρυχίων να δώσει την αφορμή για μία πολεμική σύρραξη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας (Αραπάκης, σελ. 51).

Το μεσημέρι της 22ας, πάλι με πρωτοβουλία του αρχηγού του Ναυτικού και χωρίς ενημέρωση του ΑΕΔ δίδεται νέα εντολή να πλεύσουν προς την Κύπρο (Αραπάκης, σελ. 108) και το μεσημέρι της 23ης δίδεται εντολή ανάκλησης των υποβρυχίων λόγω της συμφωνίας για έναρξη διαπραγματεύσεων στη Γενεύη, την 22α /16.00΄ της ίδιας μέρας (Αραπάκης, σελ. 109).

Ο αρχικός απόπλους των υποβρυχίων έλαβε χώρα την 19η /15.00΄ δηλαδή 1.45΄ μετά την αποστολή του αρχικού σήματος.

Η μη έγκαιρη αποστολή των υποβρυχίων και η εξ αυτής της αιτίας μη επίθεση κατά της Τουρκικής αποβατικής δύναμης εστέρησε μαζί με τη μη επέμβαση των αεροσκαφών από τις Ελληνικές Ενόπλους Δυνάμεις, τη μοναδική ευκαιρία να καταγάγουν μία μοναδική νίκη επί της τουρκικής αποβατικής δύναμης που κατά πάσα

πιθανότητα θα ανάγκαζε το τουρκικό Γενικό Επιτελείο να ματαιώσει όλες τις Επιχειρήσεις, πράγμα που θα είχε θετικές επιπτώσεις τόσο για την Ελλάδα, όσο και για την Κύπρο. Η ποιότητα και το αξιόμαχο των υποβρυχίων που μόλις είχαν αποκτηθεί, καθώς και οι νέες τεχνολογικές εφαρμογές τις οποίες έφεραν, καθιστούσαν τα παραπάνω υποβρύχια αποφασιστικό παράγοντα για την έκβαση της αποβατικής εχθρικής ενέργειας.

Έτσι, λόγω διστακτικότητας, μη σωστής εκτίμησης της κατάστασης ή και μωροπιστίας σε υποσχέσεις που 'χαν δοθεί, χάθηκε μία μοναδική ευκαιρία. Την δε ευθύνη θα πρέπει να φέρουν όλοι αυτοί που διοικούσαν κατά την περίοδο εκείνη τη χώρα και τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης παρατηρεί: «*ότι είναι πολύ παρακινδυνευμένο το παραπάνω συμπέρασμα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι τουρκικές αποβατικές δυνάμεις θα είχαν μεγάλες απώλειες, εάν τα ελληνικά υποβρύχια κατόρθωναν να φθάσουν στην περιοχή της απόβασης, δοθέντος ότι στην περιοχή εκείνη περιέπλεε μεγάλος αριθμός τουρκικών υποβρυχίων τα δε τουρκικά αεροσκάφη λόγω και της μικρής απόστασης που χωρίζει την Κύπρο από την Τουρκία και της εντεύθεν δυνατότητας παραμονής στον αέρα επί μακρόν χρόνον είχαν τον πλήρη έλεγχο του εναέριου χώρου και την ευχέρεια εντοπισμού των ελληνικών υποβρυχίων*». Ο Ι. Βαρβιτσιώτης δεν πιστεύει όμως «*ότι το Τουρκικό Επιτελείο θα αναγκαζόταν να ματαιώσει όλες τις επιχειρήσεις, πράγμα άλλωστε που δεν έπραξε παρά τη βύθιση ενός τουρκικού αντιτορπιλικού και την αχρήστευση 2 άλλων, τα οποία επλήγησαν σοβαρώς* [και τα τρία αντιτορπιλικά εβλήθησαν από τουρκικά πυρά]».

7. *Υπόθεση απόπλου και ανάκλησης πλοίου που μετέφερε εθελοντές κλπ.*

Την 21ην Ιουλίου αποφασίστηκε η ενίσχυση της Κύπρου με χερσαίες δυνάμεις που θα μεταφέρονταν δια θαλάσσης. Προς το σκοπό τούτο είχε ήδη επιταχθεί το Ο/Γ ΡΕΘΥΜΝΟΝ με μεγάλη μεταφορική ικανότητα και ταχύτητα.

Τις εσπερινές ώρες της 21ης Ιουλίου άρχισε η επιβίβαση στο πλοίο του 573 ΤΠ και 550 Κυπρίων εθελοντών, κυρίως Κυπρίων φοιτητών, υπό τον Συνταγματάρχη ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ. Ως αρχηγός της αποστολής ορίστηκε ο άλλοτε αξιωματικός του Π.Ν. έφεδρος πλοίαρχος ΣΤ. ΖΟΥΛΙΑΣ. (Στο σημείο αυτό ο Ι. Βαρβιτσιώτης πρόσθεσε: «*Η όλη επιχείρηση οργανώθηκε και εκτελέσθηκε υπό του ΑΕΔ, χωρίς να ενημερωθεί καθόλου ο αρχηγός του Ναυτικού*»).

Τα μεσάνυχτα της 21ης και λόγω της μεγάλης ταχύτητάς του, το πλοίο αυτό έπλεε στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ ΚΡΗΤΗΣ και ΡΟΔΟΥ. Τα μεσάνυχτα της 22ας προς 23η Ιουλίου και όταν το πλοίο βρισκόταν κοντά στην Κύπρο, λήφθηκε από τον πλοίαρχο ΖΟΥΛΙΑ σήμα του ΑΕΔ, που έλεγε επί λέξει: «*Σπεύσατε και αποβιβάσατε τα τμήματα εις ΡΟΔΟΝ απειλουμένην υπό Τούρκων*»

-(Μετά μίαν μικρή σύσκεψη αποφασίστηκε άμεση εκτέλεση της εντολής του ΑΕΔ). (Προσθήκη Ι. Βαρβιτσιώτη τα ως άνω, εντός παρενθέσεως).-

Όταν το πλοίο έφθασε στη ΡΟΔΟ και απεβίβασε τις δυνάμεις του, διαπιστώθηκε ότι στη ΡΟΔΟ ουδείς απειλούνταν, οι δε εκεί ευρισκόμενοι στρατιώτες έκαναν βόλτες στη παραλία. Η γενική εικόνα ήταν εικόνα ειρηνικής περιόδου.

Προφανώς το σήμα ήταν κατ' αυτόν τον τρόπο διατυπωμένο, διότι εκτιμήθηκε ότι τουλάχιστον οι Κύπριοι εθελοντές σε καμμία περίπτωση δεν θα συμφωνούσαν να γυρίσουν πίσω, εάν κάποιο άλλο γεγονός μεγαλύτερο του υπάρχοντος δεν επέβαλλε την ματαίωση της αποστολής. (Παπαποστόλου, σελ. 34-40).

8. *Υπόθεση διαταγών ετοιμότητας - απογείωσης αεροπλάνων μας και αντίθετες ακινησίας των (σε συνδυασμό).*

α. με τις δυνατότητες των αεροπλάνων μας Φ-84 Φ και Φάντομ (Φ-4) και

β. *με αποστολές που προβλέπονταν για τα αεροπλάνα μας από τα αμυντικά σχέδια της Κύπρου (σχέδιο Κ κλπ.)*

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στην Κύπρο οι Ελληνικές Αεροπορικές Δυνάμεις έλαβαν μέρος με τις παρακάτω διατεθείσες ή εμπλακείσες μονάδες:

α. Μία Μοίρα F-84F, η οποία από της 18 Ιουλίου βρισκόταν σε ετοιμότητα στο αεροδρόμιο Καστελίου Κρήτης. Η παραπάνω Μοίρα είχε 20 αεροσκάφη F-84F, το δε σήμα με το οποίο η Μοίρα αυτή, όπως και οι υπόλοιπες Μονάδες της Πολεμικής Αεροπορίας ελάμβαναν τη διάταξη μάχης που προέβλεπαν τα σχέδια εκδόθηκε την 18/13.15΄ και ολοκληρώθηκε μέσα στο ίδιο απόγευμα (Παπανικολάου σελ. 28).

β. 14 αεροσκάφη F-4 Φάντομ που μόλις είχαν παραληφθεί και τα οποία είχαν κατανεμηθεί ως εξής:

1. 9 αεροσκάφη στο αεροδρόμιο της Ανδραβίδας.

2. 5 αεροσκάφη στο αεροδρόμιο της Τανάγρας σε ρόλο αεράμυνας. (Παπανικολάου, σελ. 34)

γ. 10 αεροσκάφη F-5 εις Ηράκλειον σε ρόλο αεράμυνας.

δ. 20 αεροσκάφη NORATLAS για την εκτέλεση αερομεταφοράς μιας Μοίρας Καταδρομών στη Κύπρο τη νύχτα της 21ης προς 22αν Ιουλίου.

Σε ό,τι αφορά την αποστολή της Μοίρας των F-84F, που προβλεπόταν άλλωστε και από το σχέδιο Κ, διαπιστώθηκε ότι, καίτοι η Μοίρα αυτή βρισκόταν σε πλήρη ετοιμότητα από τις 19 Ιουλίου και διαδραματίζονταν στη Κύπρο τα γνωστά δραματικά γεγονότα, δεν απεστάλη για βοήθεια των Κυπριακών Δυνάμεων και προσβολή της αποβατικής δύναμης κατά την πρώτη φάση της διεξαγωγής της. Μόλις την 22αν του μηνός, ύστερα από εισήγηση του Αρχηγού της Αεροπορίας ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ και μάλιστα την 11.07 ώρα, δόθηκε διαταγή για απογείωση.

Η Δ/γή αυτή ακυρώθηκε μετά 2 λεπτά από το Στρατηγό Μπονάνο, ο οποίος κατά τον ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, έλαβε απαγορευτική διαταγή από τον Στρατηγό ΓΚΙΖΙΚΗ, τότε «Πρόεδρο της Δημοκρατίας». (Παπανικολάου, σελ. 79 και 83). Η διαταγή προέβλεπε την απογείωση 12 αεροσκαφών, ενώ είχαν ετοιμασθεί 20 και υπήρχε υποχρέωση για 18 από το Σχέδιο Κ. (Παπανικολάου, σελ. 80).

Στις 12.24΄ της ίδιας μέρας και κατόπιν εισήγησης και πάλιν του Παπανικολάου, διατάσσεται εκ νέου απογείωση των αερ/φών από τον Στρατηγό Μπονάνο, αλλά και αυτή η διαταγή ανακαλείται μετά δίλεπτο ύστερα από την ίδια διαδικασία, όπως και την προηγούμενη φορά. (Παπανικολάου, σελ. 85).

Στην κατ' αντιπαράσταση εξέταση των ανωτέρω εμπλεκομένων ο ΜΠΟΝΑΝΟΣ είπε ότι εκείνος έδωσε την διαταγή ματαιώσεως της πρώτης μόνον αποστολής κατόπιν εκτιμήσεως και του ενδεχομένου της από βορράν απειλής (σελ. 129). Ο Στρατηγός ΓΚΙΖΙΚΗΣ δεν δέχεται ότι εδέχθη τηλεφώνημα από τον Μπονάνο και σε κάθε περίπτωση κανένας δεν του ανέφερε ποτέ για την εντολή απογείωσης των αεροσκαφών F-84F. Ο Μπονάνος ισχυρίζεται ότι το περιστατικό της απογείωσης των αεροσκαφών έλαβε χώραν την 21ην Ιουλίου και όχι την 22αν, όπως απεδείχθη και ισχυρίζεται ο Παπανικολάου (σελ. 124).

Η εκτίμηση που απορρέει από την κατ' αντιπαράστασιν εξέταση είναι ότι πράγματι ο Μπονάνος πραγματοποίησε τα δύο τηλεφωνήματα, τα οποία επικαλείται ο Παπανικολάου, και ότι αποδέκτης των τηλεφωνημάτων δεν υπήρξε ο Γκιζίκης. Σε ποιον τηλεφώνησε δύο φορές ο Μπονάνος και με ποιον συνεννοήθηκε για την ακύρωση των διαταγών που πριν 2 (δύο) λεπτά είχαν εκδοθεί, παραμένει μεγάλο ερωτηματικό.

Διά την απειλή από βορρά είναι γεγονός ότι αυτή καλλιεργείτο από τον Παπανικολάου προς κάθε κατεύθυνση, κυρίως δε προς τον Μπονάνο, και ήδη η απειλή αυτή τέθηκε επίσημα και ενώπιον των υπολοίπων Αρχηγών κατά τη σύσκεψη της 21ης /09.00΄, στο γραφείο του Μπονάνου. Εν-

δεχομένως, ο υπερτονισμός ενός τέτοιου αντικειμένου να στόχευε στην αποδυνάμωση κάθε έφεσης για την ενεργοποίηση του σχεδίου Κ σε ό,τι αφορά την Αεροπορία, για σκοπούς που δεν μπορούν να αποκαλυφθούν.

Στο σημείο αυτό, ο Ι. Βαρβιτσιώτης παρατηρεί: «*ότι, όπως προκύπτει από την έκθεση Σεμερτζάκη, πράγματι απεστάλη την 18.7.74 από ΑΚΕΔ/ΣΟΦΙΑΣ προς ΑΕΔ/2α ΜΕΟ με κοινοποίηση στα Αρχηγεία και ΚΥΠ σήμα που ανέφερε κινήσεις πολλών μεγάλων μεταφορικών σοβιετικών αεροπλάνων από περιοχή Βουδαπέστης με νοτιοανατολική κατεύθυνση. Αν, κατά συνέπειαν, ο Παπανικολάου ηρκέσθη μόνο στη μνημόνευση της υπάρξεως του σήματος αυτού, το γεγονός αυτό και μόνο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά υπερτονισμό του από βορρά κινδύνου*».

Η εν συνέχεια εισήγηση του Παπανικολάου για την αποστολή των αεροσκαφών την 22αν του μηνός πέραν του γεγονότος ότι ήτο έξω από τον καίριο και αποτελεσματικό χρόνο (έξω δηλαδή από τις πρώτες ώρες της αμφίβιας ενέργειας) ενδεχόμενα να έγινε για τη δημιουργία εντυπώσεων και πάντοτε αφού ήταν πλέον γνωστά ότι επέκειτο κατάπαυση του πυρός, την 16.00΄ ώραν της ιδίας μέρας.

Σε κάθε περίπτωση η όλη υπόθεση της μη αποστολής της Μοίρας των αεροσκαφών F-84F χρήζει παραπέρα έρευνας για τον καταλογισμό σοβαρών ευθυνών για τους εμπλεκόμενους και κυρίως για τον Παπανικολάου, ο οποίος εάν είχε εκτελέσει τις προβλεπόμενες από τα σχέδια ενέργειες, ίσως η κατάσταση στην Κύπρο σήμερα να ήταν διαφορετική.

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης παρατηρεί ότι: «*η 22α του μηνός ήτο εντός του καιρίου και αποτελεσματικού χρόνου, αφού κατ' εκείνη τη μέρα αποβιβάσθηκε ο μεγάλος όγκος των αρμάτων μάχης». Και περαιτέρω ότι, κατά το τότε ισχύον Σύνταγμα «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας άρχει των Ενόπλων Δυνάμεων την διοίκησιν των οποίων ασκεί δια του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων. Κατά συνέπειαν οι αρχηγοί των κλάδων δεν ήταν δυνατόν να αναλάβουν πρωτοβουλίες χωρίς προηγούμενη διαταγή του ΑΕΔ*».

Σε σχέση με την αποστολή αεροσκαφών F-4 (Φάντομ) διαπιστώνεται, ότι το πρωί της 22ας του μηνός διατάχθηκε η μεταστάθμευση 4 αεροσκαφών Δ/Β από το αεροδρόμιο της Ανδραβίδας και 2 αναχαιτίσεως από την Τανάγρα στο αεροδρόμιο Ηρακλείου, προκειμένου να επιτεθούν κατά του προγεφυρώματος.

Το ετοιμοπόλεμον των αεροσκαφών και των πληρωμάτων ήταν μηδαμινό, η δε τεχνική εξυπηρέτηση τούτων, ήταν σχεδόν αδύνατη και κυρίως λόγω της έλλειψης του μηχανισμού ελέγχου συστήματος πυρός.

Για τον λόγο τούτο προβλεπόταν ως χρόνος ετοιμασίας των αεροσκαφών για εκτέλεση αποστολής η 01.30΄ - 02.00΄ της 22ας Ιουλίου.

Επί πλέον, την ίδια μέρα, 22 Ιουλίου, διατάχθηκαν άλλα τέσσερα αεροσκάφη Δ/Β F-4 (Φάντομ) για μεταστάθμευση στο Ηράκλειο, από το αεροδρόμιο της Ανδραβίδας. Η μεταφορά αυτή, τελικά, είχε ως αποτέλεσμα το ένα αεροσκάφος να καταστραφεί κατά την προσγείωσή του στο Ηράκλειο, το δε άλλο να τεθεί για πολύ χρόνο «εκτός ενεργείας» λόγω ασαφών πληροφοριών του Πύργου Ελέγχου προς το πλήρωμά του σε σχέση πάντοτε και με το αεροσκάφος που είχε καταστραφεί προηγουμένως. Έτσι, σε μία απλή μεταφορά 4 αεροσκαφών, τα δύο ετέθησαν εκτός, ήτοι το 50% της όλης δύναμης. Αυτό αποδεικνύει το βαθμό πτητικής και επιχειρησιακής ικανότητας των παραπάνω αεροσκαφών και το εγκληματικό λάθος της ηγεσίας να σκεφθεί έστω και μόνο τη χρησιμοποίηση αυτών των σκαφών σε αντίθεση με την μη χρησιμοποίηση των ετοιμοπόλεμων F-84F (Παπανικολάου, σελ. 85-86).

Τελικά την 14.00΄ και ενώ είχε πέσει η Κυρήνεια και είχε γίνει δεκτή η κατάπαυση του πυρός δια την 16.00΄ ώραν της ίδιας μέρας, η αποστολή των F-4 (Φάντομ) ματαιώθηκε οριστικά.

Σε σχέση με την αερομεταφορά της ΙΙας Μοίρας Καταδρομών και την ματαίωσή της όλα τα περιστατικά περιγράφονται λεπτομερώς στο σχετικό κεφάλαιο. Κρίνεται όμως σκόπιμο να γίνει στο σημείο αυτό μνεία της εκτίμησης του Παπανικολάου ο οποίος απερίφραστα κατέθεσε ότι υπήρχε πλήρης απροθυμία των Δυνάμεων Καταδρομών να εκτελέσουν την αποστολή αερομεταφοράς στην Κύπρο (Παπανικολάου, σελ. 50).

Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η συμβολή της Αεροπορίας κατά την κρίσιμη περίοδο κυμάνθηκε μεταξύ μηδενικής έως μηδαμινής συμβολής στις διεξαχθείσες επιχειρήσεις. Εάν είχε εκτελέσει τις προβλεπόμενες αποστολές της, ίσως να είχε μεταβληθεί η εικόνα και το αποτέλεσμα, να εδίδετο δε στον Ελληνισμό το δικαίωμα να πανηγυρίσει μια επί πλέον νίκη εις βάρος των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων.

Κύριος υπεύθυνος για την παραπάνω αδρανοποίηση της Αεροπορίας θεωρείται ο Αρχηγός της Παπανικολάου, ο οποίος στις κρίσιμες στιγμές δεν στάθηκε στο ύψος του βαθμού του και του αξιώματός του αλλά και των ευθυνών του. Πέραν του ότι μπορεί να θεωρηθεί ακόμη και ως ύποπτος η συνεχής παρουσίαση της δήθεν εκ βορρά απειλής σε βαθμό ώστε να εκμηδενίζει και τις ελάχιστες ίσως διαθέσεις για ανταπόκριση προς το καθήκον.

Η ατολμία, η σύγχυση και η πλήρης αδυναμία ανταπόκρισης προς τις στιγμές αποτελούν το κύριο χαρακτηριστικό της ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων κατά την παραπάνω χρονική περίοδο με αποτέλεσμα την κατάκτηση από τους Τούρκους, κυπριακού εδάφους αφ' ενός, και τη χρέωση των Ενόπλων Δυνάμεων με μία ήττα, που ήταν δυνατό να είχε αποφευχθεί κάτω από μιαν άλλη ηγεσία.

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης «*δεν συμμερίζεται απολύτως τις κρίσεις όπως αυτές διατυπούνται στις δύο τελευταίες παραγράφους. Θεωρεί ότι η αποστολή των NORTALAS – παρά το γεγονός ότι τα δύο αεροσκάφη, μεταξύ των οποίων και εκείνο του οποίου κυβερνήτης ήτο ο Αρχηγός της Μοίρας, ισχυρίζοντο ότι απώλεσαν τον προσανατολισμό τους, πράγμα αδιανόητο και ύποπτο– υπήρξε μια ηρωϊκή ενέργεια, αφού κατάφεραν να προσγειωθούν βαλλόμενα και ενώ το ένα εξ αυτών εφλέγετο στο διάδρομο προσγειώσεως. Βεβαίως, υπήρξε εγκληματική η αδρανοποίηση τόσο της Αεροπορίας όσο και του Ναυτικού και βαρείαν την ευθύνη γι' αυτό φέρει η τότε «πολιτική» ηγεσία και ο τότε Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, οι οποίοι κατά την ισχύουσα νομοθεσία είχαν την ευθύνη λήψεως των σχετικών αποφάσεων και εκδόσεως των αναλόγων διαταγών*».

Η. ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Μετά την 15.7.74 στην Κύπρο όλοι θεωρούσαν πιθανή την επέμβαση των Τούρκων.

Η πιθανότητα κάθε μέρα, κάθε ώρα, μεγάλωνε και ενώ η επέμβαση γινόταν πραγματικότητα οι εντολές από το ΑΕΔ μέχρι τα μεσάνυχτα της 19ης Ιουλίου ήταν στερεότυπες: «Μην προβαίνετε σε επιστράτευση, μην κάνετε κινήσεις που μπορούν να αποτελέσουν αφορμή επέμβασης από μέρους των Τούρκων, Αυτοσυγκράτηση».

Από τις 18.7 διάφοροι αξιωματικοί της Εθνοφρουράς εισηγούνται, πιέζουν τον Α/ΓΕΕΦ Γεωργίτση, για να κάνει επιστράτευση, αλλά η εισήγηση που κάνει αυτός στο ΑΕΔ δεν γίνεται δεκτή.

Ο Γεώργιος Πούλος στην έκθεσή του γράφει:

«*Ο Α/ΓΕΕΦ κατόπιν εντολής του Α/ΑΕΔ εγνώρισεν εις παρισταμένους τα κάτωθι:*

α) Οι Τούρκοι εκτελούν Ναυτική άσκηση κατόπιν αδείας του ΝΑΤΟ,

β) Ο Υφ. ΗΠΑ Σίσκο διαβεβαίωσεν ΕΛΛΑΔΑ περί μη επίθεσης Τουρκίας και ως εκ τούτου,

γ) Να επιδείξωμεν ΑΥΤΟΣΥΓΚΡΑΤΗΣΗ».

Πέρα από όλα αυτά ούτε ανασυγκρότηση των μονάδων που μετείχαν στο πρα-

ξικόπημα έγινε, ούτε τις προβλεπόμενες θέσεις πήραν, γενικά δε δεν είχαν ετοιμότητα. Και όταν η επιστράτευση κηρύχθηκε απέτυχε πλήρως.

Οι οδικοί άξονες βομβαρδίζονταν αεροπορικά και οι επιστρατευόμενοι οπλίτες και αξιωματικοί αντί να πάνε στις προβλεπόμενες μονάδες πήγαιναν στις πλησιέστερες όπου γίνονταν κυριολεκτικά κομφούζιο. Έτσι οι μονάδες συγκροτήθηκαν από ποικίλα στοιχεία και ως εκ τούτου έγιναν αναξιόμαχες.

Ένα άλλο αρνητικό στοιχείο ήταν ότι ένα τμήμα του δυναμικού της Εθνοφρουράς απασχολείτο με την επιστράτευση.

Τέλος όλες οι μαρτυρικές καταθέσεις συμφωνούν στο ότι αν γινόταν έγκαιρα η επιστράτευση τα πράγματα θα ήταν τελείως διαφορετικά. Αν γινόταν η επιστράτευση θα αποτύγχανε η απόβαση. (Γεωργίτσης Φ. Ι, σελ. 83, τα ίδια δε ισχυρίζονται και οι Κοντώσης και Μιχόπουλος).

Ίσως να 'ναι υπερβολική η άποψη αυτή, πάντως η μη έγκαιρη πραγματοποίηση επιστράτευσης στην Κύπρο επιβάρυνε αναμφισβήτητα την κατάσταση για τις Ελληνοκυπριακές μονάδες.

Θ. ΕΥΘΥΝΕΣ ΓΙΑ ΑΤΤΙΛΑ Ι

α. Έχουμε ήδη σημειώσει σ' αυτό το κεφάλαιο του πορίσματός μας ότι σύμφωνα με το σχέδιο Κ η απόκρουση της εισβολής θα έπρεπε με πρωτοβουλία και ευθύνη του ΓΕΕΦ ν' αρχίσει από τη στιγμή, που ο Τουρκικός στόλος έμπαινε στα χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας, δηλαδή πριν από τις 5.20΄ π.μ. ώρα της 20ής.7.74.

Αυτό βέβαια σημαίνει και ότι από τη στιγμή αυτή είχε επιβληθεί ανάμεσα στην Τουρκία (που επιχειρούσε την εισβολή) και στην Κύπρο (που την υφίστατο) κατάσταση («καιρός») πολέμου.

β. Όπως προκύπτει από το αποδεικτικό υλικό που συγκεντρώσαμε (καταθέσεις Γεωργίτση, Κομπόκη και σχεδόν όλες τις άλλες καταθέσεις) το ΓΕΕΦ δεν εξεπλήρωσε την υποχρέωσή του αυτή, ούτε εκείνη τη στιγμή της έναρξης της κατάστασης πολέμου, ούτε όταν εμφανίστηκαν στον ορίζοντα της Κυπριακής Δημοκρατίας τα Τουρκικά αεροπλάνα, ούτε όταν σημειώνονταν ρίψεις Τούρκων αλεξιπτωτιστών και βομβαρδισμοί διαφόρων στόχων στην Κύπρο, ούτε όταν κτυπιόταν και βυθιζόταν η μία τορπιλάκατος, ούτε ακόμα όταν με την κάλυψη πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων στις 5.20΄ π.μ. της 20ής.7.74 άρχιζε η πραγματοποίηση της απόβασης των Τουρκικών δυνάμεων στο Πέντε Μίλι της περιοχής της Κυρήνειας, που και αυτός ο Γεωργίτσης τη χαρακτηρίζει «αποβίβαση».

γ. Συνακόλουθα με αυτά δεν υπάρχει κατά τη γνώμη μας αμφιβολία για την ευθύνη ολόκληρης της στρατιωτικής ηγεσίας του ΓΕΕΦ, της Ναυτικής και της Αεροπορικής Διοίκησης της Κύπρου (Γεωργίτσης, Γιαννακόδημος, Πλοίαρχος Παπαγιάννης, Καραστατήρας κ.λ.π.), αλλά και των λοιπών ηγητόρων επιμέρους στρατιωτικών κλπ. σχηματισμών και τμημάτων για αυτή την απαράδεκτη στάση που τήρησαν και η οποία συγκροτεί κατά τη γνώμη μας σοβαρότατες αξιόποινες πράξεις, τόσο περισσότερο που έλαβαν χώρα «εν καιρώ πολέμου», και που οι υπεύθυνοι είναι όλοι Έλληνες στρατιωτικοί, οι οποίοι είχαν πλήρη και σαφή γνώση, ότι ο τρόπος αυτός, δηλαδή η μη προβολή αντίδρασης στην Τουρκική εισβολή στο νησί που είχε αρχίσει, μπορούσε να ωφελήσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του εχθρού, όπως και τις ωφέλησε, και να βλάψει τις πολεμικές δυνάμεις της σύμμαχης χώρας της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως και τις έβλαψε.

δ. Τα ίδια αδικήματα διέπραξαν κατά τη γνώμη μας και όσοι αποτελούσαν την ηγεσία των Ενόπλων δυνάμεων στην Ελλάδα (Μπονάνος κλπ.) αλλά και διάφοροι άλλοι ανώτατοι ή ανώτεροι αξιωματικοί (Αρχηγοί κλάδων, Διοικητές Επιτελικών γραφείων, όπως Χανιώτης, Πολίτης κλπ.), που σε επίμονες αιτήσεις-παρακλήσεις του αρχηγού του ΓΕΕΦ και άλλων στελεχών του για το πώς έπρεπε να ενεργήσει, απαντού-

σαν καθησυχαστικά, ότι πρόκειται για άσκηση των Τουρκικών ενόπλων δυνάμεων κλπ και συνιστούσαν μέχρι τις 8.20΄ π.μ. της 20ής.7.74 «αυτοσυγκράτηση», χρησιμοποιώντας έτσι έναν όρο άγνωστο μέχρι τότε στη στρατιωτική ορολογία.

ε. Στα πλαίσια όμως του ΑΤΤΙΛΑ Ι η «ηγεσία» του συνόλου των Ελληνικών Ενόπλων δυνάμεων δεν διέπραξε τα προαναφερόμενο αδίκημα μόνο για τους λόγους που εκθέσαμε παραπάνω. Αλλά και γιατί κατά το πενθήμερο 15.7 έως 19.7 που όλα έδειχναν ότι θα γίνονταν Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, εφησύχαζε στα θέρετρά της και δεν λάβαινε κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση επικείμενου κινδύνου. Και ακόμα γιατί παρέλειψε να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της χώρας μας και απέναντι στην Κύπρο, έστω αυτές τις λίγες που προέβλεπε το σχέδιο Κ.

Η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων περιορίζονταν:

1) Να ανακυκλώνει συνεχώς τη ψεύτικη πληροφορία για ύποπτες κινήσεις μεγάλων αεροπορικών κλπ. δυνάμεων της Σοβιετικής Ένωσης ή άλλων χωρών και να δικαιολογεί έτσι την απόλυτη αδράνειά της σε σχέση με το θερμό πόλεμο που είχε πια αρχίσει στην Κύπρο και,

2) Να προβαίνει σε ενέργειες που μετείχαν πρέπει να πούμε, και θεατρικού χαρακτήρα, όπως:

α. ο απόπλους των δύο υποβρυχίων μας στις 15.15΄ στις 19.7.74, όταν είχε γίνει φανερό ότι η Τουρκική εισβολή ήταν θέμα ολίγων ωρών, για μια διαδρομή διάρκειας 50 περίπου ωρών,

β. ο απόπλους των ιδίων υποβρυχίων μας το μεσημέρι στις 22.7.74 σε στιγμή που ήταν γνωστό στο «διαπραγματευτή» Ναύαρχο Αραπάκη ότι στη 16η ώρα της ίδιας μέρας θα ανακοινώνονταν επίσημα η «κατάπαυση του πυρός»,

γ. η κήρυξη με πρωτοβουλία των Αρχηγών του ΓΕΑ από τις 18.7.74 σε κατάσταση ετοιμότητας των αεροπορικών μας δυνάμεων, οι οποίες όμως βρίσκονταν σε τέτοια κατάσταση ετοιμότητας, ώστε να μην μπορέσουν να ανταποκριθούν σε καμμιά αποστολή, πλην βέβαια εκείνης της αερομεταφοράς, της 1ης μοίρας καταδρομών την οποία πλήρωσε η χώρα με πολύ αίμα. 30 ηρωικά παιδιά της ήταν οι νεκροί αυτής της αερομεταφοράς.

Προσθέτουμε και εδώ ότι όσα αναφέρονται για την αρμοδιότητα της Ελληνικής και Κυπριακής Δικαιοσύνης ως προς την άσκηση ποινικής διώξης κ.τ.λ. κατά των υπευθύνων των ποινικών αδικημάτων του πραξικοπήματος και εκείνων που διαπράχθηκαν στα πλαίσια του πραξικοπήματος, ισχύουν και προκειμένου για τα αδικήματα που αναφέρονται στο παρόν κεφάλαιο του πορίσματός μας.

Σε συνέπεια με όλα αυτά προτείνουμε να διαβιβαστεί το πόρισμά μας στη Δικαιοσύνη, εφόσον βέβαια η Κυβέρνηση άρει με πράξη του Υπουργικού της Συμβουλίου την αναστολή της ποινικής δίωξης κ.λ.π. που είχε διαταχθεί με τις γνωστές αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου του έτους 1975.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΣΥΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΕΚΕΧΕΙΡΙΑ

1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Η γενική επιστράτευση αποφασίστηκε στις 20.7.74 από το ΑΣΕΑ ύστερα από πρόταση του Δημ. Ιωαννίδη, που μετείχε σ' αυτό. Στην πρόταση αυτή συμφώνησαν όλοι όσοι μετείχαν στο ΑΣΕΑ, δηλαδή ο «Πρόεδρος της Δημοκρατίας» Γκιζίκης, «ο Πρωθυπουργός» Ανδρουτσόπουλος, ο «Αρχηγός του ΑΕΔ» Μπονάνος (βλ. καταθέσεις Πολίτη Φ28, σελ. 58, Χανιώτη Φ37, σελ. 86, Κατσαδήμα κ.λ.π.). Στη συνέχεια η απόφαση αυτή πήρε και τον τύπο απόφασης του «Υπουργικού Συμβουλίου» δημο-

σιεύτηκε δε στα πρακτικά του Συμβουλίου αυτού με τον αριθμό 129 και χρονολογία 20.7.74.

Κατά τη συζήτηση στο ΑΣΕΑ ρίχτηκε και η ιδέα μαζί με την εξαγγελία της, να ανακοινωθεί και ανακήρυξη της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα χωρίς να πρόκειται να πραγματοποιηθεί!! Σ' αυτή τη συνεδρίαση του ΑΣΕΑ ακούστηκαν και διάφορες άλλες έξαλλες φωνές, όπως π.χ. πόλεμος (Βλ. Κατάθεση Κατσαδήμα Φ8, σελ. 68) κ.λ.π.

Η κήρυξη ΓΕΝΙΚΗΣ επιστράτευσης φαίνεται να μην ήταν επιτυχές από στρατιωτική άποψη μέτρο, γιατί δεν είχαν προηγηθεί οι αναγκαίες, διαδοχικές ενέργειες, που προϋποθέτει ένα τόσο μεγάλης σημασίας μέτρο.

Δεν έγινε δηλαδή κλιμάκωση ενεργειών και μέτρων, όπως προβλέπουν οι κανονισμοί, σύμφωνα με τους οποίους θα έπρεπε να προηγηθούν ορισμένες ενέργειες, όπως σύγκληση πυρήνων, άνοιγμα αποθηκών από τους πυρήνες, διασπορά όλων των ειδικοτήτων κ.λ.π.

Χαρακτηριστικές είναι οι εκφράσεις που ακούγονταν από τους στρατιώτες: «*Δεν έχουμε ψωμί, δεν έχουμε γαλέτα, δεν έχουμε όπλα*» και ουσιαστικά, όπως λέει ο στρατηγός Σιαπκαράς, «*οι επίστρατοι μπουκάρανε στις αποθήκες της επιστράτευσης*». Επίσης ο Πολίτης καταθέτει ότι «*γέμισαν οι μονάδες επιστράτευσης από αυτοκίνητα και από ανθρώπους που ήθελαν να πάνε να πολεμήσουν και δεν μπορούσαν ούτε να τους ντύσουν*».

Τη γενική επιστράτευση δεν την είχε εισηγηθεί το ΓΕΣ (Στρατηγός Καραγιάννης) ενώ στην έκθεση του Δ΄ Κλάδου ο αντισυνταγματάρχης Λούκουτος Δημήτριος αναφέρει: «*Εκηρύχθη γενική επιστράτευσις άνευ οιασδήποτε εισηγήσεως εκ μέρους του Δ΄ κλάδου, μετά ταύτα παρά το ότι ο κλάδος εισηγήθη όπως μη κηρυχθή απευθείας γενική επιστράτευσις και επεσήμανε τας δυσμενείς εξ αυτής επιπτώσεις, δεν εισηκούσθη*».

Τέλος δε εκτίμηση της ΚΥΠ για την επιστράτευση είναι: «*Επιεικώς μπορεί να χαρακτηρισθεί ως 'μωρία'*» (Τσουμής).

Σε κάθε περίπτωση η γενική επιστράτευση, που κηρύχθηκε υπό αυτές τις συνθήκες, σημείωσε κλασσική αποτυχία.

2. ΣΙΣΚΟ – ΕΚΕΧΕΙΡΙΑ

Αργά το βράδυ της 20ής Ιουλίου το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ενέκρινε ομόφωνα ψήφισμα με το οποίο ζητούσε την άμεση κατάπαυση του πυρός και την απομάκρυνση όλων των ξένων στρατευμάτων από την Κύπρο, που βρίσκονταν εκεί παρά τα διεθνή σύμφωνα (αρ. 353).

Το πρωί της ίδιας ημέρας έγινε προσύσκεψη στο γραφείο του ΑΕΔ, στρατηγού Μπονάνου, όπου στις 7.30΄ π.μ. χωρίς προειδοποίηση ή αναγγελία μπήκαν οι Αμερικανοί Σίσκο υφυπουργός Εξωτερικών, Έλσγουωρ υφυπουργός Εθνικής Άμυνας, Τάσκα πρέσβυς και Μάρντερ στρατιωτικός ακόλουθος (DEFENSE ATTACHE). Εκεί ο Σίσκο συνέστησε σύνεση και αυτοσυγκράτηση για να αποφευχθεί ο πόλεμος. Τότε ο ταξίαρχος Ιωαννίδης είπε εν οργή: «*Μας εξαπατήσατε*» και κινούμενος προς την έξοδο είπε «*εμείς θα κηρύξουμε πόλεμο*» αφού, όπως ισχυρίζεται ο ναύαρχος Αραπάκης, έκανε κάποια καθησυχαστικά νοήματα στο στρατηγό Μπονάνο. Αμέσως μετά άρχισε το Πολεμικό Συμβούλιο (βλ. κατάθεση Αραπάκη, σελ. 41-91).

Στο Πολεμικό Συμβούλιο όπου μετείχε και μεγάλος αριθμός αξιωματικών (είχε καταργηθεί κάθε έννοια ιεραρχίας) ακούστηκαν συνθήματα για πόλεμο, Ένωση κλπ. Ενώ ο Ιωαννίδης είπε: «*Να αναγγείλουμε ότι θα κάνουμε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά δεν θα την κάνουμε, θα το πούμε αυτό για να εκφοβίσουμε τους Τούρκους, για να τους δείξουμε την αποφασιστικότητά μας*». «*Ας διακόψουμε τώρα. Πηγαίνετε πέστε εμείς κάνουμε επιστράτευση μπήκαμε στον πόλεμο τώρα ό,τι βγάλει ο τόπος*». (Κατσαδήμας, σ. 58).

Στις 21 Ιουλίου, 9.00΄ π.μ., ο στρατηγός

Μπονάνος, μετά από συνάντηση που είχε με τους Γκιζίκη, Ανδρουτσόπουλο και Ιωαννίδη, κάλεσε σε σύσκεψη τους αρχηγούς και υπαρχηγούς των όπλων για να εξετάσει πάλι το ενδεχόμενα του πολέμου με την Τουρκία. Η σύσκεψη τελείωσε την 1.00΄ μ.μ. χωρίς συγκεκριμένη απόφαση (Αραπάκης, 49).

Ο Σίσκο, που πηγαινοέρχεται στην Αθήνα και στην Άγκυρα, είχε άμεσες πληροφορίες για διχογνωμίες στο στράτευμα ενώ ο στρατηγός Ντάβος είχε αρχίσει να μεταφέρει προς τα σύνορα τα στελέχη και τις μονάδες που στήριζαν τον Ιωαννίδη. Όλα ήταν γνωστά στους Αμερικανούς που με ισχυρή αεροναυτική δύναμη του 6ου Αμερικάνικου στόλου και ένα αεροπλανοφόρο κρούσης επέβλεπαν και επιτηρούσαν το θαλάσσιο και εναέριο χώρο και τόνιζαν την έμμεση ανάμειξη των ΗΠΑ υπέρ των Τούρκων. (Εκθέσεις αρχηγείων, έκθεση Σεμερτζάκη, καταθέσεις μαρτύρων).

Τη φιλοτουρκική στάση του Κίσινγκερ που ήταν τότε απόλυτος κυρίαρχος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ τονίζει και ο Γεώργιος Μαύρος στο υπόμνημά του προς την Επιτροπή: «*Θυμάμαι σχετικά ότι ο Κάλλαχαν, την παραμονή του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ μου είπε ότι ο Κίσινγκερ ήτο απρόθυμος να ασκήσει πίεση επί της Τουρκίας προκειμένου να παρεμποδίσει την προέλαση των στρατευμάτων της στην Κύπρο. Η στάση αυτή του Κίσινγκερ έδινε στον Κάλλαχαν, ο οποίος ισχυρίζετο ότι η χώρα του αδυνατούσε να ενεργήσει μονομερώς, χωρίς την υποστήριξη των ΗΠΑ ή των Ηνωμένων Εθνών, το αναγκαίο πρόσχημα για να αποφύγει να αναλάβει τις ευθύνες που απέρρεαν από το γεγονός ότι η Μεγάλη Βρεττανία ήταν –και είναι– Εγγυήτρια Δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Όλες αυτές λοιπόν τις κινήσεις και εξελίξεις παρακολουθούσε από κοντά και προσωπικά ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Κίσινγκερ και με το βοηθό του το Σίσκο προσπαθούσαν να αποφύγουν τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο, παρακολουθούσαν και μεθόδευαν τις εξελίξεις στον Ελληνικό στρατό και φρόντιζαν για τα συμφέροντα της Νοτιοανατολικής Πτέρυγας του ΝΑΤΟ, ενώ παράλληλα απέφευγαν να παρέμβουν και να σταματήσουν τους Τούρκους που είχαν αποβιβασθεί στην Κύπρο.*

Έτσι ο Σίσκο, το πρωί της Κυριακής 21 Ιουλίου επισκέφθηκε τον Ετζεβίτ στον οποίο έδωσε μήνυμα του Κίσινγκερ, ενώ τα μεσάνυκτα της Κυριακής προς Δευτέρα (21-22 Ιουλίου) ήταν στην Αθήνα».

Ο Ναύαρχος Αραπάκης περιγράφει στην Έκθεσή του προς τον κ. Καραμανλή, τα γεγονότα της νύκτας εκείνης ως εξής:

«*Κατά τη νύκτα της 21 προς 22 Ιουλίου και περί ώρα 01.20΄ πρωινή, ενώ ευρισκόμην εις την παρά το γραφείον μου κλίνην εκστρατείας εζητήθην εις το τηλέφωνον υπό του κ. Σίσκο όστις μου είπεν: Επιμόνως επεζήτησα να επικοινωνήσω τηλεφωνικώς με όλους τους αρμόδιους, δυστυχώς δεν ηδυνήθην να εύρω κανέναν. Είμαι ευτυχής που ευρίσκω εσάς και παρακαλώ να με βοηθήσετε εις την προσπάθειάν μου προς κατάπαυσιν του πυρός εις την Κύπρον.*

Του είπα ότι θα προσπαθούσα να συνεννοηθώ μετά των αρμοδίων και θα τον έπαιρνα εις το τηλέφωνον.

Πράγματι ετηλεφώνησα διαδοχικώς εις τους Μπονάνον, Ανδρουτσόπουλον και Κυπραίον, εκ των οποίων ο μεν πρώτος εις τον οποίον ανέφερα το συμβάν μοι εδήλωσεν ότι δεν επεθύμει να έλθη εις επαφήν μετ' αυτών, διότι εθεώρη εαυτόν αναρμόδιον.

Εν συνεχεία ήλθον εις επαφήν μετά του Πρωθυπουργού Ανδρουτσόπουλου, τον οποίο ενημέρωσα σχετικώς. Η προς εμέ απάντησίς του ήτο:

'Αφήσατέ τους κ. Αρχηγέ. Αυτοί μας κοροϊδεύουν. Δεν είναι ειλικρινείς. Και χθες εζήτησαν να κάνουμε κατάπαυση του πυρός, την οποίαν και δεν επραγματοποίησαν. Αφήστε τους αύριο βλέπουμε.

Κύριε Πρωθυπουργέ, του είπα, νομίζω ότι θα πρέπει να συζητήσουμε μαζί τους. Αι συνθήκαι της Κύπρου το επιβάλλουν.

Συζητήστε εάν νομίζετε'.

Πιστεύων ότι έπρεπε να ενημερωθή και ο υπουργός των Εξωτερικών επεκοινώνησα

μαζί του και του ανέφερα το περιεχόμενον της μετά του Σίσκο συζητήσεώς μας.

Εκείνος μου είπε: Γνωρίζω την προσπάθεια των Αμερικανών. Υπάρχουν αμφιβολίαι δια την ειλικρίνειάν των. Εσείς πάντως κάνετε την προσπάθειά σας.

Εγώ του είπα, ότι θα δώσω πράγματι συνέχεια και ότι θα τον τηρήσω ενήμερον.

Ακολούθως κατέβαλα προσπάθεια να έλθω εις επαφήν μετά του ταξιάρχου Ιωαννίδη, πράγμα που κατέστη αδύνατον.

Κατόπιν τούτου, εν όψει της κρισιμότητος της καταστάσεως, ιδία μετά τας εκ Κύπρου αναφοράς, περί του ότι εστερούντο πυρομαχικών και τας αιτήσεις αποστολής τοιούτων, προσέτι των μετά το πραξικόπημα συνθηκών αίτινες ήσαν παν άλλο ή εγγυώμεναι επιτυχείς στρατιωτικάς εξελίξεις, εθεώρησα επιβαλλομένην την ανακωχήν ως υπαγορευομένην υπό του υψίστου Εθνικού συμφέροντος πριν ή οι Τούρκοι αντιληφθούν την αμέσως ανωτέρω αναφερομένην κατάστασιν και πριν εξατμισθή η εντύπωσις εκ της μέχρι τότε σθεναράς αντιστάσεως.

Υπό τοιαύτας σκέψεις διακατεχόμενος ετόλμησα να αναλάβω την πρωτοβουλίαν με πλήρη συναίσθηση των ευθυνών μου, καθ' όσον αφορά τας τύχας του Έθνους και της Νήσου.

Εκάλεσα εις το τηλέφωνον τον κ. Σίσκο με πρόθεσιν να πραγματοποιήσω οπωσδήποτε την κατάπαυσιν του πυρός. Ο Σίσκο με ηρώτησε εάν εκπροσωπώ την Κυβέρνησιν (ARE YOY AUTHORIZED TO SPEAK FOR YOUR GOVERNMENT?) [Μετάφραση: Είστε εξουσιοδοτημένος να μιλήσετε σαν εκπρόσωπος της Κυβερνήσεώς σας;] *Ηναγκάσθην να το επιβεβαιώσω. Το ίδιο έπραξα και όταν με ηρώτησεν ειδικώς εάν είναι σύμφωνος και ο Ταξίαρχος Ιωαννίδης. Απαντών ως άνω καταφατικώς επίστευα ότι ούτω προέβαλα το Εθνικόν Συμφέρον και ότι ήτο ο μόνος τρόπος δια να φθάσω εις θετικόν αποτέλεσμα.*

Αμέσως με ηρώτησε εάν θα μπορούσε να με πάρη εις το τηλέφωνον ο κ. Κίσινγκερ τον οποίον είχεν εις ετέραν γραμμήν, προκειμένου να μιλήσω απευθείας μαζί του. Του είπον ότι εφ' όσον ευρίσκετο εις τηλεφωνικήν επαφήν μετά του Κίσινγκερ θα ηδύνατο άμεσα να του μεταβιβάζη την συνομιλίαν μας και να έχη τας απόψεις του.

Από της στιγμής εκείνης η συζήτησις διεξήγετο κατ' αυτόν τον τρόπον, δηλαδή παν ότι μεταξύ μας συνεζητείτο μετεβιβάζετο εις τον Κίσινγκερ όστις εξέφερε αμέσως γνώμην.

Ούτω μου επροτάθη όπως η Ελλάς ανακοινώση την κατάπαυσιν του πυρός την 08.00΄ της ιδίας ημέρας, ενώ κατά την στιγμήν εκείνην η ώρα ήτο 02.10΄ περίπου. Επειδή τούτο εκ των πραγμάτων δεν ήτο εφικτόν ως εκ της ώρας, τον ηρώτησα εάν ήτο βέβαιος ότι και η Τουρκική πλευρά είχεν συμφωνήσει.

Μου απήντησεν ότι ο Ετζεβίτ είχεν βολιδοσκοπηθή και είχεν ήδη αποδεχθή.

Αποβλέπων εις δέσμευσιν της Τουρκίας, αλλά και της Αμερικής επί της συμφωνίας αυτής εζήτησα όπως η αναγγελία περί καταπαύσεως του πυρός εξαγγελθεί το πρώτον υπό της Αμερικανικής Κυβερνήσεως.

Προς τούτο και ευρέθημεν μετά του Σίσκο σύμφωνοι και επί του κειμένου της Αμερικανικής ανακοινώσεως όπερ έχει ως ακολούθως:

THE GOVERNMENTS OF GREECE AND TURKEY AGREE TO CEASE ALL FIRING, AS PROVIDED IN THE SECURITY COUNCIL RESOLUTION OF JULY 20TH 1974. THE CEASE FIRE TO COME INTO EFFECT AT 14.00 GMT JULY 22ND. THIS ANNOUNCEMENT WILL BE CONFIRMED BY THE GREEK AND TURKISH GOVERNMENTS AT 9 A.M. ATHENS. [Μετάφραση: Οι Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας συμφωνούν για την κατάπαυση του πυρός όπως ορίζεται στην απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 20ής Ιουλίου 1974. Η κατάπαυση του πυρός να ισχύσει στις 14.00΄ ώρα Γκρήνουιτς της 22ας Ιουλίου. Αυτή η ανακοίνωση θα επιβεβαιωθεί από την ελληνική και την τουρκική κυβέρνηση στις 9.00΄ π.μ. ώρα Αθήνας].

Ο Κίσινγκερ όμως ενεφανίζετο διστακτικός καθ' όσον αφορά την υπό της Αμερικα-

νικής Κυβερνήσεως ανακοίνωσιν. Προ της πιέσεώς μου απεδέχθη αλλ' υπηγόρευσεν εις τον Σίσκο έτερον κείμενον έχον ούτω:

THE USA GOVERNMENT HAS BEEN INFORMED BY THE GREEK AND TURKISH GOVERNMENTS THAT THEY ACCEPT THE CEASE FIRE AS PROVIDED IN THIS SECURITY COUNCIL RESOLUTION OF JULY 20TH. AT 14.00 GMT. THIS ANNOUNCEMENT WILL BE CONFIRMED BY THE GREEK AND TURKISH GOVERNMENTS AT 9AM ATHENS. [Μετάφραση: Η Κυβέρνηση των ΗΠΑ πληροφορήθηκε από τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας ότι δέχονται την κατάπαυση του πυρός όπως ορίζεται από το Συμβούλιο Ασφαλείας στην απόφασή του της 20ής Ιουλίου, στις 14.00΄ ώρα Γκρήνουιτς. Αυτή η ανακοίνωση θα επιβεβαιωθεί από την ελληνική και τουρκική κυβέρνηση στις 9.00΄ π.μ. ώρα Αθήνας].

Επειδή δεν συνεφώνησα υπέβαλον έτερον σχέδιον κειμένου με ασήμαντον τροποποίησιν του προηγηθέντος έχον και τούτο ούτω:

THE US GOVERNMENT HAS BEEN INFORMED THAT THE GREEK AND TURKISH GOVERNMENTS AGREE TO CEASE ALL FIRING AS PROVIDED IN THIS SECURITY COUNCIL RESOLUTION OF JULY 20TH AT 14.00 GMT. THIS ANNOUNCEMENT WILL BE CONFIRMED BY THE GREEK AND TURKISH GOVERNMENTS AT 9 AM ATHENS. [Μετάφραση: Η Κυβέρνηση των ΗΠΑ πληροφορήθηκε ότι οι Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας συμφωνούν για την κατάπαυση του πυρός όπως ορίζεται στην απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 20ής Ιουλίου, στις 14.00΄ ώρα Γκρήνουιτς. Αυτή η ανακοίνωση θα επιβεβαιωθεί από την ελληνική και τουρκική κυβέρνηση στις 9.00΄ π.μ. ώρα Αθήνας].

Εις το σημείον τούτο υπήρξα ανένδοτος και εζήτησα την ανακοίνωσιν του πρώτου κειμένου.

Εν συνεχεία η μεν Τουρκία ανήγγειλεν την κατάπαυσιν του πυρός την εξαγγελθείσαν ώραν, η δε Ελλάς με σχετικήν καθυστέρησιν».

Όπως προκύπτει από τις μαρτυρικές καταθέσεις (Αραπάκης), και από την κατ' αντιπαράσταση εξέταση των Γκιζίκη, Μπονάνου, Κυπραίου, Αραπάκη και Παπανικολάου (12. 5.87), χωρίς να αποσαφηνίζεται πλήρως, οι διαπραγματεύσεις για την κατάπαυση του πυρός έγιναν από το Ναύαρχο Αραπάκη. Αλλά και συμπερασματικά σ' αυτή την κατεύθυνση οδηγούμεθα, αφού όλα έγιναν όπως τα καταθέτει και τα περιγράφει στην έκθεσή του προς τον κ. Καραμανλή και όπως είχαν συμφωνηθεί μεταξύ Αραπάκη - Σίσκο.

«*Ούτε δόξα είναι, ούτε ζητώ τίποτα, τίποτα. Την αλήθεια ζητώ, αυτό το οποίο πραγματικά έγινε. Εγώ έκανα τις διαπραγματεύσεις όλη τη νύχτα. Και όταν τελείωσε, όπως σας έχω αναφέρει, ο κύριος Κυπραίος –(αυτό του το αναγνωρίζω)– τα πήρε αυτά, που εγώ είχα συμφωνήσει και στις 8 η ώρα τα πέρασε από το Υπουργικό Συμβούλιο, πήρε την έγκριση και έκανε την ανακοίνωση*». (Αραπάκης, σελίδα 101). Όμως πρακτικά τέτοιου Υπουργικού Συμβουλίου δεν υπάρχουν.

Όπως προαναφέρεται στο Ναύαρχο Πέτρο Αραπάκη ο Σίσκο τηλεφώνησε στο Αρχηγείο Ναυτικού τις πρώτες πρωινές ώρες (1.30΄ πρωινή) της 22 Ιουλίου και του εξήγησε ότι παρά τις προσπάθειες να επικοινωνήσει με κάποιον υπεύθυνο για να συζητήσει την κατάπαυση του πυρός δεν κατόρθωσε να βρει κανέναν.

Το γεγονός αυτό της εξαφάνισης της «Κυβέρνησης» της Χούντας το επιβεβαιώνει και ο ΑΕΔ Μπονάνος, ο οποίος καταθέτει (σελίς 173) ότι είπε στον Σίσκο: «*Δεν είναι δυνατόν να σας δώσω απάντηση. Πάντως έχω τη γνώμη ότι εάν τους βρείτε, που πρέπει να τους βρείτε, τους κυβερνητικούς, να γραφεί μέσα ότι όλη αυτή η ενέργεια γίνεται με πρωτοβουλία της Αμερικανικής Κυβερνήσεως*».

Την μη ύπαρξη της Κυβέρνησης περιγράφουν στο βιβλίο του ο Στ. Ψυχάρης, *Τα παρασκήνια της Αλλαγής*, σελ. 87 και εφημερίδες εκείνων των ημερών. Έτσι οι *Τάιμς της Νέας Υόρκης* στις 1 και 7 Αυγούστου 1974 γράφουν

ότι ο Σίσκο τρεις φορές εδοκίμασε στην Αθήνα όπου βρισκόταν, να τηλεφωνήσει στον τότε Πρωθυπουργό Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο. Και τις τρεις απέτυχε. Έπειτα δοκίμασε να επικοινωνήσει με τον Υπουργό Εξωτερικών, κύριο Κυπραίο, αλλά και εκείνος δεν απάντησε. Οπότε εκεί ο κύριος Σίσκο εξερράγη και φώναξε: «*Με τόσο ελεεινή Κυβέρνηση δεν έχω κάνει άλλη φορά*».

Στη συνέχεια ο Αραπάκης απευθύνθηκε στους Μπονάνο, Ανδρουτσόπουλο και Κυπραίο, τους οποίους και βρήκε, για να τους ενημερώσει και να λάβει σχετικές οδηγίες, ενώ προσπάθησε χωρίς επιτυχία, να επικοινωνήσει και με τον Ιωαννίδη. Και ο μεν Μπονάνος τον εξουσιοδοτεί να συνομιλήσει με τον κ. Σίσκο, ο δε Ανδρουτσόπουλος είπε: «*Οι Αμερικάνοι μας κοροϊδεύουν*» και πρόσθεσε: «*εσείς όμως να συνομιλήσετε μαζί τους και να ενημερώσετε τον κ. Κυπραίο*» (Αυτό κατά Αραπάκη).

Τέλος ο Κυπραίος συμφώνησε να συζητήσει ο Αραπάκης με το Σίσκο και την αντιπροσωπεία του για την κατάπαυση του πυρός. Πίστευε όμως και αυτός ότι δεν ήταν δυνατόν να καταλήξουν σε συμφωνία ο Αραπάκης με το Σίσκο.

Στη συνέχεια ο Αραπάκης προχώρησε σε συνομιλίες με το Σίσκο και σε ερώτησή του εάν είναι εξουσιοδοτημένος από την Κυβέρνηση και τον Ιωαννίδη να συζητήσει απάντησε καταφατικά γιατί, όπως αναφέρει στη πιο πάνω έκθεσή του, ήταν μία πάρα πολύ κρίσιμη κατάσταση και έπρεπε να προχωρήσει, «*λαμβανομένου υπ' όψιν ότι κάτω στην Κύπρο άρχισαν να εξαντλούνται και τα πυρομαχικά*» (Αραπάκης κατ' αντιπαράσταση, 12.5.1987, σελίς 145).

Αντίθετα ο Κυπραίος ισχυρίζεται ότι η κατάπαυση του πυρός αποφασίστηκε στο πολεμικό συμβούλιο της 20ής Ιουλίου 1974, πράγμα που όμως οι Γκιζίκης και Μπονάνος ρητά και κατηγορηματικά αρνούνται. «*Στο πολεμικό συμβούλιο ελέχθη ότι πρέπει να λάβουμε τέτοια μέτρα και να πούμε με τη διπλωματική οδό προς τους Τούρκους ότι πρέπει να σταματήσουν. Δεν είπαμε για εκεχειρία*» (Μπονάνος, σελ. 149-150 κατάθεσής του).

Πράγματι στο Πολεμικό Συμβούλιο αποφασίστηκαν διπλωματικές κινήσεις και ο Κυπραίος κάλεσε τον Τούρκο Πρέσβυ στο Υπουργείο Εξωτερικών και ζήτησε από αυτόν την κατάπαυση του πυρός, όπως και ανακοίνωσε στο Σίσκο που αναχωρούσε για την Άγκυρα τις αποφάσεις του Πολεμικού Συμβουλίου.

Οι διπλωματικές όμως πρωτοβουλίες είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα από τις διαπραγματεύσεις για την κατάπαυση του πυρός, που έγιναν τα μεσάνυχτα στις 21 προς 22 Ιουλίου. Ούτε ευσταθεί ο ισχυρισμός του Κυπραίου (σελ. 168) ότι η Ελληνική Κυβέρνηση είναι εκείνη που ζήτησε τη μεσολάβηση του Σίσκο προς την Τουρκία, ώστε να επιτευχθεί η κατάπαυση του πυρός όπως επίσης και ο ισχυρισμός του ότι ο Σίσκο έλεγε τα περί εξαφάνισης της «Κυβέρνησης» κατά τις διαπραγματεύσεις για την κατάπαυση του πυρός επειδή δεν δεχόταν τάχα η «Κυβέρνηση» την κατάπαυση 16 ώρες μετά, αλλά αμέσως για να μην πέσει έτσι στα χέρια των Τούρκων η Κυρήνεια (Κυπραίος, σελίς 182). Αντίθετα από το ανακριτικό υλικό προκύπτει ότι ο κ. Κυπραίος αυτά που συμφώνησαν ο Αραπάκης με το Σίσκο, στις 8.00΄ η ώρα το πρωί στις 22 Ιουλίου, τα πέρασε από το Υπουργικό Συμβούλιο, πήρε έγκριση και έκανε την ανακοίνωση. <u>Επαναλαμβάνουμε εδώ ότι δεν υπάρχουν πρακτικά Υπ. Συμβουλίου της ημέρας 22-7-74.</u>

Πράγματι στις 6.00΄ η ώρα το πρωί, 22 Ιουλίου, το State Department ανακοίνωσε την είδηση για τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός σαν αναγγελία της Κυβέρνησης των ΗΠΑ. Επακολούθησαν ανακοινώσεις από την Ελληνική και Τουρκική Κυβέρνηση.

Εδώ όμως θα πρέπει να αναφερθούμε και στην επιλογή του Αραπάκη για συνομιλητή από το Σίσκο (διαπραγματευτή). Το γεγονός που επικαλείται ο ναύαρχος Αρα-

πάκης, ότι αυτόν μόνο βρήκε ο Σίσκο, επειδή κοιμόταν τις ώρες κείνες στο Αρχηγείο Ναυτικού δεν είναι ισχυρός λόγος. Άλλωστε και ο πτέραρχος Παπανικολάου ισχυρίστηκε στην κατ' αντιπαράσταση εξέταση ότι κοιμόταν κι αυτός στο γραφείο του.

Ασφαλώς η επιλογή δεν έγινε στην τύχη. Ο Παλαΐνης στη σελίδα 137 καταθέτει: «*Αρχηγός Ναυτικού και Αρχηγός Αεροπορίας συνηργάζοντο με την Αμερικανική Κυβέρνηση*», που θα το κάνει πιο κάτω: είχαν κάποιες σχέσεις με Αμερικανούς. Ποια είναι όμως η πραγματικότητα επιλογής του Αραπάκη από τους Αμερικανούς ως διαπραγματευτή δεν κατατέθηκε από κανέναν. Μόνο όσα κατέθεσε ο Αραπάκης έχουμε.

Η Τουρκία όμως σκόπιμα ήθελε να επιβραδύνει την κατάπαυση του πυρός. Ο Ετζεβίτ ήθελε να κερδίσει χρόνο για να μπορέσει να φτάσει από τη Μερσίνα στην Κύπρο το δεύτερο αποβατικό κύμα και ακόμη οι τουρκικές δυνάμεις να καταλάβουν την Κυρήνεια, πράγμα που πέτυχαν λίγο πριν από την καθορισμένη ώρα κατάπαυσης του πυρός.

Έτσι στην Κύπρο αποβιβάστηκαν ισχυρές δυνάμεις και με την κατάληψη της Κυρήνειας επιτεύχθηκε η συνένωση του προγεφυρώματος με τον τουρκικό θύλακα της Λευκωσίας. Το πρώτο στάδιο του τουρκικού σχεδίου πέτυχε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Στις 23 Ιουλίου το πρωί ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων Μπονάνος και οι Αρχηγοί Στρατού Γαλατσάνος, Ναυτικού Αραπάκης και Αεροπορίας Παπανικολάου σε κοινή σύσκεψη, αφού εκτίμησαν και την έντονη ανησυχία των αξιωματικών που είχε αρχίσει να εκδηλώνεται φανερά πια μετά την ανακοίνωση της κατάπαυσης του πυρός στη Κύπρο, αποφάσισαν να προτείνουν στον «Πρόεδρο της Δημοκρατίας» Γκιζίκη να καλέσουν τους πολιτικούς και να τους παραδώσουν την εξουσία.

Με το σκοπό αυτό ο Μπονάνος, ύστερα από τηλεφωνική επικοινωνία, αναχώρησε για το γραφείο του στρατηγού Γκιζίκη, ο οποίος εκείνη την ώρα συσκέπτονταν με τον ταξίαρχο Ιωαννίδη για την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στη Κύπρο και στην Ελλάδα και συζητούσαν για την αναγκαιότητα αντικατάστασης του τότε «υπουργού Εξωτερικών» Κυπραίου τον οποίο ο Γκιζίκης θεωρούσε ακατάλληλο να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στη διάσκεψη της Γενεύης (βλ. κατάθεση Γκιζίκη, 24.2.1987, σελ. 30 επ.).

Πριν προλάβει να φθάσει ο Μπονάνος, τον «πρόεδρο» Γκιζίκη παρόντος και του Ιωαννίδη, επισκέφθηκαν ο υπασπιστής του Μπραβάκος και οι έμπιστοι του Ιωαννίδη Χαρ. Παλαΐνης και Μ. Πηλιχός οι οποίοι τους εξέφρασαν τις έντονες ανησυχίες τους για την κατάσταση που επικρατούσε και τους είπαν ότι κάτι πρέπει να γίνει. Μετά το τέλος της αναφοράς των παραπάνω ο Ιωαννίδης, έχοντας στο μεταξύ πληροφορηθεί από τον Γκιζίκη ότι επρόκειτο να έρθει στο γραφείο του ο Μπονάνος, έφυγε ενημερώνοντας τον Γκιζίκη πού θα ήταν, ώστε να τον καλέσουν αν χρειάζονταν (βλ. καταθέσεις Γκιζίκη, ό.π., Παλαΐνη, 20.11.1986 και Πηλιχού, 27.1.1986, σελ. 6 και επ.).

Μετά την αναχώρηση του Ιωαννίδη, έφθασε ο Μπονάνος ο οποίος εξέθεσε στον «πρόεδρο» Γκιζίκη το σκοπό για τον οποίο ήθελε τη συνάντηση και του ζήτησε να κληθούν και οι άλλοι Αρχηγοί για να συζητήσουν το θέμα. Ο Γκιζίκης συμφώνησε και καλέστηκαν και οι πιο πάνω τρεις Αρχηγοί και ο Ιωαννίδης με τους οποίους έγινε μακρά σύσκεψη που διήρκεσε μέχρι το μεσημέρι. Κατά τη σύσκεψη αυτή αποφασίστηκε τελικά να κληθούν οι πολιτικοί να τους παραδοθεί η εξουσία. Στην απόφαση αυτή δεν συμφώνησε ο Ιωαννίδης, πλην όμως τη δέχθηκε και αφού έδωσε τον λόγο του ότι δεν θα αντιδράσει έφυγε για το σπίτι του παίρνοντας από τον Αρχηγό Στρατού Γαλατσάνο ολιγοήμερη άδεια.

(βλ. καταθέσεις Γκιζίκη, ό.π. και 12.3.87, σελ. 84 και Πηλιχού, ό.π.).

Μετά την αποχώρηση του Ιωαννίδη και συγκεκριμένα στις 2 μετά το μεσημέρι άρχισε η κοινή σύσκεψη των Γκιζίκη, Αρχηγών και των πολιτικών Π. Κανελλόπουλου, Γ. Μαύρου, Ε. Αβέρωφ, Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, Σπ. Μαρκεζίνη και Ξ. Ζολώτα, η οποία διήρκεσε μέχρι τις 17.40΄ μ.μ. οπότε και διακόπηκε μετά από πρόταση των πολιτικών, αφού είχαν καταλήξει να ορκισθεί ως Πρωθυπουργός ο Π. Κανελλόπουλος και αντιπρόεδρος ο Γ. Μαύρος, προκειμένου να συσκεφθούν και να καθορίσουν τους υπουργούς και τις λεπτομέρειες με σκοπό να επανέλθουν στις 8.00΄ μ.μ. να ορκισθούν. Στη πρόταση για διακοπή αντέδρασε ο «πρόεδρος» Γκιζίκης γιατί ήθελε να ορκίσει αμέσως πολιτική κυβέρνηση. Είχε καλέσει από το μεσημέρι τον Αρχιεπίσκοπο Σεραφείμ γι' αυτό το σκοπό. Γι' αυτό άλλωστε είχε αποκρούσει τη λύση Καραμανλή που είχε προταθεί, επειδή ήταν μακριά και θα αργούσε να ορκισθεί (βλ. κατάθεση Γκιζίκη, ό.π.).

Μετά λίγη ώρα από την αναχώρηση των πολιτικών εμφανίστηκε στο γραφείο του Γκιζίκη, όπου βρίσκονταν ακόμα οι τέσσερεις Αρχηγοί, ο Ε. Αβέρωφ –(είχε και αυτός αποχωρήσει μαζί με τους άλλους πολιτικούς πλην όμως δεν βγήκε από το Μέγαρο της Βουλής αλλά, προφασιζόμενος αδιαθεσία, παρέμεινε σε ένα παρακείμενο γραφείο για να «*συνέλθει*», όπως καταθέτει ο Χ. Παλαΐνης, ό.π.)– ο οποίος ζήτησε από τον «πρόεδρο» Γκιζίκη να επανεξετασθεί η απόφαση που μόλις είχε παρθεί και να ανατεθεί η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον κ. Καραμανλή.

Την πρόταση του Ε. Αβέρωφ υποστήριξαν αμέσως και πριν ακόμη γίνει οποιαδήποτε συζήτηση οι Αραπάκης και Παπανικολάου και στη συνέχεια, ύστερα από ολιγόλεπτη συζήτηση κατά την οποία αντέδρασε ουσιαστικά μόνο ο Γαλατσάνος, τη δέχτηκαν και οι υπόλοιποι, μηδέ του Γκιζίκη εξαιρουμένου ο οποίος, παρά το γεγονός που ο ίδιος υπερτονίζει ότι ήθελε να ορκίσει αμέσως πολιτική κυβέρνηση, άλλαξε γνώμη, χωρίς να εξηγεί γιατί, και ενώ είχε δυνατότητα να ορκίσει σε μια ώρα κυβέρνηση υπό τον Π. Κανελλόπουλο, δέχθηκε να περιμένει να έρθει ο κ. Καραμανλής από το Παρίσι χωρίς να γνωρίζει πόσο χρόνο θα χρειάζονταν να έρθει. (Πάντως πολύ μετά τις 8.00΄ μ.μ. της 23ης Ιουλίου οπότε μπορούσε να ορκίσει τον Π. Κανελλόπουλο).

Στη συνέχεια ο Ε. Αβέρωφ επικοινώνησε με Παρίσι. Κάποια στιγμή βρήκε τον κ. Καραμανλή ο οποίος έβαλε το πρόβλημα της μεταφοράς του το οποίο ανέλαβε να λύσει ο Αρχηγός της Αεροπορίας Παπανικολάου. Πλην όμως τον πρόλαβε ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Ζισκάρ Ντ' Εσταίν που του διάθεσε το προσωπικό του αεροπλάνο. Κι έτσι κάτω από τις παραπάνω «περίεργες» μεθοδεύσεις του Ε. Αβέρωφ και την ανεξήγητη υπαναχώρηση του τότε «προέδρου της Δημοκρατίας» Γκιζίκη, ο κ. Καραμανλής ορκίσθηκε στις 4.00΄ π.μ. της 24ης Ιουλίου 1974 ως Πρωθυπουργός και ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας και τους χειρισμούς του Κυπριακού με συνεργάτες του τον Γ. Μαύρο αντιπρόεδρο και Υπουργό Εξωτερικών και τον Ε. Αβέρωφ Υπουργό Εθνικής Άμυνας, οι οποίοι ορκίσθηκαν το μεσημέρι της ίδιας μέρας μαζί με τους άλλους Υπουργούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄
ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ασφαλώς αποκορύφωση του Κυπριακού δράματος και των γεγονότων στην Κύπρο του 1974 είναι η περίοδος που επεκράτησε να ονομάζεται ως ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ από την αντίστοιχη κωδική ονομασία που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι για τις στρατιωτικές τους επιχειρήσεις από την αυγή (ώρα 5.15΄) της 14ης Αυγούστου 1974 μέχρι τις 16 Αυγούστου 1974.

Παρά το περιορισμένο χρονικά διάστημα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, δύο ημέρες, τα αποτελέσματα των πολεμικών γεγονότων των ημερών αυτών σημάδεψαν ανεξίτηλα την Κυπριακή υπόθεση και οδήγησαν:

- Στη δημιουργία της πραγματικότητας που ζούμε επί 14 χρόνια τώρα με την κατοχή του 38% του Κυπριακού εδάφους από τις τουρκικές δυνάμεις της εισβολής.
- Στο διαμελισμό της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Στο δράμα των προσφύγων και των αγνοουμένων.
- Στη μεταβολή του συσχετισμού των δυνάμεων στην ευρύτερη περιοχή.
- Στην επιδείνωση των από πριν τεταμένων σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας.

I

1. Οι επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ II δεν αποτελούν μεμονωμένο (αρχικό) γεγονός, αλλά συνέχεια του ΑΤΤΙΛΑ I και των γεγονότων που μεσολάβησαν από την πρώτη εισβολή μέχρι την ολοκλήρωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ II. Είναι βεβαιωμένο απόλυτα, ότι κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ II δεν έχουμε ΑΠΟΒΑΤΙΚΗ ενέργεια κλίμακος από μέρους της Τουρκίας.

Όλες οι στρατιωτικές δυνάμεις της Τουρκίας που διεξήγαγαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ II είχαν εγκατασταθεί στην ΚΥΠΡΟ πριν την έναρξη των εχθροπραξιών αυτής της περιόδου. Ήτοι κατά την εισβολή (ΑΤΤΙΛΑΣ I) και το διάστημα της εκεχειρίας.

1.1. Η εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο (ΑΤΤΙΛΑΣ I) έγινε την 20ή Ιουλίου 1974 και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της φάσης αυτής περατώθηκαν στις 22 Ιουλίου.

Στις 22 Ιουλίου με μεσολάβηση των ΗΠΑ η Ελλάδα και η Τουρκία αποδέχθηκαν κατάπαυση του πυρός και έναρξη διαπραγματεύσεων στη Γενεύη που ορίσθηκαν για τις 24 Ιουλίου.

Είχε προηγηθεί η υπ' αριθμόν 353 απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (στη συνεδρίαση παρέστη και ο Μακάριος) με την οποία καταδικαζόταν, η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η απόφαση αυτή συνιστούσε την κατάπαυση του πυρός, την έναρξη διαπραγματεύσεων και την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων από την Κύπρο.

Ο χειρισμός των θεμάτων αυτών (αποδοχή της εκεχειρίας και της συμμετοχής της Ελλάδας στη διάσκεψη στις 24.7 στη Γενεύη) έγινε από τον αρχηγό ΓΕΝ Αραπάκη, επειδή η χουντική κυβέρνηση είχε χάσει τον έλεγχο της κατάστασης και κυριολεκτικά είχαν εξαφανισθεί οι αρμόδιοι «υπουργοί» και ο ίδιος ο «πρωθυπουργός» Ανδρουτσόπουλος.

1.2. Στις 24 Ιουλίου 1974 η δικτατορική κυβέρνηση κατέρρευσε και παρέδωσε την εξουσία στην υπό τον κ. Καραμανλή Κυβέρνηση αποτελούμενη από πολιτικά πρόσωπα, την αποκαλούμενη «Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος».

Επομένως από το χρονικό αυτό σημείο (24.7.74) μέχρι και τον τερματισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ II την ευθύνη για τους χειρισμούς (διπλωματικούς και στρατιωτικούς) έχει η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος υπό τον κ. Κ. Καραμανλή.

Οι εκτιμήσεις της ήδη διαμορφωμένης κατάστασης (τετελεσμένα γεγονότα), αλλά και οι σκέψεις για τους περαιτέρω χειρισμούς από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος διατυπώνονται σαφώς στην από 30.5.87 επιστολή του Πρωθυπουργού κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή μας (σελ. 6, 7 και 8).

Αναφέρει ο κ. Κ. Καραμανλής επί λέξει:

«Όταν η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος ανέλαβε την εξουσία στις 24 Ιουλίου βρέθηκε προ των εξής δεσμευτικών τετελεσμένων γεγονότων:

Της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο, της αποφάσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας, της συμφωνίας περί καταπαύσεως

του πυρός και της συμμετοχής της Ελλάδος στη Διάσκεψη της Γενεύης.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές η Κυβέρνηση δεν είχε παρά να ακολουθήσει το δρόμο του διπλωματικού αγώνα, για να περισώσει ό,τι θα ήτο δυνατόν να περισωθεί.

Προς τούτο την επομένη της ορκωμοσίας του ο αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και υπουργός των Εξωτερικών κ. Μαύρος ανεχώρησε για τη Γενεύη, προκειμένου να μετάσχει στη Διάσκεψη στην οποία, εκτός της Ελλάδος και της Τουρκίας, μετείχε και η Αγγλία δια του υπουργού της επί των Εξωτερικών κ. Κάλλαχαν.

Στην πρώτη φάση της Διασκέψεως, που διήρκεσε από τις 25 έως τις 30 Ιουλίου, σημειώθηκε κάποια πρόοδος, που επιβεβαιώθηκε και με το επίσημο κοινό ανακοινωθέν των τριών υπουργών της 30ής Ιουλίου.

Η Διάσκεψη, αφού διέκοψε για λίγες μέρες τις εργασίες της, τις επανέλαβε στις 8 Αυγούστου με τη συμμετοχή πλέον και των εκπροσώπων των δύο Κοινοτήτων κ.κ. Κληρίδη και Ντενκτάς.

Εν τω μεταξύ όμως και κατά τη διάρκεια της διακοπής των εργασιών της Διασκέψεως οι Τούρκοι, επωφελούμενοι από τη σύγχυση που προκάλεσε η αποδιοργάνωση της Εθνοφρουράς και η μετακίνηση των πληθυσμών, παρεβίαζαν τα συμφωνηθέντα κατά την πρώτη φάση της Διασκέψεως και ενίσχυαν αυθαίρετα τις θέσεις τους και τις δυνάμεις της εισβολής.

Τις ενέργειες αυτές των Τούρκων τις κατήγγειλα με το από 28 Ιουλίου συνημμένο μήνυμά μου προς τον κ. Ετζεβίτ, δια του οποίου απέκρουα και την πρότασή του περί συναντήσεώς μας, θέτων ορισμένους όρους για την πραγματοποίησή της.

Η κακόπιστη αυτή συμπεριφορά των Τούρκων ήταν φυσικό να προκαλέσει τη δυσπιστία και τις ανησυχίες της ελληνικής κυβερνήσεως, η οποία έκρινε ότι όφειλε να εξετάσει το ενδεχόμενο νέων εχθροπραξιών στην Κύπρο, που θα οδηγούσαν πιθανώς και σε πόλεμο με την Τουρκία. Με τα δεδομένα αυτά εγένοντο αλλεπάλληλες συσκέψεις με τη στρατιωτική ηγεσία για να εκτιμηθούν αφενός η εν γένει στρατιωτική κατάσταση της χώρας και αφετέρου οι δυνατότητες αναμετρήσεως με την Τουρκία τόσο στην Κύπρο όσο και στο Αιγαίο και τη Θράκη.

Στις 3, 13 και 14 Αυγούστου συνεκάλεσα συσκέψεις, των οποίων επισυνάπτω τα πρακτικά, με τη στρατιωτική ηγεσία και τους αρμόδιους υπουργούς. Κατά τις συσκέψεις αυτές διεπιστώθη η πλήρης αδυναμία στρατιωτικής επεμβάσεως στην Κύπρο, καθώς και ευρύτερης πολεμικής αναμετρήσεως με την Τουρκία. Και τούτο όχι μόνο διότι η τελευταία αυτή διέθετε μεγάλη αριθμητική υπεροχή απέναντί μας εις όλα τα μέτωπα – ένα σχεδόν προς τρία– όχι μόνο διέθετε αποφασιστικά γεωγραφικά πλεονεκτήματα, αλλά κυρίως διότι εις μεν την Κύπρο η Εθνοφρουρά είχε πλήρως αποσυντεθεί, εις δε την Ελλάδα οι Ένοπλες Δυνάμεις ήσαν αποδιοργανωμένες και άοπλες, όπως απέδειξε η κωμικοτραγική επιστράτευση της 21ης Ιουλίου».

1.3. Θεωρούμε αναγκαίο να παραθέσουμε «επί λέξει» το κείμενο του σημείου αυτού της επιστολής Καραμανλή. Διότι:

Οι αποφάσεις που πάρθηκαν την εποχή εκείνη, κάτω από τις συγκεκριμένες συνθήκες στην Ελλάδα και στην Κύπρο και η ταχύτητα με την οποία εξελίχθηκαν τα γεγονότα και ανεξάρτητα από τις τυχόν προθέσεις, δεν ήταν δυνατόν να αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης και λήψης απόφασης σε επίπεδο Υπουργικού Συμβουλίου, το οποίο στην καλύτερη περίπτωση απλώς ενημερωνόταν. <u>(Δεν υπάρχουν πρακτικά του Υπουργικού Συμβουλίου που να έχουν καταχωρηθεί συζητήσεις για το Κυπριακό στο διάστημα αυτό).</u>

Έτσι, από τα πράγματα, τις αποφάσεις και τους χειρισμούς της περιόδου αυτής επηρέασαν με τις απόψεις που διατύπωσαν συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα που κατείχαν συγκεκριμένες θέσεις «κλειδιά» στο μηχανισμό άσκησης εξουσίας. Και αυτοί είναι:

α. *Σε πολιτικό επίπεδο*: Ο πρωθυπουργός κ. Κ. Καραμανλής. Ο υπουργός Εθνικής

Άμυνας κ. Ευαγγ. Αβέρωφ και ο υπουργός Εξωτερικών κ. Γεώργιος Μαύρος.

β. *Σε στρατιωτικό επίπεδο*: Βασικά οι αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων (Μπονάνος-Γαλατσάνος-Αραπάκης- Παπανικολάου) που κατείχαν τις θέσεις αυτές και στην προηγούμενη δικτατορική κυβέρνηση μαζί με τους επιτελείς τους.

Επίσης ο στρατηγός Καραγιάννης που ανέλαβε αρχηγός ΓΕΕΦ από τις 6 Αυγούστου 1974.

2. ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΗΠΑ - ΑΓΓΛΙΑΣ - ΝΑΤΟ ΣΤΟΝ ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ

Το σημαντικότερο ίσως ρόλο στην εξέλιξη της φάσης αυτής της Κυπριακής Τραγωδίας διαδραμάτισαν οι ενέργειες, πράξεις, παραλείψεις, των Κυβερνήσεων ΗΠΑ - Αγγλίας και επίσης της συμμαχίας του ΝΑΤΟ.

Η στάση των τριών αυτών σημαντικών παραγόντων όχι μόνο δεν ήταν αποτρεπτική των παράνομων τουρκικών ενεργειών, αλλά αντιθέτως με τις πράξεις και παραλείψεις τους ανέχθηκαν και τους ενθάρρυναν. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Αρχηγού ΓΕΕΦ Καραγιάννη στην έκθεση προς ΑΕΔ του Σεπτεμβρίου 1974 που συνέταξε το 2ο Επ.Γ. του ΓΕΕΦ Τμήμα Ι, όπου στη σελ. 8, παρ. ζ΄, αρ. 4 γράφει ότι, «*ο ναυτικός αποκλεισμός του νησιού από τους Τούρκους έγινε τη συγκαταθέσει ή τη ανοχή τουλάχιστον των εγγύς περιπλεόντων Βρετανικών και Αμερικανικών Στόλων. Και έτσι υποβοήθησαν την τουρκική αδιαλλαξία και επιθετικότητα. Περιορίσθηκαν δε σε συστάσεις, (πάντοτε και προς τις δύο πλευρές ισομερώς) παραγνωρίζοντας επιδεικτικά το γεγονός ότι επιτιθεμένη ήταν η Τουρκία*».

Ειδικότερα:

2.1. ΗΠΑ

Είναι βεβαιωμένο ότι ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής είχε επαφές με την αμερικανική Κυβέρνηση στις 13, 14 και 16 Αυγούστου (σελ. 14 επιστολής Καραμανλή προς Επιτροπή).

Είναι χαρακτηριστική η θέση των ΗΠΑ, όπως διατυπώνεται στην επιστολή ΚΙΣΣΙΓΚΕΡ προς Καραμανλή της 13.8.74 (σελ. 2 και 3).

Γράφει επί λέξει ο ΚΙΣΣΙΓΚΕΡ:

«*Είμαι πεπεισμένος ότι η λύση του Κυπριακού προβλήματος πρέπει να βρεθεί μέσα στα πλαίσια της διαπραγματεύσεως στη Γενεύη και κατηύθυνα τελευταία τις προσπάθειές μου στην αποθάρρυνση μονομερών κινήσεων οποιασδήποτε φύσεως, που θα μπορούσαν να παραβλάψουν αυτές τις διαπραγματεύσεις. Υπήρξε από την αρχή άποψή μου ότι μόνο μέσω της συναινέσεως (consensus) των μερών θα ανακύψει μια ρύθμιση που όλοι οι ενδιαφερόμενοι να τη θεωρούν ότι προστατεύει τα νόμιμα συμφέροντά τους. Υπάρχουν, βέβαια, νέες πραγματικότητες στην Κύπρο που προκλήθηκαν εν μέρει από την προηγούμενη Ελληνική Κυβέρνηση.*

Επιθυμώ να γνωρίζετε ότι μίλησα στον Πρωθυπουργό Ετζεβίτ για να υπογραμμίσω –όπως υπογραμμίζω και σε σας– ότι είναι σημαντικό να αντιμετωπίσουν με εύκαμπτο τρόπο και τα δύο μέρη τις διαπραγματεύσεις πάνω σε κρίσιμα θέματα, όπως είναι οι συνταγματικές ρυθμίσεις.

Είμαι πλήρως ενήμερος των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Κυβέρνηση σας και επιθυμώ να σας επαναλάβω τον θαυμασμό μου για τον ικανότατο τρόπο με τον οποίο τα χειρίζεσθε. Αναγνωρίζω επίσης ότι όσο γρηγορότερα αφήσουμε πίσω μας το Κυπριακό πρόβλημα τόσο καλλίτερα θα μπορέσει να προχωρήσει η Κυβέρνησή σας σχετικά με άλλα σημαντικά ζητήματα. Από πλευράς μας, θα προτιμούσαμε κι εμείς μια σύντομη λύση και προς αυτόν τον σκοπό είμαστε πρόθυμοι να φανούμε όσο πιο χρήσιμοι μπορούμε στην Ελλάδα και τα άλλα μέρη, καθώς αναζητούν μια λύση μέσω διαπραγματεύσεων».

Και η απάντηση του κ. Καραμανλή με προσωπική του σημείωση στο τέλος της έχει ως εξής:

«*Να βεβαιώσητε τον κ. Κίσινγκερ ότι η Ελληνική Αντιπροσωπεία θα προσέλθη και*

σήμερον εις την Διάσκεψιν, ίνα αποδείξη την καλή της πίστη και σας πιστώση με τον αναγκαίον χρόνον, ίνα καταβάλητε προσπάθειαν προς λογίκευσιν της Τουρκίας.

Χθες το απόγευμα οι Τούρκοι εζήτησαν τελεσιγραφικώς από την ελληνικήν αντιπροσωπείαν να προσέλθη, την 10ην νυκτερινήν ώραν, εις Συνεδρίασιν προκειμένου να τεθή υπ' όψιν της το σχέδιον που είχεν ετοιμάσει ο Υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας. Η Ελληνική Αντιπροσωπεία απήντησεν ότι θα ήτο προτιμώτερον να πραγματοποιηθή η Συνεδρίασις σήμερον (13.8.74), εις τρόπον ώστε να έχη χρόνον, όπως αφ' ενός μελετήση το τουρκικόν σχέδιον, αφ' ετέρου δε να παρουσίαση η ελληνοκυπριακή πλευρά αντισχέδιον. Οι Τούρκοι εδήλωσαν, κατά τρόπον εκβιαστικόν, ότι αν δεν προσήρχετο η Ελληνική Αντιπροσωπεία την ζητηθείσαν ώραν, θα διέκοπτον τας συνομιλίας και η Τουρκία θα ανελάμβανε ελευθερία δράσεως.

Όπως αντιλαμβάνεσθε, υπό τας συνθήκας αυτάς είναι σχεδόν αδύνατον να αναμένη κανείς αποτελέσματα από την Διάσκεψιν της Γενεύης, διότι η κακοπιστία των Τούρκων είναι δεδομένη. Αρκεί να σημειωθή ότι χθες την μεσημβρίαν η Ελληνική Κυβέρνησις, ίνα διευκολύνη την δημιουργίαν κλίματος, που θα επέτρεπε μία λογικήν συζήτησιν, προέβη εις τας γνωστάς παραχωρήσεις επί του θέματος των αιχμαλώτων και των τουρκοκυπριακών θυλάκων. Οι Τούρκοι αντί ως ηλπίζετο να γίνουν διαλλακτικώτεροι, το εσπέρας εσκλήρυναν περισσότερον την θέσιν των. Όπως είχα την ευκαιρίαν να πω και εις τον κ. Hartman, το πρόβλημα δεν ευρίσκετο πλέον εις τας Αθήνας ή εις την Κύπρον. Ευρίσκεται εις την Άγκυραν. Και συνίσταται εις το γεγονός ότι η Τουρκία κατέχεται από τον πειρασμόν να εκμεταλλευθή την βλακείαν της Ελληνικής Χούντας, κατά τρόπον απαράδεκτον δια την σημερινήν Κυβέρνησιν. Αν η Τουρκία δεν απαλλαγεί αυτού του πειρασμού, είναι αδύνατον να εξευρεθή ειρηνική λύσις του προβλήματος, θα πρέπει, επίσης, να πείτε εις τον κ. Κίσινγκερ ότι η Ελλάς δεν προκαλεί, αλλά αν ευρεθή προ του διλήμματος: Πόλεμος ή ταπείνωσις, κατ' ανάγκην θα προτιμήσωμεν τον πόλεμον, όπως θα έκαμε οιαδήποτε χώρα, μικρά ή μεγάλη. Όσον αφορά εμέ προσωπικώς θα αντιμετωπίσω το δίλημμα ή να αποδεχθώ τον πόλεμον ή να παραιτηθώ. (Εις το σημείον αυτό ο κ. Τάσκα μου είπεν ότι και το ένα και το άλλο θα αποτελούσαν καταστροφήν). Εν τέλει, είπα ότι είναι καιρός να τερματίζεται η τακτική των συμβουλών και των ευχών.

Ότι πρέπει αι ΗΠΑ να ασκήσουν έμπρακτον πίεσιν επί της Τουρκίας ώστε να λογικευθή. Και προσέθεσα ότι όχι μόνο γνωρίζει η Αμερικανική Κυβέρνησις ποία πλευρά έχει το άδικον, αλλά έχει και τα μέσα να επιβάλη το δίκαιον. Αν δεν το πράξη εγκαίρως θα είναι υπεύθυνη δια την καταστροφήν η οποία ήδη διαγράφεται».

Προσωπικό Σημείωμα του κ. Καραμανλή

«Ένα σχεδόν εικοσιτετράωρο αργότερα - λίγο πριν από τα χαράματα της 14ης Αυγούστου ο κ. Κίσινγκερ μου τηλεφώνησε και με παρακάλεσε να συστήσω στην Αντιπροσωπεία μας στη Γενεύη να μην διακόψει τις συνομιλίες, για να έχει τη δυνατότητα να παρέμβει. Προτού όμως επικοινωνήσω με τον κ. Μαύρο η Τουρκία εξαπέλυσε την επίθεσή της».

Επίσης στην ευθύνη των ΗΠΑ αναφέρεται και ο υπουργός Εξωτερικών κ. Γ. Μαύρος στο από 2.7.87 σημείωμά του προς την Επιτροπή μας. Αναφέρει συγκεκριμένα ο κ. Μαύρος (σελ. 4, παρ. 2):

«Οι σημαντικότεροι, κατά τη γνώμη μου, λόγοι που οδήγησαν τη Διάσκεψη της Γενεύης σε αποτυχία και άνοιξαν το δρόμο για τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ υπήρξαν:

Η στρατιωτική ανισορροπία στην Κύπρο, η ουδέτερη και απαθής στάση της Μεγάλης Βρεττανίας και η φιλοτουρκική στάση του Κίσινγκερ, ο οποίος υπήρξε –την περίοδο εκείνη της κατάρρευσης της Προεδρίας του Νίξον– ο απόλυτος κυρίαρχος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Θυμάμαι σχετικά

ότι ο Κάλλαχαν, την παραμονή του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, μου είπε ότι ο Κίσινγκερ ήτο απρόθυμος να ασκήσει πίεση επί της Τουρκίας προκειμένου να παρεμποδίσει την προέλαση των στρατευμάτων της στην Κύπρο. Η στάση αυτή του Κίσινγκερ έδινε στον Κάλλαχαν, ο οποίος ισχυρίζετο ότι η χώρα του αδυνατούσε να ενεργήσει μονομερώς χωρίς την υποστήριξη των ΗΠΑ ή των Ηνωμένων Εθνών, το αναγκαίο πρόσχημα, για να αποφύγει να αναλάβει τις ευθύνες που απέρρεαν από το γεγονός ότι η Μεγάλη Βρεττανία ήταν –και είναι– εγγυήτρια δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η Ειδική Επιτροπή του Βρετανικού Κοινοβουλίου που εξήτασε το Κυπριακό, στο πόρισμά της, το 1976, αναφέρει ότι η Μ. Βρεττανία είχε το νομικό δικαίωμα, την ηθική υποχρέωση και τη στρατιωτική δυνατότητα να επέμβει στην Κύπρο τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1974 και δεν επενέβη για λόγους που η Βρεττανική Κυβέρνηση αρνήθηκε να εξηγήσει».

2.2. ΑΓΓΛΙΑ

Για τον αρνητικό ρόλο της Αγγλίας που με τις συγκεκριμένες της ενέργειες υποβοήθησε την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων της Τουρκίας στην Κύπρο αναφέρεται στην επιστολή του προς την Επιτροπή ο Κ. Καραμανλής (σελ. 12). Λέγει επί λέξει:

«*Την επομένη, το πρωί δηλαδή της 15ης Αυγούστου, συνεκάλεσα και νέα σύσκεψη κατά την οποία, αφού διαπιστώσαμε και πάλι την αδυναμία στρατιωτικής επεμβάσεως στην Κύπρο, ανέθεσα στον κ. Μαύρο να ζητήσει από την αγγλική κυβέρνηση όπως, υπό την ιδιότητά της ως Εγγυητρίας Δυνάμεως, προσφέρει αεροπορική κάλυψη στην αποστολή αυτή. Η αγγλική κυβέρνηση, όχι μόνο ηρνήθη τη συνδρομή της, αλλά και χαρακτήρισε τη σχεδιαζόμενη επιχείρηση αναποτελεσματική και πολλαπλώς επικίνδυνη*».

Φυσικά δεν είναι το μόνο γεγονός που αποδεικνύει τον αρνητικό ρόλο της Αγγλίας στην εξέλιξη των τουρκικών επιχειρήσεων κατά της Κύπρου.

2.3. ΝΑΤΟ

Ο Κ. Καραμανλής στην επιστολή του (επίσης σελ. 12) βάλλει ευθέως κατά της στάσης που τήρησε η συμμαχία του ΝΑΤΟ και την κατηγορεί για αδράνεια από οφειλομένη ενέργεια προς αποτροπή της εγκληματικής ενέργειας των Τούρκων. Γράφει επί λέξει:

«*Την ίδια ημέρα κατήγγειλα στη Διεθνή Κοινή Γνώμη το έγκλημα αυτό της Τουρκίας με τη συνημμένη δήλωσή μου. Συγχρόνως η Κυβέρνησή μου, διαμαρτυρόμενη για την αδράνεια της Συμμαχίας στην Κυπριακή κρίση, ανακοίνωσε την αποχώρηση της Ελλάδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, με σκοπό αφενός μεν να προβάλει εντονώτερα στη Διεθνή Κοινή Γνώμη το δράμα της Κύπρου, αφετέρου δε να ασκήσει πίεση επί των Συμμάχων μας να επέμβουν ενεργά στο Κυπριακό. Η ενέργεια αυτή της Κυβερνήσεως προκάλεσε ως ήτο φυσικό, ζωηρή εντύπωση με αποτέλεσμα τα μεν Ηνωμένα Έθνη, στα οποία προσέφυγε η Ελλάς, να καταδικάσουν με τις υπ' αριθμ. 357, 358, 359, 360 και 361 αποφάσεις τους την Τουρκία, οι δε ΗΠΑ να επιβάλουν εις αυτήν το γνωστό ΕΜΠΑΡΓΚΟ, το οποίο όμως ήρθη τον Ιούλιο του 1978 κάτω από τις εκβιάσεις, αλλά και τις δόλιες διαβεβαιώσεις της Τουρκίας ότι η άρση του ΕΜΠΑΡΓΚΟ θα διευκόλυνε τη λύση του Κυπριακού*».

Η πιο πάνω αναφορά στο ρόλο των ΗΠΑ - Αγγλίας - ΝΑΤΟ αφορά μόνο το χρονικό σημείο της έναρξης των στρατιωτικών επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ και τις ενέργειές τους μια ή δυο μέρες προηγουμένως.

3. Ο ΡΟΛΟΣ ΗΠΑ - ΑΓΓΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΙΟΥΛΙΟΥ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

3.1. Η ευθύνη της Μ. Βρετανίας σε σχέση με τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ είναι τεραστία. Και τούτο γιατί, ενώ είχε υποχρέωση να επέμβει στην Κύπρο ως εγγυήτρια δύναμη, σύμφωνα με

τις συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, από τις 15-7-74 (Πραξικόπημα - ΑΤΤΙΛΑΣ Ι) δεν το έπραξε. Αλλά δεν το έπραξε ούτε κατά τα γεγονότα του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, οπότε φάνηκαν περίτρανα οι πραγματικές προθέσεις των Τούρκων. Αντίθετα, όπως αποδεικνύεται από τις επιστολές Κων/νου Καραμανλή και Γεωργίου Μαύρου προς την Επιτροπή μας, την έκθεση Σεμερτζάκη, καθώς και τις καταθέσεις των μαρτύρων ενώπιον της Επιτροπής, η Μ. Βρεττανία τήρησε καθ' όλη τη διάρκεια των γεγονότων των ΑΤΤΙΛΑ Ι και ΙΙ στάση φιλοτουρκική.

Η άποψη αυτή ενισχύεται επίσης και από το πόρισμα της Ειδικής Επιτροπής του Βρετανικού Κοινοβουλίου που εξέτασε το Κυπριακό το 1976, και που έχει ως εξής:

«... *Η Μ. Βρετανία είχε το νομικό δικαίωμα, την ηθική υποχρέωση και τη στρατιωτική δυνατότητα να επέμβει στην Κύπρο τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1974 και δεν επενέβη για λόγους που η Βρετανική Κυβέρνηση αρνήθηκε να εξηγήσει...*».

3.2. Σημαντικά στοιχεία για το ρόλο που διαδραμάτισαν κυρίως οι διάφορες υπηρεσίες των ΗΠΑ και της Αγγλίας την περίοδο της κρίσης του Κυπριακού (Ιούλιος - Αύγουστος 1974) περιλαμβάνονται στην κατατεθείσα στην Επιτροπή μας έκθεση του ταξίαρχου της Αεροπορίας ΠΑΥΛΟΥ ΣΕΜΕΡΤΖΑΚΗ που έχει συνταχθεί τον Ιούλιο του 1976 κατόπιν εντολής του ΓΕΑ από 5.11.74. Αναφέρονται στην έκθεση:

(Σελ. 15, παρ. 6) «...*Επίσης την 18-7-74 εστάλη από ΑΚΕΔ Σόφιας προς ΑΕΔ/2α ΜΕΟ, με κοινοποίηση εις αρχηγεία και ΚΥΠ, το ακόλουθον σήμα:*

Αναφέρεται ότι Στρατιωτικός ακόλουθος ΗΠΑ, την 16.7.74 ενημερώθη υπό Αρχών του, ότι την 3ην και 6ην Ιουλίου εκατόν πεντήκοντα (150) αεροσκάφη TURBOPROP μεγάλα μεταφορικά ιπτάθησαν από Ρωσσίαν προς Ουγγαρίαν και αφού υπεριπτάθησαν περιοχής ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗΣ κατηυθύνθησαν προς Νοτιοανατολικά με άγνωστον προορισμόν. Ίχνη πτήσεως αεροσκαφών από 5 έως 8 χιλιάδες πόδες. Κατεβλήθη προσπάθειαν δια τυχόν εντοπισμών ανωτέρω εν ΟΥΓΓΑΡΙΑ.

Η ανωτέρω πληροφορία δεν επιβεβαιώθη από εθνικάς πηγάς, τουναντίον από αλληλογραφίαν, ήτις διεξήχθη μεταξύ ΑΕΔ και ΑΚΕΔ/ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗΣ, ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ και ΛΟΝΔΙΝΟΥ, μέχρι της 10.8.74 διαφαίνεται ότι αμερικανικαί και βρεταννικαί υπηρεσίαι εχάλκευσαν πληροφορίας περί δήθεν Σοβιετικών κινήσεων, προς εκφοβισμών Ελλάδος, δι' απειλήν εκ Βορρά, ίνα μη επέμβη στρατιωτικώς εις Κύπρον. Η προσπάθεια αυτή και το πνεύμα αποτροπής επεκράτησεν και μεταξύ των διπλωματικών κύκλων ετέρων συμμαχικών χωρών εις Αθήνας».

Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα από 18.7 μέχρι πρωϊνών ωρών 20.7.74.

«... *β) Οσάκις διεπιστώθη προσπάθεια των αμερικανικών και βρετανικών υπηρεσιών δια την χάλκευσιν πληροφοριών, περί δήθεν Σοβιετικών κινήσεων εις χώρας του ΣΥ.ΒΑΡ., με σκοπόν την πρόκλησιν ανησυχιών δια την αύξησιν της απειλής εκ ΒΟΡΡΑ, προς εκφοβισμόν της Ελλάδος ίνα μη επιχείρηση στρατιωτικήν επέμβασιν εις ΚΥΠΡΟΝ*».

(Σελ. 30, παρ. 9) «*Περί την 20/08.00΄ διεπιστώθησαν αι πρώται αμερικανικαί αντιδράσεις των ενταύθα κλιμακίων. Ούτω, αναφέρθη, εις ΚΕ/ΑΑ, ότι οι Αμερικανοί καταβιβάζουν τα πυρηνικά όπλα εκ των ημετέρων αεροσκαφών κρούσεως*».

(Σελ. 34) ...«*Αργότερον και περί ώραν 20/19.15΄ ανεφέρθη υπό της 28 ΤΑΔ ότι από της πρωίας διεπιστώθησαν συνεχείς περιπολίαι αμερικανικών αεροσκαφών του 6ου στόλου μεταξύ Καστελόριζου και Σητείας πιθανώς προς παρεμπόδισιν τυχόν ημετέρας αεροπορικής επιθετικής ενέργειας προς ΚΥΠΡΟΝ*».

«*Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα εκ της Συμμαχικής Δραστηριότητας (ΗΠΑ - Η.Β.)*

α) Κατά τας 18, 19 και 20 Ιουλίου 1974, παρετηρήθη ηυξημένη αεροπορική δραστηριότης της Βρεττανικής Αεροπορίας, επί άξονος κειμένου μεταξύ Κρήτης-Ρόδου- Κύπρου (πορεία 040 - 220).

β) Κατά την 19.7.74 διεκόπη η επικοινωνία μεταξύ EW/ΞΗΡΟΥ και Αγγλικού ΑΚΕ Κύπρου (CAPE GATA), τη πρωτοβουλία του τελευταίου, προφανώς δια τον περιορισμόν των ημετέρων δυνατοτήτων προς λήψιν πληροφοριών, δεδομένου ότι η εν λόγω γραμμή διήρχετο δια των F/S ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

γ) Κατά την 20.7.74 απεκρούσθησαν υπό ημετέρων αεροσκαφών Αεραμύνης αεροσκάφη της ΡΑΦ ιπτάμενα εντός του ελληνικού FIR (20 Ν.Μ. Βορείως Αγίου Νικολάου ΚΡΗΤΗΣ). Ταύτα κατά την αναγνώρισιν έλαβον θέσιν επιθετικήν.

δ) Την 20.7.74 και μεταξύ των ωρών 15.04'- 22.20΄, απεκαλύφθησαν 14 ίχνη αεροσκαφών του 6ου στόλου, εκτελούντα ασυνήθεις πτήσεις εντός του ελληνικού FIR και εις απόστασιν 60 Ν.Μ. Νοτίως και Ανατολικώς Κρήτης μέχρι Ρόδου, δημιουργούντα ένα είδος φράγματος μεταξύ του ημετέρου εναερίου χώρου και του τοιούτου της ΚΥΠΡΟΥ, (προφανώς προς παρεμπόδισιν τυχόν ημετέρας αεροπορικής ενέργειας προς Κύπρον).

ε) Την αυτήν ημέραν 20.7.74 ημέτερον ζεύγος αεροσκαφών F-5 ενεπλάκη μετά ζεύγους F-4 του 6ου στόλου ιπτάμενα εις περιοχήν ΜΗΛΟΥ.

Ο ημέτερος σχηματισμός ευρεθείς εις πλεονεκτικήν θέσιν, ητήσατο άδειαν εκτελέσεως βολής κατά του Αμερικανικού Σχηματισμού, πλην όμως τούτο δεν ενεκρίθη.

στ) Την 21.7/07:00΄ επτά Αμερικανικά πολεμικά πλοία ευρίσκοντο περίπου 70 Ν.Μ. Ν.Δ. Κύπρου κατευθυνόμενα προς την νήσον. Την 21/15.30΄ ενετοπίσθη υπό ημετέρου αεροσκάφους ναυτικής Συνεργασίας εις περιοχήν Καφηρέως, Αμερικανικόν φορτηγών πλοίον μεταφέρον πιθανώς κινητήρας αεροσκαφών και κατευθυνόμενον προς τα Δαρδανέλια.

η) Περί την 22/10.00΄ το Βρεττανικόν ελικοπτεροφόρον ΕΡΜΗΣ ευρίσκετο εγγύς των ακτών ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ. Κατά την ημέραν ταύτην έλαβεν χώραν η κύρια αποβατική προσπάθεια των Τούρκων εις Κύπρον. Εκ τηλεπικοινωνιακής υποκλοπής εξήχθη ότι τούτο συνεργάζετο μετά των Τούρκων.

θ) Την 22.7/14.24΄ η Τ/Κ Διοίκησις Λευκωσίας ανέφερεν προς Τουρκίαν ότι το Αγγλικόν πολεμικόν πλοίον 'AGRATUR' (Τουρκική ονομασία) ευρίσκετο εις τον κόλπον (προφανώς ΚΥΡΗΝΕΙΑΝ) και δεν θα απέπλεε προς ΒΟΡΡΑΝ μέχρι νεωτέρας διαταγής».

ΙΙ
ΚΡΙΣΙΜΗ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΤΤΙΛΑ Ι ΚΑΙ ΙΙ

Το χρονικό διάστημα από 22 Ιουλίου '74 μέχρι 14 Αυγούστου '74 (κατάπαυση πυρός - 2 φάσεις διάσκεψης Γενεύης - έναρξη στρατιωτικών επιχειρήσεων ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ) πρέπει να θεωρηθεί το πιο κρίσιμο για την εξέλιξη των γεγονότων.

1. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ)

1.1. Η Τουρκία εξακολουθούσε συστηματικά να διευρύνει το προγεφύρωμα της Κυρήνειας και να αποβιβάζει συνεχώς στρατεύματα και βαρύ οπλισμό, κατά παράβαση των όρων της συμφωνηθείσης εκεχειρίας.

Για τις ενέργειες της Τουρκίας και τη μεταφορά σημαντικών στρατιωτικών δυνάμεων γράφει «επί λέξει» το κείμενο του ΓΕΕΘΑ (ενημέρωση της Επιτροπής μας στο ΥΕΘΑ την 3.11.87) σελ. 20:

«*ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΚΑΤΑΠΑΥΣΗ ΠΥΡΟΣ (22 ΙΟΥΛ.) ΜΕΧΡΙ 13 ΑΥΓ. '74. 20. Εχθρικές Ενέργειες.*

Η Τουρκία παραβίασε κατάφωρα τη συμφωνηθείσα κατάπαυση του πυρός στην προσπάθειά της να διευρύνει το κατεχόμενο έδαφος και από την επομένη, 23 Ιουλίου, διευρύνει το Π/Γ προς Ανατολάς και Δυσμάς.

Παράλληλα, στο διάστημα αυτό εκμεταλλευόμενη την κατάπαυση του πυρός, συμπληρώνει την αποβίβαση της 39ης Μεραρχίας, αποβιβάζει μέρος της 5ης Ταξιαρχίας Αρμάτων. Επίσης αποβιβάζει ολόκληρη την 28η Μεραρχία και τμήματα της 23ης Ταξιαρχίας Χωρ/κής.

Συνολικά 40.000 περίπου άνδρες και 160 - 200 άρματα.

Μετά τις ενέργειες αυτές την 30 Ιουλίου κατείχε την περιοχή που φαίνεται στην διαφάνεια.

Παρόλο που στις 2 Αυγούστου συγκροτήθηκε η επιτροπή για τις επισημάνσεις επί του εδάφους της γραμμής καταπαύσεως του πυρός, οι Τούρκοι συνέχισαν τις ενέργειες διευρύνσεως του προγεφυρώματος και τελικά δέχθηκαν σαν γραμμή καταπαύσεως του πυρός αυτήν που βρίσκονταν τα αντιμαχόμενα μέρη στις 8 Αυγούστου».

1.2. Η Ελλάδα στο ίδιο χρονικό διάστημα καμία απολύτως αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων δεν έκανε στην Κύπρο.

Γράφει το ίδιο κείμενο (σελ. 21):

«*Ελληνικές ενέργειες.*

Από την κατάπαυση του πυρός της 22ας Ιουλίου μέχρι και 13 Αυγούστου, το ΓΕΕΦ ασχολήθηκε με την ανασυγκρότηση και αναδιοργάνωση των Μονάδων του.

Παράλληλα προσπάθησε να διατηρήσει τις κατεχόμενες θέσεις και να απαγορεύσει όσον ήταν δυνατό την επέκταση της κατεχόμενης από τον εχθρό περιοχής Κυρήνειας - Λευκωσίας. Στο ίδιο χρονικό διάστημα προωθήθηκαν από την Ελλάδα στην Κύπρο διάφορα εφόδια, υλικά και πυρομαχικά, με εμπορικά πλοία και σκάφη της Ολυμπιακής Αεροπορίας».

1.3. Επομένως στις 14 Αυγούστου ’74, που άρχισαν οι επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, ο συσχετισμός δυνάμεων στο νησί ήταν ο ακόλουθος:

Η Τουρκία είχε στην Κύπρο

α. - Τις δυνάμεις που προϋπήρχαν του ΑΤΤΙΛΑ Ι.

Αναφέρει η ενημέρωση του ΓΕΕΘΑ (σελ. 5):

«*Η συνολική δύναμη του Τ/Κ στρατού, σύμφωνα με εκτίμηση του ΓΕΕΦ, τον Ιούνιο του 1974, κυμαινόταν από 11.000 μέχρι 13.500 άνδρες. Η δύναμη αυτή ήταν οργανωμένη σε 8 Συντάγματα, που διέθεταν συνολικά 27 τάγματα πεζικού.*

Πλέον αυτών υπήρχε και η ΤΟΥΡΔΥΚ, με δύναμη 1000 περίπου ανδρών σε σύνταγμα των 2 ταγμάτων πεζικού».

Από τις δυνάμεις αυτές ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΦΑΙΡΕΘΟΥΝ οι απώλειες που υπέστησαν στις επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ Ι.

β. - Τις δυνάμεις που αποβίβασε την αυγή της 20ής Ιουλίου (μέρος της 39ης Μεραρχίας).

γ. - Τις δυνάμεις που αποβίβασε στο διάστημα της εκεχειρίας. Και που σύμφωνα με την αναφορά του ΓΕΕΘΑ (σελ. 20) ήταν:

«*Συμπλήρωση της 39ης Μεραρχίας και μέρος της 5ης Μεραρχίας αρμάτων.*

Επίσης ολόκληρη η 28η Μεραρχία και τμήματα της 23ης Ταξιαρχίας Χωρ/κής».

Συνολικά 40.000 περίπου άνδρες και 160 - 200 άρματα.

Ελλάδα

Οι Ελληνοκυπριακές δυνάμεις την 14 Αυγούστου ’74 (αφού καμιά νέα μονάδα δεν προστέθηκε στη δύναμη τους – πλην των ελαχίστων ανδρών που απέμειναν από την αποστολή των NORATLAS) ήταν μόνο οι δυνάμεις που προϋπήρχαν του ΑΤΤΙΛΑ Ι, μείον τις απώλειες που υπέστησαν στη διάρκεια των εχθροπραξιών.

Όπως αναφέρει η ενημέρωση ΓΕΕΘΑ (σελ. 24 και 25).

«*Συνολικά οι Ελληνικές και Ελληνοκυπριακές δυνάμεις τον Ιούλιο του 1974 στην Κύπρο ήταν 11.500 άνδρες περίπου*».

Στις 6 Αυγούστου φθάνει στην Κύπρο και αναλαμβάνει αρχηγός ΓΕΕΦ ο αντιστράτηγος ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ.

2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ - ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΕΝΕΥΗΣ - ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ - ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ - ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ).

2.1. Τις πρώτες πρωινές ώρες στις 24. 7.74 έχουμε την έλευση του Κ. Καραμανλή από το Παρίσι και το σχηματισμό της ονομαζόμενης Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας,

η οποία και ορκίσθηκε αμέσως ενώπιον του «προέδρου» Φαίδωνα Γκιζίκη.

Τα γεγονότα της μεταπολίτευσης και της ορκωμοσίας της νέας κυβέρνησης, επακολούθησε η πρώτη φάση της διάσκεψης της Γενεύης, στην οποία συμμετείχε η Ελλάδα με τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης και Υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Μαύρο, η Τουρκία με τον Υπουργό της των Εξωτερικών Γκιουνές, καθώς και η Αγγλία με τον Υπουργό Εξωτερικών Κάλλαχαν. Πρέπει να σημειωθεί ότι η πρώτη φάση της Διάσκεψης της Γενεύης διήρκεσε από τις 25 έως τις 30 Ιουλίου 1974. Εν συνεχεία διέκοψε τις εργασίες της, για να τις επαναλάβει στις 8 Αυγούστου του ίδιου έτους με τη συμμετοχή πλέον και των εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων Κληρίδη και Ντενκτάς.

Η διάσκεψη της Γενεύης αποφασίστηκε ύστερα από πρόταση της Βρεττανικής κυβέρνησης με βάση την υπ' αριθμ. 353/74 απόφαση του Σ.Α. του ΟΗΕ, στις 22.7.74, και σ' αυτή από ελληνικής πλευράς ανταποκρίθηκε ο Α.Ν. Πέτρος Αραπάκης.

Η πρώτη Διάσκεψη της Γενεύης, στην οποία μετείχαν αντιπροσωπείες των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας, συγκαλέστηκε σύμφωνα με την παράγραφο 5 του εκτελεστικού μέρους της απόφασης 353 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, που ψηφίστηκε στις 20 Ιουλίου 1974.

Η απόφαση αυτή, ως γνωστό, καλούσε τις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις να προβούν άμεσα σε διαπραγματεύσεις για την ειρήνευση της περιοχής και την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο.

Για το σκοπό αυτό:

Καλούσε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να σεβαστούν την κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, καλούσε τα αντιμαχόμενα μέρη όπως προβούν σε κατάπαυση του πυρός, αξίωνε τον άμεσο τερματισμό κάθε ξένης στρατιωτικής επέμβασης στην Κυπριακή Δημοκρατία και την άμεση αποχώρηση από το έδαφος της όλων των ξένων στρατευμάτων που βρίσκονταν παράνομα στην Κύπρο.

Το κυρίαρχο πάντως σ' αυτή τη Διάσκεψη ήταν η κατοχύρωση της εκεχειρίας της 22ας Ιουλίου σαν πρώτο μέτρο και η προστασία της Κύπρου από τουρκικές στρατιωτικές ενέργειες που παραβίαζαν την εκεχειρία αυτή. Μέσα στους στόχους της Διάσκεψης ήταν να προλάβει την επέκταση της τουρκικής στρατιωτικής κατοχής και να πεισθούν τα ενδιαφερόμενα μέρη να συνεννοηθούν μέσα από τη διπλωματική οδό για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο και τη λύση του συνταγματικού και γενικά του πολιτικού προβλήματος της Κύπρου.

Έτσι η πρώτη φάση της Διάσκεψης της Γενεύης είχε ως αποτέλεσμα να συμφωνήσουν οι Υπουργοί των Εξωτερικών των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων:

α) όπως απόσχουν από κάθε επιθετική ενέργεια, σεβόμενοι τη γραμμή αντιπαράθεσης ως είχε στις 10.00΄ μ.μ. της 30ής Ιουλίου (και η οποία σημειώνουμε ότι ήταν διαφορετική από τη γραμμή που υπήρχε όταν συμφωνήθηκε η κατάπαυση του πυρός στις 22 Ιουλίου, διευρυμένη, λόγω παραβιάσεων από τα τουρκικά στρατεύματα).

β) σε μια σειρά μέτρων που απέβλεπαν στην εκτόνωση της έντασης, όπως: τη δημιουργία «ζώνης ασφαλείας» στην περίμετρο του, υπό τουρκική κατοχή, θύλακα, ο ακριβής καθορισμός του εύρους της οποίας ανατέθηκε στη δεύτερη διάσκεψη,

γ) στην εκκένωση των τουρκοκυπριακών θυλάκων από τις ελληνικές και ελληνοκυπριακές δυνάμεις που τους είχαν καταλάβει και την ανάθεση της προστασίας τους στην Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών.

δ) στην ανάθεση στην τελευταία της ασφαλείας και αστυνόμευσης των λεγομένων «μικτών χωριών» της Νήσου, και

ε) στην ανταλλαγή και απελευθέρωση όσων στρατιωτικών ή πολιτών κρατούνταν λόγω των εχθροπραξιών των ημερών εκείνων, κάτω από την επίβλεψη του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.

Ορίστηκε εξάλλου να αρχίσει νέος γύρος συνομιλιών στις 8 Αυγούστου με σκοπό την εξασφάλιση της ειρήνευσης στην περιοχή και την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο.

Στη διάρκεια της δεύτερης φάσης της Διάσκεψης της Γενεύης υποβλήθηκαν οι γνωστές τελεσιγραφικές προτάσεις Ντενκτάς και Γκιουνές, που σήμαιναν στην ουσία διαμελισμό της Κύπρου. Το σχέδιο Ντενκτάς έκανε λόγο για διζωνική ομοσπονδία δύο κρατών, ενώ το σχέδιο Γκιουνές προέβλεπε σύστημα δύο ελληνοκυπριακών και έξι τουρκοκυπριακών «καντονίων».

Εκτός από την περιοχή που κατείχαν τότε τα τουρκικά στρατεύματα, με το σχέδιο Γκιουνές η Τουρκία θα επεξέτεινε τη στρατιωτική και διοικητική της παρουσία στην Καρπασία, τη Λάρνακα, την Πάφο, την Πόλη και τη Λεύκα.

Και στα δύο σχέδια η γεωγραφική περιοχή που θα συγκροτούσε την τουρκοκυπριακή «αυτόνομη ζώνη» ανέρχονταν στο 34% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Με λίγα λόγια αποδείχθηκε ότι οι Τούρκοι προσήλθαν στη Διάσκεψη της Γενεύης έχοντας υπόψη τους τελεσίδικο σχέδιο, με αντικειμενικό σκοπό να αποπροσανατολίσουν την Ελληνική Αντιπροσωπεία και την Ελληνική Κυβέρνηση, ότι τάχα μπορεί να βρεθεί λύση που ν' αρέσει στην Ελληνική και Ελληνοκυπριακή πλευρά. Οι πραγματικοί όμως λόγοι, όπως φαίνονταν εκείνες τις μέρες, αλλά όπως αποδείχθηκε και από τα μετέπειτα γεγονότα, ήταν να τους δοθεί ο χρόνος να αποβιβάσουν στην Κύπρο νέες δυνάμεις και να πετύχουν τα σχέδια τους με τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ από 14 έως 16 Αυγούστου.

2.2. *Διπλωματική Δραστηριότητα της Ελληνικής Κυβέρνησης*

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της επιστολής του κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή μας και τα αναφερόμενα λεπτομερώς σ' αυτή (όπως παρατίθενται στο Τμήμα Ι του παρόντος), οι εκτιμήσεις της Κυβέρνησης ήταν ότι εφόσον –κατά την κρίση της– ήταν αν όχι αδύνατος, τουλάχιστον λίαν επικίνδυνος η αποστολή στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο, *το βάρος των προσπαθειών της έπρεπε να κατευθυνθεί σε διπλωματικούς χειρισμούς του θέματος.*

Η εκτίμηση αυτή περί της δυνατότητας χειρισμών μόνο στο διπλωματικό πεδίο προκύπτει από το σύνολο του περιεχομένου της επιστολής του Πρωθυπουργού κ. Κων/νου Καραμανλή, αλλά κύρια διαφαίνεται από τη διατύπωση της παραγρ. 2 της σελ. 6. Λόγω της σπουδαιότητας την επαναλαμβάνουμε και πάλι στο παρόν σημείο επί λέξει:

«*Όταν η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας ανέλαβε την εξουσία στις 24 Ιουλίου, βρέθηκε προ των εξής δεσμευτικών τετελεσμένων γεγονότων:*

Της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο, της αποφάσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας, της συμφωνίας περί καταπαύσεως του πυρός και της συμμετοχής της Ελλάδος στη Διάσκεψη της Γενεύης».

Και συνεχίζει ο Κων/νος Καραμανλής στην παρ. 5:

«*Κάτω από τις συνθήκες αυτές η Κυβέρνηση δεν είχε παρά να ακολουθήσει το δρόμο του διπλωματικού αγώνα, για να περισώσει ό,τι θα ήτο δυνατόν να περισώσει.*

Με βάση την εκτίμηση αυτή η Κυβέρνηση προέβη στους διπλωματικούς χειρισμούς (Διάσκεψη Γενεύης - Επαφή με ΗΠΑ - Αγγλία - ΕΣΣΔ - ΝΑΤΟ)».

2.3. - *Ενέργειες της Κυβέρνησης στο Εσωτερικό της Χώρας (χειρισμός σε στρατιωτικό επίπεδο)*

Όπως αναφέρει ο κ. Κ. Καραμανλής στη σελ. 7 της επιστολής του, συνεκάλεσε συσκέψεις σε στρατιωτικό επίπεδο στις 3, 13 και 14 Αυγούστου. Λόγω της σπουδαιότητας των συζητηθέντων θεμάτων και των απόψεων που αναπτύχθηκαν στις συσκέψεις αυτές, οι οποίες και επηρέασαν ασφαλώς τη λήψη των τελικών αποφάσεων, παρατίθενται αυτούσια τα πρακτικά αυτών των συσκέψεων που έχουν ως εξής:

«Συνοπτικόν Πρακτικόν

Την 3ην Αυγούστου 1974 έλαβε χώραν σύσκεψις του Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως, των Ανωτάτων Στρατιωτικών και των βοηθών του, αρμοδίων διπλωματικών, και εμού, εις την αίθουσαν του Υπουργικού Συμβουλίου –Παλαιά Ανάκτορα– και συνεζητήθησαν μερικαί βασικαί πλευραί του κυπριακού προβλήματος.

Μετά μία περίπου ώρα –περίπου το μεσημέρι– κατόπιν προαναγγελίας, προσήλθε ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως, και συνεχίσθη η σύσκεψις παρισταμένων μόνον του Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως, των 4 Αρχηγών και εμού.

Ο Πρόεδρος είπεν ότι παραλαβών την εξουσίαν δύο ημέρας μετά την απόφασιν του Συμβουλίου Ασφαλείας περί καταπαύσεως του πυρός, εις Κύπρον, επεθύμει να ενημερωθεί επί μερικών γενικών γραμμών των προηγηθέντων.

Ρώτησε πρώτον ο Πρόεδρος τους Αρχηγούς διατί προ της αποδοχής της καταπαύσεως του πυρός, (ή και έπειτα από αυτήν) δεν απεστάλη βοήθεια εις Κύπρον προς απόκρουσιν της εισβολής, τόσον μάλλον καθ' όσον την πρώτην ημέραν η άμυνα εφαίνετο να εξελίσσεται καλά. Οι κύριοι Αρχηγοί απήντησαν ότι είχε από μακρού προγραμματισθεί και σχεδιασθεί η αποστολή βοήθειας, ήτις ήτο και έτοιμος. Εν όψει των κινδύνων που θα διέτρεχαν αι ενισχύσεις κατά την μεταφοράν των, εν όψει της υπό της Τουρκικής αεροπορίας καταβυθίσεως ενός τουρκικού αντιτορπιλικού και σοβαράς βλάβης δύο (εκληφθέντων ως Ελληνικών), εν όψει του ότι μοίρα 18 αεροπλάνων, ευρισκομένων ήδη προς τούτο εν Κρήτη, θα έδει μετά σύντομον δράσιν εις τον χώρον της Κύπρου να καταφύγει εις Λίβανον και ούτω ν' αχρηστευθεί, εν όψει τέλος του ότι τούτο ενδέχετο να προκαλέσει γενικωτέραν σύρραξιν μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας η εφαρμογή του σχεδίου εγκατελείφθη. Απεστάλη μόνον αεροπορικώς νύκτα, μια μοίρα καταδρομέων, ήτις είχε και απωλείας κατά την προσγείωσιν.

Εδήλωσα ότι την προηγουμένην ημέραν είχα απευθύνει σχετικώς έγγραφον ερώτημα και θα υπήρχε απάντησις των τεσσάρων Αρχηγών.

Ηρώτησε δεύτερον ο Πρόεδρος πώς έγινε η αποδοχή της αποφάσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ περί καταπαύσεως του πυρός. Η απάντησις υπήρξε αμήχανος και τελικώς διεπιστώθη ότι μη εξευρισκομένων των αρμοδίων της Κυβερνήσεως, τας συνεννοήσεις διεξήγαγε τηλεφωνικώς με την έγκρισιν του Προέδρου της Δημοκρατίας και των άλλων Αρχηγών ο Ναύαρχος Αραπάκης, όστις μέσω ξένων Πρεσβειών και του Αμερικανού Υφυπουργού Εξωτερικών κ. Σίσκο εδήλωσεν ότι η Ελλάς αποδέχεται την απόφασιν του Συμβουλίου Ασφαλείας και την σύγκλησιν, δια την 24ην Ιουλίου, της Συνδιασκέψεως της Γενεύης.

Ηρώτησε τρίτον ο Πρόεδρος αν το προκαλέσαν την κρίσιν εγχείρημα κατά Μακαρίου είχεν αποφασισθεί υπό ανεύθυνων ή υπό αρμοδίων παραγόντων της εξουσίας. Μετά καταφανή δισταγμόν εδόθη η απάντησις ότι δεν είχαν ενεργήσει ανεύθυνοι παράγοντες. Ο Πρόεδρος επέμενε να μάθει αν είχε διατάξει την ενέργειαν η προηγουμένη Κυβέρνησις. Η απάντησις υπήρξε καταφατική.

Ηρώτησε τέταρτον ο Πρόεδρος, ποία ήτο η προοπτική εις περίπτωσιν Ελληνοτουρκικού πολέμου.

Μία σχετικώς πλήρης σύνοψις –τονίζω σύνοψις– των απαντήσεων είναι η εξής: Τα μέσα της Τουρκίας εις όλα τα όπλα είναι σαφώς μεγαλύτερα. Εις την Θράκην η αναλογία των δυνάμεων είναι περίπου Ελλάς 1 - Τουρκία 3. Λόγω όμως του πλάτους του μετώπου η προοπτική της αμύνης είναι καλή, με πιθανότητας, κατόπιν αρκετών απωλειών να καταληφθεί το εντεύθεν του Έβρου μικρόν τρίγωνον του Καραγάτς. Σημασία του εγχειρήματος κυρίως ψυχολογική. Τα περί περιπάτου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, είπεν ο ΑΣ, είναι για τους ελαφρόμυαλους. Καλλιεργούνται όμως, διέκοψεν ο Πρόεδρος και τα πιστεύει το κοινόν.

Αι νήσοι του Αρχιπελάγους και η Ρόδος έχουν ισχυρήν άμυναν αλλά είναι χαρακτηριστικόν των τουρκικών σχεδίων ότι ενώ η

Τουρκία διεξήγε επιχείρησιν αποβάσεως εις Κύπρον, όλος ο αποβατικός της στόλος και σημαντικαί δυνάμεις είναι συγκεντρωμέναι εις την Περιοχήν Σμύρνης. Εν περιπτώσει πολέμου θα είναι απαραίτητον να επιχειρηθεί εκ προοιμίου καταστροφή του αποβατικού Τουρκικού στόλου δι' αεροπορικών επιδρομών. Η επιτυχία του εγχειρήματος είναι απλώς πιθανή. Σημειωτέον ότι κατά ιδικήν μου λεπτομερή ενημέρωσιν ελέχθη ότι διαθέτουν και οι Τούρκοι ραντάρ, όπερ θα τους πληροφορήσει περί της αρχής του εγχειρήματος τόσον εγκαίρως ώστε αν ευρίσκωνται εις προηγμένον βαθμόν ετοιμότητας «να το αντιμετωπίσουν όχι μόνον δι' αντιαεροπορικής από ξηράς αμύνης, αλλά και δια μαχητικών αεροσκαφών των».

Ο βαθμός ετοιμότητας και εκπαιδεύσεως της αεροπορίας μας άριστος αλλά τα μέσα της τουρκικής αεροπορίας, περίπου διπλάσια. Ναυτικώς η Τουρκία έχει υπεροπλίαν. Αν αντιμετωπισθεί Ελληνο-Τουρκικός πόλεμος, θα είναι αδύνατον να διεξαγάγομεν επιχειρήσεις προς Κύπρον, η οποία και θα καταληφθεί ευχερώς υπό των Τούρκων.

Παρεμβαίνων παρετήρησα ότι κατά την λεπτομερή ιδικήν μου ενημέρωσιν έθεσα εις τους Αρχηγούς το ερώτημα αν θα ηδύνατο να προστατεύσουν αποτελεσματικώς τας βιομηχανικάς μας ζώνας Ελευσίνος και Θεσσαλονίκης, εις την περίπτωσιν κατά την οποίαν η Τουρκία θ' απεφάσιζε, αντιμετωπίζουσα θυσίας αρκετών αεροσκαφών, να πλήξη κυρίως τας ζώνας αυτάς.

Η απάντησις η οποία μου είχε δοθεί ήτο ότι αν η Τουρκία διέθετε προς τούτο 40-50 αεροπλάνα, ως είχα αναφέρει ενδεικτικώς, ήτο απίθανον ν' αποφευχθεί το πλήγμα τούτο, μολονότι αι δύο αυταί περιοχαί είχαν την καλυτέραν εν τη χώρα αντιαεροπορικήν άμυναν.

<u>Ο Πρόεδρος παρετήρησε ότι υπό τας συνθήκας αυτάς, ο πόλεμος με Τουρκίαν εμφανίζεται υπό λίαν δυσμενείς συνθήκας, τόσον μάλλον καθ' όσον αφ' ενός η Τουρκία έχει «γεωγραφικά πλεονεκτήματα», αφ' ετέρου δεν δυνάμεθα ν' αγνοήσωμεν το ενδεχόμενον της εκμεταλλεύσεως των δημιουργηθησομένων συνθηκών ώστε ευχερώς να εισβάλει εις την Χώραν άλλος γείτων. Εάν βεβαίως πρόκειται να ταπεινωθεί η Ελλάς θα αντιμετωπίσωμεν τον πόλεμον, αλλά θα είναι εγκληματική η παρ' ημών πρόκλησίς του.</u>

Συνεφώνησε πλήρως ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και παρετήρησε ότι η ζημιά του Τόπου δύναται να είναι τεραστία.

Τέλος ο Πρόεδρος είπεν ότι αν εν Κύπρω δεν επιτευχθεί κάποια λογική ισορροπία θα πρέπει να στείλωμεν και ημείς εκεί μιαν ισχυράν μεραρχία.

Διεξήχθη συζήτησις περί των μεγάλων κινδύνων που θα διατρέξει η αποστολή εν περιπτώσει προσβολής της από την Τουρκικήν αεροπορίαν και τον Τουρκικόν στόλον, περί του αν θα πρέπει να σταλεί κρυφά ή φανερά κατόπιν συνεννοήσεων με τους Συμμάχους και τελικώς ο Πρόεδρος, επιφυλασσόμενος ν' αποφασίσει επ' αυτού, <u>διέταξε όπως ετοιμασθεί το ταχύτερον μία ισχυρά μεραρχία ώστε αν αποφασισθεί η αποστολή της να είναι έτοιμη προς απόπλουν. Οι Αρχηγοί Ε.Δ και Στρατού εδήλωσαν ότι χρειάζεται 6-10 ημέρας δια την προετοιμασίαν της και τας μετακινήσεις των τμημάτων εις τους λιμένας επιβιβάσεως</u>.

Πριν τελειώσει ο Πρόεδρος προέβη εις συστάσεις ως προς την πειθαρχίαν των Ενόπλων Δυνάμεων.»

Όπως προκύπτει συντάκτης του πρακτικού αυτού είναι ο ΥΕΘΑ κ. Ευάγ. Αβέρωφ, ο οποίος στο τέλος ιδιόχειρα έχει την εξής σημείωση:

«*Το πρακτικόν τούτο συνέταξα ο ίδιος αυθημερόν κρατήσας εν αντίγραφον*».

Κλείνει δε με την υπογραφή (Ε. ΑΒΕΡΩΦ - ΤΟΣΙΤΣΑΣ).

Το από 13 Αυγούστου 1974 πρακτικό σύσκεψης μεταξύ Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Ε. Αβέρωφ και αρχηγών ΕΔ έχει ως εξής:

«ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ
ΣΥΣΚΕΨΕΩΣ ΥΕΘΑ ΚΑΙ ΑΡΧΗΓΩΝ
Ε. ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Εν αρχή ενημέρωσα τους Αρχηγούς επί της καθόλου καταστάσεως και προσφάτων, εν Γενεύη, εξελίξεων Κυπριακής κρίσεως, καθ' ας η Τουρκία διετύπωσεν όρους πολιτικής λύσεως απαραδέκτους δια την Ελλάδα (ήτοι καντόνια, ανεξαρτοποίηση Κοινοτήτων, ομοσπονδία και τα συναφή), υπό την απειλήν αναλήψεως εκ νέου στρατιωτικών επιχειρήσεων, εις περίπτωσιν μη αποδοχής των.

Εδήλωσα κατόπιν τούτων ότι, εάν, παρά τας καταβαλλομένας επί διπλωματικού επιπέδου προσπάθειας, δεν επιτευχθή συμβιβασμός, θα πρέπη να εξετασθή από τούδε, ποίας οδηγίας προς τυχόν ανάληψιν δράσεως δέον να εκδώσωμεν προς τας εν Κύπρω στρατιωτικάς μας δυνάμεις.

Έθεσα όθεν το ερώτημα επί του πρακτέου, συναρτήσει ημετέρων δυνατοτήτων από καθαρώς στρατιωτικής απόψεως. Αι απόψεις των Αρχηγών έχουν ως κάτωθι:

Ο ΑΕΔ εδήλωσεν ότι η υπό τον Στρατηγόν ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΝ εν Κύπρω δύναμις δεν έχει δυνατότητα επιτυχούς αμύνης λόγω υπερτέρων εν παντί Τουρκικών δυνάμεων. Άμυνα μέχρι εσχάτων ουδέν ουσιαστικόν όφελος θα απέφερε αλλά αντιθέτως θα προεκάλει άσκοπον θυσίαν προσωπικού, δεδομένου ότι οι εν Κύπρω Τουρκικαί στρατιωτικαί δυνάμεις έχουν δυνατότητα επιτεύξεως του αντικειμενικού σκοπού των, παρά την οιανδήποτε αντίστασιν των εκεί νυν ευρισκομένων Ελληνικών δυνάμεων.

Εκ παραλλήλου αποστολή ενισχύσεων τεχνικώς είναι αδύνατος πλην προσωπικού εφοδιασμένου με ελαφρά όπλα, βοήθεια όμως η οποία δεν μεταβάλλει την κατάστασιν από πλευράς συγκρίσεως δυνάμεων. Αποστολή ενισχύσεων μόνον το ηθικόν των δυνάμεων μας θα εβελτίωνεν.

Ο ΑΣ συνεφώνησεν προς τα ανωτέρω και επεσήμανεν ωσαύτως ότι η μόνη δυνατότης των ημετέρων δυνάμεων είναι υποχωρητική κίνησις με παράλληλον τήρησιν της επαφής. Επιπλέον εδήλωσεν ότι μέχρις εσχάτων άμυνα πιθανόν να εξωθούσε τους Τούρκους εις προχώρησιν και πέραν των αντικειμενικών σκοπών των, συναρτήσει των υφισταμένων δυνατοτήτων των και του βάναυσου της νοοτροπίας των. Όσον αφορά εις αποστολήν ενισχύσεων επεσήμανεν ότι αύται θα αφιχθούν εις ΚΥΠΡΟΝ πολύ αργά, ουδέν ουσιαστικόν δε θα δυνηθούν να προσφέρουν.

Ο ΑΝ εδήλωσεν ότι το Ναυτικόν έχει την δυνατότητα εκτελέσεως επιχειρήσεων εν Κύπρω δια των Υ/Β, ωσαύτως δε μεταφοράς ενισχύσεων μετά ελαφρού οπλισμού, πλην όμως αμφότεραι αι δυνατότητες αύται ουδέν ουσιαστικόν θα προσφέρουν δια τους προαναφερθέντας λόγους. Ωσαύτως επεσήμανεν ότι άμυνα ημετέρων δυνάμεων ούσα παραβίασις της εκεχειρίας και από πλευράς μας, θα δυσχεράνη πιθανώς διεθνή θέσιν μας διπλωματικώς.

Τέλος, ο ΑΑ εδήλωσεν ότι ουδέν διάφορον των ανωτέρω έχει να προτείνει, δεδομένου ότι η σύγκριση δυνάμεων και δυνατοτήτων δεν παρέχει ουδεμίαν πιθανότητα ουσιαστικού οφέλους εις περίπτωσιν «εμπλοκής ημετέρων δυνάμεων εν Κύπρω».

Συμπερασματικώς διεπιστώθη, ότι, λαμβανομένων υπ' όψιν των εκατέρωθεν δυνατοτήτων και διατεθεμένων δυνάμεων η μόνη τεχνικώς (στρατιωτικώς) εφικτή ενέργεια ημετέρων εν Κύπρω δυνάμεων είναι υποχωρητική κίνησις μετά τηρήσεως επαφής, επιβραδύνουσα τον ρυθμόν προχωρήσεως των αντιπάλων δυνάμεων.

Άμυνα, έστω και δι' αποστολής ενισχύσεων, θα ωδήγει εις άσκοπον θυσίαν ημετέρων μονάδων, πιθανήν εξώθησιν των Τούρκων εις ανάληψιν ευρύτερων επιχειρήσεων καταλήψεως ακόμη και ολοκλήρου της νήσου και αμφίβολα δια την τιμήν των όπλων αποτελέσματα, δεδομένου ότι εξόντωσις των δυνάμεων μας δέον θεωρήται βεβαία.

Εν κατακλείδι, ενημέρωσα τους Αρχηγούς ΕΔ, ότι ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως επεθύμει να γνωρίζη εάν και κατά πόσον είναι δυνατή άμυνα των εν Κύπρω ημετέρων δυνάμεων διαρκείας έστω και 48 ωρών. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως εθεώρει ότι εάν ουδέν έτερον

δεν ηδύνατο να γίνη, μία έστω 48ωρος ισχυρά άμυνα, με διατήρησιν περίπου επί των θέσεών μας, θα ήτο χρήσιμος δια διαφόρους λόγους και δια την τιμήν των όπλων.

Οι κύριοι ΑΕΔ και ΑΣ απήντησαν ότι άμυνα 48 ωρών δεν ήτο δυνατή δια λόγους οίτινες επεξηγήθησαν ανωτέρω.

Ο ΑΣ ανέφερεν ότι άμυνα επί αρκετάς ώρας θα ήτο δυνατή εις μερικάς ορεινάς θέσεις, πλην όμως ουδεμία άμυνα θα ήτο δυνατή προς άλλας κατευθύνσεις, όπως π.χ. προς την κατεύθυνσιν της Αμμοχώστου, όπου επί πεδινού εδάφους οι αμυνόμενοι άνευ αεροπορικής καλύψεως θα πρέπει με ελαφρά όπλα να αμυνθούν κατά 100 έως 200 αρμάτων μάχης και ισχυρών δυνάμεων πεζικού.

Ο ΑΣ εδήλωσεν ότι υπό τας συνθήκας ταύτας θα επρόκειτο περί ανθρωποθυσίας άνευ ανταλλάγματος. Οι ΑΕΔ και ΑΣ συνεφώνησαν ότι η μόνη δυνατή λύση εν περιπτώσει μαζικής Τουρκικής επιθέσεως ήτο η υποχωρητική κίνησις με διατήρησιν επαφής.

Προς την άποψιν ταύτην δεν διετυπώθη διαφωνία και η σύσκεψις έληξεν.

Συνετάγη παρ' εμού του Αντιπλοιάρχου Ι. ΦΩΚΑ, κληθέντος και τηρήσαντος λεπτομερή πρακτικά.

Συμφωνώ με την διατύπωσιν, που χαρακτηρίζω όμως "μάλλον συνοπτική".

Υπογραφή: Ευαγ. Αβέρωφ 14.8».

Το πρακτικό της 14 Αυγούστου 1974 (ώρα 5.15΄ πρωϊνή) της σύσκεψης μεταξύ Πρωθυπουργού κ. Κ. Καραμανλή, Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Ευαγ. Αβέρωφ, Υπουργού Προεδρίας κ. Γ. Ράλλη και των αρχηγών των ΕΔ έχει ως εξής:

«Μνημόνιον
Της κρίσεως αυγής
14ης Αυγούστου 1974

Περί τας 5 και 15΄ π.μ. της 14ης Αυγούστου ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως και εγώ ειδοποιήθημεν τηλεφωνικώς από τον Αρχηγόν ΕΔ ότι ήρχισε νέα μαζική τουρκική επίθεσις εν Κύπρω.

Έσπευσα πρώτος εις το καλούμενον «Πεντάγωνον», εις το γραφείον του ΑΕΔ, έτυχα μιας συντόμου ενημερώσεως ενώπιον των 4 Αρχηγών και έκρινα την κατάστασιν απελπιστικήν. Μετ' ολίγον, περί ώραν 6ην π.μ., αφίχθη ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως συνοδευόμενος από τον Υπουργό κ. Γ. Ράλλην.

Αφού ενημερώθη επί του χάρτου περί της μορφής και της εκτάσεως της τουρκικής επιθέσεως, διέταξεν όπως τα τρία υποβρύχια (άτινα ήδη από της παραμονής είχον λάβει εντολήν να προχωρούν εν καταδύσει προς Κύπρον) επισπεύσουν με την μεγίστην ταχύτητά των τον πλούν των και να επιδοθούν εις τορπιλισμούς των τουρκικών πλοίων, πολεμικών ή εμπορικών, τα οποία συμμετείχαν εις την εισβολήν. Διέταξε επίσης όπως το εις Ηράκλειον Κρήτης σμήνος αερωθουμένων απογειωθή εντός της πρωίας προς Κύπρον, και βομβαρδίση τους σημαντικώτερους στόχους που θα ανεύρη, κατά προτίμησιν πλοία.

Οι κύριοι Αρχηγοί εφάνησαν αμήχανοι και διετύπωσαν κατά τρόπον γενικόν αμφιβολίας ως προς την σκοπιμότητα και την δυνατότητα της επιχειρήσεως.

Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως επέμεινε, διετύπωσα σαφώς αντίθετον γνώμην, ο Υπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ διεφώνησε κατηγορηματικώς μαζί μου.

Επέμεινα να διεξαχθή συζήτησις επί του θέματος. Η συζήτησις έλαβε χώραν, εμού ως πλέον ενήμερου επί των πραγματικών δεδομένων, θέτοντος διάφορα ερωτήματα.

Εκ της συζητήσεως προέκυψεν ότι:

1. Το σμήνος θα εγίνετο αντιληπτόν από τους Τούρκους είτε δια των συστημάτων ραντάρ, είτε δια των αναφορών που θα έστελναν δι' ασυρμάτου τα τουρκικά αεροπλάνα. Τούτο θα προκαλούσε κινητοποίησιν πολλαπλασίων τουρκικών μαχητικών αεροπλάνων απογειουμένων από αεροδρόμια των νοτίων ακτών της Μικράς Ασίας. Ήτο συνεπώς πιθανή η κατάρριψις μέρους των ιδικών μας αεροπλάνων. Ηρώτησα αν ήτο ενδεχομένη η κατάρριψις όλων των αεροπλάνων μας. Ελέχθη ότι δεν ήτο πιθανή αλλά τούτο

εξηρτάτο από τον αριθμόν των εχθρικών αεροπλάνων που θα αντιμετώπιζαν.

2. Τα αεροσκάφη μας δια να δύνανται να φθάσουν εκεί και να έχουν μικρόν απόθεμα καυσίμων θα έπρεπε να έχουν φορτώσει δύο βόμβας αντί των τεσσάρων. Συνεπώς τα πλήγματα που θα ηδύναντο να καταφέρουν όσα αεροσκάφη θα έφθαναν επί τόπου, εμειούντο εις το ήμισυ.

3. Ο χρόνος παραμονής των εις τον εναέριον χώρον της Κύπρου θα εποίκιλλε μεταξύ 5 και 10΄ λεπτών της ώρας και λόγω ανεπαρκείας καυσίμων και λόγω αντιμετωπίσεως εχθρικών μαχητικών αεροσκαφών ως και αντιαεροπορικών πυρών. Ούτω περιορίζετο και η ευχέρεια επιτυχίας σκοπεύσεως.

4. Μετά την ρίψιν των βομβών των, τ' αεροσκάφη μας έπρεπε ή

α) να εγκαταλειφθούν υπό των χειριστών, σωζομένων δι' αλεξιπτώτων, ή

β) να προσγειωθούν εις τας βρεττανικάς βάσεις της Κύπρου ή

γ) να προσγειωθούν εις Λίβανον, όπερ και έχει σχεδιασθή ως ορθότερον. Τούτο εσήμαινε απώλειαν όσων αεροσκαφών δεν θα κατερρίπτοντο, τούτο δε δι' άδηλον χρόνο.

5. Δεδομένου ότι η ενέργεια ήτο πιθανόν να οδήγηση αμέσως εις γενικωτέραν Ελληνο-τουρκικήν σύρραξιν, η προστασία από αέρος του ηπειρωτικού και νησιωτικού εδάφους της Χώρας, θα εμειούτο καθ' ο μέτρον θα εχάνοντο τα αεροσκάφη και οι χειρισταί του εις Κρήτην σμήνους.

6. Ετέθη μετά ταύτα το θέμα του εγχειρήματος των υποβρυχίων.

Το εγχείρημα τούτο ενεφανίζετο υπό ολιγώτερον μελανά χρώματα, καθ' όσον επρόκειτο περί των καλυτέρων και πλέον συγχρόνων υποβρυχίων μας, άτινα καταδυόμενα εις μεγάλα βάθη δεν θα εγίνοντο αντιληπτά από αεροσκάφη παρατηρήσεων, πάντως μέχρις ότου πλησιάσουν και λάβουν θέσιν κατά του στόχου των.

Παρετηρήθη όμως ότι:

α) Κατά υπάρχουσας πληροφορίας οι Τούρκοι είχαν δυτικώς της Κύπρου εν καταδύσει, τρία υποβρύχια, τα οποία, εφοδιασμένα με μηχανήματα ηχοληπτικά, εφ' όσον ήσαν εν ακινησία, ηδύναντο ν' αντιληφθούν τα προσεγγίζοντα υποβρύχια.

β) Τα πλείστα των πλοίων του τουρκικού στόλου είχαν εφοδιασθή με εντελώς σύγχρονα μηχανήματα ανθυποβρυχιακής επιθέσεως.

Εις το σημείον τούτο εζήτησα να συζητήσωμεν μόνοι με τον Πρόεδρον της Κυβ/σεως οι δύο Υπουργοί.

Εμείναμεν μόνοι και ετόνισα επιμόνως ότι τα δύο εγχειρήματα.

Α. Ουδόλως θα βοηθούσαν την άμυναν εν Κύπρω.

Β. Ότι ούτε την τιμήν των όπλων θα έσωζαν εφ' όσον το πιθανώτερον ήτο ότι παρά το πιθανώτερον φρόνημα και ικανότητα των πληρωμάτων μας, θα προσφέραμεν μίαν εύκαιρον δωρεάν θριαμβολογίας εις τους Τούρκους.

Γ. Ότι δεν εδικαιούμεθα υπ' αυτάς τας συνθήκας να θυσιάσωμε μαχητάς και να στερήσωμε την Χώραν ενός μέρους των μέσων αμύνης της.

Δυσφορών ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως συνεφώνησεν και διετύπωσεν αυστηράς επικρίσεις διότι όλα αυτά τα ανυπέρβλητα εμπόδια, τα οποία «ημείς οι πολιτικοί έχομεν άλλοτε λάβει υπ' όψιν, δεν τα είχον προσφάτως λάβει υπ' όψιν στρατιωτικοί οίτινες τα εγνώριζον καλλίτερα από ημάς».

Σύμφωνος έμεινε και ο Υπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ.

Εκλήθησαν μετά ταύτα και πάλιν οι 4 Αρχηγοί. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως τους εδήλωσεν ότι κατόπιν όσων είχαν αναπτυχθεί εγκαταλείπει τα δύο εγχειρήματα. Διέταξεν όμως όπως ετοιμάσουν το ταχύτερον δυνατόν μίαν πλήρη μεραρχίαν, εφοδιασμένην και με άρματα μάχης, όπως την μεταφέρουν εις Ρόδον και Ανατολικήν Κρήτην, ή όπου έκριναν σκοπιμώτερον, ώστε να είναι έτοιμη προς ταχείαν μεταφοράν εις Κύπρον. Ηρώτησε πόσας κατ' ελάχιστον ημέρας εχρειάζοντο δι' αυτήν την ετοιμασίαν.

Οι κύριοι Αρχηγοί εδήλωσαν ότι θα χρειασθούν τουλάχιστον 6-7 ημέραι ίσως περισ-

σότεραι, διότι η Μεραρχία θα εσχηματίζετο από διάφορα τμήματα, (και από την Ήπειρον ακόμη), η δε συγκέντρωσις των τμημάτων πλησίον λιμένων, η επιβίβασις και η μεταφορά των, απήτει χρόνον.

Δεδομένης όμως της καταβυθίσεως των τουρκικών αντιτορπιλικών υπό της τουρκικής αεροπορίας, εθεώρουν βέβαιον ότι μία τόσον μεγάλη νηοπομπή, μη δυναμένη να περάση απαρατήρητος, θα εκινδύνευε να μη φθάση εις Κύπρον.

Ο Πρόεδρος εδήλωσεν ότι θα εξήταζεν ο ίδιος το πρόβλημα της ασφαλείας της νηοπομπής, και διέταξε όπως οι κύριοι Αρχηγοί επισπεύσουν την ετοιμασίαν και την μεταφοράν της μεραρχίας, ήτις άλλωστε και αν τυχόν δεν μετεφέρετο εις Κύπρον θα παρέμενε εκεί ως εφεδρεία δια την ασφάλειαν των νήσων.

Την επομένην, εις άλλην σύσκεψιν, το θέμα συνεζητήθη και με τον Αντιπρόεδρο της Κυβ/σεως και Υπουργόν Εξωτερικών κ. Μαύρον. Συνεφωνήθη όπως ζητηθή από τους Βρετανούς η εξασφάλισις της νηοπομπής. Συνεφωνήθη όπως λεχθή, εις τον Βρεττανόν Πρέσβυν, ότι αφού η Αγγλία ως εγγυήτρια δύναμις, και παρά τας επί τόπου βάσεις της, δεν ηδύνατο να αποκαταστήση την συνταγματικήν τάξιν, η Ελλάς, ετέρα εγγυήτρια δύναμις, επικαλούμενη το ίδιον δικαίωμα που επικαλείται η Τουρκία δια να καταλάβη την νήσον, εζήτει από την Μεγ. Βρεττανίαν να της εξασφαλίση την μεταφοράν και αποβίβασιν πλήρους μεραρχίας προς προστασίαν των Ελληνοκυπρίων και της Συνταγματικής τάξεως.

Ο κ. Αντ/δρος της Κυβ/σεως προέβη άνευ αργοπορίας εις το σχετικόν διάβημα. Την 17ην Αυγούστου ο Βρεττανός Πρεσβευτής εκόμισε έγγραφον επιστολήν του Άγγλου Πρωθυπουργού προς τον Πρόεδρον της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Ενώ η επιστολή ήτο ιδιαιτέρως θερμή ως προς την προσωπικότητα του Έλληνος Προέδρου και ως προς το περιεχόμενον του τηλεοπτικού διαγγέλματός του της 15ης Αυγούστου '74 ήτο σαφώς αρνητική ως προς την κάλυψιν της προαναφερθείσης νηοπομπής. Η αποστολή της εξάλλου εχαρακτηρίζετο ως μέγα σφάλμα. (Σημειώνω εντός παρενθέσεως ότι: Από συνομιλίαν την οποίαν είχα με τον Βρεττανόν Πρέσβυν, οποίος με επεσκέφθη τη αιτήσει του «επειγόντως» προέκυψε ότι η αρνητική απάντησις είχε δοθεί κατόπιν προηγουμένης συνεννοήσεως με την Αμερικανικήν Κυβέρνησιν. Ο σκοπός της επισκέψεώς του, όστις εδηλώθη ότι είναι μία απλή γενική αλληλοενημέρωσις, ήτο ασφαλώς και αποκλειστικώς η διερεύνηση των προθέσεών μας ως προς την δια Κύπρον Μεραρχίαν, την μεταφοράν της οποίας είχαν πληροφορηθεί ιδίως λόγω της επιτάξεως εμπορικών πλοίων και αρκετών μεγάλων οχηματαγωγών.

Σημειωτέον ότι η μεταφορά, ολοκλήρου της μεραρχίας και του πολεμικού της υλικού είχε ολοκληρωθεί την εσπέραν της Δευτέρας 19ης Αυγούστου.

Είχα απαντήσει εις τον Πρέσβυ ότι η προώθησις της μεραρχίας εις Κύπρον δεν είχε ματαιωθεί και θα εξηρτάτο από την εξέλιξιν των γεγονότων. Ετόνισε, επιμόνως ο κ. Πρέσβυς τους κινδύνους της μεταφοράς, και είχα αορίστως αλλά θετικά δηλώσει ότι περί αυτής θα μεριμνούσαμε κατ' άλλους τρόπους που ανέφερα. Εφαίνετο ανήσυχος, δεν γνωρίζω τι υπέθεσε ως προς τους τρόπους και θέλησε να διερεύνηση τι θα εγένετο αν η Μεραρχία υφίστατο εν Κύπρω επίθεσιν από τας εκεί πολύ υπερτέρας δυνάμεις, αι οποίαι διέθεταν και αεροπορικήν κάλυψιν. Απήντησα ότι θα πολεμούσε ηρωικά και θα εφονεύετο επί τόπου και ο τελευταίος άνδρας της δια ν' αντιληφθή ο κόσμος ολόκληρος και ιδίως η Δύσις το μέγεθος της αδίκου τραγωδίας.)

Επανέρχομαι ήδη εις όσα συνέβησαν μετά το μήνυμα Ουΐλσων. Αργά την εσπέραν της 17ης με εκάλεσε ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως και εμείναμε μόνοι. Η σκέψις του ήτο ότι παρά την θερμήν υποστήριξιν της Διεθνούς Κοινής Γνώμης, τα ποικίλα δεδομένα του προβλήματος (γεωγραφικά, άφρον εγχείρημα κατά Μακαρίου, απροθυμία των Μεγάλων να παρέμβουν δυναμικά κατά της

Τουρκίας κ.α.) καθίστων τον χειρισμόν του Κυπριακού πολύ δύσκολον και εξέθεταν την χώραν. Διηρωτάτο μήπως υπό τας συνθήκας αυτάς έπρεπε να στείλωμε την Μεραρχίαν άνευ συνοδείας. Δια την ασφάλειάν της θα επιβαίναμεν των πλοίων, εκείνος και εγώ, και μόλις η νηοπομπή απέπλεε θα ανακοινώναμε τούτο διεθνώς, πράγμα που θα ημπόδιζε τους Τούρκους να την βομβαρδίσουν. Με ηρώτησε ο Πρόεδρος αν δέχωμαι και του απήντησα αδιστάκτως ναι.

Μου εζήτησε να σκεφθώ το θέμα και να του ειπώ την γνώμη μου όταν θα έχει ολοκληρωθεί η μεταφορά της Μεραρχίας εις Κρήτην.

Συνεζητήσαμε και πάλιν το θέμα, αργά την εσπέραν της 19ης. Ουδείς έτερος ήτο παρών.

Αι παρατηρήσεις μου ήσαν αι εξής:

Α. Η ασφάλεια της νηοπομπής θα ήτο κατά την γνώμην μου πλήρης.

Β. Η διεθνής απήχησις θα ήτο ευμενεστάτη.

Γ. Ημείς όμως οι δυο - και ιδίως εκείνος - θα έπρεπε να επιστρέψωμε ενώ η μεραρχία θα έμενε. Αεροπορική κάλυψίς της θα ήτο αδύνατος, ο δε ανεφοδιασμός της θα εξηρτάτο από την καλήν διάθεσιν της τουρκικής αεροπορίας.

Δ. Υπό τας συνθήκας αυτάς αν αι σαφώς υπέρτεραι εν Κύπρω Τουρκικαί δυνάμεις επετίθεντο κατά της Μεραρχίας, θα έπρεπε να θεωρήται βέβαιον, ότι μετά μίαν ηρωϊκήν αντίστασιν αρκετών ημερών θα την συνέτριβαν. Η ήττα όμως και συντριβή μιας οργανωμένης Ελληνικής Μεραρχίας θα είχεν εντελώς άλλην σημασίαν από την υποχώρησιν της Κυπριακής Εθνοφρουράς.

Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως μου είπεν ότι ακριβώς την ιδίαν ανάλυσιν είχε κάμει και ο ίδιος. Παρά ταύτα, είπε, δεν έπρεπε να αποκλεισθή το ενδεχόμενον και δι' αυτό η Μεραρχία έπρεπε να παραμείνη εν Κρήτη, τόσον μάλλον καθ' όσον ήτο έτσι αρκετά καλά τοποθετημένη δια να ενίσχυση την άμυναν των νήσων του νοτίου και μέσου Αιγαίου».

Στο τέλος υπάρχει ιδιόγραφη σημείωση του κ. Ε. Αβέρωφ, που επί λέξει έχει ως εξής:

«*Το ανωτέρω μνημόνιον έγραψε ο υπογράφων και εδακτυλογραφήθη από συγγενή του της απολύτου προσωπικής εμπιστοσύνης.*

Υπογραφή: Ε.Αβέρωφ - Τοσίτσας»

2.4. Πρέπει πιστεύουμε να επισημανθεί η σπουδαιότητα των «ντοκουμέντων» αυτών που παραθέτουμε πιο πάνω, γιατί απεικονίζουν τις απόψεις που εξέθεσαν τα φυσικά εκείνα πρόσωπα που αναμφισβήτητα (λόγω θέσεως και αρμοδιοτήτων) θα εξέδιδαν τις απαραίτητες διαταγές για συγκεκριμένες ενέργειες στο στρατιωτικό τομέα προς αντιμετώπιση της κυπριακής κρίσης.

Οι θέσεις που ανέπτυξαν όσοι συμμετείχαν στις συσκέψεις αυτές αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα εάν λάβουμε υπόψη μας, ότι μετά την αναποτελεσματικότητα των χειρισμών στο διπλωματικό τομέα, κυρίως λόγω της στάσης των ΗΠΑ, Αγγλίας, ΝΑΤΟ, οι μόνοι απομένοντες χειρισμοί για την Ελληνική Κυβέρνηση περιορίζονται, στο στρατιωτικό και μόνο τομέα.

3. Από τη μελέτη του περιεχομένου των πρακτικών αυτών (η Επιτροπή μας δεν είναι σε θέση να βεβαιώσει εάν υπάρχουν και άλλα πρακτικά ή έγγραφα που διατυπώνουν διαφορετικές απόψεις) προκύπτουν τα εξής:

3.1. *Απόψεις της ηγεσίας των ΕΔ*

Και οι τέσσερεις αρχηγοί (Μπονάνος - Γαλατσάνος - Αραπάκης - Παπανικολάου) υπερθεματίζουν στη διατύπωση της άποψης ότι η όποια αποστολή ουσιαστικής (αριθμητικά ικανής) στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο είναι ανέφικτη και πέραν τούτου «χαμένη υπόθεση» και στην ουσία δεν θα μπορούσε να επηρεάσει την ήδη διαμορφωθείσα κατάσταση στο νησί (Βλέπε πρακτικά 13.8.74). Η διαφοροποίηση τους συνίσταται στα εξής σημεία (Βλέπε Άνω πρακτικό):

Ο ΑΕΔ (Μπονάνος): Αδύνατος η άμυνα με τις δυνάμεις που διαθέτει ο στρατηγός Καραγιάννης στην Κύπρο. Τεχνικώς αδύνατος η αποστολή βοηθείας. Δυνατή η αποστολή ενισχύσεως στρατιωτών εφοδιασμένων με ελαφρά όπλα. Η βοήθεια όμως αυτή δεν είναι δυνατόν να επηρεάσει την κατάσταση.

Ο ΑΣ (Γαλατσάνος): Συμφωνεί. Προτείνει όμως και συγκεκριμένο σχέδιο ενέργειας των δυνάμεων που υπάρχουν στην Κύπρο. Λέγει επί λέξει: «*Η μόνη δυνατότης των ημετέρων δυνάμεων είναι η υποχωρητική κίνησις με παράλληλον τήρησιν της επαφής*». Η θέση του Γαλατσάνου παρατίθεται όπως ακριβώς διατυπώθηκε, γιατί από την εξέλιξη των γεγονότων, ήταν εκείνη που εφαρμόστηκε τελικά σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων στην Κύπρο. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι προχωρεί και σε περαιτέρω εκτίμηση και δηλώνει «*μέχρις εσχάτων άμυνα πιθανόν να εξωθούσε τους Τούρκους να προχωρήσουν και πέραν των αντικειμενικών σκοπών των*»!!!

Ο ΑΝ (Αραπάκης) δηλώνει: «*Το Ναυτικόν έχει τη δυνατότητα εκτελέσεως επιχειρήσεων εν Κύπρω δια των Υ/Β, ωσαύτως δε μεταφορά ενισχύσεων μετά ελαφρού οπλισμού*». Συνεχίζει όμως και εκφράζει την άποψη ότι και η βοήθεια αυτή κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα δεν θα έχει.

Το περίεργο όμως στην τοποθέτηση του Αραπάκη (όπως ακριβώς είναι γραμμένο το πιο πάνω πρακτικό) είναι η επόμενη παράγραφος που έχει ως εξής:

«*Ωσαύτως επεσήμανε ότι ΑΜΥΝΑ ημετέρων δυνάμεων ούσα παραβίαση της εκεχειρίας και από πλευράς μας θα δυσχεράνει πιθανώς διεθνή θέση μας διπλωματικώς*»!!!

Εάν η λέξη ΑΜΥΝΑ είναι ακριβώς αυτή που χρησιμοποίησε ο Αραπάκης, τότε είναι πολύ περίεργη από κάθε άποψη η θέση του ότι η άμυνα που προϋποθέτει επίθεση των Τούρκων, αποτελεί κατά οποιονδήποτε τρόπο παραβίαση της εκεχειρίας. Εάν η λέξη άμυνα είναι λάθος, στη γραπτή διατύπωση και αντί αυτής χρησιμοποίησε τη λέξη «βοήθεια», «ενίσχυση» ή παρόμοια έκφραση, τότε και πάλι είναι περίεργη η θέση του αυτή. Γιατί η αποστολή δυνάμεων δεν σημαίνει κατ' ανάγκην παραβίαση της εκεχειρίας και μάλιστα όταν οι Τούρκοι έχουν αποβιβάσει στο νησί 40.000 στρατό και 150-200 άρματα. Επιμένουμε στο σημείο αυτό γιατί ο Αραπάκης είναι ο ΜΟΝΟΣ στρατιωτικός που εκφέρει πολιτική κρίση (διπλωματικές δυσχέρειες χειρισμών).

Και νομίζουμε ότι εάν συνδυασθεί με το γεγονός ότι στην κρίσιμη φάση των διαπραγματεύσεων για την εκεχειρία, κατά περίεργο τρόπο οι Αμερικανοί τον Αραπάκη βρήκαν μόνο από όλη την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Χούντας και διαπραγματεύθηκαν και συμφώνησαν τους όρους της κατάπαυσης του πυρός, δημιουργεί ερωτήματα για τη στάση του. Κατά την εκτίμηση μας ο ρόλος του Αραπάκη γενικότερα στην Κυπριακή τραγωδία δεν έχει διευκρινισθεί πλήρως από τα στοιχεία που έχουμε στους Φακέλους της Επιτροπής.

Ο ΑΑ (Παπανικολάου) συμφωνεί με τους άλλους αρχηγούς περί της πλήρους αδυναμίας παροχής βοήθειας, αλλά και της αδυναμίας επηρεασμού της κατάστασης και σε περίπτωση αποστολής βοήθειας.

Οι ίδιοι όμως αρχηγοί των ΕΔ στη σύσκεψη υπό τον κ. Κ. Καραμανλή στις 3 Αυγούστου 1974 (βλ. Πρακτικό 3-8-74 παρ. 4 & 5) σε ερώτηση του Πρωθυπουργού: Γιατί δεν έστειλαν βοήθεια κατά την εισβολή (ΑΤΤΙΛΑ Ι) ή και την πρώτη ημέρα, όταν η άμυνα πήγαινε καλά, απάντησαν ότι:

Παρ. 5 πρακτικού «*Είχε από μακρού προγραμματιστεί και σχεδιαστεί η αποστολή βοήθειας, ήτις ήτο και έτοιμος. Εν όψει των κινδύνων που θα διέτρεχαν οι ενισχύσεις κατά την μεταφοράν των... κ.λπ.*»

3.2. Το σημείο όμως αυτό του πρακτικού αποδεικνύει την παραπλάνηση, αλλά και το ψεύδος της τότε ηγεσίας των ΕΔ (που ενεργούσε σαν θεσμοθετημένος σύμβουλος της Κυβέρνησης) και του αποπροσανατολισμού της πολιτικής ηγεσίας.

Διότι: Ενώ στις 3 Αυγούστου ισχυρίζο-

νται ότι ήταν σχεδιασμένη η αποστολή ενισχύσεων και «ήτο έτοιμος» (ασφαλώς η δύναμη των στρατευμάτων που θα αποστέλλονταν), στις 14 Αυγούστου 1974 (μετά την έναρξη των εχθροπραξιών του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ) κατά την σύσκεψη στο Υπουργείο Άμυνας με συμμετοχή Καραμανλή - Αβέρωφ - Ράλλη, μετά την εντολή Καραμανλή για τη συγκρότηση μεραρχίας στην Κρήτη για αποστολή στην Κύπρο, οι ίδιοι αρχηγοί εζήτησαν 6-7 ημέρες ίσως και περισσότερο για να σχηματισθεί η μεραρχία, διότι «*η μεραρχία θα εσχηματίζετο από διάφορα τμήματα από όλη τη χώρα και από την Ήπειρο ακόμη*»!!!, όπως έλεγαν. (Βλέπε Μνημόνιο 14 Αυγούστου 1974, σελ. 3, παρ. 4).

Η διαβεβαίωση επομένως στις 3 Αυγούστου των αρχηγών περί «ετοίμου» και μάλιστα από πριν στρατιωτικής δύναμης για βοήθεια στην Κύπρο ήταν «ασύστολο ψεύδος». Άλλωστε από κανένα στοιχείο του Φακέλου ή από καταθέσεις δεν προκύπτει ότι είχε εκπονηθεί συγκεκριμένο στρατιωτικό σχέδιο ενίσχυσης της Κύπρου (Το σχέδιο «Κ» δεν εφαρμόστηκε ποτέ).

4. ΧΕΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

4.1. - Στο κρίσιμο χρονικό διάστημα από τις 24.7.74 (μεταπολίτευση) μέχρι την εισβολή του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ (14.8.74), δύο βασικά πολιτικοί χειρίσθηκαν το θέμα της αποστολής στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο:

α) Ο Πρωθυπουργός κ. Κ. Καραμανλής

β) Ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας κ. Ευάγγελος Αβέρωφ.

Ο κ. Γεώργιος Μαύρος (Υπουργός Εξωτερικών) είχε αποδεχθεί την άποψη (Βλέπε επιστολή του) περί του ανέφικτου της αποστολής βοήθειας (όπως τον διαβεβαίωναν οι στρατιωτικοί και ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας). Για το λόγο αυτό αναφέρει στην επιστολή του προς την Επιτροπή μας, ότι ακριβώς επειδή δεν υπήρχε η δυνατότητα στρατιωτικής βοήθειας, όλη η προσπάθεια έγινε στο διπλωματικό επίπεδο.

Οι χειρισμοί του Γ. Μαύρου έγιναν με τις οδηγίες και τη σύμφωνη γνώμη του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή.

Ο κ. Γεώργιος Ράλλης, είχε συμμετοχή και δυνατότητα επηρεασμού για διαμόρφωση αποφάσεων ΜΟΝΟ στη σύσκεψη της 14 Αυγούστου 1974 (ημέρα έναρξης του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ). Στη σύσκεψη αυτή ο κ. Γ. Ράλλης διεφώνησε πλήρως με τις απόψεις Αβέρωφ και αποδέχθηκε τις προτάσεις Καραμανλή.

Και όταν ο κ. Καραμανλής πείσθηκε από τα επιχειρήματα του κ. Αβέρωφ, συμφώνησε και αυτός (βλ. το πιο πάνω από 14/8 μνημόνιο).

4.2. Κρίνεται σκόπιμο να διευκρινισθεί προς αποφυγή σύγχυσης ότι τα καταχωρούμενα εδώ αυτούσια τρία (3) έγγραφα «ντοκουμέντα» έχουν τις εξής ιδιαιτερότητες:

α) Το «Συνοπτικό Πρακτικό» της 3ης Αυγούστου 1974 έχει συνταγεί (όπως αναφέρει ιδιόγραφα στο τέλος του κειμένου) ΑΥΘΗΜΕΡΟΝ από τον κ. Αβέρωφ που το υπογράφει.

β) Το «Συνοπτικό Πρακτικό» Συσκέψεως ΥΕΘΑ και Αρχηγών ΕΔ της 13ης Αυγούστου, έχει συνταγεί από τον Αντιπλοίαρχο Ι. Φωκά, ο οποίος και υπογράφει (χωρίς ημερομηνία). Πλην όμως από την ιδιόχειρη σημείωση του κ. Αβέρωφ στο τέλος που φέρει την υπογραφή του και ημερομηνία 14.8 προκύπτει ασφαλώς ότι αυτό έχει συνταγεί στις 13 ή 14.8

γ) Το «Μνημόνιον της κρίσεως αυγής 14 Αυγούστου 1974», παρουσιάζει τα εξής προβλήματα:

- Ενώ στο τέλος υπάρχει ιδιόχειρη σημείωση και υπογραφή του κ. Αβέρωφ ότι συνετάγη από τον ίδιο και δακτυλογραφήθηκε «από συγγενή του της απολύτου προσωπικής εμπιστοσύνης», δεν φέρει ημερομηνία σύνταξης
- Δεν περιλαμβάνει μόνο περιστατικά της 14ης.8.1974 (κρίσιμης ημέρας - ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ), αλλά και μεταγενέστερα. (Ανα-

φέρεται σε συνάντησή του με τον κ. Κ. Καραμανλή την εσπέραν της 19ης Αυγούστου).

- Δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί η ημερομηνία σύνταξης του εγγράφου που είναι όμως ΒΑΣΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΟΥΣΙΑΣ διότι παρουσιάζει ουσιώδη αντίφαση με το συνοπτικό πρακτικό της 3.8.

4.3 - ΟΥΣΙΩΔΗΣ ΑΝΤΙΦΑΣΗ μεταξύ του «Συνοπτικού Πρακτικού της 3ης Αυγούστου 1974» και του «Μνημονίου της Κρίσεως αυγής 14 Αυγούστου 1974».

α) Στο Πρακτικό της 3ης Αυγούστου 1974 (σελίδα 3, τελευταία παράγραφος) αναφέρεται επί λέξει: «...ο *Πρόεδρος, επιφυλασσόμενος να αποφασίσει επ' αυτού, διέταξε όπως ετοιμασθεί το ταχύτερον μια ισχυρά Μεραρχία, ώστε εάν αποφασισθεί η αποστολή της να είναι έτοιμη προς απόπλουν. Οι Αρχηγοί ΕΔ και Στρατού εδήλωσαν ότι χρειάζονται 6-10 ημέρες για την προετοιμασία της...*»

β) Στο Μνημόνιο της κρίσεως αυγής 14 Αυγούστου 1974 (σελ. 3) αναγράφεται επί λέξει:

«*Εκλήθησαν μετά ταύτα και πάλιν οι 4 αρχηγοί. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως τους εδήλωσε...». «Διέταξε όμως όπως ετοιμάσουν το ταχύτερον δυνατόν μιαν πλήρη Μεραρχίαν, εφοδιασμένην και με άρματα μάχης, όπως την μεταφέρουν εις Ρόδον και Ανατολικήν Κρήτην...*

Οι κύριοι Αρχηγοί εδήλωσαν ότι θα χρειαστούν τουλάχιστον 6-7 ημέρας... Ο Πρόεδρος εδήλωσε ότι θα εξήταζε ο ίδιος το πρόβλημα της ασφαλείας...και διέταξε όπως οι κύριοι Αρχηγοί επισπεύσουν την ετοιμασίαν και μεταφέρουν την Μεραρχία...»

γ) Στην επιστολή του ο κ. Κ. Καραμανλής (σελ. 11) αναφέρεται στην εντολή για το σχηματισμό Μεραρχίας που έδωσε κατά τη σύσκεψη όμως της 14ης Αυγούστου 1974 και όχι στην εντολή της 3ης Αυγούστου, την οποία αποσιωπά παρά το γεγονός ότι επισυνάπτει αντίγραφο του συνοπτικού πρακτικού της 3.8.

5. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Αναμφισβήτητα υπάρχει σοβαρό θέμα για την αξιοπιστία των εγγράφων (εάν αποτυπώνουν πράγματι τα γεγονότα ακριβώς όπως έγιναν). Διότι:

5.1. Είναι βεβαιωμένο ότι ο κ. Κ. Καραμανλής έδωσε διαταγή στις 3 Αυγούστου για την ΕΤΟΙΜΑΣΙΑ το ταχύτερο μιας ισχυράς Μεραρχίας.

Τούτο δεν προκύπτει μόνο από το έγγραφο πρακτικό της 3ης Αυγούστου, αλλά και συγκεκριμένων ενεργειών που ακολούθησαν (αμέσως κατωτέρω). Και επομένως λανθασμένα ο κ. Κ. Καραμανλής επανέρχεται στις 14 Αυγούστου και επαναλαμβάνει την αυτή εντολή. Δεν προκύπτει από το Μνημόνιο ή άλλο έγγραφο ότι ο κ. Καραμανλής ζήτησε ενημέρωση για την μη εκτέλεση της εντολής του της 3ης Αυγούστου. Υπάρχει ερωτηματικό στην Επιτροπή γιατί δεν επανήλθε στη σημαντική αυτή διαταγή του, όπως και γιατί δεν την αναφέρει στην προς την Επιτροπή επιστολή του.

5.2. Απόδειξη του πιο πάνω ισχυρισμού είναι, ότι το ΑΕΔ εξέδωσε την Φ 212/121 Δ/γή του ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΗΜΕΡΑ (3.8.74). (Βλέπε πρακτικά Επιτροπής μας της 5.11.87, κατάθεση Α/ΓΕΕΘΑ κ. Κουρή σελ. 56 και επόμενα, όπου περιλαμβάνεται ΟΛΟΚΛΗΡΟ το πρακτικό της υπό τον Α΄ Υπαρχηγό ΓΕΣ Αντ/γο Επιτήδειο συσταθείσης επιτροπής σε εκτέλεση της εντολής του Πρωθυπουργού).

5.3. Στο εύλογο ερώτημά μας: Γιατί δεν ανέφεραν στο Υπουργείο Άμυνας το γεγονός αυτό κατά τη σύσκεψη της 14ης Αυγούστου στον Πρωθυπουργό, την απάντηση δίνει το ίδιο το κείμενο του πρακτικού της Επιτροπής που ενσωματώθηκε στα πρακτικά. Λόγω της σπουδαιότητάς του παρατίθεται επί λέξει:

«*ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ*

Εν Αθήναις τη 6η Αυγούστου 1974, η συγκροτηθείσα κατόπιν της υπ' αριθμ. Φ. 212/121/3 Αυγ. '74 Δ/γής ΑΕΔ/3ης ΜΕΟ/ΣΕ Επιτροπή συνελθούσα, ομοίως βάσει της

αυτής δ/γής, προέβη εις την μελέτην της δυνατότητος οργανώσεως Μεραρχίας Ειδικής Συνθέσεως προς αποστολήν εκτός Χώρας, εξ ης προέκυψαν τα κάτωθι:...»

5.4. Είναι προφανής ο λόγος απόκρυψης της πραγματικότητας από τον Πρωθυπουργό στη σύσκεψη της 14.8.74. Και τούτο διότι:

- Ο μεν Καραμανλής ΣΑΦΩΣ διέταξε στις 3.8.74 τη ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ Μεραρχίας.
- Το ΑΕΔ όμως (μόνο του;;) μετέτρεψε τη διαταγή και συγκρότησε επιτροπή η οποία «*ΠΡΟΕΒΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΟΣ οργανώσεως Μεραρχίας Ειδικής Συνθέσεως προς αποστολήν εκτός Χώρας*» όπως ακριβώς αναφέρει το πρακτικό.
- Έτσι μετέβαλε την εντολή από ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ, σε «ΜΕΛΕΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ»!!!

Δηλαδή παρέπεμψε το θέμα στις «Ελληνικές Καλένδες» και αλλοίωσε βάναυσα την Πρωθυπουργική εντολή.

ΕΡΩΤΗΜΑ. Ποιός πήρε αυτή την απόφαση; Ποιός παραπλάνησε τον Πρωθυπουργό; Ποιές δυνάμεις τον εκάλυψαν ή του επέβαλαν τη μεταβολή της εντολής; Από τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας δεν μπορούμε να δώσουμε συγκεκριμένη απάντηση.

6. ΧΕΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ κ. Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Όπως προκύπτει από την επιστολή του κ. Κ. Καραμανλή και τα αναφερόμενα σ' αυτήν που δεν αμφισβητούνται και επιβεβαιώνονται επιπλέον από τα προσκομιζόμενα έγγραφα, αλλά και από τις μαρτυρικές καταθέσεις ο Πρωθυπουργός προέβη στις ακόλουθες ενέργειες και χειρισμούς:

6.1. Στο διπλωματικό τομέα με την αξιολόγηση των συγκεκριμένων (όπως τα θεωρεί ο ίδιος στην 6η σελίδα της επιστολής του) τεσσάρων (4) «δεσμευτικών τετελεσμένων γεγονότων» προέβη στους διπλωματικούς χειρισμούς που λεπτομερώς αναφέρει στην επιστολή του.

Η Επιτροπή μας δεν έχει άλλα στοιχεία από τα οποία να προκύπτουν άλλες εισηγήσεις ή απόψεις αρμοδίων ή και ειδικών περί τα θέματα αυτά που να τέθηκαν υπόψη της Κυβέρνησης τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

6.2. Στο στρατιωτικό τομέα ενήργησε όπως λεπτομερώς αναφέρει στην επιστολή και στα προσκομιζόμενα τρία (3) έγγραφα (Πρακτικά - Μνημόνιο).

- Σημειώνεται εδώ ότι όπως προκύπτει από τα έγγραφα των συσκέψεων, αλλά και την επιστολή του, υποχώρησε από την αρχική του θέση για άμεση αποστολή στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο και την άμεση πολεμική δράση της αεροπορίας και του ναυτικού που έδωσε το πρωί της 14ης Αυγούστου (βλέπε Μνημόνιο).

Όπως προκύπτει στην αλλαγή της απόφασής του αυτής (την οποία υποστήριξε και ο κ. Γ. Ράλλης που μετείχε στη σύσκεψη) συνετέλεσαν:

- Η θέση που υποστήριξε ο Υπουργός Άμυνας κ. Αβέρωφ.
- Οι εισηγήσεις που έκαναν και η αντίθεση που διατύπωσαν οι Αρχηγοί των ΕΔ.

7. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ - ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΜΥΝΑΣ κ. Ε. ΑΒΕΡΩΦ

Ο κ. Ευάγγ. Αβέρωφ ως Υπουργός Άμυνας από τη θέση που κατείχε τη συγκεκριμένη περίοδο ασφαλώς με τις απόψεις και τις θέσεις που υποστήριξε ΕΠΗΡΕΑΣΕ σημαντικά την πορεία των γεγονότων και τις αποφάσεις που πάρθηκαν και υλοποιήθηκαν.

Όπως σαφώς προκύπτει τόσο από έγγραφα στοιχεία (ανωτέρω 3 πρακτικά και μνημόνιο) αλλά και την κατάθεση του ιδίου ενώπιον της Επιτροπής μας: Ο κ. Αβέρωφ έχει διαμορφωμένη σαφή και συνολική άποψη του Κυπριακού προβλήματος.

Τούτο, όπως ο ίδιος δηλώνει, οφείλεται στη μακρόχρονη πολιτική του πείρα και κυρίως στη θητεία του ως υπουργού των Εξωτερικών κατά την οποία χειρίστηκε σε κρίσιμες περιόδους το Κυπριακό θέμα.

Οι συγκεκριμένες απόψεις του έχουν καταχωρηθεί κατά καιρούς σε δικά του κείμενα, εκτός βέβαια της διαδικασίας της Επιτροπής μας.

Ειδικότερα οι απόψεις - θέσεις του στη διαδικασία που ακολουθείται στην Επιτροπή μας και προκύπτουν από τα έγγραφα και την κατάθεσή του έχουν ως εξής:

7.1. Από τα παρατιθέμενα έγγραφα (Συνοπτικό πρακτικό της 3ης Αυγούστου - Μνημόνιο 14ης Ιουλίου) προκύπτουν τα εξής:

α) Απέτρεψε την εφαρμογή του σχεδίου δράσης που πρότεινε ο κ. Κ. Καραμανλής (μετέπεισε τον Πρωθυπουργό, ο οποίος δέχθηκε τις απόψεις του). Έτσι δεν ανέλαβαν άμεση δράση το Ναυτικό και η Αεροπορία την αυγή της 14ης Αυγούστου (ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ).

β) Απέτρεψε την αποστολή της Μεραρχίας που πρότεινε ο κ. Κ. Καραμανλής.

γ) Αποδέχθηκε την τακτική που ακολουθήθηκε από το ΓΕΕΦ στην αντιμετώπιση της προέλασης των Τουρκικών στρατευμάτων του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ (υποχωρητική κίνηση με διατήρηση επαφής προς αποφυγή εγκλωβισμένων δυνάμεων). Την τακτική αυτή είχαν προτείνει ο Μπονάνος και ο Γαλατσάνος στις συσκέψεις στο ΥΕΘΑ και εφάρμοσε ο Καραγιάννης στην Κύπρο.

7.2. Τις θέσεις του αυτές ο κ. Αβέρωφ υποστήριξε και ενώπιον της Επιτροπής μας, κατά την κατάθεσή του (Βλ. ειδικότερα σελ. 133 και επομ.) ως εξής:

Σε συγκεκριμένη ειδικά ερώτηση μέλους της Επιτροπής ο κ. Αβέρωφ (σελ. 183 πρακτικών) λέγει επί λέξει:

«*ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε συνάδελφε, πήρα τη γνώμη των 4 αρχηγών, η οποία ήταν ανεπιφύλακτη, αλλά δεν στηρίχθηκα σ' αυτήν. Στηρίχθηκα στη μελέτη του προβλήματος την οποία είχα κάνει ως υπουργός των εξωτερικών. Διότι τα γεωπολιτικά και στρατιωτικά δεδομένα δεν άλλαζαν και τα περιγράφω και στο βιβλίο μου το οποίο τελειώνει το '63. Και τότε είχα πολλές συνεργασίες με τα γενικά επιτελεία, για να δούμε ποια μπορούσε να είναι η άμυνα της Κύπρου. Και είχα πεισθεί απολύτως και μου αρκούσε μια ματιά στο χάρτη για να μου επανέλθουν εκείνα τα οποία πίστευα και τα οποία εξακολουθώ να πιστεύω*».

7.3. Η παράθεση και μόνο αυτής της περικοπής από την κατάθεσή του, πιστεύουμε ότι αρκεί για να διαπιστωθεί ότι ο κ. Αβέρωφ έχει συγκεκριμένη, συγκροτημένη άποψη (πολιτική) που επηρεάζει βέβαια και τους χειρισμούς σε στρατιωτικό επίπεδο για το Κυπριακό θέμα.

Υποστήριξε και υποστηρίζει τις εκτιμήσεις, απόψεις και θέσεις του στο πρόβλημα της Κύπρου και ιδιαίτερα στους χειρισμούς που έγιναν στην κρίσιμη περίοδο του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

ΙΙΙ
ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. *Μεραρχία Κρήτης*

Από τα στοιχεία που υπάρχουν (ενημέρωση ΓΕΕΘΑ - Πρακτικό - Μνημόνιο) διαπιστώνουμε ότι η Μεραρχία αυτή τελικά συγκροτήθηκε στην Κρήτη το βράδυ της 19ης Αυγούστου.

1.2. Προκύπτει επίσης από τις θέσεις που υποστήριξαν τόσον οι αρχηγοί των ΕΔ, όσο και ο κ. Ευάγγ. Αβέρωφ ότι δεν πίστευαν στη χρησιμότητα και την αποτελεσματικότητά της.

1.3. Από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι υπήρξε συγκεκριμένο σχέδιο μεταφοράς της στην Κύπρο, εκτός από τις έγγραφες απόψεις (τρεις εναλλακτικές) που έχει διατυπώσει το ΓΕΝ στην Επιτροπή υπό τον αντιστράτηγο Επιτήδειο.

1.4. Αλλά και τα πλωτά μέσα που προ-

βλεπόταν από την πρόταση του ΓΕΝ, δεν προκύπτει ότι είχαν συγκεντρωθεί και ήταν έτοιμα στο χώρο συγκέντρωσης της Μεραρχίας (Κρήτη).

1.5. Στο χώρο των επιχειρήσεων (Κύπρο), όπου θα δρούσε η Μεραρχία, δεν έχουμε κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι είχαν προπαρασκευάσει χώρους υποδοχής και συγκεκριμένα σχέδιο στρατιωτικών επιχειρήσεων που θα αναλάμβανε.

1.6. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι όταν έγινε η συγκρότηση της Μεραρχίας (19 Αυγούστου), είχαν ήδη τελειώσει οι πολεμικές επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, που είχαν διάρκεια, ως γνωστόν, από 14-16 Αυγούστου. Η τυχόν, λοιπόν, αποστολή της μετά την 19η Αυγούστου θα έπρεπε να είχε ως στόχο, όχι την ανάπτυξη άμυνας για την αποτροπή της επέκτασης, της κατάληψης κυπριακού εδάφους από τα στρατεύματα του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, αλλά την ανάληψη επιθετικών ενεργειών για ανακατάληψη εδαφών. Γεγονός ανέφικτο και μη αποδεικνυόμενο.

1.7. Από αυτά τα δεδομένα και άσχετα με την ύπαρξη ή μη «αντικειμενικά» δυνατότητας ουσιαστικής προσφοράς της στην άμυνα της Κύπρου, τεκμαίρεται ότι η συγκρότηση της Μεραρχίας αυτής έγινε για να εκτελεσθεί (ικανοποιηθεί) η εντολή που έδωσε ο Πρωθυπουργός κ. Κ. Καραμανλής και μόνο.

1.8. Εκείνο που επισημαίνεται σαν σημαντικό στοιχείο είναι η διερεύνηση των γεγονότων.

α) Γιατί δεν εκτελέσθηκε ΑΜΕΣΩΣ η εντολή Καραμανλή που δόθηκε στις 3 Αυγούστου για ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ της Μεραρχίας, που σύμφωνα με την προθεσμία που ζήτησαν οι στρατηγοί θα ήταν έτοιμη στις 6-10 Αυγούστου, δηλαδή προ της έναρξης των επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

β) Ποιος ή ποιοι μετέτρεψαν τη διαταγή του Πρωθυπουργού από «ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ Μεραρχίας» σε «ΜΕΛΕΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΟΣ Οργανώσεως Μεραρχίας» στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων;

1.9. Η περίπτωση της Μεραρχίας είναι σημαντικό στοιχείο που δεν πρέπει να εξετάζεται από στρατιωτική μόνο άποψη. Αλλά γενικότερα και από πολιτική, διπλωματική.

Διότι:

α. Η σημαντική προσφορά της συγκρότησης και εμφάνισης έτοιμης για ανάληψη στρατιωτικής δράσης της Μεραρχίας αυτής θα υφίστατο, εάν επραγματοποιείτο ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

Από την εξέλιξη των επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ αναμφισβήτητα προκύπτει ότι η μεταφορά της Μεραρχίας στη διάρκεια των εχθροπραξιών στην Κύπρο θα ήταν μία πολύ παρακινδυνευμένη και αμφιβόλων αποτελεσμάτων επιχείρηση, επειδή στην ουσία οι δυνάμεις της θα ήταν υποχρεωμένες να πραγματοποιήσουν ένα είδος «απόβασης» σε ένα επιτηρούμενο χώρο από τις αεροναυτικές αλλά και τις ευρισκόμενες στην Κύπρο Τουρκικές δυνάμεις αφού ήδη είχαν αρχίσει οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

β. Η αποβίβαση της Μεραρχίας στις νότιες ακτές της Κύπρου, που δεν ελέγχονταν από τα Τουρκικά στρατεύματα, έστω και εάν δεν συναντούσε αντίσταση και δεν δεχόταν προσβολή από αεροναυτικές δυνάμεις της Τουρκίας, θα υποχρέωνε όλες τις δυνάμεις της να κινηθούν προς βορρά από οδικούς άξονες ελεγχόμενους ή επιτηρούμενους από τις Τουρκικές δυνάμεις και η προσβολή της θα ήταν εύκολη από τους Τούρκους.

Πέρα από τα ανωτέρω, όπως προαναφέραμε, δεν είχαν εκπονηθεί σχέδια στην Κύπρο για την αποστολή που θα είχε και τους στόχους που θα επεδίωκε μια μονάδα σύνθεσης Μεραρχίας, επάνω στο νησί, όταν το μέτωπο που δημιουργήθηκε από την προέλαση των Τουρκικών στρατευμάτων ήταν και ιδιόμορφο και μεγάλο σε έκταση.

1.10. Όπως τεκμαίρεται από το έγγραφο υλικό, που έχει στη διάθεσή της η Επιτροπή και από τις καταχωρημένες απόψεις της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας κυ-

ρίως στα τρία (3) μνημονευόμενα ανωτέρω έγγραφα συσκέψεων, ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής επεδίωκε να χρησιμοποιήσει τη Μεραρχία αυτή σαν μοχλό πίεσης προς κάθε κατεύθυνση και κύρια προς Αμερική - Αγγλία - ΝΑΤΟ για παρέμβαση ουσιαστική και εξεύρεση με διπλωματικούς κυρίως χειρισμούς, κάποιας συμφωνίας για την αποτροπή επέκτασης της Τουρκικής κατοχής στο νησί.

1.11. Η άποψη περί του ότι ο Κ. Καραμανλής ήθελε να χρησιμοποιήσει τη Μεραρχία ή την όποια στρατιωτική δύναμη για να «κερδίσει χρόνο» και να επιτύχει κάποιο αποτέλεσμα σε διπλωματικό επίπεδο, ενισχύεται και από το ακόλουθο στοιχείο:

Στο «*Συνοπτικό Πρακτικό Συσκέψεως ΥΕΘΑ και ΑΡΧΗΓΩΝ ΕΝΟΠΛΕΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ*» της 13ης Αυγούστου (σελ. 2) ο κ. Αβέρωφ μεταφέρει στους αρχηγούς των ΕΔ την επιθυμία του Πρωθυπουργού να γνωρίζει εάν ήταν δυνατή: «*μία έστω 48ωρος ισχυρά άμυνα, με διατήρησιν περίπου επί των θέσεων μας, θα ήτο χρήσιμος δια διαφόρους λόγους και διά την τιμήν των όπλων*».

Και πάλι όμως οι αρχηγοί των ΕΔ απήντησαν ότι δεν ήτο δυνατή (Άμυνα 48 ωρών) για τους λόγους που ήδη είχαν εκθέσει.

1.12. Βέβαια δεν είναι δυνατόν να γίνει ούτε σαν σκέψη δεκτό ότι ζητώντας ο Κ. Καραμανλής 48 ωρών άμυνα προσδοκούσε ανατροπή των στρατιωτικών δεδομένων στην Κύπρο. Εκείνο που ασφαλώς επεδίωκε ήταν να κερδίσει χρόνο για να ασκήσει πίεση σε πολιτικό επίπεδο και μόνο, ώστε να περισωθεί «*ότι ήταν δυνατόν να περισωθεί*», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στην επιστολή του προς την Επιτροπή μας.

1.13. Όπως προκύπτει από όλα τα στοιχεία η σαφής εντολή Καραμανλή για σχηματισμό της Μεραρχίας δόθηκε στις 3 Αυγούστου. Το ΑΕΔ εξέδωσε την ίδια ημέρα Δ/γή. Από το σημείο όμως αυτό παρατηρείται μια απόλυτα ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΗ και ΠΕΡΙΕΡΓΗ κωλυσιεργία στην υλοποίηση της απόφασης. Συγκεκριμένα:

α. Όπως είναι γνωστό μία από τις πρώτες ενέργειες που εκδηλώνονται σε επίπεδο προετοιμασίας παρομοίων επιχειρήσεων, είναι ο σχεδιασμός της Διοικητικής Μέριμνας των μονάδων που θα κινηθούν - (εφόσον οι προς κίνηση μονάδες είχαν προσδιορισθεί στην έκθεση της Επιτροπής του Αντ/γου Επιτήδειου ήδη από την 6 Αυγούστου). Δηλαδή ποία μέσα θα χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά, ποιος έχει την ευθύνη συγκέντρωσής τους, σε ποια σημεία θα προωθηθούν κ.λπ.

β. Η βασική όμως αυτή ενέργεια (Διαταγή) εκδίδεται, όπως αποδεικνύεται από τα έγγραφα που έχει η Επιτροπή μας, στις <u>14 Αυγούστου 1974!!</u> (Δηλαδή την ημέρα έναρξης των εχθροπραξιών του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ) από το Αρχηγείο Στρατού 4ο Επιτελικό Γραφείο και επισυνάπτεται σαν (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄) στην Δ/γή Φ 210208/427/444/14-8-74 του 3ου Ε.Γ. του Αρχηγείου Στρατού!!!

γ. Αποδεικνύεται έτσι αναμφισβήτητα ότι <u>ΜΕΤΑ από 11 ημέρες από την εντολή Καραμανλή</u> το Αρχηγείο Στρατού «εξέδωσε» το απαραίτητο βασικό έγγραφο που έκανε το πρώτο βήμα για την υλοποίηση της πρωθυπουργικής διαταγής.

Είναι χαρακτηριστική η πρώτη παράγραφος αυτού του εγγράφου, την οποία παραθέτουμε επί λέξει και έχει ως εξής:

«*ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ*

1. Γενικά

Η συγκρότησις των Μονάδων και η διάθεσις των αναγκαιούντων μεταφορικών μέσων-υλικών, βάσει των συνημμένων πινάκων, <u>*θ έ λ ε ι*</u> [η υπογράμμιση δική μας] *πραγματοποιηθή εις τας έδρας τούτων, μερίμνη των οικείων σχηματισμών.*»

Στη δεύτερη παράγραφό του το ίδιο έγγραφο καθορίζει την κίνηση των μονάδων και ορίζει ότι αυτή θα γίνει με οχήματα ΜΟΝΟ του στρατού «*απαγορευομένης της χρησιμοποιήσεως οχημάτων εξ επιτάξεως*», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει!!!

Η ανυπακοή και μη συμμόρφωση της

στρατιωτικής ηγεσίας προς τη διαταγή του Πρωθυπουργού είναι πια αναμφισβήτητη. Η χρονική στιγμή που εκδηλώθηκε αυτή η ανυπακοή είναι κρίσιμη και επηρέασε σοβαρότατα τις εξελίξεις στους χειρισμούς που επηκολούθησαν, επειδή ακριβώς αποστέρησαν από τον Πρωθυπουργό ένα σοβαρό διαπραγματευτικό «όπλο» όπως ασφαλώς είναι η ΕΜΦΑΝΙΣΗ στον ελληνικό (χερσαίο ή θαλάσσιο) χώρο μιας Μεραρχίας «ειδικής σύνθεσης» ΕΤΟΙΜΗΣ προς ανάληψη δράσης στην Κύπρο.

2. *Η περίπτωση της αποστολής μικρών (ειδικών) μονάδων στην Κύπρο*

2.1. Η διατυπωθείσα από διαφόρους μάρτυρες άποψη για την αποστολή μικρών μονάδων (κυρίως ειδικών δυνάμεων) στην Κύπρο στο διάστημα μεταξύ ΑΤΤΙΛΑ Ι και ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ απασχόλησε σοβαρά την Επιτροπή, κυρίως επειδή η άποψη αυτή είχε επανέλθει αρκετές φορές για συζήτηση, κατά τη διάρκεια που εξετάζονταν οι μάρτυρες.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η αποστολή παρομοίων ενισχύσεων δεν στόχευε ασφαλώς στην ανατροπή του αποτελέσματος που είχε επέλθει ήδη μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι, αλλά στην αποτροπή της επέκτασης του χώρου που κατείχαν τα Τουρκικά στρατεύματα, στην ανάπτυξη άμυνας, για τον περιορισμό προέλασης των Τούρκων και στην παροχή προς την υπό τον Κ. Καραμανλή Κυβέρνηση ενός «διαπραγματευτικού όπλου» για την εξεύρεση πολιτικής λύσης με περιορισμό κατά το δυνατόν των μη ανατρέψιμων αποτελεσμάτων από «τετελεσμένα» γεγονότα.

2.2. Η συζήτηση της άποψης αυτής για τη δυνατότητα αποστολής δυνάμεων αυτής της μορφής δεν είχε μόνο θεωρητική βάση σύμφωνα με τις προσωπικές απόψεις των μαρτύρων, αλλά είχε έρεισμα και σε γραπτές αναφορές που έγιναν σε υπάρχοντα υπηρεσιακά έγγραφα των αρμοδίων στρατιωτικών της εποχής της κρίσης του Κυπριακού.

Συγκεκριμένα:

α. Στην έκθεση της Επιτροπής του Αντ/γου Επιτήδειου (σελ. 9 στοιχείο γ) διατυπώνεται ως εναλλακτική πρόταση (εκτός της περίπτωσης της Μεραρχίας), η μεταφορά «*δια ταχυκινήτων σκαφών και εν μυστικότητι μικρά τμήματα ελαφρώς εξοπλισμένα προς ενίσχυσιν του δυναμικού της Νήσου*» ως επί λέξει αναφέρεται. Η λύση μάλιστα αυτή (κατά την κρίση της παραπάνω Επιτροπής), «*εκτιμάται ως η πλέον δυνατή*». Τη δυνατότητα αυτή δέχονται και οι Μπονάνος, Γαλατσάνος και Αραπάκης όπως αυτό προκύπτει από τα προαναφερόμενα μνημόνια των 3 και 13.8.

β. Στην έκθεση που υπέβαλε ο Καραγιάννης το Δεκέμβριο του 1974 προς το ΑΕΔ και λοιπούς αποδέκτες (συντάκτες ΓΕΕΦ 3ο Ε.Γ. - Τμήμα Ι) αναφέρει στη σελ. 38, παρ. 4, εδαφ. η΄, ότι δυνάμεις καταδρομών που θα ενεργούσαν τη νύχτα (κατά το διάστημα της προώθησης των Τουρκικών στρατευμάτων την περίοδο της εκεχειρίας), θα επέφεραν σοβαρά πλήγματα και σύγχυση στον εχθρό.

Επίσης στην αυτή έκθεση (σελ. 48, παρ. 8) αναφερόμενος στην περίοδο των εχθροπραξιών του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ λέγει επί λέξει: «*Οι δυνάμεις καταδρομών, εφ' όσον θα ήσαν διαθέσιμοι ως εφεδρεία, ηδύναντο να προσφέρουν σοβαρόν έργον δια της διεξαγωγής νυκτερινών καταδρομικών ενεργειών. Ο εχθρός επαρουσίαζεν κατά τας νύκτας 14-15, 15-16 και 16-17 Αυγούστου αξιολόγους στόχους*».

Και ενώ ήταν γνωστή στην ηγεσία του Υπουργείου Άμυνας η πρόταση «της Επιτροπής Επιτήδειου» και πάλι δεν ενημέρωσαν τον Πρωθυπουργό από την 6η Αυγούστου, για να λάβει ίσως απόφαση υλοποίησης της πρότασης αυτής.

3. *Άμυνα δυνάμεων ΓΕΕΦ στην Κύπρο*

3.1. Η κατάσταση που επικρατεί στις μονάδες της Κύπρου, μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι και με τις ενέργειες των Τούρκων, κατά τη διάρκεια του χρόνου κατάπαυσης του πυρός, είναι τραγική.

Το μόνο πλήρες αξιόλογο κείμενο που έχει η Επιτροπή μας και περιγράφει λιτά (με στρατιωτική ορολογία), τη συνολική υφιστάμενη κατάσταση στο στρατιωτικό τομέα είναι η έκθεση Καραγιάννη με ημερομηνία 31 ΔΕΚ. 1974 σε εκτέλεση της ΑΑΠ (ΕΧ) Φ251/4/2/9 ΟΚΤ. '74/ΑΕΔ/ΔΙΚ, Διαταγής (Δεν πρόκειται για την ειδική έκθεση που υπέβαλε ο Καραγιάννης στον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή). Παραθέτουμε ΜΟΝΟ ένα χαρακτηριστικό σημείο της (σελ. 32):

«...*(5) Το ΓΕΕΦ την 28/7 ανέφερε εις ΑΕΔ την, εκ της καταστάσεως διαμορφωθείσαν, μαχητικήν ικανότητα των Μονάδων έχουσα ως κάτωθι:*

(9) Πεζικόν: Ηθικόν καταπεπτωκός και μαχητική αξία μηδαμινή.

...ε) Γενική εντύπωσις: Άμεσος ανάγκη καταπαύσεως του πυρός, προς αποφυγήν ολοσχερούς διαλύσεως των Μονάδων ΕΦ (ΣΗΜΑ Αριθ. 160/281830-7-74/ΓΕΕΦ/ΑΡΧΗΓΟΣ).

Την επομένην (29.7) ανέφερεν, προς ΑΕΔ, ότι οι Μονάδες έχουν φθάσει εις τα πρόθυρα αποσυνθέσεως, παρουσιάσθηκαν σοβαρά κρούσματα αυτοδιαλύσεως Μονάδων προσλαμβάνοντα μορφήν ανταρσίας. Εάν καθυστερήση η υπογραφή συμφωνίας καταπαύσεως του πυρός η διάλυσις θα είναι πλήρης, το δε στράτευμα και ο πληθυσμός θα στραφούν κατά των Ελλήνων αξιωματικών και της Ελλάδος γενικώς (ΣΗΜΑ Αριθ. 178/29223Δ-7/-74 (ΓΕΕΦ/ΑΡΧΗΓΟΣ)».

3.2. Άλλη αξιόλογη έγγραφη μαρτυρία δεν έχουμε, πλην των καταθέσεων μαρτύρων ενώπιον της Επιτροπής που στο σύνολό τους περιγράφουν περίπου την ίδια κατάσταση.

3.3. Οι διαταγές που εξέδωσε το ΑΕΔ (όπως σε πολλά σημεία της έκθεσης Καραγιάννη αναφέρονται), κινούνται στη λογική της άποψης, που έγινε αποδεκτή στις συσκέψεις των Αθηνών. Δηλαδή, υποχώρηση των τμημάτων με διατήρηση της επαφής με τον εχθρό. Στην υλοποίηση της άποψης αυτής συμμετείχε και ο Υπουργός Άμυνας με έκδοση σχετικών διαταγών.

Ειδικότερα αναφέρεται στην έκθεση Καραγιάννη (Σελ. 39 παρ. 2 εδάφ. β) που αφορά τη δημιουργηθείσα κατάσταση την κρίσιμη ημέρα της 14 Αυγούστου (Μαζική επίθεση τουρκικών δυνάμεων - έναρξη ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ).

«*Εν συνεχεία το ΑΕΔ και αφ' ης διεφάνη, μετά τας πρωινάς ώρας αδυναμία συγκρατήσεως του εχθρού, διέταξε να αποφευχθή εγκλωβισμός των τμημάτων Βόρεια της γραμμής ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ - ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ, ο δε ΥΕΘΑ ενετάλη όπως το ΓΕΕΦ εκδώση τας αναγκαίας διαταγάς δια την απαγκίστρωσιν των τμημάτων και την αποφυγήν της αιχμαλωσίας των...*».

4. *Αμμόχωστος*

Η περίπτωση της Αμμοχώστου αντιμετωπίζεται ιδιαίτερα, επειδή δεν διεξήχθησαν μάχες για την υπεράσπιση της πόλης, που καταλήφθηκε από τα τουρκικά στρατεύματα.

Ο αρχηγός ΓΕΕΦ Καραγιάννης δίδει τις εξής εξηγήσεις για το γεγονός αυτό. (Σελ. 47 και 48 άνω Έκθεσης).

«... *β. Η πόλις της Αμμοχώστου εν συνδυασμώ με τας εγγύς ταύτης ΑΓΓΛΙΚΑΣ ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΚΕΛΕΙΑΣ ηδύνατο ν' αποτελέση εγκαίρως προπαρασκευαζομένη, περικεχαρακωμένον φρούριον, ν' αντιμετωπίση τυχόν αποτολμουμένας τουρκικάς ενεργείας και να μην περιέλθη εις τον εχθρόν, δεδομένου μάλιστα ότι αι εχθρικαί ενέργειαι δεν θα ήσαν συνεχείς και παρατεταμέναι και θα διεκρίνοντο υπό διστακτικότητος. Θα απητείτο προς τούτο η πρόβλεψις εγκαίρου διαθέσεως δια την άμυναν της πόλεως καταλλήλων Μονάδων αίτινες να παρέμεναν ανεπηρέαστοι και να μην υφίσταντο τας συνεπείας της άτακτου υποχωρήσεως των συμπτυσσομένων Μονάδων της ΔΑΤ. Πλην όμως ούτε τοιαύτη πρόβλεψις εγένετο, αλλά και εάν είχε γίνει ήτο αμφίβολος η υλοποίησίς της λόγω της αποδιοργανώσεως των Μοναδών ΠΖ της ΕΦ και της πτώσεως του ηθικού τούτων.*

γ. Διεπιστώθη δια μίαν εισέτι φοράν ότι η

μαχητική αξία των Μονάδων είναι ευθέως ανάλογος της στελεχώσεως και ποιότητος των στελεχών, της εκπαιδεύσεως, του εξοπλισμού και της εν γένει υποστηρίξεως τούτων. Απτόν παράδειγμα τούτων η επί 3ήμερον κατά υπερτέρου εχθρού, αγωνισθείσα Διλοχία ΕΛΔΥΚ.

δ. Αι Δυνάμεις Καταδρομών, εφόσον θα ήσαν διαθέσιμοι ως εφεδρεία, ηδύναντο να προσφέρουν σοβαρόν έργον δια της διεξαγωγής νυκτερινών Καταδρομικών ενεργειών. Ο εχθρός επαρουσίαζεν κατά τας νύκτας 14-15, 15-16 και 16-17 Αυγ. αξιόλογους στόχους».

5. *Αποστολή ενισχύσεων στην Κύπρο στο διάστημα από 22 Ιουλίου (εκεχειρία) μέχρι 14 Αυγούστου*

5.1. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν για το θέμα της αποστολής στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο στο διάστημα από 22 Ιουλίου μέχρι 14 Αυγούστου και τελικά επηρέασαν τη λήψη αποφάσεων περί ΜΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ, έχουν εκτεθεί λεπτομερώς ανωτέρω και έχουν επίσης προσδιορισθεί τα φυσικά πρόσωπα που επηρέασαν τις αποφάσεις αυτές.

5.2. Αντίθετα προς την επικρατήσασα άποψη περί πραγματικής αδυναμίας ενισχύσεων έχουμε δύο (2) πραγματικά περιστατικά για την ύπαρξη δυνατότητας αποστολής ενισχύσεων.

α) Η αποστολή της στρατιωτικής δύναμης με τα Α/Φ ΝΟΡΑΤΛΑΣ.

β) Η βεβαιωμένη από έγγραφα και μαρτυρίες αποστολή εφοδίων και πυρομαχικών στην κρίσιμη αυτή περίοδο με πλοία και Α/Φ της ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ (βλ. και ενημέρωση ΓΕΕΘΑ σελ. 21).

γ) Επίσης την διατυπωθείσα άποψη της Επιτροπής του Αντ/γου Επιτήδειου από 6 Αυγούστου.

5.3. Οι εξετασθέντες στην Επιτροπή μάρτυρες (στρατιωτικοί) στη συντριπτική τους πλειοψηφία εξέφρασαν την άποψη ότι (με τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν) ήταν αδύνατη η μεταφορά αξιόλογης στρατιωτικής δύναμης στο νησί, που θα επηρέαζε το αποτέλεσμα που είχε δημιουργηθεί.

6. *Αντικατάσταση της ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων*

6.1. Δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ότι η θέση που πήρε και οι εισηγήσεις που υπέβαλε η τότε ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων (Μπονάνος, Γαλατσάνος, Αραπάκης και Παπανικολάου), σχετικά με την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο επηρέασαν, αν όχι απόλυτα, τουλάχιστον σε σημαντικό βαθμό τις αποφάσεις της Πολιτικής Ηγεσίας και κύρια του Πρωθυπουργού κ. Καραμανλή.

6.2. Οι θέσεις και οι εισηγήσεις της τότε ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων έπρεπε να αναμένονται ως αναγκαία συνέπεια της προδοτικής στάσης και συμπεριφοράς τους και στο σχεδιασμό και εκτέλεση του πραξικοπήματος κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και κατά την εισβολή των Τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο, κατά την οποία δεν εφάρμοσαν, όπως είχαν υποχρέωση, τα σχέδια άμυνας της Κύπρου, αλλά εγκατέλειψαν τη Μεγαλόνησο στο έλεος του ΑΤΤΙΛΑ Ι.

Με τα δεδομένα αυτά η αντικατάστασή τους από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και συγκεκριμένα από τους κ.κ. Καραμανλή και Αβέρωφ ήταν επιβεβλημένη. Το ερώτημα είναι αν είχαν τη δυνατότητα να προχωρήσουν στην αντικατάστασή της.

6.3. Στο ερώτημα αυτό και ο κ. Καραμανλής και ο κ. Αβέρωφ απαντούν ο μεν πρώτος με την από 30.5.1987 επιστολή του προς την Επιτροπή μας ο δε δεύτερος με την ένορκη κατάθεσή του ότι η αντικατάσταση της χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας ήταν αδύνατη εξαιτίας της ανώμαλης κατάστασης που επικρατούσε κατά τον Ιούλιο - Αύγουστο 1974 στο εσωτερικό της χώρας και του κινδύνου ανατροπής της Κυβέρνησης από τους χουντικούς που ήλεγχαν τους μηχανισμούς. Επίσης, επικαλούνται ως επιχείρημα, κύρια ο κ. Αβέρωφ, ότι εξαιτίας της απειλούμενης νέας σύρραξης στην Κύπρο δεν υπήρχε επαρκής χρόνος για να ενημερωθεί η νέα ηγεσία να την αντιμετωπίσει. Τα επιχειρήματα αυτά

χωρίς να απορρίπτονται είναι συζητήσιμα.

Και αυτό γιατί:

6.4. Όπως προαναφέρεται στο κεφάλαιο «ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ» οι χουντικοί αξιωματικοί που ήταν πιστοί στο δικτάτορα Ιωαννίδη, μετά την κατάρρευση του μετώπου στην Κύπρο, εξαιτίας της προδοτικής αδράνειας της τότε στρατιωτικής ηγεσίας, είχαν καταρρεύσει και αυτοί και ήταν ώριμοι να αποδεχθούν τη λύση που θα επικροτούσαν κατά πρώτο λόγο ο αρχηγός τους Ιωαννίδης και ο «πρόεδρος» Γκιζίκης και κατά δεύτερο λόγο οι αρχηγοί Μπονάνος, Γαλατσάνος, Αραπάκης και Παπανικολάου.

Μία εικόνα του κλίματος που επικρατούσε τότε ανάμεσα στους χουντικούς αξιωματικούς και την έλλειψη επιθυμίας τους να αντιδράσουν σε πολιτική λύση δίνουν στις καταθέσεις τους και ο Γκιζίκης και οι έμπιστοι του Ιωαννίδη Χαρ. Παλαΐνης και Μ. Πηλιχός, οι οποίοι αποκλείουν την ανατροπή της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας από τους στρατιωτικούς. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του Χαρ. Παλαΐνη σε σχετική ερώτηση του συναδέλφου κ. Ι. Βαρβιτσιώτη:

«*ΙΩΑΝ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Άρα η πολιτική ηγεσία που ανέλαβε στις 24 Ιουλίου ήταν κάτω από τη «δαμόκλεια σπάθη» των μονάδων αυτών*».

«*ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να φαντασθώ και το δηλώνω κατηγορηματικώς, <u>ότι εκείνες τις ώρες εσκέφθη κανένας διοικητής ή αξιωματικός να κάνει πραξικόπημα και να ανατρέψει την Κυβέρνηση. Διότι ήταν ώρες κινδύνου στην Κύπρο και το να σκεφτόμαστε να αλλάξουμε την ηγεσία, όταν ήλθαν οι πολιτικοί</u>…*»

Αντίστοιχη εικόνα δίνει και ο «πρόεδρος» Γκιζίκης, ο οποίος καταθέτει ότι αφού ο Ιωαννίδης του έδωσε το λόγο του ότι δεν θα προβεί σε καμία ενέργεια αντίθετη προς την απόφαση για παράδοση της εξουσίας στους πολιτικούς, ήταν βέβαιος ότι δεν επρόκειτο να γίνει τίποτα. Αυτό ενισχύεται δηλαδή η «συνεργασία» ή η «μη αντίδραση» των Ιωαννιδικών και από τα όσα καταθέτει ο Χ. Παλαΐνης. Και συγκεκριμένα ότι με εντολή του Ιωαννίδη και του Γαλατσάνου πήγε στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων να ενημερώσει τους αξιωματικούς και όλες τις πιστές μονάδες να μην αντιδράσουν στη μεταπολίτευση.

Οι παραπάνω καταθέσεις των Παλαΐνη, Πηλιχού και Γκιζίκη επιβεβαιώνονται και από το γεγονός ότι παρά την αποστρατεία του Ιωαννίδη στις 2 Αυγούστου και την αποστρατεία των Μπονάνου και Γαλατσάνου στις 17 Αυγούστου, καμμιά αντίδραση δεν εκδηλώθηκε από τους έμπιστους σ' αυτούς αξιωματικούς και μονάδες. Με τα δεδομένα λοιπόν αυτά, τα οποία ήταν γνωστά τουλάχιστον στον κ. Αβέρωφ ως ΥΕΘΑ και έχοντα επαφές με τους χουντικούς ως «γεφυροποιός», όπως ο ίδιος αυτοχαρακτηρίζεται στην ένορκη κατάθεσή του, θεωρούμε ότι η αλλαγή της τότε χουντικής ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων δεν μπορούσε να θεωρηθεί παράτολμο και επικίνδυνο εγχείρημα που θα είχε ως συνέπεια την ανατροπή της Κυβέρνησης του κ. Κ. Καραμανλή.

6.5. Εδώ τίθεται το ερώτημα αν η νέα ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων θα είχε διαφορετικές θέσεις και απόψεις για την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί να είναι μονολεκτική. Βεβαίως κανένας σώφρων αξιωματικός δεν θα απαντούσε, με τα δεδομένα της εποχής εκείνης, ότι ήταν δυνατή, με αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων από την Ελλάδα η ανατροπή των τετελεσμένων του ΑΤΤΙΛΑ Ι. Αυτό είναι δεδομένο.

Δεδομένο είναι όμως και βέβαιο ότι η νέα ηγεσία της επιλογής του κ. Καραμανλή δεν θα διακατέχονταν από το πλέγμα της ενοχής που διακατέχονταν οι Μπονάνος, Γαλατσάνος, Αραπάκης και Παπανικολάου και σε καμμιά περίπτωση δεν θα παραπλανούσαν τον κ. Καραμανλή ούτε θα δυσχέραιναν τους διπλωματικούς χειρισμούς που είχε κατά νου όταν έδινε την εντολή συγκρότησης της Μεραρχίας ή όταν ζητούσε σοβαρή σαρανταοκτάωρη άμυνα.

Αντίθετα θα εκτελούσαν την εντολή του της 3ης Αυγούστου για συγκρότηση της Μεραρχίας, θα τον ενημέρωναν ως προς τη δυνατότητα αποστολής στην Κύπρο επιλέκτων μονάδων με ελαφρύ οπλισμό και ασφαλώς δεν θα έδιναν στον Καραγιάννη εντολές τύπου Αβέρωφ και Γαλατσάνου για συνεχή οπισθοχώρηση και μη εγκλωβισμό όταν ο κ. Καραμανλής ζητούσε σαρανταοκτάωρη ισχυρή άμυνα.

IV

1. *Στρατιωτικές επιχειρήσεις - Αποτελέσματα - Ευθύνες*

1.1. Οι επιχειρήσεις που άρχισαν με τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, στις 14 Αυγούστου 1974 και περατώθηκαν στις 16 Αυγούστου, χαρακτηρίζονται από τη συνεχή προέλαση των τουρκικών δυνάμεων προς επίτευξη των αντικειμενικών στόχων των Τούρκων.

1.2. Δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο ότι η όποια αντίσταση που προβλήθηκε από τις υπάρχουσες δυνάμεις μας στην Κύπρο, είχε σαν αποτέλεσμα τη ματαίωση των τουρκικών σχεδίων.

1.3. Το αποτέλεσμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων αυτών είναι γνωστό:

α) Καταλήφθηκε και βρίσκεται κάτω από την κατοχή των τουρκικών στρατευμάτων το 38% του κυπριακού εδάφους.

β) Υπήρξαν νεκροί και τραυματίες (όπως οι σχετικοί επίσημοι πίνακες του ΥΕΘΑ αναφέρουν).

γ) Υπάρχει το πρόβλημα των αγνοουμένων.

δ) Ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ, είναι η τελική στρατιωτική επιχείρηση που σταθεροποίησε τη στρατιωτική κατοχή στην Κύπρο που διατηρείται ήδη 14 χρόνια.

2. *Ευθύνες Στρατιωτικής και Πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας*

2.1. Η τεράστια ευθύνη των δικτατορικών «Κυβερνήσεων» και στρατιωτικών ηγεσιών για την Κυπριακή τραγωδία έχει περιγραφεί και τονισθεί στα προηγούμενα κεφάλαια και ως εκ τούτου δεν χρειάζεται να επαναληφθεί και στο κεφάλαιο αυτό, το οποίο αφορά τους χειρισμούς που έκανε η υπό τον κ. Καραμανλή πολιτική Κυβέρνηση. Σε καμμιά περίπτωση δεν είναι δυνατόν να κρίνουμε και να εξετάσουμε με τα ίδια μέτρα και τα ίδια σταθμά, με τα οποία κρίναμε τους χειρισμούς, πράξεις ή παραλείψεις, της χουντικής ηγεσίας κατά το διάστημα Απριλίου 1967 - Ιουλίου 1974, και τους χειρισμούς της υπό τον κ. Καραμανλή Κυβέρνησης.

2.2. Η στρατιωτική ηγεσία του ΥΕΘΑ (Μπονάνος, Γαλατσάνος, Αραπάκης, Παπανικολάου), η οποία είναι η ίδια που είχε την ευθύνη για το εγκληματικό πραξικόπημα κατά Μακαρίου και τα τραγικά αποτελέσματα του ΑΤΤΙΛΑ Ι (τα οποία ασφαλώς επηρέασαν σημαντικά και τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ), έχουν κάθε συμφέρον να αποδείξουν προς την πολιτική ηγεσία της μεταπολίτευσης ότι οι θέσεις που υποστήριξαν στην περίοδο του ΑΤΤΙΛΑ Ι (δηλαδή ότι δεν ήταν δυνατή η αποστολή οποιασδήποτε μορφής στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο), ήταν οι ορθές.

2.3. Στην προσπάθειά τους αυτήν προέβησαν στις ακόλουθες πράξεις και παραλείψεις, για τις οποίες έχουν ευθύνες. Και συγκεκριμένα:

α. Παρά το γεγονός ότι ήταν αποδέκτες αναφορών και σημάτων από ΓΕΕΦ για αποστολή ενισχύσεων, υλικού και αντιαρματικών όπλων, αυτοί στέλνουν μόνο πυρομαχικά και άλλο υλικό. Όχι ενισχύσεις και αντιαρματικά όπλα, έστω και ελαφρά, τα οποία ήταν δυνατόν να μεταφερθούν με τον τρόπο που στάλθηκαν και τα άλλα υλικά.

β. Συνειδητά και «εν ομοφωνία» ενεργούντες υποστηρίζουν μονίμως την αδυναμία αποστολής στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο, επισείοντες παράλληλα τον κίνδυνο Ελληνοτουρκικού πολέμου, τον οποίο μάλιστα υπερτονίζουν. Έτσι, συνειδητά, παραπλανούν τον Πρωθυπουργό κ. Καραμανλή, του οποίου ήταν οι νόμιμοι σύμβουλοι, και τον οδηγούν να συνταχθεί με τις απόψεις τους.

γ. Συνειδητά, δεν εκτελούν την εντολή του Πρωθυπουργού κ. Καραμανλή της 3ης Αυγούστου για τη συγκρότηση Μεραρχίας. Δεν αρνούνται άμεσα μεν, πλην όμως, με τη σκόπιμη και αδικαιολόγητη καθυστέρηση έκδοσης της διαταγής διοικητικής μέριμνας «σαμποτάρουν» την υλοποίηση της εντολής Καραμανλή, με αποτέλεσμα όταν τελικά συγκροτήθηκε η Μεραρχία να είναι άχρηστη για το σκοπό για τον οποίο προοριζόταν.

δ. Συνειδητά δεν ενημερώνουν τον Πρωθυπουργό κ. Καραμανλή για τη δυνατότητα αποστολής στην Κύπρο «μικρών επιλέκτων δυνάμεων με ελαφρύ οπλισμό» που αναφέρεται στην πιο πάνω έκθεση του αντιστράτηγου Επιτήδειου. Αντίθετα την αποκρύπτουν επιμελώς.

ε. Ενώ γνωρίζουν, ως πεπειραμένοι αξιωματικοί, ότι με την αποστολή κάποιων ενισχύσεων (ειδικές μονάδες, κατάλληλο υλικό για απόκρουση αρμάτων κλπ.), αφενός θα τονώνονταν το ηθικό των στρατιωτικών μονάδων που ήταν στην Κύπρο και αφετέρου υπήρχε η δυνατότητα επιβράδυνσης της επέκτασης του προγεφυρώματος και της προέλασης των Τούρκων, ώστε να δοθεί χρόνος για διπλωματικούς χειρισμούς, με σκοπό να περισωθεί ένα μέρος του εδάφους που κατέλαβαν και κατέχουν σήμερα οι Τούρκοι, παρά ταύτα όχι μόνο δεν αποστέλουν τις δυνάμεις και το κατάλληλο υλικό αλλά παράλληλα δίνουν εντολή στον αρχηγό του ΓΕΕΦ Καραγιάννη για υποχωρητική κίνηση με παράλληλη τήρηση της επαφής και οπωσδήποτε αποφυγή εγκλωβισμού. Δηλαδή παράδοση του Κυπριακού εδάφους στον Τουρκικό στρατό χωρίς άμυνα.

2.4. Για τις παραπάνω πράξεις και παραλείψεις τους οι προαναφερόμενοι αρχηγοί δεν μπορούν να επικαλεστούν ως δικαιολογία την ενδεχόμενη κάλυψή τους από τον ΥΕΘΑ. κ. Αβέρωφ ο οποίος είτε συμφώνησε μ’ αυτές είτε τις ανέχθηκε. Και αυτό γιατί είχαν ιδία ατομική ευθύνη ως εκ του αξιώματος που έφεραν.

2.5. Ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας κ. Αβέρωφ έχει ευθύνες γιατί:

α. Ανεξάρτητα από τις απόψεις και θέσεις του σχετικά με τη δυνατότητα αποστολής στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο (ενδεικτικά επισημαίνεται η άποψή του ότι η απόσυρση της Μεραρχίας το 1967 ορθά έγινε γιατί δεν χρησίμευε σε τίποτα, όφειλε), ως ΥΕΘΑ, να παρακολουθήσει την εκτέλεση της εντολής του Πρωθυπουργού της 3ης Αυγούστου και να μην ανεχθεί (αν όχι να προκαλέσει) την κωλυσιεργία της ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων ούτε να αποκρύψει από τον Πρωθυπουργό τη μη εκτέλεση της εντολής του.

β. Δεν ενημέρωσε ούτε πρότεινε στον Πρωθυπουργό τη δυνατότητα αποστολής στην Κύπρο μικρών επίλεκτων μονάδων, όπως μνημονεύεται στην έκθεση του Αντιστράτηγου Επιτήδειου, με ελαφρύ οπλισμό και αντιαρματικά, οι οποίες, όπως προαναφέρεται, θα ήταν δυνατόν να προσφέρουν τη δυνατότητα προβολής ισχυρής σαρανταοκτάωρης άμυνας που ζήτησε ο Πρωθυπουργός στις 13 Αυγούστου και έτσι να διασωθεί τουλάχιστον η Αμμόχωστος. Τη δυνατότητα αυτή δέχεται και ο Στρατηγός Καραγιάννης στην παραπάνω μνημονευόμενη έκθεσή του προς το ΑΕΔ.

γ. Παρέλειψε, όπως προκύπτει από τις καταθέσεις και άλλα στοιχεία, να εισηγηθεί στον Πρωθυπουργό την αντικατάσταση της χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας καίτοι εγνώριζε ότι βαρύνονταν με την επιτυχία της απόβασης των τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο και την εδραίωση του προγεφυρώματος και ως εκ τούτου δεν θα ήταν ανεπηρέαστοι στις εισηγήσεις τους για τους αναγκαίους χειρισμούς που θα έπρεπε να γίνουν από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Σχετικά με τη δυνατότητα αντικατάστασης της στρατιωτικής ηγεσίας παραπέμπουμε στα όσα αναφέρονται παραπάνω.

2.6. Στον αρχηγό του ΓΕΕΦ Στρατηγό Ευθ. Καραγιάννη δεν είναι δυνατό να αποδο-

θούν ευθύνες, αφενός μεν γιατί οι δυνάμεις που υπήρχαν στην Κύπρο κατά την άφιξή του στις 6 Αυγούστου ήταν σχεδόν αποδιοργανωμένες και με χαμηλό ηθικό και το χρονικό διάστημα από 6.8 μέχρι την τελική επίθεση των Τουρκικών δυνάμεων στις 14.8 ήταν μικρό για την αναδιοργάνωσή τους και αφ' ετέρου γιατί υποχωρώντας συνεχώς εκτελούσε εντολές της στρατιωτικής ηγεσίας και του ΥΕΘΑ προσωπικά.

3. *Ενέργειες και χειρισμοί των κ.κ. Γ. Μαύρου και Κ. Καραμανλή*

3.1. Όπως προαναφέρεται ο κ. Μαύρος, Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, δεν ασχολήθηκε με το στρατιωτικό σκέλος του Κυπριακού (συμμετείχε μόνο στις συσκέψεις 3ης και 15ης Αυγούστου), και τους χειρισμούς που έκανε στο διπλωματικό τομέα τους έκανε μετά από εντολή ή οπωσδήποτε από συνεννόηση και συμφωνία με τον Πρωθυπουργό.

3.2. Όπως αναφέρεται και πιο πάνω, ο Πρωθυπουργός κ. Καραμανλής αναμείχθηκε και στα δύο σκέλη του Κυπριακού. Στο διπλωματικό τομέα έκανε τους χειρισμούς που περιγράφονται παραπάνω και από τις καταθέσεις των μαρτύρων και τα υπόλοιπα στοιχεία δεν προέκυψε κάποια συγκεκριμένη ενέργεια που θα έπρεπε να γίνει στον τομέα αυτόν και δεν έγινε.

3.3. Το στρατιωτικό τομέα ο Πρωθυπουργός κ. Καραμανλής τον εμπιστεύθηκε στον κύριο Ε. Αβέρωφ, τον οποίο περιέβαλε με απόλυτη εμπιστοσύνη (αναφερόμαστε μόνο στους χειρισμούς και τις εισηγήσεις του στο Κυπριακό), παρά το γεγονός ότι εγνώριζε και από την προηγούμενη συνεργασία τους τις θέσεις του κ. Αβέρωφ σχετικά με την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας από την Ελλάδα στην Κύπρο.

Αυτός είναι και ο λόγος –(η απόλυτη εμπιστοσύνη)– για τον οποίο ο κ. Καραμανλής και στα τρία προαναφερόμενα μνημόνια των 3, 13 και 14 Αυγούστου φέρεται τελικά να συμφωνεί με τις εισηγήσεις του κ. Αβέρωφ, οι οποίες είναι ταυτόσημες με τις εισηγήσεις και θέσεις της στρατιωτικής ηγεσίας. Η μοναδική φορά που διαφοροποιήθηκε ήταν στις 3 Αυγούστου όταν έδωσε εντολή να συγκροτηθεί μία Μεραρχία ώστε, αν αποφασισθεί, να είναι έτοιμη να αναχωρήσει για Κύπρο. Εντολή την οποία επαναλαμβάνει και στις 14 Αυγούστου, χωρίς να μνημονεύεται στο ταυτόχρονο μνημόνιο που αντιγράφεται παραπάνω, αν ζήτησε εξηγήσεις για την μη εκτέλεση της εντολής του της 3ης Αυγούστου.

3.4. Με τα δεδομένα αυτά στην Επιτροπή παραμένουν το ακόλουθα ερωτήματα:

α. Γιατί ο κ. Κ. Καραμανλής, έμπειρος πολιτικός, μια και δεν προχώρησε στην αντικατάσταση της χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας για τους λόγους που, κατά τη γνώμη της Επιτροπής, υπερτονίζει στην από 3.5.1987 επιστολή του, δεν επέλεξε στρατιωτικούς της εμπιστοσύνης του ως προσωπικούς του συμβούλους, ώστε να μπορεί να ελέγχει την ορθότητα των εισηγήσεων της στρατιωτικής ηγεσίας και κατ' επέκταση και τις εισηγήσεις του ΥΕΘΑ κ. Αβέρωφ. Τέτοια δυνατότητα επιλογής και πρόσληψης είχε γιατί υπήρχαν άριστα επαγγελματικά καταρτισμένα και δημοκρατικά στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων τα οποία είχε αποστρατεύσει η Χούντα, μεταξύ των οποίων ήταν και μερικοί από αυτούς που χρησιμοποίησε στη συνέχεια σε καίριες θέσεις.

β. Γιατί ο κ. Κ. Καραμανλής, έμπειρος πολιτικός, δεν αντελήφθη τη μεθοδευμένη και συνεχή υπονόμευσή του από τη χουντική ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων που είχε ως συνέπεια να πάρει τις γνωστές αποφάσεις του σύμφωνα με τις εισηγήσεις τους με τα παραπάνω αποτελέσματα (απώλεια του 38% της Κύπρου κλπ.). Δεν γνωρίζουμε εάν το κόστος της αντικατάστασης της στρατιωτικής ηγεσίας θα ήταν μεγαλύτερο από το κόστος της διατήρησής της. Από το αποτέλεσμα όμως κρίνουμε ότι η αντι-

κατάσταση θα είχε μικρότερο κόστος. Δεν παραβλέπουμε φυσικά τις δύσκολες συνθήκες της εποχής εκείνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄
ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ 20ής ΙΟΥΛΙΟΥ 1974

Παρατίθεται πιο κάτω το κείμενο του Ψηφίσματος 353 που υιοθέτησε το Συμβούλιο Ασφαλείας κατά την 1179η Συνοδό του, στις 20 Ιουλίου 1974.

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Αφού εξέτασε την έκθεση του Γενικού Γραμματέα πάνω στα πρόσφατα γεγονότα της Κύπρου, κατά τη γενική σύνοδό του,

Αφού άκουσε τις δηλώσεις του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και τις δηλώσεις των αντιπροσώπων της Κύπρου, της Τουρκίας, της Ελλάδας και άλλων κρατών μελών,

Αφού εξέτασε στη σημερινή συνεδρίασή του τις νέες εξελίξεις στη νήσο,

Αφού επέκρινε το ξέσπασμα της βίας και της συνεχιζόμενης αιματοχυσίας,

Εξαιρετικά ανήσυχο για μια κατάσταση που αποτελεί σοβαρή απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας και που δημιουργεί μία ιδιαίτερα εκρηκτική κατάσταση σε όλη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,

Εξαιρετικά ανήσυχο επίσης για το ζήτημα της ανάγκης για αποκατάσταση της συνταγματικής δομής της Κυπριακής Δημοκρατίας, δομής που έχει κατοχυρωθεί από Διεθνείς Συμφωνίες,

Αναφερόμενο στο ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας της 4ης Μαρτίου 1964 και στις επόμενες αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας για το ζήτημα αυτό,

Έχοντας συνείδηση της πρωταρχικής του ευθύνης για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με το άρθρο 24 του Καταστατικού Χάρτη,

1. Καλεί όλα τα κράτη να σεβαστούν την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.

2. Καλεί όλα τα μέρη που μετέχουν στις μάχες, ως πρώτο μέτρο, την άμεση κατάπαυση του πυρός και παρακαλεί όλα τα κράτη να εκδηλώσουν τη μεγαλύτερη μετριοπάθεια και να απόσχουν από κάθε πράξη πού θα ήταν δυνατό να επιδεινώσει περισσότερο την κατάσταση,

3. Απαιτεί να τεθεί αμέσως τέρμα στη ξένη στρατιωτική επέμβαση στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατά παράβαση της παραγράφου 1.

4. Ζητεί τη χωρίς καθυστέρηση αποχώρηση από το έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας όλων των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων που βρίσκονται εκεί χωρίς να το προβλέπουν οι διεθνείς συμφωνίες, περιλαμβανομένων και των στρατιωτικών εκείνων των οποίων την αποχώρηση ζήτησε ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, στην επιστολή του στις 2 Ιουλίου 1974.

5. Καλεί την Ελλάδα, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρεταννίας και Βορείου Ιρλανδίας να αρχίσουν συνομιλίες χωρίς καθυστέρηση για την αποκατάσταση της ειρήνης στην περιοχή και της συνταγματικής Κυβέρνησης της Κύπρου και να ενημερώνουν σχετικά το Γενικό Γραμματέα.

6. Ζητεί την πλήρη συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων μερών με δύναμη των Ηνωμένων Εθνών για να την διευκολύνουν στην εκπλήρωση της αποστολής της.

7. Αποφασίζει να έχει την κατάσταση κάτω από συνεχή επίβλεψη και ζητά από το Γενικό Γραμματέα να κάνει την κατάλληλη αναφορά με σκοπό τη λήψη περαιτέρω μέτρων για την επάνοδο σε συνθήκες ειρήνης το συντομότερο δυνατό».

ΑΠΟΦΑΣΗ 354 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1783 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 23 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974.

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Ανανεώνοντας τους όρους της Απόφασής

του 353 (1974) της 20ής Ιουλίου 1974, ζητά όπως: όλες οι πλευρές που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση συμμορφωθούν αμέσως με την παράγραφο 2 της Απόφασης 353 (1974) του Συμβουλίου Ασφαλείας, που ζητά την άμεση κατάπαυση του πυρός στην περιοχή και παρακαλεί όλα τα Κράτη να εξασκήσουν τη μεγαλύτερη δυνατή επιρροή και να αναχαιτίσουν κάθε άλλη πράξη που θα μπορούσε να επιδεινώσει την κατάσταση».

ΑΠΟΦΑΣΗ 355 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1879 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Αναφερόμενο στις Αποφάσεις του 186 (1964) της 4ης Μαρτίου 1964, 353 (1974) της 20ής Ιουλίου 1974 και 354 (1974) της 23ης Ιουλίου 1974,

Σημειώνοντας ότι όλα τα Κράτη έχουν δηλώσει το σεβασμό τους για την κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου,

Λαμβάνοντας υπ' όψη τη δήλωση του Γενικού Γραμματέα στην 1788 στη Σύνοδο του Συμβουλίου Ασφαλείας,

Ζητά να δράσει κατάλληλα ο Γενικός Γραμματέας ώστε να γίνει γνωστή η δήλωσή του και να κάνει μια πλήρη αναφορά στο Συμβούλιο, λαμβάνοντας υπ' όψη ότι η κατάπαυση του πυρός θα είναι το πρώτο βήμα για την πλήρη εκπλήρωση των όρων της Αποφάσεως 353 (1974) του Συμβουλίου Ασφαλείας».

ΑΠΟΦΑΣΗ 357 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1792 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 14 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Αναφερόμενο στις Αποφάσεις 353 (1974) της 20ής Ιουλίου 1974, 354(1974) της 23ης Ιουλίου 1974 και 355 (1974) της 1ης Αυγούστου 1974,

Βαθιά συγκλονισμένο από το γεγονός ότι ξανάρχισαν οι εχθροπραξίες στην Κύπρο αντίθετα προς τους όρους της Απόφασής του 353 (1974),

1. Ανανεώνει την Απόφαση του 353 (1974) σε όλους τους όρους της και καλεί όλες τις πλευρές που έχουν εμπλακεί, να τηρήσουν τους όρους χωρίς καθυστέρηση.

2. Απαιτεί απ' όλες τις πλευρές την άμεση κατάπαυση του πυρός και κάθε στρατιωτικής ενέργειας.

3. Ζητά να ξαναρχίσουν οι διαπραγματεύσεις αμέσως για την αποκατάσταση της ειρήνης στην περιοχή και της συνταγματικής κυβέρνησης στην Κύπρο σύμφωνα με την Απόφαση 353 (1974).

4. Αποφασίζει να επωφεληθεί από την ευκαιρία αυτή να καλέσει αμέσως σε συμβούλιο, όπως απαιτείται, και να εξετάσει τα περισσότερο αποτελεσματικά μέτρα που τυχόν χρειασθούν, αν δε γίνει σεβαστή η κατάπαυση του πυρός».

ΑΠΟΦΑΣΗ 358 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1793 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Βαθιά συγκλονισμένο από το γεγονός ότι συνεχίζονται οι βιαιότητες και η αιματοχυσία στην Κύπρο,

Βαθιά λυπημένο από τη μη συμφωνία του με την Απόφασή του 357 (1974):

1. Αναφέρεται στις Αποφάσεις του 353 (1974), 354 (1974), 355 (1974) και 357 (1974),

2. Επιμένει στην πλήρη υποταγή στις παραπάνω Αποφάσεις όλων των πλευρών με την άμεση και αυστηρή τήρηση της κατάπαυσης του πυρός».

ΑΠΟΦΑΣΗ 359 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1793 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Σημειώνει με ενδιαφέρον, από τις εκθέσεις

του Γενικού Γραμματέα σχετικά με τις εξελίξεις στην Κύπρο και ειδικότερα με τις S 11353 Add. 24 και 25, ότι αυξάνονται συνέχεια οι στρατιωτικές απώλειες στο προσωπικό της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, σαν άμεσο αποτέλεσμα της στρατιωτικής δραστηριότητας που συνεχίζεται ακόμα στο νησί,

Υπενθυμίζοντας ότι η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο βρίσκεται εκεί με την πλήρη συναίνεση των Κυβερνήσεων της Κύπρου, της Τουρκίας και της Ελλάδας,

Υπομνήσκοντας ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας, με την Απόφαση 355 (1974) της 1ης Αυγούστου 1974, παρακάλεσε το Γενικό Γραμματέα να δραστηριοποιηθεί κατάλληλα, με βάση την Έκθεση που έκανε κατά την 1788η Σύνοδο του Συμβουλίου, κατά την οποία ασχολήθηκε με το ρόλο, τα έργα και το μέγεθος της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, και συσχέτισε τα αποτελέσματα που προήλθαν από τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις σχετικά με το Κυπριακό,

1. Θρηνεί βαθιά για το ότι μέλη της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στη Κύπρο σκοτώθηκαν και πληγώθηκαν.

2. Ζητά από όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές τον πλήρη σεβασμό της διεθνούς θέσης της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στη Κύπρον και να αναχαιτίσουν κάθε πράξη που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τις ζωές και την ασφάλεια των μελών της.

3. Ενθαρρύνει όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές να διαδηλώσουν κατά τρόπο σταθερό, ξεκάθαρο και σαφή, τη θέλησή τους να εκπληρώσουν τις υποθήκες που ανάλαβαν αναφορικά με το θέμα αυτό.

4. Απαιτεί επιπλέον όπως όλες οι πλευρές συνεργασθούν με την Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, για να εκπληρώσουν το έργο της, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρωπιστικών έργων σε όλο το νησί και σε όλα τα τμήματα του πληθυσμού της Κύπρου,

5. Δίνει έμφαση στη βασική αρχή ότι η θέση και η ασφάλεια των μελών της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο και η οποιαδήποτε Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών πρέπει να γίνει σεβαστή από όλες τις πλευρές, κάτω από όλες τις προϋποθέσεις».

ΑΠΟΦΑΣΗ 360 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1794 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ
ΣΤΙΣ 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Υπενθυμίζοντας τις Αποφάσεις του 353 (1974), 354 (1974), 357 (1974) και 358 (1974),

Σημειώνοντας ότι όλα τα Κράτη διακήρυξαν το σεβασμό τους στην κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου,

Ανησυχεί βαθιά για τη χειροτέρευση της κατάστασης στην Κύπρο, που οφείλεται στη συνέχιση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, που αποτελούν τον πιο σοβαρό κίνδυνο για την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,

1. Σημειώνει την προηγούμενη αποδοκιμασία του για τις μονομερείς στρατιωτικές ενέργειες κατά της Δημοκρατίας της Κύπρου,

2. Ενθαρρύνει τις πλευρές να συμμορφωθούν με όλους τους όρους των προηγουμένων Αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν την υποχώρηση, από τη Δημοκρατία της Κύπρου, χωρίς καθυστέρηση, του ξένου στρατιωτικού προσωπικού που βρίσκεται χωρίς να προβλέπεται από τις διεθνείς συμφωνίες.

3. Ενθαρρύνει τις πλευρές να ξαναρχίσουν χωρίς καθυστέρηση σε ατμόσφαιρα εποικοδομητικής συνεργασίας τις διαπραγματεύσεις που αναφέρονται στην Απόφαση 353 (1974), των οποίων η έκβαση δεν θα απειλείτο ή θα ήταν προκατειλημμένη από την απόκτηση πλεονεκτημάτων που θα προερχόταν από στρατιωτική επιχείρηση,

4. Παρακαλεί το Γενικό Γραμματέα να του αναφέρει ό,τι είναι απαραίτητο, για τη δυνατή υιοθέτηση και άλλων σχεδιαζόμενων

μέτρων ώστε να προωθήσει την αποκατάσταση ειρηνευτικών συνθηκών,

5. Αποφασίζει να παρακολουθεί μόνιμα την υπόθεση και να συνέλθει σε οποιαδήποτε στιγμή, για να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την εξέλιξη της κατάστασης».

ΑΠΟΦΑΣΗ 361 (1974)
ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ 1795 ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΙΣ 30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1974

«Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Με συναίσθηση των ειδικών ευθυνών του σύμφωνα με το καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών,

Υπενθυμίζοντας τις Αποφάσεις του 186 (1964), 353 (1974), 354 (1974), 355 (1974), 357 (1974), 358 (1974), 359 (1974) και 360 (1974),

Σημειώνοντας ότι ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού του νησιού έχει μετακινηθεί και βρίσκεται σε τρομερή ανάγκη ανθρωπιστικής βοήθειας,

Δίνοντας προσοχή ότι είναι μία από τις πρωταρχικές προθέσεις των Ηνωμένων Εθνών να παρέχουν ανθρωπιστική βοήθεια σε καταστάσεις όπως αυτή που επικρατεί και εξελίσσεται στην Κύπρο,

Σημειώνοντας επίσης ότι ο Ύπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες έχει ήδη διορισθεί σαν συντονιστής της Ανθρωπιστικής Βοήθειας των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο επιφορτισμένος με το έργο του συντονισμού της βοήθειας ανακούφισης, που προβλέπεται από τα προγράμματα των Ηνωμένων Εθνών, οργάνων και άλλων πηγών,

Έχοντας λάβει υπόψη την Έκθεση του Γενικού Γραμματέα που περιέχεται στο έγγραφο S11473,

1. Εκφράζει την εκτίμησή του στο Γενικό Γραμματέα για το ρόλο που έπαιξε ώστε να αρχίσουν συνομιλίες μεταξύ των αρχηγών των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο.

2. Καλωσορίζει θερμά την εξέλιξη και καλεί όλους που λαμβάνουν μέρος στις συνομιλίες να τις συνεχίσουν ενεργά με τη βοήθεια του Γενικού Γραμματέα και για τα συμφέροντα του Κυπριακού Λαού στο σύνολο,

3. Καλεί όλες τις πλευρές να κάνουν ό,τι εξαρτάται από την ισχύ τους για να ανακουφίσουν αυτούς που υποφέρουν, να εξασφαλίσουν το σεβασμό των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων για κάθε άτομο και να απέχουν από κάθε πράξη που θα μπορούσε να επιδεινώσει την κατάσταση,

4. Εκφράζει το μεγάλο του ενδιαφέρον για την κατάσταση των προσφύγων και όλων των ατόμων που μετακινήθηκαν σαν επακόλουθο της κατάστασης στην Κύπρο και ενθαρρύνει όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές, μαζί με το Γενικό Γραμματέα, να ψάξουν να βρουν ειρηνικές λύσεις στα προβλήματα των προσφύγων και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την περίθαλψη και ευημερία και να επιτρέψουν στα άτομα που επιθυμούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους με ασφάλεια,

5. Παρακαλεί το Γενικό Γραμματέα να υποβάλει, με πρώτη ευκαιρία, μια πλήρη Έκθεση για την κατάσταση των προσφύγων και των άλλων ατόμων που αναφέρονται στην παράγραφο 4 αυτής της Απόφασης και αποφασίζει να παρακολουθεί σταθερά την κατάσταση.

6. Επιπλέον παρακαλεί το Γενικό Γραμματέα να συνεχίσει να εφοδιάζει την Ανθρωπιστική Βοήθεια επείγουσας ανάγκης των Ηνωμένων Εθνών σε όλα τα τμήματα του πληθυσμού του νησιού που έχει ανάγκη αυτής της βοήθειας,

7. Καλεί όλες τις πλευρές, σαν μια επίδειξη καλής πίστης, να αναλάβουν ατομικά και σε συνεργασία μεταξύ τους, όλα τα στάδια που μπορεί να προωθήσουν κατανοητές και επιτυχείς διαπραγματεύσεις,

8. Επαναλαμβάνει το κάλεσμά του σε όλες τις πλευρές να συνεργασθούν πλήρως με το UNFICYP που επιτελεί αυτό το έργο,

9. Εκφράζει την πεποίθηση ότι η γρήγορη εκπλήρωση των όρων αυτής της Απόφασης θα βοηθήσει την εκτέλεση μιας ικανοποιητικής διευθέτησης στην Κύπρο».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄
ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ι

Η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο και η όλη δράση της Τουρκίας ύστερα από την εισβολή αυτή αποτελούν:

1) Βαρειά παράβαση των αρχών του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ. Το άρθρο 2(3) του χάρτη αυτού ορίζει:

«*Όλα τα μέλη θα επιλύουν τις διεθνείς διαφορές τους με ειρηνικά μέσα και με τέτοιο τρόπο που η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια και δικαιοσύνη δεν θα τίθεται σε κίνδυνο*».

Και προσθέτει η διάταξη 2(4) του καταστατικού αυτού χάρτη:

«*Όλα τα μέλη θα πρέπει να αποφύγουν στις διεθνείς τους σχέσεις την απειλή ή τη χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους ή οποιοδήποτε άλλο τρόπο ασυνεπή προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών*».

Είναι τόσο σαφείς οι διατάξεις του Διεθνούς Οργανισμού που αποτελεί την ελπίδα των Λαών όλου του κόσμου και τόσο πρόδηλη η αντίθεση των συγκεκριμένων πράξεων της Τουρκίας κατά του ανεξάρτητου κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας, ώστε να μην αισθανόμαστε την ανάγκη να επιχειρηματολογήσουμε στο θέμα αυτό.

2) Κατάφωρη περιφρόνηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ το οποίο με το υπ' αριθμ. 353/20.7.74 ψήφισμά του, εκφράζοντας την ανησυχία του για την κατάσταση που δημιούργησε η Τουρκική εισβολή και θεωρώντας ότι η κατάσταση αυτή αποτελεί σοβαρή απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης κλπ., καταδίκασε την πράξη της εισβολής και ζήτησε τη χωρίς καθυστέρηση αποχώρηση από το έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας όλων των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων, που βρίσκονται εκεί χωρίς να το προβλέπουν οι διεθνείς συμφωνίες, δηλαδή πλην της Ελληνικής δύναμης (της ΕΛΔΥΚ) και της αντίστοιχης Τουρκικής (της ΤΟΥΡΔΥΚ) που προβλέπονται από τις διεθνείς συμφωνίες, όλων των άλλων στρατευμάτων, που βέβαια είναι μόνο Τουρκικά.

3) Τέλεια αγνόηση και καταφρόνηση των υπ' αριθμ. 354/23.7.74, 355/1.8.74, 357/14.8.74, 358 και 359/15.8.74 κλπ. και λοιπών ομοίων ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, με τα οποία ψηφίσματα, επιμένοντας πάντα στο αρχικό του ψήφισμα (353/74), εκφράζει τη λύπη του για την χειροτέρευση των συνθηκών που δημιούργησε η νέα επίθεση (ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ) και καλεί επίμονα σε επίδειξη σεβασμού προς το πρώτο (353/74) ψήφισμά του.

ΙΙ

Και αυτά μεν ως προς την ευθύνη της Τουρκίας για την εισβολή. Υπάρχουν όμως πολλά άλλα, που μαρτυρούν, το απαράδεκτο της Τουρκικής συμπεριφοράς.

1) Ότι αν και συμφώνησε για κατάπαυση του πυρός στις 16.00 ώρα της 22.7.74, συνέχισε να αποβιβάζει στρατεύματά της και οπλικά μέσα, (τεθωρακισμένα κ.λπ.) και να ενισχύει έτσι το εγγύς προγεφύρωμά της, που είχε κατορθώσει να δημιουργήσει ακριβώς τη μέρα της κατάπαυσης του πυρός (22.7.74) και,

2) Ότι αν και συμφώνησε να πραγματοποιηθεί τριμερής διάσκεψη στη Γενεύη και να λάβει μέρος σ' αυτή, εντούτοις συνέχισε σ' όλη τη διάρκεια της διάσκεψης της Γενεύης, τόσο στην πρώτη της φάση μέχρι της 30.7.74 όσο και στη δεύτερη της φάση 8-14.8.74 και στα μεσοδιαστήματα ανάμεσα στις δύο φάσεις, να αποβιβάζει τα στρατεύματά της, τεθωρακισμένα και όποια άλλα οπλικά συστήματα και μέσα, ώστε να ολοκληρώσει το σχέδιό της για κατάληψη του 38% των εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Και όλα αυτά όταν έβλεπε και ήξερε, ότι η Ελλάδα έδειχνε απεριόριστο σεβασμό σε όλα όσα συμφωνήθηκαν.

III

Δύο λέξεις ακόμα για τις ευθύνες στην Τουρκία, που αναφέρονται στο μεγάλο θέμα των αγνοουμένων.

Αποτελεί βασική υποχρέωση της Τουρκίας να τους αποδώσει στις οικογένειές τους, οι οποίες 14 χρόνια ζουν με την αγωνία για την τύχη των δικών τους που χάθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄
ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Επιτροπή μας συγκροτήθηκε με αποκλειστικό σκοπό να διερευνήσει και να φέρει στην επιφάνεια τα αίτια της <u>πιο πρόσφατης φάσης της κυπριακής τραγωδίας, αυτής της περιόδου 1967-74</u>.

Έχουμε ζωηρή την ελπίδα ότι όταν, σε λίγο, θα έλθει η ώρα να δουν το φως της δημοσιότητας το πόρισμά μας και τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Επιτροπής μας, θα εκτιμηθούν οι άψογοι τρόποι που ακολουθήσαμε σε όλη την πορεία της διαδικασίας και, γενικά, η συνολική μας προσπάθεια.

Το Κυπριακό Πρόβλημα, όπως όλοι ξέρουμε, είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και πολύπλευρο, οι δε ρίζες του ανάγονται σε απώτερα χρόνια, σε σχέση με την περίοδο 1967-1974.

Κι εμείς κληθήκαμε να διερευνήσουμε <u>μόνο την τελευταία τραγική περιπλοκή του, των ετών 1967-1974</u> και μάλιστα με σημαντική καθυστέρηση.

Γι' αυτούς τους λόγους αντιμετωπίσαμε πρόσθετες δυσχέρειες στην αναζήτηση της αλήθειας.

Παρ' όλες όμως τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες, έχουμε την ακλόνητη πεποίθηση ότι παρουσιάζουμε στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, ένα πόρισμα

- καλόπιστο,
- κρυστάλλινα διαυγές,
- βασισμένο μόνο στις μαρτυρικές καταθέσεις και τα υπόλοιπα αποδεικτικά στοιχεία, που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε,
- ένα πόρισμα που γι' αυτές του τις ιδιότητες αποτελεί <u>την περηφάνεια όλων μας</u>.

Σημειώνουμε ότι:

1. Ο επιμερισμός των <u>ευθυνών για τους χειρισμούς που έγιναν</u> αναφέρεται στα επιμέρους ειδικά κεφάλαια (τμήματα) του πορίσματος μας.

2. Η Επιτροπή μας μία επιφύλαξη διατηρεί:

Δεν είναι δυνατόν από τη φύση των ερευνών, να βεβαιώσει ότι δεν υπάρχουν άλλα αποδεικτικά στοιχεία που πιθανόν να φώτιζαν και από άλλη οπτική γωνία την Κυπριακή τραγωδία. Η Επιτροπή μας πάντως εξάντλησε τις δυνατότητες που είχε.

Πέρα απ' όλα αυτά, όμως, η κυπριακή τραγωδία κι η εξέλιξή της διδάσκουν:

- Ότι οι δικτατορίες και τα πραξικοπήματα οδηγούν σε εθνικές καταστροφές,
- Ότι μόνον η Δημοκρατία, ως πολιτειακό σύστημα, εγγυάται την ομαλότητα των εξελίξεων και
- Ότι η ενότητα και η ομοψυχία του Λαού μας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την πρόοδο και την ευημερία του Έθνους μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ΄
ΜΕΙΟΨΗΦΙΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό καταχωρίζονται, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 148 παρ. 1 του Κανονισμού της Βουλής, οι μειοψηφίες που διατυπώθηκαν κατά τη ψήφιση των Κεφαλαίων Α΄ - ΙΔ΄ και του συνόλου του πορίσματος οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

I

ΠΡΟΤΑΣΗ

Νικολάου Στ. Ψαρουδάκη

Βουλευτού Επικρατείας

Μέλους της Εξεταστικής Επιτροπής του Φακέλλου της Κύπρου σχετικά με το κεφάλαιο ΙΑ΄ του πορίσματος, που αναφέρεται στον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

Μειοψηφών επί του τμήματος αυτού του

Πορίσματος, παρακαλώ όπως καταχωρηθεί το παρόν ως άποψη της μειοψηφίας, σύμφωνα με το άρθρο 148 παρ. 1 του Κανονισμού.

Παρά τα πολλά σωστά και δίκαια που περιέχει το ως άνω πόρισμα, ιδία όσον αφορά τις ευθύνες του Υπουργού Εθνικής Αμύνης κ. Αβέρωφ, της ηγεσίας των ΕΔ, των Άγγλων και Αμερικανών και της Τουρκίας, τα οποία ψηφίζω και επαυξάνω, δεν μπορώ να δεχθώ το πόρισμα, γιατί θεωρώ ότι παραλείπει να κατονομάσει τον κύριο ένοχο της Κυπριακής Τραγωδίας, τον κ. Κων. Καραμανλή, τον άνθρωπο που στις 6.10.1955 σπεύδει, πριν ακόμα κηδευθεί ο Παπάγος, να αρπάξει ευνοιοκρατικά την πρωθυπουργία παραγκωνίζοντας τον Στεφανόπουλο, με αντάλλαγμα τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, που επέβαλαν την Τουρκία συνεταίρο στη Κύπρο και στις 24.7.74, πάλι, πριν αλέκτωρα φωνήσαι, σπεύδει και αρπάζει την πρωθυπουργία από τον Π. Κανελλόπουλο, για να αφήσει τον Αττίλα 2 ανενόχλητο, να επιβάλλει τη διχοτόμηση της Κύπρου, που ήταν το σχέδιο των Αγγλοαμερικανών και των Τούρκων!

Η ευθύνη του κ. Καραμανλή είναι κραυγαλέα και το πόρισμα που τον απαλλάσσει θα πάσχει εσαεί, κάτι που νομίζουμε η πλειοψηφία δεν μπορεί να αγνοήσει.

Και αυτό για τους εξής λόγους:

1) Το πόρισμα δέχεται –και πολύ σωστά– ότι ο ΥΕΘΑ., κ. Αβέρωφ, όφειλε να παρακολουθεί την εκτέλεση των εντολών του Πρωθυπουργού, να τον ενημερώνει για τη δυνατότητα αποστολής στην Κύπρο ενισχύσεων, να εισηγηθεί την αντικατάσταση της χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας κ.α. και του καταλογίζει τις σχετικές ευθύνες. Όμως την ίδια ευθύνη έχει και ο κ. Καραμανλής, ως πρωθυπουργός, διότι παρά τις πράξεις και παραλείψεις αυτές του κ. Αβέρωφ, ούτε τον ήλεγξε, ούτε τον απέλυσε, αλλά εξακολουθούσε να του έχει απόλυτη εμπιστοσύνη! Ο κ. Καραμανλής, καλύπτοντας τον Υπουργό του είναι ολοφάνερο ότι συμφωνούσε μαζί του και άρα μοιράζεται μαζί του τις ευθύνες και είναι σόλοικο να στέλνεται στο εδώλιο ο Υπουργός και ο συνεργός του Πρωθυπουργός να απαλλάσσεται! Τι ήταν άλλωστε ο κ. Καραμανλής, κάποιος ανήλικος, ή άπειρος, ή αφελής και ανεπαρκής, για να τον παραπλανούν οι υφιστάμενοί του και να τον κατευθύνουν κατά το δοκούν;

2) Ο κ. Καραμανλής όχι μονάχα δεν έστειλε βοήθεια στις αγωνιζόμενες Κυπριακές δυνάμεις, αλλά την απόφασή του να μην στείλει βοήθεια την ανακοίνωσε με το διάγγελμά του στις 15.8.74 από την Τηλεόραση και το Ραδιόφωνο σε όλο τον κόσμο και φυσικά και στους εχθρούς της Κύπρου, λέγοντας μεταξύ άλλων: «*Η αντίσταση της Εθνικής Φρουράς υπήρξε κατά τις πρώτες δύο ημέρας αξιοθαύμαστη. Αι μαχόμεναι όμως σκληρώς εθνικαί δυνάμεις δεν ήτο δυνατόν να ενισχυθούν από την Ελλάδα...*» Και παρακάτω «*Η ένοπλος αντιμετώπισις των Τούρκων εις την Κύπρον καθίστατο αδύνατος και λόγω αποστάσεως και λόγω των γνωστών τετελεσμένων γεγονότων...*».

Η ομιλία αυτή του κ. Καραμανλή, που απεκάλυπτε στον εχθρό τα ελληνικά σχέδια, αποτελεί καθαρή προδοσία και γεννά σε βάρος του καταλυτικές πολιτικές και ποινικές ευθύνες: Σχετικά με τις ευθύνες αυτές, η Επιτροπή δεν μπορεί να αγνοήσει την εμπεριστατωμένη από 20.1.1987 έκθεση του Αντιστράτηγου ε.α. Α. Σιαπκαρά, που έχει κατατεθεί στο φάκελο. Όπως επίσης η έκθεση αυτή δεν μπορεί να αγνοηθεί και στο θέμα της μη διώξεως των εγκλημάτων που διέπραξε η χουντική, στρατιωτική και πολιτική ηγεσία, παράλειψη που γεννά μεγάλες ευθύνες και στον κ. Καραμανλή και στον κ. Αβέρωφ.

3) Ο κ. Καραμανλής δεν προέβη, ως ώφειλε, στην άμεση αντικατάσταση της ένοχης και ανάξιας χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας, η οποία είχε παραλείψει να θέσει σ' εφαρμογή τα σχέδια αμύνης της Κύπρου και κυριολεκτικά άνοιξε τις πόρτες στον ΑΤΤΙΛΑ! Το επιχείρημα, της δήθεν βί-

αιης αντίδρασης των χουντικών, των κ.κ. Καραμανλή με Αβέρωφ, διαψεύδεται από τα πράγματα: Οι αρχηγοί των ΕΔ ζητούν να αναλάβουν ορισμένα Υπουργεία, αλλά μόλις συναντούν την αντίρρηση των πολιτικών, αμέσως σπεύδουν να παραιτηθούν! Ο Ιωαννίδης αποστρατεύεται στις 2 Αυγούστου και κανείς δεν κινείται υπέρ αυτού. Το ίδιο όταν αποστρατεύονται οι στρατηγοί και εκτοπίζονται στην Κέα οι δικτάτορες! Όταν ο κ. Καραμανλής ανέλαβε Πρωθυπουργός, η Χούντα ήταν ένα πτώμα που εκλιπαρούσε ταφή! Ο κ. Καραμανλής αντί να θάψει τη Χούντα την ανέστησε, γιατί ήταν ακριβώς αυτό που του χρειάζονταν για να θάψει το Κυπριακό!

4) Ο κ. Καραμανλής άφησε να περάσει άπρακτος ο πολύτιμος χρόνος από 24.7 έως 14.8.74, κι αυτό δήθεν γιατί την Ελλάδα την δέσμευαν οι συμφωνίες, τη στιγμή που οι ίδιες συμφωνίες δεν εμπόδισαν την Τουρκία να μεταφέρει στην Κύπρο το στρατό του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ! Τι εμπόδιζε άλλωστε η Ελλάδα και στην Γενεύη να συζητά και στην Κύπρο να οχυρώνεται; Το ίδιο ένοχο είναι και το επιχείρημα ότι η βοήθεια δεν ήταν δυνατή, γιατί οι δυνάμεις μας έναντι των Τούρκων ήταν 1 προς 3, αφού η αναλογία αυτή του 3 προς 1 είναι απαραίτητη σ' αυτόν που ενεργεί την επίθεση και όχι σ' αυτόν που αμύνεται. Με τη λογική του ηττοπαθούς Καραμανλικού επιχειρήματος, η Ελληνική Ιστορία έπρεπε να ήταν τελείως διαφορετική και η Ελλάδα θα είχε σβήσει από τον χάρτη!

5) Ο κ. Καραμανλής διεχειρίζετο το μεγάλο Κυπριακό εθνικό θέμα προσωπικώς. Έπαιρνε αποφάσεις μόνος του, χωρίς ούτε μια φορά να συγκαλέσει πολεμικό Συμβούλιο με συμμετοχή του Υπουργικού Συμβουλίου, ωσάν το Κυπριακό να ήταν κάποια ασήμαντη υπόθεση. Έτσι πέρασαν οι τρεις εβδομάδες της εκεχειρίας άκαρπες, με σπασμωδικές ενέργειες, έκδοση και ανάκληση διαταγών, με αποτέλεσμα το ηθικό των Κυπριακών δυνάμεων να δέχεται συνεχή πλήγματα και το εθνικό θέμα να χαθεί. Μεγάλη είναι η ευθύνη για τη μη εφαρμογή των επιτελικών σχεδίων που υπήρχαν για την αντιμετώπιση της κρίσιμης για την Κύπρο κατάστασης μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι.

6) Για τη μη αποστολή στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο στην περίοδο της εκεχειρίας ο κ. Καραμανλής υποστηρίζει ότι δεν ήταν δυνατή γιατί: α) Τέτοιες δυνάμεις δεν υπήρχαν στην Ελλάδα. β) Δεν υπήρχαν τα αναγκαία οχηματαγωγά πλοία για τη μεταφορά τους. γ) Κι αν υπήρχαν τα πλοία δεν θα έφθαναν απαρατήρητα στον προορισμό τους, αλλά κι αν έφθαναν στον προορισμό τους οι δυνάμεις αυτές, θα ήταν προβληματική η εκπλήρωση της αποστολής τους από έλλειψη αεροπορικής υποστήριξης και αδυναμίας συνεχούς ανεφοδιασμού.

Όλα αυτά αποτελούν προφάσεις εν αμαρτίαις του κ. Καραμανλή και της περί αυτόν στρατιωτικής ηγεσίας.

Από μαρτυρικές καταθέσεις και το πόρισμα του Αρχηγείου Ενόπλων Δυνάμεων (Δ/νση Κυπριακού) που συνετάγη τον Φεβρουάριο του 1976 βάσει σχετικών εκθέσεων (Μέρος ΙΙ του πορίσματος), προκύπτει ότι «η προσέγγισις ενισχύσεων εις την Νήσον ήτο εφικτή με κάποιον παραδεκτόν βαθμόν κινδύνου (π.χ. αεροσκάφη Νοράτλας, υποβρύχια, αρματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ) άρα και μαχητικών αεροσκαφών. Απεδείχθη επίσης, ότι η κατά συγκεκαλυμμένον τρόπον περιορισμένη ενίσχυση του αγώνος εις Κύπρον δια μεμονωμένως πλεόντων εμπορικών πλοίων ήτο εφικτή».

Ο πτέραρχος κ. Νικ. Κουρής, αρχηγός ΓΕΕΘΑ κατέθεσε: «*Υπήρχαν κίνδυνοι αποστολής της μεραρχίας στην Κύπρο, αλλά ο κίνδυνος υπερτονίστηκε*». Και ο ίδιος ο κ. Αβέρωφ κατέθεσε: «*Να σταλούν ελαφρές δυνάμεις ήταν εύκολο...*». Ο αντιπλοίαρχος Ευθ. Πετρόπουλος κατέθεσε στην Εξεταστική Επιτροπή χάρτες και πίνακες, που πείθουν ότι ήταν δυνατή η αποστολή ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας με «*μεμονωμένα πλοία με ταχύτητες πάνω από 11*

κόμβους πλέοντα σε διάφορες ενδεικτικές πορείες παραπλάνησης κατά την διάρκεια της ημέρας και διεισδύοντα με το πρώτο σκότος της νύκτας στα χωρικά ύδατα της Κύπρου, έτσι ώστε να φθάσουν έγκαιρα στους λιμένες της Κύπρου, να εκφορτώσουν και στη συνέχεια να αποπλεύσουν κατά τη διάρκεια της νύκτας.

Έτσι με σχεδίαση μεταφορών αυτού του τρόπου και προγραμματισμού ροής πλοίων, μεμονωμένων εμπορικών πλοίων, ήταν δυνατόν να μεταφερθούν στην Κύπρο, σε λιγότερο από 20 μέρες, πάνω από 20.000 στρατού, πάνω από 150 άρματα μάχης, M47/M48, αρκετές μοίρες αυτοκινούμενου πυροβολικού, αντιαρματικά κ.λπ. αναγκαία οχήματα υποστήριξης».

«*Για τη μεταφορά αυτή*», συνεχίζει, «*υπήρχαν τότε, Ιούλιος 1974 αρκετά διαθέσιμα και κατάλληλα εμπορικά πλοία, τα οχηματαγωγά Ρέθυμνο, Κνωσσός, Φαιστός,...*». Μπορούσε λοιπόν να εξευρεθούν τα μέσα και υπήρχε τρόπος να σταλούν ενισχύσεις στην Κύπρο και βεβαίως η σκέψη των Καραμανλή - Αβέρωφ να σταλεί η μεραρχία με νηοπομπή φανερά, ήταν ολοφάνερα λάθος και μάλλον ελέχθη για να είναι δικαιολογημένη η ασυζητητεί απόρριψή της και να κλείσει το θέμα.

Ο κ. Καραμανλής ισχυρίζεται ότι δεν υπήρχαν στην Ελλάδα στρατιωτικές δυνάμεις για να σταλούν στην Κύπρο: Στο συνοπτικό πρακτικό της 3.8.74 οι αρχηγοί βεβαιώνουν ότι ήταν ήδη μια από πολλού καιρού έτοιμη προς αποστολή βοήθεια.

Ο κ. Καραμανλής δίδει εντολή να ετοιμασθεί μια μεραρχία, για να σταλεί στην Κύπρο. Γιατί όμως δεν έστελνε μια ήδη έτοιμη μεραρχία, οπότε θα κέρδιζε τις 6 έως 10 ημέρες που χρειάζονταν η προετοιμασία της;

Ο κ. Καραμανλής στο διάγγελμά του της 15.8.74 λέει τα εξής χαρακτηριστικά της πολιτικής του βούλησης: «*Δια την Ελλάδα ετέθη άμεσον και μέγα δίλημμα: Πρέπει να αντιδράσει με βία στη βία, με δολιότητα στη δολιότητα; Πρέπει να προσφύγει και αυτή στο νόμο της ζούγκλας;...*».

Με ποια όμως λογική, ηθική και νομική έννοια, η άμυνα αποτελεί βία και προσφυγή στο νόμο της ζούγκλας; Βία και ζούγκλα ήταν η εισβολή των Τούρκων, ο ΑΤΤΙΛΑΣ Ι και ΙΙ. Η αντίσταση των Κυπρίων ήταν άμυνα, πράξη επιτρεπτή και ιερή και κατά το θείο και κατά το ανθρώπινο δίκαιο!

Ο κ. Καραμανλής δεν είχε την πολιτική βούληση της βοήθειας των μαχόμενων δυνάμεων της Κύπρου και επιστρατεύει όλες τις προφάσεις που ήταν δυνατό να ευρεθούν, για να δικαιολογήσει την πολιτική του. Αυτό είναι ολοφάνερο και στα λόγια του και στις αλλοπρόσαλλες ενέργειές του και του ίδιου και των συνεργατών του.

Γι' αυτό ο κ. Καραμανλής είναι βαρύτατα υπόλογος απέναντι στη γενιά μας και στην ιστορία. Στάθηκε ανίκανος να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων, να φέρει το πνεύμα της εθνικής ενότητας και ανάτασης. Ήρθε ως κλέφτης της εξουσίας και ως κλέφτης εσκέπτετο τη διατήρησή της και όχι ως εθνικός ηγέτης, που βλέπει μπροστά, εμπνέει και οδηγεί το έθνος στον δρόμο της ιστορίας του.

Μονάχα τις επίλεκτες μονάδες, που βρίσκονταν στην Αττική και που παραπονείται ότι ήθελαν να τον ανατρέψουν, αν έστελνε στην Κύπρο, ήσαν αρκετές να ρίξουν τους εισβολείς στη θάλασσα. Οι δυνάμεις, που είχαν προδοθεί από τον Ιωαννίδη, πίστευαν στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και δεν χρειάζονταν παρά δύο καλά λόγια από τον Καραμανλή για να ξεχυθούν ακράτητοι στην υπηρεσία του έθνους. Αλλά ο κ. Καραμανλής δεν είχε τους ορίζοντες του Ελευθερίου Βενιζέλου. Παρέμεινε ένας κοινός πολιτικός της εξουσίας, λαχείο στα χέρια των τυχοδιωκτών της Άγκυρας και των Αγγλοαμερικανών συνεταίρων τους. Έτσι απλώς συνέχισε το έργο του Ιωαννίδη, στην υπηρεσία των ίδιων σκοτεινών συμφερόντων και δυνάμεων. Η διαφορά τους, εκτός από τα μέσα, είναι και στο τέλος τους. Ο ένας, βρίσκεται στη φυλακή ως προδότης –και

είναι!– ο άλλος είναι ελεύθερος και παριστάνει τον εθνάρχη – ενώ δεν είναι!

Υπογραφή
Ν. ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ

II

Απόψεις κ. Αν. Παπαληγούρα που αναπτύχθηκαν προφορικά κατά τη συζήτηση της 30.10.1988

1) <u>Κεφαλ. Ζ΄ σελ. 103</u>: «*Σε σχέση με τη δήθεν μετατροπή της εντολής σχηματισμού μεραρχίας σε μελέτη δυνατότητος οργανώσεως, είναι φυσικό και επιβεβλημένο, όταν δίδεται μία εντολή, να μελετάται το εφικτό και ο τρόπος εκτέλεσής της.*

Στη συγκεκριμένη περίπτωση έπρεπε να αποφασισθεί ποιες δυνάμεις θα εστέλλοντο, με ποια μέσα θα εστέλλοντο, πού θα επιβιβάζονταν, πού θα αποβιβάζονταν, ποιες μονάδες θα υπεστήριζαν, την μετάβαση και την απόβασή τους».

2) <u>Κεφαλ. ΙΑ΄, σελ. 202 επ.</u>: «*Σε σχέση με τον σχηματισμό της Μεραρχίας συνομολογείται από το κείμενο του πορίσματος ο σχηματισμός της Μεραρχίας την 19η του μηνός. Όπως, επίσης, στο κείμενο του πορίσματος καταγράφεται ότι κατά την κρίση των αρχηγών η συγκρότησή της θα απαιτούσε μέχρι και δέκα μέρες. Ως εκ του γεγονότος ότι είναι βεβαιωμένο ότι η Μεραρχία ήτο συγκροτημένη την 19η, προκύπτει πρόδηλα ότι άρχισε η συγκρότησή της προ της 9ης του ιδίου μηνός. Άρα, δεν βλέπω κατά την άποψή μου που υπάρχει καθυστέρηση την οποία θα έπρεπε να ελέγξει ο τότε Πρωθυπουργός. Επί πλέον σημειώνω ότι κατά την φάση αυτήν οι ελπίδες είχαν εναποτεθεί στις συνομιλίες της Γενεύης. Και ακόμα σημειώνω ότι εν τούτω τω μεταξύ, κατά την άποψή μου, θα πρέπει ο κ. Καραμανλής να είχε πεισθεί για την αδυναμία αποτελεσματικής παρέμβασης στην Κύπρο μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι*».

3) <u>Κεφαλ. ΙΑ΄, σελ. 214 επ.</u>: «*Στο θέμα 'της δυνατότητος ή μη αποστολής μικρών ειδικών μονάδων στην Κύπρο' η άποψή μου είναι η εξής: Ότι ορθά υιοθετήθηκε από την Κυβέρνηση η άποψη όλων των στρατιωτικών, που κατέθεσαν στην Επιτροπή και που υπογραμμίζουν ότι μόνη μονάδα, η οποία θα μπορούσε αποτελεσματικά να παρέμβει στην Κύπρο θα ήταν μονάδα δύναμης Μεραρχίας και άνω. Οι μικρές ειδικές μονάδες δεν θα είχαν τη δυνατότητα αποτελεσματικής παρέμβασης στο νησί. Επί πλέον σημειώνω ότι η αποστολή μικρών ειδικών μονάδων θα είχε το επιπρόσθετο μειονέκτημα –πέραν του ότι δεν θα ήταν αποτελεσματική– ότι θα μπορούσε να οδηγήσει σε γενίκευση της σύρραξης Ελλάδος - Τουρκίας, σε κατάληψη μεγαλυτέρου τμήματος ή και ολόκληρης της Κύπρου, και ακόμη να θέσει σε κίνδυνο τον ίδιο τον Ελλαδικό χώρο. Και υπ' αυτή την έννοια η μη αποστολή μικρών αναποτελεσματικών μονάδων ήταν σκόπιμη, γιατί απέτρεψε εθνική συμφορά, κάτω από τις τότε συνθήκες χάους και διάλυσης*».

III.

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ κ. ΑΝ. ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄ (ΓΕΝΙΚΑ)

ΠΟΡΙΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΟΥ ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ

Δυο είναι τα βασικά ερωτήματα για την περίοδο του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, στα οποία η επιτροπή του Φακέλλου της Κύπρου καλείται να δώσει απαντήσεις:

Α. Υπήρξαν λάθη επιλογών ή χειρισμών, ευθύνες ή παραλείψεις της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας, μεταξύ πρώτου και δεύτερου ΑΤΤΙΛΑ (24.7.1974 - 16.8.1974) και αμέσως μετά απ' αυτόν;

Β. Ποια η ανάμιξη –αν υπήρξε– και εν γένει ποιος ο ρόλος του ξένου παράγοντα κατά την ίδια περίοδο;

Α΄

1. Όταν στις 24 Ιουλίου 1974 η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή ανέλαβε την εξουσία, βρέθηκε μπροστά στα εξής δεσμευτικά τετελεσμένα γεγονότα: στα ερείπια του ΑΤΤΙΛΑ Ι στην

Κύπρο, σε ένα διαλελυμένο κράτος στην Ελλάδα, στην απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας που συνιστούσε την κατάπαυση του πυρός και έναρξη διαπραγματεύσεων, και στη σχετική συμφωνία Ελλάδος, Τουρκίας και Βρεταννίας να συμμετάσχουν στην Διάσκεψη της Γενεύης στις 24.7.74.

2. Στην Κύπρο, το Πραξικόπημα κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο αλληλοσπαραγμός των Ελληνοκυπρίων που ακολούθησε και η Τουρκική απόβαση έχουν επιφέρει την σύγχυση και την πλήρη αποδιοργάνωση. Σύμφωνα με αναφορές του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς προ και κατά τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, «*η Εθνοφρουρά βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης και αυτοδιάλυσης*», με «*ποσοστό λιποταξιών και ανυποταξιών που φτάνει μέχρι και το 80% της προβλεπόμενης δύναμης των μονάδων, με το ηθικό των ανδρών χαμηλότατο*», με «*πολλούς εφέδρους να εγκαταλείπουν τον οπλισμό τους επί τη θεά του εχθρού και να τρέπονται σε φυγή*», με «*μαχητική αξία των μονάδων πεζικού μηδαμινή*», με «*συντριπτική την ανισότητα των εκατέρωθεν δυνάμεων, ιδίως σε άρματα*» και με «*έδαφος τελείως ακατάλληλο προς άμυνα*». Διατυπώνεται ακόμη, από το ΓΕΕΦ η προειδοποίηση προς την Αθήνα, ότι αν η διπλωματική οδός δεν οδηγήσει γρήγορα σε συμφωνία, «*η διάλυση θα είναι πλήρης το δε στράτευμα και ο πληθυσμός θα στραφούν κατά των Ελλήνων αξιωματικών και της Ελλάδος γενικώς*» (29.7.74).

3. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύονται οι Τούρκοι, οι οποίοι δόλια εξακολουθούν να ενισχύουν το προγεφύρωμά τους, ενώ στη Γενεύη στις 30.7.74 συμφωνείται επίσημα από τους τρεις Υπουργούς Εξωτερικών να αποφευχθεί και από τις δυο πλευρές οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια που θα μπορούσε να παρεμποδίσει ειρηνική λύση με διαπραγματεύσεις. Τις παραβιάσεις της εκεχειρίας καταγγέλλει στις 28.7.74 ο Πρωθυπουργός της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας με μήνυμά του στον Τούρκο Πρωθυπουργό και δέχεται μόνον υπό όρους να ανταποκριθεί στην πρόσκληση του τελευταίου να συναντηθεί μαζί του. Η τριμερής Διάσκεψη της Γενεύης, μετά από ολιγοήμερη διακοπή των εργασιών της, διευρύνεται σε πενταμερή με τη συμμετοχή εκπροσώπων των δύο Κοινοτήτων της Κύπρου και συνέρχεται εκ νέου στις 8.8.74. Κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων και συγκεκριμένα το πρωί της 14ης.8.74, οι Τούρκοι, αφού επέδωσαν στην ελληνική πλευρά ένα εκβιαστικό τελεσίγραφο, εξαπολύουν τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

4. Στο μεταξύ στην Ελλάδα, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας έχει να αντιμετωπίσει από την πρώτη στιγμή την αποδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων, που καταδείχθηκε και με την παταγώδη αποτυχία της γενικής επιστράτευσης. Έχει ακόμα να αντιμετωπίσει τους μηχανισμούς της Χούντας που παραμένουν ισχυροί, καθώς η εξάρθρωσή τους μόνο σταδιακά μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τον κίνδυνο παλινδρόμησης στο δικτατορικό καθεστώς. Και τούτο, γιατί, ενώ βέβαια γνώριζε ποιούς στρατιωτικούς έπρεπε να απομακρύνει, έπρεπε να αναζητήσει ηγέτες εμπιστοσύνης, να τους πλαισιώσει με επιτελεία εμπιστοσύνης και έπρεπε, τέλος, όλοι αυτοί να ενημερωθούν. Και αυτά ενώ διεξήγοντο πολεμικές επιχειρήσεις. Αλλά ακόμα και αν η κυβέρνηση μπορούσε να αντικαταστήσει αμέσως την τότε στρατιωτική ηγεσία, θα επέλεγε κατ' ανάγκη στρατιωτικούς ηγέτες που θα υποστήριζαν τα ίδια –την αδυναμία επέμβασης μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι στην Κύπρο– αφού, όπως προκύπτει από τις μαρτυρικές καταθέσεις τους στην Επιτροπή, όλοι οι ανώτατοι τότε αξιωματικοί είχαν την ίδια άποψη.

Έτσι στις 2.8.74 τίθεται σε διαθεσιμότητα ο Ιωαννίδης, στις 11.8.74 απομακρύνονται οι στρατιωτικές μονάδες που στάθμευαν στο Λεκανοπέδιο της Αττικής, στις 19.8.74 αντικαθίστανται οι αρχηγοί του Γενικού Επιτελείου του Στρατού.

Με τα δεδομένα αυτά, η δημοκρατική κυβέρνηση την ώρα που έδινε την διπλω-

ματική της μάχη στην Γενεύη, κινδύνευε καθημερινά να ανατραπεί στην Αθήνα.

5. Μέσα σε αυτό το χάος ο Κων. Καραμανλής μελέτησε εξαντλητικά την δυνατότητα να αποστείλει ελληνικές δυνάμεις στην Κύπρο προ και κατά τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ. Διαδοχικά αποφασίζει να σπεύσουν στην Κύπρο τρία υποβρύχια για να πλήξουν τον Τουρκικό στόλο, να βομβαρδιστούν τουρκικοί στόχοι στην Κύπρο από σμήνος αεροσκαφών που θα απογειωνόταν από την Κρήτη, να σχηματιστεί στην Κρήτη ή στη Ρόδο πλήρης Μεραρχία με σκοπό την μεταφορά της στη Μεγαλόνησο, να επιβιβασθεί ο ίδιος της νηοπομπής που θα αποβίβαζε τα στρατεύματα στην Κύπρο, για μεγαλύτερη ασφάλειά της.

Αλλά τα Πολεμικά Συμβούλια στις 3, 13 και 14.8.74 που διερεύνησαν τις δυνατότητες στρατιωτικής ενέργειας στην Κύπρο, κατέληξαν στο σαφές και ομόφωνο συμπέρασμα ότι μετά την εδραίωση του Τουρκικού προγεφυρώματος και τη χαώδη κατάσταση που επικρατούσε στην Κύπρο οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση της Ελλάδος στη Μεγαλόνησο –από αέρα ή από θάλασσα– θα αποτελούσε επιχείρηση αυτοκτονίας με βέβαιη την εξόντωση των ελληνικών δυνάμεων. Και τούτο γιατί η αεροπορική κυρίως υπεροχή της Τουρκίας ήταν καταλυτική, ιδιαίτερα λόγω της άνισης απόστασης του θεάτρου των επιχειρήσεων από τα τουρκικά και ελληνικά αεροδρόμια αντίστοιχα. Επιπρόσθετα υπογραμμίστηκε ότι αυτόματα θα οδηγούμαστε σε γενικότερη ελληνοτουρκική σύρραξη, που θα κατέληγε στην ολοκληρωτική κατάληψη της Κύπρου. Ενώ παράλληλα θα κινδύνευε και η εδαφική ακεραιότητα του ίδιου του Ελλαδικού χώρου, λόγω της τουρκικής υπεροπλίας και της μειονεκτικής θέσης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου απέναντι στα οποία οι Τούρκοι διατηρούσαν ακέραιες και έτοιμες τις αποβατικές, ναυτικές και πεζικές δυνάμεις τους.

Παραθέτω συνοπτικά τα Πρακτικά των παραπάνω Πολεμικών Συμβουλίων που εξέτασαν την δυνατότητα αποστολής ενισχύσεων στη Κύπρο και στάθμισαν τις συνέπειές τους:

α. Απόσπασμα από τη σύσκεψη της 3ης Αυγούστου 1974

«*Ηρώτησε ο Πρόεδρος, ποιά ήτο η προοπτική εις περίπτωσιν Ελληνοτουρκικού πολέμου.*

Τα μέσα της Τουρκίας εις όλα τα όπλα, είναι σαφώς μεγαλύτερα. Εις την Θράκην, η αναλογία των δυνάμεων, είναι περίπου Ελλάς 1 - Τουρκία 3.

Αι νήσοι του Αρχιπελάγους και η Ρόδος, έχουν ισχυράν άμυναν, αλλά είναι χαρακτηριστικόν των τουρκικών σχεδίων, ότι ενώ η Τουρκία διεξήγε επιχείρησιν αποβάσεως εις Κύπρον, όλος ο αποβατικός των στόλος και σημαντικαί δυνάμεις, είναι εις την περιοχήν της Σμύρνης.

Ο βαθμός ετοιμότητας και εκπαιδεύσεως της αεροπορίας μας άριστος, αλλά τα μέσα της Τουρκικής αεροπορίας, περίπου διπλάσια.

Ναυτικώς η Τουρκία έχει υπεροπλίαν.

Αν αντιμετωπισθεί Ελληνο-Τουρκικός πόλεμος, θα είναι αδύνατον να διεξαγάγωμεν επιχειρήσεις προς Κύπρον, η οποία και θα καταληφθεί ευχερώς υπό των Τούρκων.

Συνεφώνησε πλήρως ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και παρετήρησε ότι η ζημιά του τόπου δύναται να είναι τεραστία.

Τέλος, ο Πρόεδρος είπεν, ότι αν εν Κύπρω δεν επιτευχθεί κάποια λογική ισορροπία, θα πρέπει να στείλωμεν και ημείς εκεί μιαν ισχυράν Μεραρχίαν.

Διεξήχθει συζήτησις περί των μεγάλων κινδύνων που θα διατρέξει η αποστολή εν περιπτώσει προσβολής της από την Τουρκικήν Αεροπορία και τον Τουρκικόν Στόλον και τελικώς ο Πρόεδρος, διέταξε όπως ετοιμασθεί το ταχύτερον μια ισχυρά Μεραρχία».

β. Απόσπασμα από το Πρακτικό της Σύσκεψης της 13ης Αυγούστου 1974

«*Συμπερασματικώς διεπιστώθει ότι λαμβανομένων υπ' όψιν των εκατέρωθεν δυνατοτήτων και διατεθειμένων δυνάμεων, η*

μόνη τεχνικώς (στρατιωτικώς) εφικτή ενέργεια ημετέρων εν Κύπρω δυνάμεων, είναι υποχωρητική κίνηση μετά τηρήσεως επαφής, επιβραδύνουσα τον ρυθμόν προχωρήσεως των αντιπάλων δυνάμεων. Άμυνα, έστω και δι' αποστολής ενισχύσεων, θα οδηγήσει εις άσκοπον θυσίαν ημετέρων δυνάμεων, πιθανήν εξώθησιν των Τούρκων εις ανάληψιν ευρύτερων επιχειρήσεων καταλήψεως ακόμη και ολοκλήρου της νήσου και αμφίβολο, για την τιμήν των όπλων, αποτέλεσμα, δεδομένου ότι η εξόντωσις των δυνάμεών μας, δέον θεωρείται βεβαία».

γ. Απόσπασμα από τα Πρακτικά της Σύσκεψης της 14ης Αυγούστου 1974

«*Μετ' ολίγον, περί ώραν 6ην π.μ. αφίχθη ο Πρόεδρος της Κυβέρνησεως συνοδευόμενος από τον Υπουργόν κ. Γ. Ράλλη.*

Αφού ενημερώθη επί του χάρτου περί της μορφής και της εκτάσεως της Τουρκικής επιθέσεως, διέταξε όπως τα τρία υποβρύχια (άτινα ήδη από της παραμονής είχον λάβει εντολήν να προχωρούν εν καταδύσει προς Κύπρον), επισπεύσουν με την μεγίστην ταχύτητά των, τον πλουν και να επιδοθούν εις τορπιλισμούς των Τουρκικών πλοίων -πολεμικών ή εμπορικών- τα οποία συμμετείχαν εις την εισβολήν. Διέταξεν επίσης, όπως το εις Ηράκλειον Κρήτης σμήνος αεριωθουμένων, απογειωθεί εντός της πρωίας προς Κύπρον, και βομβαρδίσει τους σημαντικότερους στόχους που θα ανεύρει, κατά προτίμησιν πλοία.

Οι κύριοι Αρχηγοί, εφάνησαν αμήχανοι και διετύπωσαν κατά τρόπον γενικόν αμφιβολίας ως προς την σκοπιμότητα και την δυνατότητα της επιχειρήσεως.

Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως επέμεινε ...

Εκ της συζητήσεως προέκυψε ότι:

1. Το σμήνος θα εγίνετο αντιληπτόν από τους Τούρκους είτε δια των συστημάτων ραντάρ, είτε δια των αναφορών που θα έστελναν δι' ασυρμάτου τα Τουρκικά αεροπλάνα. Τούτο θα προκαλούσε κινητοποίησιν πολλαπλασίων τουρκικών μαχητικών αεροπλάνων απογειουμένων από αεροδρόμια των νοτίων ακτών της Μικράς Ασίας. Ήτο συνεπώς πιθανή η κατάρριψις μέρους των ιδικών μας αεροπλάνων. Ηρώτησα αν ήτο ενδεχομένη η κατάρριψις όλων των αεροπλάνων μας. Ελέχθη ότι δεν ήτο πιθανή αλλά τούτο εξηρτάτο από τον αριθμόν των εχθρικών αεροπλάνων που θα αντιμετώπιζαν.

2. Τα αεροσκάφη μας δια να δύνανται να φθάσουν εκεί και να έχουν μικρόν απόθεμα καυσίμων θα έπρεπε να έχουν φορτώσει δύο βόμβας αντί τεσσάρων.

Συνεπώς τα πλήγματα που θα ηδύναντο να καταφέρουν όσα αεροσκάφη θα έφθαναν επί τόπου, εμειούντο εις το ήμισυ.

3. Ο χρόνος παραμονής των εις τον εναέριον χώρον της Κύπρου θα εποίκιλλε μεταξύ 5 και 10 λεπτών της ώρας και λόγω ανεπάρκειας καυσίμων και λόγω αντιμετωπίσεως εχθρικών μαχητικών αεροσκαφών ως και αντιαεροπορικών πυρών. Ούτω περιορίζετο και η ευχέρεια επιτυχίας σκοπεύσεως.

4. Μετά την ρίψιν των βομβών των, τα αεροσκάφη μας έπρεπε ή:

α) να εγκαταλειφθούν υπό των χειριστών, σωζωμένων δι' αλεξιπτώτων.

β) να προσγειωθούν εις τας βρετανικάς βάσεις της Κύπρου.

γ) να προσγειωθούν εις Λίβανον, όπερ και έχει σχεδιασθεί ως ορθότερον.

Τούτο εσήμαινε απώλειαν όσων αεροσκαφών δεν θα κατερίπτοντο, τούτο δε δι' άδηλον χρόνον.

5. Δεδομένου ότι η ενέργεια ήτο πιθανόν να οδηγήσει αμέσως εις γενικωτέραν Ελληνοτουρκική σύρραξιν, η προστασία από αέρος του ηπειρωτικού και νησιωτικού εδάφους της Χώρας, θα εμειούτο καθ' ο μέτρον θα εχάνοντο τα αεροσκάφη και οι χειρισταί του εις Κρήτην σμήνους.

6. Ετέθη μετά ταύτα το θέμα του εγχειρήματος των υποβρυχίων.

Το εγχείρημα τούτο ενεφανίζετο υπό ολιγώτερον μελανά χρώματα καθ' όσον επρόκειτο περί των καλλιτέρων και πλέον συγχρόνων υποβρυχίων μας άτινα καταδυόμενα εις μεγάλα βάθη δεν θα εγίνοντο αντιληπτά από αεροσκάφη παρατηρήσεων,

πάντως μέχρις ότου πλησιάσουν και λάβουν θέσιν κατά του στόχου των. Παρετηρήθη όμως ότι:

α) Κατά υπάρχουσας πληροφορίας οι Τούρκοι είχαν δυτικώς της Κύπρου εν καταδύσει, τρία υποβρύχια τα οποία, εφοδιασμένα με μηχανήματα ηχοληπτικά, εφ' όσον ήσαν εν' ακινησία, ηδύναντο να αντιληφθούν τα προσεγγίζοντα υποβρύχια.

β) Τα πλείστα των πλοίων του τουρκικού στόλου είχαν εφοδιασθεί με εντελώς σύγχρονα μηχανήματα ανθυποβρυχιακής επιθέσεως...

Εν συνεχεία με εντολήν του Πρωθυπουργού απεσύρθησαν προσωρινά οι 4 Αρχηγοί. Μετά ημίωρον εκλήθησαν και πάλι. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως τους εδήλωσε ότι κατόπιν όσων είχαν αναπτυχθεί εγκαταλείπει τα δύο εγχειρήματα. Διέταξεν όμως όπως ετοιμάσουν το ταχύτερον δυνατόν μία πλήρη Μεραρχίαν, εφοδιασμένη και με άρματα μάχης, όπως την μεταφέρουν εις Ρόδον και Ανατ. Κρήτη, ή όπου έκριναν σκοπιμότερον, ώστε να είναι έτοιμη προς ταχείαν μεταφοράν εις Κύπρον. Ηρώτησε, πόσας κατ' ελάχιστο ημέρας εχρειάζοντο δι' αυτήν την προετοιμασίαν.

Οι κύριοι Αρχηγοί εδήλωσαν ότι θα χρειασθούν τουλάχιστον 6-7 ημέραι, ίσως περισσότεραι, διότι η Μεραρχία θα εσχηματίζετο από διάφορα τμήματα (και από την Ήπειρον ακόμη), η δε συγκέντρωσις των τμημάτων πλησίον λιμένων, η επιβίβασις και η μεταφορά των, απήτει χρόνον.

Εθεώρουν όμως βέβαιον, ότι μία τόσο μεγάλη νηοπομπή, μη δυναμένη να περάσει απαρατήρητη, θα εκινδύνευε να μην φθάσει εις Κύπρον.

Ο Πρόεδρος εδήλωσε, ότι θα εξήταζε ο ίδιος το πρόβλημα της ασφαλείας της νηοπομπής και ανέθεσε στον Αντιπρόεδρο κ. Μαύρο, να ζητήσει από την Αγγλική Κυβέρνηση αεροπορική κάλυψη της νηοπομπής.

Η Αγγλική Κυβέρνηση όμως, όχι μόνο αρνήθηκε την συνδρομή της αλλά και εχαρακτήρισε την σχεδιαζόμενη επιχείρηση, αναποτελεσματική και πολλαπλώς επικίνδυνη».

6. Με τις παραπάνω διαπιστώσεις του συνόλου της τότε στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας, όπως αποτυπώνονται στα Πρακτικά των Πολεμικών Συμβουλίων, αλλά και σε άλλα επίσημα έγγραφα (Πρακτικό Επιτροπής Αντιστρατήγου Επιτηδείου, Απόρρητη Αναφορά Αντιστρατήγου Καραγιάννη 30.8.74, Εκθέσεις ΓΕΕΦ κ.α.), για την τότε αδυναμία αποστολής ενισχύσεων στην Κύπρο συμφωνούν και όλοι οι ανώτατοι αξιωματικοί των τριών όπλων των Ενόπλων Δυνάμεων της εποχής εκείνης, όπως προέκυψε μεταγενέστερα από τις μαρτυρικές καταθέσεις τους στην Επιτροπή (Καταθέσεις Αντιπτεράρχων Θωμοπούλου, Οικονόμου και Κουρή, Αντιστρατήγων Μπίτου, Κρητικού, Πανουργιά, Ντάβου κ.α.). Προκύπτει όμως προ παντός από την έκθεση που υπέβαλε στην Επιτροπή ο αρμοδιότερος και υπευθυνότερος μάρτυρας, ο τότε Πρωθυπουργός κ. Καραμανλής. Έκθεση, η οποία καλύπτει όλες τις πλευρές του θέματος κατά τρόπο τόσο πλήρη, που η Επιτροπή θα μπορούσε να παραιτηθεί κάθε περαιτέρω προσπαθείας αναζήτησης της αλήθειας σε δευτερεύουσες ή ύποπτες μαρτυρίες.

Με τις παραπάνω διαπιστώσεις συμφωνεί και ο κ. Μαύρος. Συμφωνεί όμως και ο σημερινός Πρωθυπουργός κ. Ανδρέας Παπανδρέου, που σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Απογευματινή* της 13.8.74 – παραμονής του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ– τόνιζε: «*Υπάρχει στρατιωτικός που να μην γνωρίζει ότι η Ελληνοτουρκική σύγκρουση στο Κυπριακό έδαφος, ενισχύει τους Τούρκους; Δεν αναφέρομαι μόνο στο θέμα του εφοδιασμού, που είναι ευκολότατο για την Τουρκία και δυσχερέστατο για την Ελλάδα. Αναφέρομαι κυρίως στην αεροπορική κάλυψη του εδάφους της Κύπρου. Κάτι που ζήσαμε από πολύ κοντά κατά τον Αύγουστο 1964*». Και παρακάτω προσθέτει: «*Δεν καταλογίζω συνεπώς ευθύνες στη σημερινή κυβέρνηση που διαδέχθηκε την Χούντα*».

Άλλωστε, τις ίδιες απόψεις είχε διατυπώσει ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου στο βιβλίο του *Democracy at Gunpoint - The Greek*

Front, όπου κατά λέξη αναφέρει: «*Ο Μακάριος μάς ζήτησε να στείλουμε την αεροπορία μας για κάλυψη. Δεν εστείλαμε, όχι γιατί δεν επιθυμούσαμε, αλλά γιατί τεχνικά αυτό ήταν αδύνατον. Η Κύπρος ήταν μακρυά από τις Ελληνικές αεροπορικές βάσεις και τα μαχητικά μας δεν θα είχαν παραπάνω από δύο λεπτά πτήση πάνω από την Κύπρο. Κατά συνέπεια το μόνο που θα κάμναμε αν επεμβαίναμε θα ήταν να προκαλέσουμε την Τουρκία σε περαιτέρω δράση, χωρίς να προσφέρουμε στις κυπριακές πεζικές δυνάμεις ουσιαστική βοήθεια*».

Είναι οπωσδήποτε αξιοσημείωτο ότι την αδυναμία επέμβασης ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο αναγνωρίζει και ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος σε μήνυμά του προς τον Κ. Καραμανλή στις 20.8.74 διατυπώνει τη βαθειά του εκτίμηση προς αυτόν, την κατανόησή του για τις μεγάλες δυσχέρειες που αντιμετωπίζει και αποδίδει την ευθύνη για την κυπριακή τραγωδία στο δικτατορικό καθεστώς της Ελλάδος και στους συνεργάτες του καθεστώτος στην Κύπρο.

7. Στο διπλωματικό, εξάλλου, πεδίο η δραστηριότητα της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας είναι έντονη. Ο Πρωθυπουργός καταγγέλλει στη διεθνή κοινή γνώμη τις εγκληματικές ενέργειες της Τουρκίας (15.8.74), προσφεύγει στα Ηνωμένα Έθνη που με 5 αποφάσεις τους καταδικάζουν την Τουρκία, έχει επαφές και συνομιλίες με τις ΗΠΑ, τη Σοβιετική Ένωση, τη Βρεταννία αλλά και τρίτες χώρες που προσφέρονται να μεσολαβήσουν για την εξεύρεση λύσης του προβλήματος. Προκαλείται, ακόμη, με την αποχώρηση από το ΝΑΤΟ η επιβολή από τις ΗΠΑ του γνωστού Εμπάργκο επί της Τουρκίας.

8. Η βαρύτατη ευθύνη της χουντικής στρατιωτικής ηγεσίας αναφέρεται στον προ του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ χρόνο και ειδικότερα στη συμμετοχή της στο σχεδιασμό του Πραξικοπήματος κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, στη μη εκτίμηση των συνεπειών του και στη μη υπεράσπιση της Κύπρου κατά την τουρκική απόβαση.

Τη μάταιη προσπάθεια της δικτατορίας να αποσείσει αυτές τις ευθύνες της για το δράμα της Κύπρου, ενισχύουν οι άκριτοι εκείνοι που υπηρετώντας κομματικές σκοπιμότητες υποστηρίζουν ότι ήταν εφικτή και ενδεικνυόμενη η αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στην Κύπρο τον Αύγουστο 1974.

9. Ο στρατηγός Ε. Καραγιάννης που τοποθετήθηκε ως Αρχηγός ΓΕΕΦ από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας αντιμετώπισε συντριπτικά υπέρτερες τουρκικές πεζικές δυνάμεις και άρματα που προήλαυναν προς την Αμμόχωστο, και μόνο μετά την καταστροφή και του τελευταίου ελληνικού άρματος και την κυριολεκτική διάλυση των ελληνικών μονάδων πεζικού διέταξε τη δημιουργία της γραμμής άμυνας νοτιότερα της οδού Λευκωσίας - Αμμοχώστου.

10. Σημειώνεται ότι το σύνολο των επιτιθεμένων τουρκικών δυνάμεων κατά την έναρξη του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ ήταν:

-Διοίκηση Σώματος Στρατού
-2 Μεραρχίες Πεζικού
-3 Ταξιαρχίες Ειδικών Δυνάμεων (Αλεξιπτωτιστών και Καταδρομέων)
-220 άρματα
-200 τεθωρακισμένα
-120 πυροβόλα
-ελικόπτερα
-σημαντικός αριθμός αντιαρματικών και αντιαεροπορικών όπλων
-27 Τουρκοκυπριακά Τάγματα
-Δύναμη ΤΟΥΡΔΥΚ
-ισχυρή Αεροπορία και Ναυτικό που ήλεγχαν απόλυτα ολόκληρο τον Κυπριακό χώρο.

Οι αντίστοιχες ελληνικές δυνάμεις ήσαν:
-25 Τάγματα Πεζικού, διαλελυμένα μετά τη σύγχυση που επέφεραν το κατά Μακαρίου Πραξικόπημα και η τουρκική απόβαση.
-11 παλαιά Ρωσικά άρματα Τ34
-70 Πυροβόλα
-κανένα πολεμικό αεροπλάνο ή πλοίο.

11. Προκύπτει, τέλος, από τα παραπάνω ότι την τότε πολιτική ηγεσία, (τον Πρωθυπουργό, τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας και τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας), όχι μόνο δεν βαρύνει η απώλεια του 38% του Κυπριακού εδάφους, αλλά αντίθετα είναι αυτή –η πολιτική ηγεσία–, που απέτρεψε την κατάληψη και του υπολοίπου 62% του νησιού αυτή που περιέσωσε ότι ήταν δυνατόν να περισωθεί.

Β΄

Είναι γεγονός ότι δεν περιήλθε στα χέρια της Επιτροπής στοιχείο –κατάθεση ή έγγραφο–, που να αποδεικνύει την ενεργό ανάμειξη είτε της Βρεταννίας, είτε των ΗΠΑ, είτε του ΝΑΤΟ στην τραγωδία της Κύπρου και ειδικότερα στον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ. Η «μη ανάμειξη» όμως των δυνάμεων αυτών ισοδυναμεί με ανοχή της τουρκικής εισβολής. Λειτούργησε προς όφελος της Άγκυρας και άρα δημιουργεί έμμεσες ευθύνες. Ειδικότερα για την Βρεταννία, που είχε όχι μόνο τη δυνατότητα, αλλά και την υποχρέωση ως εγγυήτρια δύναμη να παρέμβει αποτρεπτικά. Αντ' αυτού, η Βρεταννική Κυβέρνηση αρνήθηκε κάθε συνδρομή στη σχεδιαζόμενη από τον Κ. Καραμανλή αποστολή ελληνικών δυνάμεων στην Κύπρο, αρνήθηκε ακόμη και να διευκολύνει μετά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι την άφιξη στην Κύπρο –μέσω των εκεί βρετανικών βάσεων–, του Στρατηγού Καραγιάννη για να αναλάβει την αρχηγία του ΓΕΕΦ.

Αλλά ευθύνες δημιουργούνται και για τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ, που ουσιαστικά «ένιψαν τας χείρας των» απέναντι σε μια ένοπλη κρίση που έφερνε αντιμέτωπες δυο χώρες-μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η στάση τους αυτή οδήγησε την Ελλάδα στην αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, προκειμένου να ευαισθητοποιήσει τη διεθνή κοινή γνώμη και να πιέσει τους συμμάχους μας να παρέμβουν ενεργητικά πια υπέρ της Ελλάδος στο διπλωματικό πεδίο.

Γ΄

Συμπεράσματα:

1. Μολονότι για τα σχετικά με την κυπριακή τραγωδία γεγονότα, που συντελέσθηκαν μέχρι την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στον τόπο, παραμένουν σημαντικά κενά, (δύο από τους πρωταγωνιστές της εποχής εκείνης, –οι Ιωαννίδης και Ανδρουτσόπουλος–, αρνήθηκαν να καταθέσουν στην Επιτροπή), η διαφάνεια της πολιτικής της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας εξασφαλίζει για την περίοδο του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ πλήρη στοιχεία, ικανά να φωτίσουν απόλυτα την ιστορική αλήθεια.

2. Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να δημιουργήσει τα τετελεσμένα γεγονότα του ΑΤΤΙΛΑ Ι που μοιραία και αναπόδραστα οδήγησαν στον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ.

3. Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας παρέλαβε μια κατάσταση, η οποία σε στρατιωτικό επίπεδο είχε ήδη κριθεί. Μόνον το διπλωματικό πεδίο δράσης απέμενε για να περισώσει ό,τι ήταν δυνατόν να περισωθεί. Και σ' αυτό επικέντρωσε τις προσπάθειές της, παράλληλα με τους λεπτούς χειρισμούς που απαιτούνταν για την πλήρη αποκατάσταση της δημοκρατικής ομαλότητας στο εσωτερικό.

4. Μετά τη δημιουργία του τουρκικού προγεφυρώματος, η Κύπρος δεν ήταν πια υπερασπίσιμη από την Ελλάδα. Η συντριπτική τουρκική υπεροπλία –σε πεζικό, άρματα, αεροπορία και ναυτικό–, η απόσταση του πεδίου των επιχειρήσεων από την Ελλάδα σε συνδυασμό με την γειτνίαση προς την Τουρκία, καθώς και η κατάσταση χάους που επικρατούσε στην Κύπρο και στην Ελλάδα, καθιστούσαν αδύνατη οποιαδήποτε αποτελεσματική στρατιωτική επέμβαση στη Μεγαλόνησο. Ακόμη και αν ελληνικές δυνάμεις κατάφερναν να φθάσουν στην Κύπρο –πράγμα απίθανο–, η εξόντωσή τους θα ήταν βέβαιη.

5. Επιπρόσθετα η αυτόματη γενίκευση της Ελληνο-Τουρκικής σύρραξης, θα επέ-

φερε την κατάληψη ολόκληρης της Κύπρου αλλά και θα δημιουργούσε κινδύνους για την ακεραιότητα του ιδίου του ελλαδικού χώρου.

Ο Κ. Καραμανλής σταθμίζοντας ως υπεύθυνος ηγέτης όλα τα δεδομένα, και προ παντός την αδυναμία στρατιωτικής επέμβασης στην Κύπρο, απέτρεψε με τις αποφάσεις που πήρε, γενικότερη αναμέτρηση με την Τουρκία, που κάτω από τις συνθήκες της εποχής θα οδηγούσε σε εθνική συμφορά.

6. Η ορθότητα, άλλωστε, των χειρισμών της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, που αντιμετώπισε το Κυπριακό πρόβλημα, κάτω από τις γνωστές συνθήκες του πολιτικού και στρατιωτικού χάους που επικρατούσαν τότε στην Ελλάδα και στην Κύπρο, επιβεβαιώνεται και μόνο από το γεγονός ότι κάτω από τις σημερινές ευνοϊκότερες στρατιωτικές συνθήκες, η Ελλάς απέφυγε και αποφεύγει να προβεί σε πράξεις που θα ενίσχυαν μεν την αμυντική ικανότητα της Κύπρου, θα συνεπάγονταν όμως εθνικούς κινδύνους. Η Ελλάς επί 14 τώρα χρόνια και παρά τις αλλεπάλληλες κρίσεις του Κυπριακού, δεν έστειλε στρατιωτικές δυνάμεις στην Κύπρο: ούτε το 1982 όταν η Κύπρος απειλείτο με διχοτόμηση, ούτε όταν πραγματοποιήθηκε αυτή –το Νοέμβριο 1983–, με την ανακήρυξη του ψευδοκράτους Ντενκτάς, ούτε και πρόσφατα που δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι μπορεί να απειληθεί και το υπόλοιπο νησί.

Μάλιστα, όταν το Νοέμβριο του 1981 η Κυπριακή Κυβέρνηση παρήγγειλε για ενίσχυση της άμυνάς της άρματα από την Πολωνία, η υπό τον κ. Α. Παπανδρέου Ελληνική Κυβέρνηση συνέστησε την ανάκληση της παραγγελίας για να μη δοθεί στην Τουρκία το πρόσχημα να επιχειρήσει την κατάληψη και της υπόλοιπης Κύπρου.

7. Πέρα όμως απ' όλα αυτά οι όψιμοι επικριτές της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας δεν πρέπει να λησμονούν ότι η ορθότητα της πολιτικής της δεν αμφισβητήθηκε επί 14 χρόνια από κανέναν πολιτικό ή στρατιωτικό ηγέτη της Ελλάδος και της Κύπρου. Δεν πρέπει να λησμονούν ότι η πολιτική εκείνη εγκρίθηκε στις εκλογές του Νοεμβρίου 1974 από τη συντριπτική πλειοψηφία του Ελληνικού Λαού, καθώς και ότι διεθνώς χαρακτηρίσθηκε ως το «πολιτικό θαύμα της Ελλάδος». Οι όψιμοι επικριτές της τότε Κυβέρνησης, τέλος, ας συνειδητοποιήσουν ότι το Κυπριακό θέμα δεν προσφέρεται για μικροπολιτική εκμετάλλευση.

8. Η έντιμη αναγνώριση όλων των παραπάνω αληθειών αποτελεί ηθικό καθήκον αλλά και μια από τις προϋποθέσεις για την ομαλή εξέλιξη της εθνικής μας ζωής.

Αναστάσης Παπαληγούρας
Βουλευτής Κορινθίας

IV

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ ΚΩΣΤΑ ΚΑΠΠΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΛΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Από πολιτική ιστορική άποψη το χουντικό πραξικόπημα στην Κύπρο το 1974 και η τουρκική κατοχή ενός μεγάλου μέρους του νησιού, που επακολούθησε, δεν ξέσπασαν σαν κεραυνός σε ξάστερο ουρανό. Ολόκληρη η νεώτερη ιστορία του νησιού και ιδιαίτερα τα γεγονότα της τελευταίας 30ετίας, δείχνουν ότι το 1974 ήταν ο πιο δραματικός και αιματηρός κρίκος στην αλυσίδα της μόνιμης ιμπεριαλιστικής επιβουλής των αγγλο-αμερικάνων, του επεκτατισμού της Άγκυρας και του συμβιβασμού των ελληνικών αστικών κυβερνήσεων, μέχρι την ανοιχτή προδοσία του δικτατορικού καθεστώτος.

Αρνητικό σταθμό στην πορεία της Κυπριακής υπόθεσης αποτέλεσαν οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου που αναγνώρισαν στην Κύπρο περιορισμένη ανεξαρτησία. Οι συμφωνίες αυτές έθεσαν την Κύπρο κάτω από τη δαμόκλεια σπάθη των «εγγυητριών δυνάμεων». Οι «εγγυήτριες δυνάμεις» απόχτησαν το δικαίωμα να επεμβαίνουν

χωριστά ή από κοινού στα εσωτερικά της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το Σεπτέμβρη του 1960 η Κύπρος ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο κράτος, μέλος του ΟΗΕ. Όμως, η ανεξαρτησία αυτή γέννημα των συνθηκών Ζυρίχης και Λονδίνου ήταν σε μεγάλο βαθμό πλασματική. Όχι μόνο γιατί η Κύπρος τελούσε κάτω από την κηδεμονία των «εγγυητριών δυνάμεων», αλλά και γιατί μεγάλο τμήμα του εδάφους της παρέμενε στην κυριαρχία της Μ. Βρεταννίας και γιατί οι θεσμοί του Κυπριακού Συντάγματος δεν επέτρεπαν στην Κυπριακή κυβέρνηση να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

Με αφορμή την άρνηση των Τουρκοκυπρίων βουλευτών να ψηφίσουν τα φορολογικά νομοσχέδια, ο Πρόεδρος Μακάριος εισηγήθηκε τα γνωστά «13 σημεία» για την τροποποίηση του Συντάγματος. Στις 16 Δεκεμβρίου 1963 η Τουρκική κυβέρνηση απέρριψε τις προτάσεις του Μακαρίου. Το ίδιο έκανε αμέσως και η Τουρκοκυπριακή ηγεσία.

Αυτή την εποχή δρούσαν στην Κύπρο ένοπλες ομάδες και από την Τουρκοκυπριακή και από την Ελληνοκυπριακή πλευρά που οργάνωναν πράξεις βίας και τρομοκρατίας με στόχο το διχασμό των δύο κοινοτήτων, την ανατροπή της νόμιμης ηγεσίας και την κατάλυση της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η τρομοκρατική δράση των ενόπλων ομάδων εντάσσονταν στα σχέδια των κύκλων εκείνων που επιδίωκαν την υποταγή της Κύπρου στο ΝΑΤΟ. Την περίοδο αυτή επίσης σταθμεύουν οι πρώτοι Αμερικανοί πεζοναύτες στις βρεταννικές βάσεις της Κύπρου κι έτσι «εγκαινιάζεται» η χρήση τους από τις ΗΠΑ.

Στις 22.12.63 τμήματα της ΤΟΥΡΔΥΚ (Τουρκικές Δυνάμεις Κύπρου) δημιούργησαν επεισόδιο αποκλείοντας τη διάβαση από τη Λευκωσία στην Κυρήνεια. Το «Φόρεϊν Όφις» ανέλαβε την πρωτοβουλία να ηγηθεί μιας τριμερούς Αγγλο-Τουρκο-Ελληνικής επέμβασης στην Κύπρο. Τελικά οι Άγγλοι μπήκαν στη μέση σαν διαιτητές και χάραξαν την «ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ» χωρίζοντας τις δύο κοινότητες.

Η «πράσινη γραμμή» της Λευκωσίας αποτέλεσε τον φυσικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων. Τον Μάρτη του 1964 αποχώρησαν όλοι οι Τουρκοκύπριοι υπάλληλοι για να ιδρύσουν την Γενική Επιτροπή που δρούσε κάτω από την ηγεσία του αντιπροέδρου της Δημοκρατίας και δεν έπαιρνε μέρος στην κυβέρνηση.

Η κυβέρνηση της Δημοκρατίας και η Βουλή προχώρησαν στην ψήφιση νομοθεσίας, που περιείχε τις περισσότερες από τις 13 τροποποιήσεις που είχε προτείνει ο Μακάριος για το Σύνταγμα του 1960. Οι τροποποιήσεις αυτές, πάντως, δεν μπήκαν ποτέ σε εφαρμογή.

Την περίοδο 1963-64, οι ΗΠΑ ανησυχώντας για τα προοδευτικά κινήματα που αναπτύσσονται σε μια σειρά κράτη της Μέσης Ανατολής προωθούσαν –σε συνεργασία με την Αγγλία– τη ΝΑΤΟποίηση της Κύπρου. Για την εφαρμογή αυτού του σχεδίου, οι Αγγλοαμερικάνοι χρησιμοποίησαν αξιωματικούς της ΕΛΔΥΚ (Ελληνικές Δυνάμεις Κύπρου) που προκάλεσαν συγκρούσεις ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Οι αμερικανονατοϊκοί επιδίωκαν να μετατρέψουν την Κύπρο σ' ένα αβύθιστο αεροπλανοφόρο και πυραυλοπυρηνική βάση για τα επιδρομικά τους σχέδια ενάντια στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των λαών των αραβικών χωρών και των φιλειρηνικών δυνάμεων της περιοχής.

Η Αγγλία, ερχόμενη πάλι στο προσκήνιο, θέλησε τον ρόλο του «ειρηνοποιού». Κάλεσε λοιπόν τα ενδιαφερόμενα μέρη στις 14.1.64 σε διάσκεψη στο Λονδίνο. Η προσπάθεια αυτή απέτυχε. Η δεύτερη λύση πρόβλεπε λύση του Κυπριακού στα πλαίσια του ΝΑΤΟ. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε από την Κυπριακή κυβέρνηση.

Μετά την αποτυχία της Αγγλίας έφθασε στην Κύπρο ο υφυπουργός των εξωτερικών των ΗΠΑ Τ. Μπωλ. Ο Τ. Μπωλ προσπά-

θησε ν' αναζωογονήσει το Αγγλικό σχέδιο, προτείνοντας να πάρουν μέρος στη σύσκεψη και χώρες που δεν ανήκουν στο ΝΑΤΟ, παρ' όλο που το σχέδιο πρόβλεπε Νατοϊκή κατοχή της Κύπρου για 3 μήνες.

Το σχέδιο αυτό απέρριψε η κυπριακή κυβέρνηση, δηλώνοντας ότι μόνο τα Ηνωμένα Έθνη μπορούν ν' αναλάβουν το ρόλο της ειρηνευτικής δύναμης.

Στις 4 Μαρτίου 1964, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενεργώντας μετά από προσφυγή της Βρεταννίας, ενέκρινε ομόφωνα τη σύσταση και αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στην Κύπρο. Στις 27 Μαρτίου, η στρατιωτική δύναμη του ΟΗΕ εγκαταστάθηκε στην Κύπρο με επικεφαλής τον στρατηγό Γκιάνι. Επίσης ο Φιλλανδός διπλωμάτης Τουομιόγια διορίστηκε μεσολαβητής από το ΓΓ του ΟΗΕ Ου Θαντ με την συγκατάθεση της Κύπρου, Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας.

Για να αντιμετωπίσει τις πιέσεις των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, ο Μακάριος στράφηκε προς τις φιλειρηνικές δυνάμεις και τις ηγεσίες των αδέσμευτων χωρών.

Την εποχή αυτή συνέχισαν να εκδηλώνονται και άλλες μεσολαβητικές ενέργειες. Τον Ιούλιο του 1964 έφτασε στη Γενεύη ο Ντην Άτσεσον, απεσταλμένος του Προέδρου των ΗΠΑ Τζόνσον, για να αναλάβει ανεπίσημες συναντήσεις με αντιπροσώπους της Ελλάδας και της Τουρκίας. Το σχέδιο Άτσεσον, που ανέθετε στις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ μεσολαβητικό ρόλο, πρόβλεπε πως σύντομα έπρεπε να κλείσει το ρήγμα στη Νοτιοανατολική πτέρυγα της Ατλαντικής Συμμαχίας, και πως το ΝΑΤΟ έπρεπε να εκμεταλλευτεί τη ναυτική υπεροχή που διέθετε στη Μεσόγειο ενισχύοντας τις βάσεις των υποβρυχίων που εκτόξευαν τους πυραύλους «Πολάρις».

Το σχέδιο αυτό είχε σαν τίτλο την «Ένωση» και σαν περιεχόμενο τη διχοτόμηση της Κύπρου.

Συγκεκριμένα, το σχέδιο ζητούσε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, την εγκαθίδρυση τριών Τουρκικών καντονιών και την ίδρυση μιας τουρκικής στρατιωτικής βάσης στην Κύπρο, και τέλος την παραχώρηση ενός μικρού ελληνικού νησιού στην Τουρκία. Η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου ζήτησε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό το μνημόνιο Γ. Παπανδρέου προς τον πρόεδρο Τζόνσον στις 15.6.64 που ο κ. Άγγελος Βλάχος βεβαίωσε και ένορκα.

Το μνημόνιο αναφέρει τα εξής:

«*Με την εξέλιξη των γεγονότων, το Κυπριακό πρόβλημα έπαψε να είναι ελληνοτουρκικό ζήτημα. Έγινε πρόβλημα μεταξύ των δύο κόσμων. Το δίλημμα είναι: 'Νατοποίηση' ή Κούβα.*

'Νατοποίηση' μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της Ένωσης με την Ελλάδα.

Ως αποτέλεσμα της Ένωσης, ολόκληρο το νησί, όντας τμήμα της Ελλάδας, θα μπορούσε να είναι Νατοϊκή βάση, όπως η Κρήτη. Ο εσωτερικός Κομμουνισμός θα μειωθεί σημαντικά, όπως στην Ελλάδα, όπου ελαττώθηκε στο 12%.

Έτσι, η ασφάλεια της Τουρκίας και ολόκληρης της Μέσης Ανατολής θα περιφρουρηθεί πλήρως.

Εάν δεν πραγματοποιηθεί η Νατοποίηση της Κύπρου το νησί αναπόφευκτα θα μετατραπεί σε μια άλλη Κούβα, γιατί ο εσωτερικός κομμουνισμός θα γίνει πανίσχυρος και ενεργητική υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση θα είναι αναπόφευκτη».

Από το μνημόνιο αυτό γίνεται φανερό ότι και η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου, όπως και οι άλλες αστικές κυβερνήσεις περισσότερο ανησυχούσαν για τη δύναμη του κομμουνιστικού κινήματος στην Κύπρο και προέτασσαν τον στόχο του περιορισμού της επιρροής του στις πολιτικές, κοινωνικές και εθνικές εξελίξεις.

Σχετική και η κατάθεση Ν. Κουρή 5.11.87:

«*Όλες οι κυβερνήσεις πράγματι θέλανε να λύσουν το Κυπριακό μέσα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, όλες οι κυβερνήσεις, επαναλαμβάνω, μιλάμε από το 1952 και εντεύθεν*» (σελ. 74).

Από την άλλη μεριά η ΕΣΣΔ δήλωνε πως έπρεπε να καταδικαστεί κατηγορηματικά

και ν' απορριφθεί το σχέδιο που ορισμένοι κύκλοι του ΝΑΤΟ προσπαθούσαν να επιβάλουν στην Κύπρο, για την μετατροπή του νησιού σε στρατιωτική βάση.

Το πρόβλημα της Κύπρου έπρεπε να ρυθμιστεί πάνω στη βάση του σεβασμού της κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας, και να λαμβάνει υπόψη τα θεμιτά δικαιώματα των Κυπρίων τόσο της Ελληνικής όσο και της Τουρκικής κοινότητας. Επιβάλλονταν για αυτό ν' αποχωρήσουν όλα τα ξένα στρατεύματα από το έδαφος της Κύπρου και να διαλυθούν οι ξένες στρατιωτικές βάσεις. Όσον αφορά την εσωτερική οργάνωση του Κυπριακού κράτους, αυτή ήταν θέμα των ίδιων των Κυπρίων. Ο Κυπριακός λαός είχε το δικαίωμα να διαλέξει εκείνη την μορφή του κράτους που θα μπορούσε να ανταποκριθεί στην ειδική θέση των εθνικών κοινοτήτων, της Ελληνικής και της Τουρκικής, μέσα στα πλαίσια μιας και μόνης, κυρίαρχης και ενιαίας εδαφικής Κύπρου. Μπορούσαν να διαλέξουν και την ομοσπονδιακή μορφή που προϋποθέτει την ύπαρξη μιας μοναδικής κεντρικής κυβέρνησης, μιας μοναδικής αμυντικής οργάνωσης, μιας διπλωματικής εκπροσώπησης και ενός τελωνειακού καθεστώτος και επίσης ενός μοναδικού νομοθετικού διοικητικού και δικαστικού μηχανισμού, προσαρμοσμένου στην πραγματικότητα της ύπαρξης δύο εθνικών θρησκευτικών κοινοτήτων.

Ο Μακάριος αναφερόμενος στον Άτσεσον μίλησε για «*αυτόκλητους μεσολαβητές*» και απέρριψε το σχέδιο. Το σχέδιο αυτό μπορεί να θεωρηθεί σαν πρώτο δείγμα του είδους της «διπλής ένωσης» που μελετούσαν οι ιμπεριαλιστές.

Το σύνθημα που επικρατούσε τότε στην Κύπρο ήταν αυτοδιάθεση και πραγματική ανεξαρτησία.

Τον Αύγουστο του 1964, μετά από μια όξυνση της κατάστασης, βομβαρδιστικά της τουρκικής αεροπορίας χτύπησαν Ελληνοκυπριακά χωριά, προκαλώντας πολλά θύματα. Η Κύπρος ζήτησε τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας για να σταματήσει η Τουρκική επίθεση.

Η Σοβιετική ηγεσία σε μήνυμα προς τον Ινονού, στις 9 Αυγούστου καλούσε την Άγκυρα να τερματίσει αμέσως τις στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά της Κύπρου. Επιπλέον διαβεβαίωνε τον Μακάριο ότι η Σοβιετική Ένωση βρισκόταν στο πλευρό της Δημοκρατίας της Κύπρου, που αγωνιζόταν για τη διατήρηση της κυριαρχίας της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητάς της.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας ζήτησε την άμεση κατάπαυση του πυρός. Μετά την κρίση του 1964 η Ελληνική κυβέρνηση έστειλε μια μεραρχία στην Κύπρο για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο επέμβασης των Τούρκων στην Κύπρο. Παράλληλα όμως, πρέπει να δεχθούμε ότι στόχος, αφανής, αυτής της ενέργειας ήταν να εγγυάται η δύναμη αυτή την αποτροπή της λεγόμενης «κουβανοποίησης» της Κύπρου, «κινδύνου» για τον οποίο από καιρό εκραύγαζαν οι Αμερικάνοι και πίεζαν την τότε κυβέρνηση.

Οι ιμπεριαλιστές συνέχισαν τις προσπάθειες για διχοτόμηση του νησιού. Έτσι η στρατιωτική φασιστική δικτατορία στην Ελλάδα πέραν των άλλων επιβλήθηκε και για τη διευκόλυνση της διχοτόμησης της Κύπρου (κατάθεση Γ. Παπαδόπουλου στις 5.5.87 και κατάθεση Ευαγ. Αβέρωφ στις 16.6.87, σελ. 49).

Η κυβέρνηση της Χούντας στην συνάντηση της Κεσάνης ζήτησε από την τουρκική κυβέρνηση την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με την προϋπόθεση να παραχωρηθεί μια βάση στην Τουρκία (κατάθεση Κ. Κόλλια, 26.2.87, σελ. 70).

Οι Τούρκοι απάντησαν με τον Τσαγλαγιαγκίλ: «*Αν παραχωρούσατε την βάση και το έδαφος που κατέχεται από τουρκοκύπριους θα βλέπαμε το θέμα της ένωσης, δηλαδή της διπλής ένωσης*». (Υπ. Εξωτερ. πρακτικά ελληνοτουρκικής συνάντησης στην Κεσάνη 9-10.9.67).

Το Νοέμβρη του 1967 έγιναν τα γεγονότα

της Κοφίνου από το Γρίβα, τα οποία ήσαν προβοκάτσια με στόχο να επέμβουν οι Τούρκοι.

Εν τω μεταξύ την Αθήνα επισκέπτονταν ο Σάιρους Βανς ως εκπρόσωπος του προέδρου των ΗΠΑ και ζητούσε να απομακρυνθεί η μεραρχία από την Κύπρο, κάτι που δεν είχαν ζητήσει οι Τούρκοι (κατάθεση Κ. Κόλλια, 26.2.87, σελ. 73-74).

Τελικά το Νοέμβρη του 1967 αποσύρθηκε η μεραρχία σύμφωνα με «*τη φορτική σύσταση εκ μέρους της Αμερικής...*» (κατάθεση Κ. Κόλλια στις 26.2.87, σελ. 73). Προφανώς γιατί με τα νέα σχέδια της άμεσης επέμβασης στην Κύπρο, η μεραρχία αυτή ήταν εμπόδιο.

Η κυβέρνηση της Χούντας απέστειλε το Νοέμβρη του 1971 το στρατηγό Γρίβα, ο οποίος συνεργάστηκε με Έλληνες αξιωματικούς της εθνοφρουράς για να σχηματίσουν την τρομοκρατική οργάνωση ΕΟΚΑ Β΄. Αυτή είναι υπεύθυνη για πολιτικές δολοφονίες και άλλα εγκλήματα. Η Χούντα οργάνωσε κατ' επανάληψη δολοφονικές ενέργειες κατά του εθνάρχη Μακαρίου. Τέλος η Χούντα κίνησε και τους τρεις μητροπολίτες της Κύπρου ενάντια στο Μακάριο.

Χαρακτηριστικό για όλα αυτά είναι το περιεχόμενο της επιστολής του προέδρου Μακαρίου στις 2.7.74 προς τον στρατηγό Γκιζίκη. Στην επιστολή αυτή ο Μακάριος κατήγγειλε την χουντική κυβέρνηση γιατί υποκινούσε και καθοδηγούσε την εγκληματική δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β΄ και γιατί είχε επανειλημμένα επιχειρήσει την φυσική του εξόντωση.

Αλλά το κυριότερο είναι ότι το 1972 η Χούντα του Παπαδόπουλου ετοίμαζε πραξικόπημα στην Κύπρο. Οι ΗΠΑ έκριναν ότι δεν ήταν ο πρόσφορος χρόνος. Γι' αυτό παρενέβησαν και το ανέβαλαν. Χαρακτηριστική η κατάθεση Χένρι Τάσκα στις 26.9.75 στο νομικό σύμβουλο αρμόδιας υποεπιτροπής της γερουσίας των ΗΠΑ.

«*Το 1972 είχαμε μια παρόμοια κρίση όταν ο Παπαδόπουλος ενοχλήθηκε από το Μακάριο λόγω της δύναμης του κομμουνιστικού κόμματος στην Κύπρο και λόγω της συμπεριφοράς των κομμουνιστών και γιατί δεχόταν όπλα από την Ανατολική Ευρώπη...*

...Πήγαιναν να εμπλεχθούν σε μεγάλη σύγκρουση. Πήγα και μίλησα με τον Παπαδόπουλο, ήταν πολύ πρωί και του εξέθεσα επί μακρόν, γιατί δεν έπρεπε να εμπλακεί. Έτσι όλη η δραστηριότητα σταμάτησε σ' αυτό το σημείο» (σελ. 27-28).

Εν τω μεταξύ στις 25 Νοέμβρη 1973 εκδηλώθηκε η κίνηση Ιωαννίδη που οργανώθηκε ουσιαστικά από τις ΗΠΑ, και ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο χωρίς καμιά αντίσταση. Χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο Παπαδόπουλος αρνήθηκε να απαντήσει στη σχετική ερώτηση (κατάθεση Γ. Παπαδόπουλου στις 5.5.87, σελ. 165-166).

Τρεις μήνες πριν τις 15.7.74 ο Φ. Γκιζίκης, με τον Ιωαννίδη, το Γρ. Μπονάνο και τον Αδ. Ανδρουτσόπουλο αποφάσισαν την οργάνωση πραξικοπήματος στην Κύπρο και την ανατροπή του Μακαρίου (Ομολογία Γκιζίκη), δηλαδή τρεις μήνες περίπου πριν την αποστολή του γράμματος του Μακαρίου προς τον Γκιζίκη. Για το σκοπό αυτό είχαν το πράσινο φως από την ΣΙΑ, που την επαφή κρατούσε ο Ιωαννίδης (έγγραφο Αβέρωφ προς Καραμανλή που παρατίθεται στο παράρτημα Ι). Επίσης είναι χαρακτηριστική η κατάθεση Χένρι Τάσκα στις 26.9.75 στο νομικό Σύμβουλο της Γερουσίας των ΗΠΑ.

Χένρι Τάσκα: «*Η ΣΙΑ αποτελεί τμήμα της αποστολής της χώρας και η ΣΙΑ είχε επικοινωνία με τον Ιωαννίδη*» (σελ. 22).

Χ. Τάσκα: «...[Τα μέλη του σταθμού της ΣΙΑ] *είχαν προσβάσεις προς τον Ιωαννίδη. Είχαν προσβάσεις προς τον Ιωαννίδη, και, φυσικά είχαν προσβάσεις με ανθρώπους των μυστικών υπηρεσιών* [της Ελλάδας]» (σελ. 10).

Για την εκτέλεση του πραξικοπήματος η Χούντα κάλεσε από την Κύπρο τον ταξίαρχο Μ. Γεωργίτση στις 1.7.74. Στις 2.7.74 έγινε σύσκεψη στο γραφείο του αρχηγού των ενόπλων δυνάμεων, του ταξίαρχου Μ.

Γεωργίτση, συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Κομπόκη, υποστράτηγου Π. Παπαδάκη, του ταξίαρχου Ιωαννίδη, του Γρηγόριου Μπονάνου. Ο Γρ. Μπονάνος ανακοίνωσε ότι απεφασίσθη η ανατροπή του Μακαρίου και ως αρχηγός της ενέργειας ορίζεται ο Μ. Γεωργίτσης και σε περίπτωση συλλήψεώς του ή θανάτου του την αρχηγία θα αναλάμβανε ο συνταγματάρχης Κομπόκης. (Κατάθεση Μ. Γεωργίτση στον αναθεωρητή Μπέλκα στις 24.1.75 Φ.33-3). Μετά το τέλος ο Μ. Γεωργίτσης υπόβαλε στον Γρηγόριο Μπονάνο την ερώτηση:

«*Ποιες οι διεθνείς επιπτώσεις εκ της ενέργειας ανατροπής του Μακαρίου και ιδία ποία η αντίδραση της Τουρκίας;*» Ο Γρ. Μπονάνος απάντησε το θέμα είναι ιδικόν του και ότι έχει διαβεβαιώσεις, χωρίς να διευκρινίσει τι εννοούσε περαιτέρω. Στην προφορική κατάθεσή του ο Μ. Γεωργίτσης διευκρίνισε ότι κατάλαβε πως τις διαβεβαιώσεις είχαν δώσει οι ΗΠΑ.

Την επόμενη, 3.7.74, συναντήθηκαν στην αίθουσα επιχειρήσεων οι Μ. Γεωργίτσης, συνταγματάρχης Κομπόκης, υποστράτηγος Παπαδάκης, ταξίαρχος Ιωαννίδης, αντισυνταγματάρχης Μιχαήλ Πηλιχός, και ο ταγματάρχης Χαράλαμπος Παλαΐνης για να καταρτίσουν το σχέδιο πραξικοπήματος. «*Ο ταξίαρχος Ιωαννίδης διέταξε τον Πηλιχόν και Παλαΐνη όπως προβούν εις την σύνταξιν του διαγγέλματος*» (όπως παραπάνω). Τελικά δεν κατέληξαν σε σχέδιο γιατί δεν ήξεραν ποιες μονάδες θα συμμετείχαν. Γι' αυτό αποφάσισαν το πραξικόπημα να γίνει στις 15.7.74, και το σχέδιο να το καταρτίσουν στην Κύπρο, αφού εν τω μεταξύ έρθουν σε επαφή με Έλληνες αξιωματικούς και καταλήξουν ποιες μονάδες είναι σίγουρο ότι θα συμμετάσχουν.

Στις 13.7.74, ο στρατηγός Ντενίσης, αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ), αναχώρησε για την Αθήνα ύστερα από την διαταγή του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων. Αργότερα, την ίδια μέρα τηλεφώνησε ο συν/ρχης Κομπόκης στον Ταξίαρχο Μ. Γεωργίτση να συναντηθούν στην ΕΛΔΥΚ. Εκεί συναντήθηκαν, εκτός των δύο προηγουμένων ο αντ/- ρχης Παπαγιάννης Κων/νος ο ταγματάρχης Κοντώσης και ο ταξίαρχος Παν. Γιαννακοδήμος, που εκτελούσε χρέη αρχηγού ΓΕΕΦ, λόγω της απουσίας του στρατηγού Ντενίση.

Εν τω μεταξύ ήδη είχε μυηθεί ένας αριθμός αξιωματικών στην οργάνωση για το πραξικόπημα. Ενδειχτική γι' αυτό είναι η ομολογία του αντιπλοίαρχου Μελετίου Παπαγιάννη, που στις 9.7.74 πήρε εντολή από τον Γεωργίτση να ετοιμάσει τις μονάδες για την επιχείρηση (κατάθεση Παπαγιάννη στις 30.9.86 σελ. 148-149).

Στις 13.7.74 συμφώνησαν οι προαναφερθέντες αξιωματικοί Μ. Γεωργίτσης, Κων/νος Κομπόκης, Κων/νος Παπαγιάννης να γίνει το πραξικόπημα στις 8.15΄ της 15.7.74 και να προσβάλουν και καταλάβουν το προεδικό Μέγαρο, την Αρχιεπισκοπή, το αεροδρόμιο, τον ΟΤΕ κ.λπ.

Στις 15.7.74 ο επίλαρχος Περικλής Κορκόντζελος κινήθηκε με άρματα προς το Προεδρικό Μέγαρο την προκαθορισμένη ώρα και η άλλη επιλαρχία κινήθηκε προς την Αρχιεπισκοπή. Η επιλαρχία που πήγε στο Προεδρικό Μέγαρο συνάντησε αντίσταση και έγινε μάχη με τη φρουρά. Στο διάστημα αυτό ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος διέφυγε προς την Πάφο, από μια αφύλαχτη δίοδο.

Από τις συμπλοκές είχαμε νεκρούς και από τις δύο μεριές και εμπρησμό του Προεδρικού Μεγάρου. Επίσης είχαμε σημαντικές ζημιές στην Αρχιεπισκοπή και διαρπαγή διαφόρων αντικειμένων. Παράλληλα είχαμε συλλήψεις αρκετών πολιτών.

Την επομένη 16.7.74, σχηματίστηκαν δύο φάλαγγες από διάφορες μονάδες και όπλα και κινήθηκαν προς την Πάφο, όπου ήταν ο Μακάριος. Συγχρόνως κινήθηκε το πλοίο ΛΕΒΕΝΤΗΣ και βομβάρδισε το ραδιοφωνικό σταθμό της Πάφου και προκάλεσε σοβαρές ζημιές.

Εδώ είναι ανάγκη να σημειώσουμε ορισμένα γεγονότα που έχουν ιδιαίτερη σημασία.

Πρώτον: Σύμφωνα με μαρτυρία του κ. Αβέρωφ (κατάθεση 16.6.87, σελ. 59, 61) δύο - τρεις ημέρες πριν το πραξικόπημα στην Κύπρο, ο πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα κ. Χένρι Τάσκα του έδειξε (του κ. Αβέρωφ) τηλεγράφημα του υπουργού εξωτερικών Κίσσινγκερ, το οποίο έγραφε να αναζητήσουν (η αμερικάνικη πρεσβεία) τον Ιωαννίδη και να του πουν ν' αποφύγει οτιδήποτε δυναμικό στην Κύπρο, γιατί δεν συμφέρει. Πρέπει να σημειώσουμε ότι πιθανότατα η χειρονομία αυτή έγινε με κύριο σκοπό να εξασφαλίσει άλλοθι ο αμερικανικός παράγοντας σχετικά με τις ευθύνες του για τα γεγονότα της Κύπρου που επακολούθησαν. Με σαφήνεια προκύπτει ότι οι Αμερικάνοι είχαν πλήρη γνώση των τεκταινομένων, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλα στοιχεία που εκτίθενται προηγούμενα αλλά και στη συνέχεια. Βέβαιο είναι ακόμη ότι ο κ. Αβέρωφ, παρά την πληροφορία που είχε δεν ενημέρωσε τον Μακάριο ούτε έκανε οτιδήποτε για την ματαίωση του πραξικοπήματος, επειδή «*ήταν ένα απόρρητο τηλεγράφημα, εσωτερικό της αμερικανικής πρεσβείας*» (κατάθεση κ. Αβέρωφ, όπως παραπάνω).

Δεύτερον: Οι Άγγλοι γνώριζαν ότι θα γίνει πραξικόπημα στην Κύπρο τουλάχιστον από 13.7.74. Αυτό αποδεικνύεται από έγγραφα που εγκατέλειψαν δύο Άγγλοι υπήκοοι που εργάζονται στο Υπουργείο Οικονομικών στις 13.7.74.

Τρίτον: Ο Γεωργίτσης, μετά την αναγκαστική παραίτηση του Ν. Σαμψών, από το αξίωμα του προέδρου της Δημοκρατίας, όρισε πρόεδρο τον κ. Γλαύκο Κληρίδη, παρά το γεγονός ότι ήταν πρόεδρος της Βουλής και νόμιμα μπορούσε να αναπληρώσει τον Πρόεδρο Μακάριο, που είχε διαφύγει στο εξωτερικό από τις βρεταννικές βάσεις (κατάθεση Μ. Γεωργίτση, 2.7.86, σελ. 184).

Μπορούμε να πούμε ότι με το πραξικόπημα στην Κύπρο είχαμε καταστροφικές συνέπειες για την αμυντική ικανότητα του νησιού. Κι αυτό πρώτα-πρώτα γιατί είχαμε σημαντική μετακίνηση μονάδων από τις θέσεις τους για την εκτέλεση και επικράτηση του πραξικοπήματος, και γιατί διχάστηκε ο Κυπριακός λαός, και έπεσε το φρόνημα και η μαχητικότητα των ενόπλων δυνάμεων της Κύπρου.

Στις 23.00΄ στις 19.7.74 το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων (ΑΕΔ) ειδοποίησε το ΓΕΕΦ, ότι επιβιβάστηκε σε πλοία το τουρκικό 50ό Σύνταγμα Πεζικού και ότι πρόκειται για προγραμματισμένη άσκηση. Ο συντ/χης Γεώργιος Πούλος στην έκθεσή του αναφέρει ότι ο ΑΕΔ γνώρισε στο ΓΕΕΦ:

«*Οι Τούρκοι εκτελούν ναυτικήν άσκησιν κατόπιν αδείας αρχών ΝΑΤΟ...*» «*Να επιδείξωμεν αυτοσυγκράτησιν...*» (Έκθεση Γ. Πούλου, 12.12.74, σελίδα 10). Αυτό επιβεβαίωσε έμμεσα και ο μάρτυρας Σημαιοφορίδης (κατάθεση Σημαιοφορίδη). Μια ώρα αργότερα το ΑΕΔ διέταξε την επιστράτευση ορισμένων κρίσιμων ειδικοτήτων.

Εν τω μεταξύ άρχισαν να εμφανίζονται στα ραντάρ της αεροπορίας και του ναυτικού στίγματα πλοίων, πράγμα που αναφέρεται στο ΑΕΔ. Η απάντηση ήταν ότι οι Τούρκοι μπλοφάρουν όπως το 1967. Τελικά το τουρκικά πλοία παραβίασαν τα χωρικά ύδατα και αναφέρθηκε ότι πιθανόν κάνουν απόβαση. Η απάντηση ήταν: «*Αυτοσυγκράτηση*». Τελικά γύρω στις 5.00΄ - 5.30΄ άρχισε η απόβαση στην Κυρήνεια και παράλληλα άρχισαν οι βομβαρδισμοί. Αυτό αναφέρθηκε τηλεφωνικά και από το συντ/ρχη Γ. Πούλο στον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων που είπε: «*Δεν ακούτε κ. αρχηγέ τους βομβαρδισμούς;*»

Η απάντηση ήταν η ίδια, να κάνουμε αυτοσυγκράτηση. (Κατάθεση του Μ. Γεωργίτση στις 24.1.75 στον αναθεωρητή κ. Μπέλκα).

Στις 6.30΄ εμφανίστηκαν τα πρώτα μεταγωγικά αεροπλάνα, που έκαναν τον κύκλο της Λευκωσίας και έριχναν αλεξιπτωτιστές στον τουρκοκυπριακό θύλακα του Κιόνελι, χώρος ελεγχόμενο από τους τουρκοκυπρίους. Ζητήθηκε από το ΓΕΕΦ να αποδεσμευτούν τα πολυβόλα για να χτυπηθούν οι

αλεξιπτωτιστές. Η απάντηση και πάλι ήταν «*αυτοσυγκράτηση*».

Η στάση αυτή του ΑΕΔ δικαιολογήθηκε ότι οφείλετο στις διαβεβαιώσεις που είχε ο Ιωαννίδης από τις ΗΠΑ, ότι δεν θα κάνει επέμβαση η Τουρκία. «*Ξέρω ότι είχε διαβεβαιώσεις* (για μη επέμβαση)» (κατάθεση Φ. Γκιζίκη στις 24.2.87, σελ. 103).

Εν τω μεταξύ στην Αθήνα έγινε συνάντηση με τον υφυπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ, Σίσκο και τον πρεσβευτή Τάσκα. Είναι χαρακτηριστική η κατάθεση του Αλ. Παπανικολάου στον αναθεωρητή Μπέλκα (Φ. 33.3):

«*Ενωρίς τας πρωϊνάς ώρας της 20.7.74, ότε επληροφορήθημεν την έναρξιν της εισβολής των Τούρκων εις την Κύπρον, συνεκεντρώθημεν εις γραφείον ΑΕΔ, οι αρχηγοί κλάδων, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός, αρμόδιοι υπουργοί και επιτελείς, υποστράτηγος Χανιώτης, ταξίαρχος Ιωαννίδης κ.λπ. Εν ώ χρόνω εγένετο η έκθεσις της καταστάσεως, περί την 7.30 πρωινή προσήλθε ο υφυπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ κ. Σίσκο μετά του πρεσβευτή Τάσκα*».

«*Ο κ. Σίσκο είπεν εις γενικάς γραμμάς τα εξής περίπου:*

Είχα μακράν συζήτησιν εις Τουρκίαν αλλά ως εφοβούμην, ό,τι επήρα από εδώ μαζί μου δεν ήταν αρκετό. Είμεθα εις διαφορετικήν κατάστασιν. Οι Τούρκοι δεν θέλουν πόλεμον με την Ελλάδα. Το ζήτημα είναι ότι αν πάτε εις πόλεμον εναντίον του ΝΑΤΟ αι συνέπειαι θα είναι ανυπολόγιστοι. Είμαι εις συνεχή επαγρύπνησιν με τα πράγματα. Κάνω έκκλησιν να αποφύγετε κάθε ενέργεια της οποίας θα απολέσετε τον έλεγχον».

Ο ταξίαρχος Ιωαννίδης παρέμβηκε εκ νέου και με οργή είπε:

«*Μας εξαπατήσατε, θα πάμε εις επιστράτευσιν και πόλεμον*».

Αυτά όλα εξηγούν την καθυστέρησιν από το ΑΕΔ της διαταγής για την εφαρμογή των σχεδίων άμυνας της Κύπρου που δόθηκε στις 10.00 ώρα της 20.7.74. «*Τελικώς διαταγήν εφαρμογής σχεδίου δι' απόκρουσιν εχθρικής αποβάσεως έλαβα την 10.00΄ ώραν της 20.7.74 από τον υποστράτηγον Χανιώτη...*» (κατάθεση Μ. Γεωργίτση στις 24.1.75 στον αναθεωρητή Μπέλκα).

Εν τω μεταξύ οι αμερικάνικες και οι βρεταννικές υπηρεσίες είχαν χαλκεύσει πληροφορίες για κίνηση στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας προς τα κάτω, με στόχο να μην προχωρήσει η Ελλάδα στην ενίσχυση των Κυπριακών δυνάμεων άμυνας (Κατάθεση Σεμερτζάκη στις 26.5.87, σελ. 73 και Έκθεση σελίδα 15. Βλέπε παράρτημα ΙΙ).

Παράλληλα από την πρωία της 20.7.74, αεροπλάνα του 6ου Αμερικάνικου στόλου και της Αγγλικής Αεροπορίας (ΡΑΦ) που ήταν ενταγμένα στο ΝΑΤΟ, έκαναν ασυνήθεις κινήσεις που έδειχναν ότι θα μας παρεμποδίσουν αν προσπαθήσουμε να ενισχύσουμε αεροπορικά την Κύπρο (κατάθεση Παύλου Σεμερτζάκη στις 26.5.87, σελ. 74. Έκθεση του ίδιου βλέπε παράρτημα ΙΙ).

Εν τω μεταξύ τα σχέδια άμυνας της Κύπρου πρόβλεπαν να σταλούν 18 αεροπλάνα Φ-84 κατά την ώρα της προσέγγισης των τουρκικών πλοίων στα σημεία απόβασης με στόχο να τα βυθίσουν. Κάτι που είναι λογικό, αν σκεφτούμε ότι τα σημεία απόβασης δεν είναι λιμάνια, υπάρχουν ναρκοπέδια κ.λπ. Αυτό δεν έγινε, με απόφαση του ΑΕΔ. (Κατάθεση Καραστατήρα στις 25.9.86, σελ. 93).

Επίσης σύμφωνα με αναφορά του τότε υποπτέραρχου Χαρ. Σκεπαρνάκου (6.8.87) ο Άγγλος στρατιωτικός Διοικητής της Κύπρου μέσω του ΝΑΤΟ Σμύρνης προειδοποίησε ότι αν ξαναστείλει αεροπλάνα η Ελλάδα στην Κύπρο θα τα εμπόδιζε. Αυτό το σήμα έγινε μετά την μεταφορά οπλιτών με αεροπλάνα στην Κύπρο, ένα από τα οποία καταρρίφθηκε από δικά μας αντιαεροπορικά πυρά με αποτέλεσμα να φονευθούν σχεδόν όλοι.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι έφθασαν με πλοίο 1.200 εθελοντές Κύπριοι στην περιοχή της Πάφου αλλά δεν μπόρεσε να γίνει η αποβίβαση. Ύστερα απ' αυτό ανα-

χώρησε για Χάιφα, επέστρεψε και προσπάθησε να μπει στο λιμάνι της Λεμεσού, πλην όμως εμποδίστηκε από δύο αντιτορπιλικά του αγγλικού στόλου (κατάθεση Μ. Γεωργίτση στις 24.1.75, Φ.33-3).

Είναι φανερό ότι η Χούντα είχε δεσμευτεί να μην στείλει στρατιωτική βοήθεια στην Κύπρο. Έχουμε, πέρα από την μη αποστολή των αεροπλάνων, την ανάκληση της αποστολής των υποβρυχίων κ.λπ. Ενισχυτικό γι' αυτό είναι και το γεγονός ότι ο Ετζεβίτ όταν οι Τούρκοι επισήμαναν ελληνικό αρματαγωγό ρώτησε τηλεφωνικά τον Κίσσινγκερ τι να κάνουν, και ο Κίσσινγκερ απάντησε να το βυθίσουν. (Κατάθεση Ιωαν. Μπίτου στις 4.9.86, σελ. 93-95).

Τελικά φθάσαμε όπως είναι γνωστό με παρέμβαση του ΟΗΕ, στην κατάπαυση του πυρός στις 4.30΄ στις 22.7.74, αφού οι Τούρκοι είχαν δημιουργήσει ένα σχετικά ισχυρό προγεφύρωμα.

Στις 23.7.74 με παρέμβαση των ΗΠΑ η κυβέρνηση της Χούντας παρέδωσε την εξουσία στους πολιτικούς (Κ. Καραμανλή, Ευάγ. Αβέρωφ, Γ. Μαύρο).

Χαρακτηριστικό για την ακρίβεια του παραπάνω είναι ότι ο Χένρι Κίσσινγκερ το είχε προαναγγείλει 2 μέρες πριν, και ότι οι μάρτυρες κατά την εξέτασή τους περιέπεσαν σε σωρεία αντιφάσεων.

Η κυβέρνηση των 70 ημερών, παρά το γεγονός ότι οι Τούρκοι παρεβίαζαν καθημερινά την συμφωνία ανακωχής, τηρούσε την συμφωνία μονομερώς. Μετά την ανακωχή αποβιβάστηκαν γύρω στα 400 άρματα (κατάθεση του Μ. Γεωργίτση, 2.7.86, σελ. 190).

Στο διάστημα 23.7.74 μέχρι 14.8.74 δεν έλαβε χώρα κανένα πολεμικό συμβούλιο ή τουλάχιστον δεν υπάρχουν πρακτικά από τα οποία να προκύπτει ότι δεν μπορούσαν να σταλούν στρατιωτικές δυνάμεις, για ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου.

Ο κ. Αβέρωφ κατέθεσε ότι αυτός ανέλαβε την ευθύνη να μην πάει ενίσχυση στην Κύπρο, γιατί κινδυνεύαμε να υποστούμε απόβαση στα νησιά του Αιγαίου.

Από την ανάκριση και όλο το υλικό, εν πάση περιπτώσει, δεν προκύπτει ότι μπορούσαν να σταλούν στρατιωτικές δυνάμεις στην Κύπρο μετά τις 23.7.74.

Αυτό μπορούσε να γίνει στις 20.7.74 και στη διάρκεια της απόβασης των Τούρκων που, όπως είναι γνωστό, είναι μια πολύ δύσκολη επιχείρηση και χρειάζεται αρκετές ώρες για να ολοκληρωθεί.

Πέρα απ' αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι ο αντιστράτηγος Μπιτσάκης κατέθεσε ότι κατά τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ πήρε τρεις απανωτές διαταγές σύμπτυξης από Χαλεύκα μέχρι Λευκόνοικο και στη συνέχεια προς Αμμόχωστο και εν συνεχεία προς την Λάρνακα (κατάθεση Μπιτσάκη, 27.1.87, σελ. 174).

Υπάρχει επίσης έκθεση του ΓΕΕΦ προς ΑΕΔ 710154/14.1.75 που στη σελ. 39 αναφέρει τα εξής: «*Εν συνεχεία το ΑΕΔ και αφ ης διεφάνη μετά τας πρωϊνάς ώρας αδυναμία συγκρατήσεως του εχθρού διέταξε να αποφευχθεί εγκλωβισμός των τμημάτων βορείως της γραμμής Λευκωσίας - Αμμοχώστου, ο δε υπουργός εθνικής άμυνας* [δηλαδή ο κ. Αβέρωφ] *ενετείλατο όπως το ΓΕΕΦ εκδώσει τας αναγκαίας διαταγάς δια την απαγκίστρωσιν των τμημάτων και την αποφυγήν της αιχμαλωσίας*».

Τέλος στην έκθεση του αντισυνταγματάρχη Γεωργίου Τσουμή (Φ 20-8) που επιβεβαίωσε και ένορκα αναφέρονται τα εξής:

«*Ολίγον μετά την ανακωχή της 16.8.74 κατέφθασε στο τακτικό συγκρότημα ΓΕΕΦ* [Σταυροβούνι] *ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Γλ. Κληρίδης προερχόμενος εκ Γενεύης, όστις περικυκλωθείς υπό αριθμού αξιωματικών εξεδήλωσε την απογοήτευσίν του δια το μέλλον της Κύπρου, ειπών ότι οι Τούρκοι εις Γενεύην προέβαλαν δύο λύσεις, μίαν πολυπεριφερειακήν και ετέραν διζωνικήν με όριο την γραμμή Γκιουνές, ήτοι εκάστη χειροτέρα της άλλης και απεφασίσθη όπως μη υπογραφεί συμφωνία αλλά οι Τούρκοι να καταλάβουν μόνοι τους την γραμμήν Γκιουνές και εν συνεχεία ηρώτησεν* [ενν. ο Κληρίδης] *ποίον χώρον κατέλαβον. Πληροφορηθείς ότι*

κατελήφθη πολύ περισσότερος χώρος της γραμμής Γκιουνές και την κατάστασιν της Ε. Φ., εν απογνώσει είπε ότι θα υπογράψει για την γραμμή Γκιουνές και «ας χαρακτηριστεί προδότης».

Ο κ. Τσουμής κατά την εξέτασή του κατέθεσε και σχεδιάγραμμα που ορίζει τη γραμμή Γκιουνές ως μια ευθεία που αρχίζει από την Αμμόχωστο, περνάει από Λευκωσία και καταλήγει στην περιοχή της Μόρφου.

Η κατάθεση αυτή δεν αμφισβητήθηκε από κανένα, και μάλιστα δεν αμφισβητήθηκε το κύρος του κ. Τσουμή.

Αντίθετα σε ένα βαθμό ο κ. Αβέρωφ την επιβεβαίωσε. Να τι λέει στην κατάθεσή του στις 16.6.87, σελ. 77: «*Πάντως στις 30 Ιουλίου* [1974] *εκείνο το οποίο έχω διαβάσει εγώ είναι ότι έγινε μια δήλωση των τριών υπουργών των εξωτερικών, ότι τα στρατεύματα θα μείνουν στη γραμμή Γκιουνές, την οποία δεν καθορίζει το πρακτικό, δεν ξέρω ποιά είναι*».

Απ' όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι για την τραγωδία της Κύπρου δεν είναι δυνατόν να επιμεριστούν μόνο ποινικές ευθύνες στους αυτουργούς και πρωταιτίους της ελληνικής πλευράς. Προηγείται, αντίθετα η ανάγκη να καταλογιστούν οι τεράστιες πολιτικές ευθύνες πέρα από τις αυτονόητες ευθύνες της τουρκικής πλευράς, για την εγκληματική εισβολή και κατοχή στην Κύπρο τόσο στους Έλληνες ιθύνοντες όσο και στον ξένο παράγοντα.

Ξεκινώντας από τον τελευταίο αυτόν, ευθύνες έχουν:

α) Οι ΗΠΑ γιατί οργάνωσαν το πραξικόπημα της Χούντας στην Ελλάδα στις 21.4.67 και την κίνηση Ιωαννίδη στις 25.11.73 με σκοπό να δημιουργήσουν τους αναγκαίους πρακτικούς μηχανισμούς και προϋποθέσεις για την εισβολή στην Κύπρο, κατάσταση σύμφωνη με τα πάγια σχέδια τους. Μ' αυτούς δε τους μηχανισμούς δημιούργησαν κρίσιμες καταστάσεις στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο, κατηύθηναν την οργάνωση του πραξικοπήματος στην Κύπρο στις 15.7.74 και την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο. Ακόμη γιατί αναμείχθηκαν άμεσα στη δυσμενή για την Κύπρο εξέλιξη της εμπλοκής, με διπλωματικά και στρατιωτικά μέσα.

Τέλος, εμποδίσανε την ενίσχυση των κυπριακών ενόπλων δυνάμεων.

β) Η Μ. Βρεταννία, γιατί ενώ άφησε ανενόχλητα τα τουρκικά αεροπλάνα να πετούν πάνω από την Κύπρο και να ρίχνουν αλεξιπτωτιστές ή να βομβαρδίζουν στόχους παρενέβαλαν κάθε είδους εμπόδια για ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Ελλάδα.

γ) Το ΝΑΤΟ γιατί την επιχείρηση απόβασης στο κυπριακό έδαφος την ένταξε στις προγραμματισμένες ασκήσεις και επέτρεψε στη Βρεταννική αεροπορία (ΡΑΦ) που είναι ενταγμένη στο ΝΑΤΟ να παρεμποδίζει την ελληνική αεροπορία.

δ) Η Χούντα του Παπαδόπουλου γιατί απόσυρε τη μεραρχία, κατόπιν αμερικανικών υποδείξεων, έστειλε το Γρίβα και οργάνωσε την ΕΟΚΑ Β΄ με στόχο τη δημιουργία κρίσιμων καταστάσεων στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Επίσης ευθύνεται για τις δολοφονικές απόπειρες ενάντια στον Πρόεδρο Μακάριο, και την απόπειρα πραξικοπήματος στην Κύπρο το 1972.

ε) Η Χούντα του Ιωαννίδη για την οργάνωση του πραξικοπήματος στην Κύπρο και την καθοδήγηση της εκτέλεσής του. Και την αποδιοργάνωση της άμυνας της νήσου. Ευθύνες έχει επίσης γιατί αποδεχόμενη τις συστάσεις του υφυπουργού εξωτερικών Σίσκο δεν εμπόδισε την απόβαση και έδωσαν διαταγή για εφαρμογή των σχεδίων άμυνας της Κύπρου 4 ολόκληρες ώρες μετά την εισβολή. Ακόμη ευθύνες έχει γιατί δεν ενίσχυσε τις αμυντικές δυνάμεις με τα αεροπλάνα και τα υποβρύχια που προβλέπουν τα σχέδια.

Τέλος, η πολιτική της κυβέρνησης των 70 ημερών, παρά το γεγονός ότι οι Τούρκοι παραβίαζαν την εκεχειρία, δεν κινήθηκε στην κατεύθυνση της καταγγελίας των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ και της αποχώρησης από το ΝΑΤΟ που ήταν οι κύριοι υπεύθυνοι

για την Κυπριακή τραγωδία.

Ιδιαίτερες ευθύνες έχει ο κ. Ευάγγελος Αβέρωφ γιατί ενώ γνώριζε την προετοιμασία του πραξικοπήματος στην Κύπρο δεν ενημέρωσε τον Μακάριο.

Ευθύνες, φυσικά, έχουν όλες οι κυβερνήσεις από το 1974-1986 γιατί δεν άνοιξαν το φάκελο της Κύπρου και ανέστειλαν ή διατήρησαν την αναστολή της δίωξης των υπευθύνων για την κυπριακή τραγωδία.

Ποινική ευθύνη φέρουν οι Δ. Ιωαννίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Φ. Γκιζίκης, Γρ. Μπονάνος, Αδ. Ανδρουτσόπουλος, Χρ. Παλαΐνης, Κων. Παπαγιάννης, Γεωρ. Παπαγιάννης, Παν. Γιαννακόδημος και Περ. Κορκόντζελος για εσχάτη προδοσία με βάση το Κυπριακό Δίκαιο και τον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα.

Επίσης, ποινική ευθύνη φέρουν και μια σειρά άλλοι αξιωματικοί που πήραν μέρος στην εκτέλεση του πραξικοπήματος στην Κύπρο και προέβησαν σε μια σειρά αδικήματα και παραβιάσεις του ποινικού νόμου.

Το υπουργικό συμβούλιο έχει χρέος να καταργήσει την πράξη 45/7.3.75 και τις εκδοθείσες με βάση αυτή την πράξη διαταγές του υπουργού εθνικής άμυνας για αναστολή δίωξης των κατηγορουμένων για το πραξικόπημα της Κύπρου, ώστε οι υπεύθυνοι να λογοδοτήσουν ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑΣ

Το πόρισμα τούτο ψηφίσθηκε στις συνεδριάσεις της 29ης και 30ής Οκτωβρίου 1988 από την Ολομέλεια της Επιτροπής κατά κεφάλαιο και στο σύνολό του κατά πλειοψηφία.

Και συγκεκριμένα:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΠΑΡΩΝ
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄	18	1	-
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄	16	2	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄	17	1	1
Ι. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄	17	1	1
ΙΙ. ΣΥΝΟΛΟ	17	2	

Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1988

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ	Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ	Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΧΡ. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ	ΠΑΥΣ. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ	ΙΩΑΝ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ
Υπογραφή	Υπογραφή	Υπογραφή

ΤΑ ΜΕΛΗ

Δαμιανίδης Αλέξανδρος	Υπογραφή	Παγορόπουλος Δημήτριος	Υπογραφή
Ζερβός Κλεάνθης	Υπογραφή	Παπαδονικολάκης Ιωάννης	Υπογραφή
Καλογήρου Γεώργιος	Υπογραφή	Περάκης Γεώργιος	Υπογραφή
Καραμπάτσας Ιωάννης	Υπογραφή	Πετραλιάς Αυγερινός	Υπογραφή
Κιοσκλής Ελευθέριος	Υπογραφή	Κυρατσούς Μερκούρης	Υπογραφή
Κουτσογιάννης Ιωάννης	Υπογραφή	Κάππος Κωνσταντίνος	Υπογραφή
Λιαροκάπης Αλέξανδρος	Υπογραφή	Παπαληγούρας Αναστάσιος	- - - - - - -
Ντεντιδάκης Αντώνιος	Υπογραφή	Ψαρουδάκης Νικόλαος	Υπογραφή

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1
(σελ. 1-7)

Του πορίσματος της Εξεταστικής Επιτροπής για το «Φάκελο της Κύπρου».

(Περιλαμβάνει το κείμενο εγγράφου με χρονολογία 13.2.1975 που απηύθυνε ο τότε ΥΠΕΘΑ κ. Ευαγ. Αβέρωφ προς τον τότε Πρωθυπουργό κ. Κων. Καραμανλή)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
Έγγραφο Αβέρωφ προς Καραμανλή

«Την 6ην Φεβρουαρίου ε.ε. επεσκέφθην εις την οικίαν του, τη αιτήσει μου, τον στρατηγόν ε.α Φαίδωνα Γκιζίκην.

Του εδήλωσα ότι εντελώς εμπιστευτικά, και προς το παρόν, μόνον προς χρήσιν του Προέδρου της Κυβερνήσεως, εθεωρούσα χρέος μου να ενημερωθώ επί ωρισμένων πραγμάτων που αφορούσαν το πρόσφατον παρελθόν. Ήθελα δι' αυτό να έχω τας απόψεις του επί των διαδραματισθέντων αφ' ενός την 25ην Νοεμβρίου 1973 και αφ' ετέρου την 15ην Ιουλίου.

Ο στρατηγός Γκιζίκης επροθυμοποιήθη να μου ανακοινώση παν ό,τι εγνώριζε.

Εκράτησα πολύ προχείρους σημειώσεις τας οποίας και λαμβάνω υπ' όψιν δια να γράψω το παρόν.

Έθεσα τα ακόλουθα τρία ερωτήματα:

1. Πώς ήχθησαν εις την ενέργειαν της 25ης Νοεμβρίου 1973 και έπειτα εις την 15ην Ιουλίου 1974, και αφ' ετέρου ποιοι ανεμίχθησαν.
2. Ποίοι ήσαν οι σκοποί της ενεργείας.
3. Αν ανεμίχθησαν ξένοι παράγοντες ή αν ενεθάρρυναν αυτήν.

Επί του πρώτου σημείου ο στρατηγός είπε τα εξής:

Περίπου το φθινόπωρον του 1969 άρχισαν να ακούγονται μεταξύ των οπαδών της 21ης Απριλίου εις το στράτευμα οι πρώτοι ψίθυροι αμφιβολιών δια την απόδοσιν και ιδία δια την ηθικήν του νέου καθεστώτος. Λόγω της υπαρχούσης παρακολουθήσεως οι ψίθυροι ήσαν ολίγοι και πολύ προσεκτικοί. Τα αποκαλυπτικά όμως στοιχεία που εκοινολογούντο δια διαφόρων μέσων και ιδία των ραδιοφ. σταθμών του εξωτερικού και μερικοί έκδηλοι πλουτισμοί ή άλλοι φαβοριτισμοί, επέτειναν την κρυφήν δυσαρέσκειαν, συνεχώς δε ευρύτερα επιστεύετο, ότι η ηγεσία της Επαναστάσεως διαπνέεται από έντονον εγωισμόν, από πνεύμα νεποτισμού και ότι χρηματίζεται ή ότι βοηθεί χρηματιζομένους ή τουλάχιστον ανέχεται τον πλουτισμόν 'ημετέρων'.

Όλα αυτά όμως ελέγοντο πολύ εμπιστευτικά και εις περιορισμένους κύκλους. Ο ίδιος ησθάνετο μεν μίαν δυσφορίαν αλλά δεν ήτο καλός δέκτης της δυσφορίας των άλλων, διότι ησχολείτο μόνον με τα στρατιωτικά του καθήκοντα και ετήρει εις απόστασιν τους κατωτέρους του.

Εγνώριζε όμως ότι οι δυσφορούντες εξαιρούσαν κάθε κατηγορίας τον Δημ. Ιωαννίδην, τον οποίον θεωρούσαν –όπως και ο ίδιος– απολύτως έντιμον και στρατιώτην.

Πρώτην νύξιν περί ευρυτέρας δυσφορίας του έκαμε ο Ιωαννίδης το φθινόπωρον του 1972. (Δεν το εσημείωσα αλλά αν ενθυμούμαι καλά τούτο έγινε εις την Καβάλαν). Του είπεν ότι κλέβουν όλοι, ότι ιδία οι κατώτεροι αξιωματικοί δεν ανέχονται πλέον την κατάστασιν.

Την 17ην Σεπτεμβρίου 1973 τον επεσκέφθην ο έμπιστος του Ιωαννίδη λοχαγός Θανόπουλος ο οποίος του είπεν ότι οι μικροί ομιλούν πλέον περί σφαγής, ότι πρέπει η ηγεσία ν' αντικατασταθεί δι' άλλης, απολύτως ηθικής, και του έρριψε την ιδέαν ν' αναλάβη ο ίδιος Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ο Ιωαννίδης Πρωθυπουργός. Απήντησε ότι δεν επεθύμει ν' αναμιχθή και δεν θα εδέχετο.

Αργότερα εδέχθη θέτων ωρισμένους όρους περί υγειών εξελίξεων.

Ούτω, είναι δύσκολον να λεχθή ποίος ήτο ο σκοπός της τότε μεταπολιτεύσεως,

διότι όπως απεδείχθη έκαστος απέβλεπε εις διαφόρους σκοπούς.

Ο ίδιος έβλεπε τον εγωϊσμόν του Παπαδοπούλου και την ανηθικότητα του περιβάλλοντός του, και ενόμιζε ότι δια μιας μεταπολιτεύσεως θα απεκαθίστατο η ηθική και θα εξησφαλίζετο ομαλή εξέλιξις. Δι' αυτό και ηγωνίσθη δια να περιληφθούν εις τα δύο διαγγέλματα της 15ης Νοεμβρίου μερικαί δεσμευτικαί φράσεις.

Ο Ιωαννίδης απέβλεπε εις μίαν διαιώνισιν του καθεστώτος, αλλά με αυστηράν και ηθικήν διακυβέρνησιν.

Άλλοι εις βραχυκυκλώσεις διαφόρων μορφών.

Την 15ην Νοεμβρίου του είπεν ότι ο καλλίτερος Πρωθυπουργός θα ήτο ο Ανδρουτσόπουλος, όστις ήτο τίμιος και είχε καλήν πείραν των οικονομικών.

Ενθάρρυνσιν από ξένους δεν είχαν καμμίαν, ουδείς δε ξένος εγνώριζε τίποτε. Η επίσκεψις του Αμερικανού στρατηγού Ζάις εις την Έδραν της Στρατιάς εις Λάρισαν, ήτο καθαρώς εθιμοτυπική και ουδέν ελέχθη σχετικώς εκατέρωθεν.

Ακόμη και Έλληνες ενήμεροι ήσαν ελάχιστοι. Ουδείς εκ των αρχηγών εγνώριζε. Ενήμερος ήτο ο στρατηγός Μπονάνος, τότε διοικητής Γ΄ Σώματος Στρατού και οι Χρήστος Πυρόπουλος, Σπύρος Ηλιόπουλος. Κάποια νύξις είχε γίνει προς τον Υποπτέραρχον Παπανικολάου, τότε Διοικητήν της 28 ΤΑΔ εις Λάρισαν.

Πιθανώτατα θα εγνώριζαν επίσης τα σχεδιαζόμενα μερικοί εκ των πολύ εμπίστων του Ιωαννίδη. Την παραμονήν το εσπέρας οι μυηθέντες ανήλθαν εις 430. Το πρωί της 25ης Νοεμβρίου, ο ίδιος ο στρατηγός Γκιζίκης ετηλεφώνησε εις τον αντ/τηγον Γαλατσάνον τότε Δ/ντήν Β΄ ΣΣ, ενώ ο Ιωαννίδης και ο Ανδρουτσόπουλος εκάλουν διάφορα πρόσωπα (Παλαμάν, Τσουδερόν, κ.ά.) δια ν' αναλάβουν Υπουργεία.

Ο στρατηγός Γκιζίκης επρόκειτο να μεταβεί εις Άγκυραν δι' εθιμοτυπικήν επίσκεψιν. Προς παραπλάνησιν της Στρατιωτικής Ηγεσίας, ήτις φαίνεται κάτι είχε υποψιασθή, ησχολήθη ολόκληρον την πρωΐαν 24ην με προετοιμασίαν ταξειδίου, μέχρι παραλαβής αναγκαιούντος συναλλάγματος.

Και εκ των ανωτέρω και εξ όσων από αλλού έχω ακούσει, πιστεύω ότι ο στρατηγός Γκιζίκης δεν συμμμετέσχε ενεργώς εις την «οργάνωσιν» της συνωμοσίας προς ανατροπήν του καθεστώτος Παπαδοπούλου. Την ωργάνωσαν επιμελώς ο Ιωαννίδης και ολίγοι έμπιστοί του. Ο στρατηγός Γκιζίκης τους εδάνεισεν το καλόν του όνομα και είχε μίαν μικράν ανάμιξιν τας εντελώς ή την εντελώς τελευταίαν ημέραν.

Όσον δια τα περαιτέρω –ως προς τον στρατηγόν Γκιζίκην– χαρακτηριστικόν είναι τούτο. Το είπε απαντών σε μένα κατά τη δραματική σύσκεψιν του απογεύματος της 23ης Ιουλίου 1974:

«*Κατελήφθημεν πολύ γρήγορα από απογοήτευσιν μόλις είδαμε και ακούσαμε τον κ. Ανδρουτσόπουλο εις την τηλεόρασιν*».

Περί 15ης Ιουλίου 1974

Τα γεγονότα δεν οφείλονται, ως πιστεύεται συνήθως εις την γνωστήν επιστολήν Μακαρίου σχετικώς με την απόσυρσιν των Ελλήνων αξιωματικών της Εθνοφρουράς. Η επιστολή επέσπευσε τα γεγονότα.

Ο Μακάριος είχε προκαλέσει πολλάς δυσχερείας και επιστεύετο ότι απέβλεπε μόνον εις εγωιστικούς σκοπούς.

(Σημειώνω ότι εις το ΕΑΤ/ΕΣΑ, το καλοκαίρι του 1973, σχεδόν όλοι οι υπηρετούντες εκεί υπεστήριζαν επιμόνως ότι ο Μακάριος προσπαθούσε να κόψη τους δεσμούς των Ελληνοκυπρίων με τον Ελληνισμόν. Μίαν εκ των πολλών αποδείξεων της προσπαθείας του εβεβαίωναν ότι δεν την είχαν πιστεύσει και δι' αυτό την είχαν ελέγξει οι ίδιοι: εβεβαίωναν ότι κατ' εντολήν του Μακαρίου εις τας αίθουσας των σχολείων είχαν καταβιβασθή όλαι αι εικόνες των ηρώων της Επαναστάσεως του «21», και είχαν αναρτηθή αι εικόνες του Αυξεντίου, του Καραολή και των άλλων ηρώων της ΕΟΚΑ.

Εις τοιαύτας λεπτομερείας δεν εισήλθε ο

στρατηγός Γκιζίκης. Την αναφέρω ως χαρακτηριστικήν).

Πέραν των εγωιστικών σκοπών του Μακαρίου, αλλά και λόγω αυτών, επιστεύετο ότι ο Μακάριος υπέκυπτε εις την επιρροήν του Λυσσαρίδη και άλλων αριστερών. Είχε δημιουργήσει πολλάς και ποικίλας υποψίας.

Όταν εφοβήθη την παρουσίαν των Ελλήνων αξιωματικών δια ν' απαλλαγή αυτών απεφάσισε (ως είχε πάντως ανακοινώσει εις πρεσβευτήν Λαγάκον και στρατηγόν Ντενίσην, διοικητήν της Εθνοφρουράς) την μείωσιν της Εθνοφρουράς από 11.000 άνδρας εις 4.500.

(Τούτο μου είχε αναφέρει και ο κ. Κρανιδιώτης μετά την αποστολήν της γνωστής επιστολής ως μέσον εξαναγκασμού αναχωρήσεως πέραν του ημίσεος των εξ Ελλάδος αξιωματικών).

Η μείωσις αυτή της δυνάμεως της Εθνοφρουράς θα εσήμαινε μεγάλην μείωσιν της δυνατότητος αντιστάσεως κατά των Τούρκων. Η απόλυσις δύο κλάσεων είχε αποφασισθή από τον Μακάριον δια την 20ήν Ιουλίου.

Τότε ο Ιωαννίδης εσκέφθη ότι δεν υπήρχε άλλη λύσις παρά η ανατροπή του Μακαρίου. Ο Ιωαννίδης έθεσε το θέμα εις σύσκεψιν εις την οικίαν του Ανδρουτσοπούλου, εις την οποίαν ήσαν παρόντες μόνον οι Ανδρουτσόπουλος, Γκιζίκης, Ιωαννίδης, Μπονάνος. Εδίστασαν και οι τρεις και τελικώς αντετάχθησαν φοβούμενοι τας συνεπείας.

Ο στρατηγός Γκιζίκης ετήρησε αυτή την στάσιν μολονότι προ της συσκέψεως, ιδιαιτέρως, ο Ιωαννίδης, όστις είχε επαφάς με την CIA, του είχε πει και ότι η CIA του είχε επανειλημμένως πει ότι αι ΗΠΑ δεν θα έβλεπαν δυσαρέστως την απομάκρυνσιν του Μακαρίου. Του είπεν επίσης ότι από υποκλοπήν είχεν εις χείρας του σήμα συμφώνως προς το οποίον η Τουρκία θα έβλεπε ευχαρίστως την αντικατάστασιν του Μακαρίου εις τον οποίον δεν είχε καμίαν εμπιστοσύνην.

Δεν γνωρίζει μέχρι ποίου βαθμού τούτο είναι αληθές. Τότε το επίστευεν, ιδία λόγω των καχυποψιών που προκαλούσε εις ξένους η πολιτική του Μακαρίου.

Εις δευτέραν σύσκεψιν των τεσσάρων εις την οικίαν Ανδρουτσοπούλου, το απεφάσισαν. Εμυήθη αμέσως ο στρατηγός Γαλατσάνος, Αρχηγός Στρατού, όστις ήτο εκ των πλέον φοβισμένων από τα όσα έπραττε ο Μακάριος.

Ταύτα περί τα τέλη Ιουνίου.

Ο Διοικητής της Εθνοφρουράς, στρατηγός Ντενίσης, δεν εθεωρείτο βέβαιον ότι θα εκτελούσε το σχέδιον. Δι' αυτό εκλήθη εις τας Αθήνας «δι' υπηρεσιακούς λόγους» και ηχρηστεύθη. Την 2αν Ιουλίου έλαβε χώραν σύσκεψις εις το γραφείο του στρατηγού Μπονάνου, εις το Πεντάγωνον, εις την οποίαν πλην του Γκιζίκη, Ανδρουτσοπούλου, Ιωαννίδη, Μπονάνου, εκλήθησαν να συμμετάσχουν οι Ταξίαρχοι Γεωργίτσης, Επιτελάρχης Εθνοφρουράς και Αν/ρχης Κομπόκης, Διοικητής των εν Κύπρω ΛΟΚ, ως και ο Παπαδάκης όστις είχε διατελέσει επί διετίαν επιτελάρχης της Εθνοφρουράς, ήτο φανατικά κατά του Μακαρίου, εγνώριζε άριστα πρόσωπα και πράγματα, και είχε ανακληθή και τοποθετηθή εν Ελλάδι προ ολίγων εβδομάδων.

Ελέχθη εις τους τελευταίους ότι πρέπει να ενεργήσουν. Συνεζητήθη σκοπός και σχέδιον.

Την ιδίαν ημέραν εστάλη η επιστολή Μακαρίου ήτις επεδόθη εις παραλήπτην της στρατηγόν Γκιζίκην, από κ. Κρανιδιώτην, την 3ην Ιουλίου εις τας 11 π.μ. Τούτο ηύξησε την αποφασιστικότητα των ήδη ενημέρων.

Δύο-τρεις ημέρας αργότερα, μετά καθορισμόν σχεδίου - Παπάς ο κυριότερος σχεδιαστής - οι Γεωργίτσης και Κομπόκης επέστρεψαν Κύπρον.

Εμύησαν αρκετούς αξιωματικούς, και μόνον είς ίλαρχος διετύπωσεν επιφυλάξεις, ερωτών αν εγνώριζε πάντα ταύτα το Κέντρον και ζητών να διατάξη ο Αρχηγός Στρατού Γαλατσάνος του έστειλε μήνυμα.

Μερικάς ημέρας προ του πραξικοπήμα-

τος εκλήθη εις τας Αθήνας Ταγματάρχης όστις απεστήθισε το διάγγελμα το οποίον είχε συνταχθή δια να το εξαγγείλει η Εθνοφρουρά μετά την εκτέλεσιν του εγχειρήματος.

Δεν γνωρίζει ποίος συνέταξε το μήνυμα. Ίσως ο Ιωαννίδης, 3-5 ημέρας προ του εγχειρήματος. Ο Ταγματάρχης αποστηθίσας το διάγγελμα, ανεχώρησε.

Οι άλλοι Αρχηγοί όπλων, ναύαρχος Αραπάκης, υποπτέραρχος Παπανικολάου, ουδέν εγνώριζαν. Ουδείς άλλος εγνώριζε πλην ίσως 2-3 πρώην Διοικητών μονάδων εν Κύπρω. Εκ των Ελλήνων Υπουργών ουδείς ανεξαιρέτως εγνώριζε. Ο Ανδρουτσόπουλος ήτο πάρα πολύ εχέμυθος και δεν θα το ενεπιστεύετο εις ουδένα.

Κακός δαίμων της όλης υποθέσεως υποθέτει ότι ήτο ο Παπαδάκης, όστις και θα παρέσυρε τον Ιωαννίδην. Ο Παπαδάκης υπηρετούσε εν Κύπρω κατά τας περιόδους 61-63 και 70-73.

Η εντολή προς Γεωργίτσην, Κομπόκην ήτο μόλις ανατραπή ο Μακάριος να ορκίσουν Πρόεδρον τον Κληρίδην, ή αν τούτο ήτο αδύνατον, δύο άλλους (δεν ενθυμείται τα ονόματα) ο εις των οποίων ήτο ο γνωστός ανώτατος δικαστικός (όχι Τορναρίτης).

Αλλά ο Κληρίδης με τας πρώτας βολάς κατά Αρχιεπισκοπής εξηφανίσθη κρυπτόμενος, ο εις των άλλων δύο ήτο εκτός Κύπρου, και ο τρίτος δεν εδέχθη.

Ούτω ώρισε Σαμψών. Τούτο προεκάλεσε μεγάλην απογοήτευσιν εις τους εν Αθήναις.

Οι καθορισθέντες σκοποί του πραξικοπήματος ήσαν:

- Ν' αποφευχθή η μείωσις του αριθμού των υπηρετούντων εις την Εθνοφρουράν.
- Ν' ανατραπή ο Μακάριος δια να σταματήσουν αι ερωτοτροπίαι του με Σοβιετικήν Ένωσιν και άλλους αριστερούς, τοπικούς και μη.
- Εν περιπτώσει συγκρούσεως με την Τουρκίαν, ν' απασχοληθούν τουρκικαί δυνάμεις εν Κύπρω ν' ανακουφισθούν Έβρος και Νήσοι.
- Καλλιτέρα διαχείρισις Κυπριακού (όχι άμεσος Ένωσις) χωρίς την παρεμβολήν εμποδίων από Μακάριον.

Τέλος ο στρατηγός Γκιζίκης πιστεύει ότι πράγματι ο Ιωαννίδης είχε ενθαρρύνσεις από την CIA. Εις αμφιβολίας ιδικάς μου (παρετήρησα ότι αι ΗΠΑ είχαν κάθε λόγον ν' αποφύγουν ενέργειαν που θα εψύχραινε τας ελληνοτουρκικάς σχέσεις ή και ηδύνατο να οδήγηση εις σύγκρουσιν), ο στρατηγός Γκιζίκης απήντησε λέγων ότι πιθανόν η ενθάρρυνσις να προήρχετο από την CIA μόνον ή έστω από δευτέρας σειράς όργανά της.

Πάντως, θεωρεί, ότι υπήρξε μια ενθάρρυνσις».

13 Φεβρουαρίου 1975

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
(σελ. 1 - 4)

Του πορίσματος της Εξεταστικής Επιτροπής για το «Φάκελο της Κύπρου»

(Περιλαμβάνει σε μεταφράσεις τα κείμενα:

1) Της συνθήκης εγγυήσεως υπέρ της Κύπρου που συνάφθηκε μεταξύ της Κυβερνήσεως της Δημοκρατίας της Κύπρου από τη μια μεριά και των Κυβερνήσεων Ελλάδος, Τουρκίας και Μεγ. Βρεταννίας από την άλλη και

2) Της συνθήκης συμμαχίας μεταξύ Κύπρου, Ελλάδος και Τουρκίας).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I

(Άρθρον 181)
ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΥΓΓΥΗΣΕΩΣ
(Εν μεταφράσει εκ του αυθεντικού αγγλικού και γαλλικού κειμένου)

Η Δημοκρατία της Κύπρου αφ' ενός και η Ελλάς, η Τουρκία και το Ηνωμένον Βασίλειον της Μεγάλης Βρεταννίας και της Βορείου Ιρλανδίας αφ' ετέρου,

I. έχουσαι υπ' όψιν ότι η αναγνώρισις και η διατήρησις της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητος και της ασφαλείας της Δημοκρατίας της Κύπρου ως εγκαθιδρύθη και καθορίζεται δια των θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος αυτής, είναι προς το κοινόν αυτών συμφέρον,

II. επιθυμούσαι όπως συνεργασθώσιν ίνα διασφαλίσωσι τον σεβασμόν της δημιουργηθείσης δια του εν λόγω Συντάγματος καταστάσεως,

συνεφώνησαν ως ακολούθως:

Ά ρ θ ρ ο ν I

Η Δημοκρατία της Κύπρου αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως διασφαλίζη την διατήρησιν της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητος και της ασφαλείας αυτής ως και τον σεβασμόν του Συντάγματος αυτής.

Η Δημοκρατία της Κύπρου αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως μη συμμετέχη καθολικώς ή μερικώς εις πολιτικήν ή οικονομικήν τινα ένωσιν μεθ' οιουδήποτε κράτους. Κατά συνέπειαν κηρύσσει απηγορευμένην πάσαν δράσιν δυναμένην αμέσως ή εμμέσως να προωθήση είτε την ένωσιν μεθ' οιουδήποτε άλλου κράτους είτε τον διαμελισμόν της νήσου.

Ά ρ θ ρ ο ν II

Η Ελλάς, η Τουρκία και το Ηνωμένον Βασίλειον, λαμβάνουσαι υπό σημείωσιν τας εν άρθρω I της παρούσης συνθήκης αναληφθείσας υπό της Δημοκρατίας της Κύπρου υποχρεώσεις, αναγνωρίζουσι και εγγυώνται την ανεξαρτησίαν, εδαφικήν ακεραιότητα και ασφάλειαν της Δημοκρατίας της Κύπρου ως και την δημιουργηθείσαν δια των θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος αυτής κατάστασιν.

Η Ελλάς, η Τουρκία και το Ηνωμένον Βασίλειον αναλαμβάνουσιν ωσαύτως την υποχρέωσιν όπως απαγορεύωσι, το κατ' αυτάς, πάσαν δράσιν σκοπούσαν εις την άμεσον ή έμμεσον προώθησιν είτε της ενώσεως της Κύπρου μεθ' οιουδήποτε άλλου κράτους είτε του διαμελισμού της νήσου.

Ά ρ θ ρ ο ν III

Η Δημοκρατία της Κύπρου, η Ελλάς και η Τουρκία αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως σέβονται την ακεραιότητα των κατά τον χρόνον της εγκαθιδρύσεως της Δημοκρατίας της Κύπρου διατηρηθεισών υπό την κυριαρχίαν του Ηνωμένου Βασιλείου περιοχών και εγγυώνται την υπό του Ηνωμένου Βασιλείου χρήσιν και απόλαυσιν των διασφαλισθησομένων εις τούτο υπό της Δημοκρατίας της Κύπρου δικαιωμάτων συμφώνως τη υπογραφείση εν Λευκωσία υπό σημερινήν ημερομηνίαν συνθήκη περί εγκαθιδρύσεως της Δημοκρατίας της Κύπρου.

Ά ρ θ ρ ο ν IV

Εν περιπτώσει παραβιάσεως των διατάξεων της παρούσης συνθήκης, η Ελλάς, η Τουρκία και το Ηνωμένον Βασίλειον αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως διαβουλεύωνται μετ' αλλήλων, όσον αφορά τας παραστάσεις ή τα μέτρα τα αναγκαία δια την διασφάλισιν της τηρήσεως των εν λόγω διατάξεων.

Εφ' όσον κοινή ή συντετονισμένη ενέργεια δεν ήθελεν αποδειχθή δυνατή εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εαυτή το δικαίωμα, όπως ενεργήση με μόνον σκοπόν την επαναφοράν της δια της παρούσης συνθήκης δημιουργηθείσης καταστάσεως.

Ά ρ θ ρ ο ν V

Η παρούσα συνθήκη τίθεται εν ισχύι κατά την ημερομηνίαν της υπογραφής αυτής. Τα αυθεντικά κείμενα της παρούσης συνθήκης θέλουσι κατατεθή εν Λευκωσία.

Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη θα προβώσι το ταχύτερον εις την καταχώρησιν της παρούσης συνθήκης παρά τη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών συμφώνως τω άρθρω 102 του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
(Άρθρον 181)

ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

(Εν μεταφράσει εκ του αυθεντικού γαλλικού κειμένου.)

Η Δημοκρατία της Κύπρου, η Ελλάς και η Τουρκία,

Ι. εν τη κοινή αυτών επιθυμία όπως διατηρήσωσι την ειρήνην και την ασφάλειαν εκάστης εξ αυτών,

ΙΙ. έχουσαι υπ' όψιν ότι αι προσπάθειαι αυτών δια την διατήρησιν της ειρήνης και της ασφαλείας είναι σύμφωνοι προς τους σκοπούς και τας αρχάς του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών,

συνεφώνησαν ως ακολούθως:

Ά ρ θ ρ ο ν Ι

Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως συνεργάζωνται δια την κοινήν αυτών άμυναν και όπως διαβουλεύωνται μετ' υπαλλήλων επί των αναφυομένων εν σχέσει προς ταύτην προβλημάτων.

Ά ρ θ ρ ο ν ΙΙ

Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως αντιστώσι κατά πάσης αμέσου ή εμμέσου επιθέσεως στρεφομένης κατά της ανεξαρτησίας ή της εδαφικής ακεραιότητος της Δημοκρατίας της Κύπρου.

Ά ρ θ ρ ο ν ΙΙΙ

Δια τους σκοπούς της παρούσης συμμαχίας και προς επίτευξιν των προαναφερομένων θέλει εγκαθιδρυθή επί του εδάφους της Δημοκρατίας της Κύπρου Τριμερές Στρατηγείον.

Ά ρ θ ρ ο ν IV

Η Ελλάς και η Τουρκία θα συμμετέχωσι του ούτω εγκαθιδρυομένου Τριμερούς Στρατηγείου δια των στρατιωτικών αποσπασμάτων των καθοριζομένων εν τω συνημμένω τη παρούση συνθήκη Συμπληρωματικώ Πρωτοκόλλω υπ' αριθμόν Ι.

Τα εν λόγω αποσπάσματα θα μεριμνήσωσι περί της εκγυμνάσεως του στρατού της Δημοκρατίας της Κύπρου.

Ά ρ θ ρ ο ν V

Την διοίκησιν του Τριμερούς Στρατηγείου θα αναλαμβάνη εκ περιτροπής, δια περίοδον ενός έτους έκαστος, Έλλην, Τούρκος και Κύπριος ανώτατος αξιωματικός, όστις θα διορίζηται αντιστοίχως υπό των Κυβερνήσεων της Ελλάδος και της Τουρκίας και υπό του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας της Κύπρου.

Ά ρ θ ρ ο ν VI

Η παρούσα συνθήκη τίθεται εν ισχύι κατά την ημερομηνίαν της υπογραφής αυτής. Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη θα συνάψωσι προσθέτους συμφωνίας, εάν η εφαρμογή της παρούσης συνθήκης ήθελε καταστήσει τούτο αναγκαίον.

Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη θα προβώσι το ταχύτερον εις την καταχώρησιν της παρούσης συνθήκης παρά τη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών συμφώνως τω άρθρω 102 του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Υπ' Αριθμόν I

I. Τα μέλλοντα να συμμετάσχουν του Τριμερούς Στρατηγείου αποσπάσματα, Ελληνικόν και Τουρκικόν, θα περιλαμβάνωσιν αντιστοίχως 950 Έλληνας αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτας και 650 Τούρκους, αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτας.

II. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου, ενεργούντες από συμφώνου, δύνανται να ζητήσωσι παρά των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας την αύξησιν ή μείωσιν του Ελληνικού και του Τουρκικού αποσπάσματος.

III. Συμφωνείται όπως οι χώροι στρατωνισμού των συμμετεχόντων εις το Τριμερές Στρατηγείον αποσπασμάτων, Ελληνικού και Τουρκικού, η νομική αυτών κατάστασις, αι διευκολύνσεις και ατέλειαι από τελωνειακών δασμών και φόρων, ως και αι λοιπαί ασυλίαι και προνόμια αυτών, ως και οιαδήποτε άλλα στρατιωτικά και τεχνικά ζητήματα αφορώντα την οργάνωσιν και λειτουργίαν του ως άνω Στρατηγείου θα καθορισθώσι δι' ειδικής συμβάσεως ήτις θα τεθή εν ισχύι ουχί βραδύτερον της Συνθήκης Συμμαχίας.

IV. Συμφωνείται ωσαύτως ότι το Τριμερές Στρατηγείον θα εγκατασταθή ουχί βραδύτερον των τριών μηνών από της συμπληρώσεως του έργου της Μικτής Συνταγματικής Επιτροπής και θα αποτελήται κατά την αρχικήν περίοδον εκ περιωρισμένου αριθμού αξιωματικών επιφορτισμένων με την εκγύμνασιν των ενόπλων δυνάμεων της Δημοκρατίας της Κύπρου. Τα προαναφερόμενα αποσπάσματα, Ελληνικόν και Τουρκικόν, θέλουσιν αφιχθή εις Κύπρον κατά την ημερομηνίαν της υπογραφής της Συνθήκης Συμμαχίας.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Υπ' Αριθμόν II

Ά ρ θ ρ ο ν I

Συνιστάται Επιτροπή εκ των Υπουργών των Εξωτερικών της Κύπρου, της Ελλάδος και της Τουρκίας. Αύτη θα αποτελή το ανώτατον πολιτικόν όργανον της τριμερούς συμμαχίας και δύναται να επιλαμβάνηται οιουδήποτε ζητήματος αφορώντος την συμμαχίαν, όπερ αι Κυβερνήσεις των τριών συμμάχων χωρών θέλουσι συμφωνήσει όπως υποβάλωσιν εις αυτήν.

Ά ρ θ ρ ο ν II

Η εξ Υπουργών Επιτροπή θα συνέρχηται εις τακτικήν σύνοδον άπαξ του έτους. Εν περιπτώσει επειγούσης ανάγκης η εξ Υπουργών Επιτροπή δύναται να συγκληθή υπό του Προέδρου αυτής εις έκτακτον σύνοδον τη αιτήσει ενός εκ των μελών της συμμαχίας.

Αι αποφάσεις της εξ Υπουργών Επιτροπής λαμβάνονται ομοφώνως.

Ά ρ θ ρ ο ν III

Της εξ Υπουργών Επιτροπής προεδρεύει εκ περιτροπής και δια περίοδον ενός έτους έκαστος των τριών Υπουργών των Εξωτερικών. Πλην αντιθέτου αποφάσεως θα συνέρχηται εις τακτικήν σύνοδον εν τη πρωτευούση της χώρας του Προέδρου αυτής. Κατά τη διάρκειαν της θητείας αυτού, ο Πρόεδρος θα

προεδρεύη τόσον της τακτικής όσον και των εκτάκτων συνόδων της εξ Υπουργών Επιτροπής.

Η Επιτροπή δύναται να συνιστά βοηθητικά όργανα οπόταν κρίνει τούτο αναγκαίον δια την εκπλήρωσιν του έργου αυτής.

Ά ρ θ ρ ο ν IV

Κατά την ενάσκησιν των λειτουργιών αυτού το δια της συνθήκης συμμαχίας ιδρυόμενον Τριμερές Στρατηγείον θα είναι υπεύθυνον έναντι της εξ Υπουργών Επιτροπής. Το Τριμερές Στρατηγείον θα υποβάλλη εις την Επιτροπήν διαρκούσης της τακτικής συνόδου ταύτης ετησίαν έκθεσιν περιλαμβάνουσαν λεπτομερή απολογισμόν της δράσεως του Στρατηγείου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3
(σελ. 1 - 107)

Του πορίσματος της Εξεταστικής Επιτροπής για το «Φάκελο της Κύπρου».

(Περιλαμβάνει τις γνώμες 11 Βουλευτών-Μελών της Εξεταστικής Επιτροπής, που έπαψαν με δήλωσή τους έγγραφη και προφορική, να μετέχουν των εργασιών της Εξεταστικής Επιτροπής από 1.6.1988).

Το παράρτημα τούτο περιλαμβάνει τις γνώμες των μελών της Επιτροπής κ.κ. 1) Βαρβιτσιώτη Ιωάννη, 2) Βασιλειάδη Ιωάννη, 3) Ζαΐμη Ανδρέα, 4) Λάσκαρη Κων/νου, 5) Μπλέτσα Στυλιανού, 6) Ξαρχά Αθανασίου, 7) Παναγιωτόπουλου Γεωργίου, 8) Παπακωνσταντίνου Μιχαήλ, 9) Παυλίδη Αριστοτέλη, 10) Φωτόπουλου Χρίστου και 11) Χατζηγάκη Σωτηρίου, οι οποίοι κατά τη συνεδρίαση της Ολομέλειας της Επιτροπής της 1.6.88, μας δήλωσαν προφορικά και με γραπτή δήλωση ότι παύουν να μετέχουν των εργασιών της Επιτροπής μας και ταυτόχρονα μας ενεχείρισαν το κείμενο που ακολουθεί:

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Η Εξεταστική Επιτροπή για την έρευνα, συγκέντρωση και αξιολόγηση των στοιχείων της υπόθεσης της Κυπριακής τραγωδίας, που επεκράτησε να ονομάζεται «Φάκελος Κύπρου», συστήθηκε με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, κατά την συνεδρίαση της 21ης Φεβρουαρίου 1986, σύμφωνα με το άρθρο 68 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος, το άρθρο 27 του τότε ισχύοντος Κανονισμού της Βουλής και ύστερα από την από 2 Δεκεμβρίου 1985 πρόταση 129 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ προς τον πρόεδρο της Βουλής. Της πιο πάνω πρότασης των Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ είχε προηγηθεί η από 1.11.84 αίτηση-πρόταση 99 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ που δεν συζητήθηκε επειδή, όπως αναφέρεται στην πρόταση, «*είχαν μεσολαβήσει κρίσιμες για το όλο Κυπριακό θέμα ενέργειες, δηλαδή, οι πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες του Γεν. Γραμματέα του ΟΗΕ που είχαν γεννήσει και στον ίδιο τον Γκουεγιάρ κάποιες ελπίδες δίκαιης και συνολικής λύσης του Κυπριακού προβλήματος*».

Στην από 2 Δεκεμβρίου 1985 πρόταση των Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ αναφέρεται ότι «*προτείνεται η σύσταση εξεταστικής επιτροπής για να πληροφορηθεί και βεβαιωθεί ο Ελληνισμός α) για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκδηλώθηκε και ολοκληρώθηκε το εγκληματικό πραξικόπημα ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ και ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, β) για όλα τα θέματα που συνδέονται μαζί του με τις τραγικές του συνέπειες και γενικώτερα με την όλη τραγωδία που επακολούθησε (εισβολή «Αττίλας» στην Κύπρο, κατάληξη και κατοχή του 37% των εδαφών του ανεξάρτητου Κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας, εξαφάνιση χιλιάδων ομήρων «αγνοουμένων»–εκδίωξη, βίαιο ξερίζωμα και προσφυγοποίηση των Ελληνοκυπρίων του Βορρά από τις εστίες τους – Κυρήνεια, Αμμόχωστος κ.λ.π.–, καταστροφή Ιερών Χριστιανικών Ναών, λεηλασία αρχαιολογικών θησαυρών στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, ανακήρυξη του Ψευδοκράτους του κ. Ντενκτάς, ιταμή προσπάθεια νομιμοποίησής του κλπ»).*

Η Νέα Δημοκρατία με δήλωση του Προέδρου της κ. Μητσοτάκη ψήφισε την πρόταση και δήλωσε ότι θα μετάσχει στην επιτροπή που θα συγκροτηθεί «*με πρωτοβουλία και ευθύνη της Κυβερνήσεως*» και με υψηλό αίσθημα ευθύνης διότι πράγματι το θέμα το οποίο θα απασχολήσει την επιτροπή είναι μέγα (Πρακτικά Βουλής 21 Φεβρουαρίου 1986, σελ. 4353).

Με βάση την απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής συγκροτήθηκε η Επιτροπή με απόφαση του Προέδρου της την 3η Μαρτίου 1986 και ορίσθηκε προθεσμία έξι μηνών για την περάτωση της εξέτασης και την υποβολή του πορίσματος στη Βουλή, δηλαδή έως 3 Σεπτεμβρίου 1986. Οι δε εργασίες της επιτροπής άρχισαν τον Απρίλιο του 1986. Και ενώ όλα τα στοιχεία υπήρξαν,

σε σύντομο χρονικό διάστημα, αποκαλυπτικά και επαρκή, οι δε πρωταίτιοι, ηθικοί και φυσικοί αυτουργοί ωμολόγησαν την συμμετοχή τους, παρά ταύτα οι εργασίες παρατάθηκαν επανειλημμένα και αδικαιολόγητα. Δηλαδή για πρώτη φορά από τη λήξη της πρώτης προθεσμίας, ήτοι από 4.9.1986 μέχρι 3.3.1987, την δεύτερη από 4.3.1987 μέχρι 12.10.1987, την τρίτη από 13.10.1987 μέχρι 12.3.1988 και την τετάρτη μέχρι 31 Μαΐου 1988.

Σημειώνουμε, ακόμη, ότι κατά τη διάρκεια των εργασιών της Επιτροπής υπήρξαν άμεσες επεμβάσεις από κυβερνητικής πλευράς αποκαλυπτικές των προθέσεών της για κομματική εκμετάλλευση του θέματος ή και του τελικού πορίσματος του οποίου το περιεχόμενο ανεπίτρεπτα προδίκαζαν. (Επανειλημμένες Δηλώσεις του Πρωθυπουργού).

Η Νέα Δημοκρατία αντέδρασε στις δηλώσεις αυτές, τις κατήγγειλε ως απαράδεκτες, αντικοινοβουλευτικές και αντισυνταγματικές επεμβάσεις στο έργο της επιτροπής, διότι δεν ήταν διατεθειμένη να δεχθεί την επίδραση οποιασδήποτε σκοπιμότητας δυνάμενης να εκτρέψει την πορεία των εργασιών, να αλλοιώσει τον χαρακτήρα της, να χρωματίσει το πόρισμά της ή να ανεχθεί την ένταξη της υπόθεσης του Φακέλου της Κύπρου στην υπηρεσία κομματικών σχεδίων και επιδιώξεων της κυβερνήσεως.

Συζητήθηκε μέσα στον τρέχοντα μήνα Μάιο, από την πλειοψηφία της επιτροπής, παρά τις έντονες αντιδράσεις μας και πέμπτη παράταση, πεντάμηνη μάλιστα, με πιθανότητες περαιτέρω επιμήκυνσής της και κατά σαφή δήλωση του Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως, την οποία ενέκρινε η κυβερνητική πλειοψηφία της Βουλής. Όπως είναι φυσικό δεν είναι δυνατόν να συμπράξουμε στην διαιώνιση των εργασιών, ενώ ουσιαστικά το έργο έχει τελειώσει. Αυτός άλλωστε είναι ο λόγος για τον οποίο καταθέτουμε σήμερα το πόρισμα μέσα στην ταχθείσα προθεσμία, πράγμα που αποδεικνύει ότι δεν ήταν αναγκαία η νέα παράταση.

Έκταση της εξεταζόμενης - ερευνωμένης περιόδου

Μολονότι τα όρια της υπό εξέταση περιόδου δεν ήταν σαφώς καθωρισμένα τόσο από την πρόταση για την σύσταση της επιτροπής όσο και από την συζήτηση στη Βουλή προέκυψε πάντως και έγινε δεκτό ότι η έρευνα θα στρεφόταν στα γεγονότα που συνέβησαν κατά την διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος από τον Απρίλιο του 1967 έως την πτώση του, δηλαδή η ανάκληση της Μεραρχίας, το κατά Μακαρίου πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, η επακολουθήσασα Τουρκική εισβολή στη Κύπρο (20 Ιουλίου 1974), ΑΤΤΙΛΑΣ Ι αλλά και τα ενδιάμεσα γεγονότα όπως η επιστράτευση και η ανακωχή. Κατά ταύτα ήταν από την αρχή προφανές ότι η εξεταστική επιτροπή θα ερευνούσε γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια της δικτατορίας, τις πράξεις, τους χειρισμούς, τις αποφάσεις, τις ενέργειες και παραλείψεις της δικτατορίας και των «κυβερνήσεών της».

Στο πως διαδραματίστηκαν τα τραγικά εκείνα γεγονότα έπρεπε να στραφεί η έρευνα. Για τα γεγονότα αυτά, όταν συνέβησαν, δεν ήταν δυνατός ο δημόσιος έλεγχος, η κριτική, και η αναζήτηση ευθυνών. Γιατί η κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών, από τη δικτατορία είχε καταστήσει ανέφικτη την αποκάλυψή τους. Την 24η Ιουλίου 1974, όταν η δικτατορία κατέρρευσε υπό το βάρος των ανομημάτων της, και των εγκληματικών της πράξεων επανήλθε στην Ελλάδα ο Κων. Καραμανλής και σχημάτισε την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Και ενώ η Ελλάδα χαιρόταν την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και οι Έλληνες την απόδοση των ελευθεριών τους και της αξιοπρέπειάς τους, η Κύπρος, αιμάσσουσα και θρηνούσα υφίστατο τις συνέπειες της Τουρκικής εισβολής του ΑΤΤΙΛΑ Ι και μετ' ολίγον του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, ως αποτέλεσμα του προηγηθέντος της εισβολής πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου και της δόλιας εκμεταλλεύσεως αυτού από

τους Τούρκους. Κατά ταύτα η ανάκληση της Μεραρχίας και ο ΑΤΤΙΛΑΣ II οριοθετούν την έκταση της ερευνόμενης [περιόδου]. Ούτε οι πριν ούτε οι μετά τα γεγονότα αυτά φάσεις του Κυπριακού ερευνήθηκαν από την εξεταστική επιτροπή. Σε ό,τι αφορά στα πεπραγμένα της υπό τον Κ. Καραμανλή Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας εκτιμάται ότι αυτά έλαβαν χώρα υπό συνθήκες Δημοκρατίας, έχουν κατ' επανάληψη εκτεθεί σε δημόσιο έλεγχο, σε δημόσια κριτική και έχουν τη λαϊκή έγκριση, όπως αιτιολογημένα εκτίθεται στο οικείο κεφάλαιο του πορίσματός μας.

Φύση και εξουσίες της Εξεταστικής Επιτροπής

Οι εξεταστικές επιτροπές προβλέπονται από το άρθρο 68 παρ. 1 του Συντάγματος και από τα άρθρα 27 και επ. του από 23 Οκτωβρίου 1975 ισχύοντος Κώδικος Κανονισμού Εργασιών της Βουλής και 144 και επ. άρθρα του νέου Κανονισμού της Βουλής. Κατά το άρθρο 27 του παλαιού Κανονισμού «*η Βουλή συνιστά επιτροπάς προς εξέτασιν ειδικών ζητημάτων*», «*Η Επιτροπή ενεργεί πάσαν κατά την κρίσιν της αναγκαίαν εξέτασιν*», «*τας εξουσίας ταύτας ασκεί η Επιτροπή υφ' ους όρους και διατυπώσεις ασκεί αυτάς κατά τον κώδικα Ποινικής Δικονομίας ο ανακριτής*», «*η επιτροπή δύναται να εξετάζει μάρτυρας... υφ' ους όρους και διατυπώσεις ο ανακριτής κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας*», «*μετά την περάτωσιν των εξεταστικών πράξεων η Επιτροπή αξιολογεί τας συλλεγείσας αποδείξεις και υποβάλλει ταύτας εις την Ολομέλειαν της Βουλής μετά ητιολογημένης εισηγητικής εκθέσεως*».

Σύμφωνα δε με το άρθρο 144 του νέου κανονισμού «*η Ολομέλεια της, Βουλής μπορεί να συνιστά εξεταστικές επιτροπές από μέλη της για την εξέταση ειδικών ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος*», «*η απόφαση της Βουλής καθορίζει την προθεσμία υποβολής του σχετικού πορίσματος* (παρ. 7 άρθρου 144). Κατ' άρθρο δε 145 οι εξεταστικές επιτροπές έχουν όλες τις αρμοδιότητες των ανακριτικών αρχών καθώς και του Εισαγγελέα πλημμελειοδικών και ενεργούν κάθε αναγκαία κατά την κρίση τους έρευνα για την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο συστήθηκαν». Κατά δε την παρ. 2 του άρθρου 145 του νέου κανονισμού της Βουλής «*οι εξουσίες των εξεταστικών επιτροπών ασκούνται με τους όρους και τις διατυπώσεις των άρθρων 146 και 147 καθώς και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας*». Άρθρο 148: «*Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας η επιτροπή αξιολογεί τις αποδείξεις που συνέλεξε και συντάσσει αιτιολογημένο πόρισμα*».

Από τις παραπάνω διατάξεις προκύπτει χωρίς αμφιβολία ο ανακριτικός χαρακτήρας των εξεταστικών επιτροπών, με καθωρισμένες και οριοθετημένες αρμοδιότητες και εξουσίες με σκοπό έρευνας. Ενδεικτικές είναι οι φράσεις «συλλέγει αποδείξεις, αξιολογεί τις συλλεγείσες αποδείξεις, υποβάλλει τις αποδείξεις στην ολομέλεια της Βουλής με ητιολογημένη εισηγητική έκθεση ή συντάσσει αιτιολογημένο πόρισμα. Η εξεταστική επιτροπή ερευνά, εξετάζει, συλλέγει στοιχεία, αναλύει, φωτίζει, συμπεραίνει, αποκαλύπτει, αλλά δεν δικάζει και δεν καταδικάζει.

Δεν απαγγέλει κατηγορία εναντίον ουδενός. Όλοι οι κληθέντες και εξετασθέντες από την Επιτροπή είναι μάρτυρες και κανένας δεν κλήθηκε ως κατηγορούμενος να απολογηθεί. Το «πόρισμα» της επιτροπής είναι, πρέπει να είναι, αιτιολογημένο αλλά δεν επέχει θέση και κατά μείζονα λόγο δεν είναι βούλευμα ή δικαστική απόφαση. Η αξιολόγηση των αποδείξεων δεν σημαίνει νομικό - ποινικό χαρακτηρισμό των πράξεων, δεν σημαίνει υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών σε συγκεκριμένο νομικό κανόνα ή διάταξη. Δεν οικειοποιείται και δεν έχει έργα και αρμοδιότητες δικαστικής εξουσίας.

Ως προς τις ευθύνες, ποινικές ή πολιτικές. Οι ποινικές ευθύνες προκύπτουν από την τέλεση συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων προβλεπομένων και τιμωρούμενων από το Νόμο «καταγιγνώσκονται» δε στους

κριθέντες ενόχους από την Δικαστική Εξουσία με την μορφή ποινής. Η εξεταστική επιτροπή περιορίζεται και αυτοπεριορίζεται στην καταγραφή των πραγματικών περιστατικών, στην αξιολόγηση των αποδείξεων με βάση την ακρίβεια, την αλήθεια, την αξία, την σημασία, την βαρύτητά τους και ως αποτέλεσμα της έρευνας και της αξιολόγησης διαπιστώνει την ύπαρξη ευθυνών, τις συσχετίζει με την δράση των ατόμων, αλλά δεν τις καταλογίζει με τρόπο εξειδικευμένο, έργο κατ' ουσίαν και αποκλειστικώς δικαστικό. Οι αιτιολογίες του πορίσματος της έρευνας δεν είναι αιτιολογίες καταδίκης ή αθώωσης. Είναι απλώς το θεμέλιο του τελικού ερευνητικού αποτελέσματος. Το πόρισμα περιέχει αξιολογική κρίση των αποδείξεων, αλλά δεν αποτελεί και δεν περιέχει δικαστική κρίση.

Περισσότερο ρευστή, και αμφιλεγόμενη είναι η έννοια και το περιεχόμενο των πολιτικών ευθυνών και της απόδοσής τους με το πόρισμα της εξεταστικής επιτροπής. Ένα είναι βέβαιο και τις πολιτικές ευθύνες για τις πολιτικές πράξεις και αποφάσεις, των δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων τις αναλύει, τις κρίνει και τις αποδίδει μέσα από την ετυμηγορία του το εκλογικό σώμα. Στα δημοκρατικά δε και κοινοβουλευτικά πολιτεύματα οι πολιτικές πράξεις κρίνονται και οι πολιτικές ευθύνες αποδίδονται στις εκλεγμένες από τον Λαό κυβερνήσεις μέσα από διαδικασίες ελέγχου και κριτικής, από τα κατά το σύνταγμα και τους νόμους όργανα, και φορείς (Κοινοβούλιο, Τύπος) πάντοτε δε και καθημερινά υπόκεινται στην κριτική και την αξιολόγηση της δημόσιας γνώμης, των πολιτών και τελικά, όπως αναφέρθηκε, από τον ύπατο κριτή των πολιτικών πράξεων της πολιτικής εξουσίας, τον Λαό. Στον δημοκρατικό αυτόν κανόνα υπόκεινται οι πράξεις, οι αποφάσεις και οι χειρισμοί της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας όπως αναλυτικότερα εκτίθεται στο οικείο κεφάλαιο του πορίσματος. Ως προς τις πολιτικές, πέραν των ποινικών, ευθύνες των κυβερνήσεων της δικτατορικής περιόδου γίνεται στο πόρισμα μνεία και ανάλυση διότι οι κυβερνήσεις αυτές ουδέποτε λογοδότησαν στον Ελληνικό Λαό, τον οποίον στέρησαν των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Πρέπει τέλος να υπογραμμισθεί ότι η Επιτροπή δεν ανταποκρίθηκε απόλυτα στην εντολή της Βουλής και την πρόταση για την σύστασή της διότι δεν ερεύνησε και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η ανακήρυξη του ψευδοκράτους του Ντενκτάς. Η έρευνα δε αυτής της φάσεως του κυπριακού θα παρείχε στην Επιτροπή τη δυνατότητα και την αφορμή να σταθμισθούν και να αξιολογηθούν οι δυνατότητες αντίδρασης και επέμβασης από Ελληνικής πλευράς στην Κύπρο με δεδομένο ότι κατά τον χρόνο που έγινε η παράνομη ανακήρυξη του ψευδοκράτους του Ντενκτάς οι Ελληνικές ένοπλες δυνάμεις ήσαν πολύ ισχυρότερες σε σύγκριση με την κατάσταση που βρίσκονταν κατά την περίοδο του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ όταν είχε προηγηθεί το πραξικόπημα κατά Μακαρίου και η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Πολύτιμη βοήθεια στο έργο της Επιτροπής θα αποτελούσε και το πόρισμα παρόμοιας έρευνας που αποφάσισε και άρχισε η κυπριακή Βουλή αλλά που δεν περάτωσε για λόγους που η Κυπριακή Κυβέρνηση και η Βουλή έκριναν ότι επιβαλλόταν να σταματήσει η έρευνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΛΑΟΥ

Η Κύπρος από αρχαιοτάτων χρόνων κατοικείτο από Έλληνες και δια μέσου των αιώνων υπέστη πολλές εισβολές. Το 1878 (4 Ιουνίου) η Κύπρος ύστερα από τρεις αιώνες τουρκικής κατοχής πουλήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία, η οποία στρέφει την προσοχή της στην Ανατολική Μεσόγειο, μετά το Άνοιγμα του Σουέζ το 1869.

Ο Κυπριακός λαός δέχεται με χαρά τη Βρεττανική κατοχή, με την ελπίδα ότι θα ανοίξει το δρόμο για την εκπλήρωση των Εθνικών του πόθων. Κατά την υπογραφείσα συνθήκη, συμφωνήθηκε να κρατήσει η Αγγλία την Κύπρο, έναντι ετήσιου τιμήματος 87.686 λιρών, υπό την υψηλή κυριαρχία του σουλτάνου και για όσο χρόνο η Ρωσία θα κρατούσε το Βατούμ, το Καρς και το Αρνταχάν.

Κατά τη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας της, η Κύπρος διατήρησε αναλλοίωτο τον ελληνικό της χαρακτήρα, η δε ένωσή της με την Ελλάδα αποτέλεσε το όνειρο των Κυπρίων. Το 1914, η Οθωμανική αυτοκρατορία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Μεγάλης Βρετανίας. Η τελευταία καταγγέλλει την Αγγλοτουρκική σύμβαση του 1878 και προβαίνει στην προσάρτηση της Κύπρου, που ως τότε εξακολουθούσε να αποτελεί, θεωρητικά, τμήμα της Τουρκίας.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1915, η Βρετανία προσφέρει την Κύπρο στην Ελλάδα, ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή της στην εκστρατεία των Δαρδανελλίων. Η προσφορά όμως αυτή αποσύρεται αμέσως, εξαιτίας αρνήσεως της Ελλάδος να μετάσχει στον πόλεμο. Το 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάνης (άρθρο 20), η Τουρκία αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία και παραιτείται από όλα τα δικαιώματά της στην Κύπρο. Την 1η Μαΐου 1925, η Αγγλία την ανακηρύσσει αποικία του Στέμματος.

Νέοι αγώνες άρχισαν τότε για την Ένωση, που κορυφώθηκαν με την εθνική εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931. Επακολούθησαν συλλήψεις, απελάσεις, φυλακίσεις, κ.λπ. στις 16 Νοεμβρίου 1931 καταργήθηκε με διάταγμα το Νομοθετικό Συμβούλιο, απαγορεύθηκε η Ελληνική σημαία, ο Ελληνικός Εθνικός Ύμνος, τα Ελληνικά χρώματα, οι εικόνες των Ελλήνων ηρώων και καταβλήθηκε προσπάθεια αφελληνισμού της κατώτερης ιδίως παιδείας. Επίσης έγινε απόπειρα παρεμβάσεων και στα εσωτερικά της Εκκλησίας. Παρ' όλα αυτά, οι Κύπριοι πολέμησαν στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο το 1940 στο πλευρό των συμμάχων, ως εθελοντές. Στις 13 Ιουλίου 1948, αποφασίσθηκε η συγκρότηση Εθναρχικού Συμβουλίου για την προώθηση του Εθνικού Ενωτικού αγώνα και αργότερα ιδρύθηκε στενότερο συμβούλιο –το γραφείο της Εθναρχίας– που αποτέλεσε το εκτελεστικό όργανο της Εθναρχίας Κύπρου η οποία συνέχισε τον αγώνα.

Στις 15 Ιανουαρίου 1950 διενεργήθηκε δημοψήφισμα και το 95,7% του Κυπριακού λαού ζήτησε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στη συνέχεια, Κυπριακή πρεσβεία με επικεφαλής το μητροπολίτη Κυρήνειας Κυπριανό, ήλθε στην Αθήνα και κατέθεσε σειρά τόμων του Ενωτικού Δημοψηφίσματος στον Πρόεδρο της Ελληνικής Βουλής. Η Κυβέρνηση όμως Πλαστήρα αρνήθηκε να παραλάβει τους τόμους του δημοψηφίσματος. Για τη στάση αυτή της Ελληνικής Κυβερνήσεως δικαιολογήθηκε ο τότε αντιπρόεδρος και υπουργός εσωτερικών Γεώργιος Παπανδρέου ως εξής στο δήμαρχο Λευκωσίας Θ. Δέρβη: «*Η Ελλάς,* δήλωσε ο Γ. Παπανδρέου, *αναπνέει σήμερον με δύο πνεύμονας, τον μεν αγγλικόν τον δε αμερικανικόν και δι' αυτό δεν ημπορεί, λόγω του Κυπριακού, να διακινδυνεύσει να πάθει από ασφυξίαν*».

Η ίδια άρνηση προβάλλεται και από τον Σοφ. Βενιζέλο, ο οποίος από τον Αύγουστο του 1950 ως τον Οκτώβριο του 1951 είναι πρωθυπουργός και ως τον Οκτώβριο του 1952 αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και υπουργός Εξωτερικών. Εξάλλου και ο υπουργός Αποικιών της Μεγάλης Βρετανίας αρνήθηκε να δεχθεί την πρεσβεία.

Παρά ταύτα όμως ο αγώνας της Εθναρχίας και του Κυπριακού λαού εντείνεται από τον Οκτώβριο του 1950, οπότε ανήλθε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο ο Μακάριος ο Γ΄ (διαδέχθηκε το Μακάριο τον Β΄ που πέθανε στις 28 Ιουνίου 1950). Ο Μακάριος με σειρά ταξιδιών, από το 1952 ως το 1956, στην Ευρώπη, Ασία και Αμερική ενημερώνει την κοινή γνώμη και ουσιαστικά προ-

βάλλει στη διεθνή κοινή γνώμη το Κυπριακό ζήτημα.

Ταυτόχρονα η Ελληνική πλευρά, το Μάρτιο του 1951 θέτει με διάβημα το Κυπριακό ενώπιον της Αγγλικής κυβερνήσεως. Ούτε όμως το διάβημα αυτό, ούτε η συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων τον Ιούλιο του 1954 αλλά ούτε και η προσφυγή της Ελληνικής κυβέρνησης στον ΟΗΕ στις 16 Αυγούστου 1954, είχαν κανένα αποτέλεσμα, αφού η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού αυτού αποφασίζει, στις 22 Αυγούστου 1954, να μη συζητήσει προσφυγή «επί του παρόντος».

Στο μεταξύ, στην Κύπρο εντείνεται ο αγώνας για την ένωση και ιδρύεται η ΕΟΚΑ του Διγενή (Γεωργίου Γρίβα), που αναλαμβάνει ένοπλη δράση (1955).

Η Βρετανική κυβέρνηση αντιδρώντας έντονα, αναθέτει τη διακυβέρνηση του νησιού στο στρατάρχη Τζων Χάρντινγκ (4 Οκτωβρίου 1955), ο οποίος είχε προηγουμένως καταπνίξει το απελευθερωτικό επαναστατικό κίνημα της Κένυα. Παρ' όλες όμως τις σκληρότατες μεθόδους του Χάρτινγκ για την κατάπνιξη του κινήματος, το αγωνιστικό φρόνημα των Κυπρίων δεν λυγίζει.

Στα πλαίσια καταστολής του απελευθερωτικού αγώνα των Κυπρίων, οι Άγγλοι συγκαλούν τριμερή διάσκεψη (Μεγ. Βρετανία - Ελλάδα - Τουρκία) στο Λονδίνο, στις 30 Ιουνίου 1955, για συζήτηση του Κυπριακού (είναι η πρώτη φορά που η Τουρκία εμφανίζεται στο διεθνές προσκήνιο για το Κυπριακό. Ως τότε η Τουρκική μειονότητα στην Κύπρο είχε παραμείνει έξω από τις διαφορές μεταξύ Ελληνοκυπρίων και του Βρετανικού Στέμματος). Η διάσκεψη αυτή αποτυγχάνει και η Ελλάδα προσφεύγει για δεύτερη φορά στον ΟΗΕ, αλλά η προσφυγή της αυτή δεν εγγράφεται στην ημερήσια διάταξη, γιατί δεν συγκέντρωσε τον απαραίτητο αριθμό ψήφων.

Οι συνομιλίες Μακαρίου - Χάρντινγκ, που επακολούθησαν, απέτυχαν. Στις 9 Μαρτίου 1956, οι αγγλικές αρχές συλλαμβάνουν το Μακάριο και τον εξορίζουν στις Σεϋχέλλες για 1 χρόνο. Την ευθύνη της ηγεσίας του Κυπριακού λαού ανέλαβε τότε ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος. Στο μεταξύ η δράση της ΕΟΚΑ εντείνεται, ενώ φουντώνουν τα θηριώδη αντίποινα των Άγγλων κατά των Κυπρίων αγωνιστών (σωρείες καταδικών σε θάνατο με απαγχονισμό κ.λπ).

Η εκρηκτική κατάσταση στο νησί αναγκάζει τους Άγγλους ν' αλλάξουν τακτική. Έτσι, στις 14 Ιουλίου 1956 φθάνει στην Κύπρο ο λόρδος Ράντκλιφ –στον οποίο είχε ανατεθεί η εκπόνηση συντάγματος– για να μελετήσει επιτόπια την κατάσταση. Ο λόρδος Ράντκλιφ υπέβαλε τις συνταγματικές προτάσεις του στη Βρετανική κυβέρνηση (Νοέμβριος 1956) και αυτή της κοινοποίησε στην Ελληνική κυβέρνηση (Δεκέμβριος 1956) καθώς και στο Μακάριο στις Σεϋχέλλες.

Ο Μακάριος αρνήθηκε να συζητήσει οποιοδήποτε θέμα εφόσον συνεχιζόταν η εξορία του. Εξάλλου η Ελληνική κυβέρνηση απέρριψε τις προτάσεις Ράντκλιφ ως μη φιλελεύθερες και μη οδηγούσες στην αυτοδιάθεση. Τον Οκτώβριο του 1956, κατατέθηκε από τη Βρετανική πλευρά αντιπροσφυγή στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών με την οποία κατηγορούνταν η Ελλάδα ότι υποστηρίζει την τρομοκρατία στην Κύπρο.

Οι δυο προσφυγές (Ελλάδος και Βρετανίας) συνεξετάστηκαν στην Πολιτική Επιτροπή της Γενικής Συνελεύσεως και στις 22 Φεβρουαρίου 1957 ψηφίστηκε πρόταση για διαπραγματεύσεις για την εξεύρεση ειρηνικής, δημοκρατικής και δίκαιης λύσεως. Την απόφαση εκείνη την παρερμήνευσε η Βρετανική κυβέρνηση και υποστήριξε ότι οι διαπραγματεύσεις πρέπει να είναι τριμερείς και να αφορούν τη Μεγάλη Βρετανία, την Ελλάδα αλλά και την Τουρκία, η οποία όμως είχε παραιτηθεί με τη Συνθήκη της Λωζάνης (1923) από τα δικαιώματά της στην Κύπρο.

Στις 17 Απριλίου 1957, φθάνει στην Α-

θήνα από την εξορία του ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και δηλώνει ότι θα επιδιώξει με κάθε μέσο την αυτοδιάθεση της Κύπρου. Στις 15 Ιουλίου, η Ελληνική κυβέρνηση καταθέτει νέα προσφυγή στον ΟΗΕ, με την οποία ζητάει εφαρμογή της αρχής της αυτοδιαθέσεως στην Κύπρο. Ταυτόχρονα καταγγέλλει την Μεγάλη Βρετανία για ωμότητες που διέπραξε εις βάρος του λαού της μεγαλονήσου. Η απόφαση της Πολιτικής Επιτροπής της Γενικής Συνελεύσεως του ΟΗΕ (Δεκέμβριος 1957), που υπερψηφίστηκε από την ολομέλεια του Οργανισμού μιλούσε για αυτοδιάθεση. Δεν θεωρήθηκε όμως τυπικά ως επικυρωθείσα, γιατί δεν συγκέντρωσε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 2/3 της Γενικής Συνελεύσεως.

Παρ' όλα αυτά ο Κυπριακός λαός φαινόταν ενισχυμένος από την απόφαση αυτή και διακήρυττε προς κάθε κατεύθυνση ότι δεν ήταν διατεθειμένος να ενδώσει παρά τις πολλαπλασιαζόμενες καθημερινά πιέσεις της Βρετανικής πολιτικής, η οποία και μετά την αντικατάσταση του στρατιωτικού κυβερνήτη Χάρντινγκ με πολιτικό πρόσωπο –τον Χιου Φουτ– στις 3 Δεκεμβρίου 1957, εξακολουθούσε να κινείται μέσα στα παλαιά πλαίσια της τριμερούς Διασκέψεως του Λονδίνου και των συνταγματικών προτάσεων του λόρδου Ράντκλιφ. Τώρα μάλιστα απειλούσε και με διαμελισμό της νήσου.

Το Φεβρουάριο του 1958, εκδηλώθηκε από Βρετανικής πλευράς νέα προσπάθεια λύσεως του Κυπριακού. Οι προτάσεις αυτές πρόβλεπαν διμερείς συνομιλίες μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και εξαρτούσαν την αρχή της αυτοδιαθέσεως στην Κύπρο από την εκχώρηση βάσεων στο Κυπριακό έδαφος στην Τουρκία. Και οι προτάσεις όμως αυτές απορρίφθηκαν, όπως ήταν φυσικό, από τον Μακάριο και την Ελληνική κυβέρνηση και έτσι η Βρετανική κυβέρνηση δήλωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων ότι θα ανακοίνωνε οριστικό σχέδιο λύσεως, όχι πλέον για συζήτηση, αλλά για άμεση εφαρμογή.

Τα γεγονότα όμως αυτά έδωσαν αφορμή στην Τουρκία να επιτεθεί εναντίον των Ελλήνων στο νησί και έτσι να δημιουργηθεί ένταση και ταραχές. Αντιδρώντας χωρίς αναβολή, η Ελληνική κυβέρνηση ζήτησε έκτακτη σύγκληση του Μόνιμου Συμβουλίου του ΝΑΤΟ και με λεπτομερή έκθεση κατήγγειλε τις Τουρκικές βιαιοπραγίες.

Ταυτόχρονα η Ελληνική Βουλή ενέκρινε ομόφωνα ψήφισμα, με το οποίο ζητούνταν η συμπαράσταση των Βουλών των Ελευθέρων λαών για την άμεση κατάπαυση των Τουρκικών βιαιοπραγιών. Στις 19 Ιουνίου 1958, ο τότε πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας Μακ Μίλλαν εξαγγέλλει το νέο Βρετανικό σχέδιο για την Κύπρο –το χειρότερο για την Ελληνοκυπριακή πλευρά από όλα τα προταθέντα– με το οποίο νομιμοποιούνταν η Τουρκική παρουσία στη μεγαλόνησο και αποκλειόταν το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως.

Το σχέδιο αυτό, που απορρίφθηκε από τους Κυπρίους, καθώς και από την Ελληνική κυβέρνηση ομόφωνα (Ιούλιος 1958), έγινε δεκτό από την Τουρκία (25 Αυγούστου 1958) και έτσι την 1η Οκτωβρίου 1953 ο Τούρκος Γενικός Πρόξενος στην Κύπρο ανέλαβε επίσημα τα καθήκοντά του, ως αντιπρόσωπος της Άγκυρας. Το πολιτικό κλίμα, λοιπόν, που προηγήθηκε από το σχέδιο Μακ Μίλλαν και οι κίνδυνοι, τους οποίους εγκυμονούσε η νέα κατάσταση, δημιουργούσαν μια ατμόσφαιρα ιδιαίτερα κρίσιμη. Μέσα σ' αυτό το δραματικό πλαίσιο, αναλήφθησαν οι πρωτοβουλίες για να καταστεί η Κύπρος ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος.

2. Η ΚΥΠΡΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΟ ΚΡΑΤΟΣ

Μετά από συνομιλίες των υπουργών Εξωτερικών Ελλάδος και Τουρκίας, που διήρκεσαν από τις 6 ως τις 11 Φεβρουαρίου 1959, μονογραφήθηκαν τρεις συνθήκες στη Ζυρίχη, με βάση τις οποίες η Κύπρος ανακηρυσσόταν ανεξάρτητη Δημοκρατία.

Ταυτόχρονα οι δύο κυβερνήσεις (με επιστολές των πρωθυπουργών τους), αναλάμβαναν την υποχρέωση να υποστηρίξουν την εισδοχή της Κύπρου στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.

Στις 11 Φεβρουαρίου 1959, οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδος και Τουρκίας από τη Ζυρίχη πήγαν στο Λονδίνο, όπου και συναντήθηκαν με τον Υπουργό των Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας. Αργότερα, κλήθηκαν εκεί ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο δόκτωρ Κιουτσούκ, ως εκπρόσωποι των δύο Κυπριακών κοινοτήτων. Στις 17 Φεβρουαρίου, έγινε σύσκεψη στο Λονδίνο με τους προαναφερθέντες πέντε παράγοντες, στην οποία αργότερα συμμετείχαν και οι πρωθυπουργοί της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας.

Τελικά, στις 19 Φεβρουαρίου υπογράφηκε από τους πέντε αντιπροσώπους συμφωνία για την ίδρυση ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα η μεν Μεγάλη Βρετανία αποδέχθηκε τα συμφωνηθέντα στη Ζυρίχη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, η δε Ελλάδα και η Τουρκία υιοθέτησαν τις Βρετανικές προτάσεις για βάσεις της Μεγάλης Βρετανίας στην Κύπρο. Οι εκπρόσωποι τέλος της Ελληνικής και της Τουρκικής Κυπριακής Κοινότητας αποδέχθηκαν τη Συμφωνία της Ζυρίχης και τις Βρετανικές προτάσεις.

Το νέο καθεστώς καθιστούσε την Κύπρο ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος και σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του Γεωργίου Παπανδρέου, όπως αναπτύχθηκε τότε στη Βουλή, παρουσίαζε τα εξής πλεονεκτήματα:

α. Αποκαθιστούσε την ειρήνη και την ελευθερία στο νησί,

β. Ομαλοποιούντο οι Ελληνικές Συμμαχίες,

γ. Δημιουργείτο ευνοϊκός αντίκτυπος για τον Ελληνισμό της Κων/πόλεως,

δ. Η Ελλάδα αφηνόταν ελεύθερη και απερίσπαστη στην εσωτερική της αποστολή, για την ευημερία του Ελληνικού λαού.

Έτσι ύστερα από τον πενταετή ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959), η Αγγλία αναγκάστηκε να αποδεχθεί την ανεξαρτησία της Κύπρου, αφού προηγουμένως ανέμειξε από το 1955 ενεργώς την Τουρκία. Με την υπογραφή των συνθηκών Ζυρίχης και Λονδίνου, επιτεύχθηκε από το 1960 η δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας ως ανεξαρτήτου κράτους, μέλους του ΟΗΕ.

Θεσμοθετήθηκαν οι τρεις (Αγγλία - Ελλάς - Τουρκία) εγγυήτριες δυνάμεις, που είχαν το δικαίωμα να επεμβαίνουν από κοινού στην Κύπρο σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος από οποιαδήποτε κατεύθυνση. Δόθηκε το δικαίωμα συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων κατά 30% στη Διοίκηση. Προβλέφθηκε Πρόεδρος Δημοκρατίας Ε/Κ και Αντιπρόεδρος Τ/Κ στους οποίους παρασχέθηκε (ξεχωριστά) το δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο) σε κάθε βασικό νομοθέτημα. Συγκροτήθηκε τριμερές στρατηγείο Ελλάδος - Τουρκίας - Κυπριακής Δημοκρατίας με αρχηγό, εναλλάξ, αντιπρόσωπο των τριών αυτών δυνάμεων. Προβλέφθηκε η στάθμευση στη νήσο Ελληνικής Στρατιωτικής Δυνάμεως Συντάγματος (ΕΛΔΥΚ) και αντίστοιχου Τουρκικής Δυνάμεως Τάγματος (ΤΟΥΡΔΥΚ) και Ελληνικοί και Τουρκικοί χωριστοί δήμοι στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις.

Στις 16 Αυγούστου 1960, η Κύπρος αποκτά την ανεξαρτησία της και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Η Αγγλία, η Ελλάδα και η Τουρκία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εγγυώνται την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου αποτελούν ένα σύνολο διεθνών πράξεων, από τις οποίες κυριότερες είναι οι εξής:

α. Η Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας,

β. Η Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδος, Τουρκίας αφ' ενός και Κύπρου αφ' ετέρου,

γ. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας,

δ. Η Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ Ελλά-

δος, Τουρκίας και Κύπρου, που προβλέπει τη στάθμευση στην Κύπρο Ελληνικών και Τουρκικών στρατιωτικών τμημάτων, γνωστών ως ΕΛΔΥΚ (950 άνδρες) και ΤΟΥΡΔΥΚ (650 άνδρες).

Το συνταγματικό καθεστώς της Κυπριακής πολιτείας, βασισμένο στις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, διήρκεσε ως το Δεκέμβριο του 1963. Η αρχική πορεία του υπήρξε ιδιαίτερα ευοίωνη (ζωντάνεμα οικονομικής ζωής και ατμόσφαιρα ειρήνης και εργασίας στη μεγαλόνησο, άριστες σχέσεις μεταξύ Αθηνών και Άγκυρας, διεθνής προβολή της Κύπρου, με το σημαντικό ρόλο που ανέλαβε στον ΟΗΕ, με την ένταξή της το Φεβρουάριο του 1961 στη Βρετανική Κοινοπολιτεία και με την αποδοχή της το Μάρτιο 1961 από το Συμβούλιο της Ευρώπης ως δέκατου έκτου μέλους, κλπ.).

Υπήρξαν όμως και ορισμένα μέρη των συμφωνιών που αποτέλεσαν σημεία τριβής των δύο κοινοτήτων και οδήγησαν στην κρίση του 1963, όπως π.χ. το δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο), η διανομή των θέσεων στη Διοίκηση και στο στρατό και, κυρίως, ο χωρισμός των πέντε μεγάλων δήμων της Κύπρου.

Πάντως, από την ελληνική πλευρά (κυβερνήσεως Ενώσεως Κέντρου-Παπανδρέου Βενιζέλου) δεν διαφαινόταν ως τότε καμία απειλή βίαιης ανατροπής του Κυπριακού καθεστώτος ως ανεφάρμοστου. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η περίοδος εκείνη (Δεκεμβρίου 1963 - Ιουλίου 1965), χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από τις έντονες τριβές και διαστάσεις γνωμών μεταξύ των κυβερνήσεων Αθηνών και Λευκωσίας (π.χ. επιστολή Βενιζέλου προς Μακάριο στις 29 Δεκεμβρίου 1963 «... *πολλάκις, επίσης, κατά το παρελθόν, η Ελληνική κυβέρνησις, απροειδοποίητος επί ενεργειών της Κυπριακής κυβερνήσεως, εκλήθη εκ των υστέρων να βοηθήσει την Κυπριακή κυβέρνηση...*» επιστολή Γ. Παπανδρέου προς Μακάριο 25 Φεβρουαρίου 1964 «... *κινδυνεύομεν να πληροφορούμεθα τας υμετέρας πρωτοβουλίας, ως αναγνώσται του διεθνούς τύπου...*», μήνυμα Γ. Παπανδρέου προς Μακάριο και Γρίβα 8 Αυγούστου 1964, «...*άλλα συμφωνούμεν και αλλά πράττετε, επακολουθούν δυσμενέσταται συνέπειαι. Τιθέμεθα τοιουτοτρόπως ενώπιον ερωτήματος κατά πόσον και κατά ποίον τρόπον δυνάμεθα να χωρήσουμε προς το μέλλον...*», επιστολή Γ. Παπανδρέου προς Μακάριο, «...*δεν θα λαμβάνεται εις την Κύπρο καμία απόφασις άγουσα είτε αμέσως, είτε εμμέσως εις εχθροπραξίας, χωρίς να έχει προηγηθεί συνεννόησις και συμφωνία δική μας...*». Η αναθεώρηση του συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας τέθηκε από τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και ζητείτο η τροποποίηση δεκατριών άρθρων. Στην ουσία, οι προτάσεις αυτές, αν εφαρμόζονταν, θα μετέτρεπαν ριζικά το καθεστώς των συμφωνιών της Ζυρίχης.

Η Τουρκία απέρριψε χωρίς συζήτηση τις προτάσεις Μακαρίου και απείλησε και στρατιωτική επέμβαση στην Κύπρο, η δε Τουρκοκυπριακή πλευρά προκάλεσε συγκρούσεις με το νόμιμο κράτος και κατέλαβε τμήμα της Λευκωσίας (αρχή δημιουργίας των Τ/Κ θυλάκων και των διαχωριστικών γραμμών). Προς στιγμήν απειλήθηκε κίνδυνος γενικότερης αναφλέξεως και οι εγγυήτριες δυνάμεις ανέθεσαν στη Μεγάλη Βρετανία την ενιαία αρχηγία των στρατιωτικών δυνάμεων που στάθμευαν στη νήσο. Οι Βρετανικές δυνάμεις επέβαλαν ανακωχή και έκτοτε καθιερώθηκε η λεγόμενη «πράσινη γραμμή».

Παράλληλα, η Μεγάλη Βρετανία, στις 15 Ιανουαρίου 1964 προκάλεσε πενταμερή συνδιάσκεψη (με τη συμμετοχή των εκπροσώπων και των δύο Κυπριακών Κοινοτήτων) και υπέβαλε σχέδιο διευθετήσεως των πραγμάτων, το οποίο απέρριψε η Κύπρος, γιατί δεν επιθυμούσε ανάμιξη του ΝΑΤΟ, όπως προβλεπόταν από το σχέδιο. Εισηγήθηκε όμως η Κυπριακή Κυβέρνηση να υπαχθεί η διεθνής στρατιωτική δύναμη που θα αποστελλόταν στη νήσο, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και να εγγυη-

θεί ο ΟΗΕ την ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως ανεξάρτητου κράτους.

Δεν επιτεύχθηκε όμως συμφωνία και το θέμα οδηγήθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας με χωριστές αιτήσεις της Κύπρου και της Μεγάλης Βρετανίας. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με ψήφισμά του (4 Μαρτίου 1964) –που επαναβεβαιώθηκε στις 13 Μαρτίου 1964, λόγω νέας Τουρκικής απειλής– αναγνώρισε τη νομιμότητα της Κυπριακής κυβερνήσεως ως μόνης υπεύθυνης για την τήρηση της τάξεως και του νόμου στο νησί, αποφάσισε την αποστολή ειρηνευτικής δυνάμεως και διόρισε μεσολαβητή.

Οι Τουρκικές απειλές όμως για εισβολή δεν κόπασαν, γεγονός που ανάγκασε τις Ηνωμένες Πολιτείες να παρέμβουν και με επιστολή του Προέδρου Τζόνσον προς τον Ινονού (5 Ιουνίου 1964) να προειδοποιήσουν την Τουρκία ότι οι ΗΠΑ αντιτίθενται έντονα σε κάθε αποβατική της ενέργεια. Ταυτόχρονα έστειλαν τον Ιούλιο του 1964 στη Γενεύη (όπου συζητούσε ο Φιλανδός μεσολαβητής του ΟΗΕ Τουομιόγια) τον Ντην Άτσεσον, ο οποίος υπέβαλε σχέδιο ειρηνεύσεως.

Αρχή του σχεδίου αυτού αποτελεί η Ένωση με παραχώρηση στρατιωτικής βάσεως στην Τουρκία. Η Ελληνική Κυβέρνηση φάνηκε πρόθυμη να το συζητήσει, εξ αιτίας όμως της αδιαλλαξίας του Μακαρίου και αντιδράσεως του Ανδρέα Παπανδρέου, το σχέδιο ναυάγησε (Αύγουστος 1964).

Μετά την απόρριψη του σχεδίου Άτσεσον, και των επεισοδίων μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ μαχητών απειλήθηκε άμεση Τουρκική επέμβαση στην Κύπρο η οποία βομβαρδίσθηκε από την Τουρκική αεροπορία, με αποτέλεσμα να προκληθούν μεγάλες ζημιές και να υπάρξουν θύματα ανάμεσα στον άμαχο κυρίως πληθυσμό. Στο μεταξύ, μετακινήθηκε Τουρκοκυπριακός πληθυσμός προς το βόρειο τμήμα της Κύπρου με κέντρο την Κυρήνεια, όπου εγκαθίστανται και στρατιωτικές δυνάμεις Τουρκοκυπρίων. Πέρα όμως από αυτά, η Τουρκία, το Σεπτέμβριο του 1964, εξαπέλυσε νέους διωγμούς κατά του ελληνισμού της Κων/πόλεως με απελάσεις χιλιάδων Ελλήνων υπηκόων και προσανατόλισε τις δυνάμεις της για μια μελλοντική εισβολή στη Κύπρο.

Στις 2 Μαρτίου 1965, δημοσιεύεται η έκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος αποφαίνεται εναντίον της λύσεως του προβλήματος με γεωγραφικό διαχωρισμό των δύο Κοινοτήτων και κατά της δημιουργίας Ομοσπονδιακής Κυβερνήσεως. Στην Έκθεση γινόταν σύσταση για εξεύρεση λύσεως δια μέσου συνομιλιών μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Η Ελλάδα αποδέχθηκε την έκθεση, ενώ η Τουρκία την απέρριψε.

Στις 15 Νοεμβρίου 1967, σημειώνονται εκτεταμένα τοπικά επεισόδια και η κατάσταση στην Κύπρο είναι ιδιαίτερα έκρυθμη. Στις 4 Δεκεμβρίου, επιτυγχάνεται συμφωνία με βάση σχέδιο του Αμερικανού μεσολαβητή Σάιρους Βανς.

Στη συνέχεια η Τουρκία ανακάλεσε τα μέτρα στρατιωτικής ετοιμότητας που είχε λάβει, η δε Ελλάδα απόσυρε τις επιπλέον της ΕΛΔΥΚ στην Κύπρο δυνάμεις της που στάθμευαν εκεί (αποχώρηση μεραρχίας). Ακολούθησε (1968) έναρξη διακοινοτικών συνομιλιών που κατέληξαν σε αποτυχία για να επαναληφθούν το 1971, «ενισχυμένες» με συμμετοχή Έλληνα και Τούρκου συνταγματολόγων.

Η κρίση του Κυπριακού προβλήματος κορυφώθηκε με το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, που οργανώθηκε από τη στρατιωτική κυβέρνηση των Αθηνών και ανέτρεψε τον Πρόεδρο της Κύπρου αρχιεπίσκοπο Μακάριο καθώς και με την απροκάλυπτη στη συνέχεια επέμβαση της Τουρκίας, στις 20 Ιουλίου 1974, η οποία κατέληξε στην κατοχή από τότε του 38% της νήσου με τα γνωστά επακόλουθα (εξαφάνιση χιλιάδων ομήρων «αγνοουμένων», εκδίωξη και βίαιο ξερίζωμα - προσφυγοποίηση 200 χιλ. περίπου Ελληνοκυπρίων του βορρά, καταστροφή ιερών χριστιανικών ναών, λεηλασίες αρχαιολογικών θη-

σαυρών στο κατεχόμενο τμήμα της νήσου κλπ.).

Η καταστροφή της Κύπρου ολοκληρώθηκε με την ανακήρυξη του ψευδοκράτους του Ντενκτάς στις 15 Νοεμβρίου 1983 και η μεταφορά Τούρκων εποίκων στη βόρεια Κύπρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1968

Α. *Τουρκικές δυνάμεις*

Όπως είναι γνωστό, από το 1960, μετά την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου και την ανακήρυξη της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, εγκαταστάθηκε στη Κύπρο Τουρκική Δύναμη Κύπρου (ΤΟΥΡΔΥΚ) με στρατιωτική δύναμη, αρχικώς 650 άνδρες.

Αμέσως με την έναρξη των ταραχών του Δεκεμβρίου 1963, που ακολούθησαν την καταγγελία των συνθηκών Ζυρίχης - Λονδίνου από τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, στελέχη της ΤΟΥΡΔΥΚ άρχισαν να εκπαιδεύουν Τουρκοκυπρίους (Τ/Κ) για την δημιουργία ενόπλων τμημάτων. Ο εξοπλισμός τους γινόταν με όπλα, που έφερναν κρυφά από την Τουρκία, η δε στελέχωσή τους με αξιωματικούς του τουρκικού στρατού. Έτσι, κατά το διάστημα ως τον Ιανουάριο του 1968, οι τουρκικές και Τ/Κ δυνάμεις που υπήρχαν στο νησί ήταν:

-ΤΟΥΡΔΥΚ

Δύο Τάγματα Πεζικού, στην περιοχή Λευκωσίας, συνολικής δυνάμεως 1.000 ανδρών περίπου.

- ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ

Περίπου 1.500 άνδρες, κατανεμημένοι στις Τ/Κ εστίες Κοκκίνων, Λιμνίτη και Λευκωσίας.

- ΕΝΟΠΛΟΙ Τ/Κ

Περίπου 12.000 άνδρες, οργανωμένοι σε λόχους, κατανεμημένους στις 6 επαρχίες της Κύπρου, ως εξής: Λευκωσίας (37), Κυρήνειας (3), Αμμοχώστου (3), Λάρνακας (3), Λεμεσού (7) και Πάφου (6).

Το Δεκέμβριο 1963, οι Τουρκοκύπριοι άρχισαν την πρόχειρη οργάνωση και οχύρωση της περιμέτρου των θυλάκων τους. Σταδιακά, αντιλαμβανόμενοι τη δυσχέρεια της περιφερειακής άμυνας των θυλάκων, οργάνωσαν την άμυνα αυτή με μόνιμα οχυρωματικά έργα, με το δόγμα της «Άμυνας Περιοχής» και ειδικότερα το θύλακα Λευκωσίας από τις προσβάσεις του προς τα ζωτικά εδάφη και διάνοιξη με οχυρωματικές τάφρους.

Β. *Ελληνικές δυνάμεις*

Ταυτόχρονα με την ΤΟΥΡΔΥΚ, πήγε στην Κύπρο –στην περιοχή Λευκωσίας– και η ΕΛΔΥΚ με στρατιωτική δύναμη, αρχικά, 950 ανδρών. Οι αξιωματικοί της, μετά το Δεκέμβριο του 1963, χρησιμοποιήθηκαν για την εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων (Ε/Κ) και την οργάνωσή τους σε Μονάδες Εθνοφρουράς, οι οποίες στελεχώθηκαν με Έλληνες (από την Ελλάδα) αξιωματικούς.

Οι ’Ελληνικές και οι Ελληνοκυπριακές Δυνάμεις, που βρίσκονταν κατά την περίοδο εκείνη στην Κύπρο, αποτελούσαν την Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ), με την ακόλουθη οργάνωση:

- Τη Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου (ΣΔΙΚ), με πέντε Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις (ΑΤΔ), στις οποίες ανήκαν 18 Τάγματα Πεζικού (ΤΠ), περίπου 9.500 άνδρες (Ε/Κ).

- Τη Διοίκηση Καταδρομών (ΔΚΔ), με τρεις Μοίρες ΚΔ, 1.200 άνδρες (Ε/Κ)

- Τη Διοίκηση Μάχης, με 1 μηχανοκίνητο ΤΠ (32 Τροχοφόρα Τεθωρακισμένα οχήματα BTP Σοβιετικής κατασκευής),

- Μία (1) Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων (32 Άρματα σοβιετικής κατασκευής Τ34) και μία (1) Επιλαρχία αναγνωρίσεως (40 Τεθωρακισμένα οχήματα Μάρμον Χάριγκτον, αγγλικής προελεύσεως Ε/Κ).

- Τη Διοίκηση Πυροβολικού (ΔΠΒ), με 3

Μοίρες Πεδινού Πυροβολικού (ΜΠΠ) των 25 λιβρών, 2 ΜΠΠ των 100 χλσ., 1 Μοίρα Ελαφρού Πεζικού Α/Α Πυρ/κου (ΜΕΑ/ΑΠ) Μπόφορς 40 χλσ., 1 Μοίρα Αντιαρματικού Πυρ/κου (Ε/Κ)

- Μία (1) Ελληνική Μεραρχία και Ελληνική Δύναμη Κύπρου (ΕΛΔΥΚ/Μ), συνολικής δυνάμεως 10.000 περίπου ανδρών με το Σύνταγμα της ΕΛΔΥΚ
- Τρία (3) Τάγματα Πεζικού και τρία (3) Συντάγματα της Μεραρχίας (9 ΤΠ, 2 Μοίρες Κ/Δ και 2 Ύλες αρμάτων, μια (1) με 17 άρματα Μ47 και μία (1) με 17 άρματα Μ24).

Συνολικά οι Ελληνικές Δυνάμεις, κατά την περίοδο εκείνη στην Κύπρο, ήταν περίπου 24.700 άνδρες, ήτοι:

- Ελληνοκύπριοι 15.000
- ΕΛΔΥΚ 1.200
- Ελληνική Μεραρχία 8.500

Η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ) κατάρτισε το σχέδιο άμυνας της Κύπρου, με το συνθηματικό τίτλο «ΚΑΛΥΨΩ», το οποίο προέβλεπε την απόκρουση τουρκικής απόβασης και την εξάλειψη των τουρκοκυπριακών εστιών, πριν από την απόβαση ή ταυτόχρονα με αυτή. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, όλη η Κύπρος ήταν χωρισμένη σε 5 τομείς, για κάθε έναν από τους οποίους ήταν υπεύθυνη μια από τις 5 Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις:

Η διάταξη των βασικών Μονάδων είχε ως ακολούθως:

- Τομέας Αμμοχώστου: 3 Τάγματα Πεζικού, 1 Μοίρα ΚΔ, 1 ΜΠ και 1 ΜΕΑ/ΤΠ.
- Τομέας Κυρήνειας: 9 Τάγματα Πεζικού, 1 Μοίρα ΚΔ, 1 ΜΠΠ και ΜΕΑ/ΑΠ.
- Τομέας Λευκωσίας: 7 Τάγματα Πεζικού, 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων, 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως και 3 ΜΠΠ.
- Τομέας Λεμεσού-Λάρνακας: 3 Τάγματα Πεζικού.
- Τομέας Πάφου: 3 Τάγματα Πεζικού.

Είχαν επίσης προβλεφθεί κωλύματα κατά αποβατικών σκαφών και ναρκοπέδια, τα οποία θα τοποθετούνταν με την κήρυξη μέτρων συναγερμού και την παράλληλη επάνδρωση των ακτών.

Η πλήρης ανάπτυξη των τμημάτων επί των ακτών και η επάνδρωση των μόνιμων έργων με παράλληλη την τοποθέτηση κωλυμάτων και ναρκοπεδίων πραγματοποιήθηκε κατά την κρίση του Νοεμβρίου 1967. Έκτοτε, τα κωλύματα ήρθησαν για λόγους τουριστικής αξιοποιήσεως των ακτών, τα δε μόνιμα έργα παρέμειναν, χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα συντηρήσεώς τους, λόγω μειώσεως της δυνάμεως των μονάδων και ελλείψεως πιστώσεων.

2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ 1968 ΜΕΧΡΙ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 (Ημέρα Εισβολής)

Α. *Εχθρικές Δυνάμεις*

Κατά την περίοδο αυτή, η Τουρκία συνέχιζε να οργανώνει τους Τουρκοκυπρίους κατά τα πρότυπα του τακτικού στρατού (Διμοιρίες, Λόχους, Τάγματα, Συντάγματα), κάτω από μια Γενική Στρατιωτική Διοίκηση.

Σύμφωνα με εκτίμηση του ΓΕΕΦ, τον Ιούνιο 1974, η συνολική δύναμη του Τουρκοκυπριακού στρατού κυμαίνονταν από 11.000 μέχρι 13.500 άνδρες. Η δύναμη αυτή ήταν οργανωμένη σε 8 Συντάγματα, που διέθεταν συνολικά 27 Τάγματα Πεζικού. Πέρα από αυτά υπήρχε και η ΤΟΥΡΔΥΚ, με δύναμη 1.000 περίπου ανδρών, οργανωμένη σε Σύνταγμα των 2 Ταγμάτων Πεζικού.

Β. *Ελληνικές Δυνάμεις*

Η Κυπριακή Δημοκρατία, μετά την αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας, συνέχισε την οργάνωση του στρατού της και το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ), όπως μετονομάσθηκε η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου, το αποτελούσαν:

- Οι 5 Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις (ΑΤΔ), στις οποίες υπάγονταν τα 15 ΤΠ, συ-

νολικής δυνάμεως 5.000 περίπου ανδρών (Ε/Κ).

- Η Διοίκηση Ιππικού-Τεθωρακισμένων (ΔΙΤ με 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων και 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως (Ε/Κ).

- Η Διοίκηση Πυροβολικού (ΔΠΒ), με 8 συνολικά Μοίρες Πυροβολικού και 3 ανεξάρτητες Πυροβολαρχίες (Ε/Κ).

- Η Ναυτική Διοίκηση Κύπρου (ΝΔΚ), με 1 Ναυτική Βάση και Ομάδα Υποβρύχιων Καταστροφών στο Μπογάζι, βόρεια της Αμμοχώστου, 2 Ναυτικούς Σταθμούς στην Κυρήνεια και Πάφο, 4 Σταθμούς Επιτηρήσεως στο Ριζοκάρπασο, Β.Α. άκρο-Αγία Νάπα, Ν.Α. άκρο-Πολεμίδια, κοντά στη Λεμεσό και Λιβερά, στο Β.Δ. άκρο, 1 περιπολικό σκάφος στην Αμμόχωστο και 5 Τορπιλακάτους σοβιετικής προελεύσεως, 3 στο Μπογάζι και 1 στην Κυρήνεια.

- Η Αεροπορική Διοίκηση Κύπρου (ΑΔΚ), με 1 Αεροπορική Βάση στη Λακατάμια Λευκωσίας, 2 Μοίρες Προστασίας Αεροδρομίων (μία στο Α/Δ Λακατάμια και μια στο Α/Δ Τύμπου) και 2 Μοίρες (ραντάρ) Σταθμού Ελέγχου και Προειδοποιήσεως (μία στον Κορμακίτη, στο Β.Δ. άκρο, και μία στο ύψωμα Καντάρα). Η εμβέλεια των ραντάρ ήταν 140 περίπου ναυτικά μίλια.

- Τέλος η ΕΛΔΥΚ, με 2 ΤΠ συνολικής δυνάμεως 1.200 περίπου ανδρών.

Συνολικά, οι Ελληνικές και Ελληνοκυπριακές Δυνάμεις, τον Ιούλιο του 1974, στην Κύπρο ήταν 11.500 άνδρες περίπου, ήτοι:

- Ελληνοκύπριοι, που συγκροτούσαν τις Μονάδες της Εθνικής Φρουράς 9.500 –Έλληνες 2.000 από τους οποίους 1.200 περίπου ανήκαν στην ΕΛΔΥΚ και οι υπόλοιποι σε Μονάδες της Εθνικής Φρουράς.

Το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ) κατάρτισε το νέο Σχέδιο Άμυνας της Κύπρου, με το συνθηματικό τίτλο «ΑΦΡΟΔΙΤΗ», που προέβλεπε κύρια αμυντική προσπάθεια στην περιοχή της Αμμοχώστου και δευτερεύουσα στην περιοχή Λευκωσίας και Κυρήνειας.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό όλη η Κύπρος ήταν χωρισμένη σε 5 τομείς, με μικρές διαφορές από εκείνους του παλαιού σχεδίου και με τις ίδιες Ανώτερες Τακτικές Διοικήσεις, που προαναφέρθηκαν.

Με το νέο σχέδιο η διάταξη των βασικών Μονάδων είχε ως ακολούθως:

- Τομέας Αμμοχώστου: 3 ΤΠ, 1 ΜΠ και 1 ΜΕΑ/ΤΠ.

- Τομέας Κυρήνειας - Λευκωσίας: 9 - ΤΠ, - 3 Μοίρες ΚΔ, 1 Μηχανοκίνητο ΤΠ, 1 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων, 1 Επιλαρχία Αναγνωρίσεως, 5 ΜΠΠ, 1 ΜΕΑ/ΑΠ και 2 ΠΟΠ.

- Τομέας Μόρφου: 2 ΤΠ.

- Τομέας Λεμεσού - Λάρνακος: 2 ΤΠ.

- Τομέας Πάφου: 1 ΤΠ.

3. ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΓΕΕΦ

Σύμφωνα με το προαναφερθέν σχέδιο («ΑΦΡΟΔΙΤΗ»), το ΓΕΕΦ, είχε την εξής αποστολή:

Να σχεδιάσει και να οργανώσει την άμυνα της Κύπρου για την απόκρουση αποβάσεως, σε συνδυασμό με στενή περίσχεση ή εξουδετέρωση του εσωτερικού εχθρού στο νησί κατ' αρχήν με τις δικές τους δυνάμεις.

Να εκκαθαρίσει το εσωτερικό της μεγαλονήσου ΠΡΙΝ (με έγκριση της Κυπριακής Κυβερνήσεως και ΥΕΘΑ) ή ΜΕΤΑ την απόκρουση της αποβάσεως και κατά προτεραιότητα του θυλάκου Λευκωσίας - Αγύρτας.

Οδηγίες Επιχειρήσεων «Κ»/ΑΕΔ, Σχέδια «Κ» Αρχηγείων. Οδηγίες Επιχειρήσεων «Κ»/ΑΕΔ.

Για τη συμβολή της Ελλάδος στην άμυνα της Κύπρου, για την απόκρουση ενδεχόμενης αποβατικής ενέργειας αποφασίσθηκε, τον Απρίλιο του 1968, η σχεδίαση χρησιμοποιήσεως των κάτωθι δυνάμεων:

- Της ΕΛΔΥΚ ως κύριας δυνάμεως αντεπιθέσεως.

- Ενός Υποβρυχίου (Υ/Β), για την προσβολή της αμφίβιας δυνάμεως, μετά την εκδήλωση της αποβατικής ενεργείας.

- Δύο (2) Τορπιλακάτων, για τη συμμετοχή τους σε επιχειρήσεις στην Κύπρο, και (1) μίας Μοίρας 18 Αεροσκαφών Διώξεως - Βομβαρδισμού (Α/Φ Δ/Β, τύπου F-84F για την προσβολή της αμφίβιας δυνάμεως που θα ενεργούσε απόβαση.

Σχέδιο «Κ»/ΑΝ

Με βάση τις οδηγίες Επιχειρήσεων (ΟΔΕΠΙΧ/«Κ»), το Αρχηγείο του Ναυτικού, κατάρτισε σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο προβλεπόταν η έγκαιρη προώθηση ενός Υποβρυχίου στην Κύπρο για την ενίσχυση του Συστήματος Προειδοποιήσεως της νήσου και τη συμβολή στην καταστροφή της αμφιβίας εχθρικής δυνάμεως, κάτω από τον επιχειρησιακό έλεγχο του ΑΝ. Γι' αυτό το σκοπό, είχαν καθορισθεί δύο τομείς επιτηρήσεως, βόρεια και Β.Α. της Κύπρου και 7 τομείς περιπολίας, γύρω από τις βόρειες, ανατολικές και νότιες ακτές της. Προβλεπόταν, επίσης, η έγκαιρη προώθηση δύο τορπιλακάτων στην Κύπρο, με ενδιάμεσο σταθμό εφοδιασμού τον Άγ. Νικόλαο Κρήτης, για τη συμμετοχή τους στις επιχειρήσεις των τορπιλακάτων της Ναυτικής Διοικήσεως Κύπρου, κάτω από τον επιχειρησιακό έλεγχό της.

Το Υποβρύχιο ήταν τύπου 209, γερμανικής προελεύσεως. Τα Υποβρύχια του τύπου αυτού διαθέτουν 8 τορπιλοσωλήνες, έχουν φόρτο 15 τορπίλες, ακτίνα ενέργειας 7.520 ναυτικά μίλια και διάρκεια επιχειρήσεων 50 ως 60 ημέρες. Κατά την εκτίμηση του ΑΝ, υποβρύχια του τύπου αυτού μπορούσαν να φτάσουν στην περιοχή της Κύπρου σε 40 ως 56 ώρες από την περιοχή της Κρήτης.

Οι δύο τορπιλάκατοι ήταν τύπου «ΝΑΣΤΥ», νορβηγικής κατασκευής. Οι τορπιλάκατοι αυτού του τύπου διαθέτουν 4 τορπιλοσωλήνες και φέρουν 4 τορπίλες, ένα πυροβόλο των 20 χιλ. στην πλώρη και ένα πυροβόλο των 40 χιλ. στην πρύμνη.

Σύμφωνα με τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά μπορούσαν να καλύψουν τη διαδρομή Άγιος Νικόλαος Κρήτης - Κύπρος, σε 9 περίπου ώρες, με συνεχή μέγιστη ταχύτητα 38 κόμβων, ή σε 17 περίπου ώρες με οικονομική ταχύτητα 20 κόμβων ανάλογα πάντοτε με τις επικρατούσες καιρικές συνθήκες.

Σχέδιο «Κ»/ΑΑ

Με βάση τις ΟΔΕΠΙΧ/«Κ» του ΑΕΔ, το Αρχηγείο Αεροπορίας σχεδίασε τη χρησιμοποίηση μιας Μοίρας 18 αεροσκαφών F-84F για την υποστήριξη του αγώνα στην Κύπρο.

Σύμφωνα με το σχέδιο του ΑΑ:

- Ο σκοπός των επιθετικών αεροπορικών επιχειρήσεων στην Κύπρο ήταν η προσβολή της τουρκικής αποβατικής δυνάμεως, πριν από την προσγιάλωση, για την πρόκληση του μεγίστου δυνατού βαθμού απωλειών, ώστε να εξαλειφθούν ή περιορισθούν στο ελάχιστο οι πιθανότητες επιτυχίας του αντικειμενικού σκοπού της αποβατικής αυτής δυνάμεως.
- Η κύρια προσπάθεια θα γινόταν κατά τη φάση της αποβάσεως και μάλιστα πριν από την προσγιάλωση του πρώτου κύματος.
- Με την πιο πάνω Μοίρα προβλεπόταν η «εφ' άπαξ» προσβολή της αποβατικής δυνάμεως.
- Τα αεροσκάφη θα ενεργούσαν από τα Α/Δ Καστελλίου και Τυμπακίου Κρήτης ή από το Α/Δ Σούδας.
- Η διαμόρφωση των αεροσκαφών πρόβλεπε:

Δύο (2) βόμβες γενικής χρήσεως των 500 LBS.

Τέσσερις (4) ή οκτώ (8) ρουκέτες των 5 ιντσών.

Πολυβόλα πλήρη φυσιγγίων.

Εξωτερικές δεξαμενές καυσίμων 2 Χ 450 γαλ. πλήρεις και πυραύλους ώσεως για απογείωση αν χρειάζονταν.

Με την παραπάνω διαμόρφωση, επειδή τα καύσιμα δεν επαρκούσαν για την επιστροφή των αεροσκαφών στη βάση τους, το δρομολόγιο είχε σχεδιαστεί ως εξής:

Α/Δ Κρήτης - Κύπρος, σε χαμηλό ύψος (απόσταση από Κρήτη μέχρι Κύπρο 400 Ν.Μ. περίπου).

Προσβολή αποβατικής δυνάμεως με βόμβες, ρουκέτες και πολυβόλα.

Προσγείωση σε Α/Δ της νότιας Κύπρου ή της Ρόδου και στην ανάγκη στο Α/Δ της Βηρυτού ή του Τελ-Αβίβ.

4. ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ

Η κρίση που προκλήθηκε από τα γεγονότα των Κοκκίνων-Μανσούρας οδήγησαν την τότε Ελληνική Κυβέρνηση να εκτιμήσει ότι οι αμυντικές ικανότητες του ανεξάρτητου κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας επιβαλλόταν να ενισχυθούν με την εγκατάσταση στη σύμμαχη αυτή χώρα πρόσθετων Ελληνικών Μονάδων δυνάμεως Μεραρχίας.

Η σχετική απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως εκτελέστηκε σταδιακά και έτσι ως το τέλος περίπου του 1964 είχε εγκατασταθεί στην Κύπρο μια Μεραρχία, όπως η δύναμη αυτή περιγράφεται σε άλλο κεφάλαιο. Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πράξη αυτή της Ελληνικής Κυβερνήσεως ήταν ενδεχόμενο να παράσχει προσχήματα για την τουρκική αντίδραση, γιατί ήταν αντίθετη με τις συμφωνίες του Λονδίνου. Η πρόσθετη αυτή δύναμη, σε συνδυασμό με τα μόνιμα έργα, όπως πυροβολεία, πολυβολεία, ορύγματα κλπ. που κατά την ίδια χρονική περίοδο είχαν κατασκευαστεί, ιδίως στις παράκτιες περιοχές Κυρήνειας, Αμμοχώστου κλπ., ενίσχυσε τις αμυντικές δυνατότητες της Κύπρου και αποτέλεσε ένα κάποιο εχέγγυο για την απόκρουση ενδεχόμενης τουρκικής αποβάσεως.

Για τη χρησιμότητα και τη σκοπιμότητα της Μεραρχίας αυτής κατατίθεται από πλείστους εξετασθέντες μάρτυρες, αντιστράτηγοι Σιαπκαράς, Ντάβος, Καραγιάννης, Καρούσος, Πολίτης, Μπίτος, ο επίτιμος Πρέσβυς Τζούνης καθώς και καταθέσεις παραγόντων της εποχής της εκτροπής Γκιζίκη, Σπαντιδάκη, Μπονάνου, Γεωργίτση, Κομπόκη, Σκλαβενίτη, Παλαΐνη, Περδίκη, Κορκότζελου, Τσούμπα, Χανιώτη και Παπαγιάννη.

Στο συγκεκριμένο αυτό θέμα, οι κ.κ. Αβέρωφ και Βλάχος διατύπωσαν την άποψη ότι η έλλειψη δυνατότητος αεροπορικής καλύψεως αλλά και ανεφοδιασμού της Μεραρχίας θα αποτελούσε δυσμενή παράγοντα για την εκπλήρωση της αποστολής της. Ανεξάρτητα από τη σκοπιμότητα αποστολής της Μεραρχίας είναι γεγονός ότι η παρουσία της στην Κύπρο θα προβλημάτιζε ενδεχομένως τους Τούρκους και σε κάθε περίπτωση θα εδυσχέρανε την εκτέλεση Τουρκικού εγχειρήματος.

Η ανάκληση της Μεραρχίας αποφασίστηκε στις 29.11.1967 και πραγματοποιήθηκε από το Δεκέμβριο 1967 μέχρι και τον Ιανουάριο 1968. Για την ανάκληση πρέπει να σημειωθεί ότι δεν ζητήθηκε η γνώμη της Κυπριακής Κυβερνήσεως.

Αναλυτικότερα, σε ό,τι αφορά τους λόγους της ανακλήσεως, κατά το ανακριτικό υλικό, προκύπτουν τρεις εκδοχές.

Σύμφωνα με τη πρώτη, (κατάθεση του τότε πρεσβευτή στην Άγκυρα κ. Δεληβάνη) η Τουρκική Κυβέρνηση δεν είχε ζητήσει ποτέ από τον Έλληνα Πρεσβευτή την ανάκληση της Μεραρχίας. Περιοριζόταν να ζητάει επίμονα την ανάκληση του στρατηγού Γρίβα.

Κατά τη δεύτερη εκδοχή, η Τουρκία κάλεσε τον πρέσβη μας τότε στην Άγκυρα και του επισήμανε ότι η κατάσταση είναι απαράδεκτη λόγω δράσεως του στρατηγού Γρίβα από την οποία και απειλείται η ζωή των Τουρκοκυπρίων.

Ύστερα από αυτό αξίωνε η Τουρκία να αποσυρθεί και η ελληνική Μεραρχία (κατάθεση Ε. Λαγάκου και περιγραφή στο βιβλίο του κ. Ν. Κρανιδιώτη, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*).

Και τέλος, *υπάρχει και η τρίτη άποψη*, η οποία υποστηρίχθηκε από τους Παπαδόπουλο, Κόλλια για απόσειση των δικών τους ευθυνών και κατά την οποία η ανάκληση επιβλήθηκε για την αποφυγή κινδύνου Ελληνοτουρκικής συρράξεως. Λεπτομερέστερα για την εκδοχή αυτή θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Σε κάθε περίπτωση, η ανάκληση της μεραρχίας είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της Κύπρου, όπως άλλωστε αναφέρεται και στις καταθέσεις του επίτιμου Γεν. Επιθ/τη Στρατού αντιστρατήγου Σιαπκαρά στις 29.1.1987, του αντιστρατήγου Ντάβου στις 5.3.1987, του αντιστρατήγου Καρούσου στις 22.10.1987, του αρχηγού ΓΕΕΘΑ πτεράρχου Κουρή στις 5.11.1987, του τότε Γενικού Διευθυντή του Υπουργού Εξωτερικών και ήδη Ευρωβουλευτή Ι. Τζούνη στις 10.2.1987, καθώς και πολλών άλλων μαρτύρων.

5. ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΚΕΣΣΑΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Έξι (6) μόλις μήνες μετά την πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας η Χούντα αποφάσισε να προκαλέσει συνάντηση ανωτάτου επιπέδου των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας στις 9-10 Σεπτεμβρίου 1967 στην Κεσσάνη και την Αλεξανδρούπολη χωρίς προκαθορισμένη ημερησία διάταξη, αλλά και χωρίς καμία –ούτε καν τη στοιχειώδη– προετοιμασία. Ο σκοπός της συναντήσεως ήταν και αυτός ακαθόριστος.

Ένα είδος νεφελώματος γύρω από το Κυπριακό θέμα τριγύριζε μόνο στις σκέψεις της «Κυβερνητικής μας ηγεσίας». Μιλούσαν για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και επέσειαν μια διαπραγμάτευση στην οποία είχαν προχωρήσει ο πρώην Υπουργός των Εξωτερικών της Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου, ναύαρχος ε.α. Ιωάννης Τούμπας και ο Τούρκος ομόλογός του κ. Τσαγλαγιαγκίλ.

Με αυτή τη διαπραγμάτευση ως όπλο και με ατελέστατες γνώσεις των στοιχείων που συνέθεταν το Κυπριακό ζήτημα, καθώς και τα άλλα θέματα που ενδιέφεραν τις δύο χώρες, προκάλεσαν τη συνάντηση αυτή, παρά την έντονη αντίδραση των αρμόδιων διπλωματικών μας υπηρεσιών.

Η Στρατιωτική Κυβέρνηση δεν είχε ενημερώσει για την απόφασή της αυτή τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την Κυβέρνησή του, πολύ δε περισσότερο δεν είχε ζητήσει τη συγκατάθεσή του ή τις απόψεις τους. Αδιαφορώντας για όλες τις υποδείξεις, η Χούντα προχώρησε στην πραγματοποίηση της συναντήσεως, την οποία Αμερικανοί αναλυτές χαρακτηρίζουν παράφρονη και επιπόλαιη ενέργεια.

Η κατάληξη της διασκέψεως αυτής είναι γνωστή. Έχουν όμως ενδιαφέρον για την όλη μελέτη της εξελίξεως του Κυπριακού τα επακολουθήσαντα γεγονότα.

Ειδικότερα, μετά τη συνάντηση αυτή –η οποία όπως προκύπτει, από τα υπάρχοντα στοιχεία, αποδεικνύεται πραγματικό «φιάσκο»– σημειώθηκαν ορισμένες ενέργειες και γεγονότα που επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις του όλου Κυπριακού θέματος.

Η σύνδεση των ενεργειών και γεγονότων αυτών με τη συνάντηση εκείνη κυρίως όσον αφορά στις απόρρητες συζητήσεις της χωρίς να αποδεικνύεται, πιθανολογείται. Αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένα συμβάντα που επακολούθησαν μετά την παταγώδη αποτυχία της συναντήσεως αυτής και έφεραν την Ελλάδα στα πρόθυρα πολέμου με την Τουρκία. Στις 15.11. 1967 συνέβησαν τα γεγονότα της Κοφίνου και των Αγίων Θεοδώρων με τα γνωστά θλιβερά και τραγικά αποτελέσματα, που πρέπει να είχαν προκαλέσει έντονη δυσαρέσκεια στην τουρκική ηγεσία και στον τουρκικό λαό, ενώ σημειώθηκαν πολυάριθμες και μαζικές συγκεντρώσεις Τούρκων πολιτών και οργανώσεων, σε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί φιλοπόλεμη ατμόσφαιρα.

Ερευνητέο ποιος και γιατί προκάλεσε τα γεγονότα αυτά. Όπως προκύπτει από μαρτυρικές καταθέσεις, τα γεγονότα τα ενέκρινε η Χούντα της Αθήνας. Ο τότε πρεσβευτής της Κύπρου στην Αθήνα Ν. Κρανιδιώτης στο βιβλίο του *Ανοχύρωτη Πολιτεία* (Α΄ τόμος, σελ. 461) αναφέρει ότι σε συνάντηση που είχε με το Γρίβα, στις 22.11.1967, ο τελευταίος του αποκάλυψε ότι το «πράσινο φως» για τις επιχειρήσεις Κοφίνου του το έδωσε ο Σπαντιδάκης και το ΑΣ.

Στις 17.11.1967 με αφορμή τα γεγονότα, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών κ. Τσαγλαγιαγκίλ επέδωσε διακοίνωση στον Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα κ. Δεληβάνη –όπως αναφέρεται και στο Κεφάλαιο ΙΙ «Αποστολή και Αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας»– με βασικό και κύριο αίτημα την ανάκληση του Γρίβα το οποίο και ικανοποιήθηκε.

Η ένταση που προκλήθηκε από τα γεγονότα Κοφίνου και από τη διακοίνωση του Τσαγλαγιαγκίλ, έδωσε ενδεχομένως τη δυνατότητα έμμεσης παρεμβάσεως των ΗΠΑ στην κρίση, χωρίς, βέβαια αυτό να προκύπτει από υπεύθυνη και συγκεκριμένη μαρτυρική κατάθεση.

Παράλληλα, πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά το τελευταίο 10ήμερο του 1967, είχε εσπευσμένα μεταφερθεί στον Έβρο αριθμός μονάδων, κυρίως από τη Μακεδονία, ενώ και οι Τούρκοι αντίστοιχα είχαν προβεί σε αναδιάταξη των μονάδων τους και στην προώθηση αρμάτων μάχης.

Η Κυπριακή Κυβέρνηση με έντονες παραστάσεις της στην Κυβέρνηση της Χούντας αγωνίστηκε για την απόρριψη των όρων της διακοινώσεως Τσαγλαγιαγκίλ (συναντήσεις Κρανιδιώτη - Πιπινέλη στις 25-26.11.1967) κατά τις οποίες ο Κρανιδιώτης, εκτός από την απόρριψη των όρων της διακοινώσεως ζητάει όχι μόνο την παραμονή στην Κύπρο της Ελληνικής μεραρχίας αλλά και την ενίσχυσή της με πρόσθετες δυνάμεις και αμυντικό οπλισμό της Κύπρου, (βλ. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τόμ. Α΄, σελ. 469). Την παρουσία αυτή των Ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων η Κυπριακή πλευρά τη θεωρούσε όχι μόνο αναγκαία για την Άμυνα της Κύπρου, αλλά και βασικότατο αποτρεπτικό παράγοντα έναντι οποιασδήποτε αποβατικής επιχειρήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ
ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΤΑ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

1. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Τόσο ο Γ. Παπαδόπουλος όσο και ο Δ. Ιωαννίδης και οι συνεργάτες τους θεωρούσαν το Μακάριο εθνικά απαράδεκτο και επικίνδυνο για το δικτατορικό καθεστώς τους.

Εθνικά απαράδεκτο, γιατί όχι μόνο δεν έπαιρνε μέτρα κατά των Κυπρίων κομμουνιστών, αλλά και γιατί δεχόταν ανεπιφύλακτα την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους στο νησί, φθάνοντας μάλιστα ως το σημείο να προμηθεύεται όπλα από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Επικίνδυνο για το καθεστώς τους, γιατί ανεχόταν, υπέθαλπε, ίσως δε και ενθάρρυνε κινήσεις Ελλήνων αντιχουντικών εγκατεστημένων στην Κύπρο για τη φθορά και την ανατροπή της Χούντας των Αθηνών (κατάθεση Καρούσου).

Ανησυχούσαν, επίσης, οι δικτάτορες γιατί ο Μακάριος διατηρούσε επαφές με Έλληνες πολιτικούς καθώς και με τον τέως Βασιλέα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται εντυπώσεις και να κυκλοφορούν φήμες για σχηματισμό εξόριστης ελληνικής κυβερνήσεως στην Κύπρο (κατάθεση Λαμπρινού). Ιδιαίτερα τους εξαγρίωνε η σθεναρή στάση του Μακαρίου στην προσπάθεια της Χούντας να ασκήσει απόλυτο έλεγχο στην Εθνοφρουρά (καταθέσεις Καρούσου, Μπονάνου, Παλαΐνη).

Η σύγκρουση όμως κορυφώθηκε, αφ' ενός μεν λόγω του ζητήματος που ανέκυψε, επί Ιωαννίδη, για το ποιος θα επέλεγε τους Υποψηφίους Εφέδρους Αξιωματικούς, αφ' ετέρου δε εξαιτίας της αξιώσεως του Μακαρίου να απομακρυνθεί από την Κύπρο σημαντικός αριθμός Ελλαδιτών Αξιωματικών, των οποίων τη δράση θεωρούσε προκλητική για την Κυβέρνησή του.

Αυτή η σύγκρουση, που σημειώθηκε στις αρχές του 1974, φαίνεται ότι έκαμε να ωριμάσει στη σκέψη του δικτάτορα η ιδέα της

ανατροπής του Μακαρίου και η επιστολή προς Γκιζίκη (2.7.1974) συνέβαλε ουσιαστικά στην επίσπευση και οριστικοποίηση της σχετικής αποφάσεως του Ιωαννίδη, κυρίως, αλλά και των στενών συνεργατών του.

Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι άνθρωποι της δικτατορίας απέδιδαν στον Μακάριο, πέραν των άλλων, τον χαρακτηρισμό του έντονα «ανθενωτικού». Αυτή την αντίληψη καλλιεργούσαν συνεχώς και επίμονα στους κατωτέρους, κυρίως, αξιωματικούς για να τους γίνει πεποίθηση ότι ο Μακάριος ήταν εμπόδιο στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, την οποία οι ίδιοι δήθεν επεδίωκαν.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

1. Τα ανωτέρω εξάγονται αβίαστα από τις καταθέσεις, αλλά επιβεβαιώνονται και από τα γεγονότα, όπως π.χ. τις επανειλημμένες απόπειρες δολοφονίας του Μακαρίου.

Πάντως, η σύγκρουση για την απομάκρυνση ορισμένων αξιωματικών και για τον έλεγχο της Εθνικής Φρουράς, όπως ήδη αναφέρθηκε, επανέφερε το θέμα ως επείγον κατά τους πρώτους μήνες του 1974, η δε επιστολή του Μακαρίου της 2.7.1974 το επέσπευσε και το οριστικοποίησε. Είναι βέβαιο ότι σ' αυτό το θέμα αποφάσιζε κυριαρχικά ο Ιωαννίδης και μια σκληρή ομάδα γύρω του, ο δε Γκιζίκης –κατά βάση διακοσμητικό πρόσωπο– το πληροφορήθηκε μόνο όταν η συμμετοχή του είχε κριθεί απαραίτητη. Το επιβεβαιώνει, άλλωστε, η κατάθεσή του, στην οποία αναφέρει ότι η πρώτη σχετική συζήτηση, στην οποία ο ίδιος συμμετείχε, έγινε τον Απρίλιο ή στις αρχές Μαΐου 1974 και η τελευταία ύστερα από σαράντα ή πενήντα μέρες. Τα τηλεγραφήματα του Κίσιγκερ που, όπως καταθέτει, είδε ο Άγγελος Βλάχος –στις 23 ή 24 Ιουνίου 1974– στο γραφείο του τότε πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Αθήνα και με τα οποία δινόταν εντολή στον πρέσβη να αποτρέψει τον Ιωαννίδη από οποιαδήποτε βίαιη ενέργεια κατά του Αρχιεπισκόπου, συμπίπτουν χρονικά με την όξυνση των σχέσεων Χούντας - Μακαρίου, που είχε αρχίσει να σημειώνεται από την Άνοιξη του 1974 και την οποία, φυσικά, παρακολουθούσε το υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ.

2. Οι πληροφορίες για τις σχετικές συζητήσεις προέρχονται κυρίως από τις καταθέσεις Γκιζίκη και Μπονάνου αφού ο Ιωαννίδης και ο Ανδρουτσόπουλος αρνήθηκαν να καταθέσουν. Κατά τις καταθέσεις αυτές συνεπικουρούμενες και από τις καταθέσεις Μπονάνου, Ματάτση, Γεωργίτση, Κομπόκη, Παλαΐνη κλπ. η απόφαση για ανατροπή του Μακαρίου με στρατιωτικό πραξικόπημα στην Κύπρο, χωρίς να καθοριστούν ακόμα οι λεπτομέρειες, πάρθηκε από τους Δ. Ιωαννίδη, Γκιζίκη, Α. Ανδρουτσόπουλο και Γ. Μπονάνο, η δε εκτέλεση του εγχειρήματος ανατέθηκε στους Ιωαννίδη και Μπονάνο.

Οι ίδιοι παράγοντες είχαν επανειλημμένα συζητήσει για το ίδιο θέμα από το Φεβρουάριο ή το Μάρτιο ως τον Ιούνιο του 1974. Στις συζητήσεις αυτές ο μεν Ιωαννίδης επέμενε να ανατραπεί ο Μακάριος, οι δε άλλοι τρεις εξέφραζαν φόβους ότι τέτοια ενέργεια θα προκαλούσε εμφύλιο σύρραξη στην Κύπρο και, κυρίως, τουρκική στρατιωτική επέμβαση. Ισχυρίζονται ότι κάμφθηκαν ύστερα από διαβεβαιώσεις του Ιωαννίδη ότι είχε υποσχέσεις, –από τις ΗΠΑ όπως έλεγε–, ότι η Τουρκία δεν θα επενέβαινε.

Στη συνέχεια, οι Ιωαννίδης και Μπονάνος, –χωρίς να προκύπτει πότε ακριβώς–, όρισαν ημερομηνία του πραξικοπήματος την 15η Ιουλίου 1974 και επέλεξαν ως υπεύθυνους για την υλοποίησή του το Μιχ. Γεωργίτση και τον Κων. Κομπόκη, που υπηρετούσαν στην Κύπρο ως αξιωματικοί της εθνοφρουράς.

3. Την Τρίτη, 2 Ιουλίου 1974, στις 7.30΄ μ.μ. πραγματοποιείται σύσκεψη στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων στην Αθήνα, στην οποία πήραν μέρος:

α) Ταξίαρχος Δημ. Ιωαννίδης

β) Στρατηγός Γρ. Μπονάνος Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων

γ) Υποστράτηγος Παύλος Παπαδάκης, ο οποίος είχε κληθεί ως γνώστης των πραγμάτων στην Κύπρο και ίσως επειδή είχε ιδιαίτερο σύνδεσμο με τον Ιωαννίδη (ήταν κουμπάροι).

δ) Ταξίαρχος Μιχαήλ Γεωργίτσης και

ε) Συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Κομπόκης.

Κατά τη σύσκεψη εκείνη, ο Μπονάνος ενημέρωσε τους Παπαδάκη, Γεωργίτση και Κομπόκη για την απόφαση ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με στρατιωτικό πραξικόπημα η οποία, όπως τους είπε, πάρθηκε από την Κυβέρνηση και τη Στρατιωτική Ηγεσία, και τους ανακοίνωσε ότι το πραξικόπημα θα εκδηλωθεί τη Δευτέρα, 15 Ιουλίου 1974, στις 7.30΄ π.μ. και ότι υπεύθυνοι για την υλοποίηση του είχαν ορισθεί οι ταξίαρχος Μιχαήλ Γεωργίτσης και συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Κομπόκης.

Μετά την ενημέρωση, ο Γεωργίτσης – όπως καταθέτει ο ίδιος και επιβεβαιώνει και ο Κομπόκης– προσπάθησε να αναπτύξει τους ενδοιασμούς του ως προς τις συνέπειες του πραξικοπήματος και ειδικότερα τους φόβους του για στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας. Τον διέκοψε ο Μπονάνος, και ο Ιωαννίδης είπε ότι δεν πρέπει ν' ανησυχούν, γιατί υπάρχουν διαβεβαιώσεις ότι δεν πρόκειται να επέμβει κανένας και ότι έχει το «πράσινο φως». (Βλ. καταθέσεις Γεωργίτση και Κομπόκη). Επίσης, ο Μπονάνος τους είπε ότι για οποιαδήποτε ενημέρωση και επικοινωνία ναι μη χρησιμοποιήσουν παρά μόνο αγγελιοφόρο και συγκεκριμένα τον ταγματάρχη Κ. Κοντώση (βλ. και κατάθεση Γεωργίτση), απαγορεύοντας ρητά, όπως ισχυρίζεται στην κατάθεσή του ο Γεωργίτσης, να χρησιμοποιήσουν μονάδες εκτός Λευκωσίας. Τούτο όμως, σύμφωνα με τις καταθέσεις των Γεωργίτση και Κομπόκη, αλλά και με το σχετικό ενημερωτικό έγγραφο του ΓΕΕΘΑ, δεν αποδεικνύεται ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού ο βασικός όγκος των δυνάμεων που χρησιμοποιήθησαν για την υλοποίηση του πραξικοπήματος ήταν οι Μοίρες Καταδρομών του Κομπόκη, οι οποίες έδρευαν στον Πενταδάκτυλο.

Η παραπάνω σύσκεψη διακόπηκε για το πρωί της 3ης Ιουλίου 1974, κατά την οποία οι Παπαδάκης, Γεωργίτσης και Κομπόκης συνεργάστηκαν στο ΑΕΔ για να συζητήσουν τις λεπτομέρειες του πραξικοπήματος με τους παρακάτω επιτελείς, όπως εξάγεται από το αποδεικτικό υλικό:

α) Ταξίαρχος Κονδύλης

β) Αντισυνταγματάρχης Πηλιχός

γ) Ταγματάρχης Χαράλαμπος Παλαΐνης

Η σύσκεψη εκείνη τερματίσθηκε σύντομα και ο τελικός σχεδιασμός και οι λεπτομέρειες του πραξικοπήματος ανατέθηκαν –εν λευκώ– στους Γεωργίτση και Κομπόκη (βλ. καταθέσεις όλων των παραπάνω).

Μετά την ανωτέρω σύσκεψη, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης αναχώρησαν από την Αθήνα για την Κύπρο, ο μεν Γεωργίτσης στις 6 Ιουλίου (βλ. και κατάθεση Ντενίση), ο δε Κομπόκης κατά τον ίδιον μεν στις 3 ή 4 Ιουλίου κατά δε το Γεωργίτση στις 7 Ιουλίου, που πρέπει να είναι και η πραγματική ημερομηνία, σύμφωνα και με τις καταθέσεις των Κοντώση, Κ. Παπαγιάννη κλπ.

Επιστρέφοντας ο Γεωργίτσης στην Κύπρο, κλήθηκε από το στρατηγό Ντενίση, διοικητή της Εθνοφρουράς, για να ενημερώσει τον τελευταίο για το λόγο που τον είχε καλέσει (τον Γεωργίτση) στην Αθήνα ο Μπονάνος και να πληροφορηθεί αν ο Γεωργίτσης είχε μεταφέρει στον Μπονάνο την αντίθεση του Ντενίση σε οποιαδήποτε ενέργεια κατά του Μακαρίου.

Όπως προκύπτει από τις καταθέσεις Ντενίση και Γεωργίτση, ο στρατηγός Ντενίσης είχε υποψιασθεί ενέργεια κατά του Μακαρίου και είχε αναθέσει στο Γεωργίτση να μεταφέρει στους Ιωαννίδη και Μπονάνο την αντίθεσή του για τους κινδύνους που θα είχε μια τέτοια ενέργεια, καθώς και τους φόβους του για στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας. Όπως κατέθεσαν οι Ντενίσης και Γεωργίτσης, ο δεύτερος απέκρυψε το σκοπό, για τον οποίο ο Μπονάνος τον είχε

καλέσει στην Αθήνα, πληροφορώντας ταυτόχρονα τον Ντενίση ότι είχε μεταφέρει τους φόβους του στους Ιωαννίδη και Μπονάνο, αλλά αυτοί τους απέρριψαν.

Μετά την άφιξή τους στην Κύπρο, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, κάλεσαν σε σύσκεψη στις 9 Ιουλίου 1974, ημέρα Τρίτη, για τον καθορισμό των λεπτομερειών υλοποιήσεως του πραξικοπήματος τους:

α) Ταξίαρχο Παναγιώτη Γιαννακόδημο, επιτελάρχη Γ.Ε.Ε.Φ.

β) Αντισυνταγματάρχη Κωνσταντίνο Παπαγιάννη, υποδιοικητή ΕΛΔΥΚ

γ) Αντιπλοίαρχο Γεώργιο Παπαγιάννη, Διοικητή Ναυτικής Δυνάμεως Κύπρου

δ) Αντισυνταγματάρχη Λαμπρινό, διοικητή 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων

ε) Επίλαρχο Κορκόντζελο, διοικητή 21ης Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως

στ) Ταγματάρχες Ραφτόπουλο και Δαμασκηνό, διοικητές των 31ης και 33ης Μοιρών Καταδρομών, που έδρευαν στον Πενταδάκτυλο

ζ) Ταγματάρχη Κοντώση, σύνδεσμο με ΑΕΔ

η) Ταγματάρχη Ζήδρο Ελευθέριο

θ) Αντισυνταγματάρχη Λάμπρου, διοικητή της 185 Πεδινής Μοίρας - Πυροβολικού, καθώς και το Διοικητή της 195 Μοίρας Ελαφρού Αντ/κού Πυροβολικού (βλ. καταθέσεις αντιστρατήγου Μπήτου, Γεωργίτση κλπ.).

Σημείωση: Οι αν/ρχης Λαμπρινός και επίλαρχος Κορκόντζελος, προτού συνεργασθούν, ζήτησαν έγκριση από τον Αρχηγό Στρατού αντιστράτηγο Γαλατσάνο, ο οποίος –προφανώς μυημένος– τους παρήγγειλε με τον ταγματάρχη Ξανθάκο να συνεργασθούν αρμονικά με τον Κομπόκη (βλ. καταθέσεις τους).

Κατά τη σύσκεψη αυτή, ύστερα από συζήτηση, κρίθηκε ομόφωνα ότι το πραξικόπημα της 15 Ιουλίου δεν έπρεπε να πραγματοποιηθεί, γιατί υπήρχε κίνδυνος εσωτερικών ταραχών, οι μονάδες ήταν ουσιαστικά διαλυμένες, η προετοιμασία ήταν ελλιπής και κυρίως γιατί υπήρχε άμεσος κίνδυνος στρατιωτικής επεμβάσεως της Τουρκίας. (Βλ. καταθέσεις Γεωργίτση, Κομπόκη και όλων των παραπάνω). Στην ίδια σύσκεψη, ο Κ. Παπαγιάννης, Υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ, πρότεινε να μη συμμετάσχει η ΕΛΔΥΚ στο πραξικόπημα για λόγους σκοπιμότητας, επειδή δηλαδή αυτή ήταν αμιγής ελληνική στρατιωτική δύναμη.

Μετά τις προαναφερθείσες ομόφωνες εκτιμήσεις οι Γεωργίτσης και Κομπόκης έστειλαν την Τετάρτη 10 Ιουλίου, στην Αθήνα, τον σύνδεσμο Ταγματάρχη Κοντώση για να μεταφέρει στους Ιωαννίδη και Μπονάνο τους φόβους και τους ενδοιασμούς που εκφράστηκαν στη σύσκεψη εκείνη. Ο Ιωαννίδης όμως, αφού προηγουμένως συνεννοήθηκε με τον Μπονάνο, διέταξε τον Κοντώση να διαβιβάσει στους Γεωργίτση και Κομπόκη ότι απορρίπτονται οι ενδοιασμοί τους και ότι είναι διαταγή του Αρχηγού των Ενόπλων δυνάμεων και της Κυβερνήσεως να προχωρήσουν στην υλοποίηση της αποφάσεως για την ανατροπή του Μακαρίου, με μια μοναδική τροποποίηση του αρχικού σχεδίου: Τον περιορισμό της ΕΛΔΥΚ στην κάλυψη μόνο του Αεροδρομίου Λευκωσίας (βλ. καταθ. Κοντώση, Παπαγιάννη κλπ.) και τη μετάθεση της ώρας για τις 8.30΄ π.μ. Ο Ιωαννίδης υποχρέωσε επίσης τον Ταγματάρχη Κοντώση να αποστηθίσει το «διάγγελμα» που θα μεταδιδόταν από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος. Το διάγγελμα αυτό δεν εξακριβώθηκε ποιοι το συνέταξαν. Αναφέρονται πάντως τα ονόματα των Παλαΐνη και Πηλιχού, αλλά αυτοί αρνούνται. Παράλληλα, ο Κοντώσης έπρεπε να αποστηθίσει τα ονόματα των «Προέδρων» που είχαν επιλεγεί από την Χούντα των Αθηνών, έναν από τους οποίους θα όρκιζαν οι πραξικοπηματίες. Από τα ονόματα αυτά, όπως κατέθεσε ο Κοντώσης θυμάται μόνο το όνομα του αρχιδικαστή Τριανταφυλλίδη.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Παλαΐνη και με τα όσα αναφέρει ο τότε Πρεσβευτής

της Κύπρου στην Αθήνα Νικ. Κρανιδιώτης στο βιβλίο του *Ανοχύρωτη Πολιτεία - Κύπρος 1960-1975*, τόμος Β΄, οι προταθέντες από την Χούντα των Αθηνών ως υποψήφιοι «Πρόεδροι» ήταν: ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου Μιχαήλ Τριανταφυλλίδης, ο Ζήνων Σεβέρης και οι δικαστές Λοΐζος Χατζηλοΐζος και Τάσος Χατζηαναστασίου.

5. Μετά την επιστροφή του Κοντώση στην Κύπρο, την Πέμπτη, 11 Ιουλίου, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, αφού ενημερώθηκαν για την άρνηση των Ιωαννίδη και Μπονάνου για ματαίωση ή αναβολή του πραξικοπήματος, ειδοποίησαν τους επικεφαλής των μονάδων που προσδιόρισαν ότι θα λάβουν μέρος στις επιχειρήσεις για την κατάληψη των προεπιλεγμένων στόχων (Προεδρικό Μέγαρο, Αρχιεπισκοπή, Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, Σ.Υ.Τ.Α., Αρχηγείο Αστυνομίας, Αεροδρόμιο Λευκωσίας, Στρατόπεδο Επικουρικού Σώματος κλπ.) και έδωσαν τις σχετικές εντολές. Σύμφωνα με τις καταθέσεις των Γεωργίτση, Κορκότζελου, Παπαγιάννη, Μπίτου και το ενημερωτικό σημείωση του ΓΕΕΘΑ, οι μονάδες που έλαβαν μέρος στο πραξικόπημα ήταν:

α) Οι 31η και 33η Μοίρες Καταδρομών και μια τρίτη, εκτός από έναν λόχο που μεταφέρθηκαν από τον Πενταδάκτυλο.
β) Δύο τάγματα Πεζικού που μεταφέρθηκαν από την Κυρήνεια.
γ) Τμήματα της 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων που έδρευε στη Λευκωσία.
δ) Τμήματα της 21ης Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως που και αυτή έδρευε στη Λευκωσία και
ε) Δύο λόχοι και ένα τμήμα της ΕΛΔΥΚ.

Η μεταφορά των δυνάμεων από τον Πενταδάκτυλο και την Κυρήνεια διατάχθηκε μεν από τους Γεωργίτση και Κομπόκη, προφανώς όμως τελούσαν εν γνώσει και οι Μπονάνος και Ιωαννίδης και γενικά, η μυημένη στρατιωτική ηγεσία των Αθηνών. Γι' αυτό, ο ισχυρισμός του Μπονάνου ότι απαγόρευσε μετακίνηση μονάδων εκτός Λευκωσίας, –όπως προαναφέρθηκε–, είναι μάλλον αναληθής και τον χρησιμοποίησε στην κατάθεσή του για να δικαιολογηθεί για την αποδυνάμωση της άμυνας της περιοχής της Κυρήνειας.

Την όλη επιχείρηση ανέλαβε στην ουσία ο Κομπόκης, που ήταν και ο υπεύθυνος για την κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου, η οποία πραγματοποιήθηκε με Δυνάμεις Καταδρομών που διοικούσε ο ίδιος καθώς και με Άρματα Μάχης. Επικεφαλής της επιχειρήσεως κατά του Προεδρικού Μεγάρου ήταν, για τις Δυνάμεις Καταδρομών ο ταγματάρχης Δαμασκηνός και για τις ίλες αρμάτων ο ίλαρχος Κορκότζελος (βλ. κατάθεση τελευταίου).

6. Για να διευκολυνθούν στις κινήσεις τους οι Γεωργίτσης και Κομπόκης αλλά και για αντιπερισπασμό, εξαπάτηση των Μακαριακών και πρόληψη της αντιδράσεως των τελευταίων, καθώς και του Ντενίση που είναι γνωστό πως ήταν αντίθετος στην ανατροπή του Μακαρίου ο Μπονάνος κάλεσε στις 11 Ιουλίου 1974, τον Αρχηγό της Εθνοφρουράς, στρατηγό Ντενίση να έλθει στην Αθήνα για ανταλλαγή απόψεων και εκτίμηση της καταστάσεως που δημιουργήθηκε μετά την επιστολή του Μακαρίου της 2ας Ιουλίου. Παράλληλα, και για να γίνει ακόμα πιο πιστευτό ότι δεν πρόκειται να εκδηλωθεί πραξικόπημα όπως συνεχώς πρόβαλλε ο Κυπριακός Τύπος αλλά και για να πεισθούν όλοι ότι η σύσκεψη δεν ήταν απλό πρόσχημα, κλήθηκαν επίσης οι:

α) Συντ/ρχης Νικολαΐδης Δ/της ΕΛΔΥΚ
β) Συντ/ρχης Κων. Μπούρλος, Δ/ντής του Α-2 ΓΕΕΦ
γ) Ο Πρεσβευτής της Ελλάδος στην Κύπρο Ευστ. Λαγάκος και άλλοι.

Η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Αρχηγείο Ενόπλων δυνάμεων, το Σάββατο, 13 Ιουλίου 1974, και έλαβαν μέρος σ' αυτή, εκτός από τους Μπονάνο, Ντενίση και λοιπούς προαναφερθέντες, περίπου πενήντα αξιωματικοί - επικεφαλής του ΑΕΔ και των Αρχηγείων Στρατού κλπ. Η «σύσκεψη»

κράτησε πολύ λίγο και διακόπηκε για τη Δευτέρα 15 Ιουλίου 1974. Μετά τη διακοπή ο στρατηγός Ντενίσης, –όπως τουλάχιστο καταθέτει ο ίδιος–, ζήτησε από τον Μπονάνο να του επιτρέψει να φύγει για την Κύπρο, αλλά ο Μπονάνος του το απαγόρευσε. Επίσης, από την κατάθεση του στρατηγού Ντενίση προκύπτει ότι, όταν αυτός έφθασε στο ΑΕΔ τη Δευτέρα το πρωί και πληροφορήθηκε από τον υπαρχηγό του ΑΕΔ αντιστράτηγο Όθωνα Κυριακόπουλο, ότι εκδηλώθηκε πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, παραιτήθηκε από τη θέση του Αρχηγού της Κυπριακής Εθνοφρουράς.

7. Το πραξικόπημα εκδηλώθηκε τη Δευτέρα 15 Ιουλίου 1974, και ώρα 8.15΄ το πρωί. Σύμφωνα με τις καταθέσεις των Γεωργίτση και Κομπόκη, η ώρα επιλέχθηκε από τους ίδιους και έγινε αποδεκτή από τους Μπονάνο και Ιωαννίδη, –κατά την κατάθεση του Κοντώση–, γιατί κατά τη διάρκεια της νύκτας, το Επικουρικό Σώμα, που ήταν απόλυτα πιστό στο Μακάριο, παρακολουθούσε τα στρατόπεδα της Εθνοφρουράς και τα σπίτια των Ελλήνων αξιωματικών. Το γεγονός αυτό απέκλειε οποιαδήποτε μετακίνηση μονάδων ή αξιωματικών, επειδή θα γίνονταν αντιληπτές και θα ενημερωνόταν ο Μακάριος και οι πιστές σ' αυτόν δυνάμεις οι οποίες και πιθανότατα θα αντιδρούσαν με κίνδυνο αποτυχίας του πραξικοπήματος. Επίσης, η απόρριψη της ώρας 7.30΄ π.μ. που είχε προτείνει ο Μπονάνος, έγινε γιατί κατά την ώρα αυτή υπήρχε πυκνή κυκλοφορία πολιτών στους δρόμους και έτσι αυξανόταν ο κίνδυνος να υπάρξουν θύματα από τον άμαχο πληθυσμό, πράγμα που οι πραξικοπηματίες ήθελαν ν' αποφύγουν.

Το πραξικόπημα τελικά επικράτησε. Ο αριθμός των θυμάτων είναι ανεξακρίβωτος. Πάντως, όπως συνάγεται από τις διάφορες πληροφορίες, πρέπει να είναι μεγάλος. Κατά το Γεωργίτση, υπάρχουν 32 νεκροί από την εθνοφρουρά και 22 νεκροί από το Επικουρικό Σώμα. Κατά δε τον αντ/γο Μπήτο, τα θύματα –νεκροί και τραυματίες–υπερβαίνουν τους 300 και, κατ' άλλους, είναι πολύ περισσότερα, αφού σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και τα θύματα των «άτακτων» της ΕΟΚΑ Β΄ και εκείνων που εξόφλησαν προσωπικούς λογαριασμούς, κάτι που είναι συνηθισμένο σε εμφυλιοπολεμική σύρραξη. Πέρα από τα θύματα, πρέπει να σημειωθεί ότι έγιναν και βανδαλισμοί και λεηλασίες, η καταγραφή των οποίων από το σκοπό αυτού του πορίσματος και ανάγεται στη δικαιοδοσία του κοινού Ποινικού Δικαίου. Υπάρχουν ήδη προανακρίσεις και διοικητικές εξετάσεις, οι οποίες μπορούν ν' αναζητηθούν από τις διωκτικές αρχές, αν κριθεί σκόπιμη η παραπέρα εξέταση.

8. Μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος, την ανακοίνωση από το ΡΙΚ της ειδήσεως ότι ο Μακάριος είναι νεκρός (η ανακοίνωση του θανάτου του Μακαρίου είχε αποφασισθεί κατά την σύσκεψη της 2ας Ιουλίου 1974, στο ΑΕΔ με σκοπό να ελαχιστοποιηθεί η αντίδραση των «Μακαριακών»), καθώς και την ύστερα από λίγες ώρες μετάδοση από το ραδιοφωνικό σταθμό της Πάφου του διαγγέλματος του Μακαρίου, με το οποίο γνωστοποιούσε στους Κυπρίους ότι είναι ζωντανός και κατέγγελνε τους πραξικοπηματίες ότι με την ενέργειά τους εξυπηρετούσαν τα σχέδια για τη διχοτόμηση της Κύπρου, σε συνδυασμό και με την άρνηση ή μη ανεύρεση των «Προέδρων» που είχαν υποδειχτεί από τη Χούντα των Αθηνών, οι Γεωργίτσης και Κομπόκης βρέθηκαν αντιμέτωποι με τα προβλήματα:

α) Τι θα γινόταν με το Μακάριο που είχε διαφύγει στην Πάφο και μετέδιδε μηνύματα για αντίσταση από τον εκεί ραδιοφωνικό σταθμό;

β) Τι θα έκαναν με τον «Πρόεδρο» που έπρεπε να αντικαταστήσει το Μακάριο;

Στα προβλήματα αυτά δόθηκαν οι ακόλουθες λύσεις:

α) Ο Κομπόκης πρότεινε –και όλοι απο-

δέχθηκαν– να σχηματισθεί φάλαγγα με θωρακισμένα, πυροβολικό κλπ. και να οδεύσει προς Πάφο με σκοπό, όπως κατέθεσε ο ίδιος, να τρομοκρατήσει το Μακάριο και να τον αναγκάσει να εγκαταλείψει το νησί. Παράλληλα, διατάχθηκε η ακταιωρός ΛΕΒΕΝΤΗΣ, να πλεύσει προς Πάφο και να βομβαρδίσει τον εκεί ραδιοφωνικό σταθμό με σκοπό να αφαιρεθεί από το Μακάριο η δυνατότητα να μεταδίδει μηνύματα.

β) Ο Κομπόκης, ο οποίος στην ουσία είχε αναλάβει την αρχηγία, αφού ο Γεωργίτσης από τις 1.30΄ π.μ. της 15.7.1974 είχε εγκατασταθεί στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ και μόνο μετά τις 10.30΄ π.μ. που είχε επικρατήσει το πραξικόπημα εμφανίστηκε στο ΓΕΕΦ (καταθέσεις Παπαγιάννη και Κομπόκη) – μετά το μεσημέρι, είδε σε κάποιο γραφείο του ΓΕΕΦ να περιφέρεται ο Σαμψών, όπως περιφέρονταν και οι άλλοι αντιμακαριακοί. Πιεζόμενος από την ανάγκη να ορκιστεί ένας «Πρόεδρος», και χωρίς, όπως καταθέτει, να συνεννοηθεί προηγουμένως με την Αθήνα, του είπε: «Πήγαινε βάλε μια γραβάτα και έλα να σε ορκίσουν Πρόεδρο». Έτσι και έγινε. Μετά την ορκωμοσία του, ο Σαμψών διάβασε το «διάγγελμα» που είχε ετοιμάσει η Χούντα των Αθηνών και σχημάτισε την «κυβέρνησή» του. Τον Σαμψών τον όρκισε ο Μητροπολίτης Πάφου Γεννάδιος.

Όπως καταθέτει ο Παλαΐνης, ο Ιωαννίδης εξοργίστηκε από την ορκωμοσία του Σαμψών και, ύστερα από συντονισμένες ενέργειες διαφόρων παραγόντων και εξαιτίας του «ΑΤΤΙΛΑ Ι», μετά από 8 ημέρες Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ανέλαβε ο Κληρίδης.

9. Μετά την ορκωμοσία του Σαμψών, την καταστροφή του ραδιοφωνικού σταθμού Πάφου, από την ακταιωρό ΛΕΒΕΝΤΗΣ, την εξουδετέρωση και διάλυση Μακαριακής δυνάμεως 2.000 αστυνομικών κλπ., από την ΕΟΚΑ Β΄ και τις δυνάμεις των πραξικοπηματιών (βλ. Ν. Κρανιδιώτη στο βιβλίο του *Ανοχύρωτη Πολιτεία - Κύπρος 1960 - 1974*, τόμος Β΄), ο Μακάριος αντιλαμβάνεται ότι η παραμονή του στην Κύπρο εγκυμονούσε κινδύνους για την προσωπική του ασφάλεια και ότι δεν υπάρχουν πλέον δυνατότητες αντιστάσεως. Για τους λόγους αυτούς αποφάσισε να καταφύγει στο Φινλανδικό απόσπασμα του ΟΗΕ που έδρευε στην Πάφο και από εκεί μεταφέρθηκε με ελικόπτερο στην αγγλική βάση του Ακρωτηρίου όπου του παραχωρήθηκε αεροπλάνο το οποίο τον μετέφερε στην Μάλτα. Έτσι, ολοκληρώθηκε και τυπικά το πραξικόπημα αφού μετά την αποχώρηση του Μακαρίου σταμάτησε κάθε αντίσταση κατά των πραξικοπηματιών.

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ: Απόπειρες δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου έγιναν πολλές με κορυφαία εκείνη του 1970. Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου του 1974 ήταν μεν το πρώτο που εκδηλώθηκε και υλοποιήθηκε δεν ήταν όμως και το πρώτο που σχεδιάστηκε από την δικτατορία αφού τον Φεβρουάριο του 1972 ο τότε δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος, με αφορμή την αγορά από το Μακάριο των Τσεχοσλοβακικών όπλων και την άρνησή του να τα παραδώσει στην Εθνοφρουρά, σχεδίασε να τον ανατρέψει με στρατιωτικό πραξικόπημα, την εκτέλεση του οποίου είχε αναθέσει στους προαναφερθέντες, Υποστράτηγο Π. Παπαδάκη, τότε διοικητή της ΕΛΔΥΚ και τον μετέπειτα Ταξίαρχο Κονδύλη που και αυτός υπηρετούσε στην Κύπρο.

Το πραξικόπημα αυτό τελικά δεν πραγματοποιήθηκε, γιατί ο Μακάριος το πληροφορήθηκε και έστειλε τον Γλαύκο Κληρίδη να ενημερώσει τον Πόπερ, τότε πρεσβευτή των ΗΠΑ στη Λευκωσία, ότι σε περίπτωση που θα εκδηλωνόταν το πραξικόπημα θα επακολουθούσε αιματοχυσία και παράλληλα να του ζητήσει να επέμβουν οι ΗΠΑ στη Χούντα των Αθηνών για να εγκαταλείψει τα σχέδιά της.

Ο Πόπερ ενημέρωσε τον Πρόεδρο Νίξον και αυτός έδωσε εντολή στον Τάσκα, τότε πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Αθήνα, να βρει

τον Παπαδόπουλο και να τον αποτρέψει από οποιαδήποτε ενέργεια κατά του Μακαρίου. Και όπως αναφέρει ο Τάσκα στην κατάθεσή του, σε Επιτροπή του Κογκρέσου (σελ. 28 της μεταφράσεως που βρίσκεται στα χέρια της επιτροπής μας), μίλησε με τον Παπαδόπουλο, του εξέθεσε επί μακρόν το θέμα και έτσι αποτράπηκε το πραξικόπημα. (Βλέπε και κατάθεση ταγματάρχη Γ. Καρούσου ο οποίος αναφέρει ότι ένας από τους λόγους υπαναχωρήσεως του Παπαδόπουλου, ήταν και η άρνηση του στρατηγού Γρίβα να συνεργήσει και να λάβει μέρος στο πραξικόπημα εκείνο, γεγονός που επιβεβαιώνει και ο Νίκος Κρανιδιώτης στο προαναφερθέν βιβλίο του).

3. ΔΙΑΦΥΓΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Η διαφυγή του Μακαρίου, όπως συνάγεται από την κατάθεση Κομπόκη και την μελέτη της επιχειρήσεως κατά του Προεδρικού Μεγάρου, διευκολύνθηκε από τον Κ. Κομπόκη με εντολή του Ιωαννίδη που του έδωσε κατά τη σύσκεψη της 2ας Ιουλίου στο ΑΕΔ.

Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τις καταθέσεις των Γκιζίκη και Μπονάνου, οι οποίοι αναφέρουν ότι η απόφαση που είχαν λάβει αφορούσε μόνο στην ανατροπή του Μακαρίου και όχι στην βιολογική του εξόντωση, δεδομένου ότι ο Κομπόκης ήταν πεπειραμένος σε τέτοιου είδους επιχειρήσεις αξιωματικός, γνώριζε καλά το Προεδρικό Μέγαρο το οποίο επισκεπτόταν καθημερινώς και δεν ήταν δυνατόν να κάμει το λάθος να αφήσει αφύλακτη μια πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου, ούτε να αποκλείσει όλες τις άλλες διαβάσεις και να εγκαταλείψει ανεπιτήρητη την οδό προς Τρόοδος και Πάφο. Η παραπάνω άποψη ενισχύεται επιπλέον και από το γεγονός ότι ο Κομπόκης έδωσε εντολή στα θωρακισμένα, που επιτέθηκαν κατά του Προεδρικού Μεγάρου, να αρχίσουν να βάλλουν πολύ προτού φθάσουν στο Προεδρικό Μέγαρο και μάλιστα στον αέρα για εκφοβισμό, πράγμα που έδωσε την ευκαιρία να απομακρυνθούν έγκαιρα τα Ελληνόπουλα από το Κάιρο που βρίσκονταν εκείνη τη στιγμή μέσα σ' αυτό επισκεπτόμενα τον Μακάριο. Η έγκαιρη απομάκρυνση προκύπτει από το πραγματικό περιστατικό ότι δεν αναφέρθηκαν θύματα από τα παιδιά αυτά.

Άλλωστε, η Χούντα των Αθηνών, σε περίπτωση θανάτου του Μακαρίου, θα αντιμετώπιζε τη διεθνή κατακραυγή και αυτό δεν την συνέφερε, όπως, επίσης, δεν την συνέφερε η δολοφονία του Μακαρίου, που θα μπορούσε να γίνει είτε κατά την επιστροφή του στη Λευκωσία από το Τρόοδος, όπου διέμενε, ή κατά τη διαφυγή του από το Προεδρικό Μέγαρο και τη διαδρομή προς Τρόοδος και Πάφο.

Με βάση όλα αυτά, γίνεται δεκτό ότι η επιλογή της 8.30΄ π.μ. ως ώρας εκδηλώσεως του πραξικοπήματος προκρίθηκε από τους Γεωργίτση και Κομπόκη για τους λόγους που αναφέρουν στις καταθέσεις τους πολύ περισσότερο μάλιστα όταν αυτό επιβεβαιώνεται και από την κατάθεση του Ταγματάρχη Κοντώση.

Η παραπάνω εκτίμηση δεν αποκλείει το γεγονός ότι εκείνοι που αποφάσισαν, σχεδίασαν και εκτέλεσαν το πραξικόπημα, δεν έλαβαν υπόψη τους ότι ο Μακάριος ήταν πιθανόν να σκοτωθεί κατά την επίθεση εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου, είτε γιατί δεν θα προλάβαινε να διαφύγει είτε γιατί θα ήθελε να προβάλει αντίσταση είτε γιατί οι Μονάδες από λάθος ή από νευρικότητα θα άρχιζαν το βομβαρδισμό νωρίτερα από ό,τι είχαν διαταχθεί είτε, τέλος για οποιοδήποτε άλλο λόγο. Άλλωστε, αυτό προκύπτει και από την κατάθεση του Κομπόκη, ο οποίος αναφέρει ότι ο Ιωαννίδης του είπε ότι αν σκοτωθεί ή συλληφθεί ο Μακάριος να τον ενημερώσει αμέσως ώστε να τους δώσει τις δέουσες νεότερες εντολές.

4. ΠΟΙΟΙ ΕΓΝΩΡΙΖΑΝ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Εκτός από εκείνους που αποφάσισαν και εκτέλεσαν το πραξικόπημα, και τους οποί-

ους έχουμε ήδη αναφέρει, όπως προκύπτει από τις καταθέσεις, τη σχετική απόφαση γνώριζαν, επίσης, ο Αρχηγός Στρατού Γαλατσάνος και ο υπουργός Εξωτερικών Τετενές.

Οι Αρχηγοί Ναυτικού Αραπάκης και Αεροπορίας Παπανικολάου δεν συνάγεται ότι ενημερώθηκαν. Αυτό ενισχύεται και από την δυσπιστία που έτρεφαν οι δικτάτορες προς οποιονδήποτε δεν ανήκε στο ιδιαίτερο περιβάλλον τους.

Εξάλλου, στην επιστολή του κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή αναφέρονται τα ακόλουθα σχετικά:

«*Από την έρευνα που έκανα, εκ καθήκοντος, με την επιστροφή μου, κατέληξα στα παρακάτω συμπεράσματα.*

Το Πραξικόπημα που εξεδηλώθη το πρωί της 15ης Ιουλίου απεφασίσθη ομοίως, από τον ταξίαρχο και αφανή αρχηγό της Χούντας Ιωαννίδη. Στην πρότασή του αυτή προσχώρησαν και ο στρατηγός Γκιζίκης, ο Α. Ανδρουτσόπουλος και οι στρατηγοί Μπονάνος και Γαλατσάνος. Ο στρατηγός Γκιζίκης, από τον οποίο εζήτησα το πρώτον εξηγήσεις, μου ανέφερε τα εξής περίπου:

Ο Ιωαννίδης εισηγήθη την ανατροπή του Μακαρίου δια της Εθνικής Φρουράς. Η πρόταση αυτή του Ιωαννίδη υιοθετήθηκε από τον ίδιο τον Γκιζίκη, τον Ανδρουτσόπουλο, τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων κ. Μπονάνο και τον Αρχηγό του Στρατού κ. Γαλατσάνο. Οι Αρχηγοί του Ναυτικού και της Αεροπορίας δεν ενημερώθησαν παρά μόνο με την έναρξιν της επιχειρήσεως».

Πληροφορίες ότι κάτι επρόκειτο να εκδηλωθεί στην Κύπρο κατά του Μακαρίου είχαν και οι Άγγελος Βλάχος και Ευάγγελος Αβέρωφ, όπως κατάθεσαν στην επιτροπή μας.

α) Ο Άγγελος Βλάχος κατέθεσε ότι το πληροφορήθηκε στις 23 ή 24 Ιουνίου 1974, όταν ο Τάσκα του ανέφερε για δύο τηλεγραφήματα του Κίσινγκερ με τα οποία ο τελευταίος έδιδε εντολή στον πρώτο να συναντήσει προσωπικά τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει από κάθε ενέργεια κατά του Μακαρίου.

Σύμφωνα με την κατάθεσή του, ο Άγγελος Βλάχος διαβίβασε την πληροφορία αυτή στον Νικ. Κρανιδιώτη, τότε πρεσβευτή της Κύπρου στην Αθήνα, όταν τον συνάντησε σε μία δεξίωση στο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία».

β) Ο Ευάγγελος Αβέρωφ –όπως προκύπτει από την κατάθεσή του και τις συμπληρωματικές επ' αυτής γραπτές διευκρινίσεις του– όταν πληροφορήθηκε από φίλο του γεωπόνο –συνδεόμενο με αξιωματικό του περιβάλλοντος του Ιωαννίδη– ότι η Χούντα οργανώνει πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, επισκέφθηκε αμέσως τον πρέσβη Κρανιδιώτη στην Κυπριακή Πρεσβεία και του μετέδωσε αυτή την πληροφορία για να την διαβιβάσει στο Μακάριο, πράγμα που έγκαιρα έκαμε ο πρέσβης.

Τούτο το επιβεβαιώνει ο Νικ. Κρανιδιώτης στο γνωστό βιβλίο του, προσθέτοντας ότι ο Αβέρωφ τον ενημέρωσε για δεύτερη φορά στις 11 Ιουλίου 1974 βάση των πληροφοριών που είχε από άλλη πηγή.

Όσον αφορά στα τηλεγραφήματα Κίσινγκερ προς Τάσκα τα αναφερθέντα εις τον Άγγελο Βλάχο, προκύπτει από τις διευκρινήσεις Αβέρωφ ότι ο πρέσβης Τάσκα τα επέδειξε στον Αβέρωφ όταν ο τελευταίος, μετά το πραξικόπημα, τον προκάλεσε, σε κάποια συνάντησή τους, λέγοντάς του πως η κοινή γνώμη καταλογίζει το πραξικόπημα στους Αμερικανούς.

5. ΡΟΛΟΣ ΞΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Από το υλικό που είχε στη διάθεσή της η επιτροπή, (καταθέσεις μαρτύρων, πορίσματα αντίστοιχων με τη δική μας Επιτροπών ξένων Κοινοβουλίων, πρακτικά συζητήσεων Ελλήνων πολιτικών με ξένους κ.α.) δεν προκύπτει στοιχείο, από το οποίο να αποδεικνύεται η ενεργός ανάμειξη ξένης δυνάμεως στη λήψη της αποφάσεως για το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, στην οργάνωση και εκτέλεσή του.

Συνάγεται, όμως, από το προαναφερθέν υλικό ότι την πληροφορία για επικείμενη

«ενέργεια» κατά του Μακαρίου την είχαν – πριν από την εκδήλωσή της– διάφορες υπηρεσίες ξένων Δυνάμεων, οι οποίες ανάλογα με την αξιοπιστία που της έδιναν θα έπρεπε να τη διαβίβασαν στις κυβερνήσεις τους.

Καμία πάντως από τις χώρες αυτές παρά τη γνώση του επικείμενου πραξικοπήματος, στον οποιοδήποτε βαθμό και αν το γνώριζε, δεν παρενέβη αποφασιστικά –μολονότι αυτό ήταν δυνατόν να γίνει– για να το αποτρέψει.

Όλες έδειξαν, τουλάχιστο, ανοχή. Το υλικό που η Επιτροπή μας είχε στη διάθεσή της γι' αυτή την πλευρά του εξεταζόμενου θέματος (πραξικόπημα κατά Μακαρίου) είναι:

I. *Για τις ΗΠΑ*: Καταθέσεις Γκιζίκη και Μπονάνου, από τις οποίες εξάγεται ότι ένας από τους λόγους που συνέβαλε ώστε να συμφωνήσουν με το σχέδιο του Ιωαννίδη για ανατροπή του Μακαρίου, ήταν και η διαβεβαίωση Ιωαννίδη ότι είχε υποσχέσεις από τις ΗΠΑ, πώς η Τουρκία δεν θα επέμβει.

Κατάθεση του HENRY TASCA τότε (1970-1974) πρέσβη των ΗΠΑ, στην Αθήνα στην επιτροπή PIKE (HOUSE SELECT COMMITY ON INTELLIGENCE, 1975), την οποία συνέστησε το Κογκρέσο για να ερευνήσει τις δραστηριότητες των Αμερικανικών Υπηρεσιών Πληροφοριών, (μέρος των δραστηριοτήτων αυτών ήταν και εκείνες που έχουν σχέση με την Κύπρο, και ανεπτύχθησαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο). Από την κατάθεση αυτή του Τάσκα, εξάγεται ότι ο Ιωαννίδης είχε άμεση επικοινωνία με το σταθμό της CIA στην Αθήνα.

Η CIA προ της 15ης Ιουλίου 1974, είχε προφανώς, ενημερώσει το STATE DEPARTMENT ότι ο Ιωαννίδης σχεδιάζει κάποια «ενέργεια» στην Κύπρο κατά του Μακαρίου. Η πληροφορία αυτή φαίνεται ότι, παρά το ότι μετεδόθη δύο ή τρεις φορές ακόμη, αξιολογήθηκε ως ακριβής μόλις κατά τα τέλη Ιουνίου.

Εδόθη τότε εντολή στον Τάσκα να έλθει σε προσωπική επαφή με τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει.

Ο Ιωαννίδης δεν τον δέχθηκε ποτέ, αλλά ο Τάσκα μετεβίβασε τα μηνύματα προς αυτόν και μέσω των μυστικών του υπηρεσιών και δια του Έλληνος Υπουργού των Εξωτερικών, του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Δημοκρατίας (βλ. κατάθεση Τάσκα στην Επιτροπή του Κογκρέσου) στην οποία μεταξύ άλλων καταθέτει ότι οι Αμερικανοί θεωρούσαν τον Μακάριο αναντικατάστατο.

II. *ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ*: «Αναφορά της Εξεταστικής Επιτροπής για την Κύπρο» (Σύνοδος 1975-1976). Την Επιτροπή αυτή συνέστησε το Βρετανικό Κοινοβούλιο για να εξετάσει «τις πολιτικές αποφάσεις της Βρετανικής Κυβερνήσεως κατά τη διάρκεια της κρίσεως του 1974...» Στην αναφορά αυτή (μετάφρασή της στα χέρια της Επιτροπής μας), με τον τίτλο: «ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1974» αναφέρονται τα εξής:

«*1...*

6. Τα γεγονότα του Ιουλίου και Αυγούστου του 1974 που οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση της Κύπρου διαιρούνται σε τρεις φάσεις:

α) Στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου που ανέτρεψε την Κυβέρνηση του Προέδρου Μακαρίου και τοποθέτησε στην Προεδρία το Νίκο Σαμψών.

β) Στην εισβολή των στρατιωτικών δυνάμεων στις 20 Ιουλίου...

γ) Στη διακοπή διαπραγματεύσεων των περαιτέρω συνομιλιών της Γενεύης στις 14 Αυγούστου που ακολούθησε μια δεύτερη και περισσότερο εκτεταμένη εισβολή τουρκικών δυνάμεων...

14. Η επιτροπή δυσκολεύεται να δεχθεί ότι και οι τρεις φάσεις της κρίσεως αποτέλεσαν έκπληξη για την Κυβέρνηση. Όσο για το πραξικόπημα του Σαμψών, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε κατηγορήσει από τα τέλη Ιουλίου την Ελληνική Εθνοφρουρά ότι υπεστήριξε την ΕΟΚΑ Β΄...

15...

17. Η Επιτροπή δεν μπορεί να δεχθεί ότι μόνο στρατιωτικοί λόγοι οδήγησαν στη μη επέμβαση. Τότε γιατί στην πραγματικότητα οι Βρετανοί δεν επενέβησαν; Πρέπει να έπαιξαν κάποιο ρόλο και πολιτικοί παράγοντες.

Στην ίδια «Αναφορά» αυτής της Βρετανικής Επιτροπής αναφέρεται και το εξής ενδιαφέρον υπό τον τίτλο: «ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ».

1...

2...

3. Η Βρετανία είχε νόμιμο δικαίωμα, ηθική υποχρέωση και στρατιωτική ικανότητα να επέμβει στην Κύπρο κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο του 1974. Δεν παρενέβη για λόγους που η Κυβέρνηση αρνήθηκε να αποκαλύψει.»

Επίσης για το ίδιο θέμα, έχουμε την «Ενημερωτική Έκθεση» προς την Επιτροπή Φακέλου Κύπρου (30.5.1987) του τ. Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλή, στην οποία διατυπώνεται η ακόλουθη άποψη:

«*Η Αγγλική εξάλλου Κυβέρνηση, η οποία ώφειλε ως εγγυήτρια δύναμη, αλλά και ηδύνατο με τις δυνάμεις που διέθετε επιτόπου, να αποθαρρύνει τόσο το Πραξικόπημα κατά του Μακαρίου όσο και την Τουρκική εισβολή, παρέλειψε το καθήκον της αυτό και αρκέστηκε στην ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών*».

ΙΙΙ. *Για την Τουρκία*: Το γεγονός ότι ήταν μικρό το διάστημα μεταξύ εκδηλώσεως του πραξικοπήματος (15 Ιουλίου) και αποβάσεως τουρκικών δυνάμεων (20 Ιουλίου) για προπαρασκευή και πραγματοποίηση της οποιασδήποτε αποβατικής ενέργειας, επιτρέπει τη διατύπωση της υποψίας, ότι η Τουρκία είχε έγκαιρα κάποιας μορφής ενημέρωση για το επικείμενο πραξικόπημα.

IV. *Τέλος*, πρέπει να τονισθεί ότι είναι αποκαρδιωτικό το γεγονός πως και άλλες χώρες –όμορες ή όχι με την Ελλάδα ή την Κύπρο– παρ' ότι ασφαλώς θα είχαν πληροφορίες για το επικείμενο πραξικόπημα, όχι μόνον δεν ανέλαβαν καμιά πρωτοβουλία, δια της διπλωματικής οδού, για να το αποτρέψουν, αλλά απαθώς ανέχθηκαν αυτό και τις άλλες εξελίξεις που επακολούθησαν (Σοβιετική Ένωση), αλλά ούτε και όταν αυτό εκδηλώθηκε ούτε κατά τη διάρκεια του έδειξαν την απλή τους αλληλεγγύη προς τον Μακάριο.

Αντιθέτως, ορισμένες από αυτές, όπως η Λιβύη, επεδοκίμασαν απολύτως την τουρκική εισβολή και υποσχέθηκαν, μάλιστα, και στρατιωτική βοήθεια προς την Τουρκία.

6. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Εκτός από τις εγκληματικές πράξεις που διαπράχθηκαν από τους υπεύθυνους φυσικούς και ηθικούς αυτουργούς, η προετοιμασία και η πραγματοποίηση του πραξικοπήματος του Ιουλίου του 1974, είχε ως συνέπεια και την αποδιοργάνωση, σε πολύ μεγάλο βαθμό, της αμυντικής ικανότητας της Κύπρου. Γιατί και οι στρατιωτικές μονάδες της Εθνοφυλακής στην ουσία διαλύθηκαν από τις εσωτερικές συγκρούσεις Μακαριακών και Αντιμακαριακών και το ηθικό του Ελληνικού πληθυσμού είχε φθάσει στο κατώτατο σημείο, ενώ οι διώξεις των Μακαριακών από την ΕΟΚΑ Β΄ και τους οπαδούς του Σαμψών επέτειναν τα παραπάνω φαινόμενα.

Πρόσθετος λόγος, αλλά και κατ' εξοχήν ουσιαστικός, της αποδυναμώσεως της αμυντικής ικανότητας ήταν και η μετακίνηση μονάδων από την περιοχή της Κυρήνειας στη Λευκωσία για να λάβουν μέρος στο πραξικόπημα και στην καταδίωξη του Μακαρίου στην Πάφο. Και όπως αποδείχθηκε από τις καταθέσεις μαρτύρων και από το ενημερωτικό έγγραφο του ΓΕΕΘΑ, από τις μονάδες αυτές μόνο οι Μοίρες Καταδρομών επέστρεψαν στη θέση τους με πρωτοβουλία του Διοικητή τους, συνταγματάρχη κ. Κομπόκη.

Οι συνέπειες αυτές του πραξικοπήματος σχετικά με τη δυνατότητα της Εθνοφρου-

ράς να αμυνθεί σε εξωτερική στρατιωτική επέμβαση είναι αδιανόητο να υποστηριχθεί –σοβαρά τουλάχιστον– ότι δεν είχαν εκτιμηθεί από τη Χούντα των Αθηνών και από το τμήμα της τότε στρατιωτικής ηγεσίας της Ελλάδος, το οποίο ήταν μυημένο στο πραξικόπημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΤΤΙΛΑ Ι

1. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ

Ενώ συνεχιζόταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ η συζήτηση για το πραξικόπημα, ασυνήθιστη πολεμική προετοιμασία παρατηρούνταν στο λιμάνι της Μερσίνας. Ισχυρές δυνάμεις του Τουρκικού στρατού, άρματα μάχης, τεθωρακισμένα και πυροβολικό φορτώνονταν σε αρματαγωγά και άλλα πλοία, τα οποία συνοδευόμενα από αντιτορπιλικά αναχωρούσαν τις απογευματινές ώρες της Παρασκευής 19 Ιουλίου.

Η Ελληνική πλευρά είχε σαφείς και συγκεκριμένες πληροφορίες για τις προετοιμασίες αυτές. Η κατάθεση του μάρτυρα Α. Σημαιοφορίδη είναι πολύ διαφωτιστική εν προκειμένω. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχαν συγκεντρωθεί, όπως αναφέρει ο μάρτυρας, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις παρουσίαζαν ασυνήθιστη κινητικότητα και δραστηριότητα ένα μήνα πριν την απόβαση. Ιδιαίτερα κινητική ήταν η 39η τουρκική μεραρχία, που είχε προσανατολισμό προς την Κύπρο. Ο ίδιος μάρτυρας αναφέρει επίσης την πληροφορία ότι από τις 15 Ιουνίου 1974 είχε εκδοθεί διαταγή με την οποία απαγορευόταν η χορήγηση αδειών σε όλους τους αξιωματικούς και οπλίτες του τουρκικού στρατού.

Όλες αυτές οι πληροφορίες μεταβιβάζονταν αρμοδίως πράγμα που επιβεβαίωσε και ο διοικητής της ΚΥΠ Λ. Σταθόπουλος (σελ. 53) ο οποίος προσέθεσε ότι οι πληροφορίες για πιθανή τουρκική εισβολή είχαν αρχίσει από τα μέσα Μαΐου 1974. Εξάλλου ο μάρτυρας Σημαιοφορίδης καταθέτει (σελ. 33) ότι στις 5 το απόγευμα της 19ης Ιουλίου δόθηκε η διαταγή εκκινήσεως από τα Άδανα, όπου ήταν εγκατεστημένος ο Αρχηγός του Τουρκικού Στρατού. Επίσης, όπως κατέθεσε ο μάρτυρας Α. Περδίκης, η Βρετανική τηλεόραση, στις 17.30΄ της Παρασκευής 19 Ιουλίου, έδειξε τον απόπλου του τουρκικού στόλου από την Μερσίνα.

Από το ανακριτικό υλικό προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι η ροή των πληροφοριών ήταν τέτοια που έπρεπε να δημιουργήσει στους αρμόδιους έντονο το αίσθημα της ανησυχίας για επικείμενη εισβολή. Ατυχώς, όμως, αυτοί όχι μόνο δεν έπραξαν τίποτα, αλλά φαίνεται πως ούτε καν ανησύχησαν.

2. Η ΕΙΣΒΟΛΗ

Αρκετές ώρες πριν από την απόβαση των Τουρκικών στρατευμάτων άρχισαν να εμφανίζονται στίγματα πλοίων στα Ελληνικά ραντάρ της αεροπορίας και του ναυτικού, που ήσαν εγκατεστημένα στην Κύπρο. Οι κινήσεις των στιγμάτων αυτών αναφέρονταν από το ΓΕΕΦ στο ΑΕΔ από το οποίο όμως δινόταν η καθησυχαστική διαβεβαίωση «Οι Τούρκοι μπλοφάρουν όπως το 1967».

Όταν τα στίγματα έφθασαν στα 12 Ν.Μ. (λίγο έξω από τα κυπριακά χωρικά ύδατα) στην περιοχή της Αμμοχώστου στράφηκαν προς ανατολάς και στην περιοχή του ακρωτηρίου Αγίου Ανδρέου στράφηκαν βορειοδυτικά όπου συνενώθηκαν με άλλα στίγματα, δημιουργώντας έτσι μια μεγάλη νηοπομπή. Και όταν ακόμη η νηοπομπή αυτή παραβίασε τα κυπριακά χωρικά ύδατα, το ΑΕΔ στο οποίο συνεχώς αναφερόταν το ΓΕΕΦ έδινε στερεότυπα την απάντηση που παραπάνω μνημονεύεται. Όταν τα ίχνη έσβησαν, πράγμα που εσήμαινε ότι οι Τούρκοι πραγματοποιούν την απόβαση οι επιτελείς του ΑΕΔ απαντούσαν στο ΓΕΕΦ που ζητούσε οδηγίες για το πρακτέο «αυτοσυγκράτηση». Οι ίδιες οδηγίες δίνονταν

και όταν τα τουρκικά αεροπλάνα άρχισαν να ρίχνουν αλεξιπτωτιστές, ο κύριος όγκος των οποίων έπεσε στο χωριό Κιόνελι. Την ίδια απάντηση έδωσε ο ίδιος ο ΑΕΔ Μπονάνος στον Γεωργίτση (όπως καταθέτει ο τελευταίος) και όταν ακόμη τα τουρκικά Α/Φ βομβάρδιζαν την Κύπρο. Οι τουρκικές δυνάμεις που χρησιμοποιήθηκαν για την εισβολή στην Κύπρο ήταν τεράστιες. Εκτός από μεγάλο αριθμό ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν και επίλεκτες μονάδες του στρατού ξηράς τους.

Έτσι τα τουρκικά πλοία ανενόχλητα άρχισαν να αποβιβάζουν στην περιοχή Πέντε Μίλι τις πρώτες δυνάμεις τους. Παράλληλα τα τουρκικά Α/Φ βομβαρδίζουν το αεροδρόμιο της Λευκωσίας, το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ και άλλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις ενώ τα τουρκικά μεταγωγικά Α/Φ πραγματοποιούν, πετώντας σε εξαιρετικά χαμηλό ύψος, ρίψεις αλεξιπτωτιστών στον τουρκικό θύλακο της Λευκωσίας και σε άλλες στρατηγικής σημασίας περιοχές. Τις ίδιες περίπου ώρες σμήνη τουρκικών ελικοπτέρων μετέφεραν συνεχώς δυνάμεις καταδρομών, τις οποίες αποβίβαζαν στις τουρκοκυπριακές περιοχές. Καμιά απολύτως αντίσταση δεν προβλήθηκε από τις ελληνικές δυνάμεις στα επιτιθέμενα τουρκικά στρατεύματα τις κρίσιμες εκείνες ώρες με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να δημιουργήσουν με μεγάλη ευκολία το προγεφύρωμά τους.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ορθά η τουρκική απόβαση χαρακτηρίσθηκε αποβίβαση. Η ηγεσία της Εθνικής Φρουράς τις τραγικές εκείνες ώρες παρουσίασε το απαράδεκτο θέαμα να ζητάει συνεχώς οδηγίες από το ΑΕΔ ακόμη και αν θα έπρεπε να ανταποδώσει τα πυρά στις επιτιθέμενες τουρκικές δυνάμεις πράγμα που γνωρίζει και ο πρωτοετής μαθητής της Σχολής Ευελπίδων. Και ακόμη δεν εφάρμοσε κανένα σημείο από τα επιτελικά σχέδια αμύνης της Κύπρου (σχέδιο Κ).

3. ΚΗΡΥΞΗ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Και ενώ αυτά συνέβαιναν στην Κύπρο, στην Αθήνα συγκροτείται Πολεμικό Συμβούλιο υπό την προεδρία του Προέδρου της Δημοκρατίας Φ. Γκιζίκη το πρωί της 20ής Ιουλίου.

Η εικόνα που παρουσίαζε εκείνο το πολεμικό συμβούλιο ήταν θλιβερή. Εκτός από τα μέλη του, όπως αυτά ορίζονταν από την τότε ισχύουσα νομοθεσία, μεγάλος αριθμός αξιωματικών είχε κατακλύσει την αίθουσα στην οποία συνεδρίαζε, καταλύοντας κάθε έννοια ιεραρχίας στο στράτευμα. Χαρακτηριστικό είναι το μαρτυρούμενο γεγονός. Ενώ συνεδρίαζε το Πολεμικό Συμβούλιο, άνοιξε την πόρτα ο Ταγματάρχης Ματάτσης και, απευθυνόμενος στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, στον Πρωθυπουργό και στα λοιπά μέλη του Πολεμικού Συμβουλίου, είπε: «*Τι κάθεστε και συζητάτε; Μας πρόλαβαν τα γεγονότα. Οι πόλεις της Κύπρου βομβαρδίζονται*!» (βλ. κατάθεση Κατσαδήμα, σελ. 69).

Πρώτος έλαβε το λόγο ο «Πρωθυπουργός» Ανδρουτσόπουλος και στη συνέχεια ο Ιωαννίδης, ο οποίος και πρότεινε γενική επιστράτευση. Σύμφωνα με την ίδια κατάθεση του ε.α. αντιστράτηγου Π. Κατσαδήμα (σελ. 68), που παραβρισκόταν στη συνεδρίαση, ο Ιωαννίδης μετά την πρότασή του για γενική επιστράτευση πρόσθεσε: «*Να αναγγείλουμε ότι θα κάνουμε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αλλά δεν θα την κάνουμε. Θα το πούμε αυτό για να εκφοβίσουμε τους Τούρκους, για να τους δείξουμε την αποφασιστικότητά μας*». Και μόνο από το συλλογισμό αυτό, εύκολα γίνεται αντιληπτό με ποια επιπολαιότητα ο τότε ισχυρός άνδρας αντιμετώπιζε την κατάσταση τις τραγικές εκείνες ώρες.

Με την πρόταση για γενική επιστράτευση συμφώνησαν όλα τα μέλη του Πολεμικού Συμβουλίου και μόνο ο Μπαλόπουλος, τότε υπουργός Συντονισμού, εισηγήθηκε να μην ανακοινωθεί αμέσως η επιστράτευση, ώστε να έχει το χρόνο να δώσει στο

μεταξύ οδηγίες στις Τράπεζες, επειδή φοβόταν αθρόες αναλήψεις των καταθέσεων.

Φαίνεται ότι και ο Μπονάνος είχε επιφυλάξεις για τη γενική επιστράτευση, γι' αυτό και εισηγήθηκε την επιστράτευση, σε πρώτη φάση των εφέδρων των Γ΄ και Β΄ Σωμάτων Στρατού και στη συνέχεια, ανάλογα με τις εξελίξεις, τη γενίκευση της επιστρατεύσεως. Τελικά, όμως, επικράτησε η άποψη του Ιωαννίδη.

Το διάταγμα της γενικής επιστρατεύσεως ετοιμάσθηκε και υπογράφηκε αμέσως από τα μέλη του Πολεμικού Συμβουλίου. Την γενική επιστράτευση δεν την είχε εισηγηθεί το ΑΣ, ενώ ο αρμόδιος Δ΄ Κλάδος όταν την πληροφορήθηκε, πρότεινε να μη κηρυχθεί απευθείας αυτή και επισήμανε τις δυσμενείς επιπτώσεις από ένα τέτοιο μέτρο. Δεν εισακούσθηκε όμως.

Η απευθείας κήρυξη της γενικής επιστρατεύσεως δεν ενδεικνυόταν από στρατιωτική άποψη, όπως προκύπτει από πολλές μαρτυρικές καταθέσεις, γιατί το σύστημα της επιστρατεύσεως για να έχει επιτυχία προβλέπει ορισμένες διαδοχικές ενέργειες, όπως πρόσκληση πυρήνων, άνοιγμα των αποθηκών από τους πυρήνες, διασπορά των ειδικοτήτων κ.ο.κ. Οι στρατιωτικοί κανονισμοί, δηλαδή, αποβλέπουν κλιμάκωση σειράς ενεργειών, προτού κηρυχθεί γενική επιστράτευση, και αυτό δεν τηρήθηκε στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Έτσι η γενική επιστράτευση οδηγήθηκε σε παταγώδη αποτυχία. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι στρατώνες, στους οποίους είχαν συρρεύσει οι επιστρατευθέντες, δεν ήταν σε θέση να τους εφοδιάσουν ούτε με ιματισμό, ούτε με οπλισμό, ενώ και η τροφοδοσία τους ακόμη δεν ήταν απλώς ελλιπής, αλλά ανύπαρκτη.

Παράλληλα, τα επιταχθέντα μεταφορικά μέσα δημιούργησαν τέτοιο χάος στους στρατώνες, ώστε έφθασαν στο σημείο να μην είναι δυνατή ούτε η στοιχειώδης λειτουργία τους.

Το συναγόμενο συμπέρασμα είναι ότι η γενική επιστράτευση, που διατάχθηκε τότε, αποτέλεσε μεγάλο «φιάσκο», αποδεικνύοντας ταυτόχρονα τις τεράστιες ελλείψεις των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων σε οπλισμό και ιματισμό.

Στο σημείο αυτό, για την ενότητα της ύλης θα πρέπει να αναφερθεί ότι ανάλογη υπήρξε η τύχη και της επιστρατεύσεως που διατάχθηκε στην Κύπρο (Κατάθεση Πούλου, σελ. 235). Συγκεκριμένα, η μερική επιστράτευση των ειδικοτήτων που είχε κηρυχθεί στη μεγαλόνησο, στις 19 Ιουλίου 1974, απέτυχε διότι «*οι ειδικότητες δεν πρόλαβαν να κινηθούν, επειδή ήταν νύχτα και ήταν δύσκολη η μετακίνηση*» (κατάθεση Γεωργίτση, σελ. 83).

4. ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΖΟΖΕΦ ΣΙΣΚΟ

Πριν από τη συνεδρίαση του Πολεμικού Συμβουλίου, που περιγράφεται στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο γραφείο του Μπονάνου, στην οποία έλαβαν μέρος εκτός από τον ΑΕΔ και οι Γαλατσάνος, Αραπάκης, Παπανικολάου και Ιωαννίδης και από την αμερικανική πλευρά ο υφυπουργός Εξωτερικών Τζόζεφ Σίσκο, που μόλις είχε επιστρέψει από την Άγκυρα, ο αναπληρωτής υφυπουργός Αμύνης Μπομπ Έλσγουωρθ, ο πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα Χένρι Τάσκα, ο συνταγματάρχης Εβ. Μάρντερ και ορισμένοι άλλοι. Ήταν η δεύτερη, εκείνες τις ημέρες, επίσκεψη του Σίσκο στην Αθήνα.

Η πρώτη πραγματοποιήθηκε στις 18 Ιουλίου 1974 λόγω της επιδεινώσεως της καταστάσεως στην Κύπρο και των συνεχώς επαναλαμβανόμενων απειλών των Τούρκων για απόβαση στο νησί. Κατά την πρώτη εκείνη επίσκεψη ο Σίσκο έλαβε μέρος σε σύσκεψη με τους Ανδρουτσόπουλο, Κυπραίο, Μπονάνο μετά το πέρας της οποίας αναχώρησε για την Άγκυρα. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση είχε ήδη απορρίψει τη συμμετοχή του Έλληνα υπουργού εξωτερικών σε τριμερή σύσκεψη, που θα πραγμα-

τοποιούνταν στο Λονδίνο, στις 17 Ιουλίου, με τους ομολόγους του της Μεγάλης Βρετανίας και της Τουρκίας.

Κατά τη σύσκεψη εκείνη της 20ής Ιουλίου ο Αμερικανός υφυπουργός τόνισε, ότι η κατάσταση στην Κύπρο από δραματική που ήταν κατά την προηγούμενη επίσκεψή του, στις 18 του ιδίου μηνός, έχει εξελιχθεί σε τραγική και ότι ένας πόλεμος ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία θα είχε ολέθριες συνέπειες και για τις δύο χώρες. Σε κάποια στιγμή, ο Ιωαννίδης, απευθυνόμενος προς τους Αμερικανούς, φέρεται ότι είπε: «*Μας εξαπατήσατε! Εμείς θα κηρύξουμε πόλεμο*» και αποχώρησε από τη σύσκεψη. Η σύσκεψη αυτή, που κράτησε μισή περίπου ώρα, περιορίσθηκε στις υποδείξεις της αμερικανικής πλευράς για αναζήτηση κάποιας συμβιβαστικής λύσεως. Πρέπει να σημειωθεί ότι, προτού τελειώσει η σύσκεψη, ο Ιωαννίδης επέστρεψε σ' αυτή και δεν ξαναμίλησε. Όταν μετά το πέρας της συσκέψεως ρωτήθηκε τι σήμαινε η φράση που είχε εκστομίσει προς τους Αμερικανούς, απάντησε: «*Το έκανα για να τους τρομάξω. Έπαιξα λίγο θέατρο*». Ποιο είναι το πραγματικό νόημα εκείνων των φράσεων του Ιωαννίδη, αν δηλαδή πραγματικά είχε διαβεβαιώσεις, από ποιους και σε ποιο βαθμό είναι αδύνατο να διαπιστωθεί, αφού ο μόνος που γνωρίζει την αλήθεια εν προκειμένω είναι ο Ιωαννίδης, ο οποίος όμως κρατάει το στόμα του κλειστό.

5. ΑΜΥΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ

Μη εφαρμογή του σχεδίου Κ

Το σχέδιο Κ δεν εφαρμόσθηκε ποτέ όπως προβλεπόταν από το γραπτό κείμενο. Πρόβλεπε την άμυνα της Κύπρου όχι μόνο με τις δυνάμεις της Κυπριακής Εθνοφρουράς αλλά και με τις διατιθέμενες και κατόπιν εντολής του ΑΕΔ εμπλεκόμενες μονάδες των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, οι οποίες, σύμφωνα με το σχέδιο ήταν οι ακόλουθες:

Δυνάμεις Στρατού Ξηράς. Η δύναμη της ΕΛΔΥΚ (900 άνδρες).

Δυνάμεις Ναυτικού. Ένα (1) υποβρύχιο και μία Τ/Α.

Δυνάμεις Αεροπορίας. Μια μοίρα αεροσκαφών Δ/Β με αεροσκάφη Φ-84Φ για μια επίθεση στο χώρο ανάπτυξης της Ναυτικής Δυνάμεως Εισβολής ή του προγεφυρώματος.

Κατά το σχέδιο Κ, οι δυνάμεις της Κυπριακής Εθνοφρουράς ενεργοποιούνταν αυτόματα με διαταγή του Δ/τή ΓΕΕΦ (βλ. παρ. στ. 4 του σχεδίου), ακόμη και εφ' όσον η εχθρική Ναυτική Δύναμη βρισκόταν μέσα στα χωρικά ύδατα της Κύπρου (12 Ν.Μ.). Όσο για τις διατιθέμενες δυνάμεις των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων προβλεπόταν η χρησιμοποίησή τους μόνο ύστερα από διαταγή του ΑΕΔ

Παρά το γεγονός ότι η επίθεση κατά της Κύπρου άρχισε, την 05.20΄ ώρα της 20ής Ιουλίου (καταθ. Γεωργίτση, σελ. 84) με ταυτόχρονη ρίψη αλεξιπτωτιστών και απόβαση (αποβίβαση) εχθρικών δυνάμεων ανατολικά της Κυρήνειας, εντούτοις η εφαρμογή των σχεδίων διατάχθηκε την 8.40΄ ώρα της ίδιας ημέρας τηλεφωνικά από τον υποστράτηγο Χανιώτη (καταθ. Γεωργίτση, σελ. 109).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εφαρμογή του σχεδίου Κ θα έπρεπε να διαταχθεί από τον Διοικητή του ΓΕΕΦ, ταξίαρχο Γεωργίτση, πολύ πριν από την 05.20΄ ώρα της 20ής Ιουλίου και από τη στιγμή που η εχθρική νηοπομπή έμπαινε στο χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Προσδιορισμός ακριβούς χρόνου κατά τον οποίο το ΑΕΔ ή το ΓΕΕΦ διέταξαν πυρ κατά των εισβολέων, καθώς και του χρόνου που άρχισαν να εκτελούνται οι διαταγές αυτές.

Σε ό,τι αφορά το ΓΕΕΦ, σε καμιά κατάθεση δεν αναφέρεται ότι αυτό διέταξε πυρ κατά των εισβολέων. Αντίθετα, από πλειάδα μαρτύρων κατατίθεται ότι το ΓΕΕΦ συνιστούσε αυτοσυγκράτηση σύμφωνα με τις τηλεφωνικές οδηγίες του ΑΕΔ ως την 08.40΄

ώρα της 20ής Ιουλίου, οπότε και ελήφθη τηλεφωνικά η διαταγή από το ΑΕΔ για την εφαρμογή των σχεδίων (υποστράτηγος Χανιώτης). Είναι σαφές ότι οι διαταγές, που δόθηκαν έστω και τόσο αργά, σε καμιά περίπτωση δεν άρχισαν να υλοποιούνται, όπου δε αυτό συνέβη, οφειλόταν σε πρωτοβουλία κάποιου διοικητή. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του συντ/ρχη Κομπόκη, ο οποίος εντελώς πρωτοβουλιακά διέταξε επιστράτευση κρίσιμων ειδικοτήτων για τη συμπλήρωση και αύξηση της πολεμικής ετοιμότητας των τριών (3) μοιρών καταδρομών, οι οποίες τελούσαν υπό τις διαταγές του από την 19η Ιουλίου.

Οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς δεν βρίσκονταν στους χώρους σταθμεύσεώς τους, λόγω της προηγούμενης μετακινήσεως των κυριοτέρων αλλά και πλέον αξιόμαχων για να λάβουν μέρος στο πραξικόπημα κατά του Προέδρου Μακαρίου. Η μόνη αξιόλογη στρατιωτική ενέργεια, που έγινε κατά την κρίσιμη χρονική περίοδο ήταν η κίνηση των τριών μοιρών καταδρομών προς την κατεύθυνση των στενών Αγύρτας με κύρια αποστολή να αποκόψουν τη μόνη κατεύθυνση συνενώσεως των αποβιβαζομένων δυνάμεων με τους Τουρκοκυπρίους της περιοχής Πενταδακτύλου-Λευκωσίας.

Η κίνηση αυτή αποφασίσθηκε ουσιαστικά και εκτελέσθηκε πρωτοβουλιακά από το Διοικητή του βόρειου συγκροτήματος συν/ρχη Κομπόκη και στέφθηκε από επιτυχία. Στην επιχείρηση αυτή σκοτώθηκε και ο διοικητής της μοίρας καταδρομών ταγματάρχης Γ. Κατσάνης. Η κατάλληλη λήψη θέσεων μεταξύ των αποβατικών στρατευμάτων και των τουρκοκυπριακών θυλάκων αναμφισβήτητα ήταν μια στρατιωτικά επιβαλλόμενη ενέργεια, η οποία απέκλειε την ταχεία διεύρυνση του προγεφυρώματος, ενώ δημιουργούσε ευνοϊκές προϋποθέσεις για επίθεση κατά του προγεφυρώματος σε συνδυασμό με άλλες δυνάμεις. Ύστερα από τα παραπάνω, αποφασίσθηκε η αντεπίθεση για την εξάλειψη του τουρκικού προγεφυρώματος, τη νύχτα της 20ής προς 21η Ιουλίου, από 2 τάγματα του ΓΕΕΦ μηχανοκινήτου, με κατεύθυνση από Κυρήνεια και προς τα ανατολικά, καθώς και των δυνάμεων καταδρομών από τα νότια προς τα βόρεια.

Η παραπάνω επιχείρηση ήταν η μόνη που αναφέρεται ότι διατάχθηκε από το ΓΕΕΦ σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ Ι. Η επιχείρηση αυτή ουδέποτε εκτελέσθηκε γιατί τα δύο τάγματα που είχαν αποστολή αντεπιθέσεως προς την πλευρά της Κυρήνειας διαλύθηκαν κατά τη διάρκεια της μετακινήσεώς τους από τους χώρους συγκεντρώσεως προς τους χώρους εξορμήσεως, είτε από επιθέσεις της εχθρικής Αεροπορίας, είτε από έλλειψη ηθικού και ικανότητας των ηγητόρων τους (καταθ. Κομπόκη, σελ. 86).

Και συγκεκριμένα το μεν μηχανοκίνητο τάγμα καταστράφηκε από επιθέσεις της εχθρικής αεροπορίας ενώ τραυματίστηκε θανάσιμα ο διοικητής του α/χης Μπούτος, το δε τάγμα πεζικού που συγκροτήθηκε από επιστράτους, έφθασε μεν στο χώρο εξορμήσεως αλλά αυτοδιαλύθηκε ύστερα από το σοβαρό τραυματισμό του διοικητή του α/ρχη Δ. Μπίκου.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η δύναμη της ΕΛΔΥΚ επιτέθηκε την νύκτα της 20 προς 21, κατά του θύλακος Λευκωσίας- Αγύρτας που είχε σοβαρά ενισχυθεί από αερομεταφερόμενες τουρκικές δυνάμεις, ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών και ταξιαρχία καταδρομών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το αρματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ τις απογευματινές ώρες της 19ης Ιουλίου και ενώ υπήρχαν πληροφορίες για επικείμενη τουρκική ενέργεια, με διαταγή του ΑΕΔ, παρέλαβε την παλαιά δύναμη της ΕΛΔΥΚ με σκοπό τον επαναπατρισμό της στην Ελλάδα. Επίσης πρέπει να αναφερθεί ότι, κατά την εκδήλωση της τουρκικής αποβάσεως την 20ή, το πλοίο έπλεε ακόμη προς τα νότια της Κύπρου και σε απόσταση 50 Ν.Μ. από τη νήσο. Και τέλος ότι μόνο τότε το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων διέταξε την εκ νέου αποβίβαση των επανα-

πατριζόμενων ανδρών στην Πάφο ενώ το πλοίο έβαλλε με τα πυροβόλα του κατά των τουρκικών δυνάμεων. Το γεγονός αυτό μαρτυρεί την πλήρη ανικανότητα του ΑΕΔ και του αρχηγού του.

Καθορισμός των αιτίων της καθυστερήσεως στην έκδοση ή την εκτέλεση των διαταγών αυτών.

Η πλήρης ανικανότητα της Διοικήσεως του ΓΕΕΦ να ανταποκριθεί στις στοιχειώδεις ανάγκες της στιγμής αλλά και στην εκτέλεση του καλώς εννοούμενου στρατιωτικού καθήκοντος αποτέλεσε την κύρια αιτία της καθυστερήσεως.

Η ύπαρξη των σχεδίων αλλά και η περιγραφή των υποχρεώσεων της ηγεσίας δεν άφηναν κανένα περιθώριο παρερμηνείας. Η μη ανάληψη ευθύνης εφαρμογής των σχεδίων καλύπτεται μεταγενέστερα από τη μετατόπιση της ευθύνης προς ΑΕΔ με την επίκληση των εντολών του για αυτοσυγκράτηση. Όμως σε καμιά περίπτωση δεν υπήρχε ανάγκη αιτήσεως εντολών από το ΑΕΔ για το πρακτέο, αφού τόσο η εχθρική δραστηριότητα όσο και οι διαταγές ήταν αρκετά σαφείς.

Σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων, καμία ενέργεια ή κίνηση δεν διατάσσεται, –εκτός από την αποτυχημένη αντεπίθεση της νύχτας της 20ής προς 21η Ιουλίου–, που να δικαιολογεί ή να πείθει ότι υπήρχε κεντρικός έλεγχος και διεύθυνση των επιχειρήσεων. Ουσιαστικά υπήρξε πλήρης απουσία της ανώτατης διοικήσεως, με αποτέλεσμα οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς να μη λάβουν μέρος σε καμιά ουσιαστική σύγκρουση με τον εχθρό. Η πλήρης αδυναμία της ηγεσίας του ΓΕΕΦ αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι δεν κατόρθωσε να εφαρμόσει, ούτε στο ελάχιστο ακόμη και τα σχέδια επιστρατεύσεως (κατάθ. Κομπόκη, σελ. 86). Γενικά, η μη εκτέλεση καμιάς συγκεκριμένης επιθετικής ή αντεπιθετικής ενέργειας από το ΓΕΕΦ οφείλεται στους ακόλουθους λόγους:

α) Στη μη έκδοση συγκεκριμένων διαταγών.

β) Στην αδυναμία ασκήσεως αποτελεσματικού επιχειρησιακού ελέγχου από το ΓΕΕΦ.

γ) Στην πλήρη σύγχυση για το πρακτέο.

δ) Στην έλλειψη ηθικού σε όλα τα κλιμάκια της Διοικήσεως, λόγω και του προηγηθέντος πραξικοπήματος.

ε) Στη μηδενική επαγγελματική ικανότητα των στελεχών, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις.

στ) Στην πλήρη αποδιοργάνωση διατάξεων μάχης στο σύνολο των μονάδων Εθνοφρουράς και των μονάδων αυτών καθ' εαυτές, εξαιτίας του προηγηθέντος πραξικοπήματος, εντεύθεν και ανατροπή των σχεδίων της άμυνας της νήσου.

Ανάμιξη των στόλων ή άλλων υπηρεσιών ξένων Δυνάμεων

Γενικά δεν αναφέρθηκε καμιά ξένη ανάμειξη κατά τη διάρκεια της αποβάσεως - αποβιβάσεως. Προσδιορίζοντας την έννοια της μη αναμίξεως, αναφερόμαστε σε μη άμεση ανάμιξη ή συμμετοχή στις διεξαχθείσες ναυτικές, χερσαίες και εναέριες επιχειρήσεις.

Εντούτοις έχει αναφερθεί από πολλές πηγές (βλ. Εκθέσεις Αρχηγείων και μαρτυρίες αρκετών μαρτύρων) ότι κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων μια ισχυρή αεροναυτική δύναμη του 6ου Αμερικανικού Στόλου, που περιλάμβανε και ένα (1) αεροπλανοφόρο κρούσεως, βρισκόταν σε περιοχή κυμαινομένη μεταξύ 100 και 150 Ν.Μ. νότια ως νοτιοδυτικά της Κύπρου. Η δύναμη αυτή σε όλη σχεδόν τη διάρκεια των επιχειρήσεων, διατηρούσε σε πτήση αεροσκάφη της δυνάμεώς της, σε ασυνήθη μεγάλο αριθμό, προφανώς για λόγους αναγνωρίσεως και επιτηρήσεως του ευρύτερου θαλάσσιου χώρου.

Εκείνο που θα μπορούσε να λεχθεί στην προκειμένη περίπτωση είναι ότι οποιαδήποτε επέμβαση ήταν δυνατή για την προαναφερόμενη δύναμη, δεδομένου ότι μια τέτοια επέμβαση βρισκόταν μέσα στις δυνατότητές της. Η Αεροναυτική Δύναμη του

6ου Στόλου, λόγω της αποστάσεως, –7-8 λεπτά πτήσεως των αεροσκαφών της–, και του αριθμού των μέσων της, θα μπορούσε αποφασιστικά παρεμβαίνουσα, να ενεργήσει υπέρ ή κατά του ενός από τους δύο αντιπάλους εκτελώντας πάσης φύσεως επιχειρήσεις παρεμβάσεως, αρχής γενομένης από επιχειρήσεις αποτροπής συγκρούσεων μέχρι υποστηρίξεως ενός από τους δύο αντιμαχομένους.

Λόγω της μη εφαρμογής του σχεδίου Κ ή άλλης αξιόλογης ενισχύσεως της Κύπρου από την Ελλάδα δεν χρειάσθηκε να ενεργήσει η παραπάνω αεροναυτική δύναμη και έτσι δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστωθούν οι προθέσεις της. Σε κάθε περίπτωση, αβίαστα θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η παρουσία της δυνάμεως αυτής και η μη αποχώρησή της από την περιοχή υποδηλούσε το ζωηρό ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τα λαμβάνοντα χώρα στην Κύπρο.

Ο μάρτυρας Σεμερτζάκης (σελ. 78) καταθέτει επ’ αυτού επί λέξει τα εξής:

«Ο 6ος στόλος είχε εκεί τη βάση του. Όταν γίνονται γεγονότα εκεί τριγυρίζει πάντα. Συνεπώς οι πτήσεις που γίνονται μπορεί να ενταχθούν και στο πλαίσιο των ασκήσεών του ή μπορεί να ενταχθούν και στο πλαίσιο της ανησυχίας που επικρατούσε εκείνη την εποχή». Και περαιτέρω (σελ. 99) αποκλείει κατηγορηματικά την οποιαδήποτε ηλεκτρονική παρέμβαση στην πτήση των αεροσκαφών μας. Ενισχύοντας την άποψή του αυτή, καταθέτει (σελ. 75): «*Στις 22 του μηνός κάναμε την απελπισμένη εκείνη αποστολή δυνάμεων καταδρομών με τα NORATLAS, τα οποία δεν παρενοχλήθηκαν από κανέναν. Πήγαν 15 αεροσκάφη στην Κύπρο, αποβίβασαν 300 άνδρες και γύρισαν πριν βγει ο ήλιος. Σ’ αυτή την πτήση συγκεκριμένα, δεν ενοχλήθηκαν από κανέναν*».

Ως προς την αμερικανική στάση κατά την περίοδο εκείνη, ο ίδιος μάρτυρας (σελ. 84) καταθέτει: «*Όταν εμείς θέλαμε να εξοπλίσουμε επειγόντως αεροσκάφη εκεί κάτω στην Κρήτη, μπήκαμε στις αμερικάνικες αποθήκες και πήραμε πυρομαχικά των Αμερικανών και δεν μας εμπόδισαν*».

Στην περιοχή των επιχειρήσεων εξάλλου βρισκόταν και το βρετανικό ελικοπτεροφόρο ΕΡΜΗΣ. Από καμιά μαρτυρική κατάθεση δεν βεβαιώνεται η άμεση συμμετοχή του στις επιχειρήσεις, πλην του ταξίαρχου Σεμερτζάκη ο οποίος στην έκθεσή του που συντάχθηκε σε εκτέλεση της υπ’ αριθμ. Α.Π. 119341/5.11.74 Διαταγής Αρχηγού Αεροπορίας (βλ. σελ. 66) αναφέρει: «*Περί την 22/10.00΄, το Βρετανικόν Ελικοπτεροφόρον ΕΡΜΗΣ ευρίσκετο εγγύς των ακτών Κυρηνείας. Κατά την ημέραν ταύτην, έλαβεν χώραν η κυρία αποβατική προσπάθεια των Τούρκων εις Κύπρον. Εκ τηλεπικοινωνιακής υποκλοπής εξήχθη ότι τούτο συνηργάζετο μετά των Τούρκων*». Από τη διατύπωση όμως αυτή ούτε από κανένα άλλο στοιχείο δεν προκύπτει το είδος της μνημονευόμενης συνεργασίας. Το γεγονός αυτό χρήζει περαιτέρω έρευνας.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρατηρηθεί ότι η παρουσία του βρεττανικού ελικοπτεροφόρου ενίσχυε και ηύξανε τις δυνάμεις τις οποίες η βρεττανική κυβέρνηση διέθετε επί τόπου και ότι η αγγλική κυβέρνηση όφειλε ως εγγυήτρια δύναμη και μπορούσε με τις δυνάμεις που διέθετε επί τόπου, να αποθαρρύνει τόσο το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, όσο και την τουρκική εισβολή. Το καθήκον της αυτό η αγγλική κυβέρνηση παρέλειψε να το επιτελέσει και αρκέσθηκε μόνο στην ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών (επιστολή Κ. Καραμανλή, σελ. 4).

Σχετικά με την σοβιετική δραστηριότητα στην περιοχή, στην έκθεσή του που μνημονεύεται ανωτέρω ο Σεμερτζάκης, (σελ. 66) αναφέρει τα εξής: «*Από της 15ης Ιουλίου και μετά την ανατροπή του Μακαρίου ο Σοβιετικός στόλος Μεσογείου μετεκίνησεν Μονάδας του προς την περιοχή της Κύπρου. Από της 15ης μέχρι 20ής Ιουλίου εις τα ύδατα της Κύπρου ευρίσκοντο τα συνήθη πλοία συλλογής πληροφοριών και ένα έως δύο αντιτορπιλλικά. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση*

Μονάδων του σοβιετικού στόλου παρετηρήθη μετά την απόβαση εις Κύπρον και μεταξύ των 21.7 έως 24.7 ότε εις την περιοχήν συνεκεντρώθησαν περί τα δεκατέσσερα πλοία διαφόρων τύπων. Μετά την 24ην Ιουλίου, τα περισσότερα πλοία ήρχισαν να αποσύρωνται τελικώς δε, παρέμειναν τα συνήθη πλοία συλλογής πληροφοριών».

Κατάρριψη μεταγωγικών αεροπλάνων μας. Συνθήκες κατάρριψής τους, ευθύνες γι' αυτή και για τα επακόλουθά της (ανθρώπινες απώλειες, καταστροφές, καύση των αεροπλάνων μας κλπ.)

Τις πρώτες απογευματινές ώρες της 20ής Ιουλίου, αποφασίσθηκε η αεροπορική μεταφορά στην Κύπρο, για ενίσχυση των εκεί μαχομένων δυνάμεων, μιας μοίρας καταδρομών και συγκεκριμένα της ΙΙας, η οποία βρισκόταν στην περιοχή της Ρεντίνας. Εκδόθηκαν οι σχετικές διαταγές, ενώ ταυτόχρονα διετάσσονταν και τέσσερα (4) αεροσκάφη της Ο.Α. τύπου BOEING 707 να προσγειωθούν στο αεροδρόμιο της Μίκρας από όπου θα παραλάμβαναν την ΙΙα Μοίρα Καταδρομών και μέσω Σούδας, –λόγω ανεφοδιασμού–, θα την μετέφεραν στην Κύπρο. Η όλη επιχείρηση διεξήχθη με απαράδεκτη βραδύτητα που δικαιολογείται από τη δυσκολία κινήσεων της Μοίρας στην κύρια οδό από Ρεντίνα προς αεροδρόμιο Μίκρας. Τελικά, σύμφωνα με την έκθεση της Διευθύνσεως Καταδρομών, φέρονται ως προσγειωθέντα στη Σούδα τα τέσσερα αεροσκάφη με τους παρακάτω χρόνους:

1ο αερ/φος, την 21/01.20΄
2ο αερ/φος, την 21/01.40΄
3ο αερ/φος, την 21/02.00΄
4ο αερ/φος, την 21/02.20΄

Στην αντίστοιχη έκθεση του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας, οι παραπάνω χρόνοι αναφέρονται με ουσιώδη διαφορά. Προφανώς θα έχουν ληφθεί από το βιβλίο προσγειοαπογειώσεων του Πύργου Ελέγχου Πτήσεων του Αεροδρομίου της Σούδας ως ακολούθως:

1ο αερ/φος, την 20/23.40΄
2ο αερ/φος, την 20/23.40΄
3ο αερ/φος, την 21/00.30΄
4ο αερ/φος, την 21/00.30΄

Από τη σύγκριση αυτή και μόνο διαπιστώνεται ότι υπάρχει μεταξύ των δύο εκθέσεων μια διαφορά ως προς τους χρόνους προσγειώσεως των αεροσκαφών που κυμαίνεται μεταξύ 1.40΄ - 2.00΄ ωρών, κάτι που είναι αρκετά ουσιώδες για την παραπέρα επιτυχή εκτέλεση της μεταφοράς. Μετά την προσγείωση άρχισε ο ανεφοδιασμός των αερ/φών με καύσιμα προκειμένου να απογειωθούν εκ νέου με προορισμό το αεροδρόμιο της Λευκωσίας.

Στην έκθεση της Διοικήσεως Καταδρομών, πέρας ανεφοδιασμού για το 1ο αερ/φος δίδεται η 21/02.30΄ και κατά το ήμισυ για το δεύτερο. Εκτιμώμενος χρόνος ανεφοδιασμού και των τεσσάρων αεροσκαφών ήταν η 21/03.00΄ ώρα.

Σε αντίθεση με τους παραπάνω χρόνους, η έκθεση του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας αναφέρει ως χρόνο πέρατος ανεφοδιασμού του 1ου αερ/φους την 21/00.25΄, με αποτέλεσμα να εκδοθεί και δ/γή απογειώσεως των αεροσκαφών, του μεν 1ου την 21/00.50΄, του δε 2ου την 21/01.00΄, με εντολή επισπεύσεως και για τα υπόλοιπα. Την 21/00.40΄ αναφέρεται βλάβη στο τρίτο αερ/φος (θραύση τεσσάρων (4) ελαστικών του δεξιού κυρίου συστήματος προσγειώσεως). Από το σημείο αυτό και έπειτα λαμβάνουν χώρα ενέργειες που δεν μπορούν να ερμηνευθούν σε σχέση με τους κανονισμούς και την κρατούσα γενική αντίληψη για το καλώς εννοούμενο καθήκον. Ο Δ/ντής της ΙΙας ΜΚ σε επαφή με το ΑΕΔ και ειδικά με τον υποστράτηγο Χανιώτη κατορθώνει να επιτύχει ματαίωση της αποστολής, λόγω ανεπάρκειας χρόνου για την εκτέλεσή της. Εδώ θα πρέπει να γίνει γνωστό ότι χρονικό όριο για προσγείωση στη Λευκωσία είχε ορισθεί η 04.00΄ ώρα, η δε διάρκεια πτήσεως από την Σούδα ως τη Λευκωσία είχε υπολογισθεί σε 02.10΄ ώρες.

Οι λόγοι που επικαλέσθηκε ήταν:

1. Η αδυναμία μεταφορτώσεως του βα-

ρέος οπλισμού από το τρίτο αεροσκάφος που υπέστη τη βλάβη στα υπόλοιπα.

2. Η προσγείωση τελικά στη Λευκωσία αργότερα από την 04.00΄, που είχε ορισθεί ως ο τελικός χρόνος προσγειώσεως όπως ανωτέρω αναφέρεται.

Σε σχέση με τα παραπάνω, η έκθεση του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας ρητά αναφέρει ότι κάθε αεροσκάφος είχε φόρτωση αυτοτελούς μονάδας. Η δήλωση του Δ/ντή της ΙΙας ΜΚ ότι στο τρίτο αερ/φος ήταν φορτωμένος ο βαρύς οπλισμός ήταν αντίθετη με τα βεβαιωθέντα από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων προς το Αρχηγείο Τακτικής Αεροπορίας.

Τα προαναφερθέντα καθώς και η θραύση των τροχών του 3ου αερ/φους, 10 ολόκληρα λεπτά μετά την προσγείωσή του, δημιουργούν βάσιμες υπόνοιες ότι κάτι το εντελώς ανορθόδοξο έλαβε χώρα εκείνη τη νύχτα στο αεροδρόμιο της Σούδας, που χρήζει ειδικότερης εξετάσεως. Ύστερα από αυτά η ΙΙα ΜΚ μεταφέρθηκε στο αεροδρόμιο της Μίκρας, το δε ΑΕΔ απεφάσισε να εκτελεσθεί η αποστολή της Ιης ΜΚ στην Κύπρο τη νύχτα της 21ης προς 22α με αερ/φη NORATLAS της Πολεμικής Αεροπορίας. Πράγματι, η επιχείρηση αυτή εκτελέσθηκε με χρόνο αφίξεως στο αεροδρόμιο Λευκωσίας την 22/02.00΄.

Από τα 15 συνολικά αεροσκάφη, έφθασαν στην Κύπρο τα 13. Τα δύο (2) δεν κατόρθωσαν να φθάσουν γιατί, όπως είπαν οι κυβερνήτες τους, έχασαν τον προσανατολισμό τους. Τελικά προσγειώθηκαν στη Ρόδο με τη βοήθεια του σταθμού radar της Ζήρου. Αξίζει να αναφερθεί ότι κυβερνήτης του ενός αεροσκάφους που δεν μπόρεσε να φθάσει στην Κύπρο αλλά προσγειώθηκε στη Ρόδο ήταν ο διοικητής της Μοίρας αντισμήναρχος Βασ. Νικολάου και συγκυβερνήτης ο σμήναρχος Γεώργιος Χατζηδάκης.

Τα υπόλοιπα αεροσκάφη κατόρθωσαν τελικά να φθάσουν στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας, βαλλόμενα από πυρά επιφανείας εγγύς και κατά την τελική φάση προσγειώσεως, με αποτέλεσμα να καταρριφθεί ένα (1) από αυτά και να προκληθούν ζημιές σε άλλα τρία (3), τα οποία και καταστράφηκαν στο έδαφος.

Τελικά, σκοτώθηκαν όλοι οι επιβαίνοντες του πρώτου καταρριφθέντος αεροσκάφους 28 άνδρες του στρατού ξηράς, καθώς και το πλήρωμα εκτός από έναν (1). Η κατάρριψη του αεροσκάφους αυτού από φίλια πυρά και ο συνεπεία αυτής θάνατος όλων των επιβαινόντων εκτός από έναν, αποτελεί ασφαλώς μελανή σελίδα στην ιστορία των ενόπλων δυνάμεών μας. Από την ένορκη προανάκριση που ενεργήθηκε από τον ταξίαρχο Σ. Νιάρο προκύπτει σειρά παραλείψεων που σημειώθηκαν σχετικά.

Συγκεκριμένα, στις σελίδες 4 και 5 του πορίσματος αναφέρονται επί λέξει τα εξής:

«*Την 00.05΄ ώρα, ήτοι πέντε λεπτά μετά το μεσονύκτιον της 21/22.7.74 το ΑΕΔ/3η ΜΕΟ εξέδωκεν το υπ' αριθ. 212/21 σήμα του απευθυνόμενον προς ΓΕΕΦ/3ον ΕΓ. Δια του σήματος καθωρίζετο ως ώρα αφίξεως των αεροσκαφών εις το αεροδρόμιον της Λευκωσίας η 02.00΄ ήτοι μετά 2 ώρας περίπου από της εκδόσεως του σήματος. Το σήμα αφίχθη εις το ΓΕΕΦ και παρεδόθη εις την αίθουσα Επιχειρήσεων τούτου μετά 25΄ περίπου. Ο χρόνος των 25΄ θεωρείται ο ελάχιστος δυνατός διεκπεραιώσεώς του, ήτοι δια την κάλυψιν χρόνου μεταβάσεως εις το Κέντρον Επικοινωνιών του ΑΕΔ, μεταβιβάσεως, ελέγχου και επιβεβαιώσεως, καταχωρήσεων εις το Κέντρο Επικοινωνιών του ΓΕΕΦ και εν συνεχεία διανομής του εις τον αντίστοιχον Επιτελή της Αιθούσης Επιχειρήσεων. Ο ε.α. Ταξίαρχος Ναθαναήλ διατείνεται ότι το σήμα παρεδόθη εις τον τότε Αν/χην Μπούρλον Κων.*

Λόγω του μεσολαβήσαντος χρόνου δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθεί ο ισχυρισμός, διότι συμφώνως προς τα ισχύοντα, τα σχετικά αρχεία κατεστράφησαν υπό των Διαβιβαστών μετά πάροδον μηνός περίπου, ως καταθέτει ο τότε Επιτελής της ΔΔΒ Τ/χης Λιάπης Γεώργιος, ο δε τότε Αν/χης Μπούρλος Κ. έχει φονευθεί κατά πληροφορίας.

Η σπουδαιότης του περιεχομένου του Σήματος από πλευράς ουσίας και επείγοντος, δεν κατέστη αντιληπτή αμέσως υπό των Επιτελών της Αιθούσης Επιχειρήσεων, λόγω πιθανώς της λακωνικότητός του. Το κείμενον τούτο έχον επί λέξει «Σχετικόν 212/121/211900/7-74. Προβλεπομένη ώρα αφίξεως από 22.02.00 Β», έδιδεν την εντύπωσιν σήματός τινος, «ρουτίνας», επισκιαζόμενον από πλέον σοβαρά εκ πρώτης όψεως επιχειρησιακά σήματα ως ολοσχερούς καταστροφής Μονάδων, εσπευσμένων συμπτύξεων, διασπάσεως και αποκαλύψεως μετώπων κ.λπ.

Απόδειξις αυτού του γεγονότος ήτο ότι ο αρμόδιος δια τον χειρισμόν Σμήναρχος Καραστατήρας δεν εκλήθη αμέσως ως έδει εις την Αίθουσα Επιχ/σεων, έτερος δε, ο Δ/ντής ΠΒ Σ/χης Πούλος Γεώργιος δεν αφυπνίσθη καίτοι εκοιμάτο εις τινά γωνίαν της αιθούσης Επιχ/σεων. Ο Δ/ντής του 3ου ΕΓ Αν/χης Ξαρχάς Χρ. και ο Επιτελής αυτού Τ/χης Γκιώκας οι μόνοι αρμόδιοι εν προκειμένω έλαβον γνώση του περιεχομένου του σήματος την 01.30΄ ώραν, ήτοι μετά πάροδον ώρας ολοκλήρου. Ομοίως και ο τότε Αρχηγός ΓΕΕΦ Ταξ/χος Γεωργίτσης Μ. κατέθεσεν ότι έλαβεν γνώση του σήματος την ανωτέρω μνημονευθείσαν ώραν παρά του Σμηνάρχου Καραστατήρα. Εξ αυτού προκύπτει ότι ο παραλαβών το σήμα Αν/χης Μπούρλος Κ. εκράτησεν τούτο μέχρι αφίξεως του Καραστατήρα όστις απουσίαζεν εκ της αιθούσης εις διπλανόν χώρον και εισήλθεν εις την αίθουσαν την 01.30΄ ώραν. Ο τελευταίος αμέσως ανέφερεν εις τον Ταξίαρχον Γεωργίτσην και Δ/ντήν 3ου ΕΓ το περιεχόμενον και την σημασίαν του αφιχθέντος σήματος και από της στιγμής αυτής ήρξαντο αι αντιδράσεις του ΓΕΕΦ ήτοι αλληλοενημέρωσις, αφύπνισις του Δ/κτού ΠΒ και έκδοσις του υπ' αριθμ. 88/220130-7-74 αστραπιαίου Σήματος προς τας ΑΤΔ και ΔΠΒ έχοντος επί λέξει: «Από 22/02.00΄ Πυροβόλα δεσμευμένα». (Απόσπασμα (σελίδες 4 και 5) από το πόρισμα της ένορκης προανάκρισης ενεργηθείσης από τον ταξ/χο Σ. Νιάρο, στις 10.10.1977 σχετικά με την πτώση ελληνικού Α/Φ τη νύκτα 21/22.7.74 στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας).

Εν πάση περιπτώσει, υπάρχουν για το θέμα αυτό σοβαρές ευθύνες που πρέπει να αναζητηθούν και να καταλογισθούν στους υπευθύνους.

Υπόθεση «αποστολής» και ανακλήσεως υποβρυχίων μας (δυνατότητες των υποβρυχίων μας χρόνος απόπλου τους, διαταγές, σήματα ανακλήσεως τους κλπ.)

Σύμφωνα με το σχέδιο «Κ», προβλεπόταν η αποστολή ενός υποβρυχίου και μιας τορπιλακάτου για ενίσχυση της Κύπρου. Κατά την περίοδο της προπαρασκευής από τους Τούρκους της αποβατικής τους ενέργειας, καμία προετοιμασία δεν έγινε, ώστε η Ελλάς να ανταποκριθεί έστω και στην προαναφερθείσα μικρή υποχρέωσή της. Μόνο στις 19 Ιουλίου, όταν οι πληροφορίες άρχισαν να μην αφήνουν καμιά αμφιβολία για το ενδεχόμενο μιας επιθετικής ενέργειας, ο Αρχηγός του Ναυτικού, με δική του πρωτοβουλία και εν αγνοία του ΑΕΔ, διατάσσει με σήμα του της 19/13.15, τρία (3) υποβρύχια να πλεύσουν στον μεταξύ Κρήτης και Ρόδου θαλάσσιο χώρο (κατάθεση Αραπάκη σελ. 33). Στη συνέχεια στις 20/15.00΄ με νεώτερο σήμα του, ο Αρχηγός Ναυτικού διατάσσει τα δύο από τα τρία υποβρύχια («Γλαύκος» και «Νηρεύς») να πλεύσουν προς Κύπρο για να προσβάλουν τις τουρκικές δυνάμεις. Στις 21/13.00΄ ώρα εκδίδεται δ/γή ανακλήσεως των δύο αυτών υποβρυχίων, ύστερα από εντολή του Αρχηγού ΑΕΔ στρατηγού Μπονάνου, λόγω των ανησυχιών του, όπως έλεγε, για την άμυνα του Αιγαίου από ενδεχόμενη επίθεση από βορρά ή ανατολάς ή και από τις δύο κατευθύνσεις ταυτόχρονα. Επίσης, προσθέτει ότι δεν ήθελε με την επίθεση των υποβρυχίων να δώσει αφορμή για μια πολεμική σύρραξη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας (Αραπάκης, σελ. 51). Το μεσημέρι της 22ας, με πρωτοβουλία και πάλι του Αρχηγού Ναυτικού και χωρίς ενημέρωση του ΑΕΔ, δίδεται νέα εντολή να πλεύσουν τα υποβρύχια

αυτά προς Κύπρο (Αραπάκης, σελ. 108) και το μεσημέρι της 23ης εντέλλεται ανάκλησή τους, δεδομένου ότι στο μεταξύ συμφωνήθηκε η έναρξη των διαπραγματεύσεων στην Γενεύη, την 22/16.00΄ της ίδιας ημέρας (Αραπάκης, σελ. 109).

Η μη έγκαιρη αποστολή των υποβρυχίων και η μη προσβολή, για το λόγο αυτό, της τουρκικής αποβατικής δυνάμεως αποτέλεσε βαρύτατη παράλειψη εκπληρώσεως εθνικού χρέους, όπως αυτό προβλεπόταν από τα στρατιωτικά σχέδια. Τα τελευταίου τύπου δύο υποβρύχια που μόλις τότε είχε αποκτήσει το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό και ήταν εφοδιασμένα με τελειότατο τεχνολογικό εξοπλισμό, θα μπορούσαν να καταφέρουν καίρια πλήγματα στην τουρκική αποβατική δύναμη.

Είναι όμως περισσότερο από βέβαιο, ότι οποιεσδήποτε και αν ήταν οι τουρκικές απώλειες το Τουρκικό επιτελείο δεν θα άλλαζε τα σχέδιά του και δεν θα ματαίωνε την απόβαση. Εξ άλλου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ελληνικά υποβρύχια κατά την πορεία τους προς την περιοχή της αποβάσεως, θα είχαν να αντιμετωπίσουν αριθμό τουρκικών υποβρυχίων που περιέπλεε την περιοχή εκείνη, ενώ παράλληλα κινδύνευαν να εντοπισθούν και να βυθισθούν από τα τουρκικά Α/Υ αεροσκάφη και από τα πλοία επιφανείας κατά τη διαδρομή τους από Ρόδο μέχρι Κύπρο. Παρά τις δυσκολίες αυτές, ορθώς τα σχέδια προέβλεπαν ότι η χρησιμοποίηση των υποβρυχίων και της αεροπορίας έπρεπε να γίνει κατά το στάδιο της εχθρικής αποβάσεως. Τη στιγμή εκείνη και μόνο μπορούσε η Ελλάς να βοηθήσει την Κύπρο.

Άλλωστε η προσβολή των τριών τουρκικών αντιτορπιλλικών από την τουρκική αεροπορία το πρωί της 20ής Ιουλίου αποδεικνύει την απόφαση της Τουρκίας να προσβάλει ελληνικές μονάδες όπως εκλήφθηκαν εσφαλμένως τα τουρκικά αντιτορπιλλικά. Το γεγονός αυτό ενισχύει την άποψη ότι έναντι οιουδήποτε τιμήματος η Τουρκία ήταν αποφασισμένη να φέρει σε πέρας την εισβολή στην Κύπρο.

Την ευθύνη γι' αυτή την παράλειψη την φέρει αποκλειστικά η τότε «πολιτική» ηγεσία και ο τότε αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων. Και αυτό, γιατί κατά το Σύνταγμα που ίσχυε τότε «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας άρχει των Ενόπλων Δυνάμεων, την διοίκηση των οποίων ασκεί δια του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων».

Επίσης, η σχετική με το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης και τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων νομοθεσία που ίσχυε τότε (Ν.Δ. 58 της 13/14.12.1968) πρόβλεπε τις αυξημένες αρμοδιότητες του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, οι οποίες διευρύνονταν ακόμα περισσότερο σε καιρό πολέμου, ενώ οι αρχηγοί των κλάδων (Στρατού Ξηράς, Ναυτικού και Αεροπορίας) βοηθούσαν τον ΑΕΔ στην άσκηση των εξουσιών του. Επομένως, οι Αρχηγοί των κλάδων δεν ήταν δυνατόν να αναλάβουν πρωτοβουλίες χωρίς προηγούμενη διαταγή του ΑΕΔ.

Υπόθεση απόπλου και ανακλήσεως πλοίου που μετέφερε εθελοντές κ.λπ.

Στις 21 Ιουλίου, αποφασίσθηκε η ενίσχυση της Κύπρου με χερσαίες δυνάμεις, μεταφερόμενες από τη θάλασσα. Για το σκοπό αυτό είχε ήδη επιταχθεί το Ο/Γ ΡΕΘΥΜΝΟΝ, με μεγάλη μεταφορική ικανότητα και ταχύτητα. Τις εσπερινές ώρες της 21ης Ιουλίου, άρχισε η επιβίβαση στο πλοίο του 573 Τ.Π. και 550 Κυπρίων εθελοντών, – κυρίως Κύπριων φοιτητών–, υπό τον συνταγματάρχην Παπαποστόλου. Αρχηγός της αποστολής ορίσθηκε ο άλλοτε αξιωματικός του ΠΝ έφεδρος πλοίαρχος Σπ. Ζούλιας. Η όλη επιχείρηση οργανώθηκε και εκτελέσθηκε από το ΑΕΔ, ενώ ο Αρχηγός Ναυτικού δεν ενημερώθηκε καθόλου. Τα μεσάνυχτα της 21ης το πλοίο, λόγω της μεγάλης ταχύτητας του έπλεε ήδη στην θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κρήτης και Ρόδου. Τα μεσάνυχτα της 22ας προς 23ης Ιουλίου και ενώ το πλοίο βρισκόταν κοντά στην Κύπρο, ο πλοίαρχος Ζούλιας έλαβε σήμα του ΑΕΔ που έλεγε επί λέξει: «*Σπεύσατε και*

αποβιβάσατε τα τμήματα εις Ρόδον απειλουμένην υπό Τούρκων». Ύστερα από σύντομη σύσκεψη, αποφασίσθηκε η άμεση εκτέλεση της εντολής του ΑΕΔ.

Όταν το πλοίο έφθασε στη Ρόδο και αποβίβασε τις δυνάμεις του, διαπιστώθηκε ότι στη Ρόδο κανείς δεν απειλούνταν, οι δε στρατιώτες, που βρίσκονταν εκεί έκαναν περίπατο, ήταν στην παραλία και η γενική εικόνα ήταν εκείνη ειρηνικής περιόδου. Το σήμα ήταν διατυπωμένο με αυτόν τον τρόπο, γιατί προφανώς είχε εκτιμηθεί ότι τουλάχιστον οι Κύπριοι εθελοντές σε καμιά περίπτωση δεν θα συμφωνούσαν να γυρίσουν πίσω, παρά μόνο εάν συνέβαινε γεγονός τέτοιο που να επέβαλλε τη ματαίωση της αποστολής (Παπαποστόλου, σελ. 34-40).

Υπόθεση ετοιμότητας- απογειώσεως αεροπλάνων μας και αντίθετες ακινησίας τους (σε συνδυασμό) α. με τις δυνατότητες των αεροπλάνων μας F-84F και Φάντομ (F-4), β. με αποστολές που προβλέπονταν για τα αεροπλάνα μας και τα αμυντικά σχέδια της Κύπρου

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στην Κύπρο, οι Ελληνικές αεροπορικές δυνάμεις συμμετείχαν με τις ακόλουθες μονάδες:

α) Μια Μοίρα F-84F, η οποία από τις 18 Ιουλίου βρισκόταν σε ετοιμότητα στο αεροδρόμιο Καστελίου Κρήτης. Η Μοίρα αυτή είχε 20 αεροσκάφη F-84F. Το σήμα με το οποίο η Μοίρα αυτή καθώς και οι υπόλοιπες Μονάδες της Πολεμικής Αεροπορίας λάμβαναν την προβλεπόμενη από τα σχέδια διάταξης μάχης, εκδόθηκε στις 18/13.15΄ και ολοκληρώθηκε μέσα στο ίδιο απόγευμα (Παπανικολάου, σελ. 28).

β) 14 αεροσκάφη F-4 (Φάντομ) που μόλις είχαν παραληφθεί και είχαν κατανεμηθεί ως εξής:

i. 9 αερ/φη στο αεροδρόμιο της Ανδραβίδας

ii. 5 αερ/φη στο αεροδρόμιο της Τανάγρας σε ρόλο αεράμυνας (Παπανικολάου, σελ. 34).

γ) 10 αεροσκάφη F-5 στο Ηράκλειο σε ρόλο αεράμυνας

δ) 20 αεροσκάφη NORATLAS για την εκτέλεση αερομεταφοράς μιας Μοίρας Καταδρομών στην Κύπρο τη νύχτα της 21ης προς την 22α Ιουλίου.

Σε ό,τι αφορά την αποστολή της Μοίρας των F-84F που προβλεπόταν άλλωστε και από το σχέδιο Κ, διαπιστώθηκε ότι αν και η Μοίρα αυτή βρισκόταν σε πλήρη ετοιμότητα από τις 19 Ιουλίου και ενώ στην Κύπρο διαδραματίζονταν τα γνωστά γεγονότα, εν τούτοις δε στάλθηκε για βοήθεια στην Κύπρο και προσβολή της τουρκικής αποβατικής δυνάμεως κατά την πρώτη φάση της διεξαγωγής της, αλλά μόλις στις 22 του μηνός, γύρω στις 11.07΄ ώρα ύστερα από εισήγηση του Αρχηγού της Αεροπορίας Παπανικολάου. Η διαταγή αυτή ακυρώθηκε ύστερα από 2 λεπτά από το στρατηγό Μπονάνο, ο οποίος, κατά τον Παπανικολάου, έλαβε απαγορευτική διαταγή από το στρατηγό Γκιζίκη, τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας (Παπανικολάου, σελ. 79 και 83). Η διαταγή πρόβλεπε την απογείωση 12 αεροσκαφών, ενώ είχαν ετοιμασθεί 20 και υπήρχε υποχρέωση για 18 από το σχέδιο Κ (Παπανικολάου, σελ. 80).

Στις 12.24΄ της ιδίας ημέρας και μετά από εισήγηση πάλι του Παπανικολάου διατάσσεται νέα απογείωση των αερ/φών από το στρατηγό Μπονάνο η οποία και πάλι ανακαλείται μετά από δύο λεπτά με τον ίδιο τρόπο όπως και προηγουμένως (Παπανικολάου, σελ. 85).

Στην κατ' αντιπαράσταση εξέταση των ανωτέρω προσώπων ο Μπονάνος είπε ότι εκείνος έδωσε τη διαταγή ματαιώσεως της πρώτης μόνο αποστολής ύστερα από εκτίμηση και του ενδεχομένου της απειλής από βορρά (σελ. 129). Ο στρατηγός Γκιζίκης δεν δέχεται ότι δέχθηκε τηλεφώνημα από τον Μπονάνο και εν πάση περιπτώσει, ισχυρίζεται ότι κανείς δεν του ανέφερε ποτέ για την εντολή απογειώσεως των αεροσκαφών F-84F. Ο Μπονάνος ισχυρίζε-

ται ότι το περιστατικό της απογειώσεως των αερ/φών σημειώθηκε την 21η και όχι στις 22 Ιουλίου όπως αποδείχθηκε και όπως ισχυρίζεται ο Παπανικολάου (σελ. 124).

Η εκτίμηση που απορρέει από την κατ' αντιπαράσταση εξέταση είναι ότι πράγματι ο Μπονάνος πραγματοποίησε τα δύο τηλεφωνήματα, τα οποία επικαλείται ο Παπανικολάου και ότι αποδέκτης των τηλεφωνημάτων δεν υπήρξε ο Γκιζίκης. Σε ποιόν τηλεφώνησε δύο φορές ο Μπονάνος και με ποιόν συνεννοήθηκε για την ακύρωση των διαταγών, που είχαν εκδοθεί πριν από δύο λεπτά παραμένει μέγα ερωτηματικό. Μπορεί πάντως να πιθανολογηθεί ότι αποδέκτης των τηλεφωνημάτων αυτών υπήρξε ο Ιωαννίδης.

Η από βορρά απειλή αναφέρθηκε από τον Παπανικολάου κατά την σύσκεψη της 21/09.00΄, στο γραφείο του Μπονάνου και όπως προκύπτει από την έκθεση Σεμερτζάκη στηριζόταν σε σήμα που απεστάλη στις 18.7.74 από ΑΚΕΔ/ΣΟΦΙΑΣ προς ΑΕΔ/2α ΜΕΟ με κοινοποίηση στα αρχηγεία και στην ΚΥΠ, που ανέφερε κινήσεις πολλών μεγάλων μεταφορικών σοβιετικών αεροπλάνων από την περιοχή Βουδαπέστης με νοτιοανατολική κατεύθυνση. Οι πληροφορίες όμως αυτές δεν διασταυρώθηκαν από καμιά άλλη πηγή.

Η εισήγηση του Παπανικολάου για την δραστηριοποίηση της αεροπορίας στις 22 του μηνός υπήρξε ορθή. Γιατί την ημέρα εκείνη έγινε η σοβαρότερη προσπάθεια της αποβατικής δυνάμεως αφού κατά τη διάρκειά της αποβιβάστηκε ο μεγάλος όγκος του βαρέος οπλισμού (πυροβολικό και άρματα μάχης τα οποία τελικά έκριναν και την έκβαση του αγώνα). Εκτιμάται (Σεμερτζάκης, σελ. 18) ότι εκείνη την ημέρα η αεροπορία θα μπορούσε να δημιουργήσει κάποιον αντιπερισπασμό και ότι οι ενέργειες των Τούρκων είτε θα μεταβάλλονταν είτε θα καθυστερούσαν αλλά δεν θα ματαιώνονταν (Σεμερτζάκης, σελ. 102).

Σε σχέση με την αποστολή των αεροσκαφών F-4 (Φάντομ) διαπιστώνεται ότι το πρωί της 22ας του μηνός διατάχθηκε η μεταστάθμευση από το αεροδρόμιο της Ανδραβίδας τεσσάρων αεροσκαφών Δ/Β και δύο αναχαιτήσεως από την Τανάγρα στο αεροδρόμιο Ηρακλείου προκειμένου να επιτεθούν κατά του προγεφυρώματος. Το ετοιμοπόλεμο των αεροσκαφών και των πληρωμάτων ήταν μηδαμινό, η δε τεχνική εξυπηρέτησή τους ήταν σχεδόν αδύνατη κυρίως από έλλειψη του μηχανισμού ελέγχου του συστήματος πυρός. Γι' αυτό το λόγο προβλεπόταν ως χρόνος ετοιμασίας των αεροσκαφών για την εκτέλεση αποστολής η 01.30΄-02.00΄ της 22ας Ιουλίου.

Επιπλέον την ίδια ημέρα (22 Ιουλίου) διατάχθηκαν άλλα τέσσερα αεροσκάφη Δ/Β F-4 (Φάντομ) να μετασταθμεύσουν στο αεροδρόμιο Ηρακλείου από το αεροδρόμιο της Ανδραβίδας. Η μεταφορά αυτή, τελικά, είχε ως αποτέλεσμα να καταστραφεί το ένα αεροσκάφος κατά την προσγείωση στο Ηράκλειο το δε άλλο να τεθεί για μακρό χρονικό διάστημα εκτός ενεργείας, λόγω ασαφών πληροφοριών του πύργου ελέγχου προς το πλήρωμά του σε σχέση πάντοτε και με το καταστραφέν αεροσκάφος. Έτσι, σε μια απλή μεταφορά τεσσάρων αεροσκαφών, τα δύο ετέθησαν εκτός ενεργείας. Αυτό αποδεικνύει ότι ο βαθμός πτητικής και επιχειρησιακής ικανότητας των παραπάνω αεροσκαφών ήταν μικρός και ότι ήταν λανθασμένη η σκέψη της ηγεσίας για την χρησιμοποίηση των αεροσκαφών αυτών ενώ, αντίθετα, δεν αξιοποιήθηκαν, τα ετοιμοπόλεμα F-84F (Παπανικολάου, σελ. 85-86). Τελικά, την 14.00΄ ώρα και ενώ είχε πέσει η Κυρήνεια και είχε γίνει δεκτή η κατάπαυση του πυρός για την 16.00΄ ώρα της ίδια ημέρας, η αποστολή των F-4 (Φάντομ) ματαιώθηκε οριστικά.

Σε σχέση με την αερομεταφορά της ΙΙας ΜΚ και της ματαιώσεώς της όλα τα περιστατικά περιγράφονται λεπτομερειακά στο σχετικό κεφάλαιο. Κρίνεται όμως σκόπιμο εδώ να γίνει μνεία εκτιμήσεως του Παπανικολάου, ο οποίος ανεπιφύλακτα κατέθεσε ότι υπήρχε πλήρης απροθυμία

των δυνάμεων καταδρομών να εκτελέσουν την αποστολή αερομεταφοράς στην Κύπρο (Παπανικολάου, σελ. 50).

Γενικά, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η συμβολή της αεροπορίας κατά την κρίσιμη περίοδο περιορίσθηκε στην αποστολή των NORATLAS. Η αποστολή εκείνη, παρά το γεγονός ότι δύο από τα αεροσκάφη αυτά μεταξύ των οποίων και εκείνο που κυβερνούσε ο αρχηγός της μοίρας ισχυρίζονται ότι έχασαν τον προσανατολισμό τους, πράγμα αδιανόητο και ύποπτο, υπήρξε μία ηρωική ενέργεια, αφού κατόρθωσαν να προσγειωθούν ενώ βάλλονταν και το ένα από αυτά είχε αναφλεγεί στο διάδρομο προσγειώσεως. Βεβαίως κατά τα άλλα υπήρξε εγκληματική η αδρανοποίηση της αεροπορίας, –όπως άλλωστε και του ναυτικού–, και βαριά ευθύνη γι' αυτό φέρει η τότε «πολιτική» ηγεσία και ο τότε αρχηγός ενόπλων δυνάμεων. (Βλ. κατάθεση Σεμερτζάκη, σελ. 20: «*Δεν μπορούσε ο αρχηγός της αεροπορίας μόνος του να αποδεσμεύσει τις δυνάμεις. Το σχέδιο πρόβλεπε ότι έπρεπε να είναι κυβερνητική απόφαση*». Και ακόμα στη σελ. 21: «*Ο Αρχηγός αεροπορίας μοναχός του δεν μπορούσε να κάνει τίποτα*».)

Εάν η αεροπορία και το ναυτικό είχαν διαταχθεί να εκτελέσουν έγκαιρα τις προβλεπόμενες από τα σχέδια αποστολές τους είναι πολύ πιθανό ότι τα πλήγματα τα οποία θα κατέφεραν στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις θα ήταν καίρια, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι το τουρκικό επιτελείο θα ματαίωνε την αποβατική ενέργεια.

6. ΕΚΕΧΕΙΡΙΑ

Οι ΗΠΑ στην προσπάθειά τους να αποσοβίσουν ένα Ελληνοτουρκικό πόλεμο, που ουσιαστικά θα παρέλυε τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις για τη κατάπαυση του πυρός. Ο Κίσινγκερ, –υπουργός εξωτερικών τότε των ΗΠΑ–, με οδηγίες του προς τον υφυπουργό του Τζ. Σίσκο που εκινείτο εκείνες τις ημέρες μεταξύ Αθηνών και Αγκύρας αλλά και με τηλεφωνήματα του προς τον Τούρκο Πρωθυπουργό αναμίχθηκε ενεργώς.

Ποιός όμως από Ελληνικής πλευράς έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο και πώς τελικά αυτή πραγματοποιήθηκε είναι ερωτήματα τα οποία, παρά την κατ' αντιπαράσταση εξέταση των προσώπων που είχαν εμπλακεί, δεν αποσαφηνίστηκαν απολύτως.

Κατά τον Π. Αραπάκη, ο Σίσκο του τηλεφώνησε στο Αρχηγείο Ναυτικού τις πρώτες πρωινές ώρες (1.30΄ πρωινή) της 22ας Ιουλίου και του εξήγησε ότι παρά τις προσπάθειές του να επικοινωνήσει με κάποιον αρμόδιο για να συζητήσει την κατάπαυση του πυρός, δεν κατόρθωνε να βρει κανέναν.

Το γεγονός της ολοσχερούς εξαφανίσεως της Κυβερνήσεως το επιβεβαιώνει και ο Μπονάνος, ο οποίος καταθέτει (σελ. 158 και 173) ότι, τις πρωινές ώρες της Κυριακής προς Δευτέρα 21 προς 22 Ιουλίου του τηλεφώνησε ο συνταγματάρχης Μάρντερ και του είπε: «*Έχω δίπλα μου το Σίσκο και τον Τάσκα. Προσπαθούμε να βρούμε τον Ανδρουτσόπουλο ή τον Κυπραίο και δεν μπορούμε. Επίσης, είναι αδύνατη η επικοινωνία μας με Ιωαννίδη*». Άλλωστε σε δημοσίευμα της εφημερίδας *NEW YORK TIMES* της 7ης Αυγούστου 1974, ο Σίσκο αναφερόμενος στην Κυβέρνηση Ανδρουτσόπουλου φέρεται να έχει δηλώσει:

«*Τι κατασκεύασμα είναι αυτό; Είχε εξαφανισθεί.*» (Βλ. ζωηρή περιγραφή στο βιβλίο του Στ. Ψυχάρη «Το παρασκήνια της Αλλαγής», σελ. 87 επ. βλ. επίσης ένορκη βεβαίωση του τότε πλωτάρχη Διευθυντή γραφείου Α.Ν. Μ. Αποστολάκου και την βεβαίωση του τότε επίκουρου σημαιοφόρου Κ. Κανόνη, που υπηρετούσε ως αξιωματικός υπηρεσίας το βράδυ εκείνο στο υπασπιστήριο του Α.Ν.).

Στη συνέχεια, ο Αραπάκης απευθύνθηκε στους Μπονάνο, Ανδρουτσόπουλο και Κυπραίο για να τους ενημερώσει και να λάβει σχετικές οδηγίες, ενώ προσπάθησε χωρίς

επιτυχία να επικοινωνήσει και με τον Ιωαννίδη. Και ο μεν Μπονάνος, με τον οποίο προηγουμένως είχε επικοινωνήσει ο Σίσκο –στον οποίο όμως ο Μπονάνος είχε δηλώσει αναρμοδιότητα– τον εξουσιοδοτεί να συνομιλήσει με το Σίσκο.

Ο Ανδρουτσόπουλος όμως αντέτεινε κατ' αρχήν ότι οι Αμερικανοί είναι αναξιόπιστοι, αφού και την προηγουμένη ημέρα είχαν επιχειρήσει κάτι ανάλογο χωρίς αυτό να πραγματοποιηθεί. Παρ' όλα αυτά, όμως είπε στον Αραπάκη ότι εγκρίνει τις συνομιλίες του με τον Σίσκο. Τέλος, ο Κυπραίος απάντησε στον Αραπάκη ότι γνωρίζει την αμερικανική πρωτοβουλία και συμφωνεί στην περαιτέρω ανάμιξή του στις διαπραγματεύσεις.

Οι στρατιωτικές συνθήκες, κατά τον Αραπάκη πάντοτε, στην Κύπρο εξελίσσονταν ραγδαία σε απελπιστικές. Οι συνεχείς αιτήσεις για αποστολή πυρομαχικών, η μεγάλη υπεροχή των τουρκικών δυνάμεων και η αποσύνθεση των ελληνικών μονάδων, εξαιτίας του πραξικοπήματος, δημιουργούσαν όλες τις προϋποθέσεις για πλήρη εξουδετέρωση των ελληνικών δυνάμεων πράγμα που καθιστούσε αναγκαία την εκεχειρία. Γι' αυτό και ο Αραπάκης –όπως ισχυρίζεται– επανήλθε στον Σίσκο, στον οποίο έδωσε καταφατική απάντηση όταν ο Αμερικανός υφυπουργός τον ρώτησε αν είναι σχετικά εξουσιοδοτημένος από την Κυβέρνηση και τον Ιωαννίδη.

Επακολούθησε μαραθώνιος τηλεφωνημάτων σχετικά με το κείμενο της ανακοινώσεως, τον τρόπο με τον οποίο θα δινόταν στην δημοσιότητα αλλά και τη δέσμευση των ΗΠΑ (βλ. εκτενή ανάλυση στη σελ. 16 επ. της από 17.4.1975 εκθέσεως Αραπάκη προς τον Κ. Καραμανλή καθώς και την κατάθεσή του κατά την εξέτασή του κατ' αντιπαράσταση με τον Κ. Κυπραίο ενώπιον της Επιτροπής στις 12.5.87).

Αντίθετα, ο Κυπραίος ισχυρίζεται (βλ. σελ. 150 της συνεδριάσεως της 15.5.87) ότι η κατάπαυση του πυρός αποφασίσθηκε στο πολεμικό Συμβούλιο της 20ής Ιουλίου, πράγμα που όμως οι Γκιζίκης, Μπονάνος και Αραπάκης ρητά και κατηγορηματικά αρνούνται. Και γι' αυτό άλλωστε –ισχυρίζεται ο Κυπραίος– εκτελώντας την απόφαση εκείνη του Πολεμικού Συμβουλίου κάλεσε τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα και του ζήτησε την κατάπαυση του πυρός, ενώ την ίδια απόφαση την ανακοίνωσε και στο Σίσκο που αναχωρούσε αμέσως για την Άγκυρα.

Από το σύνολο του ανακριτικού υλικού προκύπτει ότι μάλλον ο Κυπραίος δεν είχε αντιληφθεί ότι οι διπλωματικές πρωτοβουλίες για τις οποίες έγινε λόγος στο Πολεμικό Συμβούλιο είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα από την κατάπαυση του πυρός.

Όπως επίσης φαίνεται ότι δεν είχε αντιληφθεί ότι αποφασίσθηκε γενική επιστράτευση, αφού καταθέτει ότι επρόκειτο για επιστράτευση 10 κλάσεων. Περαιτέρω ο Κυπραίος ισχυρίζεται (σελ. 163) ότι η Ελληνική κυβέρνηση είναι εκείνη που ζήτησε τη μεσολάβηση του Σίσκο προς την Τουρκία ώστε να επιτευχθεί η κατάπαυση του πυρός. Από τα στοιχεία αυτά, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ολόκληρη η κατάθεση του Κυπραίου δεν θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη. Αντίθετα, η άποψη Αραπάκη φαίνεται ότι ανταποκρίνεται στα γεγονότα.

Άλλωστε, για ποιο λόγο ο Αραπάκης θα αναλάμβανε ευθύνες για πρωτοβουλίες που δεν ανήκαν στην σφαίρα των αρμοδιοτήτων του;

Η Τουρκία όμως επιβράδυνε σκόπιμα την κατάπαυση του πυρός, για δύο κυρίως λόγους:

Ο πρώτος λόγος είναι να φθάσει από την Μερσίνα στην Κύπρο το δεύτερο –και ισχυρότερο– αποβατικό κύμα.

Ο δεύτερος για να καταληφθεί η Κυρήνεια. Οι Τούρκοι επέτυχαν και τους δύο στόχους τους.

Οι τουρκικές δυνάμεις, που αποβιβάστηκαν στο νησί, ήταν πολύ ισχυρές, ενώ με την κατάληψη της Κυρήνειας επιτεύχθηκε η συνένωση του προγεφυρώματος με το τουρκικό θύλακο Λευκωσίας.

Στην συνέχεια, οι Τούρκοι προσπάθησαν να καταλάβουν και το αεροδρόμιο της Λευκωσίας για την δημιουργία αερογέφυρας με την Τουρκία. Αυτό όμως δεν επιτεύχθηκε λόγω κυβερνητικού διαβήματος προς το Σίσκο.

7. ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΟΤΙ Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΥΠΗΡΞΕ ΝΟΜΙΜΗ

Καθόλου δεν ευσταθεί ο ισχυρισμός ότι η Τουρκία νόμιμα εισέβαλε στην Κύπρο, ως εγγυήτρια δύναμη, ασκώντας τάχα τα δικαιώματά της που απορρέουν από τη Συνθήκη του Λονδίνου.

Το θέμα αυτό έχει λυθεί κατά τρόπο κατηγορηματικό, που δεν επιδέχεται καμιά αμφισβήτηση ή παρερμηνεία με την από 12 Μαΐου 1959 γνωμοδότηση του Νομικού τμήματος του ΟΗΕ.

Συγκεκριμένα, μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου η Τουρκική πλευρά άρχισε να δημιουργεί την εντύπωση, –με κατευθυνόμενα άρθρα τουρκικών εφημερίδων–, ότι το δικαίωμα εγγυήσεως περιλάμβανε και τη χρήση βίας εκ μέρους των εγγυητριών δυνάμεων. Αντίθετα, τόσο η Ελληνική όσο και η Αγγλική Κυβέρνηση υποστήριζαν την ορθή ερμηνεία ότι οι συμφωνίες απέκλειαν από τις εγγυήτριες δυνάμεις τη δυνατότητα χρησιμοποιήσεως βίας.

Και για να μην υπάρξει καμιά αμφισβήτηση, η Ελληνική Κυβέρνηση προσέφυγε στον ΟΗΕ και ζήτησε την έκδοση σχετικής γνωμοδοτήσεως, με την οποία θα λυνόταν αυθεντικά το θέμα. Πράγματι, το Νομικό Τμήμα των Ηνωμένων Εθνών με την από 12 Μαΐου 1959 γνωμοδότηση του κατηγορηματικά αποφαίνεται ότι η χρήση στρατιωτικών μέσων αποκλείεται από τις εγγυήτριες δυνάμεις. Η Γνωμοδότηση αυτή του ΟΗΕ αναφέρει επί λέξει τα εξής: «*Το άρθρο 3 της Συνθήκης δεν δύναται λογικώς να ερμηνευθεί ως παρέχον εις τους εγγυητάς απόλυτον δικαίωμα επεμβάσεως δια της χρήσεως ενόπλου δυνάμεως εις περίπτωσιν παραβιάσεως των διατάξεων της «Συνθήκης*». Και σε άλλο σημείο της γνωμοδοτήσεως αναφέρεται ότι «*δικαίωμα ενόπλου επεμβάσεως δεν προκύπτει αυτομάτως από τις διατάξεις της Συνθήκης...*».

Η γνωμοδότηση του ΟΗΕ είναι σαφής και απερίφραστη. Και δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η Τουρκία παραβίασε ευθέως τις συμφωνίες.

Στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να μνημονευθεί και η έκθεση του Γάλλου Ευρωβουλευτή κ. Κοστ-Φλορέ, που υποβλήθηκε πρόσφατα στην ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρονται και τα εξής:

«*Αν η τουρκική επέμβαση είχε περιορισθεί σε μια σειρά από ενέργειες αστυνομικού χαρακτήρα για την αποκατάσταση του κράτους δικαίου και την προστασία του τουρκοκυπριακού πληθυσμού θα μπορούσαμε να δεχθούμε την εγκυρότητα της θέσεως που υποστηρίζει η τουρκική κυβέρνηση. Όμως η αστυνομική αυτή επιχείρηση, που συνεχίσθηκε και εντάχθηκε τον Αύγουστο του 1974, μεταβλήθηκε σε πραγματική στρατιωτική επέμβαση, με στόχους οι οποίοι προφανώς δεν συνάδουν προς τις διατάξεις της Συνθήκης Εγγυήσεως. Τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν και η ίδια η εξέλιξη των εχθροπραξιών, το αποδεικνύουν σαφέστατα.*

Εξάλλου, το άρθρο 2, παράγραφος 4 του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών απαγορεύει σε όλο τα κράτη του Οργανισμού την προσφυγή στην απειλή ή τη χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε άλλου κράτους, πράγμα που καθιστά την τουρκική επέμβαση και κατοχή αντίθετες με το Διεθνές Δίκαιο. Θα πρέπει, επομένως, να αναγνωρίσουμε ότι η Τουρκία έχει σοβαρότατες ευθύνες τόσο για τη δημιουργία όσο και για τη διατήρηση δια της βίας μιας καταστάσεως αντίθετης με το κράτος του δικαίου».

Απ' όλα αυτά αβίαστα εξάγεται το συμπέρασμα ότι η τουρκική εισβολή στην Κύπρο υπήρξε παράνομη και αντίθετη με τη συνθήκη του Λονδίνου.

8. ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ - ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

Η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο πληρώθηκε με βαρύ τίμημα αίματος. Από τις 20 Ιουλίου ως το τέλος της Τουρκικής εισβολής τα ανθρώπινα θύματα έφθασαν σε 397 νεκρούς και 1.169 τραυματίες.

Ειδικότερα όπως προκύπτει από το υπ' αριθμ. 24319 σήμα του ΓΕΕΦ/1^{ο} ΕΓ/11 προς το ΓΕΕΘΑ/ 3^{η} ΜΕΟ, οι απώλειες αναλύονται ως ακολούθως:

1. Αξιωματικοί από την Ελλάδα:
   νεκροί 15
   τραυματίες 26
2. Οπλίτες από την Ελλάδα:
   νεκροί 29
   τραυματίες 32
3. Αξιωματικοί από την Κύπρο:
   νεκροί 40
   τραυματίες 198
4. Οπλίτες από την Κύπρο:
   νεκροί 269
   τραυματίες 923
5. Αξιωματικοί ΕΛΔΥΚ:
   νεκροί 3
   τραυματίες 7
6. Οπλίτες ΕΛΔΥΚ:
   νεκροί 41
   τραυματίες 83

Πέρα από τους νεκρούς και τους τραυματίες, σε 1.619 υπολογίζονται τα άτομα των οποίων αγνοείται η τύχη. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται και 83 αξιωματικοί και στρατιώτες από την Ελλάδα.

Η πολυαίμακτη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο θα παραμείνει από τις μελανότερες σελίδες της νεότερης Ελληνικής και Κυπριακής ιστορίας. Όχι μόνο για τα πολλά αθώα θύματα και τις άλλες οδυνηρές συνέπειες που είχε, αλλά προπαντός για την εγκληματική αφροσύνη, με την οποία η τότε στρατιωτική και πολιτική ηγεσία της Χούντας των Αθηνών χειρίσθηκε και αντιμετώπισε το όλο θέμα, κατά την κρίσιμη εκείνη ιστορική ώρα.

Σήμερα, ύστερα από 14 χρόνια από τότε, νωπές είναι ακόμη οι μνήμες για τους νεκρούς, ανάπηρους και τους αγνοούμενους, που αποτελούν στίγμα για το σύγχρονο πολιτισμό. Από τα στοιχεία, τα οποία βρίσκονται στη διάθεση της Επιτροπής, προέκυψε ότι παραμένει σε εκκρεμότητα η έρευνα ως προς την τύχη των αγνοουμένων.

9. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Στις 23 Ιουλίου 1974, στις 2 το μεσημέρι, ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας και η στρατιωτική ηγεσία, πανικοβλημένοι από την εξέλιξη των γεγονότων και αισθανόμενοι ότι δεν μπορούσαν πλέον να αντιμετωπίσουν την τραγική κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και την απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο, κάλεσαν σε κοινή σύσκεψη πολιτικές προσωπικότητες, με πρόθεση να παραδώσουν την εξουσία στους πολιτικούς. Εκτός από τον Γκιζίκη και τους αρχηγούς των επιτελείων, στη σύσκεψη έλαβαν μέρος οι Π. Κανελλόπουλος, Γ. Μαύρος, Ε. Αβέρωφ, Π. Γαρουφαλλιάς, Γ. Αθανασιάδης - Νόβας, Σ. Μαρκεζίνης, Σ. Στεφανόπουλος, και Ξ. Ζολώτας.

Στη σύσκεψη εκείνη, αποφασίστηκε η ανάθεση της κυβερνήσεως στον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος αποδέχθηκε την πρόταση αφού ζήτησε τη συνεργασία της Ενώσεως Κέντρου. Οι Π. Κανελλόπουλος και Γ. Μαύρος, ζήτησαν να αναβληθεί για το βράδυ στις 8.00΄ μ.μ., ο σχηματισμός της Κυβερνήσεως, προκειμένου να συνεννοηθούν με τους συνεργάτες τους.

Οι στρατιωτικοί αντέδρασαν, επιμένοντας στην άμεση ορκωμοσία της Κυβερνήσεως. Επικράτησε όμως η άποψη των Κανελλοπούλου και Μαύρου.

Μετά την αποχώρηση των πολιτικών, παρέμεινε στο γραφείο του Γκιζίκη, όπου είχε πραγματοποιηθεί η σύσκεψη, ο κ. Αβέρωφ, ο οποίος επανέλαβε στο Γκιζίκη την πρόταση, που και προηγουμένως στη σύ-

σκεψη είχε κάνει, να κληθεί από το Παρίσι ο κ. Κ. Καραμανλής, γιατί σε τέτοιες δύσκολες στιγμές χρειάζονταν στιβαρά χέρια. Υπήρξαν αντιρρήσεις από τους στρατιωτικούς, με τη δικαιολογία ότι ο Κ. Καραμανλής ήταν μακριά και θα καθυστερούσε η άφιξή του.

Έγιναν διάφορα τηλεφωνήματα για την ανεύρεση του Κ. Καραμανλή και όταν επιτεύχθηκε επικοινωνία μαζί του διατύπωσε και αυτός τις αμφιβολίες του για την δυνατότητα άμεσης αναχωρήσεώς του. Τότε, ο Αρχηγός της Αεροπορίας Παπανικολάου τον παρακάλεσε να αναμείνει νεότερες ειδήσεις του γιατί αυτός θα αναλάμβανε να εξασφαλίσει το μέσο μεταφοράς του στην Αθήνα.

Στο μεταξύ, προσφέρθηκε ο τότε Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας κ. Ζισκάρ Ντ' Εσταίν να διαθέσει το προσωπικό του αεροπλάνο και έτσι ο κ. Καραμανλής έφτασε στην Αθήνα μετά τα μεσάνυχτα και ορκίσθηκε αμέσως Πρωθυπουργός, στις 4 η ώρα το πρωί της 24 Ιουλίου 1974. Οι πρώτοι υπουργοί του ορκίσθηκαν γύρω στο μεσημέρι της ίδιας ημέρας.

Όταν αποφασίσθηκε η μετάκληση του Κ. Καραμανλή ειδοποιήθηκαν τηλεφωνικά οι Κανελλόπουλος και Μαύρος, οι οποίοι και συμφώνησαν. Όπως είναι γνωστό ο κ. Μαύρος, ορκίστηκε τότε Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΤΤΙΛΑ II

Από τη μελέτη του αποδεικτικού υλικού, που συνδέεται με τον ΑΤΤΙΛΑ II και την εξέλιξη της Κυπριακής τραγωδίας, καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Για να υπάρξει αντικειμενική κρίση, πρέπει να εκτιμηθούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η μεταπολίτευση της 23 Ιουλίου 1974 και έδρασε η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος.

Κάτω από το βάρος της ευθύνης της για το εγκληματικό πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, το οποίο προκάλεσε την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η Χούντα αναγκάσθηκε να καταφύγει στους πολιτικούς για να τους παραδώσει την εξουσία.

Όταν η κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητος ανέλαβε την εξουσία στις 24 Ιουλίου 1974, είχε πραγματοποιηθεί η εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο και είχε συμφωνηθεί η κατάπαυση του πυρός, καθώς και η συμμετοχή της Ελλάδος στη διάσκεψη της Γενεύης, σύμφωνα και με την υπ' αριθ. 354/23.7.74, απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Βρέθηκε δηλ. η κυβέρνηση εκείνη, μπροστά σε δεσμεύσεις που δεν ήταν δυνατόν να ανατραπούν.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η κυβέρνηση εθνικής ενότητος δεν είχε άλλη επιλογή από το να ακολουθήσει το δρόμο του διπλωματικού αγώνα, ώστε να περισώσει ό,τι ήταν δυνατόν.

Όπως προκύπτει από την επιστολή του κ. Κ. Καραμανλή και από το υπόμνημα του κ. Γ. Μαύρου, ο τελευταίος την επομένη της ορκωμοσίας του, ως Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως και Υπουργού των Εξωτερικών, αναχώρησε για την Γενεύη για να μετάσχει στη Διάσκεψη, στην οποία εκτός από την Ελλάδα και την Τουρκία, μετείχε και η Αγγλία, με τον Υπουργό της των Εξωτερικών κ. Κάλλαχαν.

Στην πρώτη φάση της διασκέψεως σημειώθηκε σχετική πρόοδος που εκφράζεται με το ανακοινωθέν των τριών υπουργών στις 30.7.74. Σ' αυτήν την φάση συμφωνήθηκε να μην γίνουν από καμμιά πλευρά στρατιωτικές ενέργειες που θα μπορούσαν να δυσχεράνουν την εξεύρεση ειρηνικής λύσεως του Κυπριακού και να επαναληφθεί η διάσκεψη στις 8.8.74.

Όταν επαναλήφθηκε η διάσκεψη την ημερομηνία αυτή εκτός από τους προαναφερθέντες μετείχαν σ' αυτήν και οι εκπρόσωποι των δύο Κοινοτήτων κ.κ. Κληρίδης και Ντενκτάς (βλέπε επιστολή κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή, υπόμνημα κ. Γ. Μαύρου, κατάθεση Κυριαζίδη).

Κατά την περίοδο εκείνη, στο εσωτερικό της χώρας η κατάσταση ήταν χαώδης. Είχε αποτύχει παταγωδώς η γενική επιστράτευση, είχε εξαφανισθεί η χουντική κυβέρνηση και η τότε στρατιωτική ηγεσία, όπως ήδη προαναφέρθηκε, παρέδωσε την εξουσία στους πολιτικούς παρά την έντονη αντίδραση των μεσαίων και κατώτερων αξιωματικών που φοβούνταν ότι θα αναζητηθούν απ' αυτούς ευθύνες με άγνωστες για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, συνέπειες.

Στο λεκανοπέδιο της Αττικής ήταν εγκατεστημένες στρατιωτικές δυνάμεις ελεγχόμενες απόλυτα από την Χούντα. Καθημερινώς διεβιβάζονταν στην κυβέρνηση εθνικής ενότητος πληροφορίες για επικείμενα πραξικοπήματα και βίαιες αντιδράσεις ομάδων αξιωματικών.

Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος τη στιγμή που αγωνιζόταν να αποκαταστήσει την δημοκρατική ομαλότητα αντιμετώπιζε κάθε μέρα τον κίνδυνο ανατροπής της δεδομένου ότι, όπως ήδη σημειώθηκε, ο στρατιωτικός μηχανισμός βρισκόταν ακόμη κάτω από τον έλεγχο της Χούντας. Χρειάσθηκαν λεπτοί και επιδέξιοι χειρισμοί για να φθάσουμε στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1974 που οδήγησαν στην ουσιαστική εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας. Ανατροπή της Κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητος τότε, θα οδηγούσε σε εθνική καταστροφή, και πάντως σε αναβίωση της δικτατορίας.

Η άμεση εξάρθρωση του μηχανισμού της Χούντας ήταν πρακτικά αδύνατη και επικίνδυνη και έπρεπε να γίνει με γρήγορους ρυθμούς, αλλά και με περίσκεψη. Και οι διαδικασίες αυτές έπρεπε να πραγματοποιηθούν σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση της Κυπριακής κρίσεως που βρισκόταν τότε στην πιο δραματική φάση της.

Έτσι, στις 2 Αυγούστου 1974, τέθηκε σε διαθεσιμότητα ο Ιωαννίδης, στις 11 Αυγούστου απομακρύνθηκαν, –παρά τις αντιρρήσεις της ηγεσίας–, οι στρατιωτικές μονάδες που στάθμευαν στην Αθήνα, και κατά θετικές πληροφορίες, σχεδίαζαν την ανατροπή της κυβερνήσεως.

Στις 19 Αυγούστου 1974, αντικαταστάθηκαν οι Μπονάνος και Γαλατσάνος, με τους Αρμπούζη και Ντάβο. Και στις 2 Οκτωβρίου αποτράπηκε με τη βοήθεια του Στρατηγού Γκιζίκη η σύλληψη του κ. Κ. Καραμανλή την οποία σχεδίαζαν 30 χουντικοί αξιωματικοί.

Τέλος, στις 23 Οκτωβρίου, συνελήφθησαν και εκτοπίσθηκαν στην Κέα, οι πρωταίτιοι της 21ης Απριλίου που συνωμοτούσαν να ματαιώσουν τις εκλογές, προκαλώντας επεισόδια στον Έβρο και στην Αθήνα.

Οι δυσκολίες αυτές επιτείνονταν και από το γεγονός ότι η τότε Κυβέρνηση, γνώριζε μεν ποιους αρχηγούς έπρεπε να απομακρύνει, έπρεπε όμως ταυτόχρονα να αναζητήσει ηγέτες εμπιστοσύνης. Έπρεπε να τους πλαισιώσει με επιτελεία εμπιστοσύνης και τέλος, ήταν ανάγκη όλοι αυτοί να ενημερωθούν στο μεταξύ, για τις επιχειρήσεις στην Κύπρο που βρίσκονταν σε ραγδαίες εξελίξεις.

Και όλα αυτά έπρεπε να γίνουν σε μία εποχή που οι ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδος βρίσκονταν σε πλήρη αποσύνθεση, όπως απέδειξε η κωμικοτραγική επιστράτευση της 21ης Ιουλίου 1974. (Επιστολή κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή).

Εξάλλου στην Κύπρο, η κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη. Η Εθνοφρουρά είχε εντελώς αποδιοργανωθεί, οι διάφορες φατρίες αλληλομάχονταν, υπήρχε κατάπτωση του ηθικού προπαντός λόγω του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου, και οι Τούρκοι, επωφελούμενοι απ' αυτή τη σύγχυση, ενίσχυσαν αυθαίρετα τις θέσεις τους και τις δυνάμεις του προγεφυρώματος.

Στις 28.7.74 ο τότε Πρωθυπουργός κ. Κ. Καραμανλής, αποκρούοντας πρόσκληση του Ετζεβίτ να συναντηθούν κατήγγειλε τις ενέργειες αυτές των Τούρκων με αποτέλεσμα να συγκρατηθούν προσωρινά οι Τούρκοι και να φθάσουμε στο ελπιδοφόρο ανακοινωθέν της 30.7.74. (Βλέπε επιστολή του κ. Κ. Καραμανλή και αντίγραφο του μηνύματος προς Ετζεβίτ).

Ενώπιον αυτής της καταστάσεως και με το ενδεχόμενο νέων εχθροπραξιών στην Κύπρο, με πιθανή γενίκευση του πολέμου στις 3, 13 και 14 Αυγούστου 1974, ο Πρωθυπουργός συγκάλεσε συσκέψεις με τη στρατιωτική ηγεσία και τους αρμόδιους υπουργούς. (Βλέπε αντίγραφα σχετικών πρακτικών).

Από τα συμπεράσματα των συσκέψεων αυτών, αλλά και των ειδικών στη στρατιωτική τέχνη μαρτύρων, και ιδιαίτερα ανώτατων στρατιωτικών (Οικονόμου, Καραγιάννη, Κουρή κ.λ.π.) προκύπτει ότι ήταν αδύνατη οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση στην Κύπρο, μετά την εγκατάσταση του Τουρκικού προγεφυρώματος, γιατί η Τουρκία διέθετε τεράστια γεωγραφικά πλεονεκτήματα, λόγω της μικρής αποστάσεώς της από την Κύπρο και της απόλυτης κυριαρχίας της στον αέρα. (Επιστολή κ. Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή).

Η παραπάνω εκτίμηση προκύπτει και από τις μαρτυρικές καταθέσεις των: Στρατηγού Ντάβου, σελ. 80, Αντιστρατήγου Μπήτου, σελ. 121 και 134, Ν. Κυριαζίδη, σελ. 53, Στρατηγού Κρητικού κ.α.

Από τα στοιχεία του φακέλλου προκύπτει σαφώς ότι η μόνη στιγμή που μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με πιθανότητες επιτυχίας η ελληνική πολεμική αεροπορία ήταν εκείνη της αποβάσεως (ON THE BEACH) και πριν από την εγκατάσταση του προγεφυρώματος.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αμέσως μόλις κατέστη δυνατόν, στις 6.8.74 μετά την άρση του αποκλεισμού, στάλθηκε στην Κύπρο με το πρώτο πλωτό μέσο ο στρατηγός Καραγιάννης για να αναλάβει την ηγεσία των εκεί στρατιωτικών δυνάμεων.

Προσπάθεια αναχωρήσεώς του νωρίτερα, δια μέσου των Βρετανικών Βάσεων, δεν τελεσφόρησε, λόγω αρνήσεως των Βρετανών.

Η επιλογή του στρατηγού Καραγιάννη, υπήρξε επιτυχής, γιατί ήταν αξιωματικός διακεκριμένος και έμπειρος και επιπλέον είχε υπηρετήσει παλαιότερα στην Κύπρο πράγμα που τον διευκόλυνε να εκτιμήσει αμέσως την τοπική κατάσταση.

Ότι η επιλογή του ήταν η ενδεδειγμένη, προκύπτει και από το γεγονός ότι στη συνεχεία προήχθη σε αντιστράτηγο, επιλέχθηκε για τα καθήκοντα αρχηγού γενικού επιτελείου στρατού και το 1982 προτάθηκε από την κυβέρνηση Α. Παπανδρέου για Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης, θέση όμως την οποία δεν αποδέχθηκε για λόγους προσωπικούς.

Όπως προκύπτει από εκθέσεις και μαρτυρικές καταθέσεις στην Επιτροπή η κατάσταση στην Κύπρο, τις παραμονές και κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, ήταν απογοητευτικές από άποψη δυνατοτήτων άμυνας.

Πλήρης αποδιοργάνωση των μονάδων της Εθνικής Φρουράς, μειωμένο ηθικό, μεγάλο ποσοστό λιποταξιών και ανυποταξιών μέχρι και 80% της προβλεπόμενης συνθέσεως, ανισότητα δυνάμεων, –προ παντός σε άρματα (200 Τουρκικά έναντι 11 παλαιών Ελληνικών)–, έδαφος εντελώς ακατάλληλο για άμυνα εναντίον εχθρικών αρμάτων, κ.α. αναφέρονται στις εκθέσεις του στρατηγού Καραγιάννη της 30.8.74 προς τον Πρωθυπουργό και του ΓΕΕΦ Φ200/1/35026, 31.12.74 προς ΑΕΔ.

Χαρακτηριστικό της καταστάσεως που επικρατούσε τότε στην Κύπρο είναι τα παρακάτω που περιλαμβάνονται στην παραπάνω αναφορά και στις σελ. 32, 33 και 35.

Αναφορά Γενικού Επιτελείου Εθνικής φρουράς προς Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων της 28.7.74 «... *ηθικόν καταπεπτωκός και μαχητική αξία μονάδων πεζικού μηδαμινή*».

Αναφορά Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς προς Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, στις 29.7.74: «*Αι μονάδες έχουν φθάσει εις τα πρόθυρα αποσυνθέσεως, παρουσιάσθησαν σοβαρά κρούσματα αυτοδιαλύσεως μονάδων προσλαμβάνοντα τη μορφήν ανταρσίας. Εάν καθυστερήσει η υπογραφή συμφωνίας καταπαύσεως του πυρός, η διάλυση θα είναι πλήρης, το δε στράτευμα και ο πληθυσμός θα στραφούν*

κατά των Ελλήνων Αξιωματικών και της Ελλάδος γενικώς».

Αναφορά Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς της 1.8.74: «*Οι έφεδροι αρνούνται να παραμείνουν εις τας θέσεις των και επί τη θέα του εχθρού εγκαταλείπουν οπλισμό τρεπόμενοι εις φυγήν... ουδεμία μονάς πεζικού πλην καταδρομών είναι αξιόμαχος υφίσταται μεγάλη έλλειψη αντιαρματικών όπλων*». Και συνεχίζει: «*Μεταξύ των πολλών περιπτώσεων αναφέρεται ενδεικτικώς η περίπτωση του 256 τάγματος πεζικού το οποίον ευρεθέν κατά την περίοδο της εκεχειρίας εις περιοχήν ΛΑΠΗΘΟ, εδέχθη με το τελευταίο φως της 6.8.74, καταιγιστικά πυρά, και ετράπη εις άτακτον φυγήν συμπαρασύραν και τα 301 και 304 τάγματα πεζικού*».

Επίσης σύμφωνα με την κατάθεση του στρατηγού Καραγιάννη στην Εξεταστική Επιτροπή, σελ. 154/1η ημέρα: «*Το πραξικόπημα αρχικώς και εν συνεχεία η δυσμενής εξέλιξις των επιχειρήσεων της αρχικής φάσεως της Τουρκικής εισβολής, πλέον των αδυναμιών των οργανικών κ.λ.π. της Εθνοφρουράς, είχε σαν αποτέλεσμα την πλήρη αποδιοργάνωση, για να μην πω την πλήρη διάλυση των μονάδων αυτών, το πολύ χαμηλό ηθικό και το υψηλό ποσοστό των ανυποταξιών και των λιποταξιών*».

Κατά την κατάθεση του πτεράρχου Κουρή στην Εξεταστική Επιτροπή 3η ημέρα /σελ. 11 «*...όσοι ήταν στην Κύπρο γιατί πραγματικά το ηθικό τους ήταν άθλιο*».

1. ΕΠΙΤΙΘΕΜΕΝΕΣ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Πριν από τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, οι Τούρκοι είχαν συγκεντρώσει στην Κύπρο, τις ακόλουθες δυνάμεις:

- Διοίκηση Σώματος Στρατού με τις Μονάδες Υποστηρίξεως.
- Δύο Μεραρχίες Πεζικού (28η και 39η από τις οποίες η 39η ιδιαίτερα ενισχυμένη σε άρματα και μηχανοκίνητο πεζικό).
- Μία ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών.
- Μια ταξιαρχία Κομμάντος (Καταδρομών)
- Μία ταξιαρχία Κομμάντος Στρατοχωροφυλακής.

Αι ανωτέρω δυνάμεις, διέθεταν περισσότερα από 200 άρματα, 200 τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς πεζικού, 120 πυροβόλα, ελικόπτερα μεταφοράς και σημαντικό αριθμό αντιαρματικών και αντιαεροπορικών όπλων.

Οι Τουρκικές μονάδες ήταν πλήρως επανδρωμένες, άρτια στελεχωμένες και εκπαιδευμένες και εξοπλισμένες με σύγχρονο οπλισμό. Στις δυνάμεις αυτές θα πρέπει να προστεθούν και οι προϋπάρχουσες στην Κύπρο δυνάμεις ήτοι:

- ΤΟΥΡΔΥΚ από 1000-1200 αξιωματικούς και οπλίτες (αντί για 600).
- 27 Τ/Κ (Τουρκοκυπριακά) τάγματα στους Τουρκικούς θυλάκους κάτω από 8 διοικήσεις συνταγμάτων.

Τέλος, οι διατεθείσες για υποστήριξη Τουρκικές Ναυτικές και Αεροπορικές Δυνάμεις είχαν στον πλήρη έλεγχό τους τον Κυπριακό θαλάσσιο και εναέριο χώρο.

2. ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΕΣ (Ε/Κ)

Όπως προαναφέρθηκε ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ βρήκε τις μονάδες της Εθνοφρουράς και ιδιαίτερα τα τάγματα πεζικού σε κατάσταση τελείας αποδιοργανώσεως, με χαμηλό ηθικό και πολύ υψηλό ποσοστό λιποταξιών.

Κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας, στο διάστημα μεταξύ ΑΤΤΙΛΑ Ι και ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, δεν κατέστη δυνατή η αναδιοργάνωσή της, λόγω των συνεχών παρενοχλήσεων των Τούρκων και των συγκρούσεων μεταξύ αντιμακαριακών και Μακαριακών δυνάμεων.

Αναλυτικότερα, η Εθνοφρουρά διέθετε:

- Γύρω στα 25 Τάγματα Πεζικού με μηδαμινή μαχητική αξία
- 11 παλαιά Ρωσικά άρματα Τ-34
- Καμία μηχανοκίνητη μονάδα πεζικού
- 70 Πυροβόλα
- Μικρό αριθμό αντιαρματικών και αντιαεροπορικών όπλων

- Τίποτε από Ναυτικό και Αεροπορία.

Από τη σύγκριση των Τουρκικών με τις Ελληνοκυπριακές δυνάμεις, προκύπτει καταφανής η συντριπτική αριθμητική και ποιοτική υπεροχή των Τούρκων στην οποία πρέπει να προστεθεί και η απόλυτη αεροπορική και ναυτική κυριαρχία τους στην Κύπρο.

Με δεδομένη τη μεγάλη υπεροχή των Τουρκικών δυνάμεων και την αποσύνθεση των Ελληνο-κυπριακών, άρχισε ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ, την 05.00΄ ώρα της 14ης Αυγούστου 1974 και ο Τουρκικός στρατός, αφού ανέτρεψε τις δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς στον Ανατολικό Τομέα με ισχυρή δύναμη τεθωρακισμένων και πεζικού, έφθασε τις πρώτες μεσημβρινές ώρες στο μέσο της αποστάσεως της αρτηρίας Λευκωσίας-Αμμοχώστου.

Λόγω της ανατροπής και της άτακτης φυγής των Μονάδων της Διοικήσεως Ανατολικού Τομέως και του κινδύνου αποκοπής τους, εγκρίθηκε αρχικά η σύμπτυξη προς Νότο (Λάρνακα), και προς τα Ανατολικά (Αμμόχωστος).

Οι επανειλημμένες συμπτύξεις των αμυνόμενων μονάδων της Εθνικής Φρουράς, ήταν αποτέλεσμα της στρατιωτικής καταστάσεως που είχε δημιουργηθεί στην Μεγαλόνησο και αναλύθηκε παραπάνω και την οποία το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς αδυνατούσε να ανατρέψει, λόγω ελλείψεως ταχυκίνητης εφεδρείας αλλά και οποιασδήποτε αξιόμαχης μονάδας Πεζικού.

Μετά την ανατροπή της Διοικήσεως Ανατολικού Τομέα, το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς, διέταξε την πρώτη ανώτερη τακτική Διοίκηση να αναδιαταχθεί και να υπεραμυνθεί της Αμμοχώστου με όλες τις διαθέσιμες δυνάμεις της, αλλά γρήγορα αποδείχθηκε ότι η Διοίκηση αυτή δεν διέθετε καμία συγκροτημένη και αξιόμαχη μονάδα. Επιπλέον, στην περιοχή κυριαρχούσαν απόλυτα τα Τουρκικά άρματα, λόγω του πεδινού εδάφους.

Παραθέτουμε απόσπασμα από την κατάθεση του αντιστράτηγου Τσουμή, σελ. 81: «*Ο Καραγιάννης…προσπάθησε να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Όταν άρχισε η επίθεση και μπήκαν τα (Τουρκικά) Μ47 και Μ48 άρματα προς την κατεύθυνση της Αμμοχώστου, έγινε μια αντεπίθεση από εμάς από τα Τ34, καταστράφηκαν και αυτά και τελείωσε η υπόθεση. Ήταν πλέον τόσο αδύναμη η Εθνοφρουρά, που δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπίσει τις δύο Μεραρχίες (Τουρκικές), που είχαν συσσωρευθεί μέσα στο θύλακα*».

Παρατίθεται επίσης απόσπασμα από την κατάθεση του στρατηγού Καραγιάννη σελ. 8/2η ημέρα που έχει ως εξής:

«*Θέλω να διευκρινίσω…ότι όλες αυτές οι συμπτύξεις δεν εγένοντο ηθελημένα…απλούστατα διεσπώντο οι γραμμές μας και οι μονάδες διελύοντο και αναγκαζόμαστε εκ του προχείρου…να δημιουργήσουμε γραμμές προς τα πάνω…Δεν διέταξα καμία εκκένωση της Αμμοχώστου. Απλούστατα το παιχνίδι χάθηκε εκεί και εκ των πραγμάτων αναγκάσθηκα να διατάξω ό,τι απομεινάρια βρέθηκαν να δημιουργήσουν μια γραμμή αμύνης νοτιότερα του δρόμου Λευκωσίας Αμμοχώστου*».

Επίσης έκθεση του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς/3ον/ΕΓ/Ι/Φ200/Ι/ 35026/ 24/31.12.74, σελ. 37-44. Στο σημείο αυτό καταχωρίζονται αποσπάσματα από την εμπιστευτική έκθεση του στρατηγού Καραγιάννη προς τον τότε Πρωθυπουργό κ. Κ. Καραμανλή, με ημερομηνία 30 Αυγούστου 1974, αντίγραφο της οποίας έστειλε ο κ. Καραμανλής προς την Επιτροπή, ως ακολούθως:

«*Το πραξικόπημα αρχικώς, και η εν συνεχεία δυσμενής εξέλιξις των επιχειρήσεων προς αντιμετώπισιν της Τουρκικής εισβολής είχον ως αποτέλεσμα την πλήρη αποδιοργάνωση των Μονάδων της Εθνικής Φρουράς, το χαμηλό ηθικό και το μεγάλο ποσοστό των λιποταξιών και ανυποταξιών. Συγκεκριμένα υπήρξαν περιπτώσεις διαρροής μεγάλου αριθμού λιποτακτούντων ανδρών από Τάγματα Πεζικού που διετάσσοντο να προωθηθούν εις την γραμμήν μάχης με αποτέλεσμα τα τάγματα αυτά να φθάνουν εις τον προ-*

ορισμόν των με ποσοστό περίπου 20% της συνολικής δυνάμεώς των.»

3. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΣ ΕΞ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αεροπορική και Ναυτική υποστήριξη εξ Ελλάδος θα είχε κάποιο θετικό αποτέλεσμα, μόνο αν παρεχόταν κατά την αρχική φάση της Τουρκικής αποβάσεως και πριν από την εδραίωση του προγεφυρώματος. Κατά τις μετέπειτα φάσεις όμως, παρέμβαση Ελληνικών δυνάμεων, δεν ήταν δυνατόν να επηρεάσει την εξέλιξη των επιχειρήσεων στην ξηρά.

Αντίθετα, το αναμενόμενο μεγάλο ποσοστό απωλειών πολύτιμων Ελληνικών αεροσκαφών στις παραμονές μιας πιθανής Ελληνο-Τουρκικής συρράξεως, θα μείωνε αποφασιστικά τις ήδη περιορισμένες δυνατότητες της Ελληνικής Αεροπορίας. (2 προς 1).

Αλλά πέρα από την εις βάρος της Ελλάδος σύγκριση των αεροπορικών δυνάμεων, η γεωγραφική θέση της Κύπρου βρισκόμενη σε μεγάλη απόσταση από τις Ελληνικές αεροπορικές βάσεις, δυσχέραινε το πρόβλημα ακόμη περισσότερο.

Ενώ η Τουρκική Αεροπορία μπορούσε να δράσει επάνω από την Κύπρο με το σύνολο σχεδόν της δυνάμεώς της, λόγω της μικρής αποστάσεως των βάσεών της από τη μεγαλόνησο η Ελληνική Αεροπορία μόνο με ελάχιστο ποσοστό των δυνάμεών της μπορούσε να ενεργήσει.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στο Σχέδιο «Κ», που πρόβλεπε στρατιωτικές επιχειρήσεις σε περίπτωση στρατιωτικής επέμβασης των Τούρκων στην Κύπρο, περιλαμβανόταν δράση της Αεροπορίας με τα F-84F (τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1974 τα Φάντομς δεν ήταν ετοιμοπόλεμα λόγω πρόσφατης παραλαβής τους) μόνο κατά τη φάση της αποβατικής ενέργειας. Επειδή δε είχε κριθεί αδύνατη η επιστροφή τους, λόγω ανεπάρκειας καυσίμων, στο σχέδιο προβλεπόταν προσγείωσή τους μετά την επιχείρηση στη Βηρυτό ή στην Αγγλική βάση της Κύπρου ή εγκατάλειψη των αεροσκαφών και πτώση των αεροπόρων με αλεξίπτωτα.

Παρατίθεται σχετικό απόσπασμα καταθέσεων:

α- Αντιπτεράρχου Θωμοπούλου στην εξεταστική επιτροπή, σελ. 86: «*Το αποτέλεσμα της αεροπορίας οποτεδήποτε μετά την απόβαση, θα ήταν ελάχιστο έως το μηδέν*».

β- Αντιπτεράρχου Π. Οικονόμου, στην εξεταστική επιτροπή σελ. 83: «*Δυστυχώς, δεν μπορούσε να προσφέρει τίποτε η Αεροπορία στον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ. Μπορούσε να προσφέρει στην αποβατική δύναμη και στο εγγύς προγεφύρωμα, μόλις βγήκαν εκεί. Από κει και πέρα, η βοήθεια ήταν πολύ μικρή, ελάχιστη και μηδαμινή*».

γ- Επίσης σελ. 84 του ιδίου: «*Διον. Λιβανός: Άρα μπορώ να οδηγηθώ στο συμπέρασμα ότι θα ήταν μια μάταιη θυσία χωρίς κανένα αποτέλεσμα και έμψυχου και άψυχου υλικού. Μάρτυς Οικονόμου: Ασφαλώς!*»

Εξάλλου οι αλήθειες αυτές επιβεβαιώνονται και από τις παρακάτω δηλώσεις που έκανε κατά καιρούς ο κ. Α. Παπανδρέου, ο οποίος αναφερόμενος στα γεγονότα του 1964, γράφει στο βιβλίο του « Η Δημοκρατία στο απόσπασμα»:

«*Ο Μακάριος, μας ζήτησε να στείλουμε την Αεροπορία μας για κάλυψη. Δεν εστείλαμε, όχι γιατί δεν επιθυμούσαμε, αλλά γιατί τεχνικά αυτό ήταν αδύνατο.*

Η Κύπρος ήταν μακριά από τις Ελληνικές Αεροπορικές Βάσεις και τα μαχητικά μας δεν θα είχαν παραπάνω από 2 λεπτά πτήσης πάνω από την Κύπρο.» Και στη σελ. 202 του ιδίου βιβλίου του συμπληρώνει τη σκέψη του ως εξής: «*Θα προκαλούσαμε έτσι τους Τούρκους να συνεχίσουν τις επιχειρήσεις τους χωρίς να είμαστε σε θέση να προσφέρουμε ουσιαστική βοήθεια στις χερσαίες δυνάμεις της Κύπρου*». Και συνεχίζει στη σελ. 195: «*Και στη συνάντηση Μακαρίου - Παπανδρέου (1964), λήφθηκε μια σπουδαία,*

πραγματικά κρίσιμη απόφαση. Η Κύπρος, είναι πολύ απομακρυσμένη από την Ελλάδα, η υπόσχεση λοιπόν της Ελλάδος ότι θα πολεμήσει στο πλευρό της Κύπρου, σε περίπτωση Τουρκικής στρατιωτικής επέμβασης, είχε ελάχιστη ουσιαστική σημασία».

Τέλος ο κ. Παπανδρέου στη συνέντευξη που έδωσε στις 13.8.74 στην εφημερίδα «ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ», είπε: «*Υπάρχει στρατιωτικός που να μην γνωρίζει, ότι η Ελληνο-Τουρκική σύγκρουση στο Κυπριακό έδαφος, ευνοεί τους Τούρκους; Δεν αναφέρομαι μόνο στο θέμα του εφοδιασμού, που είναι ευκολότατος για την Τουρκία και δυσχερέστατος για την Ελλάδα. Αναφέρομαι ιδιαίτερα στην Αεροπορική κάλυψη του εδάφους. Κάτι που ζήσαμε και εμείς από πολύ κοντά τον Αύγουστο του 1964, όταν διαπιστώσαμε αδυναμία στρατιωτικής ενέργειας στην νήσο. Ελπίζανε άραγε οι πραξικοπηματίες, να αποφευχθεί η Τουρκική επέμβαση;*» Και καταλήγει: «*Δεν καταλογίζουμε την ευθύνη στη σημερινή Κυβέρνηση που διαδέχθηκε την Χούντα*».

Όπως είχαν διαμορφωθεί οι δυνάμεις του Στρατού Ξηράς στην Κύπρο, για την διεξαγωγή έστω και μόνο στοιχειώδους άμυνας έναντι των Τούρκων, απαιτούνταν η έγκαιρη, –αρκετά πριν από την έναρξη του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ–, αποστολή από την Ελλάδα τουλάχιστον μιας Μεραρχίας με άρματα και βαρύ υλικό.

Η αποστολή ενισχύσεων εξετάσθηκε, όπως είναι γνωστό, στις συσκέψεις της 3ης, 13ης και 14ης Αυγούστου 1974. Από τα συνοπτικά πρακτικά των συσκέψεων εκείνων προκύπτουν τα ακόλουθα:

Αποσπάσματα από τα πρακτικά της συσκέψεως της 3ης Αυγούστου 1974

«*Ηρώτησε ο Πρόεδρος, ποία ήτο η προοπτική εις περίπτωσιν Ελληνοτουρκικού πολέμου. Τα μέσα της Τουρκίας εις όλα τα όπλα, είναι σαφώς μεγαλύτερα. Εις την Θράκη, η αναλογία των δυνάμεων, είναι περίπου, Ελλάς 1 - Τουρκία 3. Αι νήσοι του Αρχιπελάγους και η Ρόδος έχουν ισχυρά άμυνα αλλά είναι χαρακτηριστικό των Τουρκικών σχεδίων ότι ενώ η Τουρκία διεξήγαγε επιχείρησιν αποβάσεως εις την Κύπρο, όλος ο αποβατικός των στόλος και σημαντικαί δυνάμεις, είναι εις την περιοχήν της Σμύρνης. Ο βαθμός ετοιμότητας και εκπαιδεύσεως της αεροπορίας μας άριστος, αλλά τα μέσα της Τουρκικής αεροπορίας, περίπου διπλάσια. Ναυτικώς η Τουρκία, έχει υπεροπλίαν. Αν αντιμετωπισθεί Ελληνο-Τουρκικός πόλεμος, θα είναι αδύνατον να διεξάγωμεν επιχειρήσεις προς την Κύπρο, η οποία και θα καταληφθεί ευχερώς υπό των Τούρκων. Συνεφώνησε πλήρως ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και παρετήρησε ότι η ζημία του τόπου, δύναται να είναι τεραστία. Τέλος ο Πρόεδρος είπεν, ότι αν εν Κύπρω δεν επιτευχθεί κάποια λογική ισορροπία, θα πρέπει να στείλωμεν και ημείς εκεί μια ισχυράν Μεραρχίαν.*

Διεξήχθη συζήτησις περί των μεγάλων κινδύνων που θα διατρέξει η αποστολή εν περιπτώσει προσβολής της από την Τουρκική Αεροπορία και τον Τουρκικό στόλο και τελικώς ο Πρόεδρος, διέταξε όπως ετοιμασθεί το ταχύτερον μία ισχυρά Μεραρχία».

Απόσπασμα από τα πρακτικά της συσκέψεως της 13ης Αυγούστου 1974

«*Συμπερασματικώς διεπιστώθη ότι λαμβανομένων υπ' όψιν των εκατέρωθεν δυνατοτήτων και διατεθειμένων δυνάμεων, η μόνη τεχνικώς (στρατιωτικώς) εφικτή ενέργεια ημετέρων εν Κύπρω δυνάμεων είναι υποχωρητική κίνηση μετά τηρήσεως επαφής, επιβραδύνουσα τον ρυθμόν προχωρήσεως των αντιπάλων δυνάμεων. Άμυνα, έστω και δι' αποστολής ενισχύσεων, θα οδήγει εις άσκοπον θυσίαν ημετέρων δυνάμεων, πιθανήν εξώθησιν των Τούρκων εις ανάληψιν ευρυτέρων επιχειρήσεων καταλήψεως ακόμη και ολοκλήρου της νήσου και αμφίβολα, δια την τιμή των όπλων, αποτελέσματα, δεδομένου ότι η εξόντωσις των δυνάμεών μας, δέον θεωρείται βεβαία*».

Απόσπασμα από τα πρακτικά της συσκέψεως της 14ης Αυγούστου 1974

«*Μετ' ολίγον περί ώραν 6ην π.μ. αφίχθη ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως, συνοδευόμενος από τον Υπουργό κ. Γ. Ράλλην. Αφού ενημερώθη επί του χάρτου, περί της μορφής και της εκτάσεως της Τουρκικής επιθέσεως, διέταξε όπως τα τρία υποβρύχια (άτινα ήδη από της παραμονής είχον λάβει εντολήν να προχωρούν εν καταδύσει προς Κύπρον), επισπεύσουν με την μεγίστην ταχύτητά των τον πλουν των και να επιδοθούν εις τορπιλισμούς των Τουρκικών πλοίων –πολεμικών– ή εμπορικών, τα οποία συμμετείχαν εις την εισβολήν. Διέταξεν επίσης όπως το εις Ηράκλειον Κρήτης σμήνος αεριοθουμένων απογειωθεί εντός της πρωίας προς Κύπρον και βομβαρδίσει τους σημαντικότερους στόχους που θα ανεύρη, και κατά προτίμησιν πλοία. Οι κύριοι Αρχηγοί εφάνησαν αμήχανοι και διετύπωσαν κατά τρόπον γενικόν αμφιβολίας ως προς την σκοπιμότητα και την δυνατότητα της επιχειρήσεως. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως επέμεινε... Εν συνεχεία με εντολή του Πρωθυπουργού απεσύρθησαν προσωρινώς οι 4 Αρχηγοί. Μετά ημίωρον εκλήθησαν και πάλιν. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως τους εδήλωσε ότι κατόπιν των όσων είχαν αναπτυχθεί εγκαταλείπει τα δύο εγχειρήματα. Διέταξεν όμως όπως ετοιμάσουν το ταχύτερον δυνατόν μία πλήρη Μεραρχία, εφοδιασμένη και με άρματα μάχης, όπως την μεταφέρουν εις Ρόδον και Ανατολ. Κρήτην, ή όπου έκριναν σκοπιμότερον, ώστε να είναι έτοιμη προς ταχείαν μεταφοράν εις Κύπρον. Ηρώτησε, πόσας κατ' ελάχιστον ημέρας εχρειάζοντο δι' αυτήν την προετοιμασίαν. Οι κ. Αρχηγοί εδήλωσαν ότι θα χρειασθούν τουλάχιστον 6-7 ημέραι, ίσως περισσότεραι, διότι η Μεραρχία θα εσχηματίζετο από διάφορα τμήματα (και από την Ήπειρον ακόμη), η δε συγκέντρωσις των τμημάτων πλησίον λιμένων, η επιβίβασις και η μεταφορά των, απήτει χρόνον. Εθεώρουν όμως βέβαιον, ότι μια τόσο μεγάλη νηοπομπή, μη δυναμένη να περάσει απαρατήρητη, θα εκινδύνευε να μην φθάσει εις Κύπρον. Ο Πρόεδρος εδήλωσε ότι θα εξήταζε ο ίδιος το πρόβλημα της ασφαλείας της νηοπομπής και ανέθεσε στον Αντιπρόεδρο κ. Μαύρο, να ζητήσει από την Αγγλική Κυβέρνηση αεροπορική κάλυψη της νηοπομπής. Η Αγγλική Κυβέρνηση όμως όχι μόνο αρνήθηκε την συνδρομήν της αλλά και εχαρακτήρισε την σχεδιαζομένην επιχείρηση αναποτελεσματικήν και πολλαπλώς επικίνδυνον*».

«*Αργά το βράδυ της 17ης Αυγούστου, με εκάλεσε*» –γράφει ο κ. Αβέρωφ στο πρακτικό– «*Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως... διερωτάτο μήπως... έπρεπε να στείλωμε την Μεραρχία άνευ συνοδείας. Δια την ασφάλειά της θα επεβαίναμε των πλοίων, εκείνος και εγώ, και μόλις η νηοπομπή, θα ανακοινώναμε τούτο διεθνώς. Πράγμα που θα ημπόδιζε τους Τούρκους να την βομβαρδίσουν. Τελικά όμως εγκαταλείφθη και αυτή η σκέψις με τον συλλογισμόν ότι και εάν φθάναμε στην Κύπρο, εμείς μεν θα έπρεπε να επιστρέψουμε στην Αθήνα, η δε Μεραρχία μη δυναμένη να εφοδιασθεί, θα παρέμενε αιχμάλωτος των Τούρκων*».

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των συσκέψεων ήταν να διαπιστωθεί ότι οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια στην Κύπρο θα αποτελούσε επιχείρηση αυτοκτονίας, ενώ ταυτόχρονα θα εξασθένιζε την άμυνά μας στο Αιγαίο και τη Θράκη, όπου η Τουρκία διατηρούσε ανέπαφες και έτοιμες τις υπέρτερες δυνάμεις της. Με τις διαπιστώσεις αυτές, συμφωνούσαν εξ άλλου, όχι μόνο όλοι οι ανώτεροι αξιωματικοί της εποχής εκείνης, αλλά και η πολιτική ηγεσία της Κύπρου και της Ελλάδος. Άλλωστε, οι αδυναμίες αυτές επιβεβαιώθηκαν και από το γεγονός ότι αποφεύχθηκε δυναμική ενέργεια στην Κύπρο και μετά τις αλλεπάλληλες κρίσεις του Κυπριακού που σημειώθηκαν έκτοτε (επιστολή Κ. Καραμανλή προς την Επιτροπή, σελ. 13).

Πάντως, σύμφωνα με την εντολή που είχε δώσει ο Πρωθυπουργός, η Μεραρχία συγκροτήθηκε και τελικά συγκεντρώθηκε

στην Κρήτη με τα άρματα και με τον βαρύ οπλισμό της, στις 19 Αυγούστου.

Η πλήρης αδυναμία στρατιωτικής ενέργειας στην Κύπρο, προκύπτει σαφώς και από τα παρακάτω στοιχεία:

Στο από 6.8.74, πρακτικό Επιτροπής αντιστρατήγου Επιτηδείου, που συγκροτήθηκε ειδικά για να μελετήσει την δυνατότητα οργανώσεως Μεραρχίας για την αποστολή της στην Κύπρο, αναφέρονται τα ακόλουθα: «*Η αποστολή ενισχύσεων είναι λίαν παρακινδυνευμένη, δυνατόν να έχει συνεπείας αίτινες ενδέχεται να διακυβεύσουν σοβαρώς την τύχη της χώρας... Η νηοπομπή, με συνοδεία ναυτικών δυνάμεων*». «*Αυτή ασφαλώς θα εντοπισθή και θα προσβληθή υπό του εχθρού δια αεροσκαφών, πλοίων επιφανείας και υποβρυχίων και μάλιστα εις τόπον και χρόνον ευνοϊκόν δι' αυτόν. Η αεροπορική υπεροχή του εχθρού...είναι καταθλιπτική. Πλην της νηοπομπής θα διακινδυνεύσωμεν σχεδόν ολόκληρον την ναυτική μας δύναμιν κρούσεως και μαζί με αυτήν και τον έλεγχον του Αιγαίου. Θα πρέπει να θεωρείται σχεδόν βέβαιος ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος λόγω της εμπλοκής εις τας εχθροπραξίας Ελληνικών και Τουρκικών Ναυτικών Μονάδων και Αεροσκαφών*».

«*Η συνοδευομένη νηοπομπή ασφαλώς θα εντοπισθή και λίαν ευκόλως θα προσβληθή ή θα αιχμαλωτισθή υπό του εχθρού δι' αεροσκαφών, πλοίων επιφανείας και υποβρυχίων. Η αποτυχία...δέον να θεωρήται σχεδόν ως βεβαία, ενώ δέον να αναμένεται επανάληψις των εχθροπραξιών εις την Κύπρον με πιθανόν επακόλουθον και τον Ελληνο-Τουρκικόν πόλεμον*».

«*Μυστική κίνησις μεμονωμένων 14 εμπορικών πλοίων μη συνοδευόμενων... είναι σχεδόν αδύνατος... διακινδυνεύομεν εις μεγάλον βαθμόν κατ' ελάχιστον την επανάληψιν των εχθροπραξιών εις την νήσον και κατά μέγιστον τον Ελληνο-Τουρκικόν πόλεμον... ο εχθρός έχει την δυνατότητα να διακόψη τον από θαλάσσης και αέρος ανεφοδιασμόν της νήσου και των ημετέρων δυνάμεων...η δύναμις δύναται ευκόλως να προσβληθή ή να αιχμαλωτισθή υπό του εχθρού δι' αεροσκαφών, πλοίων επιφανείας και υποβρυχίων*».

Απόσπασμα από την απόρρητη αναφορά του Στρατηγού Καραγιάννη προς τον Πρωθυπουργό της 30 Αυγούστου 1974.

«*Αλλά και αν δεχθώμεν ότι παρ' όλες τις ανωτέρω δυσκολίες ήτο δυνατή η έγκαιρος αποστολή εις Κύπρον μιας τοιαύτης δυνάμεως, δεν πρέπει να παραβλέψωμεν ότι θα ήτο άκρως προβληματική η εκπλήρωσις της αποστολής της, ελλείψει σταθεράς αεροπορικής υποστηρίξεως και αδυναμίας συνεχούς ανεφοδιασμού της από θαλάσσης ή αέρος.*

...Πάντως, και με την πιθανή αυτή ενίσχυση και πάλι θα ήτο δυνατή μεν αλλά επί τινα χρόνον η άμυνα εις τας προσβάσεις του όρους Τρόοδος, διότι οι Τούρκοι δια πλήρους αποκλεισμού της νήσου από θαλάσσης και αέρος που είναι δυνατός λόγω της μεγάλης εγγύτητος των αεροπορικών και ναυτικών των βάσεων και δια της διενέργειας αποβατικών επιχειρήσεων εις το νότιον τμήμα της νήσου, θα ηδύναντο να εγκλωβίσουν και να καταστρέψουν τας αμυνομένας Ελληνικάς δυνάμεις, ολοκληρώνοντας έτσι, την κατάληψη της νήσου...»

Απόσπασμα από την έκθεση για τις διεξαχθείσες στην Κύπρο επιχειρήσεις του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς Φ200/Ι/35026/31.12.74

«*Η αποστολή εις Κύπρον ελαφρών μονάδων Πεζικού, άνευ οχημάτων και βαρέος υλικού, είναι αμφίβολο εάν θα ηδύνατο να έχει οποιαδήποτε σοβαράν επίδρασιν επί της εξελίξεως των επιχειρήσεων.*»

Από την κατάθεση του πτεράρχου Κουρή

«*Και βεβαίως, η εκτίμηση εάν θα καταστραφή ή όχι η χώρα, ή αξίζει να θυσιασθεί η Μεραρχία, είναι τελικά απόφαση της Κυβερνήσεως. Με αυτό δεν λέω –κρίση μου είναι– ότι θα πετύχαινε η επιχείρηση. Μπο-*

ρεί να βούλιαζαν όλα τα πλοία. Μπορεί να μην πήγαινε κανένα. Μπορεί όμως και να πήγαιναν κάποια».

Από την κατάθεση
του αντιστρατήγου Μπήτου, σελ. 121

«*Πώς να στείλουμε 5.000 καταδρομείς τώρα; Και μπορούσαμε να κάνουμε την περίοδο 15-20 Ιουλίου 1974.*» Και στη σελ. 134/ 2η ημέρα: «*Στις 14 και 15 Αυγούστου 1974 και να στέλναμε δεν θα κάναμε τίποτα, μόνο για το ονόρε*».

Από την κατάθεση
του στρατηγού Κρητικού

«*Η αποστολή Μεραρχίας θα είχε αμφίβολο αποτέλεσμα, γιατί τα νησιά ήταν γυμνά τότε. Εάν εγώ είμουν σύμβουλος της Κυβερνήσεως, θα έλεγα να μην σταλεί η Μεραρχία. Μικρές δυνάμεις (π.χ. τρία τάγματα) δεν θα έκαναν τίποτα. Υπήρχε δυνατότης των Τούρκων να καταλάβουν ολόκληρο το νησί την περίοδο εκείνη*».

Από την κατάθεση
του αντιστρατήγου Πανουργιά

«*Δύο σώματα στρατού θα αντιμετώπιζε η 9η Μεραρχία (που προοριζόταν για την Κύπρο) χωρίς εφοδιασμό. Μιας εβδομάδας πυρομαχικά θα κρατούσαμε. Μπορεί να αντέχαμε για δύο μέρες ή για μία ώρα*».

Από την κατάθεση
του στρατηγού Καραγιάννη

«*Τάγματα ελαφρά, λίγα θα μπορούσαν να προσφέρουν διότι χρειαζόταν βαρύς οπλισμός. Για την μεραρχία, υπήρχαν προβλήματα διαθεσιμότητος, συγκεντρώσεως, μεταφοράς, προστασίας, ανεφοδιασμού που θα ήταν αδύνατος, θα επρόκειτο περί προσφοράς Ελλήνων αιχμαλώτων στους Τούρκους, θα ήταν δικαιολογία πλήρους καταλήψεως της Κύπρου από τους Τούρκους. Και Ελληνοτουρκικής συρράξεως*».

Από την κατάθεση
του αντιπτεράρχου Π. Οικονόμου

«*Η Τουρκική Αεροπορία και το Ναυτικό, με τις βάσεις, που είχανε τόσο κοντά και την αριθμητική τους δύναμη και την ποιότητα τους μπορούσαν κάλλιστα να αποκλείσουν την Κύπρο τελείως και να απαγορεύσουν οποιαδήποτε αποστολή ενισχύσεων κατά τη διάρκεια εμπλοκής με την Κύπρο, δηλαδή κατά την διάρκεια εχθροπραξιών.*»

Με τα δεδομένα αυτά, θα πρέπει να τονισθεί ότι ο χειρισμός των Εθνικών θεμάτων, αλλά και των εσωτερικών προβλημάτων από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος, στις κρίσιμες εκείνες ημέρες, υπήρξε άψογη και έγινε κατά τρόπο που χαρακτηρίσθηκε «πολιτικό θαύμα».

Γι' αυτό, άλλωστε, κανένας πολιτικός ή στρατιωτικός δεν συμβούλευε την εποχή εκείνη τίποτε διαφορετικό από αυτά που έγιναν και προπαντός την αποστολή στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο. Αλλά και ως την ημέρα που άνοιξε ο φάκελλος της Κύπρου, κανένας δεν διατύπωσε αντίθετη άποψη. Ούτε μέλος της τότε κυβερνήσεως το υποστήριξε, ούτε η Κυπριακή Κυβέρνηση, ούτε κανένας πολιτικός ηγέτης (Έλληνας ή Κύπριος). Αλλά ούτε και οι χουντικοί (Ιωαννίδης και οι συνεργάτες του). Μόνο τώρα, που διεξάγονται οι εργασίες της επιτροπής, καταλογίζουν ευθύνες στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητος, γιατί δεν κατόρθωσε να θεραπεύσει τα εγκλήματα τα δικά τους.

Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω μήνυμα, που έστειλε ο Μακάριος στις 20.8. 74, δια μέσου του Έλληνα πρέσβυ στην Κύπρο, Μ. Δούντα, στο οποίο μεταξύ άλλων σημειώνεται: «*Αναγνωρίζει πλήρως σημασίαν δημιουργηθείσης εν Κύπρω πραγματικότητος, αποδίδει ευθύνη στο δικτατορικό καθεστώς της Ελλάδος και τους εν Κύπρω συνεργάτες του*». Και ο Πρέσβυς Μ. Δούντας, στην επιστολή προς τον Πρωθυπουργό συνεχίζει: «*Τις σκέψεις αυτές μου*

διετύπωσε επανειλημμένως (ο Μακάριος), προσθέτων πάντοτε την υψηλήν εκτίμησιν την οποίαν τρέφει δια τον Πρωθυπουργόν ως και την βαθείαν κατανόησίν του δια τας μεγάλας δυσχερείας που αντιμετωπίζει».

Αλλά πέραν απ' όλα τα ανωτέρω, η αδυναμία στρατιωτικής επεμβάσεως στην Κύπρο επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η Ελλάς επί 14 τώρα χρόνια, παρά τις αλλεπάλληλες κρίσεις του Κυπριακού, δεν έστειλε στρατιωτικές δυνάμεις στην Κύπρο.

Ούτε όταν απειλούνταν η διχοτόμηση της Κύπρου το 1982, ούτε όταν ο Ντενκτάς, ανακηρύσσοντας το ψευδοκράτος του, πραγματοποίησε τη διχοτόμηση, το Νοέμβριο του 1983, ούτε και τώρα που η Τουρκία αρνείται να θεραπεύσει τις συνέπειες του εγκλήματος που διέπραξε στην Κύπρο και κατά καιρούς δημιουργείται η εντύπωση ότι ενδέχεται να απειληθεί και η υπόλοιπη Μεγαλόνησος.

Ακόμη και όταν η Κυπριακή Κυβέρνηση, για να ενισχύσει την άμυνά της, παρήγγειλε άρματα στην Πολωνία, η Ελλάς συνέστησε, το Νοέμβριο του 1981, να ανακληθεί η παραγγελία για να μην δοθεί στην Τουρκία το πρόσχημα να εξαπολύσει επίθεση και κατά της υπόλοιπης Κύπρου.

Και εύλογα τίθεται το ερώτημα:

Όταν κάτω από τις ασύγκριτα ευνοϊκότερες σημερινές στρατιωτικές συνθήκες, η Ελλάς αποφεύγει να προβεί σε πράξεις που ενισχύουν μεν την αμυντική ικανότητα της Κύπρου, συνεπάγονται όμως εθνικούς κινδύνους, είναι δυνατόν να μην αναγνωρίζεται η ορθότητα των χειρισμών της Κυβερνήσεως της Εθνικής Ενότητος, η οποία αντιμετώπιζε το Κυπριακό πρόβλημα κάτω από τις συνθήκες του χάους και της γενικής καταρρεύσεως που επικρατούσαν τότε και στην Κύπρο και στην Ελλάδα;

Χειρισμοί, άλλωστε, που εγκρίθηκαν με μεγάλη πλειοψηφία από τον Ελληνικό λαό στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1974 και χαρακτηρίστηκαν διεθνώς ως το «πολιτικό θαύμα της Ελλάδος».

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από την ανάλυση των γεγονότων της περιόδου εκείνης, όπως προκύπτουν από τα στοιχεία του φακέλλου, εξάγονται τα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Ότι ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ, ήταν μοιραία συνέπεια του πραξικοπήματος της Χούντας κατά του Μακαρίου, και του ΑΤΤΙΛΑ Ι, που δημιούργησαν καταστάσεις μη δυνάμενες να ανατραπούν.
2. Η αθλιότητα και η ανεντιμότητα της Τουρκίας, η οποία εκμεταλλεύτηκε το πραξικόπημα της Χούντας, για να διαπράξει το δικό της έγκλημα, παραβιάζοντας νομικούς και ηθικούς κανόνες.
3. Η μεγάλη υπεροχή των Τουρκικών δυνάμεων, σε συνδυασμό με τα συντριπτικά γεωγραφικά της πλεονεκτήματα και με την υφιστάμενη τότε στην Ελλάδα και στην Κύπρο χαώδη κατάσταση, καθιστούσαν αδύνατη την αποστολή από την Ελλάδα στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο, μεταξύ του ΑΤΤΙΛΑ Ι και ΙΙ.
4. Η δημιουργηθείσα με τον ΑΤΤΙΛΑ Ι σύγχυση στην Κύπρο και στην Ελλάδα, δυσχέραιναν το έργο της κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητος, η οποία παρ' όλα αυτά, έπραξε κείνο που επιβαλλόταν τότε για να αποτρέψει χειρότερες συμφορές και να περισώσει ό,τι ήταν δυνατόν να περισωθεί.
5. Όσον αφορά στο ρόλο του ΝΑΤΟ, των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας, θα μπορούσε να τους καταλογισθεί βαριά αμέλεια, μέχρι ανοχής. Και αυτό, παρά το συμφέρον που είχαν να αποτρέψουν Ελληνο-τουρκική σύγκρουση. Ειδικώτερα για τη Μεγάλη Βρετανία, πρέπει να της καταλογισθεί ευθύνη, γιατί ως εγγυήτρια δύναμη και επειδή διέθετε επί τόπου δυνάμεις, είχε τη δυνατότητα να παρέμβει αποτρεπτικά.

Γι' αυτό, άλλωστε και η Ελλάς, αποχώρησε τότε από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Απόφαση που χειροκροτήθηκε από όλο τον πολιτικό κόσμο της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ

Ανεξάρτητα από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες στάλθηκε η Ελληνική Μεραρχία το 1964 στην Κύπρο και ανεξάρτητα από την κατάσταση που θα βρισκόταν τον Ιούλιο του 1974 μετά τη διάβρωση της δικτατορίας, η εκεί παρουσία της, σε συνδυασμό και με άλλους όρους, προϋποθέσεις και παράγοντες, αποτελούσε κάποια εγγύηση για την ασφάλειά της και ήταν ενισχυτική της αμυντικής της ικανότητας σε περίπτωση τουρκικής εισβολής.

Η ανάκλησή της τον Νοέμβριο 1967, ως πράξη και απόφαση βαρύνει την τότε «Κυβέρνηση», τον «Πρωθυπουργό» Κων. Κόλλια και τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο. Γενικώτερα η πράξη της ανακλήσεως της Μεραρχίας έβλαψε τα συμφέροντα του Κράτους με την έννοια της αποδυναμώσεως των προσπαθειών για την πραγματοποίηση των εθνικών σκοπών. Αν η πράξη είναι αξιόποινη καθώς και ο ειδικότερος προσδιορισμός και χαρακτηρισμός της, είναι έργο της Δικαιοσύνης.

2. ΑΝΑΤΡΟΠΗ - ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΤΑ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Για την ανατροπή του Μακαρίου και γενικώτερα για το εγχείρημα της δικτατορίας στην Κύπρο αναμφισβήτητα ανακύπτουν ποινικές ευθύνες για εκείνους που το αποφάσισαν, που κατά την ομολογία τους είναι οι: Φαίδων Γκιζίκης, Δημήτριος Ιωαννίδης, Γρηγόριος Μπονάνος και Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος, αλλά και για τους τότε ΑΣ Γαλατσάνο και Υπουργό εξωτερικών Τετενέ, οι οποίοι όπως αποδείχθηκε εγνώριζαν το εγχείρημα και δεν το αποκάλυψαν, ούτε με οιονδήποτε τρόπο αντέδρασαν, καθώς επίσης και για εκείνους που το εξετέλεσαν (Γεωργίτσης, Κομπόκης, Κορκότζελος, Λαμπρινός, Γιαννακόδημος, Α/ρχης Κ. Παπαγιάννης, Αντιπλοίαρχος Γ. Παπαγιάννης, Κοντώσης, Ζήδρος, Ραφτόπουλος, Δαμασκηνός, Λάμπρου, Κοκοράκης) ή με άλλο τρόπο συμμετείχαν σ' αυτό, στην Ελλάδα και Κύπρο (Ματάτσης, Παλαΐνης, Πηλιχός και άλλοι).

Δεν προέκυψε κατά τρόπο αναμφισβήτητο ο συγκεκριμένος σκοπός εκείνων που αποφάσισαν την ανατροπή του Μακαρίου και το αποτέλεσμα που επιδίωκαν.

Το αποτέλεσμα πάντως ήταν εγκληματικό και οι συνέπειες του για το Έθνος τραγικές.

Συμπερασματικά: Για το πραξικόπημα στην Κύπρο υπάρχουν ποινικές ευθύνες για τα προαναφερθέντα πρόσωπα και τις προαναφερθείσες πράξεις. Ο ειδικώτερος καθορισμός της συμμετοχής του καθενός από αυτούς και σε κάθε πράξη, το πεδίο εφαρμογής ή μη των ελληνικών ποινικών νόμων, ο χαρακτηρισμός των πράξεων της ανατροπής του Μακαρίου, η σκοπούμενη ή μη φυσική του εξόντωση, ο θάνατος ατόμων κατά την εκτέλεση του πραξικοπήματος, οι φθορές ξένης ιδιοκτησίας, οι κλοπές και σωρεία άλλων πράξεων, όπως και η αποσαφήνιση πλήθους νομικών εννοιών, όρων, προϋποθέσεων, όπως η ιδιότητα της Κύπρου ως συμμάχου της Ελλάδος Χώρας, η ισχύς των συνθηκών Λονδίνου και Ζυρίχης, η ιδιότητα με την οποίαν έδρασαν στην Κύπρο οι εκτελέσαντες τις πράξεις, η νομική φύση και θέση της Εθνικής Φρουράς, είναι έργο της Δικαιοσύνης και εκφεύγει από την αρμοδιότητα και το έργο της Εξεταστικής Επιτροπής.

Τέλος, σε σχέση με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, από το αποδεικτικό υλικό προέκυψε ότι πριν από τις 15 Ιουλίου 1974, πληροφορίες για «κάποια δυναμική - στρατιωτική ενέργεια στην Κύπρο» και «κατά Μακαρίου» είχαν ο Ευάγγελος Αβέρωφ και ο Άγγελος Βλάχος, οι οποίοι και ενημέρωσαν έγκαιρα τον τότε Πρέσβη της Κύπρου στην Ελλάδα Ν. Κρανιδιώτη, ο

οποίος και το επιβεβαιώνει στο βιβλίο του. Προέκυψε επίσης, από τηλεγραφήματα του Κίσινγκερ τα οποία ο Αμερικανός πρέσβης στην Αθήνα Τάσκα επέδειξε στον Αβέρωφ μετά την μεταπολίτευση, ότι οι ΗΠΑ είχαν κάποιες πληροφορίες για επικείμενο ή σχεδιαζόμενο εγχείρημα στην Κύπρο, δόθηκε δε εντολή στον πρέσβυ να το αποτρέψει επικοινωνώντας με τον Ιωαννίδη, αλλά, σύμφωνα με την κατάθεση Τάσκα στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας, εκείνος (Ιωαννίδης) δεν τον είχε δεχθεί.

3. ΑΤΤΙΛΑΣ Ι

Υπάρχουν ευθύνες για την τότε «Κυβέρνηση» και τον «Πρωθυπουργό» Ανδρουτσόπουλο, τον δικτάτορα ταξίαρχο Ιωαννίδη και τον τότε «Πρόεδρο της Δημοκρατίας» Φ. Γκιζίκη, για την πλήρη αδράνειά τους κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από το πραξικόπημα έως την Τουρκική εισβολή και την παράλειψή τους να προετοιμάσουν στρατιωτικώς τη Χώρα, παρά τις σοβαρές και αξιόπιστες από πολλές πηγές πληροφορίες για επικείμενη στρατιωτική τουρκική εισβολή στην Κύπρο, καθώς επίσης και για την εγκατάλειψη της χώρας ακυβέρνητης στις κρίσιμες ώρες. Τους ίδιους βαρύνει και η αποτυχία της γενικής επιστράτευσης.

Υπάρχουν ευθύνες για τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων Γρηγόριο Μπονάνο και για την ηγεσία της Εθνικής Φρουράς, για την μη εφαρμογή του σχεδίου Κ και την μη έγκαιρη ανταπόδοση στα εχθρικά πυρά. Η «αυτοσυγκράτηση» δικαιολογείται ενόσω ο τουρκικός στόλος δεν είχε εισέλθει στα χωρικά ύδατα της Κύπρου. Από κει και πέρα όμως είναι αδιανόητη. Δεν προέκυψε από το αποδεικτικό υλικό ότι αυτό έγινε με πρόθεση προδοσίας της χώρας και διευκολύνσεως των σχεδίων και των επιδιώξεων του εχθρού. Ανεξάρτητα πάντως από την οποιανδήποτε πρόθεσή τους το αποτέλεσμα επήλθε και έπληξε βαρύτατα τα εθνικά συμφέροντα και οι ευθύνες τους είναι τεράστιες.

Υπάρχουν επίσης ευθύνες για τους διοικητές της Μοίρας Καταδρομών που αρνήθηκαν να επιβιβασθούν στα αεροσκάφη της Ολυμπιακής Αεροπορίας και να μεταβούν για ενίσχυση των μαχόμενων τμημάτων στην Κύπρο, για τους κυβερνήτες των δύο αεροσκαφών τύπου ΝΟΡΑΤΛΑΣ που εγκατέλειψαν το σμήνος και αντί για την Κύπρο προσγειώθηκαν στη Ρόδο, για τους αρμόδιους στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων και στο ΓΕΕΦ που δεν εξέδωσαν και δεν διαβίβασαν έγκαιρα τη διαταγή δεσμεύσεως των Α/Α πυροβόλων και έγιναν υπαίτιοι της προσβολής των Α/Φ ΝΟΡΑΤΛΑΣ από φίλια πυρά.

Για τον ΑΕΔ Μπονάνο υπάρχουν, επίσης, ευθύνες γιατί με διαταγή του ανακάλεσε τα υποβρύχια και τα αεροσκάφη που προέβλεπε το σχέδιο Κ για την ενίσχυση της Κύπρου σε περίπτωση εχθρικής προσβολής και που είχαν ήδη διαταχθεί να αναχωρήσουν για την εκτέλεση της αποστολής τους. Για τους Αρχηγούς Ναυτικού Π. Αραπάκη και Αεροπορίας Αλ. Παπανικολάου δεν προκύπτουν ευθύνες σε σχέση με την εφαρμογή του Σχεδίου Κ διότι αποδείχθηκε ότι έκαμαν τις σχετικές εισηγήσεις προς τον ΑΕΔ, που είχε και την ευθύνη και την αρμοδιότητα για την διεύθυνση του αγώνα και εξέδωσαν τις αναγκαίες διαταγές όπου απαιτούνταν και μέσα στα πλαίσια των δικών τους αρμοδιοτήτων και ευθυνών. Βεβαίως, εν όψει των εμποδίων που έθεταν στην αποστολή τους οι διαταγές του προϊσταμένου τους ΑΕΔ, εν όψει της ηγετικής τους θέσεως και της κρισιμότητας των περιστάσεων θα αναμενόταν από αυτούς κάποια εντονώτερη αντίδρασή τους, ακόμη και αυτή η παραίτησή τους. Το γεγονός όμως ότι δεν ενήργησαν πέρα από τα όρια των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων δεν είναι δυνατόν να δημιουργήσει γι' αυτούς οποιασδήποτε μορφής ευθύνη.

Ο ειδικότερος καθορισμός των αδικημάτων και των ευθυνών ανήκει στη Δικαιο-

σύνη και υπερβαίνει τις αρμοδιότητες της Εξεταστικής Επιτροπής.

4. ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ

Η περίοδος του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ συμπίπτει με τον σχηματισμό της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας υπό την προεδρία Κ. Καραμανλή, ο οποίος ήλθε στην Ελλάδα στις 24 Ιουλίου 1974, όταν ήδη από τις 20 Ιουλίου είχε πραγματοποιηθεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, είχε συντελεσθεί η δημιουργία ισχυρού προγεφυρώματος στην Κυρήνεια, είχε συμφωνηθεί η κατάπαυση του πυρός και είχε αποφασισθεί η συμμετοχή της Ελλάδος στη συνδιάσκεψη της Γενεύης και όταν βέβαια είχε πραγματοποιηθεί πρωτύτερα η άφρων και εγκληματική ενέργεια κατά Μακαρίου, η οποία οδήγησε σε πλήρη σχεδόν διάλυση τις μονάδες της Εθνικής Φρουράς και τις είχε καταστήσει εντελώς αναξιόμαχες.

Η Κυβέρνηση εκείνη έδρασε, κινήθηκε, έλαβε αποφάσεις, έκανε χειρισμούς μέσα και κάτω από συνθήκες πλήρους δημοκρατικού και δημόσιου ελέγχου σε συνθήκες αποκατεστημένης δημοκρατίας και ελευθεροτυπίας. Εν όψει των ανωτέρω γεγονότων δεν υπήρχε καν ανάγκη για οποιαδήποτε έρευνα από την Εξεταστική Επιτροπή της αντίστοιχης χρονικής περιόδου. Εξάλλου, η έρευνα που έγινε δεν αποκάλυψε τίποτα νέο, πέρα από τα ήδη και τότε γνωστά.

Επιπλέον, τα πεπραγμένα εκείνης της περιόδου και εκείνης της Κυβερνήσεως τα εξέθεσε σε δημόσια κριτική και λαϊκή έγκριση ο Πρόεδρος της, όταν τον Νοέμβριο του 1974 εμφανίσθηκε στον Ελληνικό λαό ζητώντας την εμπιστοσύνη του, την οποίαν ο λαός εκτιμώντας το σύνολο της πολιτικής διαχειρίσεως των θεμάτων της περιόδου εκείνης την εξέφρασε με πρωτοφανή και μοναδική στην ιστορία μας πλειοψηφία. Και ο λαός ο οποίος αποτελεί το ανώτατο όργανο στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, κρίνοντας και εκφραζόμενος ως εκλογικό σώμα, μέσα από ελεύθερες δημοκρατικές διαδικασίες, είναι ο μοναδικός και υπέρτατος κριτής των πολιτικών ευθυνών των δημοκρατικών κυβερνήσεων.

Μέσα από το αποδεικτικό υλικό που συγκέντρωσε η Επιτροπή για την περίοδο εκείνη δεν προκύπτει για κανέναν οποιασδήποτε μορφής ευθύνη. Η αποστολή τότε στρατιωτικών ενισχύσεων στην Κύπρο θα αποτελούσε αποστολή αυτοκτονίας χωρίς κανένα αποτέλεσμα αν ληφθεί υπόψη ο τότε συσχετισμός των δυνάμεων Ελλάδος και Τουρκίας, το τετελεσμένο γεγονός του προγεφυρώματος κατά τον ΑΤΤΙΛΑ Ι και ιδίως η λόγω αποστάσεως αδυναμία προστασίας για την ασφαλή μετάβασή τους και του εφοδιασμού τους σε περίπτωση που θα έφθαναν στην Κύπρο, επιπλέον δε η πλήρης κυριαρχία στην περιοχή της τουρκικής αεροπορίας και του τουρκικού ναυτικού. Με μια τέτοια αποστολή θα δινόταν η ευκαιρία στην Τουρκία για έναν εύκολο θρίαμβο που ταυτόχρονα θα ήταν για την Ελλάδα μια νέα εθνική ταπείνωση. Επί πρόσθετα, θα είχε αποδυναμωθεί επικίνδυνα η άμυνα του μητροπολιτικού χώρου, ενώ ο Ελληνο-τουρκικός πόλεμος ήταν επί θύραις.

Ως προς τον τότε υπουργό Εθνικής Αμύνης κ. Ευάγγελο Αβέρωφ, από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι υπέχει ίδιες πολιτικές ευθύνες για τα θέματα που χειρίσθηκε μέσα στα όρια της αρμοδιότητάς του. Η εκτίμηση του κ. Αβέρωφ ως Υπουργού Αμύνης ότι είναι μάταιη, επικίνδυνη και αναποτελεσματική οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια ή βοήθεια στην Κύπρο, κατά την περίοδο εκείνη, δεν είναι δυνατόν παρά μόνον από κακή ή κακόβουλη εκτίμηση, να θεωρηθεί ως πράξη περιέχουσα ή αιτιολογούσα πολιτική ευθύνη.

Τέλος, ως προς τον στρατηγό Ευθύμιο Καραγιάννη, Αρχηγό ΓΕΕΦ από τις 6 Αυγούστου 1974 ως τον ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ, με απόλυτη βεβαιότητα και σαφήνεια εξάγεται ότι έπραξε στο ακέραιο και με επιτυχία το στρατιωτικό του καθήκον και η απόδοση

σ' αυτόν οποιασδήποτε μορφής ευθύνη και μάλιστα ποινικής, αξιολογείται και εκτιμάται ως αβάσιμη, στερημένη και της ελαχίστης αποδεικτικής βάσης.

5. ΞΕΝΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ - ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΩΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Α. *Πραξικόπημα κατά Μακαρίου*

Ευρίσκει έρεισμα στο αποδεικτικό υλικό ότι ο Ιωαννίδης είχε επαφές με τις μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ. Πιθανολογείται, αλλά δεν αποδεικνύεται ότι οι μυστικές υπηρεσίες είχαν πληροφορίες για την σχεδιαζόμενη ενέργεια του Ιωαννίδη στην Κύπρο κατά του Μακαρίου.

Σε πρεσβευτικό επίπεδο: Είναι άγνωστες και δεν αποσαφηνίζονται οι σχέσεις και επαφές του Ιωαννίδη με τον τότε Αμερικανό πρέσβυ στην Αθήνα, Τάσκα. Πιθανολογείται αλλά δεν προέκυψε ότι ο Τάσκα είχε πληροφορίες για την σχεδιαζόμενη ενέργεια στην Κύπρο όπως και ο τότε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Κίσινγκερ, μέσω των μυστικών υπηρεσιών. Βεβαιωμένο είναι το γεγονός ότι ο Κίσινγκερ έστειλε στον Τάσκα 2 ή 3 τηλεγραφήματα –μηνύματα με τα οποία του συνιστούσε, (διέτασσε), να ιδεί τον Ιωαννίδη και να τον αποτρέψει από κάθε ενέργεια– επέμβαση στην Κύπρο - Μακάριο. Ότι ο Τάσκα, σύμφωνα με την κατάθεσή του στην αρμόδια επιτροπή της Αμερικανικής Γερουσίας, δεν κατέστη δυνατό να ιδεί τον Ιωαννίδη, αλλά το μήνυμα Κίσινγκερ διαβιβάσθηκε από τον Τάσκα στον Ανδρουτσόπουλο και μέσω αυτού και των μυστικών υπηρεσιών θα το έλαβε ο Ιωαννίδης.

Β. *ΑΤΤΙΛΑΣ Ι*

Καμιά ανάμειξη ή συμμετοχή ξένης δυνάμεως κατά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο δεν αποδεικνύεται. Και ως ανάμειξη ή συμμετοχή νοείται είτε η ενισχυτική, είτε η αποτρεπτική της τουρκικής αποβάσεως. Βεβαιωμένη είναι και προκύπτει από μαρτυρικές καταθέσεις και έγγραφα η παρουσία κοντά στην Κύπρο κατά τον χρόνο της αποβάσεως δυνάμεων του 6ου Αμερικανικού Στόλου, του Βρετανικού και Σοβιετικού. Και ναι μεν δεν αποδεικνύεται και δεν προκύπτει συμμετοχή ή οποιασδήποτε μορφής ανάμειξη ξένων δυνάμεων κατά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, βέβαιο όμως είναι και ανάλογα εκτιμάται και αξιολογείται ότι καμμιά ξένη δύναμη ή Κυβέρνηση δεν έκαμε τίποτα για να εμποδίσει ή αποτρέψει ή ματαιώσει την εισβολή, τουλάχιστον από εκείνες τις δυνάμεις και Κυβερνήσεις που είχαν την δυνατότητα να το κάμουν. Και η μεν Κυβέρνηση των ΗΠΑ είχε ασφαλώς την δυνατότητα να αποτρέψει την τουρκική εισβολή, αλλά από πουθενά δεν προκύπτει ότι ώφειλε να ενεργήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, εκτός αν μια τέτοια υποχρέωση αναχθεί στον κώδικα και στον κύκλο των ηθικών καθηκόντων κάθε μεγάλης δυνάμεως, αλλά και κάθε κράτους και χώρας να μεριμνά για την ειρήνη σ' ολόκληρο τον κόσμο και ιδιαίτερα στον συμμαχικό χώρο στον οποίο η δύναμη αυτή διαδραματίζει ηγετικό ρόλο. Όλ' αυτά όμως είναι έξω και πέρα από τον χώρο «των αποδεδειγμένων πραγματικών περιστατικών» και έξω από την κατά λογική ή νομική κρίση αξιολόγησή τους. Εφ' όσον και όπου λείπουν οι αποδείξεις –και στο σημείο αυτό πράγματι λείπουν– ανοίγεται ευρύς χώρος και εκτεταμένο πεδίο ερμηνειών, εκδοχών, πιθανολογήσεων, υποκειμενικών κρίσεων, επικυρώσεως κυκλοφορούντων μύθων και ποικίλων χρήσεων των ερμηνευόμενων αλλά αναπόδεικτων γεγονότων.

Το «εν οργή» από τον Ιωαννίδη λεχθέν προς τον Σίσκο «Μας εξαπατήσατε» –μια φράση κλειδί– σε χρόνο όπου το πραξικόπημα είχε εκτελεσθεί και είχεν αρχίσει η τουρκική στρατιωτική αποβατική ενέργεια και επιχείρηση στην Κύπρο, είναι ένα, από τα πολλά, χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφόρων ερμηνειών και ποικίλων εκδοχών. Αυτή και μόνη η φράση δεν είναι ικανή να καλύψει

τις ελλείπουσες αποδείξεις για το ρόλο της Κυβέρνησης των ΗΠΑ στο πραξικόπημα.

Στην περίπτωση της Κυβερνήσεως των ΗΠΑ αν το αναμφισβήτητο «μπορούσαν» συνέπιπτε με το αμφισβητούμενο «ώφειλαν», ασφαλώς θα ήταν δυνατό να αποτραπεί η τουρκική εισβολή, όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν, όταν μια τέτοια παρέμβαση των ΗΠΑ είχε αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Διαφορετική είναι η θέση και ο ρόλος της Κυβέρνησης της Μεγ. Βρετανίας, της οποίας η υποχρέωση να παρέμβει αποτρεπτικά απέρρεε από τη συμβατική της ιδιότητα ως εγγυήτριας Δύναμης.

Ο ρόλος του απαθούς και αδρανούς θεατή και παρατηρητή της τουρκικής εισβολής που επέλεξε η τότε Κυβέρνηση της Μεγ. Βρετανίας υπολείπεται ασφαλώς και σαφώς των υποχρεώσεών της ως δυνάμεως και κυβερνήσεως που εγγυήθηκε την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και το ενιαίο της Κυπριακής Δημοκρατίας και κυριαρχίας. Το περιλαμβανόμενο στην έκθεση Σεμερτζάκη ότι το Βρετανικό Ελικοπτεροφόρο ΕΡΜΗΣ συνειργάσθη με τους Τούρκους αξιολογείται ως αόριστο εφ' όσον από κανένα άλλο στοιχείο δεν προκύπτει το είδος και η έκταση αυτής της συνεργασίας.

Αλλά και το ΝΑΤΟ, με βάση τους σκοπούς που έχει το ρόλο που του ανατέθηκε από την πράξη της ιδρύσεώς του και τις αρχές που διέπουν τη δράση του, είχε υποχρέωση να επέμβει αποτρεπτικά, δυναμικά και δραστικά. Και το γεγονός ότι αδράνησε ήταν ο κύριος λόγος και η αιτία της αποφάσεως της Κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητος ν' αποσύρει την Ελλάδα από το στρατιωτικό του σκέλος, πράξη και απόφαση που βρισκόταν σε πλήρη αρμονία με το κοινό αίσθημα των Ελλήνων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Περιέχει το πόρισμα αυτό ολόκληρη την αλήθεια; Ασφαλώς όχι. Αξιοί όμως να θεωρηθεί ως συνειδητή συμβολή στην αναζήτησή της. Και η περιεχόμενη στο πόρισμα αλήθεια είναι εκείνη που προκύπτει από το αποδεικτικό υλικό που συνέλεξε η επιτροπή, όπως αξιολογήθηκε και εκτιμήθηκε από εμάς. Η αλήθεια του Φακέλλου της Κύπρου είναι η αλήθεια των στοιχείων του Φακέλλου της Κύπρου. Υπάρχουν και μένουν ασφαλώς πτυχές και πλευρές του όλου ζητήματος που δεν ερευνήθηκαν όχι από πρόθεση ή σκοπιμότητα αλλά από αντικειμενική αδυναμία. Το Κυπριακό είναι ένα ζήτημα με μεγάλη ιστορία, με πολλές πλευρές, με πολλές προεκτάσεις, ένα ζήτημα που πέρασε από πολλές φάσεις και θα περάσει στο μέλλον και από άλλες, η τελευταία των οποίων θα είναι εκείνη που θα αποτυπώνει και θα εκφράζει την θέληση του Κυπριακού λαού.

Πέρα όμως από την αλήθεια των αποδείξεων, των πραγματικών περιστατικών, των αιτίων και υπαιτίων, των ποικίλων εκδοχών και κρίσεων υπάρχουν και μερικές άλλες αλήθειες που προκύπτουν από τον φάκελλο της Κύπρου. Η πρώτη είναι η ανάγκη της εθνικής ομοψυχίας, η δεύτερη η πίστη στο δημοκρατικό πολίτευμα και στη λαϊκή κυριαρχία και η τρίτη διαχρονική αλήθεια είναι ότι καμμιά ξένη δύναμη δεν πρόκειται να προασπίσει τα εθνικά μας συμφέροντα περισσότερο από εμάς τους ίδιους.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ
ΚΩΝ/ΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΜΠΛΕΤΣΑΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΧΑΤΖΗΓΑΚΗΣ

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

ΑΑ: Αρχηγείο Αεροπορίας ή Αρχηγός Αεροπορίας
Α/Α: Αντιαεροπορικό πυροβόλο
ΑΒΑΚ: Αποβατική άκατος (μικρό πλοιάριο)
Α/ΓΕΕΦ: Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς
Α/Δ: Αεροδρόμιο
ΑΕΔ: Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων ή Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων
ΑΚΕΔ: Ακόλουθος Ενόπλων Δυνάμεων
ΑΝ: Αρχηγείο Ναυτικού ή Αρχηγός Ναυτικού
ΑΣ: Αρχηγείο Στρατού ή Αρχηγός Στρατού
ΑΣΔΑΚ: Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκησις Αμύνης Κύπρου (Ε.Ε./Ε.Κ. δυνάμεις. Διοικητής το 1964 ο Γρίβας)
ΑΣΔΕΝ: Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικού και Νήσων
ΑΣΕΑ: Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας
Α/Υ: Ανθυποβρυχιακό
Α/Φ: Αεροσκάφος
F84F= Δ/Β - Αεροσκάφη Διώξεως Βομβαρδισμού
F5= Αεροσκάφη Αναχαιτίσεως, Αναγνωρίσεως
F4= Phantom - Αεροσκάφη πολλαπλού ρόλου
ΓΕΕΘΑ: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
ΓΕΕΦ: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς
ΓΕΝ: Γενικό Επιτελείο Ναυτικού
ΓΕΣ: Γενικό Επιτελείο Στρατού
ΔΑΚ: Διευθυντής Α΄ Κλάδου
ΔΕΑ: Δόκιμος ΄Εφεδρος Αξιωματικός
ΔΙΚ: Διεύθυνση Κυπριακού
ΕΑΝ: Επιλαρχία Αναγνωρίσεως
ΕΓ: Επιτελικό Γραφείο
Ε/Κ: Ελληνοκύπριοι
ΕΛΔΥΚ: Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΛΔΥΚ/Μ: Η Μεραρχία (η μεραρχία που στάλθηκε το 1965 και αποσύρθηκε το 1967)
ΕΜΑ: Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων
ΕΣΑ: Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία
ΕΣΣΟ: Εκπαιδευτική Σειρά Στρατευσίμων Οπλιτών
ΙΜΑ: Ίλη Μέσων Αρμάτων
ΚτΒ: Κανονισμός της Βουλής
ΚΥΠ: Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών
ΚΨΜ: Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας
ΛΟΚ: Λόχος Ορεινών Καταδρομών
ΜΕΟ: Μικτή Επιτελική Ομάς
ΝΟΡΑΤΛΑΣ: Μεταγωγικά στρατιωτικά αεροσκάφη
ΟΔΕΠΙΧ: Οδηγίες Επιχειρήσεων
ΠΑΠ: Προκεχωρημένος Αξιωματικός Παρατηρητής
ΠΠΠ: Πυροβολαρχία Πεδινού Πυροβολικού
ΣΔΑ: Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών
ΣΔΑΜ: Στρατηγείον Διοικήσεως Ανατολικής Μεσογείου
ΣΔ: Σταθμός Διοικήσεως
Σχέδιο «Κ»: Προέβλεπε τις πολεμικές επιχειρήσεις στην Κύπρο
ΣΕΜ: Σώμα Εφοδιασμού Μεταφορών
ΣΥΠ: Σώμα Υλικού Πολέμου
Τ/Α: Τορπιλάκατος
Τ/Κ: Τουρκοκύπριοι
ΤΟΥΡΔΥΚ: Τουρκική Δύναμη Κύπρου
ΤΠ: Τάγμα Πεζικού
ΠΟΤ: Πρόσθιον όριον τοποθεσίας
ΠΑΟ: Πυροβόλα άνευ οπισθοδρομησεως
Υ/Β= Υποβρύχιο

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Των προσώπων που κλήθηκαν και εξετάστηκαν στην Ολομέλεια της Εξεταστικής Επιτροπής για το «Φάκελο της Κύπρου» (με αλφαβητική σειρά των επωνύμων τους) - (τηρήθηκαν στενογραφημένα πρακτικά)

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
1	Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος	Αναστάσιος		10-6-87 σ. 20-150 Φ 70	16-4-87 σ. 36-162 Φ 71	17-6-87 σ. 87-223 Φ 72	
2	Αλεξανδρής Χρήστος	Γεώργιος	Διπλωματικός Υπάλληλος	28-4-87 σ. 84-111 Φ 61			Η εξέταση είναι κατ' αντιπαράσταση με το μάρτυρα Κ. Παναγιωτάκο
3	Αλεξάνδρου Ιωάννης	Γεώργιος	Αντιστράτηγος ε.α.	3-12-86 σ. 131-182 Φ 33			
4	Ανδρουτσόπουλος Αδαμάντιος	Ιωάννης	Δικηγόρος	4-3-87 σ. 2-6 Φ 52			Αρνήθηκε να καταθέσει επικαλούμενος το άρθρο 27 του Κανονισμού της Βουλής
5	Αραπάκης Πέτρος	Ιωάννης	Αντιναύαρχος ε.α.	5-2-87 σ. 10-20 Φ 45	19-2-87 σ. 8-147 Φ 49	5-3-87 σ. 2-153 Φ 53	Η εξέταση στις 9-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση, με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Λατσούδη, Παπανικολάου και στις 12, 19 και 21-5-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Κυπραίο, Παπανικολάου
5α	»	»	»	9-4-87 σ. 18-191 Φ 60	12-5-87 σ. 72-203 Φ 64	19-5-87 σ. 2-192 Φ 66	
5β	»	»	»	21-5-87 σ. 3-256 Φ 67			

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
6	Βλάχος Άγγελος	Σταύρος	Συνταξιούχος του Υπ. Εξωτερικών	30-10-36 σ. 2-7, 13-87 Φ 24	5-11-86 σελ. 3-91 Φ 25		
7	Γαβριήλ Βασίλειος	Παναγιώτης	Αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού ε.α.	6-11-86 σ. 161-163, 207-232 Φ 26			
8	Γαλατσάνος Ανδρέας	Δημήτριος	Αντιστράτηγος ε.α.	21-1-87 σ. 6-55 Φ 43			
9	Γεωργίτσης Μιχαήλ	Νικόλαος	Ταξίαρχος ε.α.	2-7-86 σ. 13-223 Φ 1	3-7-86 σ. 21-85 Φ 2	17-3-87 σ. 141-225 Φ 56	Η εξέταση: α) στις 17-3-87 είναι κατ' αντιπαράσταοη με τους μάρτυρες Μιχόπουλο και Πούλο, β) στις 19-3-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο και Χανιώτη και γ) στις 7-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταοη με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Σταθόπουλο, Περδίκη
9α	»	»	»	19-3-87 σ. 3-231 Φ 57	7-4-87 σ. 25-253 Φ 59		
10	Γιαννακόδημος Παναγιώτης	Γεώργιος	Υποστράτηγος ε.α.	18-9-86 σ. 128-175 Φ 16	30-9-86 σ. 2-49 Φ 19		

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
11	Γκιζίκης Φαίδων	Δημήτριος	Στρατηγός ε.α.	24-2-87 σ. 9-155 Φ 50	12-3-87 σ. 2-172 Φ 55	7-4-87 σ. 25-253 Φ 59	Η εξέταση : α) στις 7-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο, Γεωργίτση, Σταθόπουλο, Περδίκη, β) στις 9-4-87 είναι κατ' αναπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο, Κυπραίο, Αραπάκη, Παπανικολάου και γ) στις 12, 19 και 21-5-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο, Κυπραίο, Αραπάκη, Παπανικολάου
11α	»	»	»	9-4-87 σ. 18-191 Φ 60	12-5-87 σ. 72-203 Φ 64	19-5-87 σ. 2-192 Φ 66	
11β	»	»	»	21-5-87 σ. 3-256 Φ 67			
12	Γλεντζές Ηλίας	Ιωάννης	Αντ/ρχης Π.Ζ. ε.α.	26-11-86 σ. 75-86 Φ 31			
13	Γραββάνης Ευάγγελος	Δημήτριος	Υποστράτηγος ε.α.	5-11-86 σ. 93-137 Φ 25			
14	Ζίγδης Ιωάννης	Γεώργιος		12-11-87 σ. 33-124 Φ 87	1-12-87 σελ.3-104 Φ 91	3-12-87 σ. 2-129 Φ 92	
15	Ζιωτόπουλος Δημήτριος	Παναγιώτης	Ταξίαρχος ε.α.	6-11-86 σ. 157-180 Φ26	13-11-88 σ. 93-110 Φ 28		

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
16	Θωμόπουλος Παναγιώτης	Ευστράτιος	Αντιπτέραρχος ε.α.	19-11-87 σ. 157-182 Φ 89	24-11-87 σ. 22-185 Φ 88		
17	Ιωαννίδης Δημήτριος	Αριστοτέλης		7-5-87 σ. 33-155 Φ 63			Η κατάθεση δόθηκε ανωμοτί λόγω καταδίκης του μάρτυρα
18	Καραγιάννης Ευθύμιος	Ιωάννης	Στρατηγός ε.α.	4-12-86 σ. 148-175 Φ 34	9-12-86 σ. 2-58 Φ 35	3-9-87 σ. 21-110 Φ 77	Η εξέταση είναι κατ' αντιπαράσταση με το μάρτυρα Μπιτσάκη
18α	»	»	»	10-9-87 σ. 21-146 Φ 78	24-9-87 σ. 7-118 Φ 80		
19	Καρούσος Γεώργιος	Νικόλαος	Αντιστράτηγος ε.α.	3-12-86 σ. 129-131 Φ 33	22-1-87 σ. 2-75, 78-238 Φ 41		
20	Καραστατήρας Ιωάννης	Παντελής	Υποπτέραρχος ε.α.	25-9-86 σ. 3-160 Φ 18			
21	Κατσαδήμας Παναγιώτης	Σοφοκλής	Αντιστράτηγος ε.α.	22-7-86 σ. 41-80 Φ 8	29-7-86 σ. 10-261 Φ 9		
22	Κοκοράκης Κων/νος	Γεώργιος	Αντισυνταγματάρχης ε.α.	23-10-86 σ. 5-134 Φ 23			

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
23	Κόλλιας Κων/νος	Βλάσιος	Συνταξιούχος εισαγγελέας Α.Π.	26-2-87 σ. 3-203 Φ 51			
24	Κομπόκης Κων/νος	Ανέστης	Συνταγματάρχης ε.α.	8-7-86 σ. 19-172 Φ 3	9-7-86 σ. 2-165 Φ 4	10-7-86 σ. 7-184 Φ 5	
25	Κοντώσης Κων/νος	Λεωνίδας	Ταγματάρχης ε.α.	11-9-86 σ. 3-7 Φ 14	16-9-86 σ. 124-179 Φ 15	18-9-86 σ. 3-125 Φ 16	
26	Κορκόντζελος Περικλής	Δημήτριος	Υποστράτηγος ε.α.	15-7-86 σ. 104-109 Φ 6	17-7-86 σ. 208-223 Φ 7	22-7-86 σ. 81-305 Φ 8	
27	Κορμάς Κων/νος	Ηλίας	Αντιστράτηγος ε.α.	9-4-87 σ. 2-6 Φ 60			Ο μάρτυρας αυτός εξετάστηκε στις 8-4-87 στο επταμελές τμήμα της Εξεταστικής Επιτροπής. Η εξέτασή του στην Ολομέλεια της Επιτροπής είναι κατ' αντιπαράσταση με το μάρτυρα Μπονάνο
28	Κουρής Νικόλαος	Παναγιώτης	Αρχηγός ΓΕΕΘΑ	5-11-87 σ. 2-136 Φ 85	10-11-87 σ. 4-170 Φ 86	17-12-87 σ. 2-28 Φ 94	
29	Κούρτης Γεώργιος	Σωτήριος	Ταξίαρχος ε.α.	9-9-86 σ. 2-7 Φ 13	11-9-86 σ. 8-134 Φ 14		

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
30	Κρητικός Κων/νος	Βασίλειος	Αντιστράτηγος ε.α.	16-7-87 σ. 4-82 Φ 74			
31	Κυπραίος Κων/νος	Εμμανουήλ	Χημικός	12-2-87 σ. 107-188 Φ 47	17-2-87 σ. 3-54, 79-145 Φ 48	15-5-87 σ. 72-203 Φ 64	Η εξέταση στις 15, 19 και 21.5.87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Αραπάκη, Παπανικολάου
31α	»	»	»	19-5-87 σ. 2-191 Φ 66	21-5-87 σ. 3-256 Φ 67		
32	Κυριαζίδης Νικόλαος	Παναγιώτης	Εκπρόσωπος της Ελλάδος στο Δ.Ν.Τ.	15-10-87 σ. 3-161 Φ 83			
33	Κυριακόπουλος Όθων	Παναγιώτης	Αντιστράτηγος ε.α.	22-1-87 σ. 76-77 Φ 41	10-2-87 σ. 135-174 Φ 46		
34	Λαγάκος Ευστάθιος	Παναγιώτης		9-12-86 σ. 60-157 Φ 35			
35	Λαμπρινός Γρηγόριος	Δημοσθένης	Αν/χης ε.α.	22-10-86 σ. 143-197 Φ 22			
36	Λατσούδης Ευστάθιος	Ιωάννης	Αντιστράτηγος ε.α.	12-2-87 σ. 2-90 Φ 47	9-4-87 σ. 18-191 Φ 60		Η εξέταση στις 9-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Αραπάκη, Παπανικολάου

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
37	Λεβογιάννης Γεώργιος	Νικόλαος	Δημόσιος Υπάλληλος του Υπ. Εθνικής Άμυνας, ΓΕΣ-3ο Ε.Γ.	2-9-86 σ. 25-48 Φ 11			
38	Λούκουτος	Κων/νος	Ταξίαρχος ε.α.	9-9-86 σ. 8-11 Φ 13	11-9-86 σ. 136-187 Φ 14	16-9-86 σ. 39-123 Φ 15	
39	Ματάτσης Γεράσιμος	Θεόδωρος	Ταγματάρχης ε.α.	20-11-86 σ. 148-151 Φ 30	27-11-86 σ. 138-212 Φ 32		
40	Μιχόπουλος Στυλιανός	Δημήτριος	Συνταγματάρχης ε.α.	10-3-87 σ. 152-207 Φ 54	17-3-87 σ. 3-140, 141-201, 202-225 Φ 56		Στις 17-3-87 εξετάστηκε και κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γεωργίτση, (σ. 141-201) και Γεωργίτση, Πούλο (σ. 202-225)
41	Μπαλτάς Σταύρος	Κων/νος	Πολιτικός συνταξιούχος	16-9-86 σ. 21-39 Φ 15			
42	Μπίτος Ιωάννης	Γεώργιος	Αντιστράτηγος ε.α.	2-9-86 σ. 52-226 Φ 11	4-9-86 σ. 13-143, 150-230 Φ 12		
43	Μπιτσάκης Αντώνης	Παναγιώτης	Ταξίαρχος ε.α.	27-1-87 σ. 127-101 Φ 42	24-9-87 σ. 75-118 Φ 80		Η εξέταση στις 24-9-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με το μάρτυρα Καραγιάννη.

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
44	Μπονάνος Γρηγόριος	Γεράσιμος	Στρατηγός ε.α.	16-12-86 σ. 107-218 Φ 37	17-12-86 σ. 5-200 Φ 38	13-1-87 σ. 2-234 Φ 39	Η εξέταση : α) στις 19-3-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γεωργίτση και Χανιώτη, β) στις 31-3-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Σταθόπουλο και Σημαιοφορίδη, γ) στις 7-9-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Γεωργίτση, Σταθόπουλο και Περδίκη, δ) στις 9-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Λατσούδη, Αραπάκη, Παπανικολάου, Κορμά (σ. 2-16) και ε) στις 12, 19 και 21-5-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Κυπραίο, Αραπάκη, Παπανικολάου
44α	»	»	»	19-3-87 σ. 2-231 Φ 57	31-3-87 σ. 5-171 Φ 58	7-4-87 σ. 25-253 Φ 59	
44β	»	»	»	12-5-87 σ. 72-203 Φ 64	19-5-87 σ. 2-192 Φ 66	21-5-87 σ. 3-256 Φ 67	
44γ	»	»	»	9-4-87 σ. 2-18, 18-191 Φ 60			
45	Νάκος Σπυρίδων	Αποστόλης	Ανθυπασπιστής ελεγκτής εναερίου κυκλοφορίας και ραντάρ	26-11-87 σ. 19-42, 44-146 Φ 90			Οι σελίδες 44-146 αφορούν κατ' αντιπαράσταση εξέταση με τους μάρτυρες Χρυσικόπουλο και Παπαγεωργάκη
46	Νικολαΐδης Νικόλαος	Βασίλειος	Υποστράτηγος ε.α.	23-9-86 σ. 46-186 Φ 17			

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
47	Νούσκας Μιχαήλ	Κων/νος	Ταξίαρχος ε.α.	4-9-86 σ. 144-149 Φ 12	9-9-86 σ. 11-124 Φ 13		
48	Ντάβος Ιωάννης	Ιωάννης	Στρατηγός ε.α.	19-2-87 σ. 4-8 Φ 49	5-3-87 σ. 154-183 Φ 53	10-3-87 σ. 2-152 Φ 54	
49	Ντενίσης Γεώργιος	Βασίλειος	Αντιστράτηγος ε.α.	3-7-86 σ. 86-265 Φ 2			
50	Ξαρχάς Χρίστος	Κων/νος	Υποστράτηγος ε.α.	23-10-86 σ. 135-180 Φ 23			
51	Ξένος Διονύσιος	Παναγιώτης	Πρέσβυς Υπ. Εξωτερικών	28-4-87 σ. 115-136 Φ 61			Η εξέταση είναι κατ' αντιπαράσταση με το μάρτυρα Παναγιωτάκο
52	Οικονόμου Περικλής	Δημήτριος	Αντιπτέραρχος ε.α.	27-1-87 σ. 3-126 Φ 42			
53	Παλαΐνης Χαράλαμπος	Πολύκαρπος	Ταγματάρχης ε.α.	13-11-86 σ. 111-175, 185-186 Φ 28	19-11-86 σ. 17-146 150-212 Φ 29	20-11-86 σ. 34-118 Φ 30	
54	Παναγιωτόπουλος Ιωάννης	Αναστάσιος	Αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού ε.α.	6-11-86 σ. 102-157, 164-194, 198-206 Φ 26			

α/α	**Ονοματεπώνυμο**	**Όνομα πατέρα**	**Επάγγελμα**	**ΚΑΤΑΘΕΣΗ** **Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου**			**Παρατηρήσεις**
55	Παναγιωτάκος Κων/νος	Παναγιώτης	Πρέσβυς επί συντάξει	28-4-87 σ. 6-188 Φ 61	12-5-87 σ. 3-72 Φ 64		Στις 28-4-87 εξετάστηκε κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Αλεξανδρή (σ. 84-111) και Ξένο (σ. 115-136)
56	Πανουργιάς Παναγιώτης	Μιχαήλ	Αντιστράτηγος ε.α.	16-7-87 σ. 88-130 Φ 74			
57	Παπαγεωργάκης Γεώργιος	Παναγιώτης	Σμήναρχος ε.α.	19-11-87 σ. 9-157 Φ 88	26-11-87 σ. 45-146 Φ 90		Η εξέταση στις 26-11-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Νάκο και Χρυσικόπουλο
58	Παπαγιάννης Γεώργιος-Μελέτιος	Παναγιώτης	Αντιπλοίαρχος ε.α.	16-9-86 σ. 14-21 Φ 15	30-9-86 σ. 52-179 Φ 19	2-10-86 σ. 102-164, 165-174 Φ 20	Στις 2-10-86 εξετάστηκε και κατ' αντιπαράσταση με τον Αν. Παπαδάκη σ. 102-164
58α	»	»	»	7-10-86 σ. 5-116 Φ 21			
59	Παπαγιάννης Κων/νος	Ιωάννης	Αν/χης ε.α.	22-10-86 σ. 207-276 Φ 22			
60	Παπαδάκης Παύλος	Ευάγγελος	Υποστράτηγος ε.α.	30-10-87 σ. 7-10, 88-152 Φ 24			

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
61	Παπαδάκης Ανέστης	Παναγιώτης	Αντιπλοίαρχος ε.α.	2-10-86 σ. 3-102, 102-164 Φ 20			Οι σελίδες 102-164 αφορούν κατ' αντιπαράσταση εξέταση με το μάρτυρα Γ. Μ. Παπαγιάννη
62	Παπαδόπουλος Γεώργιος	Χρίστος		5-5-87 σ. 13-338 Φ 62			Η κατάθεση δόθηκε ανωμοτί λόγω καταδίκης του μάρτυρα
63	Παπανικολάου Αλέξανδρος	Παναγιώτης	Αντιπτέραρχος ε.α.	3-2-87 σ. 3-164 Φ 44	5-2-87 σ. 21-30, 50-215 Φ 45	9-4-87 σ. 18-191 Φ 60	Η εξέταση: α) στις 9-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Λατσούδη, Αραπάκη και β) στις 12, 19 και 21-5-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Κυπραίο, Αραπάκη
63a	»	»	»	21-5-87 σ. 72-203 Φ 67	12-5-87 σ. 2-192 Φ 64	19-5-87 σ. 3-256 Φ 66	
64	Παπαποστόλου Δημήτριος	Ευάγγελος	Συνταγματάρχης ε.α.	26-11-86 σ. 191-193 Φ 31	3-12-86 σ. 2-123 Φ 33		
65	Πασπάτης Σάββας	Νικόλαος	Υποστράτηγος ε.α.	27-11-86 σ. 117-136 Φ 32			
66	Περδίκης Αθανάσιος	Ιωάννης	Ταγματάρχης ε.α.	20-11-83 σ. 151-215 Φ 30	26-11-86 σ. 12-74 Φ 31	7-4-87 σ. 25-253 Φ 59	Η εξέταση στις 7-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Γεωργίτση, Σταθόπουλο

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
67	Πετρόπουλος Ευστάθιος	Δημήτριος	Απότακτος Αντιπλοίαρχος Ναυτικού	28-5-87 σ. 2-63 Φ 69			
68	Πηλιχός Μιχαήλ	Δημήτριος	Αντ/ρχης ε.α.	19-11-86 σ. 148-150 Φ 29	23-1-86 σ. 86-137, 185-190 Φ 21	27-11-86 σ. 2-103 Φ 32	
69	Πολίτης Σπυρίδων	Κων/νος	Αντιστράτηγος ε.α.	12-11-86 σ. 19-189 Φ 27	13-11-86 σ. 3-93 Φ 28		
70	Πούλος Γεώργιος	Ευστάθιος	Υποστράτηγος ε.α.	31-7-86 σ. 2-257 Φ 10	17-3-87 σ. 201-225 Φ 56		Στις 17-3-87 εξετάστηκε κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μιχόπουλο και Γεωργίτση
71	Ρώσσης Νικόλαος	Γεώργιος	Αντιστράτηγος ε.α.	23-9-86 σ. 6-45 Φ 17			
72	Σεμερτζάκης Παύλος	Αύγουστος	Ταξίαρχος ε.α.	26-5-87 σ. 9-126 Φ 68			
73	Σιαπκαράς Ανδρέας	Θωμάς	Αντιστράτηγος ε.α.	20-1-87 σ. 36-96 Φ 40	29-1-87 σ. 90-138 Φ 43		

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
74	Σημαιοφορίδης Αλέξανδρος	Αγάπιος	Αν/χης ε.α.	22-10-86 σ. 4-142 Φ 22	31-3-87 σ. 5-170 Φ 58		Στις 31-3-87 η κατάθεση είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο και Σταθόπουλο
75	Σκλαβενίτης Αθανάσιος	Γεράσιμος	Ταγματάρχης ε.α. Ιδιωτικός υπάλληλος	10-7-86 σ. 3-6 Φ 5	15-7-86 σ. 6-104, 110-248 Φ 6	17-7-86 σ. 63-207 Φ 7	
76	Σταθόπουλος Λάμπρος	Ευστάθιος	Αντιστράτηγος ε.α.	4-12-86 σ. 7-143 Φ 34	31-3-87 σ. 5-170 Φ 58	7-4-87 σ. 25-253 Φ 59	Απεβίωσε - Η εξέταση α) στις 31-3-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Μπονάνο και Σημαιοφορίδη και β) στις 7-4-87 είναι κατ' αντιπαράσταση με τους μάρτυρες Γκιζίκη, Μπονάνο, Γεωργίτση και Περδίκη
77	Συρμόπουλος Κων/νος	Βασίλειος	Ταξίαρχος ε.α.	23-10-86 σ. 181-208 Φ 23			
78	Ταβλαρίδης Σταύρος	Βασίλειος	Ναυτικός	5-11-86 σ. 138-193 Φ 25	6-11-86 σ. 23-101 Φ 26		
79	Τριανταφύλλου Κων/νος	Ιωάννης	Συνταγματάρχης Πεζικού ε.ε.	20-1-87 σ. 97-173 Φ 40			
80	Τσολάκης Ευάγγελος	Γεώργιος	Αντιστράτηγος ε.α.	8-10-87 σ. 7-113 Φ 82			

α/α	**Ονοματεπώνυμο**	**Όνομα πατέρα**	**Επάγγελμα**	**ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου**			**Παρατηρήσεις**
81	Τσουμάνης Γεώργιος	Νικόλαος	Αντιστράτηγος ε.α.	17-2-87 σ. 196-219 Φ 48			
82	Τσουμής Γεώργιος	Ιωάννης	Αντιστράτηγος ε.α.	11-12-86 σ. 2-100 Φ 36			
83	Τσουμπάς Βασίλειος	Αλέξιος	Στρατηγός ε.α.	17-2-87 σ. 55-78 Φ 48			
84	Τζούνης Ιωάννης	Αλέξανδρος	Πρέσβυς Ευρωβουλευτής	10-2-87 σ. 6-132 Φ 46			
85	Χανιώτης Κω/νος	Νικόλαος	Αντιστράτηγος ε.α.	11-12-86 σ. 106-177 Φ 36	16-12-86 σ. 2-105 Φ 37	19-3-87 σ. 3-231 Φ 57	Στις 19-3-87 η εξέταση έγινε κατ' αντιπαράσταση με τους Μπονάνο και Γεωργίτση
86	Χρυσικόπουλος Θεόφιλος	Παναγιώτης	Αντισμήναρχος ε.α.	26-11-87 σ. 5-19, 44-146 Φ 90			Οι σελίδες 44-146 αφορούν κατ' αντιπαράσταση εξέταση με τους μάρτυρες Νάκο και Παπαγεωργάκη

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Των προσώπων που κλήθηκαν και εξετάστηκαν στο επταμελές Τμήμα της Εξεταστικής Επιτροπής για το «Φάκελο της Κύπρου» (με αλφαβητική σειρά των επωνύμων τους)

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
1	Αλεξανδρής Γεώργιος	Βασίλειος		4-3-87	σ. 1-36	Φ. 1(7)	
2	Αλεξόπουλος Παλαιολόγος	Γρηγόριος	Ταξίαρχος ε.α.	25-2-87	σ. 19-37	Φ. 1 (6)	
3	Αναγνωστόπουλος Φωκάς	Δημήτριος	Υποστράτηγος ε.α.	1-7-87	σ. 24-67	Φ. 3 (20)	
4	Αρώνης Μηνάς	Ιωάννης	Ταξίαρχος ε.α.	25-2-87	σ. 43-53	Φ. 1 (6)	
5	Βάρδος Νικόλαος	Ιωάννης	Αντισυνταγματάρχης ε.α.	27-5-87	σ. 67-81	Φ. 2 (16)	
6	Γιαννακός Κωνσταντίνος	Δημήτριος	Υποστράτηγος ε.α.	13-5-87	σ. 1-24	Φ. 2(14)	
7	Γούδας Φαίδων	Αλέξανδρος	Υποστράτηγος ε.α.	18-3-87	σ. 25-52	Φ. 1 (9)	
8	Γρίβας Θεόδωρος	Σταύρος	Αντ/ρχης (Π.Ζ.) ε.α.	25-2-87	σ. 37-43	Φ. 1 (6)	
9	Δεληβάνης Μιλτιάδης	Ιωάννης	Πρέσβυς επί τιμή	25-2-87	σ. 1-19	Φ. 2 (6)	
10	Διαμαντόπουλος Ιάκωβος	Γεώργιος	Ιατρός	11-2-87	σ. 1-10	Φ. 1 (4)	

α/α	**Ονοματεπώνυμο**	**Όνομα πατέρα**	**Επάγγελμα**	**ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου**			**Παρατηρήσεις**
11	Κακαουνάκης Νίκος	Δημήτριος	Δημοσιογράφος	11-3-87	σ. 48-74	Φ. 1 (8)	
12	Καραβάς Επαμεινώνδας	Ιωάννης	Αρχιπλοίαρχος Π.Ν. ε.α.	4-2-87	σ. 21-33	Φ. 1 (3)	
13	Καρατζαφέρης Σπύρος	Ιωάννης	Δημοσιογράφος	11-3-87	σ. 31-48	Φ. 1 (8)	
14	Κορμάς Κων/νος	Ηλίας	Αντιστράτηγος ε.α.	8-4-87	σ. 1-24	Φ. 1 (11)	Ο μάρτυρας εξετάστηκε και στην Ολομέλεια της Επιτροπής, κατ' αντιπαράσταση με τον μάρτυρα Μπονάνο
15	Κούσουλας	Γεώργιος	Καθηγητής Πολιτ. Επιστημ. Χάρβαρντ	11-2-87	σ. 21-42	Φ. 1 (4)	
16	Κωνσταντίνου Ανδρέας	Γιάγκος	Δικηγόρος	15-7-87	σ. 50-77	Φ. 3 (22)	
17	Λαμβαριάς Γεώργιος	Ιωάννης	Αντισ/χης ε.α.	8-7-87	σ. 1-80	Φ. 3 (21)	
18	Λιακόπουλος Γεώργιος	Παναγιώτης	Ταξίαρχος Αεροπορίας ε.α.	18-12-87	σ. 42-73	Φ. 3 (23)	
19	Λούμπρος Ιωάννης	Δημήτριος	Δημόσιος Υπάλληλος Υπ. Εμπορίου	28-1-87	σ. 30-35	Φ. 1 (2)	

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
20	Μανάρας Μιχαήλ	Κων/νος	Ταξίαρχος ε.α.	1-7-87	σ. 1-23	Φ. 3 (20)	
21	Μαντζουράτος Ευάγγελος	Ματζουράνης	Αν/χης Πεζικού ε.α.	27-5-87 3-6-87	σ. 112-135 σ. 1-63	Φ. 2 (16) Φ. 2 (17	
22	Μανωλοπούλου Στέλλα	Γεώργιος (όνομα συζύγου)	Οικιακά	18-3-87	σ. 1-9	Φ. 1 (9)	
23	Μαρκογιάννης Χρίστος	Νικόλαος	Μελετητής της Ιστορίας	11-2-87	σ. 10-21	Φ. 1 (4)	
24	Μαύρος-Ματσανιώτης Γεώργιος	Παύλος	Δημοσιογράφος	18/2/87	σ. 7-25	Φ. 1 (5)	
25	Μέγγουλης Χριστόδουλος	Αντώνιος	Αντιπτέραρχος ε.α.	15-7-87	σ. 1-50	Φ. 3 (22)	
26	Μιχαλακόπουλος Βασίλειος	Γεώργιος	Ταξίαρχος ε.α.	18-2-87	σ. 25-55	Φ. 1 (5)	
27	Νικολόπουλος Θεόδωρος	Αλέξιος	Ιδιωτικός Υπ.	6-5-87	σ. 1-19, 19-42	Φ. 2 (13)	Οι σ. 19-42 αφορούν κατ' αντιπαράσταση εξέταση με το μάρτυρα Ασημ. Παπανικολάου
28	Παγώνης Νικόλαος	Μηνάς	Ταξίαρχος ε.α.	29-4-87	σ. 17-73	Φ. 2 (12)	
29	Παπαμελετίου Γεώργιος	Βασίλειος	Ταξίαρχος ε.α.	27-5-87	σ. 81-112	Φ. 2 (16)	

α/α	**Ονοματεπώνυμο**	**Όνομα πατέρα**	**Επάγγελμα**	**ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου**			**Παρατηρήσεις**
30	Παπανικολάου Ασημάκης	Γεώργιος	Σμήναρχος ε.α.	29-4-87 6-5-87	σ. 6-17 σ. 9-42	Φ. 2 (12) Φ. 2 (13)	Στις 6/5/87 κατέθεσε κατ' αντιπαράσταση με τον μάρτυρα Θ. Νικολόπουλο
31	Ρασβάνης Παναγιώτης	Νικόλαος	Ιδιωτικός Υπ. (εταιρία SIEMENS)	4-2-87	σ. 1-20	Φ. 1 (3)	
32	Ρούβαλης Χρίστος	Παναγιώτης	Δάσκαλος	28-1-87	σ. 1-13	Φ. 1 (2)	
33	Σβώλης Γεώργιος	Αντώνιος	Ταξίαρχος ε.α.	3-6-87	σ. 63-86	Φ. 2 (17)	
34	Σιμωνίδης Όμηρος	Ιωάννης	Ταξίαρχος ε.α.	12-12-87	σ. 1-41	Φ. 3 (23)	
35	Σκουρλέτος Ηλίας	Ιωάννης	Ταξίαρχος ε.α.	29-4-87	σ. 1-6	Φ. 2 (12)	
36	Σουρβίνος Γεώργιος	Θεοφάνης	Υποστράτηγος ε.α.	27-5-87	σ. 1-67	Φ. 2 (16)	
37	Σπαντιδάκης Γρηγόριος			13-5-87 20-5-87	σ. 24-81 σ. 1-1112	Φ. 2 (14) Φ. 2 (15)	Η κατάθεση δόθηκε ανωμοτί λόγω καταδίκης του μάρτυρα
38	Σταφυλάς Γεώργιος	Παναγιώτης	Υδραυλικός	28-1-87	σ. 13-29	Φ. 1 (2)	
39	Τζίτζας Στέφανος	Σωτήριος	Λοχαγός ε.α.	24-6-87	σ. 1-76	Φ. 3 (19)	

α/α	Ονοματεπώνυμο	Όνομα πατέρα	Επάγγελμα	ΚΑΤΑΘΕΣΗ Ημερομηνία λήψης - σελίδες πρακτικών στις οποίες καταχωρήθηκε - αριθμός φακέλου			Παρατηρήσεις
40	Τζαμαλούκας Όθων	Κων/νος	Υποστράτηγος ε.α.	1-4-87	σ. 1-46	Φ. 1 (10)	
41	Τσίτας Νικόλαος	Δημήτριος	Αντισ/χης ε.α.	19-6-87	σ. 56-67	Φ. 3 (10)	
42	Φίλιας Βασίλειος	Ιωάννης	Καθηγητής Παντείου	18-3-87	σ. 9-25	Φ. 1 (9)	
43	Φουριώτης Αντώνιος	Χρίστος	Αντιστράτηγος ε.α.	19-6-87	σ. 1-56	Φ. 3 (18)	
44	Ψαράκης Παναγιώτης	Δημήτριος	Δημοσιογράφος	18-2-87	σ. 1-7	Φ. 1 (5)	
45	Ψυχάρης Σταύρος	Παναγιώτης	Δημοσιογράφος	11-3-87	σ. 1-31	Φ. 1 (8)	

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Πόρισμα για το Φάκελο της Κύπρου

Πόρισμα της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής
για τον Φάκελο της Κύπρου, που εγκρίθηκε από την ολομέλεια
της Βουλής των Αντιπροσώπων στις 17 Μαρτίου 2011.

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Πρόλογος

Το δίδυμο έγκλημα του 1974, το προδοτικό πραξικόπημα και η βάρβαρη τουρκική εισβολή, έχει προκαλέσει ανεπούλωτες πληγές και έχει στιγματίσει την παραπέρα πορεία της Κύπρου και του λαού της. Είχε ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη σύγχρονη τραγωδία για τον κυπριακό ελληνισμό, για ολόκληρο τον ελληνισμό. Ανεξίτηλα παραμένουν στη μνήμη τα γεγονότα εκείνης της τραγικής περιόδου.

Η Βουλή των Αντιπροσώπων με ψήφισμά της τον Απρίλιο του 1982 ζήτησε το άνοιγμα του Φακέλου της Κύπρου, με στόχο να γνωσθεί όλη η ιστορική αλήθεια γύρω από το δίδυμο έγκλημα του 1974. Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, ύστερα από μια περιπετειώδη και πολύ μακρά πορεία, ολοκλήρωσε την προσπάθεια για διερεύνηση των γεγονότων και καταγραφή των αιτίων και των αιτιατών που οδήγησαν στο διπλό έγκλημα τον Ιανουάριο του 2011.

Στις 17 Μαρτίου 2011 το πόρισμα της επιτροπής παρουσιάστηκε στην ολομέλεια της Βουλής, όπου και εγκρίθηκε.

Με το πόρισμα η Βουλή των Αντιπροσώπων εκπλήρωσε ένα καθήκον: να φωτίσει όσο γίνεται περισσότερο διάφορες πτυχές της πρόσφατης τραγικής και σκοτεινής συνάμα περιόδου της κυπριακής ιστορίας. Φυσικά, το πόρισμα για το Φάκελο της Κύπρου δεν αποτελεί ούτε δικαστική απόφαση ούτε ετυμηγορία της ιστορίας. Πρόκειται για συλλογή στοιχείων, μαρτυριών και πληροφοριών γύρω από τη μεγάλη προδοσία του 1974 και τα όσα επακολούθησαν.

Παρά τις δυσκολίες, το πόρισμα περιλαμβάνει αρκετά και σημαντικά στοιχεία. Στοιχεία και μαρτυρίες που υποδεικνύουν ηθικούς και φυσικούς αυτουργούς, συνεργούς και συνενόχους. Το πόρισμα απαντά σε πολλά ερωτήματα. Άλλα παραμένουν αναπάντητα. Φωτίζει ένα μεγάλο μέρος της αλήθειας, όχι ολόκληρη, όχι όλα τα κομμάτια της. Τα συμπεράσματα και οι διαπιστώσεις είναι ωστόσο ξεκάθαρα. Η Βουλή των Αντιπροσώπων με το άνοιγμα του Φακέλου της Κύπρου, όπως αποκλήθηκε η όλη προσπάθεια, δεν αποσκοπεί σε ανάξεση πληγών και παθών του παρελθόντος. Στόχος της είναι να φωτιστεί όσο γίνεται περισσότερο η τραγική και σκοτεινή εκείνη περίοδος, προκειμένου ο λαός μας να είναι σε θέση να οδηγηθεί σε εθνική αυτογνωσία.

Η ιστορία θα κρίνει τα γεγονότα, θα κρίνει και το συγκεκριμένο πόρισμα. Η ιστορία εξάλλου δεν μπορεί να παραχαραχθεί. Η συλλογική μνήμη έχει ήδη αποφανθεί, στη βάση αρκετών γεγονότων και μαρτυριών, πολλά από τα οποία βοούν.

Το πόρισμα για το Φάκελο της Κύπρου ουσιαστικά επιβεβαιώνει τη μεγάλη προδοσία σε βάρος της Κύπρου και του λαού της.

Άξιοι επαίνου και συγχαρητηρίων είναι όσοι εργάστηκαν για το σκοπό αυτό. Οι βουλευτές μέλη της επιτροπής, οι αρμόδιες υπηρεσίες της Βουλής και οι συνεργάτες της έχουν παραδώσει στον κυπριακό λαό και γενικότερα στον ελληνισμό μια σημαντική ιστορική και πολιτική εργασία, που προσφέρεται για καλύτερη ανάγνωση και κατανόηση της πιο μαύρης σελίδας της πρόσφατης ιστορίας της Κύπρου, καθώς και για διδαχή και φρονηματισμό.

Μάριος Καρογιάν
Πρόεδρος Βουλής των Αντιπροσώπων

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Σημείωμα του προέδρου της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου

Το κείμενο του πορίσματος για το Φάκελο της Κύπρου όπως έχει εγκριθεί από την ολομέλεια της Βουλής των Αντιπροσώπων, στις 17 Μαρτίου 2011, αποτελεί το επιστέγασμα μιας δύσκολης και επίπονης προσπάθειας, η οποία ξεκίνησε το 1982, αλλά εισήλθε στην ουσιαστική της φάση τον Ιούνιο του 2006.

Η όλη προσπάθεια λόγω του περιεχομένου της ήταν πλούσια σε εμπειρίες, αλλά και συναισθηματική φόρτιση. Η εργασία αυτή, με τη μορφή της λήψης τόσο μεγάλου αριθμού μαρτυριών, τη συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κύπρου και τη συστηματική μελέτη κρατικών αρχείων, αποτελεί καινοτόμο προσπάθεια του κυπριακού κοινοβουλίου.

Τα μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου, οι γραμματείς της, οι στενογράφοι, το προσωπικό της μηχανογράφησης και της τεχνικής υποστήριξης των εργασιών της, οι κοινοβουλευτικοί συνεργάτες και το υπόλοιπο προσωπικό της Βουλής, αλλά και οι επιστημονικοί συνεργάτες με αίσθημα ιστορικής ευθύνης προσεγγίσαμε το θέμα με τη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα.

Σκοπός της προσπάθειας ήταν η διερεύνηση και καταγραφή των αιτιών και των αιτιατών που οδήγησαν στην προδοσία του 1974 και στη μεγαλύτερη τραγωδία της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας. Εκτιμώ ότι η έγκριση και έκδοση του πορίσματος δε θα πρέπει να αποτελέσει το τέρμα της διαδρομής, αλλά την αρχή μιας νέας πορείας, έτσι ώστε το πλούσιο υλικό που έχει συγκεντρωθεί από την επιτροπή να τεθεί στη διάθεση της επιστημονικής και πανεπιστημιακής κοινότητας για περαιτέρω μελέτη και έρευνα, με στόχο η καταγραφή της ιστορίας να στηρίζεται στην επιστημονική τεκμηρίωση. Περαιτέρω, το υλικό αυτό θα πρέπει να τεθεί στη διάθεση κάθε πολίτη που θέλει να γνωρίσει την ιστορία του τόπου του.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς όλους όσοι βοήθησαν με οποιοδήποτε τρόπο στην επιτυχή ολοκλήρωση των εργασιών της επιτροπής.

Δρ Μαρίνος Σιζόπουλος
πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής
για το Φάκελο της Κύπρου

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων για το Φάκελο της Κύπρου

ΕΠΕΙΔΗ η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου έλαβε εντολή από το σώμα το 1989, η οποία ανανεώθηκε και επιβεβαιώθηκε κατά τις επόμενες βουλευτικές περιόδους μέχρι και την παρούσα.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, στα πλαίσια των όρων εντολής που πήρε από το σώμα, επαναδραστηριοποιήθηκε από τον Ιούνιο του 2006, με σκοπό την ολοκλήρωση του έργου της αναφορικά με:

- τις συνθήκες και τα γεγονότα που σχετίζονται με την ετοιμασία, την οργάνωση, την εκτέλεση και τη συμμετοχή στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 και την καθ' οιονδήποτε τρόπο στήριξη της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, καθώς και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες που είχαν στόχο την κατάργηση της έννομης τάξης,
- τη διερεύνηση όλων των στοιχείων που σχετίζονται με την εισβολή, τις ευθύνες και παραλείψεις,
- τη διερεύνηση του ρόλου χωρών και υπηρεσιών, μεθόδων και ατόμων με σκοπό τον καταμερισμό πολιτικών ευθυνών.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ για την υλοποίηση της πιο πάνω εντολής της η επιτροπή συγκέντρωσε αρχειακό υλικό από την Κύπρο και το εξωτερικό, έλαβε μαρτυρικό υλικό από την κατάθεση ενώπιον της προσώπων τα οποία είχαν ρόλο ή γνώση γεγονότων της υπό διερεύνηση περιόδου, συγκέντρωσε συναφές οπτικοακουστικό υλικό, αποδελτίωσε και ψηφιοποίησε τον κυπριακό τύπο εκείνης της περιόδου, εντόπισε, συνέλεξε και μελέτησε σχετικά έγγραφα από ιδιώτες, από κρατικές αρχές ή οποιαδήποτε άλλη πηγή και συγκέντρωσε βιβλία το περιεχόμενο των οποίων αφορά τα γεγονότα της υπό διερεύνηση περιόδου.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ για τη συγκέντρωση μεγάλου μέρους του υλικού αυτού η επιτροπή συνεργάστηκε με το Πανεπιστήμιο Κύπρου, με το οποίο συνήψε Μνημόνιο Συνεργασίας, καθώς και με άλλους επιστημονικούς συνεργάτες.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η επιτροπή για τη συλλογή όλου του προαναφερθέντος υλικού ακολούθησε, με βάση την εντολή της ολομέλειας του σώματος, συγκεκριμένη διαδικασία και μεθοδολογία.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ το πιο πάνω υλικό φυλάττεται σε ειδικό αρχείο της Βουλής με τη μορφή έγγραφου, οπτικοακουστικού, ψηφιακού ή/και ηλεκτρονικού υλικού.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, στα πλαίσια των όρων εντολής της, έχοντας ολοκληρώσει την έρευνα της υπό διερεύνηση περιόδου έχει συντάξει πόρισμα του οποίου στόχος δεν είναι ο καταμερισμός ποινικών ευθυνών.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ η Βουλή των Αντιπροσώπων,
Στη βάση των όρων εντολής της οποίας διεξήχθη το όλο έργο από την επιτροπή,

Αποφασίζει ως ακολούθως:

1. Θεωρεί ότι η διαδικασία και μεθοδολογία της λήψης του υλικού, σε όποια μορφή και εάν είναι καταγεγραμμένο, περιλαμβανομένης της κατάθεσης μαρτυρικού υλικού, αλλά και ο τρόπος εξασφάλισης και συλλογής του καλύπτονται από κοινοβουλευτικό προνόμιο.
2. Αναγνωρίζει ότι το έργο που έχει διεκπεραιώσει η επιτροπή συνιστά έργο μεγάλης

ιστορικής και πολιτικής αξίας, αλλά και σημαντική συνεισφορά για τις παρούσες και τις επόμενες γενιές.

3. Υιοθετεί το περιεχόμενο και τα συμπεράσματα του πορίσματος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου στο σύνολό τους.
4. Θέτει το πόρισμα και το αρχειακό υλικό στη διάθεση ιστορικών, μελετητών και ολόκληρου του κυπριακού λαού με τρόπο που η ίδια η Βουλή θα καθορίσει.

Κατατέθηκε από την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου.

Εγκρίθηκε με 32 ψήφους υπέρ (ΑΚΕΛ-Αριστερά-Νέες Δυνάμεις, Δημοκρατικό Κόμμα, Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών ΕΔΕΚ, Κίνημα Οικολόγων Περιβαλλοντιοτών) και 15 ψήφους εναντίον (Δημοκρατικός Συναγερμός και Ευρωπαϊκό Κόμμα).

17 Μαρτίου 2011

Πόρισμα της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ιστορικό εγγραφής και συζήτησης του θέματος

Για σκοπούς ιστορικής αναφοράς η πρώτη απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων για το άνοιγμα του Φακέλου της Κύπρου καταγράφεται σε ψήφισμα το οποίο εγκρίθηκε στις 22 Απριλίου 1982, μετά από σχετική συζήτηση που προηγήθηκε στο Κεφάλαιο Τέταρτο. Την εγγραφή του θέματος ζήτησαν οι βουλευτές του ΔΗΚΟ Αλέξης Γαλανός και Ρήνα Κατσελλή.

Το θέμα επανήλθε για συζήτηση και σύσταση της επιτροπής με επιστολές που κατέθεσαν στον Πρόεδρο του σώματος το ΣΚ ΕΔΕΚ (22.2.1986, 17.6.1987) και το ΔΗΚΟ (25.2.1986, 28.8.1997). Όλα τα κόμματα τάχθηκαν υπέρ του ανοίγματος του Φακέλου της Κύπρου και της σύστασης κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη διερεύνηση των γεγονότων τα οποία έλαβαν χώρα πριν, κατά και μετά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή.

Με απόφασή της η Βουλή των Αντιπροσώπων στις 30 Ιανουαρίου 1989 αποφάσισε τη σύσταση Εξεταστικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου με σύνθεση και όρους εντολής που εμφαίνονται στο σχετικό σημείωμα (Παράρτημα I).

Με βάση τους όρους εντολής της, η επιτροπή θα έχει την ευθύνη να διερευνήσει γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα στην πατρίδα μας και τα οποία οδήγησαν στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου και την τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974 και να συγκεντρώσει και να αξιολογήσει στοιχεία της κυπριακής τραγωδίας, που επικράτησε να ονομάζονται «Φάκελος της Κύπρου».

Στις 23 Φεβρουαρίου 1989 οι κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι των κομμάτων είχαν συνάντηση με το Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας από τον οποίο ζήτησαν να απαντήσει σε διάφορα νομικά ερωτήματα αναφορικά με την επιτροπή. Σχετικές γνωματεύσεις επισυνάπτονται (Παράρτημα II).

Σημειώνεται ότι η επιτροπή στα αρχικά στάδια λειτουργίας της ήταν ad hoc επιτροπή και στις 10 Οκτωβρίου 2002 έγινε μόνιμη. Η λειτουργία της επιτροπής διακρίνεται σε τρεις περιόδους:

1. Πρώτη περίοδος λειτουργίας (2.4.1999 - 16.4.2001). Η σύνθεση της επιτροπής ανακοινώθηκε στις 2 Απριλίου 1999. Τα μέλη της επιτροπής σε σύσκεψη με τον Πρόεδρο του σώματος στις 29 Ιουλίου 1999 υπέδειξαν ομόφωνα για πρόεδρό της τον Τ. Χατζηδημητρίου. Επίσημα η επιτροπή καταρτίσθηκε σε σώμα στην πρώτη της συνεδρία την 21η Οκτωβρίου 1999. Η επιτροπή αποτελείτο από τους ακόλουθους βουλευτές:
   Τάκης Χατζηδημητρίου (ΣΚ ΕΔΕΚ), πρόεδρος
   Αριστοφάνης Γεωργίου (ΑΚΕΛ-Αριστερά-Νέες Δυνάμεις)
   Σωκράτης Χάσικος (ΔΗΣΥ) (Μετά την υπουργοποίησή του αντικαταστάθηκε από τον Ευάγγελο Σαμμούτα.)
   Νίκος Κλεάνθους (ΔΗΚΟ)
   Ανδρούλα Βασιλείου (ΕΔΗ).

2. Δεύτερη περίοδος λειτουργίας (1.6.2001 - 10.4.2006). Η επιτροπή αποτελείτο από τους ακόλουθους βουλευτές:
   Δώρος Θεοδώρου (ΚΣ ΕΔΕΚ), πρόεδρος
   Αριστοφάνης Γεωργίου (ΑΚΕΛ-Αριστερά-Νέες Δυνάμεις)
   Ελένη Θεοχάρους (ΔΗΣΥ)
   Ζαχαρίας Κουλίας (ΔΗΚΟ).

   Από την 1η Μαρτίου 2003 και μέχρι τις 10 Απριλίου 2006, μετά την υπουργοποίηση του προέδρου της, η επιτροπή παρέμεινε χωρίς πρόεδρο και ουσιαστικά ανενεργή.

3. Τρίτη περίοδος λειτουργίας (8.6.2006 - 14.4.2011). Στις 8 Ιουνίου 2006 η Επιτροπή Επιλογής καθόρισε τη νέα σύνθεσή της. Η επιτροπή αποτελείτο από τους ακόλουθους βουλευτές:

Μαρίνος Σιζόπουλος (ΚΣ ΕΔΕΚ), πρόεδρος
Αριστοφάνης Γεωργίου (ΑΚΕΛ-Αριστερά-Νέες Δυνάμεις)
Γεώργιος Γεωργίου (ΔΗΣΥ)
Ζαχαρίας Κουλίας (ΔΗΚΟ).

Στις 15 Ιουλίου 2006 η επιτροπή πραγματοποίησε συνάντηση με τον Πρόεδρο της Βουλής Δημήτρη Χριστόφια στην οποία παρευρίσκονταν επίσης ο γενικός διευθυντής της Βουλής Κωστάκης Χριστοφόρου και η αναπλ. διευθύντρια της Υπηρεσίας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Ελένη Ηλιάδη. Στη συνάντηση καθορίσθηκαν οι όροι εντολής της επιτροπής.

Οι όροι περιλάμβαναν τα εξής:

1. Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου αναλαμβάνει την ευθύνη για τη διερεύνηση των γεγονότων τα οποία διαδραματίσθηκαν τη χρονική περίοδο που καλύπτεται μεταξύ του Ιανουαρίου 1967 και του Δεκεμβρίου 1974 και τα οποία οδήγησαν στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου και στην τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου και της 14ης Αυγούστου 1974. Το υλικό που θα συγκεντρωθεί θα χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία αρχείου στη Βουλή, το οποίο θα αποτυπώνει όσο το δυνατό πιο αντικειμενικά τα διαδραματισθέντα γεγονότα.
2. Για τη διερεύνηση των γεγονότων αποφασίστηκαν τα εξής:
   α. Λήψη καταθέσεων από πρόσωπα τα οποία είχαν ενεργό συμμετοχή στα γεγονότα της επίμαχης περιόδου, όπως π.χ. πολιτικοί, στρατιωτικοί, κρατικοί αξιωματούχοι ή υπάλληλοι, καθώς και από οποιοδήποτε πολίτη της Κυπριακής Δημοκρατίας ο οποίος μπορεί να καταθέσει στοιχεία (προφορικά ή εγγράφως) τα οποία να συνδράμουν στην παραπάνω προσπάθεια. Οι καταθέσεις θα λαμβάνονται στο χώρο της Βουλής από τα μέλη της επιτροπής και το περιεχόμενο τους θα είναι απόρρητο.
   β. Συλλογή εγγράφων από υπουργεία και υπηρεσίες της Κύπρου (ΓΕΕΦ, ΚΥΠ, Υπουργείο Εξωτερικών κ.ά.), από ιδιώτες ή άλλες προσβάσιμες πηγές (Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου).
   γ. Μελέτη του αρχειακού υλικού που υπάρχει στη Βουλή των Ελλήνων ή ενδεχομένως και σε άλλες υπηρεσίες (εφόσον παραχωρηθεί η σχετική άδεια) για την καταγραφή στοιχείων.
   δ. Συλλογή εγγράφων από τρίτες χώρες (ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία/ΕΣΣΔ).
   ε. Συγκέντρωση οπτικοακουστικού υλικού το οποίο φυλάσσεται στο ΡΙΚ ή σε άλλους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς ή και σε άλλες πηγές.
   στ. Συλλογή δημοσιευμάτων από τον ημερήσιο και εβδομαδιαίο τύπο της Κύπρου και, εφόσον κριθεί αναγκαίο, της Ελλάδας ή και άλλων χωρών.
   ζ. Συλλογή βιβλίων που αναφέρονται στα γεγονότα της υπό διερεύνηση περιόδου.
3. Το παραπάνω υλικό θα καταλογογραφηθεί, θα αρχειοθετηθεί και θα φυλάσσεται σε χώρο που θα αποφασίσει η Βουλή.
4. Για την υλοποίηση της αποστολής της η επιτροπή θα μπορεί να συνάπτει μνημόνια συνεργασίας με ιδρύματα ή και άτομα τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό.
5. Το υλικό που θα συγκεντρωθεί θα είναι απόρρητο για όσο χρόνο η Βουλή θα αποφασίσει. Τα πνευματικά δικαιώματα του υλικού ανήκουν στη Βουλή. Η πρόσβαση σε αυτά ιστορικών, ερευνητών ή άλλων προσώπων θα είναι δυνατή μετά από έγκριση της Βουλής.
6. Δηλώσεις ή ανακοινώσεις (στον τύπο ή άλλης μορφής) κατά τη διάρκεια των εργασιών της επιτροπής θα γίνονται από τον Πρόεδρο της Βουλής, τον πρόεδρο της επιτροπής ή άλλο πρόσωπο το οποίο θα εξουσιοδοτηθεί για το σκοπό αυτό.
7. Με την ολοκλήρωση των εργασιών της η επιτροπή θα ετοιμάσει πόρισμα στο

οποίο θα αναφέρεται το σύνολο των δραστηριοτήτων της και το οποίο θα παρουσιασθεί στην ολομέλεια του σώματος. Θα κοινοποιηθεί επίσης όπου η Βουλή θα αποφασίσει. Το πόρισμα ΔΕ θα αναφέρεται σε πολιτικές ή ποινικές ευθύνες.

8. Οι εργασίες της επιτροπής θα καταβληθεί προσπάθεια να ολοκληρωθούν μέχρι το Δεκέμβριο του 2010.

Ακόμα αποφασίσθηκε να εγκριθεί ειδικός προϋπολογισμός για την επιτροπή ύψους £150.000 για τα πρώτα 3 χρόνια λειτουργίας της (£50.000 για κάθε χρόνο). Λεπτομερής απολογισμός για τον τρόπο διάθεσης του προϋπολογισμού της επιτροπής ετοιμάσθηκε από την Υπηρεσία Οικονομικής Διαχείρισης της Βουλής και επισυνάπτεται (Παράρτημα III).

Τα έτη 2007 και 2008 εγκρίθηκε για τις ανάγκες της επιτροπής το ποσό των £50.000 και των €85.000, αντίστοιχα. Το 2009, πέραν των €85.000, εγκρίθηκε συμπληρωματικός προϋπολογισμός €35.000 και για το 2010 το ποσό του εγκεκριμένου προϋπολογισμού ανήλθε στις €120.000. Ο λόγος της αύξησης του προϋπολογισμού για τα έτη 2009 και 2010 οφείλετο στην πρόσθετη ευθύνη που ανέλαβε η επιτροπή για την ψηφιοποίηση του συγκεντρωθέντος υλικού και την ετοιμασία λογισμικού προγράμματος. Οι αναλυτικές οικονομικές καταστάσεις όπως αυτές τηρήθηκαν από την Υπηρεσία Οικονομικής Διαχείρισης της Βουλής επισυνάπτονται (Παράρτημα III).

Τέλος, ο Πρόεδρος της Βουλής ανέλαβε την ευθύνη σε συνεργασία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να εξασφαλίσει:

- έγκριση για ελεύθερη πρόσβαση της επιτροπής στα κρατικά αρχεία και
- έγκριση για πρόσβαση στο υλικό που συνέλεξε η αντίστοιχη επιτροπή που συστάθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων την περίοδο 1986-1988.

Τη γραμματεία της επιτροπής αποτελούσαν οι:

- Ελένη Ηλιάδη, Πρώτη Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών,
- Ανδρέας Νεοφύτου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Α΄, και
- Γεωργία Πέτρου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, η οποία ορίσθηκε μέλος της γραμματείας το Σεπτέμβριο του 2010.

Ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας Τάσσος Παπαδόπουλος έδωσε οδηγίες στα διάφορα κυβερνητικά τμήματα να παράσχουν πλήρη υποστήριξη στις εργασίες της επιτροπής και να θέσουν στη διάθεσή της το αρχειακό τους υλικό. Στα πλαίσια της παραπάνω οδηγίας στις 13 Δεκεμβρίου 2006 πραγματοποιήθηκε στη Βουλή ειδική συνεδρία της επιτροπής στην οποία παρέστησαν οι ακόλουθοι:

- Σοφοκλής Σοφοκλέους, Υπουργός Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως,
- Νίκος Συμεωνίδης, Υπουργός Άμυνας,
- Κωνσταντίνος Μπισμπίκας, Αρχηγός ΓΕΕΦ,
- Κωστάκης Χριστοφόρου, γενικός διευθυντής της Βουλής,
- Άντης Τρυφωνίδης, γενικός διευθυντής Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως,
- Αλέξανδρος Ζήνων, αναπλ. γενικός διευθυντής Υπουργείου Εξωτερικών,
- Ε. Παρπαρίνου, διευθύντρια Κρατικού Αρχείου,
- Μιχάλης Χατζηδημητρίου, διευθυντής Τμήματος Φυλακών,
- Μιχάλης Παρέλλης, εκπρόσωπος Υπουργείου Εσωτερικών,
- Γιώργος Καζαμίας, αναπλ. καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου,
- Ρολάνδος Κατσιαούνης, ερευνητής, συνεργάτης της επιτροπής.

Κατά τη διάρκεια της συνεδρίας οι παρευρισκόμενοι ενημερώθηκαν για τους όρους εντολής της επιτροπής και επιπρόσθετα:

- συμφωνήθηκε να προσφερθεί στην επιτροπή κάθε δυνατή διευκόλυνση και πρόσβαση στα αρχεία των υπουργείων και των κρατικών υπηρεσιών και
- ορίσθηκε από την κάθε υπηρεσία σύνδεσμος για τις επαφές με την επιτροπή ως εξής:
  • ΓΕΕΦ: αντιπλοίαρχος Κωνσταντίνος Φυτιρής,
  • Υπουργείο Άμυνας: αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Σοφούλης Παναγιώτου,
  •ΚΥΠ: Αντώνης Αντωνίου,
  • Υπουργείο Εξωτερικών: Ευαγόρας Βρυωνίδης.

Το διήμερο 25-26 Ιουλίου 2006 ο πρόεδρος της επιτροπής, συνοδευόμενος από το λειτουργό της Βουλής Ανδρέα Νεοφύτου, επισκέφθηκε την Αθήνα και είχε συναντήσεις με τους:

- Παναγιώτη Καμμένο, πρόεδρο της Επιτροπής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, ο οποίος εκπροσωπούσε την Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Άννα Ψαρούδα Μπενάκη,
- Απόστολο Κακλαμάνη, πρώην Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων,
- Χάρη Καστανίδη, κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο του ΠΑΣΟΚ,

τους οποίους ενημέρωσε για την απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων να ενεργοποιήσει την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου και να ζητήσει τη συνδρομή τους για πρόσβαση στο μαρτυρικό υλικό που συγκέντρωσε η αντίστοιχη επιτροπή του ελληνικού κοινοβουλίου. Για το σκοπό αυτό είχε αποσταλεί σχετική επιστολή στη Βουλή των Ελλήνων με την οποία είχε διαβιβασθεί και επίσημα το σχετικό αίτημα. Το αίτημα τέθηκε ακόμα τόσο στον Έλληνα Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή όσο και στους Προέδρους της Βουλής των Ελλήνων Α. Μπενάκη και Δ. Σιούφα. Μέχρι και τον Οκτώβριο του 2009, όταν Πρωθυπουργός της χώρας ήταν ο Κ. Καραμανλής, δεν υπήρξε απάντηση στο σχετικό αίτημα το οποίο είχε διαβιβασθεί.

Στις 5 Μαρτίου 2010 ο πρόεδρος της επιτροπής είχε συνάντηση στην Αθήνα με τον Έλληνα Υπουργό Εθνικής Άμυνας Ευάγγελο Βενιζέλο, τον οποίο ενημέρωσε για την πορεία των εργασιών της επιτροπής. Ακόμα αιτήθηκε από τον Έλληνα υπουργό τη συνδρομή του, ώστε η επιτροπή να έχει πρόσβαση, για να μελετήσει το αρχείο της ΑΣΔΑΚ, το οποίο παραδόθηκε στο ΓΕΣ τον Ιανουάριο του 1968 με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας και το οποίο φυλάσσεται στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, καθώς και τις εκθέσεις τις οποίες είχαν υποβάλει οι 400 περίπου Ελλαδίτες αξιωματικοί που υπηρετούσαν στην Κύπρο την περίοδο του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής. Για τα ανωτέρω έχει διαβιβασθεί και σχετική επιστολή.

Ταυτόχρονα, στις 24 Μαρτίου 2010 εστάλη επιστολή στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Γεώργιο Παπανδρέου και στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Φίλιππο Πετσάλνικο, στην οποία επαναλαμβανόταν το αίτημα για παραχώρηση πρόσβασης και μελέτης του υλικού που είχε συγκεντρώσει η αντίστοιχη επιτροπή, καθώς και προς τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας Ευάγγελο Βενιζέλο και τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών Δημήτρη Δρούτσα για την παραχώρηση ανάλογης άδειας για μελέτη συγκεκριμένου υλικού το οποίο έχει εντοπισθεί ότι φυλάσσεται στο αρχείο των υπουργείων τους.

Όπως διαπιστώνεται από σχετικά έγγραφα της Βουλής των Αντιπροσώπων, το θέμα της πρόσβασης στο υλικό που συγκέντρωσε η Βουλή των Ελλήνων κατά τη διάρκεια των εργασιών της αντίστοιχης επιτροπής τέθηκε πολλές φορές στο παρελθόν. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα ακόλουθα:

- Τον Αύγουστο του 1997 ο γενικός διευθυντής της Βουλής, ενεργώντας στα πλαίσια οδηγιών που έλαβε από τον Πρόεδρο της Βουλής, είχε προβεί σε

ενέργειες προς τον ομόλογό του στο ελληνικό κοινοβούλιο για παραχώρηση αντιγράφου του υλικού.

- Στις 5 Σεπτεμβρίου 1997 ο Πρόεδρος της Βουλής απέστειλε επιστολή στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων επαναθέτοντας το θέμα.
- Όπως διαβιβάσθηκε προφορικά στη Βουλή από το γενικό γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων, η μη παραχώρηση του σχετικού υλικού στηρίζεται σε απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης ότι το σχετικό αρχείο είναι τεράστιο και σε αυτό περιέχονται απόρρητα έγγραφα τα οποία δε δόθηκαν ποτέ σε κανέναν. Την απόφαση μπορεί να διαφοροποιήσει μόνο η ελληνική κυβέρνηση, εφόσον κρίνει ότι τα πράγματα παρουσιάζονται σήμερα διαφορετικά.

Υπογραφή μνημονίων συνεργασίας

Το Μάρτιο του 2007 υπογράφηκαν τα μνημόνια συνεργασίας με:

- το Πανεπιστήμιο Κύπρου (Παράρτημα IV/1) (με τη λήξη της συνεργασίας στις 28 Φεβρουαρίου 2010 το σχετικό μνημόνιο ανανεώθηκε με παράταση της συνεργασίας μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2010) και
- το Ρολάνδο Κατσιαούνη (Παράρτημα IV/2).

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου στις 2 Απριλίου 2007 όρισε ως Ερευνητική Ομάδα (ΕΟ) τους:

1. Πέτρο Παπαπολυβίου, αναπληρωτή καθηγητή ιστορίας,
2. Γιώργο Καζαμία, αναπληρωτή καθηγητή ιστορίας,
3. Μαρία Παναγιώτου, υποψήφια διδάκτορα (2.4.2007 - 31.12.2010),
4. Χρίστο Κυριακίδη, υποψήφιο διδάκτορα (2.4.2007 - 29.2.2008), ο οποίος αντικαταστάθηκε από την
5. Κωνσταντίνα Κωνσταντίνου, υποψήφια διδάκτορα (3.3.2008 - 30.9.2008), η οποία στο τέλος αντικαταστάθηκε από την
6. Ευαγγελία Ματθοπούλου, υποψήφια διδάκτορα (2.10.2008 - 31.12.2010),
7. Χαράλαμπο Αλεξάνδρου, υποψήφιο διδάκτορα (15.4.2009 - 31.12.2010), ο οποίος προστέθηκε ως μέλος της ΕΟ λόγω αυξημένων αναγκών.

Στις 3 Οκτωβρίου 2008 υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας διάρκειας 3 μηνών (1.10.2008 - 31.12.2008) με το δημοσιογράφο Σπύρο Κέττηρο, ο οποίος ανέλαβε να συγκεντρώσει το οπτικοακουστικό υλικό που υπήρχε στο Αρχείο του ΡΙΚ ή και σε άλλους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς και αφορούσε τα γεγονότα τα οποία διερευνούσε η επιτροπή (Παράρτημα IV/3).

Διαδικασία λήψης καταθέσεων

1. Η λήψη των καταθέσεων επραγματοποιείτο στη Βουλή κατά τη διάρκεια ειδικής συνεδρίας κεκλεισμένων των θυρών. Το περιεχόμενο των καταθέσεων ήταν απόρρητο. Στους προσκεκλημένους δινόταν η δυνατότητα, εάν και εφόσον το επιθυμούσαν, να αναφερθούν σε γεγονότα ή στοιχεία ή και ονόματα εμπλεκόμενων προσώπων με γραπτό κείμενο το οποίο θα τοποθετούσαν σε ειδικό φάκελο ο οποίος θα σφραγιζόταν, θα τον μονογραφούσε ο πρόεδρος της επιτροπής και θα ανοιγόταν σε ημερομηνία που ο μάρτυρας θα καθόριζε. Χρήση αυτού του δικαιώματος έκανε μόνο ο μάρτυρας Σπ. Παπαγεωργίου και αφορούσε την κατάθεση δύο εγγράφων.
   Θα πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της επιτροπής δεν υπήρξε διαρροή του περιεχομένου των καταθέσεων, γεγονός το οποίο αποδεικνύει το υψηλό αίσθημα ευθύνης το οποίο επέδειξαν όλα τα εμπλεκόμενα στη λειτουργία της επιτροπής πρόσωπα.

2. Στις συνεδρίες, εκτός από τον πρόεδρο και τους βουλευτές μέλη της επιτροπής, παρευρίσκονταν οι Ελένη Ηλιάδη, Πρώτη Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, Ανδρέας Νεοφύτου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Α΄, Γεωργία Πέτρου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών (από το Σεπτέμβριο του 2010), οι στενογράφοι της Βουλής, ο χειριστής του ηλεκτρονικού υπολογιστή και οι κοινοβουλευτικοί συνεργάτες των βουλευτών μελών της επιτροπής.
3. Η κάθε κατάθεση, για σκοπούς ασφάλειας, αλλά και αποφυγής οποιωνδήποτε μελλοντικών παρεμβάσεων και αλλοίωσης του περιεχομένου της, τηρήθηκε και φυλάσσεται σε πέντε διαφορετικές μορφές:
   α. στενογραφημένο κείμενο,
   β. αποστενογραφημένο κείμενο,
   γ. ηλεκτρονική μορφή,
   δ. ηχογραφημένη μορφή στις κασέτες των στενογράφων,
   ε. ηχογραφημένη μορφή σε ψηφιακό δίσκο ηλεκτρονικού υπολογιστή.
   Όλες οι μορφές είναι αριθμημένες και μονογραφημένες από τον πρόεδρο της επιτροπής. Σημειώνεται ότι τα αποσπάσματα των καταθέσεων παρατίθενται στο πόρισμα με κάθε επιφύλαξη από την επιτροπή λόγω της πιθανής υποκειμενικότητας που μπορεί να τις χαρακτηρίζει.
4. Οι μάρτυρες κλήθηκαν μετά από προσωπική προφορική επικοινωνία του προέδρου ή μέλους της επιτροπής. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, πριν από την κλήτευσή τους, ενημερώνονταν από τον πρόεδρο ή τα μέλη της επιτροπής (οι πλείστοι σε κατ᾽ ιδίαν συνάντηση) για τους λόγους της κλήτευσής τους, καθώς και για τους όρους εντολής της επιτροπής. Αυτά επαναλαμβάνονταν και κατά την έναρξη της συνεδρίας.
5. Για τον κάθε προσκεκλημένο τηρήθηκε ξεχωριστός φάκελος, ο οποίος περιλαμβάνει τις διάφορες μορφές της κατάθεσης, την πρόσκληση σύγκλησης της συνεδρίας, καθώς και τυχόν έγγραφα τα οποία έχουν κατατεθεί και σχετικά δημοσιεύματα (αν υπήρξαν) στον τύπο.
6. Η κατάσταση των προσώπων που κλήθηκαν και κατέθεσαν (εξετάσθηκαν) ενώπιον της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου (με αλφαβητική σειρά) περιλαμβάνεται στο Παράρτημα V/1.
7. Αριθμός προσώπων αρνήθηκε να προσέλθει ενώπιον της επιτροπής για κατάθεση (Παράρτημα V/2). Η επιτροπή, παρά την εξουσία που είχε να κλητεύσει τα συγκεκριμένα άτομα, με βάση το σχετικό νόμο και τον κανονισμό της Βουλής, με υποχρέωση αυτά να παρευρεθούν και να καταθέσουν, το απέφυγε. Θεώρησε ότι οι μάρτυρες θα έπρεπε να προσέλθουν αυτόβουλα μετά την κοινοποίηση της πρόσκλησης και τη σχετική ενημέρωση που είχαν για τον τρόπο λειτουργίας της επιτροπής.
8. Η επιτροπή απέφυγε να καλέσει για κατάθεση υπηκόους άλλων χωρών και περιορίσθηκε για ευνόητους λόγους μόνο σε Κυπρίους υπηκόους. Εξαίρεση αποτέλεσαν οι ακόλουθοι:
   α. Ο τέως βασιλιάς των Ελλήνων Κωνσταντίνος. Η επιτροπή εκτίμησε ότι η κατάθεσή του θα μπορούσε να φωτίσει σημαντικές πτυχές των γεγονότων που διερευνούσε, δεδομένου ότι πιθανόν να είναι κάτοχος πληροφοριών ή και λεπτομερειών που θα τη βοηθούσαν στην τεκμηρίωση διάφορων εκδοχών. Η κατάθεση λήφθηκε από την επιτροπή στο Λονδίνο, στις 10 Δεκεμβρίου 2009, όπου ταξίδευσε ειδικά για αυτό το σκοπό.
   β. Ο Αλέξανδρος Σημαιοφορίδης, ο οποίος την περίοδο 1969-1974 υπηρέτησε με το βαθμό του λοχαγού ως προϊστάμενος του κλιμακίου της ελληνικής ΚΥΠ στην Κερύνεια. Είχε συλληφθεί από τα τουρκικά στρατεύματα στις 23 Ιουλίου 1974 και στη συνέχεια είχε ανταλλαγεί με Τούρκους αιχμαλώτους.

Συνεδρίες της επιτροπής

Για τις συνεδρίες που αφορούσαν διαδικαστικά θέματα τηρήθηκαν πρακτικά από τη γραμματεία της επιτροπής.

Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 188 συνεδρίες. Από αυτές οι 40 αφορούσαν συζήτηση διαδικαστικών θεμάτων και οι υπόλοιπες αφορούσαν τη λήψη καταθέσεων. Συγκεκριμένα:

1. κλήθηκαν και κατέθεσαν συνολικά 155 άτομα,
2. ο συνολικός χρόνος των συνεδριάσεων ανήλθε στις 448 ώρες,
3. τηρήθηκαν συνολικά περίπου 20 000 σελίδες πρακτικών που αφορούν τις καταθέσεις των μαρτύρων.

Αναλυτική κατάσταση των παραπάνω κατά κοινοβουλευτική σύνοδο επισυνάπτεται στο Παράρτημα VI.

Κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας της επιτροπής (1999-2001) πραγματοποιήθηκαν συνολικά 22 συνεδρίες για λήψη καταθέσεων και προσήλθαν ενώπιόν της 19 μάρτυρες.

Για σκοπούς αποφυγής, αλλά και ελέγχου τυχόν διαρροών σχετικά με το περιεχόμενο των συνεδριάσεων, με εξαίρεση τις πρώτες συνεδριάσεις, η επιτροπή αποφάσισε να μην επιτρέπει την αντικατάσταση μέλους της από άλλο συνάδελφο βουλευτή της ίδιας κομματικής ομάδας σε περίπτωση κωλύματος του μέλους. Ακόμα, δεν επέτρεψε σε συναδέλφους βουλευτές μη μέλη της επιτροπής να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις.

Τα μέλη της επιτροπής εκφράζουν την ευαρέσκεια και την πλήρη ικανοποίησή τους για την εξαιρετική βοήθεια που είχαν από τους γραμματείς των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, τις στενογράφους, τον τεχνικό που είχε την επιμέλεια της ηχογράφησης των καταθέσεων, το Τμήμα Υπηρεσιών Πληροφορικής, καθώς και τη διεύθυνση της Βουλής. Όλοι τους επέδειξαν υψηλό αίσθημα ευθύνης και οι επιδόσεις τους βαθμολογούνται με άριστα. Η συμβολή τους στην ομαλή λειτουργία της επιτροπής, καθώς και στο έργο που έχει επιτελεσθεί μέσα σε δύσκολες συνθήκες είναι σημαντική.

Μελέτη αρχείων - Συλλογή εγγράφων

1. *Αρχείο Εθνικής Φρουράς*

   Το αρχείο το οποίο τηρείται στη Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς (ΔΙΕΦ) μελετήθηκε από την ΕΟ του πανεπιστημίου την περίοδο από την 31η Αυγούστου 2007 μέχρι τις 7 Αυγούστου 2009. Η μελέτη αφορούσε έγγραφα που είχαν τηρηθεί από το ΓΕΕΦ, τις διάφορες διοικήσεις, καθώς και μονάδες της ΕΦ και κυρίως αυτές που είχαν ενεργό εμπλοκή στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 και κατά τη διάρκεια των 2 φάσεων της τουρκικής εισβολής, της 20ής Ιουλίου και της 14ης Αυγούστου 1974. Η ΕΟ του Πανεπιστημίου Κύπρου κατά τη μελέτη του αρχείου αποδελτίωσε 571 φακέλους και πέραν των 50.000 εγγράφων. Τελικά ψηφιοποιήθηκαν και λήφθηκαν 30.000 έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 50.000 σελίδων.

   Θα πρέπει να σημειωθεί η εξαιρετική συνεργασία που υπήρξε τόσο με τον τέως Αρχηγό ΓΕΕΦ υποστράτηγο Κωνσταντίνο Μπισμπίκα όσο και με το σύνδεσμο του ΓΕΕΦ με την επιτροπή αντιπλοίαρχο Κωνσταντίνο Φυτιρή, το διευθυντή της ΔΙΕΦ αντισυνταγματάρχη (ΠΖ) Σοφούλη Παναγιώτου, καθώς και με το προσωπικό που υπηρετούσε στη ΔΙΕΦ.

   Σημαντική βοήθεια στο έργο της επιτροπής προσέφερε και ο Υπουργός Άμυνας Κώστας Παπακώστας.

2. *Αρχείο Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΚΥΠ)*

   Το αρχείο μελετήθηκε την περίοδο από τις 2 Ιουνίου 2009 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2010. Από τη μελέτη εντοπίσθηκαν και λήφθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή έγγραφα συνολικού αριθμού

πέραν των 69.000 και των 130.000 σελίδων.

3. *Αρχείο Αρχηγείου Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου*
   Η μελέτη του αρχείου άρχισε στις 10 Ιουνίου 2010 και ολοκληρώθηκε στις 27 Οκτωβρίου 2010. Από αυτό παραλήφθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή περίπου 13.000 έγγραφα συνολικού αριθμού περίπου 30.000 σελίδων.
4. *Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου*
   Το αρχείο μελετήθηκε κατά την περίοδο από τις 25 Ιουνίου μέχρι τις 13 Ιουλίου 2007. Στο αρχείο εντοπίσθηκαν έγγραφα τα οποία αφορούσαν την εκκλησιαστική κρίση του 1973. Παραλήφθηκαν 2.566 ψηφιοποιημένα έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 5.000 σελίδων.
5. *Αρχείο Πρεσβείας της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα*
   Η μελέτη έγινε την περίοδο από τις 6 μέχρι τις 11 Ιουλίου 2008. Δεν έχει εντοπισθεί υλικό ιδιαίτερης αξίας για τους σκοπούς της επιτροπής. Παραλήφθηκαν έγγραφα που περιέχουν κυρίως μαρτυρίες αναφορικά με κακοποιήσεις Ελληνοκυπρίων κατά τη διάρκεια της εισβολής συνολικού αριθμού περίπου 800 εγγράφων.
6. *Αρχείο Υπάτης Αρμοστείας της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Λονδίνο*
   Η μελέτη του αρχείου πραγματοποιήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2008. Δεν έχει εντοπισθεί υλικό ιδιαίτερης αξίας.
7. *Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών*
   Η μελέτη του αρχείου πραγματοποιήθηκε την περίοδο Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 2010.
8. *Βρετανικά αρχεία*
   Αυτά μελετήθηκαν σε τρεις χρονικές φάσεις: στο διάστημα από τις 25 Νοεμβρίου μέχρι την 1η Δεκεμβρίου 2007, από τις 16 Νοεμβρίου μέχρι τις 23 Νοεμβρίου 2008 και από τις 28 Ιανουαρίου μέχρι τις 7 Φεβρουαρίου 2009. Παραλήφθηκαν περίπου 12.500 αποχαρακτηρισμένα έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 25 000 σελίδων. Πρόσθετο αρχειακό υλικό συγκεντρώθηκε από την ΕΟ του Πανεπιστημίου Κύπρου με έξοδα του ιδρύματος. Επίσης έχει παραληφθεί αριθμός φακέλων, προϊόν της προσωπικής έρευνας του καθηγητή Γιώργου Καζαμία στο χρονικό διάστημα 2005-2007.
9. *Αρχεία ΗΠΑ*
   Από διάφορες πηγές έχει παραληφθεί αριθμός εγγράφων τα οποία προέρχονται κυρίως από το Υπουργείο Εξωτερικών και αφορούν πρακτικά συσκέψεων, καθώς και αλληλογραφία με τις πρεσβείες των ΗΠΑ.
10. *Δικογραφίες*
   Στις 15 Ιανουαρίου 2009 η επιτροπή είχε συνάντηση με τον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου Πέτρο Αρτέμη, στον οποίο τέθηκε το αίτημα να παραδοθούν στην επιτροπή αντίγραφα των πρακτικών δικών που έχουν σχέση με τα διερευνώμενα από την επιτροπή γεγονότα και κατατέθηκε κατάλογος. Για τον ίδιο σκοπό στις 11 Νοεμβρίου 2009 πραγματοποιήθηκε συνεδρία στην οποία παρευρέθηκαν η διευθύντρια του Κρατικού Αρχείου και εκπρόσωπος του Ανωτάτου Δικαστηρίου με στόχο τη ρύθμιση της διαδικασίας μελέτης και παραλαβής από το Κρατικό Αρχείο υλικού που αφορά δικογραφίες. Η έρευνα για τη συγκέντρωση του υλικού πραγματοποιήθηκε από τις 7 Απριλίου μέχρι τις 3 Αυγούστου 2010. Το υλικό το οποίο παραδόθηκε στην επιτροπή ανέρχεται περίπου σε 1.900 έγγραφα.
11. *Αρχείο της Εξεταστικής των Πραγμάτων Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου της Βουλής των Ελλήνων*
   Όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν παραχωρήθηκε άδεια πρόσβασης για μελέτη ή για παραλαβή εγγράφων από το αρχείο αυτό, όμως η επιτροπή με συγκεκριμένες ενέργειες έχει παραλάβει από διάφορες πηγές αριθμό σημαντικών καταθέσεων και εγγράφων, όπως και δημοσιεύσεις οι οποίες έχουν κυκλοφορήσει και δεν έ-

χουν διαψευσθεί ως προς το περιεχόμενό τους.

12. *Αρχείο Γεώργιου Γρίβα (της περιόδου 1971-1974)*
    Η επιτροπή εντόπισε το συγκεκριμένο αρχείο και είχε προβεί σε συζητήσεις με τα άτομα που το κατείχαν με στόχο την παραχώρησή του στη Βουλή. Αρχικά υπήρξε θετική ανταπόκριση. Στη συνέχεια όμως υπήρξε άρνηση παραχώρησής του. Η επιλεκτική και αποσπασματική παράθεση τμημάτων του αρχείου στην επιτροπή δεν της επιτρέπει να προβεί σε αντικειμενική αξιολόγησή του περιεχομένου, έτσι ώστε να οδηγηθεί σε ασφαλή συμπεράσματα.
13. *Ιδιωτικά αρχεία*
    Ο δημοσιογράφος-ιστορικός Ά. Παυλίδης παρέδωσε στην επιτροπή το σύνολο του αρχείου το οποίο διέθετε και που χρησιμοποίησε για τη συγγραφή του βιβλίου «Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον».
14. Κατάλογοι οι οποίοι περιλαμβάνουν τους νεκρούς του πραξικοπήματος και της εισβολής και αγνοουμένους της εισβολής (Παράρτημα XIV).

Συλλογή οπτικοακουστικού υλικού
Κύρια πηγή συλλογής του υλικού αποτέλεσε το Αρχείο του ΡΙΚ. Ο έκτακτος συνεργάτης της επιτροπής την περίοδο Οκτωβρίου - Δεκεμβρίου 2008 δημοσιογράφος Σπύρος Κέττηρος συνέλεξε το υλικό το οποίο εμφαίνεται στο επισυναπτόμενο παράρτημα (Παράρτημα VII).

Βιβλιογραφία/Αποδελτίωση τύπου της περιόδου 1967-1974
Η επιτροπή συγκέντρωσε αριθμό βιβλίων το περιεχόμενο των οποίων αναφέρεται στα γεγονότα τα οποία επισκοπούσε. Αριθμός των βιβλίων κατατέθηκε στην επιτροπή από τους μάρτυρες οι οποίοι κλήθηκαν και κατέθεσαν ενώπιόν της. Ο συνολικός αριθμός των βιβλίων τα οποία έχει συγκεντρώσει η επιτροπή παρατίθεται στο Παράρτημα VIII. Επιπρόσθετα, η επιτροπή έχει αποδελτιώσει και ψηφιοποιήσει τις ημερήσιες και εβδομαδιαίες εφημερίδες οι οποίες κυκλοφορούσαν την περίοδο 1967-1974.

Β. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΥΠΟ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1967-1974

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της η επιτροπή επικέντρωσε τις προσπάθειές της στη διεξοδική κατά το δυνατό διερεύνηση των παρακάτω γεγονότων της επισκοπούμενης περιόδου τα οποία θεωρήθηκαν ως τα πλέον σημαντικά. Φυσικά, κατά τη διάρκεια των εργασιών της, εάν και εφόσον προέκυπταν πληροφορίες για πρόσθετα γεγονότα, κατέβαλλε προσπάθεια για συγκέντρωση σχετικού υλικού ή και στοιχείων, π.χ. κινητοποίηση μονάδων της ΕΦ (32α ΜΚ, 286 ΜΤΠ) κατά τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου το Μάρτιο του 1970.

Τα κυριότερα γεγονότα τα οποία διερευνήθηκαν ήσαν τα ακόλουθα:

- Οι συνομιλίες στον Έβρο μεταξύ της Χούντας και της κυβέρνησης της Τουρκίας.
- Η στρατιωτική επιχείρηση της ΕΦ εναντίον των θέσεων των Τουρκοκυπρίων στα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος το Νοέμβριο του 1967.
- Η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας.
- Οι προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1968.
- Η άφιξη και η δραστηριότητα στην Κύπρο του Αλέκου Παναγούλη.
- Η ίδρυση και η δράση του Εθνικού Μετώπου.
- Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Μαρτίου 1970.
- Η δολοφονία του Π. Γιωρκάτζη στις 15 Μαρτίου 1970.
- Η άφιξη στην Κύπρο του Γεώργιου Γρίβα τον Αύγουστο του 1971 και η ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄.

- Η ματαίωση του σχεδίου διενέργειας πραξικοπήματος στις 15 Φεβρουαρίου 1972.
- Η συνάντηση Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και Γ. Γρίβα στις 26 Μαρτίου 1972.
- Η εκκλησιαστική κρίση του 1972-1973.
- Ο θάνατος του Γ. Γρίβα στις 27 Ιανουαρίου 1974.
- Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974.
- Η τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου και της 14ης Αυγούστου 1974.

Στην περιγραφή των κυριότερων γεγονότων δεν περιλαμβάνονται θέματα τα οποία αφορούσαν την εσωτερική κατάσταση, καθώς και γεγονότα που συνέβησαν την περίοδο 1971-1974, όπως π.χ. πολιτικές δολοφονίες και επιμέρους επιχειρήσεις από ένοπλες ομάδες. Τα γεγονότα αυτά περιλαμβάνονται στο υλικό το οποίο φυλάσσεται στη Βουλή και αναφέρεται σε δικογραφίες, καταθέσεις που περιέχονται στο Αρχείο του Αρχηγείου Αστυνομίας, καθώς και σε έγγραφα τα οποία περιλαμβάνονται στο Αρχείο της ΚΥΠ.

Για κάποια θέματα όπως η παράδοση του αεροδρομίου Λευκωσίας στα ΗΕ, καθώς και για τις συνομιλίες της Γενεύης υπάρχει πλήρης βιβλιογραφική κάλυψη με στοιχεία τα οποία περιλαμβάνονται στο Αρχείο της Βουλής και προέρχονται από υλικό το οποίο έχει παραληφθεί από ξένα αρχεία και κυρίως της Μεγάλης Βρετανίας.

Γ. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Στις 4 Ιουνίου 1878 ο Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παραχώρησε έναντι ενοικίου την Κύπρο στη Μεγάλη Βρετανία, αφού παρέμεινε κάτω από την τουρκική κυριαρχία για 308 χρόνια (1570-1878).

Από τα πρώτα χρόνια της αγγλοκρατίας η πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία έθεταν με υπομνήματα, ψηφίσματα και συλλαλητήρια το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα. Η απάντηση που δινόταν από το Λονδίνο ήταν «το ζήτημα είναι κλειστό» ή (μέχρι το 1914) ότι η Κύπρος ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και δεν μπορούσε η Βρετανία να αποφασίσει για την τύχη της.

Το 1907 κατά την επίσκεψή του στην Κύπρο ο Υφυπουργός Αποικιών της Βρετανίας Ουίνστον Τσώρτσιλ είχε δηλώσει: «*Είναι απόλυτα φυσικό ο Κυπριακός λαός που είναι Ελληνικής καταγωγής να έχει σαν ιδανικό την ενσωμάτωσή του με την μητέρα πατρίδα του. Και είναι φυσικό να επιδιώκει με πάθος την πραγμάτωση αυτού του ιδανικού*».

Στις 5 Νοεμβρίου 1914 η Βρετανία, εκμεταλλευόμενη την είσοδο της Τουρκίας στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας, προσάρτησε την Κύπρο ακυρώνοντας τη Συνθήκη του 1878.

Στις 17 Οκτωβρίου 1915 ο Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Έντουαρντ Γκρέι πρότεινε στην Ελλάδα να της παραχωρήσει την Κύπρο, «*εάν θα έβγαινε αμέσως στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων*». Τελικά η προσφορά δεν έγινε αποδεκτή από την τότε ελληνική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη.

Στις 13 Μαΐου 1919 ο Βρετανός Πρωθυπουργός Λόιντ Τζορτζ δήλωσε στο «Συμβούλιο των Τεσσάρων» που επεξεργαζόταν τη Συμφωνία των Βερσαλλιών:

«*Πρόθεσή μου είναι να δώσω επίσης στην Ελλάδα τη νήσο Κύπρο. Όσον αφορά τους Τούρκους δεν έχω κανενός είδους ενδοιασμό απέναντί τους. Αυτοί δεν έχουν κανένα δικαίωμα σε μια χώρα την οποία μετέτρεψαν σε έρημο*».

Το 1920 η Τουρκία ως ηττημένη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών. Σύμφωνα με αυτήν, παραιτείτο από όλα τα δικαιώματα και όλους τους τίτλους κυριότητάς της στην Κύπρο, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την προσάρτηση του νησιού από τη Βρετανία.

Η συνθήκη αυτή επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια από τη Συνθήκη της Λωζάνης το

1923. Η Κύπρος υπαγόταν πλέον στην «κατοχή και διοίκηση» της Βρετανίας. Σύμφωνα με τη συνθήκη, η Τουρκία «*απεμπολούσε κάθε δικαίωμα και κάθε τίτλο, οποιασδήποτε φύσης, πάνω σε έδαφος που βρισκόταν πέρα από τα σύνορά της*». Με τη συμφωνία τα σύνορά της είχαν καθορισθεί με ακρίβεια και αναγνωριζόταν η προσάρτηση της Κύπρου από τη Βρετανία.

Με το βασιλικό διάταγμα της 11ης Μαρτίου 1925 η Κύπρος ανακηρύχθηκε Αποικία του Στέμματος.

Η καταψήφιση από τους Έλληνες βουλευτές νομοθεσίας για δασμολόγιο και η επιβολή του με διάταγμα του κυβερνήτη θεωρήθηκε καταπάτηση των κοινοβουλευτικών θεσμίων για ακόμα μία φορά. Αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για τις λαϊκές κινητοποιήσεις της 21ης Οκτωβρίου 1931. Σύντομα όμως πήραν τη μορφή της εξέγερσης με αίτημα την ένωση με την Ελλάδα. Ο Μητροπολίτης Κιτίου κήρυξε την ένωση με την Ελλάδα και την ανυπακοή στις βρετανικές αρχές. Οι κινητοποιήσεις κράτησαν πέντε μέρες. Οι διαδηλωτές περικύκλωσαν και έκαψαν το Κυβερνείο. Ακολούθησε η προκήρυξη του νόμου για έκτακτα μέτρα από τις βρετανικές αρχές. Συνελήφθησαν και φυλακίσθηκαν πέραν των 1.000 ατόμων, εκτοπίστηκαν πολλοί προύχοντες και θρησκευτικοί ηγέτες, το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου κηρύχθηκε παράνομο και η ηγεσία του συνελήφθη και εξορίσθηκε, απαγορεύτηκε η διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας και η έπαρση της ελληνικής σημαίας και επιβλήθηκε στο λαό η καταβολή του ποσού για την ανοικοδόμηση του Κυβερνείου. Το καθεστώς των έκτακτων μέτρων κράτησε 8 χρόνια.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου μεγάλος αριθμός Κυπρίων κατατάχθηκε εθελοντικά στο βρετανικό στρατό και πολέμησε σε διάφορα πολεμικά μέτωπα, κυρίως στη Μέση Ανατολή, τη Βόρειο Αφρική και την Ιταλία. Επιπρόσθετα, σημαντικός αριθμός είχε καταταχθεί στον Ελληνικό Στρατό, υπηρέτησε σε μονάδες στο ελληνοαλβανικό μέτωπο και στη συνέχεια έλαβε μέρος στον αγώνα του ελληνικού λαού εναντίον της γερμανικής ναζιστικής κατοχής συμμετέχοντας σε διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις.

Τα αρνητικά αποτελέσματα του εμφύλιου πολέμου στην Ελλάδα και το διχαστικό κλίμα που είχε επικρατήσει σημάδεψαν την πολιτική ζωή της χώρας στα χρόνια που ακολούθησαν. Το κλίμα αυτό, όπως ήταν φυσικό, σταδιακά επιχειρήθηκε να μεταφερθεί και στην Κύπρο, λαμβάνοντας ανησυχητικές διαστάσεις κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας στην Ελλάδα.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου το Μάιο του 1948 οι Βρετανοί πρότειναν νέο σχέδιο συντάγματος, το οποίο παραχωρούσε στους Κυπρίους μια μορφή διοικητικής αυτονομίας, τους στερούσε όμως το δικαίωμα της άμεσης εφαρμογής της αυτοδιάθεσης. Το σχέδιο αυτό υποβλήθηκε στα πλαίσια της Διασκεπτικής Συνέλευσης του 1947-1948 και απορρίφθηκε από τον κυπριακό λαό.

Το 1948 έμελλε να αποτελέσει χρόνο σταθμό για τις μελλοντικές εξελίξεις στο Κυπριακό. Το χρόνο αυτό εκλέχθηκε Μητροπολίτης Κιτίου ο Μακάριος Γ΄ και τον Οκτώβριο του 1950 Αρχιεπίσκοπος. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξελίχθηκε σε ηγέτη και εθνάρχη των Ελλήνων της Κύπρου και σημάδεψε την ιστορία της κατά τρόπο καθοριστικό για τα επόμενα 30 χρόνια.

Στις 15 Ιανουαρίου 1950 διοργανώνεται παγκύπριο δημοψήφισμα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Από τους 224.747 που είχαν δικαίωμα ψήφου υπέγραψαν υπέρ της ένωσης 215.108 (ποσοστό 95,7%), ανάμεσά τους και μεμονωμένοι Τουρκοκύπριοι. Εναντίον της ένωσης υπέγραψαν 57 άτομα.

Μετά το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950 επιχειρείται για πρώτη φορά το 1953 από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο η εγγραφή για συζήτηση του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Η ελληνική

κυβέρνηση αρνήθηκε να στηρίξει την προσφυγή.

Το 1954 με τη σύμφωνη γνώμη και τις πιέσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου η ελληνική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου κατέθεσε την πρώτη προσφυγή για το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση των ΗΕ. Στο ψήφισμα που είχε εκδοθεί, αν και αναγνωρίζεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, στην ουσία υιοθετούνται οι θέσεις της Βρετανίας.

Την 1η Απριλίου 1955 αρχίζει επίσημα ο ένοπλος απελευθερωτικός αντιαποικιακός αγώνας της ΕΟΚΑ με στόχο την αυτοδιάθεση-ένωση. Πολιτικός αρχηγός του αγώνα ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και στρατιωτικός ο Γεώργιος Γρίβας Διγενής. Κατά τη διάρκεια του τετράχρονου αγώνα, ο οποίος έλαβε παλλαϊκό χαρακτήρα, υπήρξαν στιγμές απαράμιλλης ανδρείας και ηρωισμού, που προκάλεσαν διεθνή θαυμασμό. Ο αγώνας έληξε με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

Το Σεπτέμβριο του 1955, μετά από πρόσκληση της Μεγάλης Βρετανίας, η Ελλάδα και η Τουρκία έλαβαν μέρος σε Τριμερή Διάσκεψη για το Κυπριακό στο Λονδίνο. Ήταν η πρώτη επίσημη εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε την πρώτη μεγάλη διπλωματική επιτυχία της Τουρκίας και ταυτόχρονα μεγάλη διπλωματική αποτυχία για την Ελλάδα. Για την πραγματοποίηση της διάσκεψης ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε εκφράσει σοβαρές διαφωνίες. Τη διάσκεψη ακολούθησε όργιο βιαιοπραγιών από τον τουρκικό όχλο σε βάρος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Τις βιαιοπραγίες, όπως έχει αποδειχθεί, οργάνωσε και καθοδήγησε το τουρκικό κράτος στα πλαίσια της πολιτικής του για εθνικό ξεκαθάρισμα και αφομοίωση ή εξαφάνιση όλων των μειονοτήτων.

Την ίδια περίοδο (1956) η τουρκική κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Αντνάν Μεντερές ανέθεσε στον καθηγητή συνταγματικού δικαίου Νιχάτ Ερίμ την εκπόνηση σχεδίου για την επανάκτηση της Κύπρου. Οι δύο σχετικές εκθέσεις υποβλήθηκαν με ημερομηνίες 22 Νοεμβρίου και 12 Δεκεμβρίου 1956, αντίστοιχα.

Το σχέδιο περιλάμβανε τις παρακάτω πέντε βασικές αρχές:

1. Οι διεκδικήσεις στην Κύπρο θα πρέπει να στηρίζονται σε πολιτικούς λόγους χωρίς να διαταράσσονται οι σχέσεις με τη Μεγάλη Βρετανία.
2. Στο νησί υπάρχουν δύο διαφορετικές εθνικές κοινότητες, η καθεμιά από τις οποίες έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Η λύση θα αποφασισθεί με ξεχωριστά δημοψηφίσματα.
3. Η αρχή της αυτοδιάθεσης θα πρέπει να εφαρμοσθεί με τη μετακίνηση ελληνικού πληθυσμού, ώστε να υπάγεται στη διοίκηση της επιθυμίας του, αλλά και να μην καταπατούνται τα δικαιώματα της τουρκικής κοινότητας που είναι μειοψηφία και να διασφαλίζεται επίσης η ασφάλεια της Τουρκίας.
4. Η Τουρκία θα πρέπει να καθορίσει την προσφορότερη μορφή διχοτόμησης, λαμβάνοντας υπόψη τα οικονομικά και στρατιωτικά της συμφέροντα, καθώς και τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων. Στην ασφάλεια της περιοχής που θα παραχωρηθεί στους Ρωμιούς της Κύπρου θα πρέπει να συμμετέχει και η Τουρκία, γιατί το θέμα σχετίζεται τόσο με την ασφάλεια της ίδιας όσο και με αυτήν της Μέσης Ανατολής.
5. Πρέπει να επιδιωχθεί η ελεύθερη μετάβαση Τούρκων στην Κύπρο. Υπό την προϋπόθεση ότι θα λάβουμε τα μέτρα μας, το σύνολο του τουρκικού πληθυσμού μπορεί να αυξηθεί στο ποσοστό που ανερχόταν επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τότε δε θα ανησυχούμε για την έκβαση του δημοψηφίσματος που θα γίνει είτε για τον καθορισμό του συνόλου της νήσου είτε για τη διχοτόμηση.

Το Μάρτιο του 1957 επισημοποιείται η εμπλοκή των ΗΠΑ στο Κυπριακό.

Στις αμερικανοβρετανικές συνομιλίες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις Βερμούδες (20.3.1957 - 24.3.1957) συμφωνήθηκαν τα παρακάτω για το ζήτημα της Κύπρου:

1. Οι ΗΠΑ θα υποστήριζαν τη δράση της Αγγλίας στην Αθήνα.
2. Το Κυπριακό θα αντιμετωπιζόταν στο εξής στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.
3. Οι διαπραγματεύσεις στο Κυπριακό έπρεπε να προσανατολιστούν σε μια απευθείας συμφωνία ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα (Ε.Ν. Τζελέπης, *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*, σελ. 100-103).

Το Φεβρουάριο του 1959 οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας προσυπέγραψαν στη Ζυρίχη τη συμφωνία παραχώρησης ανεξαρτησίας στην Κύπρο. Η συμφωνία επαναβεβαιώθηκε στο Λονδίνο το Φεβρουάριο του 1959 με τη συμμετοχή της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου και των εκπροσώπων της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας της Κύπρου. Το Φεβρουάριο του 1959 οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας προσυπέγραψαν στη Ζυρίχη τη συμφωνία παραχώρησης ανεξαρτησίας στην Κύπρο. Η συμφωνία επαναβεβαιώθηκε στο Λονδίνο το Φεβρουάριο του 1959 με τη συμμετοχή της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου και των εκπροσώπων της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας της Κύπρου.Με την υπογραφή των συμφωνιών διαφώνησαν οι εκπρόσωποι του ΑΚΕΛ, ο Τάσσος Παπαδόπουλος, ο Βάσος Λυσσαρίδης, καθώς και οι Κλεάνθης Γεωργιάδης και Γλαύκος Χρίστης από την Κερύνεια.

Η συμφωνία περιλάμβανε:

1. το κείμενο συμφωνίας (Συνθήκη Εγκαθίδρυσης),
2. τη Συνθήκη Εγγυήσεως,
3. τη Συνθήκη Συμμαχίας και
4. μία συμφωνία κυρίων μεταξύ των Κ. Καραμανλή και Α. Μεντερές, το περιεχόμενο της οποίας δε δόθηκε ποτέ στη δημοσιότητα και η ύπαρξη της οποίας ήταν εν πολλοίς άγνωστη.

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (το οποίο δεν τέθηκε στη δοκιμασία της λαϊκής έγκρισης και επικύρωσης) τέθηκε σε εφαρμογή στις 16 Αυγούστου 1960, επίσημη ημέρα ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Οι πρώτες εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου και Αντιπροέδρου πραγματοποιήθηκαν στις 13 Δεκεμβρίου 1959. Εξελέγησαν από την ελληνοκυπριακή κοινότητα Πρόεδρος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με ποσοστό 66,8% και από την τουρκοκυπριακή κοινότητα Αντιπρόεδρος ο Φαζίλ Κουτσιούκ.

Οι πρώτες βουλευτικές εκλογές για την εκλογή των 35 Ελληνοκυπρίων και των 15 Τουρκοκυπρίων βουλευτών πραγματοποιήθηκαν την 31η Ιουλίου 1960.

Η Κυπριακή Δημοκρατία αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος από το σύνολο των χωρών και έγινε αποδεκτή ως πλήρες μέλος του ΟΗΕ. Το 1961 με επίσημη δήλωση του Προέδρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προσχώρησε στο Κίνημα των Αδεσμεύτων.

Το Νοέμβριο του 1963 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος υπέβαλε στον Αντιπρόεδρο Φ. Κουτσιούκ έγγραφο προς συζήτηση με το οποίο πρότεινε στην τουρκοκυπριακή κοινότητα την αναθεώρηση 13 άρθρων του συντάγματος, ώστε η λειτουργία της νεαρής Δημοκρατίας να καταστεί πλέον εύρυθμη. Οι προτάσεις είχαν κοινοποιηθεί και στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις.

Τις προτάσεις απέρριψε η Τουρκία στις 6 Δεκεμβρίου 1963 χωρίς να προηγηθεί οποιαδήποτε συζήτηση. Ακολούθησε η απόρριψή τους και από την τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Στις 23 Δεκεμβρίου 1963 ξέσπασε η τουρκοκυπριακή ένοπλη ανταρσία. Οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί αποχώρησαν από την κυβέρνηση και οι Τουρκοκύπριοι δημόσιοι υπάλληλοι από τη δημόσια υπηρεσία. Υπό την ένοπλη βία των ανδρών της τρομοκρα-

τικής τουρκοκυπριακής οργάνωσης ΤΜΤ, ηγέτης της οποίας ήταν ο Ραούφ Ντενκτάς, οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι του νησιού μετακινήθηκαν και συγκεντρώθηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές όπου σχηματίσθηκαν αμιγείς θύλακες, στους οποίους δεν επιτρεπόταν η είσοδος Ελληνοκυπρίων ούτε και η άσκηση ελέγχου από τη νόμιμη κυβέρνηση.

Με τη βοήθεια αξιωματικών του Τουρκικού Στρατού οι Τουρκοκύπριοι προέβησαν στη συγκρότηση ένοπλων τμημάτων και προχώρησαν στην κατασκευή οχυρωματικών έργων. Παράλληλα, η Τουρκία προέβη στην κρυφή αποστολή οπλισμού στους Τουρκοκυπρίους, καθώς και στρατιωτικών για την ενίσχυση των ένοπλων τμημάτων τους. Από τις πληροφορίες τις οποίες είχαν συγκεντρώσει οι αρχές ασφαλείας του κράτους κατά το 1964 υπήρχαν περίπου 1 000 Τούρκοι αξιωματικοί και στρατιώτες στους τουρκοκυπριακούς θύλακες.

Το Μάρτιο του 1964 οι Τουρκοκύπριοι προχώρησαν στη σύσταση της Γενικής Επιτροπής, η οποία τέθηκε υπό την ηγεσία του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Φ. Κουτσιούκ και ανέλαβε παράνομα και αυθαίρετα την άσκηση νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας.

Τον ίδιο μήνα με το υπ᾽ αριθμόν 186/4 Ψήφισμά του το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αναγνώρισε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την κυβέρνησή του ως τους νόμιμους εκπροσώπους και συνεχιστές της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξάρτητα από την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων.

Τον Ιούνιο του 1964 συγκροτήθηκε η Εθνική Φρουρά (ΕΦ) η οποία στελεχώθηκε με Ελλαδίτες αξιωματικούς, καθώς και Ελληνοκυπρίους αξιωματικούς και άνδρες που υπηρετούσαν στον Κυπριακό Στρατό. Το σύνολο των υπηρετούντων στην ΕΦ το 1974 ανήρχετο σε περίπου 15.000 άνδρες.

Η αποστολή της Ελληνικής Μεραρχίας

Την ίδια περίοδο (1964) με απόφαση του Πρωθυπουργού της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου εγκαταστάθηκε σταδιακά στην Κύπρο η Ελληνική Μεραρχία «*για να προστατεύσει το νησί από ενδεχόμενη υλοποίηση από την Τουρκία της απόφασης για εισβολή*». Η Μεραρχία αριθμούσε περίπου 8.500 άνδρες (3 Συντάγματα Πεζικού, 2 Μοίρες Καταδρομών, 2 ίλες αρμάτων (η μία αποτελείτο από 17 άρματα Μ47 και η άλλη από 17 άρματα Μ24). Επιπλέον, η ΕΛΔΥΚ αριθμούσε 1.200 άνδρες (3 Τάγματα Πεζικού).

Η αποστολή της Μεραρχίας έγινε σταδιακά. Η πρώτη αποστολή έφθασε στην Κύπρο στις 7 Μαΐου 1964 και ολοκληρώθηκε στις 20 Οκτωβρίου 1964. Η Μεραρχία είχε δύναμη πυρός σώματος στρατού. Τα τμήματα τα οποία τη συγκροτούσαν στα διάφορα έγγραφα και αναφορές αναφέρονται και ως «καμουφλαρισμένες δυνάμεις». Η ηγεσία της Μεραρχίας ανατέθηκε στο διοικητή της ΕΛΔΥΚ ταξίαρχο Περίδη και οι υπόλοιπες στρατιωτικές δυνάμεις συγκροτούσαν τη Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου (ΣΔΙΚ) και είχαν διοικητή τον αντιστράτηγο Γ. Καραγιάννη.

Η δυαδική στρατιωτική αρχή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο Γ. Γρίβα και τον αντιστράτηγο Γ. Καραγιάννη, αλλά και στον Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη.

Σε επιστολή του προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό στις 30 Ιουνίου 1964 (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β, σελ. 73-74) ο στρατηγός Γρίβας αναφέρει σχετικά: «*Δεν δύναμαι να πιστεύσω ότι υπάρχουν στρατιωτικοί λόγοι υπαγορεύσαντες την λήψιν των μέτρων τούτων και την δημιουργίαν του εξαμβλώματος αυτού των αρμοδιοτήτων των διοικήσεων εις μίαν νήσον ευρισκομένην υπό την απειλήν εισβολής και δι' ων δεν γνωρίζει τις ποίος είναι ο υπεύθυνος διά την άμυναν, διότι υπάρχουν δύο Διοικήσεις έχουσαι εκά-*

στη ιδίαν αποστολήν και μεταξύ των οποίων ουδεμία συνεργασία υπάρχει».

Με την παραπάνω επιστολή του ο Γ. Γρίβας θέτει και ορισμένα σοβαρά ερωτήματα προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό, όπως:

1. «*Αι αφιχθείσαι εξ Ελλάδος μονάδες,* [...] *σταθμεύσασαι ουχί βάσει πιθανών αποστολών των δι' εχθρικήν απόβασιν, αλλά μόνον προς τον σκοπόν της ανέτου διαβιώσεώς των. Μήπως υπάρχει άλλη αποστολή των μονάδων τούτων, και εάν υπάρχει πώς δεν την γνωρίζει ο στρατηγός Καραγιάννης, υπεύθυνος διά την άμυναν της νήσου;*».
2. «*Εάν την νύκτα της 27-28 τρέχ. εγίνετο Τουρκική απόβασις εν Κύπρω, ως ειδοποιήθημεν, πώς και πού θα έδρων αι δυνάμεις αύται, τελείως αποπροσανατόλιστοι, αφού ουδεμία επαφή επετεύχθη μεταξύ τούτων και του Στρατηγού Καραγιάννη; Εκτός εάν υπάρχουν δύο σχέδια και δύο αρχηγοί, αι δε δυνάμεις εξ Ελλάδος προορίζονται δι' άλλον σκοπόν άγνωστον εις ημάς*».

Εξάλλου, σε επιστολή του στις 30 Ιουνίου 1964 προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο διοικητής της ΕΦ αντιστράτηγος Γ. Καραγιάννης (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 75), σε σχέση με το πρόβλημα που προέκυψε με τη διοίκηση της Ελληνικής Μεραρχίας, αναφέρει:

«*Η δημιουργηθείσα κατάστασις εις την νήσον είναι στρατιωτικώς απαράδεκτος, διότι δύο διοικήσεις Μεγάλων Μονάδων ευρισκόμεναι εν αυτή προς τον αυτόν σκοπόν, ουδεμίαν επιχειρησιακήν επαφήν έχουσιν, έχει δε δημιουργηθή η εντύπωσις ότι ο μεταξύ των δεσμός είναι χαλαρός.*

Η εντύπωσίς μου είναι ότι ο υποφαινόμενος Διοικητής Σ.ΔΙ.Κ. (Στρατιωτική Διοίκησις Κύπρου) αντιστράτηγος Καραγιάννης Γεώργιος δεν εμπνέει εμπιστοσύνην προς το Γ.Ε.ΕΘ.Α., όστις έχει επιφορτισθή με το βαρύν καθήκον της αμύνης Κύπρου».

Τέλος, σε επιστολή του (21.6.1964) προς τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης της Ελλάδας Πέτρο Γαρουφαλιά ο Π. Γιωρκάτζης επισημαίνει τα προβλήματα που προκύπτουν από την απόφαση για ανάθεση της διοίκησης στο διοικητή της ΕΛΔΥΚ και όχι στο διοικητή της ΣΔΙΚ, καθώς και το γεγονός ότι ικανός αριθμός των τμημάτων της Μεραρχίας συγκεντρώθηκαν στην περιοχή Λευκωσίας και δεν υπήρξε ικανοποιητική διασπορά σύμφωνα με τις ανάγκες άμυνας και απόκρουσης τουρκικής εισβολής (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 19-20).

Ενισχυτικό των παραπάνω υπονοιών περί ενδεχόμενης και άλλης επιχειρησιακής αποστολής της Μεραρχίας, πέραν της αντιμετώπισης τουρκικής εισβολής, είναι και το απόρρητο τηλεγράφημα (477), το οποίο απέστειλε ο Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Τζ. Μπολ στις 22 Αυγούστου 1964 στον Ντιν Άτσεσον με κοινοποίηση στις πρεσβείες των ΗΠΑ στην Αθήνα και το Λονδίνο. Αναφέρει σχετικά: «*Το αρχηγείο της CAS μάς ενημέρωσε ότι ο ελληνικός στρατός διαθέτει την ισχύ στο νησί για να κανονίσει το Μακάριο, αν δοθεί η εντολή. Έτσι το μπαλάκι της απόφασης ρίχνεται πίσω στην Αθήνα και πιστεύω ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι αυτή είναι και η δική μας αντίληψη της κατάστασης*». Επιπρόσθετα, αναφέρει: «*Μετά την ανάγνωση των τηλεγραφημάτων απόψε, διαφαίνεται ότι ο Μακάριος έχει το επάνω χέρι στη σχέση με την ελληνική κυβέρνηση. Σύμφωνα με όλα τα δεδομένα, η Αθήνα φοβάται να κινηθεί εναντίον του, εκτός και αν ο στρατηγός Γρίβας είναι διατεθειμένος να αναλάβει αυτή την ευθύνη. Αυτό υποδηλώνει ότι θα πρέπει να κινηθούμε προς την κατεύθυνση επηρεασμού του στρατηγού Γρίβα, κάτι που δεν κάναμε ακόμη*».

Τελικά, για την επίλυση του προβλήματος που προέκυψε και την επίτευξη στρατιωτικού συντονισμού συστάθηκε η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Αμύνης Κύπρου (ΑΣΔΑΚ), η οποία αποτελείτο από τις ελληνικές και ελληνοκυπριακές δυνάμεις που βρίσκονταν στην Κύπρο. Διοικητής της

ΑΣΔΑΚ ανέλαβε ο Γεώργιος Γρίβας Διγενής, ο οποίος είχε αφιχθεί μυστικά στην Κύπρο στις 10 Ιουνίου 1964. Οι δυνάμεις όμως της Μεραρχίας θα ετίθεντο υπό τη διοίκηση και τις διαταγές του μόνο σε περίπτωση τουρκικής εισβολής.

Σε έκθεσή του προς το ΓΕΕΘΑ (21.6.1964) ο αντιστράτηγος Δ. Γεωργιάδης (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 21-37) μετά από επίσκεψη στην Κύπρο συνόψισε το σχεδιασμό των επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση εχθρικής ενέργειας ως εξής:

«*Η εκκαθάριση των Τ/Κ εστιών θα εκτελεσθή διά των ως ανωτέρω αναφερομένων δυνάμεων της Ε. Φ. ΚΥΠΡΟΥ με ελαφράν ενίσχυσιν διά καμουφλαρισμένων δυνάμεων. Η συντριβή της αποβάσεως διά του όγκου των καμουφλαρισμένων Ελληνικών δυνάμεων της Ε. Φ., της Ελληνικής Αεροπορίας και του Ναυτικού*».

Από τη μελέτη της παραπάνω έκθεσης συνάγεται το συμπέρασμα ότι η επιχειρησιακή βαρύτητα θα έπρεπε να δοθεί στην αντιμετώπιση της αποβατικής ενέργειας.

Επιπρόσθετα, στην έκθεσή του ο αντιστράτηγος Δ. Γεωργιάδης επισημαίνει την ανάγκη να εγκατασταθεί σύστημα προειδοποίησης διά επικείμενη τυχόν απόβαση, ώστε να μπορεί να επισημαίνει τον απόπλουν των αποβατικών σκαφών από την Τουρκία και να είναι δυνατή η προετοιμασία αντιμετώπισης τουλάχιστον 2 ώρες προτού πλησιάσουν τις ακτές της Κύπρου.

Για την υλοποίηση αυτής της προϋπόθεσης εισηγήθηκε τα παρακάτω:

1. Σύστημα ραντάρ, το οποίο να χειρίζεται έμπειρο προσωπικό.
2. Μηχανοκίνητα εξοπλισμένα μέσα, τα οποία να ελέγχουν διά νυκτερινών περιπολιών σε ικανό βάθος το θαλάσσιο χώρο.
3. Τορπιλακάτους και άλλα ευέλικτα μαχητικά σκάφη επιφανείας, υποβρύχια και άλλα μέσα.
4. Ναρκοθέτηση του θαλάσσιου χώρου για προσβολή και αποδιοργάνωση των αποβατικών σχηματισμών.
5. Έγκαιρη επέμβαση της Αεροπορίας για διάλυση του αποβατικού σχηματισμού.
6. Άμεση ναρκοθέτηση επικίνδυνων αρματικών ακτών διά ναρκοζωνών, βαλλομένων διά αντιαρματικών όπλων, πολυβόλων και πυροβόλων, διά την πρόκληση σοβαρών ζημιών σε άρματα του εχθρού τα οποία θα αποβιβασθούν από τα μεταφερόμενα αυτά αποβατικά σκάφη.
7. Ανάπτυξη λογικού ποσοστού ημετέρων αρμάτων τύπου Μ47 για την τελική συντριβή των εχθρικών αρμάτων.

Τον Αύγουστο του 1964, με αφορμή τις ένοπλες συγκρούσεις που προκλήθηκαν στην περιοχή Μανσούρας-Κοκκίνων, η Τουρκία απείλησε και πάλι με απόβαση στην Κύπρο και η Τουρκική Πολεμική Αεροπορία προέβη σε βομβαρδισμούς στην περιοχή κάνοντας χρήση απαγορευμένων βομβών τύπου ναπάλμ.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο η επιτροπή να προβεί στην παρακάτω διευκρίνιση: Σε πολλές περιπτώσεις από διάφορες πλευρές έχει επιχειρηθεί να κατηγορηθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ότι αθέτησε υπόσχεση προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου αναφορικά με την κήρυξη της ένωσης με την Ελλάδα, η οποία είχε συμφωνηθεί από κοινού. Για τη δικαιολόγηση αυτής της εικασίας προβάλλεται η δήλωση του Έλληνα Πρωθυπουργού: «*Άλλα συμφωνούμε και άλλα πράττετε*». Από τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της η επιτροπή προκύπτει το εξής:

Η συμφωνία Αθήνας-Λευκωσίας αφορούσε την αποφυγή εμπλοκής της ΕΦ σε οποιεσδήποτε στρατιωτικές επιχειρήσεις χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης. Μετά την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στη Μανσούρα τον Αύγουστο του 1964 ο Έλληνας Πρωθυπουργός διαβίβασε μέσω του Υπουργού Εξωτερικών Κωστόπουλου, στις 8 Αυγούστου 1964, μήνυμα στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, το στρατηγό Γ. Γρίβα και τους αντιστράτηγους Δ. Γεωργιάδη και Γ. Καραγιάννη, στο οποίο

ανέφερε: «*Εκφράζομεν βαθυτάτην λύπην, διότι όλαι αι συμφωνίαι μας αποβαίνουν εις μάτην. Άλλα συμφωνούμεν και άλλα πράττετε, επακολουθούν δε δυσμενέσταται συνέπειαι* [...]». Το μήνυμα επέδωσε στους παραλήπτες ο Έλληνας πρέσβης στη Λευκωσία Δελιβάνης.

Σε απαντητικό μήνυμα προς το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ο Έλληνας πρέσβης ανέφερε ότι οι δύο αντιστράτηγοι Γεωργιάδης και Καραγιάννης τού «*προσέθεσαν μετ' εμφάσεως ότι δεν είχον παραλείψει τηρήσει ενήμερον Γ.Ε.ΕΘ.Α., παρά του οποίου ουδεμίαν αντίθετον οδηγίαν έλαβον*» (Σπ. Παπαγεωργίου, Τ*α κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β, σελ. 107-120).

Σχέδιο Άτσεσον

Τον Ιούλιο του 1964 πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη συναντήσεις αντιπροσωπιών της Ελλάδας και της Τουρκίας για διευθέτηση του Κυπριακού. Των συνομιλιών προηγήθηκε η επίσκεψη στις ΗΠΑ του Έλληνα Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου (24.6.1964 - 28.6.1964).

Στο επίκεντρο των συνομιλιών τόσο με τον Αμερικανό Πρόεδρο Λ. Τζόνσον όσο και με τους άλλους Αμερικανούς αξιωματούχους ήταν το Κυπριακό και η διαδικασία διευθέτησής του.

Από τα πρακτικά των συναντήσεων τα οποία τήρησε η ελληνική αντιπροσωπία (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 44-67) προκύπτει το εξής:

Σταθερή θέση των ΗΠΑ ήταν η απομάκρυνση του Κυπριακού από τα πλαίσια των ΗΕ και η ενδονατοϊκή διευθέτησή του με μυστικές συνομιλίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο Καμπ Ντέιβιντ, υπό την εποπτεία των ΗΠΑ. Τη θέση αυτή απέρριψε σθεναρά ο Έλληνας Πρωθυπουργός, ο οποίος επέμενε η διαδικασία να βρίσκεται εντός των πλαισίων των ΗΕ υπό την ευθύνη του εκπροσώπου του. Η όποια συμμετοχή των ΗΠΑ να είναι επικουρική, εφόσον τη ζητήσουν τα ΗΕ. Ακόμα, η Ελλάδα απέρριψε τις απευθείας συζητήσεις με την Τουρκία. Αντιπρότεινε εκ του σύνεγγυς συνομιλίες και η συνάντηση των εκπροσώπων των δύο χωρών να πραγματοποιηθεί μόνο εφόσον η Τουρκία μετακινηθεί από τη θέση της και προκύψουν σοβαρές πιθανότητες σύγκλισης.

Από την πλευρά των ΗΠΑ υπήρξε εμφανής εκβιασμός για την αποδοχή της πρότασής τους κινδυνολογώντας ότι, σε περίπτωση απόρριψης, δεν επρόκειτο να αποτρέψουν την Τουρκία από την πραγματοποίηση εισβολής στην Κύπρο, όπως έπραξαν στις αρχές Ιουνίου του 1964. Σε περίπτωση πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δήλωσαν ότι δεν έχουν πρόθεση παρέμβασης. Η θέση των ΗΠΑ συνοψίσθηκε στην εξής διατύπωση: «*Οι ΗΠΑ θα πράξουν παν το δυνατόν, για να αποθαρρύνουν τουρκική ενέργεια, αλλά δεν θα την παρεμποδίσουν δυναμικά*».

Τέλος, οι ΗΠΑ ξεκαθάρισαν ότι η λύση η οποία θα εξευρεθεί θα πρέπει να διασφαλίζει την ασφάλεια της Τουρκίας. Ταυτόχρονα όμως να μην αποτελεί πλήρη νίκη είτε της Τουρκίας είτε της Ελλάδας.

Δύο εβδομάδες μετά την επίσκεψη Γ. Παπανδρέου στις ΗΠΑ, τον Ιούλιο του 1964, διεξήχθησαν στη Γενεύη οι συνομιλίες ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, με στόχο την «εκτόνωση της κρίσης» που προκλήθηκε λόγω της τουρκοκυπριακής ανταρσίας του Δεκεμβρίου του 1963 και της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων υπουργών από την κυβέρνηση, καθώς και τις απειλές της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο. Στόχος των συνομιλιών ήταν «η επίλυση του κυπριακού προβλήματος». Στις συνομιλίες ρόλο μεσολαβητή είχαν αναλάβει εκ μέρους του ΟΗΕ ο Σακχάρι Τουομιόγια και των ΗΠΑ ο Ντιν Άτσεσον, τέως Υπουργός Εξωτερικών.

Όπως προκύπτει από έκθεση που συνέταξε ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στις συνομιλίες πρέσβης Δημήτρης Νικολαρεΐζης (14.7.1964), στις συνομιλίες από πλευράς

Άτσεσον τέθηκαν κατά προτεραιότητα ζητήματα τα οποία είχαν σχέση με την ασφάλεια της Τουρκίας και δευτερευόντως με τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων. Συγκεκριμένα, η έκθεση αναφέρει:

«*Την Τουρκία ευλόγως ανησυχεί μελλοντική τύχη Κύπρου. Διότι από βορρά συνορεύει με Σοβιετικήν Ένωσιν, εις ευρωπαϊκόν ηπειρωτικόν τμήμα της με Βουλγαρία και εν συνεχεία με Ελλάδα, η οποία διά συνόρων Έβρου και σειράς ελληνικών νήσων κυκλώνει Μικρασιατικήν ακτήν Τουρκίας. Κύκλωσις θα συνεπληρούτο εάν εις Ελλάδα περιήρχετο και Κύπρος, η οποία θα απετέλει νέαν σφήνα προς κατεύθυνση κόλπου Αλεξανδρέττας. Τούτο Τουρκία δεν δύναται δεχθή λόγω ανταγωνισμού και συχνών συρράξεων διά των οποίων διήλθον σχέσεις δύο γειτόνων Εθνών*».

Σχέδιο Άτσεσον 1

Στη διάρκεια των συνομιλιών ο Άτσεσον υπέβαλε το πρώτο σχέδιο λύσης του Κυπριακού, το οποίο μεταξύ άλλων προέβλεπε τα εξής:

1. Σε αντάλλαγμα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, η Ελλάδα θα προέβαινε σε ορισμένες παραχωρήσεις προς την Τουρκία σύμφωνα με τις παρακάτω εισηγήσεις:
   α. Παραχώρηση τμήματος της Κύπρου προς την Τουρκία με πλήρη κυριαρχία.
   β. Το τμήμα αυτό θα εχρησιμοποιείτο από την Τουρκία ως στρατιωτική βάση με δικαίωμα να αναπτύσσει σε αυτό στρατεύματα ξηράς, θάλασσας και αέρος,
   γ. Ο χώρος αυτός ουσιαστικά έπρεπε να είναι μεγάλος, για να μπορεί να αναπτύσσεται οικοδόμηση εγκαταστάσεων και για τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων και επιχειρήσεων,
   δ. Ως τέτοιος χώρος προτάθηκε η χερσόνησος της Καρπασίας.
2. Καθορισμός ειδικών περιοχών οι οποίες θα περιλάμβαναν τουρκοκυπριακή πλειοψηφία και οι οποίες θα απολάμβαναν ειδικού διοικητικού καθεστώτος με ευρείας έκτασης αρμοδιότητες. Το συντονισμό των αρμοδιοτήτων θα αναλάμβανε Κεντρική Τουρκοκυπριακή Διοίκηση, η οποία θα είχε την έδρα της στο τουρκοκυπριακό τμήμα της Λευκωσίας.
3. Οι ειδικές εγγυήσεις των μειονοτικών δικαιωμάτων θα εξασφαλίζονταν σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάνης.

Σχέδιο Άτσεσον 2

Ως αποτέλεσμα της απόρριψης του πρώτου σχεδίου από την ελληνική κυβέρνηση, ο Άτσεσον υπέβαλε δεύτερο συμβιβαστικό σχέδιο, οι κυριότερες πρόνοιες του οποίου ήσαν οι ακόλουθες:

1. Η περιοχή για την τουρκική στρατιωτική βάση θα παρεχωρείτο έναντι ενοικίου, π.χ. για 50 χρόνια.
2. Η περιοχή θα ήταν μικρότερης έκτασης και η γραμμή διαχωρισμού της θα καθορίζετο στη βάση στρατιωτικών συζητήσεων, μετά από μελέτη από τον Ύπατο Αρχηγό των Συμμαχικών Δυνάμεων της Ευρώπης.
3. Αντί των τουρκοκυπριακών γεωγραφικών διοικητικών περιοχών οι δυο από τις έξι επαρχίες της Κύπρου θα διοικούνταν μόνιμα από Τουρκοκυπρίους επάρχους και θα ήσαν αυτές οι οποίες θα περιλάμβαναν ουσιώδη τουρκοκυπριακό πληθυσμό.
4. Η Κεντρική Τουρκοκυπριακή Διοίκηση θα αντικαθίστατο από υψηλό επίσημο, ο οποίος θα ευρίσκετο υπό τον Έλληνα Γενικό Διοικητή, ο οποίος θα επλαισιώνετο από προσωπικό και θα ασχολείτο με την παρακολούθηση της εφαρμογής των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων.

Τελικό Σχέδιο Άτσεσον

Η συνέχιση των συνομιλιών και η μη αποδοχή του σχεδίου 2 από την Ελλάδα και την Τουρκία οδήγησαν τον Άτσεσον στην υποβολή του τελικού του σχεδίου, το οποίο αποτελείτο από 15 σημεία. Σ' αυτά περιλαμβάνονταν τα ακόλουθα:

- Άμεση ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και αναγνώριση της ελληνικής κυριαρχίας.
- Ορίζετο ως υπουργός ο Γενικός Διοικητής ο οποίος θα ήταν μέλος της ελληνικής κυβέρνησης.
- Η βάση προς την Τουρκία θα εκμισθώνετο για 50 χρόνια και η έκτασή της δε θα υπερέβαινε το 4,5% του εδάφους της Κύπρου. Τα κυριότερα ελληνικά χωριά θα εξαιρούντο της περιοχής και στην υπό εκμίσθωση περιοχή αναγνωρίζετο η ελληνική κυριαρχία.
- Οι επαρχίες της Κύπρου δε θα υπερέβαιναν τις οκτώ και σε δύο από αυτές θα διορίζονταν Τουρκοκύπριοι έπαρχοι.
- Εδημιουργείτο θέση Συμβούλου επί Μουσουλμανικών Υποθέσεων.
- Για τους Τουρκοκυπρίους καθορίζετο ειδικό μειονοτικό καθεστώς ανάλογο με αυτό της δυτικής Θράκης.
- Μόνιμα εγκατεστημένος στην Κύπρο εκπρόσωπος του ΟΗΕ θα επέβλεπε την εφαρμογή του μειονοτικού καθεστώτος.
- Αναγνώριση στην Ελλάδα και την Τουρκία του δικαιώματος ατομικών προσφυγών, βάσει της Σύμβασης της Ρώμης για τα δικαιώματα του ανθρώπου.
- Εδημιουργείτο κοινό αμυντικό όργανο Ελλάδας και Τουρκίας για συνεργασία στο στρατιωτικό, πολιτικό και τουριστικό τομέα.
- Η Τουρκία θα αναλάμβανε την υποχρέωση να δεχθεί την επανεγκατάσταση των απελαθέντων από την Κωνσταντινούπολη και άλλες τουρκικές πόλεις Ελλήνων, καθώς και να τηρήσει τις διεθνείς της υποχρεώσεις για την Ίμβρο και την Τένεδο.

Στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη η κυπριακή κυβέρνηση δεν είχε συμμετοχή και φαίνεται να μην είχε και οποιαδήποτε επίσημη ενημέρωση για όλα τα παραπάνω.

Σε δηλώσεις του στην Αθήνα στις 30 Ιουλίου 1964 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανέφερε σχετικά:

«*Δεν δύναμαι να αποκρύψω το γεγονός ότι αυτόκλητοι μεσολαβηταί ανέπτυξαν προσφάτως εις τα παρασκήνια της Γενεύης έντονον δραστηριότητα προς εκτροχιασμό του Κυπριακού εκ της ακολουθητέας γραμμής, συνεχίζονται δε εις ετέρους κύκλους προσπάθειαι προς μετατόπισιν του προβλήματος εκ της διεθνούς βάσεώς του. Αισθάνομαι βαθυτάτην ικανοποίησιν διότι τα σχέδια ταύτα προσέκρουσαν επί της σταθεράς αντιστάσεως της Ελληνικής κυβερνήσεως*» (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 231).

Σε αντίθεση με τη σταθερή θέση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου έναντι των συζητήσεων στη Γενεύη και των σχεδίων που είχαν υποβληθεί από τον Άτσεσον, από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης φαίνεται ότι υπήρξαν παλινδρομήσεις. Η αρχική θέση ήταν αρνητική. Στη συνέχεια φαίνεται ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός διαφοροποίησε τη θέση του, από την οποία εκπορεύεται και η περίφημη δήλωσή του «*όταν σου χαρίζουν μία πολυκατοικία, μπορείς να δώσεις ένα διαμέρισμα*», για να διατυπώσει αργότερα την τελική του θέση με τη φράση «*Η Ελλάς ουδέν ζητεί, διατί να δώσει; Η Τουρκία ουδέν δίδει, διατί να πάρει;*» (Ά. Παυλίδης, *Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον*, σελ. 54).

Ενδεικτικό της ελληνικής στάσης είναι το απόρρητο τηλεγράφημα (347), το οποίο απέστειλε στις 22 Αυγούστου 1964 ο Αμερικανός Υφυπουργός Εξωτερικών Τζ. Μπολ στον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα για δράση, με κοινοποίηση στον Άτσεσον και τις πρεσβείες των ΗΠΑ στην Άγκυρα και το Λονδίνο, και το οποίο αναφέρει:

«*Δεν μπορούμε να δεχθούμε την αμφιταλάντευση της ελληνικής κυβέρνησης και πρέπει να τους το ξεκαθαρίσετε αυτό* [...]. *Χρησιμοποιούμε κάθε δυνατό μέσο, ώστε να συμφωνήσει η Τουρκία και δεν μπορούμε να αποδεχθούμε οποιεσδήποτε δεύτερες σκέψεις από ελληνικής πλευράς, σε αυτή τη φάση. Γι' αυτό και κατά την επόμενη συνάντησή σου με τον Παπανδρέου, εισηγούμαι να του μεταφέρεις το βαθύτατο αίσθημα έκπληξης της Ουάσινγκτον από την υπαναχώρησή του. Πρέπει να διατηρήσεις την πίεση στο μέγιστο επίπεδο, ωσότου επιτύχουμε με όλη αυτή τη δουλειά*».

Σε μεταγενέστερες δηλώσεις του ο Γεώργιος Παπανδρέου στις 10 Φεβρουαρίου 1966 ανέφερε σχετικά για το Σχέδιο Άτσεσον:

«*Η Τουρκία απέρριψε την πρότασιν, διότι ήθελεν κυριαρχίαν, η οποία ισοδυνάμει προς διχοτόμησιν. Και ο Μακάριος επίσης την απέρριπτε, διότι ήθελεν Ένωσιν άνευ όρων. Τοιουτοτρόπως εματαιώθη η πρότασις.*

Αναγράφεται επίσης ότι το σχέδιον Άτσεσον δεν είχεν ανακοινωθή επισήμως εις τον Αρχ. Μακάριον. Τούτο είναι αληθές. Και δεν ανακοινώθη ακριβώς διότι δεν είχε γίνει αποδεκτόν από την ελληνικήν κυβέρνησιν. Εάν είχε γίνει αποδεκτόν, βεβαίως θα ανακοινούτο» (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 239-240).

Ο Πέτρος Γαρουφαλιάς, Υπουργός Εθνικής Αμύνης το 1964, είχε αναφέρει στις 11 Φεβρουαρίου 1966 σχετικά με το παραπάνω θέμα τα εξής:

«*Δεν είχα μεταβεί εις Κύπρον, διά να βολιδοσκοπήσω τον Αρχιεπίσκοπον Μακάριον, ως προς την αποδοχήν του σχεδίου Άτσεσον, ως κακώς κατά κόρον ανεγράφη.*

Ο Αρχιεπίσκοπος γνωρίζει καλύτερον παντός άλλου εάν του ανεκοίνωσα ποτέ το σχέδιον Άτσεσον ή άλλον παρόμοιον.

[...] *έκτασις 200-300 τετρ. μιλίων δεν αποτελεί στρατιωτικήν βάσιν, η συνήθης έκτασις των οποίων κυμαίνεται μεταξύ 40-60 τετρ. μιλίων, αλλά συγκαλυμμένην διχοτόμησιν και ότι η Καρπασία, ως διαμόρφωσις εδάφους, καθιστά δυσχερεστάτην την στρατιωτικήν αποβολήν των Τούρκων, εάν αρνηθούν ούτοι να αναχωρήσουν μετά την λήξιν της εκμισθώσεως.*

Ο Γ. Παπανδρέου εύρεν ορθάς τας απόψεις μου, τας υιοθέτησε και έσπευσε κατεπειγόντως να δώση οδηγίας απορριπτικάς της προτάσεως. Ο ατυχής Τουομιόγια, ευρεθείς προ αρνητικών απαντήσεων Ελλάδος και Τουρκίας και προ υπαναχωρήσεων, ενώ είχε πιστεύσει εις την λύσιν τελικώς του κυπριακού προβλήματος, επλήρωσε με την ζωήν του την περιπέτειαν εκείνην» (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 240-241).

Ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 56-58) ανέφερε στην επιτροπή ότι σε επίσκεψη την οποία είχε πραγματοποιήσει στην Αθήνα τον Αύγουστο του 1964 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος τόσο ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου όσο και ο ίδιος σε πολύωρες συναντήσεις προσπάθησαν να τον πείσουν να αποδεχθεί το Σχέδιο Άτσεσον. Ο Αρχιεπίσκοπος πρόβαλε σθεναρή άρνηση. Ο Πρωθυπουργός απέτυχε να τον πείσει. Ο τέως βασιλιάς ανέφερε ότι ο ίδιος κατόρθωσε να αποσπάσει καταρχάς τη συγκατάθεση του Μακαρίου, ο οποίος του ανέφερε: «*Αν επιμένετε θα το αποδεχθώ. Ακούστε κάτι, εγώ το δέχομαι τώρα. Σας το λέω αυτή τη στιγμή*». Στη συνέχεια όμως ο Μακάριος το απέρριψε, δεδομένης και της απάντησης του Προέδρου των ΗΠΑ Τζόνσον στο τηλεγράφημα που του απέστειλε για ενημέρωση σχετικά με την ελληνική θέση επί του σχεδίου: «*I don't understand why the Turkish base cannot be allocated in perpetuity*» [Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί η τουρκική βάση (η Καρπασία) να μην μπορεί να μείνει μόνιμα (εννοεί στην Τουρκία)].

Ο Κ. Μητσοτάκης σε επιστολή του στην εφημερίδα των Αθηνών «Τα Νέα», στις 14 Ιουλίου 2009, ανέφερε ότι το Υπουργικό Συμβούλιο στην Ελλάδα ομόφωνα είχε αποδεχθεί το Σχέδιο Άτσεσον.

Η εμπλοκή των ΗΠΑ στις συνομιλίες αποσκοπούσε στην εξεύρεση λύσης εντός των νατοϊκών πλαισίων, με προφανή στόχο αφενός μεν να μη διαταράσσονται οι σχέσεις ανάμεσα σε δύο χώρες μέλη (Ελλάδα και Τουρκία), ικανοποιώντας ταυτόχρονα αλλά προσωρινά τα αιτήματα και των δύο, αφετέρου δε την απομάκρυνση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ώστε να αποτραπεί μία ενδεχόμενη αύξηση της σοβιετικής επιρροής στην Κύπρο.

Σε τηλεγράφημα στην πρεσβεία των Αθηνών (ημερομηνίας 22.8.1964, αρ. 347) ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών δίνει οδηγίες στον πρέσβη της χώρας του για το πώς θα δράσει, ώστε να πείσει την ελληνική κυβέρνηση να αποδεχθεί το Σχέδιο Άτσεσον. Επιπρόσθετα, αναφέρει: «*Μια ταχεία λύση μέσω της αμερικανικής πρότασης είναι η μόνη δίοδος που παραμένει ανοικτή στην προσπάθεια αποτροπής κομουνιστικοποίησης της Κύπρου* [...]».

Φαίνεται ότι η βασική φιλοσοφία του Σχεδίου Άτσεσον, που ήταν η διχοτόμηση, παρέμεινε η κύρια επιλογή των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, καθώς και των συζητήσεων που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και αφορούσαν την επίλυση του Κυπριακού.

Οι πραγματικές προθέσεις του Άτσεσον επιβεβαιώθηκαν στη συνέχεια από τον ίδιο, όταν τον Οκτώβριο του 1966 δήλωσε: «*Η καλύτερη λύση για το πρόβλημα της Κύπρου είναι η διχοτόμηση. Και σας λέγω πως, αν είχα στη διάθεσή μου τον έκτο στόλο, θα μπορούσα να το λύσω ακόμα και αύριο* [...]».

Επιπρόσθετα, σε άκρως απόρρητη αναφορά ο τότε Υπουργός Εθνικής Αμύνης της Ελλάδας Πέτρος Γαρουφαλιάς αναφέρει σχετικά:

«*Αντιθέτως την Αμερικήν ενδιέφερε κυρίως ο τερματισμός της εκκρεμότητος διά την αποκατάστασιν της ενότητος των συμμάχων της του ΝΑΤΟ και η εξασφάλισις της Κύπρου από τυχόν έλεγχο της Ρωσσίας. Την ολοκληρωτικήν άλλωστε Ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα με εκμίσθωσιν ως βάσεως εις τους Τούρκους της περιοχής της Καρπασίας εδέχθη αμέσως η Αμερική διά του δευτέρου σχεδίου Άτσεσον*» (Σπ. Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τόμ. Β΄, σελ. 240-287).

Δ. ΤΑ ΥΠΟ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Συνομιλίες του Έβρου

Μετά την παραίτηση του Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στις 15 Ιουλίου 1965 λόγω της σύγκρουσής του με τον βασιλιά Κωνσταντίνο και της επακόλουθης, τους επόμενους μήνες, απώλειας της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, συνεπεία της αποστασίας αριθμού βουλευτών του κόμματός του, και μέχρι του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967 πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις συνομιλίες μεταξύ αντιπροσωπιών των Υπουργείων Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας για την επίλυση του Κυπριακού.

Δεν υπάρχει πληροφόρηση, αλλά ούτε και οποιαδήποτε στοιχεία βρίσκονται στη διάθεση της επιτροπής από τα οποία να προκύπτει ότι η κυπριακή κυβέρνηση και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήσαν ενήμεροι για το περιεχόμενο των συνομιλιών ούτε και αν οι θέσεις που πρότεινε η ελληνική αντιπροσωπία στις συνομιλίες ήταν αποτέλεσμα διαβουλεύσεων με την κυπριακή κυβέρνηση και ετύγχαναν της έγκρισής της.

Σε άκρως απόρρητο σημείωμα του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρεται ότι σε σύσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στο υπουργείο στις 11 Αυγούστου 1966 υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού και με τη συμμετοχή των Ι. Τούμπα (Υπουργός Εξωτερικών) και Κ. Μητσοτάκη (Υπουργός Συντονισμού) καθορίσθηκαν ως βασικές διαπραγματευτικές θέσεις της ελληνικής πλευράς οι κάτωθι:

- Η προβολή του επιχειρήματος ότι η

λύση της ανεξαρτησίας είναι ασύμφορος για την Τουρκία.
- Η Ελλάδα να συζητήσει μόνο τη λύση της ένωσης.
- Να μην αποκλεισθεί η σταδιακή πραγματοποίηση της ένωσης με την προϋπόθεση ότι οι φάσεις εφαρμογής της θα συμφωνηθούν εκ των προτέρων.
- Να επιχειρηθεί να εκμαιευθεί το αντάλλαγμα με το οποίο θα ικανοποιηθεί το τουρκικό γόητρο για την επίτευξη της συμφωνίας.

Όπως αναφέρεται, οι προθέσεις της Ελλάδας ήταν η παραχώρηση στην Τουρκία με τη μορφή της μίσθωσης ή της κυριαρχίας στρατιωτικής βάσης. Ως τέτοια υποδεικνυόταν η βρετανική βάση της Δεκέλειας. Δεν αναφέρεται και δεν έχει εντοπισθεί πουθενά αν η Μεγάλη Βρετανία είχε βολιδοσκοπηθεί για αυτό και ποια ήταν η άποψή της.

Επιπρόσθετα, στις 17 Δεκεμβρίου 1966 ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ι. Τούμπας, συνοδευόμενος από τους πρέσβεις Γ. Χριστόπουλο, Βύρωνα Θεοδωρόπουλο και Ευστάθιο Λαγάκο, είχε μυστική συνάντηση με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Τσαγλαγιαγκίλ και τους συνεργάτες του στην οικία του Ζακ Πολίτη στο Παρίσι.

Σύμφωνα με το πρακτικό των συνομιλιών, το οποίο τήρησε η ελληνική αντιπροσωπία, η Ελλάδα καθόρισε τη θέση της ως εξής σε σχέση με την επίλυση του Κυπριακού:

«*Πιστεύομεν ανενδοιάστως ότι η μόνη διαρκής λύσις η κατοχυρούσα πλήρως και μακροπροθέσμως την ειρήνην είναι η Ένωσις. Άλλως τε η διατήρησις μιας ανεξαρτήτου Κύπρου ενέχει τον κίνδυνον εκτροπής ταύτης εκτός των ορίων του ελευθέρου κόσμου και πιθανώς δημιουργίας νέας Κούβας, ήτοι εστίας μεγίστης ανωμαλίας εις Ανατολικήν Μεσόγειον, της οποίας πρώτος στόχος θα ήτο ασφαλώς η Τουρκία*».

Από την πλευρά του ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών ανέφερε:

«*Λύσεις είναι δύο: Ένωσις ή διχοτόμησις. Πάσα άλλη λύσις δεν είναι διαρκής. Αλλά τα σημερινά δεδομένα δεν επιτρέπουν ούτε Ένωσιν, ούτε διχοτόμησιν. Προς αποτροπήν των εκ της ανεξαρτησίας κινδύνων, θα έδει να αφαιρεθή η εξωτερική κυριαρχία από την Κύπρον και να αναληφθή αύτη υπό μικτής ελληνοτουρκικής επιτροπής κατ' αναλογίαν των πληθυσμών*».

Από έγγραφα τα οποία κατέχει η επιτροπή προκύπτει ότι υπάρχει πρακτικό των συνομιλιών το οποίο συμφώνησαν και προσυπέγραψαν οι δύο υπουργοί στις 17 Δεκεμβρίου 1966. Το σημείο 2 των πρακτικών αναφέρει:

«*Οι δύο υπουργοί συνεφώνησαν ότι η βάσις της Δεκελείας θα εχρησιμοποιείτο προς τον σκοπόν όπως εξασφαλίση την στρατηγικήν ασφάλειαν της Τουρκίας. Ο Τούρκος Υπουργός εγνώρισεν ότι το μόνον παραδεκτόν διά την Τουρκίαν καθεστώς, εν σχέσει προς την εν λόγω βάσιν, θα ήτο η μεταβίβασις της πλήρους επ' αυτής κυριαρχίας εις την Τουρκίαν*».

Συνέχεια στις παραπάνω προσπάθειες επεδίωξε να δώσει και το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών, το οποίο είχε προκύψει από το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, με τις συνομιλίες τις οποίες είχε συγκαλέσει στον 'Εβρο.

Των συνομιλιών μεταξύ της Χούντας και της τουρκικής κυβέρνησης στην Αλεξανδρούπολη και την Κεσάνη προηγήθηκε η επίσκεψη στην Κύπρο του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου (υπό την ιδιότητα του Υπουργού Προεδρίας) για συνομιλίες με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Δεν είναι γνωστό το ακριβές περιεχόμενο των συνομιλιών των δύο ανδρών.

Οι συνομιλίες στον 'Εβρο πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία της Χούντας χωρίς προκαθορισμένη ημερήσια διάταξη, αλλά και χωρίς προετοιμασία, όπως αποδεικνύεται από το περιεχόμενο των συζητήσεων. Έλαβαν χώρα την 9η και τη 10η Σεπτεμβρίου 1967. Το μοναδικό θέμα ήταν η επίλυση του Κυπριακού. Δεν είναι γνω-

στό αν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έλαβε γνώση των προθέσεων της Χούντας κατά την επίσκεψη του Γ. Παπαδόπουλου, αλλά και των προτάσεων τις οποίες η Ελλάδα είχε καταθέσει στις συνομιλίες.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι ο Μακάριος δεν είχε ενημερωθεί, γιατί ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας της Κύπρου, και ότι υπήρχε καχυποψία στο πρόσωπό του λόγω των καθημερινών εκθέσεων που υπέβαλλε εναντίον του ο Γρίβας, προσθέτοντας: «*Όμως, το θέμα δεν το ανακοινώσαμε ούτε στον Μακάριο τότε. Εγώ απλώς εγνωστοποίησα και ενημέρωσα τον Μακάριο ότι θα γίνει μία συνάντηση επί του Κυπριακού. Δεν γνωρίζω τας διαθέσεις και τας ενεργείας του Μακαρίου*». Σε σχετική ερώτηση που του υπέβαλε ο πρόεδρος της επιτροπής αν για την προετοιμασία της συνάντησης είχε συνεργασία με το Μακάριο, ο Κ. Κόλλιας απάντησε: «*Όχι, διότι ο Μακάριος τότε ενδιαφερόταν πολύ για την ανεξαρτησία της Κύπρου* [...]» (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 28-29).

Άγνοια τόσο για τις προθέσεις όσο και για τις προτάσεις της Χούντας κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του Έβρου δήλωσε στην επιτροπή και ο τέως βασιλιάς των Ελλήνων Κωνσταντίνος (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 106). Αντίθετα, ο Κ. Κόλλιας στην κατάθεσή του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ανέφερε σχετικά: «*Συνεφώνησε και ο Βασιλεύς υπό την προεδρία του οποίου εγένοντο αλλεπάλληλοι συσκέψεις εις τα Ανάκτορα όσον αφορά τον τρόπο του χειρισμού*» (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 75).

Σύμφωνα με τα πρακτικά τα οποία τηρήθηκαν στη σύσκεψη, προκύπτουν τα παρακάτω. Η επιτροπή έχει στην κατοχή της τόσο τα πρακτικά τα οποία τήρησε η ελληνική αντιπροσωπία όσο και τα αντίστοιχα που τήρησε η τουρκική. Από τον έλεγχο των δύο πρακτικών προκύπτει ταύτιση στη διατύπωση των θέσεων των δύο πλευρών κατά τη διάρκεια των συζητήσεων.

Την ελληνική αντιπροσωπία αποτελούσαν οι ακόλουθοι:

- Κ. Κόλλιας, Πρόεδρος της τότε στρατιωτικής κυβέρνησης,
- Γρ. Σπαντιδάκης, Αντιπρόεδρος,
- Π. Οικονόμου-Γκούρας, Υπουργός Εξωτερικών,
- Γ. Παπαδόπουλος, Υπουργός Προεδρίας,
- Γ. Χριστόπουλος, Υφυπουργός Εξωτερικών,
- Δελιβάνης και Θεοδωρόπουλος, πρεσβευτές,
- Κωττάκης και Λαγάκος, σύμβουλοι,
- Ι. Αλεξάνδρου, συνταγματάρχης, σύμβουλος, διερμηνέας.

Επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπίας ήσαν οι Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, Πρωθυπουργός, και Ι. Τσαγλαγιαγκίλ, Υπουργός Εξωτερικών. Επιπλέον, συμμετείχαν οι ακόλουθοι:

- Ζεκί Κουνεράλπ, γενικός γραμματέας Υπουργείου Εξωτερικών (πρακτικογράφος),
- Ιλτέρ Τουρκμέν και Τουράν Τουλούι, πρεσβευτές,
- Μουαμμέρ Εκονόμ, Αντνάν Μπουλάκ και Οκτάι Ιστζέν, σύμβουλοι,
- Σουάτ Μπιλγκέ, καθηγητής διεθνούς δικαίου, νομικός σύμβουλος στο Υπουργείο Εξωτερικών, Συνταγματάρχης Τάνσου (πιθανόν ο Ισμαήλ).

Όπως προκύπτει από τα πρακτικά, η ελληνική αντιπροσωπία επανέφερε την προηγούμενη χρονολογικά πρόταση (1966) για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με αντάλλαγμα την παραχώρηση της βάσης της Δεκέλειας στην Τουρκία υπό τη μορφή της εκμίσθωσης, χωρίς να αποκλείει και την παραχώρηση στην Τουρκία καθεστώτος πλήρους κυριαρχίας. Η δικαιολογία κατάλυσης της κυπριακής ανεξαρτησίας με την προώθηση της παραπάνω πρότασης ήταν η αποτροπή προσχώρησης της Κύπρου στο «σιδηρούν παραπέτασμα».

Κατά τη δεύτερη μέρα των συζητήσεων (10.9.1967) ο Τούρκος Πρωθυπουργός, α-

παντώντας στις ελληνικές προτάσεις, ανέφερε (χωρίς να διαψευσθεί) ότι σε προηγηθείσες συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Ι. Τούμπας ανέφερε στον Ι. Τσαγλαγιαγκίλ ότι επί αρνήσεως του Μακαρίου να αποδεχθεί την προτεινόμενη λύση υπήρχε τρόπος να πεισθεί, δεδομένου, όπως είχε δηλώσει, «*η Ελλάς είναι σήμερον ντε φάκτο δύναμις εν Κύπρω*» και «*ο Μακάριος έχει μόνον πολιτική εξουσία*» (σελ. 3 των πρακτικών).

Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης, η τουρκική αντιπροσωπία συνόψισε τις θέσεις της για μελλοντική λύση του Κυπριακού στα εξής:

1. Διασφάλιση των στρατηγικών συμφερόντων της Τουρκίας. Η όποια συμφωνία θα πρέπει να παρέχει συγκεκριμένες εγγυήσεις.
2. Διασφάλιση πολιτικής ισορροπίας την οποία καθιέρωσαν οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου για τα δικαιώματα και τα συμφέροντα τόσο των δύο κοινοτήτων όσο και της Ελλάδας και της Τουρκίας.
3. Συγκεκριμένες εγγυήσεις για τη διασφάλιση της τουρκοκυπριακής κοινότητος.
4. Αναγνώριση χωριστής προσωπικότητας στην τουρκοκυπριακή κοινότητα.
5. Συμμετοχή της τουρκοκυπριακής κοινότητας στη διοίκηση της νήσου.
6. Διασφάλιση της τοπικής αυτοδιοίκησης των Τουρκοκυπρίων.
7. Το μελλοντικό καθεστώς της νήσου θα είναι καθεστώς που δε θα μπορεί να παραβιασθεί.
8. Λήψη μέτρων που να διασφαλίζουν το οικονομικό μέλλον των Τουρκοκυπρίων.
9. Επίτευξη των παραπάνω με τη μεταβολή της Κύπρου σε ομοσπονδία με γεωγραφική βάση. Θα αποτελείται από δυο επαρχίες, την ελληνική και την τουρκική. Η καθεμιά θα έχει εσωτερική αυτονομία, νομοθετική, διοικητική και δικαστική εξουσία.
10. Οι βρετανικές βάσεις, οι οποίες θα εγκαταλειφθούν, θα περιέλθουν ανά μία στην κατοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας.
11. Ελλάδα και Τουρκία θα διατηρούν στην Κύπρο ισοδύναμες στρατιωτικές δυνάμεις σε αριθμό στρατιωτών και οπλισμού.

Ο Ντεμιρέλ τόνισε ότι το σύνταγμα του 1960 προέβλεπε ομοσπονδία βασιζομένη επί των ατόμων. Λόγω της σημερινής κατάστασης, για να αποφευχθούν στο μέλλον οι ίδιες εξελίξεις, θα πρέπει να μεταβληθεί σε ομοσπονδία με γεωγραφική βάση.

Επιπρόσθετα, η τουρκική αντιπροσωπία δήλωσε πως, αν στόχος της Ελλάδας ήταν η κατάργηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, τότε η λύση θα ήταν η συγκυριαρχία Ελλάδας και Τουρκίας. Σε αυτή την περίπτωση οι Ελληνοκύπριοι θα ελάμβαναν την ελληνική ιθαγένεια και οι Τουρκοκύπριοι την τουρκική.

Τόσο από τα πρακτικά των συναντήσεων όσο και από τις καταθέσεις στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ατόμων τα οποία παρευρίσκονταν στη σύσκεψη (Κόλλιας, Σπαντιδάκης, Λαγάκος) επιβεβαιώνεται ότι σε καμιά περίπτωση η τουρκική αντιπροσωπία δεν έθεσε θέμα αποχώρησης της Ελληνικής Μεραρχίας.

Οι συνομιλίες έληξαν χωρίς να υπάρξει συμφωνία.

Σημειώνεται επίσης το γεγονός ότι το Μάιο του 1967 επισκέφθηκε τον τότε Πρωθυπουργό της Χούντας Κ. Κόλλια για συνομιλίες ο Ρ. Νίξον, μετέπειτα Πρόεδρος των ΗΠΑ (1968 -1974), ο οποίος την περίοδο εκείνη εκτελούσε χρέη νομικού συμβούλου της τουρκικής κυβέρνησης (κατάθεση Κ. Κόλλια, 26.2.1987, σελ. 113).

Στρατιωτική επιχείρηση εκκαθάρισης του τουρκοκυπριακού θύλακα Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου

Την 31η Οκτωβρίου 1967 συνελήφθη ο

Ραούφ Ντενκτάς στην ακτή της Καρπασίας, μεταξύ Αγίου Θεοδώρου Καρπασίας και Βοκολίδας, όταν προσπάθησε ανεπιτυχώς να αποβιβασθεί στην τουρκοκυπριακή συνοικία της Λάρνακας (αποφυλακίσθηκε στις 12 Νοεμβρίου και απελάθηκε στην Τουρκία). Στο ταξίδι της παράνομης εισόδου του συνοδευόταν από άλλα δύο άτομα, τους Νετζάτ Οσμάν Κονούκ και Ερόλ Ιμπραχήμ. Και οι τρεις ήσαν ένοπλοι. Ήταν η τρίτη προσπάθεια παράνομης επιστροφής του Ντενκτάς στην Κύπρο μετά το 1964. Η πρώτη ήταν λίγο πριν από τα γεγονότα στη Μανσούρα-Κόκκινα και η δεύτερη το 1966, όταν δεν έγινε κατορθωτή η προσάραξη στην ακτή του καϊκιού που τον μετέφερε. Η προσπάθεια άφιξης του Ντενκτάς στην Κύπρο ενδεχομένως να μην ήταν άσχετη με τις συχνές αποκοπές της οδικής αρτηρίας Λευκωσίας-Λεμεσού, την ένταση των τουρκοκυπριακών προκλήσεων στην περιοχή της Κοφίνου και με τα γεγονότα τα οποία ακολούθησαν.

Τόσο ο Ντενκτάς (όπως προκύπτει από την κατάθεσή του κατά τη σύλληψή του) όσο και άλλοι κύκλοι των Τουρκοκυπρίων θεωρούσαν ότι η παρουσία των 12.000 ανδρών του Ελληνικού Στρατού επέβαλλαν ντε φάκτο την ένωση με την Ελλάδα. Γι' αυτό και φαίνεται ότι εκτίμησαν ότι ο μόνος τρόπος ανατροπής των δεδομένων που δημιούργησε η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας ήταν η πρόκληση μικρής έκτασης ένοπλης σύγκρουσης που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάτω από την πίεση της απειλής για εισβολή για την απομάκρυνση της Μεραρχίας από την Κύπρο. Στη βάση αυτής της εκτίμησης είναι δυνατό να δικαιολογηθούν οι συνεχείς προκλήσεις των Τουρκοκυπρίων στην περιοχή Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου. Ο στρατιωτικός διοικητής των Τουρκοκυπρίων στην περιοχή ήταν ο κύριος υπεύθυνος για τις προκλήσεις και ελάμβανε οδηγίες από την Άγκυρα.

Η στρατιωτική επιχείρηση κατάληψης των θέσεων των Τουρκοκυπρίων στα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος πραγματοποιήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 1967.

Η επιχείρηση είχε στόχο την εκκαθάριση των ένοπλων ομάδων των Τουρκοκυπρίων που είχαν εγκατασταθεί στα δύο χωριά και τη διάλυση του θύλακα.

Οι λόγοι οι οποίοι οδήγησαν την ηγεσία της ΑΣΔΑΚ στη λήψη της απόφασης για τη διενέργεια της επιχείρησης δεν είναι πλήρως επιβεβαιωμένοι. Αυτό το οποίο έχει επιβεβαιωθεί είναι πως το σχέδιο της επιχείρησης είχε υποβληθεί για έγκριση στο Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ) της Ελλάδας, το οποίο, αφού το διαμόρφωσε στην τελική του μορφή, το επέστρεψε στην ΑΣΔΑΚ (καταθέσεις Κώστα Αχιλλείδη, 24.9.2008, σελ. 39-41, Γιώργου Αγγελίδη, 11.9.2008, σελ. 18-19).

Σύμφωνα με τις καταθέσεις αξιωματικών της ΕΦ που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση, η διαταγή για την έναρξή της δόθηκε από το ΓΕΣ.

Από τις αναφορές και τις περιγραφές μαρτύρων που προσήλθαν και κατέθεσαν στην επιτροπή προέκυψαν διάφορες εκδοχές για τους λόγους που οδήγησαν τελικά την ΕΦ στη διενέργεια της επιχείρησης. Από τις εκδοχές, όπως καταγράφονται στη συνέχεια, δεν αποκλείεται να ισχύουν και πέραν της μίας.

Πρώτη εκδοχή

Αναφέρει ότι η εκκαθάριση του θύλακα ήταν επιθυμία του στρατηγού Γ. Γρίβα, αρχηγού της ΑΣΔΑΚ, καθώς και της λοιπής στρατιωτικής ηγεσίας. Οι λόγοι που επέβαλλαν την πραγματοποίηση της επιχείρησης ήσαν στρατιωτικοί. Δεδομένου ότι μέχρι τα νότια παράλια της Κύπρου δεν υπήρχε ελληνοκυπριακό χωριό, θα μπορούσε η περιοχή να αξιοποιηθεί από τους Τουρκοκυπρίους ενόπλους, για να δημιουργηθεί θύλακας ο οποίος να χρησιμοποιηθεί ως χώρος υποδοχής στρατιωτικού προσωπικού και οπλισμού από την Τουρκία, με στόχο την προώθησή τους στη συνέχεια στους υπόλοιπους τουρκοκυπριακούς θύλα-

κες. Η παραπάνω άποψη, σύμφωνα με τον Τ. Παπαδόπουλο, υποστηρίχθηκε από το στρατηγό Γρίβα σε σύσκεψη που έλαβε χώρα στο Προεδρικό Μέγαρο υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, στην παρουσία του ιδίου, άλλων υπουργών και της τότε στρατιωτικής ηγεσίας της Κύπρου, η οποία είχε συγκληθεί, για να δοθεί η έγκριση για τη διενέργεια της επιχείρησης. Ο στρατηγός Γρίβας είχε μάλιστα υποστηρίξει ότι είχε την έγκριση και της Ελλάδας, παρά την άποψη που είχε εκφράσει ο Αρχιεπίσκοπος ότι η δική του πληροφόρηση ήταν πως η ελληνική κυβέρνηση δεν επιθυμούσε την πραγματοποίηση τέτοιας επιχείρησης (κατάθεση 25.6.2008, σελ. 9, 20).

Ο διευθυντής του Γραφείου του Προέδρου της Δημοκρατίας Χάρης Βωβίδης επιβεβαίωσε ότι και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος συμμεριζόταν τις παραπάνω ανησυχίες και απόψεις του Γ. Γρίβα (κατάθεση 23.9.2009, σελ. 35).

Σύμφωνα με τις καταθέσεις παρευρισκομένων στη σύσκεψη στο Προεδρικό, οι τελικές οδηγίες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τη στρατιωτική ηγεσία ήσαν συγκεκριμένες: Η ΕΦ να περικυκλώσει την περιοχή, για να μη δημιουργηθεί καντόνι, αλλά να μην εισέλθει στην κατοικημένη περιοχή και να μην πυροβολήσει, εκτός αν υπάρξουν πυροβολισμοί μέσα από την Κοφίνου (κατάθεση Γλ. Κληρίδη, 25.4.2007, σελ. 13). Η επιχείρηση εκκαθάρισης θα επραγματοποιείτο, μόνον εφόσον υπήρχε σοβαρή πρόκληση από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων (κατάθεση Τ. Παπαδόπουλου, 25.6.2008, σελ. 28, 29) και κατ' αυτή να ληφθούν μέτρα, ώστε να μην είναι εμφανής η συμμετοχή της ΕΦ και να μη χρησιμοποιηθούν ελληνικά στρατεύματα (κατάθεση Γλ. Κληρίδη, 25.4.2007, σελ. 13).

Ενισχυτικό στοιχείο αυτής της εκδοχής ήταν και η παρουσία του στρατηγού Γρίβα στην περιοχή των επιχειρήσεων, τις οποίες μάλιστα και διηύθυνε. Της επιχείρησης προηγήθηκε επίσκεψη του Γ. Γρίβα και συνάντηση με τους Τουρκοκυπρίους, καθώς και πραγματοποίηση στρατιωτικής σύσκεψης της οποίας προήδρευσε (Άντρος Παυλίδης, *Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον*, τόμ. 1, σελ. 128, εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία 1983).

Δεύτερη εκδοχή

Αναφέρει ότι η αποχώρηση της Μεραρχίας ήταν ειλημμένη απόφαση της Χούντας. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την απόφαση δεν είναι απόλυτα επιβεβαιωμένοι. Συμπεραίνεται ότι στην προσπάθειά της να ανακτήσει και να διατηρήσει τον πλήρη έλεγχο στο εσωτερικό της χώρας φοβόταν ότι ένα σημαντικό τμήμα του στρατού το οποίο βρισκόταν στην Κύπρο θα μπορούσε να ήταν εκτός ελέγχου και να ενεργήσει ως αποσταθεροποιητικός παράγοντας.

Ο δεύτερος και πιθανότερος λόγος αφορά ενδεχόμενη απόφαση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ για οριστική διευθέτηση του Κυπριακού στη βάση του Σχεδίου Άτσεσον, το οποίο είχε απορριφθεί. Για την υλοποίηση του σχεδίου θα έπρεπε να αποχωρήσει η Ελληνική Μεραρχία, για να προωθηθεί το σχέδιο της μερικής και ελεγχόμενης ένοπλης σύρραξης Ελλάδας-Τουρκίας, ώστε να δικαιολογηθεί η λύση της διπλής ένωσης και ο πλήρης νατοϊκός έλεγχος, σχέδιο το οποίο τελικά επιχειρήθηκε να εφαρμοσθεί το 1974. Η εκδοχή αυτή ενισχύεται και από τα παρακάτω γεγονότα:

- Την επιχειρούμενη παράνομη άφιξη του Ρ. Ντενκτάς στην επαρχία Λάρνακας.
- Τις συστηματικές προκλήσεις των Τουρκοκυπρίων στο θύλακα Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου, οι οποίες υποκινούνταν από την Τουρκία.
- Το σχέδιο της επιχείρησης εκκαθάρισης εγκρίθηκε από το ΓΕΣ.
- Η τελική διαταγή για την έναρξη των επιχειρήσεων δόθηκε από το ΓΕΣ.
- Την ευκολία με την οποία η Χούντα (χωρίς ουσιαστική διαπραγμάτευση) αποδέχθηκε να αποσύρει τη Μεραρχία.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε: «Η *συνάντηση κορυφής απέτυχε* (συνομιλίες Έβρου). *Μετά την αποτυχία της οι Τούρκοι απεφάσισαν δυναμική λύση του κυπριακού. Γι' αυτό δημιούργησαν τον θύλακα*», εννοεί της Κοφίνου, «*για να μας προκαλέσουν δηλαδή, γι' αυτό έγιναν τα επεισόδια αυτά*» (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 152).

Τρίτη εκδοχή

Οι τουρκοκυπριακές προκλήσεις στην περιοχή των δύο χωριών αξιοποιήθηκαν από αξιωματικούς επιτελείς στο ΓΕΣ οι οποίοι ήσαν φιλικά προσκείμενοι στον τέως βασιλιά Κωνσταντίνο και ενέκριναν την έναρξη των επιχειρήσεων, ώστε να προκληθεί αναταραχή και να διευκολυνθεί η διενέργεια του βασιλικού στρατιωτικού κινήματος, το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 13 Δεκεμβρίου 1967. Προς επιβεβαίωση αναφέρεται ότι πρωταγωνιστικό ρόλο στην πραγματοποίηση της επιχείρησης είχε διαδραματίσει ο στρατηγός Γρηγόρης Σπαντιδάκης, Υπουργός Εθνικής Αμύνης της Χούντας, ο οποίος εμφανιζόταν ως συνεργάτης του τέως βασιλιά. Το κίνημα, όπως είναι γνωστό, απέτυχε στην εφαρμογή του και ο τέως βασιλιάς κατέφυγε στη Ρώμη.

Ο τέως βασιλιάς στην κατάθεσή του στην επιτροπή απέρριψε αυτό τον ισχυρισμό, τονίζοντας ότι ο ίδιος πληροφορήθηκε για την έναρξη των επιχειρήσεων εκ των υστέρων.

Αναφορικά με τις επιχειρήσεις, δήλωσε ότι μετά την ενημέρωση που είχε το απόγευμα της ημέρας έναρξης των επιχειρήσεων ακολούθησε σύσκεψη με τη στρατιωτική ηγεσία στο ΓΕΕΘΑ στην παρουσία και του Γ. Παπαδόπουλου. Όπως ανέφερε στην επιτροπή, αφού έτυχε της σχετικής ενημέρωσης από τους επιτελείς, επισήμανε τους κινδύνους που δημιουργεί η κατάσταση από ενδεχόμενη υλοποίηση της απειλής της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο. Απαίτησε την άμεση αποχώρηση των δυνάμεων της ΕΦ από τα δύο χωριά και ταυτόχρονα ενημέρωσε σχετικά τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Αθήνα (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 110-111).

Αναφορικά με το ρόλο του στρατηγού Σπαντιδάκη, δήλωσε ότι τόσο αυτός όσο και ο Κ. Κομπόκης έπαψαν να είναι άτομα της εμπιστοσύνης και του περίγυρού του από την επιβολή του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου. Άφησε μάλιστα αιχμές για τη στάση τους έναντί του τόσο κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου όσο και για γεγονότα τα οποία ακολούθησαν (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 77-79).

Τέλος, παρά το γεγονός ότι η προετοιμασία για την πραγματοποίηση του βασιλικού κινήματος για την ανατροπή της Χούντας άρχισε μερικούς μήνες πριν, η απόφαση για την πραγματοποίησή του λήφθηκε πολύ αργότερα, μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης στην Κοφίνου. Ανέφερε ακόμα ότι η πραγματοποίησή του ήταν προγραμματισμένη για μεταγενέστερο χρόνο. Επισπεύσθηκε όμως μετά από εισήγηση των συνεργατών του, για να αξιοποιηθεί η επιφυλακή στην οποία βρίσκονταν οι ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδας μετά τα γεγονότα της Κοφίνου και αυτό, για να μην απαιτηθεί η επιλεκτική διανομή οπλισμού στις φιλικές προς αυτόν μονάδες οι οποίες θα λάμβαναν μέρος στο κίνημα, ενέργεια η οποία ενδεχομένως θα προκαλούσε υποψίες (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 143-148).

Τέταρτη εκδοχή

Τόσο από μάρτυρες όσο και από άλλες πηγές προβλήθηκε η εκδοχή ότι η επιχείρηση ήταν αποτέλεσμα προσχεδιασμένης ενέργειας (προβοκάτσιας) την οποία διενήργησαν άτομα προσκείμενα στον τότε Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη. Κατά το Γλ. Κληρίδη, γιατί ήθελε να προκαλέσει ένταση (κατάθεση 25.4.2007, σελ. 14).

Σε επαφή που είχε ο πρόεδρος της επιτροπής το άτομο το οποίο φέρεται να πραγματοποίησε την επιχείρηση-προβο-

κάτσια επιβεβαίωσε την πραγματοποίησή της μετά από εντολή που έλαβε από Ελλαδίτες αξιωματικούς στην παρουσία του τότε Υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη. Η μυστική συνάντηση πραγματοποιήθηκε σε διαμέρισμα στη Λευκωσία και σε αυτή παρευρίσκονταν εκτός του Υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης και τρεις Ελλαδίτες (άγνωστοι σε αυτόν), οι δύο με πολιτική περιβολή και ο τρίτος με στρατιωτική στολή και με διακριτικά του βαθμού του συνταγματάρχη. Αφού του υπέδειξαν τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να ενεργήσει, του τόνισαν ότι η πραγματοποίηση της επιχείρησης ήταν αναγκαία, για να κηρυχθεί η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε κατ' ιδίαν ερώτηση προς τον υπουργό αν αυτό ήταν σε γνώση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αυτός του απάντησε με υπεκφυγή: «*Εσύ πήγαινε και είναι εντάξει*».

Το ενδεχόμενο η εκδοχή αυτή να αποτέλεσε την κύρια αιτία έναρξης των επιχειρήσεων παρουσιάζει κατά την άποψη της επιτροπής σοβαρές αδυναμίες, δεδομένου ότι η πρόκληση (προβοκάτσια) πραγματοποιήθηκε τα χαράματα της 15ης Νοεμβρίου και η διαταγή έναρξης της επιχείρησης δόθηκε νωρίς το απόγευμα της ίδιας ημέρας. Ακόμα, ο σχεδιασμός και η προετοιμασία της επιχείρησης έλαβαν χώρα αρκετές βδομάδες πριν από τις 15 Νοεμβρίου, ενώ η συγκέντρωση των δυνάμεων της ΕΦ πραγματοποιήθηκε 7-8 μέρες πριν από την έναρξη της επιχείρησης (κατάθεση Γιώργου Αγγελίδη, 11.9.2008, σελ. 25).

Κατά καιρούς δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι η όλη επιχείρηση έγινε με την υπόδειξη ή την ανοχή του Μακαρίου και αποσκοπούσε στην απομάκρυνση του Γ. Γρίβα και της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο. Τόσο η ροή των γεγονότων όσο και τα στοιχεία τα οποία κατέχει η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου διαψεύδουν αυτή την εκδοχή.

Στην κατάθεσή του ο Τάσσος Παπαδόπουλος (25.6.2008, σελ. 13) ανέφερε: «[...] *η επιχείρηση ξεκίνησε με εισήγηση του Γρίβα και όχι ως σχεδιασμός του Μακαρίου, για να πετύχει αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας*».

Πέρα από τους δύο προαναφερθέντες μάρτυρες πρώην Προέδρους της Δημοκρατίας, η επιτροπή προσκάλεσε για κατάθεση τους Κύπριους αξιωματικούς της ΕΦ Κώστα Αχιλλείδη, Γιώργο Αγγελίδη και Ανδρέα Βελετινά, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην επιχείρηση και οι οποίοι αναφέρθηκαν στον τρόπο εκτέλεσης της επιχείρησης.

Σε επιστολή του, την οποία κατέχει η επιτροπή, προς Έλληνα υπουργό (προφανώς τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης), με ημερομηνία 17 Νοεμβρίου 1967, ο τότε Υπουργός Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζης μεταξύ άλλων ανέφερε και τα εξής:

«*Βασικόν συμπέρασμά μου είναι ότι αθελήτως παρεσύρθητε και πάλιν υπό της εδώ στρατιωτικής ηγεσίας, η οποία εδημιούργησε την όλην κατάστασιν διά να επιδειχθή αφενός και διά να εκθέση, ως αφελώς ενόμιζε, την Κυπριακήν Κυβέρνησιν αφετέρου.*

Η Κυπριακή Κυβέρνησις είχεν σοβαράς επιφυλάξεις ως προς τον χρόνον της αναλήψεως της επιχειρήσεως. Ιδιαιτέρως επιφυλακτικός ήτο ο Μακαριώτατος, ο οποίος ενώπιόν μου εξέφρασεν επίσης αμφιβολίας ως προς τον χρόνον αναλήψεως αυτής. Δυστυχώς, όμως, η στρατιωτική ηγεσία ήτο τόσον ανένδοτος, ώστε δεν ηδυνάμεθα να πράξωμεν διαφορετικά. Αύτη εκαλύπτετο όπισθεν ιδικής σας εγκρίσεως, την οποία επιμόνως προέβαλλε, με κίνδυνον να εμφανισθώμεν και πάλιν ως προδόται από των στηλών του τύπου της πολιτικολογούσης στρατιωτικής ηγεσίας.

Από της πρώτης ημέρας προέβλεψα ότι ο Γρίβας θα διεξήγε την επιχείρησιν, καθότι διακατείχετο από την μανία να εμφανισθή ως ο καταπολεμήσας τους Τούρκους και σωτήρ των Ελληνοκυπρίων, καθ' ον χρόνον ημείς είχομεν προ ολίγου μόνον συμβιβασθή μετ' αυτών, απολύσαντες τον ηγέτην των Ραούφ Ντενκτάς».

Η επιτροπή, με βάση τα όσα τέθηκαν ενώπιόν της, τα όσα επακολούθησαν με την αποστολή Σάυρους Βανς, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο ενήργησε η Χούντα για την ανάκληση της Μεραρχίας, εκτιμά ότι τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή. Παράλληλα, αξιοποιήθηκε η επιθυμία της τότε στρατιωτικής ηγεσίας για εκκαθάριση του θύλακα, επιθυμία η οποία δεν αποκλείεται να είχε καλλιεργηθεί εντέχνως (πρώτη εκδοχή) από Ελλαδίτες αξιωματικούς κατ' εντολή της στρατιωτικής ηγεσίας της Ελλάδας.

Για τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών εκτέλεσης της επιχείρησης, πέρα από τις προκλήσεις των Τουρκοκυπρίων, απαιτείτο και μία αφορμή για περαιτέρω όξυνση της κατάστασης. Αυτή επιχειρήθηκε να δοθεί με την προώθηση της τέταρτης εκδοχής καθ' υπόδειξιν Ελλαδιτών αξιωματικών οι οποίοι προφανώς ενεργούσαν σύμφωνα με τις εντολές του ΓΕΣ και ενδεχομένως εν γνώσει της τότε στρατιωτικής ηγεσίας της Κύπρου.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων (28.4.1987) ο Γρ. Σπαντιδάκης, Υπουργός Εθνικής Αμύνης της κυβέρνησης της Χούντας, ανέφερε σχετικά με το ρόλο του στρατηγού Γρίβα στην επιχείρηση:

«*Ο Γρίβας προφανώς από τις περιπολίες, οιστρηλατούμενος από την επιθυμία να εξαλείψει αυτή την περιοχή την τουρκική, που είναι Μαρί, Κοφίνου, Άγ. Θεόδωροι* [...]. *Φαίνεται ότι από κει παρεσύρθη* [...]. *Από την άλλη μεριά, όπως είχε εκδηλώσει στο παρελθόν, μήπως κατηγορηθεί ότι δεν βοηθά. Εν τη επιθυμία του προφανώς, σας είπα προκαταβολικώς, του να εξαλείψει όλο το θύλακα, που δεν ήταν θύλακας, να δείξει ότι προσέφερε ακόμα μία πολεμική υπηρεσία επιτυχία κατά των Τούρκων, μήπως ήθελε να δημιουργήσει θέματα στον Μακάριο; Και αυτό ίσως* [...]» [Νέτας Βίκτωρ (επιμ.), *Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, «Ελευθεροτυπία» (Ιστορικά), Αθήνα, Ιούλιος 2010, σελ. 150, 152].

Η Εξεταστική των Πραγμάτων Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για το Φάκελο της Κύπρου αναφέρει στο πόρισμά της (σελ. 67) σχετικά με την επιχείρηση στην Κοφίνου:

«*Αναμφισβήτητα προκύπτει από μαρτυρικές καταθέσεις ότι τα γεγονότα τα σχεδίασαν και τα προκάλεσαν η Χούντα της Αθήνας και σε καμιά περίπτωση ο Μακάριος*».

Στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Χριστόδουλος Βενιαμίν, έπαρχος Λεμεσού τότε, ανέφερε:

«*Εγώ πιστεύω ότι αναλύοντας τα γεγονότα η Κοφίνου ήταν οργανωμένη, με σκοπό να φύγει η Μεραρχία*» (κατάθεση 25.7.2007, σελ. 4).

Στην έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Ου Θαντ καταλήγει: «*Αυτή η συμπλοκή ήταν αποτέλεσμα μιας επίθεσης η οποία σχεδιάστηκε, προετοιμάστηκε από το στρατηγό Γρίβα πάνω σε ευρύτατο μέτωπο χρησιμοποιώντας βαριά όπλα και τεθωρακισμένα οχήματα. Ο Εράλπ* (ο Τούρκος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ) *μού διαβίβασε σοβαρή ανησυχία της τουρκικής κυβέρνησης απειλώντας με επέμβαση*».

Η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας

Στις 17 Νοεμβρίου 1967 ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ι. Τσαγλαγιαγκίλ επέδωσε στον Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα Δελιβάνη διακοίνωση με βασικά αιτήματα την άμεση απομάκρυνση από την Κύπρο της Ελληνικής Μεραρχίας και του στρατηγού Γρίβα. Η Χούντα στις 18 Νοεμβρίου 1967 ανακάλεσε το Γρίβα στην Αθήνα με πρόσχημα τη διεξαγωγή συνομιλιών και τον έθεσε υπό περιορισμό.

Η Ελληνική Μεραρχία, ανεξάρτητα από τους λόγους οι οποίοι οδήγησαν στην αποστολή και την εγκατάστασή της στην Κύπρο, εφόσον θα αξιοποιείτο για την προστασία της Κύπρου από ξένες επιβουλές, αναμφισβήτητα αποτελούσε ισχυρό παράγοντα για την άμυνα της Κύπρου και δύ-

ναμη αποτροπής οποιασδήποτε εχθρικής ενέργειας για εισβολή στο νησί.

Αμέσως μετά τα γεγονότα της Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου συνεπεία των τουρκικών αντιδράσεων και απειλών για εισβολή στην Κύπρο, οι ΗΠΑ ανέλαβαν μεσολαβητική προσπάθεια με προσωπικό απεσταλμένο του Προέδρου Τζόνσον το Σάυρους Βανς για εκτόνωση της κρίσης. Ο Βανς πραγματοποίησε επισκέψεις στην Άγκυρα, την Αθήνα και τη Λευκωσία. Στόχος του Αμερικανού απεσταλμένου φαίνεται ότι ήταν η αποτροπή έντασης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία και η ικανοποίηση του τουρκικού αιτήματος για αμυντική αποδυνάμωση της Κύπρου με την απομάκρυνση της Μεραρχίας και τη διάλυση της ΕΦ.

Ο Βανς αρχικά επισκέφθηκε την Άγκυρα. Στη συνέχεια κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα μετέφερε τις τουρκικές απαιτήσεις, μεταξύ των οποίων ήταν και η ανάκληση της Μεραρχίας, επισείοντας τον κίνδυνο ελληνοτουρκικής σύγκρουσης συνεπεία τουρκικής εισβολής στην Κύπρο και επισημαίνοντας την αδυναμία των ΗΠΑ να την αποτρέψουν, καθώς και τον (ανύπαρκτο) κίνδυνο βουλγαρικής εισβολής στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι δεν υπήρξε καμιά διαπραγμάτευση για την αποχώρηση της Μεραρχίας, γιατί η παρουσία της στην Κύπρο έγινε κατά παράβαση των συμφωνιών της Ζυρίχης και άρα ήταν παράνομη. Ανέφερε ακόμα ότι ο Σ. Βανς πίεζε φορτικά για την αποχώρηση της Μεραρχίας, για να αποφευχθεί ο ελληνοτουρκικός πόλεμος. Επιπρόσθετα, ανέφερε ότι την απόφαση για αποχώρηση της Μεραρχίας έλαβε το «Μικρό Υπουργικό Συμβούλιο», το οποίο αποτελούσαν ο ίδιος και οι Σπαντιδάκης, Μακαρέζος, Παπαδόπουλος και Παττακός. Ο βασιλιάς δεν έλαβε μέρος, έλαβε όμως γνώση για την απόφαση εκ των υστέρων (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 18, 73, 77-78, 127).

Επιπλέον, στην κατάθεσή του ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι, απ' ό,τι γνωρίζει, ποτέ η Τουρκία δεν είχε διαμαρτυρηθεί για την παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο και ούτε ποτέ του είχε ζητηθεί η ανάκλησή της. Για πρώτη φορά τέθηκε το θέμα από το Βανς (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 130).

Η κυβέρνηση της Χούντας έκανε αποδεκτό το τουρκικό αίτημα για ανάκληση της Μεραρχίας και στις 29 Νοεμβρίου 1967 ανακοίνωσε την απόφασή της, χωρίς να προηγηθεί οποιασδήποτε μορφής διαβούλευση με την κυπριακή κυβέρνηση.

Την απόφαση ανακοίνωσε ο Υπουργός Εξωτερικών Π. Πιπινέλης, ο οποίος είχε αναλάβει καθήκοντα στις 20 Νοεμβρίου 1967, δηλαδή πέντε μέρες μετά την επιχείρηση εκκαθάρισης του θύλακα Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου. Η ανάληψη του υπουργείου από τον Π. Πιπινέλη ήταν προσωπική επιλογή του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων στις 28 Απριλίου 1987 ο Γρ. Σπαντιδάκης, Υπουργός Εθνικής Αμύνης της κυβέρνησης της Χούντας, ανέφερε σχετικά: «*Μόλις παρέλαβε υπουργός*», ο Π. Πιπινέλης –παρέλαβε στις 20 Νοεμβρίου– «*στις 22 δήλωσε ότι η Ελλάς θα εξετάσει τα θέματα μετά μεγάλης σοβαρότητας. Ακριβώς κατάλαβα εγώ, για να μιλάει έτσι ο υπουργός, έβλεπα ότι οι προθέσεις του δεν είναι πολύ ευχάριστες. Δηλαδή ότι πάει να απαλλαγεί από την υπόθεση* [...]» [Νέτας Βίκτωρ (επιμ.), *Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, «Ελευθεροτυπία» (Ιστορικά), Αθήνα, Ιούλιος 2010, σελ. 150, 152].

Στη συνέχεια ο Σάυρους Βανς επισκέφθηκε τη Λευκωσία μεταφέροντας αίτημα που περιλάμβανε δέκα σημεία προς αποδοχή, ανάμεσα στα οποία ήταν και η διάλυση της ΕΦ. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση απέρριψαν το σχετικό αίτημα στο μέρος που αφορούσε την Κύπρο.

Σύμφωνα με τον Τ. Παπαδόπουλο (κατάθεση 25.6.2008, σελ. 14), ο οποίος παρευ-

ρισκόταν στη συνάντηση με το Σ. Βανς, το κείμενο με τα δέκα σημεία που είχε προσκομίσει στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και αφορούσε τις απαιτήσεις της Τουρκίας ήταν ήδη υπογραμμένο από τον ίδιο και τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης της Ελλάδας.

Ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος ανέφερε στην επιτροπή ότι ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Π. Πιπινέλης τού ζήτησε να επικοινωνήσει με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, για να δεχθεί τους όρους του Βανς (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 137).

Η κυπριακή κυβέρνηση παράλληλα επιχείρησε να πείσει τη Χούντα να απορρίψει τους όρους της διακοίνωσης Τσαγλαγιαγκίλ. Σε συναντήσεις που είχε ο πρέσβης Νίκος Κρανιδιώτης με τον Π. Πιπινέλη (25.11.1967 - 26.11.1967) ζήτησε πλην της απόρριψης των τουρκικών όρων την παραμονή της Μεραρχίας και την ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου με πρόσθετες δυνάμεις και οπλισμό.

Στην κατάθεσή του ο τέως Πρόεδρος Τ. Παπαδόπουλος ανέφερε ότι σε κατ' ιδίαν συνομιλία που είχε με το Βανς, σε κάποιο διάλειμμα της συνεδρίας στο Προεδρικό, του ανέφερε σχετικά με τη μεσολαβητική του προσπάθεια ότι αυτή του επιφύλασσε μία μοναδική εμπειρία στη ζωή του σε σχέση με τη στάση της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η τουρκική κυβέρνηση τον είχε ταλαιπωρήσει 7 ώρες, μέχρι να του επιδώσει τις προτάσεις της. Αντίθετα, η ελληνική κυβέρνηση τον εξέπληξε ευχάριστα, γιατί σε σύντομο διάστημα και χωρίς δυσκολία αποδέχτηκε το αίτημα για απόσυρση της Μεραρχίας και υπέγραψε τη συμφωνία (κατάθεση Τ. Παπαδόπουλου, 25.6.2008, σελ. 15, 23).

Η απόφαση της Χούντας να προβεί στην απομάκρυνση της Μεραρχίας μπορεί να οφείλεται είτε σε συμμαχικές παρεμβάσεις είτε στο φόβο μήπως ένα σημαντικό τμήμα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων το οποίο βρίσκεται εκτός ελληνικής επικράτειας δεν ελέγχεται αποτελεσματικά και το οποίο ενδεχομένως θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για αποσταθεροποίηση του καθεστώτος. Η επίσημη όμως εκδοχή ήταν η αποκατάσταση της νομιμότητας με βάση της συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, η οποία είχε διαταραχθεί με τη δήθεν παράνομη μεταφορά της Μεραρχίας.

Ανεξάρτητα από τους πραγματικούς λόγους, η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας είχε ως αποτέλεσμα:

- την αποδυνάμωση των αμυντικών ικανοτήτων της Κύπρου και κατ' επέκταση την αύξηση των πιθανοτήτων επιτυχίας επιθετικής ενέργειας από την πλευρά της Τουρκίας, καθώς και
- τον επηρεασμό του ηθικού των δύο πλευρών, θετικά για την τουρκική πλευρά (Τουρκία και Τουρκοκύπριοι), αρνητικά για τους Ελληνοκυπρίους.

Τελικά το Δεκέμβριο του 1967 άρχισε η σταδιακή αποχώρηση των τμημάτων της Ελληνικής Μεραρχίας και ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1968. Με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας διαλύθηκε και η ΑΣΔΑΚ. Ο στρατηγός Γρίβας είχε ήδη ανακληθεί από την Κύπρο στις 18 Νοεμβρίου 1967.

Για σκοπούς ιστορικής αναφοράς η ανάκληση της Μεραρχίας αποφασίσθηκε από την τότε κυβέρνηση της Χούντας με Πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Κόλλια, Υπουργό Εξωτερικών τον Π. Πιπινέλη, Υπουργό Εθνικής Αμύνης τον αντιστράτηγο Γρ. Σπαντιδάκη, Υφυπουργό Εθνικής Αμύνης το Γ. Ζωιτάκη και Υπουργό Προεδρίας τον αρχηγό του πραξικοπήματος Γ. Παπαδόπουλο. Επιτελάρχης του ΓΕΕΦ κατά την επίμαχη περίοδο των γεγονότων της Κοφίνου και της αποχώρησης της Μεραρχίας ήταν ο Γρ. Μπονάνος.

Σε διάφορες κατά καιρούς αναφορές προβλήθηκε η άποψη ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση είχαν συγκατατεθεί στην αποχώρηση της Μεραρχίας. Αυτό δε φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Πέραν των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, στην Εξε-

ταστική των Πραγμάτων Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για το Φάκελο της Κύπρου διάφοροι μάρτυρες κατέθεσαν τα εξής για την αποχώρηση της Μεραρχίας:

Κωνσταντίνος Κόλλιας (26.2.1987, σελ. 170-171): Ανέφερε ότι από την πλευρά του Μακαρίου δεν υπήρχε εκπεφρασμένη γνώμη για την απόσυρση της Μεραρχίας.

Αθανάσιος Σκλαβενίτης (15.7.1986, σελ. 17): Ανέφερε ότι τη διαταγή έδωσε το τότε Επιτελείο Εθνικής Αμύνης.

Αριστείδης Παλαΐνης (13.11.1986, σελ. 119, 121): Ανέφερε ότι η επίσημη δικαιολογία της ανάκλησης της Μεραρχίας ήταν ότι εξασθενεί σε σημαντικό βαθμό την άμυνα της Ελλάδας. Δέχθηκε όμως ότι παρασκηνιακώς ασκήθηκαν πιέσεις στην τότε κυβέρνηση από τους Τούρκους, ίσως και από τους Αμερικανούς.

Ευστάθιος Λαγάκος (9.2.1986, σελ. 86-88): Ανέφερε ότι όλοι (ΗΠΑ, Καναδάς, Αγγλία) συνιστούσαν στην τότε ανυπόληπτη βέβαια κυβέρνηση της Ελλάδος να δεχθεί τους τουρκικούς όρους και να αποσύρει τη Μεραρχία.

Φαίδων Γκιζίκης (24.2.1987, σελ. 135): Ανέφερε ότι δεν ξέρει υπό ποιες συνθήκες ο Παπαδόπουλος αποφάσισε να ανακαλέσει τη Μεραρχία και ότι ίσως να δέχθηκε πιέσεις.

Κωνσταντίνος Παναγιωτάκος (28.4.1987, σελ. 73): Ανέφερε ότι νομίζει πως η Μεραρχία έφυγε κατόπιν τουρκικής πιέσεως. Δεν την έδιωξε ο Μακάριος.

Συνταγματάρχης Ιωάννης Αλεξάνδρου (σύμβουλος στις συναντήσεις του Έβρου, 3.12.1986, σελ. 139-140, 152): Ανέφερε ότι νομίζει πως η απόσυρση της Μεραρχίας οφείλεται σε ξένο δάκτυλο. Δεν ξέρει ποιοι πίεσαν τον Παπαδόπουλο. Η αποχώρηση έγινε, για να εξυπηρετήσει, να εξευμενίσει κάποιους ξένους. Έτσι πιστεύει.

Επιπρόσθετα, στις καταθέσεις τους προς την επιτροπή ανέφεραν:

Τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος (10.12.2009, σελ. 126): «*Για το συγκεκριμένο θέμα της Μεραρχίας δεν μου είπανε τίποτα, εκτός όταν αποφάσισαν να το κάνουνε. Και τότε τους είπα ότι αυτό είναι τρέλα, αλλά αυτοί ήταν αποφασισμένοι να το κάνουν, λόγω της τεράστιας πίεσης που υπήρχε από την Τουρκία και από τον Βανς*».

Κροίσος Χριστοδουλίδης (5.5.2010, σελ. 28): «*Αυτό που δήλωσε ο Μακάριος είναι ότι όσον αφορά την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης είναι θέμα που την αφορά, δεν είναι θέμα που αφορά εμένα και δεν κρίνω. Όσον αφορά αυτά που αφορούν εμάς ως κυπριακή κυβέρνηση για τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς δεν την αποδέχομαι*».

Η εκτίμηση της Εξεταστικής των Πραγμάτων Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων είναι ότι για την ανάκληση αυτής της δύναμης δε ζητήθηκε η έγκριση, αλλά ούτε καν η γνώμη της κυπριακής κυβέρνησης, η οποία πίστευε ότι η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο ήταν αναγκαία για την άμυνά της και ακόμη ότι αποτελούσε αποτρεπτικό παράγοντα για κάθε σκέψη εχθρικής αποβατικής ενέργειας (*Πόρισμα Βουλής των Ελλήνων*, σελ. 53).

Οι προεδρικές εκλογές του 1968

Η αναφορά στις προεδρικές εκλογές του 1968 κρίνεται αναγκαία, καθότι το γεγονός αυτό συνδέεται με την εκκλησιαστική κρίση η οποία εμφανίσθηκε στη συνέχεια, αλλά και γιατί ήταν η πρώτη προσπάθεια συγκρότησης οργανωμένης πολιτικής αντιπολίτευσης στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Αντιπολίτευση η οποία αξιοποιήθηκε στη συνέχεια από τη Χούντα, για να αποδυναμωθεί και να αποσταθεροποιηθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση.

Στις 25 Φεβρουαρίου 1968 πραγματοποιήθηκαν οι δεύτερες προεδρικές εκλογές από την ανεξαρτησία της Κύπρου. Μετά τα γεγονότα της Κοφίνου και την αποχώρηση από την Κύπρο του στρατηγού Γρίβα και της Ελληνικής Μεραρχίας ο Αρχιεπίσκο-

πος Μακάριος θέλησε να ανανεώσει τη λαϊκή εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό του. Την ίδια εποχή (Ιανουάριος 1968) είχε εξαγγείλει την πολιτική του εφικτού έναντι του ευκταίου, πολιτική η οποία συνάντησε τη σθεναρή άρνηση και αντίδραση της γριβικής παράταξης.

Υποψήφιοι για την προεδρία ήσαν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο δρ Τάκης Ευδόκας, ο οποίος παρουσιάσθηκε ως ο υποψήφιος-εκπρόσωπος της γριβικής παράταξης. Οι διαδικασίες επιλογής του Τ. Ευδόκα άρχισαν την επομένη της συνεδρίας της Ιεράς Συνόδου στις 25 Ιανουαρίου 1968, όπου οι τρεις μητροπολίτες είχαν θέσει θέμα διαχωρισμού των καθηκόντων του Μακαρίου και παραίτησής του από την προεδρία.

Της υπόδειξης του Τ. Ευδόκα προηγήθηκαν συσκέψεις παραγόντων της παράταξης, οι οποίες όμως παρουσίασαν δυστοκία στην ανεύρεση υποψηφίου. Πριν από την αποδοχή της υποψηφιότητας ο Ευδόκας πραγματοποίησε επίσκεψη στην Αθήνα και είχε συνάντηση με το Γ. Γρίβα.

Αντίστοιχα, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο είχαν υποστηρίξει οι διάφορες οργανώσεις που συγκροτούσαν παλαιότερα το ΕΔΜΑ, αυτή δε τη φορά και το ΑΚΕΛ.

Οι κύριες θέσεις των δύο υποψηφίων και των υποστηρικτών τους αφορούσαν το εθνικό θέμα.

Η πλευρά του Τ. Ευδόκα τασσόταν ανεπιφύλακτα υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα κατηγορώντας το Μακάριο για την υπογραφή των συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου, καθώς και τη διακήρυξή του για διαχωρισμό του εφικτού από το ευκταίο το Γενάρη του 1968. Ακόμα, υποστήριξε ότι η υποψηφιότητα του Τ. Ευδόκα αποτελούσε μορφή έκφρασης εναντίον του μονοκομματισμού. Όμως άκρως αποκαλυπτική για το ποιοι ήσαν υπέρ και ποιοι ήσαν κατά των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου είναι σχετική επιστολή την οποία είχε αποστείλει ο Τ. Παπαδόπουλος το Φεβρουάριο του 1959 προς το Γ. Γρίβα.

Αντίστοιχα, η πλευρά του Μακαρίου απαντούσε ότι η ένωση διέρχεται μέσα από την ακηδεμόνευτη ανεξαρτησία και ότι η επίλυση του Κυπριακού θα πρέπει να προέλθει μέσα από τις διαδικασίες και τις διακηρύξεις του ΟΗΕ. Ακόμα, θεωρούσε τις εκλογές ως μέσο λαϊκής επικύρωσης των θέσεων του Μακαρίου και των χειρισμών του στο Κυπριακό.

Η προεκλογική περίοδος, αν και σύντομη, σημαδεύτηκε από διάφορα έκτροπα από τους οπαδούς και των δύο πλευρών. Δύο όμως από αυτά θεωρούνται ως τα πλέον σοβαρά.

Το πρώτο έκτροπο ήταν τα επεισόδια τα οποία προκλήθηκαν κατά την προεκλογική συγκέντρωση του Τ. Ευδόκα στις 23 Φεβρουαρίου 1968 στην πλατεία Ηπείρου (Άγαλμα Σολωμού) στη Λευκωσία. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι υποστηρικτές του Ευδόκα μεγιστοποίησαν την έκταση των επεισοδίων για σκοπούς πολιτικής εκμετάλλευσης επιρρίπτοντας την ευθύνη άμεσα στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, η πρόκληση και μόνο των επεισοδίων αποτέλεσε κηλίδα για τους δημοκρατικούς θεσμούς. Η ανεπαρκής επιτήρηση της συγκέντρωσης από τις δυνάμεις ασφαλείας επισύρει ευθύνες στον πολιτικό τους προϊστάμενο, τον Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη, ο οποίος μάλιστα παρακολουθούσε την ομιλία του Τ. Ευδόκα από το μπαλκόνι παρακείμενου κτιρίου. Η εμπλοκή σε αυτά ανδρών της Αστυνομικής Δύναμης, ανεξαρτήτως κινήτρων ή και των υποκινητών, έπρεπε να καταδικασθεί. Οι δε συμμετέχοντες σε αυτά αστυνομικοί και πολίτες έπρεπε να τιμωρηθούν, για να υπάρξει αποκατάσταση του αισθήματος δικαίου και δικαιοσύνης.

Το δεύτερο έκτροπο αφορούσε το δικαιολογημένο παράπονο των υποστηρικτών του Ευδόκα για το γεγονός ότι το κρατικό ραδιόφωνο απέφυγε να καλύψει με επάρκεια τις προεκλογικές δραστηριότητες των υποψηφίων και αρνήθηκε να παραχωρήσει βήμα στους υποψηφίους, ενέργεια η οποία σαφώς και απέβαινε σε βάρος του Τ. Ευ-

δόκα. Αντίθετα, οι υποστηρικτές του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προέβαλλαν το επιχείρημα ότι αυτό συνέβη, για να αποφευχθεί η προεκλογική ένταση και η αχρείαστη υπό τις συνθήκες της εποχής διαίρεση του λαού.

Χαρακτηριστικό ήταν το τελικό εκλογικό αποτέλεσμα. Το μικρό ποσοστό αποχής σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό (95,5%) με το οποίο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε επανεκλεγεί Πρόεδρος αποτελούσαν ένδειξη της ισχυρής λαϊκής στήριξης της οποίας τύγχανε, αλλά και της έγκρισης των χειρισμών του στο εθνικό θέμα. Ο ανθυποψήφιός του έλαβε ποσοστό 3,7%.

Μετά τις εκλογές και τη μεσολάβηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ου Θαντ, άρχισαν οι διακοινοτικές συνομιλίες με στόχο την επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Ως συνομιλητές ορίσθηκαν ο Γλ. Κληρίδης και ο Ρ. Ντενκτάς, ο οποίος μερικούς μήνες προηγουμένως, τον Οκτώβριο του 1967, είχε επιχειρήσει να εισέλθει παράνομα στην Κύπρο από την Τουρκία, στην οποία είχε καταφύγει το 1964, συνελήφθη στην ακτή της Καρπασίας παρά το χωριό Άγιος Θεόδωρος και απελάθηκε.

Η πρώτη συνάντηση των διακοινοτικών συνομιλιών έγινε στη Βηρυτό τον Ιούνιο του 1968 και οι συνομιλίες συνεχίστηκαν στη Λευκωσία στο ξενοδοχείο «Λήδρα Πάλλας».

Το κεφάλαιο των συνομιλιών η επιτροπή δε θεωρεί σκόπιμο να το αναπτύξει σε έκταση, παρά το γεγονός ότι προκάλεσε αντιπαραθέσεις ανάμεσα στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τη Χούντα, σε μερικές δε περιπτώσεις ιδιαίτερα έντονες, γιατί δεν παρουσιάζει άμεση σύνδεση με τους λόγους που οδήγησαν στο πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Στο αρχείο που διατηρεί η επιτροπή υπάρχουν στοιχεία, όπως μέρος της αλληλογραφίας που ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε ανταλλάξει με τον τότε δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλο, καθώς και τα πρακτικά συσκέψεων που είχαν πραγματοποιηθεί στην Αθήνα με επίκεντρο τις προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες.

Η άφιξη και η δράση του Αλέκου Παναγούλη στην Κύπρο

Παρά το ότι η άφιξη, η παραμονή στην Κύπρο και η μεταγενέστερη δραστηριότητα του Αλέκου Παναγούλη δε φαινόταν εκ πρώτης όψεως να έχει ιδιαίτερη σημασία για τις εργασίες της επιτροπής, καθώς και διασύνδεση με τα υπό διερεύνηση γεγονότα, εντούτοις η σε βάθος διερεύνηση των παραμέτρων, καθώς και των λεπτομερειών της υπόθεσης απέδειξε ακριβώς το αντίθετο. Τελικά φαίνεται ότι αποτέλεσε κομβικό γεγονός στις μεταγενέστερες εξελίξεις εκείνης της περιόδου. Μοιραίο γεγονός φαίνεται να αποτέλεσε η γνωριμία του Α. Παναγούλη με τον τότε Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη και η συνεργασία την οποία ανέπτυξαν στη συνέχεια.

Όπως είναι γνωστό, ο Α. Παναγούλης έφθασε στην Κύπρο στις 15 Ιουνίου 1967 χρησιμοποιώντας το διαβατήριο του Χ. Ζόππου από τη Γεροσκήπου, στο σπίτι του οποίου διέμενε τις πρώτες ημέρες της άφιξής του. Παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι τις 28 Ιανουαρίου του 1968, οπόταν και αναχώρησε αεροπορικώς για τη Βηρυτό.

Αμέσως μετά τον εντοπισμό του στην Κύπρο από τις ελληνικές μυστικές υπηρεσίες σε συνεργασία με τις αντίστοιχες κυπριακές, υπήρξε προσπάθεια σύλληψής του. Οι πιέσεις οι οποίες ασκήθηκαν στις κυπριακές αρχές ήσαν έντονες και συστηματικές.

Στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Α. Παναγιώτου ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε με τον Π. Γιωρκάτζη μετά από αίτημα του τελευταίου τού ζήτησε να πείσει τον Παναγούλη να παραδοθεί ή να τον παραδώσει ο ίδιος ή να πει πού βρίσκεται, για να τον συλλάβουν. Ακόμα, ο υπουργός τού είχε εξηγήσει ότι έχουν απαυδήσει από την πίεση που ασκείτο σε αυτούς από την Ελ-

λάδα, για να τον συλλάβουν και να τους τον παραδώσουν, ώστε να τελειώσει αυτό το κεφάλαιο (κατάθεση Α. Παναγιώτου, 10.12. 2008, σελ. 39).

Κατά την παραμονή του στην Κύπρο ο Αλέκος Παναγούλης είχε φιλοξενηθεί από μέλη της Επιτροπής για την Αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα (ΕΑΔΕ). Παράλληλα, γίνονταν συζητήσεις και σχεδιασμοί για την οργάνωση αντιστασιακών ομάδων στην Ελλάδα και την εκδήλωση ένοπλης δράσης με την υποστήριξη και τη συνδρομή Κυπρίων φίλων του. Για το σκοπό αυτό έτυχε εκπαίδευσης στη χρήση εκρηκτικών.

Σε άκρως απόρρητη επτασέλιδη έκθεσή του ο Χριστόδουλος Βενιαμίν, γενικός διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών τότε, ημερομηνίας 16 Σεπτεμβρίου 1968, αναφέρει σχετικά:

«*Ο Παναγούλης έκαμε την πρώτην εμφάνισίν του εις Λευκωσίαν εις μίαν των συνεδριάσεων της Επιτροπής διά την Αποκατάστασιν της Δημοκρατίας εις την Ελλάδα, συνοδευόμενος υπό του εκ Λευκωσίας Ανδρέα Χριστοδουλίδη, φοιτητού της Νομικής εις Αθήνας.*

Ο Παναγούλης παρευρέθη εις αρκετάς συνεδριάσεις χωρίς οιονδήποτε μέλος της Επιτροπής να γνωρίζη την ταυτότητά του, συσταθείς υπό του Χριστοδουλίδη ως Γιώργος».

Καταλήγοντας η έκθεση, στα συμπεράσματα μεταξύ άλλων αναφέρει:

«*Φαίνεται ότι ο Παναγιώτου ήτο το πρόσωπον το οποίον έπαιζε τον πρωτεύοντα ρόλον εις την όλην υπόθεσιν Παναγούλη μετά την άφιξίν του εκ Πάφου εις Λευκωσίαν. Υπό Παναγιώτου και Λυσσαρίδη εξεπαιδεύθη ο Παναγούλης εις την κατασκευήν πλαστικών βομβών, χρήσιν όπλων και κατασκευήν κρησφυγέτων*».

Μετά την αποκάλυψη της πραγματικής ταυτότητας του Α. Παναγούλη τα μέλη της ΕΑΔΕ προσπάθησαν να τον φυγαδεύσουν στο εξωτερικό, για να αποφύγει τη σύλληψη (κατάθεση Α. Χριστοδουλίδη, 28.1. 2009, σελ. 14, κατάθεση Τ. Χατζηδημητρίου, 7.1.2009, σελ. 70-71). Με παρέμβαση του Β. Λυσσαρίδη ο Πρόεδρος Μακάριος έδωσε εντολή στον Υπουργό Εσωτερικών Π. Γιωρκάτζη να του παραχωρήσει ταξιδιωτικό έγγραφο (πάσο), για να αναχωρήσει από την Κύπρο. Τελικά ο Υπουργός Εσωτερικών μετά από συνάντηση με τον Παναγούλη τού παραχώρησε διαβατήριο.

Κατά την αναχώρησή του από την Κύπρο ο Α. Παναγούλης χρησιμοποίησε διαβατήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας (αριθμός διαβατηρίου Α-01402) με το όνομα «Μάριος Ανδρέου», το οποίο εκδόθηκε στις 27 Ιανουαρίου 1968 με εντολή του Υπουργού Εσωτερικών.

Σε σχετικό χειρόγραφο σημείωμα του Υπουργού Εσωτερικών, ημερομηνίας 27 Ιανουαρίου 1968, προς τον Α. Ρήγα (η επιτροπή κατέχει αντίγραφο του σημειώματος) αναφέρεται επί λέξει:

«*Εις κ. Ρήγαν. Παρακαλώ να φροντίσης όπως εκδοθή διαβατήριον εις τον καταζητούμενον Αλέξ. Παναγούλην τον οποίον και θα σου στείλη εις το γραφείον σου ο γιατρός Λυσσαρίδης. Έδωσε προς τούτο οδηγίες ο Μακαριώτατος ο οποίος επέμενε, παρ' όλον ότι του εξήγησα περί τίνος προσώπου πρόκειται. Ισχυρίζεται ότι διά του τρόπου τούτου θα τον "ξεφορτωθούμεν"*».

Ο Α. Παναγούλης επισκέφθηκε και δεύτερη φορά την Κύπρο στις 29 Ιουνίου 1968 προερχόμενος από τη Βηρυτό, χρησιμοποιώντας ελληνικό πλαστό διαβατήριο με το όνομα «Αντώνιος Καραπέτρος», και αναχώρησε στις 11 Ιουλίου 1968 για τη Ρώμη.

Κατά τη διάρκεια της δίκης που πραγματοποιήθηκε στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών (μέρος των πρακτικών της δίκης βρίσκεται στην κατοχή της επιτροπής), η οποία και άρχισε στις 4 Νοεμβρίου 1968, ο Πηλίτσης, στέλεχος της ελληνικής ΚΥΠ (πρακτικά δίκης, σελ. 7, 8) ανέφερε:

«*Βραδύτερον μετά την δολοφονικήν απόπειραν διαπιστούται ότι η οργάνωσις αυτή είναι η Ελληνική Αντίστασις και εξαρτάται απ' ευθείας από την οργάνωσιν της Ρώμης*

της οποίας αρχηγοί είναι ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο Νικολαΐδης, διαπιστούται δε και ανάμιξις του υπουργού της Κύπρου Γιωρκάτζη».

«*Η υπηρεσία μου* [...] *ενεργεί έρευνας εις τον χώρον της Κύπρου και διαπιστώνει ότι το στρατιωτικόν υλικόν διά την δολοφονικήν απόπειραν της Ελλάδος έχει αποσταλή από την Κύπρο, έχει αποσταλή από τον Υπουργόν Εσωτερικών κ. Γιωρκάτζη*».

Οι στενές σχέσεις που ανέπτυξε με τον τότε Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη, η προμήθεια στον Α. Παναγούλη εκρηκτικών, τα οποία είχαν αποσταλεί στην Αθήνα με το διπλωματικό σάκο του Υπουργείου Εξωτερικών και είχαν παραληφθεί από την κυπριακή πρεσβεία, καθώς και η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου και η σύλληψη του Παναγούλη οδήγησαν στα ακόλουθα:

- Σε περαιτέρω δραματική επιδείνωση των σχέσεων της Χούντας με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την κυπριακή κυβέρνηση.
- Σε παύση του Π. Γιωρκάτζη από την υπουργική του θέση. Η παραίτηση του υπουργού έγινε την 1η Νοεμβρίου 1968, μετά από υπόδειξη του Αρχιεπισκόπου (Νίτσα Χριστοδούλου, *ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο*, σελ. 14).
- Σε σύγκρουση των δύο ανδρών, οι συνέπειες της οποίας ήταν ιδιαίτερα αρνητικές, όπως αποδεικνύεται από τα γεγονότα τα οποία επακολούθησαν.

Η ίδρυση και η δράση του Εθνικού Μετώπου

Τα όσα θα αναφερθούν για την ίδρυση και δράση του Εθνικού Μετώπου (ΕΜ) προέρχονται από στοιχεία και πληροφορίες που περιλαμβάνονται:

- σε αρχειακές πηγές (Αρχείο ΚΥΠ, βρετανικά κρατικά αρχεία, Αρχείο Αρχιεπισκόπου Μακαρίου),
- σε δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής,
- στις δικογραφίες των μελών του ΕΜ,
- στο βιβλίο του Ά. Παυλίδη «Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον», σελ. 212-266, και
- στις καταθέσεις ηγετικών στελεχών της οργάνωσης στην επιτροπή.

Το ΕΜ εμφανίστηκε και δραστηριοποιήθηκε το Μάρτιο του 1969. Οι διεργασίες συγκρότησής του άρχισαν στα μέσα του 1968. Ως πρώτος αρχηγός και εμπνευστής φέρεται ο Χριστάκης Τρυφωνίδης από τη Λεμεσό με βοηθό τον Ανδρέα Ευθυμίου.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Ναπολέοντα Χριστοφή, ο Μιχαλάκης Ρωσσίδης ήταν ο συναρχηγός. Ακόμη, πιθανολογείται ότι η ενέργεια συγκρότησης της οργάνωσης ήταν σε γνώση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, λόγω των σχέσεών του με το Χρ. Τρυφωνίδη. Η εμπλοκή του ονόματος του Αρχιεπισκόπου φαίνεται να λειτούργησε θετικά στην ένταξη στην οργάνωση και φιλομακαριακών στοιχείων. Επιπλέον, η οργάνωση φιλοδοξούσε να αποτελέσει το αντίβαρο στη δραστηριότητα των οργανωμένων οπαδών του Π. Γιωρκάτζη.

Ο Παναγιώτης Ρωσσίδης ανέφερε ότι, όταν τον προσέγγισε ο Χρ. Τρυφωνίδης μαζί με τον αδελφό του, για να ενταχθούν στην οργάνωση, τους ανέφερε ότι ο στόχος ήταν να πιέσουν το Μακάριο, ώστε να αλλάξει την πολιτική του, να στραφεί προς την ένωση. Σε καμιά περίπτωση δεν τους ανέφερε ότι η οργάνωση συγκροτείται με εντολές του Αρχιεπισκόπου (κατάθεση 22.9.2010, σελ. 12 και 22).

Στην κατάθεσή του ο Μ. Καλογερόπουλος ανέφερε ότι στα αρχικά στάδια ήταν και αυτός μέλος του Εθνικού Μετώπου, όπως και ο Κροίσος Χριστοδουλίδης. Σε συνάντηση που είχε το καλοκαίρι του 1969, ο Π. Γιωρκάτζης τού είχε εκμυστηρευτεί ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος του ζήτησε να συνεργασθούν, για να διαλύσουν το ΕΜ. Ο ίδιος μάλιστα, όπως ανέφερε, είχε διευ-

θετήσει συνάντηση Τρυφωνίδη-Γιωρκάτζη, η οποία πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του πρώτου στη Λεμεσό και στην οποία ήταν παρών (κατάθεση Μ. Καλογερόπουλου, 26.9.2007, σελ. 56, 63-65).

Αναφορικά με την προέλευση του οπλισμού της οργάνωσης υπάρχουν αντιφατικές αναφορές. Οι Κώστας Παπαδούρης (κατάθεση 30.6.2010, σελ. 21) και Παναγιώτης Ρωσσίδης (κατάθεση 22.9.2010, σελ. 24) ανέφεραν ότι αυτός προερχόταν από όπλα που κάποιοι κατείχαν από τον αγώνα της ΕΟΚΑ ή το 1964, καθώς και από επιχειρήσεις υφαρπαγής από αστυνομικά όργανα. Αντίθετα, ο Ν. Χριστοφή ανέφερε ότι 40 περίπου όπλα δόθηκαν στην οργάνωση από τον υπασπιστή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Α. Πουλίτσα. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώθηκε και από τον Α. Γαστριώτη και ο χρόνος παράδοσης προσδιορίστηκε στα τέλη του 1969. Ο Α. Ευθυμίου ανέφερε ότι η ΕΦ διέθεσε τις αποθήκες οπλισμού της (π.χ. στην Κυπερούντα) στην οργάνωση για εξοπλισμό προς διενέργεια των διάφορων επιχειρήσεων. Τέλος, οπλισμός παραλήφθηκε με καταδρομική επιχείρηση και από αποθήκη επιστράτευσης της ΕΦ στο Όμοδος.

Όμως τόσο από τη μελέτη εγγράφων της οργάνωσης όσο και από την όλη της δράση φαίνεται ότι δεν υπήρχαν ξεκαθαρισμένοι στόχοι. Η προέλευση των στελεχών της ήταν ανομοιογενής και η γραμμή της παρουσίαζε σύγχυση. Αυτό οδήγησε σε εσωτερικές συγκρούσεις, αντιπαραθέσεις και τελικά σε διάσπαση και διάλυση.

Ο Ανδρέας Ευθυμίου στην κατάθεσή του ανέφερε ότι ο ίδιος εκτελούσε χρέη οδηγού του Χρ. Τρυφωνίδη και ότι σε αρκετές περιπτώσεις πριν και μετά την ίδρυση της οργάνωσης τον είχε μεταφέρει σε συναντήσεις που είχε με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Το περιεχόμενο των συζητήσεων δεν είναι γνωστό. Δεν αποκλείεται ο Μακάριος να γνώριζε τους φανερούς πολιτικούς στόχους της οργάνωσης. Δεν μπορούμε να επιβεβαιώσουμε αν γνώριζε και τη μεθοδολογία και την πρακτική την οποία θα ακολουθούσε.

Η εκδοχή η οποία προβάλλεται από διάφορους κύκλους ότι η οργάνωση ιδρύθηκε με την έγκριση και την υποστήριξη του Μακαρίου φαίνεται να παρουσιάζει αδύνατα σημεία. Όμως υπάρχουν μαρτυρίες και ενδείξεις για την εμπλοκή του υπασπιστή του Α. Πουλίτσα, ο οποίος φαίνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις ενεργούσε εν αγνοία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και με καθοδήγηση κατά πάσαν πιθανότητα κύκλων της ελληνικής Χούντας, όπως στην περίπτωση:

- εμπλοκής του στην απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου στις 8 Μαρτίου 1970, καθώς και στα γεγονότα που είχαν διαδραματισθεί σε σχέση με τον Π. Γιωρκάτζη τις μέρες πριν από τη δολοφονία του τελευταίου στις 15 Μαρτίου 1970,
- ανάπτυξης στενών σχέσεων τόσο με το Δ. Παπαποστόλου όσο και με τους αξιωματικούς του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ,
- ύπαρξης μαρτυριών ότι την ίδια περίοδο προσπαθούσε να διαπιστώσει αν το αυτοκίνητο του Προέδρου ήταν αλεξίσφαιρο, καθώς και να εξασφαλίσει τα τεχνικά χαρακτηριστικά του ελικοπτέρου από το εγχειρίδιο, πράγμα που δεν κατόρθωσε, λόγω της άρνησης του χειριστή του ελικοπτέρου Ζ. Παπαδογιάννη να του το παραδώσει.

Με βάση τα παραπάνω, μπορεί κανείς να συμπεράνει τι κρυβόταν πίσω από την ίδρυση και τη δράση της οργάνωσης και ποιοι ήσαν οι πραγματικοί σκοποί της.

Σύμφωνα με τον Κώστα Παπαδούρη, το Φεβρουάριο του 1970 μετά τη διάσπαση της οργάνωσης και την ίδρυση του Ιερού Λόχου, σε συνάντηση με το Δ. Παπαποστόλου ο τελευταίος τον διαβεβαίωσε ότι ο Μιχαλάκης Ρωσσίδης «είναι εντάξει» και άρα μπορούν να του έχουν εμπιστοσύνη. Ακόμη, σε νέα συνάντηση η οποία είχε πραγματοποιηθεί μερικές μέρες πριν από την επιχείρηση εναντίον του Κεντρικού Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού με το Δ. Παπαποστόλου ή πιθανόν με κάποιο άλλο

Ελλαδίτη αξιωματικό ειπώθηκε ότι, όταν δημιουργηθεί κάποια έκρυθμη κατάσταση, «*θα επέμβει ο στρατός*» (κατάθεση 30.6. 2010, σελ. 35, 43).

Η οργάνωση τύγχανε υποστήριξης και οικονομικής αρωγής από γνωστά φανατικά αντιμακαριακά στοιχεία, όπως ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος. Στην κατάθεσή του ο Κώστας Παπαδούρης ανέφερε ότι μετά τη σύλληψη των στελεχών του ΕΜ στη Λεμεσό οι οικογένειές τους έτυχαν οικονομικής αρωγής από το Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο. Μεγάλος αριθμός στελεχών ήσαν γνωστά άτομα με αντιμακαριακή δράση και στάση.

Ο Π. Ρωσσίδης ανέφερε ότι στη συνάντηση που είχε μαζί με τον αδελφό του Μιχαλάκη με το Χρ. Τρυφωνίδη, για να ενταχθούν στο ΕΜ, δεν τους αναφέρθηκε ότι ο Μακάριος γνώριζε ή είχε οποιαδήποτε εμπλοκή στην ίδρυσή του. Πρόσθεσε δε ότι ο βασικός λόγος για τη διάσπαση της οργάνωσης και τη διαγραφή της ομάδας Τρυφωνίδη ήταν αποτέλεσμα της διαπίστωσης ότι αυτή δε λειτουργούσε αντιμακαριακά.

Το κλιμάκιο της Λευκωσίας φέρεται να είχε στενές σχέσεις με Ελλαδίτες αξιωματικούς της ΕΦ. Στο σχέδιο πραξικοπήματος ΕΡΜΗΣ (λεπτομέρειες αναφέρονται σε άλλο κεφάλαιο) αναφέρεται η οργάνωση ως μέρος των δυνάμεων που θα συμμετείχαν για την επιβολή και σταθεροποίηση του πραξικοπήματος μετά τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Η κυκλοφορία της ιδρυτικής διακήρυξης του ΕΜ την 1η Μαρτίου 1969 συνέπεσε με τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του τότε Αρχηγού Αστυνομίας Κύπρου Χαράλαμπου Χασάπη. Αν και η οργάνωση δεν ανέλαβε την ευθύνη για την απόπειρα, εντούτοις οι υποψίες στρέφονταν εναντίον μελών του ΕΜ.

Απώτερος δεδηλωμένος στόχος του ΕΜ ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Παράλληλα, η εξυγίανση της δημόσιας υπηρεσίας και η απομάκρυνση υψηλά ιστάμενων προσώπων τα οποία η οργάνωση θεωρούσε ότι παρεξέτρεπαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο από το στόχο της ένωσης. Ιδιαίτερες κατηγορίες ότι δρούσαν υπόγεια με σκοπό την ικανοποίηση των πολιτικών τους φιλοδοξιών εκτοξεύονταν εναντίον των Γλ. Κληρίδη, Π. Γιωρκάτζη και Τ. Παπαδόπουλου. Επιμέρους στόχοι, όπως αυτοί αναφέρονται σε προκηρύξεις της οργάνωσης, ήταν η διασφάλιση του ελληνικού χαρακτήρα του νησιού, η διατήρηση υψηλού φρονήματος στο λαό, η επιθυμία για ένωση, καθώς και η πραγματική εθνική ελευθερία.

Σε ανακοίνωση που κυκλοφόρησε στις 13 Μαρτίου 1970 η οργάνωση ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής: «*Πολλάκις έχομεν κατηγορήσει τον Αρχηγόν της Κυπριακής Κυβερνήσεως ως τον αίτιον διά την αποπλάνησιν του λαού και εκτροπήν Τούτου από την γραμμήν της ΕΝΩΣΕΩΣ*».

Σε επιστολή του προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, η οποία είχε δημοσιευθεί στην εφημερίδα «Πατρίς» στις 25 Οκτωβρίου 1971, ο Χρ. Τρυφωνίδης κατήγγελλε τον Αρχιεπίσκοπο ότι, ενώ αφόριζε ως παράνομη οργάνωση το ΕΜ, είχε πολύωρη συνάντηση με στέλεχός του, από το οποίο ζήτησε κατάλογο ονομάτων για διορισμό σε υπουργικές θέσεις και έδωσε διαβεβαιώσεις για εξυγίανση της δημόσιας υπηρεσίας και του Υπουργικού Συμβουλίου. Σε καμία όμως περίπτωση στην επιστολή δεν αναφέρεται ότι η οργάνωση ιδρύθηκε εν γνώσει ή με την παρότρυνση του Αρχιεπισκόπου. Εάν όντως αυτό είχε συμβεί ανάμεσα στα πολλά που ο Χρ. Τρυφωνίδης καταμαρτυρούσε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στη συγκεκριμένη επιστολή, ασφαλώς και θα ανέφερε και αυτό, που θα ήταν και το πλέον σημαντικό και συνάμα επιβαρυντικό στοιχείο.

Η οργάνωση είχε στρατιωτική δομή και παρά την προσπάθεια επέκτασης σε ολόκληρη την Κύπρο, από τα στοιχεία που υπάρχουν, διαπιστώνεται ότι κύρια περιοχή δράσης της ήταν η Λεμεσός και σε μικρότερο βαθμό η Λευκωσία. Η οργά-

νωση διαιρείτο σε τομείς, την αρχηγία των οποίων είχαν οι τομεάρχες. Κάθε τομέας διαιρείτο επίσης σε ομάδες, την αρχηγία των οποίων είχαν οι ομαδάρχες. Η κάθε ομάδα είχε συγκεκριμένο αριθμό μελών. Η εσωτερική επικοινωνία γινόταν με συνδέσμους και τα μέλη έφεραν ψευδώνυμα.

Περί τα τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου του 1970 η συνεχιζόμενη αντιπαράθεση ανάμεσα στα μέλη της οργάνωσης οδήγησε στη διάσπαση. Η μία ομάδα με αρχηγό το Μιχαλάκη Ρωσσίδη πρότεινε πιο δυναμική δράση, σε αντίθεση με τη δεύτερη, στην οποία περιλαμβάνεται και ο Χρ. Τρυφωνίδης, που υποστήριζε πιο μετριοπαθή και ήπια δράση. Η πρώτη τελικά απέπεμψε τη δεύτερη με την κατηγορία ότι προσπαθούσε να δημιουργήσει καπετανάτο και αναρχία στην οργάνωση, καθώς και ότι στις τάξεις της περιλάμβανε πράκτορες του Μακαρίου, με τον οποίο συμφώνησε την επίτευξη εκεχειρίας. Ακόμη, τα μέλη της κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τους εχθρούς του ΕΜ και ότι έλαβαν υποσχέσεις για ικανοποίηση προσωπικών τους συμφερόντων (είχε κυκλοφορήσει η φήμη περί υπουργοποίησης του Χρ. Τρυφωνίδη, εάν συμβάλει στην παρέκκλιση του ΕΜ από τους αρχικούς του στόχους).

Από την πρώτη ομάδα προήλθε η δημιουργία δύο νέων κλιμακίων, της Εθνικής Αντίστασης και του Ιερού Λόχου.

Η Εθνική Αντίσταση ιδρύθηκε από την ηγεσία του ΕΜ στη Λευκωσία με αρχηγό το Μ. Ρωσσίδη. Σύμφωνα με φυλλάδιο που κυκλοφόρησε, ο σκοπός της ήταν η εθνική αποκατάσταση της Κύπρου και η ένωση με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα, εκτόξευε κατηγορίες εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ο Ιερός Λόχος ήταν το κλιμάκιο του νέου ΕΜ με κύριο τομέα δράσης την επαρχία Λεμεσού και αρχηγό το Σταύρο Παπουή. Στόχος η πραγματοποίηση δυναμικών ενεργειών, ώστε να εξαναγκασθεί η κυβέρνηση να ακολουθήσει το δρόμο της ένωσης. Ακόμη, ως στόχος είχε τεθεί «η διασφάλιση των εθνικών παραδόσεων και η χάραξη της ορθής οδού των πεπρωμένων της φυλής, βαδίζοντας στο δρόμο που χάραξε ο Διγενής». Οι δύο ομάδες, όπως κατατέθηκε στην επιτροπή, είχαν πραγματοποιήσει σειρά επαφών με στόχο το συντονισμό των ενεργειών τους. Όμως φαίνεται ότι μεταξύ τους υπήρχε κλίμα επιφύλαξης και καχυποψίας, γι' αυτό και οι επαφές είχαν καταλήξει στην απόφαση η δράση του κάθε τμήματος της οργάνωσης να είναι αυτόνομη αλλά συμπληρωματική.

Η επιδρομή και η κατάληψη του Κεντρικού Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού και η κλοπή του οπλισμού ήταν μέρος ευρύτερου σχεδίου που θα εφαρμοζόταν σε όλες τις επαρχιακές αστυνομικές διευθύνσεις. Τελικά υλοποιήθηκε μόνο στη Λεμεσό. Ήταν η πρώτη δυναμική ενέργεια του Ιερού Λόχου, που έμελλε να είναι και η τελευταία, γιατί στάθηκε η αφορμή για την εξάρθρωση της οργάνωσης, τη σύλληψη των στελεχών της και την προσαγωγή τους ενώπιον της δικαιοσύνης.

Ταυτόχρονα με την επιδρομή, μέλη της οργάνωσης συνέλαβαν το Χρ. Τρυφωνίδη και επεχείρησαν ανεπιτυχώς να συλλάβουν και τον Α. Ευθυμίου.

Την επιχείρηση ανακάλυψης του κλαπέντος οπλισμού, καθώς και σύλληψης των μελών της οργάνωσης που έλαβαν μέρος παρακολουθούσε αυτοπροσώπως ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος είχε μεταβεί στην Αστυνομική Διεύθυνση Λεμεσού.

Ο κύκλος δράσης της οργάνωσης έκλεισε με την προσαγωγή στο δικαστήριο των συλληφθέντων και την καταδίκη τους. Αποφυλακίσθηκαν στις 19 Ιανουαρίου 1971 με χάρη που απένειμε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος λόγω της ονομαστικής του εορτής. Σημαντικός αριθμός από τα μέλη του ΕΜ στη συνέχεια εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ Β΄.

Εκτίμηση της επιτροπής είναι πως πίσω από την ίδρυση και τη δράση του ΕΜ βρίσκονταν κύκλοι της ελληνικής Χούντας με κύριους συντονιστές και καθοδηγητές

τους Δ. Παπαποστόλου και Α. Πουλίτσα. Στόχος η πρόκληση εσωτερικών συγκρούσεων μεταξύ οπαδών και αντιπάλων του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και η δημιουργία συνθηκών που να δικαιολογούν στρατιωτική επέμβαση. Αυτό συνάγεται από τα εξής γεγονότα:

- Ενώ η οργάνωση εμφανιζόταν ως δήθεν φιλομακαριακή, στις προκηρύξεις της στρεφόταν εναντίον στενών συνεργατών του Αρχιεπισκόπου, όπως οι Γλ. Κληρίδης, Π. Γιωρκάτζης, Τ. Παπαδόπουλος.
- Η προέλευση των στελεχών της ήταν ανομοιογενής και η γραμμή της παρουσίαζε σύγχυση. Την ίδια στιγμή φιλοξενούσε στις τάξεις της γνωστά αντιμακαριακά στοιχεία και είχε συνεργασία με γνωστούς αντιμακαριακούς κύκλους (π.χ. Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος).
- Η παραχώρηση οπλισμού από τον υπασπιστή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Α. Πουλίτσα (πιθανότατα εν αγνοία του) ερμηνευόταν ως «υποστήριξη» του Προέδρου προς την οργάνωση, όμως ο οπλισμός τελικά κατέληξε σε αντιμακαριακά στοιχεία.
- Η αναφορά της οργάνωσης στο σχέδιο ΕΡΜΗΣ και η αξιοποίησή της για σκοπούς σταθεροποίησης και επιβολής του πραξικοπήματος το οποίο θα επραγματοποιείτο μετά τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Μαρτίου 1970.

Στην αρκετά αποκαλυπτική κατάθεσή του στην επιτροπή ο Ν. Χριστοφής ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε τον Ιούνιο του 1970 με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στον Άγιο Γεώργιο Αλαμάνου τού είχε πει: «[...] *Πρέπει να ξέρετε ότι είμαι ο άνθρωπος που θέλω να συνδέσω το όνομά μου με την ένωση, αλλά δυστυχώς δεν μπορεί να γίνει τίποτε. Και όπως πάτε, με το πνεύμα που πάτε, τούτο τον τόπο θα τον μοιράσετε*» (κατάθεση 15.9.2010, σελ. 38-39).

Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου το Μάρτιο του 1970

Η απόπειρα δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Μαρτίου 1970 δεν ήταν ένα στιγμιαίο ή έστω μεμονωμένο περιστατικό. Αποτέλεσε την αποκορύφωση σειράς από δολοφονικές απόπειρες, η διενέργεια των οποίων άρχισε τον Ιανουάριο του 1970.

Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την παρουσία στην Κύπρο του Δημήτρη Παπαποστόλου ως διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών, έμπιστου και στενού συνεργάτη του ισχυρού άνδρα της Χούντας των Αθηνών Δημήτρη Ιωαννίδη.

Η πρώτη από τις δολοφονικές απόπειρες είχε προγραμματισθεί να γίνει στην Αθήνα τον Ιανουάριο του 1970 κατά την επιστροφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου από το ταξίδι του στην Κένυα. Επίδοξος εκτελεστής ήταν ο Αδάμος Χαρίτωνος. Όπως κατέθεσε ο ίδιος στην επιτροπή, είχε συνάντηση με το Δ. Παπαποστόλου, ο οποίος τον προμήθευσε με πιστόλι. Σε στιχομυθία που είχαν οι δύο άνδρες ο Παπαποστόλου τού υπέδειξε σε περίπτωση σύλληψής του να πει ότι ήταν εντεταλμένος από το Γιωρκάτζη για τη δολοφονία (Αδάμου Χαρίτωνος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία 1985, σελ. 30). Σε παρατήρηση ότι δε τον γνωρίζει, ο Παπαποστόλου τον καθησύχασε λέγοντάς του να μην ανησυχεί, γιατί αυτός (δηλαδή ο Γιωρκάτζης) ούτως ή άλλως δε θα ζει, για να διαμαρτυρηθεί, εννοώντας ότι θα εκτελεσθεί (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος, 4.2.2009, σελ. 30, κατάθεση Ανδρέα Παναγιώτου, 2.1.2009, σελ. 90). Η απόπειρα τελικά ματαιώθηκε μετά από παρέμβαση του Τάκη Ευδόκα, ο οποίος είχε πληροφορηθεί το σχεδιασμό της απόπειρας δολοφονίας και κάλεσε τον επίδοξο εκτελεστή να επιστρέψει επειγόντως στην Κύπρο, όπως και έγινε.

Οι απόπειρες που ακολούθησαν για διάφορους λόγους δεν ολοκληρώθηκαν, παρά

το γεγονός ότι στις πλείστες από αυτές στήθηκαν ενέδρες.

Από τις δικαιολογίες που προβλήθηκαν από τους εκτελεστές, καθώς και τους λόγους που είχαν οδηγήσει στη ματαίωσή τους, ο Δ. Παπαποστόλου φαίνεται να διέγνωσε απροθυμία για τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Γι' αυτό και προέτρεπε τους εκτελεστές απλώς να πυροβολήσουν εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, έστω και αν δεν πληγεί, αρκεί να υπάρξει απόπειρα ανεξαρτήτως αποτελέσματος, όπως έχει κατατεθεί στην επιτροπή. Ακόμη, σύμφωνα με κατάθεση μέλους της ομάδας των εκτελεστών, η απόφαση να πληγεί ο Αρχιεπίσκοπος εντός του ελικοπτέρου ήταν επιλογή του Δ. Παπαποστόλου (Αδάμου Χαρίτωνος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία 1985, σελ. 39). Φέρεται μάλιστα να ανέφερε «*θέλω να δω αυτόν τον τράγο να πέφτει από ψηλά και να καίγεται*». Ήθελε η ενέργεια να έχει θεαματικότητα και δραματικότητα.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες ατόμων τα οποία συμμετείχαν στις απόπειρες, αυτές συντονίζονταν από το διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών Δ. Παπαποστόλου και τον τέως Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη. Ο οπλισμός που χρησιμοποιήθηκε για τις απόπειρες διατέθηκε από τον Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης. Η ομάδα των εκτελεστών της απόπειρας αποτελείτο από άνδρες της απόλυτης εμπιστοσύνης των δύο ανδρών και η ευθύνη σχεδιασμού της απόπειρας είχε ανατεθεί στους Κ. Ιωαννίδη, Α. Σολομώντος και Α. Χαρίτωνος (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος, 4.2.2009, σελ. 24).

Όπως αναφέρθηκε στην επιτροπή, ο Π. Γιωρκάτζης μετά από κάθε ματαίωση απόπειρας έδειχνε ανακουφισμένος, αλλά σε σύντομο χρονικό διάστημα (ημερών) ζητούσε επανάληψη της απόπειρας (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος, 4.2.2009, σελ. 32). Ενωρίς το βράδυ της παραμονής της απόπειρας της 8ης Μαρτίου 1970 κατά του Μακαρίου την ομάδα των εκτελεστών είχε επισκεφθεί και ο Π. Γιωρκάτζης (Αδάμου Χαρίτωνος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία 1985, σελ. 40).

Σειρά στοιχείων επιβεβαιώνουν το ρόλο που διαδραμάτισε ο Δ. Παπαποστόλου στην οργάνωση και την απόπειρα. Την παραμονή της απόπειρας (7.3.1970) ανέφερε στον Αδάμο Χαρίτωνος: «*Μην ανησυχείτε τίποτε. Και αν ακόμη το ελικόπτερο δεν συντριβεί και γλυτώσει, η ενέργεια θα έχει δραματικότητα και θεαματικότητα. Οι Μακαριακοί πιστεύω θα δημιουργήσουν αντίποινα, θα επικρατήσει χαώδης κατάσταση και έτσι μου δίνεται η ευκαιρία να επέμβω και να βάλω τα πράγματα στη θέση τους*». Επιπρόσθετα, τη μέρα της απόπειρας είχε αναλάβει ειδική αποστολή: θα παρέμενε στο σπίτι του σε κοντινή απόσταση από την Αρχιεπισκοπή και μετά την εκδήλωση της απόπειρας θα μετέβαινε στο χώρο της πτώσης του ελικοπτέρου. Εάν ο Μακάριος δεν ήταν νεκρός, θα του έριχνε τη χαριστική βολή (Αδάμου Χαρίτωνος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία 1985, σελ. 40, 42).

Ενήμερος των σχεδίων δολοφονίας (ίσως και ένας εκ των σχεδιαστών) ήταν και ο υπασπιστής του Προέδρου Μακαρίου Αθανάσιος Πουλίτσας, ο οποίος, σύμφωνα με καταθέσεις ατόμων του περίγυρου του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, είχε στενές επαφές τόσο με το Δ. Παπαποστόλου όσο και το διευθυντή του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ. Μάλιστα, φέρεται σε προγενέστερο της απόπειρας χρόνο να επιχείρησε να εξακριβώσει αν το προεδρικό αυτοκίνητο ήταν αλεξίσφαιρο. Ακόμη, επίμονα ζητούσε να παραλάβει το εγχειρίδιο με τα τεχνικά χαρακτηριστικά του προεδρικού ελικοπτέρου. Τους μήνες που προηγήθηκαν της απόπειρας απέφευγε να συνοδεύει τον Αρχιεπίσκοπο εντός του ελικοπτέρου, προβάλλοντας διάφορες δικαιολογίες. Το ίδιο συνέβη και κατά την ημέρα της απόπειρας, αφού ο Αρχιεπίσκοπος είχε επιβιβασθεί στο ελικόπτερο με συνεπιβάτη μόνο το χειριστή του, τον Ελλαδίτη αξιωματικό Ζαχαρία Παπαδογιάννη.

Παραμονές της απόπειρας μεταφέρθηκε

στον Αρχιεπίσκοπο, αλλά και την προεδρική φρουρά πληροφορία ότι επρόκειτο να γίνει απόπειρα δολοφονίας του στο Μαχαιρά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η προεδρική φρουρά να μεταβεί στο Μαχαιρά. Το πρωί της Κυριακής κατά την αναχώρηση του Αρχιεπισκόπου από την Αρχιεπισκοπή δεν είχαν ληφθεί ιδιαίτερα μέτρα ασφαλείας. Ως εκ τούτου, το έργο των εκτελεστών ήταν πολύ πιο εύκολο. Απόδειξη τούτου η κατασκήνωση της μιας εκ των δύο ομάδων στην ταράτσα της Σεβερείου Βιβλιοθήκης αρκετές ώρες πριν από την απόπειρα, χωρίς να γίνει αντιληπτή. Όπως ανέφερε ο Αντωνάκης Σολομώντος, σε συνάντηση που είχε με το Δ. Παπαποστόλου τον ενημέρωσε ότι την ημέρα της απόπειρας θα φροντίσει να μην υπάρχει αστυνομική φρουρά στην Αρχιεπισκοπή και να βρουν τρόπο να πυροβολήσουν το ελικόπτερο (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος, 4.2.2009, σελ. 32).

Η αποτυχία της απόπειρας και η σύλληψη των 4 από τα 8 μέλη της ομάδας των εκτελεστών αποκάλυψε αμέσως αυτούς που κρύβονταν πίσω από αυτήν. Η βδομάδα που ακολούθησε χαρακτηρίσθηκε από σοβαρά και κρίσιμα γεγονότα, τα οποία τελικά οδήγησαν στη δολοφονία του Π. Γιωρκάτζη.

Η απόπειρα δολοφονίας φαίνεται να αποτελούσε μέρος ευρύτερου σχεδίου, το οποίο περιλάμβανε:

- τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου,
- τη δολοφονία του τέως Υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης Π. Γιωρκάτζη ή/και άλλων πολιτικών προσώπων,
- την πρόκληση συνθηκών εμφύλιας αντιπαράθεσης με επίρριψη των ευθυνών για την έναρξή της εκατέρωθεν και
- την επέμβαση του στρατού και την ανάληψη της εξουσίας για δήθεν αποφυγή του εμφύλιου σπαραγμού.

Επιπρόσθετα, από μαρτυρίες, αλλά και έγγραφα που περιήλθαν στην κατοχή της επιτροπής προκύπτει ότι το Γενάρη του 1970 ο Δ. Παπαποστόλου είχε εκπονήσει σχέδιο πραξικοπήματος με κωδική ονομασία ΕΡΜΗΣ.

Το άκρως απόρρητο έγγραφο της Διοίκησης Καταδρομών φέρει ημερομηνία 27 Ιανουαρίου 1970 και αναφέρει σχετικά: «Δυνάμεις καταδρομών θα προελάσουν από 282330 Μαΐου εν τη κατευθύνσει ΑΕΤΟΦΩΛΙΑ, με τελικόν ΑΝ.ΣΚ. την πόλιν ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ, και επιδίωξιν καταλήψεως ταύτης αναιμάκτως». Η επιχείρηση θα επραγματοποιείτο από μία Μοίρα Καταδρομών (6 λόχοι) υποστηριζόμενη από Λόχο Μοίρας Καταδρομών, τμήματα Πεζικού, δύο Διμοιρίες Διαβιβάσεων και τον 791 ΛΓΜ (Λόχος Γενικών Μεταφορών). Τα τμήματα Πεζικού θα υποβοηθούσαν την επιχείρηση από τις τέσσερις κατευθύνσεις (ανατολικά, δυτικά, βόρεια, νότια) με δυνάμεις που αποτελούσαν ένα τάγμα ανά κατεύθυνση.

Στο βιβλίο του «Πολιτικά εγκλήματα, Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978» ο Φανής Δημητρίου αναφέρει ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος του απέστειλε επιστολή στην οποία του υποδείκνυε ότι ο αξιωματικός της ΕΦ που παρέδωσε το σχέδιο στον Π. Γιωρκάτζη τού είχε αποκαλύψει ότι το συγκεκριμένο έγγραφο ήταν πλαστό και δεν είχε λόγους να το αμφισβητήσει. (Φανής Δημητρίου, *Πολιτικά εγκλήματα, Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Λευκωσία 2007, σελ. 306-307).

Στην κατάθεσή του στην επιτροπή, ο εν λόγω αξιωματικός της ΕΦ ανέφερε ότι το συγκεκριμένο σχέδιο αποτελείτο από διάφορα τμήματα, άλλα χειρόγραφα και άλλα δακτυλογραφημένα, και ότι ο ίδιος τα δακτυλογράφησε και τα ενοποίησε. Επιβεβαίωσε μάλιστα ότι ο γραφικός χαρακτήρας της αναγραφής των λέξεων ΑΚΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ στην πρώτη σελίδα του εγγράφου είναι ο δικός του. Παρέδωσε το σχέδιο στον Π. Γιωρκάτζη. Δύο φωτοτυπημένα αντίγραφα του σχεδίου ετοίμασε κατ' εντολή του Π. Γιωρκάτζη ο Κ. Πατατάκος, ο οποίος και επιβεβαίωσε στην κατάθεσή του το πα-

ραπάνω γεγονός (κατάθεση Κίκη Χαννίδη, 21.1.2009).

Το γεγονός ότι στο σχετικό έγγραφο η ΑΤΗΚ αναφέρεται ως ΟΤΕ (ΣΙΤΑ) πιθανόν να είναι ενισχυτικό στοιχείο ότι ο συντάκτης του σχεδίου ήταν Ελλαδίτης αξιωματικός. Αντίγραφο του συγκεκριμένου σχεδίου βρίσκεται στην κατοχή της επιτροπής.

Σύμφωνα με κατάθεση εθνοφρουρού ο οποίος υπηρετούσε τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην 32α ΜΚ (1η Μοίρα όπως αναγράφεται στο σχέδιο), η οποία στάθμευε στον Άγιο Χρυσόστομο (η ευρύτερη περιοχή είναι γνωστή με το όνομα «Αετοφωλιά»), το πρωί της ημέρας της απόπειρας (8 Μαρτίου 1970), οι καταδρομείς χρεώθηκαν πυρομαχικά και, αφού έγινε διανομή ξηράς τροφής, η μονάδα κινήθηκε ένοπλη προς τη Λευκωσία. Παρά τον κυκλοφοριακό κόμβο της Μιας Μηλιάς η στρατιωτική φάλαγγα σταμάτησε για 30 με 40 λεπτά, αναμένοντας προφανώς το αποτέλεσμα της απόπειρας και τη διαταγή για την υλοποίηση του σχεδίου. Μετά την πληροφορία για την αποτυχία της απόπειρας, αφού οι αξιωματικοί διαβουλεύθηκαν μεταξύ τους με εμφανή τα στοιχεία της έντασης στις κινήσεις και ενέργειές τους, δόθηκε διαταγή για επιστροφή της μονάδας στο στρατόπεδο. Κατά την επιστροφή σε ερώτηση του εθνοφρουρού ο λοχαγός του του αποκάλυψε τις προθέσεις και τους λόγους κινητοποίησης της μοίρας, ότι δηλαδή αυτή έγινε στα πλαίσια πραγματοποίησης πραξικοπήματος. Ακόμη, στη συνέχεια κυκλοφόρησε στη μοίρα η πληροφορία ότι η αποστολή που θα εκτελούσε ήταν η κατάληψη του Προεδρικού. Όπως επίσης έχει αναφέρει στην επιτροπή, ο Δ. Παπαποστόλου επισκεπτόταν την 32α ΜΚ πολύ συχνά, δύο με τρεις φορές τη βδομάδα, κυρίως βραδινές ώρες (κατάθεση Παναγιώτη Ιωάννου, 8.4.2009, σελ. 6-7 και 9-10).

Παρόμοια κινητοποίηση την ίδια ακριβώς χρονική στιγμή παρατηρήθηκε και από το 286 ΜΤΠ (Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού), το οποίο έδρευε στη Λακατάμια (νότια κατεύθυνση). Σύμφωνα με τη σχετική μαρτυρία που δόθηκε στην επιτροπή από εθνοφρουρό που υπηρετούσε τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην ανωτέρω μονάδα της ΕΦ, το πρωί της 8ης Μαρτίου 1970 η μονάδα τέθηκε σε συναγερμό. Οι οπλίτες με πλήρη εξάρτυση είχαν επιβιβασθεί στα τεθωρακισμένα οχήματα. Εξήλθαν του στρατοπέδου και παρατάχθηκαν σε φάλαγγα. Παρέμειναν για κάποιο χρονικό διάστημα και στη συνέχεια έληξε ο συναγερμός και επανήλθαν στο στρατόπεδο. Τις βδομάδες που είχαν προηγηθεί αυτού του γεγονότος είχαν πραγματοποιηθεί συχνοί συναγερμοί μικρότερης έκτασης, που αποσκοπούσαν στην ταχεία κινητοποίηση της μονάδας, όμως σε καμία των περιπτώσεων δεν είχαν εξέλθει του στρατοπέδου και οι συναγερμοί δεν είχαν πραγματοποιηθεί ημέρα Κυριακή (κατάθεση Πάμπου Χαραλάμπους, 7.1.2010, σελ. 11-13).

Τελικά για την απόπειρα δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν 4 άτομα, οι Αδάμος Χαρίτωνος, Αντωνάκης Γεναγρίτης, Αντωνάκης Σολομώντος και Γεώργιος Ταλιαδώρος.

Οι δύο πρώτοι την 28η Οκτωβρίου 1972 απέδρασαν από τις Κεντρικές Φυλακές όπου εκρατούντο. Στο σχεδιασμό, αλλά και στην υλοποίηση της απόδρασης συμμετείχαν και Ελλαδίτες αξιωματικοί της ΕΦ. Αυτό προκύπτει από τηλεφωνική συνομιλία (είχε υποκλαπεί από την ΚΥΠ), την οποία είχαν στις 9 Οκτωβρίου 1972 ο συνταγματάρχης Τσαγγαγιάννης και ο Πάρης Κατσανάκης. Για την απόδραση χρησιμοποιήθηκαν και στρατιώτες φιλικά προσκείμενοι στο Γ. Γρίβα και την ΕΟΚΑ Β΄ και οι οποίοι υπηρετούσαν στην περιοχή των Κεντρικών Φυλακών. Παρ' όλα αυτά, δε φαίνεται να είχαν ληφθεί ιδιαίτερα μέτρα ασφάλειας στις Κεντρικές Φυλακές για αποτροπή της απόδρασης.

Η δολοφονία του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη το Μάρτιο του 1970

Τα σημαντικότερα γεγονότα της βδομάδας από 9 έως 15 Μαρτίου 1970 ήσαν τα ακόλουθα:

- Η προσπάθεια του Π. Γιωρκάτζη να συναντηθεί με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Η προσπάθεια απέτυχε λόγω της άρνησης του Αρχιεπισκόπου να τον συναντήσει. Πιθανολογείται ότι ο Α. Πουλίτσας είχε διαδραματίσει ρόλο σε αυτή την απόφαση του Αρχιεπισκόπου, για να αποτραπεί η γνωστοποίηση λεπτομερειών της απόπειρας, καθώς και η αποκάλυψη των προσώπων που εμπλέκονταν σε αυτήν ως οργανωτές και καθοδηγητές της.
- Η καταδίκη του Π. Γιωρκάτζη από το Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας για κατοχή δυο πιστολιών μετά από ένταλμα έρευνας της αστυνομίας.
- Στις 13 Μαρτίου 1970 ο Π. Γιωρκάτζης επιχείρησε να αναχωρήσει για τη Βηρυτό. Η προσπάθεια απέτυχε λόγω παρέμβασης προς τη διεύθυνση του αεροδρομίου, η οποία έδωσε εντολή στο αεροπλάνο που είχε τροχοδρομήσει απογείωση να επιστρέψει στο χώρο στάθμευσης και να αποβιβασθεί ο Π. Γιωρκάτζης. Η πληροφορία για αναχώρηση του Π. Γιωρκάτζη δόθηκε στο διευθυντή του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ Παντελή Λαλαούνη από άτομο εντεταλμένο προς το σκοπό αυτό που βρισκόταν στο χώρο του αεροδρομίου (κατάθεση Στέλιου Δρυμιώτη, 14.1.2009, σελ. 11-16). Στη συνέχεια η πληροφορία διαβιβάσθηκε προς τον Α. Πουλίτσα, ο οποίος εκ μέρους του Προέδρου Μακαρίου έκανε την παρέμβαση προς τη διεύθυνση του αεροδρομίου. Φαίνεται ότι με το διευθυντή του αεροδρομίου Μιχαλάκη Πατσαλίδη συνομίλησε και ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος (κατάθεση Κυριάκου Πατατάκου, 5.11.2008, σελ. 25). Στις 13 Μαρτίου 1970 και ώρα 13.00 και 13.05 είχαν εκδοθεί δύο διαταγές από το Αρχηγείο Αστυνομίας με τις οποίες κατόπιν εντολής του Μακαρίου είχε απαγορευτεί η έξοδος από την Κύπρο του Π. Γιωρκάτζη (αρ. σήματος 405).
- Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια αναχώρησης από την Κύπρο, ο Π. Γιωρκάτζης επιχείρησε να συναντηθεί ξανά με το Δ. Παπαποστόλου, τον οποίο συνάντησε το βράδυ της 13ης Μαρτίου 1970. Η συνάντηση ήταν μικρής διάρκειας, γιατί ο Δ. Παπαποστόλου διαπίστωσε ότι ο Π. Γιωρκάτζης δεν ήταν μόνος, όπως είχε συμφωνηθεί, αλλά τον συνόδευαν από απόσταση άλλα πρόσωπα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Κυριάκου Πατατάκου που τον συνόδευε, την πραγματοποίηση της συνάντησης επιδίωξε ο Π. Γιωρκάτζης. Όπως του είχε αναφέρει, ήταν σίγουρο ότι θα πραγματοποιούσαν πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, αλλά, για να το έκαναν, θα εκτελούσαν πολιτικά πρόσωπα, ώστε να προκαλέσουν αναταραχή και ανασφάλεια, και αυτός θα παρουσιαζόταν ότι επιχειρούσε να τους σώσει (κατάθεση Κυριάκου Πατατάκου, 5.11.2008, σελ. 35-38).
- Την επομένη καθορίσθηκε νέα συνάντηση, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε, γιατί ο Δ. Παπαποστόλου διαπίστωσε και πάλι ότι το Γιωρκάτζη συνόδευαν από απόσταση άλλα άτομα.
- Νέα συνάντηση των δύο ανδρών καθορίσθηκε για το βράδυ της 15ης Μαρτίου 1970, όπου και δολοφονήθηκε ο Γιωρκάτζης. Ο Κ. Πατατάκος στην κατάθεσή του στην επιτροπή ανέφερε ότι ο Γιωρκάτζης τού είπε, πριν τον αποβιβάσει από το αυτοκίνητο, ότι θα σταματήσει, μόνο εάν στο σημείο συνάντησης βρίσκεται ο Δ. Παπαποστόλου. Βεβαιώνει ότι πριν από το άκουσμα των πυροβολισμών το αυτοκίνητο είχε σταματήσει. Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι ο Δ. Παπαποστόλου ήταν στο σημείο της συνάντησης (κατάθεση Κυριάκου

Πατατάκου, 5.11.2008, σελ. 45-47). Αυτό που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί κατά τρόπο απόλυτο είναι αν αυτός ήταν ένας από τους εκτελεστές ή απλώς ήταν παρών στη δολοφονία. Εξάλλου, στο γιλέκο που φορούσε ο Π. Γιωρκάτζης βρέθηκε σημείωμα με το τηλέφωνο του Δ. Παπαποστόλου, το οποίο, σύμφωνα με μαρτυρία, συμβουλεύτηκε, για να επικοινωνήσει με το άτομο που θα συναντούσε για επιβεβαίωση της συνάντησης μερικά λεπτά πριν από την αναχώρησή του.

- Ο Ανδρέας Μάτσης ανέφερε στην επιτροπή ότι την ημέρα της δολοφονίας του Π. Γιωρκάτζη κατά τη διάρκεια συνεδρίας της Επιτροπής της Ένωσης Αγωνιστών Λευκωσίας κάποιος τηλεφώνησε στα γραφεία της οργάνωσης και με καθαρή ελλαδική προφορά είπε «*το Γιωρκάτζη τον δολοφόνησαν οι Παπαποστόλου και Πουλίτσας*» (κατάθεση 13.1.2010, σελ. 14).
- Επιπρόσθετα, τη νύκτα της δολοφονίας ο διευθυντής του 2ου ΕΓ/ΓΕΕΦ Παντελής Λαλαούνης έδωσε εντολή σε στρατιώτες να προσέχουν για σκοπούς ασφάλειας το σπίτι στο οποίο διέμενε η οικογένειά του, φοβούμενος για φασαρίες τις οποίες θα προκαλούσαν οι οπαδοί του Γιωρκάτζη (κατάθεση Στέλιου Δρυμιώτη, 14.1.2009, σελ. 17-18).

Σύμφωνα με αναφορά ατόμου που γνώριζε πολύ καλά το Δ. Παπαποστόλου, επέλεγε τα σημεία συνάντησης με διάφορα πρόσωπα να βρίσκονται κοντά σε στρατόπεδα των Καταδρομών. Παρουσιαζόταν πάντοτε με στρατιωτική στολή, για να μπορεί να δημιουργεί άλλοθι.

Επιπρόσθετα, προς την επιτροπή έχουν αναφερθεί και τα ακόλουθα:

- Η γνωριμία του Π. Γιωρκάτζη με τον Παπαποστόλου έγινε με τη μεσολάβηση Κύπριου αξιωματικού του Ελληνικού Στρατού, που υπηρετούσε στις Δυνάμεις Καταδρομών, και χρονικά τοποθετείται στο δεύτερο ήμισυ του 1969 (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος, 4.2.2009, σελ. 29).
- Ο Π. Γιωρκάτζης μιλούσε με κολακευτικά λόγια για τον Παπαποστόλου και είχε συχνή επικοινωνία μαζί του, καθώς και συχνές συναντήσεις (κατάθεση Ανδρέα Παναγιώτου, 2.1.2009, σελ. 79). Όταν επικοινωνούσε στο γραφείο του στη Διοίκηση Καταδρομών, χρησιμοποιούσε άλλο όνομα (κατάθεση Α. Σκαρπάρη, 18.2.2009).
- Ο Π. Γιωρκάτζης είχε βεβαιωθεί ότι η δολοφονία του Μακαρίου ήταν θέμα χρόνου, γι' αυτό και εκτιμούσε ότι, εάν είχε στενή επαφή με τον Παπαποστόλου, θα μπορούσε να αξιοποιήσει τη νέα κατάσταση που θα προέκυπτε. Μάλιστα, σε κάποιες των περιπτώσεων εξέφρασε αμφιβολίες για την πραγματοποίηση των βουλευτικών εκλογών του Ιουλίου του 1970 (κατάθεση Α. Παναγιώτου, 2.1. 2009, σελ. 83, 86-87).

Η απροθυμία επιβεβαίωσης (πέρα από τις ισχυρές υποψίες) των ηθικών αυτουργών, αλλά και των εκτελεστών της δολοφονίας του Π. Γιωρκάτζη, καθώς και η μη προσαγωγή του Παπαποστόλου για ανάκριση μετά τα στοιχεία που προέκυψαν θεωρούνται από την επιτροπή ως αρνητική εξέλιξη, η οποία πιθανόν να εξέθρεψε μεταγενέστερα γεγονότα.

Η πλήρης διαλεύκανση των δύο γεγονότων, καθώς και η επιβεβαίωση του ρόλου του Παπαποστόλου και όλων όσοι κρύβονταν πίσω από αυτόν θα έδινε τη δυνατότητα επαγρύπνησης του λαού, αλλά και αποτροπής του αχρείαστου διχασμού που προέκυψε αμέσως μετά τη δολοφονία του Π. Γιωρκάτζη. Μάλιστα, το γεγονός αυτό έδωσε τη δυνατότητα σε διάφορους κύκλους να ισχυρίζονται ότι στη δολοφονία έλαβε μέρος και άτομο του στενού περιβάλλοντος του Αρχιεπισκόπου, όμως από το σύνολο των στοιχείων που κατέχει η επιτροπή αυτός ο ισχυρισμός δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Η άφιξη του Γεώργιου Γρίβα Διγενή στην Κύπρο - Η ίδρυση και δράση της ΕΟΚΑ Β΄

Την απόφασή του για άφιξη στην Κύπρο ο Γ. Γρίβας την είχε λάβει σύμφωνα με τον Κροίσο Χριστοδουλίδη το 1969, με τον οποίο επικοινωνούσε με ειδικό κρυπτογραφικό κώδικα που του είχε κοινοποιήσει (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 5.5.2010, σελ. 65-67).

Σύμφωνα πάντα με την κατάθεση του Κροίσου Χριστοδουλίδη, το σίγουρο είναι ότι η δράση του στην Κύπρο δε θα ήταν πολιτική, αλλά θα εκινείτο περισσότερο στο πλαίσιο μυστικής στρατιωτικής οργάνωσης. Είχε ζητήσει την ετοιμασία μυστικού κρησφύγετου στο οποίο θα διέμενε. Η αναχώρησή του από την Αθήνα δε θα γινόταν από την κανονική οδό, θα επραγματοποιείτο μυστικά με πλοιάριο, το οποίο θα κατάπλεε στην Κύπρο, σε περιοχή την οποία θα γνώριζαν μόνο μερικά άτομα που θα αποτελούσαν την ομάδα παραλαβής του.

Το πλοιάριο με το οποίο θα έφθανε μυστικά στην Κύπρο φρόντισε να εξασφαλίσει ο εφοπλιστής Α. Ποταμιάνος, όπως ακριβώς είχε συμβεί και κατά τη μυστική του άφιξη στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1964. Αναχώρησε από το Πόρτο Χέλι στις 28 Αυγούστου 1971 με προορισμό την Κύπρο. Στο ταξίδι προς την Κύπρο το Γ. Γρίβα συνόδευε ο Κοσμάς Μαστροκόλιας, ο οποίος επέστρεψε στην Ελλάδα με το ίδιο πλοιάριο (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 5.5.2010, σελ. 100). Το ακριβές σημείο άφιξης δεν είχε εκ των προτέρων ανακοινωθεί. Τις λεπτομέρειες άφιξης, καθώς και το ακριβές σημείο αποβίβασης μετέφερε μερικές μέρες προηγουμένως ο στενός συνεργάτης του Γρίβα Σπ. Παπαγεωργίου, όπως ανέφερε ο ίδιος στην επιτροπή (κατάθεση 30.5.2007). Αυτή την εκδοχή την απέρριψαν άλλα στελέχη της οργάνωσης, μεταξύ των οποίων και ο Λευτέρης Παπαδόπουλος, ο οποίος ήταν και ο επικεφαλής της ομάδας παραλαβής στον κόλπο Πισσουρίου. Η άφιξη έγινε τη νύκτα της 1ης Σεπτεμβρίου 1971 με καθυστέρηση δύο ημερών λόγω θαλασσοταραχής. Μετά την παραλαβή ο Γ. Γρίβας είχε μεταφερθεί στη Λεμεσό. Μέλη της ομάδας παραλαβής στον κόλπο Πισσουρίου εκτός από το Λευτέρη Παπαδόπουλο ήσαν και οι Κώστας Παπασταύρου και Στέλιος Στυλιανού.

Την εποχή εκείνη οι πληροφορίες ανέφεραν ότι η αναχώρησή του από την οικία στην οποία διέμενε στην Αθήνα δεν ήταν σε γνώση της Χούντας και ότι δεν είχε γίνει αντιληπτή από τους φρουρούς του. Παρ' όλ' αυτά, τα ακόλουθα στοιχεία θέτουν σε αμφισβήτηση την εκδοχή αυτή:

Πρώτον, τις προθέσεις του στρατηγού γνώριζαν οι Α. Ποταμιάνος, Κ. Μαστροκόλιας και τα αδέλφια Σκλαβενίτη (Γιάννης και Αθανάσιος), άτομα τα οποία, όπως έχει επιβεβαιωθεί, ήσαν έμπιστοι συνεργάτες του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 58-59, Ελένης Γεωργιάδου, 12.11.2008, σελ. 36). Τα παραπάνω πρόσωπα ήσαν στενοί και έμπιστοι συνεργάτες του Γ. Γρίβα (κατάθεση Σταύρου Σταύρου-Σύρου, 17.6.2009, σελ. 94-98).

Τα παραπάνω άτομα φαίνεται ότι είχαν αναλάβει την οργάνωση και την προετοιμασία της αναχώρησής του από την Αθήνα. Ως εκ τούτου, είναι απίθανο η Χούντα (τουλάχιστον η ομάδα Δ. Ιωαννίδη) να αγνοούσε αυτούς τους σχεδιασμούς. Εάν δεν τους κατηύθυνε και τους υποκινούσε μέσα από το ελεγχόμενο στενό περιβάλλον του στρατηγού, το ολιγότερο τους γνώριζε.

Ο Αθανάσιος Σκλαβενίτης μετά το θάνατο του Γρίβα ανέλαβε για κάποια περίοδο την ηγεσία της ΕΟΚΑ Β΄, την οποία και καθοδηγούσε από την Αθήνα. Η άφιξή του στην Κύπρο μετά τη φυγάδευση του Καρούσου δεν πραγματοποιήθηκε, γιατί η κυπριακή κυβέρνηση είχε πληροφορηθεί τα τεκταινόμενα και ως εκ τούτου αυτή δεν ήταν δυνατή. Η ανάληψη της ηγεσίας είχε

συνοδευτεί και με την υπόσχεση να καλύψει τις ανάγκες της οργάνωσης σε οπλισμό και χρήματα (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη). Με την εκδήλωση του πραξικοπήματος, το απόγευμα της 15ης Ιουλίου έφθασε στην Κύπρο με ειδική πτήση και στις 16 Ιουλίου ανέλαβε καθήκοντα στο 2ο ΕΓ του ΓΕΕΦ.

Ο άλλος στενός συνεργάτης του Γρίβα Κοσμάς Μαστροκόλιας το Μάρτιο του 1974 απελάθηκε από την Κύπρο με απόφαση της κυβέρνησης, λόγω της ύποπτης δραστηριότητας την οποία ανέπτυσσε στην Κύπρο, καθώς και της εμπλοκής του στην επιχείρηση απομάκρυνσης του Γ. Καρούσου.

Η επιτροπή δεν έχει γνώση αν και κατά πόσο τους σχεδιασμούς του Γ. Γρίβα γνώριζε και ο πρώην σωματοφύλακάς του Αριστείδης Παλαΐνης, ο οποίος ήταν μέλος της ομάδας των έμπιστων αξιωματικών του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη.

Δεύτερον, σύμφωνα με μαρτυρίες προς την επιτροπή, κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα υπήρξε σταδιακή μείωση των μελών της αστυνομικής φρουράς στην οικία του Γρίβα στο Χαλάνδρι, γεγονός που ενισχύει την άποψη της διευκόλυνσης της προγραμματισμένης φυγής του.

Τρίτον, αμέσως μετά την άφιξή του στην Κύπρο ο Γ. Γρίβας έτυχε άμεσης υποστήριξης από τους Ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν τόσο στην ΕΦ όσο και στην ΕΛΔΥΚ, όπως μάλιστα με λεπτομέρειες θα αναφερθεί στη συνέχεια.

Δεν είναι δυνατή η επιβεβαίωση αν και σε ποιο βαθμό ο Γ. Γρίβας γνώριζε τις παραπάνω σχέσεις των συνεργατών του. Λογικά θα έπρεπε, εάν όχι στο σύνολό τους, τουλάχιστον στο μεγαλύτερο μέρος τους να τις γνώριζε.

Κάποιοι από τους μάρτυρες οι οποίοι έχουν προσέλθει για κατάθεση στην επιτροπή προέβαλαν ως λόγους της καθόδου του Γ. Γρίβα στην Κύπρο:

- την πρόθεσή του να συνεργασθεί με το Μακάριο για ανατροπή της Χούντας και στη συνέχεια να προωθήσουν από κοινού το στόχο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 5.5.2010, σελ. 68-69),
- τους κινδύνους που ελλόχευαν για την Κύπρο και την εθνική της υπόθεση που προέρχονταν από την τουρκική επεκτατική πολιτική και τις απειλές για εισβολή και διχοτόμηση του νησιού, που συχνάπυκνά εκτόξευε η εκάστοτε τουρκική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, και
- την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την ανάληψη της εξουσίας, για να προωθήσει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (κατάθεση Σπύρου Παπαγεωργίου, 30.5.2007).

Από τα στοιχεία τα οποία η επιτροπή φρόντισε να συλλέξει, καθώς και από τις μαρτυρίες που έλαβε αναφορικά με τις παραπάνω υποθέσεις προκύπτουν τα εξής:

Σε ανακοίνωσή του ο Γ. Γρίβας στις 8 Απριλίου 1970 υποστήριξε: «[...] *Η ενότης εν Κύπρω θα έλθει, μόνον όταν αποχωρήσει της πολιτικής σκηνής ο κ. Μακάριος και οι καθ' οιονδήποτε τρόπο υποβοηθήσαντες αυτόν εις τον διχασμόν, προς δημιουργίαν Μακαριακού κράτους και τον καταποντισμόν του ενωτικού αγώνος* [...]».

Στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Κροίσος Χριστοδουλίδης (5.5.2010, σελ. 135) ανέφερε ότι σε κατ' ιδίαν συνάντηση που είχε με το Γ. Γρίβα τού είπε ότι επ' ουδενί δε ζητά την εξόντωση του Μακαρίου, «*απλώς, αν χρειαστεί διά λόγους εθνικού θέματος και μόνον, πιθανόν να τον ανατρέψω, για να τον κάνω στην άκρη και να βάλω την κατάσταση την οποία εγώ θέλω για προσανατολισμό του εθνικού θέματος στην ορθή του θέση*».

Σε άκρως απόρρητο σημείωμα το οποίο συνέταξε ο Άγγελος Χωραφάς Πληρεξούσιος Υπουργός Β΄, με ημερομηνία 2 Νοεμβρίου 1971 (δηλαδή δύο μήνες μετά την άφιξη του Γρίβα στην Κύπρο), το οποίο αναφερόταν στη «θέση της Ελληνικής Κυ-

βερνήσεως έναντι της δραστηριότητας του Στρατηγού Γρίβα και των οπαδών του» καταγράφονται μεταξύ άλλων και τα εξής:

«*Σε περίπτωση αποκηρύξεως της κινήσεώς του*», δηλαδή του Γ. Γρίβα, «*εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως θα αποδυναμώση την θέσιν των γριβικών και θα περιορίση, ούτω, τας πιθανότητας ανατροπής της Κυπριακής Κυβερνήσεως η οποία θα ηδύνατο να οδηγήση εις εσωτερικάς περιπετείας*».

«*Είναι πράγματι ακριβές ότι μία δήλωσις, οσονδήποτε ανωδύνως και αν συνταχθή, θα εξασθενήση την θέσιν των γριβικών, θα ενισχύση την Κυπριακήν Κυβέρνησιν και θα περιορίση τας πιθανότητας δυναμικών ενεργειών εναντίον της τελευταίας*».

«*Οπωσδήποτε, υπό αυτάς τας συνθήκας, θα απετέλει τουλάχιστον περίεργον ενέργειαν μία δήλωσις αποβλέπουσα κατ' ουσίαν εις ενίσχυσιν του κυπριακού κατεστημένου*».

Το σημείωμα Χωραφά απαντά κατά τρόπο πειστικό στο ερώτημα κατά πόσο η Χούντα γνώριζε την κάθοδο του Γ. Γρίβα στην Κύπρο, καθώς και ποιοι ήταν οι λόγοι που η δράση του θα αξιοποιείτο για την προώθηση των δικών της σχεδιασμών.

Εντός του 1969 ο στρατηγός Γρίβας είχε δώσει οδηγίες για στρατολόγηση ανδρών και σύσταση ένοπλων ομάδων. Στόχος η δημιουργία οργάνωσης με στρατιωτική δομή η οποία να είναι σε θέση να εκτελεί στρατιωτικές επιχειρήσεις. Πριν από την άφιξή του στην Κύπρο η οργάνωση αριθμούσε περί τους 560 ένοπλους άνδρες, καθώς και αρκετούς πληροφοριοδότες σε υπουργεία και διάφορες υπηρεσίες του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Την ευθύνη στρατολόγησης και εξοπλισμού των ανδρών ανέλαβε ο Κροίσος Χριστοδουλίδης, σύμφωνα με την κατάθεσή του στην επιτροπή (κατάθεση 5.5.2010, σελ. 69-75).

Στα τέλη του 1971 είχε ήδη συσταθεί η ΕΟΚΑ Β΄ με δομή μυστικής στρατιωτικής οργάνωσης, καθώς και η Επιτροπή Συντονισμού Ενωτικού Αγώνα (ΕΣΕΑ), η οποία αποτελούσε την πολιτική της έκφραση.

Πριν από την άφιξή του στην Κύπρο ο Γ. Γρίβας είχε προτείνει στον Α. Ποταμιάνο, ο οποίος και αποδέχθηκε, την εργοδότηση στις επιχειρήσεις του στον Πειραιά ατόμου το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως σύνδεσμος μεταφοράς αλληλογραφίας προς το Σωκράτη Ηλιάδη, καθώς και στενού συνεργάτη του Γ. Γρίβα στη Λεμεσό, ο οποίος προφανώς εκτελούσε χρέη συνδέσμου με τον αρχηγό του μετά την άφιξή του στην Κύπρο. Οι Α. Ποταμιάνος και Κ. Μαστροκόλιας ήσαν τα πρόσωπα τα οποία παρέδιδαν και παραλάμβαναν την αλληλογραφία στον Πειραιά. Αριθμός εργαζομένων στο αεροδρόμιο Αθηνών ήσαν μυημένοι και, όποτε χρειαζόταν, προσέφεραν διευκολύνσεις στον κομιστή της αλληλογραφίας (κατάθεση Ελένης Γεωργιάδου, 12.11.2008, σελ. 6-9, 12-14).

Κύριος παραλήπτης της αλληλογραφίας, αλλά και της αποστολής χρημάτων από την Ελλάδα φέρεται ο Σωκράτης Ηλιάδης, ο οποίος σύμφωνα με τον Κίκη Κωνσταντίνου ήταν και ο ταμίας της ΕΟΚΑ Β΄ (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 21).

Αναφορικά με την προέλευση της χρηματοδότησης της ΕΟΚΑ Β΄, ο Κροίσος Χριστοδουλίδης ανέφερε στην επιτροπή:

«[...] *ξέρω όμως αργότερα ότι ερχόντουσαν χρήματα από την Ελλάδα, διότι έτυχε εγώ να είμαι ο τελευταίος υπεύθυνος της οργανώσεως και ήξερα ότι κάθε μήνα έφθανε κάποιο ποσό, το οποίο είχα υποχρέωση να το διανέμω, για να πληρωθούν οι οικογένειες των ανθρώπων οι οποίοι ήσαν στην παρανομία, ήσαν αντάρτες και καταζητούμενοι.*

[...] *ανέλαβε η Ελληνική κυβέρνηση, τώρα δεν ξέρω ποιος της Ελληνικής κυβερνήσεως είχε την ευθύνη, απλούστατα ερχόντουσαν λεφτά μέσω του Σκλαβενίτη (Αθανάσιου). Τώρα από πού ήταν η πηγή του ποσού αυτού δεν ξέρω*» (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 24-25).

Οι παρακάτω πληροφορίες προέρχονται από υποκλοπές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων που πραγματοποίησε η ΚΥΠ/Κ και οι οποίες δόθηκαν στην επιτροπή:

Την 30ή Ιανουαρίου 1973 ο Ποταμιάνος παρακαλεί το Σ. Ηλιάδη να διαβιβάσει προς το Γρίβα το μήνυμα ότι οι επιστολές και τα χρήματα θα του αποσταλούν μέσω του Κ. Μαστροκόλια.

Την 31η Οκτωβρίου 1973 ο Ποταμιάνος δίδει διαβεβαίωση στο Σ. Ηλιάδη ότι το θέμα των χρημάτων θα διευθετηθεί και θα αποσταλούν μέσω του Μ.Χ., που βρίσκεται στην Αθήνα.

Την 1η Νοεμβρίου 1973 ο Σ. Ηλιάδης διατυπώνει παράπονα προς τον Α. Ποταμιάνο για τη στασιμότητα που παρουσιάζει η υπόθεση των χρημάτων και λαμβάνει και πάλι την υπόσχεση ότι θα σταλούν με πρόσωπο που βρίσκεται κοντά του, στο γραφείο του.

Το Νοέμβριο του 1973 ο Σωκράτης Ηλιάδης ερωτά τον Ποταμιάνο αν πήρε από την Αμερική τις προμήθειες των τριακοσίων χιλιάδων δραχμών και αυτός απαντά καταφατικά.

Ο Σ. Ηλιάδης σε τηλεφωνική επικοινωνία του με τον Ποταμιάνο στις 25 Φεβρουαρίου 1974 του αναφέρει ότι έφθασαν τα λεφτά στην ΜΠΑΡΚΛΕΫΣ και ότι προχωρούν κανονικά και με ταχύτητα για το σκοπό.

Το 1972 η ΕΟΚΑ Β΄ προέβη στην αγορά οπλισμού ο οποίος είχε εισαχθεί παράνομα στην Κύπρο. Η αγορά έγινε από το Λίβανο μετά από σχετική επαφή με Λιβάνιο έμπορο αρμενικής καταγωγής. Αρχικά ο εκπρόσωπος της οργάνωσης προσέγγισε Ισραηλίτες, οι οποίοι όμως διακριτικά αρνήθηκαν. Η καταβολή των χρημάτων για την αγορά του οπλισμού της ΕΟΚΑ Β΄ έγινε από το Σωκράτη Ηλιάδη, ο οποίος πραγματοποίησε ταξίδι στη Βηρυτό ειδικά για αυτό το σκοπό. Τη μεταφορά του οπλισμού ανέλαβε ομάδα της οργάνωσης, την οποία αποτελούσαν οι Κίκης Κωνσταντίνου (επικεφαλής), Ανδρέας Πουρής, Κώστας Παπαδούρης και Γεώργιος Χαραλάμπους. Η εκφόρτωση του οπλισμού έγινε στην παραλία του Αγίου Γεωργίου Αλαμάνου περί τη 15η Αυγούστου 1972. Επικεφαλής της ομάδας παραλαβής του οπλισμού ήταν ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 10, 16-18, και Κώστα Παπαδούρη, 30.6.2010, 7.7.2010).

Τα καταζητούμενα μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ λάμβαναν για σκοπούς βιοπορισμού μισθό, τον οποίο κατέβαλλε ο Σωκράτης Ηλιάδης (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 5.5.2010, σελ. 144). Μηνιαίο μισθό λάμβαναν από το Σ. Ηλιάδη και άλλα ανώτατα στελέχη της οργάνωσης.

Διανομή χρημάτων σε διάφορα σωματεία και οργανώσεις προσκείμενες στη Χούντα και την ΕΟΚΑ Β΄ της περιοχής Λευκωσίας γινόταν και από το 2ο ΕΓ της ΙΙΙ ΑΤΔ την περίοδο κατά την οποία διοικητής ήταν ο Μ. Γεωργίτσης (κατάθεση Χάρη Παττίχη, 2.12.2009, σελ. 11).

Επιπροσθέτως των παραπάνω, ο στενός συνεργάτης του Γ. Γρίβα Σπύρος Παπαγεωργίου κατέθεσε στην επιτροπή αλληλογραφία μεταξύ του στρατηγού και του ισχυρού ανδρός του στρατιωτικού καθεστώτος των Αθηνών Δ. Ιωαννίδη τον Οκτώβριο του 1973, η οποία αποκαλύπτει ότι υπήρχε τακτική επικοινωνία και συντονισμός δράσης. Μάλιστα, ο Γ. Γρίβας παραπονείται στην επιστολή του ότι δεν έτυχε της βοήθειας που χρειαζόταν, για να επιτύχει τους στόχους του. Σε απαντητική του επιστολή ο Δ. Ιωαννίδης, η οποία είχε παραληφθεί στις 3 Νοεμβρίου 1973, τον προέτρεπε να κάνει υπομονή, γιατί σύντομα θα συντελούνταν αλλαγές και η βοήθεια θα ήταν δεδομένη. Η αναφορά στην επιστολή «*ελπίζω σύντομα έως 10 Νοεμβρίου και εκ νέου μετά 2 Δεκεμβρίου θα ενισχυθούμε σημαντικά*» φαίνεται να μην ήταν άσχετη με τη σχεδιαζόμενη ανατροπή του Γ. Παπαδόπουλου και την ανάληψη της εξουσίας από τη σκληροπυρηνική ομάδα του Δ. Ιωαννίδη.

Ο Κροίσος Χριστοδουλίδης ανέφερε ότι δεν έτυχε να δει σχέδιο το οποίο να είχε εκπονήσει ο Γ. Γρίβας ή συνεργάτες του για ανατροπή της Χούντας, αλλά ούτε και ήταν αποδέκτης τέτοιου σχεδίου (κατάθεση 5.5.2010, σελ. 111).

Κατά τη διάρκεια των τριάμισι χρόνων δράσης της οργάνωσης υπό την αρχηγία του Γ. Γρίβα είχε εκπονηθεί αριθμός σχεδίων επιχειρήσεων, τα οποία βρίσκονται στην κατοχή της επιτροπής.

Στις 19 Δεκεμβρίου 1971 η ΕΟΚΑ Β΄ κυκλοφόρησε απόρρητο έγγραφο με το κωδικό όνομα «Επιχείρησις ΣΦΕΝΔΟΝΗ», το οποίο εκπονήθηκε με οδηγίες του Γ. Γρίβα (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ) και αφορούσε επιχείρηση κατάληψης του Αρχηγείου Αστυνομίας, του Λόχου Αστυνομίας ο οποίος έδρευε πλησίον του Αρχηγείου και του ΡΙΚ. Η εκπόνηση έλαβε χώρα, προτού πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε συνάντηση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ώστε να διαπιστωθούν οι προθέσεις του.

Το σχέδιο πραξικοπήματος ΑΠΟΛΛΩΝ, από στοιχεία τα οποία κατέχει η επιτροπή, φαίνεται ότι διαμορφώθηκε σε διάφορες φάσεις και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Την τελική επιμέλεια είχε ο Γρίβας, ο οποίος και θα ηγείτο της εφαρμογής του. Το τελικό κείμενο ήταν πολυσέλιδο και παρουσίαζε εξειδίκευση εκτέλεσης ανά επαρχία, πλην της Κερύνειας.

Σύμφωνα με τον Κροίσο Χριστοδουλίδη, ο πρώτος συγγράψας το σχέδιο ΑΠΟΛΛΩΝ ήταν ο ίδιος, κατόπιν εντολών του Γ. Γρίβα το 1968. Το σχέδιο αυτό υπέστη συμπληρώσεις μετά το 1971, με βάση τα νέα δεδομένα τα οποία είχαν δημιουργηθεί. Στην τελική διαμόρφωση του σχεδίου επί ΕΟΚΑ Β΄ συνέβαλαν εκτός από το Γ. Γρίβα και οι Γ. Καρούσος και Σταύρος Σταύρου- Σύρος. Η οδηγία που είχε ο Κροίσος Χριστοδουλίδης από το Γ. Γρίβα ήταν:

«*Κυοφορείται αντεθνική λύση του κυπριακού προβλήματος, φτιάξε μου ένα μηχανισμό μέσα στις ένοπλες δυνάμεις, στην αστυνομία και τον κυβερνητικό μηχανισμό της Κύπρου, έναν τέτοιο που να είμεθα εις θέσιν να καταλάβουμε την αρχή, εάν παραστεί ανάγκη*» (κατάθεση 19.5.2010, σελ. 66-69).

Η πρώτη έκδοση του σχεδίου επί ΕΟΚΑ Β΄ φέρει ημερομηνία 27 Μαρτίου 1972 και υποβλήθηκε από το Γ. Καρούσο (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ) προς το Γ. Γρίβα (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ). Ως στόχοι προσβολής είχαν καθορισθεί το Προεδρικό, η Αρχιεπισκοπή, το αεροδρόμιο Λευκωσίας, η Cyta, το Αρχηγείο Αστυνομίας-ΡΙΚ, αστυνομικοί σταθμοί στη Λευκωσία κ.α.

Η δεύτερη έκδοση φέρει ημερομηνία 14 Ιουνίου 1972 και υπογραφή του Γ. Καρούσου (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ). Αποστολή της επιχείρησης, όπως αναφέρεται, είναι «η κατάλυσις της εξουσίας του Μακαρίου και η ανάληψις αυτής υφ' ημών».

Η τρίτη έκδοση του σχεδίου ΑΠΟΛΛΩΝ φέρει ημερομηνία 25 Φεβρουαρίου 1973 και αφορά επιχείρηση κατάλυσης των αρχών και κατάληψης της εξουσίας. Το σχέδιο αποκαλύφθηκε κατά τη σύλληψη του Σταύρου Σταύρου-Σύρου στη Λεμεσό στις 9 Αυγούστου 1973.

Στο χειρόγραφο προσχέδιο για τον τομέα της Λεμεσού (ΟΥΡΑΝΟΣ), με ημερομηνία 25 Φεβρουαρίου 1973, πρέπει να έγιναν διορθώσεις από Ελλαδίτη αξιωματικό, γιατί σε κάποιο σημείο η λέξη ΣΥΤΑ διορθώνεται με τη λέξη ΣΙΤΑ. Δεν είναι δυνατό να προέβη σε τέτοια διόρθωση Κύπριος, ο οποίος είναι γνώστης της έννοιας της λέξης. Σημειώνεται ότι η ίδια διατύπωση υπάρχει και στο σχέδιο ΕΡΜΗΣ, το οποίο είχε εκπονηθεί το Γενάρη του 1970 από το Δ. Παπαποστόλου.

Στις 2 Μαρτίου 1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ) εκπόνησε το σχέδιο ΓΡΟΝΘΟΣ. Σκοπός του σχεδίου ήταν ο καθορισμός των μέτρων και της διαδικασίας επιβολής αντιποίνων κατά συλλήψεων-απαγωγών και κακοποιήσεων στελεχών και μελών της ΕΟΚΑ Β΄ από την αστυνομία και άλλες αντίπαλες ομάδες.

Το σχέδιο δράσης ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΣ εκπονήθηκε από το Γ. Καρούσο (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ) και φέρει ημερομηνία 8 Απριλίου 1973. Η εφαρμογή του σχεδίου αποσκοπούσε στην «ασφάλεια των εν τη πρωτευούση ημετέρων από παρανόμους ενεργείας των παρακρατικών και η άμεσος αντίδρασις δι' ανταποδόσεως των προσβολών των». Το

σχέδιο αποτελείτο από σειρά μικροεπιχειρήσεων ανταπόδοσης ενεργειών, οι οποίες θα διενεργούνταν μόνο κατόπιν διαταγής.

Στον επισυναπτόμενο στο σχέδιο πίνακα ως ενέργειες αναφέρονται:

- απαγωγές προσώπων (Παπαϊωάννου, Λυσσαρίδη, Τομπάζου, Λοϊζιά),
- τοποθέτηση εκρηκτικών (Υπουργείο Παιδείας),
- καταστροφή εγκαταστάσεων («Ο Φιλελεύθερος», «Χαραυγή»),
- προσβολή συγκεντρωμένων προσώπων στην πολυκατοικία Λυσσαρίδη.

Στις 11 Μαρτίου 1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ) εκπόνησε το σχέδιο ΤΥΦΩΝ. Αυτό αφορούσε τον καθορισμό συγκεκριμένων μεθόδων ενέργειας και αποστολών, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αντίπαλος θα ήθελε να εντοπίσει, εγκλωβίσει, συλλάβει ή απειλήσει από θέση ισχύος διά εξοντώσεως ηγετικά στελέχη και καταζητούμενους της ΕΟΚΑ Β΄. Στον επισυναπτόμενο στο σχέδιο κατάλογο αναφέρονται τα ονόματα των ατόμων που οι άνδρες της ΕΟΚΑ Β΄ θα συλλάμβαναν.

Στις 11 Ιουλίου 1973 ο Γ. Γρίβας (ΑΕ/2) συνέταξε Γενικό Σχέδιο Ενέργειας με την κωδική ονομασία ΝΙΚΗ. Σκοπός του σχεδίου η κατάληψη της εξουσίας διά την επαναφορά και λύση του Κυπριακού εντός των πλαισίων της αυτοδιάθεσης. Για την εκτέλεση του σχεδίου προβλεπόταν η συμμετοχή και τμημάτων της ΕΦ (Ουλαμός Τ/Θ και Ουλαμός Αρμάτων).

Στις 23 Ιουλίου 1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΚΟΝΔΥΛΗΣ) κυκλοφόρησε έγγραφο με στοιχεία που αφορούσαν την άσκηση ΕΞΠΡΕΣ ΕΝΑ. Η άσκηση αποσκοπούσε στον έλεγχο της κατάστασης Γενικής Επιφυλακής και Δράσης του δικτύου αγγελιαφόρων της οργάνωσης και βεβαίωση της λειτουργικότητας και αποδοτικότητάς της με ταυτόχρονη εκπαίδευση του προσωπικού στην ανάληψη σοβαρών καθηκόντων. Η άσκηση προγραμματίσθηκε να εκτελεσθεί την Πέμπτη 27 Ιουλίου 1973.

Το σχέδιο ΚΕΡΑΥΝΟΣ (άγνωστος ο συγγραφέας και άγνωστη η ημερομηνία έκδοσης) αφορούσε ενέργεια κατάληψης του Κεντρικού Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού.

Σε έγγραφα της οργάνωσης τα οποία κατέχει η επιτροπή αναφέρεται και το σχέδιο επιχείρησης ΑΛΩΠΗΞ, το οποίο όμως δε βρίσκεται στην κατοχή της επιτροπής.

Σημειώνεται ότι την αυθεντικότητα των σχεδίων ΝΙΚΗ, ΓΡΟΝΘΟΣ, ΤΥΦΩΝ και ΒΡΟΝΤΗ επιβεβαίωσε στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (κατάθεση 17 Ιουνίου 2009, σελ. 126-132).

Κρίση στις σχέσεις Λευκωσίας-Αθηνών - Παραλαβή τσεχοσλοβακικού οπλισμού

Από την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας οι σχέσεις Λευκωσίας-Αθηνών ταλανίζονταν από το ζήτημα ποιος θα έχει το προβάδισμα ή τον τελευταίο λόγο στη διαχείριση του Κυπριακού. Αυτό αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις πρόβλημα και οδήγησε σε ένταση των σχέσεων. Η Αθήνα φέροντας τον τίτλο του εθνικού κέντρου ήθελε να έχει τον αποφασιστικό ρόλο στο Κυπριακό, υποστηρίζοντας ότι τα τεκταινόμενα στην Κύπρο θα μπορούσε να είχαν επιπτώσεις στον ευρύτερο ελληνισμό. Από την άλλη, η Λευκωσία υποστήριζε ότι αποτελούσε μεν κομμάτι του ελληνισμού, αλλά ταυτόχρονα ήταν ανεξάρτητο κράτος με χωριστές πολιτειακές δομές. Αποδεχόταν τη συνεννόηση και το συντονισμό με την Αθήνα, επιφύλασσε όμως στον εαυτό της το δικαίωμα να έχει τον τελευταίο λόγο.

Στο πλαίσιο των παραπάνω αντιλήψεων η Αθήνα ακόμα και μετά την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας επιδίωξε για τους δικούς της λόγους να έχει, αν ήταν δυνατό, τον πλήρη έλεγχο της ΕΦ, για να μπορεί να ελέγχει και το Μακάριο.

Από την άλλη, ο Μακάριος σε μια προσπάθεια ενδυνάμωσης της θέσης του επιχεί-

ρησε να ενισχύσει την Αστυνομική Δύναμη, στην οποία ασκούσε μεγαλύτερο έλεγχο. Σε δύο περιπτώσεις προχώρησε στην εισαγωγή τσεχοσλοβακικού οπλισμού. Αν και οι δύο περιπτώσεις παρουσιάζουν κοινά σημεία, εντούτοις δεν είναι ταυτόσημες.

Το 1966 έγινε η πρώτη εισαγωγή οπλισμού με στόχο την αντικατάσταση και εκσυγχρονισμό του οπλισμού της αστυνομίας και ειδικότερα του τμήματος (το πρώτο Εφεδρικό Σώμα) που είχε την αποστολή να αντιμετωπίσει τις τουρκικές ενέργειες. Ο οπλισμός αυτός περιλάμβανε, εκτός από ελαφρά αυτόματα, οπλοπολυβόλα, καθώς και τεθωρακισμένα οχήματα. Η άφιξη και παραλαβή αποκαλύφθηκε συνεπεία ενός μικροατυχήματος κατά την εκφόρτωση των κιβωτίων.

Αρχικά αντέδρασαν ο στρατηγός Γρίβας και η ελληνική κυβέρνηση και απαίτησαν ο οπλισμός να τεθεί υπό τον έλεγχο της Μεραρχίας. Στη συνέχεια αντέδρασε και η Τουρκία, η οποία απείλησε να διακόψει τον ελληνοτουρκικό διάλογο που είχε αρχίσει με στόχο την επίλυση του Κυπριακού.

Τελικά η κυπριακή κυβέρνηση, μετά την απειλή της ελληνικής κυβέρνησης να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με τη Λευκωσία (15.12.1966), υπέκυψε στις πιέσεις και αποδέχθηκε ο οπλισμός να μεταφερθεί στις αποθήκες της αστυνομίας και να επιθεωρείται σε τακτά χρονικά διαστήματα από την ΟΥΝΦΙΚΥΠ.

Το Γενάρη του 1972 έγινε η δεύτερη εισαγωγή τσεχοσλοβακικού οπλισμού. Ο κατάλογος ετοιμάσθηκε σε συνεργασία του Α/ΓΕΕΦ Χ. Χαραλαμπόπουλου με το Χρ. Βενιαμίν, γενικό διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών, ο οποίος μυστικά είχε προβεί και στη σχετική παραγγελία τον Ιούνιο του 1971. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το βιβλίο του Χαραλαμπόπουλου «Περιμένοντας τον Αττίλα» (σελ. 114).

Ως λόγος προβλήθηκε, όπως και στην περίπτωση του 1966, η ενίσχυση της αστυνομίας, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις των Τουρκοκυπρίων, που αυτή τη φορά εκδηλώνονταν στην περιοχή του χωριού Τζιάος το Μάιο του 1971. Η επιχείρηση στην Κοφίνου δημιούργησε προηγούμενο που δικαιολογούσε τον εξοπλισμό της αστυνομίας, ώστε η όποια επιχείρηση εναντίον τουρκοκυπριακού θύλακα να εμφανίζεται ως προσπάθεια αποκατάστασης της τάξης και όχι ως στρατιωτική επιχείρηση.

Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση θα έπρεπε να είχε πληροφορηθεί και για τις κινήσεις συγκρότησης παράνομων ένοπλων ομάδων, δεδομένου ότι η στρατολόγηση των ανδρών που θα επάνδρωναν στη συνέχεια την ΕΟΚΑ Β΄ βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο.

Ο Χαραλαμπόπουλος ανέφερε ότι το ΓΕΕΦ είχε συμφωνήσει στην παραγγελία του οπλισμού, γιατί θα αντικαθιστούσε τον πεπαλαιωμένο οπλισμό των Μονάδων Καταδρομών, τον οποίο θα παραλάμβανε η αστυνομία. Δεν αποκλείεται στην πορεία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με αφορμή την άφιξη στην Κύπρο του Γ. Γρίβα και την ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄ να αποφάσισε να διαθέσει τον οπλισμό για ενίσχυση της αστυνομίας προς αντιμετώπιση παράνομων ενεργειών και όχι στην ΕΦ.

Το 2° ΕΓ/ΓΕΕΦ στις 25 Ιανουαρίου 1972 (επικοινωνία Δασκαλόπουλου-Λαλαούνη, στοιχεία ΚΥΠ) ενημερώθηκε για τον απόπλουν από λιμάνι της Γιουγκοσλαβίας του πλοίου που θα μετέφερε τον οπλισμό στην Κύπρο. Ο οπλισμός εκφορτώθηκε στο λιμάνι του Ξερού και μεταφέρθηκε στο μεταλλείο Μιτσερού για αποθήκευση από άνδρες της προεδρικής φρουράς. Την εκφόρτωση παρακολουθούσε και η ΕΟΚΑ Β΄, συζητήθηκε μάλιστα και η οργάνωση επιχείρησης υφαρπαγής του οπλισμού (κατάθεση Μ. Καλογερόπουλου, 3.10.2007, σελ. 67-68).

Το γεγονός ήλθε στη δημοσιότητα από δημοσίευμα της αθηναϊκής εφημερίδας «Εστία» την 1η Φεβρουαρίου 1972, έπειτα από πληροφορία που δόθηκε στην εφημερίδα από τη Λευκωσία.

Στις 9 Φεβρουαρίου 1972 συγκλήθηκε

στην Αθήνα υψηλού επιπέδου σύσκεψη για το θέμα. Την απόφαση μετέφερε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο πρέσβης της Χούντας στη Λευκωσία Κ. Παναγιωτάκος. Αυτή αποτελούσε διακοίνωση και ουσιαστικά απαιτούσε από το Μακάριο την παράδοση του οπλισμού στην ΟΥΝΦΙΚΥΠ για φύλαξη και το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από την εθνικόφρονα παράταξη.

Η πρόκληση και η όξυνση τεχνητής κρίσης από την πλευρά της Χούντας δεν ήταν τυχαία. Όπως έχει αποδειχθεί, την ίδια περίοδο προγραμματιζόταν η πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου (15.2.1972), αλλά ταυτόχρονα βρισκόταν σε εξέλιξη και η ετοιμασία για εκδήλωση εκκλησιαστικής κρίσης, όπως θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω.

Η ματαίωση του πραξικοπήματος το Φεβρουάριο του 1972

Της απόφασης για πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προηγήθηκε τον Ιανουάριο του 1972 η απειλητική υπόδειξη της Χούντας προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να αποχωρήσει από την προεδρία της Δημοκρατίας και την ενεργό πολιτική.

Το Φεβρουάριο του 1972 η Χούντα των Αθηνών αποφάσισε την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου χρησιμοποιώντας δυνάμεις της ΕΦ. Πρωταγωνιστές στην εκτέλεση του πραξικοπήματος ήσαν ο κουμπάρος του Δ. Ιωαννίδη και τότε διοικητής της ΕΛΔΥΚ Παύλος Παπαδάκης και ο Ανδρέας Κονδύλης.

Η ενέργεια περιήλθε σε γνώση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και της κυπριακής κυβέρνησης από υποκλοπή τηλεφωνικής συνδιάλεξης μεταξύ της ελληνικής πρεσβείας στη Λευκωσία και του Υπουργείου Εξωτερικών στην Αθήνα. Τις πρωινές ώρες της 14ης Φεβρουαρίου 1972 ο Κ. Παναγιωτάκος ζήτησε από την Αθήνα το πράσινο φως για διενέργεια του πραξικοπήματος. Το αίτημα επανέλαβε αργότερα και ο διευθυντής του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ Παντελής Λαλαούνης προς την ελληνική ΚΥΠ στην Αθήνα.

Συγκεκριμένα, από το περιεχόμενο των υποκλαπέντων τηλεφωνημάτων (από την ΚΥΠ/Κ) στις 14 Φεβρουαρίου 1972 μεταξύ του πρέσβη Κ. Παναγιωτάκου και των Αλεξανδρή (ζητήθηκε ο Χωραφάς, αλλά απουσίαζε) και Ξένου του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών επιβεβαιώνονται τα εξής:

- Στις 13 Φεβρουαρίου 1972 οι ΗΠΑ έδωσαν προφορικά τη συγκατάθεσή τους για διενέργεια του πραξικοπήματος. Ο Αλεξανδρής ανέφερε επί λέξει: «Ο κ. υπουργός είχε υπ' όψη του και το ότι από την πλευρά της άλλης, της υπέρ του Ατλαντικού είχε δοθεί προφορικώς χθες διά του συμβούλου του ΟΚ. Ο Κ. Παναγιωτάκος συμπλήρωσε "το GREEN LIGHT επομένως"». Δεν έχει επιβεβαιωθεί αν η προφορική συγκατάθεση δόθηκε από αξιωματούχο της αμερικανικής κυβέρνησης ή του Υπουργείου Εξωτερικών ή της CIA.
- Ο Κ. Παναγιωτάκος επιμένει για την ανάγκη να δοθεί η εντολή διενέργειας του πραξικοπήματος και απευθυνόμενος προς τον Αλεξανδρή αναφέρει: «Δεν ξέρω, πάντως, αν δε γίνει σήμερα, θα χάσουμε το λεωφορείο».
- Σε στιχομυθία του με τον Ξένο ο Παναγιωτάκος αναφέρει:
  «Πες του (του υπουργού) φοβούμαι, αν δε γίνει, θα έχουμε περιπλοκές».
  «Εντάξει, κάνετε ό,τι καταλαβαίνετε, αλλά γρήγορα πρέπει να γίνει ό,τι γίνει».
  «Εφόσον τη στιγμή κατά την οποία εδόθη το GREEN LIGHT από αλλού».

Κατά τη διάρκεια της τηλεφωνικής συνδιάλεξης του Παναγιωτάκου με τον Ξένο στο γραφείο του στην ελληνική πρεσβεία παρών ήταν και ο τότε Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος.

Την υποκλοπή των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, καθώς και το περιεχόμενό τους επιβεβαίωσε στην κατάθεσή του στην επιτροπή (3.3.2010) ο Μίκης Μιχαηλίδης, υπάλληλος στο ΡΙΚ, ο οποίος εκτελούσε εθελοντικά χρέη τεχνικού υποκλοπών της ΚΥΠ. Ο ίδιος μάρτυρας επιβεβαίωσε και την ενημέρωση που είχε σχετικά με το θέμα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος (κατάθεση Μίκη Μιχαηλίδη, 3.3.2010, σελ. 72-73).

Για το γεγονός αυτό ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ενημέρωσε τον Πρόεδρο της Βουλής Γλαύκο Κληρίδη, από τον οποίο ζήτησε να μεταφέρει την πληροφορία στον Αμερικανό πρέσβη στη Λευκωσία.

Το μεσημέρι της 14ης Φεβρουαρίου 1972 ο Γλ. Κληρίδης συναντήθηκε με τον Αμερικανό πρέσβη Πόπερ και τον ενημέρωσε για την έγκυρη πληροφορία της κυβέρνησης για το σχεδιαζόμενο πραξικόπημα. Ο Πόπερ δεσμεύθηκε να μεταφέρει την πληροφορία στην κυβέρνησή του.

Σύμφωνα με στοιχεία από το Αρχείο της ΚΥΠ, την ίδια χρονική περίοδο, παραμονές της εκδήλωσης του σχεδιαζόμενου πραξικοπήματος ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο στρατηγός Γ. Γρίβας είχε πραγματοποιήσει συναντήσεις με τους φερόμενους ως πρωταγωνιστές του πραξικοπήματος.

Στις 10 Φεβρουαρίου 1972 μετέβη στη Λευκωσία, όπου και είχε συνάντηση με τον Έλληνα πρέσβη Κ. Παναγιωτάκο, με στελέχη του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε, το Σωκράτη Ηλιάδη και άλλους παράγοντες, και στη συνέχεια μετέβη στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ.

Την επομένη, 11 Φεβρουαρίου 1972, είχε συνάντηση στο ΓΕΕΦ με τον Αρχηγό της ΕΦ αντιστράτηγο Χαραλαμπόπουλο, ο οποίος μόλις είχε επιστρέψει στη Λευκωσία από την Αθήνα, όπου είχε μεταβεί για τη λήψη οδηγιών και εντολών. Φαίνεται ότι τόσο η επίσκεψη του Α/ΓΕΕΦ στην Αθήνα όσο και οι ληφθείσες οδηγίες δεν πρέπει να ήσαν άσχετες με την εκδήλωση του ήδη προγραμματισθέντος για τις 15 Φεβρουαρίου 1972 πραξικοπήματος. Την επιθυμία του Γρίβα για συνάντηση με τον Α/ΓΕΕΦ μετέφερε στον επιτελάρχη του ΓΕΕΦ Ραγκούση ο διοικητής της Ι ΑΤΔ (Αμμοχώστου) συνταγματάρχης Γιάννης Ζαχαρίας.

Τελικά το πραξικόπημα ματαιώθηκε. Πιθανοί λόγοι για τη ματαίωσή του ήταν η παρέμβαση των ΗΠΑ προς το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών μετά τη διαρροή του εγχειρήματος, αλλά και η μαζική κινητοποίηση του λαού, ο οποίος διανυκτέρευσε στην πλατεία της Αρχιεπισκοπής. Στις 15 Φεβρουαρίου 1972 πραγματοποιήθηκε ογκώδης συγκέντρωση υποστήριξης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Όπως αναφέρθηκε στην επιτροπή, για την κινητοποίηση του λαού και την ασφαλή μετάβασή του στη Λευκωσία ένοπλες ομάδες πολιτών προστάτευαν τις κύριες οδικές αρτηρίες από πιθανές ενέργειες της ΕΟΚΑ Β΄ ή και τμημάτων της ΕΦ.

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως κατέθεσε στην επιτροπή εθνοφρουρός ο οποίος υπηρετούσε στην 33η ΜΚ, στη μονάδα έγινε αντικατάσταση του ατομικού οπλισμού των καταδρομέων, οι οποίοι χρεώθηκαν αυτόματα όπλα, και στη μοίρα μεταστάθμευσαν οχήματα μεταφοράς προσωπικού από το ΛΓΜ. Η μοίρα είχε τεθεί σε συναγερμό για μερικές ημέρες. Οι καταδρομείς είχαν πληροφορηθεί εκ των υστέρων από τους οικείους τους τα περί διενέργειας πραξικοπήματος (κατάθεση Μιχάλη Ιερείδη, 20.1.2010, σελ. 12-14, 16).

Λόγω ακριβώς της διαρροής, όπως θα δούμε στη συνέχεια, το 1974 η Χούντα εφάρμοσε άλλο τρόπο επικοινωνίας με την πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ για μεταβίβαση των οδηγιών που αφορούσαν την εκδήλωση του πραξικοπήματος.

Την πληροφορία για διενέργεια πραξικοπήματος με σκοπό την ανατροπή του πρώτος μετέφερε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο πρέσβης της Σοβιετικής Ένωσης, ο οποίος τον συνάντησε στις 11 Δεκεμβρίου 1971. Χαρακτηριστικά ο Σοβιετικός πρέσβης ανέφερε στο Μακάριο ότι στην τε-

λευταία σύνοδο του ΝΑΤΟ (προφανώς πρόκειται για τη σύνοδο του Ιουνίου του 1971 στη Λισαβόνα), όπου συζητήθηκε και το Κυπριακό, αποφασίσθηκε να δοθεί λύση το γρηγορότερο δυνατό και η λύση αυτή να είναι προς το συμφέρον της συμμαχίας.

Δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο για την επίτευξη του σκοπού του το ΝΑΤΟ να προέβαινε σε ανατροπή του Μακαρίου (Νίτσα Χριστοδούλου, *ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο*, σελ. 53).

Την παραπάνω πληροφορία φαίνεται ότι επιβεβαίωσε και ο Γερμανός πρέσβης στην Αθήνα, ο οποίος σε σημείωμα που απέστειλε στο συνάδελφό του στη Λευκωσία τού ανέφερε ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε συμφωνήσει με την Τουρκία τον παραμερισμό του Μακαρίου από την εξουσία και ότι η Τουρκία απλώς δίνει πίστωση χρόνου στην Ελλάδα. Η πληροφορία αυτή μεταφέρθηκε και στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις αρχές Μαρτίου του 1972 (Νίτσα Χριστοδούλου, *ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο*, σελ. 72).

Η συνάντηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με το Γεώργιο Γρίβα το Μάρτιο του 1972

Η παρουσία στην Κύπρο του Γ. Γρίβα και η ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄ ήταν πλέον γεγονός.

Η πρωτοβουλία για την πραγματοποίηση της συνάντησης των δύο ανδρών ανήκε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Στις 19 Φεβρουαρίου 1972 διεμήνυσε την επιθυμία του προς το Γ. Γρίβα με το Σωκράτη Ηλιάδη. Όπως ο ίδιος ανέφερε, ήθελε να συναντηθεί με το στρατηγό, γιατί πίστευε ότι υπάρχει δυνατότητα να συνεννοηθούν και να σώσουν τον τόπο (Νίτσα Χριστοδούλου, *ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο*, σελ. 66).

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος οδηγήθηκε σε αυτή την απόφαση κατά πάσαν πιθανότητα μετά τις σοβαρές εξελίξεις οι οποίες σημειώθηκαν εκείνη την περίοδο, όπως η ματαίωση του πραξικοπήματος, η τροπή που έλαβε η εισαγωγή του τσεχοσλοβακικού οπλισμού, η υποβόσκουσα εκκλησιαστική κρίση, οι κακές σχέσεις με τη Χούντα, αλλά και οι πιέσεις που ασκούσε η Χούντα και όπως αυτές είχαν εκφρασθεί με τη διακοίνωση που προηγήθηκε.

Ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος ανέφερε στην κατάθεσή του (κατάθεση τέως βασιλιά των Ελλήνων Κωνσταντίνου, 10.12. 2009, σελ. 29) ότι ο ίδιος προέτρεψε τους δύο άνδρες, λόγω των φιλικών σχέσεων που είχε και με τους δύο, να συναντηθούν και να επιλύσουν τις διαφορές τους. Για το σκοπό αυτό, όπως ανέφερε, ζήτησε από το στρατηγό εν αποστρατεία Ανδρέα Σιαπκαρά να αναλάβει ρόλο μεσολαβητή. Είναι γεγονός ότι ο Α. Σιαπκαράς επισκέφθηκε την Κύπρο και συναντήθηκε και με τους δύο χωριστά.

Στις 12 Μαρτίου 1972 ο πρέσβης της Κύπρου στο Παρίσι Πόλυς Μοδινός επικοινώνησε με τον Αρχιεπίσκοπο, για να του διαβιβάσει την πληροφορία ότι ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επικοινώνησε με το Γ. Γρίβα διά μέσου αξιωματικού (Α. Σιαπκαράς) και τον συμβούλευσε να συμφιλιωθεί με το Μακάριο. Ο Γρίβας εξέφρασε την προθυμία του για συμφιλίωση, αρκεί ο Μακάριος να τον όριζε αρχηγό του στρατού. Ο βασιλιάς ανέμενε την απάντηση του Μακαρίου, για να τη διαβιβάσει στο Γρίβα και η απάντηση του Μακαρίου ήταν καταρχάς «ναι».

Στις 13 Μαρτίου 1972 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος διαβίβασε με το γιατρό Μάριο Τριτοφτίδη και νέα πρόσκληση προς το στρατηγό Γρίβα για συνάντηση, θεωρώντας την αναγκαία.

Την 21η Μαρτίου 1972 συναντήθηκαν με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο εκ μέρους του Γ. Γρίβα ο Μάριος Τριτοφτίδης και ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος, για να προετοιμάσουν τη συνάντηση.

Η αρχική εισήγηση από την πλευρά των απεσταλμένων του Γρίβα ήταν η συνάντηση να πραγματοποιηθεί στις 23 Μαρτίου 1972 σε ερημική περιοχή, στην οποία

θα μεταφερόταν ο Αρχιεπίσκοπος χωρίς την παρουσία της φρουράς του. Η πρόταση αρχικά έγινε αποδεκτή από τον Αρχιεπίσκοπο, όμως στη συνέχεια μετά από δεύτερες σκέψεις απορρίφθηκε και έτσι η συνάντηση ναυάγησε.

Τελικά συμφωνήθηκε η συνάντηση να πραγματοποιηθεί στο σπίτι της αδελφής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Μαρίας Χατζηκλεάνθους, το οποίο βρισκόταν στην περιοχή του ξενοδοχείου «Χίλτον».

Οι δύο άνδρες συναντήθηκαν στις 26 Μαρτίου 1972. Η μεταξύ τους συζήτηση έγινε χωρίς την παρουσία των συνεργατών τους. Ως εκ τούτου, το τι διημείφθη κανένας δεν μπορεί να το επιβεβαιώσει. Ο καθένας γνωρίζει αυτά που μετέφεραν οι δυο άνδρες στο περιβάλλον τους, καθώς και το περιεχόμενο των επιστολών τις οποίες αντάλλαξαν στη συνέχεια διά μέσου του Μ. Τριτοφτίδη.

Η πλευρά του στρατηγού Γρίβα ισχυρίζεται ότι στη συνάντηση συμφωνήθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος να περιορισθεί στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα και την προεδρία της Δημοκρατίας να αναλάβει κοινά αποδεκτός υποψήφιος. Στη συνέχεια κατηγόρησε μάλιστα τον Αρχιεπίσκοπο ότι αθέτησε τη συμφωνία και δικαιολόγησε τη δράση της ΕΟΚΑ Β΄.

Από την πλευρά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι ο Μακάριος δεν είχε συμφωνήσει με την εισήγηση του Γρίβα για Πρόεδρο κοινής αποδοχής, αλλά επιφυλάχθηκε να απαντήσει. Την επιφύλαξη για την απάντηση επιβεβαίωσε και ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος, ο οποίος ανέφερε ότι σε αυτό το σημείο της συνάντησης ήταν και ο ίδιος παρών (κατάθεση 17.6.2009, σελ. 113-115). Τελικά η απάντηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν αρνητική και αντιπρότεινε στο Γ. Γρίβα να εγκαταλείψει την παρανομία και να προχωρήσει σε ανοικτή πολιτική δράση.

Σε επιστολή την οποία απέστειλε στις 17 Μαΐου 1972 ο Μ. Τριτοφτίδης προς το Γ. Γρίβα αναφέρει χαρακτηριστικά:

«*Προς αποφυγήν οιωνδήποτε παρεξηγήσεων θα επεθύμουν να διευκρινίσω τα λεχθέντα υπ' εμού προς τον σύνδεσμόν σας όσον και προς τον Μακαριώτατον κατά την συνάντησίν μου της 6ης Μαΐου.*

Εκ της αναγνώσεως των δύο κειμένων του ιδικού σας ημ. 17 Απριλίου 1972 και του Μακαριωτάτου ημ. 4 Μαΐου 1972, τα οποία είχατε την ευγενή καλωσύνην να μου αποστείλετε, διεπιστώθη ότι εδίδετο διάφορος εξήγησις ως προς τα μεταξύ υμών και του Μακαριωτάτου συζητηθέντα κατά τη συνάντησίν σας της 26ης Μαρτίου 1972.

[...] *Ποία θέματα συνεζητήσατε και επί ποίων εκ τούτων συνεφωνήσατε ουδεμίαν γνώσιν είχον, μέχρι της ημέρας ότε έλαβον γνώσιν των δύο αναφερομένων εγγράφων, ότε και αντελήφθην ότι υπήρχε διαφορά γνώμης*».

Επιπρόσθετη επιβεβαίωση των παραπάνω προκύπτει και από επιστολή την οποία απέστειλε ο στρατηγός Α. Σιαπκαράς προς το στρατηγό Γρίβα στις 15 Ιουνίου 1972 και την οποία κοινοποίησε και προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο με την ίδια ημερομηνία, όπου διαπιστώνεται ότι μετά από 3 πολύωρες, όπως αναφέρει, συναντήσεις με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο τελευταίος τον παρακάλεσε να μεταφέρει στο Γρίβα το μήνυμα ότι συμφωνεί με το σκοπό, διαφωνεί όμως ως προς τη μεθόδευση και ότι εμμένει σε ό,τι διατύπωσε εις την επιστολή την οποία είχε αποστείλει στο Γρίβα.

Οι παραπάνω επιστολές βρίσκονται στο αρχείο της επιτροπής.

Χούντα και μέσα μαζικής ενημέρωσης

Είναι φυσικό τα μέσα ενημέρωσης και κυρίως ο έντυπος τύπος της εποχής να μην είχαν εξαιρεθεί από τις προσπάθειες της Χούντας για έλεγχο και καθοδήγηση. Η προσπάθεια επικεντρώθηκε κυρίως στις αντιπολιτευόμενες το Μακάριο εφημερίδες, κατά πρώτο λόγο στις εφημερίδες «Πατρίς»,

«Εθνική», «Πρωινή» και «Μεσημβρινή» και κατά δεύτερο λόγο στις εφημερίδες «Γνώμη» και «Η Μάχη».

Ο έλεγχος και η καθοδήγηση της αρθρογραφίας και της εν γένει πολιτικής αυτών των εφημερίδων στηρίζονταν κατά κύριο λόγο στη χρηματοδότηση, χωρίς ενδεχομένως να αποκλείεται και η χρησιμοποίηση άλλων μέσων.

Κύρια πηγή χρηματοδότησης όλων των προαναφερθεισών εφημερίδων φαίνεται ότι ήταν η ελληνική πρεσβεία στη Λευκωσία.

Κέντρα καθοδήγησης ήταν το κλιμάκιο της ΚΥΠ/Ε στη Λευκωσία και το 2° ΕΓ του ΓΕΕΦ.

Κύρια πηγή πληροφόρησης της επιτροπής, καθώς και συγκέντρωσης στοιχείων αποτέλεσε το Αρχείο της ΚΥΠ/Κ, όπως και η αλληλογραφία του Σωκράτη Ηλιάδη με τον Ανδρέα Ποταμιάνο.

Από την υπάρχουσα αλληλογραφία μεταξύ Σ. Ηλιάδη και Α. Ποταμιάνου προκύπτει ότι από το 1964 αντιμακαριακοί κύκλοι συζητούσαν την έκδοση εφημερίδας η οποία να αντιπαρατίθεται και να αντιπολιτεύεται τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, καθώς και να προπαγανδίζει υπέρ της ένωσης. Οι κύκλοι αυτοί επίμονα ζητούσαν από την Αθήνα (μέσω του Α. Ποταμιάνου) τη χρηματοδότηση της έκδοσης της εφημερίδας.

Σε σειρά επιστολών που καλύπτουν την περίοδο Οκτωβρίου 1964 - Ιουνίου 1965 διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

- Η κατάπληξη που προκάλεσε η διακοπή της οικονομικής χορηγίας από την Αθήνα, μέσω της ελληνικής πρεσβείας, προς την εφημερίδα «Πατρίς».
- Η διατύπωση της άποψης ότι η μη οικονομική στήριξη θα οδηγούσε σε κλείσιμο της εφημερίδας και «*αυτό δεν θα είναι ευχάριστον διά την όλην εθνικήν υπόθεσιν*».
- Η διερεύνηση σε συνεργασία με την Αθήνα της ίδρυσης πρακτορείου τύπου για τη διανομή των εθνικοφρόνων εφημερίδων.
- Η υποβολή αιτήματος προς την Αθήνα για τη διατύπωση εισηγήσεων επί προτάσεων αντιπροπαγάνδας την οποία θα ανέπτυσσαν οι συγκεκριμένες εφημερίδες.
- Σημαντικό ρόλο στην αρθρογραφία της εφημερίδας «Πατρίς» την περίοδο 1964-1965 διαδραμάτιζε ο υπεύθυνος του Γραφείου Δημοσίων Σχέσεων της ΑΣΔΑΚ Γεώργιος Ζωτιάδης.

Επιπλέον, παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά περιπτώσεις που Ελλαδίτες αξιωματικοί έδωσαν συγκεκριμένες κατευθυντήριες οδηγίες προς τις παραπάνω εφημερίδες (στοιχεία ΚΥΠ/Κ):

Τον Οκτώβριο του 1971 ο Παντελής Λαλαούνης του 2ου ΕΓ/ΓΕΕΦ, μετά από συνάντηση με τον Κ. Χατζηνικολάου της «Μεσημβρινής», ζήτησε από τη γενική γραμματεία να μεριμνήσει, ώστε τα χρήματα του ομολογιακού δανείου να σταλούν στην εφημερίδα.

Το Φεβρουάριο του 1972 ο Νίκος Δοντάς του 2ου ΕΓ/ΓΕΕΦ έδωσε γραμμή στη «Μεσημβρινή» για τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να προβάλει τις μαθητικές διαδηλώσεις.

Στις 18 Φεβρουαρίου 1972 ο Π. Λαλαούνης επέκρινε σε τηλεφωνική επικοινωνία το Ν. Σαμψών για αλλαγή γραμμής της εφημερίδας «Η Μάχη» και διερωτήθηκε αν είχε εξαγορασθεί από το Μακάριο. Ο Σαμψών διασκέδασε την επίκριση προβάλλοντας το πρόβλημα της υγείας του και την επικείμενη επίσκεψή του στις ΗΠΑ για θεραπεία.

Τον Οκτώβριο του 1972 οι εφημερίδες «Μεσημβρινή» και «Πρωινή» αιτήθηκαν αυξημένη επιχορήγηση από την ελληνική πρεσβεία.

Στις 10 Φεβρουαρίου 1973 ο Νίκος Δοντάς του 2ου ΕΓ/ΓΕΕΦ παρενέβη στις εφημερίδες «Γνώμη» και «Μεσημβρινή» για δημοσιεύματά τους.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1973 ο Νίκος Δοντάς υπέδειξε στη «Μεσημβρινή» να γράψει άρθρο με τίτλο «Ποιοι οι νυκτοβάται,

Μακαριώτατε;». Το άρθρο θα αποτελούσε απάντηση στις δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και το χαρακτηρισμό που απέδωσε στα μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις κατάληψης των αστυνομικών σταθμών.

Τον Απρίλιο του 1973 καθ' υπόδειξη του Νίκου Δοντά η «Μεσημβρινή» προέβαλε δημοσίευμα για δήθεν ρίψη πυροβολισμών εναντίον του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ από παρακρατικά στοιχεία.

Σημαντικό ρόλο στη χάραξη της πολιτικής του αντιπολιτευόμενου τύπου στην Κύπρο είχε διαδραματίσει και ο δημοσιογράφος της αθηναϊκής εφημερίδας «Εστία» Δημητρόπουλος.

Όμως κάποια στιγμή είχαν προκύψει προβλήματα τόσο με την ελληνική πρεσβεία όσο και μεταξύ των διαφόρων εντύπων της γριβικής παράταξης.

Το πρώτο σοβαρό πρόβλημα είχε προκύψει το φθινόπωρο του 1972, όταν το καθεστώς Γ. Παπαδόπουλου άρχισε να μεταβάλλει τη στάση του έναντι του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Ζητήθηκε από τις εφημερίδες «Μεσημβρινή» και «Πρωινή» να αναπροσαρμόσουν τη γραμμή τους, για να συνεχισθεί η χρηματοδότησή τους. Υποδείχθηκε να συνεχίσουν την υποστήριξη προς το καθεστώς των Αθηνών και τις απόψεις του, να σταματήσουν την υποστήριξη προς το Γρίβα και να κατευνάσουν την πολιτική τους έναντι του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Από τον εκδότη των εφημερίδων υπήρξε άρνηση, η χρηματοδότηση διακόπηκε και ως εκ τούτου η κυκλοφορία των δύο εφημερίδων είχε ανασταλεί λόγω χρεών.

Το δεύτερο πρόβλημα ήταν «ενδοοικογενειακή υπόθεση» της γριβικής παράταξης και αφορούσε την έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας «Γνώμη», εκφραστικού οργάνου του ΔΕΚ, σε καθημερινή και πρωινή. Αυτό φαίνεται να προκάλεσε την αντίδραση της ΕΣΕΑ, η οποία προγραμμάτιζε την έκδοση εφημερίδας με το όνομα «Εθνική». Για την αποτροπή της κρίσης έγιναν διάφορες συναντήσεις. Εμπλοκή στην υπόθεση είχε και ο Γ. Γρίβας. Τελικά φαίνεται ότι οι προσπάθειες δεν ευοδώθηκαν και η «Γνώμη» κυκλοφόρησε το Δεκέμβριο του 1972 ως καθημερινή και πρωινή.

Η εκκλησιαστική κρίση του 1972-1973

Για την καταγραφή των στοιχείων που αφορούν την εκκλησιαστική κρίση μελετήθηκαν έγγραφα τα οποία προέρχονται από το Αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, της ΚΥΠ, τα βρετανικά αρχεία, τον τύπο της εποχής, έγγραφα που προέρχονται από άλλες πηγές, καθώς και η σχετική βιβλιογραφία.

Για πρώτη φορά το Δεκέμβριο του 1967 οι Μητροπολίτες Πάφου Γεννάδιος, Κιτίου Άνθιμος και Κυρηνείας Κυπριανός έθεσαν θέμα διαχωρισμού των καθηκόντων του Αρχιεπισκόπου, με αφορμή τις προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1968.

Στις 25 Ιανουαρίου 1968 κατά τη συνεδρία της Ιεράς Συνόδου ζήτησαν την παραίτηση του Μακαρίου από το προεδρικό αξίωμα και τον περιορισμό του στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα.

Αφετηρία για την εκδήλωση της εκκλησιαστικής κρίσης αποτέλεσε η συνεδρία της Ιεράς Συνόδου στις 2 Μαρτίου 1972, κατά την οποία οι τρεις μητροπολίτες αξίωσαν την παραίτηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου από το προεδρικό αξίωμα.

Απάντηση στην αξίωση των τριών μητροπολιτών έδωσε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στις 19 Μαρτίου 1972 με επιστολή στην οποία υπεραμυνόταν των θέσεών του, επικρίνοντάς τους ταυτόχρονα για παραλείψεις και παραβιάσεις του καταστατικού χάρτη της Εκκλησίας της Κύπρου.

Στις 7 Μαρτίου 1973 οι τρεις μητροπολίτες προχώρησαν σε καθαίρεση του Μακαρίου και σε διορισμό του Μητροπολίτη Πάφου Γενναδίου στη θέση του τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου. Η ενέργεια αυτή δεν είχε αναγνωρισθεί από καμία ορθόδοξη εκκλησία. Επικρίθηκε μάλιστα

και από μέλη της χουντικής κυβέρνησης των Αθηνών. (Ήταν η εποχή που η Χούντα του Γ. Παπαδόπουλου άρχισε σταδιακά να αποστασιοποιείται από τις εξελίξεις στην Κύπρο και να επιδιώκει βελτίωση των σχέσεων με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.)

Αντιδρώντας ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε αυτή την ενέργεια, συγκάλεσε Μείζονα και Υπερτελή Σύνοδο, η οποία συνήλθε στη Λευκωσία από τις 5 μέχρι τις 14 Ιουλίου 1973. Στις 6 Ιουλίου 1973 η σύνοδος ακύρωσε την απόφαση για καθαίρεση του Μακαρίου και, αφού οι τρεις μητροπολίτες αρνήθηκαν να επιλύσουν το θέμα ειρηνικά, στις 14 Ιουλίου 1973 προχώρησε στην καθαίρεσή τους.

Της καθαίρεσης ακολούθησε η διαδικασία αποκατάστασης της εκκλησιαστικής τάξης. Αρχικά είχε εκλεγεί Μητροπολίτης Πάφου ο Χωρεπίσκοπος Κωνσταντίας Χρυσόστομος. Ακολούθως, χειροτονήθηκαν δυο νέοι χωρεπίσκοποι, Λήδρας και Σαλαμίνος. Έτσι η Εκκλησία της Κύπρου απέκτησε και πάλι αυτοδύναμη Ιερά Σύνοδο, η οποία προχώρησε στην αύξηση του αριθμού των μητροπόλεων από τρεις σε πέντε με την ίδρυση δύο νέων, της Λεμεσού και της Μόρφου.

Στις εκλογές που ακολούθησαν εξελέγησαν Μητροπολίτης Λεμεσού ο Χρύσανθος Χρυσοστόμου, Κιτίου ο Χρυσόστομος Μαχαιριώτης, Κυρηνείας ο Γρηγόριος Κυκκώτης και Μόρφου ο Χρύσανθος Σαρηγιάννης. Αναφορικά με τους λόγους που οδήγησαν τους τρεις μητροπολίτες στις συγκεκριμένες ενέργειες, από τα στοιχεία τα οποία έχει στη διάθεσή της η επιτροπή προκύπτουν τα ακόλουθα:

Κατά την περίοδο που πρέσβης της Ελλάδας στη Λευκωσία ήταν ο Κ. Παναγιωτάκος αναπτύχθηκε στενή συνεργασία με τους τρεις μητροπολίτες. Όπως αποκαλύπτεται και από σχετικά έγγραφα, ο Κ. Παναγιωτάκος ήταν ο συντονιστής της δραστηριότητας (κατ' εντολή της Χούντας) των τριών μητροπολιτών για την καθαίρεση του Μακαρίου.

Την ίδια περίοδο αναπτύχθηκαν στενές σχέσεις και με το στρατηγό Γρίβα, με τον οποίο συναντιούνταν συχνά, όπως και με την ΕΟΚΑ Β΄. Οι δύο από τους τρεις μητροπολίτες (Κιτίου και Κυρηνείας) φέρονταν και ως χρηματοδότες της οργάνωσης. Μετά την καθαίρεση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και υπό το φόβο της πρόκλησης αντιποίνων εναντίον τους από οπαδούς του Αρχιεπισκόπου, ένοπλοι άνδρες της ΕΟΚΑ Β΄ ανέλαβαν τη φρούρηση και προστασία τους (κατάθεση Π. Ρωσσίδη, 22.9.2010, σελ. 53).

Σε μνημόνιο το οποίο συνέταξε στις 25 Φεβρουαρίου 1972 ο τότε Υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας και τότε πρέσβης στην Κύπρο Κ. Παναγιωτάκος, μετά από συνάντηση την οποία είχε με τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα Τουρκμέν, αναφέρει μεταξύ άλλων «[...] *η Ελληνική Κυβέρνησις είναι σε συνεχή επαφήν μετά των τριών μητροπολιτών. Και του απεκάλυψα ότι, κατά την διάρκειαν της τελευταίας εν Κύπρω παραμονής, είχον σειρά συναντήσεων μετ' αυτών. Ότι οι μητροπολίται, μετά την εις αυτούς αποκάλυψιν στοιχείων περί των κινδύνων ους συνεπάγεται η μετά των κομμουνιστών πολιτική συνεργασία του Μακαρίου, υπεσχέθησαν ενεργό συμμετοχήν εις τας προσπαθείας ανατροπής του Κυπρίου Προέδρου*».

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν και σε συνέντευξη την οποία παρεχώρησε ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος το 1975 στο περιοδικό «Ταχυδρόμος». Είχε αναφέρει συγκεκριμένα πως οι κινήσεις των τριών μητροπολιτών «*προέκυψαν κατόπιν εντολής που ήρθε από την Αθήνα μέσω του Παναγιωτάκου*».

Την άποψη αυτή ενισχύει και η εκτίμηση του Βρετανού πρέσβη στην Αθήνα. Σε αναφορά του προς το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών στις 4 Μαρτίου 1972 (TNA, FCO 9/1502, έγγραφο 4, From Athens 040955Z to immediate FCO, Telegram number 146, 4/3/1972) αναφέρει ότι το αίτημα των τριών μητροπολιτών στην Ιερά Σύνοδο στις 2 Μαρτίου 1972 για παραίτηση του Μακα-

ρίου πιθανότατα προωθήθηκε και ίσως μέχρι ενός βαθμού οργανώθηκε από την ελληνική κυβέρνηση.

Σε άλλο σημείωμα του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, ημερομηνίας 15 Νοεμβρίου 1973, αναφέρεται σχετικά:

«*Η άρσις της καθαιρέσεως ασφαλώς θα συνέβαλλεν εις την ημετέραν γενικωτέραν πολιτικήν λήθης και κατευνασμού εν Κύπρω, αλλά και θα απετέλει πράξιν δικαιοσύνης έναντι των τριών αρχιερέων, οίτινες, ως γνωστόν, είχον ενθαρρυνθή αρχικώς από ελληνικής πλευράς* (προ Μαρτίου 1972) *εις την λήψιν της αποφάσεως περί καθαιρέσεως του Αρχιεπισκόπου*».

Από τα παραπάνω στοιχεία καθίσταται προφανές ότι όλες οι κινήσεις και ενέργειες των τριών μητροπολιτών σε σχέση με την εκκλησιαστική κρίση, η οποία είχε προκληθεί την περίοδο 1972-1973, αποτελούσαν μέρος του ευρύτερου σχεδιασμού για αποδυνάμωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και εξαναγκασμό του σε παραίτηση, ώστε η Χούντα να μπορέσει να προωθήσει τους σχεδιασμούς της για επίλυση του Κυπριακού στη βάση της απόφασής της για διπλή ένωση.

Κρίση στις σχέσεις Χούντας - Γεώργιου Γρίβα

Όπως προκύπτει από διάφορες πηγές και κυρίως από το σημείωμα του Πληρεξούσιου Υπουργού Άγγελου Χωραφά (2.11. 1971), το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών όχι μόνο δεν ήταν δυσαρεστημένο με την κάθοδο του Γ. Γρίβα στην Κύπρο, αλλά αντίθετα με διάφορους τρόπους στήριξε τη δράση της ΕΟΚΑ Β΄ τόσο οικονομικά όσο και σε επίπεδο ανθρώπινης υποστήριξης από Ελλαδίτες αξιωματικούς, καθώς και με υποβοήθηση κλοπής όπλων από στρατόπεδα της ΕΦ για εξοπλισμό των ομάδων της ΕΟΚΑ Β΄ (κλοπή από το στρατόπεδο του Τρικώμου και του ΚΕΝ Πάφου).

Η αρχή της κρίσης προσδιορίζεται γύρω στην άνοιξη του 1972, μετά τη ματαίωση του πραξικοπήματος της 15ης Φεβρουαρίου. Το φθινόπωρο του 1973 η υποβόσκουσα κρίση στις σχέσεις του Γ. Γρίβα και του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου κορυφώθηκε.

Η αντιπαράθεση μεταξύ Γ. Γρίβα και Γ. Παπαδόπουλου φαίνεται ότι ήταν αποτέλεσμα, από τη μια, της αλλαγής γραμμής της Χούντας αναφορικά με τη λύση του Κυπριακού, της στήριξης των ενδοκυπριακών συνομιλιών που βρίσκονταν σε εξέλιξη και της εγκατάλειψης της σκληρής γραμμής για ένωση (στην ουσία διπλή ένωση) και, από την άλλη, της απροθυμίας να στηρίξει υλικά και άλλως πως την ΕΟΚΑ Β΄. Όμως και οι προσωπικές σχέσεις των δύο ανδρών δεν ήσαν σε καλό επίπεδο.

Εξάλλου, δεν υπάρχει η αμφιβολία ότι τόσο ο Γ. Γρίβας όσο και η δράση της ΕΟΚΑ Β΄, όπως αποκαλύπτεται από έγγραφα τα οποία παρατίθενται σε άλλα σημεία του κειμένου, χρησιμοποιήθηκαν από τη Χούντα για τη δημιουργία κλίματος αποσταθεροποίησης του Μακαρίου και δημιουργίας συνθηκών στρατιωτικής επέμβασης. Με τον ίδιο τρόπο η Χούντα είχε προγραμματίσει να ενεργήσει και στις περιπτώσεις του Εθνικού Μετώπου, της δολοφονικής απόπειρας εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Μαρτίου 1970 και της δολοφονίας του Π. Γιωρκάτζη στις 15 Μαρτίου 1970.

Την ίδια περίοδο παρατηρείται και η έναρξη της σταδιακής βελτίωσης των σχέσεων Αθήνας-Λευκωσίας, η οποία γίνεται πλέον εμφανής το φθινόπωρο του 1972 με την τοποθέτηση του Ευστάθιου Λαγάκου στη θέση του πρέσβη στη Λευκωσία. Οι σχέσεις αυτές είχαν διαταραχθεί σε μεγάλο βαθμό μετά την αποκάλυψη της εμπλοκής του Π. Γιωρκάτζη στη δολοφονική απόπειρα εναντίον του Γ. Παπαδόπουλου τον Αύγουστο του 1968, την εισαγωγή του τσεχοσλοβακικού οπλισμού, τη διακοίνωση του Γ. Παπαδόπουλου προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο το Φεβρουάριο του 1972, με την οποία ζητούσε να παραιτηθεί από

την προεδρία της Δημοκρατίας, καθώς και την αποκάλυψη του ματαιωθέντος πραξικοπήματος της 15ης Φεβρουαρίου 1972. Είναι ακόμα γνωστή και η δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ότι δεν έτρεφε συμπάθεια προς τα δικτατορικά καθεστώτα.

Ενδεικτικά δείγματα αυτής της αλλαγής αποτελούν τα παρακάτω:

Στις 29 Νοεμβρίου 1972 ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Καβαλιεράτος, αφού επιχείρησε να ματαιώσει επίσκεψη που είχε προγραμματίσει αντιπροσωπία της ΕΣΕΑ στην Αθήνα, δήλωσε ότι κανένας επίσημος δε θα είχε συνάντηση μαζί της.

Στις 15 Μαρτίου 1973 ο Γ. Παπαδόπουλος αρνήθηκε να συναντηθεί με τους Μητροπολίτες Κιτίου και Πάφου, οι οποίοι πραγματοποιούσαν επίσκεψη στην Αθήνα.

Τον Ιούλιο του 1973 η ΕΟΚΑ Β΄ προέβη στην απαγωγή του Υπουργού Δικαιοσύνης Χρίστου Βάκη προβάλλοντας ως όρους απελευθέρωσης:

- την απόδοση πολιτικών ελευθεριών στον ελληνικό κυπριακό λαό, για να εκφράσει ελεύθερα τη θέλησή του επί του εθνικού θέματος,
- τη διενέργεια γνήσιων και ελεύθερων εκλογών,
- το διαχωρισμό της Εκκλησίας από την πολιτική,
- την παραχώρηση γενικής αμνηστίας,
- την επάνοδο στη θέση τους όλων των παυθέντων αστυνομικών και δημοσίων υπαλλήλων.

Το καθεστώς Γ. Παπαδόπουλου επέκρινε έντονα την ενέργεια απαγωγής του υπουργού και ζήτησε την άμεση απελευθέρωσή του.

Με ανακοίνωσή του το καθεστώς των Αθηνών στις 24 Αυγούστου 1973 κάλεσε το Γ. Γρίβα να διαλύσει την παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β΄ και να επιστρέψει στην Αθήνα. Σταμάτησε ακόμα η χρηματοδότηση της οργάνωσης. Επιπρόσθετα, έπαυσε να έχει υπό την προστασία και καθοδήγησή του τους τρεις έκπτωτους μητροπολίτες.

Σχετικό σημείωμα του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, ημερομηνίας 15 Νοεμβρίου 1973, το οποίο κατέχει η επιτροπή, αναφέρει σχετικά με τα παραπάνω:

«[...] *η Ελληνική Κυβέρνησις διεμήνυσε (30.3.1973) εις τον στρατηγόν Γρίβα την πλήρη αντίθεσίν της εις τας δυναμικάς ενέργειας της οργανώσεώς του (ανατινάξεις αστυνομικών σταθμών, βόμβαι κ.λπ.), αίτινες αφ' ενός διετάρασσον επικινδύνως την αναγκαίαν ατμόσφαιραν διά τας ενδοκυπριακάς συνομιλίας και αφ' ετέρου παρείχον προσχήματα εις την Τουρκίαν διά την προβολήν νέων απαράδεκτων απαιτήσεων εις την τράπεζαν των διαπραγματεύσεων.*

Διά της επιστολής του ο στρατηγός Γρίβας (15.4.1973) απέρριψεν, ως γνωστόν, διαρρήδην τας συστάσεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Επηκολούθησεν συνέχισις της δυναμικής δράσεως των ομάδων Γρίβα και η απαγωγή του Κυπρίου Υπουργού Δικαιοσύνης [...].

Υπό τας συνθήκας αυτάς και κατόπιν αλλεπαλλήλων συσκέψεων του ΑΣΕΑ εν Αθήναις, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας προέβη εις την γνωστήν επώνυμον καταδίκην των δυναμικών ενεργειών του Γρίβα και απηύθυνε έκκλησιν εις τα πατριωτικά του αισθήματα όπως διαλύση ούτως αμέσως τας υπ' αυτόν ομάδας. Η έκκλησις αυτή προεκάλεσεν τας γνωστάς αντιδράσεις και επικρίσεις της γριβικής παρατάξεως, ήτις εδήλωσεν ότι θα συνέχιζεν τον δυναμικόν αγώνα διά την ένωσιν [...]».

Προ του κινδύνου οι εξελίξεις αυτές (δημόσια αντιπαράθεση και σύγκρουση Γρίβα-Χούντας) να προκαλέσουν προβλήματα στις σχέσεις των Ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο με την ΕΟΚΑ Β΄, επιχειρήθηκε η αποτροπή αυτού του ενδεχομένου με συγκεκριμένες ενέργειες αξιωματικών πιστών στην ομάδα Δ. Ιωαννίδη. Με πρωταγωνιστές τους Π. Παπαδάκη, Α. Κονδύλη, Κ. Παπαγιάννη και Ν. Δοντά επιχειρήθηκε η υπονόμευση της βελτίωσης των σχέσεων Αθήνας-Λευκωσίας με υποβολιμαία δημοσιεύματα και την

προβολή δήθεν επεισοδίων των μακαριακών σε βάρος των Ελλαδιτών αξιωματικών, αλλά και της σύσφιγξης των σχέσεων του Γ. Γρίβα με το Δ. Ιωαννίδη.

Για αυτή τη δεύτερη πτυχή ρόλο μεσάζοντος είχαν αναλάβει περί το μήνα Ιούνιο του 1973 ο Σ. Ηλιάδης και ο Α. Ποταμιάνος. Την ίδια περίοδο προσδιορίζονται και οι προσπάθειες του Δ. Ιωαννίδη να ανατρέψει το Γ. Παπαδόπουλο. Στα μέσα Αυγούστου 1973 σε συνεδρία του Ανωτάτου Συμβουλίου Εθνικής Αμύνης στην Αθήνα φαίνεται να προέκυψε και η πρώτη ανοικτή σύγκρουση του Γ. Παπαδόπουλου με το Δ. Ιωαννίδη αναφορικά με το Κυπριακό και τις απόψεις των δύο κορυφαίων στελεχών της Χούντας.

Ο Γρίβας στη συνέχεια, στις 23 Σεπτεμβρίου 1973, κατηγόρησε την Αθήνα ότι απέστειλε στην Κύπρο τέσσερις Ελλαδίτες αξιωματικούς (ταγματάρχες), για να τον συλλάβουν ή να τον δολοφονήσουν. Φαίνεται ότι την πληροφορία αυτή μετέφερε στο Γ. Γρίβα ο Κοσμάς Μαστροκόλιας στα πλαίσια της υπονόμευσης του Γ. Παπαδόπουλου από την ομάδα του Δ. Ιωαννίδη. Ανάμεσα στα ονόματα των τεσσάρων αξιωματικών αναφέρονται οι Λιάπης (Διαβιβάσεων), Ναπολέων Δαμασκηνός (διοικητής της 31ης ΜΚ) και Κωνσταντίνος Ραφτόπουλος (διοικητής της 32ας ΜΚ). Ο τέταρτος (δεν έχει επιβεβαιωθεί) φέρεται να ήταν απόστρατος αξιωματικός. Οι Ραφτόπουλος και Δαμασκηνός ήσαν της ομάδας Δ. Ιωαννίδη και στενοί συνεργάτες του Κ. Κομπόκη. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την κατάθεση του Κομπόκη στη Βουλή των Ελλήνων στις 9 Ιουλίου 1986, σελ. 149-150. Συμμετείχαν στο σχεδιασμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974. Διαφωνία με τον τρόπο χειρισμού του θέματος από το Γ. Γρίβα είχε εκφράσει και ο Σ. Ηλιάδης, ο οποίος είχε υποστηρίξει ότι η πληροφορία ήταν λανθασμένη, όπως και άλλες πληροφορίες οι οποίες προέρχονταν από την Αθήνα, καθώς και ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος, ο οποίος ανέφερε χαρακτηριστικά: «*Παραπλανήσανε τον αρχηγό με αυτή την πληροφορία και ήτανε μια πολύ άστοχη ενέργειά του να την υιοθετήσει*» (κατάθεση 17.6.2009, σελ. 103-104).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΚΥΠ/Κ, οι τρεις ανωτέρω αξιωματικοί, οι οποίοι είχαν στενές επαφές με κύκλους της ΕΟΚΑ Β΄, συμμετείχαν στην οργάνωση της απόπειρας δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στον Άγιο Σέργιο, στις 7 Οκτωβρίου 1973, εν αγνοία του Γρίβα. Την άγνοια του Γρίβα για την απόπειρα επιβεβαίωσε και ο Κίκης Κωνσταντίνου στην κατάθεσή του στην επιτροπή (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 65).

Επιπρόσθετα, ο Γρίβας έδωσε οδηγίες στους ανθρώπους του, καθώς και στα ελεγχόμενα από αυτόν έντυπα να «*εξαπολύσουν επίθεση*» εναντίον του Γ. Παπαδόπουλου. Ζήτησε μάλιστα να σταματήσει η μηνιαία επιχορήγηση προς συγκεκριμένη εφημερίδα, καθότι προέβαλλε περισσότερο τη Χούντα παρά τον ίδιο και την ΕΟΚΑ Β΄ (Λεωνίδας Φ. Λεωνίδου, *Γεώργιος Γρίβας Διγενής, Βιογραφία*, τόμ. 4, εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2008, σελ. 8).

Είναι πρόδηλο ότι οι ενέργειες αυτές αποσκοπούσαν στη διατάραξη των βελτιωμένων σχέσεων της Λευκωσίας με την Αθήνα και ταυτόχρονα στην περαιτέρω όξυνση της αντιπαράθεσης του Γ. Γρίβα με το Γ. Παπαδόπουλο. Κύριος κομιστής των διαφόρων πληροφοριών από την Αθήνα προς το Γ. Γρίβα ήταν ο Κοσμάς Μαστροκόλιας, οι σχέσεις του οποίου τόσο με το δικτάτορα Ιωαννίδη όσο και με το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου έγιναν γνωστές στη συνέχεια.

Μέσα σε αυτό το κλίμα ο Γ. Γρίβας με επιστολή του προς το Δ. Ιωαννίδη, ημερομηνίας 21ης Οκτωβρίου 1973, αιτείται βοήθειας. Την επιστολή κατέθεσε στην επιτροπή ο στενός του συνεργάτης Σπ. Παπαγεωργίου. Η επιστολή αναφέρει συγκεκριμένα: «*Μας αναγκαιούν οικονομική ενίσχυσις και οπλισμός. Όσον το ταχύτερον τα έχομεν τόσο ενωρίτερον θα είμεθα έτοιμοι, τόσον και η επιτυχία*

θα είναι εξασφαλισμένη». Την επιστολή είχε μεταφέρει στον Ιωαννίδη ο Παντελής Δημητρίου, συνεργάτης του Γ. Γρίβα, αλλά και προσωπικός φίλος του δικτάτορα.

Την αναχώρηση για την Αθήνα, την ίδια περίοδο, του Παντελή Δημητρίου και τη συνάντησή του με το Δ. Ιωαννίδη επιβεβαιώνει και ο Σωκράτης Ηλιάδης σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον ευρισκόμενο στην Αθήνα Αρχιμανδρίτη Άνθιμο Ελευθεριάδη.

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο Γ. Γρίβας και η ΕΟΚΑ Β΄ είχαν άμεση και στενή σχέση τόσο με Ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κύπρο και ήσαν έμπιστοι στη Χούντα όσο και απευθείας με κύκλους του δικτατορικού καθεστώτος στην Αθήνα, κύκλοι οι οποίοι ήσαν είτε στο προσκήνιο είτε στο παρασκήνιο. Οι κατά καιρούς εσωτερικές συγκρούσεις των διαφόρων ομάδων της Χούντας είχαν την αντανάκλασή τους και στις σχέσεις τους με την ΕΟΚΑ Β΄.

Ο θάνατος του Γεώργιου Γρίβα

Από τις καταθέσεις προσώπων που κλήθηκαν στην επιτροπή αναφέρθηκε ότι ο αρχικός χώρος διαμονής του Γ. Γρίβα μετά τη μυστική άφιξή του στην Κύπρο ήταν το σπίτι της Ντιάνας Μαύρου στη Λεμεσό, στο οποίο για το σκοπό αυτό είχε διαμορφωθεί ειδικός χώρος.

Τις συναντήσεις του με διάφορα πρόσωπα τις πραγματοποιούσε σε διάφορους άλλους χώρους, όπου μεταφερόταν ειδικά για αυτό το σκοπό.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Κίκη Κωνσταντίνου, το καλοκαίρι του 1973 (Ιούνιο ή αρχές Ιουλίου) ο Γ. Γρίβας τού ζήτησε να του ετοιμάσει χώρο, για να μετακινηθεί στην περιοχή Αμμοχώστου, επιθυμία η οποία δεν έγινε δυνατό να ικανοποιηθεί, γιατί ήδη, όπως ανέφερε, ήταν καταζητούμενος (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 25).

Το καλοκαίρι του 1973 ο Γ. Γρίβας μετακινήθηκε σε νέα κρυψώνα στο κέντρο της Λεμεσού. Οι συνθήκες διαμονής του δεν ήσαν ιδανικές και σε συνδυασμό με τις υψηλές θερμοκρασίες παρουσίασε υποτροπή το βρογχικό άσθμα από το οποίο υπέφερε. Η κατάσταση αυτή επιδείνωσε τα καρδιολογικά του προβλήματα.

Παρά τη θεραπευτική αγωγή στην οποία είχε υποβληθεί, φαίνεται ότι η κατάσταση της υγείας του δεν παρουσίασε ιδιαίτερη βελτίωση. Αυτό τον υποχρέωσε να μετακινηθεί στο γνωστό κρησφύγετο στον Άγιο Νικόλαο, όπου και απεβίωσε στις 27 Ιανουαρίου 1974 (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 2-3).

Γύρω από τα αίτια του θανάτου του στρατηγού Γρίβα κυκλοφόρησαν κατά καιρούς διάφορες εκδοχές. Η πλέον ενδιαφέρουσα για διερεύνηση είναι αυτή με βάση την οποία ο Γ. Γρίβας δηλητηριάσθηκε με στόχο «*να φύγει από τη μέση*» και να προωθήσουν κάποιοι τους σχεδιασμούς τους, υπονοώντας σαφώς τη Χούντα των Αθηνών.

Τόσο ο προσωπικός γιατρός του Γ. Γρίβα, ο οποίος ετύγχανε να είναι συγγενής του, όσο και ο γιατρός ο οποίος είχε κληθεί για νεκροτομή στη σορό του στρατηγού βεβαιώνουν με την κατάθεσή τους στην επιτροπή ότι ο θάνατός του ήταν αποτέλεσμα της ηλικίας του, αλλά και της καρδιοπάθειας από την οποία υπέφερε. Οι δε συνθήκες διαβίωσής του πιθανόν να είχαν επιδεινώσει την κατάσταση της υγείας του (καταθέσεις δόκτορος Χριστόδουλου Λιβέρη, 29.10.2008, σελ. 9-10, και δόκτορος Δώρου Παπαπέτρου, 3.3.2008, σελ. 9, 14).

Η νεκροτομική έκθεση, η οποία έχει κατατεθεί στην επιτροπή, αναφέρει σχετικά:

«*Πνεύμονες: Οιδηματώδεις με λίγη υπεραιμία. Συλλογή υγρού περίπου ενός λίτρου στο αριστερό ημιθωράκιο και πολύ λίγο στη βάση του δεξιού πνεύμονος.*

Καρδία: Τεράστια και υπερτροφική. Η αριστερά κοιλία της καρδίας διατεταμένη. Η αορτική βαλβίδα στενωμένη, το μικρό δάκτυλο του χεριού δεν περνούσε. Σκληρή σαν

να είχε δύο γλωχίνες. Μικρές προεξοχές με σκληρία πάνω στην κορυφή των γλωχίνων. Το μυοκάρδιο υπερτροφικό.

Αιτία θανάτου: Κάμψις της αριστεράς καρδίας λόγω στενώσεων της αορτής από αρτηριοσκλήρωση».

Στο περιβάλλον του Γ. Γρίβα παρουσιάσθηκε διχογνωμία όσον αφορά το χώρο ταφής του. Η σύζυγός του ήθελε η σορός να μεταφερθεί στην Αθήνα για ταφή, ενώ οι συνεργάτες του προέκριναν την Κύπρο. Τελικά, με την παρέμβαση του Δ. Ιωαννίδη, απεφασίσθη η ταφή να γίνει στην Κύπρο. Την ευθύνη αλλαγής της αρχικής απόφασης για ταφή στην Αθήνα ανέλαβε ο Κ. Μαστροκόλιας, ο οποίος ήλθε στην Κύπρο στις 28 Ιανουαρίου 1974. Ως χώρος ταφής είχε επιλεγεί ο περίβολος της οικίας όπου βρισκόταν το κρησφύγετό του.

Η μετά το Γρίβα περίοδος

Μετά την εξαγγελία του θανάτου του Γ. Γρίβα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος παραχώρησε πλήρη αμνηστία σε όλα τα καταζητούμενα στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄ και απέλυσε από τις φυλακές όλους τους κρατουμένους, ως μια χειρονομία καλής θέλησης και τερματισμού της αντιπαράθεσης. Αντίθετα, η ΕΟΚΑ Β΄ με εγκύκλιό της, ημερομηνίας 6 Φεβρουαρίου 1974, έδωσε οδηγίες για αναδιοργάνωση και συνέχιση των δραστηριοτήτων της.

Αρχικά την αρχηγία ανέλαβε ο υπαρχηγός της οργάνωσης Γ. Καρούσος, ως φυσικός διάδοχος του αρχηγού της, ως αντικαταστάτης, κατέθεσε ο Κροίσος Χριστοδουλίδης (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 35). Εξέδωσε μάλιστα και την πρώτη εγκύκλιο μετά το θάνατο του Γρίβα, στην οποία τόνιζε την ανάγκη πολιτικοποίησης του αγώνα και αποφυγής εμφύλιου σπαραγμού. Διάφοροι μάρτυρες ανέφεραν ότι το τελευταίο διάστημα ο Γ. Καρούσος βρισκόταν σε σχετική δυσμένεια από το Γρίβα λόγω της θέσης του για εγκατάλειψη της ένοπλης δράσης και τη μετατροπή του αγώνα σε πολιτικό, θέση την οποία εξέφρασε και στην πρώτη συγκέντρωση των ηγετικών στελεχών της οργάνωσης μετά το θάνατο του Γρίβα (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 31-32, και Λευτέρη Παπαδόπουλου, 2.6.2010, σελ. 85-86).

Ζώντος του Γρίβα, αναφέρθηκε ότι για τους σκοπούς της διαδοχής ορίσθηκε ολιγομελές συμβούλιο, πληροφορία η οποία δεν έχει καταστεί δυνατόν να επιβεβαιωθεί. Σε σύντομο χρονικό διάστημα με οδηγίες της Χούντας ο Γ. Καρούσος όχι μόνο απομακρύνθηκε από την ηγεσία της οργάνωσης, αλλά και από την Κύπρο. Η απομάκρυνση φαίνεται να ήταν προσωπική εντολή του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη στα πλαίσια της προσπάθειας για απόλυτο έλεγχο της ΕΟΚΑ Β΄ και αξιοποίησής της, με στόχο την προώθηση των σχεδιασμών του. Σε επιστολή του ημερομηνίας 14 Μαΐου 1974 προς το δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη ο Λ. Παπαδόπουλος του ανέφερε ότι μετά το θάνατο του Γρίβα είχε διαμηνύσει με το Β. Βιντζηλαίο την ανάγκη:

- να διατηρηθεί η ΕΟΚΑ Β΄,
- να διατηρηθεί η συνοχή και ο έλεγχος και οι καταζητούμενοι να παραμείνουν στις θέσεις τους,
- να φύγει ο Καρούσος.

Στη δεύτερη συγκέντρωση των ηγετικών στελεχών της οργάνωσης, η οποία είχε πραγματοποιηθεί στη Λευκωσία μερικές μέρες μετά την ταφή του Γρίβα, απόντος του Γ. Καρούσου, ο Κοσμάς Μαστροκόλιας ανακοίνωσε την απόφαση η οποία λήφθηκε στην Αθήνα για απομάκρυνσή του από την Κύπρο. Η απόφαση απομάκρυνσης του Γ. Καρούσου δεν ήταν προς συζήτηση (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 85). Κατά την παραμονή του είχε πολλαπλές επαφές με ηγετικά στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄. Εμπλοκή στην επιχείρηση είχε και ο Αθανάσιος Σκλαβενίτης. Την επιχείρηση απομάκρυνσης του Καρούσου φαί-

νεται ότι οργάνωσε και χρηματοδότησε ο Α. Ποταμιάνος.

Ο Λευτέρης Παπαδόπουλος στην κατάθεσή του στην επιτροπή ανέφερε ότι η απομάκρυνση του Γ. Καρούσου έγινε με δική του εισήγηση προς το κλιμάκιο των Αθηνών, αρνούμενος όμως να αποκαλύψει τα ονόματα των ατόμων που το συγκροτούσαν (κατάθεση 2.6.2010, σελ. 94).

Ο Γ. Καρούσος ουσιαστικά «συνελήφθη» από άνδρες της ΕΟΚΑ Β' με πρόσχημα ότι θα τον μετέφεραν σε συνεδρία στελεχών της οργάνωσης (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 39). Η απομάκρυνση τελικά πραγματοποιήθηκε το απόγευμα της 19ης Φεβρουαρίου 1974 με το καΐκι ΙΑΣΩΝ ΙΙ, το οποίο απέπλευσε από το λιμάνι της Λάρνακας. Αφού τον παρέλαβε από την περιοχή «Βαθιά Γωνιά» της Ξυλοφάγου, κατευθύνθηκε προς τη Ρόδο.

Καπετάνιος του καϊκιού ήταν ο Βασίλης Μούγιος. Το όνομα του Β. Μούγιου αναφέρεται και στην περίπτωση του καϊκιού που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς του γυρίσματος ταινίας με τον Πήτερ Σέλλερς στην Κερύνεια το καλοκαίρι του 1973. Στο καΐκι επέβαιναν ακόμα οι Γεώργιος Χαραλάμπους από την Αγία Νάπα, Απόστολος Ελευθεριάδης από το Παλαιχώρι και Κυριάκος Κουτσόφτας από το Λιοπέτρι (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 87).

Η απομάκρυνση του Καρούσου δεν ήταν οικειοθελής. Πριν από την επιβίβασή του στο καΐκι φαινόταν φοβισμένος και μέχρι εκείνη τη στιγμή δε γνώριζε τον τελικό προορισμό του. Την αναγκαστική φυγάδευσή του παρακολουθούσαν από αέρος οι δυνάμεις ασφαλείας του κράτους, οι οποίες είχαν σχετική πληροφόρηση. Αναφορικά με την παρακολούθηση, υπάρχουν δύο εκδοχές:

- Η πρώτη σύμφωνα με την οποία γνώριζαν τη φυγάδευση και την παρακολουθούσαν για σκοπούς επιβεβαίωσης.
- Η δεύτερη σύμφωνα με την οποία δε γνώριζαν τον επιβάτη που μετέφερε το καΐκι, αλλά πίστευαν ότι θα παραλάμβανε από ελληνικό νησί (πιθανόν τη Ρόδο) το νέο αρχηγό της ΕΟΚΑ Β΄, για να τον μεταφέρει στην Κύπρο, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα θα ήταν Έλληνας αξιωματικός.

Τελικά ο Γ. Καρούσος αποβιβάσθηκε στο Καστελλόριζο και στη συνέχεια με το πλοίο ΜΑΡΙΩ μεταφέρθηκε στη Ρόδο. Και αυτή τη μεταφορά τη διευθέτησε ο Α. Ποταμιάνος. Κατά την αποβίβαση στο Καστελλόριζο το λιμεναρχείο πραγματοποίησε έλεγχο διαβατηρίων. Ο Καρούσος δεν ήταν κάτοχος διαβατηρίου ή άλλου ταξιδιωτικού εγγράφου, άρα εισήλθε στην Ελλάδα παράνομα. Έκανε παρέα με το λιμενάρχη και τελικά τακτοποιήθηκε η μεταφορά του στη Ρόδο μετά από συνεννόηση με το Λιμεναρχείο Ρόδου. Όμως δε συνελήφθη από τις ελληνικές αρχές, για να προσαχθεί ενώπιον δικαστηρίου. Η ενέργεια αυτή προκαλεί εύλογες απορίες, δεδομένης της αντίθεσής του προς το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών, τη φυγή και την απόκρυψή του στην Κύπρο. Στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Κροίσος Χριστοδουλίδης ανέφερε ότι, για να γίνει αποδεκτή η σύλληψη και φυγάδευση του Καρούσου από την Κύπρο, τα στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄ είχαν ζητήσει να μην υποστεί οποιεσδήποτε συνέπειες, αίτημα το οποίο η Χούντα έκανε αποδεκτό.

Το πλήρωμα του ΙΑΣΩΝ ΙΙ με την επιστροφή του στην Κύπρο συνελήφθη έξω από τις ακτές της Πάφου. Η σύλληψη αυτή πιθανόν να ήταν και η αιτία που το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών δεν απέστειλε νέο αρχηγό από την Ελλάδα. Τα φερόμενα ως υποψήφια ονόματα ήταν του ταξίαρχου Νικόλα Ντερτιλή, γνωστού από την παρουσία του στην Κύπρο το 1964-1965 και τις μάχες Μανσούρας-Κοκκίνων και από τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973, έμπιστου του Δ. Ιωαννίδη, και του ταγματάρχη Αθανάσιου Σκλαβενίτη, έμπιστου του Δ. Ιωαννίδη, αλλά και

του Α. Ποταμιάνου, ο οποίος είχε διατελέσει και υπασπιστής του Γ. Γρίβα. Κατά το Λευτέρη Παπαδόπουλο, το όνομα του Ν. Ντερτιλή δε βρισκόταν στον κατάλογο των υποψηφίων αρχηγών. Σε αυτόν εκτός από το Σκλαβενίτη περιλαμβάνονταν οι Ανδρέας Σιαπκαράς και Παναγιώτης Θανασούλας (κατάθεση Λ. Παπαδόπουλου, 2.6.2010, σελ. 99).

Με την απομάκρυνση του Γ. Καρούσου ξέσπασε διαμάχη ανάμεσα στα κορυφαία στελέχη της οργάνωσης με επίκεντρο τη διαδοχή. Σύμφωνα με τις καταθέσεις που λήφθηκαν από την επιτροπή, αρχικά και μέχρι την άφιξη του νέου αρχηγού από την Αθήνα είχαν ορισθεί ως συναρχηγοί ο Λευτέρης Παπαδόπουλος και ο Κίκης Κωνσταντίνου. Μεταξύ τους δεν υπήρχε συνεργασία και σε πολλές περιπτώσεις, όπως έχει αναφερθεί, υπήρχαν διαξιφισμοί (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 90-91, και Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 41).

Κάποια από τα ηγετικά στελέχη της οργάνωσης λάμβαναν οδηγίες από την Αθήνα μέσω του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε στη Λευκωσία.

Τελικά, της διαμάχης επικράτησε ο Λευτέρης Παπαδόπουλος. Στις αρχές Μαρτίου σε συνάντηση των Κ. Μαστροκόλια, Α. Σκλαβενίτη, Λ. Παπαδόπουλου και Κ. Κωνσταντίνου ανατέθηκε η κύρια ευθύνη συντονισμού στο Λ. Παπαδόπουλο, ενώ ο Κ. Κωνσταντίνου ουσιαστικά είχε περιθωριοποιηθεί (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 93). Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, γενικός αρχηγός με έδρα την Αθήνα ορίσθηκε ο Αθανάσιος Σκλαβενίτης. Η Χούντα έβαλε χέρι στην οργάνωση (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 41).

Την περίοδο μετά το θάνατο του Γ. Γρίβα η οργάνωση κατά κύριο λόγο χρησιμοποιήθηκε για την παραπέρα επιδείνωση της εσωτερικής κατάστασης με δολοφονίες πολιτών και άλλες ενέργειες, για να δικαιολογηθεί η πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου.

Η περίοδος Απριλίου - Ιουλίου 1974 σημαδεύτηκε από σοβαρά γεγονότα, όπως τα ακόλουθα:

- Ένταση των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ Β΄ με δολοφονίες πολιτών. Εντός του Ιουνίου η Αθήνα έδωσε εντολή στην οργάνωση «*να κτυπά στο ψαχνό*» (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 52).
- Το Μάιο ανέλαβε την αρχηγία της οργάνωσης ο Κροίσος Χριστοδουλίδης (ψευδώνυμο «Ποσειδών») μετά από έγκριση της Αθήνας. Στις 9 Ιουλίου 1974, όπως ανέφερε στην επιτροπή (κατάθεση 19.5.2010, σελ. 53), παραιτήθηκε από την αρχηγία διαφωνώντας με τις ενέργειες στις οποίες προέβαινε η οργάνωση, η οποία πλέον καθοδηγείτο από την Αθήνα και ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατός ο έλεγχός της. Απόρροια της παραίτησης ήταν και η γνωστή χειρόγραφη επιστολή του Λ. Παπαδόπουλου, που τον προέτρεπε να μην προβεί σε καμία ενέργεια μέχρι τις 15 Ιουλίου 1974.
- Συνεχείς συλλήψεις από το Εφεδρικό Σώμα μελών της ΕΟΚΑ Β΄ με αποκορύφωμα τη σύλληψη του αρχηγού της Λευτέρη Παπαδόπουλου στις 11 Ιουλίου 1974.
- Νέα ένταση και κρίση στις σχέσεις Λευκωσίας-Αθηνών λόγω της απόφασης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου να μην εγκρίνει τον κατάλογο των υποψηφίων εφέδρων αξιωματικών, αλλά και της απόφασής του να μειώσει τη στρατιωτική θητεία στους 14 μήνες, με παράλληλη μείωση του αριθμού των Ελλαδιτών αξιωματικών που στελέχωναν την ΕΦ.
- Η αποστολή της επιστολής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο Φ. Γκιζίκη (Παράρτημα IX).

Η επιστολή Μακαρίου προς στρατηγό Φαίδωνα Γκιζίκη

Της συγγραφής και αποστολής της γνω-

στής επιστολής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον Γκιζίκη προηγήθηκε όξυνση της κρίσης ανάμεσα στη Λευκωσία και την Αθήνα. Αφορμή είχε αποτελέσει η άρνηση του Μακαρίου να εγκρίνει τον κατάλογο των υποψηφίων εφέδρων αξιωματικών την άνοιξη του 1974, καθώς και η πρόθεσή του να μειώσει τη θητεία της ΕΦ, με παράλληλη μείωση και του αριθμού των Ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στη δύναμή της.

Κατά καιρούς διατυπώθηκε η άποψη ότι η αποστολή της συγκεκριμένης επιστολής προκάλεσε την εκδήλωση του πραξικοπήματος, καθώς και ότι ο συντάκτης της δεν ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αλλά κάποιο άλλο πρόσωπο, φωτογραφίζοντας τον Κ. Καραμανλή.

Μέσα από τη διεξοδική εξέταση των γεγονότων προκύπτουν τα εξής στοιχεία για τα ανωτέρω:

1. Πέρα από την εκπόνηση σχεδίων πραξικοπήματος από την ΕΟΚΑ Β΄, όπως τα σχέδια ΣΦΕΝΔΟΝΗ, ΑΠΟΛΛΩΝ και ΝΙΚΗ, η Χούντα των Αθηνών είχε προβεί στους δικούς της σχεδιασμούς για την πραγματοποίηση πραξικοπήματος, με στόχο την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Η πραγματοποίηση του πραξικοπήματος είχε σχεδιασθεί προ πολλού. Εκτός από το σχέδιο ΕΡΜΗΣ, που προέβλεπε την πραγματοποίηση πραξικοπήματος μετά από τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου το Μάρτιο του 1970, η επόμενη απόπειρα πραξικοπήματος ήταν το Φεβρουάριο του 1972. Η απόπειρα ματαιώθηκε μετά την αποκάλυψη του σχεδίου, την κινητοποίηση του λαού και τις ενέργειες στις οποίες είχε προβεί η κυβέρνηση όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.
2. Η ένταση της δραστηριότητας της ΕΟΚΑ Β΄ τους μήνες που προηγήθηκαν υποδαυλιζόταν από Ελλαδίτες αξιωματικούς οι οποίοι ασκούσαν επιρροή στην ηγεσία της και αποσκοπούσε στην όξυνση της εμφύλιας σύγκρουσης και την προετοιμασία του κλίματος για την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Οι οδηγίες που έφθαναν από την Αθήνα ήταν «να κτυπούν στο ψαχνό». Η πραγματοποίησή του θα εδικαιολογείτο ως αδήριτη ανάγκη επέμβασης του στρατού, προς αποφυγή της περαιτέρω εμφύλιας αιματοχυσίας, κατά τα πρότυπα της δικαιολογίας που είχε προβληθεί και για το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967 στην Ελλάδα.

   Ο πρέσβης Ευστάθιος Λαγάκος στην κατάθεσή του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων (9.12.1986, σελ. 61) ανέφερε ότι τον έλεγχο της ΕΟΚΑ Β΄ μετά το θάνατο του Γρίβα είχε αναλάβει απευθείας το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών.

   Στην κατάθεσή του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ο υποπτέραρχος Ελευθέριος Λογοθέτης (28.9.1988) ανέφερε ότι αποτελούσε κοινό μυστικό η ανάμειξη της ΕΟΚΑ Β΄ σε όλες τις απαράδεκτες και εγκληματικές ενέργειες κατά του Μακαρίου, που βέβαια δεν είχαν καμιά σχέση με το αίτημα της ένωσης. Το πιο σημαντικό όμως στη δράση αυτής της οργάνωσης είναι ότι βρισκόταν σε συνεχή συνεργασία με αξιωματικούς και στελέχη της κυπριακής Εθνοφρουράς.
3. Η αίσθηση για την εκδήλωση του πραξικοπήματος ήταν διάχυτη, ακόμα και στους απλούς πολίτες, οι οποίοι μάλιστα το ανέμεναν να εκδηλωθεί από μέρα σε μέρα. Για το σκοπό αυτό το Εφεδρικό Σώμα, καθώς και ομάδες πολιτών πιστές στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τις νυκτερινές ώρες έθεταν υπό την παρακολούθησή τους τα στρατόπεδα της ΕΦ στην ευρύτερη περιοχή της Λευκωσίας.
4. Είναι πρακτικά αδύνατο σε διάστημα 10 ημερών να αποφασισθεί, να προετοιμασθεί η οργάνωση και η εκδήλωση του πραξικοπήματος (ετοιμασία σχεδίου δράσης, επιλογή μονάδων για συμμετοχή, επιλογή του αρχηγού κ.ά.), ώστε να θεωρηθεί ότι η αποστολή της επιστο-

λής από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο προς το Φ. Γκιζίκη ήταν η πραγματική αιτία η οποία προκάλεσε την πραγματοποίησή του.

5. Στην κατάθεσή του ο Αρχηγός Ναυτικού το 1974 Πέτρος Αραπάκης ανέφερε: «*Η επιστολή Μακαρίου προς Γκιζίκη, που είχε ημερομηνία 2 Ιουλίου, σε καμιά περίπτωση δεν συνετέλεσε στη λήψη της τραγικής απόφασης. Όταν έφτασε η επιστολή στην Αθήνα, η εκτέλεση του πραξικοπήματος στην Κύπρο είχε ήδη διαταχθεί* [...]».
6. Ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος ανέφερε (κατάθεση 17.6.2009, σελ. 46-47) ότι είχε πληροφορηθεί κατά τον Ιούνιο του 1974 για το σχέδιο εκτέλεσης του πραξικοπήματος. Φοβούμενος για τις συνέπειες που αυτό θα είχε ως επακόλουθο, εννοώντας την τουρκική εισβολή, στις 16 Ιουνίου αναχώρησε για την Αθήνα, με σκοπό να συναντηθεί με το Δ. Ιωαννίδη και άλλα ηγετικά στελέχη της Χούντας, για να αποτρέψει την πραγματοποίησή του.
7. Ο Μακάριος γνώριζε για τις προθέσεις της Χούντας να τον ανατρέψει με πραξικόπημα. Υπήρχε εξάλλου και το προηγούμενο του Φεβρουαρίου του 1972. Η γνωστή επιστολή προς το Φ. Γκιζίκη (Παράρτημα IX) είχε αποσταλεί σε μια προσπάθεια να κερδίσει χρόνο. Ήλπιζε ότι με τη δημοσιοποίηση του προβλήματος θα συνέτιζε τη Χούντα, θα την υποχρέωνε να κάνει δεύτερες σκέψεις και να αναστείλει την πραγματοποίησή του. Η ενέργεια αυτή αποτελούσε ουσιαστικά και απόρριψη της εισήγησης συνεργατών του να προχωρήσει σε αιφνιδιαστική σύλληψη και απέλαση της ηγεσίας της ΕΦ για αποτροπή του πραξικοπήματος. Στα πλαίσια ακριβώς της μείωσης των κινδύνων για πραξικοπηματική ανατροπή του με χρήση τμημάτων της ΕΦ ήταν και η απόφασή του να μειώσει τη στρατιωτική θητεία και τη δύναμή της κατά το ήμισυ και κατ' επέκταση και τον αριθμό των Ελλαδιτών αξιωματικών. Το στοιχείο αυτό το ανέφερε και στην ομιλία του της 19ης Ιουλίου 1974 στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ανέφερε χαρακτηριστικά: «[...] Είναι βεβαίως γεγονός ότι από τινός χρόνου ο σκοπός των» (της Χούντας) «καθίστατο φανερός». Ο κυπριακός λαός είχε επί μακρόν χρόνον το αίσθημα ότι η ελληνική Χούντα ωργάνωνε πραξικόπημα και αυτό το αίσθημα κατέστη εντονώτερον κατά την διάρκειαν των τελευταίων εβδομάδων, ότε η τρομοκρατική οργάνωσις ΕΟΚΑ Β΄, κατευθυνόμενη εξ Αθηνών, επανήρχισε τας βιαιοπραγίας».
8. Η επιστολή συντάχθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Φαίνεται ότι υπήρξε έντονος προβληματισμός και έγιναν διάφορα προσχέδια πριν από το τελικό κείμενο. Για το περιεχόμενο της επιστολής ενημερώθηκαν με ειδικό απεσταλμένο το Χάρη Βωβίδη και κατά τρόπο μυστικό ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος στο Λονδίνο και ο Κ. Καραμανλής στο Παρίσι. Αρχικά ενημερώθηκε ο τέως βασιλιάς, ο οποίος, όπως ανέφερε στην κατάθεσή του στην επιτροπή, είχε εκφράσει διαφωνία για την αποστολή της. Ο ίδιος προέτρεψε το Χ. Βωβίδη να μεταβεί στο Παρίσι και να ενημερώσει τον Κ. Καραμανλή, όπως και εγένετο (κατάθεση τέως βασιλιά Κωνσταντίνου, 10.12.2009, σελ. 153-154). Τελικά, η επιστολή έφερε ημερομηνία 2 Ιουλίου 1974 και επιδόθηκε στον Γκιζίκη από τον πρέσβη της Κύπρου στην Αθήνα Ν. Κρανιδιώτη το πρωί της 3ης Ιουλίου 1974.
9. Η Χούντα θα μπορούσε να γνώριζε για την αποστολή της επιστολής και το περιεχόμενό της πριν από τις 3 Ιουλίου 1974, μόνο εάν την ενημέρωνε κάποιος από τους συνεργάτες του Αρχιεπισκόπου που γνώριζε τις προθέσεις του ή ένας εκ δύο παραληπτών του προσχεδίου. Όμως ακόμα και με αυτό το ενδεχόμενο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί η άποψη ότι η επιστολή προκάλεσε το

πραξικόπημα, δεδομένου του χρόνου της αρχικής απόφασης για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος.

Ο σχεδιασμός και η απόφαση πραγματοποίησης του πραξικοπήματος

Στο πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων αναφέρονται με λεπτομέρεια οι σχεδιασμοί και η απόφαση για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος, όπως αυτά έχουν στοιχειοθετηθεί από τις καταθέσεις των πρωταγωνιστών. Αναφέρονται σχετικά τα παρακάτω:

«*Είναι έξω από κάθε αμφιβολία ότι το μοιραίο για την Κύπρο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 αποφασίσθηκε από τους ακόλουθους:*

- *Φαίδωνα Γκιζίκη, Πρόεδρο της Δημοκρατίας,*
- *Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, Πρωθυπουργό,*
- *Δημήτριο Ιωαννίδη, αρχηγό της Χούντας,*
- *Γρηγόριο Μπονάνο, Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων,*

με ειδικότερη εισήγηση του Δ. Ιωαννίδη, που επίμονα υποστήριζε ότι ο Μακάριος ήταν εθνικά απαράδεκτος και επικίνδυνος».

Είχαν προηγηθεί επανειλημμένες διαβουλεύσεις των τεσσάρων ηγετών της Χούντας, που αναφέρονται πιο πάνω, στο σπίτι του Ανδρουτσόπουλου.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Γρ. Μπονάνου (Εξεταστική Επιτροπή Βουλής των Ελλήνων, 16, 17.12.1986), οι διαβουλεύσεις των ανωτέρω άρχισαν το Φεβρουάριο του 1974. Επιπλέον, ανέφερε σχετικά:

«*Δεν ξέρω τους λόγους που είχε ο Ιωαννίδης. Είναι όμως γεγονός ότι την ανατροπή του Μακαρίου την είχε στο μυαλό του από το Φεβρουάριο του 1974 και το είχε θέσει παρουσία Ανδρουτσόπουλου, Γκιζίκη και εμού*».

Την τελική του απόφαση να συμμετάσχει στην ανατροπή του Μακαρίου την έλαβε στις 30 Ιουνίου 1974, όταν έλαβε γνώση της επιστολής του Μακαρίου. Η επιστολή όμως δόθηκε στις 3 Ιουλίου 1974 και η εντολή ανατροπής του Μακαρίου δόθηκε στη σύσκεψη της 2ας Ιουλίου 1974.

Επιπρόσθετα, ο Μπονάνος στο βιβλίο του «Η αλήθεια: 21η Απριλίου: 25η Νοεμβρίου: Κυπριακόν», Αθήνα 1986, αναφέρει ότι ο Ιωαννίδης είχε προμελετήσει την πραγματοποίηση της ανατρεπτικής ενέργειας πολύ πριν από την 25η Νοεμβρίου 1973, διά το Μάιο του 1974, όταν ο Μακάριος θα απουσίαζε σε επίσημη επίσκεψη στην Κίνα.

Σύμφωνα δε με την κατάθεση του Φ. Γκιζίκη, η απόφαση για τη διενέργεια του πραξικοπήματος λήφθηκε το μήνα Απρίλιο του ίδιου χρόνου.

Ο εξ απορρήτων του Ιωαννίδη μάρτυρας Πηλιχός τοποθετεί το χρόνο λήψης της απόφασης για το πραξικόπημα δύο έως τρεις μήνες πριν από τη 15η Ιουλίου 1974.

Η οριστική απόφαση των τεσσάρων ηγετών της Χούντας λήφθηκε το δεύτερο δεκαήμερο του Ιούνη του 1974.

Η διαδικασία εκτέλεσης του πραξικοπήματος άρχισε τις τελευταίες μέρες του Ιούνη του 1974, με προσδιορισμό από τους Ιωαννίδη-Μπονάνο της 15ης Ιουλίου 1974 ως ημέρας εκδήλωσης του πραξικοπήματος και με επιλογή από τους ιδίους των αξιωματικών της ΕΦ Μιχαήλ Γεωργίτση, διοικητή της ΙΙΙ ΑΤΔ, και Κωνσταντίνου Κομπόκη, διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών, για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος.

Την 1η Ιουλίου 1974 με εντολή του ΑΕΔ στρατηγού Γρ. Μπονάνου δόθηκε φύλλο πορείας, για να παρουσιασθούν στην Αθήνα οι Μ. Γεωργίτσης και Παύλος Παπαδάκης, ο οποίος μέχρι και τις αρχές Ιουνίου του 1974 υπηρετούσε στη θέση του επιτελάρχη του ΓΕΕΦ. Η εντολή προς Μ. Γεωργίτση δόθηκε απευθείας στον ίδιο με παράκαμψη του ΓΕΕΦ και του αρχηγού του αντιστράτηγου Γ. Ντενίση.

Ο προγραμματισμός συνεχίσθηκε με σύσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στις 2 Ιουλίου 1974, στις 7.30 μ.μ., στο γραφείο του Γρ. Μπονάνου στο ΑΕΔ, και στην οποία έλαβαν μέρος οι ακόλουθοι:

- Δημήτριος Ιωαννίδης, ταξίαρχος,
- Γρηγόριος Μπονάνος, στρατηγός, Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων,
- Παύλος Παπαδάκης, υποστράτηγος, διοικητής της 10ης Μεραρχίας που έδρευε στον Έβρο,
- Μιχαήλ Γεωργίτσης, ταξίαρχος, διοικητής της ΙΙΙ ΑΤΔ της ΕΦ,
- Κωνσταντίνος Κομπόκης, συνταγματάρχης, διοικητής των Δυνάμεων Καταδρομών της ΕΦ.

Η επιλογή του Παύλου Παπαδάκη, για να συμμετάσχει στη σύσκεψη, φέρεται να έγινε, γιατί:

- ήταν άριστος γνώστης των πραγμάτων και έτρεφε απεριόριστο μίσος εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο οποίος λίγες εβδομάδες προηγουμένως αρνήθηκε να εγκρίνει την παράταση της παραμονής του στην Κύπρο και ζήτησε την άμεση ανάκλησή του,
- είχε διατελέσει επιτελάρχης του ΓΕΕΦ και είχε ισχυρές διασυνδέσεις με τα αντιμακαριακά στοιχεία στην Κύπρο και την ΕΟΚΑ Β΄,
- το Φεβρουάριο του 1972 ως διοικητής της ΕΛΔΥΚ είχε συνεργασθεί με τον ταξίαρχο Α. Κονδύλη για την εκτέλεση του πραξικοπήματος που είχε αποφασίσει ο δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος,
- ήταν κουμπάρος του Δ. Ιωαννίδη, με τον οποίο διατηρούσε στενές σχέσεις.

Στη σύσκεψη αυτή ο Μπονάνος ενημέρωσε τους παρευρισκομένους για την απόφαση ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με στρατιωτικό πραξικόπημα, που, όπως τους είπε, πάρθηκε από την κυβέρνηση και τη στρατιωτική ηγεσία.

Παράλληλα, καθόρισε ως χρόνο εκδήλωσης του πραξικοπήματος τη 15η Ιουλίου 1974 και ώρα 7.30 π.μ. και όρισε το Μ. Γεωργίτση ως αρχηγό και τον Κ. Κομπόκη ως υπαρχηγό.

Στην ίδια σύσκεψη καθορίστηκαν από τον Μπονάνο και οι συνθηματικές εκφράσεις που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν κατά την έναρξη της εκδήλωσης του πραξικοπήματος και κατά την πορεία του:

«*Αλέξανδρος εισήχθη νοσοκομείον*» ήταν η δηλωτική της έναρξης του πραξικοπήματος φράση (Παράρτημα Χ).

«*Αλέξανδρος πάει καλά*» ήταν η φράση που σήμαινε καλή εξέλιξη του πραξικοπήματος.

«*Αλέξανδρος ασθενεί βαρέως*» ήταν η φράση που σήμαινε κακή πορεία του πραξικοπήματος.

Μεταξύ άλλων ο Μπονάνος είπε στους Γεωργίτση και Κομπόκη ότι για κάθε επικοινωνία που θα ήθελαν να έχουν με το ΑΕΔ δεν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσουν κανένα άλλο μέσο (τηλέφωνο κ.λπ.), παρά μόνο αγγελιαφόρο, ως τέτοιον δε επέλεξε τον ταγματάρχη Κ. Κοντώση.

Επιπρόσθετα, τους τόνισε ότι δεν έπρεπε να ανησυχούν, γιατί υπήρχαν διαβεβαιώσεις ότι δεν επρόκειτο να επέμβει κανένας, διότι «υπήρχε κάλυψη». Δεν προσδιοριζόταν από ποιον είχε παρασχεθεί «η κάλυψη», αλλά φαινόταν ότι ήταν από τις ΗΠΑ.

Η σύσκεψη της 2ας Ιουλίου 1974 τέλειωσε με την εντολή των Μπονάνου-Ιωαννίδη προς τους Γεωργίτση και Κομπόκη να έρθουν σε επαφή με τους επιτελείς τους, για να καταρτίσουν το σχέδιο δράσης και να συζητήσουν τις λεπτομέρειες του πραξικοπήματος.

Ακολούθησε νέα σύσκεψη στις 3 Ιουλίου 1974, για να σχεδιασθεί το πραξικόπημα. Τελικά, ο σχεδιασμός δεν έγινε, γιατί δεν ήσαν γνωστές οι δυνάμεις οι οποίες θα λάμβαναν μέρος.

Επέστρεψαν στην Κύπρο ο Γεωργίτσης στις 6 Ιουλίου και ο Κομπόκης στις 7 Ιουλίου.

Στο βιβλίο ΗΔ της ΙΙΙ ΑΤΔ στις 2 Ιουλίου 1974 αναφέρεται σχετικά από το Μ. Γεωργίτση:

«*Εχορηγήθη σήμερον εκ του υποφαινομένου 4ήμερος άδεια δι΄ Αθήνας. Κατά την διάρκειαν της απουσίας μου καθήκοντα Δ/τού ΙΙΙ ΑΤΔ θα εκτελή ο Σχης Νούσκας Κωνσταντίνος*».

Αντίστοιχα, στις 8 Ιουλίου 1974 αναφέρει:

«*Επανήλθεν εξ αδείας ο υποφαινόμενος και ανέλαβον υπηρεσίαν από 6η Ιουλίου 1974*».

Της επίσκεψης Γεωργίτση και Κομπόκη στην Αθήνα είχε προηγηθεί επίσκεψη του διευθυντή του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ Κώστα Μπούρλου στις 26 Ιουνίου 1974. Ο Κ. Μπούρλος, επιστρέφοντας στην Κύπρο, μετέφερε και ειδικό κώδικα συνθηματικής επικοινωνίας με την Αθήνα.

Τις παραπάνω επισκέψεις δεν είναι γνωστό αν τις είχε πληροφορηθεί η ΚΥΠ και το Εφεδρικό Σώμα. Εάν τις γνώριζαν, τότε φαίνεται ότι αυτές δεν είχαν αξιολογηθεί σωστά.

Τις μέρες που προηγήθηκαν της 7ης Ιουλίου είχαν επισκεφθεί την Κύπρο οι Α. Σκλαβενίτης (αρχηγός της ΕΟΚΑ Β΄), Α. Ποταμιάνος και Κ. Μαστροκόλιας. Τους συνάντησε στο αεροδρόμιο Αθηνών κατά την επιστροφή τους στην Αθήνα στις 7 Ιουλίου 1974 η μάρτυρας Ελένη Γεωργιάδου (κατάθεση 12.11.2008, σελ. 18-19). Η συμπερίληψη του ονόματος του Κ. Μαστροκόλια γίνεται με κάθε επιφύλαξη, δεδομένου ότι στις 6 Μαρτίου 1974 είχε απελαθεί από την Κύπρο και είναι αμφίβολο αν του είχε επιτραπεί να πραγματοποιήσει νέα επίσκεψη.

Την Τρίτη 9 Ιουλίου 1974 μετά την άφιξή τους στην Κύπρο κάλεσαν σε σύσκεψη για τον καθορισμό των λεπτομερειών αναφορικά με την υλοποίηση του πραξικοπήματος τους ακόλουθους:

- Παναγιώτη Γιαννακοδήμο, ταξίαρχο, επιτελάρχη του ΓΕΕΦ,
- Κωνσταντίνο Παπαγιάννη, αντισυνταγματάρχη, υποδιοικητή της ΕΛΔΥΚ,
- Γεώργιο Παπαγιάννη, αντιπλοίαρχο, διοικητή Ναυτικής Δύναμης Κύπρου,
- Γρηγόρη Λαμπρινό, αντισυνταγματάρχη, διοικητή της 23ης ΕΜΑ,
- Περικλή Κορκόντζελο, επίλαρχο, διοικητή της 21ης ΕΑΝ,
- Κωνσταντίνο Κοντώση, ταγματάρχη, σύνδεσμο με το ΑΕΔ,
- Κωνσταντίνο Ραφτόπουλο, ταγματάρχη, διοικητή της 31ης ΜΚ,
- Ναπολέοντα Δαμασκηνό, ταγματάρχη, διοικητή της 32ας ΜΚ,
- Παναγιώτη Λάμπρου, ταγματάρχη, διοικητή της 185 ΜΠΠ,
- Κωνσταντίνο Ιωαννίδη, ταγματάρχη, διοικητή της 195 ΜΕΑ/ΑΠ,
- Ελευθέριο Ζήδρο, ταγματάρχη Διαβιβάσεων.

Στη σύσκεψη αυτή μετά από συζήτηση κρίθηκε ομόφωνα ότι το πραξικόπημα θα έπρεπε να μην πραγματοποιηθεί, γιατί:

- υπήρχε κίνδυνος εσωτερικών ταραχών,
- οι μονάδες ήσαν ουσιαστικά διαλυμένες,
- η προετοιμασία ήταν ελλιπής,
- κυρίως υπήρχε κίνδυνος στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας,
- ο Παπαγιάννης, υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ, πρότεινε να μη συμμετάσχει η ΕΛΔΥΚ για λόγους σκοπιμότητας, επειδή ήταν αμιγής ελληνική στρατιωτική δύναμη. Τελικά, στις 13 Ιουλίου 1974 δόθηκε διαταγή από το ΑΕΔ να χρησιμοποιηθεί και η ΕΛΔΥΚ λόγω έλλειψης δυνάμεων. Τη διαταγή μετέφερε ο επίλαρχος Σταθάκης, απεσταλμένος του Αρχηγού Στρατού Α. Γαλατσάνου.

Στις 10 Ιουλίου ο σύνδεσμος Κ. Κοντώσης μετέφερε στην Αθήνα, στους Ιωαννίδη και Μπονάνο, τους φόβους και τους ενδοιασμούς που εκφράσθηκαν στη σύσκεψη, πλην όμως η απάντηση ήταν ότι οι ενδοιασμοί και τα αιτήματά τους για αναβολή του πραξικοπήματος απερρίπτοντο. Ήταν διαταγή του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων και της κυβέρνησης να προχωρήσουν στην εκτέλεση της απόφασης για την ανατροπή του Μακαρίου με μοναδική τροποποίηση του αρχικού σχεδίου τον περιορισμό της ΕΛΔΥΚ στην κατάληψη του αεροδρομίου Λευκωσίας και τη μετάθεση της ώρας εκδήλωσης από τις 7.15 π.μ. στις 8.30 π.μ. Επιπρόσθετα, ο Κοντώσης είχε αποστηθίσει το διάγγελμα, τα ονόματα των υποψη-

φίων προέδρων, καθώς και των υπουργών που θα αποτελούσαν την «κυβέρνηση».

Στις 11 Ιουλίου οι Γεωργίτσης και Κομπόκης, αφού ενημερώθηκαν από τον Κοντώση, έδωσαν εντολές και οδηγίες στους επικεφαλής των μονάδων που προσδιόρισαν ότι θα λάβουν μέρος στις επιχειρήσεις για την κατάληψη των προεπιλεγμένων στόχων.

Στις 13 Ιουλίου 1974 υπήρξε συνεργασία των Γεωργίτση, Κομπόκη, Παπαγιάννη (ΕΛΔΥΚ) και Γιαννακοδήμου.

Για σκοπούς διαφύλαξης της μυστικότητας για τη διενέργεια του πραξικοπήματος φαίνεται να υπήρξε διακριτική απομάκρυνση από κρίσιμης σημασίας θέσεις της ΕΦ στρατιωτών, ακόμα και κάποιων που είτε ήσαν προσκείμενοι είτε ακόμα και μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ (κατάθεση Χάρη Παττίχη, 2.12.2009).

Παράλληλα, η Χούντα με σειρά ενεργειών φρόντισε να παραπλανήσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Στις 6 Ιουλίου, με την επιστροφή του στην Κύπρο, ο Γεωργίτσης συναντήθηκε με τον Α/ΓΕΕΦ Γ. Ντενίση, στον οποίο μετέφερε διαταγή να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με το Μακάριο, με σκοπό να τον αποκοιμίσει.

Στις 8 Ιουλίου 1974 επισκέφθηκε την Κύπρο και είχε μακρά συνομιλία με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο εκδότης Σάββας Κωνσταντόπουλος, στενός φίλος και κουμπάρος του Ν. Σαμψών. Φαίνεται να ενεργούσε ως απεσταλμένος του Πρωθυπουργού της Χούντας Ανδρουτσόπουλου, με στόχο «την εκτόνωση της κρίσης». Με την επιστροφή του στην Αθήνα διεμήνυσε στον Αρχιεπίσκοπο ότι η Αθήνα θα αναλάμβανε πρωτοβουλίες με στόχο την εκτόνωση της κρίσης. Για αυτό το σκοπό είχε αποφασισθεί να πραγματοποιηθεί σύσκεψη στην Αθήνα.

Η ενημέρωση αυτή σε συσχετισμό με την επίσκεψη στην Αθήνα στις 12 Ιουλίου 1974 του πρεσβευτή Ευστάθιου Λαγάκου και του αρχηγού του ΓΕΕΦ Γεώργιου Ντενίση και του διοικητή της ΕΛΔΥΚ Νικολαΐδη και τη σύσκεψη που έλαβε χώρα στις 13 Ιουλίου 1974 δημιούργησαν στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο την εικόνα ότι το πραξικόπημα προσωρινά αναβλήθηκε και δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί τουλάχιστον πριν από την ολοκλήρωση της σύσκεψης στην Αθήνα, η οποία θα συνεχιζόταν τη Δευτέρα 15 Ιουλίου 1974 το πρωί.

Αναφορικά με τη σύσκεψη της 13ης Ιουλίου:

- ο Α/ΓΕΕΦ στρατηγός Γ. Ντενίσης ανέφερε στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων ότι η σύσκεψη της 13ης Ιουλίου 1974 αναμφιβόλως ήταν μπλόφα για συσκότιση των πραγμάτων και κράτησε 20 έως 30 λεπτά,
- στην έκθεση την οποία συνέταξε ο αντισυνταγματάρχης (ΠΒ) Ιωάννης Μπήτος τον Ιούνιο του 1975, μετά από σχετική εντολή, αναφέρει σχετικά:
  «*Φρονώ ότι η πρόσκλησις των εκ Κύπρου αξιωματικών εγένετο, είτε διότι ούτοι αντετίθεντο εις το πραξικόπημα είτε διά παραπλάνησιν είτε και δι' αμφοτέρους τους ως άνω λόγους.*
  Προκύπτει εκ της διαδικασίας και του αποτελέσματος της συσκέψεως της 13ης Ιουλίου ότι αύτη εις ουδέν άλλον απέβλεπε, παρά εις την συσκότισιν και την παραπλάνησιν τόσον των συμμετεχόντων εις αυτήν όσον και γενικώτερον επί του σχεδιαζόμενου πραξικοπήματος».

Τόσο ο δικτάτορας Δ. Ιωαννίδης όσο και ο Πρωθυπουργός της Χούντας Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος ανέφεραν ότι η διά πραξικοπήματος απομάκρυνση του Μακαρίου είχε καταστεί αναγκαία και επιβεβλημένη λόγω της απόφασής του να μειώσει τη θητεία στην ΕΦ και κατ' επέκταση τη δύναμή της και να απομακρύνει τους Έλληνες αξιωματικούς. Όμως όλα τα στοιχεία παραπέμπουν στο ότι η απόφαση για την πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου είχε ληφθεί πολύ ενωρίτερα, σε χρόνο που ο Αρχιεπίσκοπος δεν είχε εκδηλώσει τις προθέσεις του για την ΕΦ.

Η εκδήλωση του πραξικοπήματος

Η εκδήλωση της πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δεν ήταν ένα στιγμιαίο γεγονός. Ήταν το αποκορύφωμα της συνωμοτικής δραστηριότητας η οποία εκπορευόταν από διάφορους κύκλους στην Αθήνα και στόχευε στην ενδονατοϊκή επίλυση του Κυπριακού. Ο αρχικός προσδιορισμός αυτών των ενεργειών τοποθετείται στο 1965. Στη συνέχεια, με την ανάληψη της εξουσίας στην Ελλάδα από τη Χούντα, προσλαμβάνει πλέον επιθετική μορφή και με την καθοδήγησή της σχεδιάζονται απόπειρες δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αλλά και διενέργειας πραξικοπήματος.

Το Μάρτιο του 1970 υπήρξε το σχέδιο ΕΡΜΗΣ, το οποίο θα εφαρμοζόταν μετά τη δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Έγινε ήδη αναφορά στο κεφάλαιο για τη δολοφονική απόπειρα της 8ης Μαρτίου 1970.

Για το ματαιωθέν πραξικόπημα του Φεβρουαρίου του 1972 έγινε ήδη εκτενής αναφορά πιο πάνω.

Τον Ιούλιο του 1973 ο Γ. Γρίβας εκπόνησε εκ μέρους της ΕΟΚΑ Β΄ σχέδιο πραξικοπήματος με την κωδική ονομασία ΝΙΚΗ, το οποίο, όπως ανέφερε, θα μπορούσε να υλοποιηθεί πριν από τις 20 Ιουλίου 1973. Τη γνησιότητα του σχεδίου επιβεβαίωσε στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (κατάθεση 17.6.2009, σελ. 126-127), ο οποίος μαζί με το Γ. Καρούσο ήταν οι δύο στους οποίους κοινοποιήθηκε για έκφραση απόψεων. Τελικά, για άγνωστους λόγους το σχέδιο ΝΙΚΗ δεν εφαρμόσθηκε.

Συνεπεία της κρίσης στις σχέσεις της Αθήνας με το Γ. Γρίβα και την ΕΟΚΑ Β΄, το φθινόπωρο του 1973 παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση των σχέσεων Αθηνών-Λευκωσίας. Σε ένδειξη ανταπόκρισης ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επισκέφθηκε την Αθήνα το Νοέμβριο του 1973 και είχε συνάντηση και συνομιλίες με τον Πρωθυπουργό Σπύρο Μαρκεζίνη.

Η αλλαγή στάσης του Γ. Παπαδόπουλου φαίνεται να μην ήταν άσχετη και με την απόφαση ανατροπής του από το σκληρό πυρήνα της Χούντας, επικεφαλής του οποίου ήταν ο Δ. Ιωαννίδης, ο οποίος και ανέλαβε ως νέος παρασκηνιακός αρχηγός.

Όπως προκύπτει από την απαντητική επιστολή προς το Γ. Γρίβα, η οποία ελήφθη στις 3 Νοεμβρίου 1973, ο Δ. Ιωαννίδης αφήνει κατά τρόπο σαφή τον υπαινιγμό για τη σχεδιαζόμενη αλλαγή αναφέροντας χαρακτηριστικά:

«*Προχθές συναντήθην εκ νέου με* ΟΤΟΣΟΛ *μου είπε ότι έλαβε σημειώμά σας και ότι σύντομα θα έχετε ό,τι θέλετε* [...]. *Ελπίζω να αντιληφθήτε τα όσα διά των γραμμών αυτών θέλω να σας διαβιβάσω.*

Ελπίζω σύντομα, έως 10 Νοεμβρίου και εκ νέου μετά 2 Δεκεμβρίου, να ενισχυθούμε σημαντικά».

Σημειώνεται ότι τόσο η επιστολή Γ. Γρίβα προς το Δ. Ιωαννίδη ημερομηνίας 21ης Οκτωβρίου 1973 όσο και η απαντητική προς το Γ. Γρίβα κατατέθηκαν στην επιτροπή από το Σπύρο Παπαγεωργίου.

Σε έκθεση την οποία συνέταξε ο Π. Αραπάκης με ημερομηνία 17 Απριλίου 1975 προς τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή αναφέρεται σχετικά:

«*Μόνη σχετική συζήτησίς μου μετά του ταξιάρχου Ιωαννίδη εις όλως ανύποπτον χρόνο ήτο κατά την επίσκεψιν τούτου εις το γραφείον μου προ ενός μηνός εκ των γεγονότων της 25ης Νοεμβρίου, ότε μοι είπεν ότι οι Αμερικανοί τού συνέστησαν να ανατρέψει τον Γεώργιον Παπαδόπουλον, αλλ' ούτος δεν το έπραξεν*».

Στις 5.00 η ώρα το πρωί της 15ης Ιουλίου ο αρχηγός του πραξικοπήματος ταξίαρχος Μ. Γεωργίτσης, ο οποίος αντικαθιστούσε τον αρχηγό του ΓΕΕΦ Γ. Ντενίση, ο οποίος απουσίασε στην Αθήνα για τη γνωστή σύσκεψη, είχε μεταβεί στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, για να συντονίσει την επιχείρηση. Το αρχηγείο για την εκτέλεση του πραξικοπήματος είχε εγκατασταθεί στο συγκεκριμένο

χώρο για λόγους ασφάλειας. Η επιτυχία του εγχειρήματος δεν ήταν δεδομένη και το ΓΕΕΦ, το οποίο συστεγαζόταν με το Αρχηγείο Αστυνομίας και γειτνίαζε με το στρατόπεδο του Εφεδρικού Σώματος, δεν πρόσφερε την απαιτούμενη ασφάλεια. Στη σύσκεψη στην αίθουσα επιχειρήσεων της ΕΛΔΥΚ παρευρίσκονταν μεταξύ άλλων ο υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ αντισυνταγματάρχης Κ. Παπαγιάννης (ο διοικητής βρισκόταν στην Αθήνα), ο συνταγματάρχης Σωτήριος Λιανάς, ο οποίος προοριζόταν να αναλάβει τη διοίκηση της ΙΙΙ ΑΤΔ. Στην κατάθεσή του ο Μ. Γεωργίτσης ανέφερε χαρακτηριστικά:

«*Στις 15/7 ήμουνα στην ΕΛΔΥΚ και όχι στο ΓΕΕΦ, γιατί, αν πηγαίναμε όλοι εκεί, θα δημιουργούσαμε υπόνοιες, δεν υπήρχαν δε και μέσα επικοινωνιών, αλλά ούτε και ασφάλεια. Ήταν μια μονοκατοικία και έτσι και μια χειροβομβίδα να έριχναν θα μας σκότωναν όλους*».

Ο Μ. Γεωργίτσης μετακινήθηκε στο ΓΕΕΦ γύρω στις 4.30 το απόγευμα, όπως ανέφερε στην κατάθεσή του, μετά την κατάληψη του Αρχηγείου Αστυνομίας, του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος και την επικράτηση του πραξικοπήματος.

Άλλοι ανώτεροι αξιωματικοί της ΕΦ είχαν μεταβεί στο ΓΕΕΦ στις 5.30 π.μ. περίπου και συμμετείχαν σε σύσκεψη που είχε πραγματοποιηθεί στην αίθουσα επιχειρήσεων.

Στο ΓΕΕΦ βρίσκονταν ακόμα στρατιώτες που υπηρετούσαν στο 2° ΕΓ, καθώς και οι οδηγοί των επιτελών. Σε κάποια στιγμή εξοπλίσθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για την κατάληψη της πτέρυγας της Αστυνομικής Δύναμης υπό τις διαταγές Ελλαδιτών αξιωματικών.

Στις 8.17 το πρωί με σήμα του προς το Γραφείο του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων (ΑΕΔ) και με χαρακτηρισμό «Άκρως Απόρρητον (ΕΧ) και Αστραπιαίο», ο Μ. Γεωργίτσης ενημέρωνε την Αθήνα για την έναρξη του πραξικοπήματος.

Στις 8.20 π.μ. τα άρματα μάχης, τα τεθωρακισμένα και οι καταδρομείς εφορμούσαν εναντίον του Προεδρικού αρχικά από την είσοδο και στη συνέχεια από την έξοδο, που βρίσκονται στην ανατολική πλευρά επί της λεωφόρου Δημοσθένη Σεβέρη.

Την ίδια στιγμή εκδηλώνονταν και οι επιθέσεις εναντίον του Αρχηγείου Αστυνομίας, του στρατοπέδου του Εφεδρικού και του ΡΙΚ, καθώς και του Διεθνούς Αεροδρομίου Λευκωσίας.

Για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μονάδες:

Η 31η ΜΚ, που κινήθηκε από την περιοχή Αθαλάσσας όπου είχε στρατωνισθεί. Ένα τμήμα της έλαβε μέρος στην κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου. Σε σημείο της διαδρομής προστέθηκαν στη δύναμή της αντιαεροπορικά πολυβόλα (τετράκαννα) και πυροβόλα (Μποφώρ) της 195 ΜΕΑ/ΑΠ (κατάθεση Γιώργου Καλογήρου, 27.8. 2009, σελ. 11-12).

Ένα δεύτερο τμήμα της 31ης ΜΚ, που χρησιμοποιήθηκε για την κατάληψη του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος. Την ενέργεια υποστήριξαν αρχικά τεθωρακισμένα οχήματα (Marmon Harrington) της 21ης ΕΑΝ και στη συνέχεια τεθωρακισμένα οχήματα (BTR) του 286 ΜΤΠ.

Η 32α ΜΚ, η οποία στάθμευε στον Άγιο Χρυσόστομο. Το Σάββατο 13 Ιουλίου 1974 μετακινήθηκε στο στρατόπεδο της 31ης ΜΚ στην Τύμπου. Στο χώρο αυτό έγινε αναδιοργάνωση της μοίρας και σχηματίσθηκαν διμοιρίες από άτομα που προέρχονταν από διαφορετικούς λόχους.

Η ενέργεια αναδιοργάνωσης των διμοιριών πιθανόν να αποσκοπούσε αφενός στον αποκλεισμό των φιλομακαριακών στοιχείων και αφετέρου, κατά τη διενέργεια της επιχείρησης του πραξικοπήματος, στο να αποτραπεί τυχόν στάση ή και οργανωμένη αντίδραση, γιατί ακριβώς τα νέα τμήματα αποτελούντο από οπλίτες εν πολλοίς άγνωστους μεταξύ τους. Παρόμοια ενέργεια παρατηρήθηκε και στις μονάδες της 23ης ΕΜΑ και της 21ης ΕΑΝ για αντικατάσταση των μελών των πληρωμάτων και αλλαγής της σύνθεσής τους.

Το πρωί της 15ης Ιουλίου μετά την αναφορά της μοίρας οι στρατιώτες με τον ατομικό τους οπλισμό, με πυρομαχικά και από δύο χειροβομβίδες που τους παραχωρήθηκαν εκείνη τη στιγμή επιβιβάσθηκαν στα φορτηγά και κινήθηκαν προς τη Λευκωσία. Στο χώρο του ΒΜΗ επιβιβάσθηκαν σε τεθωρακισμένα οχήματα. Ένα τμήμα κινήθηκε προς το Προεδρικό Μέγαρο, για να λάβει μέρος στην επιχείρηση κατάληψής του.

Η 33η ΜΚ, η οποία το Σάββατο το πρωί της 13ης Ιουλίου 1974 μετακινήθηκε από το Μπέλλαπαϊς στην Αθαλάσσα, αφού προηγήθηκε αναδιοργάνωση των διμοιριών, για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Το πρωί της 15ης Ιουλίου κινήθηκε προς το στρατόπεδο του Εφεδρικού και το ΡΙΚ.

Το 286 ΜΤΠ, το οποίο είχε τεθεί υπό τη διοίκηση της ΕΛΔΥΚ. Τεθωρακισμένα οχήματα του τάγματος έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις κατάληψης του αεροδρομίου Λευκωσίας, των Κεντρικών Φυλακών, του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος, καθώς και υποστήριξης της επιχείρησης κατάληψης της Αρχιεπισκοπής το απόγευμα προς βράδυ της 15ης Ιουλίου. Μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος το τάγμα χρησιμοποιήθηκε για την τήρηση της τάξης στη Λευκωσία.

Η 23η ΕΜΑ και η 21η ΕΑΝ, που έλαβαν μέρος στην κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου και της Αρχιεπισκοπής.

Τα κεντρικά γραφεία της ΑΤΗΚ κατέλαβε δύναμη της Ναυτικής Διοίκησης με υποστήριξη τεθωρακισμένων. Της επιχείρησης είχε ηγηθεί ο Ε. Ζήδρος, ταγματάρχης Διαβιβάσεων.

Τμήματα της ΕΛΔΥΚ συμμετείχαν στην επιχείρηση κατάληψης του αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών.

Η επιχείρηση κατάληψης του Προεδρικού Μεγάρου διήρκεσε περίπου μιάμιση ώρα. Τα αποτελέσματα της επίθεσης ήσαν τα εξής:

- Ολοκληρωτική καταστροφή του Προεδρικού Μεγάρου.
- Δεκαπέντε (15) περίπου εθνοφρουροί και αστυνομικοί νεκροί.
- Ο συνολικός αριθμός των νεκρών κατά το πραξικόπημα ήταν 41 στρατιωτικοί (5 Ελλαδίτες και 36 εθνοφρουροί) και 41 αντιστασιακοί (22 μέλη του Εφεδρικού), καθώς και 16 πολίτες θύματα του πραξικοπήματος.
- Άγνωστος αριθμός εθνοφρουρών και αστυνομικών τραυματιών.

Την όλη επιχείρηση κατάληψης του Προεδρικού σχεδίασε και διηύθυνε ο Κ. Κομπόκης, διοικητής των Δυνάμεων Καταδρομών. Επικεφαλής των Δυνάμεων Καταδρομών ήταν ο ταγματάρχης Ν. Δαμασκηνός και των αρμάτων-τεθωρακισμένων ο επίλαρχος Π. Κορκόντζελος, διοικητής της 21ης ΕΑΝ.

Το απόγευμα της 15ης Ιουλίου άρματα μάχης της 23ης ΕΜΑ με επικεφαλής το διοικητή αντισυνταγματάρχη Γρ. Λαμπρινό, με την υποστήριξη τμημάτων της 21ης ΕΑΝ, επιτέθηκαν και κατέλαβαν την Αρχιεπισκοπή. Πριν από την κατάληψη προηγήθηκε κανονιοβολισμός (άρματα της 23ης ΕΜΑ και στοιχεία ΠΑΟ 106 χιλιοστών του 120 ΛΒΟ), με αποτέλεσμα το κτίριο να υποστεί σοβαρές ζημιές.

Από τις Μοίρες Πυροβολικού (195 ΜΕΑ/ΑΠ, 185 ΜΠΠ) οι οποίες έδρευαν σε στρατόπεδα στην περιοχή Αθαλάσσας έλαβαν μέρος με αντιαεροπορικά στοιχεία στην επίθεση κατάληψης του στρατοπέδου του Εφεδρικού, ενώ παρευρίσκοντο χωρίς εμπλοκή στην επίθεση εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου.

Για την κατάληψη του Προεδρικού χρησιμοποιήθηκαν και στοιχεία ΠΑΟ 106 χιλιοστών του 120 ΛΒΟ.

Τέλος, τμήματα της ΕΛΔΥΚ συμμετείχαν στην κατάληψη του αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών. Η ενέργεια αυτή κρίνεται ως πιστοποίηση της επίσημης εμπλοκής της Ελλάδας στην πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και της παράνομης

επέμβασης της ελληνικής Χούντας για την κατάλυση της συνταγματικής τάξης, γεγονός το οποίο εκμεταλλεύτηκε η Τουρκία, για να εισβάλει μερικές μέρες αργότερα.

Κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος το ΓΕΕΦ ανέφερε ότι φονεύθηκαν 32 αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες της ΕΦ και τραυματίσθηκαν 113.

Την εκδήλωση του πραξικοπήματος, σύμφωνα με αναφορά του Π. Αραπάκη, διηύθυναν από ειδική αίθουσα στο ΓΕΣ οι ταξίαρχοι Δ. Ιωαννίδης και Α. Κονδύλης.

Όπως κατέθεσε στην επιτροπή ο τέως Πρόεδρος Τάσσος Παπαδόπουλος, μερικές μέρες μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος ο τότε ταγματάρχης της ΕΦ Τάσος Μάρκου τον είχε επισκεφθεί και του είχε αποκαλύψει ότι είχε προχωρήσει στην εκπόνηση σχεδίου ανατροπής της πραξικοπηματικής κυβέρνησης. Το σχέδιο δεν τέθηκε σε εφαρμογή πιθανόν λόγω της τουρκικής εισβολής (κατάθεση Χαράλαμπου Λόττα, 11.11.2009, σελ. 23).

Η φυγή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου

Περίπου είκοσι (20) λεπτά μετά την εκδήλωση της επίθεσης εναντίον του Προεδρικού και της συνειδητοποίησης της κατάστασης, ο Πρόεδρος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με προτροπή των συνεργατών του εγκατέλειψε το Προεδρικό Μέγαρο από τη δυτική πλευρά. Συνοδευόμενος από άνδρες της προεδρικής φρουράς κινήθηκε προς την οδό Προδρόμου διά μέσου της κοίτης του παρακείμενου ποταμού. Επί της Προδρόμου σταμάτησαν διερχόμενο αυτοκίνητο και σε αυτό επιβιβάσθηκαν ο Αρχιεπίσκοπος και οι συνοδοί του Ν. Θρασυβούλου, Α. Ποταμάρης και Α. Νεοφύτου. Το αυτοκίνητο κινήθηκε δυτικά με κατεύθυνση το Μετόχι Κύκκου. Όμως σε μερικές εκατοντάδες μέτρα ακινητοποιήθηκε λόγω έλλειψης καυσίμων. Ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία του, αφού διήνυσαν μερικές δεκάδες μέτρα πεζοί, επιβιβάσθηκαν σε αναπηρικό αυτοκίνητο. Σε μικρή απόσταση από το Μετόχι του Κύκκου συναντήθηκαν με το Ν. Παστελλόπουλο, αξιωματικό του Εφεδρικού, ο οποίος προστέθηκε στη συνοδεία με δεύτερο αυτοκίνητο και στη συνέχεια κινήθηκαν προς το χωριό Κλήρου.

Στην Κλήρου, αφού πραγματοποίησαν ολιγόλεπτη στάση στο σπίτι του Νεοκλή Μαλέκου, επιβιβάσθηκαν σε άλλο αυτοκίνητο και κινήθηκαν προς το μοναστήρι του Κύκκου (11.30 π.μ.) και από εκεί κατέληξαν στην Πάφο (4. μ.μ.), όπου το απόγευμα (5.30 μ.μ.) ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εκφώνησε το γνωστό λόγο από τον Ελεύθερο Ραδιοφωνικό Σταθμό Πάφου (Παράρτημα XI).

Η επιτροπή προσπάθησε να διερευνήσει δύο εκδοχές αναφορικά με τη διαφυγή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου από το Προεδρικό Μέγαρο, κατά τη διάρκεια της επίθεσης των μονάδων της ΕΦ στις 15 Ιουλίου 1974, οι οποίες υποστηρίζονται από διάφορους κύκλους.

Η πρώτη εκδοχή αναφέρει ότι ο Αρχιεπίσκοπος δε βρισκόταν στο Προεδρικό Μέγαρο κατά τη στιγμή της εκδήλωσης της επίθεσης, αλλά βρισκόταν στο Τρόοδος. Προς ενίσχυση αυτής της εκδοχής, γίνεται ακόμα επίκληση του γεγονότος ότι κανένας δεν είδε τα παιδιά από την Αίγυπτο που φέρεται να τον είχαν επισκεφθεί εκείνο το πρωί.

Οι αναφορές:

- όλων των συνεργατών του Αρχιεπισκόπου, καθώς και μελών της φρουράς του που προσήλθαν και κατέθεσαν στην επιτροπή,
- του λοχαγού του Εφεδρικού Τ. Τσαγγάρη, που τη στιγμή της διαφυγής ολοκλήρωσε την επιχείρηση κατάληψης του στρατοπέδου του 9ου ΤΣ, που γειτνιάζει με το Προεδρικό από τη δυτική πλευρά,
- του οδηγού του αυτοκινήτου που σταμάτησε στην οδό Προδρόμου, για να επιβιβασθεί ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία του,

- του στρατιώτη της 23ης ΕΜΑ ο οποίος ανέφερε ότι, μόλις ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία του διήλθαν από την περιοχή του στρατοπέδου της μονάδας στην Κοκκινοτριμιθιά, ενημερώθηκε ο διοικητής και αμέσως δόθηκε η διαταγή κινητοποίησης των αρμάτων,
- του ανθυπολοχαγού Σωτήρη Καϊττάνη (κατάθεση 11.8.2010, σελ. 46) και του καταδρομέα της 32ας ΜΚ Θέμη Θεοδοσίου (Σκίτσου), οι οποίοι έλαβαν μέρος στην επίθεση εναντίον του Προεδρικού και επιβεβαιώνουν ότι είδαν τα παιδιά και τους συνοδούς μετά την ολοκλήρωση της μάχης, καθώς και
- του επικεφαλής των τμημάτων κατάληψης του Προεδρικού Κ. Κομπόκη στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων

διαψεύδουν την παραπάνω εκδοχή και επιβεβαιώνουν ακριβώς το αντίθετο.

Η δεύτερη εκδοχή αναφέρει ότι σκόπιμα αφέθηκε αφύλακτη η δυτική πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου, για να μπορέσει να διαφύγει ο Μακάριος. Ωστόσο:

- η σφοδρότητα με την οποία εκδηλώθηκε η επίθεση εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου,
- η ώρα εκδήλωσης του πραξικοπήματος, για να είναι σίγουροι οι επικεφαλής του πραξικοπήματος ότι ο Αρχιεπίσκοπος θα βρίσκεται στο γραφείο του στο Προεδρικό,
- το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος αναχώρησε από το γραφείο του αμέσως με την εκδήλωση του πραξικοπήματος, καθώς και
- η άφιξη των αρμάτων στη δυτική πλευρά μερικά λεπτά μετά την επιβίβαση του Αρχιεπισκόπου σε αυτοκίνητο και την αναχώρησή του

δε συνηγορούν υπέρ της αποδοχής της παραπάνω εκδοχής.

Εξάλλου, η οδηγία που είχαν οι Γεωργίτσης και Κομπόκης από τους Ιωαννίδη και Μπονάνο ήταν να τους παραδοθεί ο Μακάριος ζωντανός ή νεκρός. Ο Γεωργίτσης στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων (*Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, έκδοση «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 38-39, 50) ανέφερε σχετικά: «*Αν σκοτωνόταν ο Μακάριος κατά την εμπλοκή δεν θα υπήρχε θέμα. Εάν συνελαμβάνετο, θα στέλναμε αεροπλάνο, για να τον μεταφέρουν στην Αθήνα*».

Σε ερώτηση μάλιστα του βουλευτή Παπαστεφανάκη αν είχε αποδεχθεί και το φόνο, και τη δολοφονία του Μακαρίου, απάντησε: «*Κατόπιν εντολής του ΑΕΔ, ΝΑΙ*» (*Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, έκδοση «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 38).

Τέλος, στην απάντησή του προς ερώτηση του κ. Μπλέτσα ανέφερε: «*Εγώ μεταβίβασα την εντολή όπως ακριβώς την είχε διατυπώσει ο κ. Μπονάνος. Είπα δηλαδή στον Κομπόκη, που άλλωστε ήταν παρών και αυτός στη σύσκεψη, "σκοτώστε τον ή πιάστε τον"*».

Ο Γρ. Μπονάνος στην κατάθεσή του (16, 17.12.1986) ανέφερε σχετικά με την τύχη του Μακαρίου ότι «*δεν εδόθη εντολή να σκοτωθεί, αλλά δεν αποκλειόταν να φονευθεί*», *από τη στιγμή κατά την οποία* «*η ενέργεια ήταν σχεδόν πολεμική*» (*Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, έκδοση «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 56).

Στη δική του κατάθεση ο Κ. Κομπόκης (9.7.1986, σελ. 135) ανέφερε ότι έδωσε την εξής εντολή στον επικεφαλής των τεθωρακισμένων Π. Κορκόντζελο: «*Στην περίπτωση που προβληθεί αντίσταση, όταν θα καταληφθεί το Προεδρικό Μέγαρο, εφόσον ο Μακάριος είναι ζωντανός, πάλι θα μου αναφέρεις να χειρισθώ εγώ το θέμα προσωπικά*».

Επιπλέον, κατέθεσε ότι κατ' ιδίαν ο Ιωαννίδης τού είπε να εξασφαλίσει τη ζωή του Μακαρίου, αλλά και τη φυγή του από την Κύπρο. Τον παρακάλεσε μάλιστα η οδηγία αυτή να παραμείνει μυστική, γιατί, αν μαθευτεί, ο κόσμος που τον περιβάλλει θα τον καθαιρέσει (*Φάκελος Κύπρου - Τα*

Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 54).

Τέλος, είναι γνωστή η τηλεφωνική επικοινωνία Ιωαννίδη-Σαμψών κατά την οποία ο πρώτος ζήτησε «*την κεφαλή του Μούσκου*» και μάλιστα να του τη μεταφέρει ο ίδιος ο Σαμψών.

Η ασφαλής διαφυγή του Μακαρίου έγινε κατορθωτή λόγω απρόβλεπτων γεγονότων και συγκεκριμένα λόγω:

- της καθυστερημένης άφιξης των αρμάτων τα οποία είχαν αποστολή να καλύψουν τη δυτική πλευρά του Προεδρικού, λόγω εμπλοκής σε ολιγόλεπτη μάχη στο Μετόχι του Κύκκου με άνδρες του Εφεδρικού που στάθμευαν εκεί,
- της επίθεσης τμήματος του Εφεδρικού Σώματος με επικεφαλής το λοχαγό Τ. Τσαγγάρη, το οποίο κατέλαβε με ταχύτητα το στρατόπεδο του 9ου ΤΣ και δεν επέτρεψε στις επιτιθέμενες δυνάμεις των καταδρομών να κινηθούν και να αποκλείσουν το Προεδρικό και από τη βορειοδυτική πλευρά,
- της απουσίας συγχρονισμού εκδήλωσης της επίθεσης από τις δυνάμεις που είχαν εντολή να επιτεθούν εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου.

Επιπλέον, φαίνεται ότι η ταυτόχρονη ανάπτυξη πεζοπόρων τμημάτων με τη συνοδεία τεθωρακισμένων και αρμάτων από τη δυτική πλευρά, καθώς και τμήματος της νότιας πλευράς δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί με ταχύτητα λόγω της μορφολογίας του εδάφους. Θα μπορούσε να γίνει εύκολα αντιληπτή και να αποτύχει ο αιφνιδιασμός. Ακόμα υπήρχε σοβαρός κίνδυνος τα τμήματα αυτά να βληθούν από τις βολές των αρμάτων που εισέβαλαν στο Προεδρικό από τη βορειοανατολική πλευρά. Γι' αυτό και την περιμετρική φύλαξη ανέλαβαν τα άρματα μάχης. Επιπλέον, οι δυνάμεις που θα επετίθεντο από τη νότια κατεύθυνση υπήρχε κίνδυνος να δεχθούν επίθεση από τα μέλη της Αστυνομικής Δύναμης και του Εφεδρικού που στάθμευαν στην Αστυνομική Σχολή, η οποία βρισκόταν στη νοτιοανατολική πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου.

Στη δική του εκδοχή, όπως αυτή έχει κατατεθεί στη Βουλή των Ελλήνων (2.7.1986), ο Γεωργίτσης αναφέρει: «*Όπως ήταν το Προεδρικό Μέγαρο, ήταν ένα στρατόπεδο που το είχε καταλάβει το επικουρικό σώμα. Από κει βγήκε έξω, πήρε ένα ιδιωτικό όχημα και έφυγε. Δεν είχαμε κλείσει εκείνη τη διέξοδο, γιατί δεν υπήρχαν δυνάμεις*» (*Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα*, έκδοση «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 50).

Τέλος, από τις καταθέσεις δε φαίνεται να υπήρχε στο Προεδρικό Μέγαρο υπόγειος έξοδος διαφυγής, την οποία να χρησιμοποίησε ο Αρχιεπίσκοπος, όπως κατά καιρούς είχε υποστηριχθεί. Εξάλλου, μια τέτοια έξοδος διαφυγής θα ήταν εύκολο να εντοπισθεί.

Το απόγευμα της 16ης Ιουλίου ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μεταφέρθηκε με ελικόπτερο των βρετανικών βάσεων στο Ακρωτήρι και από εκεί διαμέσου Μάλτας στο Λονδίνο. Προηγήθηκε σύσκεψη στη Μητρόπολη Πάφου, στην οποία έλαβαν μέρος μεταξύ άλλων ο τότε Μητροπολίτης Χρυσόστομος και ο Έπαρχος Πάφου Στεφανίδης. Κατά τη διάρκειά της οι παρευρισκόμενοι είχαν παροτρύνει τον Αρχιεπίσκοπο να εγκαταλείψει την Κύπρο για λόγους ασφάλειας. Έγινε επαφή με το διοικητή της ειρηνευτικής δύναμης στην Πάφο και διευθετήθηκε η αναχώρηση με ελικόπτερο.

Η επιτροπή εκτιμά ότι η διαφυγή διάσωσης του Αρχιεπισκόπου στο εξωτερικό αξιοποιήθηκε για την ολοκλήρωση των σχεδιασμών που οδήγησαν στην ανατροπή του. Με την απομάκρυνσή του από την Κύπρο και την ανάληψη της προεδρίας από το Ν. Σαμψών συνιστούσε συνταγματική εκτροπή και η Τουρκία μπορούσε να δικαιολογήσει την εισβολή. Όπως επίσης αναφέρεται σε έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, το 1964 και το 1967 υπήρξε αποτελεσματική παρέμβαση των

ΗΠΑ για αποτροπή της εισβολής, γιατί στην Κύπρο υπήρχε ένας νόμιμος Πρόεδρος, ενώ το 1974 ένας πρόεδρος φονιάς. Ακόμα η συνδρομή των Βρετανών δε θα πρέπει να εκληφθεί απλά ως βοήθεια προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, αντίθετα θα πρέπει να θεωρηθεί και ως υποβοηθητική της εφαρμογής των σχεδίων διαίρεσης της Κύπρου.

Η απομάκρυνση του Μακαρίου από την Κύπρο επιβεβαίωνε κατά απόλυτο τρόπο τη συνταγματική εκτροπή που επέφερε το πραξικόπημα και έδινε τη δικαιολογία στην Τουρκία για εισβολή. Ακόμα στις κρίσιμες συνομιλίες της Γενεύης απουσίαζε από αυτές. Έτσι δεν μπορούσε να αξιοποιηθεί η διεθνής αποδοχή της οποίας ετύγχανε για την αποτροπή της εισβολής ή τουλάχιστον του ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ. Στοιχείο προβληματισμού θα πρέπει να είναι και ο χρόνος επιστροφής του Αρχιεπισκόπου στην Κύπρο. Ο Κ. Καραμανλής μετά από έντεκα (11) χρόνια αυτοεξορίας επέστρεψε στην Ελλάδα στις 24 Ιουλίου 1974, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στις 7 Δεκεμβρίου 1974, όταν πια όλα είχαν ολοκληρωθεί.

Το Εφεδρικό Σώμα της Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου

Το Εφεδρικό, όπως συνήθως αποκαλείται το συγκεκριμένο τμήμα της Αστυνομικής Δύναμης, συστάθηκε με απόφαση της κυβέρνησης τον Απρίλιο του 1973, με κύρια αποστολή την καταστολή της παράνομης δραστηριότητας της ΕΟΚΑ Β΄.

Συγκροτήθηκε κατά τα πρότυπα στρατιωτικής μονάδας και στελεχώθηκε με Κυπρίους αξιωματικούς οι οποίοι υπηρετούσαν στην ΕΦ και αποσπάσθηκαν σε αυτό. Επικεφαλής ήταν ο ταγματάρχης (ΠΖ) Παντελάκης Πανταζής.

Αριθμούσε περί τους 300-330 άνδρες, τοποθετημένους σε λόχους των 55-60 ανδρών ο καθένας. Ήσαν εξοπλισμένοι με σύγχρονα αυτόματα όπλα, καθώς και με ελαφρά ατομικά αντιαρματικά.

Στον ενάμιση χρόνο ζωής του το Εφεδρικό κατέγραψε σημαντικές επιτυχίες στην πάταξη της παράνομης δράσης της ΕΟΚΑ Β΄. Τις μέρες πριν από την εκδήλωση του πραξικοπήματος κατά τρόπο αναίμακτο είχε ουσιαστικά συλλάβει το μεγαλύτερο μέρος της ηγεσίας της οργάνωσης.

Μέσα από τη μελέτη των γεγονότων, αλλά και των μαρτυριών η επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος θα προερχόταν από τις δυνάμεις της ΕΦ και η συνεισφορά της ΕΟΚΑ Β΄ θα ήταν επικουρική.

Με βάση τις εμπειρίες του Μαρτίου του 1970 (σχέδιο ΕΡΜΗΣ) και του Φεβρουαρίου του 1972, ήταν προφανές ότι το πραξικόπημα θα διενεργείτο από τμήματα της ΕΦ και όχι από την ΕΟΚΑ Β΄, παρά την ύπαρξη σχεδίων πραξικοπήματος τα οποία η ηγεσία της οργάνωσης είχε εκπονήσει, όπως τα σχέδια ΣΦΕΝΔΟΝΗ, ΑΠΟΛΛΩΝ και ΝΙΚΗ. Οι δυνατότητες της ΕΟΚΑ Β΄ για τη διενέργεια τέτοιου εγχειρήματος ήσαν περιορισμένες. Η ΕΟΚΑ Β΄ θα μπορούσε να παράσχει επικουρική συνδρομή, αλλά σε καμιά περίπτωση δε θα μπορούσε να αποτελέσει την κύρια δύναμη εκτέλεσης του πραξικοπήματος.

Στη βάση αυτού του ενδεχομένου η δράση του Εφεδρικού ήταν απόλυτα επιτυχής όσον αφορά την αντιμετώπιση της δράσης της ΕΟΚΑ Β΄, αλλά οι επιχειρησιακοί σχεδιασμοί αντιμετώπισης ή και αντίδρασης σε ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος από δυνάμεις της ΕΦ απουσίαζαν. Στην επιτροπή δεν έχει κατατεθεί οποιοδήποτε σχέδιο αντιμετώπισης πραξικοπήματος, παρά τις προσπάθειες διερεύνησης αυτού του ενδεχομένου.

Επιπλέον, ο βαθμός διάβρωσης που είχε υποστεί το αστυνομικό σώμα δυσκόλευε τις επιχειρησιακές ικανότητες του Εφεδρικού και καθιστούσε προβληματική την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση του πραξικοπήματος.

Οι δυνάμεις οι οποίες θα εχρησιμοποιούντο σε τέτοια επιχείρηση θα ήσαν κυρίως οι κα-

ταδρομείς, οι Μονάδες Τεθωρακισμένων (286 ΜΤΠ) και Αρμάτων (21 ΕΑΝ, 23 ΕΜΑ). Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι των εβδομάδων που προηγήθηκαν του πραξικοπήματος άνδρες του Εφεδρικού, καθώς και ένοπλοι και άοπλοι πολίτες, πιστοί στην κυβέρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, κατά τις νυκτερινές μέχρι και τις πρωινές ώρες έλεγχαν τις κινήσεις στην περίμετρο των παραπάνω στρατοπέδων.

Από τα στοιχεία και τις πληροφορίες που συγκέντρωσε η επιτροπή εκτιμά ότι από την πλευρά της ηγεσίας του Εφεδρικού Σώματος τις κρίσιμες μέρες που προηγήθηκαν του πραξικοπήματος δεν υπήρξε ορθολογιστική αξιολόγηση της κατάστασης, ώστε μια σειρά από ενέργειες στις οποίες είχε προβεί ή και είχε αποδεχθεί να μη δικαιολογείται από την κρισιμότητα της κατάστασης.

Η εκδήλωση του πραξικοπήματος θα γινόταν, όπως είναι φυσικό, στη Λευκωσία. Αναμενόταν μάλιστα από μέρα σε μέρα. Τα χρονικά περιθώρια στένευαν λόγω της εξαγγελθείσης μείωσης της θητείας, της επικείμενης απόλυσης των στρατιωτών στις 20 Ιουλίου και κατ' επέκταση της απομάκρυνσης αριθμού Ελλαδιτών αξιωματικών. Επιπλέον, η ηγεσία της ΚΥΠ, αλλά και του Εφεδρικού είχαν ακριβείς πληροφορίες για την αλλαγή πληρωμάτων στα άρματα. Παρ' όλα αυτά:

- όχι μόνο δεν υπήρξε πρόσθετη ενίσχυση του Εφεδρικού, αλλά αντίθετα σημαντικές δυνάμεις του βρίσκονταν εκτός Λευκωσίας. Ένας λόχος βρισκόταν στην Αμμόχωστο-Λάρνακα και μία διμοιρία στη Λεμεσό,
- στα μέσα Ιουνίου ένας λόχος του Εφεδρικού είχε αποσπασθεί στην Αστυνομική Ακαδημία, για να τύχει εκπαίδευσης σε αστυνομικά καθήκοντα,
- στο Προεδρικό Μέγαρο, την Αρχιεπισκοπή και άλλους κρίσιμους στόχους, όπως ΡΙΚ, ΑΤΗΚ, Αρχηγείο Αστυνομίας, δε λήφθηκαν πρόσθετα μέτρα ασφάλειας,
- απουσίαζε κέντρο συντονισμού των νόμιμων δυνάμεων οι οποίες θα αντιδρούσαν σε ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος, καθώς και αξιοποίησής τους κατά την εκδήλωσή του,
- οι καταδρομείς που υπηρετούσαν στο Προεδρικό Μέγαρο και λάμβαναν οδηγίες από τη Διοίκηση Καταδρομών δεν απομακρύνθηκαν, όπως λογικά θα αναμενόταν,
- δεν υπήρχε σχέδιο ανταπόδοσης σε περίπτωση αιφνιδιαστικής ενέργειας της ΕΟΚΑ Β΄ ή της ΕΦ,
- παρά το γεγονός ότι το βράδυ της 14ης προς 15η Ιουλίου τα στρατόπεδα της ΕΦ της περιοχής Λευκωσίας βρίσκονταν υπό παρακολούθηση, φαίνεται ότι σε αυτά δεν είχε συμπεριληφθεί το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, με αποτέλεσμα να μη γίνει αντιληπτή η επίσκεψη σε αυτό του ταξίαρχου Γεωργίτση και του επιτελείου του στις 5 το πρωί της 15ης Ιουλίου,
- δεν κίνησε υποψίες και δεν αξιολογήθηκε η παρουσία στο ΓΕΕΦ σε ασυνήθιστη ώρα (5.30 το πρωί) της 15ης Ιουλίου των ανώτατων αξιωματικών της ΕΦ, παρά το γεγονός ότι στην είσοδο του ΓΕΕΦ υπήρχε επανδρωμένο φυλάκιο του Εφεδρικού,
- για λόγους ασφάλειας δε θα έπρεπε να είχε επιτραπεί στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να μεταβεί στην εξοχική προεδρική κατοικία στο Τρόοδος το Σαββατοκύριακο πριν από την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Τέτοιες μετακινήσεις εξέθεταν τον Αρχιεπίσκοπο σε πρόσθετους κινδύνους, αλλά και διασπούσαν τις ήδη μειωμένες δυνάμεις του Εφεδρικού.

Φαίνεται ότι η εκτίμηση και ο σεβασμός προς το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου επέφεραν αδυναμία υιοθέτησης και επιβολής συγκεκριμένων μέτρων ασφάλειας, τα οποία θα έπρεπε να είχαν εφαρμοσθεί χωρίς παρεκκλίσεις, ανεξάρτητα από τις απόψεις του Προέδρου. Σε τέτοιες περιπτώσεις τον πρώτο λόγο θα έπρεπε να τον

είχαν όσοι είχαν επιφορτισθεί με την ασφάλεια του Προέδρου και την αποτροπή του πραξικοπήματος.

Φυσικά, σε καμιά περίπτωση με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δεν υποβαθμίζεται ο ηρωισμός τον οποίο επέδειξαν οι άνδρες του Εφεδρικού τόσο κατά τις επιχειρήσεις εναντίον της ΕΟΚΑ Β΄ όσο και κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, στην υπεράσπιση του Προεδρικού Μεγάρου και υποβοήθηση της διαφυγής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, την προστασία του κατά τη μετάβαση από την Κλήρου στον Κύκκο και στη συνέχεια στην Πάφο, καθώς και στο στρατόπεδο του Εφεδρικού. Όλα τα σχετικά στοιχεία είναι κατατεθειμένα στο αρχείο της επιτροπής.

Η καταδίωξη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Πάφο

Γεγονός άξιο αναφοράς κρίνεται και η απόφαση της ηγεσίας του πραξικοπήματος (Μ. Γεωργίτσης) να σταλεί στην Πάφο για σύλληψη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και καταστολή της αντίστασης το 281 ΤΠ, το οποίο έδρευε στο χωριό Διόριος, που βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της επαρχίας Κερύνειας.

Η ώρα 1.30 π.μ. της 16ης Ιουλίου 1974 με κατεπείγον σήμα από το ΓΕΕΦ/3ον ΕΓ δόθηκε η παρακάτω διαταγή:

«*Συγκροτείται απόσπασμα εκ 281 ΤΠ, 184 ΜΠΠ, Διμοιρίας ΠΑΟ 106 χιλιοστών (4 στοιχεία) 120 ΛΒΟ, ίλης Μάρμον (15 οχήματα), Λόχος 12ου ΤΣ ΥΔ από 160300-7-74. Τμήμα 60 εφέδρων ΥΔ από τούδε, Λόχος 399 από ύψους Σκαρίνου. Διοικητής συγκροτήματος συνταγματάρχης Νούσκας Μιχάλης, επιτελάρχης αντισυνταγματάρχης Φατσέας Νικόλαος, επιτελής ταγματάρχης Δελούκος Πέτρος. Αποστολή, Εκκαθάρισις υφισταμένων αντιστάσεων Λεμεσού-Πάφου*».

Το 281 ΤΠ, το οποίο αποτελούσε τάγμα δευτέρου κύκλου εκπαίδευσης πολυβολητών. Μέχρι το 1972 βρισκόταν στη ζώνη ευθύνης της ΙΙ ΑΤΔ, που είχε έδρα τη Μόρφου, οπότε και μεταφέρθηκε στη ζώνη ευθύνης της ΙΙΙ ΑΤΔ, που είχε έδρα τη Λευκωσία. Το τάγμα είχε ως επιχειρησιακή αποστολή την επάνδρωση των πολυβολείων στην ακτογραμμή της Κερύνειας από την περιοχή Κορμακίτη μέχρι και τη Λάπηθο.

Το απόγευμα της 15ης Ιουλίου (3.30 μ.μ.), μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, το τάγμα έλαβε διαταγή να μετακινηθεί στη Λευκωσία. Για τη μετακίνησή του χρησιμοποίησε τα μεταφορικά μέσα (ρυμουλκά) της 183 ΜΠΠ, η οποία γειτνίαζε με το 281 ΤΠ. Η ενέργεια αυτή είναι προφανές ότι καθιστούσε την 183 ΜΠΠ από πλευράς επιχειρησιακής δυνατότητας αδρανή, δεδομένου ότι σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ή συναγερμού η μονάδα θα αδυνατούσε να κινητοποιηθεί, τα δε πυροβόλα θα παρέμειναν ακινητοποιημένα στο στρατόπεδο.

Αφού το βράδυ της 15ης Ιουλίου διανυκτέρευσε στη Λευκωσία, την επομένη το πρωί έλαβε εντολή να κατευθυνθεί στην Πάφο διά μέσου της οροσειράς του Τροόδους. Το βράδυ της 16ης Ιουλίου κατέλυσε στο ΚΕΝ Πάφου, στο οποίο παρέμεινε μέχρι και την Παρασκευή 19 Ιουλίου το απόγευμα.

Κατά την παραμονή του στην Πάφο εκτέλεσε διάφορες αποστολές, κυρίως έλεγχο της διακίνησης πολιτών με την επάνδρωση σημείων ελέγχου σε διάφορα σημεία της πόλης.

Η συγκεκριμένη ενέργεια, δηλαδή της αποστολής του 281 ΤΠ στην Πάφο, σε συνδυασμό με σειρά άλλων ενεργειών που θα αναφερθούν στη συνέχεια, δημιουργεί σειρά ερωτηματικών για τις πραγματικές προθέσεις της ηγεσίας του πραξικοπήματος σε Αθήνα και Λευκωσία, καθώς και για τους στόχους που αυτή είχε.

Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι βασικός στόχος της ηγεσίας του πραξικοπήματος ήταν η αποδυνάμωση της αμυντικής ικανότητας της ΕΦ στην επαρχία Κερύνειας, τόσο με την απομάκρυνση δυνάμεων όσο και με την αποφυγή αποστολής

ενισχύσεων, καθώς και με την απαγόρευση της μετακίνησης δυνάμεων που είχαν ως επιχειρησιακή ζώνη την επαρχία Κερύνειας.

Στην καταδίωξη του Μακαρίου στην Πάφο χρησιμοποιήθηκαν και άλλα τμήματα της ΕΦ, όπως καταδρομείς, στοιχεία ΠΑΟ (106 χιλιοστών) του 120ού Λόχου Βαρέων Όπλων (ΛΒΟ), καθώς και η ακταιωρός ΛΕΒΕΝΤΗΣ, η οποία κανονιοβόλησε τη Μητρόπολη Πάφου και τον Ελεύθερο Ραδιοφωνικό Σταθμό Πάφου, από τον οποίο είχε μεταδοθεί το διάγγελμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου (Παράρτημα XI).

Με νέο κατεπείγον σήμα του ΓΕΕΦ/3ον ΕΓ στις 160515-7-74 «*συγκροτήθηκε στρατιωτικό απόσπασμα εκ 33 ΜΚ (1 λόχος), δύναμις εξ 180 εφέδρων, 185 ΜΠΠ (8 πυροβόλα 25 lbr+2 τετράδυμα Α/Α), 2 Α/Α πολυβόλα 195 ΜΕΑ/ΑΠ, Διμοιρία ΠΑΟ 106 χιλιοστών (6 στοιχεία) 120 ΛΒΟ. Διοικητής αποσπάσματος ο διοικητής της 185 ΜΠΠ, χώρος συγκροτήσεως μεταξύ ΓΕΕΦ και ΡΙΚ. Αποστολή κινούμενη επί δρομολογίου Λευκωσία-Αστρομερίτης-Καρβουνάς- Πεδουλάς- Μονή Κύκκου-Παναγιά-Πάφος να συμβάλη εις εκκαθάρισιν αντιστάσεων Πάφου. Εκκίνησις 0600-7-196*».

Σημειώνεται ότι οι δυνάμεις της ΕΦ οι οποίες είχαν σταλεί για την καταδίωξη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Πάφο ήσαν αριθμητικά υπέρτερες από αυτές που είχαν σταλεί στις 20 Ιουλίου 1974 για αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος στο χώρο της εισβολής.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΕ Η ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 1η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΕΦΥΡΩΜΑ

ΕΙΔΟΣ ΔΥΝΑΜΕΩΝ	ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ	ΠΡΟΓΕΦΥΡΩΜΑ
Καταδρομείς	1 λόχος	0
Πεζικό	2 τάγματα (+)	2 τάγματα (-)
Τεθωρακισμένα	15 Μάρμον Χάρινγκτον	4 BTR (+50 άνδρες)
Πυροβολικό	14 στοιχεία 25 λιβρών	12 στοιχεία 25 λιβρών
Βαρέα Όπλα Πεζικού	10 ΠΑΟ 106 χιλιοστών	12 ΠΑΟ 106 χιλιοστών
Άρματα Μάχης	0	8 Τ - 34

Ακόμα και μετά την εκδήλωση της τουρκικής εισβολής ο Μ. Γεωργίτσης σε έγγραφο (ΑΦ 100/22/41368/ΓΕΕΦ/2ον ΕΓ/Ι/25. 7.1974) που κοινοποίησε στις μονάδες της ΕΦ με θέμα «Ασφάλεια» ανέφερε σχετικά:

«*Άπαντες οι οπλοφορούντες πολίται εντός της ΖΕ εκάστης μονάδος να αφοπλίζονται. Του αφοπλισμού εξαιρούνται οι ανήκοντες εις τας εθνικάς οργανώσεις και οι εθνικόφρονες κάτοικοι οίτινες συνεπολέμησαν με τα στρατιωτικά τμήματα και νυν υποβοηθούν την ΕΦ να διατηρήση τας θέσεις της έναντι του εχθρού αφ' ενός και αφ' ετέρου να επιβάλει την τάξιν και τον νόμον εις την νήσον*».

Είναι προφανές ότι με το παραπάνω αποσκοπούσε στη διατήρηση των ένοπλων ομάδων της ΕΟΚΑ Β΄ σε επιχειρησιακή δράση εναντίον και των νομιμόφρονων πολιτών.

Το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων (σελ. 116) αναφέρει σχετικά με τις ευθύνες για τον προγραμματισμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος:

«*Οι Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γαλατσάνος, καθώς και Ανδρουτσόπουλος παρέμειναν αμετάπειστοι. Για όλους αυτούς πρώτος εχθρός ήταν ο Μακάριος και έπρεπε με κάθε τρόπο να εξοντωθεί ή έστω να ανατραπεί.*

Έτσι όμως, αποφασίζοντας και διατάσσο-

ντας, ενεργούσαν με πλήρη και σαφή γνώση ότι έδιναν στους Τούρκους την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν τις απειλές τους και να δημιουργήσουν πολεμική σύρραξη με τη σύμμαχο χώρα, καθώς και κατάσταση επικείμενου πολέμου με τη δική μας χώρα.

Και ήξεραν ακόμη όλοι αυτοί, αλλά και όσοι ανέλαβαν να εκτελέσουν και εξετέλεσαν το πραξικόπημα ότι με την εκτέλεση αυτού του εγκληματικού εγχειρήματος θα προκαλούσαν αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της συμμάχου χώρας και μεγάλη βλάβη στις πολεμικές δυνάμεις αυτής της χώρας, όπως και της δικής μας χώρας.

Είναι κατά συνέπεια υπεύθυνοι όλοι, γενικά όλοι όσοι αναμίχθηκαν στο πραξικόπημα είτε ως διατάκτες του (Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Γαλατσάνος κ.λπ.) είτε ως εκτελεστές του (Γεωργίτσης, Κομπόκης, Κορκόντζέλος, Παπαγιάννης, υποδ/τής ΕΛΔΥΚ, πλοίαρχος Παπαγιάννης, υποπλοίαρχος Ταβλαρίδης, Γιαννακοδήμος, Κοκοράκης κ.λπ.) είτε ως συνεργοί του (Κοντώσης, Σκλαβενίτης, Πηλιχός, Παλαΐνης, Ματάτσης κ.λπ.) και πρέπει να λογοδοτήσουν για την εγκληματική τους αυτή πράξη».

Το εν λόγω απόσπασμα αφορά μόνο τους Ελλαδίτες αξιωματικούς και όχι τους Κυπρίους που συνέργησαν σε αυτή την πράξη.

Η ορκωμοσία του Νίκου Σαμψών

Η αδυναμία εξεύρεσης Προέδρου για ορκωμοσία μέχρι και το απόγευμα της 15ης Ιουλίου είναι γνωστή. Γνωστά είναι και τα ονόματα των ατόμων που προσεγγίσθηκαν να αναλάβουν την προεδρία και αρνήθηκαν. Ο κατάλογος των ονομάτων των «υποψηφίων προέδρων» ετοιμάσθηκε στην Αθήνα. Αποστηθίστηκε από τον Κ. Κοντώση και μεταφέρθηκε στη Λευκωσία. Κομιστής της επιθυμίας της πραξικοπηματικής ηγεσίας του ΓΕΕΦ προς τους «προεπιλεγόμενους υποψηφίους προέδρους» ήταν ο Ν. Σαμψών, ο οποίος, προτού ακόμα να επιβληθεί το πραξικόπημα πριν από το μεσημέρι της 15ης Ιουλίου, θεάθηκε να κυκλοφορεί στους διαδρόμους του ΓΕΕΦ.

Σύμφωνα με το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων, αλλά και την κατάθεση της συζύγου του Ν. Σαμψών, μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν τα ονόματα των Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη, Ζήνωνα Σεβέρη, Τάσου Χατζηαναστασίου. Πρόταση φαίνεται να έγινε και στον καθαιρεμένο Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο. Από αυτούς κάποιοι δεν ανευρέθησαν και κάποιοι αρνήθηκαν.

Η αδυναμία αυτή οδήγησε τελικά την ηγεσία του πραξικοπήματος να επιλέξει για «Πρόεδρο» το Ν. Σαμψών.

Στην κατάθεσή του (9.7.1986, σελ. 125-126) στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ο Κ. Κομπόκης απάντησε ως εξής σε σχετική ερώτηση που του είχε υποβληθεί:

«*Ο Σαμψών, όταν τέλειωσε η επιχείρηση του Προεδρικού Μεγάρου και κανά δύο άλλων στόχων, έκανε εμφάνιση στο ΓΕΕΦ, ρώτησε αν θέλουμε να τον χρησιμοποιήσουμε κάπου*».

Συμπληρωματικά σε άλλο σημείο της κατάθεσής του ανέφερε: «*Μετά το μεσημέρι είδα σε κάποιο γραφείο του ΓΕΕΦ να περιφέρεται ο Σαμψών, όπως περιφέρονταν και άλλοι αντιμακαριακοί*». Πιεζόμενος από την ανάγκη να ορκισθεί Πρόεδρος το συντομότερο δυνατό, χωρίς προηγουμένως να συνεννοηθεί με την Αθήνα, του είπε: «*Πήγαινε, βάλε μια γραβάτα και έλα να σε ορκίσουμε Πρόεδρο*».

Ο δε Γεωργίτσης στην κατάθεσή του (2.7.1986) στη Βουλή των Ελλήνων ανέφερε:

«*Τον Σαμψών τον όρκισαν χωρίς να με ρωτήσουν. Αυτοί* (Κομπόκης κ.λπ.) *ευρίσκοντο στο ΓΕΕΦ και, επειδή δεν βρήκαν τα πρόσωπα τα οποία είχαν ορισθεί, όρκισαν τον Σαμψών χωρίς να με ρωτήσουν*».

Ο Μπονάνος στο βιβλίο του «Η Αλήθεια: 21η Απριλίου: 25η Νοεμβρίου: Κυπριακόν», Αθήνα 1986, αναφέρει ότι σε εισήγησή του στον Ιωαννίδη να αντικατασταθεί ο

Σαμψών με τον Κληρίδη αυτός αρνήθηκε κατηγορηματικά. Σημειώνεται ότι τα αναγραφόμενα στο βιβλίο του Μπονάνου η επιτροπή τα παραθέτει με κάθε επιφύλαξη, αναφορικά με την αντικειμενικότητα, αλλά και την αξιοπιστία τους.

Τελικά ο Ν. Σαμψών ορκίσθηκε από τον καθαιρεμένο Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο το απόγευμα της 15ης Ιουλίου. Το διάγγελμα το οποίο εκφώνησε ήταν αυτό το οποίο είχε ετοιμασθεί από τη Χούντα των Αθηνών. Το πλήρες κείμενο του διαγγέλματος επισυνάπτεται (Παράρτημα XII).

Η πραξικοπηματική ηγεσία του ΓΕΕΦ σχημάτισε «κυβέρνηση», την οποία ανακοίνωσε ο Ν. Σαμψών. Η σύνθεσή της ήταν η παρακάτω:

- Πρόεδρος: Νίκος Σαμψών
- Υπουργός Εξωτερικών: Ντίμης Δημητρίου
- Υπουργός Εσωτερικών και Αμύνης: Παντελής Δημητρίου
- Υπουργός Παιδείας: Παναγιώτης Δημητρίου
- Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας: Άρης Χατζηγεωργίου
- Υπουργός Γεωργίας και Φυσικών Πόρων: Ανδρέας Νεοκλέους
- Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων: Κυριάκος Σαβεριάδης
- Υπουργός Δικαιοσύνης: Κώστας Αδαμίδης
- Υπουργός Εργασίας: Γιαννάκης Δρουσιώτης
- Υπουργός Υγείας: Οδυσσέας Ιωαννίδης
- Υφυπουργός παρά τω Προέδρω: Ανδρέας Παρισσινός
- Κυβερνητικός Εκπρόσωπος: Σπύρος Παπαγεωργίου

Επίμαχα θέματα συζητήσεων όλα αυτά τα χρόνια τα οποία αφορούσαν την ανάληψη της «προεδρίας» από το Ν. Σαμψών και τη συνεργασία του με την πραξικοπηματική ηγεσία είναι δύο:

Πρώτον: Ο Ν. Σαμψών ήταν οργανικό στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄;

Δεύτερον: Ήταν στον κατάλογο των υποψηφίων για την «προεδρία»;

Για μεν το πρώτο ερώτημα παρατίθενται τα εξής:

Τόσο από τις καταθέσεις που έχουν ληφθεί όσο και από άλλα στοιχεία τα οποία έχουν περιέλθει σε γνώση ή κατοχή της επιτροπής, σε καμία περίπτωση δεν έχει προκύψει οποιαδήποτε οργανική σύνδεσή του με την παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β΄.

Η αρθρογραφία της εφημερίδας «Η Μάχη», της οποίας ήταν ιδιοκτήτης, είχε σαφή πολιτικό προσανατολισμό υποστήριξης των αντιπάλων του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, καθώς και επίκρισης της κυβερνητικής πολιτικής ειδικότερα κατά τη χρονική περίοδο που προηγήθηκε του πραξικοπήματος.

Από την υποκλοπή τηλεφωνημάτων στην οποία προέβαινε η ΚΥΠ προκύπτει ότι το Νοέμβριο του 1973 έδινε οδηγίες στο Ν. Σαμψών για τη γραμμή που θα ακολουθούσε η εφημερίδα του ο ίδιος ο Δ. Ιωαννίδης. Συγκεκριμένα, σε τηλεφωνική επικοινωνία του Κ. Μαστροκόλια με τον τότε γενικό γραμματέα της ΕΣΕΑ Στ. Χρηστίδη στις 28 Νοεμβρίου 1973 του ανέφερε σχετικά με τη στάση της εφημερίδας «Η Μάχη» έναντι του νέου καθεστώτος ότι θα είναι υπέρ και γνωρίζει το γιατί και προσέθεσε: «*“Η Μάχη” είναι του Σαμψών και έχει πάρει οδηγίες απευθείας από τον Ιωαννίδη*».

Η εμφάνιση του Ν. Σαμψών στο χώρο του κρησφυγέτου με την αγγελία του θανάτου του Γ. Γρίβα τον Ιανουάριο του 1974, η ομιλία την οποία είχε εκφωνήσει στους συγκεντρωμένους από τη στέγη της κατοικίας, η παρουσία του στην κηδεία, καθώς και η ενέργειά του να τοποθετήσει στο φέρετρο του στρατηγού την εφημερίδα του σηματοδοτούν συγκεκριμένη πολιτική επιλογή και στάση.

Για δε το δεύτερο ερώτημα παρατίθενται τα εξής:

Φαίνεται από τα γεγονότα ότι αποτέλεσε επιλογή ανάγκης. Όσοι είχαν προσεγγισθεί

αρνήθηκαν, είτε γιατί ποτέ δεν ήσαν συνεργάτες της Χούντας είτε γιατί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέζησε.

Η επιλογή του φαίνεται ότι τελικά δεν ήταν τυχαία, παρά το γεγονός ότι ήταν επιλογή ανάγκης. Διατηρούσε στενές σχέσεις με τους Ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κύπρο. Ιδιαίτερες σχέσεις είχε με το Νίκο Δοντά του 2ου ΕΓ/ΓΕΕΦ, το διοικητή της ΚΥΠ/Ε στην Κύπρο Κώστα Δουζίνα κ.ά.

Από την παρακολούθηση των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων Ελλαδιτών αξιωματικών (κυρίως αυτών που υπηρετούσαν στο 2° ΕΓ του ΓΕΕΦ) προκύπτει ότι είχε συχνή επικοινωνία μαζί τους, από τους οποίους μάλιστα λάμβανε οδηγίες και δεχόταν υποδείξεις για τη γραμμή που θα ακολουθούσε η εφημερίδα.

Σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Παντελή Λαλαούνη, διευθυντή του 2ου ΕΓ του ΓΕΕΦ, στις 18 Φεβρουαρίου 1972 δέχθηκε επίπληξη για άρθρο που έγραψε «Η Μάχη» και επιπρόσθετα του μίλησε σχετικά με τις φήμες που κυκλοφορούσαν για τη στάση της εφημερίδας. Ακολουθεί δε η παρακάτω στιχομυθία:

«*Λαλαούνης: Οι φήμες λέγουν και παίρνουν.*
Σαμψών: Τι λέγουν;
Λαλαούνης: Άλλοι ότι πληρώθηκες, άλλοι ότι φοβήθηκες, είδαν την αλλαγή δυο μέρες και λέγουν, γράφεις και αυτό εκεί πέρα.
Σαμψών: Ποια αλλαγή;
Λαλαούνης: Την αλλαγή στη «Μάχη» που είναι χωρίς ρόδια τώρα».

Κλείνοντας η συζήτηση, διευθετήθηκε συνάντηση στο ΓΕΕΦ την επαύριον.

Ιδιαίτερες σχέσεις φαίνεται να είχε και με τον αρχηγό της Χούντας Δ. Ιωαννίδη, σχέσεις οι οποίες είχαν διαμορφωθεί κατά την περίοδο που ο μετέπειτα δικτάτορας υπηρετούσε στην Κύπρο το 1964 ως διευθυντής του 3ου ΕΓ της ΕΛΔΥΚ.

Σε σημείωμα της ελληνικής ΚΥΠ το οποίο έχει κατατεθεί στην επιτροπή και το οποίο αφορά τις προετοιμασίες οι οποίες έλαβαν χώρα για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος αναφέρει σχετικά:

«*Η τελευταία των συσκέψεων εγένετο τρεις ημέρας προ του εγχειρήματος και μετέσχον εις αυτήν άπαντες», εννοεί τους Χρ. Λαμπράκη, Ι. Σωσίδη, Α. Ποταμιάνο κ.ά., «με συμμετοχή του αφιχθέντος εν συνεχεία Προέδρου Σαμψών. Αύτη επραγματοποιήθη εις την εν Πόρω πολυτελή έπαυλιν του κ. Χ. Λαμπράκη, εις την οποίαν αρκετάς φοράς εφιλοξενείτο ο ταξίαρχος Δ. Ιωαννίδης*».

Η σύζυγος του Ν. Σαμψών ανέφερε στην επιτροπή ότι τις μέρες προ του πραξικοπήματος είχε ενδεχομένως πραγματοποιήσει για άγνωστους σε αυτή λόγους ταξίδι στην Ελλάδα (κατάθεση Βέρας Σαμψών, 7.4.2010, σελ. 73-80).

Επιπρόσθετα, ο μάρτυρας Μ. Φραγκάκης ανέφερε στην επιτροπή ότι περίπου πέντε μέρες πριν από το πραξικόπημα είχε συναντηθεί στην Αθήνα για επιχειρηματικούς λόγους με το Ν. Σαμψών, ο οποίος αναμενόταν να φθάσει στον Πειραιά από κάποιο νησί όπου βρισκόταν. Μάλιστα, όπως ανέφερε ο μάρτυρας, μετά από τηλεφώνημα που δέχτηκε ανέφερε ότι την επομένη το πρωί θα έπρεπε να επιστρέψει στην Κύπρο (κατάθεση Μιχάλη Φραγκάκη, 13.12.2010, σελ. 10-13).

Την Παρασκευή 12 Ιουλίου 1974 παρευρέθηκε στο αεροδρόμιο Λευκωσίας μαζί με άλλους αξιωματικούς της ΕΦ, κατά την αναχώρηση των Ντενίση (Α/ΓΕΕΦ), Λαγάκου (πρέσβη στη Λευκωσία) και Νικολαΐδη (διοικητή της ΕΛΔΥΚ), για να λάβουν μέρος στη γνωστή παραπλανητική σύσκεψη των Αθηνών της 13ης Ιουλίου 1974.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με μαρτυρία που κατατέθηκε στην επιτροπή, το Σάββατο 13 Ιουλίου το πρωί είχε πολύωρη συνάντηση με Ελλαδίτες αξιωματικούς της ΕΛΔΥΚ στο γραφείο της συζύγου του στην πολυκατοικία Καραντώκη στη Λευκωσία, το περιεχόμενο της οποίας δεν είναι γνωστό. Ακόμα δεν είναι γνωστό ποιοι αξιωματικοί

είχαν λάβει μέρος στη συνάντηση (κατάθεση Τάκη Χαραλάμπους, 3.2.2010, σελ. 6). Η σύζυγος του Ν. Σαμψών στην κατάθεσή της στην επιτροπή δήλωσε πως δεν ενθυμείται για αυτό το γεγονός. Η επιτροπή δεν αποδέχεται τη συγκεκριμένη αναφορά, δεδομένου ότι άλλα γεγονότα ήσσονος σημασίας τα οποία έλαβαν χώρα την ίδια περίοδο τα περιέγραψε με μεγάλη λεπτομέρεια.

Δεν ήταν εξάλλου τυχαία ή συμπτωματική η μετάβασή του στο ΓΕΕΦ πριν από το μεσημέρι της 15ης Ιουλίου, για να συναντήσει την ηγεσία του πραξικοπήματος, και ενώ ακόμα το πραξικόπημα βρισκόταν σε εξέλιξη, καθώς και η προσφορά του για αξιοποίηση.

Σε συνέντευξή του στον τηλεοπτικό σταθμό ΑΝΤ1 και στο δημοσιογράφο Π. Παύλου στις 14 και την 21η Ιουλίου 1998 ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής:

- Στις 10.30 π.μ. ήταν ακόμα στα γραφεία της εφημερίδας «Η Μάχη» και είχε συνεργασία με συντάκτες και λοιπό προσωπικό.
- Αμέσως μετά αναχώρησε για το σπίτι του, το οποίο βρισκόταν μεταξύ Τσερίου και Κάτω Λακατάμιας.
- Στη λεωφόρο Τσερίου περιμάζεψε 4 στρατιώτες, για να τους προστατεύσει από ενδεχόμενα αντίποινα από τους οπαδούς του Μακαρίου.
- Στις 12.00 αναχώρησε, για να μεταφέρει τους στρατιώτες στην Αθαλάσσα, όπου ήταν η μονάδα στην οποία υπηρετούσαν και συνελήφθησαν στα φώτα Καλησπέρα, απ' όπου και μεταφέρθηκαν στο ΓΕΕΦ (Παύλος Παύλου, *Δημόσια Κατάθεση*, εκδόσεις Κυπροέπεια, σελ. 235).

Τα ίδια περίπου ανέφερε και η σύζυγός του στην κατάθεσή της στην επιτροπή (κατάθεση Βέρας Σαμψών, 7.4.2010, σελ. 129-134).

Στο πολεμικό ημερολόγιο της Μ-ΣΕΠ (Καντάρα) της Αεροπορικής Διοίκησης Κύπρου (ΑΔΚ) αναφέρονται τα εξής που αφορούν το Ν. Σαμψών και τα οποία έλαβαν χώρα στις 15 Ιουλίου 1974:

- «0850: Ελήφθη εντολή από ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ (83) ίνα διαβιβασθή εις ΑΚΕ ότι ο κ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ ευρίσκεται εις ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ».
- «0925: Ελήφθη υπό ΑΚΕ (55) εντολή να διαβιβασθή εις ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ όπως ο κ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ δύναται να μεταβή εις ΓΕΕΦ».
- «1015: Η ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ ανέφερε ότι ο κ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ μετέβη με στρατιωτικό όχημα και συνοδεία τριών ατόμων εις ΓΕΕΦ».

Δεν ήταν τυχαίο το γεγονός ότι την ώρα της δυστοκίας επιλέχθηκε από τον Κομπόκη να αναλάβει την ηγεσία της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, εάν δεν έχαιρε της απόλυτης εμπιστοσύνης της ηγεσίας του πραξικοπήματος και οπωσδήποτε του Ιωαννίδη.

Σε ιδιόχειρη έκθεση γεγονότων αξιωματικού της Αεροπορίας ο οποίος το 1977 τοποθετήθηκε στη Διεύθυνση Κυπριακού (ΔΙΚ) του ΑΕΔ (σελ. 9-10) αναφέρονται τα εξής:

«*Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι στο γραφείο του διευθυντού υπήρχε ιδιαίτερη ντουλάπα όπου εφυλάσσοντο σχέδια, κώδικες επικοινωνίας, ως και οι προσωπικές αναφορές των αξιωματικών που έλαβαν μέρος στα γεγονότα του Κυπριακού και που περιέγραφαν τις λεπτομέρειες.*

Τέτοιου είδους επικοινωνία είχε γίνει μεταξύ Γκιζίκη-Σαμψών, διότι στο αρχείο υπήρχαν 3 TELEX του Σαμψών που έλεγαν ότι έλαβε εντολή από τον Κίσσινγκερ να παραδώσει την κυβέρνηση στο Γλαύκο Κληρίδη και ερωτούσε τον Γκιζίκη αν έπρεπε να υπακούσει, διότι είχαν συνεννοηθεί να υπακούει μόνο σε εντολές από την Ελλάδα. Ένα δεύτερο TELEX του Σαμψών υπενθύμιζε το πρώτο και του ζητούσε να διατηρήσει το Υπουργείο Αμύνης και Εσωτερικών. Όμως στο αρχείο δεν υπήρχε απαντητικό σήμα του Γκιζίκη. Έτσι ένα τρίτο TELEX με το οποίο ο

Σαμψών ζήτησε να διατεθεί ένα αεροπλάνο και κατά τη διάρκεια της νύκτας να συνεννοηθούν και να επιστρέψει στη Λευκωσία. Ουδεμία απάντηση υπήρχε στο φάκελο, αλλά υπήρχε TELEX που ανέφερε ότι, κατόπιν εντολής Προέδρου ΗΠΑ και συμφώνου γνώμης Προέδρου Γαλλίας, η κυβέρνηση στην Ελλάδα να παραδοθεί στον Καραμανλή και στην Κύπρο στον Γλαύκο Κληρίδη».

Λόγοι και αίτια που οδήγησαν στο πραξικόπημα

Η χρονική στιγμή κατά την οποία η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της σηματοδοτείται από τις ακόλουθες τρεις σημαντικές παραμέτρους:

1. Την ένταση του Ψυχρού Πολέμου και την αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις σε διάφορες περιοχές του πλανήτη (Ινδοκίνα, Κούβα), μεταξύ των οποίων και η Μέση Ανατολή.
2. Την επιθυμία της Μεγάλης Βρετανίας να διατηρήσει και να διασφαλίσει τη στρατιωτική της παρουσία στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής μετά την απομάκρυνσή της από την Ιορδανία, το Ιράκ και τη διώρυγα του Σουέζ. Η Κύπρος παρέμεινε η τελευταία αποικία της στην περιοχή και είχε κάθε λόγο να επιθυμεί τη διατήρηση τουλάχιστον στρατιωτικών εγκαταστάσεων.
3. Τη συνέχιση του μετεμφυλιοπολεμικού διχαστικού κλίματος στην Ελλάδα και την αυξημένη επιρροή των ΗΠΑ στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να αγνοείται ο εξ Ανατολών κίνδυνος (από την Τουρκία) και να υπερπροβάλλεται ο κομμουνιστικός κίνδυνος από το βορρά (από τη Βουλγαρία), καλλιεργώντας συνάμα κλίμα έντονης αντικομμουνιστικής υστερίας.

Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί και η σταθερή επιθυμία της Τουρκίας για ανακατάληψη της Κύπρου στη βάση σχεδιασμού που εκπονήθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 από την κυβέρνηση των Μεντερές και Ζορλού και με πρωταγωνιστές του σχεδιασμού τους Νιχάτ Ερίμ, συνταγματολόγο, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, μετέπειτα Πρωθυπουργό, και το λοχαγό Ισμαήλ Τάνσου, που υπηρετούσε στο Γραφείο Ειδικού Πολέμου.

Η ανεξάρτητη πολιτική που ακολουθούσε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος φαίνεται να ενοχλούσε τις ΗΠΑ, οι οποίες ήθελαν να αποτρέψουν οποιαδήποτε περαιτέρω προσέγγιση της Κύπρου προς την ΕΣΣΔ. Η ενόχληση αυτή πρέπει να έγινε εντονότερη μετά τη δολοφονία του Προέδρου Τζων Κέννεντυ και την ανάληψη της προεδρίας από τον Τζόνσον.

Η κάθοδος της Ελληνικής Μεραρχίας το 1964 στην Κύπρο ήταν εν γνώσει των ΗΠΑ. Εάν δεν είχε την έγκρισή τους, τύγχανε τουλάχιστον της ανοχής τους. Ανεξάρτητα από τις προθέσεις του Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου, οι ΗΠΑ επεχείρησαν να αξιοποιήσουν την παρουσία της στην Κύπρο, για να προωθήσουν τους δικούς τους σχεδιασμούς, αξιοποιώντας τη συνδρομή Ελλαδιτών αξιωματικών που τη στελέχωναν και οι οποίοι είχαν στενή συνεργασία μαζί της.

Οι αμερικανονατοϊκοί σχεδιασμοί αποσκοπούσαν:

- στην αποτροπή περαιτέρω διείσδυσης της ΕΣΣΔ στην περιοχή,
- στην επιβολή νατοϊκής λύσης που να ικανοποιεί τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία,
- στον τερματισμό της αντιπαράθεσης Ελλάδας-Τουρκίας, η οποία ίσως να οδηγούσε σε στρατιωτική σύρραξη και αποδυνάμωση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι εκείνη την περίοδο υπηρετούσαν στην Κύπρο σε νευραλγικές θέσεις αξιωματικοί οι οποίοι στη

συνέχεια διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, όπως οι Δ. Ιωαννίδης (3° ΕΓ ΕΛΔΥΚ), Π. Αραπάκης, Ν. Ντερτιλής, Λάσκαρης, Ι. Ντάβος (3° ΕΓ ΑΣΔΑΚ), Λ. Σταθόπουλος (2° ΕΓ ΑΣΔΑΚ), Κ. Καρύδας (επιτελάρχης ΑΣΔΑΚ), Γρ. Μπονάνος (επιτελάρχης ΓΕΕΦ την περίοδο 1967-1969), Α. Κονδύλης, Κ. Ράδος, Π. Παπαδάκης κ.ά.

Κατά την παραμονή της στην Κύπρο η Ελληνική Μεραρχία απέφυγε επιμελώς να εμπλακεί σε οποιεσδήποτε πολεμικές επιχειρήσεις, όπως στην περίπτωση που το 501 ΤΠ είχε αναλάβει την ευθύνη για την τελική επίθεση εκκαθάρισης του θύλακα των Κοκκίνων τον Αύγουστο του 1964, αλλά την τελευταία στιγμή ματαιώθηκε η συμμετοχή του, με αποτέλεσμα να ματαιωθεί και η επιχείρηση. Για την εκτέλεση μάλιστα της επιχείρησης είχε ζητηθεί από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να ζητήσει εικοσιτετράωρη αναβολή της συνεδρίας του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ώστε της συνεδρίας να προηγηθεί η επιχείρηση (κατάθεση Κώστα Αχιλλείδη, 24.9.2008, σελ. 32-33).

Η προσπάθεια ενδονατοϊκής ρύθμισης του Κυπριακού ήταν έκδηλη κατά τις συζητήσεις Τζόνσον-Γ. Παπανδρέου (Ιούνιος 1964), καθώς και στις συνομιλίες Ελλάδας-Τουρκίας στη Γενεύη που ακολούθησαν και κατέληξαν στο Σχέδιο Άτσεσον και στις πρόνοιες που αυτό προέβλεπε, συμπεριλαμβανομένης της παραχώρησης στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία έκτασης 4,5% του συνολικού εδάφους της Κύπρου.

Η σθεναρή στάση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και τελικά η απόρριψή του από τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου ματαίωσε αυτούς τους σχεδιασμούς, όμως επιδείνωσε την εχθρική συμπεριφορά των νατοϊκών κύκλων, συμπεριλαμβανομένων των ελληνικών φιλονατοϊκών, εναντίον της Κύπρου, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος άρχισε να κατηγορείται ως «ο Κάστρο της Μεσογείου».

Το 1965 απορρίπτεται από την ηγεσία της ΑΣΔΑΚ η παραλαβή μέρους σοβιετικού οπλισμού ο οποίος αφορούσε 8 πολεμικά αεροπλάνα και αριθμό αντιαεροπορικών πυραύλων. Τελικά, στα πλαίσια λύσης ανάγκης, μέρος του πολεμικού υλικού μεταφέρθηκε στο Σινά, όπου και περιήλθε στην κατοχή των Ισραηλινών κατά τη διάρκεια του αραβοϊσραηλινού πολέμου του 1967.

Σε απόρρητη αναφορά, ημερομηνίας 28 Σεπτεμβρίου 1964, προς τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης Πέτρο Γαρουφαλιά ο Γ. Γρίβας απορρίπτει τη σοβιετική προσφορά οπλισμού και κυρίως των 8 αεροπλάνων και των αντιαεροπορικών πυραύλων εδάφους-αέρος. Είναι προφανές ότι ο λόγος της απόρριψης δεν ήταν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων οπλικών συστημάτων αλλά η προέλευσή τους και η αποτροπή περαιτέρω σύσφιγξης των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση και της εξοπλιστικής ενίσχυσης.

Στις παρακάτω περιπτώσεις αναφέρονται πληροφορίες ότι κατά την ίδια περίοδο σχεδιάσθηκε η εκτέλεση πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου:

1. Σε έκθεση Αμερικανού διπλωμάτη στην Αθήνα ημερομηνίας 28 Ιουνίου 1965 αναφέρεται ότι σε συνάντηση που είχε με τον Κ. Μητσοτάκη τού ανέφερε ότι για την επιβολή του Σχεδίου Άτσεσον θα έπρεπε εν ανάγκη ο Μακάριος να ανατραπεί διά πραξικοπήματος (εφημερίδα Αθηνών «Τα Νέα», 11.7.2009).
2. Σε κατάθεσή του στην επιτροπή ο Ανδρέας Μάτσης ανέφερε ότι κατά τη διάρκεια της νοσηλείας του στο 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών, τον Ιούνιο του 1965, τον επισκέφθηκε ο Σκαρλάτος, αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, και του επέδωσε σημείωμα, για να το μεταφέρει στον Υπουργό Εσωτερικών Π. Γιωρκάτζη, αναφέροντάς του ταυτόχρονα και το περιεχόμενό του. Το σημείωμα ανέφερε ότι η Αθήνα ετοιμάζει πραξικόπημα για διαμελισμό της Κύπρου (κατάθεση 13.1.2010, σελ. 8).

3. Στην κατάθεσή του στην επιτροπή ο Κώστας Αχιλλείδης (κατάθεση 24.9.2008, σελ. 26-27) ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε με το Γ. Γρίβα τού ανέφερε ότι το 1965 έλαβε από την Αθήνα εντολή για ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αλλά δίστασε να την πραγματοποιήσει. Σε επιστολή την οποία ο Γ. Γρίβας απέστειλε στον Ι. Σωσίδη, διευθυντή του Διπλωματικού Γραφείου του Πρωθυπουργού Στ. Στεφανόπουλου, στις 25 Ιανουαρίου 1966, πριν από τις συνομιλίες που θα είχε στην Αθήνα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος (28.1.1966), ανέφερε σχετικά τα εξής (αφήνοντας υπονοούμενα): «[...] *Εάν η εκεί παρουσία μου είναι αναγκαία, ειδοποιήστε με και θα έλθω αμέσως, εάν εγείρουν ζητήματα ιδία στρατιωτικά, διά να τους αποστομώσω. Έχουν τόσα πολλά εις βάρος των. Πιστεύω ότι αι συνομιλίαι των Αθηνών θα λύσουν όλα τα προβλήματα. Άλλως, να προχωρήσωμεν σύντομα*».
   Σχολιάζοντας το παραπάνω απόσπασμα, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε επιστολή του προς τον Πρωθυπουργό Στ. Στεφανόπουλο, ημερομηνίας 16 Μαρτίου 1966, ανέφερε τα εξής: «*Πολλά ερωτηματικά γεννώνται εκ του περιεχομένου της επιστολής και ιδιαιτέρως της φράσεως 'άλλως, να προχωρήσωμεν σύντομα'. Δεν αποκρύπτω όμως τους φόβους μου ότι μίαν ημέραν ο Στρατηγός Γρίβας πιθανώς να δημιουργήση εις την Κύπρον, όπου ήλθεν διά να προσφέρη και την ιδικήν του βοήθειαν εις τον ενωτικόν αγώνα της, συνθήκας εμφυλίου πολέμου. Δεν θα είναι δε άμοιρος ευθυνών και η Ελληνική Κυβέρνησις*».
4. Κατά τη διάρκεια της δίκης για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ στην Αθήνα (φθινόπωρο 1966) καταγγέλθηκε από το δικηγόρο υπεράσπισης των κατηγορουμένων Νικηφόρο Μανδηλαρά ότι είχε συνταχθεί από τον αντισυνταγματάρχη Λ. Σταθόπουλο σχέδιο ανατροπής του Μακαρίου. Δήλωσε μάλιστα την ετοιμότητά του να το αποδείξει με αξιωματικό ο οποίος είχε βολιδοσκοπηθεί για συμμετοχή του σε αυτό (Ά. Παυλίδης, *Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον*, τόμ. 1, σελ. 85-86) και ο οποίος αξιωματικός βρισκόταν στην αίθουσα του στρατοδικείου.
5. Σε συνέντευξή του στην εκπομπή του ΡΙΚ «Προεκτάσεις», στις 15 Ιουλίου 2004, ο στρατηγός Πανουργιάς Πανουργιάς ανέφερε ότι το 1966 ως διευθυντής του 2ου ΕΓ του ΓΕΣ κατέβηκε στην Κύπρο, συνοδευόμενος από τον υποστράτηγο Παπαλουκά, για να ματαιώσει πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου. Σχεδιαστής και οργανωτής του πραξικοπήματος ανέφερε ότι ήταν ο πρέσβης Ι. Σωσίδης, ο οποίος ήταν υπεύθυνος του Διπλωματικού Γραφείου του Πρωθυπουργού (ο Ι. Σωσίδης φαίνεται ότι είχε επίσης ενεργή εμπλοκή στο σχεδιασμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974). Η συνέντευξη του στρατηγού Πανουργιά είναι δημοσιευμένη στο βιβλίο του Γ. Καρεκλά «Κυπριακό 1950 -1974. Ανατομία της κρίσης», τόμ. Α΄, σελ. 348.

Στοιχεία και λεπτομέρειες για το σχεδιαζόμενο εκείνη την περίοδο πραξικόπημα σε βάρος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου αναφέρει ο Ά. Παυλίδης στο βιβλίο του «Φάκελος Κύπρου - Άκρως Απόρρητον», τόμ. 1, σελ. 59.

Η τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974

Η Τουρκία, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, προετοίμαζε το σχέδιο κατάληψης ή επανάκτησης της Κύπρου από τη δεκαετία του 1950, προωθώντας τους στόχους της στη βάση συγκεκριμένου σχεδιασμού και κατά τρόπο συστηματικό.

Αρχικά με την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, το Σεπτέμβριο του 1955, επανήλθε ως ενδιαφερόμενο μέρος στο Κυπριακό.

Παράλληλα, στα πλαίσια στρατηγικής αξιοποίησης της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ίδρυσε και εξόπλισε την τρομοκρατική οργάνωση ΤΜΤ, με στόχο την παρεμπόδιση της ειρηνικής συνύπαρξης των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, αλλά και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για μελλοντική αξιοποίηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας ως στρατηγικού προγεφυρώματος.

Στη συνέχεια με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου επανήλθε και επίσημα στην Κύπρο με τη στάθμευση στρατιωτικού αγήματος. Παράλληλα, θεσμοθετήθηκε ως εγγυήτρια δύναμη με δικαίωμα επέμβασης σε περίπτωση ανατροπής της συνταγματικής τάξης. Ήταν η πρώτη φορά που η Τουρκία μετά τη Συνθήκη των Σεβρών, το 1920, επέστρεφε σε έδαφος της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το οποίο είχε εγκαταλείψει.

Στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος υπέβαλε προς το Φ. Κουτσιούκ έγγραφο με 13 σημεία για τροποποίηση του συντάγματος. Την υποβολή της πρότασης φαίνεται ότι είχε εγκρίνει τόσο ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζων Κέννεντυ όσο και η Μεγάλη Βρετανία. Στις 6 Δεκεμβρίου, προτού απαντήσουν οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία απέρριψε την πρόταση και απείλησε ότι, σε περίπτωση κατά την οποία οι Ελληνοκύπριοι θα προχωρούσαν σε μονομερή τροποποίηση του συντάγματος, θα επενέβαινε στρατιωτικά στην Κύπρο.

Το Δεκέμβριο του 1963 η Τουρκία υποκίνησε τις ένοπλες συγκρούσεις και προχώρησε στη διά της βίας συγκέντρωση των Τουρκοκυπρίων σε αμιγείς θύλακες με στόχο τον απόλυτο έλεγχό τους, αλλά και στη δημιουργία συνθηκών πλήρους διαχωρισμού.

Σταδιακά προώθησε στην Κύπρο πέραν των 1.000 αξιωματικών και στρατιωτών για την ενίσχυση των θυλάκων, καθώς και σημαντικές ποσότητες οπλισμού, για να καλύψει και τις ανάγκες των Τουρκοκυπρίων.

Η ΤΟΥΡΔΥΚ εγκατέλειψε το στρατόπεδό της και μετακινήθηκε στον τουρκοκυπριακό θύλακα Λευκωσίας-Κιόνελι για ενίσχυση της άμυνάς του.

Παράλληλα, οι Τουρκοκύπριοι κάτω από την καθοδήγηση της Τουρκίας προχώρησαν στην ανακήρυξη ξεχωριστής διοίκησης. Επικεφαλής τέθηκε ο Αντιπρόεδρος Φ. Κουτσιούκ.

Η Κύπρος, παρά τις παραπάνω ενέργειες της Τουρκίας, απέκτησε πολιτικά και στρατιωτικά συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση, το 1964, όχι μόνο δεν υπήρξαν επιπτώσεις στη διεθνή αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά αντίθετα ο ΟΗΕ με το Ψήφισμα 186/4 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Μαρτίου του 1964 την αναγνώρισε όπως αυτή εκφραζόταν από τον Πρόεδρο Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την κυβέρνησή του και την ενίσχυσε.

Η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας επέφερε σημαντική αμυντική ενίσχυση και θα λειτουργούσε ως δύναμη αποτροπής σε ενδεχόμενη τουρκική εισβολή, εάν και εφόσον θα εχρησιμοποιείτο ως μηχανισμός προστασίας.

Η Τουρκία επιχείρησε σταδιακά να ανατρέψει τα παραπάνω πλεονεκτήματα τα οποία απέκτησε η Κύπρος, αξιοποιώντας τις ακατανόητες, προδοτικές και εθνικά μειοδοτικές ενέργειες των κυβερνήσεων των αποστατών στην Ελλάδα και ιδιαίτερα της Χούντας, που ακολούθησε. Οι ενέργειες αφορούσαν τα ακόλουθα:

- Την προσπάθεια κατάργησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και την προώθηση νατοϊκής λύσης στη βάση της διπλής ένωσης, με την παραχώρηση τεράστιας έκτασης στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία, μέσα από τις διμερείς συνομιλίες που είχαν πραγματοποιηθεί.
- Την απομάκρυνση της Μεραρχίας μετά τα γεγονότα της Κοφίνου.
- Τη συστηματική υπονόμευση της κυπριακής κυβέρνησης και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.
- Τους συνεχείς σχεδιασμούς δολοφονίας

ή πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

- Την υπόθαλψη της εκκλησιαστικής κρίσης για την καθαίρεση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την πρόκληση εκκλησιαστικού σχίσματος.
- Τη δημιουργία κλίματος διχόνοιας στο εσωτερικό μέτωπο της Κύπρου, στη βάση της αντικομμουνιστικής υστερίας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα την περίοδο μετά τον εμφύλιο, με την υποστήριξη παράνομων δραστηριοτήτων από οργανώσεις όπως το Εθνικό Μέτωπο και την ΕΟΚΑ Β΄.
- Την εμπλοκή της Χούντας σε διάλογο (με την Τουρκία) για επίτευξη συμφωνίας συνεργασίας με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου (μνημόνιο Κ. Παναγιωτάκου, 25.2.1972).
- Τον αποπροσανατολισμό της ΕΦ από την κύριά της αποστολή, που θα έπρεπε να ήταν η οργάνωση απόκρουσης τουρκικής αποβατικής ενέργειας, και την εμπλοκή της σε σχεδιασμούς πραξικοπηματικής ανατροπής της νόμιμης κυβέρνησης.

Ανέπτυξε στρατιωτικές δυνάμεις στα παράλια απέναντι από την Κύπρο (39η Μεραρχία) και ενίσχυσε μεθοδικά και συστηματικά τον αποβατικό της στόλο. Για σκοπούς αποφυγής στρατιωτικού ελέγχου την 39η Μεραρχία την έθεσε εκτός ΝΑΤΟ.

Ενίσχυσε σημαντικά το δίκτυο κατασκοπίας σε βάρος της ΕΦ, ιδιαίτερα στις επαρχίες Λευκωσίας, Αμμοχώστου και Κερύνειας. Τούρκοι πράκτορες, κυρίως αξιωματικοί του Τουρκικού Στρατού, με διάφορες ιδιότητες, εισέρχονταν στα στρατόπεδα της ΕΦ, παρακολουθούσαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις και οργάνωναν μεθοδικά την επικείμενη στρατιωτική ενέργεια. Από τα μέσα Ιουνίου του 1974 είχε αποσταλεί μεγάλος αριθμός Τούρκων αξιωματικών, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Κερύνειας, με προφανή στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών, καθώς και την καθοδήγηση των τουρκικών δυνάμεων κατά το στάδιο της απόβασης. Κάποιοι από αυτούς συνελήφθησαν μετά την έναρξη της εισβολής. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την κατάθεση του Μ. Γεωργίτση στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και από καταθέσεις αριθμού μαρτύρων οι οποίοι προσήλθαν στην επιτροπή. Επιπλέον, την ίδια περίοδο αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των μυστικών πρακτόρων που διέθεταν οι ΗΠΑ στην Κύπρο (κατάθεση Χρ. Φύσα, 13.12.2010).

Ακόμα, πιθανολογείται ότι το καλοκαίρι του 1973, με πρόσχημα το γύρισμα κινηματογραφικής ταινίας με πρωταγωνιστή τον Αμερικανό ηθοποιό Πήτερ Σέλλερς, οι τουρκικές μυστικές υπηρεσίες προέβησαν στην κινηματογράφηση των ακτών τόσο ανατολικά όσο και δυτικά της πόλης της Κερύνειας. Προέβησαν επίσης σε βυθοσκοπήσεις της θαλάσσιας περιοχής και έλεγχο των ναυτικών δυνάμεων που στάθμευαν στο Κάστρο της Κερύνειας. Η συγκεκριμένη ταινία, παρά το μεγάλο ποσό που δαπανήθηκε, ποτέ δεν προβλήθηκε στις κινηματογραφικές αίθουσες.

Δυστυχώς, η κυπριακή πολιτική και στρατιωτική ηγεσία δεν έλαβαν οποιαδήποτε μέτρα αποτροπής των ενεργειών κατασκοπίας. Η στρατιωτική ηγεσία ενδιαφερόταν για την ανατροπή του Μακαρίου, ενώ η ΚΥΠ ήταν υποχρεωμένη να διαθέτει σημαντικές δυνάμεις για την παρακολούθηση των ενεργειών της ΕΟΚΑ Β΄ και της ΕΦ.

Στην κατάθεσή του στην επιτροπή (22.11.2010) ο τότε λοχαγός του Ελληνικού Στρατού Αλέξανδρος Σημαιοφορίδης, ο οποίος ήταν επικεφαλής του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε στην Κερύνεια την περίοδο 1969-1974, ανέφερε μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα:

Από τον Απρίλιο του 1974 το κλιμάκιο της ΚΥΠ/Ε στην Κερύνεια ενημέρωνε αρμοδίως όλες τις προϊστάμενες υπηρεσίες (ΓΕΕΦ, ελληνική πρεσβεία, ΑΕΔ, ΚΥΠ/Ε στην Αθήνα) για ασυνήθιστες δραστηριότητες του Τουρκικού Στρατού στα παράλια απέναντι από την Κύπρο. Οι δραστηριότητες περιλάμβαναν αποβατικές ασκήσεις όλων

των συνταγμάτων της 39ης Μεραρχίας, μετακίνηση δυνάμεων στην περιοχή Μερσίνας, απαγόρευση μετακίνησης των αξιωματικών χωρίς έγκριση, εφοδιασμό των μονάδων με υλικά εκστρατείας κ.ά. Όμως κανένας δεν ανησυχούσε και κανένας δε ζήτησε περαιτέρω διερεύνηση.

Παρά το γεγονός ότι οι πληροφορίες διαβιβάζονταν στα ανώτερα κλιμάκια, τόσο στο ΓΕΕΦ όσο και στο ΑΕΔ, δεν υπήρχε η ανάλογη αντίδραση. Σε καμία περίπτωση δε ζήτησαν πρόσθετες διευκρινίσεις, όπως έπρατταν στο παρελθόν σε περιπτώσεις ασκήσεων μικρότερης έκτασης και διάρκειας.

Μετά το πραξικόπημα δεν έδωσαν πρόσθετες οδηγίες ή εντολές για εντατικοποίηση των παρακολουθήσεων, παρά τις έκδηλες προετοιμασίες της Τουρκίας για εισβολή.

Την Τετάρτη, 17 Ιουλίου 1974, πραγματοποιήθηκε στη Μερσίνα σύσκεψη ανωτάτου επιπέδου, στην οποία έλαβαν μέρος, μεταξύ άλλων, οι διοικητές του 6ου Σώματος Στρατού και της 39ης Μεραρχίας, ενώ αμέσως μετά άρχισαν οι προετοιμασίες για την απόβαση με τη συγκρότηση της αποβατικής δύναμης.

Ο διοικητής του 230ού Συντάγματος Πεζικού συνταγματάρχης Νεζίχ Σιράλ αναφέρει στις αναμνήσεις του για το 1974 τα εξής: «*Τελικά, στις 25 Μαΐου 1974 οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις τέθηκαν σε επιφυλακή. Ανακλήθηκαν οι άδειες. Στο σύνταγμα και στη μεραρχία και σε κάποιες μονάδες κλήθηκαν πίσω οι στρατιώτες οι οποίοι υπηρετούσαν στη διοίκηση. Πήραμε μέτρα κατά της κατασκοπείας και για την ασφάλεια. Περιορίσαμε τις επισκέψεις για τους στρατιώτες. Στις 18 Ιουνίου του 1974 κάναμε ασκήσεις με το Τάγμα Ελικοπτέρων του 2ου Σώματος Στρατού. Στις 19 και 20 Ιουνίου κάναμε όλη μέρα ασκήσεις για τη φόρτωση εφοδίων και βαρέος εξοπλισμού*».

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι η Άγκυρα ανέμενε ή καλύτερα ήταν ενήμερη για τις επερχόμενες εξελίξεις και προέβαινε σε ενέργειες προετοιμασίας, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα για την εκδήλωση της εισβολής.

Παρ' όλα αυτά, για την ηγεσία της ΕΦ, όπως προκύπτει από τα δελτία πληροφοριών που κυκλοφορούσαν, πρώτος στόχος ήταν «ο εσωτερικός εχθρός», δηλαδή κάθε Κύπριος που δεν ήταν συνοδοιπόρος, και όχι ο τουρκικός κίνδυνος, τον οποίο συστηματικά υποβάθμιζαν. Είχε αναπτυχθεί ένα μεγάλο δίκτυο πληροφοριών για παρακολουθήσεις πολιτών σε ολόκληρη την επικράτεια. Υπάρχει σωρεία από απόρρητα στρατιωτικά έγγραφα στα οποία καταγράφονται και αναφέρονται όχι μόνο ενέργειες πολιτών, αλλά ακόμα και απλές κουβέντες που αντάλλασσαν στα καφενεία των πόλεων και των χωριών.

Στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων (3.7.1986) ο τότε Α/ΓΕΕΦ στρατηγός Γ. Ντενίσης ανέφερε ότι από τις αρχές Ιουλίου τόσο το ΓΕΕΦ όσο και το ΑΕΔ και η ελληνική κυβέρνηση γνώριζαν για τις απειλές της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα χρόνια πριν από το 1974 δεν έγιναν ασκήσεις επιστράτευσης και δεν πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις απόκρουσης εχθρικής αποβατικής ενέργειας. Η συντήρηση των πολυβολείων και πυροβολείων στην ακτογραμμή της Κερύνειας ήταν ελλιπής και υποτυπώδης. Δεν πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις συνεργασίας των διάφορων τμημάτων της ΕΦ. Το πρόβλημα αυτό έγινε ιδιαίτερα αισθητό κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής.

Στην αναφορά του ο υπολοχαγός (ΠΒ) Νικόλαος Σκαρλάτος, διοικητής της Γ΄ Πυρ/ρχίας της 183 ΜΠΠ, αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Οι Δόκιμοι έφεδροι αξιωματικοί δεν ηδύναντο να ανταποκριθούν επαρκώς εις τα καθήκοντα του αξ/κού παρατηρητού. Δεν επετεύχθη η συνεργασία μεταξύ Πεζικού-Πυροβολικού*».

Ενώ η πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ καταγινόταν με την επιβολή του πραξικοπήματος και την καταστολή των επιμέρους

εστιών αντίστασης, η Τουρκία βρισκόταν στο τελικό στάδιο προετοιμασίας της εκδήλωσης αποβατικής ενέργειας στην Κύπρο.

Η ηγεσία της ΕΦ και το ΑΕΔ στο διάστημα από τις 17 Ιουλίου και μετά τύγχαναν συνεχούς και λεπτομερούς ενημέρωσης για τις κινήσεις του εχθρού και συγκεκριμένα για τα ακόλουθα:

- Την αυξημένη και ασυνήθιστη κίνηση σκαφών (πιθανόν πολεμικών) στο ναύσταθμο της Μερσίνας.
- Την επιστράτευση που έγινε στους τουρκοκυπριακούς θύλακες.
- Το διπλασιασμό του αριθμού των Τουρκοκυπρίων σκοπών στα φυλάκια που επάνδρωναν.
- Την ετοιμασία νέων και βελτίωση υφισταμένων αμυντικών θέσεων στην περίμετρο των τουρκοκυπριακών θυλάκων.
- Την εκκένωση του στρατοπέδου της ΤΟΥΡΔΥΚ και τη μετακίνηση της δύναμης εντός του τουρκοκυπριακού θύλακα Λευκωσίας.
- Την ανησυχία Τουρκοκυπρίων του θύλακα Λευκωσίας λόγω αναμενόμενης τουρκικής εισβολής και τη μετακίνηση των Τουρκοκυπρίων κατοίκων της Κερύνειας προς το θύλακα Λευκωσίας (ΑΣ 16/ΙΙΙ ΑΤΔ/191800-7-74).
- Την πτήση 2-3 πολεμικών Α/Φ υπεράνω της Καρπασίας (ΑΣ 2063/Ι ΑΤΔ/3ον ΕΓ-181800-7-74). Η Μ-ΣΕΠ Καντάρας της ΑΔΚ στις 09.15/18-7-74 αναφέρει στο ΑΚΕ πτήση ζεύγους Α/Φ Ε-104 στις βόρειες-βορειοανατολικές περιοχές της Κύπρου. Ομοίως στις 22.15/18-7-74 αναφέρει την παρουσία ελικοπτέρου στο χωριό Γαλάτεια της Καρπασίας. Τέλος, στις 20.00/19-7-74 αναφέρει τον εντοπισμό 14-15 πλοίων πλησίον της Μερσίνας να κινούνται με κατεύθυνση νότιο-νοτιοδυτική.

Στις 17 Ιουλίου 1974 και ώρα 20.30 η ΙΙ ΑΤΔ με απόρρητο σήμα, με αριθμό Φ.100/21, προς το ΓΕΕΦ/2ον ΕΓ-3 αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής: «*Συλληφθέντες σήμερον αναρχικοί Ε/Κ οίτινες κατέφυγον αρχικώς εις θύλακα Λεύκας ανέφερον ότι Τ/Κ ποιμήν επληροφόρησεν αυτούς περί επεμβάσεως της Τουρκίας εντός 24ώρου. Περί 11.00 ώραν σήμερον Τ/Κ πρόσφυγες επανεγκατασταθέντες εις μικτόν χωρίον Περιστερώνα Μόρφου μετεκόμισαν εις αμιγή Τ/Κ χωρία*».

Η παραπάνω πληροφορία διαβιβάστηκε με άκρως απόρρητο (ΕΧ) σήμα του ΓΕΕΦ προς το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων στις 17 Ιουλίου 1974 και ώρα 23.45.

Με άκρως απόρρητο (ΕΧ) σήμα στις 19 Ιουλίου 1974 και ώρα 23.10 η ελληνική πρεσβεία στη Λευκωσία ενημερώνει το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας για τα εξής: «*Κλιμάκιον ΚΥΠ γνωρίζει ημίν εξής. Κατά πληροφορίας παρασχεθείσας αυτώ υπό ΓΕΕΦ, 5 τουρκικά πλοία πλέουν εις απόστασιν 12 μιλίων βορείως ακρωτηρίου Αποστόλου Ανδρέου. Ταύτα ακολουθούνται υπό 10 σκαφών αποβατικής δυνάμεως άτινα πλέουν 28 έως 30 μιλίων βορείως αυτού ακρωτηρίου. ΓΕΕΦ δεν ανησυχεί*».

Τα τουρκικά πολεμικά σκάφη που αποτελούσαν τη συγκεκριμένη νηοπομπή είχαν αρχίσει να αποπλέουν από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο στις 12.55 της 19ης Ιουλίου 1974. Ο απόπλους ολοκληρώθηκε στις 2.00 μ.μ. και, όπως αναφέρει στις αναμνήσεις του από την εισβολή ο Τούρκος διοικητής του 1ου Αμφίβιου Τάγματος Πεζοναυτών πλωτάρχης Ιλχάν Άλογλου, μετά τον απόπλουν είχαν δεκαέξι ώρες στη διάθεσή τους, για να σχεδιάσουν τις ενέργειες στις οποίες θα προέβαιναν.

Αντίθετα, όπως δήλωσε στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος, ούτε αυτός ανησύχησε μέχρι τις 6.10 το πρωί της 20ής Ιουλίου, όταν ενημερώθηκε για την τουρκική εισβολή. Ισχυρίζεται μάλιστα ότι στις 18 Ιουλίου 1974 δεν υπήρχε τεταμένη κατάσταση με την Τουρκία, γιατί «*δεν είχαμε λόγους να έχουμε τεταμένη κατάσταση*». Ακόμα, ότι το βράδυ της 18ης Ιουλίου Έλληνας αξιωματικός επιτελής που υπηρετούσε στο στρατηγείο του

ΝΑΤΟ στη Σμύρνη τού μετέφερε ορισμένες σφυγμομετρήσεις μετά από συναντήσεις που είχε με Τούρκους αξιωματικούς. Όλα αυτά, σε συνάρτηση με την επίσκεψη στην Αθήνα του Αμερικανού Υφυπουργού Εξωτερικών Σίσκο, δεν προκάλεσαν ανησυχία στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων για την ανάγκη λήψης έστω προληπτικών μέτρων.

Δεδομένων των απειλών που στο παρελθόν (1963, 1964, 1967) είχε εκτοξεύσει, καθώς και των βομβαρδισμών που είχε διενεργήσει στην περιοχή Τηλλυρίας τον Αύγουστο του 1964, η Τουρκία καθιστούσε κατά τρόπο σαφή και αναμφισβήτητο τις προθέσεις της για στρατιωτική εισβολή και κατάληψη εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Από το Μάρτιο του 1973 ο Βρετανός στρατιωτικός ακόλουθος στη Βρετανική Υπάτη Αρμοστεία της Λευκωσίας Στόκερ, από πληροφορίες που είχε συλλέξει από συναδέλφους του που υπηρετούσαν στην Άγκυρα, είχε ενημερώσει την ηγεσία του ΓΕΕΦ με κάθε λεπτομέρεια για τους τουρκικούς σχεδιασμούς, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο θα ενεργούσε ο Τουρκικός Στρατός σε περίπτωση εισβολής. Οι πληροφορίες είχαν διαβιβασθεί στο ΑΕΔ για διασταύρωση, αλλά σε καμιά περίπτωση δε φαίνεται να είχαν αξιολογηθεί σοβαρά και ορθολογιστικά.

Συγκεκριμένα, το ΓΕΕΦ/2ον ΕΓ/ΙΙΙ, με έγγραφό του ημερομηνίας 28 Μαρτίου 1973 προς ΑΕΔ/2α ΜΕΟ, αναφέρει σχετικά με την επίσκεψη Στόκερ στο ΓΕΕΦ στις 27 Μαρτίου 1973 τα ακόλουθα:

«*Εν αρχή ανέφερεν ότι βάσει της παλαιάς εκτιμήσεως η Τουρκία ανεμένετο να ενεργήση αποβατικήν ενέργειαν εις τας βορείας ακτάς της νήσου, να κινηθή εκ Βορρά προς Νότον, συνενουμένη μετά του Τ/Κ θύλακος Λευκωσίας, συγχρόνως δε να ανακόψη την κυρίαν αρτηρίαν Αμμοχώστου-Λευκωσίας.*

Η απειλή έναντι της Νήσου αυξάνει συνεχώς.

Μία ενδεχόμενη εισβολή της Τουρκίας εις την νήσο φρονεί ότι θα πραγματοποιηθή βασικώς διά αερομεταφερομένων τμημάτων και αλεξιπτωτιστών, τα δε πλοία θα χρησιμοποιηθούν διά την μεταφοράν των όπλων υποστηρίξεως και Μονάδων, και άτινα θα αφιχθούν μετά τινας ημέρας από της πραγματοποιήσεως της εισβολής.

Ο χρόνος αποβιβάσεως των ανωτέρω μέσων εις την ακτήν (Λιμένα) κυμαίνεται μεταξύ 5-7 ημερών μετά την εισβολήν.

Με βάσιν τα ανωτέρω στοιχεία εκτιμάται ότι εις μίαν διαδρομήν δύναται να μεταφερθούν από αέρος 2 200 άνδρες εντός δε οκτώ ωρών ο αριθμός ανέρχεται εις 12 000 άνδρες. Οι ανωτέρω αριθμοί δυνατόν να ελαττωθούν κατά το 1/3, εφ' όσον τα τμήματα φέρουν μεθ' εαυτών ελαφρά μέσα υποστηρίξεως.

Ως προς την κλιμάκωσιν ενεργειών διά την εκπλήρωσιν φρονεί ότι αύτη διακρίνεται εις τρία στάδια:

(1) Άμεσος επέμβασις αεροσκαφών και ελικοπτέρων.

(2) Κατάληψις τοποθεσιών υπό τμημάτων επί μικρόν χρόνον.

(3) Πραγματοποίησις της διχοτομήσεως εν ευθέτω χρόνω. Προτείνεται όπως τα ανωτέρω εκτιμηθώσι υπό του ΑΕΔ».

Παρ' όλες τις πληροφορίες, οι οποίες ήσαν ακριβείς και συγκεκριμένες, κανένα μέτρο δε λήφθηκε στην περίμετρο του τουρκοκυπριακού θύλακα Κιόνελι-Αγύρτας. Δεν ενισχύθηκαν οι δυνάμεις της ΕΦ, δεν ενισχύθηκε και δεν εκσυγχρονίσθηκε ο οπλισμός ούτε βελτιώθηκε το σύστημα επικοινωνίας των φυλακίων με τη διοίκηση των λόχων ή των μονάδων.

Η όποια λοιπόν πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου συνιστούσε πρόκληση-πρόσκληση προς την Τουρκία. Θα έπρεπε λοιπόν να είχαν ληφθεί πρόσθετα και επαρκή μέτρα αποτροπής αυτού του ενδεχομένου, όπως η ενίσχυση των θέσεων της ΕΦ στις ακτές της Κερύνειας κατά προτεραιότητα και της Αμμοχώστου δευτερευόντως, η δημιουργία ισχυρής αντιαεροπορικής άμυνας, καθώς και η μεταφορά πρόσθετων ενισχύσεων από την Ελλάδα.

Εκ των γεγονότων, αντίθετα, προκύπτει ότι όλες οι ενέργειες στις οποίες προέβησαν τόσο η Χούντα όσο και η πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ αποσκοπούσαν στην επιβεβαίωση της ελληνικής άμεσης εμπλοκής στο πραξικόπημα, καθώς και στην αποδυνάμωση των θέσεων της ΕΦ στην περιοχή της Κερύνειας. Αναφέρονται ενδεικτικά τα ακόλουθα:

- Η εμφανής ανάμειξη της ΕΛΔΥΚ για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος με την κατάληψη του αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών.
- Η εμφανής καθοδήγηση και ο συντονισμός των ενεργειών από την Αθήνα.
- Η έγκριση του Ν. Σαμψών ως «Προέδρου» της πραξικοπηματικής κυβέρνησης και η άμεση αναγνώρισή της από το καθεστώς των Αθηνών.

Τα πιο πάνω ήσαν μόνο μέρος αυτών των ενεργειών. Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι η διενέργεια του πραξικοπήματος και η ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν όχι μόνο σε γνώση της Τουρκίας, αλλά, όπως αποκαλύπτει και σχετικό μνημόνιο του Υφυπουργού Εξωτερικών της Χούντας Κ. Παναγιωτάκου, μετά από συνάντηση που είχε με τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα Τουρκμέν, υπήρχε συνομολογημένη συμφωνία συνεργασίας ανάμεσα στην Αθήνα και την Άγκυρα.

Στο σχετικό μνημόνιο, ημερομηνίας 25 Φεβρουαρίου 1972, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι ο Κ. Παναγιωτάκος υπέδειξε στο συνομιλητή του το εξής: «*Πάντα τα ανωτέρω οδήγησαν την ελληνικήν κυβέρνησιν εις το συμπέρασμα ότι βασική προϋπόθεσις διά διαρκή και δικαία εν Κύπρω λύσιν είναι η απομάκρυνσις του Μακαρίου από της πολιτικής σκηνής*».

Ανταπαντώντας ο Τουρκμέν ανέφερε τα εξής: «*Άποψις των τουρκικών κυβερνήσεων ήτο ανέκαθεν ότι ο Μακάριος ήτο εναντίον πάσης λογικής και παραδεκτής υπό των δύο χωρών μας λύσεως του Κυπριακού. Αλλ' ότι η μέχρι τούδε πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων δεν επέτρεπε την απομάκρυνσιν του Μακαρίου. Τώρα όμως, ότε από κοινού κατεστρώθη μακροπρόθεσμος πολιτική των χωρών μας, υφίσταται υπαλλακτική λύσις και διάφοροι δυνατότητες. Ιδία δε διότι αι λύσεις αύται χαίρουν και της υποστηρίξεως των συμμάχων μας*». Προφανώς, θα αναφέρεται στις συνομιλίες της Λισαβόνας τον Ιούνιο του 1971 κατά τη σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών του ΝΑΤΟ. Σε αυτές είχαν λάβει μέρος ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Ξανθόπουλος-Παλαμάς και ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Ολτζάυ (ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας εκείνη την περίοδο ήταν ο Νιχάτ Ερίμ).

Καταλήγοντας στο σχετικό μνημόνιο ο Κ. Παναγιωτάκος αναφέρει τα εξής: «*Ως ήτο φυσικόν, δεν ήτο εις θέσιν*», εννοεί τον Τουρκμέν, «*να μου απαντήση κατά πόσον η χώρα του θα ήτο διατεθειμένη να συμβάλη εις την διά δελεασμού παγίδευσιν του Μακαρίου. Νομίζει όμως ότι η απάντησις θα είναι θετική*».

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, το γεγονός ότι όχι μόνο δε λήφθηκαν προληπτικά μέτρα αλλά, αντίθετα, η πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ προέβη σε ενέργειες οι οποίες από στρατιωτικής άποψης δεν μπορεί να δικαιολογηθούν επιβεβαιώνει τα περί ύπαρξης συμφωνίας και συνεννόησης.

Την 1η Ιουνίου 1974 ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος εξέδωσε άκρως απόρρητο (ΕΧ) έγγραφο με το οποίο εντέλλονταν οι αρχηγοί των επιτελείων όπως αποφεύγουν προκλήσεις κατά της Τουρκίας και στο οποίο σημειωνόταν ότι κάθε ενέργεια ή εκδήλωση κατά της Τουρκίας θα ανελαμβάνετο μόνο κατόπιν εγκρίσεως του ΑΕΔ.

Το πρωί της 19ης Ιουλίου πραγματοποιήθηκε στο Γραφείο του Πρωθυπουργού Α. Ανδρουτσόπουλου σύσκεψη στην οποία παρευρέθηκαν εκ μέρους των ΗΠΑ ο Υφυπουργός Εξωτερικών Σίσκο, ο Υφυπουργός Άμυνας Ελσγουόρθ, ο πρέσβης στην Αθήνα Τάσκα και ο συνταγματάρχης Μάρνερ, από δε ελληνικής πλευράς οι Ανδρουτσόπουλος, Κυπραίος, Μπονάνος κ.ά. Στόχος της σύ-

σκεψης η εξεύρεση λύσης και η αποφυγή πολεμικής εμπλοκής της Ελλάδας με την Τουρκία για το Κυπριακό.

Η ίδια αμερικανική αντιπροσωπία επισκέφθηκε και στις 20 Ιουλίου, στις 8.00 π.μ., το ΓΕΕΘΑ κατά τη διάρκεια της σύσκεψης του Πολεμικού Συμβουλίου. Η επιδίωξή της, σύμφωνα με τις αναφορές του Π. Αραπάκη, ήταν φανερή. Ήθελε να παρεμποδίσει την κήρυξη πολέμου κατά της Τουρκίας, υποστηρίζοντας ότι η σύρραξη θα είναι καταστροφική για όλους. Ζήτησε δε να επιδειχθεί σύνεση και να της δοθεί χρόνος να ενεργήσει προς αποτροπή της σύρραξης.

Την Παρασκευή, 19 Ιουλίου, είχαν κορυφωθεί οι φήμες για ενδεχόμενη τουρκική εισβολή. Τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία αναφέρονταν στις προετοιμασίες που λάμβαναν χώρα στη Μερσίνα και στον επικείμενο απόπλουν του τουρκικού στόλου. Η Χούντα στην Αθήνα, αλλά και η πραξικοπηματική ηγεσία στη Λευκωσία δεν ανησυχούσαν και δε λάμβαναν μέτρα αντιμετώπισης μιας τέτοιας ενδεχόμενης ενέργειας.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας, της Παρασκευής, στην οικία του Σωκράτη Ηλιάδη επί της λεωφόρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στη Λευκωσία πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στην οποία έλαβαν μέρος, μεταξύ άλλων, ο οικοδεσπότης και οι εξ Ελλάδος αφιχθέντες μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος:

Αθανάσιος Σκλαβενίτης, ταγματάρχης (αρχηγός της ΕΟΚΑ Β΄, ο οποίος στις 16 Ιουλίου ανέλαβε καθήκοντα στο 2° ΕΓ του ΓΕΕΦ),

Ανδρέας Ποταμιάνος, εφοπλιστής, και Κοσμάς Μαστροκόλιας,

οι οποίοι διαβεβαίωσαν τους λοιπούς Κυπρίους παρευρισκομένους ότι δεν πρόκειται να υπάρξει οποιαδήποτε αποβατική στρατιωτική επιχείρηση από την Τουρκία (κατάθεση Σπύρου Παπαγεωργίου). Περί τη 10η νυκτερινή της ίδιας ημέρας στην ίδια οικία με τα ίδια πιο πάνω αναφερόμενα πρόσωπα πρωταγωνιστές πραγματοποιήθηκε δεύτερη συνάντηση στην οποία κλήθηκαν και παρευρέθηκαν τομεάρχες της ΕΟΚΑ Β΄, προς τους οποίους δόθηκαν οι ίδιες διαβεβαιώσεις. Επιπλέον, έγινε βολιδοσκόπηση για ενδεχόμενη αντικατάσταση του Σαμψών και κάποιων υπουργών του (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9. 2008, σελ. 106).

Ενώ το ΓΕΕΦ είχε ενημερωθεί για τις προετοιμασίες οι οποίες λάμβαναν χώρα στο ναύσταθμο της Μερσίνας, καθώς και για τον απόπλουν του τουρκικού αποβατικού στόλου με κατεύθυνση την Κύπρο, δόθηκαν οι ακόλουθες εντολές (ευρίσκονται στα έγγραφα τα οποία παρέδωσε στην επιτροπή η ΔΙΕΦ), υπογεγραμμένες από τον ταξίαρχο Μ. Γεωργίτση, ηγέτη του πραξικοπήματος:

- Κλήθηκε η Ι ΑΤΔ (Αμμοχώστου) το απόγευμα της 19ης Ιουλίου να εξασφαλίσει την ασφαλή αναχώρηση της ΕΛΔΥΚ στα πλαίσια της συνήθους αντικατάστασής της (ΑΣ 37/181000-7-74). Τελικά, το άγημα της ΕΛΔΥΚ αναχώρησε με το αρματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ στις 5.30 μ.μ. Στις 20 Ιουλίου 1974, στις 2.00 μ.μ., το πλοίο έπλευσε στην Πάφο και αποβίβασε το άγημα. Εκτέλεσε δε βολές πυροβολικού εναντίον στόχων στον τουρκοκυπριακό θύλακα της Πάφου.
- Ζητήθηκε η αποχώρηση των δυνάμεων της ΕΦ που βρίσκονταν στην Πύλη Πάφου και η παραμονή δύναμης από 1 αξιωματικό και 8 οπλίτες (ΑΣ 38/181130-7-74).
- Με κατεπείγον σήμα (ΑΣ 40/181430-7-74) απαγορεύθηκε σε όλες τις μονάδες η ρίψη πυροβολισμών εναντίον ελικοπτέρων άνευ διαταγής του ΓΕΕΦ.
- Με άλλο κατεπείγον σήμα (ΑΣ 45/191400-7-74) τροποποιήθηκε η διάταξη των δυνάμεων ως εξής: «Να αποσυρθεί ο λόχος του 241 από την περιοχή ΣΟΠΑΖ. 23 ΕΜΑ να παραμείνουν 2 Τ-34 στο αεροδρόμιο, 2 Τ-34 στις Κεντρικές Φυλακές, η υπόλοιπη ΕΜΑ να συγκεντρωθεί στην περιοχή Χίλτον. 286 ΜΤΠ να παραμείνει

στο ΓΣΠ. 21 ΕΑΝ να παραμείνουν 5 Μάρμον και 2 ερπυστριοφόρα στο Προεδρικό, 4 Μάρμον στο ΓΕΕΦ, 2 BTR στο αεροδρόμιο, η υπόλοιπη μονάδα στο Στρατόπεδο Καποτά (ΒΜΗ)».

- Με το ΑΣ 49/19****-7-74 καθορίσθηκε η διάταξη των τριών Μοιρών Καταδρομών με έναρξη εφαρμογής το πρωί της 20ής Ιουλίου. Η νέα διάταξη καθόριζε οι ΜΚ να ευρίσκονται τοποθετημένες στο ΓΕΕΦ, ΡΙΚ, Προεδρικό, Κεντρικές Φυλακές, κυβερνητικά κτίρια, Στρατόπεδο 31 ΜΚ στην Αθαλάσσα, αεροδρόμιο και δύναμη 50 ανδρών της 33 ΜΚ στο Μπέλλαπαΐς.
- Το 281 ΤΠ κλήθηκε την Παρασκευή το μεσημέρι (12.45) να επιστρέψει από την Πάφο στη Λευκωσία. Αναχώρησε από την Πάφο στις 17.15 και περί τη 10η νυκτερινή έφθασε στην Αθαλάσσα, όπου και στρατοπέδευσε. Οι στρατιώτες και το πολεμικό υλικό αποβιβάσθηκαν από τα φορτηγά, για να διανυκτερεύσουν, ενώ τα οχήματα, κενά, αναχώρησαν με προορισμό το στρατόπεδο της 183 ΜΠΠ. Το ερώτημα που τίθεται είναι γιατί να μη μεταφερθούν και οι στρατιώτες του 281 ΤΠ, αφού το στρατόπεδό τους γειτνίαζε με την 183 ΜΠΠ (τα δύο στρατόπεδα τα χώριζε συρματόπλεγμα). Το 281 ΤΠ τελικά μετακινήθηκε προς την Κερύνεια το πρωί της 20ής Ιουλίου και δέχθηκε την επίθεση των τουρκικών πολεμικών αεροσκαφών στο χωριό Κοντεμένος. Παρ' όλα αυτά, το βράδυ της επιστροφής στην Αθαλάσσα, στις 10.30, δόθηκε εντολή (ΑΣ 57/192230-7-74) ένας λόχος του 281 ΤΠ να μετακινηθεί προς την περιοχή Αμμοχώστου (τοποθεσία «Μοναρκά»).
- Με το ΑΣ 58/191929-7-74 το ΓΕΕΦ ζήτησε ετοιμότητα εφαρμογής του σχεδίου ΣΑΚ «Αφροδίτη» 1973, με κύρια προσπάθεια Ι ΑΤΔ (Αμμόχωστος) και δευτερεύουσα προσπάθεια ΙΙΙ ΑΤΔ (Κερύνεια).

Όμως:

- τόσο η Ι ΑΤΔ Αμμοχώστου όσο και οι μονάδες που στάθμευαν στην περιοχή της Αμμοχώστου δεν ήσαν ενήμερες για αυτές τις ενέργειες,
- η 173 ΜΕΑΤ/ΠΒ δεν έλαβε εντολή να τοποθετήσει τα αντιαρματικά πυροβόλα (6 λιβρών) στα παράκτια πυροβολεία της περιοχής,
- η εκδήλωση της εισβολής το πρωί της 20ής Ιουλίου βρήκε το διοικητή της Ι ΑΤΔ Αμμοχώστου να κοιμάται, καθώς και τον αξιωματικό υπηρεσίας να μην έχει πληροφόρηση από το ΓΕΕΦ για την ευρισκόμενη σε εξέλιξη τουρκική εισβολή (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου, 4.9.2008, σελ. 106),
- παρά την επιλεκτική επιστράτευση πυρήνων το βράδυ της Παρασκευής, 19 Ιουλίου, δεν κηρύχθηκε επιστράτευση και δε μετακινήθηκαν στρατιωτικές δυνάμεις προς την περιοχή της Κερύνειας, που ήταν η πιθανότερη περιοχή εκδήλωσης αποβατικής ενέργειας.

Οι σταθμοί ραδιοεπισήμανσης (ραντάρ) του Ναυτικού και της Αεροπορίας κατέγραφαν την πορεία των δύο νηοπομπών του τουρκικού στόλου και στην αίθουσα επιχειρήσεων της Διοίκησης Ναυτικού στο ΓΕΕΦ διαμορφώθηκε ξεκάθαρη άποψη ότι ο χώρος απόβασης ήταν οι ακτές της Κερύνειας (κατάθεση Κρίστη Ασημένου, 27.8.2009, σελ. 44).

Το 251 ΤΠ, το οποίο στρατοπέδευε σε μικρή απόσταση από το σημείο της απόβασης (περίπου 5 χιλιόμετρα), δεν τέθηκε σε επιφυλακή, ακόμα και όταν οι σκοποί του τάγματος τις πρώτες πρωινές ώρες της 20ής Ιουλίου διαπίστωσαν ύποπτες κινήσεις στην ακτή (πιθανόν να επρόκειτο για Τούρκους βατραχανθρώπους, οι οποίοι αποβιβάσθηκαν στην ακτή με στόχο την προετοιμασία της απόβασης) και πυροβόλησαν εναντίον τους (κατάθεση Γ. Αποστολίδη, 6.8.2009).

Σύμφωνα με την κατάθεση του οπλίτη του 251 ΤΠ Μ. Έλληνα, οδηγού του διοι-

κητή, μερικές βδομάδες πριν από το πραξικόπημα συνόδευσε αξιωματικό του τάγματος μαζί με άνδρες του ΟΗΕ σε επιθεώρηση των φυλακίων και πολυβολείων στη ζώνη ευθύνης του τάγματος και στη συνέχεια κατέληξαν σε στρατόπεδο Τουρκοκυπρίων στο χωριό Τέμπλος, όπου είχε πολύωρη συνάντηση (στην απουσία του) με Τούρκους αξιωματικούς (κατάθεση 14. 4.2010, σελ. 7-9).

Δε λήφθηκε πρόνοια ναρκοθέτησης των πιθανών περιοχών διενέργειας αποβατικής ενέργειας. Οι νάρκες παρέμειναν αποθηκευμένες στις εγκαταστάσεις του ΙΙΙ Τακτικού Συγκροτήματος. Ακόμα, δε ναρκοθετήθηκαν οι θαλάσσιες περιοχές σε σημεία πιθανής απόβασης.

Τα πυροβολεία και τα πολυβολεία στην ακτογραμμή της Κερύνειας δεν επανδρώθηκαν.

Το 286 ΜΤΠ συγκεντρώθηκε στο χώρο του παλαιού σταδίου ΓΣΠ έναντι της ΙΙΙ ΑΤΔ στη Λευκωσία. Νωρίς το βράδυ της 19ης Ιουλίου ετοιμάσθηκε για μετακίνηση στο χώρο διασποράς της μονάδας στην περιοχή Κερύνειας (Μύρτου-Πάναγρα), τελικά όμως η μετακίνηση ακυρώθηκε. Έλαβε χώρα την επομένη το πρωί στις 5.30, ακολουθώντας την πορεία του 281 ΤΠ, όπου επίσης δέχθηκε την επίθεση της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας στο χωριό Κοντεμένος γύρω στις 7.00 π.μ. (κατάθεση Χρίστου Τουφεξή, 18.11. 2009, σελ. 39-46). Είχε ήδη προηγηθεί στις 5.20 το πρωί ο βομβαρδισμός του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ και λογικά η φάλαγγα του 286 ΜΤΠ έπρεπε να είχε λάβει μέτρα αντιαεροπορικής προστασίας, κάτι το οποίο δεν έπραξε. Κατά τη διέλευση της φάλαγγας από το χωριό Γερόλακκος τουρκικά μεταγωγικά αεροσκάφη ίπταντο σε χαμηλό ύψος και προέβαιναν σε ρίψη αλεξιπτωτιστών στο θύλακα Κιόνελι-Λευκωσίας.

Οι δυο Μονάδες Πυροβολικού, η 182 ΜΠΠ, η οποία στάθμευε ανατολικά της Κερύνειας (Βόσπορος), και η 183 ΜΠΠ, η οποία στάθμευε δυτικά (Διόριος), δε μετακινήθηκαν στους χώρους τάξης. Η 183 ΜΠΠ την πρώτη μέρα της εισβολής μετακινήθηκε στο χώρο διασποράς χωρίς να λάβει μέρος σε οποιαδήποτε επιχειρησιακή δραστηριότητα. Οι δύο μοίρες διέθεταν από 12 πυροβόλα 25 λιβρών.

Ακόμα, η 190 ΜΕΑ/ΤΠΒ (Μοίρα Ελαφρού Αντιαρματικού Πυροβολικού), που διέθετε 18 πυροβόλα 6 λιβρών, η οποία στρατοπέδευε στην περιοχή Καραβά (Μοναστήρι Αχεροποιήτου), δεν επάνδρωσε τα πυροβολεία της περιοχής, αλλά ούτε και μετακινήθηκε στο χώρο διασποράς. Η κίνηση πραγματοποιήθηκε το πρωί της 20ής Ιουλίου μετά το βομβαρδισμό του στρατοπέδου από την τουρκική αεροπορία (κατάθεση Σοφοκλή Νεοφύτου, 8.4.2010, σελ. 14-15, 32).

Οι δύο τορπιλάκατοι της ΕΦ οι οποίες βρίσκονταν ελλιμενισμένες στο λιμανάκι της Κερύνειας παρά το κάστρο δεν αξιοποιήθηκαν στην αντιμετώπιση της απόβασης. Σύμφωνα με την κατάθεση του Κρίστη Ασημένου, ανθυποπλοιάρχου, που υπηρετούσε στην αίθουσα επιχειρήσεων του ΓΕΕΦ, οι εντολές που δόθηκαν ήταν να εξέλθουν για αναγνώριση της τουρκικής νηοπομπής, παρά την αντίθετη άποψη του επικεφαλής της δύναμης να ενεργήσουν με διαφορετικό τρόπο. Δυστυχώς, η υλοποίηση της διαταγής είχε ως αποτέλεσμα μετά την έξοδο από το λιμανάκι να υποστούν την επίθεση της τουρκικής αεροπορίας και να καταστραφούν και οι δύο με σημαντικές απώλειες στο πλήρωμά τους (κατάθεση Κρίστη Ασημένου, 27.8.2009, σελ. 56-58).

Η κατάρριψη του ελληνικού πολεμικού αεροσκάφους NORATLAS, που μετέφερε τους Έλληνες καταδρομείς, από φίλια πυρά ήταν αποτέλεσμα της ανευθυνότητας και ολιγωρίας που επέδειξε η ηγεσία της ΕΦ και της απαράδεκτης παράλειψης να ενημερωθούν τα αντιαεροπορικά πολυβόλα και πυροβόλα στην περιοχή της Λευκωσίας για την αναμενόμενη προσέγγιση και προσγείωση των ελληνικών αεροπλάνων στο αεροδρόμιο Λευκωσίας (κατάθεση Γιώργου Καλογήρου, 27.8.2009, σελ. 54, 57-58).

Ακόμα και όταν είχε πια εκδηλωθεί η

τουρκική απόβαση, η πραξικοπηματική ηγεσία του ΓΕΕΦ καθησύχαζε τους επικεφαλής των διαφόρων τμημάτων και μονάδων της ΕΦ πως πρόκειται για ασκήσεις εκφοβισμού και εντυπώσεων. Και όμως νωρίς το πρωί του Σαββάτου, 20 Ιουλίου:

- Ο Κοσμαδόπουλος, πρέσβης της Ελλάδας στην Άγκυρα, κλήθηκε στις 5.45 το πρωί στο Υπουργείο Εξωτερικών και ενημερώθηκε από τον Γκιουνές για την έναρξη της τουρκικής αποβατικής επιχείρησης. Ο Κοσμαδόπουλος ενημέρωσε αμέσως με κρυπτογραφημένο επείγον σήμα στις 6.15 το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών.
- Το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ δέχθηκε σφοδρό βομβαρδισμό από την τουρκική αεροπορία, όπως και άλλοι στρατιωτικοί στόχοι.

Ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος γνώριζε από τις 6.10 το πρωί της 20ής Ιουλίου για την έναρξη της τουρκικής αποβατικής ενέργειας, όμως, σύμφωνα με την κατάθεσή του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων:

- μέχρι και τις 8.00 π.μ., που συγκλήθηκε το Πολεμικό Συμβούλιο, επιτελούσε άλλα καθήκοντα,
- μετά τις 10.00 το πρωί δόθηκαν τελικές διαταγές εφαρμογής σχεδίων απόκρουσης της στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας,
- ολόκληρη τη μέρα δεν επικοινώνησε με το ΓΕΕΦ, γιατί δεν ήταν δικό του έργο να επικοινωνήσει,
- είχε ιεραρχήσει άλλα να κάνει.

Ανέφερε τα εξής χαρακτηριστικά στην κατάθεσή του: «*Πηγαίνοντας στο ΑΕΔ το πρωί της εισβολής δεν επικοινώνησα με την Κύπρο. Δεν ήταν έργο δικό μου να επικοινωνήσω με το ΓΕΕΦ. Είχα άλλα ιεραρχήσει να κάμω. Δεν πήρα όλη τη μέρα της 20ής Ιουλίου 1974 το ΓΕΕΦ. Με πήραν όμως αυτοί*».

Ακόμα, ανέφερε τα εξής:

- Είχε αποφασισθεί να σταλεί το πλοίο ΡΕΘΥΜΝΟ, το οποίο θα μετέφερε το 513 ΤΠ, μία ίλη αρμάτων και μερικά ερπυστριοφόρα μεταφοράς προσωπικού, όμως διέταξε την επιστροφή του στη Ρόδο, όταν ενημερώθηκε ότι έξω από τη Λεμεσό περιπολούν τρία αντιτορπιλικά.
- Την 21η Ιουλίου διετάχθη μία Μοίρα Καταδρομών να μεταφερθεί με αεροσκάφη της Ολυμπιακής, αλλά επικαλέστηκαν μηχανικά προβλήματα και παρέμειναν καθηλωμένα στο Καστέλι της Κρήτης. Τελικά, διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε μηχανική βλάβη, αλλά η καθήλωση ήταν αποτέλεσμα της απροθυμίας των αξιωματικών της μοίρας να συνεχίσουν το ταξίδι προς την Κύπρο. Παρ' όλα αυτά, δε λήφθηκε κανένα μέτρο εναντίον των αξιωματικών.

Ο Αρχηγός Ναυτικού Πέτρος Αραπάκης στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και στο βιβλίο που κυκλοφόρησε με τίτλο «Το τέλος της σιωπής» (εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2000), μεταξύ άλλων, αναφέρει τα εξής:

«*Διετάχθησαν να μετασταθμεύσουν στην Κρήτη σύγχρονα βομβαρδιστικά Α/Φ τύπου Φάντομ F-4E. Το πρώτο σμήνος προσγειώθηκε στο Ηράκλειο στις 11.00 π.μ. της 22ας Ιουλίου και το δεύτερο σμήνος τρεις ώρες αργότερα. Τα Α/Φ ήταν επανδρωμένα από ικανούς πιλότους οι οποίοι είχαν εκπαιδευτεί για 6 μήνες στην Αμερική και ήταν εξοπλισμένα με καταστροφικά όπλα του 6ου Αμερικανικού Στόλου, τα οποία είχαν αφαιρεθεί αυθαίρετα από τις αποθήκες του ΝΑΤΟ στη Σούδα και είχαν παραδοθεί στην αεροπορία. Τα Α/Φ ήταν πανέτοιμα και τα πληρώματα δεμένα μέσα στα αεροσκάφη εν αναμονή διαταγών απογείωσης και προσβολής. Δεν το επιθυμούσε όμως ο ΑΕΔ, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τις επιχειρήσεις στην περιοχή της Κύπρου.*

Τα δύο σύγχρονα υποβρύχια ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΥΣ, τα οποία έπλεαν στις 19 Ιουλίου στην περιοχή της Ρόδου, με εντολή του Αρχηγού Ναυτικού να προσβάλουν τον τουρκικό

αποβατικό στόλο σε περίπτωση εισβολής στην Κύπρο, κλήθηκαν με εντολή του ΑΕΔ Γρ. Μπονάνου να επιστρέψουν στη βάση τους». Αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής ο Π. Αραπάκης: «*Η επιμονή του Μπονάνου να επιστρέψουν τα υποβρύχια βασίστηκε ακριβώς στο γεγονός ότι δεν είχε εκδώσει διαταγή να κατευθυνθούν στην Κύπρο, διότι δεν επιθυμούσε την αποστολή τους. Επιθυμούσε και απαιτούσε να γυρίσουν και τα γύρισε.*

Γίνεται αντιληπτό ότι μια συνδυασμένη επίθεση όλων αυτών των σύγχρονων όπλων το μεσημέρι της 22ας Ιουλίου θα σήμαινε την ολοκληρωτική καταστροφή της τουρκικής αποβατικής δύναμης πριν από την κατάπαυση του πυρός. Αν είχε γίνει η επίθεση, η εξέλιξη των πραγμάτων θα ήταν τελείως διαφορετική, και στο πεδίο των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Και κάτι πολύ πιο σημαντικό: διαφορετικό θα ήταν το παρόν και το μέλλον της Κύπρου».

Τα περισσότερα από όσα ανέφερε ο Π. Αραπάκης επιβεβαιώνονται από την έκθεση ημερομηνίας 10 Φεβρουαρίου 1975 του αναθεωρητού Μπέλκα, ο οποίος την επίμαχη περίοδο του Ιουλίου του 1974 τύγχανε επιστολεύς του Στολίσκου Υποβρυχίων (ΣΥΒ).

Μεταξύ άλλων, ανέφερε τα εξής στην έκθεσή του:

«*Ούτω και στη συγκεκριμένη περίπτωση κατόπιν τηλεφωνικής εντολής εκ του Α. Ν.* (Αρχηγού Ναυτικού) *εγκαταστάθηκα μετά του Διοικητή μου* (πλοίαρχου Βαφειάδη Α.) *εις τον θάλαμο επιχειρήσεων Α. Ν.*

[...] *τις απογευματινές ώρες της 19ης Ιουλίου 1974 κατόπιν Δ/γής του Α.Ν. είχον αποπλεύσει κατ' αρχήν διά τον ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ ΧΩΡΟΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ δύο Υ/Β (ΓΛΑΥΚΟΣ, ΝΗΡΕΥΣ), τας εσπερινάς ώρας της αυτής ημερομηνίας το τρίτο υποβρύχιον», επρόκειτο για το Υ/Β ΤΡΙΤΩΝ, «διά τον ίδιον χώρον και την πρωίαν της επομένης το τέταρτον διά το Βόρειον Αιγαίον.*

Τις πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες της ίδιας μέρας (20.7.1974) διατάχθηκαν τα Υ/Β ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΥΣ να συνεχίσουν τον πλουν των στην Κύπρο και να εγκαταστήσουν πολεμικήν περιπολίαν μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας.

Την επομένην (και περί την μεσημβρίαν) διετάχθησαν τα εν λόγω Υ/Β να επαναπλεύσουν εις θαλασσίαν περιοχήν Ρόδου.

Προσθέτω ότι αι προς τα Υ/Β διαταγαί του Α. Ν. δεν διελάμβαναν επίθεσιν κατά Τουρκικών μονάδων, πλην της περιπτώσεως αμύνης, τυχόν δε πολεμική δράση αυτών θα διετάσσετο διά νεωτέρας».

Ακόμα φέρεται ότι κατά την ανάκριση ο συλληφθείς την 31η Ιουλίου 1974 Τούρκος ταγματάρχης Μουσταφά Τσεντινέλ, διοικητής του τάγματος αρμάτων της 28ης Μεραρχίας, ανέφερε ότι η μονάδα του δε διέθετε αντιαεροπορικά, γιατί οι διαβεβαιώσεις που είχε από τη διοίκηση της μεραρχίας ήταν πως δε θα υπήρχε προσβολή από εχθρικά αεροσκάφη.

Ο Μ. Γεωργίτσης στην κατάθεσή του στη Βουλή των Ελλήνων (2.7.1986) ανέφερε τα εξής: «*Όταν στις 13 Αυγούστου επέστρεψα στην Αθήνα, πληροφορήθηκα από επιτελείς ότι ο Μπονάνος τούς είχε πει: "Να τους αφήσουμε τους Τούρκους για λόγους τιμής-γοήτρου να ακουμπήσουν κάπου στην περιοχή της Κερύνειας". Ιδίαν όμως αντίληψη αυτού δεν έχω*».

Το Ελληνικό Αρχηγείο Ναυτικού/2ον ΕΓ ετοίμασε άκρως απόρρητη (ΕΧ) πληροφοριακή μελέτη, ημερομηνίας 21ης Οκτωβρίου 1974, η οποία αφορούσε την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η πενηνταεξασέλιδη μελέτη στηρίχθηκε κυρίως στις πληροφορίες οι οποίες έφθαναν στο Αρχηγείο Ναυτικού. Μεταξύ άλλων, αναφέρονται και τα εξής ενδιαφέροντα:

«*Στις 23 Μαΐου 1974 τετραμελής ομάδα Τούρκων αξιωματικών έφθασε στη Λευκωσία, για να μελετήσει τις ανάγκες του τουρκικού αποσπάσματος.*

Την 29η Μαΐου 1974 από υποκλοπές είχε διαπιστωθεί η απόσπαση ανώτερου και κατώτερου προσωπικού στα πλοία.

Από την 1η μέχρι την 7η Ιουνίου με πρόσχημα την Αμερικανοτουρκική άσκηση DOUBLE EFFECT τμήμα του τουρκικού στό-

λου πραγματοποίησε ασκήσεις στη Ν. Τουρκία, ενώ στις 5 Ιουνίου 1974 ο τουρκικός στόλος είχε προβεί σε αποβατική άσκηση στη Ν. Τουρκία.

Συγκροτήθηκε από τμήματα της 39ης Μ.Π. η 39η Ταξιαρχία Πεζικού.

Πραγματοποιήθηκε συνεργασία αξιωματικών Στρατού και Ναυτικού των αποβατικών δυνάμεων της Μερσίνας.

Παρατηρήθηκαν κινήσεις πλοίων στην περιοχή Αλεξανδρέττας-Μερσίνας.

Η 39η Μ.Π. διέταξε τις μονάδες της να φορτώσουν τα υλικά βάσει σχεδίου και να υποβάλουν μέχρι τις 18 Ιουλίου 1974 τις καταστάσεις προσωπικού και υλικών, για να μεταφερθούν στην Κύπρο βάσει του σχεδίου YILDIZ.

Στις 16 Ιουλίου 1974 η 39η Μ.Π., που αποτελούσε την κύρια αποβατική δύναμη του τουρκικού στρατού, είχε τεθεί σε επιφυλακή.

Στις 17 Ιουλίου 1974 συγκροτήθηκε Τακτικό Συγκρότημα Αποβατικού Συντάγματος (ΣΑΣ), το οποίο αποτελείτο από το 50ό Σύνταγμα Πεζικού, 2 ίλες αρμάτων και 2 διμοιρίες 'Κόμπρα', συνολικής δύναμης 3 000 ανδρών, το οποίο είχε μετακινηθεί στη Μερσίνα.

Προωθήθηκαν προς τις αποβατικές δυνάμεις της Μερσίνας 50 τόνοι πυρομαχικών.

Την 18η Ιουλίου 1974 διατάχθηκε το 50ό ΣΑΣ να ολοκληρώσει τη φόρτωση προσωπικού και υλικού μέχρι τις 190700 Ιουλίου. Την ίδια ημερομηνία καταβαλλόταν προσπάθεια μεταξύ των Τ/Κυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων και της 39ης Μ.Π. να αποκατασταθεί επικοινωνία.

Η διαταγή πραγματοποίησης της σχεδιασθείσας αποβατικής ενέργειας στην Κύπρο δόθηκε στις 19 Ιουλίου 1974 στις 10.20 το πρωί.

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση που προηγήθηκε, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ειδικό τμήμα από 300 περίπου Τούρκους, που ομιλούσαν άπταιστα ελληνικά, βρισκόταν στην Κύπρο πριν από την απόβαση με σκοπό την προετοιμασία της εισβολής, την υποδοχή και την καθοδήγηση των στρατευμάτων τα οποία θα πραγματοποιούσαν την απόβαση».

Παρά την αδράνεια και τη μη συντονισμένη προσπάθεια απόκρουσης της απόβασης, οι τουρκικές δυνάμεις δεν κατόρθωσαν τα πρώτα εικοσιτετράωρα να σημειώσουν σημαντικές επιτυχίες. Η κατάπαυση του πυρός, η οποία τηρήθηκε μόνο από την ΕΦ, έδωσε τη δυνατότητα στην Τουρκία να αποβιβάσει ενισχύσεις, καθώς και άρματα μάχης και άλλα βαρέα όπλα και να προετοιμάσει αρχικά την επίθεση εναντίον των κωμοπόλεων Καραβά και Λαπήθου και στη συνέχεια τη δεύτερη φάση της εισβολής.

Πληθώρα πληροφοριών που έχουν προέλθει από τους μάρτυρες που κλήθηκαν στην επιτροπή αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια της κατάπαυσης του πυρός και του ελέγχου που γινόταν από τα ΗΕ για τον καθορισμό των θέσεων της ΕΦ στη γραμμή αντιπαράταξης γίνονταν βομβαρδισμοί των θέσεων από τις τουρκικές δυνάμεις, ένδειξη απουσίας σεβασμού στη συμφωνία, σε αντίθεση με την ΕΦ, που την τήρησε σχολαστικά και απαρέγκλιτα.

Σοβαρά ερωτηματικά προκαλεί και ο τρόπος αξιοποίησης της ΕΛΔΥΚ. Επισημαίνονται τα ακόλουθα:

- Η δύναμη δεν αξιοποιήθηκε για την αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος.
- Παρά το βομβαρδισμό που δέχθηκε το στρατόπεδο της δύναμης από την τουρκική αεροπορία, δεν υπήρξε μετακίνησή της σε χώρους διασποράς.
- Κατά την επίθεση εναντίον του θύλακα Κιόνελι-Αγύρτας το μεσημέρι της 20ής Ιουλίου, η οποία εξελισσόταν θετικά, αδικαιολόγητα δόθηκε διαταγή αναστολής και επιστροφής στο στρατόπεδο, για να επιχειρηθεί νέα νυκτερινή επίθεση, η οποία όμως συνάντησε την οργανωμένη άμυνα των τουρκικών δυνάμεων, οι οποίες εν τω μεταξύ είχαν ενισχυθεί από τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις των αλεξιπτωτιστών. Το αποτέλεσμα της επίθεσης τελικά ήταν αρνητικό.

Κατά την περίοδο κατάπαυσης του πυρός αδικαιολόγητα είχε επιτραπεί στις τουρκικές δυνάμεις να προωθήσουν και να οργανώσουν θέσεις άμυνας στην περίμετρο της Λευκωσίας, κυρίως στην περιοχή του Αγίου Δομετίου-ΕΛΔΥΚ, ώστε κατά την εκδήλωση της επίθεσης στη δεύτερη φάση της εισβολής να βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση έναντι των ημετέρων δυνάμεων.

Οι διαβάσεις από την Κερύνεια προς τη Λευκωσία, ήτοι Μπογαζίου, Πανάγρων, Κλεπίνης και Βασίλειας-Λάρνακα Λαπήθου, δε ναρκοθετήθηκαν και δεν καταστράφηκαν ούτε λήφθηκαν, ως θα έπρεπε, μέτρα άμυνας για αποτροπή μεταφοράς στρατιωτικών δυνάμεων και αρμάτων μάχης από την περιοχή της απόβασης προς τη Λευκωσία, ώστε να αποτραπεί η εκδήλωση της δεύτερης φάσης.

Κατά τη δεύτερη φάση δε λήφθηκαν μέτρα άμυνας της Αμμοχώστου, με αποτέλεσμα να παραδοθεί αδικαιολόγητα στις τουρκικές δυνάμεις. Οι οπισθοχωρούσες δυνάμεις της ΕΦ είχαν οδηγίες να συγκεντρωθούν στην περιοχή των Αγγλισίδων και όχι της Αμμοχώστου.

Πολλά έχουν λεχθεί για την ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στις 19 Ιουλίου 1974 και για το ότι αυτή αποτέλεσε ανοικτή πρόσκληση προς την Τουρκία, για να εισβάλει στην Κύπρο. Από προσεκτική μελέτη της ομιλίας του Μακαριοτάτου σε καμία περίπτωση δεν επιβεβαιώνεται αυτός ο ισχυρισμός. Εξάλλου, η τουρκική νηοπομπή είχε αποπλεύσει από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο το μεσημέρι της 19ης Ιουλίου, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος εκφώνησε την ομιλία του το βράδυ της ίδιας μέρας, όταν η επιχείρηση της απόβασης βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη, δεδομένης και της διαφοράς ώρας μεταξύ Νέας Υόρκης και Κύπρου (η Κύπρος βρίσκεται επτά ώρες μπροστά). Στη σύνταξη της ομιλίας είχαν συμβουλευτικό ρόλο ο εκπρόσωπος της Κύπρου στα ΗΕ Ζ. Ρωσσίδης, ο πρέσβης στην Ουάσινγκτον Ν. Δημητρίου και ο Ευ. Ρωσσίδης, στέλεχος του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Η ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου επισυνάπτεται (Παράρτημα XIII).

Ακόμα, δεν ευσταθεί η πληροφορία ότι πριν από την εισβολή ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε γευματίσει στο Λονδίνο με τον Τούρκο Πρωθυπουργό Μπ. Ετζεβίτ. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί από τις καταθέσεις μαρτύρων που προσκλήθηκαν στην επιτροπή, από το προσωπικό ημερολόγιο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, στο οποίο διαπιστώνεται ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε ήδη αναχωρήσει για τις ΗΠΑ και μετά έφθασε ο Μπ. Ετζεβίτ στο Λονδίνο, καθώς και από σχετικές εκθέσεις του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών. Κατά μία έγκυρη πληροφορία, η «είδηση» αυτή χαλκεύτηκε στο ΡΙΚ από το συνταγματάρχη Α. Λιασκώνη, ο οποίος είχε διοριστεί «διοικητής» του ΡΙΚ κατά την περίοδο του πραξικοπήματος μέχρι και πριν από τη δεύτερη φάση της εισβολής.

Αποτίμηση της επιχειρησιακής αντίδρασης της Εθνικής Φρουράς

Η επιτροπή, στα πλαίσια της διερεύνησης των λόγων επιτυχίας της απόβασης, κάλεσε επιπρόσθετα για κατάθεση εν ενεργεία και εν αποστρατεία ευρισκόμενους αξιωματικούς της ΕΦ, για να σχολιάσουν τον τρόπο με τον οποίο η ΕΦ ενήργησε για την απόκρουση της τουρκικής εισβολής.

Ο υποστράτηγος ε.α. Στέλιος Χατζηχαραλάμπους, ο οποίος είχε υπηρετήσει σε Μονάδες Αρμάτων και Τεθωρακισμένων, ανέφερε τα ακόλουθα:

Για την επιτυχία μιας αποβατικής ενέργειας οι επιτιθέμενες δυνάμεις πρέπει να ικανοποιούν τέσσερις προϋποθέσεις:

- Οι αποβατικές δυνάμεις να διαθέτουν επταπλάσιο αριθμό ανδρών απ' ό,τι οι αμυνόμενες δυνάμεις,
- να τους εξασφαλίζεται η δυνατότητα απρόσκοπτης προώθησης νέων δυνάμεων για διεύρυνση του προγεφυρώματος,

- να αξιοποιήσουν το στοιχείο του αιφνιδιασμού,
- να διαθέτουν υπεροχή στον αέρα και τη θάλασσα.

Με βάση τη διάταξη δυνάμεων και τα δεδομένα του 1974, η επιτυχία της απόβασης δε στηρίχθηκε στην ικανοποίηση των προϋποθέσεων αλλά σε σοβαρά λάθη τα οποία διέπραξε η ηγεσία της ΕΦ, τόσο σε επίπεδο επιτελείου όσο και σε επίπεδο διοίκησης μονάδων:

1. Δεν πραγματοποιήθηκε έγκαιρη επιστράτευση ούτε και μετακίνηση των μονάδων στους χώρους της επιχειρησιακής αποστολής τους. Η επιστράτευση κηρύχθηκε στις 6.30 το πρωί της 20ής Ιουλίου, ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη η εισβολή, η αποβατική ενέργεια στην Κερύνεια και η αερομεταφορά τμημάτων στο θύλακα Κιόνελι.
2. Η κίνηση των μονάδων έγινε σε φάλαγγες κατά τη διάρκεια της ημέρας χωρίς επαρκή αντιαεροπορική προστασία και σε κανονικό δρομολόγιο, με αποτέλεσμα οι περισσότερες από αυτές να αποδεκατισθούν από την τουρκική αεροπορία.
3. Το βράδυ της 20ής Ιουλίου δεν πραγματοποιήθηκε συνδυασμένη και ισχυρή αντεπίθεση για την εξάλειψη του προγεφυρώματος, με αποτέλεσμα αυτό να παρουσιάσει σταδιακή σταθεροποίηση. Ο ΟΥΜΑ των αρμάτων Τ-34 (5 άρματα), που βρισκόταν πλησίον του σημείου απόβασης, δεν αξιοποιήθηκε.
4. Η εκεχειρία της 22ας Ιουλίου έδωσε τη δυνατότητα να αποβιβασθεί το δεύτερο κύμα των αποβατικών δυνάμεων και ο αντίπαλος να επιτύχει αριθμητική και οπλική υπεροχή, να διευρύνει το προγεφύρωμα και να κινηθεί προς την Κερύνεια, την οποία και κατέλαβε μετά την εκεχειρία.

Ανέφερε ακόμα ότι η καταστροφή των προσβάσεων από την Κερύνεια προς τη Λευκωσία μέσω του Πενταδακτύλου θα καθιστούσε δυσχερή, αν όχι αδύνατη, τη μεταφορά των αρμάτων στην πεδιάδα της Λευκωσίας και την εκδήλωση της δεύτερης φάσης της εισβολής με τις γνωστές συνέπειες. Λόγω της μορφολογίας του εδάφους και της αδυναμίας ανάπτυξης σε έκταση έστω και ενός ΟΥΜΑ, η παρεμπόδιση θα μπορούσε να γίνει ακόμα και με πέτρες, τόνισε χαρακτηριστικά.

Ο πλοίαρχος Ανδρέας Ιωαννίδης, διοικητής της Ναυτικής Διοίκησης Κύπρου, σε σχέση με τον τρόπο που είχε ενεργήσει το Ναυτικό της ΕΦ το 1974, ανέφερε τα ακόλουθα:

Οι σταθμοί επισήμανσης του Ναυτικού οι οποίοι ήσαν εγκατεστημένοι στον Κορμακίτη και τον Απόστολο Ανδρέα είχαν επισημάνει από τις πρώτες ώρες την κίνηση του τουρκικού στόλου προς την Κύπρο. Ο χρόνος ήταν αρκετός, για να σχεδιασθεί και να οργανωθεί η αντιμετώπιση εντός της θάλασσας. Η διαταγή για απόπλουν των τορπιλακάτων για αναγνώριση του τουρκικού στόλου το πρωί της 20ής Ιουλίου, υπό το φως της μέρας, ήταν λανθασμένη.

Οι τορπιλάκατοι θα έπρεπε να προβούν σε νυκτερινή επίθεση εναντίον της τουρκικής νηοπομπής και μάλιστα με τη χρήση παραπλανητικής τακτικής. Η επίθεση θα έπρεπε να εκδηλωθεί είτε το πρώτο είτε το δεύτερο βράδυ. Στην επίθεση θα έπρεπε να είχαν χρησιμοποιηθεί και οι 5 τορπιλάκατοι που διέθετε η ΕΦ.

Η βύθιση έστω και ενός τουρκικού πολεμικού πλοίου θα οδηγούσε σε αποδιοργάνωση την επιχείρηση και ενδεχομένως σε αποτυχία.

Τα δύο ελληνικά υποβρύχια ΝΗΡΕΥΣ και ΓΛΑΥΚΟΣ, εάν συνέχιζαν την πορεία προς την Κύπρο, θα μπορούσαν να πλησιάσουν τον τουρκικό στόλο στις 22 Ιουλίου και, λόγω των δυνατοτήτων που είχαν, θα μπορούσαν να επιφέρουν καίριο πλήγμα.

Το κυπριακό Ναυτικό διέθετε νάρκες θαλάσσης και θα μπορούσε σε σύντομο χρόνο και με σχετική ευκολία να προβεί σε

ναρκοθέτηση της θαλάσσιας περιοχής στο Πέντε Μίλι.

Ο ταξίαρχος ε.α. Κυριάκος Παπακυριάκου, ο οποίος είχε υπηρετήσει σε Μονάδες Πυροβολικού, κατά την κατάθεσή του στην επιτροπή, στις 12 Ιανουαρίου 2011, ανέφερε σχετικά με τον τρόπο που έδρασαν οι Μονάδες ΠΒ τα εξής:

Σύμφωνα με το σχέδιο ΣΑΚ «Αφροδίτη» 1973, θα έπρεπε, σε περίπτωση εκδήλωσης αποβατικής ενέργειας στις ακτές της Κερύνειας, να καλύψουν τα φίλια τμήματα προς εξουδετέρωση του προγεφυρώματος οι εξής Μονάδες Πυροβολικού:

- Η 182 ΜΠΠ, η οποία εστρατωνίζετο ανατολικά της Κερύνειας (Βόσπορος) και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών (δραστικό βεληνεκές 10 χιλιόμετρα).
- Η 183 ΜΠΠ, η οποία εστρατωνίζετο δυτικά της Κερύνειας (Διόριος) και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών και ο χώρος τάξης για εκτέλεση βολών είχε καθορισθεί το χωριό Μπέλλαπαϊς.
- Η 185 ΜΠΠ, η οποία εστρατωνίζετο στην Αθαλάσσα και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών και ο χώρος τάξης για εκτέλεση βολών είχε καθορισθεί η Λάπηθος.
- Η 190 ΜΕΑ/ΤΠΒ, η οποία εστρατωνίζετο στον Καραβά (Αχεροποιήτου) και η οποία διέθετε 18 πυροβόλα 6 λιβρών και η αποστολή της ήταν η επάνδρωση των παράκτιων πυροβολείων της ακτογραμμής της Κερύνειας, από τη Λάπηθο μέχρι την Κερύνεια, για την εκτέλεση βολών εναντίον αποβατικών σκαφών, τεθωρακισμένων και αρμάτων μάχης.
- Οι 187 ΜΠΠ και 189 ΜΠΠ, οι οποίες εστρατωνίζοντο στην Αθαλάσσα και διέθεταν από 12 πυροβόλα 100 χιλιοστών (δραστικό βεληνεκές 20 χιλιόμετρα) και είχαν χώρο τάξης για εκτέλεση βολών το χωριό Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας.

Οι παραπάνω μοίρες είχαν τη δυνατότητα να πλήττουν την περιοχή της απόβασης με περίπου 300 βλήματα το λεπτό, η οποία συνιστά μεγάλη δύναμη πυρός, ικανή να αναχαιτίσει την αποβατική ενέργεια. Παρά το γεγονός ότι από τις 19 Ιουλίου 1974 το απόγευμα ήταν γνωστός ο απόπλους του τουρκικού αποβατικού στόλου, η Διοίκηση Πυροβολικού δεν επέτρεψε στις μοίρες να μετακινηθούν στους χώρους τάξης και να ετοιμασθούν για εκτέλεση βολών.

Με εξαίρεση την 182 ΜΠΠ, η οποία με πρωτοβουλία του διοικητή της εξήλθε του στρατοπέδου, όλες οι υπόλοιπες το πρωί της 20ής Ιουλίου βρίσκονταν εντός των στρατοπέδων, με αποτέλεσμα να προσβληθούν από την τουρκική αεροπορία. Η 185 ΜΠΠ απώλεσε συνεπεία της επίθεσης τα 5 από τα 12 πυροβόλα.

Η μετακίνησή τους κατά τη διάρκεια της μέρας και με δεδομένη την εχθρική αεροπορική υπεροχή ήταν αρκετά δυσχερής και επικίνδυνη.

Σύμφωνα με τον προβλεπόμενο σχεδιασμό, ο απαιτούμενος χρόνος για τη μετακίνηση των μοιρών στους χώρους τάξης και προετοιμασία εκτέλεσης βολής ανήρχετο στις δύο ώρες. Ως εκ τούτου, υπήρχε σημαντικό χρονικό περιθώριο κινητοποίησης των μοιρών κατά τη διάρκεια της νύκτας της 19ης προς την 20ή Ιουλίου, έτσι ώστε να αποφευχθεί η προσβολή από την τουρκική αεροπορία.

Την πρώτη ημέρα της εισβολής, με εξαίρεση την 182 ΜΠΠ, η οποία πραγματοποίησε περιορισμένης έκτασης βολές εναντίον του προγεφυρώματος, καμία από τις υπόλοιπες μοίρες δεν έδρασε σύμφωνα με το προκαθορισμένο σχέδιο.

Ακόμα και το βράδυ της 20ής προς την 21η Ιουλίου δεν προηγήθηκε της νυκτερινής επίθεσης εναντίον του προγεφυρώματος προετοιμασία της επιχείρησης με βολές Πυροβολικού.

Επιπρόσθετα, δεν υπήρξε ανάπτυξη αντιαεροπορικών πολυβόλων στην περίμετρο του τουρκοκυπριακού θύλακα Λευκωσίας-Κιόνελι για την αντιμετώπιση των αερομεταφερόμενων αγημάτων, καθώς και της

ρίψης αλεξιπτωτιστών εντός του θύλακα, το εύρος του οποίου βρισκόταν εντός του δραστικού βεληνεκούς των πολυβόλων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία έχει στη διάθεσή της η επιτροπή, καθίσταται σαφές ότι ο τρόπος με τον οποίο ενήργησε ή και απέφυγε να ενεργήσει τόσο η ηγεσία του ΑΕΔ όσο και της ΕΦ υποβοήθησε στην υλοποίηση της συγκατάθεσης της Χούντας για κατάληψη κυπριακών εδαφών από την Τουρκία προς ικανοποίηση του γοήτρου της λόγω της πραγματοποίησης του πραξικοπήματος.

Ε. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Η στάση των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και του ΟΗΕ

ΗΠΑ

Από όσα έχουν αναφερθεί στα κεφάλαια που έχουν προηγηθεί, ο αμερικανικός ρόλος εμπλοκής στο Κυπριακό γίνεται ξεκάθαρα πρωταγωνιστικός από το 1964, όταν επεδίωξαν να προωθήσουν τη λύση του Κυπριακού στα πλαίσια μυστικών συνομιλιών Ελλάδας-Τουρκίας στο Καμπ Νταίηβιντ υπό την εποπτεία τους. Τελικά, η προσπάθεια κατέληξε στις συνομιλίες της Γενεύης και στα Σχέδια Άτσεσον. Βασικός στόχος των επιλογών τους η νατοϊκή λύση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, ώστε από τη μια να αποφευχθεί η όποια σοβιετική διείσδυση στην Κύπρο και από την άλλη να αποφευχθεί η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο χώρες μέλη του ΝΑΤΟ σε περίοδο κατά την οποία οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή ήσαν ιδιαίτερα κρίσιμες για τα αμερικανικά συμφέροντα.

Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη δήλωση του Υφυπουργού Άμυνας των ΗΠΑ Ρ. Ελσγουόρθ στη σύσκεψη της 19ης Ιουλίου 1974 στην Αθήνα με την ηγεσία της Χούντας: «*Η παρούσα κυπριακή κρίσις, αν δεν τύχη επιδεξίου και πολιτικώς σώφρονος χειρισμού, θα ηδύνατο να φέρη τους Σοβιετικούς εις Α. Μεσόγειον, με μεγάλας επιζημίους συνεπείας δι' όλους*» (απόσπασμα από τα πρακτικά της σύσκεψης, σελ. 3).

Η καθοδήγηση των εξελίξεων μέσα από τον άμεσο έλεγχο των κυβερνήσεων των αποστατών στην Ελλάδα και της Χούντας είναι εμφανής.

Η εμπλοκή τους στο πραξικόπημα του Φεβρουαρίου του 1972 αποκαλύπτεται από το υποκλαπέν τηλεφώνημα του τότε πρέσβη της Ελλάδας στη Λευκωσία Κ. Παναγιωτάκου για το πράσινο φως που δόθηκε για την εκδήλωσή του.

Ακόμα, το μνημόνιο Κ. Παναγιωτάκου αποκαλύπτει ότι οι Αμερικανοί είχαν αναλάβει και ρόλο συντονιστή της συνεργασίας Χούντας-Τουρκίας για την ανατροπή του Μακαρίου και την επιβολή λύσης αρεστής και στους συμμάχους.

Σε άκρως απόρρητο τηλεγράφημα (6374) του Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Χ. Κίσσινγκερ, ημερομηνίας 4 Ιουνίου 1974, προς την υπηρεσία CAZ στη Μέση Ανατολή ζητά συνθηματικά «*να καθαρίσουν το τραπέζι στον Αμερικανό πρέσβη στην Κύπρο, γιατί είναι απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας*». Η υπηρεσία εντέλλεται μάλιστα να ακολουθήσει το πρόγραμμα χωρίς παρεκκλίσεις.

Σε άκρως απόρρητο έγγραφο του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ Γιόζεφ Λουνς (5G/5D/WASHDC- 12/526-D48), ημερομηνίας 12 Ιουλίου 1974, αναφέρεται η συμφωνία του στην απόφαση του Υφυπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Σίσκο για υποστήριξη των τουρκικών στρατευμάτων κατά την αποβίβασή τους (στην Κύπρο), κατά τη βίαιη ανατροπή του Μακαρίου.

Το πρωί της 19ης Ιουλίου πραγματοποιήθηκε στο Γραφείο του Πρωθυπουργού Ανδρουτσόπουλου σύσκεψη στην οποία παρευρέθηκαν, μεταξύ άλλων, οι Σίσκο, Τάσκα και Υφυπουργός Άμυνας των ΗΠΑ Ρ. Ελσγουόρθ, όπου, σύμφωνα με την κατάθεση του Μπονάνου, ο Σίσκο ανέφερε ότι η κατάσταση ήταν πολύ κρίσιμη και κατά την επίσκεψή του στη συνέχεια στην Ά-

γκυρα κάτι έπρεπε να δώσει στους Τούρκους. Διευκρίνισε περαιτέρω ότι αυτό αφορούσε την παραχώρηση στους Τουρκοκυπρίους διεξόδου προς τη θάλασσα. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνονται και από τα πρακτικά τα οποία τήρησε η ελληνική αντιπροσωπία.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για το ρόλο τον οποίο διαδραμάτισε ο τότε υπουργός Χ. Κίσσινγκερ τόσο στο πραξικόπημα όσο και στην εισβολή. Σύμφωνα με τον πρέσβη Α. Νικολαΐδη (σελ. 64 της κατάθεσης), σε συνάντηση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στην οποία παρευρισκόταν και ο ίδιος, το Νοέμβριο του 1974, προσπάθησε να τον αποτρέψει από το να επιστρέψει στην Κύπρο, για να μη διακινδυνεύσει το σχέδιο λύσης το οποίο είχε ετοιμάσει και το οποίο ανέμενε ότι θα το αποδέχονταν οι Καραμανλής, Ετζεβίτ και Κληρίδης. Σύμφωνα με τον ίδιο μάρτυρα (σελ. 66-67), την πρόταση για μη επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο την είχε αποδεχθεί και ο Κ. Καραμανλής.

Σε άκρως απόρρητη έκθεση προς το Χ. Κίσσινγκερ ο Α. Χάρτμαν αναφέρει ότι από τα τέλη Ιουνίου του 1974 οι ΗΠΑ γνώριζαν από σύνδεσμο της CIA ότι ο Ιωαννίδης σχεδίαζε τη βίαιη ανατροπή του Μακαρίου.

Οι βασικές θέσεις, καθώς και η στάση την οποία τήρησαν οι ΗΠΑ καταγράφονται στα πρακτικά σύσκεψης που πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα, 5 Αυγούστου 1974, στις 10.50 π.μ. (ώρα ΗΠΑ), στην αίθουσα διασκέψεων του υπουργού υπό την προεδρία του Χ. Κίσσινγκερ.

Ανέφερε συγκεκριμένα τα ακόλουθα κατά την ενημέρωση ο Χ. Κίσσινγκερ:

«1. *Υπήρχαν πληροφορίες για το επικείμενο πραξικόπημα της Χούντας εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αλλά δεν εδόθη σε αυτές ιδιαίτερη σημασία. δεν θεωρείτο όμως το θέμα ζωτικό.*

2. *Η προτεραιότητα των ΗΠΑ να διαχειρισθούν την κρίση διασφαλίζοντας τα δικά τους στρατηγικά και εθνικά συμφέροντα, αποτρέποντας τη διείσδυση των Σοβιετικών, θα επιτυγχανόταν με τα ακόλουθα:*

   α. Την αποφυγή διεθνοποίησης και συζήτησης του θέματος στο Σ.Α. του ΟΗΕ, για να μην λάβουν μέρος οι Σοβιετικοί.

   β. Να μην υποστηριχθεί ο Μακάριος, γιατί το ενδεχόμενο της αποκατάστασής του θα του έδινε την δυνατότητα να στηριχθεί στην αριστερά στην Κύπρο και, εφόσον οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να τον αποκαταστήσουν, να απευθυνθεί στη Σοβ. Ένωση. Και όλα αυτά, παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν θεωρούσαν τον Μακάριο αντιαμερικανό ούτε και «Κάστρο της Μεσογείου». Αντίθετα, όπως αναφέρθηκε, τα τελευταία χρόνια είχαν καλή συνεργασία μαζί του. Το μειονέκτημά του είναι πως το ταλέντο του είναι πολύ μεγάλο για το νησί του και συνεπώς έμπαινε στον πειρασμό να παίζει σε μια κλίμακα η οποία είναι ανησυχητική, όχι για εμάς αλλά για τα άλλα μέρη που ενδιαφέρονται για το Κυπριακό. Άρα πήραμε μια επιφυλακτική θέση έναντι του Μακαρίου, η οποία δεν εξέφραζε την αντίθεσή μας σε αυτόν, αλλά στόχευε στο να μην καταστήσει την επιστροφή του έναν από τους όρους της ρύθμισης.

3. *Κρίναμε πως, εάν εμποδίζαμε την επιτυχία του πραξικοπήματος, ήταν εξαιρετικά πιθανή μια αλλαγή στην Ελλάδα. Ωστόσο, η πεποίθησή μας ήταν πως μια αλλαγή στην Ελλάδα θα έπρεπε να επέλθει όχι σαν αποτέλεσμα της αμερικανικής συνέργειας με την Τουρκία κατά τη διάρκεια μιας ελληνοτουρκικής κρίσης αλλά σαν αποτέλεσμα της ανικανότητας της κυβέρνησης, που είχε με δική της υπαιτιότητα μπει σε κρίση.*

4. *Το 1964 και 1967 στερήθηκαν (οι Τούρκοι) την ευκαιρία να παρέμβουν λόγω της μεγάλης Αμερικανικής πίεσης. Εκείνη την εποχή η μεγάλη Αμερικανική πίεση ήταν αποδοτική, διότι υπήρχε μια νόμιμη κυβέρνηση στην Κύπρο που μπορούσε να κάνει έκκληση στην παγκόσμια κοινότητα και υπήρχε μια κυβέρνηση στην Ελλάδα που είχε διεθνή υποστήριξη. Το 1974, χάρη στη βλακεία της ελληνικής Χούντας,*

στους Τούρκους έπεσε ο πρώτος αριθμός του λαχείου. Δεν υπήρχε κυβέρνηση στην Κύπρο που να αναγνωρίζεται από οποιονδήποτε, έτσι δεν έκαναν επίθεση σε νόμιμη κυβέρνηση, αλλά ένας άνδρας που εθεωρείτο, διεθνώς, φονιάς, και υπήρχε μια κυβέρνηση στην Ελλάδα που ήταν, διεθνώς, απόβλητη, που κανένας δεν την υποστήριζε. Υπ' αυτές τις συνθήκες, κανείς δεν μπορούσε να σταματήσει την τουρκική επέμβαση. Και αυτή ακριβώς ήταν η ευκαιρία.

5. *Αλλά εκείνο που κανείς έπρεπε να εμποδίσει ήταν η κλιμάκωση του πολέμου, της σύγκρουσης σε έναν πόλεμο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Και, βεβαίως, θα έπρεπε να επιβάλει στους Σοβιετικούς μια μη επεμβατική συμπεριφορά, τόσο στο διεθνές επίπεδο όσο και στην Κύπρο*».

Στις 5 Αυγούστου 1974 ο Υφυπουργός Εξωτερικών Τζ. Σίσκο σε συνάντησή του με τον Τούρκο πρέσβη στις ΗΠΑ Μεχίλ Ενενμπέλ, μεταξύ άλλων, ανέφερε τα ακόλουθα:

«*Οι ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει μια ισορροπημένη προσέγγιση που λάμβανε υπόψη τα κοινά συμφέροντα που έχουν οι ΗΠΑ και η Τουρκία με τη Νατοϊκή Συμμαχία και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο* [...].

Ο μακροπρόθεσμος στόχος των ΗΠΑ είναι να βοηθήσουν τα μέρη στην εξεύρεση λύσης που θα είναι συμβατή με όλα μας τα συμφέροντα [...].

[...] *Η στάση των ΗΠΑ (προς την Άγκυρα) είναι στάση συμπάθειας και κατανόησης, δηλαδή ότι είμαστε έτοιμοι να βοηθήσουμε καταλλήλως με οποιοδήποτε τρόπο μπορούμε*».

Στην ίδια συνάντηση ο Τούρκος πρέσβης απάντησε ότι η θέση των ΗΠΑ ήταν θετική και πίστευε ότι αυτή οφειλόταν σε αξιοσημείωτο βαθμό σε αμφοτέρους, και στον Κίσσινγκερ και στο Σίσκο.

Σε απόρρητο έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ που συντάχθηκε στις 13 ή 14 Αυγούστου 1974 αναφέρονται τα βασικά σημεία μιας συμφωνίας στη Γενεύη και επιπρόσθετα και τα ακόλουθα προς επιβεβαίωση των ανωτέρω: «*Είναι επιθυμητό να κινήσουμε αυτή τη διαδικασία όσο το δυνατό ταχύτερα, για να εμποδιστεί η περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης ασφαλείας στο νησί, να μειωθεί η πιθανότητα εισόδου του Μακαρίου ή των Σοβιετικών στη διαδικασία και να υπάρξει πλεονέκτημα της διοίκησης Κληρίδη στη Λευκωσία. Αυτή η ώθηση είναι αναγκαία, διότι, ενώ ο Κληρίδης επιδιώκει γρήγορη πρόοδο και είναι πρόθυμος να κάνει μεγάλες παραχωρήσεις, δεν υπάρχει σημάδι ότι η Αθήνα ή η Άγκυρα βιάζονται και πολύ*».

Ο Σίσκο σε συνάντηση με το Δανό πρέσβη Μπάρτελς στις 16 Αυγούστου 1974 ανέφερε τα ακόλουθα: «[...] *αλλά είχαμε επίσης παρατηρήσει ότι οι Τούρκοι στην πραγματικότητα δεν ήθελαν τον Μακάριο και ότι ο Κληρίδης ήταν ένας αποδεκτός συμβιβασμός για την Άγκυρα. Η εκτίμησή μας ήταν ότι η επιστροφή Μακαρίου δεν μπορεί να αποτελέσει λύση του προβλήματος*».

Σε άκρως απόρρητο έγγραφο του ΝΑΤΟ (5G/SD/WASHDC-12/S26-D-48/JULE 74), το οποίο υπογράφει ο Γενικός Γραμματέας Γιόζεφ Λουνς, αναφέρεται χαρακτηριστικά το εξής: «*Συμφωνούμε με τον κ. Σίσκο για υποστήριξη των τουρκικών στρατευμάτων κατά την αποβίβαση στην Κύπρο, κατά την βίαιη ανατροπή του Μακαρίου*».

Το ρόλο των ΗΠΑ και την εμπλοκή τους στα γεγονότα του 1974 αποκαλύπτουν και τα παρακάτω αποσπάσματα από καταθέσεις ανώτατων στελεχών της Χούντας:

Κατάθεση Γεωργίτση: «*Όταν ρωτήσαμε ποιοι το γνωρίζουν (το πραξικόπημα) και αν υπάρχει κάλυψη μας είπαν έχει δοθεί 'οκέι'. Αυτό βγαίνει τότε, ποιοι ήταν οι άλλοι, οι Αμερικανοί*».

Κατάθεση Μπονάνου: «*Πολλάκις ο Ιωαννίδης με διαβεβαίωσεν ότι οι Τούρκοι δεν πρόκειται να αναμειχθούν, διότι και οι Αμερικανοί είναι υπέρ της ανατροπής του Μακαρίου και θα σταθούν δίπλα μας εις πάσαν περίπτωσιν*».

Στο βιβλίο του «Η αλήθεια», που κυκλοφόρησε το 1986, ο Μπονάνος αναφέρει ότι ο διοικητής της ΚΥΠ Σταθόπουλος του είχε μεταφέρει τις εξής πληροφορίες σχετικά με τη στάση των Αμερικανών:

«*Α. Ο εις Αθήνας αρχηγός του κλιμακίου της CIA, που δεν γνωρίζω ποίος ήτο, είπε στον Σταθόπουλον ότι τώρα είναι η κατάλληλη ευκαιρία διά να επέμβωμεν στην Κύπρον, ότι οι Αμερικανοί δεν θέλουν τον Μακάριον στην εξουσία και είναι μαζί μας.*

Β. Ότι τον επεσκέφθη -τον Σταθόπουλον- ο Ελληνοαμερικανός επιχειρηματίας Τομ Πάπας, ο οποίος του είπεν ότι η κατάστασις με τον Μακάριον πρέπει να εκκαθαρισθή και ότι τώρα είναι η κατάλληλος ευκαιρία. Επίσης του είπε ότι η Αμερική είναι μαζί μας».

Ο δικτάτορας Δ. Ιωαννίδης, σε γραπτή δήλωση την οποία κατέθεσε στη Βουλή των Ελλήνων, ανέφερε τα εξής: «*Σε κατάθεσή του ο Τάσκα σε επιτροπή της Αμερικανικής Γερουσίας στις 25 Σεπτεμβρίου 1975 δήλωσε ότι την 21η Ιουλίου είχε συναντηθεί με τους ηγέτες των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και τους προειδοποίησε να μην επιτεθούν. Ακόμα ότι αργότερα η CIA τον είχε ενημερώσει ότι η προειδοποίηση Τάσκα είχε ληφθεί σοβαρά υπόψη από τους επιτελάρχες και έτσι η Ελλάδα απέφυγε τον πόλεμο με την Τουρκία*».

Ο Πέτρος Αραπάκης ανέφερε στην κατάθεσή του:

- «*Οι σχεδιασμοί ξένων κέντρων αποφάσεων απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση συμμαχικών συμφερόντων σε βάρος, στην περίπτωση αυτή, της Ελλάδας και της Κύπρου και υπέρ της Τουρκίας. Η εξόντωση του Μακαρίου απέβλεπε, πέρα από την αποτροπή του κινδύνου «κουβανοποίησης» της Κύπρου και της πρόληψης τριτοκοσμικών ενεργειών του, που θα μπορούσαν να αποβούν σε βάρος του Ισραήλ και των Δυτικών συμμάχων, στη διαμόρφωση συνθηκών ικανών να δικαιολογήσουν τη δημιουργία τουρκικής βάσης στη βόρεια Κύπρο, σύμφωνα με συμμαχική επιδίωξη*».
- «*Για να μη γίνουν όμως αποκαλύψεις για το ρόλο της CIA στο Κυπριακό, δεν επετράπη να πραγματοποιηθεί η έρευνα αυτή στην Αμερική ή και την Ελλάδα. Ο Ιωαννίδης δε δικάστηκε ποτέ για το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου*».

Στην έκθεσή του ο πλοίαρχος Ε. Χανδρινός (23.12.1974), κυβερνήτης του Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ, αναφέρει τα εξής: «*Την 210430 ογδοήκοντα περίπου μίλια νοτιοδυτικώς της Πάφου εντοπίσθη και ανεφέρθη Αμερικανική δύναμις κρούσεως αποτελούμενη εξ ενός (1) Αεροπλανοφόρου, δύο (2) αντιτορπιλλικών και ενός (1) βοηθητικού*».

Ο Χένρυ Τάσκα, πρέσβης των ΗΠΑ στην Αθήνα το 1974, έχασε τη ζωή του, αφού έπεσε θύμα «μυστηριώδους ατυχήματος» στις Άλπεις, μετά που είχε εκφράσει την πρόθεση να μιλήσει για τα γεγονότα του 1974.

Ο Ρότζερ Νταίηβις, πρέσβης των ΗΠΑ στη Λευκωσία, δολοφονήθηκε στις 20 Αυγούστου 1974.

Στην έγγραφη κατάθεσή του στην Εξεταστική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου (2.7.1987) ο Γεώργιος Μαύρος, Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης εθνικής ενότητας το 1974, αναφέρει στους σημαντικότερους λόγους για την αποτυχία της Διάσκεψης της Γενεύης τους εξής: «*Η στρατιωτική ανισορροπία στην Κύπρο, η ουδέτερη και απαθής στάση της Μεγάλης Βρετανίας και η φιλοτουρκική στάση του Κίσσινγκερ, ο οποίος υπήρξε -την περίοδο εκείνη της κατάρρευσης της προεδρίας Νίξον- ο απόλυτος κυρίαρχος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Θυμάμαι σχετικά ότι ο Κάλλαχαν, την παραμονή του Αττίλα ΙΙ, μου είπε ότι ο Κίσσινγκερ ήτο απρόθυμος να ασκήσει πίεση επί της Τουρκίας, προκειμένου να παρεμποδίσει την προέλαση των στρατευμάτων της στην Κύπρο. Η στάση αυτή του Κίσσινγκερ έδινε στον Κάλλαχαν, ο οποίος ισχυρίζετο ότι η χώρα του αδυνατούσε να ενεργήσει μονομερώς χωρίς την υποστήριξη των ΗΠΑ ή των Ηνω-*

μένων Εθνών, το αναγκαίο πρόσχημα, για να αποφύγει να αναλάβει τις ευθύνες που απέρρεαν από το γεγονός ότι η Μεγάλη Βρετανία ήταν –και είναι– εγγυήτρια δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας».

Κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα στις 20 Νοεμβρίου 1999 ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπιλ Κλίντον έκανε αυτοκριτική σε σχέση με την πολιτική των ΗΠΑ κατά την περίοδο της Χούντας, σημειώνοντας ότι οι ΗΠΑ έδωσαν προτεραιότητα στα συμφέροντά τους κατά την εποχή του Ψυχρού Πολέμου αντί να στηρίξουν τη δημοκρατία στην Ελλάδα.

Μεγάλη Βρετανία

Τις προθέσεις της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο γνώριζε η Μεγάλη Βρετανία για αρκετό χρονικό διάστημα πριν από την εκδήλωσή της. Στις 5 Ιουνίου ο γραμματέας της Βρετανικής Υπάτης Αρμοστείας στη Λευκωσία είχε ενημερώσει Έλληνα συνάδελφό του ότι οι Τουρκοκύπριοι επρόκειτο να ανακηρύξουν ανεξάρτητο τουρκοκυπριακό κράτος.

Κατάθεση Γεωργίτση: «*Οι εγκαταστάσεις των Βρετανικών Βάσεων χρησιμοποιήθηκαν για την επισκευή τουρκικών αεροπλάνων που είχαν βληθεί από τα αντιαεροπορικά πυρά της ΕΦ*».

Τα παραπάνω δεν έχουν επιβεβαιωθεί από άλλη πηγή. Επίσης, δεν έχει καταστεί δυνατή η επιβεβαίωση πληροφορίας, η οποία έντονα κυκλοφορούσε την περίοδο μετά την εισβολή, για κατάρριψη τουρκικού Α/Φ ο πιλότος του οποίου ήταν Βρετανός.

Αναφορικά με την παρουσία του Ε/Π ΕΡΜΗΣ πλησίον του σημείου απόβασης σημειώνονται τα εξής: Τη 19η Ιουλίου ο σταθμός ραδιοεπισήμανσης της ΕΦ στην Καντάρα εντόπισε και ανέφερε στην αίθουσα επιχειρήσεων της Διοίκησης Αεροπορίας την παρουσία στις ακτές της Κερύνειας του συγκεκριμένου σκάφους. Ο κατάπλους είχε σχέση με την επικείμενη απόβαση των Τούρκων, την οποία οι Βρετανοί γνώριζαν, για να απομακρύνει τους Βρετανούς υπηκόους. Δεν είναι εξακριβωμένο αν είχε παράσχει οποιαδήποτε βοήθεια στις τουρκικές δυνάμεις. Το σίγουρο είναι ότι, για να φτάσει στην Κύπρο, ταξίδεψε τουλάχιστον δύο μέρες. Άρα, η Βρετανία γνώριζε για την απόβαση το αργότερο από τις 17 Ιουλίου. Ουδέν έπραξε για την αποτροπή της.

Σε τηλεγράφημα, ημερομηνίας 21ης Ιουλίου 1974, το οποίο απεστάλη στο Υπουργείο Εξωτερικών της Αυστραλίας αναφέρεται ότι επίσημος Βρετανός αξιωματούχος δήλωσε «*η Βρετανία δεν θα αρνηθεί, εάν τα τουρκικά στρατεύματα καταλάβουν περίπου το 1/3 του νησιού πριν από την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός*» (O.LH13267 2130 21/.7.74 CLA).

Σε απόρρητο σήμα (Z 220405Z JUL 74) του διοικητή των Βρετανικών Δυνάμεων Εγγύς Ανατολής, ημερομηνίας 22 Ιουλίου 1974, αναφέρεται: «*Ελληνικά μεταφορικά αεροσκάφη ίπτανται προς και από Λευκωσία υπεράνω εναερίου Βρετανικού χώρου εντός της Κύπρου, άνευ ημετέρας άδειας. Από του Π.Φ. θα απογειούνται προς αναχαίτιση τα ημέτερα μαχητικά αεροσκάφη εναερίου άμυνας σύμφωνα προς τους κανόνες μας εμπλοκής*».

Τους μήνες που προηγήθηκαν της εισβολής βρετανικά πολεμικά Α/Φ πραγματοποιούσαν στα πλαίσια περιπολιών συχνές πτήσεις σε χαμηλό ύψος κατά μήκος των ακτών της Κερύνειας. Οι πτήσεις αυτές δεν εδικαιολογούντο σε σχέση με την πολεμική σύρραξη στη Μέση Ανατολή τον Οκτώβριο του 1973.

Το βρετανικό απόσπασμα των ΗΕ το οποίο βρισκόταν στην περιοχή Λευκωσίας ουδέν έπραξε για τον περιορισμό ή την αποτροπή προώθησης των τουρκικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας στην περιοχή Αγίου Δομετίου-ΕΛΔΥΚ-Γερολάκκου, με αποτέλεσμα κατά την έναρξη της δεύτερης φάσης της εισβολής, στις 14 Αυγούστου, να βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση.

ΟΗΕ

Οι δυνάμεις του ΟΗΕ, ανεξάρτητα από το μικρό αριθμό ανδρών που διέθεταν, σε καμιά περίπτωση πριν από την εκδήλωση της τουρκικής εισβολής δεν παρεμπόδισαν τους Τουρκοκυπρίους να ενισχύσουν τις αμυντικές τους θέσεις στην περίμετρο των θυλάκων, να ετοιμάσουν νέες και να προβούν στη διάνοιξη ορυγμάτων και σηράγγων επικοινωνίας.

Δε φρόντισαν να τηρηθεί η κατάπαυση του πυρός.

Δεν παρεμπόδισαν τις τουρκικές δυνάμεις να προωθηθούν σε νέες θέσεις κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας.

Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως έχει αναφερθεί στην επιτροπή, όχι μόνο δε διασφάλισαν την προστασία εγκλωβισμένων στρατιωτών, αλλά πιθανόν και να ενημέρωσαν τις τουρκικές δυνάμεις για την παρουσία τους.

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιτροπή εκτιμά ότι οι λόγοι της αποτυχίας απόκρουσης της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, το 1974, διακρίνονται σε πολιτικούς και στρατιωτικούς. Έχουν σχέση τόσο με τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου όσο και με αποφάσεις οι οποίες ελαμβάνοντο κατά κύριο λόγο στην Αθήνα.

Οι σοβαρές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, η προσπάθεια ελέγχου των πετρελαϊκών πηγών της περιοχής και η αραβοϊσραηλινή διένεξη προσέδιδαν στην Κύπρο αναβαθμισμένο γεωστρατηγικό ρόλο. Δεν ήταν τυχαίος ο χαρακτηρισμός ότι η Κύπρος αποτελεί αβύθιστο αεροπλανοφόρο. Επιπρόσθετα με αυτά εμπλέκονταν αφενός οι βρετανικοί σχεδιασμοί για μονιμοποίηση και νομιμοποίηση των στρατιωτικών βάσεων και αφετέρου οι αντίστοιχοι τουρκικοί για ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή με τη μερική ή ολική κατάληψη της Κύπρου.

Την περίοδο 1965-1974 η Ελλάδα, λόγω των συχνών κυβερνητικών αλλαγών, της εσωτερικής ασταθούς πολιτικής κατάστασης, του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967, αλλά και της εξάρτησης από τους ατλαντικούς συμμάχους και κυρίως τις ΗΠΑ, δεν είχε διαμορφώσει ενιαία και σταθερή γραμμή διαχείρισης του Κυπριακού. Ο επηρεασμός των αποφάσεων από εξωγενείς παράγοντες (ΗΠΑ, ΝΑΤΟ) είναι εμφανής. Όσοι ασκούσαν την εξουσία εκινούντο περισσότερο στη λογική της προώθησης της πολιτικής των νατοϊκών κύκλων, στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου εκείνης της περιόδου, παρά της προάσπισης των εθνικών συμφερόντων. Η στάση αυτή επηρεαζόταν σημαντικά και από το αντικομμουνιστικό κλίμα, που συστηματικά εκαλλιεργείτο στην Ελλάδα την περίοδο μετά τον εμφύλιο πόλεμο.

Επιπλέον, οι σχέσεις Αθήνας-Λευκωσίας από την ανεξαρτησία της Κύπρου ταλανίζονταν από το ζήτημα του προβαδίσματος, ποιος δηλαδή θα είχε τον τελευταίο και καθοριστικό λόγο κάθε φορά που υπήρχε διαφωνία. Η Αθήνα, προβάλλοντας το ότι είναι το εθνικό κέντρο, διεκδικούσε για τον εαυτό της αυτό το ρόλο. Αντίθετα, η Λευκωσία, προβάλλοντας το επιχείρημα του ανεξάρτητου κράτους, αποδεχόταν τη συνεννόηση και ενίοτε την επιζητούσε, καθώς και το συντονισμό με την Αθήνα, αλλά διεκδικούσε τη δυνατότητα να έχει αυτή τον τελευταίο λόγο. Λόγω αυτής της αντιπαράθεσης, η Αθήνα επεδίωκε τον έλεγχο της ΕΦ, για να ασκεί πίεση και να επιβάλλεται στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ο οποίος αντίστοιχα επεδίωκε αποδέσμευση με την ενίσχυση της αστυνομίας.

Βασική πολιτική επιλογή σε διάφορους κύκλους στην Αθήνα ήταν η αποτροπή οποιασδήποτε σοβιετικής επιρροής στην Κύπρο. Αυτό θα επιτυγχανόταν με την επιβολή λύσης που θα διασφάλιζε τα νατοϊκά συμφέροντα στη βάση της διπλής ένωσης, αγνοώντας τις ευρύτερες στρατηγικές επιδιώξεις της Τουρκίας. Για την υλοποίηση του στόχου θα έπρεπε να απομακρυνθεί

από την εξουσία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος αποτελούσε εμπόδιο στην προώθησή της. Η απομάκρυνση θα επιτυγχανόταν είτε διά εθελούσιας αποχώρησής του από την προεδρία (μετά φυσικά από άσκηση πιέσεων) είτε διά βίαιης ανατροπής.

Βασικό και αναπάντητο ερώτημα παραμένει γιατί αυτοί οι κύκλοι, τη στιγμή που ο ελληνισμός διέθετε:

- πλήρη στρατιωτική υπεροχή στην Κύπρο, με την παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας, η οποία αποτελείτο από 8 500 άνδρες με δύναμη πυρός Σώματος Στρατού, την ΕΛΔΥΚ, που αριθμούσε 950 άνδρες, και την ΕΦ, που αποτελείτο από περίπου 14.000 άνδρες και επιπλέον τις εφεδρείες,
- την πολιτική υπεροχή λόγω της διεθνούς αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά την απομάκρυνση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση, αλλά και των διεθνών συνθηκών (Σεβρών και Λωζάνης), με τις οποίες η Τουρκία εστερείτο κάθε δικαιώματος στην Κύπρο,

επεδίωκαν διμερή διάλογο με την Τουρκία για επίλυση του Κυπριακού στη βάση της διπλής ένωσης.

Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου δεν ήταν ούτε στιγμιαίο γεγονός ούτε αυθόρμητη ενέργεια που αποτελούσε μορφή αντίδρασης, όπως κάποιοι ισχυρίζονται, στην απόφαση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου να μειώσει τη δύναμη της ΕΦ και τον αριθμό των Ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο ή στη γνωστή επιστολή προς τον Γκιζίκη. Ήταν το αποκορύφωμα μιας σειράς γεγονότων και ενεργειών που στόχευαν στην απομάκρυνση από την προεδρία ή στην ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Οι πρώτες ενέργειες αποδυνάμωσης και αποσταθεροποίησής του έχουν χρονικά προσδιορισθεί στο 1965.

Η Χούντα από την πρώτη στιγμή της ανάληψης της εξουσίας στην Ελλάδα επεδίωξε την αποδυνάμωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με την πρόκληση αντιπαράθεσης και τη δημιουργία εσωτερικής κρίσης. Στόχος η δημιουργία έκρυθμης κατάστασης η οποία να δικαιολογεί την εκδήλωση πραξικοπήματος και την ανατροπή του Μακαρίου. Προς το σκοπό αυτό χρησιμοποίησε διάφορους μηχανισμούς, μεταξύ των οποίων αριθμό Ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο και οι οποίοι διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο. Αιχμή αυτής της πολιτικής ήταν το κλιμάκιο της ελληνικής ΚΥΠ στη Λευκωσία και το 2° ΕΓ του ΓΕΕΦ. Μεταξύ άλλων, επισημαίνονται τα ακόλουθα:

- Απέσυρε τη Μεραρχία από την Κύπρο, αποδυναμώνοντας ουσιαστικά την άμυνα έναντι της τουρκικής επιβουλής (εάν όντως ο αντικειμενικός σκοπός της αποστολής της ήταν η άμυνα της Κύπρου).
- Επεδίωξε τη διαίρεση του λαού σε ενωτικούς και ανθενωτικούς, σε εθνικόφρονες και κομμουνιστές-συνοδοιπόρους.
- Στήριξε τη δράση της παράνομης οργάνωσης «Εθνικό Μέτωπο».
- Οργάνωσε τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου το Μάρτιο του 1970 στα πλαίσια πραγματοποίησης πραξικοπήματος (σχέδιο ΕΡΜΗΣ).
- Οργάνωσε και εκτέλεσε τη δολοφονία του Π. Γιωρκάτζη.
- Στήριξε την ίδρυση και τη δράση της ΕΟΚΑ Β΄, την οποία χρησιμοποίησε για την πρόκληση αστάθειας και αποδυνάμωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ώστε να δικαιολογηθεί η διενέργεια του πραξικοπήματος. Απέτρεψε την πολιτικοποίηση της οργάνωσης και κατά την περίοδο πριν από το πραξικόπημα την εξώθησε σε έξαρση της εμφύλιας διαμάχης.
- Αξιοποίησε τον πόθο των Κυπρίων για ένωση, ενώ η επιλογή της ήταν η διπλή ένωση, κάτι που και επιμελώς απέκρυπτε.

- Χρηματοδότησε και καθοδήγησε μερίδα του κυπριακού τύπου σε μια πρωτοφανή προπαγάνδα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και υπέρ των επιλογών της.
- Παρακίνησε τους τρεις μητροπολίτες να προχωρήσουν σε αντικαταστατική καθαίρεση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, προκαλώντας μείζονα εκκλησιαστική κρίση και περαιτέρω διχασμό του λαού.
- Προέβη σε απειλητική υπόδειξη προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο (Ιανουάριος 1972) να αποχωρήσει από την προεδρία της Δημοκρατίας και από την ενεργό πολιτική.
- Σχεδίασε την πραγματοποίηση το Φεβρουάριο του 1972 πραξικοπήματος σε βάρος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, το οποίο ματαιώθηκε την τελευταία στιγμή λόγω αποκάλυψης του σχεδίου στις αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Προχώρησε σε άτυπη συμφωνία συνεργασίας με την Τουρκία για ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και επιβολή λύσης αρεστής στις δύο χώρες και τους συμμάχους τους. Από επίσημο έγγραφο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών επιβεβαιώνεται ότι Ελλάδα και Τουρκία, με τη σύμφωνη γνώμη, ίσως και την υποστήριξη και προτροπή, των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, είχαν συζητήσει το ενδεχόμενο συνεργασίας τους, με στόχο την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την επιβολή νατοϊκής λύσης στο Κυπριακό. Η σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών της συμμαχίας στη Λισαβόνα τον Ιούνιο του 1971 φαίνεται ότι απετέλεσε κρίσιμης σημασίας γεγονός για τα όσα επακολούθησαν στο Κυπριακό.
- Προχώρησε σε σταδιακή αλλαγή του βασικού προσανατολισμού της ΕΦ. Από μηχανισμό άμυνας της Κύπρου έναντι τουρκικής επιβολής τη μετέτρεψε σε μηχανισμό εσωτερικού ελέγχου της Δημοκρατίας.

Η απόφαση για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974 είχε ληφθεί αρκετούς μήνες πριν από την εκδήλωσή του από την τότε ηγεσία της Χούντας (Ιωαννίδης, Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Μπονάνος, Γαλατσάνος). Χρονικά προσδιορίζεται στο φθινόπωρο του 1973, ενώ από το Φεβρουάριο του 1974 άρχισε η συστηματική προπαρασκευή του.

Τελικός στόχος του πραξικοπήματος ήταν είτε η εξόντωση του Μακαρίου είτε η βίαιη απομάκρυνσή του όχι μόνο από την εξουσία, αλλά και από την Κύπρο.

Τον Απρίλιο του 1974 ελήφθη η απόφαση για τον προσδιορισμό του χρόνου πραγματοποίησης του πραξικοπήματος και δόθηκε η εντολή στην ΕΟΚΑ Β΄ «*να κτυπά στο ψαχνό*», με στόχο τη δημιουργία συνθηκών που να δικαιολογούν την πραγματοποίησή του. Την ίδια χρονική στιγμή οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή της Μερσίνας άρχισαν τις προετοιμασίες για την εισβολή. Τα τρία συντάγματα της 39ης Μεραρχίας πραγματοποίησαν εκ περιτροπής αποβατικές ασκήσεις στον Κόλπο της Μερσίνας, μετακινήθηκαν μονάδες, πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις αερομεταφοράς δυνάμεων και όλες οι μονάδες εφοδιάσθηκαν με υλικό εκστρατείας.

Περί τα τέλη Μαΐου του 1974 οι τουρκικές δυνάμεις οι οποίες θα λάμβαναν μέρος στην εισβολή τέθηκαν σε κατάσταση επιφυλακής με λήψη πρόσθετων μέτρων εναντίον της κατασκοπίας.

Η πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ αντιμετώπισε πλημμελώς τις διασταυρωμένες πληροφορίες τις οποίες ελάμβανε για την επικείμενη τουρκική εισβολή. Αλλά και κατά την έναρξη της εισβολής η αντιμετώπιση ήταν χλιαρή έως απαθής. Οι δυνάμεις της ΕΦ που χρησιμοποιήθηκαν για την καταδίωξη στην Πάφο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήσαν αριθμητικά και οπλικά υπέρτερες από τις αντίστοιχες που απέστειλε για την αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος στο χώρο της αποβίβασης την πρώτη μέρα της εισβολής (βλέπε πίνακα σελ. 348).

Την ίδια στάση τήρησε και το ΑΕΔ στην Ελλάδα. Δεν προχώρησε σε καμιά ενέργεια αποστολής ενισχύσεων, κυρίως αεροπορικής και ναυτικής κάλυψης, ώστε να προσβληθεί το αποβατικό εχθρικό άγημα πριν από τη σταθεροποίησή του.

Από τα μέτρα τα οποία είχε υποδείξει στην έκθεσή του ο στρατηγός Δ. Γεωργιάδης, το 1964, ως ενέργειες άμεσης δράσης σε περίπτωση εχθρικής απόβασης σχεδόν κανένα δεν υλοποιήθηκε. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα ακόλουθα:

1. Σύστημα ραντάρ, το οποίο να χειρίζεται έμπειρο προσωπικό.
   Οι σταθμοί των ραντάρ ενημέρωσαν την ηγεσία του ΓΕΕΦ έγκαιρα τόσο για τις κινήσεις των τουρκικών πλοίων στο ναύσταθμο της Μερσίνας όσο και για τον απόπλουν με κατεύθυνση τα παράλια της Κερύνειας. Η ενημέρωση αγνοήθηκε, ουδέν μέτρο ελήφθη.
2. Μηχανοκίνητα εξοπλισμένα μέσα, τα οποία να ελέγχουν διά νυκτερινών περιπολιών σε ικανό βάθος το θαλάσσιο χώρο.
   Πέραν της ακταιωρού ΛΕΒΕΝΤΗΣ, δεν υπήρχαν άλλα μέσα, για να περιπολούν στα βόρεια παράλια.
3. Τορπιλάκατοι και άλλα ευέλικτα μαχητικά σκάφη επιφανείας, υποβρύχια και άλλα μέσα. Υπήρχαν μόνο οι δύο τορπιλάκατοι οι οποίες στάθμευαν στο Κάστρο της Κερύνειας. Καταστράφηκαν από την τουρκική αεροπορία, προτού προλάβουν να προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια. Τόσο οι παραπάνω δύο τορπιλάκατοι όσο και οι τρεις που βρίσκονταν στη ναυτική βάση Μπογαζίου είχαν το χρόνο για ανάπτυξη στα βόρεια παράλια της Κύπρου, ώστε το πρωί της 20ής Ιουλίου να βρίσκονται σε ετοιμότητα εκδήλωσης επιχείρησης εναντίον του αποβατικού στόλου. Καμία όμως διαταγή δε δόθηκε προς το σκοπό αυτό. Τα δύο ελληνικά υποβρύχια ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΥΣ, ενώ έπλεαν μεταξύ Ρόδου και Κύπρου, πήραν διαταγή να επιστρέψουν στην περιοχή της Ρόδου και να μην προβούν σε επίθεση εναντίον του τουρκικού αποβατικού στόλου.
4. Ναρκοθέτηση του θαλάσσιου χώρου για προσβολή και αποδιοργάνωση των αποβατικών σχηματισμών.
   Ουδεμία ναρκοθέτηση έγινε στη θαλάσσια περιοχή της Κερύνειας.
5. Έγκαιρη επέμβαση της Αεροπορίας για διάλυση του αποβατικού σχηματισμού.
   Παρά τη μεταστάθμευση αριθμού πολεμικών Α/Φ (Φάντομ F-4E) στην Κρήτη, με αποστολή να πλήξουν τις δυνάμεις απόβασης, ποτέ δε δόθηκε η διαταγή πραγματοποίησης της επιχείρησης.
6. Άμεση ναρκοθέτηση επικίνδυνων αρματικών ακτών διά ναρκοζωνών, βαλλομένων διά Α/Τ όπλων, πολυβόλων και πυροβόλων, διά την πρόκληση σοβαρών ζημιών σε άρματα του εχθρού τα οποία θα αποβιβασθούν από τα μεταφέροντα αυτά αποβατικά σκάφη.
   Δεν υπήρξε ναρκοθέτηση των επικίνδυνων αρματικών ακτών ούτε και τα Α/Τ πυροβόλα τοποθετήθηκαν στα πυροβολεία. Ακόμα, δεν υπήρξε έγκαιρη και αποτελεσματική προσβολή της περιοχής της απόβασης από το Πυροβολικό της ΕΦ, το οποίο ήταν σε θέση να την πλήξει.
7. Ανάπτυξη λογικού ποσοστού ημετέρων αρμάτων τύπου «Μ47» για την τελική συντριβή των εχθρικών αρμάτων.
   Τα άρματα Μ47 απομακρύνθηκαν από την Κύπρο με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας το 1967, ενώ η ΟΥΜΑ της 23ης ΕΜΑ, η οποία στάθμευε στο 251 ΤΠ, δεν αξιοποιήθηκε για προσβολή των εχθρικών δυνάμεων στο σημείο αποβίβασης.

Συνοψίζοντας, οι στρατιωτικοί λόγοι που επέδρασαν αρνητικά στην επιτυχή αντιμετώπιση της τουρκικής εισβολής ανάγονται σε γεγονότα και παραλείψεις προ και κατά τη διάρκεια της εισβολής.

Γεγονότα και παραλείψεις προ της εισβολής

1. Ελλείψεις σε:
   • οπλισμό,
   • στελέχωση,
   • εκπαίδευση της ΕΦ,
   • ναυτική και αεροπορική υποστήριξη.
2. Λανθασμένη εκτίμηση για τις πραγματικές προθέσεις και τις δυνατότητες της Τουρκίας.
3. Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου επέδρασε δυσμενώς στη μαχητική ικανότητα και στο ηθικό των μονάδων της ΕΦ.
4. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκε έλλειψη εμπιστοσύνης ανάμεσα σε Ε/Ε και Ε/Κ αξιωματικούς της ΕΦ.
5. Ο αποπροσανατολισμός της ΕΦ από τον πραγματικό στόχο, που θα έπρεπε να ήταν η ετοιμασία για απόκρουση τουρκικής εισβολής, και η χρησιμοποίησή της για αποδυνάμωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και αποσταθεροποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας.
6. Δεν υπήρχαν επαρκείς πληροφορίες για την οργάνωση και τις δυνατότητες των Τουρκοκυπρίων.

Γεγονότα και εγκληματικές παραλείψεις κατά τη διάρκεια της εισβολής

1. Παρά τις συνεχείς και επιβεβαιωμένες πληροφορίες για την προετοιμασία των τουρκικών στρατευμάτων και τον απόπλουν του στόλου από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο, τόσο το ΓΕΕΦ όσο και το ΑΕΔ καλλιεργούσαν την ιδέα ότι επρόκειτο για προγραμματισμένη άσκηση, συμβάλλοντας έτσι στον αιφνιδιασμό των φίλιων δυνάμεων. Οι μονάδες δε μετακινήθηκαν έγκαιρα στις πολεμικές τους θέσεις, με αποτέλεσμα αρκετές από αυτές να προσβληθούν από την τουρκική αεροπορία και να υποστούν σοβαρές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και σε στρατιωτικό υλικό.
2. Σκόπιμα δεν αντιμετωπίσθηκε κατά προτεραιότητα το προγεφύρωμα στο χώρο της εισβολής, όπως προνοούσαν τα σχέδια άμυνας της Κύπρου, και δόθηκε βαρύτητα πρώτα στην εξουδετέρωση των τουρκοκυπριακών θυλάκων.
3. Η επιστράτευση, λόγω του τρόπου και της ώρας που κηρύχθηκε, απέτυχε παταγωδώς.
4. Η αργοπορημένη έκδοση διαταγής για την εφαρμογή των σχεδίων άμυνας από το ΑΕΔ, καθώς και η δέσμευση των πυροβόλων και των αντιαεροπορικών πολυβόλων τις πρώτες ώρες της εισβολής υποβοήθησαν στην αερομεταφορά στρατευμάτων στο θύλακα Κιόνελι - Αγύρτας, καθώς και στην ενίσχυση του προγεφυρώματος.
5. Η απουσία ναυτικής και αεροπορικής στήριξης από την Ελλάδα και η μη ορθολογιστική αξιοποίηση του Ναυτικού της ΕΦ μείωσαν σημαντικά την επιχειρησιακή ικανότητα της ΕΦ.
6. Δεν υπήρξε επικέντρωση της κύριας προσπάθειας των ημετέρων δυνάμεων στην εξάλειψη του προγεφυρώματος. Η ΕΛΔΥΚ δεν αξιοποιήθηκε σύμφωνα με το σχέδιο αμύνης για αντιμετώπιση του προγεφυρώματος.
7. Οι Μοίρες Καταδρομών και Τεθωρακισμένων δε χρησιμοποιήθηκαν σύμφωνα με τις δυνατότητές τους.
8. Οι Μοίρες Πυροβολικού δεν αξιοποιήθηκαν και δεν έδρασαν σύμφωνα με το σχέδιο αμύνης για την αντιμετώπιση του προγεφυρώματος.
9. Η μη κατάληψη ή καταστροφή της διάβασης Μπογαζίου επέτρεψε τη συνένωση του προγεφυρώματος με το θύλακα Κιόνελι-Αγύρτας και τη μετακίνηση μεγάλου αριθμού αρμάτων κατά τη διάρκεια της κατάπαυσης του πυρός, γεγονός το οποίο έκρινε και την έκβαση της επιχείρησης κατάληψης του 36,7% των εδαφών της Κύπρου.
10. Η Τουρκία εκμεταλλεύθηκε την κατάπαυση του πυρός της 22ας Ιουλίου, για

να μπορέσει να αποβιβάσει πρόσθετα στρατεύματα και βαρύ οπλισμό και να προβεί σε σταδιακή κατάληψη εδαφών, υπό την απαθή στάση των ΗΠΑ, Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και των Ηνωμένων Εθνών.

11. Δεν υπήρξε ουσιαστικός συντονισμός και διεύθυνση των επιχειρήσεων από το ΓΕΕΦ. Από τα πρακτικά της σύσκεψης της συνάντησης της ηγεσίας της Χούντας με το Σίσκο και τη λοιπή αμερικανική αντιπροσωπία στην Αθήνα, στις 19 Ιουλίου 1974, προκύπτει έμμεσα αλλά με σαφήνεια η συναίνεσή της για παραχώρηση στους Τουρκοκυπρίους εξόδου προς τη θάλασσα. Αυτό ουσιαστικά υποδηλώνει συγκατάθεση για κατάληψη από την Τουρκία εδαφών στις ακτές της Κερύνειας και συνένωσή τους με τον τουρκοκυπριακό θύλακα Κιόνελι-Αγύρτας.

Η *Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου*, καταλήγοντας, εκτιμά ότι:

- η απουσία ξεκάθαρων στόχων για την πορεία την οποία θα έπρεπε να είχε η εθνική μας υπόθεση,
- η απουσία ενότητας στο εσωτερικό μέτωπο,
- η απουσία ουσιαστικής και συντονισμένης συνεννόησης μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας, καθώς και η απουσία δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης στην Ελλάδα,
- η σημαντική εξάρτηση που είχαν από τους νατοϊκούς κύκλους οι κυβερνήσεις των αποστατών και η Χούντα στην Ελλάδα,
- η υποτίμηση των κινδύνων οι οποίοι προέρχονταν από την Τουρκία,
- η ένταση του Ψυχρού Πολέμου ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις της εποχής, καθώς και οι σοβαρές εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής,
- η αδικαιολόγητη σύσταση και δραστηριοποίηση παράνομων ένοπλων οργανώσεων στην Κύπρο, οι οποίες αποσταθεροποιούσαν το εσωτερικό μέτωπο και έδιναν το πρόσχημα σε ξένες παρεμβάσεις,
- η εμφάνιση τυχαίων και απρόβλεπτων γεγονότων (π.χ. υπόθεση Παναγούλη)

ήσαν μερικοί από τους παράγοντες που οδήγησαν και συνέθεσαν την προδοσία κατά της Κύπρου.

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Παραρτήματα

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Παράρτημα I

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Ἀγαπητέ κ. Πρόεδρε,

Ἡ Βουλή τῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας ἀφοῦ συζήτησε σέ ὀκτώ συνεδριάσεις της τό θέμα "Τό ἄνοιγμα τοῦ φακέλλου τῆς Κύπρου καί ποιά εἶναι τά αἴτια πού ὑπάρχουν σήμερα στόν τόπο 200,000 ἐκτοπισμένοι πρόσφυγες στή Νότια Κύπρο" ὁμόφωνα ἐνέκρινε τό ἐσωκλειόμενο Ψήφισμα, πού μιλᾶ ἀπό μόνο του, καί τό ὁποῖο σᾶς διαβιβάζω.

Μέ φιλικούς χαιρετισμούς

(Γεώργιος Λαδᾶς)
Πρόεδρος
Βουλῆς Ἀντιπροσώπων

Πρόεδρο
Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων
κ. Ἰωάννη Ἀλευρᾶ,
<u>Ἀθῆναι</u>

ΨΗΦΙΣΜΑ ΒΟΥΛΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Ἡ Βουλή τῶν Ἀντιπροσώπων ὕστερα ἀπό τή συζήτηση τοῦ θέματος: "Τό ἄνοιγμα τοῦ Φακέλλου τῆς Κύπρου καί ποιά εἶναι τά αἴτια πού ὑπάρχουν σήμερα στόν τόπο 200.000 ἐκτοπισμένοι πρόσφυγες στή Νότια Κύπρο" ψηφίζει:

1. Τό ἄνοιγμα τοῦ φακέλλου τῆς Κύπρου ἀπό τίς Κυβερνήσεις Κύπρου καί Ἑλλάδας πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ τό ταχύτερο δυνατό, γιά νά γνωσθεῖ ὅλη ἡ ἱστορική ἀλήθεια γύρω ἀπό τό διπλό ἔγκλημα κατά τῆς Κύπρου, τό προδοτικό πραξικόπημα καί τήν τουρκική εἰσβολή, ἰδιαίτερα γιά νά ἀποκαλυφθεῖ ὁ ρόλος πού διαδραμάτισε ἡ Χούντα, ἡ ΕΟΚΑ Β καθώς καί ὅλοι οἱ ἄλλοι εἴτε στήν Κύπρο εἴτε στό ἐξωτερικό πού ἤ ἐνεθάρρυναν ἤ ἐσχεδίασαν ἤ ὀργάνωσαν ἤ ἐξετέλεσαν τό προδοτικό πραξικόπημα, τό ὁποῖο ἔδωσε τό πρόσχημα στήν τουρκική εἰσβολή καί κατοχή.

2. Θεωρεῖ ἀνεπίτρεπτο, ἀπαράδεκτο καί ἐπικίνδυνο, ὀκτώ σχεδόν χρόνια μετά τό δίδυμο ἔγκλημα νά κρατεῖται κλειστός ὁ φάκελλος τῆς Κύπρου καί νά συγκαλύπτονται εὐθύνες ντόπιων καί ξένων πρωτεργατῶν καί συνεργατῶν τοῦ πραξικοπήματος. Ἰδιαίτερα πρέπει ν'ἀποκαλυφθοῦν ὅλα τά στοιχεῖα σύνδεσης τῶν ἠγετῶν τοῦ πραξικοπήματος μέ ὑπηρεσίες ξένων κρατῶν, γιά ν'ἀποκαλυφθεῖ ὁ προδοτικός ρόλος τους.

3. Καλεῖ τήν Ἐκτελεστική Ἐξουσία ἀμέσως μετά τό ἄνοιγμα τοῦ φακέλλου τῆς Κύπρου καί βάσει τῶν στοιχείων τοῦ Φακέλλου νά πάρει ὅλα τά ἐνδεικνυόμενα μέτρα γιά νά ἀχθοῦν ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης, νά λογοδοτήσουν καί νά τιμωρηθοῦν ὅσοι βαρύνονται μέ ἐγκλήματα πρίν, κατά καί μετά τό πραξικόπημα καί οἱ ἠγέτες πού εὐθύνονται γιά τήν ὀργάνωση καί ἐκτέλεση τοῦ πραξικοπήματος καθώς καί ὅλοι οἱ πρωτεργάτες καί πρωταίτιοί του.

4. Μέ τό ἄνοιγμα τοῦ φακέλλου τῆς Κύπρου, τήν ἀποκάλυψη τῶν πρωτεργατῶν καί ὑπευθύνων, τήν ἀπονομή εὐθυνῶν καί τήν τιμωρία τῶν ἐνόχων, ἐπιδιώκει τήν ἀποκάλυψη τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, τήν ἐξυγίανση τῆς πολιτικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς, τήν ἐνίσχυση τοῦ Ἐσωτερικοῦ Μετώπου καί τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, τήν ἐνδυνάμωση τοῦ ἀγώνα τοῦ λαοῦ μας γιά ἀνεξάρτητη, κυρίαρχη, ἐδαφικά ἀκέραιη, ἀδέσμευτη κι'ἀποστρατικοποιημένη Κύπρο.

22.4.82

/ΜΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Α. Σύνθεση της Επιτροπής

Η συνήθης σύνθεση των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών.

Β. Όροι εντολής

1. Η έρευνα αναφορικά με τις συνθήκες και τα γεγονότα που σχετίζονται με την προετοιμασία, την οργάνωση, την εκτέλεση και τη συμμετοχή στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 και την καθ'οιονδήποτε τρόπο στήριξη της πραξικοπηματικής κυβέρνησης και συμμετοχή σε δραστηριότητες που είχαν στόχο την κατάργηση της έννομης τάξης.
2. Να ερευνήσει όλα τα στοιχεία που σχετίζονται με την εισβολή, ευθύνες και παραλείψεις.
3. Να διερευνήσει το ρόλο χωρών και υπηρεσιών, ομάδων και ατόμων με σκοπό τον καταλογισμό πολιτικών ευθυνών.
4. Η Επιτροπή δεν είναι δικαστικό σώμα και στόχος δεν είναι ο καταλογισμός ποινικών ευθυνών, πράγμα που είναι έργο της δικαιοσύνης.
5. Η Επιτροπή θα αποφασίσει στην πρώτη της συνεδρία για τη μέθοδο εργασίας αναφορικά με την έρευνα εγγράφων και την εξέταση μαρτύρων.
6. Το πόρισμα της Επιτροπής θα κατατεθεί στο Σώμα εντός 6 μηνών.

30 Ιανουαρίου 1989

Παράρτημα II

Γ.Ε.14(G)/60/VIII

ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

9 Μαρτίου 1989.

Α.Ε. Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων,

Αγαπητέ μου Πρόεδρε

Στη συνάντηση που είχα μαζί σας και με τους Κοινοβουλευτικούς Εκπροσώπους των Κομμάτων, στις 23 Φεβρουαρίου 1989, ζητήθηκε η γνώμη μου σχετικά με τα ακόλουθα νομικά ερωτήματα αναφορικά με την Επιτροπή της Βουλής των Αντιπροσώπων για το "Φάκελο της Κύπρου":

"1. Πρόσωπα που θα καταθέσουν ενώπιον της Επιτροπής εκτίθενται σε κίνδυνο αγωγών για δυσφήμηση και κίνδυνο να διωχθούν ποινικά σχετικά με τα όσα θα καταθέσουν;

2. Οι καταθέσεις θα λαμβάνονται ενόρκως;

3. Οι συνεδρίες κατά τις οποίες θα καταθέτουν μάρτυρες θα είναι δημόσιες;

4. Μπορούν να εξετάζοναι θέματα που αφορούν άλλα πρόσωπα χωρίς αυτά να ειδοποιηθούν και χωρίς να έχουν το δικαίωμα να είναι παρόντα κατά τις συνεδρίες της Επιτροπής, εάν επιθυμούν και με τους δικηγόρους τους;"

Η εν λόγω Επιτροπή είναι ad hoc Κοινοβουλευτική Επιτροπή που έχει συσταθεί σύμφωνα με το 'Αρθρο 73.3 του Συντάγματος και οι όροι εντολής της, όπως μου έχουν διαβιβαστεί από το Γενικό Γραμματέα της Βουλής των Αντιπροσώπων, είναι οι ακόλουθοι:

./..

- 2 -

"1. Η έρευνα αναφορικά με τις συνθήκες και τα γεγονότα που σχετίζονται με την προετοιμασία, την οργάνωση, την εκτέλεση και τη συμμετοχή στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 και την καθ'οιονδήποτε τρόπο στήριξη της πραξικοπηματικής κυβέρνησης και συμμετοχή σε δραστηριότητες που είχαν στόχο την κατάργηση της έννομης τάξης.

2. Να ερευνήσει όλα τα στοιχεία που σχετίζονται με την εισβολή, ευθύνες και παραλείψεις.

3. Να διερευνήσει το ρόλο χωρών και υπηρεσιών, ομάδων και ατόμων με σκοπό τον καταλογισμό πολιτικών ευθυνών.

4. Η Επιτροπή δεν είναι δικαστικό σώμα και στόχος δεν είναι ο καταλογισμός ποινικών ευθυνών, πράγμα που είναι έργο της δικαιοσύνης.

5. Η Επιτροπή θα αποφασίσει στην πρώτη της συνεδρία για τη μέθοδο εργασίας αναφορικά με την έρευνα εγγράφων και την εξέταση μαρτύρων.

6. Το πόρισμα της Επιτροπής θα κατατεθεί στο Σώμα εντός 6 μηνών."

Λόγω της σημασίας του θέματος έχω συζητήσει τα πιο πάνω ερωτήματα με το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα, κ. Λ. Λουκαΐδη, και έχουν, επίσης, μελετηθεί από την Ομάδα Συνταγματικού Δικαίου των Νομικών Λειτουργών της Νομικής Υπηρεσίας.

Τα συμπεράσματα μας είναι ως εξής:

./..

- 3 -

Η Επιτροπή της Βουλής των Αντιπροσώπων για το "Φάκελο της Κύπρου" δεν είναι Εξεταστική Επιτροπή περιβεβλημένη με τις εξουσίες που προβλέπονται από το άρθρο 10 του Περί της Καταθέσεως Στοιχείων και Πληροφοριών στη Βουλή των Αντιπροσώπων και τις Κοινοβουλευτικές Επιτροπές Νόμου του 1985 (Νόμος 21/85) γιατί οι εξουσίες αυτές προβλέπονται μόνο για Εξεταστική Επιτροπή που έχει συσταθεί σύμφωνα με το άρθρο 9 του Νόμου 21/85.

Σύμφωνα με τις ισχύουσες συνταγματικές και νομοθετικές διατάξεις τα πρόσωπα που θα καταθέσουν ενώπιον της εν λόγω Επιτροπής θα εκτίθενται σε κίνδυνο αγωγών για δυσφήμηση και ποινικών διώξεων σχετικά με τα όσα θα καταθέσουν. Αναφορικά με το θέμα αυτό είναι χρήσιμο να γίνει αναφορά και στην επισυνημμένη γνωμάτευση του Βοηθού Γενικού Εισαγγελέα, με ημερομηνία 17 Νοεμβρίου 1987, που δόθηκε για παρόμοιο θέμα σε απάντηση επιστολής του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παρακολουθήσεως Σχεδίων Αναπτύξεως και Ελέγχου Δημοσίων Δαπανών, με ημερομηνία 4 Νοεμβρίου 1987.

Δεν υπάρχει νομοθετική πρόνοια που να δημιουργεί υποχρέωση να καταθέσουν ενόρκως τα πρόσωπα που θα κληθούν ως μάρτυρες από την Επιτροπή και γιαυτό οι καταθέσεις τους μπορούν να λαμβάνονται ενόρκως μόνον αν εθελοντικά δεχθούν να ορκιστούν.

Το αν οι συνεδρίες της Επιτροπής θα είναι δημόσιες όταν θα καταθέτουν μάρτυρες θα πρέπει να αποφασισθεί από την Επιτροπή, αλλά ενδέχεται πρόσωπα που θα κληθούν ως μάρτυρες να αρνηθούν να καταθέσουν δημοσίως εφόσον τούτο δεν διέπεται από σχετική νομοθεσία.

./..

- 4 -

Στοιχειώδεις κανόνες φυσικής δικαιοσύνης απαιτούν να δοθεί η ευκαιρία σε πρόσωπα τα οποία θα επηρεαστούν απ'όσα θα λεχθούν ενώπιον της Επιτροπής να παρίστανται κατά τις σχετικές συνεδρίες της και να λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία για προστασία των δικαιωμάτων τους, και με τους δικηγόρους τους αν το επιθυμούν, αλλά δεν υπάρχει νομοθεσία που ρυθμίζει αυτά τα ζητήματα.

Ενόψει όλων των πιο πάνω είναι φανερό ότι για να μπορέσει η Επιτροπή της Βουλής των Αντιπροσώπων για το "Φάκελο της Κύπρου" να επιτελέσει ικανοποιητικά το έργο της, σύμφωνα με τους όρους εντολής της, θα πρέπει να θεσπιστεί νομοθεσία περί Ερευνητικών Επιτροπών της Βουλής των Αντιπροσώπων, κατά το πρότυπο του περί Ερευνητικών Επιτροπών Νόμου Κεφ.44, και η Νομική Υπηρεσία είναι στη διάθεση της Βουλής των Αντιπροσώπων για το σκοπό αυτό.

Μιχ. Α. Τριανταφυλλίδης,
Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας.

ΜΑΤ/ΑΙ

Γ.Ε.Αρ.Φακ.:14(C)/60/VII

ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

17 Νοεμβρίου, 1987.

Πρόεδρο
Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παρακολουθήσεως
Σχεδίων Αναπτύξεως και Ελέγχου Δημοσίων Δαπανών.

Αναφέρομαι στην επιστολή σας ημερομηνίας 4 Νοεμβρίου, 1987 (Αρ.Φακ.Γεν.3/76/12).

2. Οι σχετικές με το θέμα που εγείρετε διατάξεις είναι εκείνες που προβλέπονται για το αστικό αδίκημα της δυσφήμισης στο άρθρο 20 του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου, Κεφ. 148, και για το ποινικό αδίκημα του λιβέλλου στο άρθρο 5 του Ποινικού Κώδικα, Κεφ. 154.

3. Οι σχετικές πρόνοιες του άρθρου 20 του Κεφ. 148 έχουν ως εξής

"The publication of defamatory matter is absolutely privileged in any of the following cases, that is to say:-

(f) if the matter published is in fact a fair report of anything said, done or published in the Executive Council or any legislative body which may hereafter be established and which is published by order or with the authority of such Council or body;"

Παρόμοιες είναι και οι σχετικές πρόνοιες του άρθρου 195 του Κεφ. 154.

4. Για το θέμα που εξετάζουμε θα προσέξετε ότι σύμφωνα με τα εν λόγω άρθρα προϋπόθεση για την απαλλαγή ευθύνης, αστικής και ποινικής, είναι όπως το δισφημητικό δημοσίευμα καλύπτει θέματα διαμειβόμενα μόνο σε "legislative body" δηλαδή σε <u>νομοθετικό σώμα</u>.

5. Με τη διατύπωση λοιπόν της νομοθεσίας μας όπως έχει σήμερα αποκλίνω υπέρ της άποψης ότι η δημοσίευση των διαμειβομένων σε συνεδρίες των Επιτροπών της Βουλής, όπως εκείνη που αναφέρετε στην επιστολή σας, δεν είναι προνομιούχα διότι ο όρος "legislative body" θα πρέπει, πιστεύω, να ερμηνεύεται ότι καλύπτει μόνο τη Βουλή ως το μόνο αρμόδιο "νομοθετικό σώμα" ("legislative body").

- 2 -

6. Οι Κοινοβουλευτικές Επιτροπές της Βουλής δεν μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθούν σαν "νομοθετικά σώματα" ώστε να καλύπτονται από τον εν λόγω όρο. Ούτε μπορούμε να επεκτείνουμε τον εν λόγω όρο πέραν της σωστής του έννοιας για να καλύψουμε όργανα της Βουλής που δεν ασκούν από μόνα τους νομοθετικό έργο. Ο εν λόγω όρος αναφέρεται σε εξαιρέσεις σε κανόνα και θα πρέπει (όπως όλες οι εξαιρέσεις) να ερμηνεύεται στενά. (Halsburys Laws of England 4η 'Εκδοση, Τόμος 44, para. 882).

7. Πέραν της πιο πάνω προϋπόθεσης, στην περίπτωση του αστικού αδικήματος της δυσφήμισης, απαιτείται όπως το δημοσίευμα γίνει με "διαταγή ή εξουσιοδότηση του νομοθετικού οργάνου" ως πρόσθετη προϋπόθεση για να καλύπτεται από το προνόμιο.

8. Είναι γεγονός ότι στην Αγγλία το απόλυτο προνόμιο σε σχέση με δημοσιεύματα καλύπτει και καταθέσεις μαρτύρων ενώπιον Κοινοβουλευτικών Επιτροπών (βλ. Halsbury's Laws of England, 4η 'Εκδοση, Τόμος 28, παράγραφος 103). 'Ομως στην Αγγλία, σε αντίθεση με την Κύπρο, ο λίβελλος και οι εξαιρέσεις ευθύνης σε σχέση με αυτόν περιλαμβανομένου και του προνομίου, προβλέπονται από τη νομολογία και όχι από ρητές νομοθετικές διατάξεις (όπως συμβαίνει στην Κύπρο). Γι' αυτό η νομολογία που ισχύει στην Αγγλία σε σχέση με την αναγνώριση προνομίου για τις καταθέσεις μαρτύρων ενώπιον Κοινοβουλευτικών Επιτροπών δεν έχει σαν βάση συγκεκριμένες νομοθετικές πρόνοιες παρόμοιες με εκείνες της Κύπρου ώστε να μπορεί να παρέχει στήριγμα για παρόμοια ερμηνεία και στην Κύπρο. Μάλιστα η νομολογία αυτή (Goffin v. Donnelly 6 QBD 307) δέχεται το προνόμιο στις περιπτώσεις των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών με το αιτιολογικό ότι με βάση τα γεγονότα επί των οποίων στηρίχτηκε και τα αγγλικά δεδομένα οι Επιτροπές αυτές έπρεπε να εξισωθούν με τα δικαστήρια. Τέτοια συλλογιστική δεν μπορεί να εφαρμοστεί έν πάση περιπτώσει στην περίπτωση των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών που εξετάζουμε.

Λουκής Γ. Λουκαΐδης,
Βοηθός Γενικός Εισαγγελέας,
της Δημοκρατίας.

/ΓΓ

Παράρτημα III

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2010

Οι εργασίες της επιτροπής άρχισαν το 2006. Στον προϋπολογισμό του 2007 αποφασίστηκε η παραχώρηση του ποσού των £50.000 ή €85.430,07 κάτω από το κονδύλι "Μελέτες και Έρευνες" για τις ανάγκες της επιτροπής. Το ίδιο ποσό επαναλαμβανόταν ανά έτος μέχρι και την 31η Μαρτίου του 2010.
Για τις ανάγκες της επιτροπής, ανάλογα με την περίπτωση, ζητήθηκαν και παραχωρήθηκαν επιπρόσθετες πιστώσεις.
Συνολικά για τα έτη 2007-2010 παραχωρήθηκαν €278.290,07 ως σταθερή πρόνοια και €175.396,04 ως πρόσθετες πιστώσεις, ποσά που συμποσούνται στα **€453.686,12.**
Οι συνολικές δαπάνες για την ίδια περίοδο ήταν **€397.494,74** και αφορούσαν:

	€	%
***Μισθοί**	285.868,09	71,92
Οδοιπορικά	10.107,06	2,54
Αεροπορικά εισιτήρια:		
Μελών Επιτροπής	4.051,67	1,02
Ερευνητών	9.144,82	2,30
Υπηρεσιακών Βουλής	2.891,12	0,73
Έξοδα ταξιδιού:		
Μελών Επιτροπής	8.557,16	2,15
Ερευνητών	25.479,05	6,41
Υπηρεσιακών Βουλής	7.450,34	1,87
Γραφική ύλη/εξοπλισμός	42.992,19	10,82
Βιβλία	953,24	0,24
Δαπανηθέν ποσό	397.494,74	100,00

*3 συνεργάτες με μηνιαία συμβόλαια €2.050,32
2 συνεργάτες με μηνιαία συμβόλαια €170,86
Αριθμός συνεργατών με καθορισμένο ωρομίσθιο €6,83

Δαπάνες Επιτροπής Διερεύνησης Φακέλου της Κύπρου

Συνολικές δαπάνες

	€		€
Πρόνοια	278.290,07	**Μισθοί**	285.
Πρόσθετη πίστωση	175.396,04	**Οδοιπορικά**	10.
Επιστροφές	624,00	**Αεροπορικά εισιτήρια**	20.
	454.310,12	**Γραφική ύλη/εξοπλισμός**	42.
Πρόνοια & πρόσθετες πιστώσεις	**453.686,12**	**Έξοδα ταξιδιού**	36.
		Βιβλία	
		Δαπανηθέν ποσό	**397.**

Ανά έτος

2007

	£	€		£	€
Πρόνοια	50.000,00	85.430,07	**Μισθοί**	29.939,33	51.154,38
Πρόσθετη πίστωση	30.000,00	51.258,04	**Οδοιπορικά**	1.413,17	2.414,54
	80.000,00	**136.688,12**	**Αεροπορικά εισιτήρια:**		
			Μελών Επιτροπής		
			Ερευνητών	454,00	775,71
			Υπηρεσιακών Βουλής		
			Γραφική ύλη/εξοπλισμός	21.563,59	36.843,58
			Έξοδα ταξιδιού		
			Δαπανηθέν ποσό	**53.370,09**	**91.188,21**

2008

	€		€
Πρόνοια	85.430,00	**Μισθοί**	75.374,17
Πρόσθετη πίστωση	13.000,00	**Οδοιπορικά**	4.481,07
	98.430,00	**Αεροπορικά εισιτήρια:**	
		Μελών Επιτροπής	
		Ερευνητών	5.496,10
		Υπηρεσιακών Βουλής	
		Γραφική ύλη/εξοπλισμός	164,96
		Έξοδα ταξιδιού:	
		Μελών Επιτροπής	
		Ερευνητών	11.041,91
		Υπηρεσιακών Βουλής	
		Δαπανηθέν ποσό	**96.558,21**

2009

	€		€
Πρόνοια	85.430,00	**Μισθοί**	75.502,26
Πρόσθετη πίστωση	36.138,00	**Οδοιπορικά**	2.137,76
	121.568,00	**Αεροπορικά εισιτήρια:**	
		Μελών Επιτροπής	3.641,48
		Ερευνητών	2.873,01
		Υπηρεσιακών Βουλής	2.891,12
		Γραφική ύλη/εξοπλισμός	3.123,72
		Έξοδα ταξιδιού:	
		Μελών Επιτροπής	8.557,16
		Ερευνητών	14.437,14
		Υπηρεσιακών Βουλής	7.450,34
		Βιβλία	953,24
		Δαπανηθέν ποσό	**121.567,23**

2010

	€		€
Πρόνοια	22.000,00	**Μισθοί**	83.837,28
Πρόσθετη πίστωση	75.000,00	**Οδοιπορικά**	1.073,69
Επιστροφές	624,00		
	97.624,00	**Αεροπορικά εισιτήρια:**	
		Μελών Επιτροπής	410,19
		Ερευνητών	
		Υπηρεσιακών Βουλής	
		Γραφική ύλη/εξοπλισμός	2.859,93
		Έξοδα ταξιδιού:	
		Μελών Επιτροπής	
		Ερευνητών	
		Υπηρεσιακών Βουλής	
		Δαπανηθέν ποσό	**88.181,09**

Παράρτημα IV/1

Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ:

Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Πανεπιστημίου Κύπρου

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (κατωτέρω καλουμένης "ΒΟΥΛΗ") και του ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ (κατωτέρω καλουμένου "ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ"), η οποία έγινε σήμερα 1 Μαρτίω ______________ 2007 και η οποία μαρτυρεί, δηλώνει και επιβεβαιώνει τα πιο κάτω:

ΟΡΙΣΜΟΙ

"Βιβλιοθήκη":	Σημαίνει τη βιβλιοθήκη του ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.
"Επιτροπή":	Σημαίνει την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, την οποία έχει συστήσει η ΒΟΥΛΗ.
"Ερευνητική Ομάδα (Ε.Ο.)":	Σημαίνει την ομάδα που θα συστήσει το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ και η οποία θα αναλάβει την εργασία που θα της αναθέσει η ΒΟΥΛΗ.

Ως πρώτα μέλη της Ε.Ο. ορίζονται οι καθηγητές του ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Ιστορίας και Αρχαιολογίας Γεώργιος Καζαμίας και Πέτρος Παπαπολυβίου και θα ενισχύεται:

1. από επιστημονικούς συνεργάτες και
2. από άλλο βοηθητικό προσωπικό.

ΤΑ ΜΕΡΗ ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ:

1. Η ΒΟΥΛΗ με το παρόν Μνημόνιο Συνεργασίας αποφάσισε να αναθέσει στο ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ διάφορες εργασίες τις οποίες θα ζητήσει η Επιτροπή για βοήθεια και στήριξη στο έργο της και το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ συμφωνεί και αποδέχεται την εκτέλεση των εργασιών αυτών.

2. Η ΒΟΥΛΗ θα έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να καθορίζει το συγκεκριμένο έργο που θα ζητεί από την Ε.Ο.

   Ενδεικτικά αναφέρονται οι πιο κάτω εργασίες:

   α. Συλλογή και μελέτη εγγράφων από οποιεσδήποτε κρατικές υπηρεσίες της Κύπρου.
   β. Μελέτη του αρχειακού υλικού που διαθέτει η Βουλή των Ελλήνων και προέκυψε από την έρευνα της ελληνικής Βουλής για την προδοσία της Κύπρου.
   γ. Συλλογή και μελέτη εγγράφων από τρίτες χώρες (όπως Η.Π.Α., Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία).
   δ. Εντοπισμός και ετοιμασία αρχείου από δημοσιεύματα στον τύπο ή σε περιοδικά ή αλλού σε Κύπρο, Ελλάδα, Μεγάλη Βρετανία ή οπουδήποτε αλλού κριθεί αναγκαίο.
   ε. Εντοπισμός, συλλογή και μελέτη εγγράφων από ιδιώτες ή από οποιαδήποτε άλλη πηγή.
   στ. Ετοιμασία βιβλιογραφίας που σχετίζεται με τα θέματα και την περίοδο που εξετάζει η Επιτροπή.
   ζ. Καταλογογράφηση και αρχειοθέτηση του υλικού.
   η. Οποιαδήποτε άλλη εργασία η Επιτροπή ζητήσει από την Ε.Ο.

3. Τα μέλη της Επιτροπής ή/και οποιαδήποτε άλλα εξουσιοδοτημένα από αυτήν πρόσωπα έχουν το αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα να συμμετέχουν κατά τη διεξαγωγή οποιασδήποτε εργασίας θα διεξάγει προς όφελος της ΒΟΥΛΗΣ η Ε.Ο.

4. Η ΒΟΥΛΗ διατηρεί το δικαίωμα, για τα ίδια πιο πάνω θέματα, αλλά και για οποιαδήποτε άλλα θέματα, να συνάπτει μνημόνια συνεργασίας με οποιαδήποτε άλλη ερευνητική ομάδα ή άλλους επιστήμονες.

5. Η διάρκεια του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας θα είναι από 1/3/2007 μέχρι 28/2/2010.

6. Η ΒΟΥΛΗ για κάθε εργασία που θα ζητεί από το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ θα δίνει γραπτή ειδοποίηση προς το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ και το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ θα υποβάλλει κοστολόγιο της εργασίας, το οποίο θα τίθεται προς έγκριση από τη ΒΟΥΛΗ και ακολούθως η Ε.Ο. θα αναλαμβάνει την εκτέλεση της ανατεθείσας εργασίας. Στα πλαίσια του καθορισμού του ποσού, θα πρέπει να ρυθμίζεται επίσης ο χρόνος έναρξης της εργασίας όσο και ο χρόνος αποπεράτωσής της.

7. Το ποσό πληρωμής που θα προκύπτει για κάθε ανατεθείσα εργασία για το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ θα καταβάλλεται από τη ΒΟΥΛΗ προς το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, κατά τον τρόπο που θα συμφωνείται για κάθε συγκεκριμένη εργασία.

8. Η Ε.Ο. θα υποχρεούται να ενημερώνει αμέσως προφορικά την Επιτροπή για κάθε εργασία που διεξάγει, όταν το ζητήσει η Επιτροπή, και γραπτώς ανά δύο μήνες ή, εάν τούτο είναι αδύνατο ως εκ της φύσεως της εργασίας ή για τεχνικούς λόγους, θα δίδει γραπτή ενημέρωσηανά τέσσερις μήνες. Εν πάση δε περιπτώσει, η Ε.Ο. θα πρέπει να είναι συνεχώς στη διάθεση της Επιτροπής.

9. Η ΒΟΥΛΗ θα έχει δικαίωμα να υποδείξει συγκεκριμένα άτομα, συμπεριλαμβανομένων και των κοινοβουλευτικών συνεργατών των βουλευτών μελών της Επιτροπής, για να ~~συμμετέχουν~~ παρευρίσκονται στις εργασίες που θα έχει να διεκπεραιώσει η Ε.Ο.

10. Όλες οι εργασίες της Ε.Ο. θα έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα και τα μέλη της Ε.Ο. δεσμεύονται να μην προβαίνουν σε καμία δήλωση τόσο για τις εργασίες που θα διεξάγουν όσο και για τα αποτελέσματα των εργασιών αυτών.

11. Αποκλειστικό δικαίωμα για δημοσιοποίηση ευρημάτων ή υλικών που θα συλλεγούν ή για έκδοση ανακοινώσεων έχει η Επιτροπή ή οποιοδήποτε πρόσωπο η ίδια εξουσιοδοτεί για το σκοπό αυτό.

12. Το υλικό το οποίο θα συλλέγει η Ε.Ο. θα φυλάγεται σε χώρο που η ΒΟΥΛΗ θα υποδείξει στην Ε.Ο. και η Ε.Ο. θα πρέπει να ετοιμάσει σχέδιο φύλαξης αυτού του υλικού, το οποίο να ακολουθείται στη συνέχεια.

13. Κανένας δε θα έχει δικαίωμα πρόσβασης στα στοιχεία, στις καταθέσεις, στα έγγραφα και σε άλλα υλικά που θα συλλεγούν για τους σκοπούς της Επιτροπής χωρίς την προηγούμενη έγκριση/άδεια της ΒΟΥΛΗΣ.

14. Οι εργασίες της Ε.Ο. θα διεξάγονται στη ΒΟΥΛΗ, στο ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ και σε οποιοδήποτε άλλο χώρο η εργασία το επιβάλλει.

15. Η Ε.Ο., το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ και οποιοσδήποτε άλλος συμμετέχει στην Ε.Ο. δε θα έχει κανένα δικαίωμα επί του υλικού που θα συλλέγεται ή επί των μελετών που θα ετοιμάζονται κατά την εκτέλεση έργου προς τη ΒΟΥΛΗ.

16. Τα αποκλειστικά δικαιώματα, πνευματικά και άλλα, επί του υλικού και των μελετών που θα γίνουν στα πλαίσια του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας θα έχει η ΒΟΥΛΗ.

17. Οποιοδήποτε εκ των μερών θα έχει δικαίωμα καταγγελίας του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας, για οποιοδήποτε λόγο, αφού ειδοποιήσει το άλλο μέρος με γραπτή ειδοποίηση τρεις μήνες προηγουμένως.

18. Το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ και η Ε.Ο. οφείλουν να διεκπεραιώνουν τις ανατεθείσες σε αυτούς εργασίες από τη ΒΟΥΛΗ κατά επιστημονικό ή/και ικανοποιητικό τρόπο.

19. Όλοι οι όροι του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας είναι ουσιώδεις και παράβαση οιουδήποτε εξ αυτών δίνει το δικαίωμα στο αναίτιο μέρος για τερματισμό του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας.

ΣΕ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ όλων των πιο πάνω τα μέρη έθεσαν τις υπογραφές τους κατωτέρω.

ΤΑ ΜΕΡΗ

Σταύρος Α Ζένιος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. ________________

2. ________________

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΑΡΑΤΑΣΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ
ΠΑΡΑΤΑΣΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ,
ο οποίο υπογράφηκε την 1η Μαρτίου 2007 και λήγει στις 28 Φεβρουαρίου 2010, συμφωνείται αμοιβαία να παραταθεί μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2010, με τους ίδιους όρους.

ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ όλων των πιο πάνω τα μέρη έθεσαν τις υπογραφές τους κατωτέρω.

ΤΑ ΜΕΡΗ

ηγητής Κωνσταντίνος Χριστοφίδης
(Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων)
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σωκράτης Σωκράτους
(Γενικός Διευθυντής)
Βουλής των Αντιπροσώπων

ΡΤΥΡΕΣ:

Μαρίνος Σιζόπουλος,
Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής
Επιτροπής για το Φάκελο
της Κύπρου

Γιώργος Καζαμίας,
Καθηγητής Ιστορίας
Πανεπιστημίου Κύπρου

κωσία, 26 Φεβρουαρίου 2010.

CYPRVS AETERNA

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Παράρτημα IV/2

Μνημόνιο Συνεργασίας

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (κατωτέρω καλουμένης "ΒΟΥΛΗ") και του κ. Ρολάνδου Κατσιαούνη (κατωτέρω καλουμένου "ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ"), το οποίο έγινε σήμερα 14 Μαρτίου 2007 και το οποίο μαρτυρεί, δηλώνει και επιβεβαιώνει τα πιο κάτω:

ΟΡΙΣΜΟΙ

"Επιτροπή": Σημαίνει την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, την οποία έχει συστήσει η ΒΟΥΛΗ.

1. Η ΒΟΥΛΗ με το παρόν Μνημόνιο Συνεργασίας αποφασίζει να αναθέσει στον ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΟ διάφορες εργασίες τις οποίες ζητεί η Επιτροπή για βοήθεια και στήριξη στο έργο της και ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ συμφωνεί και αποδέχεται την εκτέλεση των εργασιών αυτών.

2. Η ΒΟΥΛΗ έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να καθορίζει το συγκεκριμένο έργο που ζητεί από τον ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΟ.

3. Ο κ. Ρολάνδος Κατσιαούνης προσφέρει αμισθί τις υπηρεσίες του ως ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ της Επιτροπής.

4. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ συμβάλλει, ανάμεσα σ' άλλα, στα ακόλουθα:

   α. Στη συλλογή και μελέτη εγγράφων από υπουργεία και κρατικές υπηρεσίες της Κύπρου.
   β. Στη συλλογή και μελέτη εγγράφων από τρίτες χώρες.
   γ. Στον εντοπισμό, συλλογή και μελέτη εγγράφων από ιδιώτες ή άλλες προσιτές πηγές.
   δ. Στη συλλογή σχετικής βιβλιογραφίας.
   ε. Στην υποστήριξη της Επιτροπής για τη συλλογή και μελέτη καταθέσεων (που έχουν ληφθεί ή θα ληφθούν στο μέλλον) και υπόδειξη σημείων για πιθανή επαναδιευκρίνιση.

5. Η κάλυψη των συνεπαγόμενων δαπανών για τις υπηρεσίες αυτές (η χρηματοδότηση) αποτελεί ευθύνη της ΒΟΥΛΗΣ. Η διαδικασία πληρωμής καθορίζεται κατά περίπτωση από τη Γενική Διεύθυνση της ΒΟΥΛΗΣ μετά από εισήγηση της Επιτροπής.

6. Η συνεργασία διαρκεί για περίοδο τριών ετών, η οποία αρχίζει από τις 14/3/07 ____________ και τελειώνει στις 13/3/10 ____________, με δυνατότητα επέκτασης σε περίπτωση μη ολοκλήρωσης των εργασιών της Επιτροπής για όσο επιπλέον χρονικό διάστημα απαιτηθεί.

7. Το συλλεγέν υλικό παραχωρείται στην Επιτροπή η οποία έχει την ευθύνη για τη φύλαξη και αρχειοθέτησή του. Το υλικό αυτό αποτελεί ιδιοκτησία της ΒΟΥΛΗΣ και η διαχείρισή του άπτεται των όρων εντολής της Επιτροπής.

8. Η Επιτροπή μπορεί παράλληλα και εφόσον το κρίνει σκόπιμο να προχωρήσει σε συνεργασία και με άλλα ερευνητικά κέντρα στην Κύπρο ή και στο εξωτερικό, καθώς και με άλλα άτομα, με στόχο την υποβοήθηση της ολοκλήρωσης των εργασιών της. Η συνεργασία αυτή σε καμιά περίπτωση δεν αποβαίνει σε βάρος αυτού του Μνημονίου Συνεργασίας.

9. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ δεν έχει κανένα δικαίωμα επί του υλικού που συλλέγει ή επί των μελετών ή των εργασιών που επιτελεί κατά την εκτέλεση έργου προς τη ΒΟΥΛΗ.

10. Τα αποκλειστικά δικαιώματα, πνευματικά και άλλα, επί του υλικού και των μελετών ή των εργασιών που γίνονται στα πλαίσια του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας έχει η ΒΟΥΛΗ.

11. Οποιοδήποτε εκ των μερών έχει δικαίωμα καταγγελίας του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας, για οποιοδήποτε λόγο, αφού ειδοποιήσει το άλλο μέρος με γραπτή ειδοποίηση τρεις μήνες προηγουμένως.

12. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ οφείλει να διεκπεραιώνει τις ανατεθείσες σε αυτόν εργασίες από τη ΒΟΥΛΗ κατά επιστημονικό ή/και ικανοποιητικό τρόπο.

13. Όλοι οι όροι του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας είναι ουσιώδεις και παράβαση οιουδήποτε εξ αυτών δίνει το δικαίωμα στο αναίτιο μέρος για τερματισμό του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας.

ΣΕ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ όλων των πιο πάνω τα μέρη έθεσαν τις υπογραφές τους κατωτέρω.

ΤΑ ΜΕΡΗ

_______________________ _______________________

ΡΟΛΑΝΔΟΣ ΚΑΤΣΙΑΟΥΝΗΣ ***ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ***

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. _______________________

2. _______________________

Παράρτημα IV/3

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (κατωτέρω καλουμένης "ΒΟΥΛΗ") και του κ. ΣΠΥΡΟΥ ΚΕΤΤΗΡΟΥ (κατωτέρω καλουμένου "ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ"), το οποίο έγινε σήμερα 3 Οκτωβρίου 2008 και το οποίο μαρτυρεί, δηλώνει και επιβεβαιώνει τα πιο κάτω:

ΟΡΙΣΜΟΙ

"Επιτροπή": Σημαίνει την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου, την οποία έχει συστήσει τη ΒΟΥΛΗ.

1. Η ΒΟΥΛΗ με το παρόν Μνημόνιο Συνεργασίας αποφασίζει να αναθέσει στον ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ διάφορες εργασίες τις οποίες ζητεί η Επιτροπή για σκοπούς βοήθειας και στήριξης στο έργο της και ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ συμφωνεί και αποδέχεται την εκτέλεση των εργασιών αυτών.

2. Η ΒΟΥΛΗ έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να καθορίζει το συγκεκριμένο έργο που θα ζητεί από τον ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ.

3. Ο κ. ΣΠΥΡΟΣ ΚΕΤΤΗΡΟΣ θα προσφέρει τις υπηρεσίες του ως ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ της Επιτροπής έναντι μηνιαίας αμοιβής ύψους χιλίων ευρώ (€1.000).

4. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ έχει την ευθύνη:

α. Να συγκεντρώσει οπτικο-ακουστικό υλικό από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου ή άλλους τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς από τους οποίους η Επιτροπή θα εξασφαλίσει σχετική άδεια.
β. Να εντοπίσει και να συλλέξει παρόμοιο υλικό από ιδιώτες ή άλλες προσιτές πηγές, αφού προηγούμένως ενημερωθεί η Επιτροπή και δώσει τη σχετική έγκριση.
γ. Να υποστηρίξει την Επιτροπή στο έργο της με την υπόδειξη προσώπων ή και γεγονότων τα οποία προκύπτουν από το συλλεγέν υλικό και τα οποία θα είναι υποβοηθητικά στην επιτέλεση του έργου της.
δ. Να υποβάλλει στην Επιτροπή στο τέλος κάθε μήνα γραπτή ενημέρωση για το σύνολο των εργασιών που έχει υλοποιήσει.

5. Η κάλυψη των πρόσθετων συνεπαγόμενων δαπανών για την εξασφάλιση του υλικού (η χρηματοδότηση) αποτελεί ευθύνη της ΒΟΥΛΗΣ, αφού προηγηθεί σχετική απόφαση της Επιτροπής και έγκριση από τη Γενική Διεύθυνση της ΒΟΥΛΗΣ.

6. Η συνεργασία διαρκεί για περίοδο τριών μηνών, η οποία αρχίζει από την 1η/10/2008 και τελειώνει στις 31/12/2008, με δυνατότητα επέκτασης για όσο επιπλέον χρονικό διάστημα απαιτηθεί, σύμφωνα με σχετική απόφαση της Επιτροπής και έγκριση από τη Γενική Διεύθυνση της ΒΟΥΛΗΣ.

7. Το συλλεγέν υλικό παραχωρείται στην Επιτροπή η οποία έχει την ευθύνη για τη φύλαξη και αρχειοθέτησή του. Το υλικό αποτελεί ιδιοκτησία της ΒΟΥΛΗΣ και η διαχείρισή του άπτεται των όρων εντολής της Επιτροπής.

8. Η Επιτροπή μπορεί παράλληλα και εφόσον το κρίνει σκόπιμο να προχωρήσει σε συνεργασία και με άλλα ερευνητικά κέντρα στην Κύπρο ή και στο εξωτερικό, καθώς και με άλλα άτομα,

με στόχο την υποβοήθηση της ολοκλήρωσης των εργασιών της. Η συνεργασία αυτή σε καμιά περίπτωση δεν αποβαίνει σε βάρος αυτού του Μνημονίου Συνεργασίας.

9. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ δεν έχει κανένα δικαίωμα επί του υλικού που συλλέγεται ή επί των μελετών που ετοιμάζονται κατά την εκτέλεση του έργου του προς τη ΒΟΥΛΗ, ούτε και του επιτρέπεται οποιαδήποτε δημοσιοποίηση αυτού.

10. Τα αποκλειστικά δικαιώματα, πνευματικά και άλλα, επί του υλικού και των μελετών που θα γίνουν στα πλαίσια του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας θα έχει η ΒΟΥΛΗ.

11. Οποιοδήποτε εκ των μερών έχει δικαίωμα καταγγελίας του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας, για οποιοδήποτε λόγο, αφού ειδοποιήσει το άλλο μέρος με γραπτή ειδοποίηση δεκαπέντε (15) μέρες προηγουμένως.

12. Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ οφείλει να διεκπεραιώσει τις ανατεθείσες σε αυτόν από τη ΒΟΥΛΗ εργασίες κατά επιστημονικό, εμπιστευτικό και ικανοποιητικό τρόπο.

13. Όλοι οι όροι του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας είναι ουσιώδεις και παράβαση οιουδήποτε εξ αυτών δίνει το δικαίωμα στο αναίτιο μέρος για τερματισμό του παρόντος Μνημονίου Συνεργασίας.

ΣΕ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ όλων των πιο πάνω, τα μέρη έθεσαν τις υπογραφές τους κατωτέρω.

ΤΑ ΜΕΡΗ

ΣΠΥΡΟΣ ΚΕΤΤΗΡΟΣ **ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ**	**ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ** **ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. ______

2. ______

Παράρτημα V/1

Αρ. Φακ.: 23.07.027.001

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΕΘΕΣΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

1. **Αγγελίδης Γιώργος**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.09.2008
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός του Κυπριακού Στρατού
2. **Αζίνας Ανδρέας**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 19.12.2000
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄
3. **Αλεξάνδρου Παναγιώτης**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.12.2010
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του $70^{ού}$ Τάγματος Μηχανικού
4. **Ανδρέου Ανδρέας (Ξυθκιάς)**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.10.2009
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οδηγός του διοικητή του $281^{ου}$ Τάγματος Πεζικού
5. **Αντωνιάδης Κυριάκος**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 29.09.2010
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αστυνομικός, μέλος του Εθνικού Μετώπου και της ΕΟΚΑ Β΄
6. **Αποστολίδης Γιώργος**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.08.2009
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του $251^{ου}$ Τάγματος Πεζικού
7. **Αρτεμίου Κώστας**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.09.2010
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του $246^{ου}$ Τάγματος Πεζικού
8. **Ασημένος Χρίστος (Κρίστης)**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 27.08.2009
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Σημαιοφόρος Ναυτικού της Εθνικής Φρουράς
9. **Αυγουστής Ανδρέας**
   Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 04.11.2009
   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιωτικός διοικητής της επαρχίας Κερύνειας, διοικητής της $1^{ης}$ Μοίρας Καταδρομών και του $236^{ου}$ Τάγματος Πεζικού
10. **Αχιλλείδης Κώστας**
    Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 24.09.2008
    Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός Καταδρομών, διευθυντής Γραφείου Επιχειρήσεων κατά τα γεγονότα της Κοφίνου
11. **Βάκης Χρίστος**
    Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.02.2000
    Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπουργός Υγείας (απαχθείς το 1973)

2

12. **Βελετινάς Αντρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.10.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπολοχαγός της 32ας Μοίρας Καταδρομών

13. **Βενιαμίν Χριστόδουλος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 25.07.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έπαρχος Λεμεσού, γενικός διευθυντής Υπουργείου Εξωτερικών

14. **Βογαζιανός Πραξιτέλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.11.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ και του Βάσου Λυσσαρίδη (υπεύθυνος ομάδων επικίνδυνων αποστολών)

15. **Βωβίδης Χάρης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 23.09.2009, 30.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διευθυντής του Γραφείου του Προέδρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

16. **Γαστριώτης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 22.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος του Εθνικού Μετώπου

17. **Γεωργιάδης Γεώργιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.01.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματούχος Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

18. **Γεωργιάδου Ελένη**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 12.11.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος ΕΟΚΑ Β΄

19. **Γεωργίου Αριστοφάνης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 25.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 120ου Λόχου Βαρέων Όπλων

20. **Γεωργίου Προκόπης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 12.05.2010, 06.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπαστυνόμος

21. **Δημητρίου Θεοφάνης (Φανής)**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 21.10.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βοηθός διευθυντής του Τμήματος Ανιχνεύσεως Εγκλημάτων

22. **Δημητρίου Παναγιώτης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 14.10.2009, 21.10.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βουλευτής Ενιαίου Κόμματος

23. **Διονυσίου Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 211ου Τάγματος Πεζικού

3

24. **Δρυμιώτης Στέλιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 14.01.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ομαδάρχης της Ομάδας Ασφαλείας Στρατού

25. **Έλληνας Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 14.04.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οπλίτης και οδηγός του διοικητή του 251ου Τάγματος Πεζικού

26. **Επιφανίου Σωτήρης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 20.10.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 211ου Τάγματος Πεζικού

27. **Εργατούδη Μαίρη**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 23.07.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ιδιαιτέρα γραμματέας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'

28. **Ευαγγέλου Νίκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 05.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός 3ου Τακτικού Συγκροτήματος (Κερύνεια)

29. **Ευαγγέλου Σάββας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 18.11.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οδηγός του διοικητή Πυροβολικού

30. **Ευαγόρου Γιαννάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 30.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης της 23ης Μοίρας Καταδρομών

31. **Ευδόκας Τάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.06.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πολιτικός (υποψήφιος της ενωτικής παράταξης στις προεδρικές εκλογές του 1968)

32. **Ευθυμίου Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 14.07.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αρχηγός επιχειρήσεων αντικατασκοπίας της ΚΥΠ, έμπιστος του Χριστάκη Τρυφωνίδη

33. **Ζαμπάς Θεορής**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 25.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Γραμματέας ΑΚΕΛ επαρχίας Αμμοχώστου και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής ΑΚΕΛ

34. **Ζωρζής Μάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 24.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οπλίτης της 181ης Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού

35. **Θεοδοσίου Θέμης (Σκίτσου)**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Καταδρομέας της 32ας Μοίρας Καταδρομών

4

36. **Θεοφίλου Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης της 33ης Μοίρας Καταδρομών

37. **Θρασυβούλου Νίκος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 04.07.2000, 27.06.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπεύθυνος της προεδρικής φρουράς και προσωπικός σωματοφύλακας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

38. **Ιερείδης Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 20.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Καταδρομέας της 33ης Μοίρας Καταδρομών

39. **Ιωαννίδης Αντρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.12.2010

Ιδιότητα κατά την ημερομηνία κατάθεσης ενώπιον της επιτροπής: Διοικητής της Διοίκησης Ναυτικού ΓΕΕΦ

40. **Ιωαννίδης Πάνος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 29.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός

41. **Ιωάννου Παναγιώτης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.04.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης της 32ας Μοίρας Καταδρομών

42. **Καϊττάνης Σωτήρης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 11.08.2010, 12.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος αξιωματικός της 32ας Μοίρας Καταδρομών

43. **Κακουλλής Στέλιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 31.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπίλαρχος της 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων

44. **Καλαϊτζής Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 27.10.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 231ου Τάγματος Πεζικού

45. **Κάλβαρης Γιώργος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 20.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του 120ού Λόχου Βαρέων Όπλων

46. **Καλογερόπουλος Μιχάλης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 19.09.2007, 26.09.2007, 03.10.2007, 10.10.2007, 17.10.2007, 24.10.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

47. **Καλογήρου Γιώργος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 27.08.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχίας Πυροβολικού, αρχηγός Αντιαεροπορικού Στοιχείου

5

48. **Κίτρου Μιχάλης**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 18.10.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος στρατιώτης της 173ης Μοίρας Πυροβολικού

49. **Κληρίδης Γλαύκος**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 25.04.2007
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

50. **Γεωργίου Γεώργιος (Κόκκινος)**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.09.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αστυνομικός, μέλος της προεδρικής φρουράς επί προεδρίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

51. **Κόσιης Νίκος**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.01.2000
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βουλευτής, Υπουργός Εσωτερικών και Αμύνης

52. **Κουής Γιώργος**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.09.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπαστυνόμος της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών Αμμοχώστου

53. **Κυπριανού Σπύρος**
Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 27.03.2001, 06.04.2001
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπουργός Εξωτερικών επί προεδρίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

54. **Κυριάκου Γεώργιος**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.09.2010
Ιδιότητα κατά την ημερομηνία κατάθεσης ενώπιον της επιτροπής: Ταξίαρχος εν ενεργεία

55. **Κυριάκου Κυριάκος (Γιώρκας)**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.02.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός της 173ης Μοίρας Αντιαρματικού Πυροβολικού

56. **Κωνσταντινίδης Κώστας**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.04.2000
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Εξ αγχιστείας συγγενής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

57. **Κωνσταντίνου Δημήτρης**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.12.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 70ού Τάγματος Μηχανικού

58. **Κωνσταντίνου Θεράπων**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 21.04.2010
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οπλίτης του 251ου Τάγματος Πεζικού

59. **Κωνσταντίνου Κίκης**
Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 04.09.2008
Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός του Κυπριακού Στρατού, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

6

60. **Κωστή Δημήτρης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 12.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχίας της 31ης Μοίρας Καταδρομών

61. **Λεμονάρης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.01.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

62. **Λεωνίδου Λεωνίδας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βιογράφος του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα Διγενή

63. **Λιβέρης Χριστόδουλος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 29.10.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ιατρός, νεκροτόμος του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα

64. **Λοϊζιά Βάσω**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 01.02.2000, 21.11.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

65. **Λόττας Χαράλαμπος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.11.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς

66. **Λυσσαρίδης Βάσος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 11.02.2000, 16.05.2007, 23.05.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης και γιατρός του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', πρόεδρος του Σοσιαλιστικού Κόμματος ΕΔΕΚ

67. **Μακρίδης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.01.2011

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

68. **Μανναρίδης Σώτος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός του 256ου Τάγματος Πεζικού

69. **Μάτσης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στενός φίλος του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη

70. **Μαύρος Λάζαρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 16.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του 256ου Τάγματος Πεζικού

71. **Μαυρουδής Γεώργιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς

72. **Μεταξάς Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 211ου Τάγματος Πεζικού

7

73. **Μίλερ Κυριάκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αστυνομικός

74. **Μιτσίδης Ανδρέας**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 13.06.2007, 20.06.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διευθυντής του Εκκλησιαστικού Γραφείου του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', γραμματέας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Κύπρου

75. **Μιτσίδης Χρήστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.11.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μόνιμος αξιωματικός του Κυπριακού Στρατού

76. **Μιχαηλίδης Μίκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 03.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπάλληλος του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου και έμπιστος του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη

77. **Μουστάκας Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 27.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του Γεώργιου Γρίβα

78. **Μωσαϊκός Ευριπίδης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.12.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 70ού Τάγματος Μηχανικού

79. **Νεοφύτου Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.03.2001

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανιψιός και συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'

80. **Νεοφύτου Σοφοκλής**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.04.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός της 190ής Μοίρας Ειδικού Αντιαρματικού Πυροβολικού

81. **Νικολαΐδης Άνδρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.10.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

82. **Νικολάου Άριστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 30.09.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διαβιβαστής του 1ου Λόχου του 211ου Τάγματος Πεζικού

83. **Οικονομίδης Ιωάννης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.01.2011

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός του 251ου Τάγματος Πυροβολικού

8

84. **Παλάς Χρίστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 05.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης 361^{ου} Τάγματος Πεζικού και 21^{ης} Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως

85. **Παμπόρης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διοικητής του 1^{ου} Λόχου του 6^{ου} Τακτικού Συγκροτήματος, διευθυντής του 1^{ου} Επιτελικού Γραφείου και διοικητής του Λόχου Διοικήσεως του 226^{ου} Τάγματος Πεζικού

86. **Παναγή Αναστάσης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 12.05.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αρχηγός στοιχείου της 190^{ης} Μοίρας Ειδικού Αντιαρματικού Πυροβολικού

87. **Παναγίδης Σωκράτης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 20.10.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οπλίτης του 2^{ου} Επιτελικού Γραφείου της ΙΙΙ^{ης} Ανωτέρας Τακτικής Διοίκησης της Εθνικής Φρουράς

88. **Παναγιώτου Ανδρέας**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 10.12.2008, 02.01.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός Εθνικής Φρουράς, στέλεχος της Επιτροπής Αποκαταστάσεως της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, συντονιστής Κύπρου-Ρώμης-Αθήνας

89. **Πανταζής Παντελάκης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 20.06.2000, 26.05.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διοικητής του Εφεδρικού Σώματος της Αστυνομίας

90. **Παπαγεωργίου Σπύρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 30.05.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του στρατηγού Γρίβα, δημοσιογράφος

91. **Παπαδόπουλος Λευτέρης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 02.06.2010, 09.06.2010, 16.06.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

92. **Παπαδόπουλος Τάσσος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 25.06.2008, 16.07.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων επί προεδρίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Προεδρεύων της Βουλής

93. **Παπαδούρης Κώστας**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 30.06.2010, 07.07.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος του Εθνικού Μετώπου

94. **Παπακυριακού Κυριάκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 12.01.2011

Ιδιότητα κατά την ημερομηνία κατάθεσης ενώπιον της επιτροπής: Ταξίαρχος εν αποστρατεία (Πυροβολικού)

95. **Παπακώστας Κώστας**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 25.09.2008, 19.11.2008, 25.02.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός Κυπριακού Στρατού, λοχαγός Εφεδρικού Σώματος της Αστυνομίας

96. **Παπαμιχαήλ Χρυσόστομος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 16.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του 281ου Τάγματος Πεζικού

97. **Παπαπέτρου Δώρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 29.10.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συγγενής και προσωπικός γιατρός του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα

98. **Παπασάββας Άκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.07.2010

Ιδιότητα κατά την ημερομηνία κατάθεσης ενώπιον της επιτροπής: Βοηθός Γενικός Εισαγγελέας

99. **Παπασταύρου Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 05.09.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πρόεδρος της ΕΦΕΚ, μέλος της οργάνωσης ΔΡΑΣΙΣ-ΚΕΣ, μέλος της ομάδας υποδοχής του στρατηγού Γρίβα στην Κύπρο

100. **Παπαφώτης Φώτης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 14.11.2007, 26.03.2008, 16.04.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

101. **Παρασκευάς Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 08.04.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του Δημήτριου Παπαποστόλου, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

102. **Πασιάς Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 281ου Τάγματος Πεζικού

103. **Πατατάκος Κυριάκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 05.11.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στενός συνεργάτης του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη

104. **Πατήρ Θεωνάς**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης της 33ης Μοίρας Καταδρομών

105. **Πατσαλίδης Μιχαλάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.01.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματούχος Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

106. **Παττίχης Χάρης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 02.12.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 2ου Επιτελικού Γραφείου της IIIης Ανωτέρας Τακτικής Διοίκησης

10

107. **Παχούμης Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 30.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης της 23ης Μοίρας Καταδρομών

108. **Πενηνταέξ Γιώργος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 30.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 281ου Τάγματος Πεζικού

109. **Περέος Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.10.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πρόεδρος της Ένωσης Κυπρίων στην Αμερική, γενικός γραμματέας της Κυπριακής Ομοσπονδίας Αμερικής

110. **Πηλαβάκης Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 23.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός του 256ου Τάγματος Πεζικού

111. **Πολυβίου Πολύβιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 12.01.2011

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος της κυπριακής αποστολής κατά τη δεύτερη φάση των συνομιλιών της Γενεύης

112. **Πολυκάρπου Μάριος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του 281ου Τάγματος Πεζικού

113. **Ποταμάρης Αντρέας**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 22.02.2000, 29.02.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αρχηγός Αστυνομίας

114. **Ποταμίτης Σοφοκλής**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 28.11.2007, 10.01.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του στρατηγού Γρίβα, στέλεχος του Εθνικού Μετώπου και της ΕΟΚΑ Β΄

115. **Πουμπουρής Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 25.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Επαρχιακός γραμματέας, κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος και μέλος του πολιτικού γραφείου ΑΚΕΛ

116. **Ράλλης Τάσος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 21.07.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 45ου Λόχου Διαβιβάσεων

117. **Ρωσσίδης Παναγιώτης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 22.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος του Εθνικού Μετώπου

118. **Σαλάτας Ευτύχιος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 14.03.2000, 28.03.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός του Εφεδρικού Σώματος της Αστυνομίας

11

119. **Σαμψών Βέρα**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.04.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Σύζυγος Νίκου Σαμψών

120. **Σανταμάς Κωνσταντίνος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 21.04.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος αξιωματικός του 70ού Τάγματος Μηχανικού

121. **Σέρβος Γεώργιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός της 195ης Μοίρας Ελαφρού Αντιαεροπορικού Πυροβολικού

122. **Σημαιοφορίδης Αλέξανδρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 22.11.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός στο Τμήμα Αντικατασκοπίας της ελληνικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

123. **Σιανής Κωνσταντίνος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος στρατιώτης της 190ής Μοίρας Ειδικού Αντιαρματικού Πυροβολικού

124. **Σιαφκάλης Νίκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 26.11.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Εκ των ιδρυτών της Επιτροπής Αποκαταστάσεως της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, συνεργάτης του Αλέξανδρου Παναγούλη

125. **Σκάρος Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 03.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Δεκανέας του 399ου Τάγματος Πεζικού

126. **Σκαρπάρης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 18.02.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υποδεκανέας αποσπασμένος στη Διοίκηση Καταδρομών ΓΕΕΦ, συνεργάτης του Δημήτριου Παπαποστόλου και οικογενειακός φίλος του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη

127. **Σκαρπάρης Τάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/ συνεδρίασης: 18.02.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Οικογενειακός φίλος του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη

128. **Σολομώντος Αντωνάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 04.02.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αστυνομικός στην Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών, συνεργάτης του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη, καταδικασθείς για την απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στην Αρχιεπισκοπή

12

129. **Σολωμού Παναγιώτης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός της 190ης Μοίρας Ειδικού Αντιαρματικού Πυροβολικού

130. **Στασής Χρίστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 120ου Λόχου Βαρέων Όπλων

131. **Σταυρίδης Μάριος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.11.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μόνιμος αξιωματικός του Κυπριακού Στρατού

132. **Σταυρίδης Χρίστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχίας της 33ης Μοίρας Καταδρομών

133. **Σταύρου Πάτροκλος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 09.07.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υφυπουργός παρά τω Προέδρω επί προεδρίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, διευθυντής του Πολιτικού Γραφείου του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

134. **Στεφάνου Κώστας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 05.11.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πολίτης ο οποίος παραχώρησε το αυτοκίνητό του στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ και τη συνοδεία του τη 15η Ιουλίου 1974.

135. **Συκοπετρίτης Σταύρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.08.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του στρατηγού Γρίβα, μέλος της ΕΦΕΚ, πρόεδρος της οργανωμένης νεολαίας Αμερικής-Καναδά

136. **Σταύρου Σταύρος (Σύρος)**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.06.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

137. **Σωτηρίου Πανίκος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 11.07.2007, 18.07.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Συνεργάτης του στρατηγού Γρίβα

138. **Τέως βασιλέας των Ελλήνων Κωνσταντίνος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 10.12.2009, 11.12.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βασιλιάς των Ελλήνων

139. **Τομπάζος Γεώργιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 16.11.1999

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Προϊστάμενος Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

140. **Τουμαζής Τώνης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 06.08.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός Πυροβολικού

141. **Τουφεξής Χρίστος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 18.11.2009, 25.11.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός του 286ου Μηχανοκίνητου Τάγματος Πεζικού

142. **Τριανταφυλλίδης Λάμπρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 11.11.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος στρατιώτης του Λόχου Βαρέων Όπλων

143. **Τσαγγάρης Τάκης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 11.04.2000, 09.05.2000, 23.05.2000, 30.05.2000, 21.07.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός του Εφεδρικού Σώματος της Αστυνομίας

144. **Φακοντής Νεόφυτος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 14.10.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αντισυνταγματάρχης Πεζικού της Εθνικής Φρουράς

145. **Φακούρας Χαράλαμπος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 16.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Υπολοχαγός του 281ου Τάγματος Πεζικού

146. **Φραγκάκης Μιχάλης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.12.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Επιχειρηματίας

147. **Φραγκούδης Γεώργιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 22.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 1ου και του 6ου Επιτελικού Γραφείου του ΓΕΕΦ

148. **Φραγκούδης Στέφανος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 17.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 286ου Μηχανοκίνητου Τάγματος Πεζικού

149. **Φραντζής Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 27.10.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 231ου Τάγματος Πεζικού

150. **Φύσας Χρήστος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 13.12.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

151. **Χαμπουρής Χαράλαμπος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 23.07.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 256ου Τάγματος Πεζικού

152. **Χαννίδης Κίκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 21.01.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Διοικητής του Λόχου Διοικήσεως και Υποστηρίξεως του 211ου Τάγματος Πεζικού και της IIIης Ανωτέρας Τακτικής Διοικήσεως

14

153. **Χαραλάμπους Τάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 03.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Φίλος του Νίκου Σαμψών

154. **Χαραλάμπους Χαράλαμπος (Πάμπος)**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.01.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 286ου Μηχανοκίνητου Τάγματος Πεζικού

155. **Χαρίτωνος Αδάμος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 31.10.2007

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος του ΔΡΑΣΙΣ-ΚΕΣ, καταδικασθείς για συμμετοχή σε δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

156. **Χατζηδημητρίου Τάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 07.01.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος της Επιτροπής Αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα

157. **Χατζηθωμά Πέτρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 24.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχίας του 211ου Τάγματος Πεζικού

158. **Χατζησάββας Μενέλαος (Μέλιος)**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 26.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στρατιώτης του 2ου Επιτελικού Γραφείου του ΓΕΕΦ

159. **Χατζησιεγκαλλής Παρασκευάς**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 10.03.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Έφεδρος ανθυπολοχαγός της 181ης Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού

160. **Χατζησοφοκλέους Νικόλας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 28.07.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πυροβολητής, ασυρματιστής της 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων

161. **Χατζηχαραλάμπους Στέλιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 24.11.2010

Ιδιότητα κατά την ημερομηνία κατάθεσης ενώπιον της επιτροπής: Υποστράτηγος εν αποστρατεία (Διοίκηση Τεθωρακισμένων)

162. **Χρηστίδης Στέλιος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 3.11.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πρόεδρος ΕΦΕΚ και ΔΡΑΣΙΣ-ΚΕΣ

163. **Χριστοδουλίδης Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 28.01.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος ΕΦΕΚ, γενικός γραμματέας ΕΔΗΝ Παγκρατίου, μέλος Ένωσης Κέντρου

15

164. **Χριστοδουλίδης Δώρος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 23.06.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ιατρός υπηρετήσας στο Υγειονομικό της Εθνικής Φρουράς

165. **Χριστοδουλίδης Κροίσος**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 28.04.2010, 05.05.2010, 19.05.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βοηθός 2ου Επιτελικού Γραφείου της ΕΛΔΥΚ και 7ου Επιτελικού Γραφείου και διοικητής του Λόχου Στρατιωτικής Αστυνομίας της Ελληνικής Μεραρχίας, στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

166. **Χριστοδούλου Ερμής**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 18.03.2009

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μόνιμος αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς σε μονάδα της επαρχίας Κερύνειας

167. **Χριστοδούλου Νίτσα**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 23.07.2008

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ιδιαιτέρα γραμματέας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

168. **Χριστοδούλου Χριστόδουλος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 26.08.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αστυνομικός, συνεργάτης του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα

169. **Χρίστου Ανδρέας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 03.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Πυροβολητής της 182ης Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού

170. **Χριστοφή Ναπολέοντας**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 15.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος του Εθνικού Μετώπου

171. **Χριστοφίδης Χριστόφορος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 01.09.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Βουλευτής, πολιτικός

172. **Χριστοφόρου Χριστάκης**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 03.02.2010

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ανθυπολοχαγός της 182ης Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού

173. **Χρυσάφη Χρυσάφης**

Ημερομηνίες κατάθεσης/συνεδριάσεων: 20.06.2000, 04.07.2000

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Λοχαγός του Εφεδρικού Σώματος της Αστυνομίας

174. **Ψωμά Ιωάννου Νίκος**

Ημερομηνία κατάθεσης/συνεδρίασης: 14.12.1999

Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Προϊστάμενος της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών

Παράρτημα V/2

Αρ. Φακ.: 23.07.027.001

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΚΑΙ ΔΕΝ ΠΑΡΕΣΤΗΣΑΝ ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΘΕΣΟΥΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

1. **Ιωαννίδης Κώστας**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός Ελληνικού Στρατού

2. **Κασίνης Γιάννης**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

3. **Μαύρου Ντιάνα**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Ιδιοκτήτρια οικίας στην οποία φιλοξενήθηκε ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας, ιδιαιτέρα γραμματέας του Γεώργιου Γρίβα κατά την περίοδο που αυτός ηγείτο της ΕΟΚΑ Β΄

4. **Νικολεττίδης Άδωνης**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς και στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄

5. **Παμπόρης Πανίκος**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος της ΕΟΚΑ Β΄

6. **Παπουής Σταύρος**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Στέλεχος του Εθνικού Μετώπου

7. **Σπουργίτης Δημήτρης**

   Ιδιότητα κατά την περίοδο 1967-1974: Μέλος της ΕΟΚΑ Β΄

Παράρτημα VI

ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2006-2011

	Αριθμός συνεδριάσεων για διαδικαστικά θέματα	Αριθμός συνεδριάσεων για καταθέσεις μαρτύρων	Αριθμός μαρτύρων
2006	10	---	---
2007	3	22	14
2008	5	19	17
2009	5	31	42
2010	9	54	83
2011	4	5	5
Σύνολο	**36**	**131**	**161**

Παράρτημα VII

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ DVD ΠΟΥ ΠΑΡΑΔΟΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΥΡΟ ΚΕΤΤΗΡΟ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ, ΣΤΙΣ 16 ΙΟΥΝΙΟΥ 2010

1. 336 Τάγμα Πεζικού.
2. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Πρώτο, 14 Ιουλίου 1994.
3. Μαρτυρίες 30, 16 Ιουλίου 1994.
4. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Τέταρτο, 17 Ιουλίου 1994.
5. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Πέμπτο, 18 Ιουλίου 1994.
6. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Έκτο, 19 Ιουλίου 1994.
7. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Έβδομο, Μέρος Α΄, 20 Ιουλίου 1994.
8. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Πρόγραμμα Έβδομο, Μέρος Β΄. 20 Ιουλίου 1994.
9. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Α΄, 13 Αυγούστου 1994.
10. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Α΄, 13 Αυγούστου 1994.
11. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Β΄, 14 Αυγούστου 1994.
12. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Β΄, 14 Αυγούστου 1994.
13. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Γ΄, 15 Αυγούστου 1994.
14. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Γ΄, Πρόγραμμα Δεύτερο, 15 Αυγούστου 1994.
15. Μαρτυρίες, 20 χρόνια πριν, Μέρος Δ΄, 16 Αυγούστου 1994.
16. Κυπριακή Τραγωδία, 17 Ιουλίου 1999.
17. Κυπριακή Τραγωδία, Μέρος Δεύτερο.
18. Κυπριακή Τραγωδία, 19 Ιουλίου 1999.
19. Κυπριακή Τραγωδία, 20 Ιουλίου 1999.
20. Φάκελος Προδοσίας Α΄, Στυλιανός Παττακός, 13 Αυγούστου 1999.
21. Φάκελος Προδοσίας Β΄, Κουτσογιάννης, 14 Αυγούστου 1999.
22. Το Χρονικό μιας Προαγγελθείσας Τραγωδίας, 15 Ιουλίου 2000.

Παράρτημα VIII

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΑΤΕΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1999-2011

Α. Κατάλογος βιβλίων που κατατέθηκαν στην επιτροπή κατά την περίοδο 1999-2001

Α/Α	Τίτλος βιβλίου	Τόμοι	Συγγραφέας
1.	Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Γ΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1991	1	Βασ. Βλ. Σφυρόερας
2.	Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Τεύχος Γ΄, Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1999	1	Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακοπούλου, Σ. Κόνδη
3.	Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, ΟΕΔΒ. Αθήνα 1999	1	Ν. Γρηγοριάδης, Δ. Καρβελής, Χ. Μηλιώνης, Κ. Μπαλάσκας, Γ. Παγανός, Γ. Παπακώστας
4.	Ιστορία της Κύπρου για το Γυμνάσιο, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 2000	1	Αγγελική Παντελίδου, Καλλιόπη Πρωτοπαπά, Σάββας Γιαλλουρίδης
5.	Ιστορία της Κύπρου, Μεσαιωνική-Νεότερη (1192-1974), Δ΄ έκδοση, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 1999	1	Αγγελική Παντελίδου, Κωνσταντία Χατζηκωστή
6.	Παγκόσμιοι εντολοδότες, Α΄ τόμ., εκδ. Νέα Θέσις, Αθήναι 1993 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Παντελάκη Πανταζή στις 3 Φεβρουαρίου 2000).	1	Αθανάσιος Κ. Στριγάς
7.	Οι τυμπανιστές του Πενταγώνου - Η διαταραγμένη	1	Αθανάσιος Κ. Στριγάς

	αφοσίωση των ΗΠΑ στον διαμελισμό του Ελληνισμού, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήναι 1993		
8.	Το Χρονικό της τραγωδίας, Μέρη Α΄ και Β΄	2	Παναγιώτης Παπαδημήτρης
9.	Η μαρτυρία μου 1955-1974, Λευκωσία 1999	1	Τάκης Τσαγγάρης

Β. Κατάλογος βιβλίων που αγοράστηκαν

10, 11, 12.	Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2000	3	Σπύρος Παπαγεωργίου
13.	Επιχείρηση Κοφίνου, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2002	1	Σπύρος Παπαγεωργίου
14.	Πεθαίνοντας στην Κύπρο, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2000	1	Σπύρος Παπαγεωργίου
15.	Προδομένο καλοκαίρι, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2001	1	Τομάζος Ι. Μάος
16, 17.	Τα Πέτρινα Χρόνια Από τη Φραγκοκρατία ως την Αγγλοκρατία Από το τέλος της Αγγλοκρατίας ως την Τουρκική Εισβολή, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2006	2	Πέτρος Στυλιανού
18.	Αγνοηθέντες 1974, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2008	1	Πανίκος Νεοκλέους
19.	Κύπρος 1974 - Όταν σπάζει η σιωπή, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2009	1	Χάρης Κουπάτος
20.	Η κυπριακή τραγωδία, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2005	1	Πλουτής Σέρβας
21.	Κυπριακό - Πολιτικές μαρτυρίες 1974-2000 εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2003	1	Μίμης Κωνσταντινίδης
22.	Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κύπρο,	1	Γεώργιος Ι. Μίντσης

	εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2005		
23.	Διχοτομημένη Κύπρος, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2006	1	Γεώργιος Ι. Μίντσης
24.	Δις εις θάνατον Νίκος Σαμψών, Λευκωσία 2001	1	Παναγιώτης Παπαδημήτρης
25.	Πραξικόπημα-Εισβολή, Το χρονικό της τραγωδίας, Λευκωσία 2001	1	Παναγιώτης Παπαδημήτρης
26.	Αιχμαλωσία: Έγκλημα Πολέμου, εκδ. Αφή, Λεμεσός 2008	1	Σ. Κατσικίδης, Χρ. Χρυσάνθου
27.	Ετυμολογικό Λεξικό της ομιλουμένης κυπριακής διαλέκτου	1	Κυριάκος Χατζηιωάννου
28.	Πολιτικά εγκλήματα, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2007	1	Θεοφάνης Δημητρίου
29.	Τα δύσκολα Χρόνια - Οι αναμνήσεις μιας ζωής, τόμ. Α΄, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2008	1	Χριστόδουλος Βενιαμίν
30.	Τα πολιτικά κόμματα της Κύπρου στον 20^{ο} αιώνα, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2002	1	Σούλα Ζαβού
31.	Μακάριος: Από τις Σεϋχέλλες στον Αττίλα, Νέα Υόρκη 1996	1	Ανδρέας Μορφίτης
32.	Ο Διαμελισμός της Κύπρου, εκδ. Ολκός, Αθήνα 2002	1	Πιέρ Μπλαν
33.	Το ΝΑΤΟ στην ψυχροπολεμική και τη μεταψυχροπολεμική εποχή και η ΚΥΠΡΟΣ, εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία 2000	1	Μιλτιάδης Χριστοδούλου
34.	1974 - Οι αδικαίωτοι, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήναι 2004	1	Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος
35.	ΚΥΠΡΟΣ, η διχοτόμηση, εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία 1996	1	Μιλτιάδης Χριστοδούλου
36, 37.	Οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας, τόμ. Α΄, Β΄, εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία 1996	2	Μιλτιάδης Χριστοδούλου
38, 39.	Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος, τόμ. Α΄, Β΄, εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία 1995	2	Μιλτιάδης Χριστοδούλου

40.	Καραμανλής και Κυπριακόν, Αθήνα 1988	1	Σπύρος Παπαγεωργίου
41.	Καραμανλής και "Φάκελος", Αθήνα 1988	1	Σπύρος Παπαγεωργίου
42.	Οι τουρκικές ωμότητες στην Κύπρο, Λευκωσία 1975	1	Π.Σ. Μαχλουζαρίδης
43.	Φάκελος Τ.Μ.Τ., Λευκωσία 1988	1	Σπύρος Αθανασιάδης
44.	Πικρές αλήθειες, Λευκωσία 2006	1	Παύλος Δίγκλης
45, 46.	Η εθνική αυτοματαίωση του Ελληνισμού στην Κύπρο, τόμ. Α΄, Β΄, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2007	2	Γαβριήλ Μηνάς
47.	Οι ήρωες του 1974, Λευκωσία 2003	1	Κώστας Χρ. Τζωρτζής
48.	Χρονικό της Κυπριακής Τραγωδίας, Λευκωσία 1991	1	Κώστας Χρ. Τζωρτζής
49.	Εξομολόγηση, Λευκωσία 1985	1	Αδάμος Χαρίτωνος
50.	Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2007	1	Πέτρος Λιάκουρας
51.	Αγνοούμενοι - Άκρως απόρρητο - Δεκατρία περιστέρια, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2009	1	Πέτρος Κασιμάτης
52.	Κυπριακό, η τελευταία ευκαιρία 1972-1974, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003	1	Μιχάλης Δεκλερής
53.	Οι διαιρέσεις της Κύπρου, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2008	1	Perry Anderson
54, 55.	Η Μοίρα της Κύπρου, τομ. Α΄, Β΄, Λευκωσία 1984	2	Κ. Χατζηκωστής
56.	Δύναμη, η μόνη ελπίδα, εκδ. Γερμανός, Θεσσαλονίκη	1	Κώστας Ν. Χατζηκωστής
57.	Οι 1619 αγνοούμενοι του 1974, εκδ. Πελασγός, Αθήνα 2000	1	Ιωάννης Γ. Βαρνάκος

Γ. Κατάλογος βιβλίων που κατατέθηκαν στην επιτροπή την περίοδο 2006-2011

58, 59	Γεώργιος Γρίβας Διγενής, Βιογραφία, τόμ. Γ΄, Δ΄, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2008	2	Λεωνίδας Φ. Λεωνίδου
60.	Οι άγνωστοι στρατιώτες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. 1974, Θεσσαλονίκη 2009	1	Χρυσάφης Γρ. Αθανάσιος
61.	286 Μ.Τ.Π. (Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού), Πολεμικό Ημερολόγιο 1974, εκδ. Συνδέσμου Πολεμιστών 286 ΜΤΠ-1974, Λευκωσία 2010	1	Δημ. Ηρ. Ταλιαδώρος
62.	Οι γενναίοι του Φρενάρου, Κύπρος 2006	1	Πάνος Μυρτιώτης
63.	Με την 33 ΜΚ στον Πόλεμο του 1974	1	Θέος Παναγιώτου
64.	Ο Αντιχουντικός αγώνας στην Κύπρο - Επιτροπή Αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, Λευκωσία 2009	1	Θέμης Πολυβίου
65.	Γράμματα στη μητέρα μου - Ώρες φωτός και νοσταλγίας, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2008 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από την κ. Νίτσα Χριστοδούλου στις 23 Ιουλίου 2008).	1	Νίτσα Φ. Χριστοδούλου
66.	Βαδίζειν σταθερώς - Πνευματική κατάθεση του Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιου Μαχαιριώτη, Λευκωσία 2010 [Κατατέθηκε (στάλθηκε) στην επιτροπή την 21η Απριλίου 2010].	1	Χριστόφορος Σ. Καδής (εισαγωγή, επιμέλεια)
67.	Θεράπων Γενεθλή Κωνσταντίνου, Απόδραση από την κόλαση, εκδ. Βιβλιοεκδοτική, Λεμεσός 2010 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Θεράποντα Κωνσταντίνου την 21η Απριλίου 2010).	1	Ανδρέας Β. Πέρδικος
68	Πολιτικός και Ψυχίατρος, εκδ. Δίοδος, Αθήνα 2007 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Τάκη Ευδόκα στις 11 Ιουνίου 2008).	1	Τάκης Χ. Ευδόκας
69.	Πολιτικός και Ψυχίατρος,	1	Τάκης Χ. Ευδόκας

	εκδ. Δίοδος, Αθήνα 2007 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Αδάμο Χαρίτωνος την 31η Οκτωβρίου 2007).		
70.	"Εγώ είμαι η Κύπρος" - Η πρώτη περίοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας, εκδ. Ταμασός, Αθήνα 1989 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Τάκη Ευδόκα στις 11 Ιουνίου 2008).	1	Τάκης Χ. Ευδόκας
71.	Εξομολόγηση, Λευκωσία 1985 (Κατατέθηκαν στην επιτροπή από τον κ. Αδάμο Χαρίτωνος).	2	Αδάμος Χαρίτωνος
72.	ΕΟΚΑ Β΄ & CIA - Το ελληνοτουρκικό παρακράτος στην Κύπρο, εκδ. Αλφάδι, Λευκωσία 2002 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από την κ. Βάσω Λοϊζιά την 21η Νοεμβρίου 2007).	1	Μακάριος Δρουσιώτης
73, 74.	2650 μερόνυχτα συνωμοσίας, τόμ. Α΄ και Β΄, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976 (Κατατέθηκαν στην επιτροπή από την κ. Βάσω Λοϊζιά την 21η Νοεμβρίου 2007).	2	Νίκος Κακαουνάκης
75, 76.	Κυπριακό 1950-1974. Ανατομία της κρίσης - Συνέντευξη με την ιστορία, τόμ. Α΄ και Β΄ (Δόθηκαν ως δώρο στην επιτροπή από τον κ. Γιάννη Καρεκλά στις 17 Μαΐου 2010).	2	Γιάννης Καρεκλάς
77.	Δείγματα γραφής στα δίσεκτα χρόνια των δημοκρατικών ελλειμμάτων, Λευκωσία 1997 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Άκη Σ. Παπασάββα στις 7 Ιουλίου 2010).	1	Άκης Σ. Παπασάββας
78.	Στα πέτρινα χρόνια των ανομιμοποίητων κουστωδών, Λευκωσία 2001 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Άκη Σ. Παπασάββα στις 7 Ιουλίου 2010).	1	Άκης Σ. Παπασάββας
79,	Ελευθερία Αγάπη μου - Αγάπη μου Ελευθερία,	2	Άκης Σ. Παπασάββας

80	τόμ. Α΄ και Β΄, Λευκωσία 2002 (Κατατέθηκαν στην επιτροπή από το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Άκη Σ. Παπασάββα στις 7 Ιουλίου 2010).		
81, 82	«Παρά πέρα... Το ψευδεπίγραφο Σχέδιο Ανάν. Το Μωρό της Ρόζμαρυ... Προπάτορες και πρόγονοί του και Σία...» και Όχι μόνο..., τόμ. Α΄ και Β΄, Λευκωσία 2004 (Κατατέθηκαν στην επιτροπή από το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Άκη Παπασάββα στις 7 Ιουλίου 2010).	2	Άκης Σ. Παπασάββας
83.	«Σαν σταυρωμένος και τριγύρω του, Ρωμαίοι...», Λευκωσία 2006 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από το Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Άκη Σ. Παπασάββα στις 7 Ιουλίου 2010).	1	Άκης Σ. Παπασάββας
84.	Οδυνηρές εμπειρίες - Η συνέχεια ενός εγκλήματος, Λευκωσία 1994 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Μιχάλη Πουμπουρή στις 25 Αυγούστου 2010).	1	Μιχάλης Πουμπουρής
85.	Satilik Ada Kibris (Ξεπουλιέται η νήσος Κύπρος), (Κατατέθηκε στην επιτροπή από το Σύνδεσμο Πολεμιστών 286 ΜΤΠ - 1974 την 31η Μαρτίου 2010).	1	Ερόλ Μουτερτζιμλέρ (Τούρκος υπολοχαγός του Τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού, που διδάσκει τώρα στρατηγική και τουρκική ιστορία σε τρία τουρκικά πανεπιστήμια και αρθρογραφεί σε εφημερίδες και περιοδικά).
86.	Αεροπορική Επιθεώρηση, τεύχος 88, εκδ. Συνδέσμου Πολεμιστών 336 ΤΕ - 1974, Δεκέμβριος 2009 (Παραδόθηκε στον πρόεδρο της επιτροπής από τον πρόεδρο του Συνδέσμου Πολεμιστών 336 ΤΕ - 1974).	1	
87.	281 ΤΠ. 2ος λόχος, Μύρτου 1974, εκδ. Ήθος, Λευκωσία 2002 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Γιώργο Πενηνταέξ στις 30 Ιουλίου 2009).	1	Φίλιππος Καρατσιόλης

88.	Διά πυρός και σιδήρου, Λάρνακα 2008 (Κατατέθηκε στην επιτροπή από τον κ. Χρήστο Μιτσίδη στις 10 Νοεμβρίου 2010).	1	Χρήστος Μιτσίδης
89.	Η διπλωματία της εισβολής - Η Διάσκεψη της Γενεύης για την Κύπρο τον Αύγουστο του 1974, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2010	1	Πολύβιος Γ. Πολυβίου
90.	1974 - Οι αδικαίωτοι, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήναι 2004	1	Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος
91.	Φάκελος Κύπρου - Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, εκδ. Χ.Κ. Τεγόπουλος, Αθήνα 2010	1	

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

'Εν Λευκωσίᾳ, τῇ 2ᾳ 'Ιουλίου 1974.

Κύριε Πρόεδρε,

Μετά βαθείας θλίψεως εἶμαι ὑποχρεωμένος νά ἐκθέσω πρός ὑμᾶς ὡρισμένας ἀπαραδέκτους ἐν Κύπρῳ καταστάσεις καί γεγονότα, διά τά ὁποῖα θεωρῶ ὑπεύθυνον τήν 'Ελληνικήν Κυβέρνησιν.

'Από τῆς λαθραίας ἀφίξεως εἰς Κύπρον τοῦ Στρατηγοῦ Γρίβα, κατά Σεπτέμβριον τοῦ 1971, ἐκυκλοφόρουν φῆμαι καί ὑπῆρχον βάσιμοι ἐνδείξεις ὅτι οὗτος ἦλθεν εἰς Κύπρον κατά προτροπήν καί ἐνθάρρυνσιν ὡρισμένων ἐν 'Αθήναις κύκλων. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι ὁ Γρίβας ἀπό τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεώς του εἶχεν ἐπαφήν μετά ὑπηρετούντων εἰς τήν 'Εθνικήν Φρουράν ἀξιωματικῶν ἐξ 'Ελλάδος, παρά τῶν ὁποίων ἔτυχε βοηθείας καί συμπαραστάσεως εἰς τήν προσπάθειάν του νά σχηματίσῃ παράνομον ὀργάνωσιν καί νά ἀγωνισθῇ δῆθεν διά τήν 'Ενωσιν. Καί κατήρτισε τήν ἐγκληματικήν ὀργάνωσιν "ΕΟΚΑ Β", ἡ ὁποία κατέστη αἰτία καί πηγή πολλῶν δεινῶν διά τήν Κύπρον. Γνωστή εἶναι ἡ δρᾶσις τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ὑπό πατριωτικόν μανδύαν καί ἑνωτικήν συνθηματολόγησιν διέπραξε πολιτικάς δολοφονίας καί πολλά ἄλλα ἐγκλήματα. 'Η στελεχουμένη καί ἐλεγχομένη ὑπό 'Ελλήνων ἀξιωματικῶν 'Εθνική Φρουρά ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς ὁ εἰς ἔμψυχον καί ἄψυχον ὑλικόν κυριώτερος τροφοδότης τῆς "ΕΟΚΑ Β", τῆς ὁποίας τά μέλη καί οἱ ὑποστηρικταί ἔλαβον τόν εὔφημον τίτλον καί αὐτοαπεκλήθησαν "ἑνωτικοί" καί "ἑνωτική παράταξις".

Πολλάκις διηρωτήθην διατί μία παράνομος καί ἐπιζήμιος ἐθνικῶς ὀργάνωσις, ἡ ὁποία ἐπιφέρει διαιρέσεις καί διχονοίας, διανοίγει ρήγματα εἰς τό ἐσωτερικόν μας μέτωπον καί ὁδηγεῖ τόν Κυπριακόν 'Ελληνισμόν πρός ἐμφύλιον σπαραγμόν, ὑποστηρίζεται ὑπό 'Ελλήνων ἀξιωματικῶν. Καί πλειστάκις ἐπίσης διηρωτήθην

Α.Ε. Πρόεδρον τῆς 'Ελληνικῆς Δημοκρατίας
Στρατηγόν Φαίδωνα Γκιζίκην,
'Α θ ή ν α ς.

.../2.:

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

- 2 -

κατά πόσον ἡ τοιαύτη ὑποστήριξις τυγχάνει τῆς ἐγκρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἔκαμα διαφόρους σκέψεις καί ὑποθετικούς συλλογισμούς διά νά εὕρω λογικήν ἀπάντησιν εἰς τάς ἀπορίας καί τά ἐρωτήματά μου. Οὐδεμία ἀπάντησις, ὑπό οἰασδήποτε προϋποθέσεις καί συλλογισμούς, ἦτο δυνατόν νά στηριχθῇ ἐπί λογικῆς βάσεως. Ἀλλ᾽ἀδιάψευστον πραγματικότητα ἀποτελεῖ ἡ ὑποστήριξις τῆς "ΕΟΚΑ Β" ὑπό Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Τά εἰς διαφόρους περιοχάς τῆς νήσου στρατόπεδα τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς καί οἱ πλησίον αὐτῶν χῶροι κατακοσμοῦνται μέ συνθήματα ὑπέρ τοῦ Γρίβα καί τῆς "ΕΟΚΑ Β" ὡς καί μέ συνθήματα κατά τῆς Κυπριακῆς Κυβερνήσεως καί ἰδιαιτέρως κατ᾽ἐμοῦ. Ἐντός τῶν στρατοπέδων τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ἀπροκάλυπτος πολλάκις εἶναι ἡ ὑπό Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν προπαγάνδα ὑπέρ τῆς "ΕΟΚΑ Β". Γνωστόν καί ἀδιάψευστον εἶναι ἐπίσης τό γεγονός ὅτι ὁ ἀντιπολιτευόμενος καί ὑποστηρίζων τήν ἐγκληματικήν δραστηριότητα τῆς "ΕΟΚΑ Β" Κυπριακός τύπος, ἔχων πηγήν χρηματοδοτήσεως τάς Ἀθήνας, λαμβάνει καθοδήγησιν καί γραμμήν ἀπό τούς ὑπευθύνους τοῦ 2ου Ἐπιτελικοῦ Γραφείου καί τοῦ ἐν Κύπρῳ Κλιμακίου τῆς Ἑλληνικῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν (Κ.Υ.Π.).

Εἶναι ἀληθές ὅτι, ὁσάκις διεβιβάζοντο ὑπ᾽ἐμοῦ παράπονα πρός τήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν διά τήν στάσιν καί συμπεριφοράν ὡρισμένων ἀξιωματικῶν, εἶχον τήν ἀπάντησιν ὅτι δέν ἔπρεπε νά διστάζω ὅπως καταγγέλλω αὐτούς ὀνομαστικῶς καί ἀναφέρω τάς συγκεκριμένας κατ᾽αὐτῶν κατηγορίας, διά νά ἀνακαλῶνται ἐκ Κύπρου. Εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν ἔπραξα τοῦτο. Μοῦ εἶναι δυσάρεστον τό τοιοῦτον ἔργον. Ἀλλά καί τό κακόν δέν θεραπεύεται διά τῆς κατ᾽αὐτόν τόν τρόπον ἀντιμετωπίσεώς του. Σημασίαν ἔχει ἡ ἐκρίζωσις καί πρόληψις τοῦ κακοῦ καί οὐχί ἁπλῶς ἡ ἀντιμετώπισις τῶν ἐκ τούτου ἐπιπτώσεων.

Λυποῦμαι νά εἴπω, κύριε Πρόεδρε, ὅτι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ εἶναι πολύ βαθεῖα καί φθάνει μέχρις Ἀθηνῶν. Ἐκεῖθεν τροφοδοτεῖται καί ἐκεῖθεν συντηρεῖται καί ἁπλοῦται ἀναπτυσσόμενον τό δένδρον τοῦ κακοῦ, τοῦ ὁποίου τούς πικρούς καρπούς γεύεται σήμερον ὁ Κυπριακός Ἑλληνισμός. Καί διά νά εἶμαι

.../3.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

- 3 -

ἀπολύτως σαφής, λέγω ὅτι στελέχη τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος ὑποστηρίζουν καί κατευθύνουν τήν δραστηριότητα τῆς τρομοκρατικῆς ὀργανώσεως "ΕΟΚΑ Β". Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καί ἡ ἀνάμιξις Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς εἰς τήν παρανομίαν, τήν συνωμοσίαν καί εἰς ἄλλας ἀπαραδέκτους καταστάσεις. Περί τῆς ἐνοχῆς κύκλων τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος καταμαρτυροῦν ἔγγραφα, τά ὁποῖα εὑρέθησαν προσφάτως εἰς τήν κατοχήν ἰθυνόντων στελεχῶν τῆς "ΕΟΚΑ Β". Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου ἀπεστέλλοντο ἀφθόνως χρήματα διά τήν συντήρησιν τῆς ὀργανώσεως, ἐδίδοντο ἐντολαί διά τήν ἀρχηγίαν μετά τόν θάνατον τοῦ Γρίβα καί τήν ἀνάκλησιν τοῦ μετ᾽αὐτοῦ ἐλθόντος εἰς Κύπρον ταγματάρχου Καρούσου, γενικῶς δέ ἐξ Ἀθηνῶν κατηυθύνοντο τά πάντα. Ἡ γνησιότης τῶν ἐγγράφων τούτων δέν εἶναι δυνατόν νά τεθῇ ἐν ἀμφιβόλῳ διότι καί τά δακτυλογραφημένα ἐξ αὐτῶν ἔχουν διορθώσεις διά χειρός γενομένας καί γνωστός εἶναι ὁ γραφικός χαρακτήρ τοῦ γράψαντος. Ἐνδεικτικῶς ἐπισυνάπτω ἕν τοιοῦτον ἔγγραφον.[4]

Εἶχον πάντοτε ὡς ἀρχήν καί ἐπανειλημμένως ἐδήλωσα ὅτι ἡ συνεργασία μου μετά τῆς ἑκάστοτε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀποτελεῖ δι᾽ἐμέ ἐθνικόν καθῆκον. Τό ἐθνικόν συμφέρον ὑπαγορεύει τήν ἁρμονικήν καί στενήν συνεργασίαν Ἀθηνῶν καί Λευκωσίας. Οἱαδήποτε καί ἄν ἦτο ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, ἦτο δι᾽ἐμέ ἡ Κυβέρνησις τῆς Μητρός Πατρίδος καί ἔπρεπε νά συνεργάζωμαι μετ᾽ αὐτῆς. Δέν δύναμαι νά εἴπω ὅτι τρέφω ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρός στρατιωτικά καθεστῶτα καί μάλιστα εἰς τήν Ἑλλάδα, τήν χώραν, ἡ ὁποία ἐγέννησε καί ἐλίκνισε τήν δημοκρατίαν. Ἀλλά καί εἰς αὐτήν τήν περίπτωσιν δέν παρεξέκλινα τῆς ἀρχῆς μου περί συνεργασίας. Ἀντιλαμβάνεσθε, ὅμως, κύριε Πρόεδρε, τάς θλιβεράς σκέψεις, αἱ ὁποῖαι βασανιστικῶς μέ ἀπασχολοῦν κατόπιν τῆς διαπιστώσεως ὅτι ἄνθρωποι τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐξυφαίνουν ἀδιαλείπτως κατ᾽ἐμοῦ συνωμοσίας καί, ὅπερ τό χειρότερον, διαιροῦν καί ἐξωθοῦν τόν Κυπριακόν Ἑλληνισμόν εἰς τήν δι᾽ ἀλληλοσπαραγμοῦ καταστροφήν. Οὐχί ἅπαξ μέχρι τοῦδε ᾐσθάνθην, καί εἴς τινας περιπτώσεις σχεδόν ἐψηλάφησα, ἐκτεινομένην ἀοράτως ἐξ Ἀθηνῶν χεῖρα, ἀναζητοῦσαν πρός ἀφανισμόν τήν ἀνθρωπίνην

.../4.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

- 4 -

ὕπαρξίν μου. Χάριν, ὅμως, ἐθνικῆς σκοπιμότητος ἐτήρησα σιγήν. Καί αὐτό ἀκόμη τό πονηρόν πνεῦμα, ὑπό τοῦ ὁποίου ἐκυριεύθησαν οἱ τρεῖς καθαιρεθέντες Κύπριοι Μητροπολῖται, οἱ μεγάλην κρίσιν προκαλέσαντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἶχεν πηγήν ἐκπορεύσεώς του τάς Ἀθήνας. Οὐδέν, ὅμως, ἐν προκειμένῳ εἶπον. Σκέπτομαι μόνον καί διαλογίζομαι πρός τί πάντα ταῦτα. Θά ἐξηκολούθουν δέ νά τηρῶ σιγήν περί τῆς εὐθύνης καί τοῦ ρόλου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τό σημερινόν δρᾶμα τῆς Κύπρου, ἐάν ἐπί τῆς σκηνῆς τοῦ δράματος ἤμην ὁ μόνος πάσχων. Ἀλλ'ἡ συγκάλυψις καί ἡ σιωπή δέν ἐπιτρέπονται, ὅταν πάσχῃ ὁλόκληρος ὁ Κυπριακός Ἑλληνισμός, ὅταν Ἕλληνες ἀξιωματικοί τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς κατά προτροπήν ἐξ Ἀθηνῶν ὑποστηρίζουν τήν "ΕΟΚΑ Β" εἰς ἐγκληματικήν δραστηριότητα, περιλαμβάνουσαν πολιτικάς δολοφονίας καί γενικῶς ἀποσκοποῦσαν εἰς τήν διάλυσιν τοῦ κράτους.

Εἰς τήν προσπάθειαν διαλύσεως τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως τῆς Κύπρου μεγάλη εἶναι ἡ εὐθύνη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Τό Κυπριακόν κράτος πρέπει νά διαλυθῇ μόνον εἰς περίπτωσιν Ἐνώσεως. Μή καθισταμένης, ὅμως, ἐφικτῆς τῆς Ἐνώσεως ἐπιβάλλεται ἡ ἰσχυροποίησις τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως τῆς Κύπρου.[5] Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις διά τῆς ὅλης στάσεώς της ἔναντι τοῦ θέματος τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ἀσκεῖ καταλυτικήν πολιτικήν ἐπί τοῦ Κυπριακοῦ κράτους. Πρό μηνῶν τό ἐξ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἀποτελούμενον Γενικόν Ἐπιτελεῖον τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ὑπέβαλεν εἰς τήν Κυπριακήν Κυβέρνησιν πρός ἔγκρισιν κατάλογον ὑποψηφίων δοκίμων ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, οἵτινες θά ἐφοίτων εἰς εἰδικήν σχολήν διά νά ὑπηρετήσουν ἀκολούθως κατά τήν διάρκειαν τῆς στρατιωτικῆς θητείας των ὡς ἀξιωματικοί. Ἐκ τοῦ ὑποβληθέντος καταλόγου δέν ἐνεκρίθησαν ὑπό τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου πεντήκοντα ἑπτά ἐκ τῶν ὑποψηφίων. Εἰδοποιήθη περί τούτου γραπτῶς τό Γενικόν Ἐπιτελεῖον. Παρά ταῦτα, κατόπιν ὁδηγιῶν ἐξ Ἀθηνῶν, τό Ἐπιτελεῖον οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ'ὄψιν τήν ἀπόφασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἔχοντος βάσει νόμου τό ἀπόλυτον δικαίωμα διορισμοῦ ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς. Ἐνεργοῦν ἀσυδότως καί αὐθαιρέτως τό Γενικόν Ἐπιτελεῖον κατεπάτησε νόμους, περιεφρόνησε τήν ἀπόφασιν τῆς Κυπριακῆς Κυβερνήσεως καί ἐνέγραψεν εἰς τήν Σχολήν Ἀξιωματικῶν τούς μή ἐγκριθέντας ὑποψηφίους. Ἀπολύτως ἀπαράδεκτον θεωρῶ τήν τοιαύτην στάσιν

.../5.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

- 5 -

τοῦ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξαρτωμένου Γενικοῦ Ἐπιτελείου τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς. Ἡ Ἐθνική Φρουρά εἶναι ὄργανον τοῦ Κυπριακοῦ κράτους καί ὑπ'αὐτοῦ πρέπει νά ἐλέγχεται καί οὐχί ἐξ Ἀθηνῶν. Ἡ θεωρία περί ἑνιαίου ἀμυντικοῦ χώρου Ἑλλάδος-Κύπρου ἔχει τήν συναισθηματικήν πλευράν της. Ἀλλ'ἐν τῇ πραγματικότητι διάφορος εἶναι ἡ κατάστασις. Ἡ Ἐθνική Φρουρά, ὡς ἔχουν σήμερον ἡ σύνθεσις καί ἡ στελέχωσίς της, ἐξετράπη τοῦ σκοποῦ της καί κατέστη ἐκτροφεῖον παρανόμων, κέντρον συνωμοσιῶν κατά τοῦ κράτους καί πηγή τροφοδοσίας τῆς "ΕΟΚΑ Β".[6] Ἀρκεῖ νά λεχθῇ ὅτι κατά τήν προσφάτως ἐνταθεῖσαν τρομοκρατικήν δραστηριότητα τῆς "ΕΟΚΑ Β" αὐτοκίνητα τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς μετέφερον ὁπλισμόν καί μετεκίνουν ἐν ἀσφαλείᾳ μέλη τῆς ὀργανώσεως, τῶν ὁποίων ἐπέκειτο ἡ σύλληψις. Καί διά τήν ἐκτροπήν αὐτήν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ἀπόλυτον τήν εὐθύνην ἔχουν Ἕλληνες ἀξιωματικοί, μερικοί τῶν ὁποίων εἶναι ἀπό ποδῶν μέχρι κεφαλῆς ἀναμεμιγμένοι καί συμμέτοχοι εἰς τήν δραστηριότητα τῆς "ΕΟΚΑ Β". Καί εἰς τοῦτο εὐθύνης ἄμοιρον δέν εἶναι τό Ἐθνικόν Κέντρον. Ἠδύνατο ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις δι'ἁπλοῦ νεύματός της νά θέσῃ τέρμα εἰς τήν θλιβεράν αὐτήν κατάστασιν. Ἠδύνατο τό Ἐθνικόν Κέντρον νά διατάξῃ τόν τερματισμόν τῆς βίας καί τῆς τρομοκρατίας ὑπό τῆς "ΕΟΚΑ Β", διότι ἐξ Ἀθηνῶν ἀντλεῖ ἡ ὀργάνωσις τά μέσα συντηρήσεως καί τήν δύναμίν της, ὡς ἐγγράφως μαρτυροῦν τεκμήρια καί ἀποδείξεις. Δέν ἔπραξεν, ὅμως, τοῦτο ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις. Ὡς ἔνδειξιν μιᾶς ἀνεπιτρέπτου καταστάσεως σημειῶ ἐνταῦθα παρενθετικῶς ὅτι καί εἰς Ἀθήνας ἀνεγράφησαν προσφάτως συνθήματα κατ'ἐμοῦ καί ὑπέρ τῆς "ΕΟΚΑ Β" εἰς τούς τοίχους ναῶν καί ἄλλων κτιρίων, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ κτιρίου τῆς Κυπριακῆς Πρεσβείας. Καί ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις, καίτοι γνωρίζει τούς δράστας, οὐδενός ἐπεδίωξε τήν σύλληψιν καί τήν τιμωρίαν, ἀνεχομένη κατ'αὐτόν τόν τρόπον προπαγάνδαν ὑπέρ τῆς "ΕΟΚΑ Β".

Πολλά ἔχω νά εἴπω, κύριε Πρόεδρε, ἀλλά δέν νομίζω ὅτι πρέπει νά μακρηγορήσω περισσότερον. Καί διά νά καταλήξω, διαβιβάζω ὅτι ἡ ὑπό Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν στελεχουμένη Ἐθνική Φρουρά, τῆς ὁποίας τό κατάντημα ἐκλόνισε τήν πρός αὐτήν ἐμπιστοσύνην τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, θά ἀναδιαρθρωθῇ ἐπί νέας βάσεως. Ἐμείωσα τήν στρατιωτικήν θητείαν διά νά ἐλαττωθῇ ἡ ὀροφή τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς καί τό μέγεθος τοῦ κακοῦ. Πιθανῶς

.../6.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ

- 6 -

νά παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῆς δυνάμεως τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, λόγῳ συντμήσεως τῆς στρατιωτικῆς θητείας, δέν καθιστᾷ αὐτήν ἱκανήν νά ἀνταποκριθῇ εἰς τήν ἀποστολήν της ἐν περιπτώσει ἐθνικοῦ κινδύνου. Διά λόγους, τούς ὁποίους δέν ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα νά ἐκθέσω, δέν συμμερίζομαι αὐτήν τήν ἄποψιν. Καί θά παρεκάλουν ὅπως ἀνακληθοῦν οἱ στελεχοῦντες τήν Ἐθνικήν Φρουράν ἀξιωματικοί ἐξ Ἑλλάδος. Ἡ παραμονή των εἰς τήν Ἐθνικήν Φρουράν καί ἡ ὑπ'αὐτῶν διοίκησίς της θά εἶναι ἐπιζήμιος εἰς τάς σχέσεις Ἀθηνῶν καί Λευκωσίας. Θά ἤμην, ἐν τούτοις, εὐτυχής, ἐάν ἠθέλετε νά ἀποστείλητε εἰς Κύπρον περί τούς ἑκατόν ἀξιωματικούς ὡς ἐκπαιδευτάς καί στρατιωτικούς συμβούλους διά νά βοηθήσουν εἰς τήν ἀναδιοργάνωσιν καί ἀναδιάρθρωσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Κύπρου.[7] Ἐλπίζω, ἐν τῷ μεταξύ, νά ἐδόθησαν ἐντολαί ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τήν "ΕΟΚΑ Β" ὅπως τερματίσῃ τήν δραστηριότητά της, καίτοι, ἐφ'ὅσον αὕτη δέν διαλύεται ὁριστικῶς, δέν ἀποκλείεται νέον κῦμα βίας καί δολοφονιῶν.

Θλίβομαι, κύριε Πρόεδρε, διότι εὑρέθην εἰς τήν ἀνάγκην νά εἴπω πολλά δυσάρεστα διά νά περιγράψω εἰς ἁδράς γραμμάς μέ γλῶσσαν ὠμῆς εἰλικρινείας τήν ἀπό μακροῦ ὑφισταμένην ἐν Κύπρῳ ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Τοῦτο, ὅμως, ἐπιβάλλει τό ἐθνικόν συμφέρον, τό ὁποῖον ἔχω πάντοτε γνώμονα ὅλων τῶν ἐνεργειῶν μου. Δέν ἐπιθυμῶ διακοπήν τῆς συνεργασίας μου μετά τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Δέον, ὅμως, νά ληφθῇ ὑπ'ὄψιν ὅτι δέν εἶμαι διωρισμένος νομάρχης ἤ τοποτηρητής ἐν Κύπρῳ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ'ἐκλελεγμένος ἡγέτης μεγάλου τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί ἀπαιτῶ ἀνάλογον πρός ἐμέ συμπεριφοράν τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου.[8]

Τό περιεχόμενον τῆς παρούσης δέν εἶναι ἀπόρρητον.

Μετ'ἐγκαρδίων εὐχῶν,

ΕΝΤΥΠΟΝ ΣΗΜΑΤΟΣ

Χῶρος πρὸς χρῆσιν τοῦ Κέντρου Ἐπικοινωνιῶν / Διαβιβαστῶν μόνον:

Διακρ. Διαύλου:

Ἀριθ. Διαύλου Σήματος

ΠΡΟΤ. ΔΙ' ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ: ΑΣΤΡΑΠΙΑΙΟΝ

ΠΡΟΤ. ΔΙΑ ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΝ: ΑΣΤΡΑΠΙΑΙΟΝ

ΗΜΕΡ. – ΩΡΑ – ΜΗΝ – ΕΤΟΣ: 150817-7-74

Ὁδηγίαι Σήματος

Στοιχεῖα Τέλους προθέματος (PREFIX):

Ἀριθ. Ὁμ. (GR)

ΑΠΟ: ΕΛΔΥΚ/3/Ι/2ον ΕΓ

ΠΡΟΣ: ΑΕΔ/Γραφ. Ἀρχηγοῦ – ΑΣ/Γραφ. Ἀρχηγοῦ – ΑΣ/22 ΕΓ

ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ: ΑΚΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ (ΕΧ)

ΚΟΙΝ.: ΕΛΔΥΚ/3/Ι/2ον ΕΓ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΔΟΤΟΥ (Πρωτοκόλλου Σήματος): 49

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣΗΛΘΕ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ Ο

ΓΕΩΡΓΙΤΣΗΣ Θ.

1/ἐκ 1 Σελίδων

ΣΧΕΤΙΚΟΝ ΣΗΜΑ:

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΜΕΝΟΝ: [X] ΝΑΙ [ ] ΟΧΙ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ ΣΥΝΤΑΚΤΟΥ καὶ ὑπογραφὴ τούτου | ΓΡΑΦΕΙΟΝ | ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΦ.

Ἐὰν τὸ σῆμα διεβιβάσθη τηλεφωνικῶς ἀναγράψατε κατωτέρω τὸ ὀνοματεπώνυμον τοῦ λαβόντος (ἢ διαβιβάσαντος) τοῦτο:

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΓΚΡΙΝΟΝΤΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗΝ: (υπογραφή)

ΒΑΘΜΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣ. ΙΔΙΟΤΗΣ ΤΟΥΤΟΥ:

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ — ΩΡΑ (ἢ διαδοχικαὶ Ἡμερομηνίαι — Ὧραι):

ΠΕΡΑΤΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ΠΕΡΑΤΟΣ

ΛΗΨΕΩΣ

ΜΕΣΟΝ ΔΙΑΒΙΒΑΣΕΩΣ	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΕΙΡΙΣΤΟΥ: ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Ἡμερομ.–Ὥρα Καταθέσεως εἰς τὸ Μέσον Διαβ/σεως:

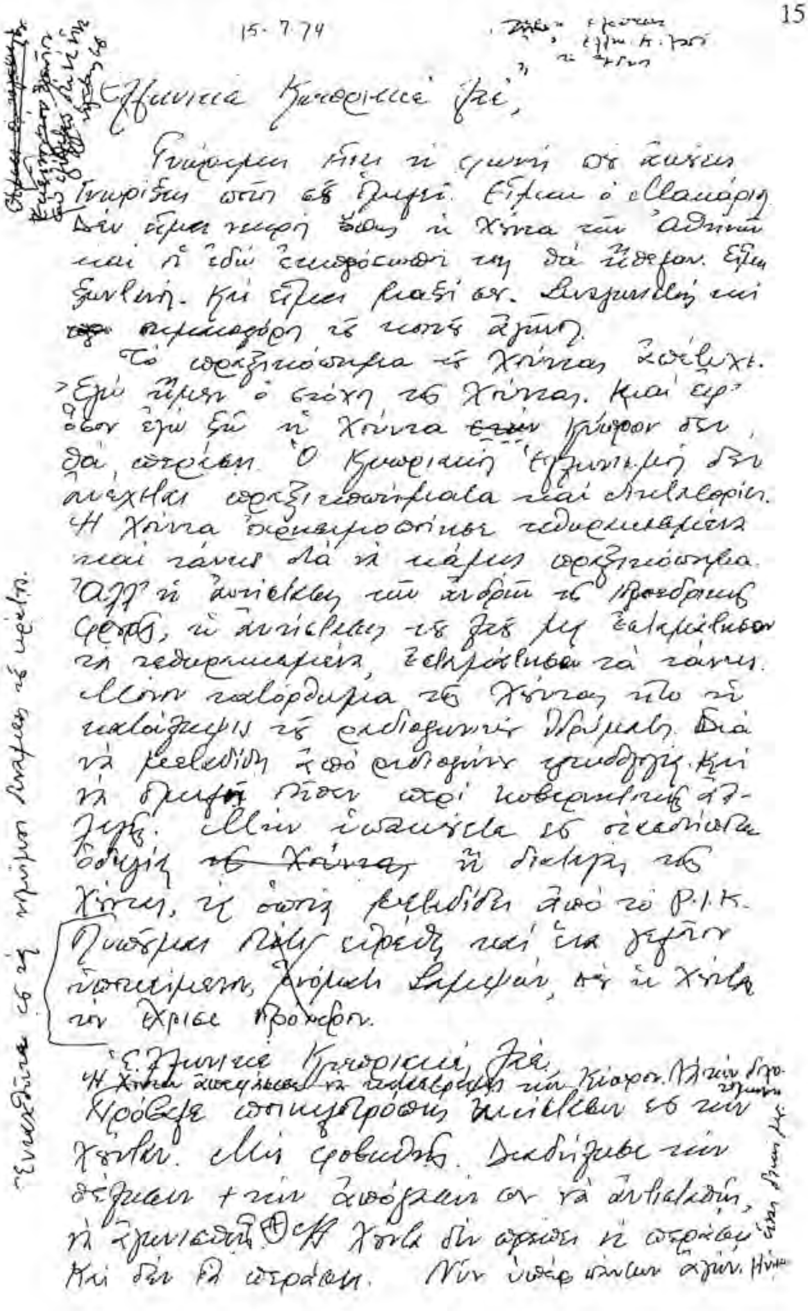
ΟΝΟΜΑΤ/ΜΟΝ ΚΑΤΑΘΕΣΑΝΤΟΣ:

(Ὁδηγίαι Συντάξεως ὄπισθεν)

Παράρτημα XI

Τὸ χειρόγραφον κείμενον τοῦ Διαγγέλματος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἀπὸ τὸν Ἐλεύθερον Ραδιοφωνικὸν Σταθμὸ Πάφου

15 Ἰουλίου 1974

Παράρτημα XII

«Διάγγελμα» τοῦ Νικολάου Σαμψών

23 Ἰουλίου 1974

«Ἑλληνικὲ Κυπριακὲ Λαέ,

Μὲ τὴν ἰδικήν σου βοήθειαν καὶ μὲ τὴν μαχητικότητα τῶν στρατευμένων τέκνων τῆς Κύπρου ἐπανεστατήσαμεν καὶ ἐρρίψαμεν τὸ προσωποπαγὲς καθεστὼς τοῦ τέως Προέδρου. Ἐν συνεχείᾳ ἡ Τουρκία ἐξαπέλυσεν ἄνανδρον καὶ ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κύπρου μας. Ἡνωμένος ὁ λαός μας ἐπολέμησε μὲ αὐταπάρνησιν διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἔγραψε τὶς πιὸ χρυσὲς σελίδες εἰς τὴν ἱστορίαν μας.

Ἀνέλαβα τὴν Προεδρίαν τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας οὐχὶ ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ ἀποτρέψω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ νὰ συνενώσω ψυχικῶς τὸν λαόν μας. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐγχειρήματος ἀπεδείχθη ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν τρόπον διεξαγωγῆς τῆς ἀντιστάσεως.

Ἤδη τὸ ὅλον ζήτημα ὡς διεμορφώθη εἰσέρχεται εἰς τὴν σφαῖραν τῶν διαπραγματεύσεων. Κατόπιν αὐτοῦ ἡ πεῖρα τοῦ κ. Κληρίδη, ὡς διαπραγματευτοῦ ἐπιβάλλει τὴν ἰδικήν του παρουσίαν εἰς τὴν Προεδρίαν.

Ἔχω τὴν συνείδησίν μου ἥσυχον, ὅτι ἔπραξα τὸ καθῆκόν μου εἰς μίαν ἰδιαιτέρως κρίσιμον στιγμήν. Ἡ παραίτησίς μου νομίζω, ὅτι ἀποτελεῖ προέκτασιν τῆς προσφορᾶς μου».

Παράρτημα XIII

Ὁμιλία τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας τοῦ ΟΗΕ

19 Ἰουλίου 1974

Στις 19 Ιουλίου 1974, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, προερχόμενος από το Λονδίνο, έφθασε στη Νέα Υόρκη, όπου εγένετο δεκτός από το Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών κ. Κουρτ Βαλντχάιμ.

Μετά την άφιξη του Μακαριοτάτου συνήλθε το Συμβούλιο Ασφαλείας, στις 19 Ιουλίου 1974, για να επιληφθεί της αίτησης της Κύπρου για καταδίκη του πραξικοπήματος. Ο Μακαριότατος έγινε δεκτός στα Ηνωμένα Έθνη ως ο Αρχηγός του Κυπριακού Κράτους. Δίνοντάς του το λόγο, ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Ασφαλείας είπε: «Ἔχω τώρα τὴν τιμὴ νὰ καλέσω στὸ βῆμα τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο, Πρόεδρο τῆς Κύπρου».

Ο Πρόεδρος Μακάριος, αφού ανέβηκε στο βήμα και κάτω από τα παρατεταμένα χειροκροτήματα των αντιπροσώπων, μίλησε ως εξής:

«Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπιθυμῶ κατ' ἀρχὴν νὰ ἐκφράσω τὰς θερμοτέρας εὐχαριστίας μου πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας διὰ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἐπιδείξει διὰ τὴν κρίσιμον κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς Κύπρον μετὰ τὸ πραξικόπημα, τὸ ὁποῖον ὠργανώθη ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, τῶν διοικούντων τὴν Κυπριακὴν Ἐθνικὴν Φρουράν.[1] Εἶμαι ἰδιαιτέρως εὐγνώμων, διότι τὸ Συμβούλιον

1. Ο Πρόεδρος Μακάριος με την ομιλία του ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας στήριξε την επιχειρηματολογία του στα εξής:

(α) «Τὸ πραξικόπημα ὠργανώθη ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, τῶν διοικούντων τὴν Κυπριακὴν Ἐθνικὴν Φρουράν».

(β) «... Τὸ στρατιωτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος ἔχει κραυγαλέως παραβιάσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κύπρου. Χωρὶς ἴχνος σεβασμοῦ πρὸς τὰ δημοκρατικὰ δικαιώματα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, χωρὶς ἴχνος σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, ἡ Ἑλληνικὴ Χούντα ἔχει ἐπεκτείνει τὴν δικτατορίαν της εἰς Κύπρον...».

(γ) «... Χωρὶς ἐρύθημα, ἡ Ἑλληνικὴ Χούντα καταβάλλει προσπαθείας νὰ ἁπλοποιήσῃ τὴν κατάστασιν, ἰσχυριζομένη, ὅτι δὲν ἐνέχεται εἰς τὴν ἔνοπλον ἐπίθεσιν καὶ ὅτι αἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων ὀλίγων ἡμερῶν ἀποτελοῦν ἐσωτερικὸν θέμα τῶν Ἑλληνοκυπρίων. Δὲν πιστεύω, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀποδέχονται τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος. Τὸ πραξικόπημα δὲν συνέβη ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, ὥστε νὰ θεωρῆται ἐσωτερικὸν ζήτημα τῶν

Ἀσφαλείας εἶχε συμφωνήσει νὰ ἀναβάλῃ τὴν συνεδρίαν του μέχρι τῆς ἐδῶ ἀφίξεώς μου, διὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσω πρὸς αὐτὸ ἐπὶ τῶν προσφάτων δραματικῶν γεγονότων εἰς Κύπρον.

Ὅ,τι συμβαίνει εἰς Κύπρον ἀπὸ τῆς παρελθούσης Δευτέρας ἀποτελεῖ μίαν πραγματικὴν τρα-

Ἑλληνοκυπρίων. Ἀποτελεῖ καθαρῶς εἰσβολὴν ἔξωθεν, κατάφωρον παραβίασιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κυριαρχίας τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου. Τὸ ἀποκαλούμενον πραξικόπημα ἦτο ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι στελεχώνουν καὶ διοικοῦν τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν».

(δ) «... Ἡ κατάληψις τοῦ ἀεροδρομίου ἔξωθι τῆς πρωτευούσης διεξήχθη ὑπὸ ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν τῆς ΕΛΔΥΚ...».

(ε) «... Δὲν ἔγινε ἐπανάστασις εἰς Κύπρον, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἐσωτερικὴ ὑπόθεσις. Ἦτο μία εἰσβολή, ἡ ὁποία παρεβίασε τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Δημοκρατίας. Καὶ ἡ εἰσβολὴ συνεχίζεται ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ εἰς Κύπρον...».

(στ) «... Ἡ πολιτικὴ τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι ἔναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου ὑπῆρξεν ἀνειλικρινής. Ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω, ὅτι ἦτο διπλοπρόσωπος πολιτική...».

(ζ) «Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε πρόοδος τῶν συνομιλιῶν ὑπῆρξε ἱκανοποιητική. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ πρόοδος εἰς τὰς συνομιλίας, ὅταν ἡ πολιτικὴ περὶ Κύπρου τοῦ καθεστῶτος τῶν Ἀθηνῶν ἦτο διπλοπρόσωπος... Οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ συνεχῶς μὲ κατηγόρουν, ὅτι ἂν καὶ ἡ ἕνωσις ἦτο ἐφικτή, ἡ πραγματοποίησίς της ὑπενομεύετο ὑπ' ἐμοῦ... Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, πῶς ἦτο δυνατὸν διὰ τὰς συνομιλίας νὰ καταλήξουν εἰς θετικὸν ἀποτέλεσμα; Ἡ διπλοπρόσωπος πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος ἦτο ἓν τῶν βασικῶν ἐμποδίων εἰς τὴν πρόοδον τῶν συνομιλιῶν...»

(η) «... Τὰ γεγονότα εἰς Κύπρον δὲν ἀποτελοῦν ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου ἐπηρεάζονται ἐπίσης. Τὸ πραξικόπημα τῆς Ἑλληνικῆς Χούντας εἶναι μία εἰσβολὴ καὶ ἐκ τῶν συνεπειῶν της θὰ ὑποφέρῃ ὅλος ὁ λαὸς τῆς Κύπρου, ἀμφότεροι οἱ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι...»

Ο Μακαριότατος κάλεσε, στη συνέχεια, το Συμβούλιο Ασφαλείας με απόφασή του να «θέσῃ τέρμα εἰς τὴν εἰσβολὴν καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν παραβιασθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κύπρου καὶ τὰ δημοκρατικὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου».

Ήταν η πρώτη φορά που ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μίλησε τόσο ωμά, κατηγορώντας το χουντικό καθεστώς για εισβολή και παραβίαση της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ήταν η πρώτη φορά από διεθνές βήμα που ο Μακαριότατος αποκάλυψε τη διπλοπρόσωπη πολιτική της Χούντας, η οποία παρεμπόδιζε μ' αυτό τον τρόπο τις ενδοκυπριακές συνομιλίες να καταλήξουν σε θετικό αποτέλεσμα. Και ασφαλώς η ομιλία αυτή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δεν άρεσε στο χουντικό καθεστώς και στα παρακλάδια του στην Κύπρο. Γι' αυτό και ανερυθρίαστα κατηγόρησαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ότι τάχα διέσυρε την Ελλάδα και ότι έδωσε προσχήματα στους Τούρκους να εισβάλουν στην Κύπρο, επειδή αναφέρθηκε στις συνέπειες του πραξικοπήματος, οι οποίες θα επηρέαζαν τον Κυπριακό λαό ως σύνολο.

Βέβαια, η προσπάθεια των χουντικών να ταυτίσουν την Ελλάδα και τον Ελληνικό λαό με το καθεστώς τους δεν είχε απήχηση, ούτε έπειθε. Όσον αφορά, όμως, την ψευδολογία, ότι τάχα ο Μακάριος με την ομιλία του έδωσε προσχήματα στους Τούρκους, θα ήταν ανόητο και να το σκεφτεί κάποιος, ότι οι Τούρκοι περίμεναν την ομιλία του Μακαρίου για να αποφασίσουν την απόβαση. Οι Τούρκοι αποφάσισαν για εισβολή στην Κύπρο από την ίδια μέρα του πραξικοπήματος, στις 15 Ιουλίου 1974. Η χρυσή ευκαιρία, που για χρόνια περίμεναν, τους προσφέρθηκε από τους άφρονες του χουντικού καθεστώτος. Τα επίσημα στοιχεία και έγγραφα δεν αφήνουν σκοτεινές πλευρές του εγχειρήματος αυτού.

Συγκεκριμένα: Στις 10.25' π.μ. της Δευτέρας, 15 Ιουλίου 1974, η Τουρκική Πρεσβεία έστειλε από τη Λευκωσία στο Γενικό Διευθυντή της Διεύθυνσης Ελλάδας–Κύπρου κ. Ετζμέλ Μπαρουττσού άκρως απόρρητο τηλεγράφημα με το εξής κείμενο: «Πληροφορούμεθα ὅτι σήμερον περὶ τὰς 8.30' ἐγένετο πραξικόπημα κατὰ τοῦ Μακαρίου. Ἀκούγονται πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὸ Προεδρικὸ Μέγαρο. Πρεσβεία τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας στὴν Λευκωσία». Τη στιγμή εκείνη ο Υπουργός Εξωτερικών κ. Τουράν Γκιουνές βρισκόταν σε επίσημη επίσκεψη στο Πεκίνο. Ο Τούρκος Πρωθυπουργός κ. Μπουλέντ Ετζεβίτ ετοιμαζόταν για περιοδεία στη Δυτική Μικρά Ασία. Θα επισκεπτόταν το Αφιόν Καραχισάρ και από εκεί θα κατευθυνόταν στο Ντενιζλή. Ο κ. Μπαρουττσού κατορθώνει με πολλή δυσκολία να επικοινωνήσει με τον Υπουργό Άμυνας κ. Χασάν Εσάτ Ισίκ και τον ενημερώνει για τα γεγονότα στην Κύπρο. Αυτός με τη σειρά του μεταφέρει την πληροφορία στον Τούρκο Πρωθυπουργό λίγα λεπτά πριν επιβιβαστεί στο αεροπλάνο, δηλαδή λίγο πριν της 11.00 π.μ.

γωδίαν. Τὸ στρατιωτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος ἔχει κραυγαλέως παραβιάσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κύπρου. Χωρὶς ἴχνος σεβασμοῦ πρὸς τὰ δημοκρατικὰ δικαιώματα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, χωρὶς ἴχνος σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, ἡ Ἑλληνικὴ Χούντα ἔχει ἐπεκτείνει τὴν δικτατορίαν της εἰς Κύπρον. Εἶναι βεβαίως γεγονός, ὅτι ἀπό τινος

Ο Ετζεβίτ διέκοψε αμέσως το πρόγραμμά του και επέστρεψε στην Άγκυρα. Δημοσιογράφοι, που συνόδευαν στο ταξίδι αυτό τον Ετζεβίτ, λέγουν ότι έδειχνε φοβερά αφηρημένος και ακόμα ισχυρίζονται, ότι η γνώμη του αναφορικά με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου ήταν η ακόλουθη: «Δὲν ὑπάρχει πιὰ λόγος γιὰ νὰ μὴ ἐπέμβει στρατιωτικὰ ἡ Τουρκία. Σώθηκαν τὰ προσχήματα. Πρέπει νὰ μὴ χάσουμε καιρὸ» (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 19). Με την πρώτη δε συγκέντρωση Τούρκων Υπουργών στην Πρωθυπουργία και την έναρξη της συζήτησης για τις ενδεχόμενες εξελίξεις, ο Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών κ. Μπαρουττσού έδωσε ορισμένες διασαφηνίσεις και υποστήριξε αδίσταχτα τη γνώμη, ότι «ἔπρεπε νὰ γίνει ἡ ἐπέμβαση γιατὶ ὑπάρχει εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν Τουρκία διεθνὲς διπλωματικὸ κλῖμα» και ότι «ἡ κατάσταση εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ὅλη προεργασία τὴν ὁποία ἔχουμε πραγματοποιήσει». (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 19)

Στις 15.00΄ της 15ης Ιουλίου ο σύμβουλος της Αγγλικής Πρεσβείας στην Άγκυρα κ. Φαίη Ουώλκε και στις 15.45΄ ο επιτετραμμένος των Η.Π.Α. κ. Τζαίημς Σπαίην, κλήθηκαν στο Τουρκικό Υπουργείο των Εξωτερικών και συναντήθηκαν με το Διευθυντή Πολιτικών Υποθέσεων κ. Ισμαήλ Σοϊσάλ. Στη συνάντηση αυτή έγινε εκτίμηση των ειδήσεων που κατέφθαναν από την Κύπρο και συμφωνήθηκε η από κοινού παρακολούθηση της εξέλιξης.

Στις 4.15΄ το απόγευμα της 15ης Ιουλίου ο Ετζεβίτ επέστρεψε στην Άγκυρα. Επιβιβάστηκε αμέσως στο αυτοκίνητο του Γενικού Επιτελάρχη και κατευθύνθηκε στο Επιτελείο, όπου πραγματοποιήθηκε σημαντική σύσκεψη. Σ' αυτή έλαβαν μέρος οι αρχηγοί των όπλων, ανώτεροι στρατιωτικοί, άλλοι υπηρεσιακοί παράγοντες, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας κ. Χασάν Ισίκ και ο Υπουργός Εσωτερικών κ. Ογουζχάν Ασίλτουρκ, που ανήκε στο Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας του Νετζμεντήν Έρμπακαν. Ο κ. Ετζεβίτ, αφού έκαμε μια σύντομη επισκόπηση της κατάστασης, ανέφερε, μεταξύ άλλων, και τα εξής: «Ἡ Χούντα τῶν Ἀθηνῶν προέβη σὲ μιὰ πράξη παραφροσύνης. Τὸ πραξικόπημα στὴν Κύπρο εἶναι δικό της ἔργο. Ἔχει σὰν ἐμφανῆ του στόχο τὴν Ἕνωση. Ἡ κατάσταση εἶναι κρίσιμη. Ἂν ἡ Τουρκία δὲν δώσει τὴν πρέπουσα σημασία, θὰ ζημιωθεῖ. Ἂν ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός, θὰ κερδίσει. Πρέπει νὰ δράσουμε. Καὶ γι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ μὴ χρονοτριβοῦμε. Τὸ πραξικόπημα αὐτὸ εἶναι τὸ πράσινο φῶς γιὰ τὶς περαιτέρω ἐνέργειές μας. Ἂς ἐξετάσουμε τὶς στρατιωτικὲς δυνατότητες τῶν ἐνόπλων δυνάμεών μας». (Μ.Α. Μπιράντ: «Απόφαση – απόβαση», σελ. 26 και Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 22)

«Οἱ στρατιωτικοὶ δὲν ἑδίστασαν καθόλου. Εἶχαν ἕτοιμα τρία στρατηγικὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα προέβλεπαν ἐπέμβαση σὲ 24 ὧρες τὸ ἕνα, σὲ 48 ὧρες τὸ δεύτερο καὶ τὸ τρίτο ἦταν ἕνα σχέδιο ἐπεμβάσεως ΣΕ ΔΥΟ ΦΑΣΕΙΣ». (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 22)

Στις 7.30 μ.μ. συνήλθε το Υπουργικό Συμβούλιο, που διέκοψε τις εργασίες του στις 8.00 μ.μ., για να λάβουν μέρος μερικά από τα μέλη του στη σύσκεψη του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας, στο οποίο συμμετείχε και ο Πρόεδρος Κορούτουρκ, άρχισε τη συνεδρία του στις 10.00 το βράδυ. «Πρωταγωνιστὴς στὴ συνεδρίαση αὐτὴ ἦταν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Ντενὶζ Μπαϋκάλ, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὴν πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κρίσεως ποὺ εἶχε προκύψει. Ἐπέμεινε ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ρεαλιστικῆς πολιτικῆς. Μεταξὺ ἄλλων ἐπικαλέσθηκε τὸ σύνολο τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων: «Δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ ἂν ἔγινε πραξικόπημα ἢ ὄχι. Ἂν ἀνατράπηκε ὁ Μακάριος ἢ ὄχι. Κατὰ τὰ ἀναμενόμενα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα θὰ γίνουν ἐκλογὲς στὴν Κύπρο καὶ ἡ νέα ἑλληνοκυπριακὴ Βουλὴ θὰ κηρύξει τὴν Ἕνωση τῆς Μεγαλονήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Βέβαια, οἱ τουρκικὲς περιοχές, δηλαδὴ οἱ θύλακες, θὰ ἐξαιρεθοῦν...» (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 23). Αυτή και μόνο η φράση αποκάλυπτε τη λύση στην οποία απέβλεπε η Χούντα, όταν ενήργησε το πραξικόπημα. Ουσιαστικά πρόκειται για διχοτόμηση. Τα σχέδια όμως χάλασαν από τη στιγμή που ο Μακάριος έμεινε ζωντανός. Και μάλιστα από τη στιγμή που ζωντανός διέφυγε στο εξωτερικό και άρχισε τις συγκεκριμένες καταγγελίες από διεθνή βήματα, ήταν επόμενο ότι κάπου χάλασαν οι σχεδιασμοί. Τουλάχιστον εκείνοι που έκαμε η Χούντα. Γιατί πέρα από τη Χούντα, τα νήματα κινούσαν άλλοι, που δεν έδιναν λογαριασμό. Έδιναν μόνο διαταγές και συντόνιζαν εκ του αφανούς τις επιχειρήσεις μέχρι να εκπληρωθούν τα δικά τους συμφέροντα.

Ο Ντενίζ Μπαϋκάλ, συνεχίζοντας την επιχειρηματολογία του, ότι δηλαδή το πραξικόπημα ήταν η χρυσή ευκαιρία για άνοιγμα όλων των Ελληνοτουρκικών λογαριασμών, είπε: «Τὸ σημαντικὸ ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἐπίσημα θὰ μᾶς κυκλώσει ἀπὸ τὸν Νότο, θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐλέγξει τὴν κεντρώα καὶ τὴν ἀνατολικὴ Μικρασία, καὶ νὰ δεσπόσει στὴν ἀνατολικὴ

χρόνου ὁ σκοπός των καθίστατο φανερός. Ὁ Κυπριακὸς λαὸς εἶχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ αἴσθημα, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Χούντα ὠργάνωσε πραξικόπημα καὶ αὐτὸ τὸ αἴσθημα κατέστη ἐντονώτερον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ἑβδομάδων, ὅτε ἡ τρομοκρατικὴ ὀργάνωσις ΕΟΚΑ Β', κατευθυνομένη ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπανήρχισε τὰς βιαιοπραγίας. Ἐγνώριζον ἀπὸ μακροῦ χρόνου, ὅτι ἡ παρά-

Μεσόγειο. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐπίμαχο σημεῖο. Γιατὶ τὸ φλέγον ζήτημα στὶς Τουρκοελληνικὲς σχέσεις ἀναφέρεται στὸ Αἰγαῖο. Ἔχει σχέση μὲ τὴν ὑφαλοκρηπῖδα. Τὸ πρόβλημα προέκυψε ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἀνακάλυψε πετρέλαιο στὴν περιοχή. Τοῦτο θὰ ἀποτελοῦσε ἀπώλεια τῶν τουρκικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς ὑφαλοκρηπίδας τῆς Ἀνατολίας. Ἰδοὺ ὁ λόγος ποὺ ἐπιβάλλει τὴν ρεαλιστικὴ πολιτική. Τὴν ριζικὴ ἀντιμετώπιση τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων. Τότε, ἐπειδὴ εἴχαμε ἀποφασίσει τὴν τήρηση ἄκρως δραστήριας τακτικῆς, εἴχαμε προβλέψει ὅλες τὶς πιθανότητες καὶ εἶχαν ἀντιμετωπισθεῖ ὅλες οἱ στρατιωτικές μας δυνατότητες.

Στὴν ἴδια σύσκεψη ποὺ ἐξετάσθηκε ἡ στρατηγικὴ κατάσταση τῆς Τουρκίας εἶχε διευθετηθεῖ καὶ τὸ ἐνδεχόμενο δράσεως στὴν Κύπρο. Τότε εἶχε ἀποφασισθεῖ νὰ δημιουργηθοῦν πραγματικὲς καταστάσεις, οἱ ὁποῖες νὰ δικαιολογοῦν τὴν ἐπέμβαση μόνο κατὰ τὴν ἔκταση τῆς ἀποδοχῆς των ἀπὸ μέρους τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης.

Ἡ μὴ προσέγγιση τῆς Ἑλλάδος σὲ συνεννόηση – μετὰ ἀπὸ τὶς συζητήσεις τῆς Ὀττάβας καὶ τῶν Βρυξελλῶν – ἡ ἔξοδος τοῦ Τσανταρλῆ μὲ τὴ συνοδεία τουρκικῶν πολεμικῶν σκαφῶν στὶς «ἀμφισβητούμενες» περιοχὲς τοῦ Αἰγαίου, γιὰ ἔρευνες, ἦταν μιὰ πραγματικὴ κατάσταση. Ἐπὶ μέρες μὲ τὸ χέρι στὴν σκανδάλη τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν ἀντιμέτωπα. Ἡ Ἑλλάδα, τότε, μὲ τὴν πίεση τοῦ ΝΑΤΟ δέχτηκε νὰ παρακαθήσει σὲ συνομιλίες στὴν Ὀττάβα καὶ στὶς Βρυξέλλες, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν ἀπέδωσαν. Ἂν δὲν μεσολαβοῦσε ἡ παροῦσα κρίση, τὸ ἔναυσμα θὰ ἦταν τὸ Αἰγαῖο. Ἡ Κυβέρνηση Ἐτζεβὶτ ἦταν ἀποφασισμένη...» (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ΄, σελ. 24–26)

Ο Τούρκος συγγραφέας Döner Mehmet στο βιβλίο του «Τὰ παιχνίδια τῆς CIA καὶ ὁ τρίτος ἄνθρωπος, Ἐτζεβίτ», σελ. 83, αναφέρεται στο πραξικόπημα στην Κύπρο και στη «διχοτόμηση που πρότεινε ο Σαμψών». Γράφει συγκεκριμένα: «Ἀκριβῶς ἀμέσως μετὰ τὸ αἱματηρὸ πραξικόπημα στὴν Κύπρο, ὁ δολοφόνος Σαμψὼν πρότεινε στὴν Τουρκία τὴν διχοτόμηση τῆς Μεγαλονήσου καὶ ζήτησε ὅπως μὲ διαπραγματεύσεις, ποὺ θὰ γίνονταν ἀργότερα, ἕνα τμῆμα τῆς Κύπρου νὰ ἀποδοθεῖ στὴν Τουρκία γιὰ νὰ ἐνσωματωθεῖ μὲ αὐτὴν ὑπὸ μορφὴν Νομοῦ (τῆς Τουρκίας), ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον νὰ προσαρτηθεῖ στὴν Ἑλλάδα. Ἐκ πρώτης ὄψεως τοῦτο ἀποτελοῦσε μιὰ πρόταση τὴν ὁποία ἡ Τουρκία θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδεχθεῖ. Ἀλλὰ ἡ Τουρκία, ἡ ὁποία προσπαθοῦσε νὰ ἀφοπλίσει τὰ 12 Δωδεκάνησα, ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν μύτη της, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ δεχτεῖ τὴν δημιουργία ἑνὸς «Ἑλληνικοῦ Νομοῦ» σὲ ἔδαφος τὸ ὁποῖο ἀπέχει ἀπὸ μὲν τὴν Ἑλλάδα 280, ἀπὸ δὲ τὴν Τουρκία 40 μίλια καὶ τὴν μετατροπὴ αὐτοῦ σὲ ἀποθήκη πυρομαχικῶν».

Ο ίδιος συγγραφέας με τίτλο «Μήπως πρόκειται γιὰ τὸ σχέδιο Ἄτσεσον;» υποστηρίζει, ότι «τὸ σχέδιο Ἄτσεσον, τὸ ὁποῖο τὸ 1964 ἡ Ἑλλὰς εἶχε ἀπορρίψει, εἶχε τεθεῖ σὲ ἐφαρμογὴ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ Στρατὸ σὲ μιὰ μορφὴ πιὸ ἐκτεταμένη» (σελ. 171–172). Και παρακάτω, αναφερόμενος στο ρόλο και στις επιδιώξεις του Κίσσινγκερ, τονίζει: «Στὴν πραγματικότητα πίσω ἀπ' ὅλη τὴν ὑπόθεση, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πράγματα. Ὁ Κίσσινγκερ ἦταν Ἑβραῖος καὶ ἔθετε μιὰ διφυᾶ παγκόσμια πολιτική... Ἡ Ἀμερικὴ πρὸ διετίας εἶχε ἀποστείλει στὸ Ἑλληνικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο ἕνα σχέδιο, ποὺ εἶχε ἐκπονήσει μὲ τὴ συνεργασία τῶν Ἰσραηλινῶν, ἀναφορικὰ μὲ τὸ Κυπριακό. Τότε, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἦταν μιὰ «σίγουρη» χώρα, εἶχε χαραχθεῖ ὁ ἄξονας Ἀθηνῶν, Λευκωσίας, Τὲλ Ἀβίβ. Ἕνα πρόσωπο μονάχα μποροῦσε νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ ποὺ εἶχε καταστρωθεῖ μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Πενταγώνου καὶ τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν: Ὁ Μακάριος. Γι' αὐτὸ εἶχε ἐπιλεγεῖ ὡς στόχος ὁ παπᾶς Μακάριος, τοῦ ὁποίου εἶχε προβλεφθεῖ ἡ ταχύτερη δυνατὴ ἐξουδετέρωση, λόγῳ τῆς οἰκειότητάς του πρὸς τοὺς Ἄραβες. Οἱ πηγὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλοῦμε τὸ παραπάνω ἐπισημαίνουν τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὸ πραξικόπημα στὴν Κύπρο, ὁ Ἰσραηλινὸς τύπος κυριολεκτικὰ πανηγύριζε, καὶ τονίζουν, ὅτι ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὁ ἀρχηγὸς τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς χούντας ταξίαρχος Δημήτριος Ἰωαννίδης εἶχε σχέσεις μὲ τὴ μυστικὴ ἀστυνομία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅτι τὶς σχέσεις αὐτὲς κατηύθυνε ο Ζὰκ Ἀλζαράκη, ποὺ εἶναι Ἑβραϊκῆς καταγωγῆς καὶ γαμβρὸς τοῦ Ἰωαννίδη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ Ἰσραηλινοὶ πράκτορες εἶχαν συνάψει στενὲς σχέσεις μὲ τὸν Σαμψὼν καὶ ἀνασύρθηκε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο στὴν ἐπιφάνεια τὸ σχέδιο Ἄτσεσον, οὕτως ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ ἐξαφανιζόταν ὁ Μακάριος, ἀφ' ἑτέρου θὰ δινόταν ἕνα κομμάτι στὴν Τουρκία γιὰ νὰ σωπάσει καὶ μὲ τὸ ὁποῖο νὰ δημιουργοῦσε γι' αὐτὴν ἰσορροπία στὴν Μέση Ἀνατολή. Σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ ὁ Ἰωαννίδης δὲν μπόρεσε νὰ σκεφτεῖ τὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως, οἱ Ἰσραηλινοὶ καὶ Ἀμερικανοὶ πράκτορες ἔφεραν στὴν ἀρχὴ τὸν Σαμψών, ὁ ὁποῖος εἶναι πασίγνωστο πὼς χρηματοδοτεῖτο συνεχῶς ἀπὸ τὸ Ἰσραὴλ καὶ τὸ ὄνομά του ὑπῆρχε στὸν κατάλογο προγραφῶν τῶν Ἀράβων ἀνταρτῶν. Ἰδοὺ πῶς τὸ παιχνίδι χάλασε ἀπὸ

νομος ὀργάνωσις εἶχε τὰς ῥίζας καὶ ἐτροφοδοτεῖτο ἐξ Ἀθηνῶν. Ἤμην ἐνήμερος, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπανδρώνουν καὶ διοικοῦν τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν, ἐστρατολόγουν μέλη διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ὑπεστήριζον αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους μέχρι τοῦ σημείου νὰ φθάσῃ ἡ ὀργάνωσις μέχρι τῶν ἀποθηκῶν ὁπλισμοῦ τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς.

δυὸ σημεῖα. Ἀπὸ τὴν μιὰ ἡ Τουρκία, δίχως νὰ τῆς πεῖ ὁ Σαμψὼν «ἐλᾶτε νὰ διχοτομήσουμε τὴν Κύπρο» πατοῦσε πόδι στὴν Μεγαλόνησο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Ἀθήνα εἶχε ἀναστατωθεῖ λόγῳ τῆς ἀνατροπῆς τῆς Χούντας. Ἐὰν ἡ Τουρκία καθυστεροῦσε λίγο τὴν ἀπόβασή της, ἡ Ἀμερικὴ θὰ ἀναγνώριζε τὴν Κυβέρνηση τοῦ Σαμψών. **Καὶ ἡ Μεγαλόνησος θὰ διχοτομεῖτο μὲ ἄλλο τρόπο, σ' ἕνα καντονιακὸ ἢ ὁμοσπονδιακὸ σύστημα, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε κατὰ τὴν μορφὴ ποὺ ἤθελε ἡ Ἀμερική».** (Döner Mehmet: «Τὰ παιχνίδια τῆς CIA καὶ ὁ τρίτος ἄνθρωπος, Ἐτζεβίτ», σελ. 178–180)

Ένα άλλο στοιχείο που αποδεικνύει την αποφασιστικότητα της Τουρκίας να αναμετρηθεί ένοπλα με την Ελλάδα, με τη δικαιολογία ότι έπρεπε να ήταν έτοιμη για να αντιμετωπίσει όλα τα Ελληνοτουρκικά προβλήματα, ήταν και η αναγγελία του τότε Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Χασάν Ισίκ, ότι η Τουρκία αποφάσισε να συγκροτήσει ειδική στρατιωτική δύναμη «μὴ ὑπαγομένη εἰς τὰς δικαιοδοσίας τοῦ ΝΑΤΟ». Ένα άρθρο του Χικμέτ Μπιλ στη «Χουρριγέτ», στις 9 Μαΐου 1974, είναι διαφωτιστικό του τρόπου με τον οποίο το Κυπριακό προβλήθηκε ως πρόβλημα εθνικής σπουδαιότητας για την Τουρκική κοινή γνώμη. (Δες ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ).

Μετά τον Μπαϋκάλ μίλησε στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας ο Πρωθυπουργός κ. Ετζεβίτ. Η επιχειρηματολογία του ήταν περίπου η ίδια μ' εκείνη του Μπαϋκάλ. Το συμπέρασμα ήταν ότι για γενικότερους λόγους επιβαλλόταν η στρατιωτική επέμβαση στην Κύπρο. Σε σχετική ερώτηση του Ετζεβίτ, οι αρχηγοί των τριών όπλων απάντησαν ότι ήταν έτοιμοι να αναλάβουν δράση. Η στρατιωτική ηγεσία όμως επέμενε στην πολιτική κάλυψη, στους διεθνείς αντίκτυπους, αλλά και στην ετοιμότητα του διοικητικού μηχανισμού της Τουρκίας, αναφορικά με ένα επικείμενο πόλεμο. «Ο Ετζεβίτ υπέβαλε στους στρατηγούς την καυτή ερώτηση: «Σε πόσες μέρες μπορείτε να είστε έτοιμοι;» Η απάντηση ήταν πολύ ενθαρρυντική. «Μπορούμε να αρχίσουμε την απόβαση το Σάββατο το πρωί» (Μ.Α. Μπιράντ: «Απόφαση – απόβαση», σελ. 34). Μετά την απάντηση των στρατηγών, διατυπώθηκε η πρόταση προς το υπουργικό συμβούλιο, το οποίο ανέμενε στον κάτω όροφο του ίδιου κτιρίου, τη λήξη της συνεδρίας του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, ως εξής: «... προτείνεται ἡ λῆψις ὅλων τῶν σχετικῶν μέτρων καὶ προετοιμασιῶν ποὺ ἀφοροῦν τὴν προάσπισιν τῆς ἀσφαλείας καὶ τῶν ὑψηλῶν συμφερόντων τῆς Τουρκίας...». Αυτό σήμαινε στην πράξη εισβολή, χωρίς όμως να την κατονομάζουν. (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ. Γ', σελ. 35, και Μ.Α. Μπιράντ: «Απόφαση – απόβαση», σελ. 34)

Στις 1.00 μετά τα μεσάνυχτα ανακοινώθηκε στους Υπουργούς η πρόταση–απόφαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας. Μετά από αντιρρήσεις αρκετών Υπουργών, ο Ετζεβίτ κατόρθωσε στις 2.30 π.μ. να εξασφαλίσει τελικά τη συγκατάθεσή τους. «Ο Ετζεβίτ, βγαίνοντας από το Υπουργικό Συμβούλιο, είχε πάρει την οριστική του απόφαση: «θα γινόταν εισβολή». (Μ.Α. Μπιράντ: «Απόφαση – απόβαση», σελ. 36) Η Παρασκευή ήταν η μέρα της οριστικής απόφασης. Ως τότε έπρεπε να συμπληρωθούν οι προετοιμασίες. Την ώρα που στην Τουρκία κοιμούνταν όλοι βαθιά, μη εξαιρουμένου ούτε αυτού του Υπουργού Εξωτερικών, ο Ετζεβίτ ανέβαινε στο Γενικό Επιτελείο. Στις 3.30 το πρωί υπέγραψε τη διαταγή και την έδωσε στους στρατηγούς.

Ο ισχυρισμός, επομένως, ότι ο Μακάριος με την ομιλία του ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας, στις 19 Ιουλίου, έδωσε προσχήματα στους Τούρκους για να εισβάλουν στο νησί, είναι έξω από τα πραγματικά γεγονότα. Ο Αμερικανός πρέσβης στην Αθήνα κ. Χένρυ Τάσκα υποστηρίζει, ότι η ΣΙΑ γνώριζε την απόφαση της Χούντας να ενεργήσει πραξικόπημα εναντίον του Προέδρου Μακαρίου. Γι' αυτό και «οι Τούρκοι θα πρέπει να ήταν βέβαιοι για το επερχόμενο πραξικόπημα, γιατί οι προετοιμασίες της εισβολής της 20ής Ιουλίου θα πρέπει να είχαν αρχίσει πριν την ανατροπή του Μακαρίου. Οι αμερικανικές εγκαταστάσεις παρακολούθησης στην Τουρκία και την Κύπρο θα πρέπει να είχαν αντιληφθεί τις προετοιμασίες. «Η πτώση του Μακαρίου πραγματοποιήθηκε στις 15 Ιουλίου... μη μου πείτε, ότι μπορεί κανείς να στείλει 25.000 στρατιώτες, αεροπλάνα, πλοία και τανκς μέσα σε τρεις η τέσσερις μέρες... δεν είναι δυνατόν» (Brendan O' Malley – Jan Craig: «Η συνωμοσία της Κύπρου – Προειδοποιήσεις για το Πραξικόπημα», σελ. 306)

Οι ίδιοι συγγραφείς εκτιμούν, ότι το πραξικόπημα και η εισβολή ήταν μια δολοπλοκία της ΣΙΑ, που παγίδευσε τη Χούντα στην προσπάθειά της να εξοντώσει το Μακάριο: «Η Χούντα θεωρούσε, ότι, αν έδιωχνε τον Μακάριο, οι Αμερικανοί δεν θα επέτρεπαν τουρκική επέμβαση και ότι την ιδέα αυτή σχημάτισε στις επαφές της με τη CIA. Πιθανόν η CIA να δη-

Εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ διεξήγαγον ἀνοικτὴν προπαγάνδαν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς παρανόμου ὀργανώσεως καὶ μετέτρεψαν τὴν Ἐθνικὴν Φρουρὰν ἀπὸ ὄργανον τοῦ Κράτους εἰς μέσον ἀνατρεπτικόν. Ὁσάκις, κατὰ καιρούς, παρηπονούμην πρὸς τὰς Ἀθήνας περὶ τῆς ἀναρμόστου διαγωγῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, ἡ ἀπάντησις ἦτο, ὅτι, ἐὰν εἶχον συγκεκριμένας ἀποδείξεις, ὅσοι θὰ εὑρίσκοντο ἔνοχοι θὰ ἀνεκαλοῦντο. Ἐξ ὅλης τῆς στάσεώς των, ἐσχημάτισα τὴν ἀλάνθαστον ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ συνήθης ἀπάντησίς των ἦτο μία προσποίησις ἀθωότητος. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν στοιχεῖα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῆς Κυπριακῆς Ἀστυνομίας ἀποδεικνύοντα σαφῶς, ὅτι ἡ ΕΟΚΑ Β΄ ἦτο ἓν ἐξάρτημα τοῦ καθεστῶτος τῶν Ἀθηνῶν.

Χρηματικὰ ποσὰ διετίθεντο ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὀργανώσεως ταύτης καὶ ἐδίδοντο ὡσαύτως εἰς αὐτὴν λεπτομερεῖς ὁδηγίαι ἀναφορικῶς μὲ τὰς ἐνεργείας της. Τότε ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἀπευθύνω μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος Στρατηγὸν Γκιζίκην, ζητῶν παρ᾽ αὐτοῦ νὰ δώσῃ διαταγὰς διὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς βίας καὶ αἱματοχυσίας ὑπὸ τῆς ΕΟΚΑ Β΄ καὶ διὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Παρεκάλεσα ὡσαύτως τοῦτον νὰ ἀνακαλέσῃ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὴν Ἐθνικὴν Φρουρὰν Ἕλληνας ἀξιωματικούς, προσθέτων, ὅτι σκοπός μου ἦτο ἡ μείωσις τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῆς Δυνάμεως ταύτης καὶ ἡ μετατροπή της εἰς ὄργανον τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους. Ἀνέμενον ἀπάντησιν. Εἶχον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὸ καθεστὼς τῶν Ἀθηνῶν δὲν ηὐνόει τὴν μείωσιν τῆς Δυνάμεως ταύτης καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν.

Ὁ Ἕλλην Πρέσβυς ἐν Κύπρῳ μὲ ἐπεσκέφθη, ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεώς του, διὰ νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ, ὅτι ἡ μείωσις εἰς τὴν ἀριθμητικὴν δύναμιν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ἢ ἡ ἀποχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν θὰ ἐξησθένει τὴν ἄμυναν τῆς Κύπρου ἐν περιπτώσει κινδύνου ἐκ Τουρκίας.

μιούργησε αυτή την εντύπωση, που βέβαια ήταν λανθασμένη. Ίσως το έκαμε σκόπιμα, για να διευκολύνει το πραξικόπημα και να διευκολύνει την Τουρκική εισβολή. Η CIA πρέπει να πίστευε, ότι μπορούσε να επιτύχει μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια. Πρώτα θα ξεφορτωνόταν τον Μακάριο, τον οποίον δεν έβλεπαν με καλό μάτι εξαιτίας των σχέσεών του με το Ανατολικό Μπλοκ. Ύστερα, με τον ίδιο τρόπο, η Τουρκία θα καταλάμβανε μέρος της Κύπρου και ό,τι απέμενε θα ενσωματωνόταν στην Ελλάδα. Διχοτόμηση. Φινίτο το κυπριακό πρόβλημα. Αυτό θα σήμαινε την επούλωση μιας πληγής των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το ξεφόρτωμα ενός προβλήματος, που ατελείωτες διαπραγματεύσεις είχαν αποτύχει να διευθετήσουν στην περίοδο 1963–1974» (Brendan O' Malley – Jan Craig: «Η συνωμοσία της Κύπρου – προειδοποιήσεις για το πραξικόπημα», σελ. 307)

Ο Ετζεβίτ, πριν από την έναρξη της στρατιωτικής επιχείρησης, υποστήριξε την άποψη και στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας και στο Υπουργικό Συμβούλιο, ότι έπρεπε προηγουμένως να γίνει προσφυγή σε διπλωματικές διαβουλεύσεις και κατά συνέπεια έπρεπε πρώτα να αποταθούν στην Αγγλία, που ήταν εγγυήτρια δύναμη, για μια από κοινού απόβαση στην Κύπρο. Πα την Ελλάδα δεν γινόταν λόγος. Επειδή οργάνωσε το πραξικόπημα, είχε εκπέσει του δικαιώματος της εγγυήτριας χώρας. Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και αρχηγός του Θεοκρατικού Κόμματος της Εθνικής Σωτηρίας κ. Έρμπακαν ήταν υπέρμαχος της άμεσης στρατιωτικής επέμβασης στην Κύπρο και δεν ήθελε προηγούμενες συνεννοήσεις ούτε με την Αγγλία, ούτε με κανένα άλλο. Είπε, λοιπόν, μεταξύ άλλων, και τα εξής: «Μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ Πανάγαθου Ἀλλάχ, ἔχει ἐμφανισθεῖ μιὰ ἱστορικὴ εὐκαιρία ἐνώπιόν μας. Ἡ ἡμετέρα μετριότης εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ἄνευ χρονοτριβῆς πρέπει νὰ ἐπέμβουμε στρατιωτικῶς. Μὲ τὴν θέλησιν τοῦ παντοδύναμου Ἀλλὰχ θὰ δώσωμεν ἕνα μάθημα στὸ αὔθαδες Ἑλληνικὸν Ἔθνος» (Ν. Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», Τόμ., Γ΄, σελ. 37).

Η απόφαση, επομένως, για εισβολή ήταν ειλημμένη από την ίδια μέρα του πραξικοπήματος. Στις μέρες που μεσολαβούσαν μέχρι τις 20 Ιουλίου, ο Ετζεβίτ θα αναλάμβανε με όλο το διπλωματικό μηχανισμό της Τουρκίας να παροπλίσει τις οποιεσδήποτε αντιδράσεις για τη στρατιωτική επιχείρηση εναντίον της Κύπρου. Κύριο επιχείρημα της Τουρκικής προπαγάνδας ήταν ότι η επιχείρηση θα ήταν «ειρηνική» και θα στόχευε στην «αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης», την οποία ανέτρεψε η Ελλάδα, που ήταν εγγυήτρια χώρα.

Τοῦτο ἀπετέλει ἰσχυρισμόν, ὁ ὁποῖος, ἀκόμη καὶ ἂν ἐνεφανίζετο ὡς λογικός, δὲν ἦτο πειστικός, καθ' ὅτι ἐγνώριζον, ὅτι ὄπισθεν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου ἐκρύπτοντο ἄλλα συμφέροντα. Ἀπήντησα, ὅτι, ὅπως ἐξειλίχθησαν τὰ πράγματα, θεωρῶ τὸν κίνδυνον ἐκ τῆς Τουρκίας μικρότερον παρὰ τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους των. Καὶ ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ φόβοι μου ἐδικαιώθησαν.

Τὸ Σάββατον, 13 Ἰουλίου, συνεκροτήθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Στρατηγοῦ Γκιζίκη, συνδιάσκεψις, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Εἰς ταύτην παρέστησαν ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κύπρῳ, ὁ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι, διὰ νὰ συζητήσουν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς μου. Ὡς ἐδηλώθη εἰς σχετικὸν ἀνακοινωθέν, ἐκδοθὲν κατὰ τὸ τέλος τῆς συσκέψεως, ἡ σύσκεψις θὰ ἐπανελαμβάνετο τὴν Δευτέραν, 15 Ἰουλίου. Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸ ἀνακοινωθὲν εἰς δευτέραν σύσκεψιν ἦτο ἀπατηλή. Διότι, ἐνῷ τὴν Δευτέραν ἀνέμενον ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, ἡ ἀπάντησις ἦλθε καὶ αὕτη ἦτο τὸ πραξικόπημα.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπέστρεφον ἀπὸ τὴν θερινήν μου κατοικίαν εἰς Τρόοδος, ὅπου διῆλθον τὸ Σαββατοκυρίακον καὶ κατὰ τὴν 8ην πρωϊνὴν εὑρισκόμην εἰς τὸ γραφεῖόν μου εἰς τὸ Προεδρικὸν Μέγαρον. Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, ὑπεδεχόμην εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς ὁμάδα παιδιῶν καὶ κορασίδων, μελῶν τῆς Ἑλληνορθοδόξου Νεολαίας τοῦ Καΐρου, τὰ ὁποῖα ἦλθον εἰς Κύπρον ὡς φιλοξενούμενά μου ἐπί τινας ἡμέρας. Μόλις εἶχον χαιρετίσει αὐτά, ὅτε ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοί. Ἐντὸς δευτερολέπτων οἱ πυροβολισμοὶ κατέστησαν συχνότεροι καὶ ἓν μέλος τῆς προεδρικῆς φρουρᾶς μὲ ἐπληροφόρησεν, ὅτι τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα καὶ τὰνκς διῆλθον τὸ περιτοίχισμα καὶ εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ προαυλίου τοῦ Προεδρικοῦ Μεγάρου, τὸ ὁποῖον ἐσείετο ἀπὸ βλήματα ὅλμων. Ἡ κατάστασις κατέστη συντόμως κρίσιμος. Προσεπάθησα νὰ συνδεθῶ τηλεφωνικῶς μὲ τὸ ΡΙΚ διὰ νὰ μεταδώσω εἰδικὴν ἀπὸ ραδιοφώνου ἀνακοίνωσιν, ὅτι τὸ Προεδρικὸν Μέγαρον ὑφίστατο ἐπίθεσιν, ἀλλ' ἀντελήφθην, ὅτι αἱ τηλεφωνικαὶ γραμμαὶ ἀπεκόπησαν. Ὁ σφοδρὸς βομβαρδισμὸς ἐμεγάλωνεν ἀκόμη περισσότερον. Πῶς ἐσώθη ἡ ζωή μου φαίνεται ὡς θαῦμα τῆς Θείας Προνοίας. Ὅταν, ἀκολούθως, εὑρέθην εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πάφου, ἀπηυθύνθην πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κύπρου ἔκ τινος ἐπιτοπίου ραδιοσταθμοῦ, πληροφορήσας τοῦτον, ὅτι ζῶ καὶ ὅτι θὰ ἀγωνισθῶ μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς δικτατορίας, τὴν ὁποίαν προσεπάθη νὰ ἐπιβάλῃ τὸ Ἑλληνικὸν καθεστώς.

Δὲν σκοπῶ νὰ καταναλώσω τὸν χρόνον τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας μὲ τὴν προσωπικήν μου περιπέτειαν. Ἁπλῶς ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω, ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐνόπλου ἐπιθέσεως τὰ τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα καὶ τὰνκς ἐκινοῦντο πρὸς τὴν Πάφον, ἐνῷ ταυτοχρόνως μικρὸν πολεμικὸν σκάφος τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς ἤρχισε νὰ βομβαρδίζῃ τὴν Μητρόπολιν Πάφου, ὅπου διέμενον. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, εὗρον φρόνιμον νὰ ἐγκαταλείψω τὴν Κύπρον, παρὰ νὰ πέσω εἰς χεῖρας τῆς Ἑλληνικῆς Χούντας.

Εἶμαι εὐγνώμων πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία διέθεσεν ἓν ἑλικόπτερον διὰ νὰ μὲ παραλάβῃ ἐκ Πάφου καὶ νὰ μὲ μεταφέρῃ εἰς τὰς Βρεττανικὰς Βάσεις καὶ ἀεροπλάνον διὰ νὰ μεταβῶ ἐκεῖθεν εἰς Μάλταν καὶ Λονδῖνον. Εἶμαι, ἐπίσης, εὐγνώμων πρὸς τὸν εἰδικὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ΟΗΕ καὶ τὸν Διοικητὴν τῆς Εἰρηνευτικῆς Δυνάμεως ἐν Κύπρῳ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐπέδειξαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν μου. Ἡ παρουσία μου εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας κατέστη δυνατὴ χάρις εἰς τὴν παρασχεθεῖσαν πρὸς ἐμὲ βοήθειαν ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως Δρος Βάλντχαϊμ, τῶν ὁποίων τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὴν κρίσιμον κατάστασιν, ποὺ ἐδημιουργήθη ἐν Κύπρῳ, συγκινεῖ πᾶσαν χορδὴν τῆς καρδίας μου.

Δὲν γνωρίζω εἰσέτι ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς Κυπριακῆς κρίσεως, τῆς προκληθείσης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος. Φοβοῦμαι, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων εἶναι μέγας καὶ ὅτι αἱ ὑλικαὶ καταστροφαὶ εἶναι βαρεῖαι. Ὅ,τι ὁπωσδήποτε ἀποτελεῖ τὸ ἄμεσον ἐνδιαφέρον μας, ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶναι ὁ τερματισμὸς τῆς τραγῳδίας.

Ὅταν ἔφθασα εἰς τὸ Λονδῖνον, ἐπληροφορήθην τὸ περιεχόμενο ὁμιλίας τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Χούντας εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη. Ἐξεπλάγην διὰ τὰν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον καταβάλλουν προσπαθείας νὰ ἐξαπατήσουν τὴν διεθνῆ κοινὴν γνώμην. Χωρὶς ἐρύθημα, ἡ Ἑλληνικὴ Χούντα καταβάλλει προσπαθείας νὰ ἁπλοποιήσῃ τὴν κατάστασιν, ἰσχυριζομένη, ὅτι δὲν ἐνέχεται εἰς τὴν ἔνοπλον ἐπίθεσιν καὶ ὅτι αἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων ὀλίγων ἡμερῶν ἀποτελοῦν ἐσωτερικὸν θέμα τῶν Ἑλληνοκυπρίων.

Δὲν πιστεύω, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀποδέχονται τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος. Τὸ πραξικόπημα δὲν συνέβη ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, ὥστε νὰ θεωρῆται ἐσωτερικὸν ζήτημα τῶν Ἑλληνοκυπρίων. Ἀποτελεῖ καθαρῶς εἰσβολὴν ἔξωθεν, κατὰ κατάφωρον παραβίασιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κυριαρχίας τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου. Τὸ ἀποκαλούμενον πραξικόπημα ἦτο ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι στελεχώνουν καὶ διοικοῦν τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν. Πρέπει ἐπίσης νὰ τονίσω τὸ γεγονός, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα (ΕΛΔΥΚ), ἀποτελούμενον ἐξ 950 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ σταθμεῦον ἐν Κύπρῳ δυνάμει τῆς Συνθήκης Συμμαχίας, διεδραμάτισε πρωταγωνιστικὸν ῥόλον εἰς τὴν ἐπιδρομικὴν ταύτην ὑπόθεσιν ἐναντίον τῆς Κύπρου. Ἡ κατάληψις τοῦ ἀεροδρομίου ἔξωθι τῆς πρωτευούσης διεξήχθη ὑπὸ ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν τῆς ΕΛΔΥΚ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι πλησίον τοῦ ἀερολιμένος.

Εἶναι ἀρκετὸν νὰ δηλώσω ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ σημείου, ὅτι μερικαὶ φωτογραφίαι, ἐμφανιζόμεναι εἰς τὸν διεθνῆ τύπον, δεικνύουν τεθωρακισμένα καὶ τάνκς, ἀνήκοντα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἀπόσπασμα, τὸ εὑρισκόμενον εἰς Κύπρον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν, διηύθυνον τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς. Αὐτοὶ ἐστρατολόγησαν πολλὰ μέλη τῆς τρομοκρατικῆς ὀργανώσεως ΕΟΚΑ Β΄, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισαν μὲ ὅπλα τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς.

Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν, δὲν ἦσαν ἀναμεμιγμένοι, πῶς δικαιολογεῖται τὸ γεγονός, ὅτι μεταξὺ τῶν θυμάτων εἰς τὰς μάχας περιελαμβάνοντο Ἕλληνες ἀξιωματικοί, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα μετεφέρθησαν εἰς Ἑλλάδα, διὰ νὰ ταφοῦν ἐκεῖ; Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ δὲν διεξήγαγον τὸ πραξικόπημα, πῶς δικαιολογεῖται τὸ γεγονὸς τῶν νυκτερινῶν πτήσεων Ἑλληνικῶν ἀεροπλάνων, μεταφερόντων εἰς Κύπρον προσωπικὸν μὲ πολιτικὰς ἐνδυμασίας καὶ ἀγόντων πίσω εἰς Ἑλλάδα νεκροὺς καὶ τραυματίας; Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ πραξικόπημα ὠργανώθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Χούντας καὶ διεξήχθη ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς καὶ ὑπὸ ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν τῆς Ἑληνικῆς Δυνάμεως, ἡ ὁποία σταθμεύει εἰς Κύπρον, καὶ ὡς τοιοῦτο μετεδόθη ὑπὸ τοῦ τύπου εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον.

Τὸ πραξικόπημα ἐστοίχισε πολλὴν αἱματοχυσίαν καὶ ἀφήρεσε πολλὰς ζωάς. Ἀντιμετωπίσθη δι᾽ ἀποφασιστικῆς ἀντιστάσεως τῶν νομίμων δυνάμεων ἀσφαλείας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου. Δὲν δύναμαι μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπω, ὅτι ἡ ἀντίστασις καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου ἐναντίον τῶν συνωμοτῶν θὰ τερματισθῇ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων του. Ὁ Κυπριακὸς λαὸς οὐδέποτε θὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν δικτατορίαν, παρ᾽ ὅλον ὅτι πρὸς στιγμὴν ἡ κτηνώδης βία τῶν τεθωρακισμένων καὶ τῶν τάνκς δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσῃ.

Μετὰ τὸ πραξικόπημα οἱ πράκτορες τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος ἐν Κύπρῳ διώρισαν ἕνα καλῶς γνωστὸν κακοῦργον, τὸν Νῖκον Σαμψών, ὡς Πρόεδρον, ὁ ὁποῖος ἀκολούθως διώρισεν ὡς ὑπουργοὺς γνωστὰ στελέχη καὶ ὑποστηρικτὰς τῆς τρομοκρατικῆς ὀργανώσεως ΕΟΚΑ Β΄.

Δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ὅ,τι συνέβη ἐν Κύπρῳ εἶναι μία ἐπανάστασις καὶ ὅτι μία κυβέρνησις ἐγκαθιδρύθη ἐπαναστατικῷ δικαίῳ. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ περίπτωσις. Δὲν ἔγινεν ἐπανάστασις εἰς Κύπρον, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἐσωτερικὴ ὑπόθεσις. Ἦτο μία εἰσβολή, ἡ ὁποία παρεβίασε τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Δημοκρατίας. Καὶ ἡ εἰσβολὴ συνεχίζεται ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ εἰς Κύπρον. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰσβολῆς θὰ εἶναι καταλυτικὰ διὰ τὴν Κύπρον, ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ ἐπάνοδος εἰς τὴν συνταγματικὴν ὁμαλότητα καὶ ἐὰν αἱ δημοκρατικαὶ ἐλευθερίαι δὲν ἀποκατασταθοῦν.

Διὰ νὰ παραπλανήσῃ τὴν διεθνῆ κοινὴν γνώμην, τὸ στρατιωτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος ἀνεκοίνωσε χθὲς τὴν σταδιακὴν ἀντικατάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἡ ἀντικατάστασίς των, ἀλλ' ἡ ἀποχώρησίς των. Ἡ χειρονομία τῆς ἀνακλήσεως ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς παραδοχῆς, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὑπηρετοῦντες τώρα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν, ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διεξήγαγον τὸ πραξικόπημα. Αὐτοὶ οἱ ἀξιωματικοί, ὁπωσδήποτε, δὲν ἐνήργησαν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ἀλλὰ κατόπιν ὁδηγιῶν ἐξ Ἀθηνῶν. Οὕτω ἡ Ἐθνικὴ Φρουρὰ θὰ παραμείνῃ πάντοτε ἓν ὄργανον εἰς χεῖρας τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας ἀντιλαμβάνονται αὐτὸ τὸ παιχνίδι.

Δυνατὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι ἦτο ἡ Κυπριακὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία προσεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικοὺς διὰ νὰ ἐπανδρώσουν τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν. Λυποῦμαι νὰ εἴπω, ὅτι ἦτο σφάλμα μου νὰ δώσω εἰς αὐτοὺς τόσην ἐμπιστοσύνην. Κατεχράσθησαν αὐτὴν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀντὶ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς νήσου, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι κατέστησαν ἐπιδρομεῖς.

Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ εἴπω, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι ἔναντι τῆς Κύπρου καὶ ἰδιαιτέρως ἔναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου ὑπῆρξεν ἀνειλικρινής. Ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω, ὅτι ἦτο διπλοπρόσωπος πολιτική.

Ἐπί τινα χρόνον διεξήγοντο συνομιλίαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων τῆς Κύπρου πρὸς ἐξεύρεσιν εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἀπησχόλησε τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας καὶ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Γεν. Γραμματέως καὶ δύο συνταγματολόγοι ἐξ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας παρηκολούθουν τὰς συνομιλίας. Τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας ἐπανειλημμένως, δὶς τοῦ ἔτους, ἀνανέωσε τὴν θητείαν τῆς εἰρηνευτικῆς δυνάμεως ἐν Κύπρῳ, ἐκφράζον ἑκάστην φορὰν τὴν ἐλπίδα διὰ μίαν σύντομον λύσιν τοῦ προβλήματος.

Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε πρόοδος τῶν συνομιλιῶν ὑπῆρξεν ἱκανοποιητική. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ πρόοδος εἰς τὰς συνομιλίας, ὅταν ἡ πολιτικὴ περὶ Κύπρου τοῦ καθεστῶτος τῶν Ἀθηνῶν ἦτο διπλοπρόσωπος; Εἶχε συμφωνηθῇ ὑφ' ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν, ὅτι αἱ συνομιλίαι διεξήγοντο μὲ βάσιν τὴν ἀνεξαρτησίαν. Τὸ καθεστὼς τῶν Ἀθηνῶν ἐπίσης συνεφώνησεν εἰς αὐτὸ καὶ πολλάκις ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ θέματος ἦτο σαφής. Ἐὰν οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, πῶς τὸ στρατιωτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος ἵδρυσε καὶ ὑπεστήριξε τὴν τρομοκρατικὴν ὀργάνωσιν τῆς ΕΟΚΑ Β΄, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἐδηλώθη, ὅτι ἦτο ἡ Ἕνωσις τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς «Ἑνωτικούς»;

Ἐντὸς τῶν στρατοπέδων τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ συνεχῶς μὲ κατηγόρουν, ὅτι ἂν καὶ ἡ ἕνωσις ἦτο ἐφικτή, ἡ πραγματοποίησίς της ὑπενομεύετο ὑπ' ἐμοῦ. Ὅταν τοὺς ὑπενθυμίζετο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε καταστήσει τὴν θέσιν της καθαρὰν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι αὕτη ὑπεστήριζε τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἡ ἀπάντησις των ἦτο, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ δίδεται προσοχὴ εἰς τοὺς λόγους τῶν διπλωματῶν. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, πῶς ἦτο δυνατὸν διὰ τὰς συνομιλίας νὰ καταλήξουν εἰς θετικὸν ἀποτέλεσμα; Ἡ διπλοπρόσωπος πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος ἦτο ἓν τῶν βασικῶν ἐμποδίων εἰς τὴν πρόοδον τῶν συνομιλιῶν.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἔχουν δημιουργηθῆ εἰς Κύπρον, δὲν δύναμαι νὰ προΐδω τὴν προοπτικὴν συνομιλιῶν. Θὰ ἔλεγον μᾶλλον, ὅτι οὐδεμία τοιαύτη προοπτικὴ ὑπάρχει. Συμφωνία, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ κατέληγον αἱ συνομιλίαι, θὰ ἐστερεῖτο ἀξίας, διότι δὲν ὑπάρχει ἐκλελεγμένη ἡγεσία νὰ ἐπιληφθῆ τοῦ θέματος. Τὸ πραξικόπημα τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος συνιστᾷ ἀνάσχεσιν τῆς προόδου τῶν συνομιλιῶν πρὸς λύσιν. Ἐπὶ πλέον, θὰ εἶναι μία συνεχὴς πηγὴ ἀνωμαλίας εἰς Κύπρον, αἱ συνέπειαι τῆς ὁποίας θὰ εἶναι βαρεῖαι καὶ θὰ ἔχουν προεκτάσεις, ἐὰν ἡ κατάστασις ἐπιτραπῆ νὰ συνεχισθῆ ἔστω ἐπὶ βραχὺ διάστημα.

Ποιῶ ἔκκλησιν εἰς τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας νὰ πράξουν ὅ,τι δύνανται διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀνώμαλον κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῶν Ἀθηνῶν. Καλῶ τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅλους τοὺς τρόπους καὶ τὰ εἰς τὴν διάθεσίν του μέσα, ὥστε ἡ συνταγματικὴ τάξις ἐν Κύπρῳ καὶ τὰ δημοκρατικὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρυ νὰ ἀποκατασταθοῦν ἄνευ καθυστερήσεως.

Καθὼς ἔχω ἤδη δηλώσει, τὰ γεγονότα εἰς Κύπρον δὲν ἀποτελοῦν ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου ἐπηρεάζονται ἐπίσης. Τὸ πραξικόπημα τῆς Ἑλληνικῆς Χούντας εἶναι μία εἰσβολὴ καὶ ἐκ τῶν συνεπειῶν της θὰ ὑποφέρῃ ὅλος ὁ λαὸς τῆς Κύπρου, ἀμφότεροι Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι. Τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἔχουν μίαν εἰρηνευτικὴν δύναμιν σταθμεύουσαν εἰς Κύπρον. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ρόλος αὐτῆς τῆς εἰρηνευτικῆς δυνάμεως νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς ὑπὸ συνθήκας στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος. Τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας πρέπει νὰ καλέσῃ τὸ στρατιωτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκ Κύπρου τοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικούς, τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὴν Ἐθνικὴν Φρουράν, καὶ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν εἰσβολὴν αὐτοῦ εἰς Κύπρον.[2]

2. Μετά τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο μίλησε ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη κ. Κωνσταντίνος Παναγιωτάκος κατά τρόπο αήθη και προσβλητικό για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, γι' αυτό και αργότερα τιμωρήθηκε για την ομιλία του αυτή από τον Υπουργό Εξωτερικών κ. Δημήτριο Μπίτσιο με διετή διαθεσιμότητα. (Περισσότερα δες «Δήλωση του Προέδρου Μακαρίου στο αεροδρόμιο «Heathrow» του Λονδίνου, σημ. 1, 18 Ιουλίου 1974). Η ομιλία του κ. Παναγιωτάκου βρίσκεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Κατά τη συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας μίλησαν επίσης ο Αντιπρόσωπος της Τουρκίας κ. Οσμάν Ολτσάυ, ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος κ. Σαφροντσούλ, ο Κινέζος εκπρόσωπος, ο εκπρόσωπος των ΗΠΑ κ. Σκάλι, ο Βρεττανός εκπρόσωπος κ. Ρίτσαρντς, ο εκπρόσωπος της Αυστραλίας σερ Λώρενς Μακ Ιντάιρ, ο εκπρόσωπος της Αυστρίας κ. Γιάνκοβιτς, ο εκπρόσωπος της Ρουμανίας κ. Ντούμας, ο εκπρόσωπος της Γιουγκοσλαβίας και ο εκπρόσωπος της Ινδίας. Όλοι οι ομιλητές κατέληγαν στο συμπέρασμα, ότι το πραξικόπημα σχεδίασε και εκτέλεσε η Ελληνική Χούντα. Η Αθήνα αποδοκιμαζόταν σκληρά. Η Σοβιετική Ένωση έδειξε την πιο σκληρή αντίδραση: «Η Χούντα άπλωσε το χέρι της και στην Κύπρο». Επίσης, ο Σοβιετική Ένωση θεωρούσε, ότι υπήρχε συνωμοσία του ΝΑΤΟ πίσω από όλα αυτά και κατηγόρησε τους ιμπεριαλιστές για ανάμιξη στις εσωτερικές υποθέσεις μιας αδέσμευτης χώρας. Και τα υπόλοιπα μέλη ζήτησαν με τις ομιλίες τους από το Συμβούλιο Ασφαλείας να προστατεύσει την ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.

Πιστεύω, ὅτι με ὅσα ἐξέθεσα ἐνώπιόν σας, σᾶς ἔδωσα μίαν εἰκόνα τῆς καταστάσεως. Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν, ὅτι μία κατάλληλος ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας θὰ θέση τέρμα εἰς τὴν εἰσβολὴν καὶ θὰ ἀποκαταστήση τὴν παραβιασθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κύπρου καὶ τὰ δημοκρατικὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου».

Ο αντιπρόσωπος της Τουρκίας κ. Ολτσάυ υποστήριξε, ότι η Χούντα παραβίασε τη συνταγματική τάξη με το πραξικόπημα στην Κύπρο. Δήλωσε πως η ενέργεια αυτή ήταν αντίθετη με τις συνθήκες και τις διεθνείς συμφωνίες. Υποστήριξε, ότι πρέπει αμέσως να απομακρυνθούν οι Έλληνες αξιωματικοί και τα Ελληνικά στρατεύματα, χωρίς να αποκαλύψει τις τουρκικές προθέσεις.

Ο εκπρόσωπος των ΗΠΑ κ. Σκάλι απέφυγε να αναφερθεί στα γεγονότα που συνέβησαν στην Κύπρο και επικεντρώθηκε σε κείνα που έπρεπε ν' αποφευχθούν. Ήταν φανερόν, ότι οι ΗΠΑ τηρούσαν στάση επιφυλακτική. Είναι χαρακτηριστική η πρώτη δήλωση του εκπροσώπου της Ουάσιγκτων κ. Άντερσον για το πραξικόπημα: «Πρόκειται περί εσωτερικής υποθέσεως της Κύπρου». Ο ίδιος στη συνέχεια αποκάλυψε, ότι ο Κίσσινγκερ έστειλε μήνυμα στον Ετζεβίτ με το οποίο τον διαβεβαίωσε, ότι δεν πρόκειται να σημειωθεί αλλαγή στο συνταγματικό καθεστώς της Κύπρου, ότι η Αμερική επιθυμεί να διαφυλαχθεί η ανεξαρτησία και η κυριαρχία του νησιού και αντιτίθεται σε κάθε κίνηση, η οποία θα μπορούσε να ανατρέψει αυτή την τάξη πραγμάτων. Είναι γνωστό, εξάλλου, ότι ο Κίσσινγκερ, αντίθετα με τις άλλες χώρες, δεν αναφερόταν καθόλου στην Κυβέρνηση Μακαρίου και ανέμενε τη σταθεροποίηση του Σαμψών για να προχωρήσει στην αναγνώριση της «κυβέρνησής» του.

Παράρτημα XIV/1

Κατάλογος των Ελληνοκυπρίων αγνοουμένων

1493 missing

Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ
1	Αβαρατζή Μιχάλης	Πέτρος	Αργάκι Μόρφου 15.7.49	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
2	Αβραάμ (Μιχαήλ) Αρέστης	Αβράμης	Γαληνή 1890	Πολίτης	/	Φυλακές Λεύκας 6.9 - 2.10.74
3	Αβραάμ Αρετή	Ηλίας	Μια Μηλιά 1900	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.8.74
4	Αβραάμ Λευτέρης	Γεώργιος	Λειβάδια Λάρνακας 21.12.53	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
5	Αβραάμ Λοΐζος	Χρίστος	Κώμα του Γιαλού 16.1.51	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Πέλλα Παϊς-Συγχαρίου 23.7.74
6	Αγαθοκλέους Ανδρέας	Νικόλας	Λευκωσία 18.3.52	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
7	Αγαθοκλέους Ηράκλης	Χριστοφής	Άγιος Τύχωνας Λεμεσού 31.10.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
8	Αγαθοκλέους Χριστάκης	Κώστας	Γερμασόγεια 10.6.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς-Δικώμοι 23.7.74
9	Αγαπίου Νίκος	Κωνσταντής	Λυθροδόντας 30.12.45	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Κορνόκηπος 14.8.74
10	Αγγελή Αγαθάγγελος	Χρίστος	Λευκωσία 23.7.54	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
11	Αγλαντζιώτης Παναγιώτης	Μιχαήλ	Κυθρέα 21.9.59	Πολίτης	/	Βώνη 17.8.74
12	Αγρότης Κυριάκος	Χριστοφής	Αγρός 5.9.18	Πολίτης	/	Οδός Ερμού Λευκωσίας 25.7.74
13	Αδαμίδης Αργύρης	Γεώργιος	Αστρομερίτης 12.5.42	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
14	Αδάμου (Γιαούμη) Ανδρέας	Αδάμος	Παραλίμνι 1931	Πολίτης	/	Περιοχή Αμμοχώστου-Δερύνειας 23.8.74
15	Αδάμου (Λάμπρου) Πιερής	Αδάμος	Δερύνεια 11.9.36	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
17	Αδάμου Αδάμος	Παναγής	Ξυλοτύμπου 15.10.45	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
16	Αδάμου Αδάμος	Κυριάκος	Σωτήρα Αμμοχώστου 20.7.55	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
18	Αδάμου Βρυωνής	Πιερής	Αμμόχωστος 21.7.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Αμμόχωστος 19.8.74

19	Αδάμου Λούκας	Γεώργιος	Λευκωσία 18.10.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Ομορφίτα Λευκωσία 23.7.74
20	Αδάμου Παναγιώτης	Κώστας	Τύμπου 5.5.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή "ΟΧΙ" ΄Ασπρης Μούττης 21.7.74
21	Αθανάση (Ψυλλής) Κώστας	Αθανάσης	Λάπηθος 15.10.1904	Πολίτης	/	Λάπηθος 30.7.74
22	Αθανασίου Αθανάσιος	Γεώργιος	Λεμεσός 2.1.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
23	Αθανασίου Γεώργιος	Σταυρής	Σωτήρα Αμμοχώστου 3.7.51	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 17.8.74
24	Αθανασίου Κώστας	Αθανάσης	Αγλαντζιά 20.3.49	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
25	Αθανασόπουλος Δημήτριος	Μηνάς	Καστανέα Καρδίτσης ΕΛΛΑΔΑ 18.12.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
26	Ακαθιώτη Πέτρος	Μιχαήλ	Τρυπημένη 1886	Πολίτης	/	Τρυπημένη 15.8.74
27	Ακρίτα (Τσιρίπιλλου) Σοφία	Παναγιώτης	Ζώδια 1894	Πολίτης	/	Κάτω Ζώδια 28.8.74
28	Ακρίτας (Τσιρίπιλλος) Γεώργιος	Κυριάκος	Ζώδια 1889	Πολίτης	/	Κάτω Ζώδια 28.8.74
29	Αλάθκιαστος Ανδρέας	Νικόλαος	Θέρμια 28.10.40	Πολίτης	/	Άγιος Επίκτητος 3.8.74
30	Αλεξάνδρου Ανδρέας	Σάββας	Στύλλοι Αμμοχώστου 7.1.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
31	Αλεξάνδρου Ελένη	Χ" Θωμάς	Σύσκληπος 1904	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
32	Αλεξάνδρου Νίκος	Αριστοτέλης	Λάρνακα 23.3.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Τύμπου - Λευκωσία 14.8.74
33	Αλλαγιώτης Γεώργιος	Στυλιανός	Κυπερούντα 8.8.46	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Λάπηθος 6.8.74
34	Αμερικάνου Χρίστος	Γεώργιος	Άγιος Επίκτητος 25.12.50	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Γλυκιώτισσα Κερύνειας 20.7.74
35	Αναλυτής Γεώργιος	Βασίλειος	Αλεξάνδρεια Αίγυπτος 5.9.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
36	Ανάμιση Δημήτριος	Γεώργιος	Τρίκωμο 13.3.44	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Δικώμου 22.7.74
37	Αναστασιάδου Φλουρέντζα	Γεώργιος	Δαυλός 1890	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 14.8.74
38	Αναστασίου (Τελεβάντος)`Αγγελος	Αναστάσης	Κερύνεια 9.3.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Καζάφανι 22.7.74

39	Αναστασίου Ζήνων	Ανδρέας	Λεμεσός 16.11.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
40	Αναστασίου Κούλα	Ανδρέας	Αμμόχωστος 1962	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
41	Αναστασίου Μιχαλάκης	Ανδρέας	Αμμόχωστος 8.12.52	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου -Καραβά 6.8.74
42	Αναστασίου Χριστοφής	Παναγιώτης	Σωτήρα Αμμοχώστου 20.9.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Γλυκιώτισσα Κερύνειας 20.7.74
43	Ανδρέα (Μαγιάς) Παναγιώτης	Ανδρέας	Κυθρέα 1.2.54	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Κυθρέα 15.8.74
44	Ανδρέα (Παντελή) Αντώνιος	Ανδρέας	Σωτήρα Αμμοχώστου 1.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
45	Ανδρέου Άγγελος	Βαρβάρης	Μαραθόβουνος 29.7.50	Στρατιωτικός	331 Τ.Ε.	Μουσουλίτα 14.8.74
46	Ανδρέου (Γεωργίου) Χριστάκης	Ανδρέας	Κάρμι 4.4.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Καζάφανι 22.7.74
47	Ανδρέου (Καράντωνας) Παναγιώτης	Ανδρέας	Άγιος Αμβρόσιος 9.7.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πύργος του Παυλίδη" Αγίου Ιλαρίωνα 21.7.74
48	Ανδρέου (Καραολή) Πανίκος	Ανδρέας	Λυθροδόντας 3.9.56	Στρατιωτικός	281Τ.Π.	Περιοχή Καμπυλής 20.7.74
49	Ανδρέου (Κόκκα) Κώστας	Ανδρέας	Ορούντα 26.12.53	Στρατιωτικός	211 Τ.Π	Περιοχή "Βουνάρι" Τράχωνα Λευκωσία 22.7.74
50	Ανδρέου (Κουρέα) Αντωνάκης	Ανδρέας	Καμπί Φαρμακά 30.5.49	Πολίτης	/	Καραβάς 24.7.74
51	Ανδρέου (Πεγιώτη) Γιαννάκης	Ανδρέας	Στρουμπί 6.1.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Αλωνάγρας Πενταδακτύλου 22.7.74
52	Ανδρέου (Πόρτη) Ευάγγελος	Ανδρέας	Μια Μηλιά 3.10.51	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
53	Ανδρέου (Ρωσσίδης) Κώστας	Ανδρέας	Ακάκι 20.7.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
54	Ανδρέου (Σπύρου) Σωτήρης	Ανδρέας	Καραβάς 10.5.42	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 2 - 3.8.74
55	Ανδρέου Ανδρέας	Νικόλαος	Στύλλοι Αμμοχώστου 13.3.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου-Αγύρτας 21.7.74
56	Ανδρέου Αριστοφάνης	Σάββας	Κοντεμένος 14.9.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους Κερύνειας 22.7.74
57	Ανδρέου Ειρήνη	Αντώνης	Νέο Χωρίο Κυθρέας 8.1.35	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16 - 25.8.74

58	Ανδρέου Σωτήρα	Κυριάκος	Μαραθόβουνος 1940	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
59	Ανδρέου Τάσος	Ανδρέας	Αμμόχωστος 1959	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
60	Ανδρέου Χριστάκης	Ανδρέας	Αμμόχωστος 1965	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
61	Ανδριτσόπουλος Ελευθέριος	Ιωάννης	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 3.1.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
62	Ανεμάς Δημήτριος	Ιωάννης	Καρδίτσα ΕΛΛΑΔΑ 21.10.51	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
63	Ανθής Ελευθέριος	Άγγελος	Κέρκυρα ΕΛΛΑΔΑ 4.4.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
64	Αντζουλή (Ανδρονίκου) Ανδρέας	Αντζουλής	Παλαίκυθρο 15.10.17	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
65	Αντζουλής Γιακουμής	Ανδρέας	Παλαίκυθρο 15.4.52	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
66	Άντωνα Χριστάκης	Βάσος	Λάρνακα 15.1.53	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου - Πυροϊου- Τύμπου 14.8.74
67	Αντώνη Αντώνης	Αγγελής	Βιτσάδα 1906	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
68	Αντώνη Θεοφάνης	Αντώνης	Τραχώνι 6.1.1903	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.8.74
69	Αντώνη Παναγιώτα	Δημήτρης	Νέο Χωριό Κυθρέας 1910	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.8.74
70	Αντωνιάδης Ανδρέας	Χρύσανθος	Καϊμακλί 4.10.50	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Άσσια Τέλος Αυγούστου 1974
71	Αντωνιάδης Γεώργιος	Θεόδωρος	Αρμίνου 18.11.56	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
72	Αντωνιάδης Σάββας	Χρύσανθος	Γιόλου 26.8.51	Στρατιωτικός	187 Μ.Π.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 17.8.74
73	Αντωνίου Χρυσή	Γιαννακός	Λευκόνοικο 1921	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 23.8.74
74	Αντωνίου (Γιαννακού) Παναγιώτα	/	Λευκόνοικο 1886	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 23.8.74
75	Αντωνίου (Δερβής) Χαράλαμπος	Αντώνης	Γερακιές 6.9.51	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο	Βώνη 15.8.74
76	Αντωνίου (Κουταλίστρα) Χρήστος	Αντώνιος	Μόρφου 1918	Πολίτης	/	Μόρφου 16.8.74
77	Αντωνίου (Λίγγης) Νικόλαος	Αντώνης	Άχνα 15.4.34	Πολίτης	/	Άχνα 11.10.74

78	Αντωνίου (Μιχαήλ) Ανδρέας	Αντώνης	Τρούλλοι 18.9.56	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
79	Αντωνίου (Τσακκιστού) Ευτέρπη	Γεώργιος	Αμμόχωστος 1896	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 14.8.74
80	Αντωνίου (Φραγκεσκίδου) Αφροδίτη	Γιασουμής	Κυθρέα 11.6.1902	Πολίτης	/	Κυθρέα 22.8.74
81	Αντωνίου Ανδρέας	Κωνσταντίνος	Παλ/σσα 21.7.50	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 14.8.74
82	Αντωνίου Αντωνάκης	Γιαννής	Στρογγυλός 14.11.54	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
83	Αντωνίου Αντώνης	Μιχαήλ	Κελλάκι 18.1.15	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
84	Αντωνίου Αντώνιος	Χριστόδουλος	Πελένδρι 29.5.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
85	Αντωνίου Απόστολος	Αντώνιος	Τρεμετουσιά 1907	Πολίτης	/	Τύμπου 15.8.74
86	Αντωνίου Νίκος	Χαράλαμπος	Αμμόχωστος 27.4.49	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 21.8.74
87	Αντωνίου Στέλιος	Ανδρέας	Κυπερούντα 14.10.55	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου-Αμμοχώστου 14.8.74
88	Αντωνίου Χριστόδουλος	Γεώργιος	Λευκωσία 28.10.55	Στρατιωτικός	Ναυτική Διοίκηση Κερύνειας	Κερύνεια 22.7.74
89	Αποστολίδης Ανδρέας	Χρίστος	Νέο Χωρίο Κυθρέας 25.12.29	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16 - 25.8.74
90	Αποστολίδης Μιχαήλ	Κυριάκος	Κυθρέα 17.9.28	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
91	Αποστολίδης Σάββας	Γεώργιος	Νέο Χωρίο Κυθρέας 13.6.55	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
92	Αποστόλου (Χ" Νικόλα) Ανδρέας	Απόστολος	Λυθροδόντας 4.1.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
93	Αποστόλου Ανδρέας	Χριστόφορος	Λειβάδια Λάρνακας 18.12.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου - Βώνης 14.8.74
94	Αποστόλου Αντώνιος	Χριστοφής	Λειβάδια Λάρνακας17.1.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	ΠεριοχήΆσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
95	Αποστόλου Παρασκευάς	Ελευθέριος	Λειβάδια Λάρνακας 26.7.49	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Μόρας - Τύμπου 14.8.74
96	Αποστόλου Χρυσταλλού	Θεράπων	Έξω Μετόχι 1904	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74

97	Αργυρού (Ιωάννου) Ανδρέας	Αργυρός	Πολύστυπος 2.6.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου - Γλυκιώτισσας 22.7.74
98	Αργυρού Αντώνης	Χάρης	Νέο Χωριό Κυθρέας 14.10.25	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
99	Αργυρού Γεώργιος	Ανδρέας	Άγ. Σέργιος Αμμοχώστου 25.3.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Δικώμου 22.7.74
100	Αρέστη Παναγιώτης	Γεώργιος	Αμμόχωστος 1.6.58	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 15.8.74
101	Αριστείδου Γεώργιος	Μενέλαος	Κελλάκι 28.4.52	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Βώνη 15.8.74
102	Αριστοδήμου Ιωάννης	Σάββας	Δρύμου 2.10.56	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 22.7.74
103	Αριστοδήμου Κυριάκος	Γεώργιος	Στρόβολος 31.1.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
104	Αριστοτέλους (Χριστουδουλίδης) Ανδρέας	Αριστοτέλης	Κάμπος Τσακκίστρας 29.7.51	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
105	Αρτέμη Χαράλαμπος	Αρτέμης	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 20.11.1900	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 14.8.74
107	Αρτεμίου Ανδρέας	Πέτρος	Βατυλή 18.11.56	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
106	Αρτεμίου Ανδρέας	Ηρόδοτος	Στρόβολος 26.8.55	Στρατιωτικός	231 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Κερύνειας 28.7.74
108	Αρτυματάς Κωστάκης	Αντώνιος	Παραλίμνι 11.6.54	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
109	Ασιήκκαλη Κωνσταντίνος	Ιωάννης	Καϊμακλί 8.8.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Νέου Χωρίου Κυθρέας 14.8.74
110	Ασπρής Αντώνιος	Κώστας	Λυθροδόντας 8.4.44	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
111	Ασπρής Παναγιώτης	Πέτρος	Καλοψίδα 15.2.39	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
112	Άσπρου Αναστασία	Θεοδόσης	Επτακώμη 1910	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 26.8.74

113	Ασσιώτης Κώστας	Χαράλαμπος	Άσσια 12.10.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
114	Αττάς Κώστας	Παναγής	Λύση 14.12.33	Πολίτης	/	Περιοχή Λύσης 18.8.74
115	Αττάς Χαράλαμπος	Παναγής	Λύση 1.5.50	Πολίτης	/	Περιοχή Λύσης 18.8.74
116	Αττεσλής Μάριος	Ανδρέας	Λευκωσία 26.5.54	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
117	Αυλωνίτης Σπυρίδων	Αναστάσιος	Λουτράκι Κορινθίας Ελλάδα 29.7.53	Στρατιωτικός	6ος Λόχος ΕΛ.ΔΥ.Κ.	Κιόνελι 20.7.74
118	Αυξέντη Κωνσταντίνος	Ηλίας	Αχερίτου 8.11.56	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Φλαμούδι 5.9.74
119	Αυξεντίου (Γεωργίου) Ανδρέας	Αυξέντης	Αμμόχωστος 14.12.55	Στρατιωτικός	201 Τ.Π.	Αμμόχωστος 15.8.74
120	Αχιλλέως Αργυρός	Αχιλλέας	Αυλώνα 22.10.52	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
121	Βαής Ιάκωβος	Ευάγγελος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 15.10.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
122	Βάκης Γιαννάκης	Ιωακείμ	Λευκωσία5.3.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας20.7.74
123	Βαλανίδης Κώστας	Ιωάννης	Αγρίδια 25.3.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
124	Βαρδάκης Λάμπρος	Δημήτρης	Άχνα 1.4.50	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Ακανθού 16.8.74
125	Βαρνάβα (Βύρας) Ανδρέας	Βαρνάβας	Παλαίκυθρο 10.5.11	Πολίτης	/	Κυθρέα 15.8.74
126	Βαρνάβα (Θεοδοσίου) Θεμιστοκλής	Βαρνάβας	Τραχώνι Κυθρέας 15.1.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Παχύαμμου Κερύνειας 14.8.74
127	Βαρνάβα (Παρασκευά) Ανδρέας	Βαρνάβας	Λύμπια 15.8.47	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς - Κουτσοβέντη 14.8.74
128	Βαρνάβα (Παύλου) Παναγιώτης	Βαρνάβας	Μηλιά Αμμοχώστου 31.1.54	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
129	Βαρνάβα Βαρνάβας	Νεόφυτος	Τρίκωμο 24.1.44	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
130	Βαρωσιώτης Θεόδωρος	Ιωάννης	Καλογραία 19.4.44	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
131	Βασιλεδιού Αναστασία	Πετρής	Μόρφου 1900	Πολίτης	/	Μόρφου Μέσα Νοεμβρίου 1974

132	Βασιλείου (Ππασιάς) Τταφής	Βασίλειος	Ξυλοφάγου 24.10.45	Στρατιωτικός	391 Τ.Ε.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 14.8.74
133	Βασιλείου Βάσος	Θεοφάνης	Άσσια 24.1.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
134	Βασιλείου Βάσος	Κωστής	Καπούτι 12.11.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
135	Βασιλείου Σέργιος	Γεώργιος	Αυγόρου 1.1.53	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς-Τραχωνίου 14.8.74
136	Βασιλείου Χαράλαμπος	Ιωάννης	Λεμεσός 27.5.55	Στρατιωτικός	361Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
137	Βασιλόπουλος Μηνάς	Τάκης	Τόχνη 13.6.49	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
138	Βελούσης Πέτρος	Ανδρέας	Λευκόνοικο 9.12.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
139	Βελώνας Δημήτριος	Επαμεινώνδας	Νέα Μανώλας Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
140	Βερής Πιερής	Γεώργιος	Δερύνεια 7.7.52	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
141	Βιολάρη Χρυστάλλα	/	Σύσκληπος 1896	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
142	Βιολάρης Ανδρέας	Σάββας	Σύσκληπος 20.11.1891	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
143	Βιολάρης Νίκος	Ιωάννης	Καλό Χωρίο Κλήρου 15.3.56	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
144	Βιολεττή Ελένη	Παναγής	Κάτω Δίκωμο 31.10.11	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 22.7.74
145	Βλάμης Θέμης	Ιωάννης	Βώνη 8.6.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
146	Βλάμης Κώστας	Χριστόδουλος	Βώνη 3.4.1903	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
147	Βλάχου Γιάννης	Κωνσταντής	Κώμη Κεπήρ 1913	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
148	Βλάχου Νίκος	Ανδρέας	Άγιος Αμβρόσιος 23.1.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	4 μίλια έξω από το Μερσινίκι 15.8.74
149	Βορκά Ελένη	Κυριάκος	Πάνω Δίκωμο 1890	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 21.7.74
150	Βοσκού Ανδριανή	Χριστοφής	Αγία Τριάδα 1932	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 14.8.74
151	Βοσκού Αντωνάκης	Γεώργιος	Άσσια 28.11.55	Στρατιωτικός	420 Μ.Π.Α	Δρόμος Τύμπου- Αγλαντζιάς 14.8.74

152	Βοσκού Κωνσταντής	Χριστούδιας	Άσσια 1.5.21	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
153	Βούρκας Αλέξανδρος	Γεώργιος	Φτέρυχα 15.10.20	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 18 - 19.8.74
154	Βούρκου Κώστας	Μάρκος	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 10.11.46	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή "Πικρού Νερού", Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 21.7.74
155	Βούρτη Ελεγκού	Σάββας	Νέο Χωριό Κυθρέας 1884	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 16.8.74
156	Βύρας Βάσος	Ανδρέας	Κυθρέα 1.1.38	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
157	Βωνιάτης Γεώργιος	Χ" Γιάννης	Πόλις Χρυσοχούς 15.10.1900	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 17.8.74
158	Γαβριήλ (Γιαννή) Γιαννής	Γαβριήλ	Αφάνεια 4.8.37	Πολίτης	/	Αφάνεια 19.8.74
159	Γαβριήλ Γαβριήλ	Μιχαήλ	Λειβάδια Λάρνακας 30.3.45	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
160	Γαβριήλ Κώστας	Ανδρέας	Τρούλλοι 9.4.54	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π	Περιοχή Αγίου Ερμολάου Κερύνεια 15.8.74
161	Γαλακτίου Δημήτριος	Κώστας	Ασγάτα 28.1.50	Στρατιωτικός	3ον Τ.Σ-Ναυτικό	Περιοχή Καζαφανίου Κερύνειας 23.7.74
162	Γερμανός Αλέξανδρος	Γεώργιος	Κάρμι 21.11.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 11.8.74
163	Γερμανός Ανδρέας	Γεώργιος	Κάρμι 21.4.58	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 11.8.74
164	Γερολέμου (Γιαννή) Νεόφυτος	Γερόλεμος	Κώμη Κεπήρ 1918	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
165	Γερολέμου (Ιωάννου) Ιωάννης	Γερόλεμος	Βαθύλακας 25.12.17	Πολίτης	/	Επτακώμη 21-22.8.74
166	Γερολέμου Κωστάκης	Αριστόδημος	Λεμεσός 17.12.56	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης. 14.8.74
167	Γερόπαπας Αντώνιος	Τοφής	Λύση 4.2.50	Στρατιωτικός	1η Ανωτέρα	Περιοχή Λύσης 18.8.74
168	Γερόπαπας Ιωάννης	Τοφής	Λύση 19.3.44	Στρατιωτικός	1η Ανωτέρα	Περιοχή Λύσης 18.8.74
169	Γεττίμης Κυριάκος	Χρίστος	Λευκωσία 7.5.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Κερύνειας 22.7.74
170	Γεωργιάδης Βασίλης	Γεώργιος	Λεμεσός 23.4.44	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74

171	Γεωργιάδης Νικόλαος	Δημήτριος	Άγιοι Ομολογητές Λευκωσία 16.10.48	Στρατιωτικός	187 Μ.Π.Π	Περιοχή "Αρκαδίου". Δρόμος Λευκωσίας-Μόρφου 23.7.74
172	Γεώργιος (Αχιλλέως) Παναγιώτης	Γεώργιος	Πάνω Ζώδια 21.11.53	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
173	Γεωργίου Γεώργιος	Κυπριανός	Πέρα Χωριό Νήσου 20.11.49	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
174	Γεωργίου (Άσσου) Ιωάννης	Χριστόφορος	Αμαργέτη 1955	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
175	Γεωργίου (Δράκος) Γεώργιος	Μιχαήλ	Άγιος Αμβρόσιος 12.2.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους-Κερύνειας 22.7.74
176	Γεωργίου (Ελληνας) Μιλτιάδης	Γεώργιος	Κυθρέα 7.2.57	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κυθρέας 5.9.74
177	Γεωργίου (Καλοπαδάς) Γιακουμής	Γεώργιος	Γέρι 25.12.32	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου. 14.8.74
178	Γεωργίου (Καμηλάρη) Νίκος	Γεώργιος	Λυθροδόντας 18.7.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
179	Γεωργίου (Κατσούρης) Σάββας	Γεώργιος	Προαστειό Αμμοχώστου 14.4.1906	Πολίτης	/	Στύλλοι Αμμοχώστο 14.8.74
180	Γεωργίου (Λεωνίδου) Ανδρέας	Γεώργιος	Άγιος Ανδρόνικος 21.3.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Αλωνάγρα 22.7.74
181	Γεωργίου (Μαμμού) Ελένη	Κυριάκος	Πέτρα Σολέας 11.1.1906	Πολίτης	/	Πέτρα Σολέας 3.9.74
182	Γεωργίου (Μιχαήλ) Μιχαήλ	Γεώργιος	Λευκωσία 18.1.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
183	Γεωργίου (Παμπέση) Σωτήρης	Γεώργιος	Τράχωνας 1.1.49	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας 22.7.74
184	Γεωργίου (Πασιάς) Στέλιος	Γεώργιος	Ψημολόφου 19.11.45	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 15.8.74
185	Γεωργίου (Πατίνιος) Αλέξης	Γεώργιος	Κερύνεια 8.8.15	Πολίτης	/	Πάνω Κερύνεια 6.8.74
186	Γεωργίου (Παύλου) Παύλος	Γεώργιος	Ξυλοτύμπου 4.7.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πετρομούθκια" Άγιου Ιλαρίωνα 21.7.74
187	Γεωργίου (Πετρασίτης) Ανδρέας	Γεώργιος	Αμμόχωστος 30.8.52	Στρατιωτικός	386 Τ.Π.	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
188	Γεωργίου (Σέρισσος) Ανδρέας	Γεώργιος	Λευκωσία 1.9.48	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74

189	Γεωργίου (Σιακαλλής) Δημήτριος	Γεώργιος	Μια Μηλιά 25.8.47	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας Κερύνειας 22.7.74
191	Γεωργίου Ανδρέας	Σταύρος	Κερύνεια 4.2.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
190	Γεωργίου Ανδρέας	Αριστόδημος	Μοσφιλωτή 13.8.54	Στρατιωτικός	191 Π.Ο.Π	Περιοχή Συγχαρίου. 22.7.74
192	Γεωργίου Αντώνιος	Δημήτριος	Λευκωσία 17.1.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
193	Γεωργίου Γεώργιος	Σωκράτης	Άχνα 13.4.51	Στρατιωτικός	366 Τ.Ε.	Λάπηθος 21.7.74
194	Γεωργίου Γεώργιος	Δημήτριος	Αφάνεια 12.12.55	Πολίτης	/	Περιοχή Άσσιας 14.8.74
195	Γεωργίου Γεώργιος	Ιωάννης	Κάθηκας 13.12.55	Στρατιωτικός	361Τ.Π.	Ακανθού 17.8.74
197	Γεωργίου Γεώργιος	Παναγής	Κώμα του Γιαλού 28.9.46	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Κερύνεια 25.7.74
196	Γεωργίου Γεώργιος	Ιωάννης	Λάρνακα 2.1.46	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου-Πυροΐου-Τύμπου. 14.8.74
198	Γεωργίου Γεώργιος	Χριστόφορος	Λευκωσία 26.12.56	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 14.8.74
199	Γεωργίου Γιάννης	Οδυσσέας	Κάιρο 19.7.54	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς Συγχαρίου 23.7.74
200	Γεωργίου Ελευθέριος	Ανδρέας	Αραδίππου 19.6.47	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
201	Γεωργίου Κυριάκος	Αριστείδης	Μια Μηλιά 28.12.50	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
202	Γεωργίου Μιχαήλ	Ηλίας	Αλάμπρα 8.5.46	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς. 14.8.74
203	Γεωργίου Παύλος	Τάκης	Μαραθόβουνος 5.6.55	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου. 6.8.74
204	Γεωργίου Πρόδρομος	Χρυσόστομος	Κουτσοβέντης 29.8.46	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
205	Γεωργίου Σάββας	Ματθαίος	Αραδίππου 7.3.54	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Καραβά. 21.7.74
206	Γεωργίου Σάββας	Κυριάκος	Λευκωσία 16.11.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
207	Γεωργίου Σωτήρης	Σταύρος	Καλοψίδα 1.11.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης. 15.8.74
208	Γεωργίου Χρίστος	Ιωάννης	Δρομολαξιά 26.9.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς 14.8.74
209	Γιάγκου (Σάββα) Κώστας	Γιάγκος	Λευκωσία 13.6.51	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74

210	Γιάγκου (Σταυράκη) Σταύρος	Γιάγκος	Βώνη 10.12.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.74
211	Γιάγκου Ιωάννης	Μιχαήλ	Τσέρι 30.11.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 14.8.74
212	Γιακούμα (Αντώνη) Νικόλας	Γιακούμας	Κυθρέα 10.1.23	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου-Παλαικύθρου 14.8.74
213	Γιακούμα Μάριος	Νικόλας	Τραχώνι Κυθρέας 1959	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου-Παλαικύθρου 14.8.74
214	Γιακούμα Παντελίτσα	Βασίλης	Τραχώνι Κυθρέας 1932	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου-Παλαικύθρου 14.8.74
215	Γιακουμεττής Ιάκωβος	Χρίστος	Περιστερώνα Αμμοχώστου 27.6.52	Στρατιωτικός	791 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
216	Γιακουμή (Κολοκάσης) Νίκος	Γιακουμής	Μια Μηλιά 10.1.32	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
217	Γιακουμή Κυπριανός	Χαράλαμπος	Άσσια 12.3.1909	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
218	Γιαλλουρίδης Ανδρέας	Χαράλαμπος	Πέρα Ορεινής 17.8.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
219	Γιαλλουρίδης Σωτήριος	Αριστείδης	Μόρφου 29.6.24	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 20.7.74
220	Γιάλλουρος Νεόφυτος	Ανδρέας	Κοκκινοτριμιθιά 5.10.55	Στρατιωτικός	191 Π.Ο.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
221	Γιάννακα Βασίλης	Γιάννακας	Επτακώμη 1948	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
222	Γιαννακάκης Μηνάς	Ιωάννης	Άγιος Ιωάννης Καμηλαρίου Ηράκλειο ΚΡΗΤΗΣ 6.8.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
223	Γιαννάκη Θεοδόσης	Γιαννής	Άχνα 14.12.28	Πολίτης	/	Τουρκικό Νοσοκομείο Λευκωσίας 11 - 12.2.75
224	Γιαννακόπουλος Νικόλαος	Δημήτριος	Μουζάκι Καρδίτσης ΕΛΛΑΔΑ 1941	Στρατιωτικός	Τάγμα Μηχανικού ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
225	Γιαννακού (Χρυσοστομίδη) Αρχοντού	Παντελής	Μόρφου 1900	Πολίτης	/	Μόρφου 4.9.74

226	Γιαννάτζιη Κτωρής	Χαράλαμπος	Λευκόνοικο 13.10.54	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
227	Γιαννή Λούκας	Χριστοφής	Κ. Δίκωμο 5.1.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
228	Γιαννή (Περίκου) Τάκης	Γιαννής	Συριανοχώρι 23.12.23	Πολίτης	/	Περιοχή Καζιβερών 1.10.74
229	Γιαννή (Σεργίδης) Μιχαήλ	Γιάννης	Καϊμακλί 23.9.46	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
230	Γιαννή (Χατζηγιακουμή) Χριστοφής	Γιαννής	Αφάνεια 4.3.1900	Πολίτης	/	Άσσια 18.8.74
231	Γιαννή Γεώργιος	Γεράσιμος	Μακράσυκα 26.12.56	Στρατιωτικός	173 Μ.Α/Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου (Δρόμος Λευκωσίας-Αμμοχώστου) 14.8.74
233	Γιαννή Γιαννής	Μιλτιάδης	Λυθράγκωμη 11.2.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Λαπήθου-Κερύνειας 6.8.74
232	Γιαννή Γιαννής	Γεώργιος	Παραλίμνι 4.4.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.7[illegible]
234	Γιαννίκου Ιωάννης	Μιχαήλ	Ριζοκάρπασο 1.9.55	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Μ.	Περιοχή Παλαικύθρου (Δρόμος Λευκωσίας-Αμμοχώστου) 14.8.74
235	Γιαννό Σάββας	Ιωάννης	Κυθρέα 4.2.16	Πολίτης	/	Κυθρέα 22.8.74
236	Γιάννου Γιάννος	Μιχαήλ	Άσσια 17.6.12	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
237	Γιάννου Κυριάκος	Γιάγκος	Λύση 7.1.51	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
238	Γιατρού Σωτήρης	Γεώργιος	Έξω Μετόχι 3.8.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
239	Γιατρού Χριστόφορος	Σάββας	Άγιος Ιωάννης Αγρού 13.10.54	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
240	Γιαχούτης Λουκάς	Φώτης	Ακανθού 1903	Πολίτης	/	Ακανθού 30.9.74
241	Γιωργαλλάς Γεώργιος	Κώστας	Παραλίμνι 22.3.54	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
242	Γιωργαλλή (Νέκκης) Κυριάκος	Γιωργαλλής	Γέναγρα 4.4.23	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
243	Γιωργαλλή Γεώργιος	Θεόδωρος	Βώνη 28.3.43	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
244	Γιωργαλλή Γεώργιος	Τζιρκαλλής	Συγχαρί 1904	Πολίτης	/	Συγχαρί 22.7.74

245	Γιωργαλλή Σάββας	Χριστόδουλος	Αφάνεια 9.2.47	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Αφάνεια 21.8.74
246	Γιωρκάτζη Χρίστος	Πέτρος	Κυθρέα 11.1.12	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
247	Γιωρκάτζιη Κώστας	Ττοουλιάς	Σύσκληπος 1904	Πολίτης	/	Σύσκληπος 26.7.74
248	Γιωρκουνή Χαράλαμπος	Γεώργιος	Άσσια 14.5.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
249	Γλαρέντζος Χαράλαμπος	Κωνσταντίνος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 27.5.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
250	Γλυκαίνου Συμεών	Μάρκος	Παραλίμνι 22.9.51	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Ακανθούς-Αγίου Αμβροσίου 15.8.74
251	Γουρουνιάς Γεώργιος	Αναστάσης	Παραλίμνι 4.4.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου 21.7.74
252	Γρηγορίου (Τερζή) Κώστας	Χρίστος	Λάπηθος 7.5.56	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Γλυκιώτισσα Κερύνειας 22.7.74
253	Γρηγορίου Ανδρέας	Χρίστος	Μαλούντα 16.8.48	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κλεπίνη 14.8.74
254	Γρηγορίου Ελπίδα	/	Τρυπημένη 1900	Πολίτης	/	Τρυπημένη 15.8.74
255	Γρίβας Χρίστος	Κωνσταντίνος	Πάτρα ΕΛΛΑΔΑ 20.1.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.84
256	Γρούτας Μιχαήλ	Ανδρόνικος	Δάλι 1.9.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
257	Δαμασκηνός Τάκης	Ιωάννης	Άγιος Γεώργιος Μόρφου 22.8.54	Στρατιωτικός	191 Π.Ο.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
258	Δαμασκηνού Νεόφυτος	Χαράλαμπος	Ορκά 1887	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
259	Δανέζης Πανίκος	Σωτήριος	Λευκωσία 23.10.51	Στρατιωτικός	891 Α.Τ.Χ.	Πέλλα-Πάϊς 22.7.74
260	Δανιήλ Παναγιώτης	Όθωνας	Ανώγυρα 22.12.56	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Δαυλός 18.8.74
261	Δεδεβέσης Δημήτριος	Κωνσταντίνος	Γαλάτσιο Αττική ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
262	Δεριτζιώτης Νικόλαος	Αντώνιος	Πειραιάς ΕΛΛΑΔΑ 23.5.50	Στρατιωτικός	Ναυτική Δύναμη Κύπρου	Θαλάσσια περιοχή Κερύνειας 20.7.74
263	Δημητριάδης Δημήτρης	Γιάγκος	Ευρύχου 16.1.1902	Πολίτης	/	Πέτρα Σολέας 3.9.74
264	Δημητριάδης Δημήτριος	Συμεών	Δευτερά 20.10.18	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
265	Δημητριάδης Θέμης	Χαρίλαος	Αμμόχωστος 8.5.56	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74

266	Δημητριάδου Μαρίτσα	Μιχαήλ	Πέτρα 1912	Πολίτης	/	Πέτρα Σολέας 3.9.74
267	Δημητρίου (Λεοντίου) Γεώργιος	Δημήτριος	Στρογγυλός 2.6.13	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
268	Δημητρίου (Μίτα) Γρηγόριος	Δημήτριος	Λευκωσία 16.1.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	4ος Μ/Δ παλαιού δρόμου Λευκωσίας-Αμμοχώστου 15.8.74
269	Δημητρίου (Μιχαήλ) Λουκάς	Δημήτρης	Λύμπια 12.12.40	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
270	Δημητρίου (Σαρμά) Λεοντής	Δημήτρης	Ριζοκάρπασο 14.12.47	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
271	Δημητρίου Γεώργιος	Πέτρος	Ξυλοτύμπου 1.4.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμόλαου 15.8.74
273	Δημητρίου Δημήτριος	Συμεών	Δάλι 5.9.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
272	Δημητρίου Δημήτριος	Πέτρος	Στύλλοι 4.2.52	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 23.7.74
274	Δημητρίου Δημήτριος	Ξενοφών	Τρίκωμο 10.7.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
275	Δημητρίου Δημήτριος (Νίκος)	Κυριάκος	Αραδίππου 27.3.46	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου-Πυροΐου-Τύμπου 14.8.74
276	Δημητρίου Ιωάννης	Αριστόδημος	Κάρμι 22.10.50	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
277	Δημητρίου Κυριάκος	Ανδρέας	Λευκωσία 15.5.54	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Φλαμούδι 5.9.74
278	Δημητρίου Λάμπρος	Δημήτριος	Λευκωσία 23.4.18	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
279	Δημητρίου Χριστάκης	Παναγιώτης	Δρομολαξιά 1.5.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς 14.8.74
280	Δημητρίου Χριστίνα	Νικόλας	Τρούλλοι 11.12.16	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
281	Δημητρούδη Μαρίτσα	Κώστας	Κάτω Δίκωμο 22.1.1904	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 26.7.74
282	Δημοσθένους (Μιχαήλ) Χριστάκης	Δημοσθένης	Τερσεφάνου 1.3.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 7.8.74
283	Δημοσθένους (Παπαμυρμήγκη) Ιάκωβος	Δημοσθένης	Κυθρέα 1920	Πολίτης	/	Κυθρέα 16.8.74
284	Δημοσθένους Δήμος	Χριστόφορος	Άγιος Ιωάννης Αγρού 12.9.50	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Δικώμου-Συγχαρίου 23.7.74
285	Δημοσθένους Λεωνίδας	Θεοχάρης	Χλώρακα 23.2.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 19-20.8.74
286	Δημοσθένους Νεόφυτος	Γεώργιος	Λεμεσός 16.1.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Χάρτζια 14.8.74

287	Δήμου (Αντωνίου) Κύπρος	Δήμος	Γαληνή 13.3.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πετρομούθκια"-Αγ. Ιλαρίωνα 21.7.74
288	Διάκος Ανδρέας	Δημήτρης	Βασίλεια 3.11.53	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή "6 Μίλι" Δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
289	Διάκου Κωνσταντής	Νικόλας	Έξω Μετόχι 2.10.1900	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 15.8.74
290	Διαρκού Ανδρέας	Αντώνιος	Άσσια 3.10.40	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
291	Διαρκού Αντώνιος	Δημήτρης	Άσσια 2.2.12	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
292	Δράκος Γρηγόριος	Αντώνιος	Άλωνα 10.11.11	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου. 15.8.74
293	Δράκος Θεμιστοκλής	Γιαννής	Κάμπος 17.12.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
294	Δρουσιώτης Σωτήριος	Κυριάκος	Λάρνακας Λαπήθου 28.1.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Κυθρέας-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
295	Δρουσιώτης Φώτης	Σπύρος	Λεμεσός 19.10.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Χρυσοστόμου-Κουτσοβέντη-Μιας Μηλιάς 14.8.74
296	Εγγλέζου Αντωνάκης	Γεώργιος	Άσσια 15.6.58	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
298	Εγγλέζου Γεώργιος	Αντώνιος	Άσσια 11.1.63	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
297	Εγγλέζου Γεώργιος	Νικόλας	Άσσια 17.12.24	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
299	Εγγλέζου Γιαννάκης	Γεώργιος	Άσσια 1.6.56	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
300	Εγγλέζου Νίκος	Γεώργιος	Άσσια 22.3.51	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
301	Εγγλέζου Χριστάκης	Αντώνης	Άσσια 22.7.60	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
302	Ελευθεριάδης Ανδρέας	Χριστόφορος	Παλαιχώρι 17.10.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
303	Ελευθερίου Ελευθέριος	Ευστάθιος	Βασίλεια 20.5.44	Πολίτης	/	Μάσσαρι 17.8.74
304	Ελευθερίου Ελευθέριος	Μένοικος	Λευκόνοικο 15.4.45	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
305	Ελευθερίου Ελπινίκη	Χριστάκης	Βασίλεια 27.6.42	Πολίτης	/	Μάσσαρι 17.8.74
306	Ελευθερίου Χριστάκης	Ελευθέριος	Βασίλεια 13.8.67	Πολίτης	/	Μάσσαρι 17.8.74

307	Έλληνας Κυριάκος (Κούλλης)	Νικόλας	Κερύνεια 14.1.1917	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 8.8.74
308	Επαμεινώνδας Ευάγγελος	Γεώργιος	Λευκωσία 2.5.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ
309	Ερμογένους Χρίστος	Δημήτριος	Αραδίππου 9.7.43	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου-Πυρoΐου-Τύμπου 14.8.74
310	Ερωτοκρίτου Λίνος	Παναγιώτης	Αμμόχωστος 6.6.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
311	Ευαγγέλου Ευάγγελος	Ζαχαρίας	Λευκωσία 20.7.54	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
312	Ευγενίου Έλλη	Χ" Ηράκλης	Σύσκληπος 1929	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
313	Ευδοκίου Αιμίλιος	Μιχαήλ	Μια Μηλιά 6.4.43	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή "Μάνδρες" Καϊμακλίου 14.8.74
314	Ευθυμίου (Κωνσταντίνου) Κώστας	Ευθύμιος	Τσέρι 16.9.47	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
315	Ευθυμίου (Σταύρου) Αντώνιος	Ευθύμιος	Δάλι 5.1.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.7
316	Ευθυμίου (Σχίζας) Νικόλαος	Ευθύμιος	Καπούτι 7.4.51	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Καπούτι 18.8.74
317	Ευθυμίου Κώστας	Χρίστος	Συριανοχώρι 13.1.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
318	Ευθυμίου Νικόλαος	Ανδρέας	Λάπηθος 11.11.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.7
319	Ευθυμίου Χρυστάλλα	Χριστόδουλος	Καραβάς 1914	Πολίτης		Περιοχή "Έξι Μίλι" Καραβά 21.7.74
320	Ευριπίδου (Δημητρίου) Ευάγγελος	Ευριπίδης	Κάμπος Τσακκίστρας 25.3.40	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
321	Ευριπίδου Ανδρέας	Γεώργιος	Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας 10.3.45	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
322	Ευσεβίου Χριστάκης	Γεώργιος	Τράχωνας Λευκωσίας 10.1.50	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 22.7.74
323	Ευσταθίου (Δημητρίου) Κώστας	Ευστάθιος	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 29.9.35	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 18-19.8.74
324	Ευσταθίου Αντωνάκης	Πέτρος	Στύλλοι 26.3.38	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά 17.8.74

325	Ευσταθίου Ευστάθιος	Πέτρος	Στύλλοι 12.12.45	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά 17.8.74
326	Ευστρατίου Παναγιώτης	Νικόλαος	Λάρνακα 5.5.41	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
327	Ζαβού Λοΐζος	Παναγιώτης	Δάλι 8.10.43	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
328	Ζάκου Χριστοφής	Στυλιανός	Λευκωσία 3.5.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κλεπίνη 14.8.74
329	Ζαμπάς Παύλος	Κώστας	Κυθρέα 20.6.1908	Πολίτης	/	Κυθρέα 2.9.74
330	Ζαννέτου (Χατζηγιώργη) Χρίστος	Ζαννέτος	Άσσια 6.9.12	Πολίτης	/	Μόρα 16.8.74
331	Ζαού Νικόλας	Θεόδωρος	Τσέρι 8.12.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Βασίλειας 6.8.74
332	Ζαχαρέας Ευάγγελος	Αναστάσιος	Καλαμάτα ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
333	Ζαχαρία (Γεωργίου) Γεώργιος	Ζαχαρίας	Κυθρέα 26.5.26	Πολίτης	/	Κυθρέα 20.8.74
334	Ζαχαρία Ζαχαρίας	Σταύρος	Άγιος Αμβρόσιος 8.1.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς - Κερύνειας 23.7.74
335	Ζαχαριάδης Ανδρέας	Κώστας	Λευκωσία 26.9.58	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
336	Ζαχαριάδης Κώστας	Γιαννακός	Κυθρέα 11.5.24	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
337	Ζαχαρίου Παναγιώτης	Αντώνιος	Άγιος Αντρόνικος 29.11.55	Στρατιωτικός	31 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Παύλου Βασίλειας 28.7.74
338	Ζεβλάρης Ανδρέας	Νικόλας	Στρόβολος 12.9.12	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
339	Ζένιου (Γεωργίου) Κλείτος	Ζένιος	Περιστερώνα Αμμοχώστου 1905	Πολίτης	/	Περιστερώνα Αμμοχώστου 28.8.74
340	Ζερβομανώλης Γεώργιος	Δημήτριος	Παρακοίλα Μυθήμνης Λεσβος ΕΛΛΑΔΑ 18.11.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
341	Ζερβός Σοφοκλής	Κώστας	Νέο Χωριό Κυθρέας 22.12.13	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
342	Ζήνωνος (Γαβριήλ) Θεράπων	Ζήνων	Λυθροδόντας 30.10.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
343	Ζήνωνος Ζήνων	Παναγιώτης	Λευκωσία 29.5.58	Εθελοντής Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Ομορφίτα 22.7.74
344	Ζήσιμος Ανδρέας	Μιχαήλ	Αμμόχωστος 19.1.21	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 19.8.74

345	Ζοττή Ελένη	Παντελής	Δίκωμο 1909	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 21.7.74
346	Ζοττή Μυροφόρα	Κωνσταντής	Δίκωμο 1892	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 21.7.74
347	Ζοττή Παντελής	Κωνσταντής	Δίκωμο 1889	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 21.7.74
348	Ζουβάνης Γιάννης	Γεώργιος	Φρέναρος 10.10.49	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
349	Ζωγράφου Παναγιώτης	Νικόλαος	Τρίκωμο 12.2.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
350	Ζωγράφου Χ" Βασίλης	Χ" Γιάννης	Άσσια 5.5.1906	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 16.8.74
351	Ηλία (Λαμπή) Μιχαήλ	Ηλίας	Χάρτζια 19.10.55	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 15.8.74
352	Ηλία (Παναγή) Οδυσσέας	Ηλίας	Άγιος Ανδρόνικος Καρπασίας 1.11.41	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
353	Ηλία Ανδρέας	Ηλίας	Τραχώνι Κυθρέας 1904	Πολίτης	/	Τραχώνι Κυθρέας 14.8.74
354	Ηλία Κρίνος	Χαράλαμπος	Πηγαίνια 26.12.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 22.7.74
355	Ηλία Νεόφυτος	Απόστολος	Λάρνακας Λαπήθου 6.4.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας-Μιας Μηλιάς 14.8.74
356	Ηλιόπουλος Παναγιώτης	Αγγελής	Καλλιθέα ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
357	Ηρακλή Δέσποινα	Γιωρκάτζιης	Έξω Μετόχι 1899	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
358	Θαλασσινός Σωτήρης	Ανδρέας	Πέλλα-Πάϊς 3.8.47	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
359	Θεμιστοκλέους Ελένη	Βασίλης	Τραχώνι Κυθρέας 1924	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου-Παλαικύθρου 14.8.74
360	Θεμιστοκλέους Θεμιστούλα	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 2.9.53	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου - Παλαικύθρου 14.8.74
361	Θεμιστοκλέους Μάρω	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 13.6.55	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου - Έξω Μετοχίου - Παλαικύθρου 14.8.74
362	Θεμιστοκλέους Σούλλα	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 1963	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου - Έξω Μετοχίου - Παλαικύθρου 14.8.74

363	Θεοδόση (Ιωάννου) Ιωάννης	Θεοδόσης	Άγιος Θεόδωρος Αγρού 2.12.44	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
364	Θεοδοσίου Δημήτριος	Μιχαλάκης	Λευκωσία 4.6.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
365	Θεοδοσίου Θεοδόσιος	Σάββας	Πόλις Χρυσοχούς 9.11.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Μερσινικίου 15.8.74
366	Θεοδοσίου Παναγιώτης	Σάββας	Πόλις Χρυσοχούς 12.8.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Μερσινικίου 15.8.74
367	Θεοδούλου Ανδρέας	Χρίστος	Κερύνεια 9.6.53	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
368	Θεοδούλου Αντώνιος	Φίλιππος	Τύμπου 3.4.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
371	Θεοδούλου Θεόδουλος	Χρίστος	Λειβάδια Λάρνακας 9.8.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Χρυσοστόμου-Βουφαβέντου 14.8.74
370	Θεοδούλου Θεόδουλος	Κυριάκος	Λευκωσία 27.2.58	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
369	Θεοδούλου Θεόδουλος	Γεώργιος	Παλαίκυθρο 7.7.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
372	Θεοδούλου Μιχαλάκης	Ανδρέας	Αμμόχωστος 10.1.56	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Δρόμος Λευκωσίας-Αμμοχώστου 14.8.74
373	Θεοδώρου (Καττής) Ανδρέας	Θεόδωρος	Μαλούντα 15.6.48	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Κερύνεια 25.7.74
374	Θεοδώρου (Σοφοκλέους) Σάββας	Θεόδωρος	Αρεδιού 24.6.48	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς-Χαλεύκας 14.8.74
375	Θεοδώρου Ανδρέας	Γεώργιος	Λάρνακα 11.2.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 15.8.74
376	Θεοδώρου Ιωάννης	Νίκος	Κατωκοπιά 2.1.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
377	Θεοδώρου Μαρούλα	Σέργης	Ελιά Κερύνειας 1942	Πολίτης	/	Περιοχή Έξι Μιλίου Καραβά 21.7.74
378	Θεοδώρου Φοίβος	Αγγελής	Συριανοχώρι 10.1.46	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
379	Θεολόγου (Τάμπα) Χαράλαμπος	Θεολόγος	Κυρά Μόρφου 20.12.43	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Λάπηθος 6.8.74
380	Θεοφάνους (Σταύρου) Σωτήρης	Θεοφάνης	Γαυρισών Ιωαννίνων ΕΛΛΑΔΑ 1938	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας - Κυθρέας 15.8.74

381	Θεοφάνους Θεοφάνης	Γεώργιος	Ξυλοφάγου 24.2.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
382	Θεοφάνους Κυριάκος	Γεώργιος	Κουτσοβέντης 15.4.22	Πολίτης	/	Μαραθόβουνος 16.8.74
383	Θεοχαρίδης Δημήτριος	Γεώργιος	Λευκωσία 25.10.53	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
384	Θεοχαρίδης Ευγένιος	Γεώργιος	Λευκωσία 1.3.47	Στρατιωτικός	31 Μ.Κ.	Πέλλα-Πάϊς 21.7.74
385	Θεοχάρους Θεοχάρης	Χριστοφής	Μαραθόβουνος 4.7.50	Στρατιωτικός	311 Τ.Π.	Αγκαστίνα 21.8.74
386	Θεοχάρους Χαράλαμπος	Λοΐζος	Δάλι 14.1.44	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
387	Θεοχάρους Χρίστος	Αρίσταρχος	Μηλικούρι 21.1.49	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
388	Θεραπή Δημητράκης	Γεώργιος	Λεμεσός 29.1.47	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
389	Θεράποντας Κυριάκος	Θεόδουλος	Νεό Χωριό Κυθρέας 30.7.33	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
390	Θρασυβούλου Λάζαρος	Χαράλαμπος	Μύρτου 8.7.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
391	Θωμά Ελευθέριος	Χρίστος	Λάπηθος 24.11.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
392	Θωμαΐδη Θωμάς	Κυριάκος	Λάρνακα 27.12.52	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Έξω Μετόχι 14.8.74
393	Ιακωβίδη (Βουγιουκλάκης) Κωστάκης	Ανδρέας	Ομορφίτα 3.8.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Κερύνειας 25.7.74
394	Ιακωβίδης Παύλος	Κώστας	Λάρνακα 3.3.43	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
395	Ιγνατιάδης Ιωάννης	Διογένης	Βαθή-Κιλκίδος ΕΛΛΑΔΑ 29.9.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
396	Ισιδώρου Ισίδωρος	Κώστας	Ορμήδεια 7.1.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
397	Ισιδώρου Κωστάκης	Γεώργιος	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 21.5.54	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
398	Ιωαννίδης Αναστάσιος	Παντελής	Λάρνακα 1.3.53	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
399	Ιωαννίδης Ελευθέριος	Απόστολος	Λευκωσία 7.4.51	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα-Νεαπόλεως 22.7.74
400	Ιωάννου (Ζαντής) Ελευθέριος	Ιωάννης	Μένοικο 17.3.51	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας 23.7.74
401	Ιωάννου (Κοκκοφύτης) Κυριάκος	Ιωάννης	Φιλιά 15.6.23	Πολίτης	/	Παλαίκυθρο 14.8.74

402	Ιωάννου (Λαμπριανού) Παπαεπιφάνειος	Ιωάννης	Μηλικούρι 8.9.20	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 17.8.74
403	Ιωάννου (Ομορφου) Κώστας	Ιωάννης	Δίκωμο 8.1.45	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή "Πύργος του Παυλίδη" Αγίου Ιλαρίωνα 21.7.74
404	Ιωάννου (Παπαδημήτρη) Δημήτριος	Θωμάς	Καλό Χωριό Κλήρου 18.11.46	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
405	Ιωάννου (Παύλου) Κώστας	Ιωάννης	Καζάφανι 17.3.41	Πολίτης	/	Κερύνεια 1.8.74
406	Ιωάννου (Σαββίδης) Δημήτρης	Ιωάννης	Αμμόχωστος 24.10.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κλεπίνη 14.8.74
407	Ιωάννου (Χ" Γιακουμή) Γαβριήλ	Γιαννής	Αφάνεια 14.4.1905	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
408	Ιωάννου (Χριστοδούλου) Δήμος	Ιωάννης	Λευκωσία 20.7.14	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
409	Ιωάννου Ανδρέας	Ιωάννης	Κυθρέα 1906	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
410	Ιωάννου Ανδρέας	Κωνσταντίνος	Λαγουδερά 7.4.44	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς 24.7.74
411	Ιωάννου Ιωάννης	Χριστόδουλος	Καλογραία 23.11.45	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
412	Ιωάννου Μάριος	Γεώργιος	Λευκωσία 2.1.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμόλαου 15.8.74
413	Ιωάννου Μηνάς	Κωνσταντής	Δένεια 25.3.43	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 20.7.74
414	Ιωάννου Πέτρος	Κυπριανός	Λύμπια 7.2.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
415	Ιωάννου Σωτήρης	Σπύρος	Παλιάμπελα 7.1.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
416	Ιωάννου Φώτιος	Γεώργιος	Πάνω Ζώδια 5.8.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
417	Ιωάννου Χαρίτων	Ιωάννης	Γαληνή 7.7.1904	Πολίτης	/	Γαληνή 4.9.74
418	Ιωάννου Χριστάκης	Αλέξανδρος	Παρεκκλησιά 22.12.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή "ΟΧΙ" Άσπρης Μούττης 21.7.74
419	Ιωνά (Λοΐζου) Αγγελική	Παναγής	Λευκόνοικο 1894	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
420	Ιωνά Σάββας	Παρασκευάς	Αυγόρου 8.7.16	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
421	Ιωσήφ Χρυσταλλού	Θεμιστοκλής	Σύσκληπος 1916	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
422	Καβαλιέρου Γιακουμής	Γεώργιος	Κώμη Κεπήρ 15.9.16	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 15.9.74

423	Καγκάρης Φραγκέσκος	Δημήτρης	Λύση 6.10.12	Πολίτης	/	Λύση 25.8.74
424	Καζαμία Χρυσόστομος	Γεώργιος	Μαραθόβουνος 10.12.15	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
425	Κάιζερ Χρίστος	Νικόλαος	Λάπηθος 9.9.27	Πολίτης	/	Κερύνεια 4.8.74
426	Καϊλάς Νικόλαος	Χαράλαμπος	Κοκκινοτριμιθιά 6.12.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσία 23.7.74
427	Καϊμακκάμης (Λόντος) Χριστόφορος	Διονύσιος	Λάπηθος 15.9.31	Πολίτης	/	Τριμίθι Κερύνειας 29.7.74
428	Κακκούρης Σάββας	Κυριάκος	Πέλλα-Πάϊς 1.1.1900	Πολίτης	/	Συγχαρί 24.7.74
429	Κακούρη Ιάκωβος	Γιασουμής	Περιστερωνοπηγή 1.12.42	Πολίτης	/	Καζάφανι 23.7.74
430	Κακούτσας Γεώργιος	Κυριάκος	Κώμη Κεπήρ 6.7.31	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
431	Καλαθά Κυριάκος	Κώστας	Αυγόρου 14.1.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς 25.8.74
432	Καλαϊτζής Γιάννης	Γεώργιος	Γαληνή 1906	Πολίτης	/	Γαληνή 4.9.74
433	Καλαϊτζής Χρύσανθος	Γεώργιος	Γαληνή 15.2.1898	Πολίτης	/	Φυλακές Λεύκας 6.9.74-2.10.74
434	Καλαποδάς Χριστάκης	Κώστας	Κακοπετριά 13.1.48	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας 23.7.74
435	Καλαφάτης Δημήτριος	Χριστοφής	Έγκωμη Αμμοχώστου 1911	Πολίτης	/	Έγκωμη Αμμοχώστου 15.8.7
436	Κάλλαρη Μάριος	Νικόλαος	Αμίαντος 10.4.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κορνόκηπος 15.8.74
437	Καλλη Γιαννής	Κυριάκος	Άσσια 1910	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
438	Καλλή Θεοδώρα	Θεοχάρης	Άγιος Ερμόλαος 1885	Πολίτης	/	Άγιος Ερμόλαος 3-4.8.74
439	Καλλή Σταύρος	Σάββας	Αμμόχωστος 22.5.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή "Αλωνάγρα Άσπρης Μούττης 22.7.74
440	Καλλικάς Κυριάκος	Ανδρέας	Αραδίππου 25.10.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου-Πέλλα-Πάϊς 22.7.74
441	Καλλιστράτου Κώστας	Ανδρέας	Λευκωσία 26.9.54	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Κλεπίνης-Μιας Μηλιάς-Νέου Χωριού Κυθρέας 14.8.74
442	Καλπουρτζής Στυλιανός	Παναγιώτης	Θεσσαλονίκη ΕΛΛΑΔΑ 30.1.21	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74

443	Καμένος Χριστόδουλος	Σάββας	Σύσκληπος 1894	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
444	Καμένου Αναστασία	Παπαγεώργιος	Σύσκληπος 10.10.1903	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
445	Καμηλάρη Κυριάκος	Ιωάννης	Άχνα 9.9.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
446	Καμηναρίδης Ιωάννης	Θωμάς	Λευκωσία 8.10.51	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
447	Καμπούρη Δημήτριος	Αντώνης	Άσσια 15.5.1880	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
448	Καμπούρη Χαράλαμπος	Ανδρέας	Κακοπετριά 8.7.50	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
449	Καναρίνη Χαρίτα	Νικόλας	Σύσκληπος 1914	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
450	Καννή Ροδού	Γιαννακός	Νέο Χωριό Κυθρέας 1915	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 16.8.74
451	Καννή Χρίστος	Πίττακας	Κυθρέα 1910	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.8.74
452	Καντώνης Γεώργιος	Αντώνης	Άγιος Σέργιος 3.11.1904	Πολίτης	/	Περιστερώνα 28.8.74
453	Κάουρας Ανδρέας	Γιαννής	Κάτω Ζώδια 27.6.53	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρα 6.8.74
454	Καουτζάνης Χριστόδουλος	Γαβριήλ	Γιαλούσα 18.7.17	Πολίτης	/	Ακράδες 3.10.74
455	Καπνέτης (Τζιρκαλλής) Κυριάκος	Νικόλας	Λευκωσία 9.12.46	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κυθρέα 14.8.74
456	Καππίδης Κυριάκος	Γιακουμής	Κώμη Κεπήρ 1912	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
457	Κάπρος Κώστας	Στυλιανός	Τραχώνι Κυθρέας 13.5.1900	Πολίτης	/	Τραχώνι Κυθρέας 14.8.74
458	Καραγεώργιος Αθανάσιος	Βασίλειος	Μεγάλον Κεφαλόβρυσο Τρικάλων ΕΛΛΑΔΑ 1.1.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
459	Καραγιάννης Ιωάννης	Αδάμος	Μάνδρες Αμμοχώστου 24.8.45	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
460	Καραγιάννης Πρόδρομος	Ιωάννης	Νέο Χωριό Κυθρέας 29.8.22	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
461	Καραγιάννης Φοίβος	Ιωάννης	Μάνδρες Αμμοχώστου 25.1.33	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
462	Καραγιώργη Παπαχρυσόστομος	Χριστοφής	Δαυλός 20.12.15	Πολίτης	/	Δαυλός 4.9.74

463	Καραγκούνη Χαράλαμπος	Πέτρος	Φλόκα Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 5.2.53	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
464	Καραμανής Ανδρέας	Κυριάκος	Μαραθόβουνος 17.3.58	Πολίτης	/	Μαραθόβουνος 15.8.74
465	Καραμανής Μιχάλης	Παντελής	Βασίλεια 17.4.44	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
466	Καραμάνου (Χριστοδούλου) Δέσποινα	Παντελής	Μια Μηλιά 1910	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 15.8.74
467	Καραντώκης Κυριάκος	Γεώργιος	Αφάνεια 1.3.22	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
468	Καρατζιάς Αναστάσης	Μανώλης	Ξυλοφάγου 1.7.44	Στρατιωτικός	391 Τ.Ε.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 14.8.74
469	Καραφίλλη Λοΐζος	Γεώργιος	Κώμα του Γιαλού 19.5.58	Πολίτης	/	Κώμα του Γιαλού 20.8.74
470	Καρεφυλλίδης Χρίστος	Ανδρέας	Κερύνεια 25.10.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
471	Κάρμιος Λοΐζος	Ευριπίδης	Βώνη 14.1.33	Πολίτης	/	Παλαίκυθρο 24.8.74
472	Κάρουλας Ανδρέας	Νικολής	Στύλλοι 1900	Πολίτης	/	Στύλλοι 14.8.74
473	Κάρουλλα Αχιλλού	Πέτρος	Γαϊδουράς 16.1.36	Πολίτης	/	Γαϊδουράς 16.8.74
474	Κασάπης Ανδρέας	Κώστας	ΗΠΑ 22.2.57	Πολίτης	/	Άσσια 20.8.74
475	Κασιούρη Γεώργιος	Ιωάννης	Επτάκωμη 1915	Πολίτης	/	Επτάκωμη 21-22.8.74
476	Κασπαρής Χαράλαμπος	Ανδρέας	Οίκος Μαραθάσας 17.2.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας 14.8.74
477	Καταλάνου Κώστας	Χριστόφορος	Άγιος Επιφάνειος 5.9.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
478	Κατεΐφης Ανδρέας	Νικόλας	Μια Μηλιά 1902	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.8.74
479	Κατεΐφης Γεώργιος	Νικόλας	Μια Μηλιά 1900	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 18.8.74
480	Κατούντας Νικόλαος	Παναγιώτης	Πάτρα ΕΛΛΑΔΑ 1943	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
481	Κατρακάκης Θεοχάρης	Κωνσταντίνος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
482	Κατσαμπρής Ανδρέας	Χαράλαμπος	Λεμύθου 14.11.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
483	Κατσαρού Μιχαλάκης	Γεώργιος	Τρίκωμο 31.12.44	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας-Λευκονοίκου-Χαλεύκας 16.8.74

484	Κατσελλή Νικόλαος	Δημήτρης	Λεμεσός 12.11.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
485	Κατσούρης Μιχαήλ	Κωστής	Νέο Χωριό Κυθρέας 31.12.1905	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 16.8.74
486	Κάττου Παναγιώτης	Πετρής	Πηγή Αμμοχώστου 1.3.25	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 4.8.74
487	Καφέτζης Αντωνάκης	Ανδρέας	Παραλίμνι 31.7.54	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 17.8.74
488	Καψοκάρτης Κωνσταντίνος	Νικόλαος	Λύμπια 23.7.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
489	Καψός Παναγιώτης	Πέτρος	Μια Μηλιά 15.3.52	Στρατιωτικός	190 Μ.Π.Π.	5 Μίλι δρόμου Κερύνειας-Καραβά 20.7.74
490	Καψούρη Σωκράτης	Γεώργιος	Καραβάς 1902	Πολίτης	/	Καραβάς 8.8.74
491	Κελεπέσιη Χαράλαμπος	Χριστοφή	Αγία Ειρήνη 1896	Πολίτης	/	Αγία Ειρήνη 15.8.74
492	Κελλές Παναγής	Μηνάς	Κοντέα 6.9.11	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 23.8.74
493	Κέλλουρος Σπύρος	Κυριάκος	Πέτρα Σολέας 12.12.48	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
494	Κεμέκκης Παναγιώτης	Μιχαήλ	Γιαλούσα 6.4.54	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
495	Κέντρας Κωνσταντίνος	Βασίλειος	Άργος Ορεστικόν ΕΛΛΑΔΑ	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
496	Κερμανού Σάββας	Ιωάννης	Λιοπέτρι 22.7.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κυθρέα 14.8.74
497	Κερμέντης Κώστας	Κυριάκος	Ορμήδεια 30.9.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
498	Κερμέντης Νίκος	Κυριάκος	Ορμήδεια 10.5.46	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου-Τύμπου 14.8.74
499	Κίμης Θεοχάρης	Ανδρέας	Τσακκίστρα 21.3.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
500	Κινάνης Μιχαλάκης	Θεοχάρης	Λευκωσία 29.1.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
501	Κιοττή Παναγιώτης	Μάρκος	Αμμόχωστος 24.8.44	Στρατιωτικός	201 Τ.Π.	Αμμόχωστος 15.8.74
502	Κιουζέλης Μιχαήλ	Μαυρουδής	Δίκωμο 1903	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 23.7.74
503	Κίτσιου Ανδρέας	Χ" Σωτήρης	Περιστερωνοπηγή 1913	Πολίτης	/	Αγίος Μέμνονας Αμμοχώστου. Τέλος Αυγούστου 1974.

504	Κίττου Νικόλαος	Γεώργιος	Παραλίμνι 4.4.18	Πολίτης	/	4ος Μιλιοδείκτης δρόμου Λάρνακας-Αμμοχώστου 26.8.74
505	Κκαφά Αντώνης	Κυριάκος	Άσσια 14.6.53	Στρατιωτικός	45 Τ.Δ.	Αφάνεια 21.8.74
506	Κκίμης Κυριάκος	Χριστοφής	Άσσια 15.10.16	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
507	Κκίσιη Φραγκόπουλος	Δαυΐδ	Άσσια 26.1.28	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
508	Κκολιάς Βασίλειος	Γιαννής	Μαραθόβουνος 28.8.53	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
509	Κκολός Κυριάκος	Παναγιώτης	Άχνα 30.10.56	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
510	Κκολού Γεώργιος	Κωστής	Γερόλακκος 10.3.1900	Πολίτης	/	Γερόλακκος 20.8.74
511	Κκούλλης Κυριάκος	Γιαννής	Νέο Χωριό Κυθρέας 24.4.20	Πολίτης	/	Περιοχή Έξω Μετοχίου-Μόρας-Αγκαστίνας 14.8.74
512	Κκουτή Κυριάκος	Παναγής	Άσσια 23.12.23	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδης Λευκωσίας 21.8.74
513	Κκουτής Γιακουμής	Παναγής	Άσσια 13.11.12	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
514	Κλεάνθους Ανδρέας	Σάββας	Άγιος Ερμόλαος 16.12.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια (Πικρό Νερό) 20.7.74
515	Κλείτου Κλεΐτος	Λοΐζος	Λευκόνοικο 12.4.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Δικώμου 22.7.74
516	Κλεοβούλου Νίκος	Αθανάσιος	Μανδριά Λεμεσού 29.3.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Καντάρας 14.8.74
517	Κλόκαρη Παντελής	Φώτης	Μαραθόβουνος 28.7.29	Πολίτης	/	Στύλλοι Αμμοχώστο 15.8.74
518	Κογκωνή Ανδρέας	Νικόλαος	Κυθρέα 15.3.25	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
519	Κοζάκος Γιαννάκης	Αθανάσιος	Λευκωσία 14.4.60	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
520	Κοζάκος Κώστας	Ιωάννης	Καραβάς 24.5.22	Πολίτης	/	Περιοχή Φτέρυχας 20.7.74
521	Κοζάκου Δέσποινα	Μιχάλης	Καραβάς 1920	Πολίτης	/	Περιοχή Φτέρυχας 20.7.74
522	Κοκκινή Χ" Κυριάκος	Χρίστος	Άσσια 26.10.1900	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74

523	Κοκκινόβουκος Μιχαήλ	Κυριάκος	Κοντέα 14.4.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Βώνη 15.8.74
524	Κοκκινόβουνος Κωνσταντής	Χριστοφής	Κοντέα 1880	Πολίτης	/	Κοντέα 14.8.74
525	Κόκκινος Ιωάννης	Νικόλαος	Άχνα 22.12.55	Στρατιωτικός	182 Μ.Π.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 20.7.74
526	Κόκοτας Κώστας	Χριστόδουλος	Παλαιόσοφος 25.8.14	Πολίτης	/	Αγύρτα Κερύνειας 1.8.74
527	Κοκότσης Μιχαήλ	Χρίστος	Συριανοχώρι 28.9.43	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά-Λαπήθου 21.7.74
528	Κολάνης Δημήτριος	Παναγής	Λύση 15.5.24	Πολίτης	/	Λύση 25.8.74
529	Κολιανδρής Αλέξανδρος	Κωνσταντίνος	Πεντάγυια 7.12.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
530	Κολιός Κύπρος	Νικόλαος	Κυθρέα 23.6.23	Πολίτης	/	Κυθρέα 30.8.74
531	Κολοβός Σωτήρης	Κυριάκος	Χάρτζια 25.12.56	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
532	Κολοκοτρώνης Νίκος	Ευάγγελος	Ακάκι 1.1.51	Στρατιωτικός	183 Μ.Τ.	Πυρόϊ 11.9.74
533	Κονής Αντώνης	Ιωάννης	Επτάκωμη 11.5.36	Πολίτης	/	Γαλάτεια 15.8.74
534	Κονναρής Μιχαλάκης	Αθανάσης	Λεμεσός 14.3.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
535	Κοντονικόλας Δημήτριος	Μιχαήλ	Αραδίππου 10.11.54	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Άσπρης Μούττης 20.7.74
536	Κοντός Ανδρέας	Σοφοκλής	Νέο Χωριό Κυθρέας 1913	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 14.8.74
537	Κοντός Γιαννάκης	Μιχαήλ	Ακάκι 1.3.52	Στρατιωτικός	366 Τ.Ε.	Περιοχή Καραβά 21.7.74
538	Κοντός Χριστάκης	Παπαϊωάννης	Καμπιά 17.7.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 23.7.74
539	Κοντού Ανδρέας	Γεώργιος	Άχνα 18.3.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα 22.7.74
540	Κορέλλης Αντωνάκης	Μιχαήλ	Κυθρέα 14.5.44	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
541	Κορκού Νίκος	Ιωάννης	Ριζοκάρπασο 14.6.51	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
542	Κοσμά Νίκος	Γεώργιος	Ορμήδεια 4.7.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
543	Κοσμά Χρίστος	Σάββας	Στρόβολος 16.2.39	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
544	Κούβαρος Γεώργιος	Χριστόδουλος	Μια Μηλιά 1908	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 15.8.74

545	Κουζάπα Ελευθέριος	Νικόλαος	Λύμπια 14.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Δικώμου 22.7.74
546	Κουκκουλής Λοΐζος	Κυριάκος	Σπήλια 3.8.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 22.7.74
547	Κούκος Κώστας	Φανής	Μια Μηλιά 1902	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 15.8.74
548	Κούκου Κώστας	Στέλιος	Κάτω Δίκωμο 1.9.1899	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο Αύγουστο 1974
549	Κούκου Χρυσταλλού	Πιερής	Μια Μηλιά 1915	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.8.74
550	Κουκουλάρης Χρίστος	Κωνσταντίνος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 19.4.52	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
551	Κουκουμάς Ανδρέας	Γεώργιος	Γέρι 1.8.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
552	Κούλλουρος Σάββας	Νικόλαος	Κυρά Μόρφου 18.3.52	Στρατιωτικός	420 Μ.Π.Α.	Δρόμος Τύμπου-Αγλαντζιάς 14.8.74
553	Κουλουμάς Νίκος	Γεώργιος	Κυθρέα 20.6.28	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
554	Κούμεττου Ρογήρος	Γεώργιος	Κορμακίτης 1.3.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
555	Κουμής Θεόδωρος	Αδάμος	Παραλίμνι 13.1.51	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Παλαίκυθρο 16.8.74
556	Κουμπαρίδης Χαράλαμπος	Κλεάνθης	Κλήρου 27.1.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
557	Κουμπάρου Παναγής	Χριστόφορος	Πραστειό Αμμοχώστου 11.9.20	Πολίτης	/	Πραστειό Αμμοχώστου 19.8.7
558	Κουντουρής Γιαννής	Μιχαήλ	Καϊμακλί 30.1.20	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
559	Κουντούρης Μιχαλάκης	Δημήτρης	Μουτουλλάς 2.11.46	Στρατιωτικός	261 Τ.Ε.	Λιμνίτης 22.7.74
560	Κούντουρος (Σενέκη) Αδάμος	Χριστοφής	Άχνα 27.4.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 14.8.74
561	Κούπανος Ιωάννης	Ανδρέας	Κλεπίνη 5.8.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
562	Κούππα Χρίστος	Γιακουμής	Άσσια 28.8.10	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
563	Κουρέας Θωμάς	Αντώνιος	Παλιομέτοχο 3.5.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
564	Κουρουνά Ανδρέας	Βαρνάβας	Πέρα Χωριό Νήσου 19.4.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74

565	Κουρούπης Παύλος	Γεώργιος	Καλαμάτα ΕΛΛΑΔΑ 1929	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
566	Κουρουφέξης Ανδρέας	Κώστας	Παλαιχώρι 12.7.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74
567	Κουρράς Μιχαήλ	Λουκάς	Λευκόνοικο 6.6.1905	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
568	Κουρρής Αυγουστής	Κυριάκος	Πηγή Αμμοχώστου 1902	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 20.8.74
569	Κούτρας Δημήτρης	Χαράλαμπος	Επτακώμη 25.1.27	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
570	Κουτρούλης Στέφανος	Νικόλαος	Μαρμαράς Χαλκιδικής ΕΛΛΑΔΑ 13.5.52	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
571	Κουτσιάς Γρηγόρης	Κωνσταντής	Έξω Μετόχι 1901	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 15.8.74
572	Κουτσού Σωτήρης	Νικόλας	Περιστερονοπηγή 1924	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνεια 17.8.74
573	Κουτσόφτας Ιωάννης	Μιχαήλ	Μάνδρες Αμμοχώστου 27.1.52	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
574	Κουφτερού Ευφροσύνη	Κωνσταντής	Κάτω Δίκωμο 1915	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 21.7.74
575	Κρατημένος Αναστάσιος	Κωνσταντίνος	Λαγκάδια Γορτύνιας ΕΛΛΑΔΑ 1.7.53	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
576	Κρητικός Νικόλαος	Θεοδόσιος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
577	Κυμίση Ανδρέας	Αριστείδης	Κυθρέα 25.1.55	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
578	Κυπρή Αλέξανδρος	Κυπρής	Αγριδάκι 1901	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
579	Κυπρή Μαρικκού	Σταμάτης	Έξω Μετόχι 1889	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
580	Κυπριανού Άνθιμος	Χαράλαμπος	Πεδουλάς 22.3.53	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
581	Κυπριανού Ανδρέας	Παναγιώτης	Δευτερά 12.4.43	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
582	Κυπριανού Γεώργιος	Αντώνιος	Λευκωσία 16.10.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
583	Κυπριανού Μιχαήλ	Γεώργιος	Αγρίδια 1949	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	4 μίλια έξω από το Μερσινίκι 15.8.74
584	Κυπριανού Μιχαήλ	Χριστοφής	Γεροσκήπου 14.1.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Κοντεμένου 15.8.74

585	Κυπριανού Στέλιος	Ανδρέας	Πάνω Δευτερά 13.5.48	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου - Κερύνειας 25.7.74
586	Κυπριανού Φοίβος	Κωνσταντίνος	Φτέρυχα 19.10.51	Πολίτης	/	Περιοχή Εληάς 21.7.74
587	Κυπριανού Χρυσόστομος	Κυπριανός	Ευρύχου 1933	Πολίτης	/	Περιοχή Μουσουλίτας-Τζιάους 3.9.74
588	Κυρατζής Χρίστος	Μιχαήλ	Άγιος Αμβρόσιος 20.9.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
589	Κυριακίδης (Κολίτσης) Γεώργιος	Νικόλαος	Κυθρέα 22.3.1883	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 16.8.74
590	Κυριακίδης Θεοφύλακτος	Πέτρος	Λευκωσία 13.11.56	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Επικτήτου 14.8.74
591	Κυριακίδης Ιωάννης	Κυριάκος	Λάρνακα 26.2.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
592	Κυριακίδου (Κολίτση) Ροδού	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 3.11.1891	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 16.8.74
593	Κυριάκου (Αντωνιάδης) Ανδρέας	Κυριάκος	Τραχώνι Κυθρέας 10.11.14	Πολίτης	/	Κυθρέα 30.8.74
594	Κυριάκου (Βανέζη) Χριστοφής	Κυριάκος	Χάρτζια 1908	Πολίτης	/	Κυθρέα 16.8.74
595	Κυριάκου (Γεωργίου) Παναγής	Κυριάκος	Κάρμι 1902	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
596	Κυριάκου (Γιωργαλλή) Γεώργιος	Κυριάκος	Μαραθόβουνος 11.12.41	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
597	Κυριάκου (Κώστα) Ανδρέας	Κυριάκος	Τραχώνι Κυθρέας 1974	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου-Έξω Μετοχίου-Παλαικύθρου 14.8.74
598	Κυριάκου (Στυλιανού) Στυλιανός	Κυριάκος	Αλάμπρα 13.11.42	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
599	Κυριάκου (Χ" Κυπρής) Ιωάννης	Κυριάκος	Δευτερά 9.5.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
600	Κυριάκου Αγγελική	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 6.9.49	Πολίτης	/	Περιοχή Τραχωνίου Έξω Μετοχίου - Παλαικύθρου 14.8.74
602	Κυριάκου Ανδρέας	Χριστάκης	Κάτω Δερύνεια 27.7.69	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας-Αμμοχώστου 21.8.74
601	Κυριάκου Ανδρέας	Ματθαίος	Λεμεσός 29.4.55	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Βώνης 14.8.74

603	Κυριάκου Ανδριάνα	Σωτήριος	Μαραθόβουνος 1918	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
604	Κυριάκου Δέσποινα	/	Πάνω Δίκωμο 1884	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 21.7.74
605	Κυριάκου Επιφάνειος	Σπύρος	Βιτσάδα 19.1.54	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά 15.8.74
606	Κυριάκου Κίκα	Χριστάκης	Κάτω Δερύνεια 1971	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
607	Κυριάκου Κυριάκος	Σωτήρης	Λάπαθος 28.1.40	Στρατιωτικός	Τ.Π. Μπογαζίου	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
608	Κυριάκου Κυριάκος	Χρίστος	Πύλα 30.4.46	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
609	Κυριάκου Κυριάκος	Χρίστος	Πυρόϊ 1953	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
610	Κυριάκου Κώστας	Ανδρέας	Κάτω Μονή 1.7.47	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου- Κερύνεια 25.7.74
611	Κυριάκου Κώστας	Αγαθοκλής	Πραιτώρι Πάφου 31.10.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Νέου Χωρίου Κυθρέας 14.8.74
612	Κυριάκου Λουκάς	Χ" Κυριάκος	Επτακώμη 24.1.1908	Πολίτης	/	Γαλάτεια 15.8.74
613	Κυριάκου Μάμας	Ανδρέας	Λευκωσία 5.10.56	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	6ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
614	Κυριάκου Μαρία	Χριστάκης	Κάτω Δερύνεια 1971	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
615	Κυριάκου Νικόλαος	Δημήτριος	Λευκωσία 18.9.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Ακανθού 16-17.8.74
616	Κυριάκου Νίκος	Ανδρέας	Αμμόχωστος 26.11.53	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.74
617	Κυριάκου Στέφανος	Νεόφυτος	Πέγεια 3.2.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Κερύνεια 22.7.74
618	Κυριάκου Χρίστος	Στυλιανός	Λάρνακας Λαπήθου 6.6.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
619	Κύρρης Κώστας	Ιωάννης	Φτέρυχα 10.1.23	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή "Πικρού Νερού" Κερύνειας 20.7.74
620	Κύτας Κώστας	Μιχαήλ	Καμπιά 17.9.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
621	Κωμιάτη Πολυκράτης	Γεώργιος	Ριζοκάρπασο 28.6.34	Πολίτης	/	Άγιος Μέμνονας Αμμοχώστου 18.8.74

622	Κωμοδρόμος Μιχαήλ	Δημήτρης	Πηγή Αμμοχώστου 1901	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 2.9.74
623	Κωμοδρόμου Σωτήρα	Κυριάκος	Πηγή Αμμοχώστου 1903	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 2.9.74
624	Κωνσταντακόπουλος Ιωάννης	Νικόλαος	Αγία Μαρίνα Βάρδα Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
625	Κωνσταντή Κώστας	Αγαθοκλής	Ασγάτα 4.10.55	Στρατιωτικός	791 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
626	Κωνσταντή Στυλιανός	Τάκης	Αργάκα 15.10.52	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
627	Κωνσταντινίδης Γεώργιος	Κυπριανός	Αγλαντζιά 1913	Πολίτης	/	Περιοχή Αγλαντζιάς-Αεροδρομίου Τύμπου 18.8.74
628	Κωνσταντινίδης Κώστας	Χρίστος	Νέο Χωριό Κυθρέας 10.12.45	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
629	Κωνσταντινίδης Λοΐζος	Κώστας	Λευκωσία 8.12.54	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
630	Κωνσταντίνου (Αχιλλέως) Ανδρέας	Κωνσταντίνος	Αναλυόντας 21.3.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
631	Κωνσταντίνου (Δομετίου) Δημοσθένης	Κωνσταντής	Μαντριά Αμμοχώστου 17.1.1895	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 14.8.74
632	Κωνσταντίνου (Κοτοφής) Αντώνιος	Γεώργιος	Συριανοχώρι Μόρφου 13.4.53	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
633	Κωνσταντίνου (Λόντος) Νεόφυτος	Κωνσταντίνος	Γεροσκήπου 14.9.36	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
634	Κωνσταντίνου (Φακαλά) Χρίστος	Κωνσταντίνος	Καραβάς 15.8.25	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
635	Κωνσταντίνου (Χ" Τατής) Παντελής	Κωνσταντής	Άσσια 3.4.41	Στρατιωτικός	Τάγμα Εφέδρων Λύσης	Άσσια 14.8.74
636	Κωνσταντίνου Ανδρέας	Δημήτρης	Επτακώμη 3.2.46	Πολίτης	/	Λεονάρισσο 18.8.74
637	Κωνσταντίνου Δημήτριος	Νικηφόρος	Κυπερούντα 26.10.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης Πενταδακτύλου 22.7.74
638	Κωνσταντίνου Ελευθέριος	Αριστείδης	Λευκωσία 2.12.46	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
639	Κωνσταντίνου Ευάγγελος	Μιχαήλ	Μανδρότοπος Σκανδάλου Θεσπρωτίας ΕΛΛΑΔΑ 27.12.53	Στρατιωτικός	2ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74

640	Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος	Αντώνιος	Γιαλούσα 30.3.56	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
641	Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος	Κυπριανός	Κυρά Μόρφου 13.4.51	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Αργάκι Μόρφου 16.8.74
642	Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος	Νικόλαος	Ορμήδεια 19.4.45	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας 14.8.74
646	Κωνσταντίνου Κώστας	Πέτρος	Ευρύχου 11.5.49	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
644	Κωνσταντίνου Κώστας	Κυριάκος	Λάρνακα 7.3.43	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας 14.8.74
643	Κωνσταντίνου Κώστας	Ελευθέριος	Λευκωσία 10.7.54	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
645	Κωνσταντίνου Κώστας	Χριστόφορος	Ορμήδεια 18.4.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
647	Κωνσταντίνου Λεόντιος	Κωνσταντίνος	Λυθροδόντας 17.1.53	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
648	Κωνσταντίνου Μιχαλάκης	Κυριάκος	Λάρνακα 13.7.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
649	Κωνσταντίνου Νίκος	Κώστας	Καλοπαναγιώτης 6.1.42	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
650	Κωνσταντίνου Φίλιππος	Δημήτρης	Κάθηκας 10.6.54	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
651	Κωνσταντίνου Χαράλαμπος	Ελευθέριος	Κερύνεια 10.2.56	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
652	Κώστα (Γαλήνη) Ερωτόκριτος	Κώστας	Κλήρου 12.1.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
653	Κώστα (Γιωρκάτζη) Χ" Βασιλού	Χ" Γιώργης	Σύσκληπος 1904	Πολίτης	/	Σύσκληπος 26.7.74
654	Κώστα (Γρηγορίου) Μιχάλης	Κώστας	Καζάφανι 28.10.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου (Δρόμος Κερύνειας-Πέλλα-Πάϊς) 23.7.74
655	Κώστα (Κούρρης) Χριστόδουλος	Κώστας	Μια Μηλιά 11.11.15	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
656	Κώστα (Παστός) Ιωάννης	Κώστας	Άγιος Δομέτιος 25.1.50	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κυθρέα 14.8.74
657	Κώστα (Τταντήρη) Νικόλας	Κώστας	Τύμπου 1911	Πολίτης	/	Τύμπου 19.8.74
658	Κώστα (Χ" Κωνσταντή) Αντωνάκης	Κώστας	Δίκωμο 13.12.50	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου (Δρόμος Κερύνειας-Πέλλα-Πάϊς) 23.7.74

659	Κώστα (Χριστοφόρου) Σταύρος	Κώστας	Δερύνεια 10.3.43	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Μόρας-Αφάνειας (Δρόμος Λευκωσίας-Αμμοχώστου) 15.8.74
660	Κώστα Κακουλλού	Νικόλας	Αφάνεια 14.9.29	Πολίτης	/	Αφάνεια 14.8.74
661	Κώστα Κώστας	Ανδρέας	Αυγόρου 8.2.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου-Αγύρτας 21.7.74
662	Κώστας (Καλαποδάς) Βάσος	Κώστας	Κακοπετριά 22.9.43	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίοι (Δρόμος Κερύνειας-Πέλλα-Πάϊς) 23.7.74
663	Κωστή (Κάσιας) Ανδρέας	Κωστής	Κουτσοβέντης 4.8.1909	Πολίτης	/	Περιοχή Κεφαλόβρυσου Κυθρέας 15.8.74
664	Κωστή (Πέτρου) Θεόδωρος	Κωστής	Έξω Μετόχι 10.8.12	Πολίτης	/	Περιοχή Έξω Μετοχίου 23.8.74
665	Κωστή Γεώργιος	Αθανάσης	Κάρμι 3.5.36	Στρατιωτικός	Εθελοντής στο Ναυτικό	Περιοχή 2ου Μιλιοδείκτη Κερύνειας-Καζαφανίου 23.7.74
666	Κωστή Χρίστος	Μιχαήλ	Πέρα Χωριό Νήσου 30.7.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
667	Κωστρίκκη Δημήτριος	Κωστής	Άσσια 8.4.17	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
668	Κωστρίκκης Κωστής	Λεόντιος	Άσσια 25.11.37	Πολίτης	/	Κοντέα 23.8.74
669	Κώτσιου Κώστας	Θεοδόσης	Μιτσερό 1.3.1896	Πολίτης	/	Νέον Αμπελικό 16.8.74
670	Κωφού Σπύρος	Παναγής	Έξω Μετόχι 12.2.1911	Πολίτης	/	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
671	Λαμπή Ηλίας	Λαμπής	Κερύνεια 20.4.56	Πολίτης	/	Χάρτζια 15.9.74
672	Λαμπή Μιχαλάκης	Λαμπής	Χάρτζια 15.5.58	Πολίτης	/	Χάρτζια 15.9.74
673	Λαμπρίδης Ανδρέας	Λάμπρος	Λευκωσία 14.7.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
674	Λαμπρίδης Κώστας	Λάμπρος	Λευκωσία 7.2.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη-Μιας Μηλιάς 14.8.74
675	Λάμπρου (Γεωργίου) Ιωάννης	Λάμπρος	Επτακώμη 1.1.29	Πολίτης	/	Επτακώμη 22.8.74
676	Λάμπρου (Παναγή) Παναγιώτης	Λάμπρος	Λυθροδόντας 10.9.40	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74

677	Λάμπρου (Σάββα) Γεώργιος	Λάμπρος	Λεμεσός 20.3.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πετρομούθκια"- Αγίου Ιλαρίωνα 21.7.74
678	Λάμπρου (Χριστοδούλου) Νίκος	Λάμπρος	Μια Μηλιά 7.11.41	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου- Γλυκιώτισσας 22.7.74
679	Λάρκου (Ξενή) Ανδρέας	Λάρκος	Λύση 3.4.17	Πολίτης	/	Λύση 19.8.74
680	Λαφαζάνης Ανδρέας	Σωτήρης	Άγιος Επίκτητος 12.9.40	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Καράκουμι 31.7.74
681	Λεάνδρου Σάββας	Ιωάννης	Νέο Χωριό Κυθρέας 1912	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
682	Λειβαδιώτης Γεώργιος	Κώστας	Λακατάμια 24.5.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 31.7.74
683	Λεοντίου Λεόντιος	Δαυΐδ	Άσσια 6.8.51	Πολίτης	/	Άσσια 20.8.74
684	Λευτέρη Ανδρέας	Νικόλας	Κοντεμένος 1930	Πολίτης	/	Κοντεμένος 28.8.74
685	Λεωνή (Χ"Ρούσου) Χριστόδουλος	Λεωνής	Βουνό Κερύνειας 12.10.1898	Πολίτης	/	Τράχωνας Λευκωσίας 22.7.74
686	Λεωνίδα (Χ" Χαραλάμπους) Χαράλαμπος	Λεωνίδας	Μια Μηλιά 1885	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.9.74
687	Λεωνίδου Λεωνίδας	Κώστας	Γιαλούσα 2.3.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
688	Λιασή Παναγιωτού	Αθανάσης	Λάπαθος 1900	Πολίτης	/	Λιμνιά Αμμοχώστου 16.8.74
689	Λιπέρτος Χρίστος	Σάββας	Βώνη 1904	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
690	Λοϊζίδης Ανδρέας	Αντώνης	Κλεπίνη 30.10.44	Στρατιωτικός	3ον Τακτικό Συγκρότημα, Κερύνειας	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
691	Λοϊζίδης Ανδρέας	Λοΐζος	Λευκωσία 3.12.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
692	Λοϊζίδης Βάσος	Στέφανος	Δρούσια 5.10.50	Στρατιωτικός	211 Τ.Π	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 17.8.74
693	Λοΐζου (Ελευθερίου) Γεώργιος	Λοΐζος	Παλαίκυθρο 20.11.29	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
694	Λοΐζου (Ηλία) Χριστόδουλος	Λοΐζος	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 19.3.49	Στρατιωτικός	31 Μ.Κ.	Πενταδάκτυλος 1.8.74
695	Λοΐζου (Καραγιώργης) Παναγιώτης	Λοΐζος	Ποταμιά 1944	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
696	Λοΐζου (Χριστοδούλου) Ζήνων	Λοΐζος	Γαληνή 17.3.17	Πολίτης	/	Γαληνή 4.9.74

697	Λοΐζου (Χριστοφόρου) Γεώργιος	Λοΐζος	Μηλιά Αμμοχώστου 10.9.49	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Αγύρτας 30.7.74
698	Λοΐζου Βάσος	Σάββας	Δαυλός 7.7.49	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Βώνη 15.8.74
699	Λοΐζου Γεώργιος	Μόδεστος	Αμμόχωστος 9.12.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
700	Λοΐζου Λοΐζος	Μιχαήλ	Γούφες 1958	Πολίτης	/	Γούφες 22.8.74
701	Λοΐζου Λοΐζος	Νικόλας	Καλογραία 13.3.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Τριμίθι Κερύνειας 20.7.74
702	Λοΐζου Μαρία	Γιαννής	Σκυλλούρα 1912	Πολίτης	/	Κατωκοπιά 16.8.74
703	Λοΐζου Μιχαήλ	Λοΐζος	Γούφες 17.9.21	Πολίτης	/	Γούφες 22.8.74
704	Λοΐζου Χριστάκης	Γεώργιος	Λευκωσία 28.11.69	Πολίτης	/	Νοσοκομείο Πογαζιού 17.8.74
705	Λοΐζου Χριστοφής	Μιχαήλ	Αρναδί 26.12.50	Πολίτης	/	Περιοχή Τζιάους 17.8.74
706	Λόντου Νικόλαος	Ιωάννης	Γαληνή 1900	Πολίτης	/	Γαληνή 4.9.74
707	Λουκά (Ανδρέου) Μυροφόρα	Ιωάννης	Σκυλλούρα 1900	Πολίτης	/	Κατωκοπιά 16.8.74
708	Λουκά (Πουλή) Παναγιώτης	Ιωάννης	Λευκωσία 26.9.50	Στρατιωτικός	34 Μ.Κ.	Δίκωμο 26.7.74
709	Λουκά Γιάγκος	Νικόλας	Μελίνη 30.12.55	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
710	Λουκά Ειρηνέος	Αντώνης	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου 24.4.50	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Βώνη 15.8.74
711	Λούκα Χριστόδουλος	Ανδρέας	Λευκωσία 16.11.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 22.7.74
712	Λουλούδης Αντώνιος	Νεοκλής	Λεμεσός 13.12.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
713	Λούμπας Νίκος	Γεώργιος	Κλεπίνη 20.1.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
714	Λούρμπας Δημήτριος	Δημήτριος	Γαστούνη Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
715	Λύγκος Θωμάς	Παντελής	Βαρδαλή Δομάκου Φθιώτιδος ΕΛΛΑΔΑ 21.3.53	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
716	Λύτρας Ευάγγελος	Λουκάς	Λευκωσία 25.7.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π	Νεάπολης Λευκωσίας 23.7.74

717	Μαδέλλας Παντελής	Πέτρος	Λευκωσία 5.11.48	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 26.7.74
718	Μαζούλα (Γρηγορίου) Αφροδίτη	Χ" Γιάννης	Πόλις Χρυσοχούς 24.6.1906	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 17.8.74
719	Μαζούλα Γρηγόριος	/	Ίμβρος ΕΛΛΑΔΑ 1903	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 17.8.74
720	Μακαρίτης Ανδρέας	Γεώργιος	Λύση 30.11.56	Στρατιωτικός	211 Τ.Π	Τράχωνας 22.7.74
721	Μακρίδης Θεόδωρος	Μιχάλης	Ανάγυια 20.10.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 25.7.74
722	Μακρίδης Στυλιανός	Μιχάλης	Ανάγυια 29.11.49	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 25.7.74
723	Μαλακίδης Δημήτριος	Μωϋσής	Λύμπια 1.3.51	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
724	Μαλεκίδης Σάββας	Νικόλας	Άγιος Ιωάννης Αγρού 19.10.56	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Άγιος Αμβρόσιος 14.8.74
725	Μαλέκκος Κώστας	Χαράλαμπος	Βασίλεια 16.12.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
726	Μαλιαππή Κωστής	Μιχαήλ	Άσσια 25.9.16	Πολίτης	/	Μόρα 16.8.74
727	Μαλιαππή Χριστάκης	Κωστής	Άσσια 14.5.59	Πολίτης	/	Αφάνεια 16.8.74
728	Μάμα (Γιάγκου) Γιάγκος	Μάμας	Πεντάγυια 19.2.51	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
729	Μανάχος Βασίλειος	Μιχαήλ	Καστρί Ηγουμενίτσης ΕΛΛΑΔΑ 20.6.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
730	Μάντη Ελενίτσα	Μιχαήλ	Κυθρέα 1900	Πολίτης	/	Κυθρέα 15.8.74
731	Μάντης Σωτήριος	Γρηγόρης	Καραβάς 19.5.45	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	"Πικρό Νερό" Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 21.7.74
732	Μαντίλας Ιάσων	Ανδρέας	Μαραθόβουνος 17.9.47	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
733	Μάντολές Ανδρέας	Σωτήρης	Αχερίτου 22.2.49	Πολίτης	/	Ελιά 21.7.74
734	Μαντράλης Κωνσταντίνος	Πέτρος	Λευκωσία 3.3.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κουτσοβέντης 24.7.74
735	Μανώλη Τάσος	Κώστας	Λεμεσός 17.7.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης Πενταδακτύλου 23.7.74

736	Μαούζης Χριστόδουλος	Φώτης	Βουκολίδα 4.5.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
737	Μαουρής Γεώργιος	Δημήτρης	Αμμόχωστος 28.8.55	Στρατιωτικός	336 Τ.Ε.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.74
738	Μαππής Σάββας	Κυριάκος	Έξω Μετόχι 4.10.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Έξω Μετόχι 15.8.74
739	Μαραθεύτης Σωτήρης	Νεοκλής	Λετύμπου 25.12.53	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
740	Μαραθεύτης Χαράλαμπος	Νικόλαος	Βασίλεια 10.1.51	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	6ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
741	Μαρκάτζης Δημήτριος	Αντρέκκας	Άσσια 20.10.49	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Κοντέα Αμμοχώστοι 23.8.74
742	Μάρκου (Κιλές) Γιασουμής	Γεώργιος	Φρέναρος 23.8.49	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς-Τραχωνίου 14.8.74
743	Μάρκου Τάσος	Μενέλαος	Παραλίμνι 17.9.36	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
744	Μαρωνίτης Μιχαήλ	Νικόλας	Νέο Χωριό Κυθρέας 1895	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16.8.74
745	Μαρωνίτου Μαρία	Σάββας	Νέο Χωριό Κυθρέας 1897	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16.8.74
746	Μασιάς Δημητράκης	Λαμπριανός	Λιοπέτρι 17.4. 50	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
747	Μασούρας Ανδρέας	Πέτρος	Κάτω Ζώδια 24.2.53	Στρατιωτικός	23 Ε.Μ.Α.	Περιοχή Καραβά 20.7.74
748	Ματσάγκος Ανδρέας	Πετρής	Κώμα του Γιαλού 16.6.50	Πολίτης	/	Κώμα του Γιαλού 20.8.74
749	Μαυρομμάτης Γεώργιος	Ανδρέας	Καλοπαναγιώτης 16.8.45	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
750	Μαυρομμάτης Κουμής	Γεώργιος	Γιαλούσα 28.3.14	Πολίτης	/	Γιαλούσα 11.9.74

751	Μελάς Γιαννακός	Κώστας	Βουνό 1909	Πολίτης	/	Περιοχή Μόρας-Έξω Μετοχίου-Αγκαστίνας 14.8.74
752	Μελαχροινού Κώστας	Γεώργιος	Λευκωσία 6.10.51	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
753	Μέλιου Βαρνάβας	Αντώνης	Παλαίκυθρο 1913	Πολίτης	/	Περιοχή Μόρας-Έξω Μετοχίου-Αγκαστίνας 14.8.74
754	Μέλισσος Κώστας	Γεώργιος	Καραβάς 3.8.30	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
755	Μελιφρονίδης Γεώργιος	Νικόλαος	Ορούντα 7.5.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
756	Μελλέχα Αναστασία	Γεώργιος	Τρούλλοι 5.4.10	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
757	Μελλέχας Γεώργιος	Δημήτριος	Ορόκλινη 3.11.12	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
758	Μενελάου (Ρωμανού) Βάσος	Μενέλαος	Άγιος Δομέτιος 22.6.41	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Φτέρυχα 23.7.74
759	Μενελάου Μενέλαος	Σάββας	Δρύμου 24.9.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα Λευκωσία 22.7.74
760	Μένοικος Σάββας	Νίκος	Λευκωσία 9.8.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πικρού Νερού Κερύνειας 20.7.74
761	Μένοικου Κυριάκος	Μιχαήλ	Νέο Χωριό Κυθρέας 29.7.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
762	Μερακλή Κώστας	Χαράλαμπος	Καπούτι 8.7.52	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
763	Μερακληγιάννης Γεώργιος	Ιωάννης	Μόρφου 29.9.33	Στρατιωτικός	256 Λ.Υ.Τ.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
764	Μεράνου Φοίβος	Παύλος	Αμμόχωστος 12.1.47	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
765	Μεσαρίτης Ανδρέας	Κώστας	Άγιος Επίκτητος 8.10.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Φυλακές Σεραγείου 17.8.74
766	Μεσαρίτης Σωτήριος	Κώστας	Άγιος Επίκτητος 1951	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Φυλακές Σεραγείου 17.8.74
767	Μεττής Ανδρέας	Ιάκωβος	Φιλιά Μόρφου 1951	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή "Κεφαλόβρυσου" Περιοχή Καπουτίου-Μόρφου 16.8.74
768	Μηλικούρη Γεώργιος	Σολωμής	Δάλι 11.2.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
769	Μηλικούρης Βασίλης	Κώστας	Παλαίκυθρο 15.3.11	Πολίτης	/	Άσσια 21.8.74

770	Μηλιώτη Ελευθέριος	Κυριάκος	Πυργά Αμμοχώστου 2.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
771	Μηνά Ηλίας	Μιχαήλ	Καϊμακλί 12.1.30	Πολίτης	/	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
772	Μηνά Χαράλαμπος	Νικόλαος	Πέρα Ορεινής 15.12.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
773	Μίας (Παπανικολάου) Χρίστος	Γεώργιος	Άσσια 24.6.15	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
774	Μικαίου Χαρίλαος	Ανδρέας	Κυθρέα 21.11.40	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
775	Μιλτιάδου (Κυριακίδης) Γεώργιος	Μιλτιάδης	Στρόβολος 11.2.48	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
776	Μιλτιάδους (Ηροδότου) Αιμίλιος	Μιλτιάδης	Λεμεσός 14.9.48	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 11.8.74
777	Μιλτιάδους (Νεοφύτου) Πολυξένη	Κύπρος	Σύσκληπος 23.4.18	Πολίτης	/	Άγιος Ερμόλαος 28.7.74
778	Μιλτιάδους Σταύρος	Γεώργιος	Λευκωσία 8.3.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
779	Μιξιάς Μιχαήλ	Γεώργιος	Βιτσάδα 1904	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
780	Μίσιη Ανδρέας	Γεώργιος	Αραδίππου 17.7.49	Στρατιωτικός	391 Τ.Ε	Περιοχή Παλαικύθρου-Τύμπου 14.8.74
781	Μιχαήλ (Αδάμου) Σίμος	Μιχαήλ	Αρναδί 1937	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 19.8.74
782	Μιχαήλ (Αρσενικοθήλυκος) Γιαννής	Μιχαήλ	Πραστειό Αμμοχώστου 1894	Πολίτης	/	Στύλλοι Αμμοχώστου 14.8.74
783	Μιχαήλ (Μαύρου) Ανδρέας	Μιχαήλ	Τύμπου 15.3.19	Πολίτης	/	Περιοχή Τύμπου 14.8.74
784	Μιχαήλ (Ορφανού) Γεώργιος	Μιχαήλ	Τύμπου 3.4.43	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
785	Μιχαήλ (Πέτρου) Πέτρος	Μιχαήλ	Ορά 17.6.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 25.7.74
786	Μιχαήλ (Σπύρου) Παναγιώτης	Μιχαήλ	Άρσος Λάρνακας 2.4.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
787	Μιχαήλ (Σωτήρκας) Χαράλαμπος	Σωτήρης	Επτακώμη 1916	Πολίτης	/	Επτακώμη 21 - 22.8.74
788	Μιχαήλ (Φραντζέσκου) Σωτήριος	Μιχαήλ	Αγκαστίνα 20.12.44	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
789	Μιχαήλ (Χ" Μάμας) Κυριάκος	Μιχαήλ	Περιστερώνα Λευκωσίας 1.10.47	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Γλυκιώτισσα 22.7.74
790	Μιχαήλ Αθανάσης	Αντώνης	Λάρνακα 14.8.47	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74

791	Μιχαήλ Βασίλης	Μιχαήλ	Κώμα του Γιαλού 1918	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Σπαθαρικού 15.8.74
792	Μιχαήλ Βάσος	Αργυρός	Πυρόϊ 29.1.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
794	Μιχαήλ Γεώργιος	Πολύβιος	Λάρνακα 11.11.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Βώνης 14.8.74
795	Μιχαήλ Γεώργιος	Ανδρόνικος	Μοσφίλι 1.5.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κουτσοβέντης 24.7.74
793	Μιχαήλ Γεώργιος	Παναγιώτης	Τράχωνας 2.11.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας 22.7.74
796	Μιχαήλ Δρόσος	Στυλιανός	Πυργά Αμμοχώστου 2.2.32	Πολίτης	/	Πυργά Αμμοχώστου 18.8.74
800	Μιχαήλ Μιχαήλ	Χαράλαμπος	Κυθρέα 25.7.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
798	Μιχαήλ Μιχαήλ	Παναγής	Λάρνακα 13.9.54	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
799	Μιχαήλ Μιχαήλ	Στέλιος	Λεμεσός 21.5.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 20.7.74
797	Μιχαήλ Μιχαήλ	Λέανδρος	Λευκωσία 18.7.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Νέου Χωριού Κυθρέας 14.8.74
801	Μιχαήλ Νικόλαος	Λοΐζος	Αφάνεια 1.4.48	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
802	Μιχαήλ Νίκος	Μωϋσής	Λυθράγκωμη 28.3.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
803	Μιχαήλ Παναγιώτης	Μηνάς	Λευκόνοικο 1.10.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
804	Μιχαηλίδης Ανδρέας	Νίκος	Σαράντι 19.11.46	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
805	Μιχαηλίδης Κλεάνθης	Χαράλαμπος	Κερύνεια 6.11.45	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
806	Μιχαηλίδης Ξάνθος	Νικόλαος	Λευκωσία 1918	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
807	Μιχαηλίδης Χρίστος	Θωμάς	Πυργά 29.1.10	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
808	Μιχάλου Νικόλαος	Μιχαήλ	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.5.12	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
809	Μονιάτης Βρυωνής	Παναγής	Βουνί Λεμεσού 20.10.55	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
810	Μορφάκη Ελπινίκη	Χαράλαμπος	Κάρμι 1899	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74

811	Μοσφίλη Πασχάλης	Μιχαήλ	Μάνδρες Αμμοχώστου 1924	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
812	Μουλλωτού Ευάγγελος	Αθανάσης	Λεμεσός 1.10.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή "Άσπρης Μούττης" Πενταδακτύλου 21.7.74
813	Μουρίκης Αθανάσιος	Αναστάσης	Αχλαδερή Αυλοναρίου Εύβοια ΕΛΛΑΔΑ 23.8.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
814	Μούσκος Τάκης	Μιχαήλ	Λύση 20.5.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
815	Μούσουλου Σταύρος	Γιαννής	Λευκωσία 11.7.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμόλαου 15.8.74
816	Μουστάκα Κακουλλής	Μιχαήλ	Λύμπια 14.1.41	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
817	Μουστάκα Κώστας	Δημήτριος	Άσσια 6.6.12	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
818	Μουστάκας Γεώργιος	Κώστας	Κερύνεια 8.11.53	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
819	Μπάκκα Γιάννης	Θεόδουλος	Γέναγρα 22.11.37	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά 17.8.74
820	Μπαρρή Νικόλαος	Σάββας	Κάρμι 25.11.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Βασίλειας 3.8.74
821	Μπιτσάκης Σταύρος	Ευτύχιος	Χανιά Κρήτης Ελλάδα 1949	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
822	Μπουρέκας Ασημάκης	Μενέλαος	Μοριά Λέσβου ΕΛΛΑΔΑ 1952	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
823	Μπροδήμας Κωνσταντίνος	Δημήτριος	Δίδυμα Αργολίδας ΕΛΛΑΔΑ 9.4.52	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
824	Μύθιλλος Γεώργιος	Κωνσταντίνος	Μια Μηλιά 2.4.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μάνδρες Καϊμακλίου 14.8.74
825	Νεάρχου Κυριάκος	Χρίστος	Άγιος Δημητριανός Πάφου 19.3.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
826	Νεοκλέους (Χριστοφή) Χριστάκης	Νεοκλής	Αγρός 9.3.47	Πολίτης	/	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
827	Νεοκλέους Ανδρέας	Γεώργιος	Άγιοι Βαβατσινιάς 13.12.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74

828	Νεοκλέους Παύλος	Πέτρος	Καλαβασός 29.6.55	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
829	Νεοφύτου (Παναγή) Δημήτριος	Νεόφυτος	Σαλαμιού 2.8.44	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
830	Νεοφύτου (Τούλουπος) Ανδρέας	Ιωάννης	Πέγεια 31.8.47	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
831	Νεοφύτου Αβραάμ	Παναγής	Βασίλεια 1.8.32	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά 17.8.74
832	Νεοφύτου Κωνσταντίνος	Ξενοφών	Άσσια 24.2.57	Πολίτης	/	Άσσια 21.8.74
833	Νεοφύτου Νεόφυτος	Χαράλαμπος	Γύψου 7.8.41	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 4-5.8.74
834	Νεοχωρίτη Σταύρος	Λουκής	Αμμόχωστος 1954	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Αμμόχωστος 19.8.74
835	Νέστωρος Παναγιώτης	Λάζαρος	Λευκωσία 13.9.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς 15.8.74
836	Νηστικού Ανδρέας	Δημήτριος	Κυθρέα 15.3.27	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
837	Νικήτα Κώστας	Αντώνιος	Καραβάς 9.10.28	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 11.8.74
838	Νικητόπουλος Λάμπρος	Ηλίας	Άγιος Σώστης Τριφυλλίας Μεσσηνία ΕΛΛΑΔΑ 13.1.53	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
839	Νικηφόρου Παντελής	Γρηγόρης	Αλάμπρα 17.11.41	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
840	Νικοδήμου (Ιωάννου) Ανδρέας	Νικόδημος	Λεμεσός 2.6.53	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
841	Νικοδήμου Χριστάκης	Χαράλαμπος	Κερύνεια 18.9.55	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
842	Νικόλα (Μιχαήλ) Επιφάνειος	Νικόλας	Βιτσάδα 1897	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
843	Νικόλα (Τσιακκαρή) Χριστόδουλος	Νικόλας	Αγκαστίνα 15.12.11	Πολίτης	/	Άσσια 14.8.74
844	Νικόλα Γεώργιος	Βασίλης	Καλογραία 1952	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Κερύνειας 8.8.74
845	Νικόλα Ειρήνη	Χ" Θωμάς	Σύσκληπος 1910	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
846	Νικολαΐδης Μιχάλης	Κώστας	Αγκαστίνα 23.10.58	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 21.8.74
847	Νικολάου (Μενοίκου - Αυστραλός) Κωστάκης	Νίκος	Αμμόχωστος 20.10.48	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Λάρνακας Λαπήθου 15.8.74
848	Νικολάου (Παύλου) Χρυσόστομος	Νικόλας	Γαστριά 30.1.16	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 21.8.74

849	Νικολάου (Τουραπής) Μιχαήλ	Νικόλαος	Τσέρι 18.11.47	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
850	Νικολάου Γρηγόριος	Ανδρέας	Λευκωσία 20.2.54	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
851	Νικολάου Ιάκωβος	Αντώνης	Αμμόχωστος 23.12.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
852	Νικολάου Ιωάννης	Σωκράτης	Αυστραλία 14.10.55	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
853	Νικολάου Κύπρος	Νικόλας	Λυθροδόντας 7.10.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
854	Νικολάου Κώστας	Νικόλας	Δευτερά 9.10.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
855	Νικολάου Μάριος	Βάσος	Λευκωσία 19.10.52	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
856	Νικολάου Νικόλαος	Μιχαήλ	Κώμη Κεπήρ 1923	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
857	Νικολάου Νικόλαος	Χρύσανθος	Ψημολόφου 26.3.47	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
858	Νικολάου Νίκος	Γεώργιος	Αλάμπρα 2.5.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
859	Νικολάου Νίκος	Παναγιώτης	Κερύνεια 26.6.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 20.7.74
860	Νικολάου Νίκος	Χριστοφής	Μαραθόβουνος 27.7.53	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
861	Νικολάου Παναγιώτης	Χρυσόστομος	Έξω Μετόχι 3.2.48	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάος 14.8.74
862	Νικολάου Παντελής	Νικόλαος	Λευκωσία 2.3.45	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Πέλλα Πάϊς 24.7.74
863	Νικολάου Χριστάκης	Δημήτριος	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 20.12.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 20.7.74
864	Νικολάτζη Θεόδωρος	Αχιλλέας	Λάπηθος 1936	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
865	Νικολέττης Παναγιώτης	Δημήτριος	Λύση 18.7.56	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
866	Νίκου (Κουμή) Μιχαλάκης	Νίκος	Αμμόχωστος 30.12.55	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου 14.8.74
867	Νίκου (Λοΐζου) Παναγιώτης	Νίκος	Άσσια 26.2.57	Πολίτης	/	Αφάνεια 18.8.74
868	Ντουρή Φίλιππος	Παναγής	Αραδίππου 12.4.48	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
869	Ξάνθου Παναγιώτης	Κυριάκος	Αγκαστίνα 1.9.38	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 21.8.74
870	Ξενή Ξενής	Τρόφας	Λύση 12.6.1904	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 16.8.74

871	Ξένος Θεόδωρος	Γεώργιος	Λάνθι Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 16.7.52	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
872	Ξενοφώντος Νέαρχος	Ξενοφών	Αγία Ειρήνη Κανναβιών 20.4.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
873	Ξιναρή Μαρία	Ιωάννης	Ζώδια 1892	Πολίτης	/	Πάνω Ζώδια Τέλος Αυγούστου-Αρχές Σεπτεμβρίου 1974
874	Ξυδιάς Ιωάννης	Λεωνίδας	Χανδρινόν Πύλου Μεσσηνίας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
875	Οδυσσέα (Μπλάκης) Κυριάκος	Οδυσσέας	Άγιος Επίκτητος 20.2.31	Πολίτης	/	Άγιος Επίκτητος 3.8.74
876	Οικονομίδης Γεώργιος	Χριστόδουλος	Βώνη 28.11.20	Πολίτης	/	Βώνη 20.8.74
877	Οικονομίδης Πορφύριος	Ευστάθιος	Φτέρυχα 15.1.11	Πολίτης	/	Περιοχή 5ου Μ/Δ δρόμου Κερύνειας-Λευκωσίας 20.7.74
878	Οικονομίδου Ξένια	Πορφύριος	Κερύνεια 15.8.42	Πολίτης	/	Περιοχή 5ου Μ/Δ δρόμου Κερύνειας-Λευκωσίας 20.7.74
879	Οικονομίδου Παγώνα	Γεώργιος	Κάρμι 1916	Πολίτης	/	Περιοχή 5ου Μ/Δ δρόμου Κερύνειας-Λευκωσίας 20.7.74
880	Οικονόμου Ηλίας	Αναστάσιος	Ελάτη Τρικάλλων ΕΛΛΑΔΑ 1954	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
881	Ολυμπίου Αλέξανδρος	Πασχάλης	Λευκωσία 17.6.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74
882	Ομπασιης Τόμης	Χριστοφής	Γύψου 10.1.48	Στρατιωτικός	Εθελοντής	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
883	Ονησιφόρου (Κκολού) Ανδρέας	Ονησίφορος	Λιοπέτρι 6.8.56	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πετρομούθκια" Αγίου Ιλαρίωνα 21.7.74
884	Ονουφρίου Στέλιος	Χριστοφής	Καλό Χωριό Λεύκας 20.7.51	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Λάπηθος 6.8.74
885	Ορθοδόξου Ανδρέας	Νικόλας	Τρίκωμο 30.8.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Κερύνεια 22.7.74

886	Ορφανίδης Ανδρέας	Πέτρος	Λυθροδόντας 5.2.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
887	Ορφανίδης Στυλιανός	Ανδρέας	Κυθρέα 17.8.50	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Γύψου 14.8.74
888	Ορφανού Ανδρέας	Κωστής	Αφάνεια 23.11.23	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
889	Ορφανού Θεοφάνης	Μιχαήλ	Λευκωσία 27.10.50	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74
890	Παής Χριστάκης	Κυριάκος	Πάνω Ζώδια 17.5.50	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Περιοχή Μύρτου-Διόριος 15.8.74
891	Παίδιου Κυριακού	Συμεών	Λευκόνοικο 1903	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
892	Παμμής Κωστάκης	Ανδρέας	Κυρά Μόρφου 12.9.53	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
893	Πάμπουλος Σωτήρης	Παναγής	Τρούλλοι 6.8.19	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
894	Παναγή (Κόκκινος) Λουκάς	Παναγής	Έγκωμη Αμμοχώστου 1891	Πολίτης	/	Έγκωμη Αμμοχώστου 18.8.7
895	Παναγή (Κυριάκου) Ανδρέας	Παναγής	Κυρά Μόρφου 2.4.52	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
896	Παναγή (Χ" Νικόλα) Γιακουμής	Παναγής	Αφάνεια 5.7.13	Πολίτης	/	Άσσια 15.8.74
897	Παναγή (Χαπέρη) Μαρίτσα	Σάββας	Άσσια 1890	Πολίτης	/	Άσσια 25.8.74
898	Παναγή Ανδρέας	Νικόλαος	Μιτσερό 10.1.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας 22.7.74
899	Παναγή Αντώνης	Θεοχάρης	Βώνη 18.1.43	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Κορνόκηπος 14.8.74
900	Παναγή Δημήτριος	Γεώργιος	Αλαμινός 14.10.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.74
901	Παναγή Κώστας	Απόστολος	Λάρνακα 26.10.48	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
902	Παναγή Παναγιώτης	Νεοκλής	Μαραθόβουνος 14.5.47	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
903	Παναγή Πανίκος	Κώστας	Μεσόγη 3.10.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κορνόκηπου 15.8.74
904	Παναγή Σωτήριος	Αλέξανδρος	Λάπαθος 25.11.47	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Δικώμου 22.7.74
905	Παναγή Χριστοφής	Γιαννής	Πάνω Δίκωμο 1906	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 20.7.74
906	Παναγίδης Μάριος	Κενδέας	Λεμεσός 27.6.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέα 15.8.74
907	Παναγιώτου (Γιασεμίδης) Κώστας	Παναγιώτης	Κυθρέα 27.4.10	Πολίτης	/	Κυθρέα 29 - 30.8.74

908	Παναγιώτου (Σάββα) Κωστάκης	Παναγιώτης	Πάνω Δίκωμο 3.2.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου 23.7.74
909	Παναγιώτου (Χαραλάμπους) Ανδρέας	Παναγής	Καμπί Φαρμακά 10.8.45	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
910	Παναγιώτου Αριστείδης	Κώστας	Αμαργέτη 22.7.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
911	Παναγιώτου Αρτεμισία	Σωτήρης	Έξω Μετόχι 1927	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
912	Παναγιώτου Δημήτριος	Φίλιππος	Λάρνακα 11.11.43	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου-Τύμπου 14.8.74
913	Παναγιώτου Νίκος	Σπύρος	Λυθροδόντας 20.10.48	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
914	Παναγιώτου Παναγιώτης	Ανδρέας	Άλωνα 21.1.52	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Ομορφίτα 23.7.74
915	Παναγιώτου Παναγιώτης	Μιχαήλ	Ομορφίτα 20.6.55	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Βώνης 14.8.74
916	Πανταζής Φίλιππος	Αχιλλέας	Αμμόχωστος 29.8.51	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
917	Παντειώρας Θεόδωρος	Αντώνιος	Μενίδι Βάλτου ΕΛΛΑΔΑ 1942	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πικρού Νερού Κερύνειας 20.7.74
918	Παντελή (Βαρνάβα) Βαρνάβας	Παντελής	Μηλιά Αμμοχώστου 13.12.26	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
919	Παντελή Ιάκωβος	Στυλιανός	Φτέρυχα 1894	Πολίτης	/	Φτέρυχα 28.7.74
920	Παντελή Κλεόβουλος	Ευάγγελος	Λευκωσία 14.2.54	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Βώνη 14.8.74
921	Παντελή Νίκος	Παναγιώτης	Άγιος Αμβρόσιος 27.9.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
922	Παντελή Νίκος	Θεόφιλος	Δάλι 9.5.54	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
923	Παντούρη Γεώργιος	Γρηγόρης	Τριμίθι 1900	Πολίτης	/	Τριμίθι 27.7.74
924	Παντούρη Κώστας	Γρηγόρης	Κάρμι 17.7.50	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πικρού Νερού, 5 Μίλι Κερύνειας 20.7.74
925	Παούρτα Παναής	Παυλής	Έξω Μετόχι 1900	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 15.8.74
926	Παπαβασιλείου Μηνάς	Αντώνης	Πέρα Χωριό Νήσου 7.2.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
927	Παπαγεωργίου (Χριστοφίδης) Ιωσήφ	Παπαγεώργιος	Σύσκληπος 1900	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
928	Παπαγεωργίου Γεώργιος	Κωνσταντίνος	Βώνη 28.7.43	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Κορνόκηπος 20.9.74

929	Παπαγεωργίου Χ" Κωστής	Παπαγεώργιος	Σύσκληπος 6.1.1906	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
930	Παπαγιάννη Ανδρέας	Παναγής	Καμπί Φαρμακά 1.2.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
931	Παπαγιάννης (Παπαλουκά) Νίκος	Γιαννακός	Κάτω Δίκωμο 5.2.50	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
932	Παπαγιάννης Ιωάννης	Χαράλαμπος	Νέο Χωριό Κυθρέας 12.7.51	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
933	Παπαδόπουλος Ιωάννης	Χαρίλαος	Λάνθι Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 4.11.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
934	Παπαδόπουλος Κώστας	Χαράλαμπος	Λευκωσία 16.2.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
935	Παπαθωμά Μιχαλάκης	Κώστας	Ακάκι 17.11.47	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά-Λαπήθου 6.8.74
936	Παπαϊωάννου Αντώνιος	Σάββας	Λευκωσία 10.6.53	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
937	Παπαλαμπρίδης Γεώργιος	Στέφανος	Ιωάννινα ΕΛΛΑΔΑ 6.6.46	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Αλωνάγρας Πενταδακτύλου 22.7.74
938	Παπαλάμπρου Βασίλειος	Δημήτριος	Λάγκα Καστοριάς ΕΛΛΑΔΑ 12.10.31	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
939	Παπαλλή Χριστοφής	Πέτρος	Αχερίτου 30.5.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Άσπρης Μούττης Πενταδακτύλου 21.7.74
940	Παπαμιχαήλ Ματθαίος	Μιχαήλ	Άσσια 2.11.18	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
941	Παπαντωνίου Ιάκωβος	Θεόδωρος	Λευκωσία 9.12.49	Εθελοντής Στρατιωτικός	211 Τ.Π:	Νεάπολη Λευκωσίας 22.7.74
942	Παπαπαναγής Ηλίας	Γεώργιος	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 26.3.55	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	6ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
943	Παπαπαύλου Ηλίας	Παναγής	Λάπηθος 8.9.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Πέλλα Πάϊς 24.7.74
944	Παπαπαύλου Κωνσταντίνος	Νικόλαος	Αθηαίνου 2.3.49	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
945	Παπαπολυδώρου Κώστας	Χαράλαμπος	Μεσόγη 17.11.52	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74

946	Παπατρύφωνος Ανδρέας	Νικόλαος	Περιστερώνα Μόρφου 6.4.44	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή "Κεφαλόβρυσος" (Περιοχή Καπουτιοι Μόρφου) 16.8.74
947	Παπατσάνης Αθανάσιος	Αγοραστός	Δεσκάτης Γρεβενών ΕΛΛΑΔΑ 10.1.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
948	Παπαχριστοδούλου Νίκος	Μιχαήλ	Κοντεμένος 2.1.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
949	Παπαχρίστου (Αναστάση) Γεώργιος	Παπαχρίστος	Λευκωσία 4.5.46	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς-Κυθρέας 14.8.74
950	Παπαχριστοφόρου Αλέξανδρος	Παπαχριστόφορος	Λευκωσία 17.5.53	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσία 23.7.74
951	Παπουτσής Κώστας	Γεώργιος	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 19.1.45	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
952	Παρασκευά Γεώργιος	Ανδρέας	Νέο Χωριό Πάφου 4.10.49	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
953	Παρασκευά Κυριάκος	Ιορδάνης	Αναλύοντας 11.11.51	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κλεπίνη 28.7.74
954	Παρασκευόπουλος Βασίλειος	Νίκος	Λευκόνοικο 15.3.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
955	Παράσχου (Σιαούρτα) Μιχαήλ	Παράσχος	Γιαλούσα 7.7.41	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
956	Παρούτης Μιχαήλ	Θεοχάρης	Ζώδια 8.3.49	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
957	Πάρπα (Νικόλα) Μαρία	Στυλιανός	Τρούλλοι 1910	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
958	Πάρπα Κωνσταντίνος	Δημήτριος	Στρόβολος 3.8.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
959	Πάρπα Μαρίτσα	Γιαννής	Κάτω Δίκωμο 1906	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 22.7.74
960	Πάρπα Νικόλας	Σταυρής	Κάτω Δίκωμο 1894	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 22.7.74
961	Πάρπας Νικόλας	Γιαννής	Τρούλλοι 1908	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
962	Πασιαρτή Σοφία	Χριστοφής	Λάπηθος 1896	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 22.7.74
963	Πάσκας Παναγής	Παντελής	Άσσια 22.3.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
964	Πασχάλης Ιωάννης	Στυλιανός	Τρίκωμο 23.1.49	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας-Λευκονοίκου-Χαλεύκας 16.8.74

965	Πασχάλης Παναγής	Ζουβάνης	Σωτήρα Αμμοχώστου 8.12.55	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	6ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
966	Πατέρα Γεώργιος	Χριστούδιας	Ἀσσια 5.5.14	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
967	Πατούνας Πανίκος	Ανδρέας	Συκόπετρα 5.7.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
968	Πατσαλίδης Μάριος	Κώστας	Λάπηθος 9.1.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
969	Πάτσαλου Χριστόδουλος	Γεώργιος	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 1886	Πολίτης	/	Πυρόϊ 16.8.74
970	Πατσανάς Κωνσταντίνος	Γρηγόριος	Ἀντισσα Λέσβου ΕΛΛΑΔΑ 18.9.52	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
971	Πατσιά (Αντώνη) Κυριακού	Λουκάς	Λευκόνοικο 1900	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
972	Πατσιής Γεώργιος	Κωνσταντίνος	Σωτήρα Αμμοχώστου 30.7.12	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 22.8.74
973	Παττίσιης Σωτήρης	Παναγής	Ἐξω Μετόχι 1898	Πολίτης	/	Ἐξω Μετόχι 14.8.74
974	Παυλίδης Αντώνης	/	Λευκωσία 15.1.1906	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 27.7.74
975	Παυλίδης Φοίβος	Ανδρέας	Ευρύχου 19.8.54	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Κυθρέα 14.8.74
976	Παύλου (Λοΐζου) Ανδρέας	Παύλος	Κώμη Κεπήρ 1918	Πολίτης	/	Γαλάτεια 23.8.74
977	Παύλου (Χ" Παναγιώτου) Παναγιώτης	Παύλος	Λαγουδερά 1.11.46	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα-Νεάπολης 22.7.74
978	Παύλου (Χριστοφόρου) Χαράλαμπος	Παύλος	Φικάρδου 24.5.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
979	Παύλου Γεώργιος	Παναγιώτης	Παλαιχώρι 26.7.49	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Κερύνειας 22.7.74
981	Παύλου Παύλος	Σολωμής	Κώμη Κεπήρ 12.12.32	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
980	Παύλου Παύλος	Κυριάκος	Ξυλοτύμπου 29.7.46	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου-Πυροΐου-Τύμπου 14.8.74
982	Παύλου Χρίστος	Ανδρέας	Λιοπέτρι 22.3.56	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
983	Παυλούδης Παύλος	Γεώργιος	Ἁγιος Νικόλαος Χαλκιδικής ΕΛΛΑΔΑ 11.8.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74

984	Παφίτης Ανδρέας	Κωνσταντής	Λεμόνα Πάφου 9.4.44	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 22.7.74
985	Παφίτης Απόστολος	Φίλιππος	Άσσια 27.7.48	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Περιοχή Κοντέας 23.8.74
986	Παφίτης Γεώργιος	Μιχαήλ	Κυθρέα 7.1.44	Στρατιωτικός	336 Τ.Ε.	Αγκαστίνα 21.8.74
987	Παφίτης Κώστας	Μιχαήλ	Κυθρέα 12.1.50	Στρατιωτικός	Λόχος Εθελοντών Λύσης	Άσσια 14.8.74
988	Παφιώλης Κωνσταντίνος	Χρίστος	Γρανιτσέϊκα Πύργου Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 13.3.53	Στρατιωτικός	1ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Κιόνελι 20.7.74
989	Πεδίου Λύσανδρος	Παρασκευάς	Λευκόνοικο 6.1.1899	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
990	Πελετιέ Βικτώρια	Μιχαήλ	Κυθρέα 1901	Πολίτης	/	Κυθρέα 15.8.74
991	Πελίας Γεώργιος	Κυριάκος	Λύση 11.6.51	Στρατιωτικός	201 Τ.Π.	Αμμόχωστος 15.8.74
992	Πελοπίδας (Παναγή) Πολύβιος	Πελοπίδας	Βαρίσια 3.9.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
993	Πεπέκκος Ανδρέας	Κύπρος	Άγιος Επίκτητος 1.1.12	Πολίτης	/	Περιοχή Αγίου Επικτήτου 29.7.74
994	Πεπές Νίκος	Νικόλαος	Τύμπου 25.3.12	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 19.8.74
995	Πέππου Ανθούσα	Σάββας	Πάνω Δίκωμο 9.3.1899	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 20.7.74
996	Περικλέους Νίκος	Χαράλαμπος	Δάλι 8.3.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Κλεπίνη 14.8.74
997	Περικλέους Στέλιος	Παναγής	Φοινί 1.1.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
998	Πετρασίτης Ανδρέας	Αντώνης	Πέτρα Σολέας 10.5.19	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
999	Πετρίδης Γιάννης	Αντώνης	Νέο Χωριό Κυθρέας 2.12.19	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1000	Πέτρου (Γιατρού) Ανδρέας	Πέτρος	Έξω Μετόχι 3.2.33	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
1001	Πέτρου (Πετρίδης) Νίκος	Πέτρος	Επισκοπειό 13.9.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
1002	Πέτρου Ανδρέας	Γεώργιος	Μιτσερό 15.2.46	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Πέντε Μιλίου-Καραβά 22.7.74
1003	Πέτρου Ανδρέας	Νικόλαος	Πύλα 2.1.54	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1004	Πέτρου Γιακουμής	Πέτρος	Κυθρέα 12.7.1909	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 24.7.74

1005	Πέτρου Κυριάκος	Πέτρος	Πάνω Δίκωμο 1904	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 21.7.74
1006	Πέτρου Μόδεστος	Πέτρος	Μαραθόβουνος 16.12.13	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
1008	Πέτρου Πέτρος	Φίλιππος	Αγλαντζιά 12.8.50	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1007	Πέτρου Πέτρος	Γεώργιος	Μιτσερό 1.7.40	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας 17.8.74
1009	Πέτρου Χριστάκης	Νικόλαος	Πύλα Λάρνακας 2.11.47	Στρατιωτικός	391 Τ.Ε.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.74
1010	Πέτσα Σταύρος	Πέτρος	Βουνό 1908	Πολίτης	/	Βουνό 21.7.74
1011	Πέτσας Κώστας	Χριστοφής	Παλαιομέτοχο 9.4.44	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 22.7.74
1012	Πηλαβάς Ανδρέας	Γεώργιος	Περιστερώνα Μόρφου 22.2.42	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Κερύνεια 25.7.74
1013	Πήττα Ιάκωβος	Γιάννης	Λευκωσία 25.9.58	Πολίτης	/	Αφάνεια 21.8.74
1014	Πιενής Γρηγόρης	Κυριάκος	Καμπιά Ορεινής 7.1.51	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1015	Πιερή Λάμπρος	Αντώνιος	Άσσια 25.7.18	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1016	Πιερίδης Πρίαμος	Χριστάκης	Λεμεσός 7.8.53	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
1017	Πιέρου (Κατσιάρχου) Κυριάκος	Πιερής	Επτακώμη 23.10.15	Πολίτης	/	Επτακώμη 21 - 22.8.74
1018	Πικής Γεώργιος	Αντώνιος	Αθηαίνου 27.3.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
1019	Πιλάτου Σωτήρης	Ανδρέας	Άγ. Λουκάς Αμμοχώστου 9.4.51	Στρατιωτικός	386 Τ.Ε.	Περιοχή Δεκέλειας 7.9.74
1020	Πιλλάτσης Λεύκος	Λοΐζος	Λευκωσία 22.8.56	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Άγιος Αμβρόσιος 14.8.74
1021	Πίππου Κωστάκης	Γεώργιος	Στρόβολος 11.2.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης. 14.8.74
1022	Πιριντζής Κώστας	Ξενής	Βώνη 1919	Πολίτης	/	Παλαίκυθρο 24.8.74
1023	Πίσης Ανδρέας	Νεόφυτος	Καπούτι 13.1.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1024	Πιτσιατάρης Γεώργιος	Αναστάσης	Πραστειό Μόρφου 12.9.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
1025	Πίτσιλλος Ευστάθιος	Ανδρέας	Λάπηθος 2.12.56	Στρατιωτικός	23 Ε.Μ.Α.	Περιοχή Καραβά 20.7.74
1026	Πίττας Γεώργιος	Ναθαναήλ	Άσσια 13.9.47	Στρατιωτικός	Πυροβολικό	Άσσια 14.8.74

1027	Πιττή Μάρκος	Ανδρέας	Δάλι 28.8.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1028	Πλάρκος Ανδρέας	Νικόλαος	Τρούλλοι 19.3.36	Πολίτης	/	Πέργαμος 17.9.74
1029	Πογιατζής Ανδρέας	Αντώνης	Βατυλή 21.9.56	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 20.7.74
1030	Πογιατζής Γεώργιος	Ξενοφών	Άγιος Επιφάνειος 12.4.48	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς-Δαυλού 16.8.74
1031	Πογιατζής Γεώργιος	Δημήτριος	Κρήτου Τέρρα 30.10.44	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
1032	Ποϊράζη Ανδρέας	Κωνσταντής	Στρογγυλός 10.12.1906	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1033	Ποϊράζη Σάββας	Κωνσταντής	Στρογγυλός 12.2.14	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1034	Ποϊράζη Σταύρος	Γεώργιος	Στρογγυλός 5.9.05	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1035	Ποϊράζης (Χ" Γεωργίου) Γεώργιος	Λοΐζος	Στρογγυλός 16.5.56	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1036	Ποϊράζης (Χ" Γεωργίου) Λοΐζος	Γεώργιος	Στρογγυλός 22.8.30	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1037	Πολυδώρου Πολύδωρος	Παπαχριστόφορος	Λιμνάτης 24.3.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74
1038	Πολυδώρου Χαράλαμπος	Δημήτριος	Άγιος Επίκτητος 21.7.41	Πολίτης	/	Άγιος Επίκτητος 3.8.74
1039	Πορκά Χ" Γεώργιος	/	Τρυπημένη 1889	Πολίτης	/	Τρυπημένη 20.8.74
1040	Πόρτης Σάββας	Ττοουλής	Καϊμακλί 15.10.1908	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.8.74
1041	Ποταμίτης Χαράλαμπος	Ανδρέας	Λευκωσία 25.5.52	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
1042	Πουλλαΐδης Ανδρέας	Γεώργιος	Βατυλή 1.8.56	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1043	Πουργουρίδης Αντώνης	Γιαννής	Κώμη Κεπήρ 2.11.24	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
1044	Πουργουρίδης Παναγιώτης	Σταύρος	Καϊμακλί 25.11.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1045	Ππαλαζή Νικόλαος	Ανδρέας	Μένοικο 12.10.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Ομορφίτα 23.7.74
1046	Ππεκρή Μιχαλάκης	Γεώργιος	Βατυλή 16.7.32	Πολίτης	/	Περιοχή Βατυλής 17.8.74
1047	Ππόλος Παύλος	Σάββας	Τράχωνας 29.12.52	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 22.7.74
1048	Ππόλος Χριστάκης	Σάββας	Δίκωμο 17.5.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.74

1049	Πρατσή (Στυλιανού) Ανδρέας	Παναγής	Άσσια 25.11.21	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1050	Πρατσή Στυλιανός	Παναγής	Άσσια 19.7.16	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1051	Πρατσής Πολύκαρπος	Χαράλαμπος	Μόρφου 8.3.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 22.7.74
1052	Προδρόμου Χαράλαμπος	Σέργιος	Άγιος Αμβρόσιος 18.10.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	4 Μίλια έξω από το Μερσινίκι 15.8.74
1053	Προεστός Μιχαλάκης	Όμηρος	Λάρνακα 12.12.43	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1054	Προεστός Παναγιώτης	Χριστόδουλος	Λάπηθος 2.2.53	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου-Χαμίτ Μάνδρες 25.7.74
1055	Προκοπίου Θάλεια	Κύπρος	Άρσος Λεμεσού 1906	Πολίτης	/	Κερύνεια 26.7.74
1056	Προκοπίου Σωτήριος	Νικόλαος	Κυπερούντα 6.8.53	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
1057	Πύργου Νίκος	Τάκης	Λάρνακα 29.1.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1058	Πυρκάς Δημήτριος	Νικόλαος	Μάμμαρι 26.10.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Αλωνάγρας-Άσπρης Μούττης Πενταδακτύλου 22.7.74
1059	Ραγιάς Φάνος	Πάμπος	Μόρφου 23.1.51	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Κερύνεια 20.7.74
1060	Ράσπας Ανδρέας	Κώστας	Τσέρι 9.1.47	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1061	Ραχωβίτσας Γρηγόριος	Θωμάς	Άγιος Ακάκιος Καρδίτσας Θεσσαλίας ΕΛΛΑΔΑ 1951	Στρατιωτικός	23 Ε.Μ.Α.	Καραβάς 20.7.74
1062	Ριμής Μιχαήλ	Κώστας	Διόριος 1905	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 14.8.74
1063	Ρούσης Σεραφείμ	Λάμπρος	Μαρτινό Λογκρίδος ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1064	Ρούσος Γεώργιος	Σταύρος	Πέρα Χωριό Νήσου 8.11.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1065	Ρούσος Ξενής	Πιερής	Λύση 17.7.45	Στρατιωτικός	1η Ανώτερη Τακτική Διοίκηση Αμμοχώστου	Περιοχή Λύσης 18.8.74
1066	Ρούσου (Χριστοδούλου) Ευφροσύνη	Σάββας	Δίκωμο 1906	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 23.7.74
1067	Ρούσου Χριστόδουλος	Κωνσταντής	Δίκωμο 1906	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 23.7.74

1068	Ρουσουνίδης Σταύρος	Δημοσθένης	Πάνω Ακορδάλια-Πάφου 1.1.33	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 21.7.74
1069	Ρώσσος Ανδρέας	Σταύρος	Καϊμακλί 5.2.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα Λευκωσίας 22.7.74
1070	Ρωτή Λεύκιος	Κώστας	Νατά 26.8.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς-Χαλεύκας 14.8.74
1071	Σάββα (Κίρκα) Χρυσταλλού	/	Τραχώνι Κυθρέας 1879	Πολίτης	/	Τραχώνι Κυθρέας 18-19.8.74
1072	Σάββα (Μαυροσάββα) Θεόδωρος	Σάββας	Λύμπια 17.12.40	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1073	Σάββα (Παρασκευά) Ανδρονίκη	Ελευθέριος	Αυγόρου 18.9.18	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 21.8.74
1074	Σάββα (Παφίτης) Πρόδρομος	Σάββας	Τρυπημένη 1889	Πολίτης	/	Κυθρέα Τέλος Αυγούστου 1974
1075	Σάββα (Τσιμπίδης) Μιχάλης	Σάββας	Μια Μηλιά 10.2.11	Πολίτης	/	Μόρφου 16.8.74
1076	Σάββα (Χ" Γιάννη) Σπύρος	Σάββας	Πύργος 15.1.15	Πολίτης	/	Μόρφου 15.8.74
1077	Σάββα (Χριστοδούλου) Χριστάκης	Σάββας	Άγιος Αμβρόσιος 6.6.57	Πολίτης	/	Άγιος Αμβρόσιος 21.9.74
1078	Σάββα Ανδρέας	Γεώργιος	Αλάμπρα 19.1.53	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1079	Σάββα Ανδρέας	Ζαχαρίας	Δορά 16.8.56	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1080	Σάββα Ηρόδοτος	Χριστόδουλος	Τσάδα 1.9.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
1081	Σάββα Μιχαλάκης	Δημήτρης	Δάλι 20.7.49	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1082	Σάββα Μιχάλης	Ανδρέας	Λύμπια 10.2.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
1083	Σάββα Πέτρος	Αντώνης	Άγιος Αμβρόσιος 18.2.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
1084	Σάββα Σαββάκης	Κυριάκος	Λάρνακα 9.8.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Αλωνάγρας-Άσπρης Μούττης Πενταδακτύλου 22.7.74
1086	Σάββα Σάββας	Πέτρος	Καλογραία 10.10.46	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Πέλλα-Παϊς 23.7.74
1085	Σάββα Σάββας	Αλέξης	Λύμπια 16.3.52	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Κυθρέας-Μιας Μηλιάς 14.8.74
1087	Σάββα Χρίστος	Σάββας	Νέο Χωριό Κυθρέας 1906	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.8.74

1088	Σαββίδης Ιωάννης	Κυριάκος	Καϊμακλί 26.2.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 24.7.74
1089	Σαββίδης Παύλος	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 24.6.49	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 21.8.74
1090	Σαββίδης Σάββας	Κώστας	Δάλι 21.3.55	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα Πάϊς 23.7.74
1091	Σαββίδης Στέλιος	Νεόφυτος	Γιαλούσα 31.3.42	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
1092	Σαββίδης Σωτήρης	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 8.8.43	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1093	Σαββόπουλος Ανδρέας	Γεώργιος	Παλαιχώρι 10.9.52	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 14.8.74
1094	Σαζός Γεώργιος	Πέτρος	Λιμνάτης Λεμεσού 21.5.56	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
1095	Σακκάς Γιαννής	Κωνσταντίνος	Μαραθόβουνος 14.2.14	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1096	Σακκή Γιαννής	Σταυρινός	Μαραθόβουνος 1914	Πολίτης	/	Στύλλοι 15.8.74
1097	Σαλαφόρη Στυλιανός	Χριστόδουλος	Κυθρέα 10.2.1896	Πολίτης	/	Κυθρέα 15.8.74
1098	Σαμψών Μιχαήλ	Ανδρέας	Νετά 8.12.53	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1099	Σέργη Λουκάς	Πετρής	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 18.10.1901	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 18 - 19.8.74
1100	Σεργίδης Ιωσήφ	Σέργιος	Βασίλεια 1.4.53	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1101	Σεργίου (Πρωτοπαπά) Αδάμος	Σέργιος	Επτακώμη 8.4.20	Πολίτης	/	Επτακώμη 21 - 22.8.74
1102	Σεργίου (Τσιακούρμας) Ανδρέας	Μιχαήλ	Άγιος Σέργιος 19.9.23	Πολίτης	/	Κώμα του Γιαλού 20.8.74
1103	Σεργίου Δημήτριος	Νικόλαος	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 8.4.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
1104	Σεργίου Χαράλαμπος (Βάσος)	Παναγιώτης	Αχερίτου 18.10.48	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1105	Σιακαλλής Μιχαήλ	Χρίστος	Μόρφου 1913	Πολίτης	/	Μόρφου 25.8.74
1106	Σιαλούνα Μιχάλης	Γεώργιος	Επτακώμη 8.4.52	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
1107	Σιαμπτάνη Αντώνης	Μιχαήλ	Άσσια 15.8.48	Στρατιωτικός	341 Τ.Ε.	Άσσια 15.8.74
1108	Σίγας Θεοφάνης	Χριστοφής	Παλαιομέτοχο 12.5.49	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας 17.8.74
1109	Σιδεράς Μιχαλάκης	Σταύρος	Αμμόχωστος 19.4.54	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Γαϊδουρά 14.8.74

1110	Σιεκκερής Ανδρέας	Χαράλαμπος	Λιβερά 27.6.37	Πολίτης	/	Κορμακίτης 19.8.74
1111	Σίνη Αργύριος	Γεώργιος	Θήβα ΕΛΛΑΔΑ 1952	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1112	Σιόκκος Χρυσόστομος	Χαμπής	Λευκόνοικο 1906	Πολίτης	/	Λευκόνοικο 15.8.74
1113	Σιούμμα Σάββας	Κυριάκος	Άσσια 10.10.16	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1114	Σκαλιάς Χριστάκης	Κώστας	Κερύνεια 10.2.58	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κερύνειας-Αγίου Ιλαρίωνα 23.7.74
1115	Σκαλιστής Ιωάννης	Λάζαρος	Λευκωσία 24.2.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
1116	Σκίτσας Αντώνιος	Κυριάκος	Ορμήδεια 9.2.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
1117	Σκορδής Χριστόφορος	Γεώργιος	Δάλι 28.9.49	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
1118	Σκουλιάς Γεώργιος	Χριστόδουλος	Λύμπια 18.12.43	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1119	Σκουρίδης Αλέξανδρος	Νίκος	Λευκωσία 29.10.52	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Άγιος Κασσιανός Λευκωσίας 12.9.74
1120	Σκουρλής Δημήτριος	Άγγελος	Άνω Μέλπεια Μεσσηνίας ΕΛΛΑΔΑ 16.8.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1121	Σκούρος Ανδρέας	Δήμητρης	Άσσια 31.10.15	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1122	Σκούρος Νεόφυτος	Πέτρος	Λάρνακας Λαπήθου 25.10.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πέντε Μίλι Κερύνειας 22.7.74
1123	Σκούρου Μενέλαος	Πέτρος	Λάρνακας Λαπήθου 8.4.51	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 22.7.74
1124	Σμυρλής Βασίλειος	Δημήτριος	Ναύπλιο Αργολίδας ΕΛΛΑΔΑ 1952	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1125	Σολωμή Σόλων	Παύλος	Κώμη Κεπήρ 1957	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
1126	Σολωμού (Θεοδούλου) Θεόδουλος	Σολωμός	Αφάνεια 20.8.25	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1127	Σολωμού Σωτήρης	Σπύρος	Καραβάς 3.3.48	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πικρού Νερού, Πέντε Μίλι Κερύνειας 20.7.74

1128	Σουρλάς Κωνσταντίνος	Γεώργιος	Ζευγολάτιο Ημαθίας ΕΛΛΑΔΑ 1954	Στρατιωτικός	5ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1129	Σοφοκλέους (Ανδρέου) Ευγένιος	Σοφοκλής	Κυπερούντα 22.10.31	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
1130	Σοφοκλέους (Τογλή) Αδάμος	Σοφοκλής	Έγκωμη Αμμοχώστου 10.6.13	Πολίτης	/	Έγκωμη Αμμοχώστου 16.8.74
1131	Σοφοκλέους (Χ" Χριστοδούλου) Κυριάκος (Τζακ)	Σοφοκλής	Κυθρέα 10.5.13	Πολίτης	/	Κυθρέα 16.8.74
1132	Σοφοκλέους Αδάμος	Χαράλαμπος	Κάρμι 27.10.49	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Πικρού Νερού, Πέντε Μίλι Κερύνειας 20.7.74
1134	Σοφοκλέους Ανδρέας	Ευγένιος	Κυπερούντα 20.7.54	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
1133	Σοφοκλέους Ανδρέας	Σταύρος	Λακατάμια 30.11.49	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά 22.7.74
1135	Σοφοκλέους Βαθούλα	Δημοσθένης	Κυθρέα 25.4.22	Πολίτης	/	Κυθρέα 16.8.74
1136	Σοφοκλέους Χριστόδουλος	Γιάγκος	Λάρνακα 8.1.47	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
1137	Σοφοκλή (Χριστοφή) Αγγελής	Σοφοκλής	Χάρτζια 15.9.24	Πολίτης	/	Περιοχή "Πέντε Μίλι" δρόμου Κερύνειας-Καραβά 20.7.74
1138	Σοφοκλή Παντελού	Κυριάκος	Σύσκληπος 1920	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
1139	Σπανού Γεώργιος	Χριστοφής	Κυρά Μόρφου 15.10.1890	Πολίτης	/	Κυρά Μόρφου 15.8.74
1140	Σπάου Κωνσταντίνος	Μιχαήλ	Παραλίμνι 5.9.56	Στρατιωτικός	182 Μ.Π.Π.	Περιοχή Κερύνειας 22.7.74
1141	Σπύρου (Δημητρίου) Δημήτριος	Σπύρος	Επτακώμη 22.12.35	Πολίτης	/	Γαλάτεια 20.8.74
1142	Σπύρου (Νικολάου) Νίκος	Σπύρος	Άγιος Θεόδωρος Αμμοχώστου 16.5.44	Στρατιωτικός	Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Αμμοχώστου	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
1143	Σπύρου (Ντόρτζου) Αντώνιος	Σπύρος	Βιτσάδα 9.11.43	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Περιοχή Κοντέας 23.8.74
1144	Σπύρου Γεώργιος	Ιωάννης	Αγροκηπιά 18.11.43	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 10.8.74
1145	Σπύρου Παναγής	Κυριάκος	Λύση 10.7.48	Πολίτης	/	Περιοχή Λύσης 18.8.74
1146	Σταθόπουλος Ανδρέας	Σπυρίδων	Ζεβγολάτιον Μεσσηνίας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74

1147	Σταματόπουλος Κωνσταντίνος	Νικόλαος	Γαστούνη Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 1954	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1148	Σταυράκη (Θεοχάρους) Χριστόδουλος	Σταυράκης	Κυθρέα 20.2.1920	Πολίτης	/	Κυθρέα 29 - 30.8.74
1149	Σταυράκη Ανδρέας	Θεοχάρης	Βώνη 14.11.47	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Κορνόκηπος 20.9.74
1150	Σταυρινού (Λαμπριανού) Γεώργιος	Σταυρινός	Τσέρι 16.11.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1151	Σταυρινού Ανδρέας	Δημήτριος	Μαραθόβουνος 30.3.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
1152	Σταυρινού Ιωάννης	Σταύρος	Καπούτι 29.8.54	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Περιοχή Γομαρίστρας Πενταδακτύλου 4.8.74
1153	Σταυρινού Σταύρος	Σέργιος	Λεμύθου 5.7.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
1154	Σταύρου (Δημητρίου) Δημήτριος	Σταύρος	Λατσιά 2.5.52	Στρατιωτικός	212 Τ.Ε.	Περιοχή Αεροδρομίου Λευκωσίας 16.8.74
1155	Σταύρου (Χριστοδούλου) Ανδρέας	Σταύρος	Κοντεμένος 8.9.34	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
1156	Σταύρου Αγαθάγγελος	Λάζαρος	Αλάμπρα 6.1.53	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1157	Σταύρου Δημήτριος	Αρτέμης	Παλλουριώτισσα 6.3.53	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1158	Σταύρου Θεοτόκης	Σταύρος	Γαληνή 18.10.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά-Λαπήθου 6.8.74
1159	Σταύρου Σταύρος	Αλέξης	Λυθροδόντας 3.6.51	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Πέλλα-Πάϊς (Τοποθεσία Λαίδη) 21.7.74
1160	Σταύρου Σταύρος	Ανδρέας	Ξυλοφάγου 30.11.55	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1161	Στεργενάκης Γεώργιος	Ιωάννης	Πλατάνια Ρόδου ΕΛΛΑΔΑ 23.6.48	Στρατιωτικός	366 Τ.Ε.	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
1162	Στεφανίδης Χαράλαμπος	Δημήτρης	Πόλις Χρυσοχούς 19.10.55	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1163	Στεφάνου Στέφανος	Συμεών	Λυθροδόντας 30.6.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1164	Στιβακτάς Νικόλαος	Γεώργιος	Άγιος Δημήτριος Λειβαδιάς Βοιωτίας ΕΛΛΑΔΑ 18.8.53	Στρατιωτικός	Ναυτική Δύναμη Κύπρου	Θαλάσσια περιοχή Κερύνειας 20.7.74

1165	Στιβαρός Ανδρέας	Δημήτριος	Λεμεσός 19.12.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης 14.8.74
1166	Στρατή Κυριάκος	Κώστας	Δίκωμο 1910	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 26.7.74
1167	Στρατουρά Κωνσταντής	Παντελής	Άσσια 25.5.10	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1168	Στρατουράς Γεώργιος	Ιωάννης	Κυρά Μόρφου 17.2.1901	Πολίτης	/	Κυρά Μόρφου 15.8.74
1169	Στρογγυλός Γεώργιος	Κώστας	Κερύνεια 12.10.48	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου 23.7.74
1170	Στρούθου Δημήτρης	Μιχαήλ	Λύση 15.10.18	Πολίτης	/	Περιοχή Λύσης-Σίντας 18.8.74
1171	Στυλιανού (Θεοτή) Χρύσανθος	Στυλιανός	Σωτήρα 19.11.48	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1172	Στυλιανού (Παπάς) Στέλιος	Κώστας	Κοκκινοτριμιθιά 6.4.52	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Κυθρέα 14 - 15.8.74
1173	Στυλιανού (Σαλαφόρης) Ανδρέας	Στυλιανός	Κυθρέα 27.2.29	Πολίτης	/	Κυθρέα 15.8.74
1174	Στυλιανού Ανδρέας	Μάμας	Κακοπετριά 24.7.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 24.7.74
1176	Στυλιανού Ανδρέας	Χριστόφορος	Κτήμα Πάφου 20.2.56	Στρατιωτικός	231 Τ.Π.	Περιοχή Πενταδακτύλου (Πέρασμα Αγίου Παύλου) 26.7.74
1175	Στυλιανού Ανδρέας	Πασχάλης	Παραλίμνι 20.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
1177	Στυλιανού Διομήδης	Σπύρος	Λεμεσός 30.6.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.74
1178	Στυλιανού Ιωάννης	Ιάκωβος	Φτέρυχα 30.1.30	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
1179	Στυλιανού Κυριάκος	Θουκής	Πάχνα 1.10.50	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1180	Στυλιανού Παναγιώτης	Στυλιανός	Πάνω Δευτερά 11.9.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας Κερύνειας 22.7.74
1181	Στυλιανού Σάββας	Ελευθέριος	Λευκωσία 1955	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1182	Στυλιανού Στέλιος	Λάζαρος	Μακράσυκα 6.2.52	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.74
1183	Σύζινος Δημήτριος	Φίλιππος	Γύψου 5.1.24	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
1184	Συμεού (Χ" Συμεού) Σάββας	Συμεών	Λευκωσία 28.6.47	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιά 14.8.74

1185	Συμεού Κωστάκης	Ζαχαρίας	Αραδίππου 18.6.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
1186	Συμεού Σίμος	Μιχαήλ	Λάπαθος 18.11.48	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
1187	Συμεού Χαράλαμπος	Μιχαήλ	Έγκωμη Λευκωσίας 17.8.53	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
1188	Σωκράτους (Ιωακείμ) Λοΐζος	Σωκράτης	Πολύστυπος 30.5.54	Στρατιωτικός	173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1189	Σωκράτους (Κόκκαλος) Ιωάννης	Σωκράτης	Γαληνή 1925	Πολίτης	/	Γαληνή 4.9.74
1190	Σωκράτους Σωκράτης	Ανδρέας	Αγρός 22.12.56	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1191	Σωτηρίου (Φουσκουλή) Ανδρέας	Σωτήρης	Έξω Μετόχι 20.2.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1192	Σωτηρίου Σωτηράκης	Παναγής	Μύρτου 21.7.46	Στρατιωτικός	Τμήμα Μηχανικού	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1194	Σωφρονίου Σωφρόνιος	Χαράλαμπος	Γερμασόγεια 8.10.56	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1193	Σωφρονίου Σωφρόνιος	Γεώργιος	Καμπί Φαρμακά 15.9.56	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
1195	Σωφρονίου Χριστάκης	Κυριάκος	Πηγή 15.10.55	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Βώνη 15.8.74
1196	Ταλιαδώρος Ανδρέας	Ιάκωβος	Δάλι 1.1.46	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1197	Ταλιαδώρος Σταύρος	Ιωάννης	Λευκωσία 18.4.51	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Τράχωνας Λευκωσίας 22.7.74
1198	Ταμπή Μιχαήλ	Χαράλαμπος	Άσσια 14.3.23	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1199	Ταμπής Αντώνιος	Χαράλαμπος	Άσσια 29.9.18	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1200	Τανά Γερόλεμος	Γεώργιος	Γέναγρα 1.1.10	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 14.8.74
1201	Ταντελές Γεώργιος	Μιχαήλ	Μια Μηλιά 25.9.28	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1202	Ταραπουλούζης Χριστάκης	Νίκος	Μόρφου 5.10.53	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
1203	Ταρπούκκα Πέτρος	Γεώργιος	Παλαίκυθρο 2.10.43	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Αφάνεια 19.8.74
1204	Τέγγερης Νικόλαος	Κώστας	Σύσκληπος 1901	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
1205	Τζιαμάς Χρίστος	Βάσος	Κυθρέα 26.8.51	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74

1206	Τζιάμπος Ανδρέας	Παύλος	Νέο Χωριό Κυθρέας 25.5.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1207	Τζηρκαλλή Κυριάκος	Αντώνης	Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας 21.5.26	Πολίτης	/	Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας 21.8.74
1208	Τζιρκάκας (Κυριάκου) Δημήτριος	Παντελής	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 10.10.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
1209	Τζίρκας Κυριάκος	Κωνσταντής	Έξω Μετόχι 1896	Πολίτης	/	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
1210	Τζίρκας Νικόλαος	Κυριάκος	Έξω Μετόχι 16.3.16	Πολίτης	/	Περιοχή Έξω Μετοχίου 14.8.74
1211	Τζιωρτζή Χρήστος	Τζιωρτζής	Νέο Χωριό Κυθρέας 20.7.23	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1212	Τζωνής Ηλίας	Νικόλαος	Ξέχωρο Φιλιατών Θεσπρωτίας ΕΛΛΑΔΑ 29.5.52	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1213	Τομπόλη Γεώργιος	Θεοφάνης	Σιά Λευκωσίας 31.7.46	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1214	Τοούλας Χριστόδουλος	Στέλιος	Τραχώνι Κυθρέας 10.5.1911	Πολίτης	/	Τραχώνι Κυθρέας 15.8.74
1215	Τουμάζου Χαράλαμπος	Νικόλαος	Λευκωσία 9.4.52	Στρατιωτικός	23 Ε.Μ.Α.	Βώνη 15.8.74
1216	Τουρουρού Γεώργιος	Κωστής	Τραχώνι Κυθρέας 23.4.26	Πολίτης	/	Βώνη 21.8.74
1217	Τουρουρού Παναγιώτης	Γεώργιος	Παλαίκυθρο 10.12.55	Στρατιωτικός	12ον Τακτικό Συγκρότημα	Βώνη 15.8.74
1218	Τουρτουρής Λουκάς	Νικόλαος	Μαραθόβουνος 1903	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1219	Τούτα Κώστας	Μιχαήλ	Άσσια 1901	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
1220	Τριανταφυλλίδης Μανούσος	Γεώργιος	Ηράκλειο ΚΡΗΤΗ 1954	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1221	Τριαντή Βασίλειος	Αντώνιος	Άνω Σκαφιδωτή Πρεβέζης ΕΛΛΑΔΑ 16.5.53	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1222	Τριγγής Γεώργιος	Ευτύχιος	Κερύνεια 15.7.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
1223	Τριγκής Γεώργιος	Θεόδωρος	Πέλλα Πάϊς 28.1.48	Στρατιωτικός	Εθελοντής	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1224	Τριγκής Σάββας	Θεόδωρος	Πέλλα Πάϊς 1947	Στρατιωτικός	Εθελοντής	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74

1225	Τριφύλλη Παναγιώτα	Αντώνης	Περιστερώνα Αμμοχώστου 1905	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 16.8.74
1226	Τρύφωνος Μάριος	Χρίστος	Τεμπριά 29.5.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
1227	Τσαγγάρη Ανδρέας	Ιωάννης	Κυρά Μόρφου 7.8.13	Πολίτης	/	Φιλιά 16.8.74
1228	Τσαγγάρη Ιωάννης	Μιχαήλ	Δύμες 13.11.54	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμόλαου 15.8.74
1229	Τσαγγάρη Χριστόφορος	Ηλίας	Λάρνακάς Λαπήθου 1900	Πολίτης	/	Μύρτου 2.3.75
1230	Τσαγγαρίδης Ανδρέας	Ευαγόρας	Κερύνεια 11.6.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Άγιος Δημήτριος Καϊμακλίου 14.8.74
1231	Τσαγγαρίδης Κωνσταντίνος	Δημήτριος	Κερύνεια 6.10.58	Πολίτης	/	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1232	Τσαγγαρίδης Λοΐζος	Δημήτριος	Κερύνεια 3.12.48	Πολίτης	/	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1233	Τσαγγαρίδης Νικόλας	Σάββας	Άγιος Γεώργιος Λεύκας 17.12.1884	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 23.8.74
1234	Τσαγγαρίδου Ευφροσύνη	Κώστας	Κάρμι 1896	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 22.7.74
1235	Τσακούρας Κυριάκος	Χρίστος	Καϊμακλί 5.3.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
1236	Τσελεπής Νίκος	Δημήτρης	Δάλι 1.11.44	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1237	Τσιάκκα Βαρβάρα	Αβραάμ	Μόρφου 1885	Πολίτης	/	Μόρφου 16.8.74
1238	Τσιάκκας Ανδρέας	Ηλίας	Μαραθόβουνος 1913	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 20.8.74
1239	Τσιάκκας Κωνσταντίνος	Ευάγγελος	Πίτσιον-Φθιώτιδος ΕΛΛΑΔΑ 20.7.33	Στρατιωτικός	3ον Τ.Σ. Κερύνειας	Περιοχή Τριμιθίου-Κερύνειας 22.7.74
1240	Τσιάκκας Παναγιώτης	Σάββας	Καραβάς 2.2.48	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
1241	Τσιάκκας Σάββας	Χ" Μιχαήλ	Καραβάς 8.11.11	Πολίτης	/	Περιοχή Ελιάς 21.7.74
1242	Τσιακλίδης Μιχαήλ	Κώστας	Μια Μηλιά 17.7.1884	Πολίτης	/	Μια Μηλιά 18.8.74
1243	Τσιανάκκα Ευάγγελος	Ανδρέας	Τραχώνι Κυθρέας 6.4.50	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
1244	Τσιαούσης Δημήτριος	Αντώνιος	Άσσια 6.9.14	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
1245	Τσιαπούτα (Τσαγγάρη) Ελπινίκη	Πέτρος	Λευκωσία 1906	Πολίτης	/	Πραστειό Αμμοχώστου

						3 - 4.10.74
1246	Τσιαπούτα (Τσαγγάρης) Παντελής	Νικόλας	Πραστειό Αμμοχώστου 15.8.1909	Πολίτης	/	Πραστειό Αμμοχώστου 3-4.10.74
1247	Τσιάτταλος Σταύρος	Ιωάννης	Δίκωμο 23.3.1904	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 23.7.74
1248	Τσιάτταλου (Σταυρή) Ανουσού	Χριστόδουλος	Καλοπαναγιώτης 25.1.1906	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 23.7.74
1249	Τσιγκό Μιχάλης	Παύλος	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου 1900	Πολίτης	/	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου 16.8.74
1250	Τσιήτσου Παναγής	Κυριάκος	Άσσια 12.12.16	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1251	Τσικουρής Χρήστος	Χ" Γεώργιος	Άσσια 20.10.13	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1252	Τσιολάκης Λουκάς	Γεώργιος	Φρέναρος 22.12.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
1253	Τσιππουρή Ειρήνη	Νικόλας	Πάνω Δίκωμο 28.3.1896	Πολίτης	/	Πάνω Δίκωμο 22.7.74
1254	Τσιπίδης Κωνσταντίνος	Ιωάννης	Κρύα Βρύση Γιαννιτσιών Πέλης ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1255	Τσομαλλούρης Θεόδωρος	Μιχάλης	Φρέναρος 11.3.54	Στρατιωτικός	336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.74
1256	Τταντήρη Λουκάς.	Νικόλαος	Τύμπου 9.12.56	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
1257	Ττάππας Ελευθέριος	Γεώργιος	Πραστειό Αμμοχώστου 14.5.1896	Πολίτης	/	Πραστειό Αμμοχώστου 17.8.74
1258	Ττέλλη Θεογνωσία	Γιασουμής	Περιστερώνα 1896	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 2.9.74
1259	Ττέλλης Ελευθέριος	Κωστής	Πηγή Αμμοχώστου 1896	Πολίτης	/	Πηγή Αμμοχώστου 2.9.74
1260	Ττενεκετζής Γεώργιος	Νικόλαος	Βασίλεια 22.6.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
1261	Ττίκης Ανδρέας	Βασίλειος	Τρυπημένη 1914	Πολίτης	/	Τρυπημένη 15.8.74
1262	Ττίκκου (Σταυρή) Χρυσοστομή	/	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 1878	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 14.8.74
1263	Ττίκος Χρήστος	Σταύρος	Λάπαθος 10.1.21	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 14.8.74

1264	Ττόφα Απόστολος	Παναγής	Άσσια 18.8.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1265	Ττόφα Χρήστος	Παναγής	Άσσια 15.9.1907	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1267	Τύλληρος Χριστόδουλος	Μιχαήλ	Αμπελικό 1900	Πολίτης	/	Αγία Ειρήνη Κερύνειας 15.8.74
1266	Τύλληρος Χριστόδουλος	Νικόλαος	Καϊμακλί 7.10.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74
1268	Τύλληρου (Χριστοδούλου) Μαρία	Πολύκαρπος	Κοράκου 1908	Πολίτης	/	Αγία Ειρήνη Κερύνειας 15.8.74
1269	Τυρίμου Ευαγόρας	Γεώργιος	Αυγόρου 1956	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης-Συγχαρίου 22.7.74
1270	Τυρίμου Μιχαλάκης	Νικόλας	Καλό Χωριό Κλήρου 16.2.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς 15.8.74
1271	Τύρρανου Κώστας	Πέτρος	Μύρτου 1907	Πολίτης	/	Μύρτου 2.3.75
1272	Υπερμάχου Υπέρμαχος	Ιωάννης	Τερσεφάνου 12.12.43	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
1273	Φαίδωνος Φαίδων	Θεόδωρος	Λεμεσός 7.5.56	Στρατιωτικός	281 Τ.Π.	Κυρά Μόρφου 15.8.74
1274	Φαντάρος Χαράλαμπος	Σάββας	Κάμπος 4.5.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1275	Φαρμακαλλίδου Ροζαλία	Δημήτρης	Λέρος ΕΛΛΑΔΑ 1900	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 15.8.74
1276	Φαρφαράς Ανδρέας	Κώστας	Λευκωσία 3.12.54	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1277	Φασσίας Κώστας	Γεώργιος	Τρούλλοι 7.4.32	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου-Πυροϊου-Τύμπου. 14.8.74
1278	Φερεκίδης Λουκάς	Ανδρέας	Λευκωσία 20.9.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Ακανθούς-Δαυλού 16.8.74
1279	Φιλή Δημητράκης	Βασίλης	Αραδίππου 22.5.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
1280	Φιλιππίδης Ανδρέας	Γεώργιος	Λευκωσία 8.2.44	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 20.7.74
1281	Φιλίππου (Κυριάκου) Πέτρος	Φίλιππος	Άσσια 4.4.55	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Δίκωμο 14.8.74
1282	Φιλίππου Ανδρέας	Φανής	Πυρόϊ 24.1.52	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74

1283	Φιντικλής Κλεάνθης	Γεώργιος	Λευκωσία 4.10.53	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1284	Φλαμουδιώτης (Ζορλής) Μιχάλης	Φώτης	Φλαμούδι 21.11.18	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1285	Φορή Γεώργιος	Χριστούδιας	Άσσια 10.6.19	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1286	Φουλλής Σοφοκλής	Γεώργιος	Κοιλάνι Λεμεσού 13.9.53	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 14.8.74
1287	Φραγκόπουλος Αρτέμης	Φραγκόπουλος	Άσσια 15.10.46	Πολίτης	/	Άσσια 16.8.74
1288	Φράγκου Κυριακού	Γιάννης	Αγία Τριάδα 1909	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 16.8.74
1289	Φραγκουλλίδης Ιωάννης	Γεώργιος	Ζώδια 15.3.15	Πολίτης	/	Πάνω Ζώδια 21.8.74
1290	Φραντζής Κυριάκος	Χριστόφορος	Πελένδρι 10.3.55	Στρατιωτικός	361Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς 14.8.74
1291	Φρίξου (Κυριάκου) Κυριάκος	Φρίξος	Λευκωσία 28.1.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 13.8.74
1292	Φυσεντζίδης Μάριος	Ανδρέας	Λευκωσία 15.2.50	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1293	Φώτη (Σολωμού) Κυριάκος	Φώτης	Λευκωσία 10.10.1899	Πολίτης	/	Παλαίκυθρο 15.8.74
1294	Φώτη Δαυϊδ	Κωνσταντής	Άσσια 6.3.28	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1295	Φώτη Νικόλαος	Κυριάκος	Νέο Χωριό Κυθρέας 20.10.15	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1296	Φωτίου Κώστας	Ανδρέας	Πηγή Αμμοχώστου 23.1.48	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Λευκόνοικο 14.8.74
1297	Φωτίου Παναγιώτης	Αντώνης	Βασίλι 1956	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1298	Χ" Αγγελή Νικόλαος	Γεώργιος	Συριανοχώρι Μόρφου 30.11.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
1299	Χ" Αντώνης Αντώνης	Χριστάκης	Άσσια 6.12.20	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1300	Χ" Αντώνης Δημήτριος	Κυριάκος	Τρίκωμο 19.12.51	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1301	Χ" Αυγουστίδης Αναστάσιος	Πέτρος	Γαλάτεια Πτολεμαΐδα ΕΛΛΑΔΑ 4.3.34	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74

1302	Χ" Γαβριήλ Ανδρέας	Δημοσθένης	Αγκαστίνα 14.6.54	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς-Κυθρέας 14.8.74
1303	Χ" Γαβριήλ Ηλίας	Παναγής	Άσσια 20.7.14	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1304	Χ" Γεωργίου (Σωκράτους) Παναγιώτης	Γεώργιος	Κοράκου 10.1.47	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα Λευκωσίας 22.7.74
1305	Χ" Γεωργίου Παναγιώτης	Αριστοτέλης	Λευκωσία 14.9.53	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
1306	Χ" Γιακουμή Ανδρέας	Σπύρος	Συρκανιά Κυθρέας 4.8.54	Στρατιωτικός	Εθελοντής	Περιοχή Κυθρέας-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1307	Χ" Γιακουμή Σωτήρης	Νικόλας	Κυθρέα 28.3.56	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Πάναγρα 12.8.74
1308	Χ" Γιάννη Γιάννης	Μιχαήλ	Αμμόχωστος 25.2.14	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 2.8.74
1309	Χ" Γιάννη Χ" Χριστόδουλος	Χ" Γιάννης	Περιστερώνα 1890	Πολίτης	/	Αργάκι 1.9.74
1310	Χ" Γιάννης Γεώργιος	Κυριάκος	Νέο Χωριό Κυθρέας 20.9.40	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
1311	Χ" Γιάννης Μιχαήλ	Κώστας	Πάνω Δίκωμο 1.4.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 14.8.74
1312	Χ" Δανιήλ (Παναγιώτου) Μιχαήλ	Χ" Δανιήλ	Άσσια 17.6.17	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1313	Χ" Δημήτρη Παύλος	Ευαγόρας	Γιαλούσα 10.2.45	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
1314	Χ" Δημητρίου Στέλιος	Ευγένιος	Λευκωσία 28.7.52	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Θέρμιας-Τριμιθίου 21.7.74
1315	Χ" Θεοδούλου Κώστας	Γεώργιος	Λευκωσία 13.5.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
1316	Χ" Ιωάννου Μαρία	Χ" Γιάννης	Πόλις Χρυσοχούς 1898	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 17.8.74
1317	Χ" Ιωνά Ανδριάνα	Γιωργαλλής	Έξω Μετόχι 1920	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 23.8.74
1318	Χ" Καλλής Παναγιώτης	Γεώργιος	Καλογραία 9.2.40	Στρατιωτικός	3ον Τ.Σ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1319	Χ" Κουμή Ανδρέας	Χ" Γεώργιος	Άγιος Μέμνονας Αμμοχώστου 1914	Πολίτης	/	Άγιος Μέμνονας Αμμοχώστου 18.8.74
1320	Χ" Κουτσού Γεώργιος	Μιχαήλ	Άσσια 15.7.1906	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1321	Χ" Κυπριανού Κωνσταντίνος	Κύπρος	Καλιάνα 14.2.43	Στρατιωτικός	261 Τ.Π.	Λιμνίτης 22.7.74

1322	Χ" Κυριάκου Γεώργιος	Ανδρέας	Λευκωσία 23.4.53	Στρατιωτικός	366 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά 21.7.74
1323	Χ" Κυριάκου Φίλιππος	Στέφανος	Αμμόχωστος 21.8.56	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Τζιάους 14.8.74
1324	Χ" Κύρου Γεώργιος	Ανδρέας	Άγιος Αμβρόσιος 12.11.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Κερύνειας 22.7.74
1325	Χ" Κωνσταντή Πέτρος	Χ" Κωνσταντής	Δίκωμο 1901	Πολίτης	/	Δίκωμο 22.7.74
1326	Χ" Κωνσταντή Χρυσταλλού	Ιωάννης	Δίκωμο 1904	Πολίτης	/	Δίκωμο 22.7.74
1327	Χ" Κώστα Χρίστος	Ιωάννης	Κάρμι 27.8.23	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 26.7.74
1328	Χ" Λοής Σωτήρης	Χριστάκης	Λάπηθος 16.9.49	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Γλυκιώτισσας-Κερύνειας 20.7.74
1329	Χ" Λοΐζου (Χ" Μάρκου) Μάριος	Χ" Λοιζής	Τύμπου 1874	Πολίτης	/	Τύμπου 15.8.74
1330	Χ" Λοΐζου Ανδρέας	Γεώργιος	Λευκωσία 24.2.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Πενταδακτύλου 14.8.74
1331	Χ" Λοΐζου Ρένος	Χριστόφορος	Πολύστυπος 19.5.56	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Περιοχή Βώνης 14.8.74
1332	Χ" Λουκά (Χαΐλής) Λουκάς	Μιχαήλ	Αγκαστίνα 15.1.1905	Πολίτης	/	Περιοχή Αγκαστίνας 17.8.74
1333	Χ" Λουκά Ανδρέας	Γεώργιος	Δίκωμο 12.6.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 22.7.74
1334	Χ" Λουκά Παναγιώτης	Πολύδωρος	Λευκωσία 13.9.46	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1335	Χ" Λουκά Χ" Ελένη	Χ" Θεοδόσης	Μάσσαρι 1904	Πολίτης	/	Μάσσαρι 16.8.74
1336	Χ" Μιχαήλ Πέτρος	Γιάννης	Ζώδια 20.8.49	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	Λάπηθος 2.8.74
1337	Χ" Νικόλα (Ανδρέου) Ηρακλής	Χ" Νικόλας	Σύσκληπος 1892	Πολίτης	/	Σύσκληπος 3.8.74
1338	Χ" Νικόλα (Καρανικόλα) Κυριάκος	Χ" Νικόλας	Άρδανα 1900	Πολίτης	/	Γεράνι Αμμοχώστου 14.8.74
1339	Χ" Νικόλα Αντώνης	Χριστόδουλος	Αρναδί 5.2.25	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά 17.8.74
1340	Χ" Νικόλα Γεώργιος	Θεόδωρος	Λάπηθος 27.8.54	Στρατιωτικός	190 Μ.Α./Τ.Π.	6ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
1341	Χ" Νικολάου Σταύρος	Κώστας	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 6.11.50	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1342	Χ" Νικολάου Χρίστος	Πάνος	Γιαλούσα 11.4.39	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
1343	Χ" Παναγή Σωτήρης	Χαμπής	Μάνδρες 12.2.47	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74

1344	Χ" Παντελή Παναγιώτης	Χρύσανθος	Λευκόνοικο 12.6.51	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας-Λευκονοίκου-Χαλεύκας 16.8.74
1345	Χ" Παντελή Σάββας	Καλλής	Γιαλούσα 17.1.38	Πολίτης	/	Γιαλούσα 19.8.74
1346	Χ" Πασχάλης Ιάκωβος	Μιχαλάκης	Τρίκωμο 30.6.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 22.7.74
1347	Χ" Παύλου Παύλος	Σπύρος	Αργάκι 18.2.49	Στρατιωτικός	316 Τ.Ε.	Περιοχή Καραβά-Πέντε Μίλι 20.7.74
1348	Χ" Πέτρου (Χ" Νικόλα) Χαράλαμπος	Χ" Πέτρος	Κάτω Δίκωμο 1900	Πολίτης	/	Κάτω Δίκωμο 21.7.74
1349	Χ" Προκοπίου Λοΐζος	Νικόλαος	Αγίοι Τριμιθιάς 4.5.52	Στρατιωτικός	366 Τ.Ε.	Περιοχή Καραβά 21.7.74
1350	Χ" Σάββα Μάριος	Γιάγκος	Αγλαντζιά 5.1.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74
1351	Χ" Σάββα Σάββας	Γεώργιος	Μάσσαρι 16.7.14	Πολίτης	/	Μάσσαρι 17.8.74
1352	Χ" Σολωμού Ευανθία	Σοφοκλής	Φιλιά 1900	Πολίτης	/	Φιλιά 16.8.74
1353	Χ" Σταυρής Νικόλαος	Γεώργιος	Αθήνα ΕΛΛΑΔΑ 26.9.51	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1354	Χ" Σταύρου Νικόλαος	Κωνσταντίνος	Τεμπριά 7.1.48	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1355	Χ" Σωτήρη Αντώνης	Κωνσταντής	Κώμη Κεπήρ 20.4.19	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 20.8.74
1356	Χ" Σωτήρη Κυριάκος	Κωνσταντής	Κώμη Κεπήρ 10.4.18	Πολίτης	/	Κώμη Κεπήρ 22.9.74
1357	Χ" Τζιήρκαλλου Κυριάκος	Κωστρίκκης	Άσσια 17.1.1908	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1358	Χ" Ττοφή Γεώργιος	Δημήτριος	Άσσια 3.3.22	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1359	Χ" Ττοφή Ττοφής	Δημήτριος	Άσσια 1919	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1360	Χ" Χαμπή Λιασής	Χαμπής	Ακανθού 18.12.14	Πολίτης	/	Νοσοκομείο Κερύνειας 19.8.74
1361	Χ" Χαραλάμπους Δημήτριος	Χαράλαμπος	Λεύκαρα 26.10.54	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	"Πέντε Μίλι" Κερύνειας 20.7.74
1362	Χ" Χριστοδούλου Ανδρέας	Παύλος	Αλάμπρα 6.10.53	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1363	Χ" Χριστοδούλου Ανδρέας	Πέτρος	Κερύνεια 18.3.45	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
1364	Χ" Χριστοδούλου Χριστόδουλος	Γεώργιος	Κάτω Ζώδια 18.12.48	Στρατιωτικός	301 Τ.Ε.	Περιοχή Αεροδρομίου Λευκωσίας 26.7.74

1365	Χ" Χρίστου Σωτήρης	Σάββας	Χάρτζια 5.5.41	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.74
1366	Χ" Χριστούδια Κυριάκος	Λεοντής	Άσσια 23.3.1906	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1367	Χ" Χριστούδια (Ττοούλα) Κώστας	Χ" Χριστούδιας	Κάτω Δίκωμο 25.3.1906	Πολίτης	/	Περιοχή Δικώμου 23.7.74
1368	Χ" Χριστούδια Χριστάκης	Πανάος	Άσσια 25.12.1900	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1369	Χ" Χριστοφόρου Παντελής	Χριστόφορος	Κοντεμένος 1919	Πολίτης	/	Κορμακίτης 19.8.74
1370	Χ" Χριστοφόρου Χριστάκης	Παντελής	Κοντεμένος 6.7.47	Πολίτης	/	Κορμακίτης 19.8.74
1371	Χ"Γιαννακού (Παπαναστασίου) Αρτεμισία	Χ" Γιαννακός	Αθηαίνου 20.10.1890	Πολίτης	/	Αμμόχωστος 16.8.74
1372	Χ"Γιάννης (Κυριάκου) Χ" Κυριάκος	Χ" Γιάννης	Άσσια 13.10.1909	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1373	Χ"Κυριάκου (Κασπαρής)Στέφανος	Χ" Κυριάκος	Ακανθού 1.1.34	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
1374	Χ"Κωνσταντή (Αντώνη) Διομήδης	Χ" Κωνσταντής	Άσσια 15.3.17	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1375	Χ"Νικολάου Γεώργιος	Χ" Λοΐζος	Κατωκοπιά 1.2.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Δρόμος Κερύνειας-Πανάγρων 6.8.74
1376	Χαϊραπέτη Ελένη	Μιχαήλ	Νέο Χωριό Κυθρέας 1900	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16.8.74
1377	Χαϊραπέτη Ηλίας	Αντώνης	Νέο Χωριό Κυθρέας 1887	Πολίτης	/	Νέο Χωρίο Κυθρέας 16.8.74
1378	Χαϊρετάκης Μιχαήλ	Μιχαήλ	Χανιά Κρήτης ΕΛΛΑΔΑ 17.11.50	Στρατιωτικός	Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1379	Χαλλούμα Μιχαήλ	Γεώργιος	Τρεμετουσιά 5.11.22	Πολίτης	/	Τρεμετουσιά 15.8.74
1380	Χαλλούμα Προκόπης	Γεώργιος	Τρεμετουσιά 12.9.1924	Πολίτης	/	Τρεμετουσιά 15.8.74
1381	Χαμουριωτάκης Γεώργιος	Δημοσθένης	Χαλκιδική Κασάνδρα ΕΛΛΑΔΑ 1950	Στρατιωτικός	4ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1382	Χαμπαρτζούμ Μπακκαλιάν Ρόζα	Μιχράν	Τουρκία 1907	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
1383	Χάμπου Χαράλαμπος	Προκόπης	Λευκωσία 13.12.54	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74

1384	Χάννα Αντώνιος	Σωτήρης	Γέναγρα 19.2.39	Πολίτης	/	Περιοχή Δερύνειας 26.8.74
1385	Χαραλαμπίδης Θεόδωρος	Ιορδάνης	Έδεσσα ΕΛΛΑΔΑ 31.8.53	Στρατιωτικός	Λ.Β.Ο. ΕΛΔΥΚ	Στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ 16.8.74
1386	Χαραλαμπίδης Μιχαλάκης	Γεώργιος	Κερύνεια 23.3.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Καζαφανίου 23.7.74
1387	Χαραλάμπους Μιχαλάκης	Γεώργιος	Λευκωσία 27.7.54	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
1388	Χαραλάμπους (Κυριάκου) Νεόφυτος	Χαράλαμπος	Μύρτου 22.4.55	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Κερύνεια 25.7.74
1389	Χαραλάμπους (Νεοφύτου) Κουμής	Χαράλαμπος	Λύμπια 24.3.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Παλαίκυθρο 15.8.74
1390	Χαραλάμπους (Ορφανού) Θεοτόκης	Χαράλαμπος	Πεντάγια 13.6.53	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή "Πετρομούθκια" Αγίου Ιλαρίωνα 21.7.74
1391	Χαραλάμπους (Τύλληρος) Στυλιανός	Χαράλαμπος	Καϊμακλί 20.4.1901	Πολίτης	/	4ον - 5ον Μ/Δ παλαιού δρόμου Λευκωσίας-Αμμοχώστου 14.8.74
1392	Χαραλάμπους (Χαραλαμπούδης) Ιωάννης	Πέτρος	Γιαλούσα 22.4.37	Πολίτης	/	Γιαλούσα 9.9.74
1393	Χαραλάμπους Ανδρέας	Γεώργιος	Άγιος Επίκτητος 26.8.54	Στρατιωτικός	Εθελοντής	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1395	Χαραλάμπους Ανδρέας	Χριστάκης	Λευκωσία 6.1.55	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Χαλεύκας 15.8.74
1394	Χαραλάμπους Ανδρέας	Αντώνιος	Λευκωσία 13.4.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Πέλλα-Πάϊς 22.7.74
1396	Χαραλάμπους Αντώνης	Χαράλαμπος	Φαρμακάς 10.7.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Ε.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
1397	Χαραλάμπους Γεώργιος	Αρτέμης	Πέρα Ορεινής 3.9.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς-Χαλεύκας 14.8.74
1398	Χαραλάμπους Θεόδωρος	Θεόκλειτος	Σύσκληπος 22.4.54	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74
1399	Χαραλάμπους Θεοφάνης	Κίμωνας	Βασίλεια 21.12.21	Πολίτης	/	Κερύνεια 4.8.74
1400	Χαραλάμπους Κυριάκος	Κώστας	Ξυλοφάγου 7.11.54	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας 14.8.74
1401	Χαραλάμπους Κώστας	Παναγιώτης	Καλό Χωριό Κλήρου 25.5.49	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74

1402	Χαραλάμπους Κώστας	Χαράλαμπος	Τσέρι 21.5.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1403	Χαραλάμπους Μιχαήλ	Χαράλαμπος	Αργάκι 31.3.51	Στρατιωτικός	120 Λ.Β.Ο.	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 20.7.74
1404	Χαραλάμπους Νικόδημος	Χαράλαμπος	Καλό Χωρίο Κλήρου 25.7.43	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Κερύνεια 25.7.74
1405	Χαραλάμπους Πανίκος	Νίκος	Πάνω Αμίαντος 9.5.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη-Βουνού 24.7.74
1406	Χαραλάμπους Παρασκευού	Σάββας	Τρούλλοι 1.9.16	Πολίτης	/	Άσσια 22.8.74
1407	Χαραλάμπους Τάκης	Ιάκωβος	Κερύνεια 4.8.48	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους-Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 22.7.74
1408	Χαραλάμπους Χριστάκης	Χαράλαμπος	Πέρα Ορεινής 25.12.51	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Γλυκιώτισσας 22.7.74
1409	Χαρή Κυριακού	Χαρής	Έξω Μετόχι 1894	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
1410	Χαρή Κωνσταντής	Χαρής	Έξω Μετόχι 1899	Πολίτης	/	Έξω Μετόχι 14.8.74
1411	Χαριλάου (Σολέας) Ιωάννης	Χαρίλαος	Κυρά 22.5.50	Στρατιωτικός	70 Τ.Μ	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1412	Χαρίτου Χαρίτος	Φώτιος	Πολιτικό 13.4.51	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Τραπεζούς-Χαλεύκας 14.8.74
1413	Χειμώνας Βάσος	Γεώργιος	Αθηαίνου 1943	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Μόρας-Τύμπου 14.8.74
1414	Χειμώνας Ηλίας	Χριστόφορος	Φτέρυχα 20.9.06	Πολίτης	/	Περιοχή Έξι Μιλίου-Καραβά 20.7.74
1415	Χηράτου Νεόφυτος	Στέλιος	Πελένδρι 23.1.55	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
1416	Χουνταλάς Προκόπιος	Γεώργιος	Χουνταλέϊκα Λυγουρίου Αργολίδος ΕΛΛΑΔΑ 3.4.53	Στρατιωτικός	1ος Λόχος ΕΛΔΥΚ	Κιόνελι 20.7.74
1417	Χριστάκης (Ττάτζιης) Λεοντής	Χριστάκης	Άσσια 20.10.38	Πολίτης	/	Αφάνεια 16.8.74
1418	Χριστίδης Χρίστος	Παύλος	Κυθρέα 25.1.06	Πολίτης	/	Βώνη 15.8.74
1419	Χριστοδουλίδης Ανδρέας	Χαράλαμπος	Πεδουλάς 24.2.55.	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Βώνη 14.8.74
1420	Χριστοδουλίδης Ευστάθιος	Πολύκαρπος	Πραστειό Μόρφου 3.12.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 6.8.74

1421	Χριστοδούλου (Ανδρέου) Μαρία	Χριστόδουλος	Σύσκληπος 30.7.22	Πολίτης	/	Σύσκληπος 2.8.74
1422	Χριστοδούλου (Γατανάς) Σάββας	Χριστόδουλος	Λάπηθος 1946	Πολίτης	/	Λάπηθος 5.8.74
1423	Χριστοδούλου (Γεωργίου) Γεώργιος	Χριστόδουλος	Μάνδρες 1.2.33	Πολίτης	/	Αστυνομικός Σταθμός Τζιάους 1.9.74
1424	Χριστοδούλου (Μιχαήλ) Μιχαήλ	Χριστόδουλος	Πεντάγια 29.2.52	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1425	Χριστοδούλου (Παμπόρης) Αδάμος	Χριστόδουλος	Γέρι 1.12.51	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Δημητρίου Καϊμακλίου 15.8.74
1426	Χριστοδούλου (Σουτζιούκκου) Δημήτρης	Χριστόδουλος	Αχερίτου 1946	Πολίτης	/	Περιοχή Κάτω Δερύνειας 17.8.74
1427	Χριστοδούλου Όθωνας	Κώστας	Λεμεσός 3.1.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Καζάφανι 23.7.74
1428	Χριστοδούλου Γεώργιος	Χ" Χριστόδουλος	Αγκαστίνα 5.4.28	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 21.8.74
1429	Χριστοδούλου Δημήτριος	Νίκος	Κυθρέα 26.10.53	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 23-24.8.74
1430	Χριστοδούλου Ελένη	Χριστόδουλος	Πέτρα Σολέας 1907	Πολίτης	/	Πέτρα Σολέας 3.9.74
1431	Χριστοδούλου Μάριος	Ηράκλης	Λάρνακα 3.5.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Ακανθού 19.8.74
1432	Χριστοδούλου Νίκος	Γεώργιος	Λευκωσία 22.5.55	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1433	Χριστοδούλου Σάββας	Χριστόδουλος	Κάρμι 8.10.26	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας 18-19.8.74
1434	Χριστοδούλου Τάκης	Παναγιώτης	Γιόλου 16.7.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1435	Χριστοδούλου Χριστάκης	Νικόλαος	Δάλι 10.5.45	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1436	Χριστοδούλου Χριστόδουλος	Βασίλειος	Μαραθόβουνος 30.11.46	Στρατιωτικός	181 Μ.Π.Π	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1437	Χρίστου (Γεωργίου) Ανδρέας	Χρίστος	Πυρόϊ 5.11.51	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
1438	Χρίστου (Ιωαννίδης) Εύδωρας	Χρίστος	Ομορφίτα 3.5.42	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Καζαφανίου (Δρόμος Κερύνειας-Πέλλα-Πάϊς) 23.7.74
1439	Χρίστου (Ιωνά) Ιωνάς	Χρίστος	Νήσου 13.7.42	Στρατιωτικός	305 Τ.Ε.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.74

1440	Χρίστου (Ιωνάς) Παράσχος	Χρίστος	Νήσου 5.8.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμόλαου 15.8.74
1441	Χρίστου (Λέφας) Κυριάκος	Χρίστος	Προαστειό Αμμοχώστου 29.4.16	Πολίτης	/	Έγκωμη Αμμοχώστου 17.8.74
1442	Χρίστου (Μούζουρα) Άγγελος	Χρίστος	Άσσια 24.1.52	Στρατιωτικός	232 Τ.Ε.	Άσσια 14.8.74
1443	Χρίστου Ανδρέας	Κώστας	Αγκαστίνα 27.4.30	Πολίτης	/	Αγκαστίνα 21.8.74
1444	Χρίστου Κυριάκος	Γεώργιος	Αμμόχωστος 23.2.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1445	Χρίστου Κωστάκης	Νικόλαος	Τράχωνας 22.5.55	Στρατιωτικός	241 Τ.Π.	Βώνη 14.8.74
1446	Χρίστου Στέλιος	Ελευθέριος	Λειβάδια Λάρνακας 13.6.48	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Περιοχή Τραχωνίου-Μιας Μηλιάς 14.8.74
1447	Χρίστου Χρίστος	Πιερής	Αγία Νάπα 16.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1448	Χριστούδιας Μιχαήλ	Χαράλαμπος	Άσσια 1906	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1449	Χριστούδιας Χρίστος	Ιωάννης	Τραχώνι Κυθρέας 3.9.15	Πολίτης	/	Νέο Χωριό Κυθρέας 15.8.74
1450	Χριστούκκου Ανδρέας	Χρίστος	Άσσια 20.1.25	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1451	Χριστοφή (Γεωργίου) Χαράλαμπος	Χριστοφής	Πεντάγια 1901	Πολίτης	/	Πέτρα Σολέας 3.9.74
1452	Χριστοφή (Καννάουρος) Χριστοφής	Αγαθοκλής	Ύψωνας 27.8.54	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.74
1453	Χριστοφή (Λεοντίου) Λεόντιος	Χριστοφής	Επτακώμη 14.11.24	Πολίτης	/	Επτακώμη 21-22.8.74
1454	Χριστοφή (Λυσή) Κώστας	Χριστοφής	Σωτήρα Αμμοχώστου 2.4.54	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς-Αγλαντζιάς 14.8.74
1455	Χριστοφή (Μιχαήλ) Κατερίνα	Χριστοφής	Άγιος Ανδρόνικος 1906	Πολίτης	/	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου 14.8.74
1456	Χριστοφή (Χ" Νικόλα) Νικόλαος	Χριστοφής	Κυθρέα 14.4.14	Πολίτης	/	Κυθρέα 8.9.74
1457	Χριστοφή Ανδρέας	Κώστας	Κυθρέα 5.10.56	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.74
1458	Χριστοφή Γεώργιος	Χαράλαμπος	Ποταμίτισσα 25.1.48	Στρατιωτικός	32 Μ.Κ.	Περιοχή Μερσινικίου 15.8.74
1459	Χριστοφή Μαρικκού	Γιακουμής	Κώμη Κεπήρ 1885	Πολίτης	/	Περιστερώνα Αμμοχώστου 28.8.74

1460	Χριστοφή Πάρης	Αντώνης	Λεμεσός 10.1.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Παχύαμμου-Κερύνειας 14.8.74
1461	Χριστοφή Φοίβος	Κυριάκος	Λευκωσία 9.7.54	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου 6.8.74
1462	Χριστοφή Χριστάκης	Ιωάννης	Ασκάς 15.10.52	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης-Κερύνειας 14.8.74
1463	Χριστοφής Πολύκαρπος	Χρύσανθος	Λάπηθος 18.7.55	Στρατιωτικός	251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
1464	Χριστοφίδης Ανδρέας	Προκόπης	Λευκωσία 27.8.42	Στρατιωτικός	9ον Τ.Σ.	Περιοχή Τράχωνα Λευκωσίας 22.7.74
1465	Χριστοφόρου (Δημήτρη) Κωστάκης	Χριστόφορος	Κάτω Δίκωμο 13.6.54	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Δικώμου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1466	Χριστοφόρου (Κλεάνθους) Ξενοφών	Χριστόφορος	Ξυλιάτο 4.10.42	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Λάπηθος 6.8.74
1467	Χριστοφόρου (Κουσπή) Χρυσόστομος	Χριστόφορος	Λάπηθος 1919	Πολίτης	/	Λάπηθος 6.8.74
1468	Χριστοφόρου (Κωστή) Ανδρέας	Χριστόφορος	Κάμπος 28.9.41	Στρατιωτικός	316 Τ.Π.	5ος Μ/Δ δρόμου Καραβά-Κερύνειας 20.7.74
1469	Χριστοφόρου (Χ" Ανδρέα) Ανδρέας	Χριστόφορος	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 1894	Πολίτης	/	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού 14.8.74
1470	Χριστοφόρου Άδωνης	Δήμος	Άχνα 10.8.55	Στρατιωτικός	399 Τ.Π.	Περιοχή Συγχαρίου-Πέλλα-Πάϊς 23.7.74
1471	Χριστοφόρου Κλεάνθης	Σάββας	Κινούσα 2.11.24	Πολίτης	/	Γκαράζ Παυλίδη Λευκωσίας 21.8.74
1472	Χριστοφόρου Παναγιώτης	Σωφρόνιος	Μαζωτός 1.1.40	Στρατιωτικός	226 Τ.Π.	Δρόμος Παλαικύθρου-Πυροϊου-Τύμπου 14.8.74
1473	Χριστοφόρου Σάββας	Γεώργιος	Λευκωσία 21.4.56	Στρατιωτικός	398 Τ.Π.	Περιοχή Κυθρέας 14.8.74
1474	Χριστοφόρου Στέλιος	Μιχαήλ	Τράχωνας 4.4.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Κλεπίνης-Κερύνειας 14.8.74
1475	Χριστοφόρου Χριστόφορος	Κυριάκος	Λευκωσία 14.6.49	Στρατιωτικός	256 Τ.Π.	Λάπηθος 6.8.74
1476	Χριστοφόρου Χριστόφορος	Παύλος	Ποταμός του Κάμπου 9.9.56	Στρατιωτικός	31 Μ.Κ.	Περιοχή "Κοτζιάκαγια" Πενταδακτύλου 21.7.74
1477	Χρυσάνθου (Αδάμου) Αδάμος	Χρύσανθος	Βιτσάδα 1906	Πολίτης	/	Στρογγυλός 15.8.74
1478	Χρυσάνθου Σάββας	Μιχαήλ	Μέσα Γειτονιά Λεμεσός 3.5.55	Στρατιωτικός	361 Τ.Π.	Περιοχή Χαλεύκας-Κυθρέας 15.8.74

1479	Χρυσάνθου Χρύσανθος	Χρίστος	Λάρνακα 7.12.50	Στρατιωτικός	305 Τ.Π.	Βώνη 15.8.74
1480	Χρυσίλιου (Κυριάκου) Τάσος	Χρυσίλιος	Άγιος Δομέτιος 6.5.45	Στρατιωτικός	211 Τ.Π.	Νεάπολη Λευκωσίας 23.7.74
1481	Χρυσοστομίδης Γιαννακός	Π/Χρυσόστομος	Μόρφου 1893	Πολίτης	/	Μόρφου 4.9.74
1482	Χρυσοστόμου (Σωτηράκη) Ευγένιος	Χρυσόστομος	Ψημολόφου 5.6.47	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
1483	Χρυσοστόμου (Σωτηράκη) Χρίστος	Χρυσόστομος	Ψημολόφου 24.12.50	Στρατιωτικός	306 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.74
1484	Χρυσοστόμου Αθηνά	Χριστοφής	Άγιος Ανδρόνικος 1914	Πολίτης	/	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου 14.8.74
1485	Χρυσοστόμου Παντελής	/	Λάρνακα 1904	Πολίτης	/	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου 14.8.74
1486	Χρυσοστόμου Χρίστος	Ανδρέας	Λευκωσία 26.12.51	Στρατιωτικός	301 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου-Πιλερίου 26.7.74
1487	Ψαθά Παναγιώτης	Χριστόδουλος	Αρναδί 23.3.34	Πολίτης	/	Περιοχή Γαϊδουρά Αμμοχώστου 17.8.74
1488	Ψάλτης Γιαννάκης	Μιχάλης	Αραδίππου 2.6.55	Στρατιωτικός	286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 15.8.74
1489	Ψαρά Κυριάκος	Αντώνης	Κώμα του Γιαλού 17.7.32	Πολίτης	/	Κώμα του Γιαλού 20.8.74
1490	Ψαράς Κώστας	Ανδρέας	Πέλλα Πάϊς 13.7.52	Στρατιωτικός	33 Μ.Κ.	Περιοχή Συγχαρίου 25.7.74
1491	Ψύλλου Κυριάκος	Πέτρος	Παραλίμνι 18.4.54	Στρατιωτικός	231 Τ.Π.	Σκυλλούρα 15.8.74
1492	Ψύλλου Παντελής	Μιχαήλ	Λυθροδόντας 8.2.49	Στρατιωτικός	34 Μ.Κ.	Περιοχή Υψώματος "Πηγάδια" Πενταδακτύλου 22.7.74
1493	Ψωμά Μηλιά	Ιωάννης	Φτέρυχα 1900	Πολίτης	/	Φτέρυχα 23.7.74

Σημείωση: Τρεις περιπτώσεις, ήτοι εκείνες των Ζήνωνος Ζήνωνα (Α/Α 343), Κασάπη Ανδρέα (Α/Α 474) και Κουκουλάρη Χρίστου (Α/Α 550), έχουν κλείσει λόγω του ότι έχει διακριβωθεί η τύχη τους με τη μέθοδο του DNA.

Παράρτημα XIV/2

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ 126 ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙ ΣΤΗ ΔΕΑ

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
1	34	Κυριάκου Γεώργιος	Ανδρέας	Λευκωσία 30.9.1954	Στρατιωτικός 286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Κοντεμένου 20.7.1974	Άλωνα		
2	58	Αντωνίου Αντώνιος	Κώστας	Πέτρα Σολέας 23.8.1955	Στρατιωτικός 399 Τ.Π.	Μια Μηλιά* 14.8.1974	Πέτρα Σολέας		Χ
3	104	Βασιλαράς Εύδωρας	Χαράλαμπος	Στρόβολος 23.6.1950	Στρατιωτικός 241 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 17.8.1974	Άγιος Δομέτιος	Χ	
4	163	Λαουτάρη Χριστόδουλος	Γεώργιος	Αυγόρου 22.8.1948	Στρατιωτικός Λόχος Υγειονομικού		Αυγόρου		Χ
5	166	Γιάγκου Κώστας	Σταυράκη	Βώνη 16.5.1959	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
6	193	Γιωρκακουθκιού Πέτρος	Κώστας	Π.Δίκωμο 11.12.1956	Στρατιωτικός 281 Τ.Π.	Περιοχή Καραβά 21.7.1974	Π.Δίκωμο		
7	224	Διάκου Σάββας	Δημήτριος	Βασίλεια 14.4.1950	Στρατιωτικός 190 Μ.Π:Π.		Βασίλεια		Χ

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
8	268	Ζορπή Ανδρέας	Ευάγγελος	Βαρώσι 4.4.1953	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.1974	Αμμόχωστος	Χ	
9	278	Θεοδοσίου Χριστάκης	Ιωάννης	Προαστειό Κελλακίου 15.9.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Κερύνεια* 23.7.1974	Προαστειό Κελλακίου		Χ
10	286	Αγγελή Ανδρέας	Θεόδωρος	Λευκωσία 20.8.1945	Στρατιωτικός Στρατολογικό Γραφείο Λευκωσίας		Αμμόχωστος		Χ
11	294	Θεοχάρη Σοφοκλής	Μιχαήλ	Λάπηθος 14.11.1880	Πολίτης	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος		
12	306	Παναγή Σοφοκλής	Ιγνάτιος	Λάπηθος 27.8.1905	Πολίτης	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος	Χ	
13	313	Ιωαννίδης Ευέλθων	Ευριπίδης	Προαστειό Μόρφου 25.2.1954	Στρατιωτικός 173 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς 14.8.1974	Νέο Λειβάδι Μόρφου		
14	319	Γκιουζέλης Θεόδωρος	Ιωάννης	Στρόβολος 15.4.1914	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
15	323	Ιωάννου Κύπρος	Γεώργιος	Λευκωσία 8.3.1954	Στρατιωτικός 211 Τ.Π.	Τράχωνας 22.7.1974	Λευκωσία		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
16	325	Ιωάννου (Μαχαλεπάρη) Κώστας	Θεορής	Λιβερά 15.8.1912	Πολίτης	Περιοχή Αγίου Επικτήτου 27.7.1974	Κερύνεια		
17	384	Κάτζη Νίκος	Ανδρέας	Ξυλοφάγου 3.10.1945	Στρατιωτικός 391 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 14.8.1974	Ξυλοφάγου	X	
18	391	Κεντώνης Κωστάκης	Χρίστος	Μόρφου 4.4.1947	Στρατιωτικός 256 Τ.Π.	Περιοχή "Αϊρκώτισσα" Λαπήθου 6.8.1974	Μόρφου		
19	416	Κολανίου Γεώργιος	Παντελής	Αμμόχωστος 8.12.1953	Στρατιωτικός 31 Μ.Κ.	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά 2.8.1974	Δερύνεια		
20	448	Κούσπου Σωτήρης	Ανδρέας	Άγιος Επίκτητος 4.12.1944	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 20.7.1974	Άγιος Αμβρόσιος		
21	454	Κυπρή Κυριάκος	Χαράλαμπος	Στρουμπί 28.8.1956	Στρατιωτικός 399 Τα.Π.	Περιοχή Μιας Μηλιάς* 14.8.1974	Στρουμπί	X	X
22	465	Κυριάκου Ανδρέας	Θεοδόσης	Μιτσερό 20.2.1951	Στρατιωτικός 366 Τ.Ε.	Περιοχή Καραβά 21.7.1974	Μιτσερό		
23	467	Κυριάκου Ανδρέας	Μιχαήλ	Μακράσυκα 6.7.1954	Στρατιωτικός 120 Λ.Β.Ο.	Περιοχή Κοντεμένου 20.7.1974	Μακράσυκα		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
24	477	Κυριάκου Κώστας	Ιάκωβος	Μιτσερό 25.10.1949	Στρατιωτικός 301 Τ.Ε.	Περιοχή Αγίου Ερμολάου 26.7.1974	Μιτσερό		
25	485	Κυριάκου Σάββας	Κυριάκος	Πλατανιστάσα 20.5.1945	Στρατιωτικός 366 Τ.Ε.	Λάπηθος 26.7.1974	Ακάκι		
26	525	Λαβίθης Γεώργιος	Παύλος	Λευκωσία 26.3.1955	Στρατιωτικός 361 Τ.Π.	Περιοχή Παχύαμμου 14.8.1974	Άγιος Βασίλειος		
27	542	Λιασή Γιαννάκης	Σάββας	Λευκωσία 4.5.1953	Στρατιωτικός 361 Τ.Π.		Αγία Τριάδα Γιαλούσας		Χ
28	553	Ιωάννου Κώστας	Λοΐζος	Λευκωσία 4.10.1941	Στρατιωτικός 256 Τ.Π.	Περιοχή Λαπήθου Καραβά 6.8.1974	Πεντάγυια		
29	571	Μαζαράκη Χριστόδουλος	Αρέστης	Φιλούσα Χρυσοχούς 8.3.1951	Στρατιωτικός 187 Μ.Π.Π.	Περιοχή Γερολάκκου 23.7.1974	Ακρόπολη	Χ	
30	576	Μακρίδης Ανδρέας	Νίκος	Λευκόνοικο 22.2.1955	Στρατιωτικός 399 Τ.Π.		Λευκόνοικο		Χ
31	594	Μάρκου Χρίστος	Αχιλλέας	Κλήρου 13.3.1948	Στρατιωτικός 231 Τ.Π.	Τοποθεσία "Γομαρίστρα" Πενταδακτύλου 22.7.1974	Κλήρου	Χ	

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
32	598	Μαστίχης Παναγιώτης	Χαράλαμπος	Λευκωσία 24.3.1953	Στρατιωτικός 366 Τ.Ε.	Δρόμος Καπουτίου-Μόρφου 15.8.1974	Κοκκινοτριμιθιά		
33	599	Μαστραππάς Ανδρέας	Σάββας	Λάπηθος 4.10.1946	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 20.7.1974	Λάπηθος		
34	632	Μιχαήλ Ανδρέας	Παναγιώτης	Έξω Μετόχι 10.10.1956	Στρατιωτικός 281 Τ.Π.	Περιοχή Κοντεμένου 20.7.1974	Έξω Μετόχι		
35	638	Μαλλής (Καλλής) Μιχαήλ	Κυριάκος	Λύση 23.4.1950	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσίας 16.8.1974	Λύση	X	
36	656	Μούης Κωστάκης	Πέτρος	Λάπηθος 18.1.1940	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 20.7.1974	Λάπηθος		
37	677	Νικολάου Αντώνιος	Κωστής	Μηλιά Αμμοχώστου 5.9.1954	Στρατιωτικός 399 Τ.Π.	Περιοχή Παλαικύθρου 14.8.1974	Βόρειος Πόλος Λευκωσία		
38	678	Νικολάου Γεώργιος	Σωκράτης	Κερύνεια 10.3.1953	Στρατιωτικός 21 Ε.Α.Ν.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Κερύνεια		
39	695	Νικολάου Σωτήρης	Σωκράτης	Κερύνεια 5.12.1951	Στρατιωτικός 191 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Κερύνεια		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
40	717	Παγώνη Μιχαήλ	Παντελής	Αραδίππου 28.2.1952	Στρατιωτικός 11ον Τακτικό Συγκρότημα		Βαρώσι		X
41	719	Πάλμας Ανδρέας	Χαράλαμπος	Λεύκα 22.2.1947	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Άγιος Δομέτιος	X	
42	733	Παναγίδης Μιχαλάκης	Επαμεινώνδας	Πρόδρομος 13.7.1953	Στρατιωτικός 31 Μ.Κ.	Περιοχή Καραβά-Λαπήθου 2.8.1974	Έγκωμη Λευκωσίας		
43	749	Παπαγεωργίου Αντώνης	Αναστάσης	Αυγόρου 10.8.1945	Στρατιωτικός 91ος Λόχος Υγειονομικού		Αυγόρου		X
44	755	Παπαθωμά Ανδρέας	Κώστας	Ακάκι 30.11.1943	Στρατιωτικός 366 Τ.Ε.	Περιοχή Αγίου Ιλαρίωνα 24.7.1974	Ακάκι		
45	797	Παχουλαράς Γεώργιος	Ιωάννης	Λυθροδόντας 15.6.1956	Στρατιωτικός 281 Τ.Π.	Περιοχή Άσπρης Μούττης 22.7.1974	Λυθροδόντας		
46	803	Περδίος Αναστάσιος	Πέτρος	Ορμήδεια 1950	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Ορμήδεια		
47	819	Πέτρου Στέλιος	Ανδρέας	Δερύνεια 28.10.1949	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
48	827	Κυριάκου (Πιλάτου) Γεώργιος	Ανδρέας	Στρόβολος 23.1.1948	Στρατιωτικός 301 Τ.Π.		Αυγόρου		Χ
49	832	Πίτσιλλου Σωτήρης	Νικόλας	Βώνη 6.8.1910	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
50	835	Πογιατζής Βάσος	Αγαθάγγελος	Βατυλή 10.1.1949	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Παραλίμνι	Χ	
51	842	Πολυδώρου Αντώνης	Βραχίμης	Ξυλοτύμπου 13.6.1954	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Ξυλοτύμπου		
52	897	Σαρρής Γιαννάκης	Μιχαήλ	Λεμεσός 19.3.1954	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Χρυσοστόμου 14.8.1974	Λεμεσός		
53	907	Σιάμισης Ανδρέας	Κυριάκος	Σύσκληπος 14.11.1941	Στρατιωτικός 241 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Άγιος Δομέτιος	Χ	
54	911	Σιδεράς Σταύρος	Πέτρος	Καραβάς 27.12.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή "Πικρό Νερό" Κερύνειας 22.7.1974	Κερύνεια		
55	933	Σπανός Ανδρέας	Σταύρος	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας 12.4.1955	Στρατιωτικός 231 Τ.Π.	Τοποθεσία "Αετοφωλιά" Πενταδακτύλου 23.7.1974	Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας	Χ	

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
56	958	Στυλιανόπουλος Ερρίκος	Τρύφωνας	Λεμεσός 22.5.1953	Στρατιωτικός 211 Τ.Π.	Περιοχή Τράχωνα 22.7.1974	Λεμεσός		
57	968	Στυλιανού Χριστάκης	Νικόλαος	Μύρτου 18.3.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Κερύνεια* 22.7.1974	Μύρτου	Χ	Χ
58	976	Βασίλη (Τσούνταρου) Συνέσης	Δημήτρης	Ριζοκάρπασο 2.2.1950	Στρατιωτικός 31 Μ.Κ.		Ριζοκάρπασο	Χ	Χ
59	1027	Τσουκνίδας Δημήτριος	Βάγιος	Σοφάδες Καρδίτσης ΕΛΛΑΔΑ 1947	Στρατιωτικός 281 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Καραβάς 21.7.1974	Σοφάδες Καρδίτσης ΕΛΛΑΔΑ		
60	1038	Ττοφή Νίκος	Κωστής	Φρέναρος 17.1.1954	Στρατιωτικός 256 Τ.Π.	Περιοχή "Αϊρκώτισσα" Λαπήθου 6.8.1974	Φρέναρος		
61	1069	Χαραλάμπους (Μαλέκκος) Αγγελής	Χαράλαμπος	Βασίλεια 18.1.1954	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή "Πικρό Νερό" Κερύνειας 20.7.1974	Βασίλεια		
62	1073	Χαραλάμπους Αντώνιος	Κώστας	Λευκωσία 23.12.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.1974	Εργάτες		
63	1133	Χ"Νεοφύτου Κώστας	Ηλίας	Μόρφου 30.1.1953	Στρατιωτικός 256 Τ.Π.	Περιοχή "Αϊρκώτισσα" Λαπήθου 6.8.1974	Μόρφου		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
64	1134	Χ"Γιώρκη Αθανάσης	Χ"Νικόλας	Βώνη 1906	Πολίτης		Βώνη		Χ
65	1141	Χ"Σάββα Αναστάσης	Νικόλαος	Λάπηθος 15.11.1912	Πολίτης	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος		
66	1155	Χ"Χριστοδούλου Νεόφυτος	Βασίλης	Επισκοπή 29.10.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.		Επισκοπή	Χ	
67	1171	Χριστοδούλου (Χριστοφόρου) Ηλίας	Χριστόδουλος	Τσέρι 5.3.1940	Στρατιωτικός		Στρόβολος		Χ
68	1197	Ξενή (Τόφα) Χριστοφής	Παναγής	Λύση 15.11.1947	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Άγιος Παύλος Λευκωσία 16.8.1974	Λύση	Χ	
69	1219	Χρυσοστόμου Νεόφυτος	Ιωάννης	Λεμεσός 19.10.1954	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Κερύνεια 23.7.1974	Λεμεσός		
70	1229	Αλεξάνδρου Χριστάκης	Λουκάς	Λευκωσία 11.6.1954	Στρατιωτικός 33 Μ.Κ.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.1974	Ακρόπολη		
71	1230	Λοΐζου Πέτρος	Ανδρέας	Ξυλοφάγου 22.1.1945	Στρατιωτικός 391 Τ.Ε.	Περιοχή ΤΟΥΡΔΥΚ 14.8.1974	Ξυλοφάγου	Χ	

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
72	1243	Σταυρινού Χαράλαμπος	Γεώργιος	Άγιος Βασίλειος 11.1.1955	Στρατιωτικός 231 Τ.Π.	Πιλέρι 21.7.1974	Άγιος Βασίλειος		
73	1244	Γιαννή Γιαννής	Ανδρέας	Μάνδρες Αμμοχώστου 7.7.1953	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Λύση	X	
74	1246	Δεμέτης Κυριάκος	Χρίστος	Λάπηθος 27.3.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.1974	Λάπηθος		
75	1247	Δημητρίου Ανδρέας	Αντώνιος	Αμμόχωστος 29.4.1953	Στρατιωτικός 95ος Λόχος Υγειονομικού	Λύση 22.7.1974	Κάτω Βαρώσια		
76	1252	Χριστοφή Γρηγόρης	Ευάγγελος	Λάπηθος 31.1.1947	Στρατιωτικός	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος		
77	1253	Ευθυμίου Ευθύμιος	Μιχαήλ	Άγιος Αμβρόσιος 26.11.1955	Στρατιωτικός 256 Τ.Π.	Περιοχή "Αϊρκώτισσα" Λαπήθου 6.8.1974	Άγιος Αμβρόσιος		
78	1256	Ευριπίδου Χρύσανθος	Ιωάννης	Έμπα Πάφου 27.1.1954	Στρατιωτικός 361 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη-Βουνού 24.7.1974	Λεμεσός		
79	1258	Ζαμπάς Μιχαλάκης	Σταύρος	Ευρύχου 7.5.1954	Στρατιωτικός 23 ΕΜΑ		Δασούπολη	X	(X)

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
80	1274	Κάτζη Ανδρέας	Δημήτρης	Ξυλοφάγου 27.2.1946	Στρατιωτικός 391 Τ.Ε.	Περιοχή ΤΟΥΡΔΥΚ 14.8.1974	Ξυλοφάγου	Χ	
81	1279	Κεφαλωνίτη Χριστόδουλος	Δημήτριος	Κτήμα 21.9.1953	Στρατιωτικός Ναυτική Βάση Κερύνειας	Θαλάσσια Περιοχή Κερύνειας 20.7.1974	Πάφος		
82	1289	Κούτσουλου Κυριάκος	Γεώργιος	Μηλιά Αμμοχώστου 1910	Πολίτης	Σπαθαρικό 17.9.1974	Σπαθαρικό		
83	1297	Λάμπρου Βάσος	Σάββας	Καϊμακλί 31.5.1955	Στρατιωτικός 190 Μ.Α./Τ.Π.	Περιοχή "Αϊρκώτισσα" Λαπήθου 20.7.1974	Καϊμακλί		
84	1316	Πάλμας Χαράλαμπος	Παντελής	Λειβάδια Λάρνακας 28.1.1946	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Περιστερώνα	Χ	
85	1326	Παπαελισσαίου Ελισσαίος	Χρίστος	Ανώγυρα 8.2.1945	Στρατιωτικός 216 Τ.Π.	Γερόλακκος 22.7.1974	Λεμεσός	Χ	
86	1339	Πέτρου Πέτρος	Δημήτριος	Λευκωσία 25.6.1955	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Παλλουριώτισσα		
87	1351	Σκουτάρη Χριστόδουλος	Νικόλας	Αγκαστίνα 5.5.1906	Πολίτης	Αγκαστίνα 22.8.1974	Αγκαστίνα		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
88	1357	Θεοχάρους Γιάγκος	Σταυράκης	Κυθρέα 11.10.1915	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
89	1358	Θεοχάρους Θεοχάρης	Σταυράκης	Κυθρέα 29.3.1907	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
90	1367	Τασιάκης Κώστας	Χαράλαμπος	Λάπηθος 1900	Πολίτης	Λάπηθος Σεπτ.1974	Λάπηθος		
91	1376	Φρυδάς Αντώνιος	Γεώργιος	Μόρφου 26.12.1953	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή Τέμπλους 22.7.1974	Μόρφου		
92	1377	Φτερούδης Χαράλαμπος	Ιωάννης	Μαραθούντα 4.10.1949	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή "Πικρό Νερό" Κερύνειας 20.7.1974	Βασίλεια		
93	1385	Χ"Ευτυχίου Κωστάκης	Χριστάκης	Λευκωσία 17.7.1953	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας 20.7.1974	Λάπηθος		
94	1390	Χ"Παύλου Κωστάκης		Αμμόχωστος 21.5.1955	Πολίτης	Αμμόχωστος 18.8.1974	Αμμόχωστος		
95	1391	Χ"Παύλου Μιχαλάκης		Αμμόχωστος 28.7.1944	Πολίτης	Αμμόχωστος 18.8.1974	Αμμόχωστος		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
96	1396	Ευαγγέλου Ευάγγελος	Χριστοφής	Λάπηθος 17.4.1896	Πολίτης	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος	Χ	
97	1398	Χριστοφή Μελπωμένη	Χ"Σάββας	Λάπηθος 1908	Πολίτης	Λάπηθος 6.8.1974	Λάπηθος	Χ	
98	1402	Κλεάνθους Γεώργιος	Χρύσανθος	Κάθηκας 27.5.1954	Στρατιωτικός 398 Τ.Π.	Περιοχή Βώνης-Πέκιογιου 20.7.1974	Κυθρέα	Χ	
99	1423	Σάββα Ανδρέας	Κωνσταντίνος	Κοντεμένος 30.11.1956	Στρατιωτικός 281 Τ.Π.	Περιοχή 5 Μίλι Κερύνειας 21.7.1974	Κοντεμένος		
100	1434	Ιωάννου Ανδρέας	Νεοκλής	Κούρδαλι 21.6.1952	Στρατιωτικός Πεζικό-Μονάδα Αναγνωρίσεως	Περιοχή Αεροδρομίου Λευκωσίας 20.7.1974	Μένοικο	Χ	
101	1439	Μανώλη Μάριος	Σωτήρης	Λάρνακα 23.5.1955	Στρατιωτικός 21 Ε.Α.Ν.	Μόρφου 20.7.1974	Λάρνακα		
102	1443	Κατσιδιάρης Παναγιώτης	Κυριάκος	Φτερικούδι 25.9.1948	Στρατιωτικός 366 Τ.Ε.	Καραβάς 22.7.1974	Κατωκοπιά		
103	1447	Παλαιολόγου Διονύσης (Σάκης)	Νικόλας	Κολλήρι Πύργου Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 18.7.1946	Στρατιωτικός 11η Ανωτέρα Τακτική Διοίκηση	Αγκολέμι 20.7.1974	Μόρφου	Χ	

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
104	1455	Γιαλάλη Σάββας	Λουκάς	Λάπηθος 1924	Πολίτης	Περιοχή Λαπήθου 6.8.1974	Λάπηθος		
105	1465	Φιλίππου Γεώργιος	Παπαιωακείμ	Τρίκωμο 30.1.1955	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Τρίκωμο		
106	1466	Χειλιμήντρη (Ευαγγέλου) Δημήτριος	Αθανάσης	Πηγή Αμμοχώστου 30.10.1948	Στρατιωτικός 336 Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας 16.8.1974	Πηγή Αμμοχώστου		
107	1472	Ζαμπακίδης Θεοχάρης	Σάββας	Βώνη 2.8.1902	Πολίτης	Βώνη 17.8.1974	Βώνη		
108	1483	Λεωνίδα Πολυξένη	Στέλιος	Καραβάς 1924	πολίτης	Παλαιόσοφος Αύγουστος 1974	Παλαιόσοφος		
109	1489	Χ''Κυριάκου Νικόλαος	Γεώργιος	Αμμόχωστος 1914	Πολίτης	Αμμόχωστος 18.8.1974	Αμμόχωστος		
110	1493	Παναγιώτου Ανδρέας	Χρύσανθος	Αμμόχωστος 7.7.1948	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Αμμόχωστος		
111	1499	Κωνσταντίνου Κώστας	Ερωτόκριτος	Λάπηθος 17.5.1924	Πολίτης	Λάπηθος 7.8.1974	Λάπηθος		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
112	1507	Σάββα Κυριακού	Σάββας	Νέο Χωρίο Κυθρέας 1905	Πολίτης	Νέο Χωρίο Κυθρέας 15.8.1974	Νέο Χωρίο Κυθρέας		
113	1510	Αριστοτέλους Ανδρέας	Άριστος	Λεμεσός 1956	Στρατιωτικός 286 Μ.Τ.Π.	Περιοχή Αγίου Βασιλείου 21.7.1974	Λεμεσός	Χ	
114	1511	Σωκράτους Σωκράτης	Νεόφυτος	Κολόσσι 4.1.1955	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή Κουτσοβέντη 14.8.1974	Κολόσσι		
115	1512	Γεωργίου Μιχαλάκης	Νίκος	Αμμόχωστος 28.9.1956	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Κάτω Βαρώσι		
116	1514	Χ"Αντώνη Κωστάκης	Χαράλαμπος	Βατυλή 17.10.1955	Στρατιωτικός 361 Τ.Π.	Περιοχή Βουνού-Κουτσοβέντη 24.7.1974	Βατυλή		
117	1534	Αργυρού Ανδρέας	Κώστας	Νέο Χωρίο Κυθρέας 1933	Πολίτης	Νέο Χωρίο Κυθρέας 15.8.1974	Νέο Χωρίο Κυθρέας		
118	1542	Ψαράς Νίκος	Μιχάλης	Παραλίμνι 9.3.1954	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Παραλίμνι		
119	1549	Νικολάου Νικόλαος	Γεώργιος	Γαστριά 25.2.1956	Στρατιωτικός 181 Μ.Π.Π.	Περιοχή Συγχαρίου 23.7.1974	Γαστριά		

Α/Α	ΑΦΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ/ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ/ ΜΟΝΑΔΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	ΔΙΑΜΟΝΗ 1974	Ταυτοποίηση Λειψάνων	Ατεκμηρίωτη Υπόθεση
120	1568	Σάββα Σαββάκης	Χρίστος	Καραβάς 24.1.1954	Στρατιωτικός 251 Τ.Π.	Περιοχή "Λέϊτυ" Πελλα Πάϊς 20.7.1974	Καραβάς		
121	1569	Πίττα Αναστάσης	Ανδρέας	Άγιος Ιωάννης Λεμεσού 22.9.1956	Στρατιωτικός 33 Μ.Κ.	Περιοχή Αγίου Γεωργίου-Τέμπλους 22.7.1974	Άγιος Ιωάννης Αγρού		
122	1570	Γατανά Χριστόδουλος	Μιχαήλ	Λάπηθος 4.1.1913	Πολίτης	Λάπηθος 5.8.1974	Λάπηθος		
123	1575	Νικόλα Λουκία		Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου 1900	Πολίτης	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου 16.8.1974	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου		
124	1586	Θανόπουλος Δημήτρης	Ιωάννης	Πουρνάρι Ηλείας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός Λόχος Διοικήσεως ΕΛΔΥΚ		Πειραιάς		X
125	1619	Καρεφυλλίδης Χρίστος	Ιωάννης	Κόγκο 3.10.1954	Στρατιωτικός Ναυτική Βάση Κερύνειας	Θαλάσσια Περιοχή Κερύνειας 20.7.1974	Κερύνεια		
126	1641	Γεροντής Σπυρίδων	Χρίστος	Κρίνας Κορινθίας ΕΛΛΑΔΑ 1953	Στρατιωτικός 2ος Λόχος ΕΛΔΥΚ		Κρίνος Κορινθίας ΕΛΛΑΔΑ		X

* Με αστεράκι σημειώνονται οι περιπτώσεις εκείνες που ανήκουν στις 19 ατεκμηρίωτες περιπτώσεις που δεν κατατέθηκαν στη ΔΕΑ, αλλά εν τω μεταξύ, σύμφωνα με νέα στοιχεία που προέκυψαν επιβεβαιώνεται ότι τα ίχνη τους χάθηκαν σε περιοχές που είχαν καταληφθεί από τα Τουρκικά στρατεύματα εισβολής.

Παράρτημα XIV/3

Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου Αρ. 12/2000 ημερ. 4.5.2000 για ετοιμασία Καταλόγου Φονευθέντων Ελληνοκυπρίων και Ελλαδιτών κατά το πραξικόπημα και την Τουρκική εισβολή ή συνεπεία του πραξικοπήματος και της Τουρκικής εισβολής

ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ

(Α) ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΟΠΛΙΤΩΝ

Α/Α	ΒΑΘΜΟΣ	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	Σ.Α	ΜΟΝΑΔΑ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΑΝΑΤΟΥ
1	Λχίας (ΠΖ)	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	147/135348/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
2	Στρτης (ΠΖ)	ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	122/67770/74	ΕΛΔΥΚ	25.7.1974	Τραυματίστηκε πλησίον του Διοικητηρίου ΕΛΔΥΚ και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
3	Στρτης (ΚΔ)	ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	ΜΙΧΑΗΛ	106/30977/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
4	Λχίας (ΠΖ)	ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	105/28685/74	ΕΛΔΥΚ	26.7.1974	Τραυματίστηκε σε μάχη προς κατάληψη του στρδου της ΤΟΥΡΔΥΚ και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
5	Στρτης (ΠΖ)	ΒΕΛΩΝΑΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ	106/30640/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
6	Στρτης (ΠΖ)	ΒΟΛΑΚΑΚΗΣ	ΜΑΡΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	117/55023/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
7	Στρτης (ΠΖ)	ΓΑΛΑΝΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	106/31453/74	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
8	Στρτης (ΚΔ)	ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗΣ	ΚΟΣΜΑΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	117/55419/73	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

9	Στρτης (ΚΔ)	ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΘΩΜΑΣ	147/136450/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
10	Στρτης (ΠΖ)	ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	106/31345/73	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
11	Δνεας (ΔΒ)	ΓΙΑΝΝΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	100/1134/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
12	Στρτης (ΚΔ)	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	107/37330/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
13	Δνεας (ΜΧ)	ΓΚΑΒΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	105/26989/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
14	Στρτης (ΠΖ)	ΓΚΟΥΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	107/35034/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
15	Στρτης (ΠΖ)	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	119/61096/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
16	Στρτης (ΚΔ)	ΔΑΛΑΜΑΓΚΑΣ	ΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	121/64814/73	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
17	Στρτης (ΚΔ)	ΔΟΪΤΣΙΔΗΣ	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	138/116962/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
18	Λχιας (ΠΖ)	ΕΛΕΥΘΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	103/18589/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
19	Λχιας (ΠΖ)	ΖΑΡΚΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	145/131119/72	ΕΛΔΥΚ	21.7.1974	Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας
20	Λχιας (ΜΧ)	ΖΑΧΑΡΑΤΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	111/45608/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
21	Στρτης (ΚΔ)	ΖΗΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	141/133441/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

22	Στρτης (ΚΔ)	ΗΛΙΑΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	141/133303/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
23	Στρτης (ΜΧ)	ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	141/124100/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
24	Στρτης (ΤΧ)	ΚΑΒΡΕΝΤΖΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	103/18282/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
25	Λχιας (ΚΔ)	ΚΑΒΡΟΧΩΡΙΑΝΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	119/62131/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
26	Στρτης (ΚΔ)	ΚΑΣΙΜΑΚΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	101/15197/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
27	Στρτης (ΚΔ)	ΚΑΤΕΡΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	127/81967/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
28	Στρτης (ΠΖ)	ΚΕΛΕΣΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	128/83542/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
29	Λχιας (ΠΖ)	ΚΟΥΚΟΥΛΑΡΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	141/123630/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
30	Στρτης (ΠΖ)	ΚΟΥΚΟΥΛΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	147/134721/74	ΕΛΔΥΚ	21.7.1974	Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας
31	Στρτης (ΠΖ)	ΚΟΥΛΙΑΝΤΩΝΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΗΛΙΑΣ	ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	106/29813/73	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
32	Στρτης (ΚΔ)	ΚΟΥΡΟΥΝΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	108/38609/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

33	Στρτης (ΠΖ)	ΚΡΑΤΗΜΕΝΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	108/37059/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
34	Δνεας (ΠΖ)	ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ-ΖΑΧΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	147/136606/73	ΕΛΔΥΚ	14.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
35	Στρτης (ΚΔ)	ΛΙΓΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΛΟΥΚΑΣ	103/19520/73	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
36	Στρτης (ΕΜ)	ΛΟΥΚΑΚΗΣ	ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	131/93475/74	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
37	Στρτης (ΠΖ)	ΛΥΓΚΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΘΩΜΑΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	103/20337/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
38	Στρτης (ΚΔ)	ΜΑΝΙΑΤΗΣ	ΣΠΥΠΡΙΔΩΝ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	106/31317/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
39	Δνεας (ΠΖ)	ΜΑΡΤΖΑΚΛΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	106/30427/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
40	Στρτης (ΠΖ)	ΜΑΣΟΥΡΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	107/35771/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
41	Στρτης (ΚΔ)	ΜΟΝΙΑΣ	ΑΙΜΙΛΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	104/23699/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
42	Λχιας (ΠΖ)	ΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΦΩΤΙΟΣ	104/21497/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
43	Στρτης (ΚΔ)	ΜΠΑΡΩΤΑΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	102/16784/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

44	Δνεας (ΠΖ)	ΜΠΟΛΟΜΥΤΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	147/136769/74	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
45	Στρτης (ΠΖ)	ΜΠΟΥΡΕΚΑΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΣΗΜΑΚΗΣ	ΜΕΝΕΛΑΟΣ	116/52923/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
46	Στρτης (ΚΔ)	ΝΑΚΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	122/71424/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
47	Δνεας (ΥΓ)	ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΛΑΜΠΡΟΣ	ΗΛΙΑΣ	107/35685/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
48	Στρτης (ΠΖ)	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΛΑΜΠΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	142/125317/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
49	Στρτης (ΚΔ)	ΝΟΜΠΕΛΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΙΩΑΝΝΗΣ	100/4479/73	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
50	Δνεας (ΤΧ)	ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	131/93390/73	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
51	Στρτης (ΚΔ)	ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	119/63134/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
52	Λχίας (ΜΧ)	ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΗΛΙΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	122/67993/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
53	Ιδιώτης Εθελοντής	ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	106/30375/67	ΙΙ ΑΤΔ	21.7.1974	Τραυματίστηκε στο χωριό Ελιά και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
54	Στρτης (ΠΖ)	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	147/136554/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
55	Λχίας (ΠΖ)	ΠΑΥΛΟΥΔΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΠΑΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	131/93093/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ

56	Στρτης (ΜΧ)	ΠΙΠΕΡΙΑΝ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΠΑΡΣΕΧ	ΠΙΕΡ-ΠΕΤΡΟΣ	100/4564/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
57	Δνεας (ΤΧ)	ΠΟΛΥΖΩΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	106/30759/72	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
58	Στρτης (ΚΔ)	ΠΡΙΝΙΑΚΑΚΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	119/62694/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
59	Λχιας (ΠΒ)	ΠΡΟΔΡΟΜΙΔΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	102/17584/69	184 ΜΠΠ	23.7.1974	Τραυματίστηκε εντός του στρδου "Ανδρέου κ. Γεωργίου Καρύου" και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
60	Στρτης (ΤΘ)	ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	101/10859/73	21 ΕΑΝ	22.7.1974	Στρδο Β.Καποτά Λευκωσίας
61	Δνεας (ΠΖ)	ΡΟΥΣΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΤΡΥΦΩΝ	133/97222/74	ΕΛΔΥΚ	20.7.1974	Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας
62	Λχιας (ΠΒ)	ΣΕΤΣΚΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	133/96520/73	ΔΠΒ/ΕΛΔΥΚ/3/1	25.7.1974	Τραυματίστηκε εντός του στρδου ΕΛΔΥΚ και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
63	Στρτης (ΠΖ)	ΣΙΜΙΤΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	114/49764/73	ΕΛΔΥΚ	14.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
64	Στρτης (ΚΔ)	ΣΙΟΡΩΚΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	105/26437/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
65	Στρτης (ΚΔ)	ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	113/50732/75	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
66	Δνεας (ΠΖ)	ΤΕΡΖΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΑΡΚΟΣ	100/6239/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
67	Στρτης (ΚΔ)	ΤΟΥΛΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΗΛΙΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	119/62130/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
68	Δνεας (ΚΔ)	ΤΣΑΚΩΝΑΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	110/43333/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

69	Στρτης (ΔΒ)	ΤΣΙΓΓΑΡΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	148/137868/73	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
70	Λχιας (ΚΔ)	ΤΣΙΛΙΒΑΚΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	117/55285/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
71	Λχίας (ΠΖ)	ΤΣΙΠΝΙΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	131/92617/73	ΕΛΔΥΚ	21.7.1974	Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας
75	Στρτης (ΔΒ)	ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	100/6267/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
76	Στρτης (ΚΔ)	ΤΣΟΥΡΑΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	105/28506/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
77	Λχίας (ΠΖ)	ΧΑΪΡΕΤΑΚΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΙΧΑΗΛ	117/56449/71	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
78	Στρτης (ΠΖ)	ΧΑΛΑΤΣΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	152/146096/74	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
79	Στρτης (ΚΔ)	ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	138/112364/73	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
80	Δνεας (ΚΔ)	ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	104/23224/72	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας
81	Στρτης (ΠΖ)	ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΗΛΙΑΣ	105/26751/74	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
82	Στρτης (ΠΖ)	ΚΡΗΤΙΚΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ	100/2744/74	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ

83		ΓΛΑΡΕΝΤΖΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
84		ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΜΗΝΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ

(Β) ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΑΞΚΩΝ-Μ.ΥΠΑΞΚΩΝ

Α/Α	ΒΑΘΜΟΣ	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	Σ.Α	ΜΟΝΑΔΑ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΑΝΑΤΟΥ
1	Σχης (ΠΒ)	ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	29704	173 ΜΑ/ΤΠ	22.7.1974	Περιοχή Καραόλου Αμμοχώστου
2	Σχης (ΠΖ)	ΜΠΟΥΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	31048	286 Τ.Π.	3.8.1974	Τραυματίστηκε στο χωριό Κοντεμένος Κύπρου και απεβίωσε στο 401 ΓΣΝΑ
3	Σχης (ΠΖ)	ΜΟΥΖΑΚΗΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	32589	Ι ΑΤΔ	20.7.1974	Περιοχή Τ/Κ Λυκείου Αμμοχώστου
4	Ανχης (ΠΖ)	ΚΑΤΣΑΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	33261	33 ΜΚ	22.7.1974	Ύψωμα Πετρομούθια Πενταδακτύλου
5	Τχης (ΠΖ)	ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ	36569	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
6	Τχης (ΜΧ)	ΣΤΑΥΡΙΑΝΑΚΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	36619	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
7	Λγός (ΠΖ)	ΤΣΩΝΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	37441	ΕΛΔΥΚ	29.7.1974	Τραυματίστηκε στο Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας και απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας
8	Λγός (ΠΖ)	ΤΣΟΥΚΝΙΔΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΙΟΣ	37462	281 Τ.Π.	21.7.1974	Περιοχή Πέντε Μίλι Καραβά Κερύνειας
9	Ανθλγός (ΠΒ)	ΚΑΤΣΑΝΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	39707	173 ΜΑ/ΤΠ	22.7.1974	Περιοχή Καραόλου Αμμοχώστου
10	Εφ.Ανθλγός (ΠΖ)	ΖΑΡΡΑΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	149/140032/66	226 Τ.Π.	20.7.1974	Ύψωμα Αρτέμιδος Λάρνακας
11	Ανθστής (ΠΖ)	ΚΟΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	5024	ΕΛΔΥΚ	21.7.1974	Τ/Κ χωριό Κιόνελι Λευκωσίας
12	Ανθστής (ΜΧ)	[illegible] (Αναγνωρίστηκε με [illegible])	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	5004	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
13	Ανθστής (ΠΖ)	ΜΠΙΝΑΚΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	5056	ΕΛΔΥΚ	22.7.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
14	Ανθστής (ΠΖ)	ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	5001	ΕΛΔΥΚ	16.8.1974	Στρδο ΕΛΔΥΚ
15	Ανθστής (ΤΘ)	ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	6183	23 ΕΜΑ	23.7.1974	Περιοχή Αερολιμένος Λευκωσίας

16	Δεα (ΚΔ)	ΤΣΑΚΜΙΡΑΝΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	136/107442/74	Α ΜΚ	22.7.1974	Περιοχή Μακεδονίτισσας Λευκωσίας

(Γ) ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

Α/Α	ΒΑΘΜΟΣ	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	Σ.Α	ΜΟΝΑΔΑ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΑΝΑΤΟΥ
1	Επγος (Ι)	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ		4163		22.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας
2	Επγος (Ι)	ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ	ΣΤΕΡΓΙΟΣ		5461		22.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας
3	Ανθσγος (ΤΥΜ)	ΔΑΒΑΡΗΣ (Αναγνωρίστηκε με τη μέθοδο DNA)	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		9558		22.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας
4	Εσμίας (ΡΝΑ)	ΑΝΘΙΜΟΣ	ΗΛΙΑΣ		24978		22.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας

(Δ) ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

Α/Α	ΒΑΘΜΟΣ	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	Σ.Α	ΜΟΝΑΔΑ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΑΝΑΤΟΥ
1	Υποπλοίαρχος (Μ)	ΤΣΟΜΑΚΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ				20.7.1974	Έπεσε κατά την βύθιση της Τ/Α 3 στη θαλάσσια περιοχή Κερύνειας
2	Αρχικελευστής (ΜΗΧ)	ΒΙΤΟΥΛΑΔΙΤΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ		ΑΓΜ 64059		20.7.1974	Έπεσε κατά την βύθιση της Τ/Α 3 στη θαλάσσια περιοχή Κερύνειας
3	Κελευστής (ΤΟΡ)	ΚΑΡΕΤΣΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ		ΑΓΜ 18549		20.7.1974	Έπεσε κατά την βύθιση της Τ/Α 3 στη θαλάσσια περιοχή Κερύνειας
4	Ναύτης (ΜΗΧ)	ΚΟΥΤΣΟΥΡΑΔΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ		ΑΓΜ 50051		20.7.1974	Έπεσε κατά την βύθιση της Τ/Α 3 στη θαλάσσια περιοχή Κερύνειας

Παράρτημα XIV/4

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ Ή ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
1	Αβραάμ Γεωργίου Καλλιόπη	78 Ετών	Λάρνακα της Λαπήθου	Άγιος Δομέτιος	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή ΕΛΔΥΚ Λευκωσία	X	
2	Αβραάμ Λευτέρης του Γεωργίου	21.12.1953	Λειβάδια Λάρνακας	Λειβάδια Λάρνακας	Έφεδρος	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		X
3	Αβραάμ Μαρουλλού	1905	Βαθύλακας	Βαθύλακας	Πολίτης	16.4.1975	Βαθύλακας		
4	Αβραάμ Παναγιώτης του Μιλτιάδη	19.11.1956	Λάρνακα της Λαπήθου	Λάρνακα της Λαπήθου	Κληρωτός	3.8.1974	Περιοχή Πενταδακτύλου		
5	Αγαθαγγέλου (Πογιατζή) Βάσος του Αγαθαγγέλου	11.1.1949	Βατυλή	Παραλίμνι	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
6	Αγαθοκλέους (Μιχαήλ) Θεόφιλος του Αγαθοκλή	14.9.1927	Πάχνα	Προαστειό Αυδήμου	Πολίτης	28.9.1974	Χωριό Αυδήμου		
7	Αγαμέμνωνος (Αυξέντη) Μαρία Καραγιάννη	1917	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	14.8.1974	Τρίκωμο		
8	Αγαπίου (Τσιάρλης) Χαράλαμπος του Αγαπίου	1920	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Αύγουστος 1976	Επτακώμη		
9	Αγαπίου Νίκος του Κωνσταντη	30.12.1945	Λυθροδόντας	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
10	Αγαπίου Χριστόδουλος του Αγαπίου	13.8.1946	Πύργος Άνω	Πύργος Κάτω	Έφεδρος Σμηνίτης	21.7.1974	Περιοχή χωριού Ελιάς Μόρφου		
11	Αγγειοπλάστη (Πηακτάουρος) Αριστείδης του Σάββα	1894	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	7.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		
12	Αγγελή Αγαθάγγελος του Χρίστου	23.07.1954	Λευκωσία	Λατσιά	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
13	Αγγελή Ειρήνη	80 Ετών	Βασίλεια	Βασίλεια	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
14	Αγγελή Χρυσή του Κωστή	Νοέμβριος 1903	Καραβάς	Κερύνεια	Πολίτις	25.5.1975	Άνω Κερύνεια		
15	Αγρότη Αντωνάκης του Αδάμου	8.3.1950	Λευκωσία	Νεάπολη Λευκωσίας	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	23.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	26.7.74 Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας	X	
16	Αδάμου (Λάμπρου) Πιερής του Αδάμου	11.9.1936	Δερύνεια	Δερύνεια	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
17	Αδάμου (Νεοκλέους) Δημητράκης του Αδάμου	5.7.1954	Μεσόγη	Μεσόγη	Κληρωτός Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή Μούτταλου Πάφου		

Page 1

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
18	Αδάμου Αδάμος του Παναγή	15.10.1945	Ξυλοτύμπου	Ξυλοτύμπου	Έφεδρος	Άγνωστη	περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας-Παλαικύθρου		X
19	Αδάμου Μιχαήλ του Αδάμου Κωμοδρόμου	1898	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Αγ. Σεργίου		
20	Αθανάση Δημήτρης	11.9.1914	Αναρίτα Πάφου	Πισσούρι	Πολίτης	5.10.1974	Τ/Κ χωριό Πλατανίσκια		
21	Αθανασίου Παναγιώτης του Βάσου	20.1.1955	Λευκωσία	Γαλάτα	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
22	Αθανασίου Παπαγεώργιος του Αθανασίου	1898	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	5.9.1974	Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας		
23	Αλεξάνδρου Ανδρέας του Καλλίνικου	9.5.1956	Λευκωσία	Λευκωσία	Εθελοντής	20.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
24	Αμερικάνος Γιάννης	1890	Αγία Τριάδα	Αγία Τριάδα	Πολίτης	2.4.1975	Αγία Τριάδα		
25	Αναστάση Ελένη	1907	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	πολίτις	άγνωστη	Άγνωστη		
26	Αναστάση Κώστας	60 Ετών	Ασκάς	Ασκάς	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
27	Αναστάση Σαπελού	1880	Καλογραία	Καλογραία	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		
28	Αναστάση Ταλλού	1886	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	1.9.1974	Γύψου		
29	Αναστασίου (Τελεβάντος) Άγγελος του Αναστάση	9.3.1953	Κερύνεια	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Καζάφανι		X
30	Αναστασίου Αναστάσιος του Πέτρου	15.9.1955	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή χωριού Συγχαρί	X	
31	Αναστασίου Μιχαλάκης του Ανδρέα	8.12.1952	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
32	Αναστασίου Χριστοφής του Παναγιώτη	20.9.1954	Σωτήρα Αμμοχώστου	Σωτήρα Αμμοχώστου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
33	Ανδρέου (Λευτέρη) Γεώργιος του Ανδρέα	1.5.1940	Μακράσυκα	Μακράσυκα	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή χωριού Κούκλια		
34	Ανδρέου (Ρωσσίδης) Κώστας του Ανδρέα	20.7.1954	Ακάκι	Ακάκι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
35	Ανδρέου Αριστοφάνης του Σάββα	14.9.1954	Κοντεμένος	Κοντεμένος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τέμπλους Κερύνειας		X

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
36	Ανδρέου Ιάκωβος του Ανδρέα Παστού	14.5.1960	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Πολίτης	22.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
37	Ανδρονίκου Θεόδωρος του Ανδρονίκου	18.10.1905	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή λιμανιού Αμμοχώστου		
38	Ανδρονίκου Κίκης (Κυριάκος) του Θεοδώρου	29.9.1950	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή λιμανιού Αμμοχώστου		
39	Αντζουλή Γιακουμής	15.4.1952	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
40	Αντωνά Χριστάκης του Βάσου	20.1.1953	Λάρνακα	Λάρνακα	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Τύμπου		X
41	Αντώνη Ιουλία	65 Ετών	Άγιος Σωζόμενος	Πυρόι	Πολίτης		Πυρόι		
42	Αντωνιάδης Γιαννακός	1896	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	22.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
43	Αντωνιάδης Παναγιώτης του Νικολάου (Μετανάστης)		Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	πολίτης	Άγνωστη	Άγνωστη		
44	Αντωνιάδης Σάββας του Χρυσάνθου	26.8.1951	Γιόλου	Γιόλου	Στρατιωτικός	17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
45	Αντωνίου (Παφίτη) Δημήτριος	1905	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Γερολάκκου		X
46	Αντωνίου Ανδρέας του Ιωάννη	10.6.1947	Λευκωσία	Τύμπου	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Τζιάος	X	
47	Αντωνίου Αντωνάκης του Θεοδώρου	26.3.1955	Ζωοπηγή Λεμεσού	Ζωοπηγή Λεμεσού	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	16.8.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας		
48	Αντωνίου Αντώνιος του Χριστοδούλου	29.5.1954	Πελένδρι	Πελένδρι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
49	Αντωνίου Μαρία Θεοδόση								
50	Αντωνίου Στέλιος του Ανδρέα	14.10.1955	Κυπερούντα	Κυπερούντα	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		X
51	Αντωνίου Φώτος του Νικόλα	1940	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	16.8.1974	Περιοχή Σχολής Γρηγορίου Λευκωσία	X	
52	Απαισιώτης Δημήτριος του Πέτρου	26.8.1956	Λεμεσός	Τύμπου	Κληρωτός	22-23.7.1974	Περιοχή Θέρμια Κερύνειας		
53	Αποστόλη (Ευτυχίου) Μαρίτσα του Μιχαήλ	14.2.1914	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Ν. Χωρίο Κυθρέας		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
54	Αποστόλη Χαράλαμπος (Χαμπής) Τομπουλής	75 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
55	Αποστολίδης Χριστόφορος του Ιωάννη	30.10.1955	Φιλιά	Φιλιά	Κληρωτός Υποδεκανέας	22.7.1974	Περιοχή Ελιάς Μόρφου		
56	Αποστόλου Ανδρέας του Χριστοφόρου	18.12.1944	Λειβάδια Λάρνακας	Λειβάδια Λάρνακας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
57	Αποστόλου Θεκλού	1874	Σπαθαρικό	Σπαθαρικό	Πολίτης	26.9.1974	Σπαθαρικό		
58	Αππαλή Νικόλαος Σταύρου	1910	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
59	Αργυρίδης Χριστάκης του Κώστα	13.3.1953	Αγρίδια Λεμεσού	Αγρίδια Λεμεσού	Έφεδρος	6.8.1974	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά		
60	Αργυρού Ειρήνη Χάρη		Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
61	Αργυρού Χάρης του Αργυρού	13.5.1895	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
62	Αρέστη Ανδρέας του Αρέστη	29.8.1939	Κελοκέδαρα Πάφου	Κελοκέδαρα	Στρατιωτικός, Λοχαγός	22.7.1974	Περιοχή Λιμνίτη		
63	Αρέστη Παναγιώτης του Γεώργιου	1.6.1958	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Κλαψίδων Αμμοχώστου		X
64	Αριστείδου Δέσποινα (Γιωρκή Σταυρή Αρέστη)	1913	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	16.9.1974	Γύψου		
65	Αριστοδήμου Αλέξης	12.6.1936	Βασίλεια	Βασίλεια	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Βασίλειας		
66	Αριστοδήμου Ιωάννης του Σάββα	2.10.1956	Δρύμου	Δρύμου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
67	Αριστοτέλους Ανδρέας του Άριστου	1956	Λεμεσός	Λεμεσός	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Αγ.Βασιλείου Κοντεμένου	X	
68	Αρμινιώτη Δημήτριος του Χριστοδούλου	15.9.1954	Τριμίκλινη	Τριμίκλινη	Κληρωτός Υποδεκανέας	7.8.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
69	Αρτάκα Παύλος Κωστή	25.5.1927	Έξω Μετόχι	Βώνη	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Περιοχή Βώνης		
70	Ασπρή Αντώνιος του Κώστα	8.4.1944	Λυθροδόντας	Λυθροδόντας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
71	Ασπρή Μηλιά του Χρυσόστομου	1899	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	1.9.1974	Γύψου		
72	Αττεσλής Μάριος του Ανδρέα	26.5.1954	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
73	Αυξεντίου (Γεωργίου) Ανδρέας του Αυξέντη	14.12.1955	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κλαψίδων Αμμοχώστου		X

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
74	Αυξεντίου Αγαμέμνων του Σωτηρίου	1909	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	14.8.1974	Τρίκωμο		
75	Αχάπιττας Ανδρέας	1879	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	3.9.1974	Μόρφου		
76	Αχιλλέως Αργυρός	22.10.1952	Αυλώνα	Πάνω Δευτερά	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
77	Αχιλλέως Αχιλλέας του Ιωάννη	Ιούλιος 1954	Ζώδια Κάτω	Ζώδια Κάτω	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	7.8.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
78	Αχιλλέως Σωτήριος του Αμβροσίου	22.10.1955	Λευκωσία	Ομορφίτα	Κληρωτός	20.7.1974	Κοντεμένος		
79	Βαλιαντή Μαριέττα του Σάββα	1904	Τρυπημένη	Τρυπημένη	πολίτις	Αύγουστος 1974	Τρυπημένη		
80	Βαρνάβα (Βύρας) Ανδρέας του Βαρνάβα	10.5.1911	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
81	Βαρνάβα Άννα Βαρνάβα	1891	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	6.10.1974	Άγ. Σέργιος		
82	Βαρνάβα Λοΐζος	1900	Κερύνεια	Κερύνεια	Πολίτης	14.10.1974	Κερύνεια		
83	Βασιλαρά Εύδωρας του Χαραλάμπους	21.6.1951	Στρόβολος	Στρόβολος	Έφεδρος Ανθυπολοχαγό ς	17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
84	Βασιλείου (Χ"Γιάννη-Κουφού) Ελένη	15.9.1888	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
85	Βασιλείου (Χριστοφόρου) Τάκης του Βασίλη	16.3.1944	Λάρνακα	Λάρνακα	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή χωριού Αλαμινός		
86	Βασιλείου-Νικολάου-Σιάμιση Θεοδώρα του Νικόλα	1900	Κυρά Μόρφου	Κυρά Μόρφου	Πολίτης	15.8.1974	Κυρά Μόρφου		
87	Βασίλη (Τσούνταρου) Συνέσης του Δημήτρη	02.02.1950	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
88	Βιολάρη Κυριάκος του Λούκα (Γκαραρτζής)	8.11.1896	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	15.8.1974	Μαραθόβουνος		
89	Βλάμη Χριστόδουλος του Θεμιστοκλή	16.12.1916	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Βώνης		
90	Βλάχου Γιάννης του Κωνσταντή	1913	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		X
91	Βόρχη Τζιωρτζή Ελένη του Μιχάλη	10.3.1910	Δερύνεια	Στροβίλια	Πολίτης	16.8.1974	Στροβίλια		
92	Βουκαλή Νικόλας του Αντωνίου	31.7.1953	Αμμόχωστος	Παραλίμνι	Έφεδρος	21.7.1974	Νοσοκομείο Αμμοχώστου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
93	Βρακά Δημήτριος του Αρτέμη	20.1.1940	Πηγή Αμμοχώστου	Λευκόνοικο	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Όφκορος		
94	Βρακά Παναγιώτης του Κυριάκου	14.1.1954	Αυγόρου	Αυγόρου	Κληρωτός	21.7.1974	Αμμόχωστος		
95	Βρούντος Πέτρος του Χριστοφή	15.2.1935	Κοκκινοτριμιθιά	Κοκκινοτριμιθιά	Αστυνομικός Λοχίας	24.7.1974	Περιοχή Δένειας		
96	Βωβής Κυριάκος	1904	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	10.12.1974	Μόρφου		
97	Γαβριήλ Καμένου Λάμπρος του Γαβριήλ	1909	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	17.8.1974	Αγκαστίνα		
98	Γαβριηλίδης Ιωάννης του Αχιλλέα	23.1.1950	Κάμπος	Άγιος Δομέτιος	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή Περιστερωνάρι-Λεύκας		
99	Γαλακτίου Δημήτριος του Κώστα	28.1.1950	Ασγάτα	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Καζαφανίου-Κερύνειας		X
100	Γαλήνη Ερωτόκριτος του Κώστα	12.1.1944	Κλήρου	Κλήρου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τέμπλους		X
101	Γεννάρη Κ. Αγγελική	1895	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	6.2.1975	Επτακώμη		
102	Γερασίμου (Μύξης) Λεόντιος Γερασίμου	2.2.1951	Περβόλια Λάρνακας	Περβόλια Λάρνακος	Ειδικός Αστυνομικός	14.8.74 τραυματίστηκε στη Λευκωσία	23.8.1974 απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας		
103	Γερασίμου Αντώνιος του Νικόλα	1943	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας		
104	Γερολέμου (Γιαννή) Νεόφυτος του Γερόλεμου	1918	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		X
105	Γερολέμου (Ιωάννου) Ιωάννης του Γερόλεμου	25.12.1917	Βαθύλακας	Βαθύλακας	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		X
106	Γερούδη Ιάκωβος του Αλεξάνδρου	5.9.1954	Γαλάτα	Γαλάτα	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Γ.Σ. Πράξανδρου Κερύνειας		
107	Γεωργαλλίδης Ανδρέας του Γεωργίου	23.3.1952	Κάμπος	Τύμπου	Έφεδρος	20.7.1974	Περιστερωνάρι		
108	Γεωργιάδης Νικόλαος του Δημητρίου	16.10.1948	Λευκωσία	Λευκωσία	Έφεδρος Ανθυπολοχαγό ς	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
109	Γεωργίου (Ιωάννου) Ευάγγελος του Γεωργίου	7.2.1950	Άγιοι Βαβατσινιάς	Γερμασόγεια Λεμεσού	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
110	Γεωργίου (Πουμπουρή) Νίκος του Κυριάκου	9.3.1955	Λευκωσία	Στρόβολος	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
111	Γεωργίου (Σέρισσος) Ανδρέας του Γεωργίου	1.9.1948	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
112	Γεωργίου (Σπαθιά) Γεώργιος του Κλεάνθη	13.1.1927	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	20.7.1974	Καραβάς (Πικρό Νερό)		
113	Γεωργίου Ανδρέας του Χρίστου	17.1.1953	Λευκωσία	Καϊμακλί Λευκωσίας	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Πιλέρι		
114	Γεωργίου Γεώργιος του Μενελάου	11.8.1954	Παναγιά	Παναγιά	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Μούτταλου Πάφου		
115	Γεωργίου Γεώργιος του Μιχάλη	12.02.1956	Άγιος Αμβρόσιος	Άγιος Αμβρόσιος	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
116	Γεωργίου Γεώργιος του Παναγή	28.9.1946	Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
117	Γεωργίου Γρηγορού του Γεωργίου	4.1.1914	Αχερίτου	Αχερίτου	Πολίτης	31.8.1974	Περιοχή Αχερίτου		
118	Γεωργίου Ελευθέριος του Ανδρέα	19.6.1947	Αραδίππου	Αραδίππου	Έφεδρος	Άγνωστη	περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας-Παλαικύθρου		X
119	Γεωργίου Κυριάκος	1890	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	12.3.1975	Γιαλούσα		
120	Γεωργίου Κωνσταντής	60 Ετών	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
121	Γεωργίου Πρόδρομος του Χρυσοστόμου	29.8.1946	Κουτσοβέντης	Κουτσοβέντης	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
122	Γεωργίου Σάββας του Κυριάκου	16.11.1954	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
123	Γεωργίου Σοφόκλης του Γεωργίου	1940	Σιά	Τράχωνας Λευκωσία	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας		
124	Γιαγκαλή Κατίνα του Ανδρέα	51 Ετών	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Πολίτης	15.12.1976	Ριζοκάρπασο		
125	Γιάγκου Γεώργιος του Κυριάκου	10.2.1949	Αγλαντζιά	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Έφεδρος Ανθυπίλαρχος	21.7.1974 Τραυματίστηκε στη περιοχή Δικώμου	23.7.1974 απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας	X	
126	Γιάγκου Γιάγκος του Μάμα	19.2.1951	Πεντάγυια	Πεντάγυια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
127	Γιακουμή Αριστοκλής του Αντώνη	17.1.1946	Άσσια	Άσσια	Έφεδρος Λοχίας	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
128	Γιακουμή Γιακουμής	19 ετών	Γύψου	Γύψου	κληρωτός	Άγνωστη	Άγνωστη		
129	Γιάλλουρου Δημήτρης του Πέτρου	1911	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Γύψου		
130	Γιαννά Παναγιώτης του Ιωάννη	1912	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	20.8.1974	Τρίκωμο		
131	Γιαννακού Στυλιανός	12.11.1903	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Ν. Χωρίο Κυθρέας		
132	Γιαννάτζη (Ιωάννου) Χριστίνα του Θεμιστού Στυλιανού	1906	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		X
133	Γιαννή Γεώργιος του Γερασίμου	23.12.1956	Μακράσυκα	Μακράσυκα	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		X
134	Γιαννή Γιαννής του Ανδρέα	7.7.1953	Μάνδρες Αμμοχώστου	Αμμόχωστος	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	16.8.1974	Περιοχή Αγ. Παύλου Λευκωσίας	X	
135	Γιαννή Παναής	1869	Άγιος Σέργιος	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	8.1.1975	Αγ.Σέργιος		
136	Γιαννή Πετρού του Σπύρου								
137	Γιαννίκου Ιωάννης του Μιχάλη	1.9.1955	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		X
138	Γιαννό Ζαχαρίας	1909	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	20.8.1974	Κυθρέα		
139	Γιαννόπουλος Ιωάννης του Χαραλάμπους	17.7.1950	Ζώδια Κάτω	Άγιος Δομέτιος Λευκωσία	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας		
140	Γιασουμή Αντωνάκης	1890	Πατρίκι	Πατρίκι	Πολίτης	2.4.1975	Πατρίκι		
141	Γιατρού Σωτήρης του Γεωργίου	03.08.1951	Έξω Μετόχι	Έξω Μετόχι	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
142	Γιατρού Χριστόφορος του Σάββα	13.10.1954	Άγιος Ιωάννης Αγρού	Άγιος Ιωάννης Αγρού	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
143	Γιωργαλλή Γιωργαλλής του Παναγιώτη	3.9.1956	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Μιας Μηλιάς		
144	Γιωργαλλή Δέσποινα του Παναγιώτη	18.2.1926	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	22.12.1974	Αγ. Σέργιος		
145	Γρηγόρη Γιάννης	1897	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	8.5.1975	Αγ. Επίκτητος		
146	Γρηγόρη Μιχαήλ	1901	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	16.2.1975	Επτακώμη		
147	Γρηγορίου (Τπερζή) Κώστας του Χρίστου	7.5.1956	Λάπηθος	Λάπηθος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Γλυκιώτισσα Κερύνειας		X
148	Γυριλλά Χριστόδουλους του Στυλλή	1906	Λάρνακα της Λαπήθου	Λάρνακα της Λαπήθου	Πολίτης	16.8.1974	Όρκα		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
149	Γυψιώτη Μαρίτσα του Σταση	1906	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	20.7.1974	Λευκόνοικο		
150	Δαμασκηνού Νεόφυτος του Χαραλάμπους	1887	Ορκά	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Εληάς		X
151	Δανέζη Πανίκος του Σωτηρίου	23.10.1951	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Πέλλα Παϊς		X
152	Δεμέτη Μαρία του Πέτρου (σύζυγος Μελής)	1900	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
153	Δημήτρη Αθηνά του Μιχαήλ	1894	Βοκολίδα	Βοκολίδα	πολίτις	25.12.1974	Βοκολίδα		
154	Δημήτρη Μαρίτσα	1889	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	28.10.1974	Γύψου		
155	Δημήτρη Ψωμά Γεώργιος	1895	Πέλλα Παϊς	Πέλλα Παϊς	Πολίτης	24.4.1975	Πέλλα Παϊς		
156	Δημητρίου (Κλεάνθους) Οδυσσέας του Κλεάνθους	11.12.1950	Κυβίδες	Κυβίδες	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Επισκοπή Λεμεσού		
157	Δημητρίου (Κύτας) Ανδρέας του Δημητρίου	2.11.1949	Παλαιομέτοχο	Παλαιομέτοχο	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Σχολής Γρηγορίου Λευκωσία	X	
158	Δημητρίου Γιαννάκης του Ευαγγέλου	7.7.1955	Πάφος	Άγιος Θεόδωρος Πάφου	Κληρωτός	23.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας	X	
159	Δημητρίου Δημήτριος του Πέτρου	4.2.1952	Στύλλοι	Στύλλοι	Στρατιωτικός	23.7.1974	Περιοχή Τράχωνα Λευκωσίας	X	
160	Δημητρίου Λάζαρος	1918	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	15.8.1975	Περιοχή Κυθρέας		
161	Δημητρίου Χριστάκης του Παναγιώτη	1.5.1953	Δρομολαξιά Λάρνακας	Δρομολαξιά Λάρνακας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Ακανθούς		X
162	Δημοσθένους Αντώνης του Χαραλάμπους	21.8.1954	Κοντέα	Κοντέα	Κληρωτός Λοχίας	21.7.1974	Καραβάς (Πέντε Μίλι)		
163	Διάκος (Αμερικάνος) Ανδρέας του Χρίστου	30.12.1944	Μόρφου	Ζώδια Κάτω	Έφεδρος	21.7.1974	Καζιβερά		
164	Δράκου Γεώργιος του Χρίστου	14.4.1958	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή χωριού Φτέρυχα Κερύνειας		
165	Δράκου Μαρίτσα του Γεωργίου (Παπανικολάου)	10.2.1931	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή χωριού Φτέρυχα Κερύνειας		
166	Δράκου Νίκος του Χρίστου	18.8.1961	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή χωριού Φτέρυχα Κερύνειας		
167	Δρουσιώτης Σωτήριος του Κυριάκου	28.1.1955	Λάρνακας Λαπήθου	Λάρνακας Λαπήθου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κυθρέας		X
168	Εγκωμίτη Κυριακού ή Κακού	80 Ετών	Αρναδί	Αρναδί	Πολίτης		Αρναδί		
169	Εγκωμίτη Χ"Ελένη του Μιχαήλ	1882	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	11.9.1974	Γύψου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
170	Ελευθερίου Ανδρέας του Ματθαίου	5.5.1955	Λάπηθος	Λάπηθος	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Μιας Μηλιάς		
171	Ελευθερίου Γεώργιος	66 Ετών	Θέρμια	Θέρμια	Πολίτης	Σκοτώθηκε από βλήμα όλμου	Θέρμια		
172	Ελευθερίου Ιωάννης του Ανδρέα	29.7.1948	Μουτουλλάς	Πεντάγυια	Έφεδρος	31.7.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
173	Ελευθερίου Χριστάκης του Λουκά	25.10.1953	Μένοικο	Μένοικο	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Πιλέρι		
174	Ελισσαίου Μιχαήλ του Σάββα	7.11.1954	Λευκωσία	Άγιος Δομέτιος Λευκωσίας	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Λήδρα Πάλας Λευκωσίας	X	
175	Έλληνας Ανδρέας του Νίκου	29.9.1955	Προαστειό Μόρφου	Προαστειό Μόρφου	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		
176	Επαμεινώνδα Επαμεινώνδας του Τάκη	2.9.1954	Καϊμακλί	Καϊμακλί	Κληρωτός	3.5.1997 (τραυματίστηκε στις 14.8.74 στη περιοχή Καϊμακλίου)	Λευκωσία		
177	Ευαγγέλου Ευάγγελος του Βάσου	8.8.1956	Άγιος Φώτιος Πάφου	Πενταλιά	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
178	Ευαγγέλου Ευάγγελος του Φιλαρέτου	24.4.1923	Έγκωμη Αμμοχώστου	Έγκωμη Αμμοχώστου	Πολίτης	22.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
179	Ευαγγέλου Ευάγγελος του Χριστοφή	17.4.1896	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
180	Ευαγγέλου Πέτρος του Ευάγγελου	11.12.1925	Χάρτζια	Χάρτζια	Πολίτης	21.8.1974	Περιοχή Χάρτζιας		
181	Ευαγόρου Ευαγόρας του Αγάπιου	27.1.1969	Λευκωσία	Παλαιομέτοχο	Κληρωτός	31.7.1988 Πυροβολήθηκε και τραυματίστηκε σε φυλάκιο της Ε.Φ. στη περιοχή Αγ.Κασιανού	2.8.1988 Γεν.Νοσοκ.Λσίας		
182	Ευαγόρου Χαράλαμπος του Παναγή	15.4.1940	Ποταμιού Λεμεσός	Πραιτώρι Πάφου	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
183	Ευθυμίου (Σχίζας) Νίκος του Ευθυμίου	07.04.1951	Καπούτι	Καπούτι	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
184	Ευθυμίου Αντωνάκης του Μιχάλη	17.1.1955	Γύψου	Γύψου	Κληρωτός Σμηνίτης	21.7.1974	Περιοχή Καντάρας		
185	Ευσταθίου Αναστασία	80 Ετών	Παλιόσοφος	Παλιόσοφος	Πολίτης	25.7.1974	Παλιόσοφος		
186	Ευσταθίου Ευστάθιος του Θεοδώρου	14.9.1937	Καλοψίδα	Καλοψίδα	Πολίτης	25.8.1974	Καλοψίδα		
187	Ζακχαίου Πρόδρομος του Ανδρέα	29.8.1954	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
188	Ζαμπά Μιχαλάκης του Σταύρου	7.5.1954	Ευρύχου	Λευκωσία	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	22.7.1974	Περιοχή ΕΛΔΥΚ	X	
189	Ζανέττου Μιχαήλ	1916	Φρέναρος	Στύλλοι	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Νέα Σπάρτη (Γαϊδουράς) Αμμοχώστου		
190	Ζαχαρία Σάββας	70 Ετών	Λάρνακα	Λάρνακα	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
191	Ζένιου Μιχαλάκης του Μιχαήλ	6.10.1947	Τρούλλοι Λάρνακας	Αγλαντζιά	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	14.8.74	Περιοχή Βορείου Πόλου Λευκωσίας	X	
192	Ζερβός Ανδρέας του Χαραλάμπους	21.9.1940	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
193	Ζερβός Χαράλαμπος του Λουκά	1909	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
194	Ζερβού Ελένη του Χαραλάμπους	37 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
195	Ζερβού Μαρίτσα του Κώστα (Φελλά)	1916	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτις	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
196	Ζήνωνος Ζήνων Παναγιώτου	29.5.1958	Ομορφίτα	Ομορφίτα	Εθελοντής, Μαθητής	23.7.1974	Περιοχή Τράχωνα-Νεαπόλεως	X	
197	Ζήνωνος Μιχαήλ του Ζήνωνα	19.11.1905	Καζάφανι	Καζάφανι	Πολίτης	23.7.1974	Καζάφανι		
198	Ζορπή Ανδρέας του Ευαγγέλου	4.4.1953	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
199	Ζουβάνης Γιάννης του Γεωργίου	10.10.1949	Φρέναρος	Βρυσούλες	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
200	Ζωγράφου Γεώργιος του Πέτρου	1925	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Άσσια		
201	Ζωρζή Χαμπής (Σιαμπουρή)	1880	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
202	Ηλία (Ορθοδόξου) Ανδρέας του Ορθόδοξου	7.8.1950	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Έφεδρος	20.7.1974	Νοσ.Αμμοχώστου		
203	Ηλία (Παναγή) Οδυσσέας του Ηλία	1.11.1941	Άγιος Ανδρόνικος Καρπασίας	Άγιος Γεώργιος Καρπασίας	Αστυνομικός	Άγνωστη	Γιαλούσα		Χ
204	Ηλία Ανδρέας του Ηλία	1920	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Τραχώνι Κυθρέας		
205	Ηλία Κρίνος του Χαραλάμπους	26.12.1955	Πηγαίνεια	Πεντάγυια	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
206	Ηλία Μέλπω	1882	Άρδανα	Άρδανα	Πολίτης	9.9.1974	Γύψου		
207	Ηρακλέους Μιχαήλ του Ηρακλή	29.3.1928	Βάσα Κοιλανίου	Λεμεσός	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		
208	Θεμιστοκλέους Ανδρέας του Γεωργίου	1956	Λεμεσός	Λεμεσός	Κληρωτός	29.7.1974	Λεμεσός		
209	Θεμιστοκλέους Ανδρέας του Θεοδώρου	12.6.1948	Ξερός	Λευκωσία	Έφεδρος Σμηνίτης	23.7.1974	23.7.74 περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	Χ	
210	Θεμιστοκλέους Μάριος του Θεμιστοκλή	20.4.1950	Κακοπετριά	Κακοπετριά	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσας		
211	Θεμιστοκλή Καλλού	1894	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	24.10.1974	Λάπηθος		
212	Θεοδοσίου Ανδρέας Ιάσωνος	5.8.1950	Πολέμι	Πολέμι	Έφεδρος	22.7.1974	Π.Χρυσοχούς		
213	Θεοδοσίου Γαβριήλ		Στρόβολος Λευκωσία	Στρόβολος Λευκωσία	Κληρωτός	23.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Τράχωνα	Απεβίωσε στο Γεν.Νοσ.Λευκωσίας στις 25.7.74		
214	Θεοδούλου Μιχαλάκης του Ανδρέα	10.01.1956	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		Χ
215	Θεοδώρου (Βίττης) Αντωνάκης του Ιωάννη	10.1.1947	Νέα Σπάρτη (Γαϊδουράς) Αμμοχώστου	Νέα Σπάρτη (Γαϊδουράς) Αμμοχώστου	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	22.7.1974	Κούκλια Αμμοχώστου		
216	Θεοδώρου (Καττής) Ανδρέας του Θεοδώρου	15.6.1948	Μαλούντα	Μαλούντα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
217	Θεοδώρου Γιαννάκης του Ευσταθίου	17.7.1958	Καλοψίδα	Καλοψίδα	Πολίτης	25.8.1974	Καλοψίδα		
218	Θεοδώρου Ιωάννης του Αναστάση	10.11.1949	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	Χ	
219	Θεοκλέους Κώστας του Θεοκλή	29.1.1912	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Λαπήθου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
220	Θεολόγου (Τάμπα) Χαράλαμπος του Θεολόγου	18.10.1942	Κυρά Μόρφου	Φιλιά Μόρφου	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
221	Θεοχαρίδης Ευγένιος του Γεωργίου	1.3.1947	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Πέλλα-Παΐς		X
222	Θεοχάρους Πέτρος του Γεωργίου	1.1.1912	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
223	Θεοχάρους Σάββας του Θεοχάρη	9.9.1959	Τράχωνας	Ομορφίτα Λευκωσίας	Πολίτης	22.7.1974	Περιοχή Μιας Μηλιάς		
224	Θεωρή Ιάκωβος του Θεωρή	1946	Έξω Μετόχι	Έξω Μετόχι	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή χωρίου Επηχώ	X	
225	Θρούμπου Ειρήνη του Εμμανουήλ (σύζυγος Γεωργίου)	1900	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτις	13.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
226	Ιακωβίδης (Βουγιουκλάκης) Κωστάκης του Ανδρέα	3.8.1954	Ομορφίτα Λευκωσίας	Ομορφίτα Λευκωσίας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
227	Ιακωβίδης Χ"Γιάννης	1899	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	21.4.1975	Λάπηθος		
228	Ιγνατίου Χριστόφορος	1894	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	20.10.1974	Λάπηθος		
229	Ιορδάνου Ιορδάνης του Ιωακείμ (Βάκης)	2.6.1940	Πάχνα	Πάχνα	Έφεδρος	20.7.1974	Λεμεσός		
230	Ιορδάνους Άννα του Θεόδουλου	1.8.1927	Αγλαντζιά	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς		
231	Ισαάκ Αναστάσης του Ισαάκ	10.2.1972	Παραλίμνι Αμμοχώστου	Αγία Νάπα	Πολίτης	11.8.1996	Δερύνεια		
232	Ισιδώρου Ισίδωρος του Κώστα	7.1.1955	Ορμήδεια	Ορμήδεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
233	Ιωακείμ Γεώργιος του Ανδρέα	24.5.1953	Καλοψίδα	Μακράσυκα	Έφεδρος	22.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή Αγ. Ερμολάου	24.7.1974 απεβίωσε στο Γεν. Νοσ.Λευκωσίας	X	
234	Ιωαννίδης (Μάρκου) Ηλίας του Χαραλάμπους	20.7.1954	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αγίου Ερμολάου	X	
235	Ιωαννίδης Μάριος του Αχιλλέα	1944	Λευκωσία	Λευκωσία	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	23.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Νεαπόλεως	30.8.74 Απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας		
236	Ιωάννου (Θεορή) Γεώργιος του Ιωάννη	25.8.1914	Λιβερά	Όρκα Κερύνειας	Πολίτης	29.8.1974	Μεταξύ χωριών Όρκας και Λιβερών		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
237	Ιωάννου Αναστάσιος του Χριστόδουλου	21.11.1953	Λευκωσία	Κάτω Λακατάμια	Κληρωτός Δεκανέας	20.7.1974	Περιοχή Λήδρα Πάλας Λευκωσία	Χ	
238	Ιωάννου Ανδρέας του Νεοκλέους	14.6.1952	Κούρδαλι	Άγιος Δομέτιος	Έφεδρος	23.7.1974	Περιοχή Γερολάκκου	Χ	
239	Ιωάννου Ανδρέας του Φωτίου	1955	Λεμεσός	Λεμεσός	Κληρωτός	20.7.1974	Λεμεσός		
240	Ιωάννου Γεώργιος του Νικοδήμου	28.2.1956	Άγιος Θεόδωρος Λεμεσού	Άγιος Θεόδωρος Λεμεσού	Κληρωτός	6.8.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
241	Ιωάννου Γιαννάκης του Γεωργίου	Οκτώβριος 1973	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
242	Ιωάννου Γιαννάκης του Μιχάλη	4.6.1954	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
243	Ιωάννου Ιωάννης Κώστα	27.7.1955	Φιλούσα Κελοκεδάρων	Φιλούσα Κελοκεδάρων	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	Χ	
244	Ιωάννου Ιωάννης του Χριστοδούλου	23.11.1945	Καλογραία	Καλογραία	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
245	Ιωάννου Μαίρη του Γεωργίου	1957	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
246	Ιωάννου Μιχάλης του Γιαννάκη	1934	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
247	Ιωάννου Σωτήρα του Γεωργίου	1940	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
248	Ιωάννου Χ. Δώρος	56 Ετών	Λευκωσία	Λευκωσία	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
249	Ιωάννου Χρίστος του Κώστα	19.5.1950	Λάπηθος	Λάπηθος	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Αϊρκώτισσας Λαπήθου		
250	Ιωνά (Προκοπά) Ανδρέας του Ιωνά	23.2.1955	Λύση	Λύση	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Αγ. Ιλαρίωνα		
251	Ιωνά Μηνά Χρυσταλλού του Λουκά	80 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
252	Καζέλη Ειρήνη	1905	Λάπηθος	Λάπηθος	πολίτης	16.8.1974	Λάπηθος		
253	Κάϊλου Λούκας του Νικολάου	24.7.1972	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
254	Κακουλλή Αναστασία	1889	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	21.3.1975	Λάπηθος		
255	Κακούρη Ιάκωβος του Γιασουμή	1.12.1942	Περιστερωνοπηγή	Περιστερωνοπηγή	Αστυνομικός	Άγνωστη	Καζάφανι		Χ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
256	Καλαΐτζή Αγάθη	1895	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Πολίτης	15.5.1975	Ριζοκάρπασο		
257	Καλαΐτζής Χρίστος (Τάκης) του Παναγιώτη	15.5.1945	Καλό Χωριό Λεύκας	Πεντάγυια	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Λιμνίτη		
258	Καλαποδάς Βάσος του Κώστα	22.9.1943	Κακοπετριά	Κακοπετριά	Στρατιωτικός	23.7.1974	Περιοχή Καζάφανι	X	
259	Καλαποδάς Χριστάκης του Κώστα	13.1.1948	Κακοπετριά	Κακοπετριά	Στρατιωτικός	23.7.1974	Περιοχή Τράχωνα	X	
260	Κάλια Χριστοφής του Ανδρέα	19.2.1949	Άγιος Θεόδωρος Λαπήθου	Λάπηθος	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Πικρού Νερού Κερύνειας		
261	Καλλή Άγγελος του Γεωργίου	10.12.1956	Βασίλι Καρπασίας	Βασίλι Καρπασίας	Κληρωτός	20.7.1974	20.7.74 περιοχή Αγ.Παύλου Λαπήθου		
262	Καλλή Ελενίτσα του Παυλή	80 Ετών	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης		Κυθρέα		
263	Καλλή Κυριάκος του Δημήτρη	26.6.1947	Γούφες Αμμοχώστου	Μαραθόβουνος	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Όφκορος Αμμοχώστου		
264	Καλλή Μιχαήλ του Φώτη	1913	Δαυλός	Δαυλός	Πολίτης	23.8.1974	Περιοχή Δαυλού		
265	Καλλικάς (Πιριπίτση) Κυριάκος του Ανδρέα	25.10.1955	Αραδίππου	Αραδίππου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Καζάφανι		X
266	Καλογήρου Ανδρέας του Αντωνίου	17.11.1954	Ριζοκάρπασο	Λευκωσία	Κληρωτός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
267	Καλογήρου Χριστάκης του Ανδρέα	14.2.1952	Μουτουλλάς	Μουτουλλάς	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Λιμνίτη		
268	Καμηλάρη Παναγιώτα του Αρέστη	1906	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
269	Καμιντζή Κουλλού του Κωνσταντή Τζιρκακού	1891	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	16.8.1974	Λευκόνοικο		
270	Καμιντζής Σταύρος του Κυριάκου	17.11.1948	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή χωριού Αγίου Ανδρονίκου Αμμοχώστου		
271	Καμιντζής Σταύρος του Μάρκου	14.9.1886	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		
272	Καμπανελλάρη Ανδρέας		Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Κυθρέα		
273	Κανιά Κυριακού Κυριάκου	1889	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	22.2.1975	Γιαλούσα		
274	Κανικλίδη Νικόλαος του Κώστα	23.3.1897	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		
275	Κάντος Λουκάς	1911	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	13.10.1974	Βιτσάδα		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
276	Καπίλλα Γεώργιος του Ιωάννη	12.5.1943	Παραλίμνι Αμμοχώστου	Παραλίμνι Αμμοχώστου	Έφεδρος	20.3.1993 (λόγω των τραυμάτων που υπέστη κατά την αιχμαλωσία του το 1974)	Παραλίμνι		
277	Καππίδης Κυριάκος του Γιακουμή	1912	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		Χ
278	Καραγιάννη Νικόλας του Γιάννη	1904	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	16.8.1974	Μαραθόβουνος		
279	Καραγιάννης Ιωάννης του Αδάμου	24.8.1945	Μάνδρες	Μάνδρες	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
280	Καραγιάννης Φοίβος του Ιωάννη	25.1.1933	Μάνδρες	Μάνδρες	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
281	Καράλουκα Ανδρέας του Συμεού (Κωστή)	12.12.1956	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Κληρωτός Δεκανέας	22.7.1974	Περιοχή Αγίου Ιλαρίωνα		
282	Καραμανή Παντελής του Κώστα	1908	Βασίλεια Κερύνειας	Βασίλεια Κερύνειας	Πολίτης	5.9.1974	Απεβίωσε στις φυλακές Κερύνειας		
283	Καραμανλή Μιχαήλ του Ανδρέα	21 ετών	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη		
284	Καραολή Ελπίδα Χρυσοστόμου	1887	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	9.1.1975	Μόρφου		
285	Καράσαββα Κυριακού(Κακουλλού) του Αναστάση Χ"Πασχάλη	1900	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	17.8.1974	Τρίκωμο		
286	Καρασαμάνης Νικόλας του Κώστα	8.9.1952	Πελένδρι	Πελένδρι	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	Χ	
287	Καρατζιά Παναγιώτης	1885	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	15.4.1975	Λάπηθος		
288	Καρκαντά Κατίλ Ελένη	1888	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	1.10.1974	Λάπηθος		
289	Καρκώτη Λευτέρης	84 Ετών	Σύσκληπος	Σύσκληπος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Σύσκληπος		
290	Καρμιώτης Χριστόδουλος του Γεωργίου	1911	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	20.7.1974	Καραβάς		
291	Κάρουλλα Κώστας του Γεωργίου	2.8.1941	Μουσουλίτα	Άσσια	Έφεδρος	14.8.1974	Άσσια		
292	Κάρυου Νικηφόρος του Πέτρου	29.6.1956	Αυγόρου	Αυγόρου	Κληρωτός Δεκανέας	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη		
293	Κασάπη Ανδρέας του Κώστα	27.2.1957	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	20.8.1974	Περιοχή Άσσιας	Χ	
294	Κασιούρη Γεώργιος του Ιωάννη	1915	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		Χ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
295	Κασσιανού Κενδέας του Μοδέστου	6.10.1950	Νέα Σπάρτη (Γαϊδουράς) Αμμοχώστου	Αμμόχωστος	Έφεδρος	17.8.1974	Πυρόϊ		
296	Κατζάρα Αντζελού		Βιτσάδα	Βιτσάδα	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		
297	Κάτζιη Ανδρέας του Δημήτρη	27.2.1946	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	
298	Κάτζιη Νικόλαος του Ανδρέα	3.10.1945	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	
299	Κατσαντώνη Μαρίτσα Μιχάλη	1.8.1895	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	3.10.1974	Καραβάς		
300	Κατσιάρη Γεώργιος του Παναγιώτου	8.1.1952	Λιοπέτρι	Λιοπέτρι	Έφεδρος Υποδεκανέας	16.8.1974	Περιοχή Κολοκασίδη Λευκωσία		
301	Κατσιόλα Κώστας του Χριστόδουλου	1890	Καραβάς	Καραβάς	πολίτης	21.7.1974	Καραβάς (Πέντε Μίλι)		
302	Κατσούρης Μιχαήλ του Κωστή	31.12.1905	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Νέου Χωρίου Κυθρέας		X
303	Καττάσιη Δέσποινα του Γιαννή		Ζώδια Κάτω	Ζώδια Κάτω	Πολίτης	19.9.1974	Μόρφου		
304	Καφετζή Αντώνης του Ανδρέα	31.7.1954	Λευκωσία	Παραλίμνι	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή Αγ. Παύλου Λευκωσίας	X	
305	Καψοκάρτης Κωνσταντίνος του Νικολάου	23.7.1956	Λύμπια	Λύμπια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
306	Κελίρης Παναγιώτης του Αναστάση	14.9.1901	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	11.10.1974	Γύψου		
307	Κέλλουρας Σπύρος του Κυριάκου	12.12.1948	Πέτρα Σολέας	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
308	Κεμέκκης Παναγιώτης του Μιχαήλ	6.4.1954	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
309	Κιοττή Παναγιώτης του Μάρκου	24.8.1944	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κλαψίδων Αμμοχώστου		X
310	Κίτσιου Βασιλού		Θέρμια	Θέρμια	Πολίτης	15.4.1975	Θέρμια		
311	Κκέλη Ευγενία Χριστοφή	1910	Όρκα Κερύνειας	Λάπηθος	Πολίτης	8.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		
312	Κκόλα Κώστας		Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Κώμα του Γιαλού		
313	Κκολής Κώστας	1919	Πέλλα Παϊς	Πέλλα Παϊς	Πολίτης	23.2.1975	Πέλλα Παϊς		
314	Κκόλιαρος Ροτοκλής του Γεωργίου	1884	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
315	Κκόλιαρου Μαρία Στυλλή	1895	Καραβάς	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
316	Κκολού Γεώργιος του Κωστή	10.3.1900	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Γερολάκκου		X
317	Κλεάνθους (Γκλαγγίδου) Δέσποινα	8.1.1949	Δάλι	Δάλι	Πολίτης	21.7.1974	Περιοχή Πέρα Χωρίου-Ιδαλίου		
318	Κλεάνθους Γεώργιος του Χρυσάνθου	23.5.1954	Κάθηκας	Κάθηκας	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή χωριού Επηχώ	X	
319	Κλείτου Δημήτριος του Ανδρέα	26.7.1955	Λεμεσός	Λεμεσός	Κληρωτός	21.7.1974	Λάρνακα		
320	Κλωνάρη Ανδρέας του Παναγιώτη	12.1.1947	Λάπηθος	Λάπηθος	Έφεδρος Λοχίας	27.7.1974	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		
321	Κοζάκος Γιαννάκης του Αθανασίου	14.4.1960	Λευκωσία	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
322	Κολόμβου Αρτέμης του Γεωργίου	10.11.1955	Μηλιά Αμμοχώστου	Μηλιά Αμμοχώστου	Κληρωτός	20.7.1974	Νέο λιμάνι Αμμοχώστου κοντά στις πολωνικές παράγκες		
323	Κοντεμενιώτη Χριστάκης του Κυπριανού (Σικκιημέ, Βορειοκορεάτης)	21.1.1933	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Καραβάς (Έξι Μίλι)		X
324	Κοντογιώργη (Γεωργίου) Ελένη του Μιχαήλ	1884	Βιτσάδα	Βιτσάδα	Πολίτης	Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		
325	Κοντός Παναγιώτης του Γεωργίου	1894	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	3.11.1974	Λάπηθος		
326	Κοντός Χαράλαμπος	79 Ετών	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
327	Κοντού Κατίνα του Γεωργίου	21.11.1912	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	29.5.1981	Εγκλωβισμένη, μεταφέρθηκε στη Λάρνακα μετά από κακοποίησή της από τα κατοχικά στρατεύματα και απεβίωσε στις 29.5.81		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
328	Κοντού Λούλλα του Κώστα (Φελλά)	55 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
329	Κοντού Παναγιώτης του Ανδρέα	15 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
330	Κορέλλης Αντωνάκης του Μιχαήλ	14.5.1944	Κυθρέα	Κυθρέα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
331	Κόρινου Κώστα Μαρίτσα του Λουκά	1895	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	17.8.1974	Αγκαστίνα		
332	Κοσιάρη Χρυσταλλού του Χριστοφή	25.12.1910	Όρκα Κερύνειας	Λάπηθος	Πολίτις	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
333	Κοσκόσιη Χρυσή	1880	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	19.1.1975	Γιαλούσα		
334	Κοσμά Θεόδωρος	11.1.1924	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	24.9.1974	Νοσ. Αμμοχώστου		
335	Κοσμά Χρίστος του Σάββα	16.2.1939	Στρόβολος Λευκωσία	Λευκωσία	Αστυνομικός	Άγνωστη	Γιαλούσα		Χ
336	Κούβαρος Βαρνάβας του Μιχαήλ	30.4.1940	Νήσου Λευκωσίας	Νήσου Λευκωσίας	Έφεδρος	12.8.1974	Λευκόνοικο		
337	Κουδουνά Κωνσταντίνος του Σπύρου	1.5.1954	Πεντάγυια	Ξερός	Κληρωτός Λοχίας	20.7.1974 τραυματίστηκε από βόμβα Ναπάλμ στη περιοχή Αθαλάσσας	24.7.1974 Απεβίωσε στο Γεν. Νοσ. Λευκωσίας	Χ	
338	Κουζούρπασιη Ελεγκού	1910	Μια Μηλιά	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
339	Κουζούρπασιη Πανάης του Αντώνη	1904	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
340	Κουκκουλή Λοΐζος του Κυριάκου	03.08.1956	Σπήλια	Άγιος Δομέτιος	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
341	Κουκουλλής Κωνσταντίνος	1895	Μύρτου	Μύρτου	Πολίτης	3.5.1975	Μύρτου		
342	Κουλλέ Τρόφιμος του Νικολάου	17.2.1948	Γερμασόγεια	Γερμασόγεια Λεμεσού	Έφεδρος	20.7.1974	Επισκοπή Λεμεσού		
343	Κουμή (Κουμουδιού) Χρυσταλλού του Σωτήρη	1906	Πραστειό Αμμοχώστου	Πραστειό Αμμοχώστου	Πολίτης	17.9.1974	Γύψου		
344	Κουμή Γιάννος του Ανδρέα	30.11.1955	Άγιος Θεόδωρος Αμμοχώστου	Άγιος Θεόδωρος Αμμοχώστου	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
345	Κουμή Ιάκωβος του Χριστόδουλου	27.11.1947	Καλαβασός	Λάπηθος	Έφεδρος Δεκανέας	20.7.1974	Περιοχή "Πικρό Νερό" Αγ.Γεωργίου Κερύνειας		
346	Κούμουρος Λοΐζος	1897	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	12.2.1975	Γιαλούσα		
347	Κουμπαρή Γεώργιος του Ανδρέα	23.1.1955	Αρναδί	Αρναδί	Κληρωτός Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
348	Κουνελλή Χρυσταλλού του Χριστοφή	68 Ετών	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	Λάρνακα	Λάρνακα		
349	Κούννου Χρίστος του Γεωργίου	20.7.1906	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Νέο Χωρίο Κυθρέας		
350	Κούντουρου Δέσποινα του Νικόλα (Ματζιάρτα)	1900	Τύμπου	Τύμπου	πολίτις	Άγνωστη	Άγνωστη		
351	Κουρουμά Μαρτού	1878	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	5.11.1974	Γύψου		
352	Κούρρη Απόστολος του Ανδρέα	6.12.1950	Αγγλισίδες	Περβόλια Λάρνακος	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
353	Κουσάρη Λοβάρα	1894	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	13.9.1974	Γύψου		
354	Κουσιάππας Ανδρέας του Χαραλάμπους	26.5.1953	Λύση	Λύση	Έφεδρος	18.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
355	Κούσπος Παύλος του Φραντζέσκου	1901	Γαστριά	Γαστριά	Πολίτης	22.12.1974	Γαστριά		
356	Κούτρας Δημήτρης του Χαράλαμπου	25.1.1927	Επτακώμη	Επτακώμη	πολίτης	Άγνωστη	Γαλάτεια		X
357	Κουτσιοφή Γεώργιος Δ.	1894	Καπούτι	Καπούτι	Πολίτης	31.10.1974	Καπούτι		
358	Κρασιά Αθηνά Γεωργίου	1902	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Μαραθόβουνος		
359	Κτωρή (Γεωργίου) Γεώργιος του Κτωρή	10.1.1954	Ποτάμι Μόρφου	Ποτάμι Μόρφου	Κληρωτός	22.7.1974	Αγγολέμι	X	
360	Κυμίση Ανδρέας του Αριστείδη	25.1.1955	Κυθρέα	Κυθρέα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
361	Κυπρή Αλέξανδρος του Κυπρή	1901	Αγριδάκι	Σύσκληπος	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Συσκλήπου		X
362	Κυπρή Κυριάκος του Χαραλάμπους	28.8.1956	Στρουμπί	Στρουμπί	Στρατιωτικός	14.8.1974	Περιοχή Μιας Μηλιάς	X	
363	Κυπριανίδη (Ζίττη) Ανδρέας του Σάββα	31.3.1955	Λευκωσία	Δευτερά	Κληρωτός	5.8.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
364	Κυπριανίδης Κύπρος του Αλεξάνδρου	16.7.11947	Βουνό Κερύνειας	Άγιος Δομέτιος Λευκωσίας	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
365	Κυπριανού Βασιλού του Μιχαήλ	1884	Λάρνακα Λαπήθου	Λάρνακα Λαπήθου	Πολίτης	6.12.1974	Περιοχή Λάρνακα Λαπήθου		
366	Κυπριανού Στέλιος του Ανδρέα	13.5.1948	Πάνω Δευτερά	Πάνω Δευτερά	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
367	Κυπριανού Φοίβος του Κωνσταντίνου	19.10.1951	Φτέρυχα	Ελιά	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
368	Κυπριανού Φραγκού Λαμπή	1896	Χάρτζια	Χάρτζια	Πολίτης	7.10.1974	Βιτσάδα		
369	Κυριακίδης Θεοφύλακτος του Πέτρου	13.11.1956	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
370	Κυριάκου Ανδρέας του Λεωνίδα	12.1.1949	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου	Άγιος Λουκάς Αμμοχώστου	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
371	Κυριάκου Γεώργιος	1908	Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Πολίτης	13.4.1975	Κώμα του Γιαλού		
372	Κυριάκου Γεώργιος του Ανδρέου	30.9.1954	Λευκωσία	Άλωνα	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		
373	Κυριάκου Γιάννης του Κυριάκου	25.11.1913	Πέγεια Πάφου	Λευκωσία	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Γερολάκκου	X	
374	Κυριάκου Ηλιού	1904	Έγκωμη Αμμοχώστου	Έγκωμη Αμμοχώστου	Πολίτης	15.8.1974	Έγκωμη Αμμοχώστου		
375	Κυριάκου Θεόδωρος του Αναστάση	8.2.1947	Κοντέα	Παλλουριώτισσα	Έφεδρος	15.8.1974	Περιοχή Αγ.Κασιανού Λευκωσίας	X	
376	Κυριάκου Ιτσιά Μαρία του Γιασεμή		Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Μαραθόβουνος		
377	Κυριάκου Κυριάκος του Ανδρέα	20.6.1956	Λεμεσός	Συκόπετρα	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
378	Κυριάκου Κυριάκος του Σωτήρη	28.1.1940	Λάπαθος	Λάπηθος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
379	Κυριάκου Κώστα του Κυριάκου	11.5.1923	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Πολίτης	26.9.1974	Γεν.Νοσοκ.Λευκωσίας		
380	Κυριάκου Κώστας του Ανδρέα	1.7.1947	Κάτω Μονή	Περιστερώνα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
381	Κυριάκου Λαμπηδόνα του Κυριάκου	1969	Ποταμός του Κάμπου	Ποταμός του Κάμπου	Πολίτης	20.7.1974	Δρόμος Λευκωσίας-Κάμπου		
382	Κυριάκου Μαργαρώ	75 Ετών	Λάρνακα	Λάρνακα	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
383	Κυριάκου Μαρία του Κυριάκου	1968	Ποταμός του Κάμπου	Ποταμός του Κάμπου	Πολίτης	20.7.1974	Δρόμος Λευκωσίας-Κάμπου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
384	Κυριάκου Μενέλαος του Ιακώβου	5.11.1911	Τύμπου	Τύμπου	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Τύμπου		
385	Κυριάκου Νεόφυτος του Χαραλάμπους	22.04.1955	Μύρτου	Μύρτου	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
386	Κυριάκου Σάββας του Αλεξάνδρου	1956	Άσσια	Άσσια	Κληρωτός	20.7.1974	Κοντεμένος		
387	Κυριάκου Στέφανος του Νεοφύτου	03.02.1955	Πέγεια	Πέγεια	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
388	Κυριάκου Τασούλλα του Κυριάκου	14.3.1948	Ποταμός του Κάμπου	Ποταμός του Κάμπου	Πολίτης	20.7.1974	Δρόμος Λευκωσίας-Κάμπου		
389	Κυριάκου Χρίστος του Στυλιανού	6.6.1956	Λάρνακα Λαπήθου	Λάρνακα Λαπήθου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
390	Κωνσταντή Πέτρου Μυροφόρα του Γεωργίου	1895	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	17.8.1974	Αγκαστίνα		
391	Κωνσταντινίδης Κώστας του Χρίστου	10.12.1945	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
392	Κωνσταντίνου Γεώργιος του Κωνσταντή	1891	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Πολίτης	16.8.1974	Πηγή Αμμοχώστου		
393	Κωνσταντίνου Ελένη	71 Ετών	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
394	Κωνσταντίνου Ελευθέριος του Αριστείδη	02.12.1946	Λευκωσία	Λυκαβητός, Λευκωσία	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
395	Κωνσταντίνου Κωστάκης του Παναγιώτη	13.10.1956	Λεμεσός	Μονή Λεμεσού	Κληρωτός	7.8.1974	Περιοχή Λαπήθου-Καραβά		
396	Κωνσταντίνου Λεόντιος του Κωνσταντίνου	17.1.1953	Λυθροδόντας	Λυθροδόντας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
397	Κωνσταντίνου Νίκος του Κώστα	6.1.1942	Καλοπαναγιώτης	Καλοπαναγιώτης	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
398	Κωνσταντίνου Παναγιώτης του Ανδρέου (Αμαξάρης)	25.2.1955	Άχνα	Άχνα	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας	X	
399	Κωνσταντίνου Παναγιώτης του Χρίστου	27.3.1955	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
400	Κωνσταντίνου Πανίκος	31 Ετών	Λεμεσός	Λεμεσός	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
401	Κωνσταντίνου Πολύμνια του Κώστα	45 Ετών	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Πολίτης	Άγνωστη	Άγνωστη		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
402	Κωνσταντίνου Σωτήριος του Χαριλάου	17.2.1950	Λευκωσία	Νεάπολη Λευκωσίας	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	14.8.1974	Περιοχή Ομορφίτας Λευκωσία	X	
403	Κώστα Παυλάκης	22 Ετών	Καϊμακλί	Λευκωσία	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
404	Κώστα Πρόδρομος του Γιαννή	31.12.1891	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Άγιος Ηλίας Αμμοχώστου	Πολίτης	20.8.1974	Περιοχή Αγ. Ηλία Αμμοχώστου		
405	Κωστή Χριστόφορος του Κωστή	1894	Βαβυλάς Κερύνειας	Πάναγρα	Πολίτης	Άγνωστη	Πάναγρα		X
406	Λακαταμίτης Νίκος του Ανδρέα	6.4.1950	Λευκωσία	Δευτερά	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας		
407	Λακιρτού Αντώνης	1907	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	12.4.1975	Τρίκωμο		
408	Λακκοτρύπη Ανδρέας του Γεωργίου	1891	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Άσσια		
409	Λακκοτρύπη Χαραλαμπού του Ματθαίου	1899	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Άσσια		
410	Λαμπή (Ηλία) Ανδρέας του Ηλία	10.6.1926	Χάρτζια	Χάρτζια	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Χάρτζια		
411	Λαμπή Σάββας	35 Ετών	Κρήτου Τέρρα	Κρήτου Τέρρα	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
412	Λαμπρή Κωνσταντίνος του Σωτήρη	27.3.1950	Δίκωμο Κάτω	Νήσου Λευκωσίας	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή χωριού Τρούλλοι		
413	Λαμπρίας Κωστάκης του Κυριάκου	18.1.1944	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Αμμόχωστος	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια		
414	Λάμπρου Αντώνιος του Γεωργίου	3.3.1954	Αγία Βαρβάρα Πάφου	Πάφος	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Πενταδακτύλου	X	
415	Λάμπρου Στέλιος του Λάμπρου	16.10.1939	Δίκωμο	Δίκωμο	Πολίτης	20.7.1974	Δίκωμο	X	
416	Λευτέρη (Γιαλιάλη) Νικόλα Ελένη	65 Ετών	Λάπηθος	Λάπηθος	πολίτις	Αύγουστος 1974	Άγνωστη		
417	Λευτέρη Νικόλας του Ελευθερίου	1900	Κοντεμένος	Κοντεμένος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Κοντεμένος		
418	Λιασή Ελένη του Λούκα	22.2.1949	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		X
419	Λιασή Ηλιάδα του Λουκά	22.11.1956	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		X
420	Λιασή Μαργαρίτα του Γιαννάκη Μιχαήλ	12.2.1926	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		X

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
421	Λιασή Χριστίνα του Λουκά	31.3.1951	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
422	Λοϊζίδης Βάσος του Στεφάνου	5.10.1950	Δρούσια Πάφου	Δρούσια Πάφου	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή Αγ. Παύλου Λευκωσίας	Χ	
423	Λοΐζου (Πέτσα) Παναγιώτα του Λοΐζου	1910	Περιστερωνοπηγή	Βιτσάδα	Πολίτις	Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		
424	Λοΐζου Γεώργιος (Ζαοκέφαλος)	1904	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	15.9.1974	Γύψου		
425	Λοΐζου Κώστας	8.9.1916	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	7.9.1975	Λευκωσία		
426	Λοΐζου Λοΐζος του Γρηγόρη	19.9.1895	Μουτουλλάς	Πεντάγυια	Πολίτης	1.9.1974	Πεντάγυια		
427	Λοΐζου Νικόλας του Λούη	4.7.1953	Λευκωσία	Λευκωσία	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	Χ	
428	Λοΐζου Πέτρος του Ανδρέα	21.1.1945	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	Χ	
429	Λοΐζου Φλουρέντζα του Κωνσταντίνου	1879	Πατρίκι	Πατρίκι	Πολίτης	27.1.1975	Πατρίκι		
430	Λουκά (Ιωάννου Παρπέρη) Μαγδαληνή του Θωμά	1900	Βαρώσι	Βαρώσι	Πολίτης	16.8.1974 Βαρώσι	Περιορχή Αγ.Μέμνονα Αμμοχώστου		
431	Λουκά (Πτάσιου) Ελένη του Γεωργίου	1908	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	15.8.1974	Τρίκωμο		
432	Λουκά (Τσιούπα) Λοΐζος	1902	Γεράνι	Σπαθαρικό	Πολίτης	24.7.1974	Σπαθαρικό		
433	Λουκά Ειρηναίος του Αντωνίου	24.4.1950	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή χωριού Επηχώ		Χ
434	Λουκά Παύλος	1902	Δαυλός	Δαυλός	Πολίτης	3.3.1975	Νοσ.Αμμοχώστου		
435	Λουκαρή Κυριακού Σιαμαρή		Περιστερώνα Αμμοχώστου	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Πολίτης	8.9.1974	Περιστερώνα Αμμοχώστου		
436	Λούπης Σάββας Στυλιανού	1880	Νέο Λειβάδι Μόρφου	Νέο Λειβάδι Μόρφου	Πολίτης	31.8.1974	Ν.Λειβάδι		
437	Λυσάνδρου Λύσανδρος του Χ"Μιχαήλ	1914	Φλαμούδι	Φλαμούδι	Πολίτης	28.8.1974	Περιοχή χωριού Φλαμούδι		
438	Λυσάνδρου Μαρή Νικόλα (Σωκράτη)	1906	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
439	Μαζαράκη Χριστόδουλος του Αρέστη	8.3.1951	Φιλούσα Χρυσοχούς	Λευκωσία	Έφεδρος	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
440	Μαϊμάρης Μιχαήλ του Στέλιου	1889	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
441	Μακρή Ανδρέας του Χριστόδουλου	1.3.1952	Τρεμιθούσα Πάφου	Τρεμιθούσα Πάφου	Έφεδρος	7.8.1974	Περιοχή Βασίλειας		
442	Μακρίδης Θεόδωρος του Μιχάλη	20.10.1944	Ανάγυια	Ανάγυια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
443	Μακρίδης Στυλιανός του Μιχάλη	29.11.1949	Ανάγυια	Ανάγυια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
444	Μαλλή Μιχαήλ του Κυριάκου (Καλλή)	24.4.1950	Λύση	Λύση	Έφεδρος Δεκανέας	16-17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
445	Μαλλούπας Χαράλαμπος	1892	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	19.12.1974	Άγ. Επίκτητος		
446	Μαμμίδη Δημήτριος του Γεωργίου	17.8.1955	Τύμπου	Τύμπου	Κληρωτός	8.8.1974	Περιοχή Λευκωσίας		
447	Μάμμουλου Θεοφίλα του Παυλή	1895	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	15.1.1975	Περιοχή Αγ. Σεργίου		
448	Μανδρίτη Κλείτος του Ηρακλή	22.4.1949	Λάρνακα	Λάρνακα	Έφεδρος Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή χωριού Αλαμινός		
449	Μανδρίτη Νικόλαος του Μιχαήλ	2.1.1951	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Έφεδρος Υποδεκανέας	14.8.1974	Περιοχή Κλεπίνης-Αγ.Χρυσοστόμου		
450	Μάνιφορτ Θεοφανού του Γιάννη	75 Ετών	Θέρμια	Θέρμια	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Θέρμια		
451	Μάνιφορτ Κωστάκης του Γιάννη	35 Ετών	Θέρμια	Θέρμια	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Θέρμια		
452	Μάντη Ιάκωβος (Γιακουμής) του Σάββα	1906	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	6.8.1974	Τοποθεσία "Βρύση του Πάρπα" Λαπήθου		
453	Μάντη Κυριακού	1884	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	21.12.1974	Λάπηθος		
454	Μάντη Μαρία του Νικόλα		Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Λάπηθος		
455	Μάντολες Ανδρέας του Σωτηρίου	22.2.1949	Αχερίτου	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
456	Μαντράλης Κωνσταντίνος του Πέτρου	3.5.1954	Λάπηθος	Λάπηθος	Κληρωτός	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
457	Μανώλη Αντωνάκης του Κώστα	15.11.1955	Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας	Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας	Κληρωτός Λοχίας	22.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή Πενταδακτύλου	23.7.74 Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας	X	
458	Μαραγκού Μαρία του Γεωργίου	9.3.1969	Αμμόχωστος	Τρίκωμο	Πολίτης	16.8.1974	Άρδανα		X
459	Μαρίνου Παναγιώτης του Κώστα	10.12.1954	Αμμόχωστος	Βρυσούλλες	Κληρωτός	3.8.1974	Μια Μηλιά		
460	Μαρκαντώνη Χρυστάλλα του Αγαθαγγέλου	1900	Φτέρυχα	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας		X
461	Μάρκου (Ιωάννου) Ιάκωβος του Μάρκου	5.7.1946	Λάρνακα	Λάρνακα	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Λάρνακος		
462	Μάρκου (Τσαγγάρη) Μάρκος του Ιωάννη	1.10.1956	Επτακώμη	Επτακώμη	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου	X	
463	Μάρκου Γεώργιος του Μάρκου	12.1.1926	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Πολίτης	29.7.1974	Αμμόχωστος		
464	Μάρκου Χρίστος του Αχιλλέα	13.3.1948	Κλήρου	Κλήρου	Στρατιωτικός	22.7.1974	Τοποθεσία "Γομαρίστρα" Πενταδακτύλου	X	
465	Μαρνέρου Ανδρέας του Ευσταθίου	1.6.1945	Καραβοστάσι Μόρφου	Ποταμός του Κάμπου	Αστυνομικός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
466	Μαστρίδη Χαράλαμπος του Σάββα	1929	Σύσκληπος	Σύσκληπος	Πολίτης	3.8.1974	Σύσκληπος		
467	Ματεΐδης Ανδρέας του Στυλιανού	2.10.1947	Αγρίδια Λεμεσού	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Έφεδρος	Άγνωστη	Τριμίθι		X
468	Ματθαίου Αγάπιος του Μαθαίου	48 ΕΤΩΝ	Ευρύχου	Δίκωμο	Πολίτης	20.7.1974 τραυματίστηκε στο Δίκωμο	25.7.74 απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας		
469	Μάτσιας Νεοφύτου Γιαννακός	72 Ετών	Μύρτου	Ομορφίτα	Πολίτης		Ομορφίτα		
470	Ματσούκα Παναγιώτης του Ιωάννη	16.3.1945	Αθηένου	Αθηένου	Έφεδρος	24.7.1974	Περιοχή φυλακίου Γρηγορά Καϊμακλίου		
471	Μαυρής Δημήτρης του Γεωργίου								
472	Μαυρομμάτη Γεώργιος του Ανδρέα	16.08.1945	Καλοπαναγιώτης	Καλό Χωριό Λεύκας	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
473	Μαυροσκούφης Άρης του Ναθαναήλ	20.12.1947	Κάμπος	Κάμπος	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Λιμνίτη		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
474	Μαχαιρίδης Ευαγόρας του Χριστάκη								
475	Μαχαιρίτη Ειρήνη του Γεωργίου	1917	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	15.9.1974	Λάπηθος		
476	Μεϊτανή (Μέλισσος) Οδυσσέας του Γεώργιου	1914	Τριμίθι	Τριμίθι	Πολίτης	Άγνωστη	Τριμίθι Κερύνειας		X
477	Μελαχροινός Ανδρόνικος του Χριστοδούλου	30.1.1953	Αργάκι	Αργάκι	Έφεδρος	21.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Ομορφίτας	28.7.1974 απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας		
478	Μελαχροινός Γιάννης	1884	Αργάκι	Αργάκι	Πολίτης	8.9.1974	Αργάκι		
479	Μέλισσος Κώστας του Γεωργιου	3.8.1930	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
480	Μενελάου Μενέλαος του Αναστασίου	22.12.1954	Λεμεσός	Λεμεσός	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Κοντεμένος		
481	Μενελάου Χριστόδουλος	1.7.1929	Βουνί	Στερακόβουνο Λεμεσού	Πολίτης	8.11.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Παραμάλι		
482	Μενοίκου Κώστας του Νικόλα (Αυστραλός)	20.10.1948	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος Λοχίας	Αύγουστος 1974	Περιοχή Λάρνακας Λαπήθου	X	
483	Μερκή Γεώργιος	14.3.1912	Πισσούρι	Πισσούρι	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Πισσουρίου		
484	Μέσσιος Γεώργιος	1880	Σπαθαρικό	Σπαθαρικό	Πολίτης	9.10.1974	Σπαθαρικό		
485	Μέτσιου Κύπρος του Αντώνη	1964	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	5.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		X
486	Μέτσιου Μαρία Μελή	1939	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	5.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		X
487	Μέτσιου Μελής του Αντωνίου	1928	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	5.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		X
488	Μέτσιου Παναγιώτα του Μελή	1962	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	5.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		X
489	Μηνά Μαρτού	1899	Λύση	Λύση	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Λύση		
490	Μηνά Σέργης	1886	Κερύνεια	Κερύνεια	Πολίτης	1.2.1975	Άνω Κερύνεια		
491	Μηνά Σταυρινός του Ιωάννη	1893	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Πολίτης	18.2.1975	Ριζοκάρπασο		
492	Μηνά Χαράλαμπος του Νικολάου	15.12.1944	Πέρα Ορεινής	Πέρα Ορεινης	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
493	Μηνά Χριστάκης του Γενεθλή	18.3.1955	Κορφή Λεμεσού	Κορφή Λεμεσού	Κληρωτός Λοχίας	3.8.1974	Περιοχή "Κοτσιά Καγιά" Πενταδακτύλου		
494	Μικαίου Χαρίλαος του Ανδρέας	21.11.1940	Κυθρέα	Κυθρέα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
495	Μίτας Γρηγόριος του Δημητρίου	16.1.1954	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	15.8.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
496	Μιτσιγκας Κώστας του Κώστα	14.1.1958	Λευκωσία	Λευκωσία	Εθελοντής (μαθητής)	20.7.1974	Περιοχή Αγίου Κασιανού Λευκωσίας	Χ	
497	Μιχαήλ (Πέτρου) Πέτρος του Μιχαήλ	17.6.1955	Ορά	Ορά	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		Χ
498	Μιχαήλ (Σωτήρκας) Χαράλαμπος του Σωτηρίου	1916	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		Χ
499	Μιχαήλ (Ύψου) Μάριος του Ιωάννη	29.4.1955	Λευκωσία	Αμμόχωστος	Κληρωτός	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη		
500	Μιχαήλ Άννα (Αννίτα) του Αργυρού	17.8.1971	Λευκωσία	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς		
501	Μιχαήλ Αχιλλέας	1910	Πατρίκι	Πατρίκι	Πολίτης	6.5.1975	Πατρίκι		
502	Μιχαήλ Γεώργιος του Ανδρονίκου	1.5.1956	Μοσφίλι	Μόρφου	Κληρωτός	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη	Χ	
503	Μιχαήλ Γεώργιος του Μιχαήλ	27.1.1953	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Κληρωτός	15.8.1974	Περιοχή Φιλιάς		
504	Μιχαήλ Γεώργιος του Πολυβίου	11.11.1944	Λάρνακα	Λάρνακα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
505	Μιχαήλ Ιωάννης του Μιχαήλ Ιωάννου	1901	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Παλαικύθρου		Χ
506	Μιχαήλ Λουκία	1874	Άγιος Σέργιος	Άγιος Σέργιος	Πολίτης	4.11.1974	Άγ. Σέργιος		
507	Μιχαήλ Μιχαήλ του Νικολάου	11.10.1955	Ομορφίτα	Βόρειος Πόλος	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Αλωνάγρα-Άσπρη Μούττη Πενταδακτύλου		
508	Μιχαήλ Μιχαλάκης του Μηνά	1956	Γύψου	Γύψου	Κληρωτός	23.6.1997 (τραυματίστηκε στις 21.7.74 στη περιοχή Γερολάκκου)	Λάρνακα		
509	Μιχαήλ Νικόλας	58 Ετών	Άγιος Ανδρόνικος Αμμοχώστου	Άγιος Ανδρόνικος Αμμοχώστου	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
510	Μιχαήλ Νίκος του Μωυσή	28.03.1956	Λυθράγκωμη	Λυθράγκωμη	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
511	Μιχαήλ Όμηρος	1907	Βοκολίδα	Βοκολίδα	Πολίτης	22.2.1975	Βοκολίδα		
512	Μιχαήλ Πηνελόπη του Ιορδάνη	3.12.1949	Λευκωσία	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς		
513	Μιχαήλ Στυλλής	68 Ετών	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
514	Μιχαήλ Φίλιππος του Κυριάκου	20.5.1941	Λευκωσία	Μάμμαρι	Έφεδρος Δεκανέας	22.7.1974	Περιοχή Αετοφωλιά Πενταδακτύλου	X	
515	Μιχαήλ Χρυσταλλού	61 Ετών	Τσέρι	Τσέρι	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
516	Μιχαηλίδης Ανδρέας του Νίκου	19.11.1946	Σαράντι	Σαράντι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
517	Μιχαηλίδης Μιχαήλ του Παντελή	20.8.1955	Άγιος Δομέτιος	Άγιος Δομέτιος	Κληρωτός	4.5.1980 - (τραυματίστηκε σοβαρά στις 20.7.74 στη περιοχή Καϊμακλίου)	Λευκωσία		
518	Μιχαηλίδου Παγώνα	1892	Θέρμια Κερύνεια	Θέρμια Κερύνειας	Πολίτης	12.9.1974	Θέρμια		
519	Μοδίτη Ανδρέας του Ιωάννη	22.9.1952	Αγία Μαρίνα Ξυλιάτου	Λευκωσία	Έφεδρος	22.7.1974	Ύψωμα Καλαμπάκι περιοχή Πενταδακτύλου	X	
520	Μοιράνθης Κώστας Χ"Γιάννη	6.8.1904	Άγιος Ιωάννης Αγρού	Κερύνεια	Πολίτης	22.7.1974	Περιοχή Κερύνειας		
521	Μοσφίλης Πασχάλης του Μιχαήλ	1924	Μάνδρες	Μάνδρες	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
522	Μούσουρος Λοΐζος του Κωστή	1906	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	13.1.1975	Άγ. Σέργιος		
523	Μπάκα Νικόλας του Κυριάκου	13.3.1906	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Λευκονοίκου		
524	Μπακκή Ευτυχία του Ιωάννη	1906	Καραβάς	Καραβάς	πολίτις	Άγνωστη	Άγνωστη		
525	Μπαρρή Νικόλαος του Σάββα	25.11.1953	Κάρμι	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
526	Μωυσή Ανδριανού	1904	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	2.11.1974	Λάπηθος		
527	Νεοκλέους (Ζένιου) Χριστάκης του Σωτηρίου	16.5.1955	Αρακαπάς	Αρακαπάς	Κληρωτός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
528	Νεοκλέους Ανδρέας του Γεωργίου	13.12.1955	Άγιοι Βαβατσινιάς	Άγιοι Βαβατσινιάς	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
529	Νεοκλέους Κυριάκος του Ιωάννου	16.1.1953	Λευκωσία	Καπέδες	Κληρωτός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
530	Νεοφύτου Αβραάμ του Παναγή	1.8.1932	Βασίλεια Κερύνειας	Βασίλεια Κερύνειας	πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Γαϊδουρά		X
531	Νέστωρος Παναγιώτης του Λαζάρου	13.9.1952	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Ακανθούς		X
532	Νικήτα Χριστόδουλος	1890	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	7.4.1975	Καραβάς		
533	Νικηφόρου Κώστας (Κωσταράς) του Χριστοφή	23.7.1922	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	3.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		
534	Νικοδήμου Χριστάκης του Χαραλάμπους	18.9.1955	Κερύνεια	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
535	Νικόλα (Ανδρονίκου) Κυπριανή του Ανδρόνικου	1899	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		
536	Νικόλα Ελένη του Νικολάου Πιννά	1895	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	20.8.1974	Αγ. Σέργιος		
537	Νικόλα Κώστας του Νικόλα	1906	Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Πολίτης	17.8.1974	Κώμα του Γιαλού		
538	Νικόλα Σάββας	59 Ετών	Πέγεια	Πέγεια	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
539	Νικολάου (Φεσάς) Ανδρέας του Νικόλα	8.2.1955	Πύργος Λεμεσού	Πύργος Λεμεσού	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Αγ.Βασιλείου Λευκωσίας		
540	Νικολάου Νικόλαος του Γεωργίου	27.4.1954	Τρούλλοι Λάρνακας	Τρούλλοι Λάρνακας	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Καϊμακλίου Λευκωσία	X	
541	Νικολάου Νικόλαος του Μιχαήλ	1923	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		X
542	Νικολάου Νίκος του Κυριάκου	28.3.1954	Κούκλια Πάφου	Κούκλια Πάφου	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		
543	Νικολάου Νίκος του Μιχάλη	1.9.1950	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Κάτω Αμίαντος	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Λιμνίτη	X	
544	Νικολάου Παναγιώτης του Χρυσόστομου	3.2.1948	Έξω Μετόχι	Έξω Μετόχι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
545	Νικολάου Παντελής του Νικολάου	2.3.1945	Λευκωσία	Πέρα Ορεινής	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
546	Νικολάτζη Θεόδωρος του Αχιλλέα	1936	Λάπηθος	Ελιά	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
547	Νικολέττη Κυριάκος του Ανδρέα	17.1.1944	Λύση	Λύση	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
548	Νικορίλλα Πολυξένη	1890	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	25.8.1974	Καραβάς		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
549	Νίντο Μαρία του Δημητρίου	1894	Άγιος Σέργιος	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	31.1.1975	Άγ.Σέργιος		
550	Νιτζηθκιώτη Ανδρέας του Αντώνη	75 Ετών	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Μόρφου		
551	Ντίρη Δήμητρης του Λουκά	1908	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	Τραυματίστηκε το 1974	Απεβίωσε το 1989 στο Γεν.Νοσ. Λάρνακος λόγω των τραυμάτων που υπέστη		
552	Ξενή (Ττόφα) Χριστόφορος του Παναγιώτη	15.11.1947	Λύση	Λύση	Έφεδρος	17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
553	Ξενή (Χαραλάμπους) Σάββας του Χαραλάμπους	23.7.1955	Κοντέα	Κοντέα	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας	X	
554	Ξενοφώντος Κώστας	8.12.1948	Δευτερά	Δευτερά	Πολίτης, Νοσοκόμος Ψυχιατρείου Αθαλάσσας	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσας		
555	Οδυσσέως Ανδρέας του Σπύρου		Λευκωσία	Λευκωσία	Ανθυπολοχαγό ς	20.7.1974	Περιοχή Επισκοπής		
556	Οικονομίδη Γεώργιος του Ιακώβου	3.11.1954	Πέρα Πεδί	Πέρα Πεδί	Κληρωτός	23.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή Γερολάκκου	6.8.1974 Γεν.Νοσοκ. Λευκωσίας		
557	Οικονομίδης Κώστας	15.3.1939	Άγιος Δομέτιος Λευκωσία	Άγιος Δομέιτος Λευκωσία	Έφεδρος	22.7.1974	Άγ. Δομέτιος		
558	Όμπασιης Τόμης του Χριστοφή	10.1.1948	Γύψου	Γύψου	Στρατιωτικός Εθελοντής	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
559	Ονουφρίου Ειρήνη	1884	Λάρνακα της Λαπήθου	Λάρνακα της Λαπήθου	Πολίτης	28.11.1974	Λάρνακα της Λαπήθου		
560	Ορφανίδης Ανδρέας του Στυλιανού	1918	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		
561	Ορφανίδου Μηλίτσα του Ανδρέα	17.7.1948	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		
562	Ορφανίδου Χρυστάλλα Χ"Βασίλη	1920	Φιλιά	Κυθρέα	Πολίτης	15.8.1974	15.8.74 Κυθρέα		
563	Ορφανού Ανδρέας	1922	Κυθρέα	Άγιος Ανδρόνικος	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		
564	Ορφανού Δέσποινα	1920	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
565	Παλιομούκταρου Ζωρζή Μαρίτσα	1882	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	Πιθανόν Αύγουστος 1974	Κυθρέα		
566	Παλλαρή Μαρίτσα	1900	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	27.4.1975	Γιαλούσα		
567	Πάλμα Ανδρέας του Χαραλάμπους	22.2.1947	Λεύκα	Μοσφιλωτή	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
568	Πάλμα Χαράλαμπος του Παντελή	28.1.1946	Λειβάδια Λάρνακας	Περιστερώνα	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
569	Παμής Κωστάκης του Ανδρέα	20.09.1953	Κυρά Μόρφου	Κυρά Μόρφου	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
570	Παναγή Χρυσόστομος του Μιλτιάδους	27.10.1940	Μιτσερό	Καϊμακλί Λευκωσίας	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	
571	Παναγή Δημήτριος του Γεωργίου	14.10.1952	Αλαμινός	Αλαμινός	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
572	Παναγή Μιχαήλ	75 Ετών	Μελάναργα	Μελάναργα	Πολίτης	11.2.1975	Μελάναργα		
573	Παναγή Σοφοκλής του Ιγνατίου	27.08.1905	Λάπηθος	Αϊρκώτισσα	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
574	Παναγιωτίδου Παρασκευού του Δανιήλ	1.12.1907	Λειβάδια Λάρνακας	Παλλουριώτισσα	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Παλλουριώτισσας		
575	Παναγιώτου (Θεοδοσίου) Λευτέρης του Παναγή	24.10.1955	Άρσος Λεμεσού	Άρσος Λεμεσού	Μαθητής Εθελοντής	20.7.1974	Περιοχή αλευρόμυλου Λεμεσού		
576	Παναγιώτου Ελένη	1906	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Πολίτης	16.8.1974	Άγ.Γεώργιος Σπαθαρικού		
577	Παναγιώτου Κώστας του Ιωάννη	2.7.1946	Λευκωσία	Λευκωσία	Πολίτης Εθελοντής	21.7.1974	Περιοχή Δικώμου	X	
578	Παναγιώτου Παναγιώτης του Πασχάλη	29.8.1950	Δερύνεια	Δερύνεια	Έφεδρος	14.8.1974 τραυματίστηκε περιοχή Μιας Μηλιάς	25.8.1974 Νοσοκομείο Λάρνακας		
579	Παναγιώτου Φρίξος του Παναγιώτη		Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	20.7.1974	Αλαμινός		
580	Πανταζής Ανδρέας του Προκόπη	1906	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	18.8.1974	Κυθρέα		
581	Πανταζής Άρης του Κυριάκου	10.9.1949	Λευκωσία	Λευκωσία	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
582	Παντελή Ανδρέας του Παντελή Γιαννή	20.5.1946	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσας		
583	Παντελή Ανδρέας του Χριστοφή	16.2.1955	Λιοπέτρι	Λιοπέτρι	Κληρωτός Δεκανέας	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
584	Παντελή Άριστος του Κώστα	5.5.1943	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος	21.7.1974	Τουρκοκυπριακή συνοικία Λάρνακας		
585	Παντελή Γεώργιος	1894	Κερύνεια	Κερύνεια	Πολίτης	1.1.1975	Κερύνεια		
586	Παντελή Ελένη του Κωστή	1889	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	18.1.1975	Λάπηθος		
587	Πάντζιαρος Γεώργιος του Χρίστου	19.1.1948	Ζώδια Κάτω	Ζώδια Κάτω	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Καζιβερών		
588	Παπά Αντώνης του Ιωσήφ	2.11.1942	Κορμακίτης	Κορμακίτης	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		
589	Παπά Ιωσήφ Ηλία	5.3.1905	Κορμακίτης	Κορμακίτης	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		
590	Παπαγεωργίου Γεώργιος του Κωνσταντίνου	28.7.1943	Βώνη	Βώνη	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
591	Παπαγεωργίου Χριστοδούλου Δέσποινα	1902	Κυθρέα	Βώνη	πολίτις	15.8.1974	Βώνη		
592	Παπαγιάννης Ιωάννης του Χαραλάμπους	12.7.1951	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
593	Παπαγιώρκου Νικόλας του Τσουγλή	1886	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	16.8.1974	Αγκαστίνα		
594	Παπαδημητρίου Νίκος του Λαζάρου	3.11.1903	Μερσίνα	Τράχωνας Λευκωσία	Πολίτης	Ιούλιος 1974	Τράχωνας		
595	Παπαδόπουλος Παρασκευάς του Κωστέα	1.1.1924	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή χωριού Γαϊδουράς (Νέα Σπάρτη)		
596	Παπαδοπούλου (Αγαθαγγέλου) Μαρίτσα	1873	Γεράσα	Λάπηθος	πολίτις	Λάπηθος	Άγνωστη		
597	Παπαελισσαίου Ελισσαίος του Χρίστου	8.2.1945	Ανώγυρα	Λεμεσός	Στρατιωτικός	22.7.1974	Περιοχή Γερολάκκου	X	
598	Παπαθανασίου Μελής	35 Ετών	Τύμπου	Τύμπου	Πολίτης		Περιοχή αεροδρομίου Τύμπου		
599	Παπαθανασίου Τάσος του Σωτηρίου	12.5.1956	Αραδίππου	Αραδίππου	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή CYTA Λευκωσίας	X	
600	Παπαϊωάννου Ιωάννης του Πολυδεύκη	16.9.1948	Αγία Τριάδα Λεμεσού	Αγία Τριάδα Λεμεσού	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		
601	Παπακωνσταντή Θεόδωρος του Ανδρέα	10.1.1956	Λύμπια	Λύμπια	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
602	Παπακωνσταντίνου (Παπαστεφανή) Νικόλας του Κώστα (Σκαλαμπέας)	1900	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	20-22.8.1974	Περιοχή Κυθρέας		
603	Παπακωνσταντίνου Σοφοκλής του Κωνσταντίνου	5.11.1948	Μια Μηλιά	Μια Μηλιά	Πολίτης	14.8.1974	Μια Μηλιά		
604	Παπαλαζάρου Σωτήριος (Νεοφύτου)	24.1.1953	Χολέτρια	Χολέτρια	Έφεδρος	20.7.1974	Επισκοπή Λεμεσού		
605	Παπαλουκά Γ. Ελπίδα	1889	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτις	4.4.1975	Επτακώμη		
606	Παπαλουκά Φίλιππος του Θεοδώρου	1.12.1954	Λεμόνα Πάφου	Λεμόνα Πάφου	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Μούτταλου Πάφου		
607	Παπαμιχαήλ Αγριππίνη	1892	Σκυλλούρα	Καραβάς	πολίτις	20.9.1974	Καραβάς		
608	Παπανικολάου Κώστας του Παπανικόλα	Μάϊος 1909	Λάρνακα της Λαπήθου	Λάρνακα της Λαπήθου	Πολίτης	14.10.1974 τραυματίστηκε στο χωριό του	18.10.1974 απεβίωσε στο Νοσ.Κερύνειας		
609	Παπανικολάου Μιχαήλ	1915	Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Πολίτης	21.4.1976	Κώμα του Γιαλού		
610	Παπανικολάου Χριστόδουλος	23.11.1900	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Βώνης		
611	Παπαπέτρου Νικόλας του Πέτρου	1901	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	17.8.1974	Μαραθόβουνος		
612	Παπαπέτρου Ολυμπιάδα του Μιχαήλ	1900	Καραβάς	Καραβάς	πολίτις	25.7.1974	Καραβάς (Πέντε Μίλι)		
613	Παπάς Στέλιος του Κώστα	06.04.1952	Κοκκινοτριμιθιά	Κοκκινοτριμιθιά	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
614	Παπασολομώντος Γεώργιος του Κυριάκου	18.9.1940	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή χωριού Όφκορος Αμμοχώστου		
615	Παπαχριστοδούλου Κυριάκος του Παπαχριστοδούλου	3.2.1912	Αγκαστίνα	Παλλουριώτισσα	Πολίτης	23.7.1974	Περιοχή Παλλουριώτισσας		
616	Παππουλλή Γιαννάκης του Αντωνίου	15.9.1954	Αγία Νάπα	Αγία Νάπα	Κληρωτός	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
617	Παρασκευά Ανδρέας του Νίκου	22.6.1952	Πλάτρες Πάνω	Πλάτρες Πάνω	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Κεντρικών Φυλακών Λευκωσίας		
618	Παράσχου (Σιαούρτα) Μιχαήλ του Παράσχου	7.7.1941	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
619	Παρπέρη (Λουκά) Μαρίτσα του Σάββα	1912	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
620	Παρπέρη Μαρία του Νικόλαου	1899	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
621	Παρτού Ουρανία	Οκτώβριος 1902	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Άσσια		
622	Πατάγος Γρηγόρης του Χριστοφή	1894	Γέναγρα	Γύψου	Πολίτης	10.11.1974	Γύψου		
623	Πατάτσος Δημήτριος του Χριστοδούλου	1931	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	20.7.1974	Καραβάς		
624	Πατσαλή Γεώργιος Γιαννή Πιφάνης	80 Ετών	Καπούτι	Καπούτι	Πολίτης		Καπούτι		
625	Πατσαλή Κώστας του Ανδρέα	18.7.1956	Ορμήδεια	Ορμήδεια	Κληρωτός	20.7.1974 τραυματίστηκε από βόμβα Ναπάλμ στη περιοχή Αθαλάσσας	19.10.74 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών		
626	Πατσαλή Μιχαήλ του Χριστόδουλου	1926	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	17.8.1974	Αγκαστίνα		
627	Παυλάττος Παύλος του Γεωργίου	15.1.1926	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	4.9.1974	Περιοχή Βώνης		
628	Παυλάττου (Παρπέρη) Γ. Ελεγκού	80 Ετών	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης		Κυθρέα		
629	Παυλίδη Μαρίκα του Κώστα (Ρήγα)	1903	Λεμύθου	Αμμόχωστος	Πολίτης	21.8.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
630	Παυλίδης Αντώνης του Χριστοφόρου	11.3.1944	Παλαιχώρι	Κάτω Λακατάμια	Έφεδρος	22.7.1974	Καραβάς		
631	Παύλου Φλουρέντζος του Ευλαμπίου	13.3.1951	Μηλιά Αμμοχώστου	Μηλιά Αμμοχώστου	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Τζιάος		
632	Παφίτη (Χρυσοστόμου) Ειρήνη του Πέτρου	15.3.1936	Πάφος	Τράχωνας Λευκωσία	Πολίτης	22.7.1974	Περιοχή Τράχωνα		
633	Παφίτη Γεώργιος Αργυρού	75 Ετών	Λακατάμια Κάτω	Λακατάμια Κάτω	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
634	Παφίτη Νικόδημος	1894	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	8.8.1974	Καραβάς		
635	Παφίτη Παναγιώτης του Θεοχάρους	10.10.1954	Αυγόρου	Αυγόρου	Έφεδρος Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
636	Πελία Γεώργιος του Κυριάκου	11.6.1951	Λύση	Λύση	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κλαψίδων Αμμοχώστου		X

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
637	Πεμπέτσιου Μαρία του Γιαννή	1884	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	20.2.1975	Μόρφου		
638	Περδίκου Δ.Θεοδοσία	1884	Αγία Τριάδα	Αγία Τριάδα	Πολίτης	31.5.1975	Αγία Τριάδα		
639	Περιστιάνη Μαρία	1874	Καζάφανι	Καζάφανι	Πολίτης	6.12.1974	Καζάφανι		
640	Πετούσης Σπύρος του Κυριάκου	1947	Λεμεσός	Λεμεσός	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Επισκοπής		
641	Πέτρου (Δεσπότη) Αντώνιος του Πέτρου	16.2.1954	Παλαιομέτοχο	Παλαιομέτοχο	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή χωριού Πυρόϊ	X	
642	Πέτρου Ανδρέας του Νικολάου	2.1.1954	Πύλα	Πύλα	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
643	Πέτρου Μαρία	1895	Νέτα Αμμοχώστου	Νέτα Αμμοχώστου	Πολίτης	10.5.1975	Νέτα Αμμοχώστου		
644	Πέτρου Μόδεστος του Πέτρου	16.12.1913	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	Άγνωστη	Γαλάτεια		X
645	Πέτρου Νικόλαος του Πέτρου	26.10.1951	Βασίλεια Κερύνειας	Βασίλεια Κερύνειας	Έφεδρος Δεκανέας	14.8.1974	Περιοχή Αγ. Παύλου Λευκωσίας	X	
646	Πέτρου Νικόλας		Βασίλι	Βασίλι	Πολίτης	30.8.1974	Ορμήδεια		
647	Πέτσας Κύπρος του Ιωάννου	27.4.1956	Αγία Μαρίνα Ξυλιάτου	Ξερός	Κληρωτός	16.8.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
648	Πέτσας Μάριος του Μιχαήλ	1954	Λευκωσία	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας Λευκωσίας	X	
649	Πηλαβάς Ανδρέας του Γεωργίου	22.2.1942	Περιστερώνα Μόρφου	Περιστερώνα Μόρφου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
650	Πηλείδης Κωνσταντίνος του Γεωργίου	11.2.1955	Λευκωσία	Αγλαντζιά Λευκωσίας	Κληρωτός	15.8.1974	Περιοχή Καϊμακλίου Λευκωσίας	X	
651	Πηλιάς Μιχαήλ του Νικολάου	20.7.1954	Καϊμακλί	Καϊμακλί	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας	X	
652	Πιερή (Τσιητή) Ευριπίδης	1915	Τριμίθι	Τριμίθι	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τριμίθι		X
653	Πιέρου (Κατσιάρχου) Κυριάκος του Πιερή	23.10.1915	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		X
654	Πιπεράρη Βασιλού		Αγία Ειρήνη Κερύνειας	Αγία Ειρήνη Κερύνειας	Πολίτης	Άγνωστη	Αγία Ειρήνη		
655	Πίρρος Νίκος	67 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης		Νέο Χωρίο Κυθρέας		
656	Πισσαρίδης (Σταυρινού) Χριστόφορος του Νεάρχου	27.9.1953	Αγρός	Αγρός	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	17.8.1974	Τρούλλοι Λάρνακας		
657	Πιστόλα Αλέξης του Χριστοφόρου	1918	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή Λευκονοίκου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
658	Πίτσιλλος Χριστόδουλος του Νικολάου	27.3.1901	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	14.8.1974	Βώνη		
659	Πίττας Κώστας του Ανδρέα	31.1.1954	Βασίλεια Κερύνειας	Πάναγρα	Έφεδρος	31.7.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
660	Πογιατζή Χαρίκλεια του Χ" Παναγή	1884	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Πολίτης	26.7.1975	Νοσ. Αμμοχώστου		
661	Πογιατζής Γεώργιος του Ξενοφώντος	12.4.1948	Άγιος Επιφάνειος	Άγιος Επιφάνειος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Ακανθούς		X
662	Ποδηναράς Κυπρής	1884	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Μόρφου		
663	Πόλας Κυριάκος	1910	Μια Μηλιά	Μια Μηλιά	πολίτης	Άγνωστη	Άγνωστη		
664	Πόλεος Κυριάκος	1910	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Πολίτης	16.8.1974	Άγ.Γεώργιος Σπαθαρικού		
665	Πόλεου Κυριάκου Βαρβάρα	1907	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Άγιος Γεώργιος Σπαθαρικού	Πολίτης	16.8.1974	Άγ.Γεώργιος Σπαθαρικού		
666	Πολυδώρου Σοφοκλής του Γεωργίου	5.1.1936	Ομορφίτα Λευκωσίας	Ομορφίτα Λευκωσίας	Πολίτης	24.7.1974	Περιοχή ΡΕΤΖΙΣ Λευκωσίας		
667	Πολυδώρου Φανή	78 Ετών	Κοντεμένος	Κοντεμένος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Κοντεμένος		
668	Πολυδώρου Χριστόδουλος του Γεωργίου	24.12.1955	Χλώρακα	Χλώρακα	Κληρωτός	22.7.1974	Τζιάος	X	
669	Πολυκάρπου Ελισάβετ του Σωφρονίου	1906	Λάπηθος	Λάρνακα της Λαπήθου	Πολίτης	30.7.1974	Περιοχή Λάρνακας Λαπήθου		
670	Πολυκάρπου Νικόλαος του Θεοδώρου	10.3.1941	Ανώγυρα	Λεμεσός	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		
671	Ποστεκκής Γρηγόρης	80 Ετών	Παλιόσοφος	Παλιόσοφος	Πολίτης	27.7.1974	Παλιόσοφος		
672	Ποταμού (Γεωρκάτζη) Κυριάκος Χριστοφή	1942	Σωτήρα Αμμοχώστου	Σωτήρα Αμμοχώστου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
673	Πουλλή Παναγιώτης του Γιακουμή	1.1.1935	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Περιστερώνα Αμμοχώστου	Πολίτης	17.8.1974	Περιοχή χωριού Γαϊδουράς (Νέα Σπάρτη)		
674	Πουργουρίδης Αντώνης του Ιωάννου	2.11.1924	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		X
675	Πουργουρίδης Πανίκος του Ευαγγέλου	1942	Λεμεσός	Γερμασόγεια Λεμεσού	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		

Page 37

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
676	Πιτασής Απόστολος του Γιακουμή	1.2.1952	Άσσια	Άσσια	Έφεδρος	15.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	
677	Πιτασιάς Χριστοφής του Βασιλείου	24.10.1945	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Έφεδρος	14.8.1974	Περιοχή Αγ.Παύλου Λευκωσίας	X	
678	Πρατσής Πολύκαρπος του Χαραλάμπους	8.3.1955	Μόρφου	Μόρφου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Καζάφανι		X
679	Προδρόμου Χριστοφής του Μαρίνου	10.7.1914	Αχερίτου	Άχερίτου	Πολίτης	31.8.1974	Τοποθεσία Ματσικοριδιές-Αχερίτου		
680	Προκοπίου Γεώργιος	55 Ετών	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
681	Προύσης Σωτήριος του Κυριάκου	27.12.1949	Καϊμακλί	Καϊμακλί	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
682	Ραμούντα Χρίστος του Χρίστου		Πραστειό Αμμοχώστου	Πραστειό Αμμοχώστου	Πολίτης	22.9.1974	Γύψου		
683	Ράσπας Ανδρέας του Κώστα	9.1.1947	Τσέρι	Τσέρι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
684	Ράφτης Γεώργιος του Χρίστου	26.2.1945	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Έφεδρος Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή Αγίου Συμεού Αμμοχώστου		
685	Ρήγα Αναστασία	1890	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	14.8.1974	Λευκόνοικο		
686	Ρήγας Ροδίων του Κώστα	22.10.1957	Λεμεσός	Λεμεσός	Μαθητής Εθελοντής	20.7.1974	Λεμεσός		
687	Ριαλά Αντώνιος του Γεωργίου	21.5.1956	Καλοψίδα	Καλοψίδα	Κληρωτός	14.8.1974	Πράσινη Γραμμή Λευκωσίας	X	
688	Ριαλά Σάββας του Κυριάκου	1910	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	28.7.1974	Άγιος Επίκτητος		
689	Ριαλά Σοφία του Χρίστου	75 Ετών	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	28.7.1974	Άγιος Επίκτητος		
690	Ρουσιά Μαρία	1890	Αργάκι	Αργάκι	Πολίτις	9.9.1974	Αργάκι		
691	Ρούσου Νικόλας	1894	Μάνδρες	Μάνδρες	Πολίτης	12.9.1974	Γύψου		
692	Ρωμανός (Μενελάου) Βάσος	22.06.1941	Άγιος Δομέτιος	Άγιος Δομέτιος	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		X
693	Ρωτού (Κεσμέ) Σωτηρούλλα του Ανδρέα	26 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
694	Σάββα (Σαουρή) Λουβαρού	65 Ετών	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	16-18.8.1974	Γύψου		
695	Σάββα (Σιονή) Λοΐζος του Ανδρέα	17.8.1948	Ακάκι	Ακάκι	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
696	Σάββα (Στενιώτη) Αριστοτέλης του Σάββα	17.7.1935	Ίννια	Αναβαργός	Πολίτης Εθελοντής	20.7.1974	Περιοχή Πόλεως Χρυσοχούς		
697	Σάββα (Σωφρονίου) Κωνσταντίνος του Σωφρονίου	22.5.1956	Σιά	Σιά	Κληρωτός Σμηνίτης	20.7.1974	Περιοχή Καντάρας		
698	Σάββα (Φιλίππου) Ανδρούλα του Σάββα	20.8.1948	Μακράσυκα	Μακράσυκα	Πολίτης	13.10.1974	Πυροβολήθηκε στην Άχνα. Απεβίωσε στο Νοσοκομ.Δεκέλειας		
699	Σάββα Γεώργιος του Μιχαήλ	19.12.1954	Πάφος	Πάφος	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή Μούτταλου-Πάφος		
700	Σάββα Γρηγόρης	1890	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	11.2.1975	Κώμη Κεπήρ		
701	Σάββα Θεκλού	1874	Μακράσυκα	Μακράσυκα	Πολίτης	15.10.1974	Έγκωμη Αμμοχώστου		
702	Σάββα Σάββας	1894	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	7.11.1974	Βώνη		
703	Σάββα Σάββας του Αλέκου	12.6.1955	Μόρφου	Μόρφου	Κληρωτός	Αύγουστος 1974 τραυματίστηκε κατά τη διάρκεια των μαχών	24.2.75 απεβίωσε στο 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών		
704	Σάββα Σάββας του Ευριπίδου	3.1.1953	Γεράσα	Γεράσα	Κληρωτός Λοχίας	16.8.1974	Περιοχή Σχολής Γρηγορίου Λευκωσία		
705	Σαββίδης Κώστας του Μιχαήλ	8.3.1948	Πολέμι	Κλήρου	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Πόλεως Χρυσοχούς		
706	Σαββίδης Κώστας του Παναγιώτη	27.10.1955	Π.Χρυσοχούς	Στατός	Κληρωτός Δόκιμος Αξιωματικός	16.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς	X	
707	Σαββίδης Στέλιος του Νεόφυτου	31.3.1942	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
708	Σαββίδου Μερόπη	68 Ετών	Λεμεσός	Λεμεσός	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
709	Σαββόπουλος Ανδρέας του Γεωργίου	10.9.1952	Παλαιχώρι	Αμμόχωστος	Κληρωτός	Άγνωστη	περιοχή Παλαικύθρου		X
710	Σαξιά Ελπινίκη του Κωστή	1909	Διόριος	Διόριος	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Διόριος		
711	Σαρκά Ελένη του Κωστή	1884	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
712	Σεϊττάνη Ανδρέας του Χαραλάμπους	30.11.1942	Λιβερά	Πραστειό Μόρφου	Έφεδρος	21.8.1974	Περιοχή Π.Ζώδιας		
713	Σέργη Βασίλης	1948	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	20.7.1974	Καραβάς		
714	Σέργη Λούκας του Πετρή	1900	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	Άγνωστη	Κερύνεια		X
715	Σέργη Σοφοκλής	1885	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	19.8.1975	Καραβάς		
716	Σεργίου (Πρωτοπαπά) Αδάμος του Σεργίου	8.4.1920	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		X
717	Σεργίου Αρέστης του Σέργιου	1.9.1944	Νατά Πάφου	Πολέμι	Αστυνομικός	22.7.1974	Περιοχή χωριού Ανδρολίκου		
718	Σιαγκούτα Σωφρόνιος του Χριστοδούλου	4.7.1934	Καϊμακλί Λευκωσίας	Καϊμακλί Λευκωσίας	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Πανάγρων Κερύνειας		
719	Σιακαλλή Μάριος του Γεωργίου	6.10.1954	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	Τραυματίστηκε στις 20.7.74 στο νέο λιμάνι Αμμοχώστου	9.7.1993 Στρόβολος, λόγω των τραυμάτων που υπέστη		
720	Σιάμιση Ανδρέας του Κυριάκου	14.11.1941	Σύσκληπος	Άγιος Δομέτιος	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
721	Σιαμμά Γιαννάκης του Χριστοδούλου	31.8.1954	Μαραθούντα Πάφου	Μαραθούντα Πάφου	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή Καϊμακλίου Λευκωσίας	X	
722	Σιαμπτάνης Βασίλειος του Διογένους	1.1.1953	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή Άσπρη Μούττη Πενταδακτύλου		
723	Σιαρή Μάριος του Χαραλάμπους	17.9.1956	Αραδίππου	Αραδίππου	Κληρωτός	14.8.1974	Περιοχή CYTA Λευκωσίας	X	
724	Σιάφκος Ττοφής του Σάββα	7.2.1918	Λύση	Λύση	Πολίτης	18.8.1974	Περιοχή Λύσης		
725	Σιδεράς Μιχαλάκης του Σταύρου	18.04.1954	Κάτω Βαρώσι	Αμμόχωστος	Κληρωτός	Άγνωστη			X
726	Σιεγγαρή Παναής	1909	Τριμίθι	Τριμίθι	Πολίτης	24.7.1974	Τριμίθι		X
727	Σιέγκα (Κωστή) Κακουλλού του Θεοκλή	1892	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Πηγή Αμμοχώστου		
728	Σίσκος Κώστας του Κυριάκου		Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Άσσιας		
729	Σίσκος Χρίστος	1903	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Άσσιας		
730	Σκαλιά Ευανθία του Νικόλα	5.10.1930	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	28.7.1974	Άγιος Επίκτητος		
731	Σκορδή Χριστάκης του Κυριάκου	24.6.1947	Αμίαντος	Ομορφίτα Λευκωσίας	Έφεδρος	25.7.1974	Περιοχή ΡΕΤΖΙΣ Λευκωσία		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
732	Σκορδής Χριστόφορος του Γεώργιου	28.9.1949	Δάλι	Δάλι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
733	Σκουτάρη Ελένη του Νικολάου	6.8.1911	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	17.8.1974	Αγκαστίνα		
734	Σκουφάρη Μιχαλάκης του Θεοχάρη	10.2.1955	Ευρύχου	Ευρύχου	Κληρωτός	30.7.1974	Περιοχή χωριού Αγριδάκι		
735	Σκουφάρης Γιώργος του Κώστα	13.11.1955	Ομορφίτα Λευκωσίας	Ομορφίτα Λευκωσίας	Κληρωτός	20.7.1974 Τραυματίστηκε στη περιοχή CYTA	27.7.1974 απεβίωσε στο Γεν.Νοσοκ.Λευκωσίας		
736	Σμυρίλλη Χαράλαμπος του Γεωργίου	1891	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Πολίτης	8.2.1975	Άγιος Σέργιος		
737	Σολωμού Σολωμός του Σπύρου	27.11.1969	Λιμνιά Αμμοχώστου	Παραλίμνι	Πολίτης	14.8.1996	Δερύνεια		
738	Σολωμού Χαράλαμπος του Σολωμού	5.5.1937	Προαστειό Μόρφου	Προαστειό Μόρφου	Πολίτης	21.8.1974	Περιοχή Π.Ζώδιας		
739	Σουππουρή (Ιωάννου) Αρετή του Ιωάννη	2.4.1935	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		X
740	Σουππουρή Ανδρέας του Πέτρου	20.9.1926	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		X
741	Σουππουρή Δημητράκης του Ανδρέα	1968	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		X
742	Σουππουρή Θέκλα του Πέτρου	1927	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		X
743	Σουππουρή Ιουλία του Ανδρέα	1972	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		X
744	Σουππουρή Ιωάννης του Ανδρέα	1965	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		
745	Σουππουρή Ορθοδοξία του Πέτρου	1928	Παλαίκυθρο	Παλαίκυθρο	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Βώνη		
746	Σουτζή Αναστασία του Γρηγόρη	1896	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
747	Σοφιανός Χαράλαμπος του Κώστα	26.3.1944	Άγιος Σέργιος Αμμοχώστου	Αμμόχωστος	Έφεδρος Λοχίας	14.8.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
748	Σοφοκλέους Μιχαλάκης του Σόλωνα	25.6.1956	Κούκλια	Κούκλια	Κληρωτός	9.4.1976	Περιοχή Αγ.Κασσιανού Λευκωσίας		
749	Σοφοκλή Σταυρής του Σοφοκλή	1904	Σπαθαρικό	Σπαθαρικό	Πολίτης	24.7.1974	Σπαθαρικό		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
750	Σπανιά Βάνιος του Χριστοφόρου	14.3.1944	Φασούλα Λεμεσού	Παλλουριώτισσα	Αστυνομικός	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
751	Σπανός Ανδρέας του Σταύρου	12.4.1955	Αγία Βαρβάρα	Αγία Βαρβάρα	Στρατιωτικός	23.7.1974	Κοιμ.Λακατάμιας	X	
752	Σπανού Θεοδότη του Χαραλάμπους	1901	Αργάκι	Κυρά Μόρφου	πολίτις	16.8.1974	Κυρά Μόρφου		
753	Σπάου Κωνσταντίνος του Μιχαήλ	5.9.1956	Παραλίμνι	Παραλίμνι	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας		X
754	Σπετσιώτης Οδυσσέας Σάββα	4.12.1940	Πλατανιστάσα	Στρόβολος	Έφεδρος	26.7.1974	Περιοχή Αγ.Ερμολάου	X	
755	Σπύρου Ζαχαρίας του Σπύρου	28.9.1928	Ξυλοτύμπου	Ξυλοτύμπου	Πολίτης	14.8.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Κόσιη		
756	Σταυράκη Ανδρέας του Θεοχάρη	14.11.1947	Βώνη	Βώνη	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
757	Σταυράκη Γεωργία του Γιάγκου	1952	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	14.8.1974	Βώνη		
758	Σταυράκη Σταύρος του Κυπριανού	18.8.1954	Κυθρέα	Κυθρέα	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωριού Τζιάος		
759	Σταυρινού (Βωνιάτη Ζίττη) Ανδρέας του Σταυρινού	1916	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	Πολίτης	14.8.1974	Αγκαστίνα		
760	Σταυρινού Νίκος του Σάββα	23.7.1955	Λατσιά	Στρόβολος Λευκωσία	Κληρωτός	26.7.1974	Περιοχή Αγ. Ερμολάου		
761	Σταύρου (Φώττηρου) Θεόδωρος του Νικολάου	10.5.1954	Αθηένου	Αθηένου	Έφεδρος	23.7.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	X	
762	Σταύρου Αντώνα	41 Ετών	Αναφωτία	Αναφωτία	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
763	Σταύρου Γεώργιος του Ιωάννη	23.4.1948	Λάρνακα	Λάρνακα	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή χωριού Αλαμινός		
764	Σταύρου Δημήτριος του Σταύρου	2.5.1952	Λατσιά	Λατσιά	Έφεδρος Ανθυπολοχαγό ς	16.8.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
765	Σταύρου Μιχαήλ	1894	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	17.9.1974	Γύψου		
766	Στέκκα Γεώργιος	1918	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
767	Στιβαρός Ανδρέας του Δημητρίου	19.12.1953	Λεμεσός	Λεμεσός	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κλεπίνης		X
768	Στρογγυλός Γεώργιος του Κώστα	12.10.1948	Κερύνεια	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Καζάφανι		X
769	Στρούθος Ηρακλής του Λοΐζου	1.7.1953	Λευκωσία	Λεύκαρα	Κληρωτός	15.8.1974	Περιοχή Καϊμακλίου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
770	Στυλιανού (Πίσση) Δημήτρης του Στυλιανού	1895	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
771	Στυλιανού Ανδρέας του Στυλιανού	2.2.1947	Καμπιά	Λειβάδια	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
772	Στυλιανού Γιακουμής του Σάββα	1932	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	18.8.1974	Περιοχή Γύψου		
773	Στυλιανού Ελένη του Νικόλα (Δασοφύλακα)	1894	Διόριος	Διόριος	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Διόριος		
774	Στυλιανού Ιωάννης του Ιάκωβου	30.1.1930	Φτέρυχα	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
775	Στυλιανού Ιωάννης του Ιωάννη	2.9.1956	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή χωριού Συγχαρί	X	
776	Στυλιανού Φυσέντζος	1880	Άγιος Ανδρόνικος	Άγιος Ανδρόνικος	Πολίτης	18.1.1975	Άγ.Ανδρόνικος		
777	Στυλιανού Χριστάκης του Νικόλα	18.03.1955	Μύρτου	Μύρτου	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
778	Στυλλή Ανδρέας του Στυλιανού	30.3.1947	Τύμπου	Τύμπου	Έφεδρος	29.7.1974	Παχύαμμος Κερύνειας		
779	Σύζινος Γεώργιος του Δημητρίου	6.8.1951	Γύψου	Γύψου	Έφεδρος	16-17.8.1974	Περιοχή Καϊμακλίου		
780	Σύζινος Δημήτριος του Φιλίππου	5.1.1924	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
781	Συμεού Στυλλού	1900	Τρεμετουσιά	Άρσος Λάρνακος	Πολίτης	Άγνωστη	Μεταξύ Άρσους-Λύσης		
782	Συμεού Χρυσταλλού	1889	Μάσσαρι		Πολίτης	20.11.1974	Μόρφου		
783	Συμεωνίδη Θεοδόσης του Χαραλάμπους	75 Ετών	Μπογάζι Τρικώμου	Μπογάζι	Πολίτης	27.9.1974	Μπογάζι Τρικώμου		
784	Σχίζας Σίμος του Σάββα	15.8.1911	Κάμπος	Κερύνεια	Πολίτης	20.2.1981 (τραυματίστηκε μεταξύ 22-24.7.74 στη περιοχή Κερύνειας και απεβίωσε στη Λευκωσία	Λευκωσία		
785	Σωκράτους Βασιλεία του Γεωργίου	16.3.1960	Ομορφίτα Λευκωσίας	Ομορφίτα Λευκωσίας	Πολίτης	21.7.1974	Ομορφίτα	X	
786	Σωκράτους Σωκράτης του Ηλία	29.4.1949	Ερήμη Λεμεσού	Ζακάκι Λεμεσού	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Επικτήτου Κερύνειας		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
787	Σωτηρίου Γεώργιος του Χρυσοστόμου	22.11.1952	Άσσια	Άσσια	Έφεδρος	14.8.1974	Άσσια		
788	Σώττος Κωνσταντίνος του Σταυρινού Καμηλάρη	4.4.1930	Λευκωσία	Λευκωσία	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Έξι Μίλι - Καραβά		
789	Σωφρονίου (Μαυρίκκου) Θεοφανού του Νικολή	62 ετών	Αμμόχωστος	Άγιος Μέμνωνας Αμμοχώστου	πολίτις	16.8.1974	Βαρώσια		
790	Σωφρονίου Άβηβος του Γεωργίου	15.10.1952	Λευκωσία	Λευκωσία	Κληρωτός Λοχίας	20.7.1974	Περιοχή Αθαλάσσας	X	
791	Σωφρονίου Σωφρόνιος του Χαραλάμπους	8.10.1956	Γερμασόγεια	Γερμασόγεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
792	Ταμπίδης Δημήτρης	1892	Διόριος	Διόριος	Πολίτης	27.9.1974	Διόριος		
793	Τζίρκα Μαρίτσα του Κυριάκου	1919	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
794	Τζιωνή Παναγιώτης Αντωνίου	24.3.1943	Ορμήδεια	Ορμήδεια	Έφεδρος Δεκανέας	14.8.1974 Τραυματίστηκε στη τοποθεσία "Κόρακας" Πενταδακτύλου	14.8.1974 Νοσοκομείο Κυθρέας		
795	Τζιωρτζή Αντώνιος του Παναγιώτη	3.10.1956	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Σακκάρια Αμμοχώστου		
796	Τζιωρτζιή Γεώργιος του Σέργη	79 Ετών	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	17.8.1974	Τρίκωμο		
797	Τηλεμάχου Γεώργιος	1890	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	2.6.1975	Άγιος Επίκτητος		
798	Τολέγκο Τογλής		Αργάκι	Αργάκι	Πολίτης	9.9.1974	Αργάκι		
799	Τομπόλη Γεώργιος του Θεοφάνη	31.7.1946	Σια Λευκωσίας	Σιά Λευκωσίας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Κερύνειας		X
800	Τσουλαράς Κώστας του Χριστοδούλου	12.7.1911	Παλαιομέτοχο	Παλαιομέτοχο	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή Αρχαγγέλου-Ανθούπολης		
801	Τσουλή Μιχαήλ	1890	Βιτσάδα	Βιτσάδα	Πολίτης	2.10.1974	Βιτσάδα		
802	Τούμπα Κώστας του Παναγιώτη	18.8.1944	Αθηένου	Αθηένου	Έφεδρος	18.8.1974	Περιοχή Αθηένου		
803	Τόφιρος Χρίστος του Γεωργίου	17.2.1955	Μόρφου	Μόρφου	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Λιμνίτη		
804	Τριανταφυλλίδης (Σάββα) Χριστάκης του Χρυσοστόμου	11.4.1950	Αγλαντζιά	Ομορφίτα	Έφεδρος	15.8.1974	Περιοχή Ομορφίτας-Βορείου Πόλου Λευκωσίας	X	
805	Τριμιθιώτης Σωτήριος του Χριστοφόρου		Γερόλακκος	Γερόλακκος	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή Καραβά		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
806	Τρύφωνος Τρύφων του Μενελάου	14.8.1964	Λευκωσία	Λαγουδερά	Κληρωτός	18.12.1983	Περιοχή Αγ. Κασιανού		
807	Τσαγγάρη (Ιωάννου) Παναγιώτης του Κυριάκου	26.5.1953	Δύμες Πιτσιλιάς	Γερμασόγεια Λεμεσού	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή Λεμεσού		
808	Τσαγγάρη Γρηγόρης του Σάββα	68 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης		Νέο Χωρίο Κυθρέας		
809	Τσαγγάρη Χρυσάνθη του Γρηγορίου	63 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης		Νέο Χωρίο Κυθρέας		
810	Τσαούση Μηλού του Μιχάλη	80 Ετών	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	14-17.8.74	Βώνη		
811	Τσαούση Μιχάλης του Σάββα	87 Ετών	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	14-17.8.1974	Βώνη		
812	Τσαπαρίλλα Παναγιώτης του Γεωργίου	20.6.1949	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος	25.7.1974	Περιοχή Νέας Σμύρνης Αμμοχώστου		
813	Τσιακκάρη Ελενίτσα (Φελλά) του Δημητρίου	1890	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
814	Τσιάκκας Παναγιώτης του Σάββα	2.2.1948	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
815	Τσιάκκας Σάββας του Χ"Μιχαήλ	8.11.1911	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Ελιάς		X
816	Τσιακκής Αλέκος του Χαραλάμπους	1924	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
817	Τσιακκός Νικόλαος του Γιαννή	8.5.1909	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας		
818	Τσιανάκκα Ευάγγελος του Ανδρέα	6.4.1950	Τραχώνι Κυθρέας	Τραχώνι Κυθρέας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
819	Τσιαρτζιάζης Ρένος	55 Ετών	Λευκωσία	Λευκωσία	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
820	Τσιατάρη Π. Μαρία		Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	10.9.1974	Μόρφου		
821	Τσιάτταλος Μιχαήλ του Σάββα	14.2.1954	Παλαιομέτοχο	Παλαιομέτοχο	Έφεδρος	24.7.1974	Περιοχή Ομορφίτας		
822	Τσιγαρά Ελένη του Κώστα	1918	Γεράσα	Λάπηθος	Πολίτης	21.7.1974	Περιοχή Λαπήθου		
823	Τσίγκη Χαράλαμπος του Θεοφάνους	25.1.1951	Παλαιομέτοχο	Μόρφου	Έφεδρος	27.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή Καραβά	29.7.74 Απεβίωσε στο Γεν.Νοσοκ.Λευκωσίας		
824	Τσιγτή Κωστή Ελένη	1885	Τριμίθι	Τριμίθι	πολίτις	άγνωστη	Άγνωστη		
825	Τσιπή Θεοδώρα, Χριστοδούλου	1890	Καϊμακλί, Λευκωσίας	Πάνω Ζώδια	πολίτις	Πάνω Ζώδια	Άγνωστη		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
826	Τσιτσιάρος Νικόλας		Πεντάγυια	Πεντάγυια	Πολίτης	10.11.1974	Πεντάγυια		
827	Τσολάκη Αντώνιος του Ιωάννη	1940	Αγρός	Λεμεσός	Έφεδρος	20.7.1974	Λεμεσός		
828	Τσουλούπα Ειρήνη του Κώστα	1888	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	6-7.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		
829	Ττσουλά Χαράλαμπος του Γιαννή	80 Ετών	Γαληνή	Σόλοι Καραβοστασίου	Πολίτης		Περιοχή Σόλοι Καραβοστασίου		
830	Ττόουλου Γεώργιος του Σταύρου	17.7.1954	Αραδίππου	Αραδίππου	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας		
831	Ττοπουζή (Κουπάνου) Ηλίας		Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	17.8.1974	Παλαίκυθρο		
832	Ττόφα Ανδρέας του Χριστοφή	20.10.1920	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	17.8.1974	Νέο Χωρίο Κυθρέας		
833	Ττοφή Χρυσταλλού του Ιωάννη	1917	Κυθρέα	Κυθρέα	πολίτις	άγνωστη	Κυθρέα		
834	Τυρίμου Μιχαλάκης του Νικολάου	16.2.1954	Καλό Χωρίου Κλήρου	Καλό Χωρίο Κλήρου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Ακανθούς		X
835	Φανή Ανδρέας του Γεωργίου	28.10.1931	Λειβάδια Λάρνακας	Λειβάδια Λάρνακας	Πολίτης	28.7.1975	Περιοχή Λευκωσίας		
836	Φιερός Φοίβος του Μιχαήλ	25.7.1954	Κερύνεια	Κερύνεια	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Λιμανιού Κερύνειας		
837	Φιλή Παρασκευάς του Φιλή	70 Ετών	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	20-21.7.1974	Λευκόνοικο		
838	Φιλίππου (Νικολαΐδη) Χριστάκης του Ανδρέα	20.11.1954	Κυθρέα	Κυθρέα	Κληρωτός Λοχίας	22.7.1974	Περιοχή χωριού Ελιά		
839	Φιλίππου Νίκος	49 Ετών	Πύργος	Πύργος	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
840	Φιλίππου Παπαϊωακείμ του Φιλίππου	14.1.1914	Διόριος	Τρίκωμο	Κληρικός	3.9.1974	Τρίκωμο		
841	Φλόκκου Χριστόδουλος του Θεοδούλου	82 Ετών	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	10.8.1974	Καραβάς		
842	Φλουρέντζου Α. Λιασής (Φράγκου)	1889	Ακανθού	Ακανθού	Πολίτης	9.9.1974	Γύψου		
843	Φραγκέσκου Μάριος του Κώστα	4.6.1952	Παλλουριώτισσα	Λευκωσία	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Κοντεμένου		
844	Φράγκου Φραγκόπουλος του Κώστα	18.10.1957	Άσσια	Άσσια	Κληρωτός	20.7.1974 τραυματίστηκε στη περιοχή Τζιάος	30.7.1974 σε πρόχειρο νοσοκομείο στην Αμμόχωστο		
845	Φραγκούδη Ανδρούλλα του Δημήτριου	4.2.1968	Αμμόχωστος	Ριζοκάρπασο	ανήλικη	15.9.1974	Ριζοκάρπασο		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΆ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
846	Φραντζής Ιωσήφ του Γεωργίου	1901	Καρπάσια Κερύνειας	Καρπάσια Κερύνειας	Πολίτης	4.9.1974	Καρπάσια		
847	Φυσεντζίδης Μάριος του Ανδρέα	15.02.1950	Λευκωσία	Νεάπολη, Λευκωσία	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
848	Φωκά Χριστόδουλος του Κωσταρή	1900	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Νέου,Χωρίου Κυθρέας		
849	Φώτη Κυριάκος του Φώτη								
850	Φώτη Χρίστος του Φώτη	25.1.1931	Άσσια	Άσσια	Στρατιωτικός, Αντισυνταγματάρχης	20.7.1974	Περιοχή Καζιβερών		
851	Φωτίου Δήμος του Παναγιώτη	9.6.1928	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Πολίτης	8.12.1974	Λεμεσός		
852	Φωτίου Κώστας του Ανδρέα	23.01.1948	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Έφεδρος	Άγνωστη			X
853	Φωτίου Νικόλαος	5.2.1923	Συριανοχώρι	Συριανοχώρι	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Γαληνής		
854	Φωτίου Παναγιώτης του Αντώνη	01.01.1956	Βασίλι Καρπασίας	Βασίλι Καρπασίας	Κληρωτός	Άγνωστη	Περιοχή Μιας Μηλιάς		X
855	Χ" Δημήτρη Παύλος του Ευαγόρα	10.2.1945	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
856	Χ" Νικολάου Χρίστος του Πάνου	11.4.1939	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
857	Χ" Παντελή Σάββας του Καλλή	17.1.1938	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	Άγνωστη	Γιαλούσα		X
858	Χ" Σωτήρη Αντώνης του Κωνσταντή	20.4.1919	Κώμη Κεπήρ	Κώμη Κεπήρ	Πολίτης	Άγνωστη	Κώμη Κεπήρ		X
859	Χ" Χριστοδούλου Ανδρέας του Πέτρου	18.3.1945	Κερύνεια	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
860	Χ"Αθανάση Χρυσταλλένη του Αντωνάκη	80 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρεας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης	14.8.1974	Ν.Χωρίο Κυθρέας		
861	Χ"Βαττή Δημήτρης του Τσουλή	1900	Άγιος Ανδρόνικος	Άγιος Ανδρόνικος	Πολίτης	25.5.1975	Γιαλούσα		
862	Χ"Γαβριήλ Γιαννής του Γεωργίου	1888	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	15-16.8.1974	Άσσια		
863	Χ"Γεωργίου Χαράλαμπος	70 Ετών	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης		Άγιος Επίκτητος		
864	Χ"Γιακουμή Ανδρέας του Σπύρου	4.8.1954	Συρκανιά Κυθρέας	Συρκανιά Κυθρέας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Πέλλα Παΐς		X
865	Χ"Γιακουμή Χ"Ξενού του Κωνσταντή	1899	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
866	Χ"Γιακουμή Χαράλαμπος	1884	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	18.11.1974	Λάπηθος		
867	Χ"Γιάννη Στυλλής (Πιλλάτσιης,-Παστού)	1887	Καπούτι	Καπούτι	Πολίτης	2.10.1974	Καπούτι		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
868	Χ"Γιάννης Γεώργιος του Κυριάκου	20.9.1940	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
869	Χ"Γιωρκή Τιμόθεος	1902	Δαυλός	Δαυλός	Πολίτης	24.11.1974	Δαυλός		
870	Χ"Γιώρκου Μάρκος	1882	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	29.9.1974	Γύψου		
871	Χ"Γρηγόρη Μιχαήλ του Χ"Γρηγόρη	7.3.1948	Παλαιομέτοχο	Παλαιομέτοχο	Έφεδρος	22.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Καραβά-Λαπήθου	23.7.74 Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας	Χ	
872	Χ"Γρηγόρη Παυλής	1899	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	8.10.1974	Γύψου		
873	Χ"Δημήτρη Πίνα	1894	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	17.9.1974	Γύψου		
874	Χ"Ζαχαρία Νικόλας	1885	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Πολίτης	3.2.1975	Γιαλούσα		
875	Χ"Κυριάκου Δημήτρης	1902	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	16.12.1974	Τρίκωμο		
876	Χ"Κυριάκου Πολύκαρπος του Ανδρέα	24.7.1956	Μόρφου	Μόρφου	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Λεύκας		
877	Χ"Κυριάκου-Ττουλεκκή Χρυσταλλού	1895	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	25.8.1974	Περιοχή Μαραθόβουνου		
878	Χ"Κωνσταντή Γιούπα Μαρίτσα	70 Ετών	Βώνη	Βώνη	Πολίτης	17.8.1974	Βώνη		
879	Χ"Κωνσταντή Κωνσταντής του Λοΐζή	1899	Λευκόνοικο	Λευκόνοικο	Πολίτης	16.8.1974	Περιοχή Λευκονοίκου-Μηλιάς		
880	Χ"Κωνσταντίνου Ροδού	1900	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Πολίτης	Τραυματίστηκε στις 22.7.74	Απεβίωσε στις 3.3.1979		
881	Χ"Κωνσταντίνου Χριστοφής του Κώστα	1896	Άγιος Ερμόλαος	Άγιος Ερμόλαος	Πολίτης	2-8.8.1974	Περιοχή Αγ.Ερμολάου		
882	Χ"Κωνσταντούρας Χρίστος	1892	Λύση	Λύση	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Λύση		
883	Χ"Λαού Δώρος του Χρίστου	6.6.1940	Κοκκινοτριμιθιά	Κοκκινοτριμιθιά	Έφεδρος	23.7.1974	Περιοχή Μύλοι Καραβά		
884	Χ"Λάρκου Δημήτριος του Στρατή	27.11.1927	Κάρμι	Κερύνεια	Πολίτης	31.10.1974	Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας		
885	Χ"Μανώλη Ηλίας του Μανώλη	1899	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	8.8.1974	Καραβάς		
886	Χ"Μηνά Στυλιανή του Ιωάννη	1897	Ελιά Κερύνειας	Κερύνεια	Πολίτης	10.8.1974	Κερύνεια		
887	Χ"Μιχαήλ Κυριάκος	1889	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	9.11.1974	Γύψου		
888	Χ"Μιχαήλ Μυροφόρα	1884	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	28.9.1974	Μόρφου		
889	Χ"Νικόλα Κώστας	1909	Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Χρυσίδα Κυθρέας		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
890	Χ"Νικολή Νίκος του Κώστα	12.2.1953	Αγία Βαρβάρα	Αγία Βαρβάρα	Κληρωτός Λοχίας	16.8.1974	Περιοχή ΕΛΔΥΚ		
891	Χ"Παναγή Σωτήρης του Χαμπή	12.2.1947	Μάνδρες	Μάνδρες	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		Χ
892	Χ"Παύλου Νίκος του Κώστα	16.9.1953	Άγιοι Ομολογηταί	Στρόβολος Λευκωσία	Κληρωτός	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας		
893	Χ"Πετρή Καλλού	1880	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	23.8.1974	Καραβάς		
894	Χ"Πετρή Ροδού του Χ"Γιάννη	1898	Παλιόσοφος	Μότιδες	Πολίτης	13.8.1974	Καραβάς		
895	Χ"Προδρόμου Μαρία		Λιμνιά	Αμμόχωστος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Περιοχή Αγίου ΜέμνοναΑμμοχώστου		
896	Χ"Προδρόμου Χρ.		Λιμνιά	Αμμόχωστος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Περιοχή Αγίου Μέμνονα Αμμοχώστου		
897	Χ"Προκόπη (Σαββίδη) Σάββας του Σάββα	25.1.1898	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	6.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		Χ
898	Χ"Προκόπη Γεράσιμος του Προκόπη	1923	Αγία Τριάδα Γιαλούσας	Αγία Τριάδα Γιαλούσας	Πολίτης	6.5.1976	Αγία Τριάδα Γιαλούσας		
899	Χ"Προκόπη Ευγενία του Προκόπη (Ασπρή)	1907	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
900	Χ"Προκόπη Προκόπης του Κωνσταντίνου	1908	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
901	Χ"Προκοπίου Σώτος του Κώστα	10.9.1955	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	22.7.1974	Περιοχή Καράολος Αμμοχώστου		
902	Χ"Συμεού Χαρίκλεια	1911	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	Μεταξύ 18.8-13.9.74	Περιοχή Λαπήθου		
903	Χ"Τουμαζή Χ"Κωστής (Καραπούτσιος)	1887	Καπούτι	Καπούτι	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Καπούτι		
904	Χ"Τοφή (Κοζή) Αντώνης	1875	Βασίλι Καρπασίας	Βασίλι Καρπασίας	Πολίτης	21.2.1975	Βασίλι		
905	Χ"Τοφαλλής Χριστοφής του Μιχαήλ	78 ετών	Μαραθόβουνος	Μαραθόβουνος	πολίτης	18.10.1974 Μαραθόβουνος	Άγνωστη		
906	Χ"Φραγκέσκου Φραγκέσκος του Κωνσταντίνου	1889	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	8.8.1974	Καραβάς		Χ
907	Χ"Χάμπου Χ.Δέσποινα	1897	Επτακώμη	Επτακώμη	πολίτις	29.5.1975	Επτακώμη		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
908	Χ"Χαραλάμπους (Κίτσιος) Ανδρέας	1899	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Μόρφου		
909	Χ"Χαραλάμπους Γεώργιος του Κοσμά	1950	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Έφεδρος	16.8.1974	Περιοχή Αγ. Μέμνονα		
910	Χ"Χαρίτου Κατινού του Χ"Κωνσταντή	1890	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	28.10.1974	Λάπηθος		
911	Χ"Χριστόδουλου (Κατσιόλας) Χρίστος του Χ"Κυριάκου	1903	Καραβάς	Καραβάς	Πολίτης	20.7.1974	Καραβάς (Πικρό Νερό)		
912	Χ"Χριστοδούλου Νεόφυτος του Βασιλείου	29.10.1955	Επισκοπή	Επισκοπή	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Καζάφανι		X
913	Χ"Χρίστου Σωτήρης του Σάββα	5.5.1941	Χάρτζια	Χάρτζια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
914	Χ"Χριστοφή Βασίλης του Χριστοφή	1.3.1912	Ελιά Κερύνειας	Άγιος Γεώργιος Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	Περιοχή "Πικρό Νερό" Καραβά		
915	Χ"Χριστοφόρου Χ"Κωνσταντίνος	1903	Γερόλακκος	Γερόλακκος	Πολίτης	22.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Γερολάκκου	Απεβίωσε στις 25.7.74 στο Γεν.Νοσ.Λευκωσίας		
916	Χ"Χρυσοστόμου Θεογνωσία του Ιωάννη	1900	Άρδανα	Άρδανα	Πολίτης	12.9.1974	Γύψου		
917	Χαμάλη (Σαλάτας) Ανδρέας του Παντελή	7.2.1921	Καπούτι	Καπούτι	Πολίτης	30.8.1974	Καπούτι		
918	Χαμάλη Τερλικά Κυριακού	62 Ετών	Βασίλεια	Βασίλεια	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
919	Χαμπή Ελεγκού	1890	Άρδανα	Άρδανα	Πολίτης	18.11.1974	Γύψου		
920	Χάμπου Γεώργιος	1899	Γύψου	Γύψου	Πολίτης	3 .10.1974	Γύψου		
921	Χαραλαμπίδης Μιχαλάκης του Γεώργιου	23.3.1954	Κερύνεια	Κερύνεια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Καζάφανι		X
922	Χαραλαμπούδη Πέτρος του Ανδρέα	13.9.1955	Γιαλούσα	Γιαλούσα	Κληρωτός Λοχίας	14.8.1974	Μια Μηλιά		
923	Χαραλάμπους (Μαστραππά) Σταύρος του Κώστα	18.12.1958	Βασίλεια Κερύνειας	Βασίλεια Κερύνειας	Πολίτης	20.7.1974	20.7.74 Περιοχή Γερολάκκου	X	
924	Χαραλάμπους (Μαστραππάς) Ζήνων του Κώστα	6.10.1961	Βασίλεια Κερύνειας	Βασίλεια Κερύνειας	Πολίτης	20.7.74 τραυματίστηκε στη περιοχή Γερολάκκου	Απεβίωσε στο Γ.Ν.Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
925	Χαραλάμπους (Στρατουρά) Θεόδωρος του Χαραλάμπους	26.2.1944	Αργάκι	Κατωκοπιά	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή Καζιβερών		
926	Χαραλάμπους Ανδριανή	1896	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	11.10.1974	Λάπηθος		
927	Χαραλάμπους Γεώργιος του Αρτέμη	3.9.1954	Πέρα Ορεινής	Πέρα Ορεινής	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
928	Χαραλάμπους Γιαννάκης	29 Ετών	Κατύδατα	Κατύδατα	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
929	Χαραλάμπους Λάμπρος του Χαραλάμπους		Προαστειό Μόρφου	Προαστειό Μόρφου	Πολίτης	21.8.1974	Περιοχή Πάνω Ζώδιας		
930	Χαραλάμπους Νικόδημος του Χαραλάμπους	25.7.1943	Καλό Χωρίου Κλήρου	Καλό Χωρίο Κλήρου	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Κερύνεια		X
931	Χαραλάμπους Στεφάνου Χριστάκης του Χαραλάμπους	3.1.1956	Λεύκαρα Κάτω	Λάρνακα	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Μιας Μηλιάς	X	
932	Χαραλάμπους Χαράλαμπος του Τάσου	23.10.1967	Ξυλοφάγου	Ξυλοφάγου	Κληρωτός	28.5.1988	Περιοχή Αθηένου		
933	Χαριλάου Παναγιώτα	1889	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	9.12.1974	Μόρφου		
934	Χαρίτου Χάρης	1902	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Πολίτης	14.9.1974	Γύψου		
935	Χαρίτου Χαρίτων του Φωτίου	13.4.1951	Πολιτικό	Πολιτικό	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
936	Χατζηβαρνάβα Ευριπίδης του Σταυρή	Αύγουστος 1912	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Πολίτης	17.8.1974	Τρίκωμο		
937	Χατζηδημητρίου Στέλιος του Ευγένιου	28.7.1952	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερύνειας		X
938	Χατζηκυριάκος Σωτήρης του Σάββα	1955	Κυθρέα	Κυθρέα	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Τ/Κ χωρίου Τζιάος	X	
939	Χατζηκυριάκου Φίλιππος	21.8.1956	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
940	Χατζηκώστα Ειρήνη (Λοΐζου)	1899	Καζάφανι	Καζάφανι	Πολίτης	13.7.1975	Καζάφανι		
941	Χατζημάρκου Παντελής του Λέανδρου	1.8.1954	Λευκωσία	Λευκωσία	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	20.7.1974	Περιοχή χωριού Κοντεμένος	X	
942	Χατζημιχαήλ Μιχαήλ	1890	Ασώματος Κερύνειας	Ασώματος Κερύνειας	Πολίτης	7.2.1975	Ασώματος		
943	Χατζημιχαήλ Πέτρος του Ιωάννη	20.8.1949	Ζώδια	Ζώδια	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Πενταδακτύλου		X
944	Χατζηπασχάλη Ιάκωβος του Μιχαλάκη	30.06.1955	Τρίκωμο	Τρίκωμο	Κληρωτός	Άγνωστη	Κερύνεια		X

Page 51

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΆ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
945	Χατζηπέτρου Ευθύμιος του Πέτρου	19.10.1953	Λευκωσία	Λευκωσία	Έφεδρος Ανθυπολοχαγός	24.7.1974	Περιοχή Κουτσοβέντη, Πενταδάκτυλος		
946	Χατζούλα Μιχαήλ	1890	Μηλιά Αμμοχώστου	Μηλιά Αμμοχώστου	Πολίτης	15.9.1974	Γύψου		
947	Χειλιμήντρη (Ταϊτούς) Δημήτρης του Μιχάλη	65 Ετών	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Πηγή Αμμοχώστου		
948	Χερίτη Νικόλας του Ιωάννη	5.10.1915	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	29.7.1974	Άγιος Επίκτητος		
949	Χρήστου (Λάμπρου) Ανδρέας του Χρήστου	10.7.1956	Πέτρα Σολέας	Τεμπριά	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	16.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς	X	
950	Χριστοδουλίδη Χριστάκης του Αριστοτέλη	Αύγουστος 1954	Κάμπος	Γερόλακκος	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	
951	Χριστοδουλίδης Μιχαλάκης του Νίκου	26.6.1953	Λευκωσία	Λευκωσία	Κληρωτός Ανθυποσμηναγό ς	23.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
952	Χριστοδουλίδης Νίκος του Αβραάμ	10.10.1924	Παλαιό Λειβάδι	Νέο Λειβάδι	Πολίτης	21.8.1974	Πάνω Ζώδια		
953	Χριστοδούλου (Κουππή) Νεόφυτος του Ευθυμίου	28.9.1956	Κυπεραούντα	Κυπερούντα	Κληρωτός	17.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας		
954	Χριστοδούλου (Κουτσόφτας) Χαράλαμπος του Ελευθερίου	10.2.1955	Κυπερούντα	Κυπερούντα	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή χωριού Ελιά		
955	Χριστοδούλου (Ξενή) Χριστόδουλος του Ξενή	5.1.1918	Λύση	Λύση	Πολίτης	18.8.1974	Περιοχή Λύσης		
956	Χριστοδούλου Ανδρούλα του Χριστόδουλου	1956	Ταύρου Αμμοχώστου	Ταύρου Αμμοχώστου	Πολίτης	22.8.1974	Ταύρου		
957	Χριστοδούλου Γεώργιος του Χ"Χριστοδούλου	5.4.1928	Αγκαστίνα	Αγκαστίνα	Πολίτης	Άγνωστη	Περιοχή Τζιάους		X
958	Χριστοδούλου Γεώργιος του Χριστόδουλου	8.3.1934	Βώνη	Βώνη	πολίτης	15.8.1974	Βώνη		
959	Χριστοδούλου Εύα του Γεωργίου	3.1.1953	Λευκωσία	Καϊμακλί Λευκωσίας	Πολίτης	15.8.1974	Περιοχή Αγλαντζιάς		
960	Χριστοδούλου Θεοδόσης του Χριστόδουλου	1915	Ελεδιού Πάφου	Τραχώνι Κυθρέας	Πολίτης	16.8.1974	Τραχώνι Κυθρέας		
961	Χριστοδούλου Μάμας του Νεοφύτου	30.1.1955	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	21.7.1974	Περιοχή Λευκωσίας	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
962	Χριστοδούλου Νίκος του Γεωργίου	22.05.1955	Άγιος Δομέτιος	Άγιος Δομέτιος	Κληρωτός	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		Χ
963	Χριστοδούλου Νίκος του Λάμπρου	7.11.1941	Μια Μηλιά	Μια Μηλιά	Έφεδρος	Άγνωστη	Κερύνεια		Χ
964	Χριστοδούλου Πολυξένη	1892	Μόρφου	Μόρφου	Πολίτης	Νοέμβριος 1974	Μόρφου		
965	Χριστοδούλου Σάββας του Λοΐζου	20.2.1947	Πηγαίνεια	Πηγαίνεια	Έφεδρος	21.7.1974	Περιοχή Παχύαμμου-Κοκκίνων		
966	Χριστοδούλου Σωκράτης Σπύρου	8.12.1954	Χούλου	Χούλου	Κληρωτός	20.7.1974	Περιοχή Μύρτου		
967	Χριστοδούλου Σωφρόνης	57 Ετών	Μονάγρι	Μονάγρι	Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
968	Χριστοδούλου Φωτεινή του Ιωάννη	69 Ετών	Κοντεμένος	Κοντεμένος	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Κοντεμένος		
969	Χριστοδούλου Χ"Μερόπη (Ταλιαδώρου)		Κυθρέα	Κυθρέα	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Περιοχή Κυθρέας		
970	Χριστοδούλου Χαράλαμπος	1902	Άγιος Ανδρόνικος	Άγιος Ανδρόνικος	Πολίτης	26.1.1975	Άγ.Ανδρόνικος		
971	Χριστοδούλου Χριστόδουλος του Σολωμού	8.4.1948	Κερύνεια	Κερύνεια	Έφεδρος	23.7.1974	Περιοχή χωριού Τριμίθι Κερύνειας		Χ
972	Χριστοδούλου Χριστόδουλος του Σάββα	13.8.1946	Κάιρο	Λάρνακα	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή χωριού Αλαμινός		
973	Χρίστου Ζαχαρίας	74 Ετών	Καλαβασός		Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
974	Χρίστου Σοφία		Σύσκληπος	Σύσκληπος	Πολίτης		Σύσκληπος		
975	Χρίστου Στέλιος του Ελευθερίου	13.06.1948	Λειβάδια Λάρνακας	Λειβάδια Λάρνακας	Έφεδρος	Άγνωστη	περιοχή Τραχωνίου Κυθρέας-Παλαικύθρου		Χ
976	Χριστούδια (Χρίστου) Λοΐζος του Ανδρέα	18.12.1954	Δερύνεια	Δερύνεια	Κληρωτός Δεκανέας	14.8.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
977	Χριστοφή (Κανάρουρος) Χριστοφής του Αγαθοκλή	27.8.1954	Ύψωνας	Ύψωνας	Κληρωτός	16.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας	Χ	
978	Χριστοφή (Λεοντίου) Λεόντιος του Χριστοφή	14.11.1924	Επτακώμη	Επτακώμη	Πολίτης	Άγνωστη	Επτακώμη		Χ
979	Χριστοφή (Ρασπουτή) Σταύρος	1915	Δίκωμο	Δίκωμο	Πολίτης	23.7.1974	Περιοχή Δικώμου		

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
980	Χριστοφή (Χ"Κωστή) Χ"Στυλλού του Αναστάση	70 Ετών	Μάσσαρι	Μάσσαρι	Πολίτης	Άγνωστη	Άγνωστη		
981	Χριστοφή Αθανασία	1958	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Άσσια		
982	Χριστοφή Κυριάκος του Γεωργίου	3.8.1943	Αρναδί	Αμμόχωστος	Έφεδρος	20.7.1974	Περιοχή Αγκαστίνας		
983	Χριστοφή Κώστας του Χριστοφή Μεσίτη	9.1.1945	Αυλώνα	Αυλώνα	Έφεδρος	22.7.1974	Περιοχή αεροδρομίου Λευκωσίας	X	
984	Χριστοφή Μαριάννα	1930	Δερύνεια Κάτω	Δερύνεια Κάτω	Πολίτης	21.8.1974	Κάτω Δερύνεια		
985	Χριστοφή Μελπομένη του Χ"Σάββα	1908	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτις	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
986	Χριστοφή Μιχαήλ	1902	Άγιος Επίκτητος	Άγιος Επίκτητος	Πολίτης	3.12.1974	Άγ. Επίκτητος		
987	Χριστοφή Πανίκος του Αρίσταρχου	10.5.1956	Λεμεσός	Ζακάκι Λεμεσού	Κληρωτός Λοχίας	21.7.1974	Περιοχή Καραβά		
988	Χριστοφή Σάββα Χριστίνα	1934	Αφάνεια	Αφάνεια	πολίτις	Άγνωστη	Άγνωστη		
989	Χριστοφή Φοίβος του Κυριάκου	9.7.1954	Λευκωσία	Λευκωσία	Στρατιωτικός	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		X
990	Χριστοφή Χαράλαμπος Χριστοφή (Λούτσιου)	26.10.1882	Σύγκραση Αμμοχώστου	Σύγκραση Αμμοχώστου	πολίτης	Άγνωστη	Σύγκραση		
991	Χριστοφή Χριστάκης του Αντωνίου	1954	Αμμόχωστος	Αμμόχωστος	Κληρωτός	22.7.1974	Περιοχή Αμμοχώστου		
992	Χριστοφίδης Κώστας του Χρίστου	27.7.1955	Λεμεσός	Μόρφου	Κληρωτός Ανθυπολοχαγός	21.7.1974	Περιοχή Αγίου Ιλαρίωνα		
993	Χριστοφίδης Σπύρος του Προκοπίου	12.12.1937	Λευκωσία	Λευκωσία	Εθελοντής	14.8.1974	Περιοχή Αγίου Παύλου Λευκωσίας		
994	Χριστοφίδης Χριστάκης του Γεωργίου	28.12.1945	Νατά Πάφου	Κυθρέα	Αστυνομικός	20.7.1974	Κυθρέα		
995	Χριστοφίδης Χριστάκης του Σάββα	2.3.1943	Κυρά Μόρφου	Κυρά Μόρφου	Πολίτης εθελοντής	20.7.1974	Περιοχή CYTA Λευκωσίας	X	
996	Χριστοφόρου (Τάτζιη) Κωνσταντής του Χριστοφόρου	1.1.1895	Άσσια	Άσσια	Πολίτης	14.8.1974	Άσσια		
997	Χριστοφόρου Μιχάλης του Χριστοφή	17.5.1933	Άγιος Θεόδωρος Αγρού	Καϊμακλί	Εθελοντής	21.7.1974	Καϊμακλί	X	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΕΣΟΝΤΑ	ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΠΟΛΙΤΗΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ	ΗΜΕΡ. ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ PHR	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA ΣΤΑ ΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΕΑ
998	Χριστοφόρου Χριστόφορος του Κυριάκου	14.01.1949	Λευκωσία	Ποτάμι, Μόρφου	Έφεδρος	Άγνωστη	Περιοχή Λαπήθου		Χ
999	Χρστοφή (Τσαγγάρη) Δημήτρης του Χριστοφή	83 Ετών	Πηγή Αμμοχώστου	Πηγή Αμμοχώστου	Πολίτης	Αύγουστος 1974	Πηγή Αμμοχώστου		
1000	Χρυσάνθου Μυτροδώρα	75 Ετών	Κακοπετριά		Πολίτης	20.7.1974	Ψυχιατρείο Αθαλάσσης		
1001	Χρυσοστόμου Δέσποινα	1892	Μηλιά Αμμοχώστου	Μηλιά Αμμοχώστου	Πολίτης	19.9.1974	Γύψου		
1002	Χρυσοστόμου Παναγής		Κώμα του Γιαλού	Κώμα του Γιαλού	Πολίτης	25.1.1975	Κώμα του Γιαλού		
1003	Χρυσοστόμου Χριστόδουλος	1894	Άγιος Θεόδωρος Αμμοχώστου	Άγιος Θεόδωρος Αμμοχώστου	Πολίτης	28.9.1974	Αγ.Θεόδωρος		
1004	Ψάλτη Ι. Μαρίτσα	1879	Ριζοκάρπασο	Ριζοκάρπασο	Πολίτης	23.6.1975	Ριζοκάρπασο		
1005	Ψάλτη Νικόλας του Γιαννακού	75 Ετών	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Νέο Χωρίο Κυθρέας	Πολίτης		Νέο Χωρίο Κυθρέας		
1006	Ψαρά Ιωάννης (Γιάνναρος) του Παναγή	1895	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	7.8.1974	Περιοχή Λαπήθου		
1007	Ψαρά Χαρίκλεια του Κυριάκου	1892	Λάπηθος	Λάπηθος	Πολίτης	3.8.1974	Λάπηθος		
1008	Ψυλλίδης Χρίστος	26.12.1955	Παλλουριώτισσα	Παλλουριώτισσα	Κληρωτός Δεκανέας	20.8.1974	Περιοχή Regis Λευκωσία		
1009	Ψύλλου Α. Φουρεγκού	1901	Βιτσάδα	Βιτσάδα	Πολίτης	Σεπτέμβριος 1974	Βιτσάδα		

Παράρτημα XIV/5

ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
1	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΟΔΟΣΘΕΝΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	10.7.1936 ΑΝΑΡΙΤΑ	ΑΝΑΡΙΤΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΚΟΛΟΣΣΙ	
2	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	21.5.46 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΚΑΨΑΛΟΣ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
3	ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ	1.4.1941 ΑΓ.ΘΕΡΑΠΟΝΤΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	15.7.74 ΗΛΕΚΤΡ.ΣΤΑΘΜΟΣ ΜΟΝΗΣ	
4	ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΑΣΣΟΣ) ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	7.1.1948 ΑΜΑΡΓΕΤΗ	ΠΑΛΛΟΥΡΙΩΤΙΣΣΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ	15.7.74 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ	
5	ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	8.12.1942 ΜΕΣΑ ΧΩΡΙΟ ΠΑΦΟΥ	ΜΕΣΑ ΧΩΡΙΟ ΠΑΦΟΣ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΑΦΟΥ	8.9.74 ΜΕΣΑ ΧΩΡΙΟ	
6	ΕΥΑΓΟΡΟΥ ΣΑΒΒΑΣ	ΖΗΝΩΝ	14.4.1951 ΚΤΗΜΑ	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΦΟΥ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΠΡΟΕΔΡΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ	15.7.74 ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ	
7	ΖΗΝΙΕΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	28.10.1936 ΓΕΡΟΛΑΚΚΟΣ	ΧΛΩΡΑΚΑ ΠΑΦΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΚΟΛΟΣΣΙ	X
8	ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΡΟΔΟΤΟΣ	20.5.1938 ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΑΦΟΥ	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΦΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΚΟΛΟΣΣΙ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
9	ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΘΕΟΔΟΣΗΣ	3.7.1960 ΛΑΡΝΑΚΑ	ΛΑΡΝΑΚΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΛΑΡΝΑΚΑ	
10	ΚΕΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ	12.2.1954 ΠΕΝΤΑΛΙΑ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ		16.7.74 ΑΚΡΩΤΗΡΙ	Χ
11	ΚΟΜΠΟΣ ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	29.3.1950 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	16.7.1974 ΑΓ.ΤΥΧΩΝΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	
12	ΚΟΥΡΤΕΛΛΗ ΑΧΙΛΛΕΑΣ	ΚΩΣΤΑΣ	4.1.1950 ΛΑΡΝΑΚΑ	ΛΑΡΝΑΚΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΛΑΡΝΑΚΑ	
13	ΚΡΗΤΙΩΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1955 ΣΤΑΤΟΣ, ΑΓ. ΦΩΤΙΟΣ	ΣΤΑΤΟΣ ΠΑΦΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	120 ΑΒΟ	16.7.74 ΚΟΛΟΣΣΙ	Χ
14	ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	10.10.1955 ΧΛΩΡΑΚΑ	ΧΛΩΡΑΚΑ ΠΑΦΟΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΠΡΟΕΔΡΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ	15-17.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	
15	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΩΣΤΑΚΗΣ	ΕΥΑΓΟΡΑΣ	7.3.1954 ΛΟΥΒΑΡΑΣ	ΛΟΥΒΑΡΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
16	ΛΟΙΖΟΥ ΔΩΡΟΣ	ΒΥΡΩΝ	23.2.1944 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΓΙΟΣ ΔΟΜΕΤΙΟΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		30.8.74 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
17	ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΚΩΣΤΑΣ	18.11.1957 ΕΜΠΑ	ΕΜΠΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΚΟΛΟΣΣΙ	
18	ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	22.2.1955 ΑΓ.ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠΑΘΑΡΙΚΟΥ	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠΑΘΑΡΙΚΟΥ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
19	ΜΙΣΙΑΟΥΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	29.5.1950 ΑΓΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΟΣ	ΤΣΕΡΙ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		17.7.1974 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ, ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 22.7.1974 ΣΤΟ ΓΕΝ.ΝΟΣΟΚ.ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
20	ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΝΙΚΟΣ	1.8.1946 ΚΑΛΛΕΠΕΙΑ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.74 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ - ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 6.8.1974 ΣΤΟ ΓΕΝ.ΝΟΣ.ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
21	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (ΑΝΤΗΣ)	ΚΩΣΤΑΣ	7.9.1950 ΠΑΦΟΣ	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΦΟΥ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΑΦΟΥ	16.7.74 ΖΑΚΑΚΙ ΛΕΜΕΣΟΥ	
22	ΠΑΥΛΟΥ ΝΤΙΝΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	8.8.1946 ΔΟΡΑ	ΔΟΡΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ		15.7.1974 ΜΑΛΙΑ	
23	ΠΕΛΑΒΑΣ ΗΛΙΑΣ	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	19.9.1918 ΑΡΓΑΚΙ	ΑΡΓΑΚΙ	ΠΟΛΙΤΗΣ		29.9.74 ΛΕΜΕΣΟΣ	
24	ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	9.2.1955 ΣΑΛΑΜΙΟΥ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	x
25	ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ		ΚΑΖΑΦΑΝΙ	ΛΑΡΝΑΚΑ	Α.ΥΠΑΣΤΥΝΟΜΟΣ		15.7.1974 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΛΑΡΝΑΚΑΣ- ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 11.8.1975	
26	ΣΑΒΒΙΔΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	25.1.1952 ΔΡΥΜΟΥ	ΔΡΥΜΟΥ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
27	ΣΙΑΜΜΑ (ΧΡΙΣΤΟΦΗ) ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	ΧΡΙΣΤΟΦΗΣ	30.8.1952 ΦΙΚΑΡΔΟΥ	ΦΙΚΑΡΔΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.1974 ΑΓΙΟ ΤΥΧΩΝΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	
28	ΣΙΑΜΜΑ (ΧΡΙΣΤΟΦΗ) ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΦΗΣ	21.3.1949 ΦΙΚΑΡΔΟΥ	ΦΙΚΑΡΔΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.1974 ΑΓΙΟ ΤΥΧΩΝΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
29	ΣΙΕΠΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΛΑΜΠΡΟΣ	2.10.1954 ΚΑΤΩ ΠΑΦΟΣ	ΠΑΦΟΣ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	15.7.74 ΑΣΤΥΝ.ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	
30	ΣΟΛΩΜΟΥ ΝΙΚΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΣ	14.9.1952 ΠΑΧΥΑΜΜΟΣ ΤΥΛΛΗΡΙΑΣ	ΠΑΧΥΑΜΜΟΣ ΤΥΛΛΗΡΙΑΣ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	17.7.74 ΛΕΜΕΣΟΣ	Χ
31	ΣΤΟΚΚΟΣ ΦΕΙΔΙΑΣ	ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ	13.4.1952 ΧΟΛΕΤΡΙΑ	ΧΟΛΕΤΡΙΑ ΠΑΦΟΥ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΛΟΧΙΑΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	ΕΦΕΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ	15.7.74 ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
32	ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	29.3.1948 ΑΓ.ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΡΑΘΑΣΑΣ	ΠΑΛΛΟΥΡΙΩΤΙΣΣΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
33	ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	25.3.1939 ΑΜΠΕΛΙΚΟΥ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΑΝ.ΛΟΧΙΑΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	
34	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ	ΘΕΟΧΑΡΗΣ	16.4.1937 ΚΕΡΥΝΕΙΑ	ΚΑΙΜΑΚΛΙ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
35	ΦΛΟΥΡΕΝΤΖΟΥ ΝΙΚΟΣ (ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ)	ΣΑΒΒΑΣ	1956 ΚΕΡΥΝΕΙΑ	ΚΟΝΤΕΜΕΝΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	281 Τ.Π.	16.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ "ΠΑΝΑΓΙΑ" ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΑΓΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΟΣ	
36	Χ"ΣΤΕΦΑΝΗ (ΑΔΑΜΟΥ) ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΔΑΜΟΣ	5.3.1930 ΛΑΡΝΑΚΑ	ΛΑΡΝΑΚΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.1974 ΛΑΡΝΑΚΑ	
37	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	20.12.1957 ΛΑΡΝΑΚΑ	ΛΑΡΝΑΚΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.1974 ΛΑΡΝΑΚΑ	
38	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΗ	28.2.1954 ΛΑΖΑΝΙΑ	ΛΑΖΑΝΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.1974 ΑΠΟ ΤΥΧΩΝΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
39	ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΗΝΑΣ	ΠΙΕΡΗΣ	6.7.1950 ΛΑΡΝΑΚΑ	ΑΣΣΙΑ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
40	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ (ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ) ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	11.9.1944 ΠΑΝΑΓΙΑ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ	ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	15.7.74 ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
41	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΑΔΑΜΟΣ	6.8.1955 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΓΙΟΣ ΔΟΜΕΤΙΟΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΥΠΟΔΕΚΑΝΕΑΣ	31 ΜΚ		X

ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
1	ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	27.12.1953 ΚΑΘΟΛΙΚΗ, ΛΕΜΕΣΟΣ	ΣΑΝΙΔΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	216 Τ.Π.	ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΙΣ 15.7.74. ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 8.8.1974 ΣΤΟ ΝΟΣΟΚ. ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ	
2	ΑΝΗΛΙΑΔΗΣ ΝΕΑΡΧΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	22.11.1953 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΑΓΙΟΣ ΔΟΜΕΤΙΟΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
3	ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Ή ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΥ ΣΠΥΡΟΣ	ΔΗΜΟΣ	19.1.1956 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	216 Τ.Π.	ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΙΣ 15.7.74 ΚΑΙ ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 21.7.74	
4	ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΠΥΡΟΣ	11.7.1954 ΝΙΚΗΤΑΡΙ	ΝΙΚΗΤΑΡΙ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	256 ΤΠ	15.7.74 ΜΟΡΦΟΥ	
5	ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑΣ (ΠΙΡΙΝΤΖΗ)	ΠΕΤΡΟΣ	5.11.1955 ΑΓ.ΘΕΡΑΠΟΝΤΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	32ΜΚ	16.7.1974 ΓΕΝ.ΝΟΣΟΚ. ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	Χ
6	ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	2.7.1956 ΠΕΛΕΝΔΡΙ	ΠΕΛΕΝΔΡΙ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
7	ΚΑΝΕΖΟΣ ΝΤΙΝΟΣ (ΚΑΝΕΛΛΟΣ)	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	1954 ΣΥΡΙΑΝΟΧΩΡΙ	ΣΥΡΙΑΝΟΧΩΡΙ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
8	ΚΑΡΚΑΣ ΘΩΜΑΣ	ΣΑΒΒΑΣ	9.11.1954 ΠΑΛΙΟΜΕΤΟΧΟ	ΠΑΛΙΟΜΕΤΟΧΟ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	31ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	
9	ΚΑΨΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	30.12.1956 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΚΑΠΕΔΕΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
10	ΚΟΥΛΛΑΜΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΜΙΧΑΛΗΣ	19.8.1954 ΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΓΡΟΥ	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΓΡΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.1974 ΛΕΜΕΣΟΣ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
11	ΚΟΥΤΣΟΦΤΑΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ	ΛΟΥΚΑΣ	4.3.1955 ΠΑΡΑΛΙΜΝΙ	ΠΑΡΑΛΙΜΝΙ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	32ΜΚ	15.7.74 ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ	
12	ΚΥΝΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	24.1.1954 ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	ΣΤΑΘΜΟΣ ΜΟΥΤΤΑΓΙΑΚΑΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	31 ΜΚ	15.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ	Χ
13	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΘΕΟΔΟΥΛΟΣ	17.8.1954 ΑΓ.ΟΜΟΛΟΓΗΤΕΣ ΛΣΙΑ	ΕΝΟΡΙΑ ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΥΠΟΔΕΚΑΝΕΑΣ	195 ΜΕΑ/ΑΠ	15.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
14	ΜΑΡΚΟΥ ΡΗΓΙΝΟΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	21.11.1936 ΠΑΡΑΜΥΘΑ	ΠΑΧΝΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.74 ΖΑΚΑΚΙ ΛΕΜΕΣΟΥ	
15	ΜΑΥΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	24.1.1955 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΔΟΚΙΜΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ	ΚΕΝ ΛΑΡΝΑΚΑΣ	15.7.1974 ΛΑΡΝΑΚΑ - ΑΠΟ ΤΥΧΑΙΑ ΕΚΠΥΡΣΟΚΡΟΤΗΣΗ ΟΠΛΟΥ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΥ ΤΟΥ	
16	ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΚΩΣΤΑΣ	9.2.1955 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	32 Μ.Κ.	15.7.1974 ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ	
17	ΜΙΧΑΗΛ ΚΩΣΤΗ ΜΑΜΑΣ	ΜΙΧΑΗΛ	2.2.1955 ΒΙΤΣΑΔΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ	ΒΙΤΣΑΔΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ	ΛΟΧΙΑΣ	23 ΕΜΑ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	
18	ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ (ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ) ΚΩΣΤΑΚΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	8.10.1954 ΑΣΤΡΟΜΕΡΙΤΗΣ	ΑΣΤΡΟΜΕΡΙΤΗΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	231 ΤΠ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΓΕΡΟΛΑΚΚΟΥ	
19	ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΣΜΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	25.8.1955 ΛΑΓΙΑ	ΛΑΓΙΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
20	ΠΑΝΤΟΠΩΛΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΩΣΤΑΣ	ΑΣΣΙΑ	ΑΣΣΙΑ	ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ	32ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
21	ΠΑΠΑΒΑΡΝΑΒΑ ΒΑΡΝΑΒΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	18.9.1955 ΤΥΜΠΟΥ		ΥΠΟΔΕΚΑΝΕΑΣ	195 ΜΕΑ/ΑΠ	16.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
22	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	21.1.1938 ΠΥΡΓΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ	ΠΥΡΓΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΑΤΟΜΕΙΟΥ ΚΩΜΗΣ ΚΕΠΗΡ	
23	ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1.2.1955 ΚΑΡΑΒΑΣ	ΚΑΡΑΒΑΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
24	ΠΑΡΤΖΙΛΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΔΑΜΟΣ	1954 ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	32ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
25	ΠΕΛΕΝΤΡΙΔΗΣ ΗΡΑΚΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	21.10.1943 ΙΣΜΑΗΛΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟΥ	ΑΓΙΑ ΖΩΝΗ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΚΑΚΙΟΥ ΛΕΜΕΣΟΥ	
26	ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗΣ	ΔΗΜΟΣ	1955 ΠΑΧΝΑ	ΠΑΧΝΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	
27	ΣΑΒΒΑ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΤΣΑΛΟΣ	20.11.1954 ΑΓ.ΠΑΥΛΟΣ ΛΕΜΕΣΟΥ		ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΣΤΥΝ.ΣΤΑΘΜΟΥ ΑΓ.ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΕΜΕΣΟΥ	
28	ΣΑΒΒΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	7.4.1953 ΠΑΧΝΑ	ΠΑΧΝΑ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
29	ΣΑΒΒΑΚΗ ΜΙΧΑΗΛ	ΣΑΒΒΑΣ	14.12.1955 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
30	ΣΙΑΚΑΛΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΜΙΚΗΣ.	26.10.1951 ΚΑΙΜΑΚΛΙ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		16.7.1974 ΚΑΙΜΑΚΛΙ	
31	ΣΥΜΚΑΣΗΣ ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1955 ΚΟΡΜΑΚΙΤΗΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
32	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΙΩΑΝΝΗ	11.3.1955 Κ.ΔΙΚΩΜΟ	ΔΙΚΩΜΟ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΛΟΧΙΑΣ	32ΜΚ	15.7.1974 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ ΚΑΙ ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 21.7.1974 ΣΤΟ ΓΕΝ.ΝΟΣΟΚ. ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	Χ
33	ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ (Χ"ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ) ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	18.2.1956 ΜΕΝΟΙΚΟ	ΜΕΝΟΙΚΟ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΔΕΚΑΝΕΑΣ	21 ΕΑΝ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
34	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΝΙΚΟΛΑΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	31.3.1955 ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΑΦΟΥ	ΑΓΙΑ ΦΥΛΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	ΑΔ/IV ΑΤΔ	15.7.1974 Δ'ΑΝΩΤΕΡΑ ΛΕΜΕΣΟΣ	
35	ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ (ΤΟΦΑΡΗ) ΠΑΝΙΚΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	15.3.1947 ΚΑΛΟ ΧΩΡΙΟ ΛΕΜΕΣΟΥ	ΚΑΛΟ ΧΩΡΙΟ	ΕΦΕΔΡΟΣ ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ		16.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΚΑΚΙΟΥ	
36	ΨΑΡΑΣ ΣΩΤΗΡΗΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	20.12.1946 ΠΕΛΛΑ ΠΑΙΣ	ΠΕΛΛΑ ΠΑΙΣ	ΑΣΤΥΦΥΛΑΚΑΣ	ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΕΡΥΝΕΙΑΣ	17.7.74 ΚΕΡΥΝΕΙΑ	

ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΘΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

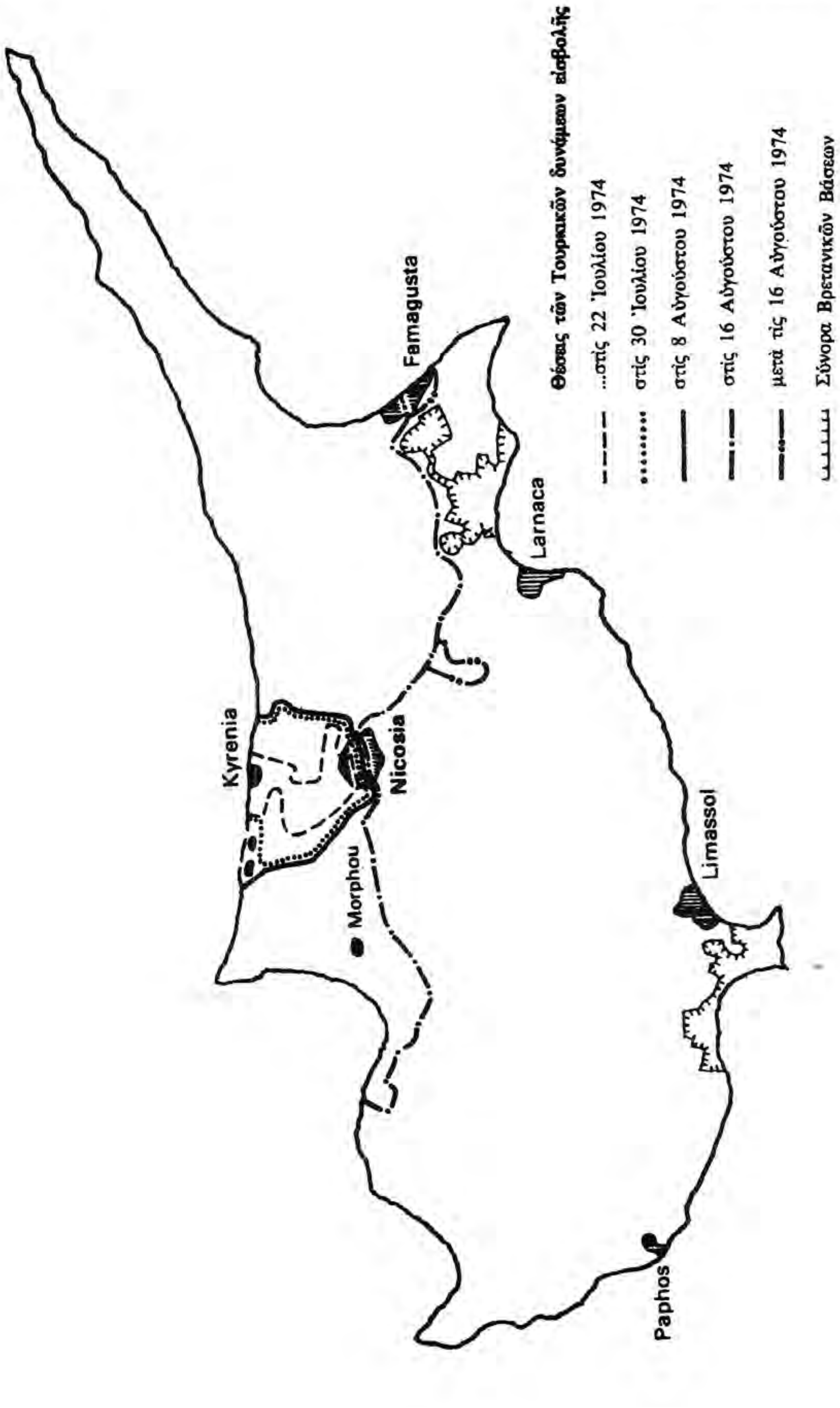
	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
1	ΑΝΔΡΕΟΥ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ	28.9.1939 ΑΛΑΜΠΡΑ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
2	ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ Κ. ΙΡΙΣ	ΣΩΤΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ	1923 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	
3	ΑΡΓΥΡΙΔΟΥ (ΛΟΙΖΟΥ) ΑΝΔΡΟΥΛΛΑ	ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ	6.1.1956 ΚΑΙΜΑΚΛΙ	ΚΑΙΜΑΚΛΙ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΚΑΙΜΑΚΛΙ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
4	ΒΑΡΝΑΒΑ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΒΑΡΝΑΒΑ	16.3.1938 ΛΕΥΚΟΝΟΙΚΟ	ΟΜΟΡΦΙΤΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΗ ΛΕΩΦ.ΣΤΑΣΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΣΤΙΣ 22.7.1974	Χ
5	ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1955 ΧΛΩΡΑΚΑ	ΧΛΩΡΑΚΑ ΠΑΦΟΣ	ΚΛΗΡΩΤΟΣ	ΑΔ/Υ ΑΤΔ	16.7.1974 ΚΤΗΜΑ	
6	ΓΙΑΓΚΟΥ ΔΩΡΑ	ΓΙΑΓΚΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ	1967	ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
7	ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ	ΝΙΚΟΛΑΣ	18.9.1912 ΑΜΑΡΓΕΤΗ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΛΕΜΕΣΟΣ	
8	ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΧΡΥΣΗΛΙΟΣ	ΛΟΥΚΑΣ	18.3.1925 ΑΚΑΚΙ	ΑΚΑΚΙ	ΠΟΛΙΤΗΣ		30.8.74 ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
9	ΜΗΤΣΑΚΗ Ν. ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ	ΣΩΤΟΣ	1918 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ	

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1974	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
10	ΠΗΛΙΑ ΣΤΑΥΡΟΣ	ΣΤΕΛΙΟΣ	3.3.66 ΛΕΜΕΣΟΣ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΛΕΜΕΣΟΣ	
11	ΠΗΛΙΔΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΜΙΧΑΗΛ	28.4.1933 ΑΣΣΙΑ	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
12	ΣΤΑΥΡΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ Χ"ΣΤΑΣΗ	ΑΚΡΩΤΗΡΙ	ΑΚΡΩΤΗΡΙ	ΠΟΛΙΤΗΣ		17.7.1974 ΑΚΡΩΤΗΡΙ	
13	ΤΥΜΒΙΟΣ (ΣΟΛΩΜΟΥ) ΝΙΚΟΣ	ΣΟΛΩΜΟΣ	8.9.1940 ΤΥΜΠΟΥ	ΛΕΜΕΣΟΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟΥ ΑΘΑΛΑΣΣΑΣ	
14	ΧΑΤΖΗΗΡΟΔΟΤΟΥ ΓΕΝΕΘΛΙΟΣ (ΤΖΑΚΗΣ)		16.4.1943 ΑΓΛΑΝΤΖΙΑ	ΑΓΛΑΝΤΖΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.74 ΑΓΛΑΝΤΖΙΑ	
15	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΝΤΩΝΗΣ		17.1.1951 ΤΡΟΥΛΛΟΙ	ΑΣΣΙΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		15.7.1974 ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
16	ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ ΘΕΟΔΟΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	31.10.1949 ΠΑΧΝΑ	ΛΑΡΝΑΚΑ	ΠΟΛΙΤΗΣ		18.7.74 ΛΑΡΝΑΚΑ	

ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	Α.Μ.	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ή ΠΟΛΙΤΗΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΣΕ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ DNA
1	ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	108/37541/74	ΛΟΧΙΑΣ	21 ΕΛΝ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΙΚ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	
2	ΖΕΡΒΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	34969	ΤΧΗΣ ΠΖ	IV ΑΤΔ	15.7.74 ΕΞΩΘΕΝ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΤΗΣ IV ΑΤΔ ΛΕΜΕΣΟΥ	
3	ΧΩΛΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	34943	ΤΧΗΣ ΠΖ	31 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΘΑΛΑΣΣΗΣ	
4	ΡΟΚΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	36860	ΛΓΟΣ ΠΖ	32 ΜΚ	15.7.74 ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ "ΟΧΙ" ΛΕΩΦ.ΣΤΑΣΙΝΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑ	
5	ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	6802	ΕΠΧΙΑΣ ΠΖ	ΕΛΔΥΚ	15.7.74 ΕΝΤΟΣ ΚΤΙΡΙΟΥ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	

Παράρτημα XV

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Δ.Κ.	Αεροπορική Διοίκηση Κύπρου
Α.Ε.Δ.	Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων ή Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων
Α.Κ.Ε.	Αεροπορικό Κέντρο Επιχειρήσεων
Α.Κ.Ε.Λ.	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
Α.Ν.	Αρχηγείο Ναυτικού ή Αρχηγός Ναυτικού
ΑΝ.ΣΚ.	Αντικειμενικός Σκοπός
Α.Σ.	Αριθμός Σήματος
Α.Σ.Δ.Α.Κ.	Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκηση Αμύνης Κύπρου
Α.Σ.Ε.Α.	Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης
Α/Τ	Αντιαρματικό
Α.Τ.Δ.	Ανώτερη Τακτική Διοίκηση
Α.ΤΗ.Κ.	Αρχή Τηλεπικοινωνιών Κύπρου
Α/Φ	Αεροσκάφος
Β.Μ.Η.	British Military Hospital (Βρετανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο, ονομασία στρατοπέδου της ΕΦ)
Γ.Ε.Ε.Φ.	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς
Γ.Ε.ΕΘ.Α.	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης
Γ.Ε.Σ.	Γενικό Επιτελείο Στρατού
C.I.A.	Central Intelligence Agency (Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών ΗΠΑ)
Γ.Σ.Π.	Γυμναστικός Σύλλογος "Τα Παγκύπρια" (αθλητικό στάδιο)
ΔΗ.ΚΟ.	Δημοκρατικό Κόμμα
ΔΗ.ΣΥ.	Δημοκρατικός Συναγερμός
Δ.Ι.Ε.Φ.	Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς
Ε.Α.Δ.Ε.	Επιτροπή Αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα
Ε.ΑΝ.	Επιλαρχία Αναγνώρισης
Ε.Γ.	Επιτελικό Γραφείο
Ε.ΔΗ.	Ενωμένοι Δημοκράτες
Ε/Ε	Έλληνας Ελλάδας (Ελλαδίτης)
Ε/Κ	Ελληνοκύπριος
ΕΛ.ΔΥ.Κ.	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
Ε.Μ.	Εθνικό Μέτωπο
Ε.Μ.Α.	Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων
Ε.Ο.Κ.Α.	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
Ε.Σ.Ε.Α.	Επιτροπή Συντονισμού Εθνικού Αγώνα
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Ε.Φ.	Εθνική Φρουρά
Ε.Χ.	Ειδικού Χειρισμού
Η.Ε./Ο.Η.Ε.	Ηνωμένα Έθνη/Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Υ.Π./Ε.	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών Ελλάδας
Κ.Υ.Π./Κ.	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών Κύπρου
Λ.Β.Ο.	Λόχος Βαρέων Όπλων
Μ.Ε.Α./Α.Π.	Μοίρα Ελαφρού Αντιαεροπορικού/Αντιαρματικού Πυροβολικού
Μ.Ε.Α./ΤΠΒ	Μοίρα Ελαφρού Αντιαρματικού Πυροβολικού
Μ.Κ.	Μοίρα Καταδρομών
Μ.Π.	Μεραρχία Πεζικού
Μ.Π.Π.	Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού
Μ.Τ.Π.	Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού
Ν.Α.Τ.Ο.	North Atlantic Treaty Organization (Σύμφωνο Βορειοατλαντικής Συμμαχίας)

Ο.Τ.Ε.	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
ΟΥ.Μ.Α.	Ουλαμός Μέσων Αρμάτων
ΠΑ.ΣΟ.Κ.	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΒ	Πυροβολικό
ΠΖ	Πεζικό
Ρ.Ι.Κ.	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου
Σ.Α.Κ. "Αφροδίτη"	Σχέδιο Αμύνης Κύπρου "Αφροδίτη"
Σ.ΔΙ.Κ.	Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου
Σ.Κ. ΕΔΕΚ	Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΔΕΚ
ΤΜΤ	Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση (μυστική παράνομη οργάνωση των Τουρκοκυπρίων)
ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ.	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
Τ.Σ.	Τακτικό Συγκρότημα
Υ/Β	Υποβρύχιο/α

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ

ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ

ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ &

ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ «ΚΕΘΕΑ,

ΣΧΗΜΑ + ΧΡΩΜΑ» ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΓΡΑΦΗΣ

ΣΑΜΟΥΑ 100 ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ

ΣΕ 2.500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2018

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]